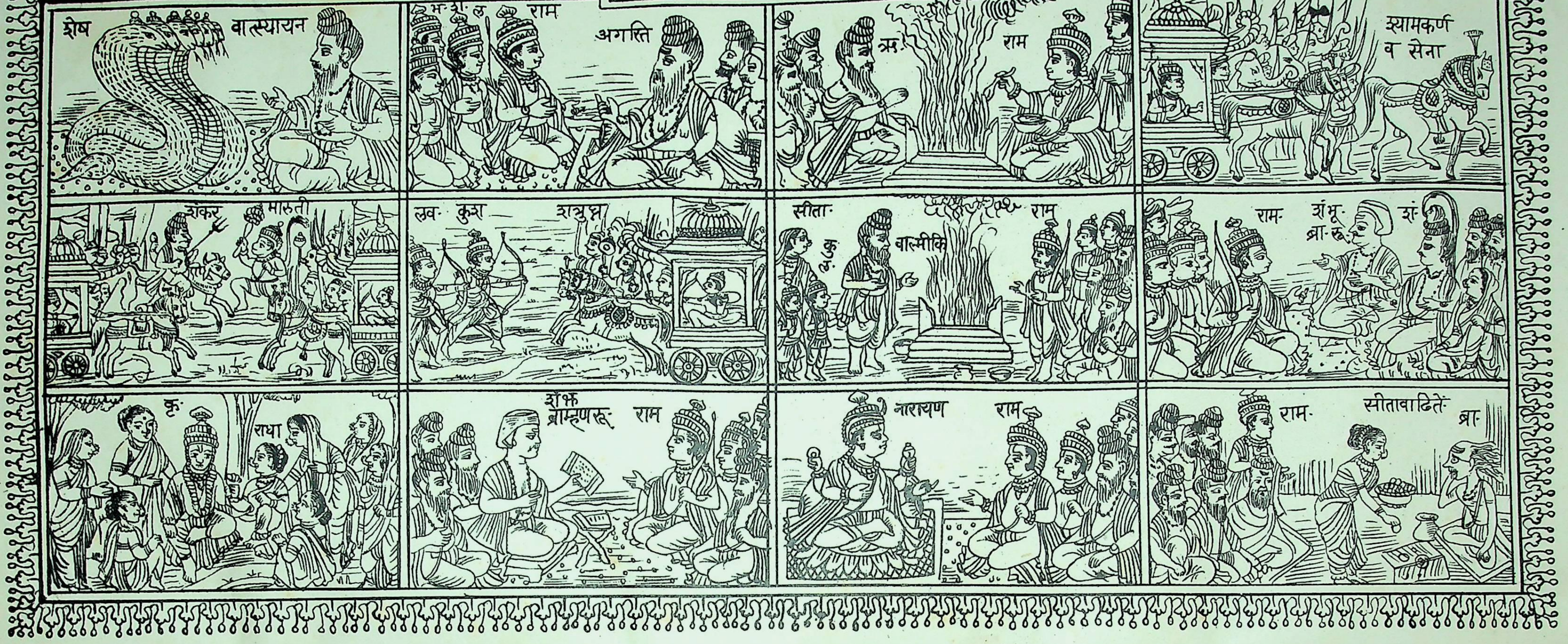
॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे पंचमपातालखण्डप्रारंभः ॥

पातालखंडाचीं चित्रें

शेष
वात्स्यायन
राम
अगस्ति
राम
श्यामकर्ण व सेना
शंकर
मारुती
लव
कुश
शत्रुघ्न
सीता
वाल्मीकि
राम
राम:
शंभू
राधा
राम
नारायण
राम
राम:
सीतावाढितें
ब्रा:

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीकुलदेवतायैनमः ॥ श्रीगुरुचरणारविन्दाभ्यांनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदी
रयेत् ॥ १ ॥ ऋषयऊचुः ॥ श्रुतंसर्वंमहाभागस्वर्गखण्डंमनोहरम् ॥ त्वत्तोऽधुनावदायुष्मञ्छ्रीरामचरितंहिनः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ अथैकदाधरा
धारंपृष्टवान्भुजगेश्वरम् ॥ वात्स्यायनोमुनिवरःकथामेतांसुनिर्मलाम् ॥ ३ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥ शेषश्रुताःकथास्त्वत्तोजगत्सर्गलयादिकाः ॥
भूगोलश्चखगोलश्चज्योतिश्चक्रविनिर्णयः ॥ ४ ॥ महत्तत्त्वादिसृष्टीनांपृथक्तत्त्वविनिर्णयः ॥ नानाराजचरित्राणिकथितानित्वयानघ ॥ ५ ॥ सूर्य
वंशभवानांचराज्ञांचारित्रमद्भुतम् ॥ तत्रानेकमहापापहरारामकथास्तुताः ॥ ६ ॥ तस्यवीरस्यरामस्यहयमेधकथाश्रुता ॥ संक्षेपतोमयात्वत्तस्ताभि
च्छामिसविस्तराम् ॥ ७ ॥ याश्रुतासंस्मृताचोक्तामहापातकहारिणी ॥ चिन्तितार्थप्रदात्रीचभक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ८ ॥ शेषउवाच ॥ धन्योऽसि
द्विजवर्यत्वंयस्यतेमतिरीदृशी ॥ रघुवीरपदद्वन्द्वमकरन्दस्पृहावती॥९॥वदन्तिमुनयःसर्वेसाधूनांसङ्गमंवरम् ॥ यस्मात्पापक्षयकरीरघुनाथकथाभवेत्
॥ १० ॥ त्वयामेऽनुग्रहःसृष्टोयद्रामःस्मारितःपुनः ॥ सुरासुरकिरीटौघमणिनीराजिताङ्घ्रिकः ॥ ११ ॥ रावणारिकथावार्द्धौमशकोमादृशःकिया
न् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवामोहितानविदन्त्यपि ॥ १२ ॥ तथापिभोमयातुभ्यंवक्तव्यंस्वीयशक्तितः ॥ पक्षिणःस्वगतिंश्रित्वाखेगच्छन्तिसुविस्तरे॥१३॥
चरितंरघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरम् ॥ येषांवैयादृशीबुद्धिस्तेवदन्त्येवतादृशम् ॥ १४ ॥ रघुनाथसतीकीर्तिर्मद्बुद्धिंनिर्मलीमसाम् ॥ करिष्यतिस्वस
म्पर्कात्कनकंवनलोयथा ॥ १५॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वातंमुनिवरंध्यानस्तिमितलोचनः ॥ ज्ञानेनालोकयाञ्चक्रेकथांलोकोत्तरांशुभाम् ॥१६॥ गद्ग
दस्वरसंयुक्तोमहाहर्षाङ्किताङ्गकः ॥ कथयामासविशदांकथांदाशरथेःपुनः ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥ लङ्केश्वरेविनिहतेदेवदानवदुःखदे ॥ अप्सरो
गणवक्त्राब्जचन्द्रमःकान्तिहर्तरि ॥ १८ ॥ सुराःसर्वेसुखंप्रापुरिन्द्रप्रभृतयस्तदा ॥ सुखंप्राप्ताःस्तुतिंचक्रुर्दासवत्प्रणतिंगताः ॥ १९ ॥ लङ्कायांच
प्रतिष्ठाप्यधर्मयुक्तंविभीषणम् ॥ सीतयासहितोरामःपुष्पकंसमुपाश्रितः ॥ २० ॥ सुग्रीवहनुमत्सीतालक्ष्मणैःसंयुतस्तदा ॥ लङ्कामपश्यद्बहुधाभग्न
प्राकारतोरणाम् ॥ २१ ॥ दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्रसीतास्थानंमुमूर्च्छह ॥ शिंशपास्तत्रवृक्षांश्चपुष्पितान्कोरकैर्युतान् ॥२२ ॥ राक्षसीभिःसमाकीर्णान्मृता
भिर्हनुमद्भयात् ॥ इत्थंसर्वंविलोक्याशुरामःप्रायात्पुरींप्रति ॥२३ ॥ विभीषणोऽपिसचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः ॥ ब्रह्मादिदेवैःसहितःस्वींयस्वीयविमा
नकैः ॥ २४ ॥ देवदुन्दुभिनिर्घोषाञ्छृण्वञ्छ्रोत्रसुखावहान् ॥ तथैवाप्सरसांनृत्यैःपूज्यमानोरघूत्तमः ॥ २५॥ सीतायैदर्शयन्मार्गेतीर्थान्याश्रमवन्ति
च ॥ मुनींश्चमुनिपुत्रांश्चमुनिपत्नीःपतिव्रताः ॥ २६ ॥ यत्रयत्रकृतावासाःपूर्वंरामेणधीमता ॥ तान्सर्वान्दर्शयामासलक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ २७ ॥

इत्येवंदर्शयंस्तस्यैरामोऽद्राक्षीत्स्वकांपुरीम् ॥ तस्याःपुनःसमीपेतुनन्दिग्रामंददर्शह ॥ २८ ॥ यत्रवैभरतोराजापालयन्धर्ममास्थितः ॥ भ्रातुर्वियोग
जनितंदुःखचिह्नंवहन्बहु ॥ २९ ॥ गतशायीब्रह्मचारीजटावल्कलसंयुतः ॥ कृशाङ्गयष्टिर्दुःखार्तःकुर्वन्रामकथांमुहुः ॥ ३० ॥ यवान्नमपिनोभुङ्क्तेजलं
पिबतिनोमुहुः ॥ उद्यन्तंसवितारंयोनमस्कृत्यब्रवीतिच ॥ ३१ ॥ जगन्नेत्रसुरस्वामिन्हरमेदुष्कृतंमहत् ॥ मदर्थेरामचन्द्रोऽपिजगत्पूज्योवनंय
यौ ॥ ३२ ॥ सीतयासुकुमाराङ्ग्यासेव्यमानोऽटवींगतः ॥ यासीतापुष्पपर्यङ्केवृन्तमासाद्यदुःखिता ॥ ३३ ॥ यासीतारविसन्तापंकदापिप्रा
पनोसती ॥ मदर्थेजानकीसाचप्रत्यरण्यंभ्रमत्यहो ॥ ३४ ॥ यासीताराजवृन्दैश्चनदृष्टानयनैःकदा ॥ सासीतादृश्यतेनूनंकिरातैःकालरूपि
भिः ॥ ३५ ॥ यासीतामधुरंत्वन्नंभोजितानबुभुक्षति ॥ सासीताद्यवनस्थानिफलानिप्रार्थयत्यहो ॥ ३६ ॥ इत्येवमन्वहंसूर्यमुपस्थाय
वदत्यदः ॥ प्रातःप्रातर्महाराजोभरतोरामवल्लभः ॥ ३७ ॥ यश्चोच्यमानःसचिवैःसमदुःखसुखैर्बुधैः ॥ नीतिज्ञैःशास्त्रनिपुणैरितिप्रोवाचता
न्नृपः ॥ ३८ ॥ अमात्यादुर्भगंमांकिंप्रब्रूतपुरुषाधमम् ॥ यदर्थमग्रजोरामोवनंप्राप्यावसीदति ॥ ३९ ॥ दुर्भगस्यममप्र[1]स्वाःपापमार्जनमा
दरात् ॥ करोमिरामचन्द्राङ्घ्रिस्मारंस्मारंसुमन्त्रिणः ॥ ४० ॥ धन्यासुमित्रासुतरांवीरसूःस्वपतिप्रिया ॥ यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसे
वतेऽन्वहम् ॥ ४१ ॥ यत्रग्रामेस्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः ॥ विलापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसददर्शह ॥ ४२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेपातालख
ण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यभरतावासनन्दिग्रामदर्शनंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ शेषउवाच ॥ अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविह्व
लीकृतचेतसा ॥ पुनःपुनःस्मृतोभ्राताभरतोधार्मिकाग्रणीः ॥ १ ॥ उवाचचहनूमन्तंबलवन्तंसमीरजम् ॥ प्रस्फुरद्दशनव्याजचन्द्रकान्तिह
तान्धकः ॥ २ ॥ शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्गिरंभ्रातृनोदिताम् ॥ चिरन्तनवियोगेनग[2]द्गदीकृतविह्वलाम् ॥ ३ ॥ गच्छत्वंभ्रातरंवीरसमीरणतनू
द्भव ॥ मद्वियोगकृशांयष्टिंवपुषोबिभ्रतंहठात् ॥ ४ ॥ योवल्कलंपरीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहे ॥ फलानांभक्षणमपिनकुर्याद्विरहातुरः ॥ ५ ॥
परस्त्रीयस्यमातेवलोष्टवत्काञ्चनंपुनः ॥ प्रजाः[3]पुत्रानिवोद्रक्षेद्बान्धवोममधर्मवित् ॥ ६ ॥ मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवरम् ॥ मदागमनस
न्देशपयोवृष्ट्याशुसिञ्चतम् ॥ ७ ॥ सीतयासहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम् ॥ सुग्रीवादिकपीन्द्रैश्चरक्षोभिः[4]सविभीषणैः ॥ ८ ॥ प्राप्तंनिवेदयसु
खात्पुष्पकासनसंस्थितम् ॥ येनमेसोऽनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात् ॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरघुवीरस्यधीमतः ॥ जगामभरतावासंनन्दिग्रामं

१ प्रस्वाः मातुः कैकेय्याः इत्यर्थः । २ 'गद्गदीकृतविग्रहाम्' इ० पा० । ३ 'प्रजाः पुत्रानिवेक्षेद्यो' इ० पा० । ४ 'राजभिः' इ० पा० ।

निदेशकृत् ॥ १० ॥ गत्वासनन्दिग्रामंतुमन्त्रिवृद्धैःसुसंयुतम् ॥ भरतंभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥११॥ कथयन्तंमन्त्रिवृद्धान्रामचन्द्रकथानकम्॥
तदीयपदपाथोजमकरन्दसुनिर्भरः ॥ १२ ॥ नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतंकिल ॥ विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम् ॥ १३ ॥ तंदृष्ट्वाभरतःशी
घ्रंप्रत्युत्थायकृताञ्जलिः ॥ स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद ॥ १४ ॥ इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत् ॥ हृदयाच्चगतःशोकोहर्षास्रैःपूरि
ताननः ॥ १५ ॥ विलोक्यतादृशंभूपंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलक्ष्मणम् ॥ १६ ॥ रामागमनसन्देशामृतसिक्तकलेवरः ॥
प्रापयद्धर्षपूरंहिसहस्रास्योनवेद्म्यहम् ॥ १७ ॥ जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया ॥ दासोऽस्मिजन्मपर्यन्तंरामसन्देशहारक ॥ १८ ॥ वसिष्ठो
ऽपिगृहीत्वार्घ्यंमन्त्रिवृद्धाःसुहर्षिताः ॥ जग्मुस्तेरामचन्द्रंचहनुमद्दर्शिताध्वना ॥ १९ ॥ दृष्ट्वादूरात्समायान्तंरामचन्द्रंमनोरमम् ॥ पुष्पकासनमध्य
स्थंससीतंसहलक्ष्मणम् ॥ २० ॥ रामोऽपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसङ्गतम् ॥ जटावल्कलकौपीनपरिधानसमन्वितम् ॥ २१ ॥ अमात्यान्भ्रातृवेषेणस
मवेषाञ्जटाधरान् ॥ नित्यंतपःक्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह ॥ २२ ॥ रामोऽपिचिन्तयामासदृष्ट्वावैतादृशंनृपम् ॥ अहोदशरथस्यायंराजराजस्यधी
मतः ॥ २३ ॥ पुत्रःपदातिरायातिजटावल्कलवेषभृत् ॥ नदुःखंतादृशंमेऽन्यद्वनमध्यगतस्यहि ॥ २४ ॥ यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्तते ॥ अ
होपश्यतमेभ्राताप्राणात्प्रियतमःसखा ॥ २५ ॥ श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तंमन्त्रिवृद्धैःसुहर्षितः ॥ द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येतिवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिब्रुवन्न
रपतिःपुष्पकान्नभसोऽङ्गणात ॥ विभीषणहनूमद्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः ॥ २७ ॥ यानादवततारांशुविरहक्लिन्नमानसः ॥ भ्रातर्भ्रातःपुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रात
र्वदन्मुहुः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वासमुत्तीर्णमिमंरामचन्द्रंसुरैर्युतम् ॥ भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥२९॥ हर्षाश्रूणिप्रमुञ्चंश्चदण्डवत्प्रणनामह ॥ रघुना
थोऽपितंदृष्ट्वादण्डवत्पतितंभुवि ॥ ३० ॥ उत्थाप्यजगृहेदोर्भ्यांहर्षालोकसमन्वितः ॥ उत्थापितोऽपिहिभृशंनोदतिष्ठद्रुदन्मुहुः ॥ रामचन्द्रपदाम्भो
जग्रहणासक्तबाहुभृत् ॥ ३१ ॥ भरतउवाच ॥ दुराचारस्यदुष्टस्यपापिनोमेकृपांकुरु ॥ रामचन्द्रमहाबाहोकारुण्यात्करुणानिधे ॥ ३२ ॥ यस्तेवि
देहजापाणिस्पर्शंक्रूरममन्यत ॥ सएवचरणोरामवनेबभ्राममत्कृते ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः ॥ प्राञ्जलिःपुरतस्तस्थौहर्षविह्व
लिताननः ॥ ३४ ॥ रघुनाथस्तमनुजंपरिष्वज्यकृपानिधिः ॥ प्रणम्यचमहामन्त्रिमुख्यानापृच्छ्यसादरम् ॥ ३५ ॥ भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासन
मास्थितः ॥ सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नीमनिन्दिताम् ॥ ३६ ॥ अनसूयामिवात्रेःकिंलोपामुद्रांघटोद्भवः ॥ पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच
॥ ३७ ॥ मातःक्षमस्वयदघंमयाकृतमबुद्धिना ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारिकाः ॥ ३८ ॥ जानक्यपिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम् ॥

आ[illegible]ीर्भिरभियुज्याथसमपृच्छदनामयम् ॥ ३९ ॥ विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोऽङ्गणे ॥ क्षणादालोकयाञ्चक्रुर्निकटेस्वपितुःपुरीम् ॥ ४० ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेरामाश्व०रामराजधानीदर्शनंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ शेषउवाच ॥ दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिता
म् ॥ जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्शनलालसः ॥ १ ॥ भरतोऽपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति ॥ प्रेषयामाससचिवंनगरोत्सवसिद्धये ॥ २ ॥ भरतउवाच ॥
कुर्वन्तुलोकास्त्वरितंरघुनाथागमोत्सवम् ॥ मन्दिरेमन्दिरेरम्यंकृतकौतुकचित्रकम् ॥ ३ ॥ विपांसुकाराजमार्गाश्चन्दनद्रवसेचिताः ॥ प्रसूनभरसङ्कु
लाहृष्टपुष्टजनावृताः ॥४॥ विचित्रवर्णध्वजभाचित्रिताखिलस्वाङ्गणाः ॥ मेघागमेधनुरिवपश्यन्त्वेववलीमुखाः ॥ ५ ॥ प्रतिगेहंतुलोकानांकारयन्त्व
गरूक्षणम् ॥ यद्धूमंवीक्ष्यशिखिनोनृत्यंकुर्वन्तिलीलया ॥ ६ ॥ हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयन्त्रितान् ॥ विचित्रयन्तुबहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः
॥ ७ ॥ वाजिनश्चित्रिताभूयःसुशोभन्तुमनोजवाः ॥ यद्वेगवीक्षणादेवगर्वंत्यजतिस्वर्हयः ॥ ८ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजो
परिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरन्तुच ॥९॥ ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः॥सुवासिन्योमहाराजंराममंनीराजयन्तुताः ॥१०॥ कौसल्यापुत्रसंयोग
सन्देशविधुरासती ॥ हर्षंप्राप्नोतुसुकृशातदीक्षणसुलालसा ॥ ११ ॥ इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः ॥ करोतुजनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति
॥१२॥ शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंसुमुखोमन्त्रवित्तमः ॥ प्रययौनगरींकर्तुंकृतकौतुकतोरणाम् ॥१३॥ गत्वाथनगरींतांवैमन्त्रीतुसुमुखाभिधः॥
ख्यापयामासलोकानांरामागममहोत्सवम् ॥१४॥ लोकाःश्रुत्वापुरींप्राप्तंरघुनाथंसुहर्षिताः ॥ पूर्वंतदीयविरहत्यक्तभोगसुखादयः ॥१५॥ ब्राह्मणावेदस
म्पन्नाःपवित्रादर्भपाणयः ॥ धौतोत्तरीयवलिताजग्मुःश्रीरघुनायकम् ॥ १६ ॥ क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्बाणधरावराः ॥ सङ्ग्रामेबहुशोवीराजेतारोययुर
प्यमुम् ॥१७॥ वैश्याधनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः ॥ शुभ्रवस्त्रपरीधानाअभिजग्मुर्नरेश्वरम् ॥१८॥ शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वीयाचारसुनिष्ठिताः ॥
वेदाचाररतायेवैतेऽपिजग्मुःपुरीपतिम् ॥१९॥ येयेवृत्तिकरालोकाःस्वेस्वेकर्मण्यधिष्ठिताः ॥ स्वकंवस्तुसमादाययग्रुःश्रीरामभूपतिम् ॥२०॥ इत्थंभूप
तिसन्देशात्प्रमोदाप्लवसंयुताः ॥ नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मुर्मनुजेश्वरम् ॥२१॥ रघुनाथोऽपिसकलैर्दैवतैःस्वस्वयानगैः ॥ परीतःप्रविवेशोच्चैःपुरींर
चितमोहनाम् ॥ २२ ॥ प्लवङ्गाःप्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः ॥ स्वस्वशोभापरीताङ्गाश्चानुजग्मुःपुरोत्तमम् ॥ २३ ॥ पुष्पकादवरुह्याशुनरयानम
थारुहत् ॥ सीतयासहितोरामःपरिवारसमावृतः ॥२४॥ अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम् ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णामुत्सवैःपरिभूषिताम् ॥ २५ ॥
वीणापणवभेर्यादिवादित्रैराहतैभृशम् ॥ शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधबन्दिभिः ॥ २६ ॥ जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलाङ्गद ॥ जयदाशरथेदेव

जयताल्लोकनायकः ॥ २७ ॥ इतिशृण्वन्छुभांवाचंपौराणांहर्षिताङ्गिनाम् ॥ रामदर्शनसञ्जातपुलकोद्भेदशोभिनाम् ॥ २८ ॥ प्रविवेशवरंमार्गंरथ्याचत्वरभूषितम् ॥ चन्दनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् ॥२९॥ तदापौराङ्गनाःकाश्चिद्गवाक्षबिलमाश्रिताः ॥ रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाअथाब्रुवन् ॥ ३० ॥ पौराङ्गनाऊचुः ॥ धन्याअभूवन्बतभिल्लकन्यावनेषुयारामसुखारविन्दम् ॥ स्वलोचनेन्दीवरकैरथापिबन्स्वभाग्यसञ्जातमहोदयाइमाः ॥ ३१ ॥ धन्यंमुखंपश्यतवीरधाम्नःश्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम् ॥ यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्रापुर्महद्भाग्ययुतावयंत्वहो ॥ ३२ ॥ एतन्मुखंपश्यतचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमांगम् ॥ बन्धूकधिक्कारलसच्छविप्रदंदन्तच्छदंबिभ्रतमुच्चनासम् ॥ ३३ ॥ इतिगदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामोनलिनदलसदृक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य ॥ निखिलगुरुरनूनप्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषिताङ्गेनहृष्टः ॥ ३४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवा० रामा०रघुनाथस्यपुरप्रवेशनंनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ भुजगाधीश्वरेशानधराभारधरक्षम ॥ शृण्वेकंसंशयंमह्यंकृपयाकथयस्वतम् ॥ १ ॥ रघुनाथस्यगमनंवनंप्रतियदाह्यभूत् ॥ तदाप्रभृतिदेहेनस्थिताशून्येनचेतसा ॥ २ ॥ तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता ॥ सुमुखान्मन्त्रिणःश्रुत्वारघुनाथंसमागतम् ॥ ३ ॥ कथंजहर्षकिमभूत्कीदृशंतत्रचिह्नितम् ॥ रामचन्द्रस्यसन्देशहर्तारंकिमुवाचसा ॥ ४ ॥ एतंमेसंशयंछिन्धिरघुनाथगुणोदयम् ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ॥ ५ ॥ शेषउवाच ॥ साधुपृष्टंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत ॥ तन्मेनिगदतःसाक्षाच्छृणुष्वैकमनाःकिल ॥ ६ ॥ सावैतद्वदनाम्भोजच्युतंरामागमामृतम् ॥ पीत्वापीत्वाबभूवाहोस्थगिताङ्गेनविह्वला ॥ ७ ॥ किंमेस्वप्नोविमूढायाःकिंवाभ्रमकरंवचः ॥ ममवैमन्दभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ॥ ८ ॥ बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयंवैसुतःशिशुः ॥ केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ॥ ९ ॥ सुमन्त्रिन्कुशलीरामःसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखिताम् ॥ १० ॥ इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता ॥ नविवेदनिजंकिञ्चित्परकीयंविमोहिता ॥ ११ ॥ सुमुखोऽपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृशम् ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञामापचसापुनः ॥ १२ ॥ उवाचजननींसौम्यंवचोहर्षकरंमुहुः ॥ रघुनाथागमस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः ॥ १३ ॥ मातर्विद्धिगृहंप्राप्तंरघुनाथंसलक्ष्मणम् ॥ सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुङ्क्ष्वच ॥ १४ ॥ इतितथ्यंवचःश्रुत्वासुमुखेनप्रभाषितम् ॥ यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेद्म्यहंनहि ॥ १५ ॥ उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमाञ्चिततनूरुहा ॥ हर्षविह्वलिताङ्गचश्रुमुञ्चन्तीराममैक्षत ॥ १६ ॥ तावत्सरामोराजेन्द्रोनरयानमधिश्रितः ॥ प्राप्तःस्वमातुर्भवनंकैकेय्याःसुनयाःपुरः

१ 'गवाक्षत्तलभीश्रिताः' इ० पा० । २ 'प्रसाद्य' इ० पा० । ३ सुमुखनाम्नो मन्त्रिणः सकाशात् इत्यर्थः ।

॥ १७ ॥ ककेय्यपित्रपाभारनम्रारामंपुरःस्थितम् ॥ नोवाचकिंचिन्महतींचिन्तांप्राप्तवतीमुहुः ॥ १८ ॥ सूर्यवंशध्वजोरामोमातरंवीक्ष्यलज्जिताम् ॥
उवाचसान्त्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमिश्रितैः ॥ १९ ॥ मातर्मयावनंगत्वासर्वमाचरितंतथा ॥ अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातोजनन्यहो ॥ २० ॥ मया
न्यूनंकृतंनास्तिकथंमांनेक्षसेपुनः ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैनंभरतंमांचवीक्षय ॥२१॥ इतिश्रुत्वापितद्वाक्यंसानम्रवदनानघ ॥ शनैःशनैःप्रत्युवाचराम
गच्छस्वमालयम् ॥ २२ ॥ रामोऽपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्तमः ॥ नमस्कृत्यययौगेहंसुमित्रायाःकृपानिधिः ॥ २३ ॥ सुमित्रापुत्रसहितंरामं
दृष्ट्वामहामनाः ॥ चिरंजीवचिरंजीवह्याशीर्भिरितिचाभ्यधात् ॥ २४ ॥ मातुश्चरामभद्रोऽपिचरणौप्रणिपत्यच ॥ परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनं
पुनः ॥ २५ ॥ रत्नगर्भेममभ्रात्राकेनापिनकृतंतथा ॥ यथायमकरोद्धीमान्ममदुःखापनोदनम् ॥ २६ ॥ रावणेनहृतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः ॥
मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तामाशिषमागृह्यशिरसायंसुमित्रया ॥ निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः ॥ २८ ॥ मातरं
वीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम् ॥ स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः ॥ २९ ॥ मातातद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतमानसा ॥ परिष्वज्यपरिष्व
ज्यरामंमुदमवापसा ॥ ३० ॥ शरीरेरोमहर्षोऽभूद्गद्गदावागभूत्तदा ॥ हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरापदात् ॥ ३१ ॥ जननींवीक्ष्यविनयीताटङ्कद्व
यवर्जिताम् ॥ कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ॥ ३२ ॥ किञ्चित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशाङ्गींतांसशोकभाक् ॥ दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगा
दताम् ॥ ३३ ॥ श्रीरामउवाच ॥ मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ ॥ ततःक्षमस्वापराधंभाग्यहीनस्यवैमम ॥ ३४ ॥ येपुत्रामातापित्रोर्न
शुश्रूषायांसमुत्सुकाः ॥ तेमन्तव्याःपरामातःकीटकारेतसोभवाः ॥ ३५ ॥ किंकुर्वेजनकाज्ञातोगतोवैदण्डकंवनम् ॥ तत्रापित्वत्कृपापाङ्गा
त्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ॥ ३६ ॥ रावणेनहृतासीतालङ्कायांगमितापुनः ॥ त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वाराक्षसेश्वरम् ॥ ३७ ॥ सीतेयंत्वच्च
रणयोःपतितावैपतिव्रता ॥ सम्भावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपादयोःपतितांस्नुषाम् ॥ आशीर्भिरभि
युज्यैनांबभाषेतांपतिव्रताम् ॥ ३९ ॥ सीतेस्वपतिनासार्द्धंचिरंविलसभामिनि ॥ पुत्रौप्रसूयचकुलंस्वकंपावयपावने ॥ ४० ॥ त्वत्सदृश्यःपति
पराःपतिदुःखसुखानुगाः ॥भवन्तिदुःखभागिन्योनहिसत्यंजगत्त्रये ॥४१॥ विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना ॥ रामपादाब्जयुगलमनुयान्त्या
महावने ॥ ४२ ॥ किंचित्रंयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभञ्जनाः ॥ येषांगेहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवाञ्छिका ॥४३॥ इत्युक्त्वारघुनाथस्यभार्यामञ्चितलो

१ 'पराम्' इ० पा०।

चनाम् ॥ तूष्णींबभूवहृषिताप्रहृष्टस्वतनूरुहा ॥ ४४ ॥ अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजंमहत् ॥ राज्यंनिवेदयामासरामचन्द्रायधीमते ॥ ४५ ॥
मन्त्रिणस्तेप्रहृष्टाङ्गादैवज्ञान्मन्त्रकोविदान् ॥ आहूयसुमुहूर्तंतेपप्रच्छुःपरमादरात्॥ ४६ ॥शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते ॥ अभिषेकंमहाराज्येकार
यामासुरुद्यताः ॥ ४७ ॥ सप्तद्वीपवतींपृथ्वींव्याघ्रचर्मणिसुन्दरे ॥ लिखित्वोपरिराजेन्द्रोमहाराजोऽधितस्थिवान् ॥ ४८ ॥तद्दिनादेवसाधूनांमनांसि
प्रमुदंययुः ॥ दुष्टानांचेतसोग्लानिरभवत्परतापिनाम् ॥४९॥ स्त्रियस्तुपतिभक्त्याचपतिव्रतपरायणाः ॥ मनसापिकदापापंनाचरन्तिजनामुने॥५०॥
दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुरमहोरगाः ॥ सर्वेन्यायपथेस्थित्वारामाज्ञांशिरसादधुः ॥ ५१ ॥ परोपकरणेयुक्ताःस्वधर्मसुखनिर्वृताः ॥ विद्याविनोद
गमितादिनरात्रिक्षणाःशुभाः ॥ ५२ ॥ वातोऽपिमार्गसंस्थानांबलान्नाहरतेमहान् ॥ वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचौरकथानहि ॥ ५३ ॥ धनदोह्य
र्थिनांरामःकारुण्यश्चकृपानिधिः॥भ्रातृभिःसहितोनित्यंगुरुदेवस्तुतिंव्यधात् ॥५४॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०रघुवरस्यरा
ज्याभिषेकोनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ शेषउवाच ॥ अथाभिषिक्तंरामंतुतुष्टुवुःप्रणताःसुराः ॥ रावणाभिधदैत्येन्द्रवधहर्षितमानसाः ॥ १ ॥ देवा
ऊचुः ॥ जयदाशरथेसुरार्तिहञ्जयजयदानववंशदाहक ॥ जयदेववराङ्गनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक ॥ २ ॥ तवयद्दनुजेन्द्रनाशनंकवयोवर्णयितुंस
मुत्सुकाः ॥ प्रलयेजगतांततीःपुनर्ग्रससेत्वंभुवनेशलीलया ॥ ३ ॥ जयजन्मजरादिदुःखकैःपरिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर ॥ जयधर्मकरान्वयाम्बुधौकृत
जन्मन्नजरामराच्युत ॥ ४ ॥ तवदेववरस्यनामभिर्बहुपापाअपितेपवित्रिताः ॥ किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुतनुंमानुषतामुपागताः ॥ ५ ॥ हरविरि
ञ्चिनुतंतवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम् ॥ हृदिपवित्रयवादिकचिह्नितैःसुरचितंमनसास्पृहयामहे ॥ ६ ॥ यदिभवान्नदधात्यभयंभुवोमदन
मूर्तितिरस्करकान्तिभृत् ॥ सुरगणाहिकथंसुखिनःपुनर्ननुभवन्तिघृणामयपावन ॥ ७ ॥ यदायदानोदनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंभुविजन्मभाग्भ
वेः ॥ अजोऽव्ययोऽपीशवरोऽपिसन्विभोस्वभावमास्थायनिजंनिजार्चितः ॥ ८ ॥ मृतसुधासदृशैरघनाशनैःसुचरितैरवकीर्यमहीतलम् ॥ अम
नुजैर्गुणशंसिभिरीडितःप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ॥९॥ अनादिराद्योऽजररूपधारीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः ॥ जयंकरोतुप्रसभंहतारिःस्मरारिसंसे
वितपादपद्मः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वातेसुराःसर्वेब्रह्मेन्द्रप्रमुखामुहुः ॥ प्रणेमुररिनाशेनप्रीणितारघुनायकम् ॥ ११ ॥ इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथोम
हायशाः ॥ प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्यप्रणतान्नतकन्धरान् ॥१२॥ श्रीरामउवाच ॥ सुरावृणुतमेयूयंवरंकिञ्चित्सुदुर्लभम् ॥ यंकोऽपिदेवोदनुजोनयक्षःप्राप

१ 'प्रमुद्गततनूरुहा' इ० पा०। २ 'आहूय मुहूर्तं पप्रच्छुः पदस्य परमेष्ठिनः' इ० पा०। ३ 'बहुपापाश्च गताः पवित्रताम्' इ० पा०।

सादरः ॥१३॥ सुराऊचुः ॥ स्वामिन्भगवतःसर्वंप्राप्तमस्माभिरुत्तमम् ॥ यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंतुदशाननः ॥१४॥ यदायदाऽसुरोऽस्माकंबाधांपरि
दधातिभोः ॥ तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् ॥१५॥ तथेत्युक्त्वापुनर्वीरःप्रोवाचरघुनन्दनः ॥१६॥ श्रीरामउवाच॥सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेण
समन्विताः ॥ भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्ग्रथितमद्भुतम् ॥ १७ ॥ स्तोत्रंपठिष्यतिमुहुःप्रातर्निशिसकृन्नरः ॥ तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा
॥ १८ ॥ नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ ॥ मदीयचरणद्वन्द्वेभक्तिस्तेषांतुभूयसी ॥ १९ ॥ भविष्यतिमुदायुक्तेस्वान्तेपुंसांतुपाठतः॥
इत्युक्त्वासोऽभवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः ॥ २० ॥ सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्लोकंस्वकंस्वकम् ॥ रघुनाथोऽपिभ्रातृंस्तान्पालयंस्तातवद्बुधान् ॥ २१ ॥
प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाँल्लालयँल्लोकनायकः ॥ यस्मिन्छासतिलोकानांनाकालमरणंनृणाम् ॥२२॥ नरोगादिपराभूतिर्गृहेषुचमहीयसी ॥ नैतिः[1]कदापि
दृश्येतवैरिजंभयमेवच ॥ २३ ॥ वृक्षाःसदैवफलिनोमहीभूयिष्ठधान्यका ॥ पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजीवनाः ॥ २४ ॥ कान्तासंयोगजसुखै
र्निरस्तविरहक्लमाः॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः ॥२५॥ कदापिपरनिन्दासुवाचस्तेषांभवन्तिन॥कारवोऽपिकदापापंनाचरन्तिमनस्यहो
॥ २६ ॥ रघुनाथकराघातदुःखशङ्काभिशंसिनः ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥२७॥ लोकाबभूवुःसततंकारुण्यपरिपूरिताः ॥ राज्यं
प्राप्तमसापत्नंसमृद्धबलवाहनम् ॥ २८ ॥ ऋषिभिर्हृष्टपुष्टैश्चरम्यंहाटकभूषणैः ॥ सम्पुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणांनित्यकर्तृभिः ॥ २९ ॥ सदासम्पन्नसस्यं
चसुवसुक्षेत्रसंयुतम् ॥ सुदेशंसुप्रजःस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम् ॥३०॥ देवतायतनानांचराजिभिःपरिराजितम् ॥ सुपूर्णायत्रवैग्रामाःसुवित्तर्द्धिविराजिताः
॥३१॥ सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ॥सपद्मिनीककासारायत्रराजन्तिभूमयः ॥३२॥ सदम्भानिम्नगायत्रनयत्रजनता[3]क्वचित् ॥ कुलान्ये
वकुलीनानिवर्णानांनधनानिच ॥ ३३ ॥ विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचकर्हिचित् ॥ नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविषयेप्रजाः ॥ ३४ ॥ तमोयुक्ताःक्षपा
यत्रबहुले[4]षुनमानवाः ॥ रजोयुजःस्त्रियोयत्रनाधर्मबहुलानराः ॥ ३५ ॥ धनैरनन्धो[5]यत्रास्तिजनोनैवचभोजने ॥ अनयःस्यन्दनोयत्रनचवैराजपूरुषः
॥ ३६ ॥ दण्डःपरशुकुद्दालवालव्यजनराजिषु ॥ आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्क्रोधोपरोधजः ॥ ३७ ॥ अन्यत्राक्षिकवृन्देभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ॥ आ
क्षिकाएवदृश्यन्तेयत्रपाशकपाणयः ॥ ३८ ॥ जाड्यवार्ताजलेष्वेवस्त्रीम[6]ध्याएवदुर्बलाः ॥ कठोरहृदयायत्रसीमन्तिन्योनमानवाः ॥३९॥ औषधेष्व

१ ईतिः शलभमूषककीटकादिजं भयमित्यर्थः । २ शिल्पिन इत्यर्थः । ३ यत्र जनता जनसमूहः सदम्भा दम्भसहिता न किंतु निम्नगा नदी सदम्भा निर्मलजलवतीत्यर्थः । ४ कृष्णपक्षेष्वित्यर्थः । ५ अनन्धः आंध्यरहितः ओदनरहितश्च । ६ स्त्रीणां कटिभागाः ।

वयत्रास्तिकुष्ठयोगोनमानवे ॥ वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलंमूर्तिकरेषुवै॥४०॥कम्पःसात्त्विकभावोत्थोनभयात्कापिकस्यचित्॥ सञ्ज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यं
कलुषस्यच ॥४१॥ दुर्लभत्वंसदैवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ॥ इभाएवप्रमत्तावैयुद्धेवीच्योजलाशये ॥४२॥ दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहिकण्टकाः॥
॥ बाणेषुगुणविश्लेषोबन्धोक्तिःपुस्तकेदृढा ॥४३॥ स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ॥ तंदेशंपालयामासलालयल्लाँलिताःप्रजाः ॥४४॥ धर्मंसं
स्थापयन्देशेदुष्टेदण्डधरोपमः ॥ एवंपालयतोदेशंधर्मेणधरणीतलम् ॥४५॥ सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभोः ॥ तत्रनीचजनाच्छ्रुत्वासीतायाअ
पमाननम् ॥ ४६ ॥ स्वांचनिन्दांरजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ॥ पृथ्वींपालयमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा ॥४७॥ सीताविरहितामेकांनिदेशेनसुरक्षिताम्
॥ कदाचित्संसदोमध्येह्यासीनस्यमहामतेः ॥४८॥ आजगाममुनिश्रेष्ठःकुम्भोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ॥ गृहीत्वार्घ्यंसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः ॥४९॥
जनताभिर्महाराजोवार्धिशोषकमागतम् ॥ स्वागतेनसुसम्भाव्यपप्रच्छतमनामयम् ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंबभाषेरघुनन्दनः ॥ ५० ॥ इतिश्रीपाद्मे
महापुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेऽगस्त्यसमागमोनामपञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ शेषउवाच ॥इत्थंस्वागतसन्तुष्टंब्रह्मचर्यतपोनिधिम् ॥ उवाचम
तिमान्वीरःसर्वलोकगुरुर्मुनिम् ॥ १ ॥ श्रीरामउवाच ॥ स्वागतंतेमहाभागकुण्डयोनेतपोनिधे ॥ त्वद्दर्शनेनसर्वेवैपाविताःसकुटुम्बकाः ॥ २ ॥
कच्चिन्मतिस्तेवेदेषुशास्त्रेषुपरिवर्तते ॥ त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमण्डलेक्वचित् ॥ ३ ॥ लोपामुद्रामहाभागयाचतेधर्मचारिणी ॥ यस्याःपतिव्रता
धर्मात्सर्वंभवतिशोभनम् ॥ ४ ॥ अपिशंसमहाभागधर्ममूर्तेकृपानिधे ॥ अलोलुपस्यकिंकार्यंकरवाणिमुनीश्वर ॥ ५ ॥ त्वत्तपोयोगतःसर्वंभवति
स्वेच्छयाबहु ॥ तथापिमयिकृत्वैवकृपांशंसमुनीश्वर ॥ ६ ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता ॥ उवाचरामंलोकेशंविनीततर
भाषया ॥ ७ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ स्वामिंस्तवसुदुर्दर्शंदर्शनंदैवतैरपि ॥ मत्वासमागतंविद्धिराजराजकृपानिधे ॥ ८ ॥ हतस्त्वयारावणाख्यस्त्व
सुरोलोककण्टकः ॥ दिष्ट्याऽद्यदेवाःसुखिनोदिष्ट्याराजाविभीषणः ॥ ९ ॥ रामत्वद्दर्शनान्मेऽद्यगतंवैदुष्कृतंकिल ॥ सम्पूर्णोमेमनःकोशआ
नन्देनसुरोत्तम ॥ १०॥ इत्युक्त्वासबभूवाशुतूष्णींकुम्भसमुद्भवः ॥ रामसन्दर्शनाह्लादविह्वलीकृतमानसः ॥ ११ ॥ रामःपप्रच्छतंभूयोमुनिंज्ञान
विशारदम् ॥ लोकातीतंभवद्भाविसर्वंजानासिसर्वतः ॥ १२ ॥ ॥ मुनेकथयमेसर्वंपृच्छतोहिसुविस्तरम् ॥ कोऽसौमयाहतोयोहिरावणोविबु
धार्दनः ॥ १३ ॥ कुम्भकर्णोऽपिकस्त्वेषकाजातिर्वैदुरात्मनः ॥ देवोदैत्यःपिशाचोवाराक्षसोवामहामुने ॥ १४ ॥ सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वंजा

१ 'विनीतनरभाषया' इ० पा० । २ 'हतं सर्वं सुदुष्कृतम्' इ० पा० । ३ 'सर्वज्ञातारमिङ्गितम्' इ० पा० । ४ 'मानवो वा' इ० पा० ।

नासिविस्तरात् ॥ अतःकथयमेसर्वंकृपांकृत्वाममोपरि ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंकुम्भजन्मातपोनिधिः ॥ यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुंतत्प्र
चक्रमे ॥ १६ ॥ राजन्सृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोऽभवत् ॥ ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः ॥ १७ ॥ तस्यपत्नीद्वयंजातंपातिव्रत्यचरि
त्रभृत् ॥ एकामन्दाकिनीनाम्नीद्वितीयाकैकसीस्मृता ॥ १८ ॥ पूर्वस्यांधनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत् ॥ योऽसौशिवप्रसादेनलङ्कावासमचीकरत
॥ १९ ॥ विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत् ॥ रावणःकुम्भकर्णश्चतथापुण्योविभीषणः ॥ २० ॥ राक्षस्युदरजन्मत्वात्सन्ध्यासमयसम्भ
वात ॥ द्वयोरधर्मनिपुणामतिरासीन्महामते ॥ २१ ॥ एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना ॥ काञ्चनीयोपकल्पेनकिङ्किणीजालमालिना ॥२२॥
आरुह्यपितरौद्रष्टुंप्रायाच्छोभासमन्वितः ॥ स्वगणैःसंस्तुतोभूत्वानानारत्नविभूषणैः ॥ २३ ॥ आगत्यपित्रोश्चरणेपतित्वाचिरमात्मजः ॥ हर्षवि
ह्वलितात्माचरोमाञ्चिततनूरुहः ॥ २४ ॥ उवाचमेऽद्यसुदिनंमहाभाग्यफलोदयः ॥ यन्मेयुष्मत्पदौदृष्टौमहापुण्यददर्शनौ ॥ २५ ॥ इत्यादिभिः
स्तुतिपदैःस्तुत्वाऽगान्मन्दिरंस्वकम् ॥ पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्बभूवतुः ॥ २६ ॥ तंदृष्ट्वारावणोधीमानगादनिजमातरम् ॥ कोऽयंपुमान्सुरोवा
थयक्षोवाथनरोत्तमः ॥ २७ ॥ योऽसौममपितुःपादौसंनिषेव्यगतःपुनः ॥ महाभाग्यनिधिःस्वीयैर्गणैःसुपरिवारितः ॥ २८ ॥ केनेदंतपसालब्धंवि
मानंवायुवेगधृत्॥उद्यानाराममलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् ॥२९॥ शेषउवाच ॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोषविक्लवा ॥ उवाचपुत्रंविमनाःकिञ्चिन्ने
त्रविकारिणी ॥३०॥ रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम् ॥ एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम्॥३१॥ सपत्न्याममकुक्षिस्थंविधानंसमुपस्थि
तम् ॥ येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत् ॥ ३२ ॥ त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटःपापःस्वोदरपूरकः ॥ यथाखरःस्वकंभारंजानातिनचतद्गुणम् ॥ ३३ ॥
तथात्वंलक्ष्यसेज्ञानीशयनासनभोगवान् ॥ सुतोगतःक्वचिद्दृष्टइत्येवतवसम्भवः ॥ ३४ ॥ अनेनतपसालब्धंशिवसन्तोषकारिणा ॥ लङ्कावासोमनो
वेगंविमानंराज्यसम्पदः ॥ ३५ ॥ सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया ॥ यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ॥ ३६ ॥ इतिक्रुधाभाषि
तमार्तयातयामात्रास्वयाऽऽकर्ण्यदुरात्मसत्तमः ॥ रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतांनिश्चयभृत्तपःप्रति ॥ ३७ ॥ रावणउवाच ॥ जनन्याकर्ण
यवचोममगर्वसमन्वितम् ॥ रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्रयोवयम् ॥ ३८ ॥ कोऽसौकीटःसधनदःकृतपःस्वल्पकंपुनः ॥ कालङ्काकिंतुतद्रा
ज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकरुणान्विते ॥ नकेनापिकृतांकर्त्रांमहाभाग्येहिकैकसि ॥ ४० ॥ यद्यहंभुवनंसर्वं

१ 'तथा कुरु मदादेशम्' इ० पा०। २ 'कारणान्वितम्' इ० पा०।

वशेनस्थापयामिवै ॥ तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसन्तोषकारकः ॥ ४१ ॥ अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडांतथापुनः ॥ चेत्तदापितृलोकस्यवा
तात्पापंभवेन्मम ॥ ४२ ॥ कुम्भकर्णोऽपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः ॥ रावणेनसहभ्रात्रेत्युक्त्वाऽगाद्गिरिकाननम् ॥ ४३ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणे
पातालखण्डेशेषवा०रामा०रावणोत्पत्तिर्नामषष्ठोऽध्यायाः ॥ ६ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ अथोग्रंसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम् ॥ चकारभानुम
क्षणाचप[1]श्यन्नूर्ध्वपदेस्थितः ॥ १ ॥ कुम्भकर्णोऽपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम् ॥ विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमंतपः ॥ २ ॥ तदाप्रसन्नोभगवान्देव
देवःप्रजापतिः ॥ देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ॥ ३ ॥ ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभास्वरम् ॥ वपुश्चकृतवान्रम्यंदेवदानवसेवितम् ॥ ४ ॥ त
दासन्तापितोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान् ॥ विमानंतुततोनीतंलङ्काचनगरीहठात् ॥ ५ ॥ भुवनंतापितंसर्वंदेवाश्चैवदिवोगताः ॥ हतवान्ब्राह्मणकुलं
मुनीनांमूलकृन्तनः ॥ ६ ॥ तदातिदुःखितादेवाःसेन्द्राब्रह्माणमाययुः ॥ स्तुतिंचक्रुर्महात्मानोदण्डवत्प्रणतिंगताः ॥ ७ ॥ तेतुष्टुवुःसुराःसर्वेवा[2]ग्भिर
थ्याभिरादृताः ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ॥८॥ ततोनिवदेयाञ्चक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाःपु[3]रः ॥ दशग्रीवाच्चसङ्कष्टंतथानिजपराभवम् ॥९॥
क्षणंध्यात्वाययौब्रह्माकैलासंत्रिदशैःसह ॥तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणसमाकुलाः ॥१०॥स्थिताःसन्तुष्टुवुर्देवाःशम्भुशक्रपुरोगमाः ॥नमोभवायशर्वा
यनीलग्रीवायतेनमः ॥११ ॥नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ इतिसर्वमुखेनोक्तांवाणीमाकर्ण्यशङ्करः ॥१२॥ प्रोवाचनन्दिनंदेवानानयेतिम
मान्तिकम् ॥ एतस्मिन्नन्तरेदेवाआहूतानन्दिनाचते ॥१३॥ प्रविश्यान्तःपुरेदेवाददृशुर्विस्मितेक्षणाः ॥ ब्रह्मागत्यददर्शाथशङ्करंलोकशङ्करम् ॥१४॥
गणकोटिसहस्रैस्तुसेवितंमोदशालिभिः ॥ नग्नैर्विरूपैःकुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा ॥ १५ ॥ प्रणिपत्याग्रतःस्थित्वासहदेवैःपितामहः ॥ उवाचदेवदेवे
शंपश्यावस्थांदिवौकसाम् ॥ १६ ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ दुष्टदैत्यवधार्थंत्वंसमुद्योगंविधेहिभोः ॥ १७ ॥ सोऽपितद्वचनंश्रुत्वा
दैन्यशोकसमन्वितम् ॥ त्रिदशैःसहितःसर्वैराजगामहरेःपदम् ॥ १८ ॥ तुष्टुवुर्मुनयःसर्वेससुरोरगकिन्नराः ॥ जयमाधवदेवेशजयभक्तजनार्तिहन्
॥ १९ ॥ विलोकयमहादेवलोकयस्वस्वसेवकान् ॥ इत्युच्चैर्जगदुःसर्वेदेवाःशर्वपुरोगमाः ॥ २० ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथोदृष्ट्वासुरार्तिंपरिचि
न्त्यविष्णुः ॥ जगाददेवाञ्जलदोच्चयागिरादुःखंतुतेषांप्रशमंनयन्निव ॥ २१ ॥ भोब्रह्मशर्वेन्द्रपुरोगमामराःशृण्वन्तुवाचंभवतांहितेरताम् ॥ जानेद
शग्रीवकृतंभयंवस्तन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः ॥ २२ ॥ पुरीत्वयोध्यारविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः ॥ [4]प्रपालिताभूतलमण्डनीयाविराजते

१'पश्यन्नूर्ध्वपदे स्थितः'.इ० पा० । २'वाग्भिस्तथ्याभिः' इति पा० । ३'पुरा' इ० पा० । ४'प्रपालिता भूतलमण्डलशालया विराजते राजितभूमिभागैः'इ० पा० ।

राजतभूमिभागैः ॥ २३ ॥ तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःश्रियान्वितः ॥ पालयत्यधुनाराज्यंदिक्चक्रजयवान्विभुः ॥ २४ ॥ सतुवन्द्याहृष्यशृङ्ग
त्प्रार्थितात्पुत्रकाम्यया ॥ पुत्रेष्ट्यांविधिनायज्वामहाबलसमन्वितः ॥ २५ ॥ ततोऽहंप्रार्थितःपूर्वंतपसातेनभोःसुराः ॥ पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धापि
भवत्कृते ॥ २६ ॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्यासमन्वितः ॥ कर्तास्मिरावणोद्धारंसमूलबलवाहनम् ॥ २७ ॥ भवन्तोऽपिस्वकैरंशैरवतीर्यचरन्त्वि
ह ॥ ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाविररामाशुनभसीरितवाङ्मुने ॥ देवाःश्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः ॥ २९ ॥ तेचक्रु
र्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता ॥ स्वैःस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ॥ ३० ॥ योऽसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः ॥ सत्वमेवमहाराजभग
वान्कृतविग्रहः ॥३१॥ भरतोऽयंलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते ॥ तावकांशाद्दशग्रीवोजनितश्चसुरार्दनः ॥ ३२ ॥ पूर्ववैरानुबन्धेनजानकींहृतवान्पुनः ॥
सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यपुत्रोदैत्येन्द्रःसर्वलोकैककण्टकः ॥ पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणा
नांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम् ॥ शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ॥ ३५ ॥ त्वयिराज्ञिजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ सुखंप्रपेदेविश्वात्मञ्ज
गद्योनेनरोत्तम ॥३६॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहंत्वयानघ ॥ उत्पत्तिश्चविपत्तिश्चमयामत्यनुसारतः ॥ ३७ ॥ इत्थंनिशम्यदिति[1]जेन्द्रकुलानुकारि
वार्तांमहापुरुषईश्वरईशिताच ॥ संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविन्दोभूमौपपातसदसिप्रथितप्रभावः ॥३८॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०
रामाश्व०रावणोत्पत्तिविपत्तिकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ शेषउवाच ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी ॥ ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वध
मैंकरक्षितुः ॥१॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाकुम्भजन्मातपोनिधिः ॥ शनैःशनैःकरेणाशुपस्पर्शाशुजगादच ॥२॥ भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसीदसि ॥
भवान्दैत्यकुलच्छेत्तामहाविष्णुःसनातनः ॥ ३ ॥ भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ त्वद्दतेनास्तिसञ्चारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ॥ ४ ॥ श्रु
त्वावाक्यंमहाराजःकुम्भजन्मसमीरितम् ॥ उत्तस्थौविगलन्नेत्रबाष्पपूरितसन्मुखः ॥ ५ ॥ उवाचदीनदीनंचविस्पष्टाक्षरविस्तरम् ॥ त्रपाभरनमन्मू[2]
र्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ॥६॥ श्रीरामउवाच ॥ अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदुरात्मनः ॥ यद्ब्राह्मणकुलेरूढंहतवान्काममलोलुपः ॥ ७ ॥ महिलार्थेत्वहं
विप्रंवेदशास्त्रविवेकवान् ॥ हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोऽतिदुर्मतिः ॥ ८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभाक् ॥ ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुक
लङ्कितम् ॥ ९ ॥ येब्राह्मणास्तुपूजार्हादानसम्मानभोजनैः ॥ तेमयानिहताविप्राःशरसङ्घातसंहितैः ॥ १० ॥ काँल्लोकान्नुगमिष्यामिकुम्भीपाकोऽपि

[1]'दितिजेन्द्रकुलान्तकारी' इ० पा० । [2]'त्रपाभरनमन्मूर्धा' इ० पा० ।

दुःसहः ॥ नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ॥ ११ ॥ नयज्ञोनतपोदानंनंवाचैवव्रतादिकम् ॥ यत्तुवैब्राह्मणद्रोग्धुर्ममपावनताकरम् ॥ १२ ॥ येःकोपितंब्रह्मकुलंनरैर्निरयगामिभिः ॥ तेनराबहुशोदुःखंभोक्ष्यन्तिनिरयंगताः ॥ १३ ॥ वेदामूलंतुधर्माणांवर्णाश्रमविवेकिनाम् ॥ तन्मूलंब्राह्मणकुलंसर्ववेदैकशाखिनः ॥ १४ ॥ मूलच्छेत्तुर्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति ॥ किमद्यकरणीयंवैयेनमेहिशिवंभवेत् ॥ १५ ॥ शेष उवाच ॥ विलपन्तंभृशंरामंराजेन्द्रंरघुपुङ्गवम् ॥ मायामनुष्यवपुषंकुम्भजन्माब्रवीद्वचः ॥ १६ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ माविषादंमहाधीरकुरुराजन्म हामते ॥ नतेब्राह्मणहत्यास्याद्दुष्टानांनाशमिच्छतः ॥ १७ ॥ त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः ॥ कर्ताहर्ताऽवितासाक्षीनिर्गुणःस्वेच्छयागुणी ॥ १८ ॥ सुरापोब्रह्महत्याकृत्स्वर्णस्तेयीमहाघकृत् ॥ सर्वेत्वन्नामवादेनपूताःशीघ्रंभवन्तिहि ॥ १९ ॥ इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहामते ॥ यस्याः स्मरणमात्रेणमुक्तायास्यन्तिसद्गतिम् ॥ २० ॥ रावणोऽपिनवैदैत्योवैकुण्ठेतवसेवकः ॥ ऋषीणांशापतोऽवातोदैत्यत्वंदनुजान्तक ॥ २१ ॥ तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहन्ताद्विजन्मनः ॥ एवंसञ्चिन्त्यमाभूयोनिजंशोचितुमर्हसि ॥ २२ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरञ्जयः ॥ उवाच मधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभाषितम् ॥ २३ ॥ श्रीरामउवाच ॥ पातकंद्विविधंप्रोक्तंज्ञाताज्ञाताविभेदतः ॥ ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वंहिअज्ञातंतद्विवर्जितम् ॥ २४ ॥ बुद्धिपूर्वंकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति ॥ नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् ॥ २५ ॥ कुर्वतोबुद्धिपूर्वंमेब्रह्महत्यांसुनिन्दिताम् ॥ नमेदुः खापनोदायसाधुवादःसुसंमतः ॥ २६ ॥ प्रब्रूहितादृशंमह्यंयादृशंपापदाहकम् ॥ व्रतंदानंमखंकिञ्चित्तीर्थमाराधनंमहत् ॥ २७ ॥ येनमेविम लाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति ॥ पापाचारात्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् ॥ २८ ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्तवन्तंतंरामंजगादसतपोनिधिः ॥ सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजिताङ्घ्रिकम् ॥ २९ ॥ शृणुराममहावीरलोकानुग्रहकारक ॥ विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ॥ ३० ॥ सर्वसपापंत रतियोऽश्वमेधंयजेतवै ॥ तस्मात्त्वंयजविश्वात्मन्वाजिमेधनशोभिना ॥ ३१ ॥ सप्ततन्तुर्महीभर्त्रात्वयासाध्योमनीषिणा ॥ महासमृद्धियुक्तेनमहाबल सुशालिना ॥ ३२ ॥ सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः ॥ कृतवान्यंमहाराजोदिलीपस्तवपूर्वजः ॥ ३३ ॥ शतक्रतुःशतंकृत्वाक्रतूनांपुरुषर्ष भः ॥ पदमापामरावत्यांदेवदैत्यसुसेवितम् ॥ ३४ ॥ मनुश्चसगरोराजामरुत्तोनहुषात्मजः ॥ एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञंकृत्वापदंगताः ॥ ३५ ॥ त स्मात्त्वंकुरुराजेन्द्रसमर्थोऽसिसमन्ततः ॥ भ्रातरोलोकपालाभावर्तन्तेतवभावुकाः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमुनेःसभाग्यवान्रघूत्तमोब्राह्मणघातभी

१ 'नदेवप्रतिमादिकम्' इ०पा० । २ 'साक्षात्' इ० पा० । ३ 'ब्राह्मणवाक्यभीतः' इ० पा० ।

तः ॥ पप्रच्छयागेसुमतिंचिकीर्षन्विधिंपुरावित्परिगीयमानः ॥ २७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०रघुनाथस्यागस्त्योपदे
शोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कीदृशोऽश्वस्तत्रभाव्यःकोविधिस्तत्रपूजने ॥ कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजेयास्तत्रवैरिणः ॥ १ ॥ अगस्त्य
उवाच ॥ गङ्गाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः ॥ कर्णेश्यामोमुखेरक्तःपीतःपुच्छेसुलक्षितः ॥ २ ॥ मनोवेगःसर्वगतिरुच्चैःश्रवस्समप्रभः ॥ वाजिमेधेह
यःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ॥ ३ ॥ वैशाखपौर्णमास्यांतुपूजयित्वायथाविधि ॥ पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वनामबलचिह्नितम् ॥ ४ ॥ मोचनीयःप्रय
त्नेनरक्षकैःपरिरक्षितः ॥ यत्रगच्छतियज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ॥ ५ ॥ यस्तंबलान्निबध्नातिस्ववीर्यबलदर्पितः ॥ तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः
॥ ६ ॥ कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह ॥ मृगशृङ्गधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥ व्रतंपालयमानश्चयावद्वर्षमतिक्रमेत् ॥
तावद्दीनान्धकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ॥ ८ ॥ अन्नंतुबहुशोदेयंधनंवाभूरिमारिष ॥ यद्यत्प्रार्थयतेधीमांस्तत्तद्देवददातिहि ॥ ९ ॥ एवंप्रकुर्वतः
कर्मयज्ञःसम्पूर्णतांगतः ॥ करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन ॥ १० ॥ तस्माद्भवान्समर्थोऽस्तिकरणेपालनेऽर्चने ॥ कृत्वाकीर्तिंसुविमलांपावया
न्याञ्जनान्नृप ॥ ११ ॥ श्रीरामउवाच ॥ विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना ॥ तादृशाःसन्तिनोवाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः ॥ १२ ॥ इतिश्रु
त्वातुतद्वाक्यमगस्त्यःकरुणाकरः ॥ उत्तस्थौवीक्षमाणोऽयंयागार्हान्वाजिनःशुभान् ॥ १३ ॥ गत्वाथतत्रशालायांरामचन्द्रसमन्वितः ॥ ददर्शा
श्वान्विचित्राङ्गान्मनोवेगान्महाबलान् ॥ १४ ॥ अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याःकिमथरघुपतीनामेकतःकीर्तिपिण्डाः ॥ किमिदममृतराशि
र्वाहरूपेणसिन्धोर्मुनिरितिमनसोऽन्तर्विस्मयंप्रापपश्यन् ॥ १५ ॥ एकतःशोणदेहानांवाजिनांपङ्क्तिरुत्तमा ॥ एकतःश्यामकर्णाश्वकस्तूरीकान्तिसप्र
भाः ॥ १६ ॥ एकतःकनकाभाश्चत्वन्यतोनीलवर्णिनः ॥ एकतःशबलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः ॥ १७ ॥ एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकावि
ष्टमानसः ॥ ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रशतशोबद्धांस्तादृशवर्णकान् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षिता
ङ्गकः ॥ १९ ॥ एकतःश्यामकर्णांश्वसर्वाङ्गैःक्षीरसन्निभान् ॥ पीतपुच्छान्मुखेरक्ताञ्छुभलक्षणलक्षितान् ॥ २० ॥ निरीक्ष्यपरितोऽनघान्वि
मलनीरधारानिभान्[१]मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुञ्जप्रभान् ॥ पयोनिधिविशोषकोमुनिरुवाचसीतापतिंविचित्रहयदर्शनाद्धृषितनेत्रवक्त्रप्र
भः ॥ २१ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ हयमेधक्रतौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान् ॥ पश्यतोनेत्रयोर्मेऽद्यतृप्तिर्नास्तिरघूत्तम ॥ २२ ॥ रामचन्द्र

१ 'प्रभञ्जनमनोजवान्' इ० पा०।

महाभागसुरासुरनमस्कृत ॥ यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् ॥ २३ ॥ सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसङ्घान्करिष्यंस्तपनइवसुपर्वारातितोयंविशो
ष्यन् ॥ हतरिपुगणमुख्यंसाम्परायंविजित्यक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभाग ॥ २४ ॥ इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टाखिलेन्द्रियः ॥ सर्वान्वैयज्ञसम्भा
रानाजहारमनोहरान् ॥ २५ ॥ मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः ॥ सुवर्णलाङ्गलैर्भूमिंविचकर्षमहीयसीम् ॥ २६ ॥ विलिख्यभूमिंबहुशश्चतुर्यो
जनसंमिताम् ॥ मण्डपान्रचयामासयज्ञार्थंसनरोत्तमः ॥ २७ ॥ कुण्डंतुविधिवत्कृत्वायोनिमेखलयान्वितम् ॥ अनेकरत्नरचितंसर्वशोभासमन्वितम्
॥ २८ ॥ मुनीश्वरोमहाभागोवसिष्ठःसुमहातपाः ॥ सर्वतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् ॥ २९ ॥ प्रेषितास्तेनमुनिनाशिष्यामुनिवराश्रमान् ॥
कथयामासुरुद्युक्तंहयमेधेरघूत्तमम् ॥ ३० ॥ आकारितास्तदासर्वऋषयस्तपतांवराः ॥ आजग्मुःपरमेशस्यदर्शनेत्वतिलालसाः ॥ ३१ ॥ नारदो
ऽसितनामाचपर्वतःकपिलोमुनिः ॥ जातूकर्ण्योऽङ्गिराव्यासआर्ष्टिषेणोऽत्रिरासुरिः ॥ ३२ ॥ हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवतःशुकसंज्ञितः ॥ इत्येवमाद
योरामहयमेधवरंययुः ॥ ३३ ॥ तान्सर्वान्पूजयामासरघुराजोमहामनाः ॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टरकादिभिः ॥ ३४ ॥ गांहिरण्यंददौते
भ्यःप्रायशोदृष्टविक्रमः ॥ महद्भाग्यंत्वद्यमेऽस्तियद्यूयंदर्शनंगताः ॥ ३५ ॥ शेषउवाच ॥ एवंसमाकुलेब्रह्मन्नृषिवर्यसमागमे ॥ धर्मवार्ताबभूवाहोव
र्णाश्रमसुसंमता ॥ ३६ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ काधर्मवार्तातत्रासीत्किंवाकथितमद्भुतम् ॥ साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ॥ ३७ ॥
शेषउवाच ॥ तान्समेतान्मुनीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान् ॥ पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णाश्रमोचितान् ॥ ३८ ॥ तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्महागुणा
न् ॥ तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वान्यथाविधिशृणुष्वतान् ॥ ३९ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ब्राह्मणेनसदाकार्यंयजनाध्ययनादिकम् ॥ वेदान्पठित्वाविरजेन्नोवा
गार्हस्थ्यमाविशेत् ॥ ४० ॥ ब्राह्मणेनसदात्याज्यंनीचसेवानुजीवनम् ॥ आपद्गतोऽपिजीवेतनश्ववृत्त्याकदाचन ॥ ४१ ॥ ऋतुकालाभिगमनंधर्मो
ऽयंगृहिणःपरः॥ स्त्रीणांवरमनुस्मृत्यापत्यकामोऽथवाभवेत् ॥४२॥ दिवाभिगमनंपुंसामनायुष्यकरंमतम् ॥ श्राद्धाहःसर्वपर्वाणियतस्त्याज्यानिधी
मता ॥ ४३ ॥ तत्रगच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मात्प्रच्यवतेपरात् ॥ ऋतुकालाभिगामीयःस्वदारनिरतश्चयः ॥ ४४ ॥ सर्वदाब्रह्मचारीहविज्ञेयःसगृहाश्रमी ॥
ऋतुःषोडशयामिन्यश्चतस्रस्तासुगर्हिताः ॥४५॥ पुत्रदास्तासुयायुग्माअयुग्माःकन्यकाप्रदाः॥त्यक्त्वाचन्द्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच ॥४६॥ शुचिः
सन्निर्विशेत्पत्नींपुंनामर्क्षेविशेषतः ॥ शुचिंपुत्रंप्रसूयेतपुरुषार्थप्रसाधनम् ॥ ४७ ॥ आर्षेविवाहेगोद्वन्द्वंयदुक्तंतत्प्रशस्यते ॥ शुल्कमण्वपिकन्यायाः
कन्याक्रेतुस्तुपापकृत् ॥ ४८ ॥ वाणिज्यंनृपतेःसेवावेदानध्ययनंतथा ॥ कुविवाहःक्रियालोपःकुलपातनहेतवः ॥ ४९ ॥ अन्नोदकपयोमूलफलैर्वापि

गृहाश्रमी ॥ गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम् ॥ ५० ॥ अनर्चितोऽतिथिर्गेहाद्भग्नाशोयस्यगच्छति ॥ आजन्मसञ्चितात्पुण्यात्क्षणात्सहिवहि
र्भवेत् ॥ ५१ ॥ पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाश्नीतामृतंगृही ॥ स्वार्थंपचत्यघंभुङ्क्तेकेवलंस्वोदरम्भरिः ॥ ५२ ॥ षष्ठचष्टम्योर्विशेत्पापंतैलेमांसेसदैवहि ॥
चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेतक्षुरमङ्गनाम् ॥ ५३ ॥ रजस्वलांनसेवेतनाश्नीयात्सहभार्यया ॥ एकवासानभुञ्जीतनभुञ्जीतोत्कटासने ॥ ५४ ॥ नाश्न
न्तींस्त्रियमीक्षेततेजःकामोनरोत्तमः ॥ मुखेनोपधमेन्नाग्निंनग्नांनेक्षेतयोषितम् ॥ ५५ ॥ नाङ्घ्रीप्रतापयेदग्नौनवस्त्वशुचिनिक्षिपेत् ॥ प्राणिहिंसांनकु
र्वीतनाश्नीयात्सन्ध्ययोर्द्वयोः ॥ ५६ ॥ नाचक्षीतधयन्तींगांनेन्द्रचापंप्रदर्शयेत् ॥ नदिवोद्धृतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ॥ ५७ ॥ स्त्रींधर्मिणींनाभिव
देन्नाद्यादातृप्तिरात्रिषु ॥ तौर्यत्रिकप्रियोनस्यात्कांस्येपादौनधावयेत् ॥ ५८ ॥ नधारयेदन्यभुक्तंवासश्चोपानहावपि ॥ नभिन्नभाजनेऽश्नीयान्ना
श्नीतान्नंविदूषितम् ॥ ५९ ॥ संविशेन्नार्द्रचरणोनोच्छिष्टःक्वचिदाव्रजेत् ॥ शयानोवानचाश्नीयान्नोच्छिष्टःसंस्पृशेच्छिरः ॥ ६० ॥ नमनुष्यस्तुतिं
कुर्यान्नात्मानमवमानयेत ॥ अभ्युद्यतंनप्रणमेत्परमर्माणिनोवदेत् ॥ ६१ ॥ एवंगार्हस्थ्यमाश्रित्यवानप्रस्थाश्रमंव्रजेत् ॥ सस्त्रीकोवागतस्त्रीकोविर
ज्येतततःपरम् ॥ ६२ ॥ इत्येवमादयोधर्मागदिताऋषिभिस्तदा ॥ श्रुतारामेणमहतासर्वलोकहितैषिणा ॥६३॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डे
शेषवा०रामाश्व०सर्वधर्मोपदेशोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ शेषउवाच ॥ इत्थंसंशृण्वतोधर्मान्वसन्तःसमुपस्थितः ॥ यत्रयज्ञक्रियादीनांप्रार
म्भःसुमहात्मनाम ॥ १ ॥ दृष्ट्वातंसमयंधीमान्वसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ रामचन्द्रंमहाराजंप्रत्युवाचयथोचितम् ॥ २ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ रामचन्द्र
महाबाहोसमयःपर्यभूत्तव ॥ हयोयत्रप्रमुच्येतयज्ञार्थंपरिपूजितः ॥ ३ ॥ सामग्रीक्रियतांतत्रआहूयन्तांद्विजोत्तमाः ॥ करोतुपूजांभगवान्ब्राह्मणा
नांयथोचिताम् ॥ ४ ॥ दीनान्धकृपणानांचदानंस्वान्तेसमुत्थितम् ॥ ददातुविधिवत्तेषांप्रतिपूज्याधिमान्यच ॥ ५ ॥ भवान्कनकसत्पत्न्या
दीक्षितश्चरताद्व्रतम् ॥ भूमिशायीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ॥ ६ ॥ मृगशृङ्गधरःकट्यांमेखलाजिनदण्डभृत् ॥ करोतुयज्ञसम्भारंसर्वद्रव्यसम
न्वितम् ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंवसिष्ठस्ययथार्थकम् ॥ उवाचलक्ष्मणंधीमान्नानार्थपरिबृंहितम् ॥ ८ ॥ श्रीरामउवाच ॥ शृणुलक्ष्मणमद्वा
क्यंश्रुत्वातत्कुरुसत्वरम् ॥ हयमानययत्नेनवाजिमेधक्रियोचितम् ॥ ९ ॥ शेषउवाच ॥ श्रुत्वावाक्यंरघुपतेःशत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा ॥
सेनापतिमुवाचेदंवचोविविधवर्णनम् ॥ १० ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ वीराकर्णयमेवचःसुमधुरंश्रुत्वात्वरातःपुनःकार्यंतत्क्षितिपालमौलिमुकुटैर्घृष्टा
ङ्घ्रिरामाज्ञया ॥ सेनांकालबलप्रभञ्जनबलप्रोद्यत्समर्थाङ्गिनींसज्जांसद्रथहस्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यन्विताम् ॥ ११ ॥ सज्जीकृतावायुयवास्तुरङ्गा

स्तरङ्गमालालिताङ्घ्रिपाताः ॥ सदश्वचारैर्बहुशस्त्रधारिभिःसंरोहितावैरिबलप्रहारिभिः ॥१२॥ संलक्ष्यन्तांहस्तिनःपर्वताभाआधोरणैःप्रासकुन्ता
ग्रहस्तैः ॥ शूरैःसास्त्रैर्भूरिदानोपहाराःक्षीबाणस्तेसर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः ॥ १३ ॥ विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्युज्यमानाः ॥
विविधरिपुविनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतवलभिविभागानीयतांसूतवृन्दैः ॥ १४ ॥ पत्तयःशतशोमह्यमायान्त्वस्त्राग्र्यपाणयः ॥ हयमेधार्हवाहस्यरक्ष
णेविततोद्यमाः ॥ १५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ सेनानीःकालजिन्नामाकारयामाससज्जताम् ॥ १६ ॥ दशध्रुवकमण्डितोल
घुसुरोमशोभान्वितोविविक्तगलशुक्तिभृद्विततकण्ठकोशेमणिः ॥ मुखेविशदकान्तिधृत्त्वसितकान्तिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदाहयोधृतकराग्ररश्मिच्छटः
॥ १७ ॥ कलासंशोभितमुखःस्फुरद्रत्नविशोभितः ॥ मुक्ताफलानांमालाभिःशोभितोनिर्ययौहयः ॥ १८ ॥ श्वेतातपत्ररचितःसितचामरशोभितः ॥
बहुशोभापरीताङ्गोनिर्ययौहयराट्ततः ॥ १९ ॥ अग्रतोमध्यतश्चैकेपृष्ठतःसैनिकास्तथा ॥ देवाहरींयथापूर्वंसेवन्तेसेवनोचितम् ॥ २० ॥ अथसैन्यं
समाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा ॥ हस्त्यश्वरथपादातवृन्दैःसुबहुसङ्कुलम् ॥ २१ ॥ ततस्ततःसमेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः ॥ ततोदुन्दुभिनादोऽभूत्तस्मि
न्पुरवरेतदा ॥ २२ ॥ तन्निनादेनशूराणांप्रियेणमहतातदा ॥ कम्पन्तेगिरिशृङ्गाणिप्रासादाविचलन्तिच ॥ २३ ॥ हेषारवोमहानासीद्वाजिनांमुह्य
तांनृप ॥ रथाङ्गघातसंघुष्टाधरासञ्चलतीवसा ॥ २४ ॥ चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमन्ततः ॥ रजस्तुप्रचलत्तत्रजनान्तर्द्धानमादधात् ॥ २५ ॥
निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंछाद्यभास्करम् ॥ सेनान्याकालजिन्नाम्नाप्रेरितंजनसङ्कुलम् ॥ २६ ॥ गर्जन्तस्तलवीराग्र्याःकुर्वन्तोरणसम्भ्रमम् ॥ रघु
नाथस्ययागायसज्जास्तेप्रययुर्मुदा ॥ २७ ॥ मृगमदमयमङ्गेष्वङ्गरागंदधानाःकुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमाङ्गाः ॥ मुकुटकटकभूषाभूषिताङ्गाः
समस्ताःप्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेऽपिसर्वे ॥ २८ ॥ इत्येवंतेमहाराजंययुःसेनाचरावराः ॥ धनुर्धराःपाशधराःखड्गधराःस्फुटक्रमाः ॥ २९ ॥ एवं
शनैःशनैःप्राप्तोमण्डपंयागचिह्नितम् ॥ हयःखुरक्षततलांभूमिंकुर्वन्नभःप्लुवन् ॥ ३० ॥ रामोदृष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसन्तुष्टमानसः ॥ वसिष्ठंप्रेरयामासक्रिया
कर्तव्यतांप्रति ॥ ३१ ॥ वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वितम् ॥ प्रयोगंकारयामासब्रह्महत्यापनोदनम् ॥३२॥ ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृङ्गपरिग्रहः॥
तत्कर्मकारयामासरामःपरपुरञ्जयः ॥३३॥ प्रारेभेयागकर्मार्थंकुण्डंमण्डपसंमितम् ॥ तत्राचार्योऽभवद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित् ॥ ३४ ॥ वसिष्ठोरघु
नाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः ॥ ब्राह्मयंतत्राचरद्ब्रह्मन्कर्मागस्त्यस्तपोनिधिः ॥ ३५ ॥ वाल्मीकिर्मुनिरध्वर्युर्मुनिःकण्वस्तुद्वारपः ॥ अष्टौद्वाराणितत्रास
न्सतोरणशुभानिवै ॥ ३६ ॥ द्वारिद्वारिद्वयंविप्रब्राह्मणस्याधिमंत्रवित् ॥ पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेवलासितसंज्ञितौ ॥ ३७ ॥ दक्षिणद्वारिभूमानौक

श्यपात्रीतपोनिधी ॥ पश्चिमद्वारिऋषभौजातूकर्ण्योऽथजाजलिः ॥ ३८ ॥ उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैकततापसौ ॥ एवंद्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकल
शोद्भवः ॥ ३९ ॥ हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभतद्विज ॥ सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोऽलङ्कारभूषिताः ॥ ४० ॥ हरिद्राक्षतगन्धाद्यैःपूजयामासुर
र्चितम् ॥ नीराजनंततःकृत्वाधूपयित्वागुरूक्षणैः ॥ ४१ ॥ वर्धापनंततोवेश्याश्चक्रुस्तावाडवाज्ञया ॥ एवंसम्पूज्यविमलेभालेचन्दनचर्चिते
॥ ४२ ॥ कुङ्कुमादिकगन्धाढ्यसर्वशोभासमन्विते ॥ बबन्धभास्वरंपत्रंततहाटकनिर्मितम् ॥ ४३ ॥ तत्रालिखद्दाशरथेःप्रतापबलमूर्जितम् ॥ सूर्यवं
शध्वजोधन्वीधंनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ ४४ ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वेनमन्तिमणिमौलिभिः ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ ४५ ॥ रामचन्द्रोमहा
भागःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ तन्माताकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयङ्करः ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशि
क्षितः ॥ ४७ ॥ रावणाभिधविप्रेन्द्रवधपापापनुत्तये ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योऽसौवाजिनांवरः ॥ ४८ ॥ महाबलपरीवारपरिखाभिःसुरक्षि
तः ॥ तद्रक्षकोऽस्तितद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणान्तकः ॥ ४९ ॥ हस्त्यश्वरथपादातसेनासङ्घसमन्वितः ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानःस्यात्स्वबलोन्मदात
॥ ५० ॥ वयंधनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ तेगृह्णन्तुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ५१ ॥ मनोवेगंकामजवंसर्वगत्यधिभास्वरम् ॥
ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहयम् ॥ ५२ ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदन्तैःशिलाशितैः ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिविलिलेखमहामुनीन्द्रःश्रीराम
चन्द्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम् ॥ शोभानिधानमतिचञ्चलवायुवेगंपातालभूतलविशेषगतिंमुमोच ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नमादिदेशाथरामःशस्त्रभृतांवरः ॥
याहिवाहस्यरक्षार्थंपृष्ठतःस्वैरगामिनः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गंभद्रंभवेत्तव ॥ भवेतांशत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभुजौ ॥ ५६ ॥
येयोद्धारःप्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीयावाहंरक्षस्वकगुणगणैःसंयुतःसन्महोर्व्याम् ॥ सुप्तान्भ्रष्टान्विगतवसनान्भीतभीतांस्तुनम्रांस्तान्माहन्याःसु
कृतकृतिनोयेनशंसन्तिकर्म ॥ ५७ ॥ विरथाभयसन्त्रस्तायेवदन्तिवयंतव ॥ तेत्वयानहिहन्तव्याःशत्रुघ्नसुकृतैषिणा ॥ ५८ ॥ योहन्याद्विमदं
मत्तंसुप्तंभग्नंभयातुरम् ॥ तावकोऽहम्ब्रुवाणंचसव्रजत्यधमांगतिम् ॥ ५९ ॥ परस्वेचित्तवृत्तिंत्वंमाकृथाःपारदारिके ॥ नीचेरतिंनकुर्वीथाःसर्वस
द्गुणपूरितः ॥६०॥ वृद्धानांप्रेरणंपूर्वंमाकुर्वीथारणञ्जय ॥ पूज्यपूजातिक्रमंत्वंमाविधेहिदयान्वितः ॥ ६१ ॥ गांविप्रंचनमस्कुर्यावैष्णवंधर्मसंयुतम् ॥
अभिवाद्ययतोगच्छेस्तत्रसिद्धिमवाप्नुयाः ॥६२॥ विष्णुःसर्वेश्वरःसाक्षीसर्वव्यापकदेहभृत् ॥ येतदीयामहाबाहोतद्रूपाविचरन्तिहि ॥६३॥ येस्मरन्ति

१ 'धनुर्दीक्षागुरोर्गुरुः' इ० पा०। २ 'पूर्वं प्रहारं वृद्धानां मा कुर्वीथा ह्यरिञ्जय' इ० पा०।

महाविष्णुंसर्वभूतहृदिस्थितम् ॥ तेमन्तव्यामहाविष्णुसमरूपारघूद्वह ॥ ६४ ॥ यस्यस्वीयोनपारक्योयस्यमित्रसमोरिपुः ॥ तवैष्णवाःक्षणादेवपापि
नंपावयन्तिहि ॥ ६५ ॥ येषांप्रियंभागवतंयेषांवैब्राह्मणाःप्रियाः ॥ वैकुण्ठात्प्रेषितास्तेऽत्रलोकपावनहेतवे ॥ ६६ ॥ येषांवक्रेहरेर्नामहृदिविष्णुः
सनातनः ॥ उदरेविष्णुनैवेद्यंसश्वपाकोऽपिवैष्णवः ॥ ६७ ॥ येषांवेदाःप्रियतमानचसंसारजंसुखम् ॥ स्वधर्मनिरतायेचतान्नमस्कुर्विहान्वितान्
॥ ६८ ॥ शिवेविष्णौनवाभेदोनचब्रह्ममहेशयोः ॥ तेषांपादरजःपूतंवहाम्यघविनाशनम् ॥ ६९ ॥ गौरीगङ्गामहालक्ष्मीर्यस्यनास्तिपृथक्तया ॥ ते
मन्तव्यानराःसर्वेस्वर्गलोकादिहागताः ॥ ७० ॥ शरणागतरक्षीचमानदानपरायणः ॥ यथाशक्तिहरेःप्रीत्यैसज्ञेयोवैष्णवोत्तमः ॥ ७१ ॥ यस्यना
ममहापापराशिंदहतिसत्वरम् ॥ तदीयचरणद्वन्द्वेभक्तिर्यस्यसवैष्णवः ॥ ७२ ॥ इन्द्रियाणिवशेयेषांमनोऽपिहरिचिन्तकम् ॥ तान्नमस्कृत्यपूया
त्सद्यःजन्ममरणान्तिकात् ॥ ७३ ॥ परस्त्रियंत्वंकरवालवत्त्यजन्भवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः[1] ॥ एवंममादेशमथाचरंश्चलभेःपरंधामसुयोगमीड्यम्
॥७४॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०शत्रुघ्नशिक्षाकथनंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ शेषउवाच ॥ एवमाज्ञाप्यभगवान्रामश्चा
मित्रकर्षणः॥ वीरानालोकयन्भूयोजगादशुभयागिरा ॥१॥ शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाकरस्यवै ॥ कोगन्तापृष्ठतोरक्षंस्तन्निदेशप्रपालकः ॥२॥ यःस
र्ववीरान्प्रतिमुख्यमागतान्विनिर्जयेन्मर्मभिदस्त्रसङ्घैः ॥ गृह्णात्वसौमेकरवीटकंतद्भूमौयशःस्वंप्रथयन्सुविस्तरम् ॥ ३ ॥ इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभर
तात्मजः ॥ जग्राहवीटकंतस्माद्रघुराजकराम्बुजात् ॥४॥ स्वामिन्गच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाकरोऽन्वहम् ॥ सन्नद्धःसर्वशस्त्रास्त्रचापबाणधरःप्रभो ॥ ५ ॥
सर्वमद्यक्षितितलंत्वत्प्रतापोविजेष्यते ॥ एतेनिमित्तभूतावैरामचन्द्रमहामत ॥ ६ ॥ भवत्कृपातःसकलंससुरासुरमानुषम् ॥ उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषे
धेक्षमोह्यहम् ॥ ७ ॥ सर्वस्वामीज्ञास्यतियन्ममविक्रमदर्शनात् ॥ एषगन्तास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः ॥ ८ ॥ एवंब्रुवन्तंभरतात्मजंसप्रस्तूयसा
ध्वित्यनुमोदमानः ॥ शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभञ्जनोद्भूतमुखान्हरिःप्रभुः ॥ ९ ॥ भोहनूमन्महावीरशृणुमद्वाक्यमादृतः ॥ त्वत्प्रसादान्म
याप्राप्तमिदंराज्यमकण्टकम् ॥ १० ॥ सीतयाममसंयोगेयोभवाञ्जलधिंतरेत् ॥ चरितंतद्धरेवेद्मिसर्वंतवकपीश्वर ॥ ११ ॥ त्वंगच्छममसैन्यस्य
पालकःसन्ममाज्ञया ॥ शत्रुघ्नःसोदरोमह्यंपालनीयस्त्वहंयथा ॥ १२ ॥ यत्रयत्रमतिभ्रंशःशत्रुघ्नस्यप्रजायते ॥ तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्रातामममहाम
ते ॥ १३ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंरामचन्द्रस्यधीमतः ॥ शिरसातत्समाधायप्रणाममकरोत्तदा ॥ १४ ॥ अथादिशन्महाराजोजाम्बवन्तंकपीश्वरम् ॥

---

१ 'परस्त्रियं वै कुरु मातृवत्त्वं' इ० पा० ।

रघुनाथस्यसेवायै[1]कंपिषूत्तमतेजसम् ॥ १५ ॥ अङ्गदोगवयोमैन्दस्तथादधिमुखःकपिः ॥ सुग्रीवःप्लवगाधीशःशतवल्यक्षिकौकपी ॥ १६ ॥
नीलोनलोमनोवेगोऽधिगन्तावानराङ्गजः ॥ इत्येवमादयोयूयंसज्जीभूताभवन्तुभोः ॥ १७ ॥ सर्वैर्गजैःसदश्वैश्चतप्तहाटकभूषणैः ॥ कवचैःसशिर
स्त्राणैर्भूषितायान्तुसत्वराः ॥ १८ ॥ शेषउवाच ॥ सुमन्तमाहूयसुमन्त्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभनः ॥ अमात्यमौलेवदकेऽत्रयोज्यानराहयं
पालयितुंसमर्थाः ॥ १९ ॥ तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा ॥ हयस्यरक्षणेयोग्यान्बलिनोऽत्रनराधिपान् ॥ २० ॥ रघुनाथशृणुष्वैतान्नव
वीरान्सुसंहितान् ॥ धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ २१ ॥ प्रतापाग्र्यंनीलरत्नंतथालक्ष्मीनिधिंनृपम् ॥ रिपुतापंचोग्रहयंत
थाशस्त्रविदंनृपम् ॥ २२ ॥ राजन्योऽसौनीलरत्नोमहावीरोरथाग्रणीः ॥ सएवलक्षंरक्षेतलक्षंयुध्येतनिर्भयः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवा
हस्यरक्षणे ॥दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्महाबाहुभिरुद्धतैः ॥२४॥ प्रतापाग्र्योयोह्ययंचरिपुगर्[3]वमशातयत्॥ सव्यापसव्यबाणानांमोक्तासर्वास्त्रवित्तमः॥२५॥
एषोऽक्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने ॥ सन्नद्धोरिपुनाशाययुवाकोदण्डदण्डभृत् ॥२६॥ तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेषयातुराजन्यसत्तमः ॥ यस्तपोभिः
शतधृतिंप्रसाद्यास्त्राणिचाभ्यसत ॥ २७ ॥ ब्रह्मास्त्रंपाशुपत्यास्त्रंगारुडंनागसंज्ञितम् ॥ मायूरंनाकुलंरौद्रंवैष्णवंमेघसंज्ञितम् ॥ २८ ॥ वज्रंपार्वतसंज्ञं
चतथावायव्यसंज्ञितम् ॥ इत्यादिकानामस्त्राणांसम्प्रयोगविसर्गवित् ॥ २९ ॥ सएषनिजसैन्यानामक्षौहिण्यैकयायुतः ॥ प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरि
प्रभञ्जनः ॥ ३० ॥ रिपुतापोऽयमेवाद्यगच्छत्वग्र्योधनुर्भृताम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ॥ ३१ ॥ गच्छतात्सेनयाबह्व्याचतुरङ्गसमेत
या ॥ शत्रुघ्नाज्ञांशिरस्येतेदधत्वद्यबलोत्कटाः ॥ ३२ ॥ उग्राश्वोऽपिमहाराजस्तथाशास्त्रविदेषच ॥ सर्वेयान्तुसुसंनद्धास्तववाहस्यपालकाः ॥ ३३ ॥
इतिभाषितमाकर्ण्यमन्त्रिणःप्रजहर्षच ॥ आज्ञापयामासचतान्सुमन्त्रकथितान्भटान् ॥ ३४ ॥ तेऽनुज्ञांरघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे ॥ चिरकालंसा
म्परायंवाञ्छन्तोयुद्धदुर्मदाः ॥ ३५ ॥ सन्नद्धाःकवचाद्यैश्चतथाशस्त्रास्त्रवर्तनैः ॥ ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदिताः ॥ ३६ ॥ अथोक्तऋषिणारामो
विधिनाऽपूजयत्क्रमात् ॥ आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ॥ ३७ ॥ आचार्यायददौरामोहस्तिनंषष्टिहायनम् ॥ हयमेकंमनोवेगंरत्नमाला
विभूषितम् ॥ ३८ ॥ पौरटंरथमेकंचमणिरत्नविभूषितम् ॥ चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंसर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मणिलक्षंतुप्रत्यक्षंमुक्ताफलतुलाशतम् ॥
विद्रुमस्यतुलानांतुसहस्रंस्फुटतेजसाम्॥४०॥ ग्राममेकंसुसम्पन्नंनानाजनसमाकुलम्॥विचित्रसस्यनिष्पन्नंविविधैर्मन्दिरैर्वृतम् ॥४१॥ब्रह्मणेऽपितथैवा

१ रघुनाथस्य शत्रुघ्नस्य इत्यर्थः । २ 'कपीश्वरमजः प्रभुः' इ० पा० । ३ 'रिपुवर्गम् इ० पा० ।

दाद्धोत्रेऽप्यध्वर्यवेददौ ॥ ऋत्विग्भ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ॥ ४२ ॥ सर्वेतेऽवर्धयन्वाग्भिराशीर्भिरभिपूजिताः ॥ चिरंजीवमहाराजरामचन्द्र रघूद्वह ॥४३ ॥ कन्यादानंभूमिदानंगजदानंतथैवच ॥ अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ॥४४॥ अन्नदानंपयोदानमभयदानमुत्तमम् ॥ रत्नदानानिसर्वाणिविप्रेभ्यश्चादिशन्महान् ॥ ४५ ॥ देहिदेहिधनंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचित् ॥ ददात्वन्नंददात्वन्नंसवभोगसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ इत्थंप्रावर्ततमखोरघुनाथस्यधीमतः ॥ सदक्षिणोद्विजवरैः पूर्णःसर्वशुभक्रियः ॥४७॥ अथरामानुजोगत्वामातरंप्रणनामह ॥ आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ॥ ४८ ॥ त्वत्कृपातोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः ॥ आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ॥४९ ॥ मातोवाच ॥ पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपन्थानएवते ॥ सर्वान्रिपुगणाञ्जित्वापुनरागच्छसन्मते ॥ ५० ॥ पुष्कलंपालयनिजभ्रातृजंधर्मवित्तमम् ॥ महाबलिनमद्यापिबालकंलीलयायुतम् ॥ ५१ ॥ पुत्रागच्छसिचेद्युक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः ॥ तदाममप्रमोदःस्यादन्यथाशोकभागहम् ॥ ५२ ॥ इतिसम्भाषमाणांस्वांमातरंप्रत्युवाचसः ॥ त्वदीयचरणद्वन्द्वंस्मरन्प्राप्स्यामिशोभनम् ॥ ५३ ॥ पुष्कलंपालयित्वाहंनिजाङ्गमिवशोभने ॥ स्वनामसदृशंकृत्वापुनरेष्यामिमोदवान् ॥५४॥ इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसमखमण्डपे ॥ आसीनंमुनिवर्याग्र्यैर्यज्ञवेषधरंवरम्[1] ॥ ५५ ॥ उवाचमतिमान्वीरःसर्वशोभासमन्वितः ॥ रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यात्रमहामखे ॥५६॥ रघुनाथोऽपितच्छ्रुत्वाभद्रमस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ बालंस्त्रियंप्रमत्तंत्वंमाहन्याःशस्त्रवर्जितम् ॥५७॥ तदालक्ष्मीनिधिर्भ्राताजानक्याजनकात्मजः ॥ प्रहस्यकिञ्चिन्नयनेनर्तयन्रामब्रवीत ॥ ५८ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ रामचन्द्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण ॥ शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोकोत्तरोभवेत ॥ ५९ ॥ कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्रजाचरितंतथा ॥ गच्छेत्सपरमंधामतेजोबलसमन्वितम् ॥ ६० ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत् ॥ पित्रातवहतोविप्रःपितृभक्तिपरायणः ॥ ६१ ॥ त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम् ॥ अवध्यांमहिलांयस्त्वंहतवान्नियतंततः ॥ ६२ ॥ अग्रजोऽस्यमहाराजकृतवान्यंपराक्रमम् ॥ सनकेनकृतःपूर्वंराक्षस्याःकर्णकर्तनम् ॥ ६३ ॥ एवंकरिष्यतिनृपशत्रुघ्नःशिक्षयातव ॥ यदिनायंतथाकुर्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ॥ ६४ ॥ इत्युक्तवन्तंतंरामःप्रत्युवाचहसन्निव ॥ मेघगम्भरियावाचासर्ववाक्यविशारदः ॥ ६५ ॥ शृण्वन्तुयोगिनःशान्ताःसमदुःखसुखाःपुनः ॥ जानन्त्यपारसंसारनिस्तारतरणादिकम् ॥ ६६ ॥ येशूराःसमहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेचजानन्तियुद्धस्यवार्तांनतुभवादृशाः॥ ६७॥ परोपतापिनोयेवैयेचोत्पथविसारिणः ॥ तेहन्तव्यानृपैःसर्वैःसर्वलोकहितैषिभिः ॥६८॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसभासदस्ते

१ 'मुनिवेषधरम्' इ० पा० ।

सर्वेस्मितंचक्रुररिन्दमस्य ॥ कुम्भोद्भवःपूजितमेनमश्वंविमोचयामाससुशोभितंहि ॥ ६९ ॥ इमंमन्त्रंसमुच्चार्यवसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ कराग्रेणस्पृशन्न
श्वंमुमोचजयकाङ्क्षया ॥ ७० ॥ वाजिन्गच्छयथालीलंसर्वत्रधरणीतले ॥ यागार्थेमोचितोयेनपुनरागच्छसत्वरः ॥ ७१ ॥ अश्वस्तुमोचितःसर्वैर्भ
टैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ परीतःप्रययौप्राचींदिशंवायुजवान्वितः ॥ ७२ ॥ प्रचचारबलंसर्वंकम्पयद्धरणीतलम् ॥ शेषोऽपिकिञ्चिन्नतयाफणयाधृतवान्भु
वम् ॥ ७३ ॥ दिशःप्रसेदुःपरितःक्ष्मातलंशोभयान्वितम् ॥ वायवस्तंतुशत्रुघ्नंपृष्ठतोमन्दगामिनः ॥ ७४ ॥ शत्रुघ्नस्यप्रयाणायाभ्युद्यतस्यभुजो
ऽस्फुरत् ॥ दक्षिणःशुभमाशंसञ्जयायचबभूवह ॥७५॥ पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेशसमृद्धिमत् ॥ वितर्दिभिर्वलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ॥ ७६ ॥
तत्रापश्यन्निजांभार्यांपतिव्रतपरायणाम् ॥ किञ्चित्स्वदर्शनाद्धृष्टांभर्तृदर्शनलालसाम् ॥ ७७ ॥ मुखारविन्देनचनागवल्लीदलंसुकर्पूरयुतंचचर्वती ॥
नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाह्वोर्मृणालीसदृशोःसुकङ्कणे ॥ ७८ ॥ कुचौतुमालूरफलोपमौवरौनितम्बबिम्बंवरनीविशोभितम् ॥ पादौतुलाकोटि
धरौसुकोमलौदधत्यहोऐक्षतसत्पतिंस्वकम् ॥ ७९ ॥ परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणीम् ॥ तदुरोजपरीरम्भनिर्भरीकृतदेहिकाम् ॥ ८० ॥
उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः ॥ रामाज्ञयायाज्ञमश्वंपालयन्रथसंयुतः ॥ ८१ ॥ त्वयामेमातरःपूज्याःपादसंवाहनादिभिः ॥ तदुच्छिष्टंहिभु
ञ्ज्ञानातत्कर्मकरणादरा ॥ ८२ ॥ सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः ॥ नावमान्यास्त्वयाभीरुस्वतपोबलशोभिताः ॥ ८३ ॥ इतिश्रीपा
द्मेपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०हयमोचनपुष्कलभार्यासमागमोनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्तवन्तंस्वपतिंवीक्ष्य
प्रेम्णासुनिर्भरम् ॥ प्रत्युवाचहसन्तीवकिञ्चिद्गद्गदभाषिणी ॥ १ ॥ नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्ररणमण्डले ॥ शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षायथाभवेत
॥ २ ॥ स्मरणीयाहिसर्वत्रसेविकात्वत्पदानुगा ॥ कदापिमानसंनाथत्वत्तोनान्यत्रगच्छति ॥ ३ ॥ परमायोधनेकान्तस्मर्तव्याहंनजातुचित् ॥
सत्यांमयितवस्वान्तेयुद्धेविजयसंशयः ॥ ४ ॥ पद्मनेत्रतथाकार्यमूर्मिलाद्यायथामम ॥ हास्यंनैवप्रकुर्वन्तिमांवीक्ष्यकरताडनैः ॥ ५ ॥ इयंपत्नीम
हाभीरोःसङ्ग्रामेप्रपलायितुः ॥ कातरार्याहियुद्धयन्तिशूराणांसमयःकुतः ॥ ६ ॥ इत्येवंनहसन्त्युच्चैर्यथामेदेवराङ्गनाः ॥ तथाकार्यंमहाबाहोराम
स्यहयरक्षणे ॥ ७ ॥ योद्धात्वमादौसर्वत्रपरेयेतवपृष्ठतः ॥ धनुष्टङ्कारबधिराःक्रियन्तांबलिनःपरे ॥ ८ ॥ तवप्रोद्यत्कराम्भोजकरवालभियाबल
म् ॥ परेषांभवतात्क्षिप्रमन्योन्यभयसङ्कुलम् ॥ ९ ॥ कुलंमहदलङ्कार्यंपरान्विजयतात्वया ॥ गच्छस्वामिन्महाबाहोतवश्रेयोभवत्विह ॥ १० ॥
इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्गुणविभूषितम् ॥ यस्यगर्जितमाकर्ण्यवैरिवृन्दंभयातुरम् ॥११॥ इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंयथाभवेत् ॥ वैरिकोटिविनिष्पेषबा

णकोटिसुपूरितौ ॥ १२ ॥ कवचंत्विदमाधेहिशरीरेकामसुन्दरे ॥ वज्रप्रभामहादीप्तिहतसन्तमसंदृढम्॥ १३ ॥ शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकान्तमनोरम
म् ॥ इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभूषिते ॥ १४ ॥ इतिसुविमलवाचंवारिपुत्रींप्रपश्यन्नयनकमलदृष्ट्यावीक्षमाणस्तदङ्गम् ॥ अधिगतपरिमोदोभारतिःश
त्रुजेतारणकरणसमर्थस्तांजगादातिधीरः ॥ १५ ॥ पुष्कलउवाच ॥ कान्तेयत्त्वंवदसिमांतथासर्वंचराम्यहम् ॥ वीरपत्निभवेत्कीर्तिस्तवकान्तिमती
प्सिता ॥ १६ ॥ इतिकान्तिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम् ॥ धनुर्महेषुधीखङ्गंसर्वंजग्राहवीर्यवान् ॥ १७ ॥ परिधायचतत्सर्वंबहुशोभासमन्वितः ॥ शुशु
भेऽतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥१८॥ तमस्त्रशस्त्रशोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम् ॥ कुङ्कुमागुरुकस्तूरीचन्दनादिकचर्चितम् ॥१९॥ नानाकुसुम
मालाभिराजानुपरिशोभितम् ॥ नीराजयामाससमुदुस्तत्रकान्तिमतीसती ॥ २० ॥ नीराजयित्वाबहुशःकिरन्तीमौक्तिकैर्मुहुः ॥ गलदश्रुचलन्नेत्रापरि
रेभेपतिंनिजम् ॥ २१ ॥ दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा ॥ वीरपत्निकान्तिमतिविरहंमाकृथाममम ॥ २२ ॥ एषगच्छामिसविधात्तवभामेपतिव्र
ते ॥ इत्युक्त्वातांनिजांपत्नींरथमारुरुहेवरम् ॥ २३ ॥ तंप्रयान्तंपतिंश्रेष्ठंनयनैर्निर्निमिषोज्झितः ॥ विलोकयामासतदापतिव्रतपरायणा ॥ २४ ॥ सय
यौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वलाम् ॥ गत्वापितरमम्बांचववन्देशिरसामुदा ॥ २५ ॥ मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वाङ्कमारोपयत्तदा ॥ मुञ्चन्तीबाष्पनिचयं
स्वस्त्यस्त्विवतिजगादसा ॥ २६ ॥ पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरःपरः ॥ पालनीयोलक्ष्मणनभवद्भिश्चमहात्मभिः ॥ २७ ॥ आज्ञतोऽसौजनन्याचपि
त्राहृषितंयागिरा ॥ ययौशत्रुघ्नकटकंमहावीरविभूषितम् ॥२८॥ रथिभिःपत्तिभिर्वीरैःसदश्वैःसादिभिर्वृतः ॥ययौमुदारघूत्तंसमहायज्ञहयाग्रणीः॥२९॥
गच्छन्पाञ्चालदेशांश्चकुरूंश्चैवोत्तरान्कुरून् ॥ दशार्णाञ्छ्रीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ॥३० ॥ तत्रतत्रोपशृण्वानोरघुवीरयशोऽखिलम् ॥ रावणा
सुरघातेनभक्तरक्षाविधायकम् ॥ ३१ ॥ पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम् ॥ यशोवितन्वन्भुवनेलोकान्त्रामोऽविताभयात् ॥ ३२ ॥ तेभ्यस्तुष्टो
ददौहारान्रत्नानिविविधानिच ॥ महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नःप्रवरोमहान् ॥ ३३ ॥ सुमतिर्नामतेजस्वीसर्वविद्याविशारदः ॥ रघुनाथस्यसचिवःशत्रु
घ्नानुचरोवरः ॥ ३४ ॥ ययौतेनमहावीरोग्रामाञ्जनपदान्बहून् ॥ रघुनाथप्रतापेननकोऽपिहृतवान्हयम् ॥३५॥ देशाधिपायेबहवोमहाबलपराक्रमाः॥
हस्त्यश्वरथपादातचतुरङ्गसमन्विताः ॥ ३६ ॥ सम्पदोबहुशोनीत्वामुक्तामाणिक्यसंयुताः ॥ शत्रुघ्नंहयरक्षार्थमागतंप्रणतामुहुः ॥ ३७ ॥ इदंरा
ज्यंधनंसर्वंसपुत्रपशुबान्धवम् ॥ रामचन्द्रस्यसर्वंहिनमदीयंरघूद्वह ॥ ३८ ॥ एवंतदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्ययययौतैःस

१ 'पित्रा च हृषिताङ्गिना' । इ० पा० ।

हितःपथि ॥३९॥ एवंक्रमणसम्प्राप्तःशत्रुघ्नोहयसंयुतः ॥ अहिच्छत्रांपुरींब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ॥४०॥ ब्रह्मद्विजसमाकीर्णांनानारत्नविभूषिताम् ॥
सौवर्णैःस्फाटिकैर्हर्म्यैर्गोपुरैःसमलङ्कृताम् ॥ ४१ ॥ यत्ररम्भातिरस्कारकारिण्यःकमलाननाः ॥ दृश्यन्तेसर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः॥ ४२ ॥ य
त्रस्वाचारललिताःसर्वभोगैकभोगिनः ॥ धनदानुचरायद्वत्तथालीलासमन्विताः ॥४३॥ यत्रवीराधनुर्हस्ताःशरसन्धानकोविदाः ॥ कुर्वन्तितत्रराजा
नंसुहृष्टंसुमदाभिधम् ॥ ४४ ॥ एवंविधंददर्शासौनगरंदूरतःप्रभुः ॥ पार्श्वेतस्यसुरश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ॥ ४५ ॥पुन्नागैर्नागचम्पैश्चतिलकैर्देवदारु
भिः ॥ अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मन्दारैःकोविदारकैः ॥ ४६ ॥ आम्रजम्बुकदम्बैश्चप्रियालपनसैस्तथा ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूथिभिः
॥ ४७ ॥ नीपैःकदम्बैर्बकुलैश्चम्पकैर्मदनादिभिः ॥ शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ हयोगतस्तद्वनमध्यदेशेतमालतालादिसुशोभितेवै॥
ययौततःपृष्ठतएववीरोधनुर्धरैःसेवितपादपद्मः ॥ ४९ ॥ ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम् ॥ इन्द्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामारकतैरपि ॥५०॥ शोभितंसुर
सेवार्हंकैलासप्रस्थसन्निभम् ॥ जातरूपमयैःस्तम्भैःशोभितंसद्मनांवरम् ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम् ॥ पप्रच्छसुमतिंस्वीयंमन्त्रि
णंवदतांवरम् ॥ ५२ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम् ॥ कादेवतापूज्यतेऽत्रकस्यहेतोःस्थितानघ ॥ ५३ ॥ एवमाकर्ण्यस
र्वज्ञोमन्त्रविन्निजगादह ॥ शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः ॥ ५४ ॥ कामाक्षायाःपरंस्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम् ॥ यस्यादर्शनमात्रेणसर्वसिद्धिः
प्रजायते ॥ ५५ ॥ देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्ताखिलांश्रियम्[1] ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकम्पिनी॥५६॥याचितासुमदेनात्राहिच्छत्रापति
नापुरा ॥ स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ॥ ५७ ॥ तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीरशिरोमणे ॥ नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोषिससुरासुरदुर्लभाम्॥५८॥
इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ पप्रच्छसकलांवार्तांभवान्याःपुरुषर्षभः ॥ ५९ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कोऽहिच्छत्रापतीराजासुमदःकिंतपः
कृतम् ॥ येनेयंसर्वलोकानांमातातुष्टाऽत्रसंस्थिता ॥ ६० ॥ वदसर्वंमहामात्यनानार्थपरिबृंहितम् ॥ यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्वदमहामते ॥ ६१ ॥
सुमतिरुवाच ॥ हेमकूटोगिरिःपूतःसर्वदेवोपशोभितः ॥ तत्रास्तितीर्थंविमलमृषिवृन्दनिषेवितम् ॥ ६२ ॥ सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः॥ अरि
भिःसर्वसामन्तैर्जगामतपसेहितम् ॥६३॥ वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनमनसास्मरन्॥जगतांमातरंध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ॥६४॥ वर्षाणित्रीणिशुष्का ॥ १२ ॥
णांपर्णानांभक्षणंचरन् ॥ चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ॥६५॥ अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममज्जसः॥ग्रीष्मेचचारपञ्चाग्नीन्प्रावृट्सुजलदोन्मुखः

१ विसर्गलोपः संधिश्चार्षौ। प्राप्ताः अखिलां श्रियम् इति पदच्छेदः।

॥ ६६ ॥ त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्यस्वान्तगोचरम् ॥ भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिञ्चनपश्यति ॥ ६७ ॥ वर्षेतुद्वादशेऽतीतेदृष्ट्वैतत्परमंतपः ॥ विभा
व्यमनसातीवशक्रःपस्पर्धतंभयात् ॥ ६८ ॥ आदिदेशसकामंतुपरिवारपरीवृतम् ॥ अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मेन्द्रादिजयोद्यतम् ॥ ६९ ॥ गच्छकाम
सखेमह्यंप्रियमाचरमोहन ॥ सुमदस्यतपोविघ्नंसमाचरयथाभवेत् ॥ ७० ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंतुरासाहःस्वयंप्रभुः ॥ उवाचविश्वविजयेप्रौढगर्वोरघू
द्वह ॥ ७१ ॥ कामउवाच ॥ स्वामिन्कोऽसौहिसुमदःकिंतपःस्वल्पकंपुनः ॥ ब्रह्मादीनांतपोभङ्गंकरोम्यस्यतुकाकथा ॥ ७२ ॥ मद्बाणबलनिर्भिन्नश्च
न्द्रस्तारांगतःपुरा ॥ त्वमप्यहल्यांगतवान्विश्वामित्रस्तुमेनकाम् ॥ ७३ ॥ चिन्तांमाकुरुदेवेन्द्रसेवकेमयिसंस्थिते ॥ एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालय
मारिष ॥ ७४ ॥ एवमुक्त्वाकामदेवोहेमकूटंगिरिंययौ ॥ वसन्तेनयुतःसख्यातथैवाप्सरसांगणैः ॥ ७५ ॥ वसन्तस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान् ॥
कोकिलान्षट्पदश्रेण्याघुष्टानाशुचकारह ॥ ७६ ॥ वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः ॥ कृतमालासरित्तीरलवङ्गकुसुमान्वितः ॥ ७७ ॥ एवं
विधेवनेवृत्तेरम्भानामाप्सरोवरा ॥ सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदान्तिकम् ॥७८॥ तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभना ॥ मृदङ्गपणवानेकवाद्यभेद
विशारदा ॥ ७९ ॥ तद्गानमाकर्ण्यनराधिपोऽसौवसन्तमालोक्यमनोहरंच ॥ तथान्यपुष्टारटितंमनोरमंचकारचक्षुःपरिवर्तनंबुधः ॥ ८० ॥ तंप्रबुद्धं
नृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायुधस्त्वरन् ॥ चकारसत्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्ठतोऽनघ ॥ ८१ ॥ एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोःसंवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा ॥ चकार
चान्यातुकटाक्षमोक्षणंचकारकाचिद्भ्रूभृशमङ्गचेष्टितम् ॥ ८२ ॥ अप्सरोभिस्तथाकीर्णःकामविह्वलमानसः ॥ चिन्तयामाससमतिमाञ्जितेन्द्रियशिरो
मणिः ॥ ८३ ॥ एतामेतपसोविघ्नकारिण्योऽप्सरसांवराः ॥ शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यन्तियथातथम् ॥ ८४ ॥ इतिसञ्चिन्त्यसुतपास्ताउवाचवरा
ङ्गनाः ॥ कायूयंकुत्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ॥ ८५ ॥ अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवत्योऽक्षिगोचराः ॥ यास्तपोभिःसुदुष्प्राप्यास्तामेतपसआग
ताः ॥ ८६ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०कामाक्षोपाख्यानंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमा
कर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः ॥ जगदुःकामसेनास्तंरम्भाद्यप्सरसोमुदा ॥१॥ त्वत्तपोभिर्वयंकान्तप्राप्ताःसर्ववराङ्गनाः ॥ तासांयौवनसर्वस्वंभुङ्क्ष्वत्यज
तपःफलम् ॥ २ ॥ इयंघृताचीसुभगाचम्पकाभशरीरभृत् ॥ कर्पूरगन्धललितंभुनक्तुत्वन्मुखामृतम् ॥ ३ ॥ एतांमहाभागसुशोभिविभ्रमांमनोहराङ्गींघ
नपीनसत्कुचाम् ॥ कान्तोपभुङ्क्ष्वाशुनिजोग्रपुण्यतःप्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम् ॥ ४ ॥ मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितांमन्दारमालापरिशोभि
वक्षसम् ॥ नानारताख्यानविचारचंचुरांदृढंयथास्यात्परिरम्भणंकुरु ॥ ५ ॥ पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतंविमानमारुह्यवरंमयासह ॥ सुमेरुशृङ्गंबहुपु

ण्यसेवितंसम्प्राप्यभोगंकुरुसत्तपःफलम् ॥ ६ ॥ तिलोत्तमायौवनरूपशोभितागृह्णातुतेमूर्धनितापवारणम् ॥ सुचामरौसन्ततधारयाङ्कितौगङ्गाप्रवा
हाविवसुन्दरोत्तम ॥ ७ ॥ शृणुष्वभोःकामकथांमनोहरांपिबामृतंदेगवणादिवाञ्छितम् ॥ उद्यानमासाद्यचनन्दनाभिधंवराङ्गनाभिर्विहरंकुरुप्रभो
॥ ८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमहामतिर्नृपोविचारयामासकुतोह्युपस्थिताः ॥ मयासुसृष्टास्तपसासुराङ्गनाःप्रत्यूहएवात्रविधेयमेषकिम् ॥ ९ ॥ इतिचिन्ता
तुरोराजास्वान्तेसञ्चिन्तयन्सुधीः ॥ जगादमतिमान्वीरःसुमदोदेवताङ्गनाः ॥ १० ॥ यूयंतुममचित्तस्थाजगन्मातृस्वरूपकाः ॥ मयासञ्चिन्त्यतेया
हिसापित्वद्रूपिणीमता ॥ ११ ॥ इदंतुच्छंस्वर्गसुखंत्वयोक्तंसविकल्पकम् ॥ मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवितादास्यतेवरम् ॥ १२ ॥ यत्कृपातोविधिः
सत्यलोकंप्राप्तोमहानभूत् ॥ सामेदास्यतिसर्वंहिभक्तदुःखान्तकारिणी ॥ १३ ॥ किंनन्दनंकिंतुगिरिःकनकेनसुमण्डितः ॥ किंसुधास्वल्पपुण्येनप्रा
प्यादानवदुःखदा ॥ १४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकामस्तुविविधैःशरैः ॥ प्राहरन्नरदेवस्यकर्तुंकिञ्चिन्नवैप्रभुः ॥ १५ ॥ कटाक्षैर्नूपुरारावैःपरिरम्भैर्विलो
कनैः ॥ नतस्यचित्तंविभ्रान्तंकर्तुंशक्तावराननाः ॥ १६ ॥ गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धीरधीर्नृपः ॥ तच्छ्रुत्वामघवाभीतोमोघमारम्भमात्मनः
॥ १७ ॥ अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वकेऽम्बिका ॥ जितेन्द्रियंमहाराजंप्रत्यक्षाऽभूत्सुतोषिता ॥ १८ ॥ पञ्चास्यपृष्ठललितापाशाङ्कुशधरा
वरा ॥ धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी ॥ १९ ॥ तांवीक्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम् ॥ धनुर्बाणसृणीपाशान्दधानांहर्षमाप्तवान्
॥ २० ॥ शिरसाबहुशोनत्वामातरंभक्तिभाविताम् ॥ हसन्तींनिजदेहेषुस्पृशन्तींपाणिनामुहुः ॥ २१ ॥ तुष्टावभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिर्महा
मतिः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तःकण्टकाङ्गोपशोभितः ॥ २२ ॥ जयदेविमहादेविभक्तवृन्दैकसेविते ॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवेन्द्रसेविताङ्घ्रियुगेऽनघे ॥२३॥
मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम् ॥ त्वद्धतेनास्तिसर्वंतन्मातर्भद्रेनमोऽस्तुते ॥ २४ ॥ महीत्वयाऽऽधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन ॥ सप
र्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता ॥ २५ ॥ सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम् ॥ त्वच्छक्त्यावसुधासंस्थंरसंगृह्णन्विमुञ्चति ॥ २६ ॥
अन्तर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतिशम् ॥ त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते ॥ २७ ॥ त्वंविद्यात्वंमहामायाविष्णोर्लोकैकपालिनः ॥
स्वशक्त्यासृजसीदंत्वंपालयस्यपिमोहिनि ॥ २८ ॥ त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिंसुखमयन्तिवै ॥ मांपालयकृपानाथेवन्दितेभक्तवल्लभे ॥ २९ ॥
रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणारणम् ॥ कुरुमेवाञ्छितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ॥ ३० ॥ सुमतिरुवाच ॥ एवंतुष्टाजगन्मातावृणीष्ववरमुत्तम
म् ॥ उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ॥ ३१ ॥ इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः ॥ वव्रेनिजंहृतंराज्यंहतदुर्जनकण्टकम् ॥ ३२ ॥

महेशीचरणद्वन्द्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम् ॥ प्रान्तेमुक्तिंतुसंसारवारिधेस्तारिणींपुनः ॥ ३३ ॥ कामाक्षोवाच ॥ राज्यंप्राप्नुहिसुमदसर्वत्रहतकण्टकम् ॥
महिलारत्नसञ्जुष्टपादपद्मद्वयोभव ॥ ३४ ॥ तववैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध ॥ यदातुरावणंहत्वारघुनाथोमहायशाः ॥ ३५ ॥ करिष्यत्यश्वमे
धंहिसर्वसम्भारशोभितम् ॥ तस्यभ्रातामहावीरःशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ३६ ॥ पालयन्हयमायास्यत्यत्रवीरादिभिर्वृतः ॥ तस्मैसर्वंसमर्प्यत्वंराज्यमृद्धं
धनादिकम् ॥ ३७ ॥ पालयिष्यसियोधैःस्वैर्धनुर्धारिभिरुद्भटैः ॥ ततःपृथिव्यांसर्वत्रभ्रमिष्यसिमहामते ॥ ३८ ॥ ततोरामंनमस्कृत्यब्रह्मेन्द्रेशादिसे
वितम् ॥ मुक्तिंप्राप्स्यसिदुष्प्रापांयोगिभिर्यमसाधनैः ॥ ३९ ॥ तावत्कालमिहस्थास्येयावद्रामहयागमः ॥ पश्चात्त्वांतुसमुद्धृत्यगन्तास्मिपरमंपद
म् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधेदेवीसुरासुरनमस्कृता ॥ सुमदोऽप्यहिच्छत्रायांशत्रून्हत्वानृपोऽभवत् ॥ ४१ ॥ एषराजासमर्थोऽपिबलवाहनसंयुतः ॥
नग्रहीष्यतितेवाहंमहामायासुशिक्षितः ॥ ४२ ॥ श्रुत्वाप्राप्तंपुरीपार्श्वेहयमेधहयोत्तमम् ॥ त्वांचसर्वैर्महाराजैःसेविताङ्घ्रिमहामतिम् ॥ ४३ ॥ सर्वं
दास्यतिसर्वज्ञराजासुमदनामधृत् ॥ अधुनातन्महाराजरामचन्द्रप्रतापतः ॥ ४४ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवृत्तंसमाकर्ण्यसुमदस्यमहायशाः ॥ साधुसा
ध्वितिचोवाचजहर्षमतिमान्बली ॥ ४५ ॥ अहिच्छत्रापतिःसर्वैःस्वगणैःपरिवारितः ॥ सभायांसुखमास्तेयोबहुराजन्यसेवितः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणा
वेदविदुषोवैश्याधनसमृद्धयः ॥ राजानंपर्युपासन्तेसुमदंशोभयान्वितम् ॥४७॥ वेदविद्याविनोदेनन्यायिनोब्राह्मणावराः ॥ आशीर्वदन्तितंभूपंसर्व
लोकैकरक्षकम् ॥४८॥ एतस्मिन्समयेकश्चिदागत्यनृपतिंजगौ ॥ स्वामिन्नजानेकस्यास्तिहयःपत्रधरोऽन्तिके ॥ ४९ ॥ तच्छ्रुत्वासेवकंश्रेष्ठंप्रेषयामा
ससत्वरः ॥ जानीहिकस्यराज्ञोऽयमश्वोममपुरान्तिके ॥ ५० ॥ गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वावृत्तान्तमादितः ॥ निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसेवितम् ॥
॥ ५१ ॥ सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन् ॥ आज्ञापयामासजनंसर्वंराजाविशारदः ॥ ५२ ॥ लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यसमाकुलाः ॥ तो
रणादीनिगेहेषुमङ्गलानिसृजन्त्विह ॥ ५३ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढायान्तुशत्रुघ्नसंमुखम् ॥ ५४ ॥ इत्यादिस
र्वमाज्ञाप्यययौराजास्वयंततः ॥ पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नःसुमहामात्यैःसुभटैःपुष्कलादिभिः ॥ संयुतोभूपतिंवीरंददर्श
सुमदाभिधम् ॥ ५६ ॥ हस्तिभिःसादिसंयुक्तैःपत्तिभिःपरतापनैः ॥ वाजिभिर्भूषितैर्वीरैःसंयुतंवीरशोभितम् ॥ ५७ ॥ अथागत्यमहाराजःशत्रुघ्नंनत
वान्मुदा ॥ धन्योऽस्मिकृतकृत्योऽस्मिसत्कृतंचकृतंवपुः ॥ ५८ ॥ इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम् ॥ महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसुपूरित
म् ॥ ५९ ॥ स्वामिंश्चिरंप्रतीक्षेऽहंहयस्यागमनंप्रति ॥ कामाक्षाकथितंपूर्वंजातंसम्प्रतितत्तथा ॥ ६० ॥ विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान् ॥ पा

वयास्मत्कुलंसर्वंरामानुजमहीपते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वाऽऽरोहयामासकुञ्जरंचन्द्रसुप्रभम् ॥ पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत् ॥ ६२ ॥ भेरीपणव
तूर्याणांवीणादीनांस्वनस्तदा ॥ व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ॥ ६३ ॥ कन्याःसमागत्यमहानरेन्द्रशत्रुघ्नमिन्द्रादिकसेविताङ्घ्रिम् ॥ करि
स्थितामौक्तिकवृन्दसङ्घैर्वर्धापयामासुरिनप्रयुक्ताः ॥ ६४ ॥ शनैःशनैःसमागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा ॥ वर्धापितोगृहंप्रापतोरणादिकभूषितम् ॥ ६५ ॥
हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः ॥ राज्ञापुरस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमन्दिरम् ॥ ६६ ॥ अर्घादिभिःपूजयित्वारघनाथानुजंतदा ॥ सर्वंस
मर्पयामासरामचन्द्रायधीमते ॥६७॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०शत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥
शेषउवाच ॥ अथस्वागतसन्तुष्टंशत्रुघ्नंप्राहभूमिपः ॥ रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभः ॥ १ ॥ सुमदउवाच ॥ कच्चिदास्तेसुखंरामःसर्वलोक
शिरोमणिः ॥ भक्तरक्षावतारोऽयंममानुग्रहकारकः ॥ २ ॥ धन्यालोकाइमेपुर्यांरघुनाथमुखाम्बुजम् ॥ येपिबन्त्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः
॥ ३ ॥ अथजातंमदीयंचनितरांपुरुषर्षभ ॥ कृतार्थंकुलभूम्यादिवस्तुजातंमहामते ॥ ४ ॥ कामाक्षयाप्रसादोमेकृतःपूर्वंदयार्द्रया ॥ रघुनाथमुखा
म्भोजंद्रक्ष्येऽद्यसकुटुम्बकः ॥ ५ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुसुमदेपार्थिवोत्तमे ॥ सर्वंतत्कथयामासरघुनाथगुणोदयम् ॥ ६ ॥ त्रिरात्रंतत्रवैस्थित्वारघुना
थानुजःपरम् ॥ गन्तुंचकारधिषणांराज्ञासहमहामतिः ॥ ७ ॥ तज्ज्ञात्वासुमदःशीघ्रंपुत्रंराज्येऽभ्यषेचयत् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराजपुष्कलेनानुमोदि
तः ॥ ८ ॥ वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच ॥ शत्रुघ्नसेवकेभ्योऽसौप्रादात्तत्रमहामतिः ॥ ९ ॥ ततोगमनमारेभेमन्त्रिभिर्बहुवित्त
मैः ॥ पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैःसदश्वैरथकोटिभिः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नःसहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता ॥ जगाममार्गेविहसन्रघुनाथप्रतापभृत् ॥ ११ ॥
पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयोत्तमः ॥ पृष्ठतोऽनुययुःसर्वेयोधावैहयरक्षिणः ॥ १२ ॥ आश्रमान्विविधान्पश्यन्नृषीणांसुतपोभृताम् ॥ तत्रत
त्रविशृण्वानोरघुनाथगुणोदयम् ॥ १३ ॥ एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः ॥ हरिभिर्हरिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मुहुः ॥ १४ ॥ इतिशृण्व
न्छुभावाचोमुनीनांपरितःप्रभुः ॥ तुतोषभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् ॥ १५ ॥ ददर्शचाश्रमंशुद्धंजनजन्तुसमाकुलम् ॥ वेदध्वनिहताशे
षामङ्गलंशृण्वतांनृणाम् ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभस्स्थलम् ॥ मुनिवर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम् ॥ १७ ॥ यत्रगावस्तुहरिणापा
ल्यन्तेपालनोचिताः ॥ मूषकानखनन्त्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्बिलम् ॥ १८ ॥ मयूरैर्नकुलैःसार्द्धंक्रीडन्तिफणिनोऽनिशम् ॥ गजैःसिंहैर्नित्यमत्रस्थी
यतेमित्रतांगतैः ॥ १९ ॥ एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेषुकृतादराः ॥ नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृन्दकैः ॥ २० ॥ गावःकुम्भसमोधस्कानन्दिनी

समविग्रहाः ॥ कुर्वन्तिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् ॥ २१ ॥ मुनिवर्याःसमित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम् ॥ दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिंसर्वज्ञंराममन्त्रिणम्
॥ २२ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम् ॥ निर्वैरिजन्तुसंसेव्यंमुनिवृन्दसमाकुलम् ॥ २३ ॥ श्रोष्यामिमुनिवार्तांचविद
धामिपवित्रताम् ॥ निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ कथयामाससचिवोरघुनाथस्य
धीमतः ॥२५॥ सुमतिरुवाच ॥ च्यवनस्याश्रमंविद्धिमहातापसशोभितम् ॥ निर्वैरिजन्तुसङ्कीर्णंमुनिपत्नीभिरावृतम् ॥ २६ ॥ योऽसौमहामुनिःस्व
र्गवैद्ययोर्भागमादधात् ॥ स्वायम्भुवमहायज्ञेशक्रमानविभेदनः ॥ २७ ॥ महामुनेःप्रभावोऽयंनकेनापिसमाप्यते ॥ तपोबलसमृद्धस्यवेदमूर्तिधर
स्यह ॥ २८ ॥ श्रुत्वारामानुजोवार्तांच्यवनस्यमहामुनेः ॥ सर्वंप्रपच्छसुमतिंशक्रमानादिभञ्जनम् ॥ २९ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कदासौदस्रयोर्भागंच
कारसुरपङ्क्तिषु ॥ किंकृतंदेवराजेनस्वायम्भुवमहामखे ॥ ३० ॥ सुमतिरुवाच ॥ ब्रह्मवंशेऽतिविख्यातोमुनिर्भृगुरितिश्रुतः ॥ कदाचिद्गतवान्सायं
समिदाहरणंप्रति ॥ ३१ ॥ तदामखविनाशायदमनोराक्षसोबलिः ॥ आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः ॥ ३२ ॥ कुत्रास्तिमुनिबन्धुःसकुत्रतन्म
हिलानघा ॥ पुनःपुनरुवाचेदंवचोरोषसमाकुलः ॥ ३३ ॥ तदाहुतवहोज्ञात्वाराक्षसाद्भयमागतम् ॥ दर्शयामासतज्जायामन्तर्वत्नीमनिन्दिताम्
॥ ३४ ॥ जहारराक्षसस्तांतुरुदन्तींकुररीमिव ॥ भृगोरक्षपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे ॥ ३५ ॥ एवंवदन्तीमार्तांतांगृहीत्वानिरगाद्बहिः ॥ दुष्टोवाक्यप्र
हारेणधर्षयन्सभृगोःसतीम् ॥ ३६ ॥ ततोमहाभयत्रस्तोगर्भश्चोदरमध्यतः ॥ पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवाङ्गजः ॥ ३७ ॥ तेनोक्तंमात्रजाशुत्वंभ
स्मीभवसुदुर्मते ॥ नहिसाध्वीपरामर्शंकृत्वाश्रेयोऽधियास्यसि ॥ ३८ ॥ इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः ॥ मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रमसु
न्मनाः ॥ ३९ ॥ भृगुर्वह्निकृतंसर्वंज्ञात्वाकोपसमाकुलः ॥ शशापसर्वभक्षस्त्वंभवदुष्टारिसूचक ॥ ४० ॥ तदाशप्तोऽतिदुःखार्तोजग्राहाङ्घ्रीतनून
पात् ॥ कुरुमेऽनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ॥ ४१ ॥ मयानृतंवचोभीत्याकथितंनगुरुद्रुहा ॥ तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ॥ ४२ ॥
तदानुग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः ॥ इत्युक्तवान्हुतभुजंदयार्द्रोमुनितापसः ॥ ४३ ॥ गर्भाच्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः ॥ चकारविधि
वद्विप्रोदर्भपाणिःसुमङ्गलः ॥ ४४ ॥ च्यवनाच्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वेतपस्विनः ॥ शनैःशनैःसववृधेशुक्लप्रतिपदीन्दुवत् ॥ ४५ ॥ सजगामतपःकर्तुं
रेवांलोकैकपावनीम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ॥ ४६ ॥ गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतंमहान् ॥ अंसयोःकिंशुकौजातौवल्मीकोप
रिशोभितौ ॥ ४७ ॥ मृगाआगत्यतस्याङ्गेकण्डूंविदधुरुत्सुकाः ॥ नकिञ्चित्सहिजानातिदुर्वारतपसावृतः ॥ ४८ ॥ कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रां

प्रतिप्रभुः ॥ सकुटुम्बोययौरेवांमहाबलसमावृतः ॥ ४९ ॥ तत्रस्नात्वामहानद्यांसन्तर्प्यपितृदेवताः ॥ दानानिब्राह्मणेभ्यश्चप्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये
॥ ५० ॥ तत्कन्याविचरन्तीसावनमध्येइतस्ततः ॥ सखीभिःसहितारम्यातप्तहाटकभूषणा ॥ ५१ ॥ तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहातरुसुशोभितम् ॥
निमेषोन्मेषरहितंतेजःकिञ्चिद्ददर्शसा ॥ ५२ ॥ गत्वातत्रशलाकाभिरतुदद्रुधिरंस्रवत् ॥ दृष्ट्वाराज्ञोऽङ्गजाखेदंप्राप्तवत्यतिदुःखिता ॥ ५३ ॥ न
जनन्यैतथापित्रेशशंसाघेनविप्लुता ॥ स्वयमेवात्मनात्मानंसाशुशोचभयातुरा ॥ ५४॥ तदाभूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह ॥ धूम्रादिशोऽभव
न्सर्वाःसूर्यश्चपरिवेषितः ॥ ५५॥ तदाराज्ञोहयानष्टाहस्तिनोबहवोमृताः ॥ धनंनष्टंरत्नयुतंकलहोऽभून्मिथस्तदा ॥५६ ॥ तदालोक्यनृपोभीतःकिञ्चि
दुद्विग्नमानसः ॥ जनानपृच्छत्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ॥ ५७ ॥ पारम्पर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम् ॥ ययौसुदुःखितस्तत्रसमृद्धबल
वाहनः ॥ ५८ ॥ तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम् ॥ स्तुत्वाप्रसादयामासमुनिवर्यदयांकुरु ॥ ५९ ॥ तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहात
पाः ॥ तवात्मजाकृतंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ॥ ६० ॥ तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम् ॥ बहुसुस्रावरुधिरंजानतीत्वामुवाचन ॥ ६१ ॥
तस्मादियंमहाभूपमह्यंदेयायथाविधि ॥ ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचक्षुषआत्मजाम् ॥ ददौ
कुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ॥ ६३ ॥ दत्तायदानृपेणेयंकन्याकमललोचना ॥ तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वेमुनिरुषोद्भताः ॥ ६४ ॥ राजाद
त्वाऽऽत्मजांतस्मैमुनयेतपसांनिधे ॥ प्रापस्वांनगरींभूयोदुःखितोऽयंदयायुतः ॥ ६५ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०च्यवनो
पाख्याननामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ सुमतिरुवाच ॥ अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया ॥ मुदंप्रापहताशेषपातकोयोगयुक्तया ॥ १ ॥
सामानवीतंवरमात्मनःपतिंनेत्रेणहीनंजरसागतौजसम् ॥ सिषेवएनंहरिमेधसोत्तमंनिजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा ॥ २ ॥ शुश्रूषतीस्वंपतिमिङ्गितज्ञा
महानुभावंतपसांनिधिंप्रियम् ॥ परांमुदंप्रापसतीमनोहराशचीयथाशक्रनिषेवणोद्यता ॥ ३ ॥ चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता ॥ राजपुत्री
सुन्दराङ्गीफलमूलोदकाशना ॥ ४ ॥ नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता ॥ कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ॥ ५ ॥ विसृज्यकामंदम्भंचद्वे
षंलोभमघंमदम् ॥ अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ॥ ६ ॥ एवंतस्यप्रकुर्वाणासेवांवाक्कायकर्मभिः ॥ सहस्राब्दंमहाराजसाचकामंमं
नस्यधात् ॥ ७ ॥ कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः ॥ स्वागतेनसुसम्भाव्यतयोःपूजांचकारसा ॥ ८ ॥ शर्यातिकन्याकृतपूजना
र्घपाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती ॥ तावूचतुःस्नेहवशेनसुन्दरौवरंवृणीष्वेतिमनोहराङ्गीम् ॥ ९ ॥ तुष्टौतौवीक्ष्यभिषजौदेवानांवरयाचने ॥

मतिंचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा ॥ १० ॥ पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचनृपात्मजा ॥ दत्तंमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ॥ ११ ॥ इत्येत
द्वचनंश्रुत्वासुकन्यायामनोहरम् ॥ सतीत्वंचविलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ ॥ १२ ॥ त्वत्पतिर्यदिदेवानांभागंयज्ञेदधात्यसौ ॥ आवयोरधुनाकुर्वश्च
क्षुषोःस्फुटदर्शनम् ॥ १३ ॥ च्यवनोऽप्योमितिप्राहभागदानेवरौजसोः ॥ तदाहृष्टावश्विनौतमूचतुस्तपतांवरम् ॥ १४ ॥ निमज्जतांभवानस्मिन्ह्र
देसिद्धविनिर्मिते ॥ इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोधमनिसन्ततः ॥ १५ ॥ ह्रदंप्रवेशितोऽश्विभ्यांस्वयंचामज्जतांह्रदे ॥ पुरुषास्त्रयउत्तस्थुरपीच्यावनिताप्रि
याः ॥ १६ ॥ रुक्मस्रजःकुण्डलिनस्तुल्यरूपाःसुवाससः ॥ तान्निरीक्ष्यवरारोहासुरूपान्सूर्यवर्चसः ॥ १७ ॥ अजानतीपतिंसाध्वीह्यश्विनौशरणं
ययौ ॥ दर्शयित्वापतिंतस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ ॥ १८ ॥ ऋषिमामन्त्र्यययतुर्विमानेनत्रिविष्टपम् ॥ यक्ष्यमाणेऽक्रतौस्वीयभागकार्याशयायुतौ
॥ १९ ॥ कालेनभूयसाक्षामांकर्शितांव्रतचर्यया ॥ प्रेमगद्गदयावाचापीडितःकृपयाब्रवीत् ॥ २० ॥ तुष्टोऽहमद्यतवभामिनिमानदायाःशुश्रूषयापर
मयाहृदिचैकभक्त्या ॥ योदेहिनामयमतीवसुहृत्स्वदेहोनावेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थे ॥ २१ ॥ येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमाधिविद्यात्मयोगवि
जिताभगवत्प्रसादाः ॥ तानेवतेमदनुसेवनयाऽविरुद्धान्दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशोकान् ॥ २२ ॥ अन्येपुनर्भगवतोभ्रुवउद्विजृम्भविस्रंसितार्थ
रचनाःकिमुरुक्रमस्य ॥ सिद्धासिभुङ्क्ष्वविभवान्निजधर्मदोहान्दिव्यान्नरैर्दुरधिगान्नृपविक्रियाभिः ॥ २३ ॥ एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमायावि
द्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत् ॥ सम्प्रश्रयप्रणयविह्वलयागिरेषद्व्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह ॥ २४ ॥ सुकन्योवाच ॥ राद्धंबतद्विजवृषैतद
मोघयोगमायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः ॥ यस्तेऽभ्यधायिसमयःसकृदङ्गसङ्गोभूयाद्गरीयसिगुणःप्रसवःसतीनाम् ॥ २५ ॥ तत्रेतिकृत्यमुपशिक्ष्य
यथोपदेशंयेनैषकर्शिततमोऽतिरिंरंसयात्मा ॥ सिध्येततेकृतमनोभवधर्षितायादीनस्तदीशभवनंसदृशंविचक्ष्व ॥ २६ ॥ सुमतिरुवाच ॥ प्रियायाः
प्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः ॥ विमानंकामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥२७॥ सर्वकामदुघंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम् ॥ सर्वार्थोपचयोदर्कंमणि
स्तम्भैरुपस्कृतम् ॥२८॥ दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वकालसुखावहम् ॥ पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलङ्कृतम् ॥ २९ ॥ स्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मञ्जु
शिञ्जत्षडङ्घ्रिभिः॥दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥ ३० ॥ उपर्युपरिविन्यस्तनिलयेषुपृथक्पृथक् ॥ क्लृप्तैःकशिपुभिःकान्तंपर्यङ्कव्यजना
दिभिः ॥३१॥ तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम्॥महामरकतस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः॥द्वाःसुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम् ॥३२॥ शिखरे
ष्विन्द्रनीलेषुहेमकुम्भैरधिश्रितम् ॥३३॥ चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभित्तिषुनिर्मितैः॥जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलम्बितैः ॥३४॥ हंसपारावतव्रातैस्त

त्रतत्रनिकूजितम् ॥ कृत्रिमानिविमानानित्वधिरुह्यावरुह्यच ॥ ३५ ॥ विहारस्थानविश्रामसंवेशप्राङ्गणाजिरैः ॥ यथोपजोषंरचितैर्विस्मापन
मिवात्मनः ॥ ३६ ॥ एवंगृहंप्रपश्यन्तींनातिप्रीतेनचेतसा ॥ सर्वभूताशयाभिज्ञःस्वयंप्रोवाचतांप्रति ॥ ३७ ॥ निमज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिद
मारुह ॥ सुभ्रूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ॥ ३८ ॥ सरजोबिभ्रतीवासोवेणीभूतांश्चमूर्द्धजान् ॥ अङ्गंचमलपङ्केनसञ्छन्नंशबलस्तनम्॥ ३९ ॥
आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम् ॥ सान्तःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशकन्यकाः ॥ ४० ॥ सर्वाःकिशोरवयसोददर्शोत्पलगन्धिनीः ॥ तांदृ
ष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्राञ्जलयःस्त्रियः ॥ ४१ ॥ कर्मकर्योवयंतुभ्यंशाधिनःकरवामकिम् ॥ स्नानेनतांमहार्हेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ॥ ४२ ॥
दुकूलेनिर्मलेनूत्नेददुरस्यैचमानद ॥ भूषणानिपरार्ध्यानिवरीयांसिद्युमन्तिच ॥ ४३ ॥ अन्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवम् ॥ अथादर्शेस्वमात्मानं
स्रग्विणंविरजोऽम्बरम् ॥ ४४ ॥ ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्बहुमानितम् ॥ हारेणचमहार्हेणरुचकेनचभूषितम् ॥ ४५ ॥ निष्कग्रीवंवलयिनं
क्वणत्काञ्चननूपुरम् ॥ श्रोण्योरध्यस्तयाकाञ्च्याकाञ्चन्याबहुरत्नया ॥ ४६ ॥ सुभ्रुवासुदताशुक्लस्निग्धापाङ्गेनचक्षुषा ॥ पद्मकोशस्पृधानीलैरलकै
श्चलसन्मुखम् ॥ ४७ ॥ यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम् ॥ तत्रचास्तेसहस्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्वरः ॥ ४८ ॥ भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसह
स्रवृतंतदा ॥ निशाम्यतद्योगगतिंसंशयंप्रत्यपद्यत ॥ ४९ ॥ सतांकृतमलस्नानांविभ्राजन्तीमपूर्ववत् ॥ आत्मनोबिभ्रतींरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम्
॥ ५० ॥ विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम् ॥ जातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नलुप्तमहिमाप्रिययाऽनुषक्तोविद्याधरी
भिरुपचीर्णवपुर्विमाने ॥ बभ्राजउत्कचकुमुद्गणवानपीच्यस्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभःस्थः ॥ ५२ ॥ तेनाष्टलोकपविहारकुलाचलेन्द्रद्रोणीष्वनङ्ग
सखमारुतसौभगासु ॥ सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासुरेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ॥ ५३ ॥ वैश्रम्भकेसुरवनेनन्दनेपुष्पभद्रके ॥ मानसे
चैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०च्यवनस्यतपोभोगवर्णनंनामपञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥
सुमतिरुवाच ॥ एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले ॥ नाबुध्यतगतानब्दाञ्छतसङ्ख्यापरीमितान् ॥ १ ॥ ततोज्ञात्वाऽथतद्विप्रःस्वकाल
परिवर्तिनीम् ॥ मनोरथैश्चसम्पूर्णास्वस्यप्रियतमांवराम् ॥ २ ॥ न्यवर्तताश्रमंश्रेष्ठंपयोष्णीतीरसंस्थितम् ॥ निर्वैरजन्तुजनतासङ्कुलंमृगसे
वितम् ॥ ३ ॥ तत्रावसत्ससुतपाःशिष्यैर्वेदसमन्वितैः ॥ सेविताङ्घ्रियुगोनित्यंततापपरमंतपः ॥ ४ ॥ कदाचिदथशर्यातिर्यष्टुमैच्छतदेवताः ॥
तदाच्यवनमानेतुंप्रेषयामाससेवकान् ॥ ५ ॥ तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः ॥ सुकन्ययाधर्मपत्न्यास्वाचारपरिनिष्ठया ॥ ६ ॥ आगतंतं

मुनिवरंपत्न्यापुत्र्यामहायशाः ॥ ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्यवर्चसम् ॥ ७ ॥ राजादुहितरंप्राहकृतपादाभिवन्दनाम् ॥ आशिषोनप्रयुञ्जानोनातिप्री
तमनाइव ॥ ८ ॥ चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वयाप्रलम्भितोलोकनमस्कृतोमुनिः ॥ यात्वंजराग्रस्तमसंमतंपतिंविहायजारंभजसेऽमुमध्वगम् ॥ ९ ॥
कथंमतिस्तेऽवगतान्यथासतांकुलप्रसूतेःकुलदूषणंत्विदम् ॥ बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुःस्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमाम् ॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंपितरंस्म
यमानाशुचिस्मिता ॥ उवाचतातजामातातवैषभृगुनन्दनः ॥ ११ ॥ शशंसपित्रेतत्सर्वंवयोरूपाभिलम्भनम् ॥विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे
॥ १२॥ सोमेनायाजयद्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत् ॥ असोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेनतेजसा ॥१३॥ ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः॥ वज्रंगृहीत्वा
शक्रस्तुहन्तुंब्राह्मणसत्तमम् ॥ १४ ॥ अपङ्क्तिपावनौदेवौकुर्वाणंपङ्क्तिगोचरौ ॥ शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वामुनिःस्वहननोद्यतम् ॥ १५ ॥ हुङ्कारमकरोद्धीमान्स्त
म्भयामासतद्भुजम् ॥ इन्द्रःस्तब्धभुजस्तत्रदृष्टःसर्वैश्चमानवैः ॥ १६ ॥ कोपेनश्वसमानोऽहिर्यथामन्त्रनियन्त्रितः ॥ तुष्टावसमुनिंशक्रःस्तब्धबाहुस्त
पोनिधिम् ॥ १७ ॥ अश्विभ्यांभागदानंचकुर्वन्तंनिर्भयान्तरम् ॥ कथयामासभोःस्वामिन्दीयतामश्विनोर्बलिः ॥१८॥ मयानवार्यतेतातक्षमस्वाघं
महत्कृतम् ॥ इत्युक्तःसमुनिःकोपंजहौतूर्णंकृपानिधिः ॥ १९ ॥ इन्द्रोमुक्तभुजोऽप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ ॥ एतद्वीक्ष्यजनाःसर्वेकौतुकाविष्टमानसाः
॥ २० ॥ शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्लभम् ॥ ततोराजाबहुधनंब्राह्मणेभ्योऽददन्महान् ॥ २१ ॥ चक्रेचावभृथस्नानंयागान्तेशत्रुतापनः ॥
त्वयापृष्टंयदाचक्ष्वच्यवनस्यमहोदयम् ॥ २२ ॥ समयाकथितःसर्वस्तपोयोगसमन्वितः ॥ नमस्कृत्यतपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः ॥ २३ ॥
प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे ॥ २४॥ शेषउवाच ॥ एवंतुकुर्वतोर्वार्ताहयःप्रापाश्रमंप्रति ॥ विदधद्वायुवेगेनपृथ्वींखुरविलक्षिताम् ॥२५॥ दूर्वाङ्कु
रान्मुखाग्रेणचरंस्तत्रमहाश्रमे ॥ मुनयोयावदादायदर्भान्स्नातुंगतानदीम् ॥ २६ ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः ॥ तावत्प्रापमुनेर्वासंच्य
वनस्यातिशोभितम् ॥ २७ ॥ गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनिम् ॥ सुकन्यायाःसमीपस्थंतपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ २८ ॥ ववन्देचरणौतस्यस्वा
भिधांसमुदाहरन् ॥ शत्रुघ्नोऽहंरघुपतेर्भ्रातावाहस्यपालकः ॥ २९ ॥ नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशान्तये ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादमुनिस
त्तमः ॥ ३० ॥ शत्रुघ्नतवकल्याणंभूयान्नरवरर्षभ ॥ यज्ञंपालयमानस्यकीर्तिस्तेविपुलाभवेत् ॥ ३१ ॥ चित्रंपश्यतभोविप्रारामोऽपिमखकारकः ॥
यन्नामस्मरणादीनिकुर्वन्तिपापनाशनम् ॥ ३२ ॥ महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः ॥ यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायान्तिपरांगतिम् ॥ ३३ ॥ पादपद्म
समुत्थेनरेणुनाग्रावमूर्तिभृत ॥ तत्क्षणाद्गौतमार्धाङ्गीजातामोहनरूपधृत् ॥ ३४ ॥ मामकीयस्वरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा ॥ सर्वपातकराशिंसादग्ध्वा

प्राप्तासुरूपताम् ॥ ३५ ॥ दैत्यायस्यमनोहारिरूपंप्रधनमण्डले ॥ पश्यन्तःप्रापुरेतस्यरूपंविकृतिवर्जितम् ॥ ३६ ॥ योगिनोध्याननिष्ठायेयंध्यात्वा
योगमास्थिताः ॥ संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ॥ ३७ ॥ धन्योऽहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्यामिशोभनम् ॥ पयोजदलनेत्रान्तंसुनसंसुभ्रुसून्न
तम् ॥ ३८ ॥ साजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्तनमादरात् ॥ करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ॥ ३९ ॥ अद्यप्राप्तंतपःपुण्यमद्यपूर्णामनोरथाः ॥
यद्द्रक्ष्येरामचन्द्रस्यमुखंब्रह्मादिदुर्लभम् ॥ ४० ॥ तत्पादरेणुनास्वाङ्गंपवित्रंविदधाम्यहम् ॥ विचित्रतरवार्ताभिःपावयेरसनांस्वकाम् ॥ ४१ ॥
इत्यादिरामचरणस्मरणप्रबुद्धप्रेमव्रजप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः ॥ श्रीरामचन्द्ररघुपुङ्गवधर्ममूर्तेभक्तानुकम्पकसमुद्धरसंसृतेर्माम् ॥ ४२ ॥ जलपन्नश्रुकला
पूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा ॥ नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिजध्यानेनसंस्थितः ॥ ४३ ॥ शत्रुघ्नस्तंमुनिंप्राहस्वामिन्नोमखसत्तमः ॥ क्रियतांभवतापादरजसासु
पवित्रितः ॥ ४४ ॥ महद्भाग्यंरघुपतेर्यद्युष्मन्मानसान्तरे ॥ तिष्ठत्यसौमहाबाहुःसर्वलोकसुपूजितः ॥४५॥ इत्युक्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः ॥ ज
गामच्यवनस्तत्रप्रमोदह्रदसम्प्लुतः ॥ ४६ ॥ हनूमांस्तंपदायान्तंरामभक्तमवेक्ष्यह ॥ शत्रुघ्नंनिजगादासौवचोविनयसंयुतः ॥ ४७ ॥ स्वामिन्कथ
यसित्वंचेन्महापुरुषसुन्दरम् ॥ रामभक्तंमुनिवरंनयामिस्वपुरीमहम् ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीरस्यशत्रुहा ॥ आदिदेशहनूमन्तंगच्छप्रापय
तंमुनिम् ॥ ४९ ॥ हनूमांस्तंमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान् ॥ सकुटुम्बंनिनायाशुवायुःखइवसर्वगः ॥ ५० ॥ आगतंतंमुनिंदृष्ट्वारामोमतिमतांवरः ॥
अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतःप्रणयविह्वलः ॥ ५१ ॥ धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना ॥ पवित्रितोमखोमेऽद्यसर्वसम्भारसम्भृतः ॥ ५२ ॥ इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यच्यवनोमुनिसत्तमः ॥ उवाचप्रेमनिर्भिन्नपुलकाङ्गोऽतिनिर्वृतः ॥ ५३ ॥ स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्यतववाडवपूजनम् ॥ युक्तमेवमहाराज
धर्ममार्गंप्ररक्षितुः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०च्यवनाश्रमेहयगमनंनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ शेषउवाच ॥
शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथदृष्ट्वाऽचिन्त्यंतपोबलम् ॥ प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलोकैकवन्दितम् ॥ १ ॥ अहोपश्यतयोगस्यसिद्धिंब्राह्मणसत्तमे ॥ यःक्षणादे
वदुष्प्रापंतद्विमानमचीकरत् ॥ २ ॥ क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम् ॥ क्वतपोबलहीनानांभोगेच्छामनुजात्मनाम् ॥ ३ ॥ इतिस्वगतमा
शंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे ॥ क्षणंस्थित्वाजलंपीत्वासुखसम्भोगमाप्तवान् ॥ ४ ॥ हयस्तस्याःपयोष्णयाख्यनद्याःपुण्यजलात्मनः ॥ पयःपीत्वाययौ
मार्गेवायुवेगगतिर्महान् ॥५॥ योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोऽनुययुस्तदा ॥ हस्तिभिःपत्तिभिःकेचिद्रथैःकेचनवाजिभिः ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नोऽमात्यवर्येण
सुमत्याख्येनसंयुतः ॥ पृष्ठतोऽनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ॥ ७ ॥ गच्छन्वाजीपुरंप्राप्तोविमलाख्यस्यभूपतेः ॥ रत्नातटाख्यंचजनैर्हृष्टपुष्टैःसमा ॥ १७ ॥

कुलम् ॥ ८ ॥ ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम् ॥ पुरोऽन्तिकेहिसम्प्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तदागजानांसततयाचन्द्रवर्णसमानया ॥
अश्वानामयुतैःसार्धंरथानांकाञ्चनत्विषाम् ॥ १० ॥ सहस्रेणचसंयुक्तःशत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान् ॥ शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ॥ ११ ॥
वसुकोशंधनंसर्वंराज्यंतस्मैनिवेद्यच ॥ किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः ॥ १२ ॥ राजापितंस्वीयपदेप्रणम्रंदोर्भ्यांदृढंसम्परिषस्वजेमहान् ॥
जगामसाकंतनयेस्वराज्यंनिक्षिप्यसर्वंबहुधन्विभिर्वृतः ॥ १३ ॥ रामचन्द्राभिधांश्रुत्वासर्वेश्रुतिमनोहराम् ॥ सर्वेप्रणम्यतंवाहंददुर्वसुमहाधनम्
॥ १४ ॥ राजानंपूजयित्वातुशत्रुघ्नःपरयामुदा ॥ सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृष्ठतस्तदा ॥ १५ ॥ एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वताग्र्यंददर्शह ॥ स्फाटि
कैःकानकैरौप्यैराजितंप्रस्थराजिभिः ॥ १६ ॥ जलनिर्झरसंह्रादंनानाधातुकभूतलम् ॥ गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारङ्गविराजितम् ॥ १७ ॥ यत्रसिद्धा
ङ्गनाःसिद्धैःसङ्क्रीडन्तेऽकुतोभयाः ॥ गन्धर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडन्तिलीलया ॥ १८ ॥ गङ्गातरङ्गसंस्पर्शशीतवायुनिषेवितम् ॥ वीणारणद्भंसशु
कक्वणसुन्दरशोभितम् ॥ १९ ॥ पर्वतंवीक्ष्यशत्रुघ्नउवाचसुमतिंत्विदम् ॥ तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमानसः ॥ २० ॥ कोऽयंमहागिरिवरोविस्मा
पयतिमेमनः ॥ महारजतसत्प्रस्थोमार्गेराजतिमेऽद्भुतः ॥ २१ ॥ अत्रकिंदेवतावासोदेवानांक्रीडनस्थलम् ॥ यदेतन्मनसःक्षोभंकरोतिश्रीसमुच्चयैः
॥ २२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादसुमतिस्तदा ॥ वक्ष्यमाणगुणागाररामचन्द्रपदाब्जधीः ॥ २३ ॥ नीलोऽयंपर्वतोराजन्पुरतोभातिभूमिप ॥ म
नोहरैर्महाशृङ्गैःस्फाटिकाग्रैःसमन्ततः ॥ २४ ॥ एनंपश्यन्तिनोपापाःपरदाररतानराः ॥ विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यन्तेनराधमाः ॥ २५ ॥ श्रुतिस्मृ
तिसमुत्थंयेधर्मंसद्भिःसुसाधितम् ॥ नमन्यन्तेस्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः ॥ २६ ॥ नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः ॥ योब्राह्मणोघृतादी
निविक्रीणातिसुरापकः ॥ २७ ॥ कन्यांरूपेणसम्पन्नांनदद्यात्कुलशालिने ॥ विक्रीणातिद्रव्यलोभात्पितापापेनमोहितः ॥ २८ ॥ पत्नींदूषयतेयस्तु
कुलशीलवतींनरः ॥ स्वयमेवात्तिमधुरंबन्धुभ्योनददातियः ॥२९॥ भोजनेब्राह्मणार्थेचपाकभेदंकरोतियः ॥ कृसरंपायसंवापिनिजार्थेपाचयेत्कुधीः
॥ ३० ॥ अतिथीनवमन्यन्तेसूर्योढान्सुक्षुधार्दितान् ॥ अन्तरिक्षभुजोयेचयेचविश्वासघातकाः ॥ ३१ ॥ नपश्यन्तिमहाराजरघुनाथपराङ्मुखाः ॥ अ
सौपुण्योगिरिवरःपुरुषोत्तमशोभितः ॥ ३२ ॥ पवित्रयतिसर्वान्नोदर्शनेनमनोहरः ॥ अत्रतिष्ठतिदेवानांमुकुटैरर्चिताङ्घ्रिकः ॥ ३३ ॥ पुण्यवद्भिर्दर्श
नार्हःपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ श्रुतयोनेतिनेतीतिब्रुवाणानविदन्तियम् ॥३४॥ यत्पादरजइन्द्रादिदेवैर्मृग्यंसुदुर्लभम् ॥ वेदान्तादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विन्द
न्तियंबुधाः ॥ ३५ ॥ सोऽत्रश्रीमान्नीलशैलेवसतेपुरुषोत्तमः ॥ आरुह्यतंनमस्कृत्यसम्पूज्यसुकृतादिना ॥३६॥ नैवेद्यंभक्षयित्वावैभूपभूयाच्चतुर्भुजः॥

अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासंपुरातनम् ॥ ३७ ॥ तंशृणुष्वमहाराजसर्वाश्चर्यसमन्वितम् ॥ रत्नग्रीवस्यनृपतेर्यद्वृत्तंसकुटुम्बिनः ॥३८॥ चतुर्भुजादिक
प्राप्तंदेवदानवदुर्लभम् ॥ आसीत्काञ्चीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ॥३९॥ महाजनपरीवारसमृद्धबलवाहना ॥ यस्यांवसन्तिविप्राग्र्याःषट्कर्मनिरता
भृशम् ॥४०॥ सर्वभूतहितेयुक्तारामभक्तिषुलालसाः ॥ क्षत्रियारणकर्तारःसङ्ग्रामेऽप्यपलायिनः ॥४१॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः ॥ वैश्याः
कुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ॥ ४२ ॥ कुर्वन्तिरघुनाथस्यपदाम्भोजेरतिंसदा ॥ शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ॥ ४३ ॥ कुर्वन्तिक
थनंरामरामेतिरसनाग्रतः ॥ प्राकृताःकेऽपिनोपापंकुर्वन्तिमनसात्रवै ॥ ४४ ॥ दानंदयादमःसत्यंतत्रतिष्ठन्तिनित्यशः ॥ वदतेनपराबाधंवाक्यंको
ऽपिनरोऽनघः ॥ ४५ ॥ नपारक्येधनेलोभंकुर्वन्तिनहिपातकम् ॥ एवंप्रजामहाराजरत्नग्रीवेणपाल्यते ॥ ४६ ॥ षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनान्यंलोभविवर्जि
तः ॥ एवंपालयमानस्यप्रजाधर्मेणभूपतेः ॥ ४७ ॥ गतानिबहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः ॥ विशालाक्षींमहाराजएकदाह्यूचिवानिदम् ॥ ४८ ॥ पति
व्रतांधर्मपत्नींपतिव्रतपरायणाम् ॥ पुत्राजाताविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरन्धराः ॥ ४९ ॥ परीवारोमहान्मह्यंवर्ततेविगतज्वरः ॥ हस्तिनोममशैलाभावा
जिनःपवनोपमाः ॥ ५० ॥ रथाश्वसुहयैर्युक्तावर्तन्तेममनित्यशः ॥ महाविष्णुप्रसादेनकिञ्चिन्न्यूनंममास्तिन ॥ ५१ ॥ एवंमनोरथस्त्वेकस्ति
ष्ठतेमानसेमम ॥ परंतीर्थंमयानाद्यकृतंपरमशोभने ॥ ५२ ॥ गर्भवासविरामायक्षमंगोविन्दशोभितम् ॥ वृद्धोजातोऽस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान्
॥ ५३ ॥ करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमादृतः ॥ योनरोजन्मपर्यन्तंस्वोदरस्यप्रपूरकः ॥ ५४ ॥ नकरोतिहरेःपूजांसनरोगोवृषःस्मृतः ॥ तस्माद्ग
च्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ॥ ५५ ॥ सकुटुम्बःसुतेन्यस्यधुरंराज्यस्यनिर्भृताम् ॥ इतिव्यवस्यसन्ध्यायांहरिंध्यायन्निशान्तरे ॥ ५६ ॥
अद्राक्षीत्स्वप्नमप्येकंब्राह्मणंतापसंवरम् ॥ प्रातरुत्थायराजासौकृत्वासन्ध्यादिकाःक्रियाः ॥ ५७ ॥ सभांमन्त्रिजनैःसार्द्धंसुखमासेदिवान्महान् ॥
तावद्विप्रंददर्शाथतापसंकृशदेहिनम् ॥ ५८ ॥ जटावल्कलकौपीनधारिणंदण्डपाणिनम् ॥ अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकलेवरम् ॥ ५९ ॥ राजा
तंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाममहाभुजः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मामहीपतिः ॥ ६० ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंपप्रच्छविदितंद्विजम् ॥ स्वामिंस्त्व
द्दर्शनान्मेऽद्यगतंदेहस्यपातकम् ॥ ६१ ॥ महान्तःकृपणान्पातुंयान्तितद्गेहमादरात् ॥ तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्यममसम्प्रति ॥ ६२ ॥ कोदेवोगर्भना
शायकिंतीर्थंचक्षमंभवेत् ॥ यूयंसर्वगताःश्रेष्ठाःसमाधिध्यानतत्पराः ॥६३॥ सर्वतीर्थावगाहेनकृतपुण्यात्मनोऽमलाः ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यंश्रद्दधानाय
विस्तरात् ॥६४॥ कथयस्वप्रसादेनसर्वतीर्थविचक्षण ॥६५॥ ब्राह्मणउवाच ॥ शृणुराजेन्द्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतीर्थसेवनम् ॥ कस्यदेवस्यकृपयागर्भनि

र्वारणंभवेत् ॥६६॥ सेव्यःश्रीरामचन्द्रोऽसौसंसारज्वरनाशकः ॥ पूज्यःसएवभगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः ॥६७॥ नानापुर्योमयादृष्टाःसर्वपापक्षयङ्कराः॥ अयोध्यासरयूस्तापीतथाद्वारंहरेःपरम्॥६८॥अवन्तीविमलाकाञ्चीरेवासागरगामिनी ॥गोकर्णंहाटकाख्यंचहत्याकोटिविनाशनम्॥६९॥मल्लिकाख्यो महाशैलोमोक्षदःपश्यतांनृणाम् ॥ यत्राङ्गेषुनृणांतोयंश्यामंवानिर्मलंभवेत् ॥७०॥ पातकस्यापहारीदंमयादृष्टंतुतीर्थकम् ॥मयाद्वारवतीदृष्टासुरासुरनिषेविता ॥७१॥ गोमतीयत्रवहतिसाक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ॥ यत्रस्वापोलयःप्रोक्तोमृतिर्मोक्षइतिश्रुतिः ॥७२॥ यस्यांसंवसतांनॄणांनकलिःप्रभवेत्क्वचित् ॥ चक्राङ्कायत्रपाषाणामानवाअपिचक्रिणः ॥ ७३ ॥ पशवःकीटपक्ष्याद्याःसर्वेचक्रशरीरिणः॥ त्रिविक्रमोवसेद्यस्यांसर्वलोकैकपालकः ॥ ७४ ॥ सापुरी तुमहापुण्यैर्मयादृग्गोचरीकृता॥ कुरुक्षेत्रंमयादृष्टंसर्वहत्यापनोदनम् ॥७५॥ स्यमन्तपञ्चकंयत्रमहापातकनाशनम् ॥वाराणसीमयादृष्टाविश्वनाथकृतालया॥यत्रोपदिशतेमन्त्रंतारकब्रह्मसंज्ञितम्॥७६॥यस्यांमृताःकीटपतङ्गभृङ्गाःपश्वादयोवासुरयोनयोवा ॥स्वकर्मसम्भोगसुखंविहायगच्छन्तिकैलासमतीतदुःखाः ॥७७॥ मणिकर्णियत्रतीर्थंयस्यामुत्तरवाहिनी॥करोतिसंसृतेर्बन्धच्छेदंपापकृतामपि॥७८॥कपर्दिनःकुण्डलिनःसर्पभूषाधरावराः॥गजचर्मपरीधानावसन्तिगतदुःखकाः ॥ ७९॥ कालभैरवनामात्रकरोतियमशासनम् ॥ नकरोतिनृणांवार्तांयमोदण्डधरःप्रभुः ॥८०॥ एतादृशीमयादृष्टाकाशीविश्वेश्वराङ्किता ॥ अनेकान्यपितीर्थानिमयादृष्टानिभूमिप ॥ ८१ ॥ परमेकंमहच्चित्रंयदृष्टंनीलपर्वते ॥ पुरुषोत्तमसान्निध्येतन्नक्वाप्यक्षिगोचरम्॥८२॥

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०ब्राह्मणसमागमोनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ राजंस्त्वंशृणुयद्वृत्तंनीलेपर्वतसत्तमे ॥ यच्छ्रद्दधानाःपुरुषायान्तिब्रह्मसनातनम् ॥ १ ॥ मयापर्यटतातत्रगतंनीलाभिधेगिरौ ॥ गङ्गासागरतोयेनक्षालितप्राङ्गणेमुहुः ॥ २ ॥ तत्रभिल्लामयादृष्टाःपर्वताग्रेधनुर्भृतः ॥ चतुर्भुजामूलफलैर्भक्ष्यैर्निर्वाहितक्रमाः ॥ ३ ॥ तदामेमनसिक्षिप्रंसंशयःसुमहानभूत् ॥ चतुर्भुजाःकिमेतेवैधनुर्बाणधरानराः ॥४॥वैकुण्ठवासिनांरूपंदृश्यतेविजितात्मनाम् ॥ कथमेतैरुपालब्धंब्रह्माद्यैरपिदुर्लभम् ॥५॥शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोल्लसितपाणयः ॥ वनमालापरीताङ्गाविष्णुभक्ताइवान्तिके ॥६॥संशयाविष्टचित्तेनमयापृष्टंतदानृप ॥ यूयंकेबतयुष्माभिर्लब्धंचातुर्भुजंकथम् ॥७॥तदातैर्बहुहास्यंतुकृत्वामांप्रतिभाषितम् ॥ ब्राह्मणोऽयंनजानातिपिण्डमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ ८ ॥ इतिश्रुत्वाऽवदंचाहंकःपिण्डःकस्यदीयते ॥ तन्ममब्रूतधर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः

१ 'गच्छन्ति मुक्तिं समतीतदुःखा' इ० पा० ।

॥ ९ ॥ तदामद्वाक्यमाकर्ण्यकथितंतैर्महात्मभिः ॥ सर्वंतत्रतुयद्वृत्तंचतुर्भुजभवादिकम् ॥१०॥ किराताऊचुः ॥ शृणुब्राह्मणवृत्तान्तमस्माकंपृथुकःशि
शुः ॥ नित्यंजम्बूफलादीनिभक्षयन्क्रीडयाचरन् ॥ ११ ॥ एकदारममाणस्तुगिरिशृङ्गंमनोरमम् ॥ समारुरोहशिशुभिःसमन्तात्परिवारितः॥१२॥
तदातत्रददर्शाथदेवायतनमद्भुतम् ॥ गारुत्मतादिमणिभिःखचितंस्वर्णभित्तिकम् ॥ १३ ॥ स्वकान्त्यातिमिरश्रेणींदारयद्वविवद्धशम् ॥ दृष्ट्वाविस्मय
मापेदेकिमिदंकस्यवैगृहम् ॥ १४ ॥ गत्वाविलोकयामीतिकिमिदंमहतांपदम् ॥ इतिसञ्चिन्त्यगेहान्तर्जगामबहुभाग्यतः ॥ १५ ॥ ददर्शतत्रदेवेशंसु
रासुरनमस्कृतम् ॥ किरीटहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् ॥१६॥ मनोहरावतंसौचधारयन्तंसुनिर्मलौ ॥ पादपद्मेतुलसिकागन्धमत्तषडङ्घ्रिके॥१७॥
शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः ॥ उपासिताङ्घ्रिंश्रीमूर्तिंनारदाद्यैःसुसेवितम् ॥१८॥ केचिद्गायन्तिनृत्यन्तिहसन्तिपरमाद्भुतम् ॥ प्रीणयन्तिम
हाराजंसर्वलोकैकवन्दितम् ॥ १९ ॥ हरिंवीक्ष्यमदीयोऽर्भस्तत्रसञ्जग्मिवान्मुने ॥ देवास्तत्रविधायोच्चैःपूजांधूपादिसंयुताम् ॥ २० ॥ नैवेद्यंश्रीप्रि
यस्यार्थेकृत्वानीराजनंततः ॥ जग्मुःस्वंस्वंगृहंराजन्कृपांपश्यन्तआदरात् ॥ २१ ॥ महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तंनैवेद्यसिक्थकम् ॥ पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभं
सुरमानुषैः ॥२२॥ तद्भक्षणंचकृत्वाऽथोश्रीमूर्तिमवलोक्यच ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तंवैपृथुकेनसुशोभिना ॥ २३ ॥ तदास्माभिर्गृहंप्राप्तोबालकोवीक्षितोमु
हुः ॥ चतुर्भुजत्वंसम्प्राप्तःशङ्खचक्रादिधारकः ॥ २४ ॥ अस्माभिःपृष्टमेतस्यकिमेतज्जातमद्भुतम् ॥ तदाप्रोवाचनःसर्वान्बालकःपरमाद्भुतम् ॥२५॥
शिखराग्रेगतःपूर्वंतत्रदृष्टःसुरेश्वरः ॥ तत्रनैवेद्यसिक्थंतुमयाप्राप्तंमनोहरम् ॥२६॥ तस्यभक्षणमात्रेणकारणेनतुसाम्प्रतम् ॥ चतुर्भुजत्वंसम्प्राप्तोविस्मये
नसमन्वितः ॥२७॥ तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यःसम्प्राप्तविस्मयैः॥अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवःपरमदुर्लभः॥२८॥अन्नादिकंतन्नभुक्तंसर्वस्वादसमन्वितम्॥
वयंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः ॥२९॥ गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनंकुरुसत्तम ॥ भुक्त्वातत्रान्नसिक्थंतुभवविप्रचतुर्भुजः ॥ त्वयापृष्टंयदाश्चर्यंतदुक्तं
वाडवर्षभ ॥३०॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०ब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥ ब्राह्मणउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वा
क्यंभिल्लानांमहदद्भुतम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृष्टोऽभवमित्युत ॥ १ ॥ गङ्गासागरसंयोगेस्नात्वापुण्यकलेवरः ॥ शृङ्गमारुरुहेतत्रमणिमाणि
क्यचित्रितम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यंमहाराजदेवंदेवादिवन्दितम् ॥ नमस्कृत्यकृतार्थोऽहंजातोऽन्नप्राशनेनच ॥ ३ ॥ चतुर्भुजत्वंसम्प्राप्तःशङ्खचक्रादिचिह्नि
तम् ॥ पुरुषोत्तमदर्शनेननपुनर्गर्भमाविशम् ॥ ४ ॥ राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम् ॥ कृतार्थंकुरुचात्मानंगर्भदुःखविवर्जितम् ॥ ५ ॥ ॥ १९ ॥
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाग्र्यस्यधीमतः ॥ पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥ साधुविप्राग्र्यहेसाधोत्वयाप्रोक्तंममान

घ ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ ७ ॥ ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रुतिसमन्वितम् ॥ विधिनाकेनसम्पूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत् ॥ ८ ॥
ब्राह्मणउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम् ॥ येनसम्प्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ९ ॥ वलीपलितदेहोवायौवनेनान्वितोऽपि
वा ॥ ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्यंहरिंशरणमाव्रजेत् ॥ १० ॥ तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवन्दनेतस्यपूजने ॥ मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु ॥११॥ सर्वनश्व
रमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम् ॥ जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् ॥ १२ ॥ क्रोधात्कामाद्भयाद्द्वेषाल्लोभाद्दम्भान्नरःपुनः ॥ यथाकथञ्चिद्धि
भजन्नसदुःखंसमश्नुते ॥१३॥ सहरिर्ज्ञायतेसाधुसङ्गमात्पापवर्जितात् ॥ यषांकृपातःपुरुषाभवन्त्यसुखवर्जिताः ॥१४॥ तेसाधवःशान्तरागाःकाम
लोभविवर्जिताः ॥ ब्रुवन्तियन्महाराजतत्संसारनिवर्तकम् ॥१५॥ तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचन्द्रपरायणः ॥ यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः ॥
॥ १६ ॥ तस्मात्तीर्थेषुगन्तव्यंनरैःसंसारभीरुभिः ॥ पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु ॥ १७ ॥ तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरन्त्यघम् ॥
तंविधिंनृपशार्दूलकुरुष्वश्रुतिगोचरम् ॥ १८ ॥ विरागंजनयेत्पूर्वंकलत्रादिकुटुम्बके ॥ असत्यभूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतुमनसास्मरेत् ॥ १९ ॥ क्रोशमात्रं
ततोगत्वारामरामेतिचब्रुवन् ॥ तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौरंकुर्याद्विधानवित् ॥ २० ॥ मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम् ॥ केशानाश्रित्यति
ष्ठन्तितस्माद्वपनमाचरेत् ॥२१॥ ततोदण्डंतुनिर्ग्रन्थिकमण्डलुमथाजिनम् ॥ बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः ॥ २२ ॥ विधिनागच्छतांनृणां
फलावाप्तिर्विशेषतः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् ॥ २३ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफ
लमश्नुते ॥ २४ ॥ हरेकृष्णहरेकृष्णभक्तवत्सलगोपते ॥ शरण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंसृतेः ॥ २५ ॥ इतिब्रुवन्रसनयामनसाचहरिंस्मरन् ॥
पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थंप्रतिमहोदयः ॥ २६ ॥ यानेनगच्छन्पुरुषःसमभागफलंलभेत् ॥ उपानद्भ्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् ॥ २७ ॥
व्यवहर्तातृतीयांशंसेवयाष्टमभागभाक् ॥ अनिच्छयाव्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् ॥ २८ ॥ यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका ॥ पाप
क्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषतः ॥ २९ ॥ तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवन्दनसेवनैः ॥ तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ॥ ३० ॥ इतिती
र्थविधिःप्रोक्तःसमासेननविस्तरात् ॥ एवंविधिंसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः ॥ यथासं
सारनिर्वाहःक्षणादेवभविष्यति ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यउग्रेभ्यःपुरुषर्षभ ॥ ३३ ॥ सुमति
रुवाच ॥ इतिवाक्यंसभाकर्ण्यववन्देचरणौमहान् ॥ तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ॥ ३४ ॥ आदिदेशनिजामात्यंमन्त्रवित्तमसुत्तमम् ॥

तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनोदधत् ॥ २५ ॥ मन्त्रिन्पौरजनान्सर्वानादिशत्वंममाज्ञया ॥ पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शनप्रीतिहेतवे ॥ ३६ ॥
येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः ॥ सर्वेनिर्यान्तुमत्पुर्यामयासहनरोत्तमाः ॥ ३७ ॥ येतुमद्वाक्यमुल्लङ्घ्यस्थास्यन्तिपुरुषागृहे ॥ तेद
ण्डचायमदण्डेनपापिनोऽधर्महेतवः ॥ ३८ ॥ किंतेनसुतवृन्देनबान्धवैःकिंसुदुर्नयैः ॥ यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यांपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ ३९ ॥ सूक
रीयूथवत्तेषांप्रसूतिर्विट्प्रभक्षिका ॥ येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिंनशरणंगताः ॥ ४० ॥ योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पावयितुंक्षमः ॥ तंनमस्कुरुतक्षि
प्रंमदीयाःप्रकृतिव्रजाः ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुम्फितम् ॥ प्रजहर्षमहामात्यउत्तमःसत्यनामधृत् ॥ ४२ ॥ हस्तिनंवरमा
रोप्यपटहेनव्यघोषयत ॥ यदादिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांसमिच्छता ॥ ४३ ॥ गच्छन्तुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम् ॥ दृश्यतांपापसंहारीपु
रुषोत्तमनामधृत् ॥ ४४ ॥ क्रियतांसर्वसंसारसागरोगोष्पदंपुनः ॥ भूष्यतांशङ्खचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुर्नरैः ॥ ४५ ॥ इत्यादिघोषयामा
सराज्ञादिष्टंयदद्भुतम् ॥ सचिवोरघुनाथाङ्घ्रिध्याननिर्वारितश्रमः ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनन्दरससम्प्लुताः ॥ मनोदधुः
स्वनिस्तारेपुरुषोत्तमदर्शनात् ॥ ४७ ॥ निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः ॥ आशिषंवरदानाढ्यांददतोभूमिपंप्रति ॥ ४८ ॥ क्षत्रियाधन्वि
नोवीरावैश्यावस्तुक्रयाश्रिताः ॥ शूद्राःसंसारनिस्तारहर्षितस्वीयविग्रहाः ॥ ४९ ॥ रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिरातामित्तिकारकाः ॥ सूचीवृत्त्याचजीव
न्तस्ताम्बूलक्रयकारकाः ॥ ५० ॥ तालवाद्यधरायेचयेचरङ्गोपजीविनः ॥ तैलविक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥५१॥ सूतावदन्तःपौराणींवार्तांहर्ष
समन्विताः ॥ मागधावन्दिनस्तत्रनिर्गताभूमिपाज्ञया ॥५२॥ भिषग्वृत्त्याचजीवन्तस्तथापाशककोविदाः ॥ पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवाक्यानुरञ्ज
काः ॥ ५३ ॥ ऐन्द्रजालिकविद्याढ्यास्तथावार्तासुकोविदाः ॥ प्रशंसन्तोमहाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ॥ ५४ ॥ राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रातःसन्ध्यादिकाःक्रि
याः ॥ ब्राह्मणंतापसश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ॥५५॥ तदाज्ञयामहाराजोनिर्जगामपुराद्बहिः॥लोकैरनुगतोराजाबभौचन्द्रइवोडुभिः ॥५६॥ क्रोशमा
त्रंसगत्वाऽथक्षौरंकृत्वाविधानतः ॥ दण्डंकमण्डलुंबिभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ॥५७॥ शुभवेषेणसंयुक्तोहरिध्यानपरायणः ॥ कामक्रोधादिरहितंमनोबिभ्र
न्महायशाः ॥५८॥ तदादुन्दुभयोभेर्यआनकाःपणवास्तथा ॥ शङ्खवीणादिकाश्चैवाध्मातास्तद्वादकैर्मुहुः ॥५९॥ जयदेवेशदुःखघ्नपुरुषोत्तमसंज्ञित॥ ॥ २० ॥
दर्शयस्वतनुंमह्यंवदन्तोनिर्ययुर्जनाः ॥६०॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०रत्नग्रीवस्यतीर्थप्रयाणंनामैकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥
सुमतिरुवाच ॥ अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते ॥ महाभागैर्वैष्णवैश्चगायकैःकृष्णकीर्तनम्॥ १ ॥ शुश्रावासौमहाराजोमार्गेगोविन्दकीर्तनम्॥

जयमाधवभक्तानांशरण्यपुरुषोत्तम ॥ २ ॥ मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम् ॥ तापसब्राह्मणात्तेषांमहिमानमथाशृणोत् ॥ ३ ॥ विचित्रवि
ष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः ॥ मार्गेमार्गेमहाविष्णुंगापयामासगायकान् ॥ ४ ॥ दीनान्धकृपणानांचपङ्गूनांवासनोचितम् ॥ दानंददौमहाराजो
बुद्धिमान्विजितेन्द्रियः ॥ ५ ॥ अनेकतीर्थविरजमात्मानंभव्यतांगतम् ॥ कुर्वन्ययौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ॥ ६ ॥ नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदीं
पापप्रणाशिनीम् ॥ चक्राङ्कितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ॥ ७ ॥अनेकमुनिवृन्दानांबहुश्रेणिविराजिताम् ॥ सारसादिपतत्रीणांकूजितैरुपशोभिताम्
॥ ८ ॥ दृष्ट्वापप्रच्छविप्राग्र्यंतापसंधर्मकोविदम् ॥ अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजृम्भितम् ॥ ९ ॥ स्वामिन्केयंनदीपुण्यामुनिवृन्दनिषेविता ॥ क
रोतिममचित्तस्यप्रमोदभरनिर्भरम् ॥ १० ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः ॥ वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणउवा
च ॥ गण्डकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता ॥ पुण्योदकपरीवाहहतपातकसञ्चया ॥ १२ ॥ दर्शनान्मानसंपापंस्पर्शनात्कर्मजंदहेत् ॥ वाचिकंस्वीय
तोयस्यपानतःपापसञ्चयम् ॥ १३ ॥ पुरादृष्ट्वाप्रजानाथःप्रजाःसर्वाविपापिनीः ॥ स्वगण्डविप्रषोऽनेकपापघ्नींसृष्टवानिमाम् ॥ १४ ॥ एनांनदींयेपु
ण्योदांस्पृशन्तिसुतरङ्गिणीम् ॥ तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः ॥ १५ ॥ अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलङ्कृताः ॥ तेसाक्षाद्भगवन्तोहिस्व
स्वरूपधराःपराः ॥ १६ ॥ शिलांसम्पूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतांनरः ॥ नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपाविशेत् ॥ १७ ॥ पूजयेद्योनरोधीमाञ्शालग्राम
शिलांवराम् ॥ तेनाचारवताभाव्यंदम्भलोभवियोगिना ॥ १८ ॥ परदारपरद्रव्यविमुखेननरेणहि ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः ॥ १९ ॥
द्वारवत्यांभवंचक्रंशिलावैगण्डकीभवा ॥ पुंसांक्षणाद्धरत्येवपापंजन्मशतार्जितम् ॥ २० ॥ अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत् ॥शालग्रामशिला
तोयंपीत्वापूतोभवेत्क्षणात् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः ॥ शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ नजातुचि
त्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूजनम् ॥ भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी ॥ २३ ॥ मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगुणान्विता ॥ हित्वापुण्यसमू
हंसासत्वरंनरकंव्रजेत् ॥ २४ ॥ स्त्रीपाणिमुक्तपुष्पाणिशालग्रामशिलोपरि ॥ पवेरधिकपातानिवदन्तिब्राह्मणोत्तमाः ॥ २५ ॥ चन्दनंविषसङ्काशं
कुसुमंवज्रसन्निभम् ॥ नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्भगवतःकृतम् ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यःस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि ॥ कुर्वतीयातिनरकंयावदिन्द्रा
श्चतुर्दश ॥ २७ ॥ अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतोऽपिवा ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम् ॥ २८ ॥ तुलसीचन्दनंवारिशङ्खोघण्टाथच
क्रकम् ॥ शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् ॥ २९ ॥ पदामृतंतुनवभिःपापराशिप्रदाहकम् ॥ वदन्तिमुनयःशान्ताःसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥

॥ ३० ॥ सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसमर्चनात् ॥ पुण्यंभवतियद्राजन्बिन्दौबिन्दौतदद्भुतम्॥ ३१ ॥शालग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमः ॥ तत्रयो
जनमात्रंतुतीर्थकोटिसमन्वितम् ॥ ३२ ॥ शालग्रामाःसमाःपूज्याःसमेषुद्वितयंनहि ॥ विषमाएवसम्पूज्याःविषमेषुत्रयंनहि ॥ ३३॥ द्वारावतीभवंच
क्रंतथावैगण्डकीभवम् ॥ उभयोःसङ्गमोयत्रतत्रगङ्गासमुद्रगा॥ ३४ ॥ रूक्षाःकुर्वन्तिपुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान्[1] ॥ तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्यो
ददतिश्रियम् ॥ ३५ ॥ अयुष्कामोनरोयस्तुधनकामोहियःपुमान् ॥ पूजयन्सर्वमाप्नोतिपारलौकिकमैहिकम् ॥ ३६ ॥ प्राणान्तकालेपुंसस्तुभवेद्वा
ग्यवतोनृप ॥ वाचिनामहरेःपुण्यंशिलाह्यदितदन्तिक ॥ ३७ ॥ गच्छत्सुप्राणमार्गेषुयस्यविश्रम्भतोऽपिचेत् ॥ शालग्रामशिलास्फूर्तिस्तस्यमुक्तिर्नसं
शयः ॥ ३८ ॥ पुराभगवताप्रोक्तमम्बरीषायधीमते ॥ ब्राह्मणान्यासिनःस्निग्धाःशालग्रामशिलास्तथा॥३९॥स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्धिक्षितिमण्डले॥
पापिनांपापनिर्हारंकर्तुंधृतमुदश्नता ॥ ४० ॥ निन्दन्तिपापिनोयेवाशालग्रामशिलांसकृत् ॥ कुम्भीपाकेप्रपच्यन्तेयावदाभूतसम्प्लवम् ॥ ४१ ॥
पूजांसमुद्यतंकर्तुंयोवारयतिमूढधीः ॥ तस्यमातापिताबन्धुवर्गानरकभागिनः ॥ ४२ ॥ योवाकथयतिप्रेष्ठंशालग्रामार्चनंकुरु ॥ सकृतार्थोनय
त्याशुवैकुण्ठंस्वस्यपूर्वजान् ॥ ४३॥ अत्रैवोदाहरन्तीममितिहासंपुरातनम् ॥ मुनयोवीतरागाश्चकामक्रोधविवर्जिताः ॥४४॥ पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेध
र्मविवर्जिते ॥ आसीत्पुल्कसजातीयोनरःशबरसंज्ञितः ॥ ४५ ॥ नित्यंजन्तुवधोद्युक्तःशरासनधरोमुहुः ॥ तीर्थंप्रतियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम्
॥ ४६ ॥ अनेकप्राणिहत्याकृत्परस्वेनिरतःसदा ॥ सदारागादिसंयुक्तःकामक्रोधादिसंयुतः ॥ ४७ ॥ विचरत्यनिशंभीमेवनेप्राणिवधङ्करः ॥ विष
संसक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्धुरः ॥ ४८ ॥ सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयङ्करः ॥ कालंप्राप्तंनजानातिसमीपेऽप्युग्रमानसः[2] ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तुस
म्प्राताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ ताम्रकेशादीर्घनखालम्बदंष्ट्राभयानकाः ॥ ५० ॥ श्यामालोहस्यनिगडान्बिभ्रतोमोहकारकाः ॥ बध्नन्तुपापिनंह्येनंप्राणि
मात्रभयङ्करम् ॥५१॥ कदाचिन्मनसानायंप्राणिमात्रोपकारकः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ॥५२॥ एतस्यजिह्वांमहतीमहंनिष्कासयाम्यतः ॥
एकोवदतिचैतस्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ॥५३॥ एकोवदतिचैतस्यकरौकृन्तामिपापिनः ॥ अन्योवदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्मनः ॥५४॥ एवंवदन्तः
सुभृशंदन्तैर्दन्तनिपीडकाः ॥ आगत्यतंदुरात्मानंसायुधास्तस्थुरुन्मदाः ॥ ५५ ॥ एकोदूतस्तदासर्परूपंधृत्वाऽदशत्पदे ॥ सदष्टमात्रःसहसागतासुः
पर्यजायत ॥ ५६ ॥ तदातंलोहपाशेनबद्धातेयमकिङ्कराः ॥ कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैःप्राहरन्क्रुधा ॥ ५७ ॥ अहोदुष्टदुरात्मंस्त्वंकदाचिन्ना

१ 'आयुःश्रीकान्तिवार्जितान्' इ० । आयुःश्रीकीर्तिवार्जितान्'–इ० 'आयुर्वित्तविवार्जितान्'इ० च पा० । २ 'मुग्धमानसः' इ० पा० ।

चरःशुभम् ॥ मनसापियतस्त्वांवैक्षेप्स्यामोरौरवेषुच ॥ ५८ ॥ त्वङ्मांसंवायसारौद्राभक्षयिष्यन्तिवैक्षुधा ॥ आजन्मतस्तुभवतानकृतंहरिसेवनम्
॥ ५९ ॥ त्वयाकलत्रपुत्राद्याद्रोहंकृत्वासुपोषिताः ॥ नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजनार्दनः ॥ ६० ॥ तस्मात्त्वांलोहशङ्कौवाकुम्भीपाकेचरौरवे ॥
धर्मराजाज्ञयासर्वेनेष्यामोबहुताडनैः ॥ ६१ ॥ एवमुक्त्वायदानेतुंसमैच्छन्यमकिङ्कराः ॥ तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ॥ ६२ ॥
यमदूतांस्तदादृष्ट्वावैष्णवेनमहात्मना ॥ पाशमुद्गरदण्डादिदुष्टायुधधरागणाः ॥ ६३ ॥ पुल्कसंलोहनिगडैर्बद्ध्वायातुंसमुद्यताः ॥ बन्धबन्धग्रस
च्छिन्धिभिन्धिभिन्धीतिवादिनः ॥ ६४ ॥ तदाकृपालुस्तंप्रेक्ष्यपद्मनाभपरायणः ॥ अत्यन्तकृपयायुक्तंचेतस्तत्रतदाकरोत् ॥ ६५ ॥ असौमहा
दुष्टपीडांमायातुममसन्निधौ ॥ मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच ॥ ६६ ॥ इतिकृत्वामतिंतस्मिन्कृपायुक्तोमुनीश्वरः ॥ शालग्रामशिलांहस्तेगृही
त्वास्यगतोऽन्तिके ॥ ६७ ॥ तस्यपादोदकंपुण्यंतुलसीदलमिश्रितम् ॥ मुखेविनिक्षिपन्कर्णेरामनामजजापह ॥ ६८ ॥ तुलसींमस्तकेतस्यधार
यामासवैष्णवः ॥ शिलांहृदिमहाविष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः ॥ ६९ ॥ गच्छन्तुयमदूतावैयातनासुपरायणाः ॥ शालग्रामशिलास्पर्शोदहतात्पा
तकंमहत् ॥ ७० ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः ॥ आययुस्तस्यसंविधेशिलास्पर्शाद्गतांहसः ॥ ७१ ॥ पीतवस्त्राःशङ्खचक्रगदापद्म
विराजिताः ॥ आगत्यमोचयामासुर्लोहपाशाद्दुरासदात् ॥ ७२ ॥ मोचयित्वामहापापकारकंपुल्कसंनरम् ॥ ऊचुःकिमर्थंबद्धोऽयंवैष्णवःपूज्यदेह
भृत् ॥ ७३ ॥ कस्याज्ञाकारकायूयंयदधर्मप्रकारकाः ॥ मुञ्चन्तुवैष्णवंत्वेनंकिमर्थंविधृतोह्ययम् ॥ ७४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगदुर्यमकिङ्कराः ॥
धर्मराजाज्ञयाप्राप्तानेतुंपापिनमुद्यताः ॥ ७५ ॥ नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः ॥ प्राणिहत्यामहापापकारीदुष्टशरीरभृत् ॥ ७६ ॥
नूनंबहूंस्तीर्थयात्रायांगच्छतोऽसौव्यलुण्ठयत् ॥ परदाररतोनित्यंसर्वपापाधिकारकः ॥ ७७ ॥ तस्मान्नेतुंवयंप्राप्ताःपापिनंपुल्कसंनरम् ॥ भवद्भि
र्मोचितःकस्मादकस्मादागतैर्भटैः ॥ ७८ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंप्राणिकोटिवधोद्भवम् ॥ शालग्रामशिलास्पर्शःसर्वंदहतित
त्क्षणात् ॥ ७९ ॥ रामेतिनामयच्छ्रोत्रेविश्रम्भादागतंयदि ॥ करोतिपापसन्दाहंतूलंवह्निकणोयथा ॥ ८० ॥ तुलसीमस्तकेयस्यशिलाहृदिम
नोहरा ॥ मुखेकर्णेऽथवारामनाममुक्तस्तदैवसः ॥ ८१ ॥ तस्मादनेनतुलसीमस्तकेविधृतापुरा ॥ श्राविंतरामनामाशुशिलाहृदिसुधारिता ॥ ८२ ॥
तस्मात्पापसमूहोऽस्यदग्धःपुण्यकलेवरः ॥ यास्यतेपरमंस्थानंपापिनांयत्सुदुर्लभम् ॥ ८३ ॥ वर्षायुतंतत्रभुक्त्वाभोगान्सर्वमनोहरान् ॥ भारते

१ 'गण्डक्याः' इ० पा० । २ एतत्पूर्वम्–''मुञ्चन्तु वैष्णवं त्वेनं किमर्थं विधृतो ह्ययम्'' इ० पा० । ३ 'ब्रह्महत्याकरो वास्तु प्राणिकोट्यपकारकः' इ० पा० ।

जन्मसम्प्राप्यसमाराध्यजगद्गुरुम् ॥ ८४ ॥ प्राप्स्यतेपरमंस्थानंसुरासुरसुदुर्ल्लभम् ॥ नज्ञातोमहिमासम्यक्छिलायाःपरमेष्ठिनः ॥ ८५ ॥ दृष्टास्पृ
ष्टाऽर्चितावापिसर्वपापहराक्षणात् ॥ इत्युक्त्वाविरताःसर्वेमहाविष्णोर्गणामुदा ॥ ८६ ॥ याम्यास्तेकिङ्करराज्ञेकथयामासुरद्भुतम् ॥ वैष्णवोहर्षमा
पेदेरघुनाथपरायणः ॥ ८७ ॥ मुक्तोऽसौयमपाशाच्चगमिष्यतिपरंपदम् ॥ तदाऽऽजगामविमलंकिङ्किणीजालमण्डितम् ॥ ८८ ॥ विमानंदेवलोका
त्तुमनोहारिमहाद्भुतम् ॥ तत्रारुह्यगतःस्वर्गंमहापुण्यैर्निषेवितम् ॥ ८९ ॥ भोगान्भुक्त्वासविपुलानाजगाममहीतलम् ॥ काश्यांजन्मसमासाद्यशु
चिवाडवसत्कुले ॥ ९० ॥ आराध्यजगतामीशंगतवान्परमंपदम् ॥ सपापीसाधुसङ्गत्याशालग्रामशिलांस्पृशन् ॥ ९१ ॥ महापीडाविनिर्मुक्तो
गतवान्परमंपदम् ॥ मयातेऽभिहितंराजन्गण्डकीचरितंमहत् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेपापैर्भुक्तिमुक्तिंचविन्दति ॥९३॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपाता
लखण्डेशेषवा०रामाश्व०गण्डकीमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः ॥२०॥ सुमतिरुवाच ॥ एतन्माहात्म्यमतुलंगण्डक्याःकर्णगोचरम् ॥ कृत्वाकृतार्थमा
त्मानममन्यतनृपोत्तमः ॥ १ ॥ स्नात्वातीर्थेपितॄन्तसर्वान्तसन्तर्प्यजहृषेमहान् ॥ शालग्रामशिलापूजांकुर्वन्वाडववाक्यतः ॥ २ ॥ चतुर्विंशच्छिला
स्तत्रगृहीत्वासनृपोत्तमः ॥ पूजयामासप्रेम्णाचचन्दनाद्युपचारकैः ॥ ३ ॥ तत्रदानानिदत्त्वाचदीनान्धेभ्योविशेषतः ॥ गन्तुंप्रचक्रमेराजापुरुषोत्त
ममन्दिरम् ॥ ४ ॥ एवंक्रमेणसम्प्राप्तोगङ्गासागरसङ्गमम् ॥ कृत्वाक्षिगोचरंतंचब्राह्मणंपृष्टवान्मुदा ॥ ५ ॥ स्वामिन्वदकियद्दूरेनीलाख्यःपर्वतोमहा
न् ॥ पुरुषोत्तमसंवासःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ६ ॥ तदाश्रुत्वामहद्वाक्यंरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ उवाचविस्मयाविष्टोराजानंप्रतिसादरम् ॥ ७ ॥
राजन्नेतत्स्थलंनीलपर्वतस्यनमस्कृतम् ॥ किमर्थंदृश्यतेनैवमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ८ ॥ पुनःपुनरुवाचेदंस्थलंनीलस्यभूभृतः ॥ कथंनदृश्य
तेराजन्पुरुषोत्तमवासभृत् ॥ ९ ॥ अत्रस्नातंमयासम्यग्भिक्षाश्चात्राक्षिगोचराः ॥ अनेनैवपथाराजन्नारूढंपर्वतोपरि ॥ १० ॥ इतितद्वा
क्यमाकर्ण्यविव्यथेमानसेनृपः ॥ नीलभूधरदर्शायकुर्वन्नुत्कण्ठितंमनः ॥ ११ ॥ उवाचतत्कथंविप्रदृश्येतपुरुषोत्तमः ॥ कथंवादृश्यतेनीलस्त
दुपायंवदस्वनः ॥ १२ ॥ तदावाक्यंसमाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ तापसोब्राह्मणोवाक्यमुवाचनृपविस्मितः ॥ १३ ॥ गङ्गासागरसंयोगे
स्नात्वाऽस्माभिर्महीपते ॥ स्थातव्यंतावदेवात्रयावन्नीलोनदृश्यते ॥ १४ ॥ गीयतेपापहादेवःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ करिष्यतेकृपामाशुभक्तवत्सल
नामधृत् ॥ १५ ॥ त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः ॥ अनेकेरक्षिताभक्तास्तद्गायस्वमहामते ॥ १६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथित
चेतसा॥ स्नात्वागङ्गाब्धिसंयोगेततोऽनशनमादधात् ॥१७॥ करिष्यतिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्तमः ॥पूजांकृत्वाऽशनंकुर्यामन्यथाऽनशनंव्रतम्॥१८॥

इतिकृत्वासनियमंगङ्गासागररोधसि ॥ गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् ॥१९॥ राजोवाच॥जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गलाह्वय ॥जय
भक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मञ्जयदुष्टघातक ॥२०॥ अम्बरीषमथवीक्ष्यदुःखितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम् ॥ धारयन्निजकरेसुदर्शनंसंररक्षजठराधिवासतः
॥२१॥ दैत्यराजपितृकारितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः ॥ श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः ॥२२॥ ग्राहवक्रपतिताङ्घ्रिमुद्भटं
वारणेन्द्रमतिदुःखपीडितम् ॥ वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः ॥२३॥ त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकम्पयुतमालिकाम्बरः ॥
गीयसेऽसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः ॥ २४ ॥ यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रबतदेहधारिणा ॥ पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरि
तैर्मनोहरैः ॥ २५ ॥ दीननाथसुरमौलिहीरकाघृष्टपादतलभक्तवल्लभ ॥ पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वममपादपङ्कजम् ॥ २६ ॥ पापकृद्यदिजनो
ऽयमागतोमानसेतवतथाहिदर्शय ॥ तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित ॥२७॥ येवदन्तितवनामनिर्मलंतेतरन्तिसकलाघसागरम् ॥
संस्मृतिर्यदिकृतातदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक ॥ २८ ॥ सुमतिरुवाच ॥ एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमहीपतिः ॥ क्षणमात्रंनविश्रान्तोनिद्रामा
पनवैसुखम् ॥२९॥ गायन्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदत्येतदहर्निशम् ॥ दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ॥३०॥ एवंराज्ञःपञ्चदिनंगतंगङ्गाब्धिसङ्गमे ॥
तदाकृपाब्धिःकृपयाचिन्तयामासगोपतिः ॥ ३१ ॥ असौराजामदीयेनगानेनविगताघकः ॥ पश्यतान्मामकींप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ॥ ३२ ॥
इतिसञ्चिन्त्यभगवान्कृपापूरितमानसः ॥ संन्यासिवेषमास्थाययर्यौराज्ञोऽन्तिकंविभुः ॥ ३३ ॥ तत्रगत्वामहाराजत्रिदण्डियतिवेषधृत् ॥ भक्तानु
कम्पयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनहिं ॥ ३४ ॥ ॐनमोविष्णवेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः ॥ अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः ॥ ३५ ॥ उवाच
भाग्यमतुलंयद्भवानक्षिगोचरः ॥ अतःपरंदास्यतेमेगोविन्दोनिजदर्शनम् ॥ ३६ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम् ॥ राजञ्छृणुष्वकथितं
ममवाक्यंविनिःसृतम् ॥ ३७ ॥ अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत् ॥ तस्मादहंब्रुवेकिञ्चिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ३८ ॥ श्वोमध्याह्नेहरिर्दाता
दर्शनंब्रह्मदुर्लभम् ॥ पञ्चभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वममात्यश्चमहिलातवतापसवाडवः ॥ पुरेतवकरम्बाख्यःसाधुश्चतन्तु
वायकः ॥ ४० ॥ एतैःपञ्चभिरेतस्मिन्नीलेपर्वतसत्तमे ॥ यास्यसेब्रह्मदेवेन्द्रवन्दितंसुरपूजितम् ॥ ४१ ॥ इत्युक्त्वाऽदृश्यतांप्राप्तोयतिःक्वापि
नदृश्यते ॥ तदाकर्ण्यनृपोहर्षंप्रापचाशुसविस्मयम् ॥ ४२ ॥ राजोवाच ॥ स्वामिन्कोऽसौसमागत्यसंन्यासीमांयदूचिवान् ॥ नदृश्यतेपुनःकुत्र
गतोऽसौचित्तहर्षदः ॥ ४३ ॥ तापसउवाच ॥ राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसमभ्यगात् ॥ पुरुषोत्तमनामायंसर्वपापप्रणाशनः ॥ ४४ ॥ श्वोम

ध्याह्नेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः ॥ तमारुह्यहरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ॥ ४५॥ इतिवाक्यसुधापूरनाशितस्वान्तसञ्ज्वरः ॥ हर्षंयमापसनृपो
ब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ॥ ४६ ॥ तदादुन्दुभयोनेदुर्वीणापणवगोमुखाः ॥ महानन्दस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि ॥ ४७ ॥ गायन्हरिंक्षणंतिष्ठन्हसञ्ज
ल्पन्ब्रुवन्नमन् ॥ आनन्दंप्रापसुघनंसर्वसन्तापनाशनम् ॥ ४८ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०संन्यासिदर्शनंनामैकविंशो
ऽध्यायः ॥ २१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ अथसर्वंदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः ॥ रात्रौसुष्वापगङ्गायारोधस्युरुफलप्रदे ॥ १ ॥ ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वा
त्मानंचतुर्भुजम् ॥ शङ्खचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदण्डधारिणम् ॥ २ ॥ नृत्यन्तंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वादिदेवैःसहश्रीमद्भिःस्वतनूयुतैररिगदाम्बूत्थाब्जहे
त्यादिभिः ॥ विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितंदृष्ट्वाविस्मयमापलोकविषयंहर्षंतथात्यद्भुतम् ॥ ३ ॥ ददतंमनसोऽभीष्टंपुरुषोत्तमसंज्ञि
तम् ॥ आत्मानंचकृपापात्रममन्यतमहामतिः ॥ ४ ॥ इत्येवंस्वप्नविषयेददर्शनृपसत्तमः ॥ प्रातःप्रबुद्धोविप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ॥ ५ ॥ तच्छ्रु
त्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः ॥ राजंस्त्वयाऽसौदृष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ ६ ॥ दास्यतेशङ्खचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः ॥ इतिश्रुत्वातु
तद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ॥ ७ ॥ दापयामासदानानिदीनानांमानसोचितम् ॥ स्नात्वागङ्गाब्धिसंयोगेतर्पयित्वापितॄन्सुरान् ॥ ८ ॥ गायन्हरिगुण
ग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेदिविदुन्दुभयोमुहुः ॥ ९ ॥ नेदुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः ॥ अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपम
स्तके ॥ १० ॥ धन्योऽसिनृपवर्यत्वंनीलंपश्याक्षिगोचरम् ॥ शृणोतीतियदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम् ॥ ११ ॥ तदाससूर्यकोटीनामधिकान्तिध
रोऽद्भुतः ॥ राज्ञोऽक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः ॥ १२ ॥ राजतैःकानकैःशृङ्गैःसमन्तात्परिराजितः ॥ किमग्निःप्रज्वलत्येषद्वितीयःकिमुभा
स्करः ॥ १३ ॥ किमयंवैद्युतःपुञ्जोह्यकस्मात्स्थिरकान्तिधृत् ॥ तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम् ॥ १४ ॥ राज्ञेनिवेदयामासएषपुण्योमहा
गिरिः ॥ तच्छ्रुत्वानृपतिश्रेष्ठःशिरसाप्रणनामह ॥१५॥ धन्योऽस्मिकृतकृत्योऽस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः ॥ अमात्योराजपत्नीचकरम्बस्तन्तुवायकः
॥ १६ ॥ नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुःपुरुषर्षभ ॥ पञ्चैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन् ॥ १७ ॥ महादुन्दुभिनिर्घोषाञ्छृण्वन्तोह्यमरैःकृतान् ॥
तस्योपरितनेशृङ्गेचित्रपादपराजिते ॥ १८ ॥ ददर्शहाटकाबद्धंदेवालयमनुत्तमम् ॥ ब्रह्मागत्यसदापूजांकरोतिपरमेष्ठिनः ॥ १९ ॥ नैवेद्यंकुरुते
यत्रहरिसन्तोषकारकम् ॥ दृष्ट्वाथतत्रविमलंदेवायतनमुत्तमम् ॥ २० ॥ प्रविवेशपरीवारैःपञ्चभिःसहसंवृतः ॥ तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचित्रिते

१ 'नृत्यञ्जल्पन्हसन्ब्रुवन्' इ०पा०।

॥ २१ ॥ सिंहासनेविराजन्तंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ चण्डप्रचण्डविजयजयादिभिरुपासितम् ॥ २२ ॥ प्रणनामसपत्नीकोराजासेवकसंयुतः ॥
प्रणम्यपरमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम् ॥ २३ ॥ स्नापयामासविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमन्त्रकैः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतेनमनसानृपः ॥ २४ ॥ चन्दनेन
विलिप्यैनंसुवस्त्रेविनिवद्यच ॥ धूपमारार्तिकंकृत्वासर्वस्वादुमनोहरम् ॥ २५ ॥ नैवेद्यंभगवन्मूर्त्यैन्यवेदयदथोनृपः ॥ प्रणम्यचस्तुतिंचक्रेतापसब्रा
ह्मणेनच ॥ २६ ॥ यथामतिगुणग्रामगुम्फितस्तोत्रसञ्चयैः ॥ २७ ॥ राजोवाच ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भगवान्प्रकृतेःपरः ॥ कार्यकारणतोभिन्नोमहत्त
त्त्वादिपूजितः ॥ २८ ॥ त्वन्नाभिकमलाज्जज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः ॥ तथासंहारकर्ताचरुद्रस्त्वन्नेत्रसम्भवः ॥ २९ ॥ त्वयाऽऽज्ञप्तःकरोत्यस्यविश्वस्यप
रिचेष्टितम् ॥ त्वत्तोजातंपुराणाद्यञ्जगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ ३० ॥ चेतनाशक्तिमाविश्यत्वमेनंचेतयस्यहो ॥ तवजन्मतुनास्त्येवनान्तस्तवजगत्पते
॥ ३१ ॥ वृद्धिक्षयपरीणामास्त्वयिसन्त्येवनोविभो ॥ तथापिभक्तरक्षार्थंधर्मस्थापनहेतवे ॥ ३२ ॥ करोषिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ॥ त्वयामा
त्स्यंवपुर्धृत्वाशङ्खस्तुनिहतोऽसुरः ॥ ३३ ॥ वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ॥ शेषोनवेत्तिनापित्वांभारत्यपिमहेश्वरी ॥ ३४ ॥ किमुतान्येमहा
विष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ॥ मनसात्वांनचाप्नोतिवागियंपरमेश्वरी ॥ ३५ ॥ तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ॥ इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणाम
मकरोन्मुहुः ॥ ३६ ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तोरोमहर्षाङ्किताङ्गकः ॥ इतिस्तुत्याप्रहृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम्
॥ ३७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तवस्तुत्याप्रहर्षोऽभून्ममराजन्महामते ॥ जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितःपरम् ॥ ३८ ॥ नैवेद्यभक्षणंत्वंहिशीघ्रंकुरुम
नोहरम् ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तःसन्गन्तासिपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वत्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः ॥ तस्यापिदर्शनंदास्येभुक्तिमुक्तिवरप्रदम्
॥ ४० ॥ इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभगवतोदितम् ॥ नवद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ॥ ४१ ॥ ततोविमानंसम्प्राप्तंकिङ्किणीजालमण्डितम् ॥ अप्स
रोवृन्दसंसेव्यंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४२ ॥ पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यन्राजासधार्मिकः ॥ ववन्देचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ॥ ४३ ॥ तदाज्ञयाविमा
नेसआरुह्यमहिलायुतः ॥ जगामपश्यतस्तस्यदिविवैकुण्ठमद्भुतम् ॥ ४४ ॥ मन्त्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ ययौसाकंविमानेनललनावृन्दसे
वितः ॥ ४५ ॥ तापसब्राह्मणस्तत्रसर्वतीर्थावगाहकः ॥ चतुर्भुजत्वंसम्प्राप्तोययौदेवैर्विमानिभिः ॥ ४६ ॥ करम्बोऽपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम् ॥
प्राप्तोययौसुरावासंसर्वदेवादिदुर्लभम् ॥ ४७ ॥ सर्वेप्रचलिताविष्णुलोकंपरममद्भुतम् ॥ चतुर्भुजाःशङ्खचक्रगदापाथोजधारिणः ॥ ४८ ॥ सर्वेमेघ
श्रियःशुद्धालसदम्भोजपाणयः ॥ हारकेयूरकटकैर्भूषिताङ्गाययुर्दिवम् ॥ ४९ ॥ तद्विमानावलींदृष्ट्वालोकैःप्रकृतिभिस्तदा ॥ दुन्दुभीनांतुनिर्घोषस्तैः

कृतः कर्णगोचरः ॥ ५० ॥ तदैकोब्राह्मणोह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्लभः ॥ गतस्तद्विरहाकृष्टचेताजातश्चतुर्भुजः ॥ ५१ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यलोकास्तेप्रशं
न्तोमहोदयम् ॥ गङ्गासागरसंयोगेस्नात्वाऽगुस्तंपुरंप्रति ॥ ५२ ॥ अहोभाग्यंभूमिपतेरत्नग्रीवस्यसन्मतेः ॥ जगामानेनदेहेनतद्विष्णोःपरमंपदम्
॥ ५३ ॥ राजन्नसौनीलगिरिःपुरुषोत्तमसत्कृतः ॥ यंवीक्ष्यैवव्रजन्त्यद्धावैकुण्ठंपरमायनम् ॥ ५४ ॥ एतन्नीलस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिसभाग्यवान् ॥
यःश्रावयतिलोकान्वैतौगच्छेतांपरंपदम् ॥ ५५ ॥ एतच्छ्रुत्वातुदुःस्वप्नोनश्यतिस्मृतिमात्रतः ॥ प्रान्तेसंसारनिस्तारंददातिपुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥
योऽसौनीलाधिवासीचसरामःपुरुषोत्तमः ॥ सीतासाक्षान्महालक्ष्मीःसर्वकारणकारणम् ॥ ५७ ॥ हयमेधंचरित्वासलोकान्वैपावयिष्यति ॥ यन्ना
मब्रह्महत्यायाःप्रायश्चित्तंप्रदिश्यते ॥ ५८ ॥ इदानींत्वद्धयःप्राप्तोनीलेपर्वतसत्तमे ॥ पुरुषोत्तमदेवंत्वंनमस्कुरुमहामते ॥५९॥ तत्रनिष्पापिनोभूत्वा
यास्यामःपरमंपदम् ॥ यस्यप्रसादाद्बहवोनिस्तीर्णाभवसागरात् ॥६०॥ एवंप्रवदतस्तस्यप्राप्तोऽश्वोनीलपर्वतम् ॥वायुवेगेनपृथिवींकुर्वन्संक्षुण्णमण्ड
लाम् ॥६१॥ तदाराजापितत्पृष्ठचारीनीलाभिधंगिरिम् ॥ प्राप्तोगङ्गाब्धिसंयोगेस्नात्वाऽगात्पुरुषोत्तमम् ॥६२॥ स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरासुरनमस्कृत
म् ॥ जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ॥६३॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा० रामाश्व० नीलगिरिमहिमवर्णनंनामद्वाविंशोऽध्यायः
॥ २२ ॥ शेषउवाच ॥ क्षणंस्थित्वातृणंजग्ध्वाययौवाजीमनोजवः ॥ वीरश्रेणीवृतःपत्रंभालेधृत्वासचामरः ॥ १ ॥ शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृ
पेणच ॥ पुष्कलेनोग्रवाहेनप्रतापाग्र्येणरक्षितः ॥ २ ॥ ययौपुरींसचक्राङ्कांसुबाहुपरिरक्षिताम् ॥ अनेकवीरकोटीभिरक्षितोऽनुगतःप्रभो
॥ ३ ॥ तदापुत्रोऽस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान् ॥ ददर्शाश्वंभालपत्रंचन्दनादिकचर्चितम् ॥ ४ ॥ विलोक्यसेवकंप्राहकस्याश्वोमे
ऽक्षिगोचरः ॥ भालेपत्रंधृतंकिंनुचामरंकिंतुशोभनम् ॥ ५ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेवकःप्रययौततः ॥ यत्रासौवर्ततेवाजीभालपत्रःसुशोभनः
॥ ६ ॥ गृहीत्वातंकेशसङ्घेरत्नमालाविभूषितम् ॥ निनायचाग्रेभूपस्यसुबाहुकुलधारिणः ॥ ७ ॥ सपत्रंवाचयामाससुन्दराक्षरशोभितम् ॥
अयोध्याधिपतिश्चासीद्राजादशरथोबली ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ नान्योऽस्तितत्समःपृथ्व्यांधनुर्धरणविक्र
मः ॥ ९ ॥ तेनासौमोचितोवाजीचन्दनादिकचर्चितः ॥ तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ १० ॥ येचशूरावयंवीराधनुर्हस्ताइमेवयम् ॥ ॥ २४ ॥
तेगृह्णन्तुबलाद्धाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ११ ॥ तंचमोक्ष्यतिशत्रुघ्नःसर्ववीरशिरोमणिः ॥ अन्यथापादयोस्तस्यप्रणतिंयान्तुधन्विनः ॥ १२ ॥ इत्य
भिप्रायमालोक्यजगादनृपनन्दनः ॥ रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्रियाःस्मृताः ॥ १३ ॥ तातेमेऽवस्थितेपृथ्व्यांकोऽयंगर्वोमहान्भुवि ॥ प्राप्नोतुगर्वस्य

फलंममनिर्मुक्तसायकैः ॥ १४ ॥ अद्यमेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिंशुकंयथा ॥ पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षतावृतशरीरकम् ॥ १५ ॥ दारयन्तुकपोलां
श्चसायकाममदन्तिनाम् ॥ अश्वान्पश्यन्तुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान् ॥ १६ ॥ पिबन्तुयोगिनीसङ्घारुधिराणिनृमस्तकैः ॥ शिवाभवन्तुसन्तुष्टा
मद्वैरिक्रव्यभक्षणैः ॥ १७ ॥ पश्यन्तुसुभटास्तस्यममबाहुबलंमहत् ॥ कोदण्डदण्डनिर्मुक्ताःशरकोटीर्विमुञ्चतः ॥ १८ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनु
जोदमनाभिधः ॥ स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोऽभवदुद्भटः ॥ १९ ॥ सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरुमहामते ॥ सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृन्दनिवारणे ॥ २० ॥
सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखोरणमण्डले ॥ स्थितवान्यावदत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः ॥ २१ ॥ क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रेणचिह्नितः ॥ पप्रच्छु
स्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः ॥ २२ ॥ तावद्ददर्शपुरतःप्रतापाग्र्यःपरन्तपः ॥ सज्जीभूतंतुकटकंवीरशब्दनिनादितम् ॥ २३ ॥ तत्रावदञ्जनाःके
चिन्नीतोऽश्वोऽनेनभूपते ॥ अन्यथासंमुखस्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः ॥२४ ॥इत्याकर्ण्यप्रतापाग्र्यःप्रेषयामाससेवकम् ॥ सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्वोरा
मभूपतेः ॥ २५ ॥ केननीतःकुतोनीतोरामंजानातिनोकुधीः ॥ यंशक्रप्रमुखादेवाबलिमादायसन्नताः ॥ २६ ॥ तस्यवैधर्मराजस्यकुपितंतुबलंमहत्॥
सर्वथाहिग्रसेतैनंप्रणतिंचेन्नयास्यति ॥ २७ ॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यतदाराजसुतोबली ॥ तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः ॥ २८ ॥ मयानीतो
यज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलङ्कृतः ॥ येशूरास्तेतुमांजित्वामोचयन्तुबलादिह ॥ २९ ॥ सेवकस्तद्वचःश्रुत्वारोषपूर्णोहसन्ययौ ॥ राज्ञेनिवेदयामासयथावदु
पवर्णितम् ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ ययौयोद्धुंराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृतम् ॥ ३१ ॥ रथेनकनकाङ्गेनचतुर्वाजिसुशोभि
ना ॥ सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ॥ ३२ ॥ धनुष्टङ्कारयामासमहाबलसमन्वितः ॥ पुनःपुनर्जहासोच्चैःकोपादुद्गमिताश्रुकः ॥ ३३ ॥ अश्ववाह
गजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः ॥ अन्वयुस्तेप्रतापाग्र्यंरोषपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ ३४ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशःप्रधनोद्यताः ॥ चिरकालमभीप्सन्तो
रणंवीरेणकारितम् ॥ ३५ ॥ तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्योमहावनपरीवृतः ॥ ३६ ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीशरासनध
रोयुवा ॥ लीलयैवययौयोद्धुंमृगराड्गजतामिव ॥ ३७ ॥ तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः ॥ छिन्धिभिन्धीतिभाषन्तोरणकार्यविशारदाः
॥ ३८ ॥ पत्तयःपत्तिसङ्घेनगजारूढाश्वसादिभिः ॥ रथारूढारथस्थैश्चवाहारूढाश्ववाहगैः ॥ ३९ ॥ गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्चद्विदलीकृताः॥
अनेकनरमस्तिष्कैर्मेदिनीपूरिताह्यभूत् ॥ ४० ॥ तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ ४१ ॥ उवाच

१'भटाः' इ० पा० । २'गजसहायाभ्यां च' इति गजशब्दात्समूहार्थे तल्, गजानां समूहो गजता तामित्यर्थः 'गजयूथकम्' इ० वा पा०

सारथिंतत्रप्रापयाश्वान्यतोमम॥सैन्यस्यकदनासक्तोराजपुत्रोमहारथः ॥४२॥ अथवीरशिरोरत्ननमिताङ्घ्रिर्नृपात्मजः॥ ययौसंमुखमेवास्यप्रतापाग्र्य
स्यवीर्यवान् ॥ ४३ ॥ सारथिःप्रापयामासप्रतापाग्र्यस्यवाजिनः ॥ यत्रासौदमनोवीरःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ४४ ॥ गत्वातमाह्वयामासराजपुत्रंरणो
र्यतम् ॥ रथेपुरटनिर्णिक्तेतिष्ठन्कोदण्डदण्डभृत् ॥ ४५ ॥ रेराजपुत्रकशिशोत्वयाबद्धोऽश्वसत्तमः ॥ नजानासिमहाराजंसर्ववीरेन्द्रसेवितम् ॥ ४६ ॥
यस्यप्रतापंदैत्येन्द्रोनशक्तःसोढुमद्भुतम्॥तस्यत्वंवाजिनंनीत्वागतोऽसिपुटभेदनम् ॥४७॥ मांजानीहिपुरःप्राप्तंकालरूपंतुवैरिणम्॥मुञ्चाश्वमर्भगच्छा
शुबालक्रीडनकंकुरु ॥४८॥ कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यःकथंनोऽदीर्घदर्शिना॥धृतोऽश्वस्त्वथसंजाताघृणाममशिशोत्वयि ॥४९॥ इत्थमाकर्ण्यदमनःस्मितं
चक्रेमहामनाः॥उवाचचप्रतापाग्र्यंतृणीकुर्वंश्चतद्बलम् ॥५०॥ दमनउवाच ॥ मयाबद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम् ॥ नार्पयिष्येऽद्यसप्राणःकुरुयुद्धं
महाबल ॥ ५१ ॥ त्वयायदुक्तंबालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु ॥ तन्मेपश्यमहाराजक्रीडनंरणमूर्धनि ॥ ५२ ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्त्वासगुणंचापंविधाय
भूभुजोऽङ्गजः॥शराणांशतमाधत्तप्रतापाग्र्यस्यवक्षसि ॥५३॥ सन्धायबाणशतकंशङ्खंदध्मौप्रतापवान्॥तेनशङ्खनिनादेनकातराणांभयंह्यभूत् ॥५४॥
ताडयामासहृदयेबाणानांशतकेनसः॥प्रतापाग्र्यःप्रचिच्छेदलघुहस्तःसुपर्वणः ॥५५॥ सबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकुपितोव्यसृजच्छरान् ॥कङ्कपक्षान्वितांस्ती
क्ष्णभल्लान्राजात्मजोबली ॥५६॥ आकाशेभुविमध्येचबाणादृष्टशिरेऽञ्चिताः॥स्वनामचिह्नितास्तीक्ष्णधारापातसुशोभिताः ॥५७॥ शरास्तद्बाहुहृद
येलग्नावह्निकणान्बहून् ॥ सृजन्तःकुर्वतेसैन्यदाहनंतदभून्महत् ॥५८॥ प्रतापाग्र्यःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रुवन् ॥ शरेणदशसङ्ख्येनताडयामाससमूर्ध
नि ॥ ५९ ॥ तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः ॥ विराजन्तेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ॥६०॥ तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः॥यष्टिकाप्र
हतोयद्वत्कुञ्जरःसप्तवर्षकः॥६१॥बाणान्धनुषिसन्धायमुमोचत्रिशतान्छुभान्॥सुवर्णपुङ्खरचितान्महाकालानलोपमान् ॥६२॥ तेबाणास्तुप्रतापाग्र्य
वक्षोभित्त्वागताह्यधः ॥ शोणिताक्तायथारामचन्द्रभक्तिपराङ्मुखाः ॥६३॥ प्रतापाग्र्यःप्रकुपितःशरान्मुञ्चन्सहस्रशः॥अकरोद्विरथंसूतंसुबाहोस्तत्क्ष
णाद्भुतम् ॥ ६४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशातयत् ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ॥ ६५ ॥ चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुं
नृपतेःपुनः ॥ तत्क्षणाच्चापमेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ॥ ६६ ॥ सोऽन्यंरथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम् ॥ धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहामनाः ॥
॥६७॥ प्रत्युवाचप्रतापाग्र्यंत्वयाविक्रान्तमद्भुतम् ॥ पश्येदानींपराक्रान्तिंधनुषोममसद्भट ॥ ६८ ॥ एवमुक्त्वातुदमनोबाणान्दशसमाददे ॥ चतुर्भि
श्चतुरोवाहान्निनाययमसादनम् ॥ ६९ ॥ चतुर्भिस्तिलशःकृत्तोरथश्चक्रसमन्वितः ॥ एकेनहृदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ॥ ७० ॥ जगर्जशङ्खं

मापूर्यशङ्खशब्दसमन्वितः ॥ तत्कर्मपूजयामाससाधुवीरमहाबल ॥ ७१ ॥ इतिविक्रान्तमालोक्यप्रतापाग्र्योरुषान्वितः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययया
योद्धुंनृपात्मजम् ॥ ७२ ॥ उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रान्तमद्भुतम् ॥ इत्युक्त्वाऽऽशुमुमोचौघाञ्छराणांशितपर्वणाम् ॥ ७३ ॥ शराःसर्वत्रदृश्यन्तेकु
ञ्जरेषुहयेषुच ॥ परब्रह्मेवसर्वत्रव्याताश्चान्तरगोचराः ॥ ७४ ॥ तंराजपुत्रंशितबाणकोटिभिर्व्याप्तंविधायाशुजगर्जविक्रमी ॥ संहर्षयन्स्वीयगणान्परा
न्महान्कुर्वन्हृदाशून्यतमान्गतासुकान् ॥ ७५ ॥ सराजपुत्रःशितसायकव्रजैःसम्पूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः ॥ जग्राहशस्त्राणिदुरन्तविक्रमोधनुश्चधु
न्वन्भुजदण्डयोर्महान् ॥ ७६ ॥ चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः ॥ रोषताम्रेक्षणोमुञ्चञ्छरान्वैरिविदारिणः ॥ ७७ ॥ तच्छस्त्रजालंनिर्धूयरा
जपुत्रोजगादतम् ॥ क्षमस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरोऽसिमारिष ॥ ७८ ॥ यद्यनेनभवन्तंवैरथाच्चेत्पातयामिन ॥ प्रतिज्ञांशृणुमेवीरममगर्वेणनिर्मिताम् ॥७९॥
वेदंनिन्दन्तियेमत्ताहेतुवादविचक्षणाः ॥ तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमज्जकम् ॥८०॥ इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदण्डेकालसन्निभम् ॥ ज्वालामालाकु
लंतीक्ष्णंनिषङ्गादुद्धृतंवरम् ॥ ८१ ॥ समुक्तोनृपवर्येणहृदिलक्ष्यीकृतःशरः ॥ जगामतरसातंवैकालानलसमप्रभः ॥ ८२ ॥ प्रतापाग्र्यःशरंदृष्ट्वास्वपात
नसमुद्यतम् ॥ बाणान्धनुष्यथाधत्तशरच्छेदायवैशितान् ॥ ८३ ॥ सबाणःसर्वबाणांस्तांश्छिन्दन्मध्यतएवहि ॥ जगामवैप्रतापाग्र्यहृदयंधैर्यसंयुतम्
॥ ८४ ॥ संलग्नोहृदिनालीकःप्रविवेशतदन्तरम् ॥ राजाकृतप्रहारस्तुपपातधरणीतले ॥ ८५ ॥ मूर्च्छितंचेतनाहीनंरथोपस्थाद्गतंभुवि ॥ सारथिस्तंस
मादायापोवाहरणमण्डलात् ॥ ८६ ॥ हाहाकारोमहानासीद्बलंभग्नंगतंततः ॥ यत्रशत्रुघ्ननामासौवीरकोटिपरीवृतः ॥ ८७ ॥ राजात्मजोजयंप्राप्यप्र
तापाग्र्यंविजित्यसः ॥प्रतीक्षांतुचकारास्यशत्रुघ्नस्यचभूपतेः ॥८८॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०राजपुत्रयुद्धकथनंनामत्रयोविं
शोऽध्यायः ॥२३॥ शेषउवाच ॥ शत्रुघ्नस्तुक्रुधाविष्टोदन्तान्दन्तैर्विनिष्पिषन् ॥ हस्तौधुन्वँल्लेलिहानमधरंजिह्वयाऽसकृत् ॥१॥ पुनःपुनस्तान्पप्रच्छ
केनाश्वोनीयतेमम ॥ प्रतापाग्र्यःकेनजितःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ २ ॥ सेवकास्तेतदाप्रोचुर्दमनोनामशत्रुहन् ॥ सुबाहुजःप्रतापाग्र्यंजितवान्हयमाहरत
॥ ३ ॥ इतिश्रुत्वाहयंनीतंदमनेनस्ववैरिणा ॥ आजगामसवेगेनयत्राभूद्रणमण्डलम् ॥ ४ ॥ तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नोगजान्दीर्णकपोलकान् ॥ पर्वतानि
वरक्तोदेमज्जमानान्मदोद्धतान् ॥ ५ ॥ हयास्तत्रनिजारोहकर्तृभिःसहिताःक्षताः ॥ मृतावीरेणदृष्टशेशत्रुघ्नेनसुकोपिना ॥ ६ ॥ नरान्रथान्गजान्भग्ना
न्वीक्षमाणःसशत्रुहा ॥ अतीवचुक्रुधेयद्वत्प्रलयेप्रलयार्णवः ॥७॥ पुरतोदमनंवीक्ष्यहयनेतारमुद्भटम् ॥ प्रतापाग्र्यस्यजेतारंतृणीकृत्यनिजंबलम् ॥
॥ ८ ॥ तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्कोपाकुलेक्षणः ॥ कोऽसौदमनजेताऽत्रसर्वशस्त्रास्त्रधारकः ॥ ९ ॥ योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम् ॥ जेष्यत्य

स्त्रेणनिर्भीतःसञ्जीभूतोभवत्वयम् ॥१०॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा ॥ दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादवचनंत्विदम् ॥ ११ ॥ स्वामिन्क्वायंदम
नकःक्वतेऽपरिमितंबलम् ॥ जेष्येऽहंत्वत्प्रतापेनगच्छाम्येषमहामते ॥ १२ ॥ सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः ॥ रघुनाथप्रतापोऽयंसर्वंकृत्यंक
रिष्यति ॥ १३ ॥ स्वामिञ्छृणुप्रतिज्ञांमेतवमोदप्रदायिनीम् ॥ विजेष्येदमनंयुद्धेरणकर्मविचक्षणम् ॥१४॥ रामचन्द्रपदाम्भोजमध्वास्वादवियोगि
नाम् ॥ यदघंतुभवेत्तन्मेदमनंनजयेयदि ॥ १५ ॥ पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थंमत्वातयासह ॥ विरुद्धचेत्तत्तमोमह्यंनजयेदमनंयदि ॥ १६ ॥ अ
घमद्बाणनिर्भिन्नमहोरस्कोनृपाङ्गजः ॥ अलङ्करोतुप्रधनेभूतलंशयनेनहि ॥ १७॥ शेषउवाच ॥ इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघूद्वहः ॥ जहर्ष
चित्तेतेजस्वीनिदिदेशरणंप्रति ॥ १८ ॥ आज्ञप्तोऽसौययौसैन्यैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ यत्रास्तेदमनोराजपुत्रःशूरकुलोद्भवः ॥ १९ ॥ दमनो
ऽपितमाज्ञायह्यागतंरणमण्डले ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्यःस्वसैन्यपरिवारितः ॥ २० ॥ अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभिनौ ॥ समरेशक्रदैत्यौ
किंयुद्धार्थंरणमागतौ ॥ २१ ॥ उवाचपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबलम् ॥ राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् ॥ २२ ॥ सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभर
तात्मजमुद्भटम् ॥ पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम ॥ २३ ॥ रघुनाथपदाम्भोजनित्यसेवामधुव्रतम् ॥ त्वांजेष्येशस्त्रसङ्घेनसञ्जीभव
महामते ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यदमनःपरवीरहा ॥ प्रत्युवाचहसन्वाग्ग्मीनिर्भयोदृष्टविक्रमः ॥ २५ ॥ सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिह
तायकम् ॥ विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतः ॥ २६ ॥ जयोदैवविसृष्टोऽयंयस्यचालङ्करिष्यति ॥ सम्प्राप्नोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि
॥ २७ ॥ इत्युक्त्वासशरंचापंविधायाकर्णपूरितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः ॥ २८ ॥ तेबाणास्त्वाविलीभूताश्छादयामा
सुरम्बरम् ॥ सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता ॥ २९ ॥ गजानांकटभित्त्योघेलग्नासायकसन्ततिः ॥ अलङ्करोतिधातूनांरागाइवविचि
त्रिताः ॥ ३० ॥ पतितास्तत्रदृश्यन्तेनरावाहागजारथाः ॥ शरव्रातेननृपतेःसुतेनपरिताडिताः ॥ ३१ ॥ तद्विक्रान्तंसमालोक्यपुष्कलःपर
वीरहा ॥ शराणांछाययाव्याप्तंरणमण्डलमीक्ष्यच ॥३२॥ शरासनेसमाधत्तबाणंवह्न्यभिमन्त्रितम् ॥ आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम्
॥ ३३ ॥ ततोऽग्निःप्रादुरभवत्तत्रसङ्ग्राममूर्धनि ॥ ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ॥३४॥ ततोऽस्यसैन्यंनिर्दग्धंत्रासंप्राप्तंरणाङ्गणे ॥
पलायनपरंजातंवह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ३५ ॥ छत्राणितुप्रदग्धानिचन्द्राकाराणिधन्विनाम् ॥ दृश्यन्तेजातरूपाभकान्तिधारीणितत्रह ॥ ३६ ॥
हयादग्धाःपलायन्तेकेसरेषुचवैरिणाम् ॥ रथाअपिगतादाहंसुकूबरसमन्विताः ॥ ३७ ॥ मणिमाणिक्यरत्नानिवहन्तःकरभास्ततः ॥ पलायन्ते

दहनभूज्वालामालाभिपीडिताः ॥ ३८ ॥ कुत्रचिद्दन्तिनोनष्टाःकुत्रचिद्धयसादिनः ॥ कुत्रचित्पत्तयोनष्टावह्निदग्धकलेवराः ॥ ३९ ॥ शराःसर्वेनृप
सुतप्रमुक्ताःप्रलयंगताः ॥ आशुशुक्षणिकीलाभिर्भस्मीभूताःसमन्ततः ॥४० ॥ तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः ॥ सर्वास्त्रवित्तच्छान्त्यर्थंवारुणा
स्त्रमथाददे॥ ४१॥ वारुणंवह्निशान्त्यर्थंमुक्तंतेनमहीभृता ॥ आप्लावयद्बलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ॥४२॥ रथाविप्लावितास्तोयैर्दृश्यन्तेपरिपन्थिना
म् ॥ गजाश्चापिपरिप्लुष्टाःस्वीयाःशान्तिमुपागताः ॥ ४३ ॥ वह्निश्चशान्तिमगमदस्त्रपरिमोचितः ॥ शान्तिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडि
तम् ॥ ४४ ॥ कम्पिताःशीततोयेनसीत्कुर्वन्तिचवैरिणा ॥ करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ॥ ४५ ॥ तदास्वबलमालोक्यतोयपूरेणपीडि
तम् ॥ कम्पितंक्षुभितंनष्टंवारुणेनविनिर्हतम् ॥ ४६ ॥ तदातिकोपताम्राक्षःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम्
॥ ४७ ॥ ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः ॥ नाशयामासवेगेनघनानीकमुपस्थितम् ॥ ४८ ॥ वायुनास्फालितानागाःपरस्परसमाह
ताः ॥ अश्वाश्वसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ॥ ४९ ॥ नराःप्रभञ्जनोद्धूतामुक्तकेशानिरोजसः ॥ पतन्तोऽत्रसमीक्ष्यन्तेवेतालाइवभूग
ताः ॥ ५० ॥ वायुनास्वबलंसर्वंपरिभूतंविलोक्यसः ॥ राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवंसमादधे ॥ ५१ ॥ तदातुपर्वताःपेतुर्मस्तकोपरियुध्यताम् ॥
वायुःसञ्छादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ॥ ५२ ॥ पुष्कलोवज्रसंज्ञंतुसमाधत्तशरासने ॥ वज्रेणकृत्तास्तेसर्वेजाताश्चतिलशःक्षणात् ॥ ५३ ॥
वज्रंनगान्रजःशेषान्कृत्वाबाणाभिमन्त्रितम् ॥ राजपुत्रोरसिप्रोच्चैःपपातस्वनवद्भृशम् ॥ ५४ ॥ सत्वाकुलितचेतस्कोहृदिविद्धःक्षतो
भृशम् ॥ विव्यथेबलवान्वीरःकश्मलंपरमापसः ॥ ५५ ॥ तंवैकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः ॥ अपोवाहरणात्तस्मात्क्रोशमात्रंनरेन्द्र
जम् ॥ ५६ ॥ ततोयोधाराजसूनोःप्रनष्टाःप्रपलायिताः ॥ गत्वापुरींसमाचख्युःकश्मलस्थंनृपात्मजम् ॥ ५७ ॥ पुष्कलोजयमाप्यैवंरणमूर्धनिधर्म
वित् ॥ नप्रहर्तुंपुनःशक्तोरघुनाथवचःस्मरन् ॥५८॥ ततोदुन्दुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत ॥ साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्तन्तमनोहराः ॥ ५९ ॥ ह
र्षंप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम् ॥ प्रशशंससुमत्यादिमन्त्रिभिःपरिवारितः ॥ ६० ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०पुष्क
लविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥२४॥ शेषउवाच॥अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुताङ्गकान् ॥सुखमापनवैशुशोचतान्परिपप्रच्छ
सुतस्यचेष्टितम् ॥ १ ॥ गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्यकम् ॥ कथयन्तुपुनःकियद्बलंबतवीराःकतियोद्धुमागताः ॥ २ ॥ अथशत्रुबलो

१ 'शमयन्निव तच्छुशोचतान्' इ० पा०।

न्मुखः कथंममवीरोदमनोरणंव्यधात् ॥ विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोऽप्यशातयत् ॥ ३ ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञः प्रत्यूचुस्तेऽस्यसेवकाः ॥ क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ॥४॥ राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलङ्कृतम् ॥ ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्यरघूत्तमम् ॥५॥ ततोहयानुगः प्राप्तः स्वल्पसैन्यसमावृतः ॥ तेनसाकमभूद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥६॥ तंमूर्च्छितंततः कृत्वातवपुत्रः स्वसायकैः ॥ यावत्तिष्ठत्यथायातः शत्रुघ्नभ्रातृपुत्रकः ॥७॥ ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिबृंहितम् ॥ बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ॥ ८ ॥ इदानींमुक्तमस्त्रंतुशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना ॥ मूर्च्छितः प्रधनेराजन्कृतोवीरः सुतस्तव ॥ ९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमन्वितः ॥ स्थगिताङ्गइवासीत्ससमुद्रइवपर्वणि ॥ १० ॥ उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः ॥ दन्तैर्दन्ताँल्लिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्शितः ॥ ११ ॥ सेनापतेकुरुष्वारान्ममसेनांतुसज्जिताम् ॥ योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः ॥ १२ ॥ अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैः शरैः ॥ पातयिष्येयदिह्येनंरक्षितापिमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः ॥ निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतोऽभवत्स्वयम् ॥ १४ ॥ राज्ञेनिवेदयामाससंसज्जांचतुरङ्गिणीम् ॥ सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटिकाम् ॥ १५ ॥ श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुः परवीरहा ॥ निर्जगामततोयत्रशत्रुघ्नः स्वसुतार्दनः ॥ १६ ॥ कुञ्जरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः ॥ रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः ॥ १७ ॥ भूश्चकम्पेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा ॥ संमर्दः सुमहानासीत्तत्रसैन्येविसर्पति ॥ १८ ॥ राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकाङ्गिना ॥ शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् ॥ १९ ॥ सुकेतुस्तस्यवैभ्रातागदायुद्धविशारदः ॥ रथेनाश्वाजगामायंसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः ॥ २० ॥ चित्राङ्गस्तुसुतोराज्ञः सर्वयुद्धविचक्षणः ॥ जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् ॥ २१ ॥ तस्यानुजोविचित्राख्योविचित्ररणकोविदः ॥ ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः ॥ २२ ॥ अन्येशूरामहेष्वासाः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ययुर्नृपसमादिष्टाः प्रधनंवीरपूरितम् ॥ २३ ॥ राजासुबाहुः संरोषादागतः प्रधनाङ्गणे ॥ विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् ॥ २४ ॥ रथोपस्थस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभिधम् ॥ वीक्ष्यदुःखंमुहुः प्रापवीजयामासपल्लवैः ॥ २५ ॥ जलेनसिक्तः संस्पृष्टोराज्ञाकोमलपाणिना ॥ संज्ञामापशनैर्वीरोदमनः परमास्त्रवित् ॥ २६ ॥ उत्थितः क्वधनुर्मेऽस्तिक्वपुष्कलइतोगतः ॥ संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्बाणव्रणपीडितः ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुः पुत्रभाषितम् ॥ ॥ २७ ॥
परमंहर्षमापेदेपरिरभ्यसुतंस्वकम् ॥ २८ ॥ दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः ॥ पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोऽस्त्रराजिभिः ॥ २९ ॥ स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिः पुनः ॥ जगादसेनाधिपतिंरणकर्मविशारदः ॥ ३० ॥ व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौञ्चाख्यंरिपुदुर्जयम् ॥ यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्य

महीपतेः ॥ ३१ ॥ तद्वाक्यमाकर्ण्यसुबाहुभूपतेःक्रौञ्चाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात् ॥ यन्नोविशन्तेसहसारिपोर्गणामहाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ॥३२॥
मुखेसुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्राङ्गसंज्ञकः ॥ पक्षयोराजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ मध्येसैन्यंमहत्तस्यचतुरङ्गैस्तुशोभितम् ॥ कृत्वान्यवे
दयद्राज्ञेक्रौञ्चव्यूहंविचित्रितम् ॥ ३४ ॥ राजादृष्ट्वासुसन्नद्धंक्रौञ्चव्यूहंसुनिर्मितम् ॥ रणायस्वमतिंचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापु
राणेपातालखण्डेशेषवा० रामाश्व० सुबाहुसैन्यसमागमोनामपञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ शेषउवाच ॥ शत्रुघ्नस्तद्बलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत् ॥
हस्त्यश्वरथपादातैर्बहुभिःपरिवारितम् ॥ १ ॥ सुमतिंप्रत्युवाचेदंवचोगम्भीरशब्दयुक् ॥ नानावाक्यविचारज्ञैःपण्डितैःपरिसेवितः ॥ २ ॥ शत्रुघ्न
उवाच ॥ सुमतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः ॥ बलमेतन्निरीक्षेऽहंपयोनिधितरङ्गवत् ॥ ३ ॥ कस्यैतद्बलमुद्धर्षंचतुरङ्गसमन्वितम् ॥ पुरतोभाति
युद्धायसमुपस्थितमादरात् ॥ ४ ॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम ॥ यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ॥ ५ ॥ इतिवाक्यं
समाकर्ण्यसुमतिःशुभबुद्धिमान् ॥ उवाचवचनंप्रीतःशत्रुघ्नंवैरितापनम् ॥ ६ ॥ सुमतिरुवाच ॥ चक्राङ्कानगरीराजन्वर्ततेसविधेशुभा ॥ यस्यां
सन्तिनराःपापरहिताविष्णुभक्तितः ॥ ७ ॥ तस्याःपुर्याःपतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः ॥ तवायंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ॥ ८ ॥ स्वदारनिर
तोनित्यंपरदारपराङ्मुखः ॥ विष्णोःकथास्यकर्णस्थानापरार्थप्रकाशिनी ॥ ९ ॥ परस्वंनसमादत्तेषष्ठांशादधिकंनृपः ॥ ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यै
वपूज्यन्तेतेनधर्मिणा ॥ १० ॥ नित्यंसेवारतोविष्णुपादपद्ममधुव्रतः ॥ एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणां
बलंक्वचित् ॥ पुत्रस्यपतनंश्रुत्वारोषशोकसमाकुलः ॥ १२ ॥ चतुरङ्गसमेतोऽयंयुद्धायसमुपस्थितः ॥ तवापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिमुखाअ
मून् ॥ १३ ॥ जेष्यन्तिशस्त्रसङ्घेननिर्दिशाशुपरंहितान् ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् ॥ १४ ॥ रणप्रातिभवोद्धर्षपूरपूरितमान
सान् ॥ क्रौञ्चव्यूहोऽद्यरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः ॥ १५ ॥ मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित् ॥ यस्यभेदेनिजाशक्तिर्योवीरविजयो
द्यतः ॥ १६ ॥ सगृह्णातुमदीयाद्धिपाणिपद्माच्चवीटकम् ॥ तदालक्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौञ्चभेदने ॥१७॥ सर्वशस्त्रास्त्रविद्वीरैर्बहुभिःपरिवारितः ॥
उवाचवचनंराजन्यास्येऽहंक्रौञ्चभेदने ॥ १८ ॥ भार्गवःपूर्वमेवासीत्क्रौञ्चभेत्तातथाह्यहम् ॥ तथान्यंवीरमावोचत्कोऽस्यसाधंगमिष्यति ॥ १९ ॥
पुष्कलःपृष्ठतस्तस्ययातुंचक्रेमतिंततः ॥ रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्वोवीरमर्दनः ॥ २० ॥ सर्वेशत्रुघ्नसन्देशाद्ययुस्तत्क्रौञ्चभेदने ॥ शत्रुघ्नोऽपिरथस्थश्च
सर्वायुधधरःपरः ॥ २१ ॥ पृष्ठतोऽस्यपरीयायबहुभिःसैनिकैर्वृतः ॥ तदाप्रचलितौदृष्ट्वान्योन्यबलवारिधी ॥ २२ ॥ प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुत

रङ्गिणौ ॥ तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः ॥ २३ ॥ रणभेर्यःशङ्खनादाःश्रूयन्तेतत्रतत्रह ॥ हेषन्तेवाजिनस्तत्रगर्जन्तिद्विरदाभृशम् ॥ २४ ॥
हुंहुंकुर्वन्तिवीराग्र्यानदन्तिरथनेमयः ॥ तत्रप्रकुपिताःशूराःसुबाहुबलदर्पिताः ॥ २५ ॥ छिन्धिभिन्धीतिभाषन्तोदृश्यन्तेबहवोरणे ॥ एवंभूतेरणो
द्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः ॥ मुखसंस्थंसुकेतुंतंलक्ष्मीनिधिरुवाचह ॥ २६ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ जनकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् ॥
सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम् ॥ २७ ॥ मुञ्चाश्वंरामचन्द्रस्यसर्वदानवदंशितुः ॥ नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नोयास्यसेयमसादनम् ॥ २८ ॥ इतिब्रुव
न्तंवीराग्र्यंसुकेतुःसहसात्वरन् ॥ सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुञ्चन्स्थिरोऽभवत् ॥ २९ ॥ तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुङ्खाःसमन्ततः ॥ दृश्यन्तेव्या
पिनस्तत्ररणमध्येसुदुर्भराः ॥ ३० ॥ तद्बाणजालंतरसानिहत्यलक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम् ॥ विधायतस्योरसिबाणषट्कंमुमोचतीक्ष्णंशितपर्वशो
भितम् ॥ ३१ ॥ तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच ॥ गतास्तेभुविदृश्यन्तेरुधिराक्तामलीमसाः ॥ ३२ ॥ तद्बाणभिन्नहृदयःसुकेतुःको
पपूरितः ॥ जघानशरविंशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ॥ ३३ ॥ उभौबाणविभिन्नाङ्गावुभौक्षतजविप्लुतौ ॥ सैनिकैःपरिदृश्यन्तेकिंशुकाविव
पुष्पितौ ॥ ३४ ॥ मुञ्चन्तौबाणकोटीश्चसन्दधन्तौद्रुतंशरान् ॥ नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ॥ ३५ ॥ कुण्डलीकृतसच्चापौ
वर्षन्तौबाणधारया ॥ नवाम्बुदाविवदिविशक्रनिर्देशकारिणौ ॥ ३६ ॥ तयोर्बाणागजान्वाहान्नराञ्छूरान्विमस्तकान् ॥ कुर्वन्तःकेवलंदृष्टा
नचसन्धानमोक्षणे ॥ ३७ ॥ पृथिवीसुभटैःपूर्णासकिरीटैःसकुण्डलैः ॥ धनुर्बाणकरैरोपसन्दष्टाधरयुग्मकैः ॥ ३८ ॥ तयोःप्रयुध्यतोर्दर्पा
त्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः ॥ युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ॥ ३९ ॥ संमर्दोऽभवदत्यन्तंवीरकोटिविदारणः ॥ नकेनचित्कचिद्दृष्टंशरजा
लान्तरेऽम्बरम् ॥ ४० ॥ तस्मिंस्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरोऽरिमर्दनः ॥ बाणांश्चापेसमाधत्तवसुसङ्ख्यान्दृढाञ्छितान् ॥ ४१ ॥ चतुर्भिस्तुरगा
न्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम् ॥ एकेनध्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाहसन् ॥ ४२ ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोभूमावपातयत् ॥ एकेनचापंसगुणमच्छिन
द्रोषपूरितः ॥ ४३ ॥ एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः ॥ तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मयमाययुः ॥ ४४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वो
हतसारथिः ॥ महतींसगदांधृत्वायोद्धुकामोऽभ्युपेयिवान् ॥ ४५ ॥ तमायान्तंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम् ॥ महत्यागदयायुक्तंरथादवततार
सः ॥ ४६ ॥ गदामादायमहतींसर्वायसविनिर्मिताम् ॥ जातरूपविचित्राङ्गींसर्वशोभापुरस्कृताम् ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतोर्वक्ष ॥ २८॥
सित्वरन् ॥ पातयामाससुदृढंगदांवज्राग्निसन्निभाम् ॥ ४८ ॥ गदयाताडितोवीरोनाकम्पतमहामुने ॥ मदोन्मत्तोयथादन्तीबालेनस्रग्भिराहतः

॥ ४९ ॥ उवाचतंसवीराग्र्योनृपंलक्ष्मीनिधिंतदा ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरःपरन्तप ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम् ॥
गदयाताडितोभालेऽसृग्वमन्कुपितोभृशम् ॥ ५१ ॥ मूर्ध्नितंताडयामासगदयाकालरूपया ॥ सुकेतुरपितंस्कन्धेताडयामासधर्मवित् ॥ ५२ ॥
एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ ॥ गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्परजयैषिणौ ॥ ५३ ॥ अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ ॥ नकोऽपितत्रही
येतनकोजीयतसंयुगे ॥ ५४ ॥ मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नौमहाबलपराक्रमौ ॥ ५५ ॥ तदालक्ष्मीनिधिःक्रु
द्धोगदामुद्यम्यवेगवान् ॥ जगामप्रबलंहन्तुंहृदिराजानुजंबली ॥ ५६ ॥ तमायान्तमथालोक्यस्वगदांमहतींदधत् ॥ ययौतंतरसाहन्तुंराजभ्रा
ताबलाद्बलम् ॥ ५७ ॥ गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम् ॥ तथैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहाबलः ॥ ५८ ॥ स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनि
धिर्नृपः ॥ बाहुयुद्धेनतंयोद्धुमियेषबलवत्तमम् ॥ ५९ ॥ तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम् ॥ युयुधेसर्वयुद्धस्यज्ञातावीरेषुसत्तमः ॥ ६० ॥
तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना ॥ तदासोऽपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ ६१ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसङ्काशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः ॥
अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसन्दष्टाधरपल्लवौ ॥ ६२ ॥ मुष्टीमुष्टिदन्तादन्तिकचाकचिनखानखि ॥ उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रकु
पितोभ्रातानृपतेश्चरणेनृपम् ॥ गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ॥ ६४ ॥ लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंगजो
पस्थेजघानतम् ॥ ६५ ॥ सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु ॥ तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ॥ ६६ ॥ एवंप्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धं
गतौपुनः ॥ पादेपादंकरेपाणिंहृदिहृद्वदनेमुखम् ॥६७॥ एवंपरस्परंश्लिष्टौ[1]परस्परवधैषिणौ ॥ उभावपिपराक्रान्तावुभावपिमुमूर्च्छतुः ॥६८॥ तद्दृष्ट्वा
विस्मयंप्राप्ताःप्रशशंसुःसहस्रशः ॥ धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपोधन्योराजानुजोबली ॥ ६९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०गदायु
द्धंनामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥२६ ॥ शेषउवाच ॥ चित्राङ्गःक्रौञ्चकण्ठस्थोरथस्थोवीरशोभितः ॥ गाहयामासतत्सैन्यंवाराहइववारिधिम् ॥ १ ॥
धनुर्विस्फार्यसुदृढंमेघनादनिनादितम्॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिकोटिविदाहकान् ॥२॥ तद्बाणभिन्नसर्वाङ्गाःशेरतसुभटाभृशम्॥सकिरीटतनुत्राणाः
सन्दष्टदशनच्छदाः ॥३॥ एवंप्रवृत्तेसङ्ग्रामेययौयोद्धुंसपुष्कलः ॥ मणिचित्रितमादायचापंवैरिप्रतापनम् ॥ ४ ॥ तयोःसङ्गतयोरूपंदृश्यतेऽतिमनो
हरम् ॥ पुरातारकसङ्ग्रामेस्कन्दतारकयोर्यथा ॥ ५ ॥ विस्फारयन्धनुःशीघ्रंसव्यसाचीतुपुष्कलः ॥ ताडयामासतंक्षिप्रंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥६ ॥

१ 'परस्परजयैषिणौ' इ० पा०।

नादानंनचसन्धानंनमोचनमथापिवा॥दृष्टंतावेवसन्दृष्टौकुण्ड
चित्राङ्गोऽपिरुषाक्रान्तःशरासनइषून्छितान्॥दधद्रथमुश्चद्दद्दशोरणमण्डलमूर्धनि ॥७॥
लीकृतचापिनौ ॥८॥ तदासौपुष्कलःक्रुद्धःशराणांशतकेनतम् ॥ विव्याधवक्षःस्थलकेमहायोद्धारमुद्भटम् ॥ ९ ॥ चित्राङ्गस्ताञ्छरान्सर्वांश्चिच्छेदति
लशःक्षणात्॥ताडयामासचाङ्गेषुपुष्कलंशितसायकैः ॥१०॥ पुष्कलस्तद्रथंदिव्यंभ्रामकास्त्रेणशोभिना॥नभसिभ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत ॥११॥
भ्रान्त्वामुहूर्तमात्रंतुसरथोहयसंयुतः ॥ स्थितिंलेभेऽतिकष्टेनसन्धृतोरणमण्डले ॥ १२ ॥ सचास्यविक्रमंदृष्ट्वाचित्राङ्गःकुपितोभृशम् ॥ उवाचपुष्कलं
धीमान्सर्वास्त्रेषुविशारदः ॥ १३ ॥ चित्राङ्गउवाच ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मसुभटैर्युधिसंमतम् ॥ मद्रथोवाजिसंयुक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम् ॥१४॥ प
राक्रमंसमीक्षस्वममापिसुभटेरितम् ॥ आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रंरणेपरमदारुणम् ॥ धनुषापरमा
स्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ १६ ॥ तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतङ्गवत् ॥ सरथःसहयःसङ्ख्येसध्वजश्चससारथिः ॥ १७ ॥ भ्रान्त्वासरथवर्यं
स्तुनभसित्वरयान्वितः ॥ यावत्स्थितिंनलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः ॥ १८ ॥ पुनश्चपरिबभ्रामरथःसूतसमन्वितः ॥ तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्यराज्ञोविस्म
यमापसः ॥ १९ ॥ कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा ॥ रथंजघानबाणैश्चससूतहयमस्यच ॥ २० ॥ सभग्नस्यन्दनोवीरःपुनरन्यंसमाश्रि
तः ॥ सोऽपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणाङ्गणे ॥२१॥ पुनरन्यंसमास्थाययावदायातिसंमुखम् ॥ तावद्भग्नंनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः ॥ २२ ॥ एवं
दशरथाभग्नान्नृपतेरात्मजस्यहि ॥ पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना ॥ २३ ॥ तदाचित्राङ्गकःसङ्ख्येरथेस्थित्वाविचित्रिते ॥ आजगामहवेगेनपु
ष्कलंप्रतियोधितुम् ॥ २४ ॥ पुष्कलंपञ्चभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ तैर्बाणैर्निहतोऽत्यन्तंविव्यथेभरतात्मजः ॥२५॥ सक्रुद्धश्चापमुद्यम्यबाणान्द
शशितान्महान् ॥ मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुङ्खसुशोभितान्॥२६॥तेबाणाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः ॥ पीत्वापेतुःक्षितौकूटसाक्षिणःपूर्वजाइव॥२७॥
तदाचित्राङ्गकःक्रुद्धोभल्लान्पञ्चसमाददे॥मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः॥२८॥ तैर्भल्लैराहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम्॥दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्राङ्गनि
धनंप्रति ॥ २९ ॥ शृणुवीरममक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम् ॥ तज्ज्ञात्वासावधानेनयोद्धव्यंचत्वयात्रहि ॥ ३० ॥ बाणेनानेनचेत्त्वांवैनकुर्यांप्राणवर्जि
तम् ॥ सतींसन्दूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम् ॥ ३१ ॥ योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवशवर्तिभिः ॥ सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रतिश्रुतम्
॥ ३२ ॥ इतिश्रेष्ठंवचःश्रुत्वाजहासपरवीरहा ॥ उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनंशुभम् ॥ ३३ ॥ मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यःसर्वत्रैवचसर्वदा ॥ तस्मान्मे

१ 'मन्यते' इ० पा० । २ 'यावत्स्थितिं स लभते' इ० पा० ।

निधनेदुःखंनास्तिशूरशिरोमणे ॥ ३४ ॥ प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना ॥ सासत्यैवपुनर्मेऽद्यश्रूयतांव्याहृतंमहत् ॥ ३५ ॥ त्वद्बाणंमद्वधो
द्युक्तंनच्छिन्द्यांयदिचेदहम् ॥ तदाप्रतिज्ञांशृणुमेसर्ववीराभिमानिनः ॥ ३६ ॥ तीर्थंजिगमिषोर्योवैकुर्यात्स्वान्तविखण्डनम् ॥ एकादशीव्रतादन्य
ज्ज्ञानातिव्रतमुच्चकैः ॥ ३७ ॥ तस्यपापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिघातिनः ॥ इतिवाक्यमुदीर्यैवतूष्णीम्भूतोधनुर्दधे ॥ ३८ ॥ तदानेननिषङ्गात्स्वादुद्धृत्य
सायकंवरम् ॥ कथयामासविशदंवाक्यंशत्रुवधावहम् ॥३९ ॥ पुष्कलउवाच ॥ यदिरामाङ्घ्रियुगलंनिष्कापट्येनचेतसा ॥ उपासितंमयातर्हिमम
वाक्यमृतंभवेत् ॥ ४० ॥ यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजानामिचेतसा ॥ तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसङ्गरे ॥४१॥ इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनुषि
संहितम् ॥ कालानलोपमंवीरशिरश्छेदनमाक्षिपत् ॥ ४२ ॥ तंबाणंमुक्तमालोक्यसतुराजसुतोबली ॥ बाणंशरासनेऽधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम्
॥४३॥तेनबाणेनसंछिन्नोबाणःस्ववधउद्यतः॥ हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा॥४४॥परार्धंपतितंभूमौपूर्वार्धंफलसंयुतम्॥शिरोधरांचकर्ताशु
पद्मनालमिवक्षणात् ॥ ४५ ॥ तदाभूमौपतन्तंतुदृष्ट्वातत्तस्यसैनिकाः ॥ हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ॥ ४६ ॥ पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठंसकिरी
टंसकुण्डलम् ॥ शुशुभेऽतीवपतितंचन्द्रबिम्बंदिवोयथा ॥ ४७ ॥ तंवीक्ष्यपतितंवीरःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम्
॥ ४८ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०चित्राङ्गवधोनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ शेषउवाच ॥ अथपुत्रंसमालोक्य
पतितंव्यसुमुद्धतम् ॥ विललापभृशंराजासुतदुःखेनदुःखितः ॥ १ ॥ मूर्ध्निसन्ताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः ॥ कम्पमानोभृशंचाश्रूण्यमुञ्च
न्नयनाब्जयोः ॥ २ ॥ गृहीत्वापतितंवक्त्रंचन्द्रबिम्बमनोरमम् ॥ पुष्कलेषुक्षतासृग्भिःक्लिन्नंकुण्डलशोभितम् ॥ ३ ॥ कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसन्दष्टाधरप
ल्लवम् ॥ सचुम्बन्मुखपाद्मेनविलपन्निदमब्रवीत ॥ ४ ॥ हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमांकिंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर ॥ किंमद्विनोदकथयारहितस्त्वमेवं
रोषोदधिप्लुतमनाःकिललक्ष्यसेच ॥ ५ ॥ वदपुत्रकथंमांत्वंप्रब्रूषेनहसन्पुनः ॥ अमृतैर्मधुरास्वादैर्विनोदयसिपुत्रक ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नाश्वंगृहाणत्वंसित
चामरशोभितम् ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यंत्यजनिद्रांमहामते ॥ ७ ॥ एषप्रतापविशदःप्रतापाग्र्यःपरन्तपः ॥ धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलःपरवीरहा
॥ ८ ॥ एनंवारयसत्तीक्ष्णैर्बाणैःकोदण्डनिर्गतैः ॥ कथंत्वंरणमध्येवैशेषेवीरविमोहितः ॥ ९ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवरथारूढाभयार्दिताः ॥ शरणंत्वांस
मायान्तितानीक्षस्वमहामते ॥ १० ॥ पुत्रत्वयाविनासोढुंकथंशक्तोरणाङ्गणे ॥ शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चण्डकोदण्डनिर्गतान् ॥ ११ ॥ अतोमांतुत्व
याहीनंकोवापालयितुंक्षमः ॥ यदित्यक्ष्यसिनिद्रांत्वंजयायाहंक्षमस्तदा ॥ १२ ॥ इत्थंविलप्यसुभृशंतताडहृदयंस्वकम् ॥ बहुशःपाणिनाराजापुत्र

दुःखेनदुःखितः ॥ १३ ॥ तदाविचित्रदमनौस्वस्वस्यन्दनसंस्थितौ ॥ पितुश्चरणयोर्नत्वाऊचतुःसमयोचितम् ॥ १४ ॥ राजन्नस्मासुजीवत्सुकिं
दुःखंहृदितद्वद ॥ वीराणांप्रधनेमृत्युर्वाञ्छितोजायतेमहान् ॥ १५ ॥ धन्योऽयंबतचित्राङ्गोयोवीरभुविशोभते ॥ सकिरीटस्तुसन्दष्टदन्तच्छदयुगः
प्रभुः ॥ १६ ॥ कथयाशुकिमद्यैवकुर्वस्तेकार्यमीप्सितम् ॥ शत्रुघ्नवाहिनींसर्वांहन्वआवामनाथिनीम् ॥ १७ ॥ अद्यैवपुष्कलंभ्रातुर्वधकारिणमाहवे॥
पातयावोरथाच्छित्त्वाशिरोमुकुटमण्डितम् ॥ १८ ॥ त्यजशोकंसुदुःखार्तःकथंभासिमहामते ॥ आज्ञापयावांमानार्हकुरुयुद्धेमतिंतथा ॥ १९ ॥ इति
वाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रयोर्वीरमानिनोः ॥ शोकंत्यक्त्वामहाराजोयुद्धायमतिमादधात् ॥ २० ॥ तावपिप्रतियोद्धारंवाञ्छन्तौरणदुर्मदौ ॥ जग्मतुःकट
केशत्रोरनन्तभटपूरिते ॥२१॥ रिपुतापेनदमनोनीलरत्नेनचेतरः ॥ युयुधातेरणेवीरौप्रावृषीवबलाहकौ ॥२२॥ राजाकनकसन्नद्धेरथेमणिविचित्रिते ॥
रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरोबली ॥२३॥ ययौयोद्धुंतुशत्रुघ्नंवीरकोटिभिरावृतम् ॥ तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्विद्याविशारदान् ॥२४॥ तंयोद्धुमागतं
दृष्ट्वासुबाहुंरोषपूरितम् ॥ पुत्रनाशेनकुर्वन्तंसर्वसैन्यवधादिकम् ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नपार्श्वसञ्चारीहनूमांस्तमुपाद्रवत् ॥ नखायुधोमहानादंकुर्वन्मेघइवाह
वे ॥२६॥ सुबाहुस्तंहनूमन्तमागच्छन्तंमहारवम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंरोषपूरितलोचनः ॥२७॥ क्वगतःपुष्कलोहत्वामत्पुत्रंरणमण्डले ॥पातयाम्यद्य
तस्याशुशिरोज्वलितकुण्डलम् ॥२८॥ क्वशत्रुघ्नोवाहपालःक्वचरामःकुतोभटाः॥प्राणहन्तारमायान्तंपश्यन्तुप्रधनेतुमाम् ॥२९॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्य
हनूमान्निजगादतम् ॥ शत्रुघ्नोलवणच्छेत्तावर्ततेसैन्यपालकः ॥ ३० ॥ सकथंप्रधनेयुध्येत्सेवकेऽग्रेस्थितेनृप ॥ मांविजित्यरणेतंचत्वंगन्तासिनरर्षभ
॥ ३१ ॥ इत्युक्तवन्तंतरसाविव्याधदशसायकैः ॥ हृदिवानरमत्युग्रंपर्वताग्र्यमिवस्थितम् ॥ ३२ ॥ सबाणानागतांस्तांश्चगृहीत्वाकरसम्पुटे ॥ चूर्ण
यामासतिलशःशितान्वैरिविदारणान् ॥ ३३ ॥ चूर्णयित्वाशरांस्तांस्तुनिनदन्घनगर्जितैः ॥ पुच्छेनावेष्टयतस्योच्चैरथंनिन्येमहाबलः ॥३४ ॥ तदातं
नृपवर्योऽसावाकाशेस्थितएषसः॥लांगूलंताडयामासशिताग्रैःसायकैर्मुहुः ॥ ३५ ॥ सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ मुमोचतद्रथंदिव्यंक
नकेनविचित्रितम् ॥ ३६ ॥ समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम् ॥ हनूमन्तंकपिवरंरोषसम्पूरितेक्षणः ॥ ३७ ॥ हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिरा
प्लुतः ॥ महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपीश्वरः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयसमन्वितम् ॥ चूर्णयामासवेगेनतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३९ ॥ स्वरथं
भज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली ॥ अन्यंरथंसमास्थाययुयुधेतंमहाबलम् ॥ ४० ॥ पुच्छेमुखेऽथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः ॥ जघानशरसन्धानकोवि
दःपरमास्त्रवित् ॥४१॥ तदाक्रुद्धःकपिवरस्ताडयामासवक्षसि॥पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशोभिनः ॥४२॥ सपदाप्रहतोभूमौपपातकिलमूर्च्छितः॥

मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवेपितः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोऽत्यन्तंहनूमान्प्रधनाङ्गणे ॥ अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णयामासवेगतः ॥ ४४ ॥
तदासुकेतुस्तद्भ्राता!तथालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ उभावपिसुसन्नद्धौयुद्धायसमुपस्थितौ ॥ ४५ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः ॥ इतस्ततोबाण
सङ्घैःक्षताःपुष्कलवर्षितैः ॥ ४६ ॥ तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली ॥ दमनःस्तम्भयामाससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम् ॥ ४७ ॥ तदातुमूर्च्छि
तोराजास्वप्नमेकंददर्शह ॥ रणमध्येकपिवरप्रपदाघातताडितः ॥ ४८ ॥ रामचन्द्रस्त्वयोध्यायांसरयूतीरमण्डपे ॥ ब्राह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिःपरिवा
रितः ॥ ४९ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्रब्रह्माण्डकोटयः ॥ कृतप्राञ्जलयस्तेवैस्तुवन्तिस्तुतिभिर्मुहुः ॥ ५० ॥ रामंश्यामंसुनयनंमृगशृङ्गपरिग्रहम् ॥
गायन्तिनारदाद्याश्चवीणोल्लसितपाणयः ॥ ५१ ॥ नृत्यन्त्यप्सरस्तत्रघृताचीमेनकादयः ॥ वेदामूर्तिधराभूत्वाउपतिष्ठन्तिराघवम् ॥ ५२ ॥ यच्चकि
ञ्चिद्वस्तुजातंसवर्शोभासमन्वितम् ॥ तस्यदातारमखिलंभक्तानांभोगदायकम् ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिसम्पश्यञ्जाग्रत्संज्ञामवापसः ॥ ब्रह्मशापहतज्ञानः
किंदृष्टमितिवैवदन् ॥ ५४ ॥ उत्थायप्रययौपद्ध्यांशत्रुघ्नचरणंप्रति ॥ भृत्यकोटिपरीवारोरथकोटिपरीवृतः ॥५५॥ सुकेतुंतुसमाहूयविचित्रंदमनंतथा ॥
युद्धंकर्तुंसमुद्युक्तान्वारयामासधर्मवित् ॥५६॥ उवाचतान्महाराजोधर्मात्माधर्मसंयुतः ॥ भ्रातःपुत्रौशृणुतमेवाक्यंधर्मसमन्वितम् ॥ ५७ ॥ मायुद्धं
कुरुतक्षिप्रमनयस्तुमहानभूत ॥ यद्रामचन्द्रवाहंत्वमगृह्णादमनोर्जितम् ॥ ५८ ॥ एषरामःपरंब्रह्मकार्यकारणतःपरम् ॥ चराचरजगत्स्वामीनमानुषव
पुर्धरः ॥ ५९ ॥ एतद्विब्रह्मविज्ञानमधुनाज्ञातवानहम् ॥ पुराऽसिताङ्गशापेनहृतज्ञानधनोऽनघाः ॥ ६० ॥ अहंपुरातीर्थयात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया ॥
तत्रानेकेमयादृष्टामुनयोधर्मवित्तमाः ॥ ६१ ॥ असिताङ्गंमुनिमहंगतवाञ्ज्ञातुमिच्छया ॥ तदाप्रोवाचमांविप्रःकृपांकृत्वाममोपरि ॥ ६२ ॥ योऽसा
वयोध्याधिपतिःसपरब्रह्मशब्दितः ॥ तस्ययाजानकीदेवीसाक्षात्साचिन्मयीस्मृता ॥ ६३ ॥ एनंतुयोगिनःसाक्षादुपासतेयमादिभिः ॥ दुस्तरापारसं
सारवारिधिंसन्तितीर्षवः ॥ ६४ ॥ स्मृतमात्रोमहापापहारीसगरुडध्वजः ॥ यएनंसेवतेविद्वान्ससंसारंतरिष्यति ॥ ६५ ॥ तदाहमहसंविप्रंकोऽयंरामस्तु
मानुषः ॥ केयंसाजानकीदेवीहर्षशोकसमाकुला ॥ ६६ ॥ अजन्मनःकथंजन्मअकर्तुःकृत्यमत्रकिम् ॥ जन्मदुःखजरातीतंकथयस्वमुनेमम ॥ ६७ ॥
इत्युक्तवन्तंमांक्रुद्धःशशापसमुनीश्वरः ॥ अज्ञात्वातत्स्वरूपंत्वंप्रतिब्रूषेममाधम ॥ ६८ ॥ एनंनिन्दसिरामंत्वंमानुषोऽयमिदंहसन् ॥ तस्मात्त्वंतत्त्वसंमू
ढोभविष्यस्युदरम्भरिः ॥ ६९ ॥ तदाहंतस्यचरणावगृह्णंसदयायुतः ॥ दृष्ट्वामेविनयंमांतुप्रावोचत्करुणानिधिः ॥ ७० ॥ त्वंरामस्यमखेविघ्नंकरिष्यसि
यदानृप ॥ तदाङ्घ्रिणाहनूमांस्त्वांताडयिष्यतिवेगतः ॥७१॥ तदात्वंज्ञास्यसेराजन्नान्यथास्वमनीषया ॥ पुराहमुक्तस्तेनैवंतद्दृष्टमधुनामया ॥७२॥

यदामांहनुमान्क्रुद्धस्ताडयामासवक्षसि ॥ तदाऽदर्शंरमानाथंपूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ७३ ॥ तस्मादश्वंतुशोभाढ्यमानयन्तुमहाबलाः ॥ धनानिचैववा
सांसिराज्यंचेदंसमर्पये ॥ ७४ ॥ रामंदृष्ट्वाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेऽतिपुण्यदे ॥ आनयन्तुहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम् ॥ ७५ ॥ इतिश्रीपाद्मेपुराणेपातालख
ण्डेशेषवा० रामाश्व० सुबाहुपराजयोनामाष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ शेषउवाच ॥ तेतुतातवचःश्रुत्वाहर्षिताःसम्प्रहारिणः ॥ तथेत्यूचुर्महाराजं
रामदर्शनलालसम् ॥ १ ॥ पुत्राऊचुः ॥ राजन्भवत्पदाम्भोजान्नान्यंजानीमहेवयम् ॥ यत्तवस्वान्ततोजातंतद्भवत्वद्यवेगतः ॥ २ ॥ अश्वोऽयंनीय
तांतत्रसितचामरभूषितः ॥ रत्नमालातिशोभाढ्यश्चन्दनादिकचर्चितः ॥ ३ ॥ राज्यमाज्ञाफलंस्वामिन्कोशाबहुसमृद्धयः ॥ वासांसिसुमहार्हाणिसू
क्ष्माणिसुगुणानिच ॥ ४ ॥ चन्दनंचन्द्रकंचैववाजिनःसुमनोहराः ॥ हस्तिनस्तुमदोद्धूतारथाःकाञ्चनकूबराः ॥ ५ ॥ विचित्रतरवर्णादिनानाभूषण
भूषिताः ॥ दास्यःशतसहस्रंचदासाश्चसुमनोरमाः ॥ ६ ॥ मणयःसूर्यसङ्काशारत्नानिविविधानिच ॥ मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुम्भभवानिच
॥ ७ ॥ विद्रुमाःशतसाहस्रायद्यद्वस्तुमहोदयम् ॥ तत्सर्वंरामचन्द्रायदेहिराजन्महामते ॥ ८ ॥ सुतानस्मान्किङ्करांश्चसर्वानर्पयभूपते ॥ कथंनकुरुषेरा
जंस्तदधीनंनृपासनम् ॥ ९ ॥ शेषउवाच ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहर्षितोऽभून्महीपतिः ॥ उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यतान् ॥ १० ॥ राजो
वाच ॥ आनयन्तुहयंसर्वेसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः ॥ नानारथपरीवारास्ततोयास्येनृपंप्रति ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ इतिराज्ञोःवचःश्रुत्वाविचित्रो
दमनस्तथा ॥ सुकेतुःसमरेशूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः ॥ १२ ॥ तेगत्वाथपुरींशूरावाजिनंसुमनोरमम् ॥ सितचामरसंयुक्तंस्वर्णपत्राद्यलङ्कृतम्
॥ १३ ॥ रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम् ॥ विचित्रमणिभूषाढ्यंमुक्ताजालस्वलङ्कृतम् ॥ १४ ॥ रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतो
भटैः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैःसर्वशोभासमन्वितैः ॥ १५ ॥ सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः ॥ सुचामरद्वयंयस्यध्रियतेपुरतोमुहुः ॥ १६ ॥
कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम् ॥ राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्क्रतोः ॥ १७ ॥ तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोजवंकामरू
पंजहर्षमतिमान्नृपः ॥ १८ ॥ जगामपद्भ्यांशत्रुघ्नंराजचिह्नाद्यलङ्कृतः ॥ स्वपुत्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः ॥ १९ ॥ ययौकर्तुंधनानांससद्व्ययं
चलगामिनाम् ॥ एतद्विनश्वरंमत्वादुःखदंसक्तचेतसाम् ॥ २० ॥ शत्रुघ्नंसददर्शाथसितच्छत्रेणशोभितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः
॥ २१ ॥ सुमतिंपरिपृच्छन्तंरामचन्द्रकथानकम् ॥ भयवार्ताविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलङ्कृतम् ॥ २२ ॥ वीरैःकोटिभिराकीर्णंनेत्रपाताभिकाङ्क्षिभिः ॥
वानराणांसहस्रैश्चसमन्तात्परिवारितम् ॥२३॥ दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामसपुत्रकः॥धन्योऽहमितिसंहृष्टोवदन्नामैकमानसः ॥२४॥ शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनं

दृष्ट्वाराजानमुद्भटम्॥उत्थायासनतःसर्वैर्भटैर्दोर्भ्यांसमस्वजे ॥२५॥ दृढंसम्पूज्यराजातंशत्रुघ्नंपरवीरहा ॥ उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा ॥ २६ ॥
सुबाहुरुवाच॥अद्यधन्योऽस्मिससुतःसकुटुम्बःसवाहनः॥यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ ॥२७॥ अज्ञानिनासुतेनायंगृहीतोवाजिनांवरः॥दम
नेनानयंत्वस्यक्षमस्वकरुणानिधे ॥२८॥ नजानातिरघूत्तंसंसर्वदेवाधिदैवतम्॥लीलयाविश्वस्रष्टारंहन्तारमपिपालकम् ॥२९॥ इदंराज्यंसमृद्धाङ्गंसमृद्ध
बलवाहनम् ॥ इमेकोशाधनैःपूर्णाइमेपुत्राइमेवयम् ॥३०॥ सर्वेवयंरामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः ॥ गृहाणसर्वसफलंनमेऽस्तिकश्चिदुन्मतम् ॥३१॥
क्वासौहनूमान्नामास्यचरणाम्भोजषट्पदः ॥ यत्प्रसादादहंप्राप्स्येराजराजस्यदर्शनम् ॥ ३२ ॥ साधूनांसङ्गमेकिंकिंप्राप्यतेनमहीतले ॥ यत्प्रसादाद
हंमूढोब्रह्मशापमतीतरम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वात्वद्यमहाराजंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ प्राप्स्यामिजन्मनःसर्वफलंदुर्लभमत्रच ॥ ३४ ॥ ममतावद्गतंचायुर्बहुराम
वियोगिनः ॥ स्वल्पमुर्वरितंतत्रकथंद्रक्ष्येरघूत्तमम् ॥ ३५ ॥ मह्यंदर्शयतंरामंयज्ञकर्मविचक्षणम्॥ यदङ्घ्रिरजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ॥ ३६ ॥
काकःपरंपदंप्राप्तोयद्बाणस्पर्शनात्खगः ॥ अनेकेयस्यवक्त्राब्जंवीक्ष्यसङ्ख्येपदंगताः ॥३७॥ येत्वस्यरघुनाथस्यनामगृह्णन्तिसादराः ॥ तेयान्तिपर
मंस्थानंयोगिभिर्यद्विचिन्त्यते ॥ ३८ ॥ धन्योऽयोध्याभवोलोकोयोराममुखपङ्कजम् ॥ स्वलोचनपुटैःपीत्वासुखंयातिमहोदयम् ॥ ३९ ॥ इतिस
म्भाष्यनृपतिंवाहंराज्यंधनानिच ॥ सर्वसमर्प्यचावोचत्किङ्करोऽस्मिमहीपते ॥ ४० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञःपरपुरञ्जयः ॥ प्रत्युवाचेतितंभूपंवा
ग्ग्मीवाक्यविशारदः ॥४१॥ शत्रुघ्नउवाच॥कथंराजन्निदंब्रूषेत्वंवृद्धोममपूजितः॥सर्वंत्वदीयंत्वद्राज्यंदमनोविदधात्वयम् ॥४२॥ क्षत्रियाणामिदंकृत्यं
सङ्ग्रामकरणंतुयत्॥सर्वंराज्यंधनंचेदंप्रतियातुममाज्ञया ॥ ४३ ॥ यथामेरघुनाथस्तुपूज्योवाङ्मनसासदा॥तथात्वमपिमत्पूज्योभविष्यसिमहीपते
॥ ४४ ॥ भवान्सज्जोभवत्वद्यहयस्यानुगमंप्रति ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीगजाश्वरथसंयुतः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः ॥
पुत्रंराज्येऽभिषेच्यैवशत्रुघ्नेनसुपूजितः ॥ ४६ ॥ महारथैःपरिवृतोनिजंपुत्रंरणाङ्गणे ॥ पुष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्वकम् ॥४७॥ क्षणंशुशोचतत्त्व
ज्ञोलोकदृष्ट्यामहारथः ॥ ज्ञानेनानाशयच्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ॥४८॥ सज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः ॥ आजगामसशत्रुघ्नंमहारथिपुरस्कृ
तः ॥ ४९ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमन्वितम् ॥ गन्तुंचकारधिषणांहयवर्यस्यपालने ॥ ५० ॥ सोऽश्वोविमोचितस्तेनभालेपत्रेणचिह्नितः॥वा
मावर्तंभ्रमन्प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ॥ ५१ ॥ तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितः ॥ प्रणतिःक्रियतेतस्यनकोऽपितमगृह्णत ॥ ५२ ॥ केचिद्दासां
सिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंमहत् ॥ केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमन्तितम् ॥५३॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०शत्रुघ्नस्यसु

बाहुनासहनिर्याणंनामैकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २९ ॥ शेषउवाच ॥ अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः ॥ यस्यांपालयतेराजाप्रजाःसत्येनसत्य
वान् ॥ १ ॥ रथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः ॥ हयानुगोययौतस्यपुरतःपुरधर्षणः ॥ २ ॥ तद्दृष्ट्वानगरंरम्यंचित्रप्राकारशोभितम् ॥ काञ्चनैः
कलशैस्तत्रपरितःप्रतिभासितम् ॥ ३ ॥ देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम् ॥ यतीनांतुमठास्तत्रशोभन्तेयतिपूरिताः ॥ ४ ॥ वहत्यत्रमहादेवीशि
खिलोचनमूर्धगा ॥ हंसकारण्डवाकीर्णामुनिवृन्दनिषेविता ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवःपुनः ॥ धूमस्तत्रपुनात्यङ्गपातकाप्लुतमानसान्
॥६॥ उवाचसुमतिंराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ तत्पुरप्रेक्षणोद्भूतहर्षविस्मितमानसः ॥ ७ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मन्त्रिन्कथयकस्येदंपुरंमेदृष्टिगोचरम् ॥
करोतिमानसाह्लादंधर्मेणप्रतिपालितम् ॥ ८ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ उवाचसुमतिःसर्वंयथातथमनुद्धतम्
॥ ९ ॥ सुमतिरुवाच ॥ शृणुष्वावहितःस्वामिन्वैष्णवस्यकथाःशुभाः ॥ याःश्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि ॥ १० ॥ जीवन्मुक्तोवरीवर्ति
रामाङ्घ्र्यम्बुजषट्पदः ॥ सत्यवान्यज्ञयज्ञाङ्गज्ञाताकर्ताऽवितामहान् ॥ ११ ॥ धेनुंप्रसाद्यबहुभिर्व्रतैर्यंप्रापतत्पिता ॥ ऋतम्भराख्योजगतिख्यातःप
रमधार्मिकः ॥ १२ ॥ गौःप्रसन्नाददौपुत्रमनेकगुणसंस्कृतम् ॥ सत्यवन्तंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कोवाऋतम्भरो
राजाकिमर्थंधेनुपूजनम् ॥ कथंप्राप्तःसुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः ॥ १४ ॥ सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णवस्यकथानकम् ॥ श्रुतंहरतिजन्तूनांमहापातक
पर्वतम् ॥ १५ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम् ॥ कथयामासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् ॥ १६ ॥ ऋतम्भरोनरपतिरन
पत्यःपुराऽभवत् ॥ कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेधुवै ॥ १७ ॥ तदाजाबालिनामानंमुनिंदैवादुपागतम् ॥ पप्रच्छकुशलोद्युक्तःसपुत्रोत्पत्तिकारणम्
॥ १८ ॥ ऋतम्भरउवाच ॥ स्वामिन्वन्ध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः ॥ यत्कृत्वाजायतेऽपत्यंममवंशधरंपरम् ॥ १९ ॥ तज्ज्ञात्वाभवतो
भव्यंप्रकुर्यान्निश्चितंवचः ॥ दानंव्रतंवातीर्थंवामखंवामुनिसत्तम ॥ २० ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः ॥ सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतायसुता
र्थिनः ॥ २१ ॥ अपत्यप्राप्तिकामस्यसन्त्युपायास्त्रयःप्रभो ॥ विष्णोःप्रसादोगोश्चापिशिवस्याप्यथवापुनः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधेनोर्दे
वतनोर्नृप ॥ यस्याःपुच्छेमुखेशृङ्गेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः ॥ २३ ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंवाञ्छितंधर्मसंयुतम् ॥ एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतम्भर॥
॥ २४ ॥ योवैनित्यंपूजयतिगांगेहेयवसादिभिः ॥ तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवन्तिहि ॥ २५ ॥ योवैगवाह्निकंदद्यान्नियमेनशुभव्रतः ॥ तेन
सत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः ॥ २६ ॥ तृषितागौर्गृहेबद्धागेहेकन्यारजस्वला ॥ देवताचसनिर्माल्याहन्तिपुण्यंपुराकृतम् ॥ २७ ॥ योवैगां

प्रतिषिद्धयेतचरन्तींस्वंतृणंनरः ॥ तस्यपूर्वेचपितरःकम्पन्तेपतनोन्मुखाः ॥ २८ ॥ योवैयष्ट्याताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः ॥ धर्मराजस्यनगरंस
यातिकरवर्जितः ॥ २९ ॥ योवैदंशान्वारयतितस्यपूर्वेह्यधोगताः ॥ नत्यन्तिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ॥ ३० ॥ अत्रैवोदाहरन्तीममि
तिहासंपुरातनम् ॥ जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेऽद्भुतम् ॥ ३१ ॥ एकदाजनकोराजायोगेनासून्समत्यजत् ॥ तदाविमानंसम्प्राप्तंकिङ्किणीजालभूषि
तम् ॥ ३२ ॥ तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान् ॥ मार्गेजगामधर्मस्यसंयमिन्याःपुरोऽन्तिके ॥ ३३ ॥ तदानरककोटीषुपीड्यन्तेपापकारिणः ॥
जनकस्याङ्गपवनंप्राप्यसौख्यंप्रपेदिरे ॥ ३४ ॥ निरयेदाहजापीडाजातैषांसुखकारिणी ॥ महादुःखंतदानष्टंजनकस्याङ्गवायुना ॥ ३५ ॥
तदातंनिर्गतंदृष्ट्वाजन्तवःपापपीडिताः ॥ अत्यन्तंचुकुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ॥ ३६ ॥ ऊचुस्तेकरुणांवाचंमागच्छसुकृतिन्नितः ॥ त्वद
ङ्गवायुसंस्पर्शात्सुखिनःस्यामपीडिताः ॥ ३७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः ॥ मानसेचिन्तयामासकरुणापूरपूरितः ॥ ३८ ॥
चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः ॥ अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएषमनोरमः ॥ ३९ ॥ एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रैवनिरयाग्रतः ॥ विदधत्प्राणिनां
सौख्यमनुकम्पितमानसः ॥ ४० ॥ तत्रधर्मस्तुसम्प्राप्तोनिरयद्वारिदुःखदे ॥ कारयन्यातनास्तीव्रानानापातककारिणाम् ॥ ४१ ॥ तदाददर्श
राजानंजनकंद्वारिसंस्थितम् ॥ विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ॥ ४२ ॥ तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्गिरा ॥ राजन्कुतस्त्वंसम्प्राप्तःसर्वधर्मशि
रोमणिः ॥ ४३ ॥ एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम् ॥ नायान्तिपुरुषाभूपत्वादृशाःपुण्यकारिणः ॥ ४४ ॥ अत्रायान्तिनरास्तेवैयेपरद्रोहत
त्पराः ॥ परापवादनिरताःपरद्रव्यपरायणाः ॥ ४५ ॥ योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम् ॥ अपराधादृतेजह्यात्सनरोऽत्रसमाव्रजेत् ॥ ४६ ॥
मित्रंवञ्चयतेयस्तुधनलोभेनलोभितः ॥ आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ॥४७॥ योरामंमनसावाचाकर्मणादम्भतोऽपिवा ॥ द्वेषाद्वाचोपहा
साद्वानस्मरत्येवमूढधीः ॥ ४८ ॥ तंबध्नामिपुनस्त्वेषुनिक्षिप्यश्रपयामिच ॥ यैःस्मृतोनरमानाथोनरकक्लेशवारकः ॥ ४९ ॥ तावत्पापंमनुष्याणा
मङ्गेषुनृपतिष्ठति ॥ यावद्रामंनरसनागृणातिकलिदुर्मतेः ॥५०॥ महापापकराराजन्येभवन्तिमहामते ॥ तानानयन्तिमद्भृत्यास्त्वादृशान्द्रष्टुमक्षमाः
॥ ५१ ॥ तस्माद्गच्छमहाराजभुङ्क्ष्वभोगाननेकशः ॥ विमानवरमारुह्यभुङ्क्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ॥५२॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः ॥
उवाचधर्मराजंसकरुणापूरपूरितः ॥ ५३ ॥ जनकउवाच ॥ अहंगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया ॥ मदङ्गवायुनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्म

१ 'यैःस्मृतो वै रमानाथो नरकक्लेशवारकः । ते मत्स्थानं विहायाशु वैकुण्ठाख्यं प्रयान्त्यहो' ॥ इ० पा० ।

संस्थिताः ॥ ५४ ॥ एतान्मुञ्चसिचेद्राजन्सर्वान्वैनिरयस्थितान् ॥ ततोगच्छामिसुखितःस्वर्गपुण्यजनाश्रितम् ॥५५॥ जाबालिरुवाच ॥ इतिवाक्य
मथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः ॥ प्रत्येकंनिर्दिशञ्जीवान्निरयस्थाननेकशः ॥ ५६ ॥ धर्मउवाच ॥ अयंमित्रकलत्रंवैविश्वस्तमनुजग्मिवान् ॥
तस्मादेनंलोहशङ्कौवर्षायुतमपीपचम् ॥ ५७ ॥ पश्चादेनंसूकराणांयोनौनिक्षिप्यदोषिणम् ॥ मानुषेष्ववतार्योऽयंषण्ढंचिह्नेनचिह्नितः ॥ ५८ ॥
अनेनपरदाराश्चबलादालिङ्गितामुहुः ॥ तस्मादयंपच्यतेऽत्ररौरवेशतहायनम् ॥ ५९ ॥ अयंतुपरकीयंस्वंमुषित्वाबुभुजेकुधीः ॥ तस्मादस्य
करौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ॥ ६० ॥ अयंसायन्तनेप्राप्तमतिथिंक्षुधयार्दितम् ॥ वाण्यापिनोसच्चकारनाब्रवीत्स्वागतंवचः ॥ ६१ ॥
तस्मादयंपातनीयस्तामिस्रेऽन्धेनपूरिते ॥ भ्रमरैःपीडितोयातुयातनांशतहायनम् ॥ ६२ ॥ अयंतावत्परस्योच्चैर्निन्दांकुर्वन्नलज्जितः ॥ अयम
प्यशृणोत्कर्णौप्रेरयन्बहुशस्तुताम् ॥ ६३ ॥ तस्मादिमावन्धकूपेपतितौदुःखदुःखितौ ॥ अयंमित्रध्रुगुद्विग्नःपच्यतेरौरवेभृशम् ॥ ६४ ॥
तस्मादेतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये ॥ त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ॥ ६५ ॥ जाबालिरुवाच ॥ एवंसनिर्दिशञ्जी
वांस्तूष्णीमासाघकारिणः ॥ प्रोवाचरामभक्तोऽसौकरुणापूरितेक्षणः ॥ ६६॥ जनकउवाच ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखिनांभवेत् ॥ तदाशु
कथयत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ॥६७ ॥धर्मउवाच ॥ नैभिराराधितोविष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ॥६८॥
यदित्वंमोचयस्येतान्महापापकरानपि ॥ तदर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ॥ ६९ ॥ एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा ॥ ध्यातःश्रीरघुना
थोऽसौमहापापहराभिधः ॥७० ॥ रामरामेतियच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा ॥ तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्च्युतिः ॥ ७१ ॥ जाबालिरुवाच ॥
एतच्छुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः ॥ पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ॥ ७२ ॥ यदाजन्मकृतैःपुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः ॥ एतेषांनिर
यान्मुक्तिर्भवत्वत्रमनोरमा ॥ ७३ ॥ एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः ॥ तत्क्षणान्निरयान्मुक्ताजातादिव्यवपुर्धराः ॥ ७४ ॥ ऊचुस्तेजनकं
राजंस्त्वत्प्रसादाद्धयंक्षणात् ॥ दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ तान्दृष्ट्वासूर्यसङ्काशान्नरान्निरयनिःसृतान् ॥ तुतोषचित्तेसुभृशंसर्व
भूतदयापरः ॥७६॥ तेसर्वेप्रययुर्लोकंदिव्यंदेवैरलङ्कृतम् ॥ जनकंतुप्रशंसन्तोमहाराजंदयानिधिम् ॥७७॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०
रामाश्व०सत्यवदाख्यानेजनकेननरकस्थप्राणिमोचनंनामत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ जाबालिरुवाच ॥ अथतेषुप्रयातेषुनरकस्थेषुवैनृपु ॥ राजापप्रच्छ

१ 'खञ्जचिन्हन' इ० पा० ।

कीनाशंसर्वधर्मविदांवरम् ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ धर्मराजत्वयाप्रोक्तंयत्पातककरानराः ॥ आयान्तितवसंस्थानंनचधर्मकथारताः॥ २ ॥ मदागमन मत्राभूत्केनपापेनधार्मिक ॥ तद्वैकथयसर्वंमेपापकार्यंयथातथा ॥ ३ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मराजःपरन्तप ॥ कथयामासतस्यैवंयमपुर्यागमंतदा ॥ ४ ॥ धर्मराजउवाच ॥ राजंस्तवमहत्पुण्यंनैतादृक्कस्यभूतले ॥ रघुनाथपदद्वन्द्वमकरन्दमधुव्रत ॥ ५ ॥ त्वत्कीर्तिस्वर्धुनीसर्वान्पापिनोमलसंयु तान् ॥ पुनातिपरमाह्लादकारिणीदुष्टतारिणी ॥ ६ ॥ तथापिपापलेशस्तेवर्ततेनृपसत्तम ॥ येनसंयमिनीपार्श्वमागतःपुण्यपूरितः ॥ ७ ॥ एकदातुच रन्तींगांवारयामासवैभवान् ॥ तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम् ॥ ८ ॥ इदानींपापनिर्मुक्तोबहुपुण्यसमन्वितः ॥ भुङ्क्ष्वभोगान्सुविपुलान्निजपु ण्यार्जितान्बहून् ॥ ९ ॥ एतेषांकरुणावार्धीरघुनाथोसुखंहरन् ॥ संयमिन्यामहामार्गेप्रेरयामासवैष्णवम् ॥ १० ॥ नागमिष्योयदित्वंवैमार्गेणानेन सुव्रत ॥ अभविष्यत्कथंतेषांनिरयात्परिमोचनम् ॥ ११ ॥ त्वादृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः ॥ प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वन्त्येवमहामते ॥ १२॥ जाबालिरुवाच ॥ एवंवदन्तंशमनंप्रणम्यसदिवंगतः ॥ दिव्येनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना ॥ १३ ॥ तस्माद्गावोऽनिशंपूज्यामनसापि नगर्हयेत् ॥ गर्हयन्निरयंयातियावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम् ॥ १५ ॥ सुमतिरुवाच ॥ तच्छ्रुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमादरात ॥ पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरम् ॥ १६ ॥ जाबालिःकथयामासधेनुपूजांयथाविधि॥ प्रत्यहंविपिनंगच्छेच्चारणार्थंव्रतीतुगोः ॥ १७ ॥ गवेयवांस्तुसम्भोज्यगोमयस्थान्समाहरेत् ॥ भक्षणीयाययवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते ॥ १८ ॥ सा यदापिबतेतोयंतदापेयंजलंशुचि ॥ सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठेत्तदानींचासनस्थितः ॥ १९ ॥ दंशान्निवारयेन्नित्यंयवसंस्वयमाहरेत् ॥ एवंप्रकुर्वतःपुत्रं दास्यतेधर्मतत्परम् ॥ २० ॥ सुमतिरुवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रकामऋतम्भरः ॥ व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् ॥ २१ ॥ प्रत्यहंकुरुते गांवैयवसाद्येनतोषिताम् ॥ दंशान्व्यवारयद्धीमान्यवभक्षकृतादरः ॥ २२ ॥ एवंधेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसाघनाः ॥ वनमध्येतृणादींश्चचरन्तीमकुतो भयाम् ॥ २३ ॥ एकदानृपतिस्तस्यवनस्यश्रीनिरीक्षणे ॥ न्यस्तदृष्टिःसपरितोबभ्रामसकुतूहली ॥ २४ ॥ तदागत्याहनद्गांवैपञ्चास्यःकाननान्त रात् ॥ क्रोशन्तींबहुधादीनांसिंहभारेणदुःखिताम् ॥ २५ ॥ तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम् ॥ सिंहेननिहतांपश्यन्नुरोदातीवविह्वलः ॥२६॥ सदुःखितःसमागत्यजाबालिंमुनिसत्तमम् ॥ निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधस्यप्रमादतः ॥ २७ ॥ ऋतम्भरउवाच ॥ स्वामिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वन मास्थितः ॥ कुतोऽप्यागत्यतांसिंहोजघानादृष्टिगोचरः ॥ २८ ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैकिंकरोमित्वदाज्ञया ॥ कथंवाव्रतसम्पूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी

॥ २९ ॥ इत्युक्तवन्तंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः ॥ सन्त्युपायामहीपालपापस्यास्यापनुत्तये ॥ ३० ॥ ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते ॥
प्रायश्चित्तानिवर्तन्तेसर्वपापहराणिच ॥३१॥ कृच्छ्रैश्चान्द्रायणैर्दानैर्व्रतैःसनियमैर्यमैः ॥ पापानिप्रलयंयान्तिनियमादनुतिष्ठतः ॥ ३२ ॥ द्वयोश्च
निष्कृतिर्नास्तिपापपुञ्जकृतोस्तयोः ॥ मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणविनिन्दितुः ॥ ३३ ॥ गवांयोमनसादुःखंवाञ्छत्यधमसत्तमः ॥ सयाति
निरयस्थानंयावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥ योऽपिदेवंहरिंनिन्देत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः ॥ सचापिनरकंपश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः ॥ ३५ ॥ तस्मा
ज्ज्ञात्वाहरिंनिन्दन्गोषुदुःखंसमाचरन् ॥ कदापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनरेश्वर ॥ ३६ ॥ अज्ञानप्राप्तगोहत्याप्रायश्चित्तंतुविद्यते ॥ रामभक्तं
तुधीमन्तंयाहित्वमृतुपर्णकम् ॥ ३७ ॥ सवैसमदृशासर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति ॥ कथयिष्यतितेक्षिप्रंगोवधस्यास्यनिष्कृतिम् ॥ ३८ ॥
तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्तेननिर्वासितःपुरा ॥ वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वमृतुपर्णकम् ॥ ३९ ॥ सयद्वदिष्यतिक्षिप्रंतत्कुरुष्वसमाहितः ॥
यथात्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ॥ ४० ॥ सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णकम् ॥ रामभक्तंरिपौमित्रेसमदृष्ट्यासमञ्जसम् ॥ ४१ ॥
सतस्मैकथयामासयज्जातंगोवधादिकम् ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैह्युपायंसोऽप्यचिन्तयत् ॥ ४२ ॥ क्षणंध्यात्वाथतंराजाऋतुपर्णऋतम्भरम् ॥ उवा
चप्रहसन्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ॥ ४३ ॥ कोऽहंराजन्मुनीनांवैपुरतःशास्त्रवेदिनाम् ॥ तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खपण्डितमानिनम् ॥ ४४ ॥ तव
मय्यस्तिचेच्छ्रद्धातदाकिञ्चिद्ब्रवीम्यहम् ॥ शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ॥ ४५ ॥ भजश्रीरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा ॥ नैष्कापट्येनलोकेशं
तोषयस्वमहामते ॥ ४६ ॥ सतुष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम् ॥ अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ॥ ४७ ॥ रामंस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपा
लयसत्तम ॥ दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ॥ ४८ ॥ सुमतिरुवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतम्भरनृपस्तदा ॥ विधायरामस्मरणंपूता
त्माव्रतमाचरत् ॥ ४९ ॥ पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत् ॥ रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ ५० ॥ तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोषि
ता ॥ राजन्वरयमत्तोवैवरंहृत्स्थंमनोरथम् ॥ ५१ ॥ तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम् ॥ रामभक्तंपितृरतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ॥ ५२ ॥ तुष्टाद
त्त्वावरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने ॥ जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ॥५३॥ सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम् ॥ सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्त
त्रतत्पिता ॥ ५४ ॥ सत्यवन्तंसुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान् ॥ परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ५५ ॥ सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः ॥
राज्यंतस्मिन्महन्न्यस्यजगामतपसेवनम् ॥ ५६ ॥ तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ निर्धूतपापःसतनुरगाद्धरिपदंनृपः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपाद्मे

महापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०सत्यवदाख्यानेधेनुव्रतवर्णनंनामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नाम
विश्रुतः ॥ निजधर्मेणलोकेशंरघुनाथमतोषयत् ॥ १ ॥ अस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचञ्चलाम् ॥ निजांघ्रिपद्मयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः ॥२॥
नित्यंश्रीरघुनाथस्यकथानकमनातुरः ॥ कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ॥ ३ ॥ योनपूजयतेदेवंरघुनाथंरमापतिम् ॥ सतेनताडचतेदण्डैर्यम
स्यापिभयावहैः ॥ ४ ॥ अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत् ॥ तावदेकादशीसर्वैर्मानुषैःकारिताऽमुना ॥ ५ ॥ तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्य
च्छिरोधराम् ॥ नमुञ्चतिरमानाथपादपद्मस्त्रगुत्तमा ॥ ६ ॥ ऋषीणामपिपूज्योऽयमितरेषांकथंनहि ॥ रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ॥ ७ ॥
ज्ञात्वायंरामचन्द्रस्यवाजिनंपरमाद्भुतम् ॥ आगत्यतुभ्यंसन्दास्यत्येतद्राज्यमकण्टकम् ॥ ८ ॥ त्वयायद्गदितंराजंस्तत्तेकथितमुत्तमम् ॥ पुनःकिंपृ
च्छसेस्वामिन्नाज्ञापयकरोमितत् ॥९॥ शेषउवाच ॥ गतोऽश्वस्तत्पुरान्तस्तुनानाश्चर्यसमन्वितः॥तंदृष्ट्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् ॥१०॥ ज
नताऊचुः ॥ कोऽप्यश्वःसितवर्णेनगङ्गाजलसमेनवै ॥ भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ॥ ११ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम् ॥ ताः
प्रत्याहहसन्भूपोज्ञायतांकस्यवैहयः ॥ १२ ॥ ताश्चैनंकथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः ॥ आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरमध्यतः ॥ १३ ॥ रामस्यना
मसश्रुत्वाद्व्यक्षरंसुमनोरमम् ॥ जहर्षचित्तेसुभृशंगद्गदस्वरचिह्नितः ॥ १४ ॥ मयायोध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि ॥ तस्याश्वःसहशत्रुघ्नःस
मायातःपुरंमम ॥ १५ ॥ हनूमांस्तत्ररामाङ्घ्रिसेवाकर्ताभविष्यति ॥ कदाचिदपियोरामंनविस्मरतिमानसे ॥ १६ ॥ गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतन
न्दनः ॥ अन्येऽपियत्रपुरुषारामपादाब्जसेवकाः ॥ १७ ॥ अमात्यमादिदेशाथसर्वंराजधनंमहत् ॥ गृहीत्वातुमयासार्द्धमागच्छत्वरयायुतः ॥१८॥
यास्येऽहंरघुनाथस्यहयंपालयितुंवरम्॥कर्तुंचरामपादाब्जपरिचर्यांसुदुर्लभाम् ॥१९॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसैनिकैः ॥ तावत्पुरीमथप्राप्तो
रामभ्रातासमैनिकः ॥ २० ॥ वीरागर्जन्तिप्रबलारथाःसुनिनदन्तिच ॥ जयशङ्खस्वनास्तत्रवेणुनादाश्चसर्वतः ॥२१॥ आगत्यसत्यवान्राजामन्त्रि
भिःसुसमन्वितः ॥ चरणेप्रणिपत्यास्मैराज्यंप्रादान्महाधनम् ॥ २२ ॥ शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वाराममनुव्रतम् ॥ तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्मनाम्नेददौम
हत् ॥ २३ ॥ हनूमन्तंपरीरभ्यसबाहुंरामसेवकम् ॥ अन्यान्वैरामभक्तांश्चपरिरभ्यमहायशाः ॥२४॥ कृतार्थमिवचात्मानंमेनेसत्यसमन्वितः ॥ नन
न्दचेतसितदाशत्रुघ्नेनसमन्वितः ॥२५॥ हयस्तावद्गतोदूरंवीरैःसुपरिरक्षितः ॥ शत्रुघ्नस्तेनभूपेनययौवीरसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपा
तालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवत्समागमोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ शेषउवाच ॥ गच्छत्सुरथिवर्येषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु ॥ महा

राजेषुसर्वेषुरथकोटियुतेषुच ॥ १ ॥ अकस्माद्भवन्मार्गेतमःपरमदारुणम् ॥ यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यतेज्ञातिभिर्नरैः ॥ २ ॥ रज
साव्यावृतंव्योमविद्युत्स्तनितसङ्कुलम् ॥ एतादृशेतुसम्मर्देमहाभयकरेततः ॥ ३ ॥ मेघावर्षन्तिरुधिरंपूयामेध्यादिकंबहु ॥ अत्याकुलाबभू
वुस्तेवीराःपरमवैरिणः ॥ ४ ॥ आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः ॥ तमोव्याप्तानिलोकानांचक्षूंषिप्रथितौजसाम् ॥ ५ ॥ जहारा
श्वंरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ॥ ६ ॥ कामगेसुविमानेतुसर्वायसनिषेविणि ॥ आरूढोऽश्वंतुवीरा
णांभयंकुर्वञ्जहारह ॥ ७ ॥ मुहूर्तात्ततमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ ॥ वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्रहयोऽस्तिसः ॥ ८ ॥ तेसर्वेहयराजंतुलो
कयन्तःपरस्परम् ॥ ददृशुर्नयदावाहंहाहाकारस्तदाऽभवत् ॥ ९ ॥ कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना ॥ इतिवाचमवोचंस्तेतावत्सदनुजे
श्वरः ॥ १० ॥ ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः ॥ विमानवरमारूढैराक्षसाग्र्यैःसमावृतः ॥ ११ ॥ दुर्मुखाविकरालास्या
लम्बदंष्ट्राभयानकाः ॥ राक्षसास्तत्रदृश्यन्तेसैन्यग्रासायचोद्यताः ॥ १२ ॥ तदातंवेदयामासुःशत्रुघ्नंनृवरोत्तमम् ॥ हयोनीतोनजानीमःखेविमानवि
लासिना ॥ १३ ॥ तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरानस्मान्समाययौ ॥ जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् ॥ १४ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोषसमा
वृतः ॥ कोऽस्त्येषराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् ॥ १५ ॥ विमानंतत्पतत्वद्यमद्बाणव्रजनिर्हतम् ॥ पतत्वद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्ममवैरिणः ॥ १६ ॥ सज्जी
यन्तांरथाःसर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपूरिताः ॥ यान्तुतंप्रतिसंहंतुयोद्धारोवाजिहारिणम् ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षउवाचनिजमन्त्रिणम् ॥ नयानय
विदंशूरंयुद्धकार्यविशारदम् ॥ १८ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मन्त्रिन्कथयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः ॥ महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः ॥ १९ ॥
कथयाशुविचार्यैवंतत्करोमिभवद्वचः ॥ वीरान्कथयतस्यैवंयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् ॥ २० ॥ एतच्छ्रुत्वातुसचिवःप्राहवाक्यंयथोचितम् ॥ वीरान्न
णवरेयोग्यान्दर्शयंस्तरसानतान् ॥ २१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयोद्यतः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तःपुष्कलःपरतापनः ॥ २२ ॥ त
थालक्ष्मीनिधिर्यातुशस्त्रसङ्घसमन्वितः ॥ करोतुतस्ययानस्यभङ्गंतीक्ष्णैःस्वसायकैः ॥ २३ ॥ हनूमान्दृष्टकर्मात्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः ॥ करोतुमुखपु
च्छाभ्यांताडनंरक्षसांप्रभो ॥ २४ ॥ वानराअपियेवीरारणकर्मविशारदाः ॥ गच्छन्तुतेऽखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः ॥ २५ ॥ सुमदश्चसुबा
हुश्चप्रतापाग्र्यश्चसत्तमाः ॥ गच्छन्तुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुंराक्षसाधमान् ॥ २६ ॥ भवानपिमहाशस्त्रपरिवारोरथेस्थितः ॥ करोतुयुद्धेविजयंराक्ष
संहन्तुमुद्यतः ॥ २७ ॥ एतन्ममतंराजन्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः ॥ तेगच्छन्तुरणेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः ॥ २८ ॥ इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमति

संज्ञके ॥ शत्रुघ्नःकथयामासवीरान्सङ्ग्रामकोविदान् ॥ २९॥ भोवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेवदन्तुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोराक्षसार्दने॥३०॥
कृत्वाप्रतिज्ञांविपुलांस्वपराक्रमशोभिनीम् ॥ गच्छन्तुरणमध्येहिभवन्तोबलसंयुताः ॥ ३१ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ स्वांस्वांप्र
तिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः ॥ ३२ ॥ तत्रादौपुष्कलोवीरःश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः ॥ परमोत्साहसम्पन्नःप्रतिज्ञामूचिवानिमाम् ॥ ३३ ॥ पुष्कल
उवाच ॥ शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञांपराक्रमात् ॥ विहितांसर्वलोकानांशृण्वतांपरमाद्भुताम् ॥ ३४ ॥ चेन्नकुर्यांक्षुरप्रायैस्तीक्ष्णैःकोदण्डनिर्गतैः ॥ दै
त्यंमूर्च्छासमाक्रान्तंकीर्णकेशाकुलाननम् ॥ ३५ ॥ कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापंयत्पापंदेवनिन्दने ॥ तत्पापंममवैभूयाचेत्कुर्यांस्ववचोऽनृतम् ॥ ३६ ॥
यदिमद्बाणनिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः ॥ नपतन्तिमहाराजप्रतिज्ञांतत्रमेशृणु ॥ ३७ ॥ विष्णवीशयोर्विभेदयःशिवशक्त्योःकरोत्यपि ॥ तत्पापं
ममवैभूयाचेन्नकुर्यामृतंवचः ॥ ३८ ॥ सर्वंमद्वाक्यमित्युक्तंरघुनाथपदाम्बुजे ॥ भक्तिर्मेनिश्चलायास्तिसैवसत्यंकरिष्यति ॥ ३९ ॥ पुष्कलस्यप्रतिज्ञां
तांश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वपराक्रमशोभिताम् ॥ ४० ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ वेदानांनिन्दनंश्रुत्वाआस्तेयोमौनिवन्नरः ॥
मानसेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी ॥ विक्रीणातिचगांमूढोधनलोभनमोहितः ॥ ४२ ॥ म्लेच्छ
कूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत् ॥ तत्पापंममवैभूयाद्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ॥ ४३ ॥ तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्यहनूमान्त्रणकोविदः ॥ रामाङ्घ्रिस्म
रणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशुभम् ॥ ४४ ॥ मत्स्वामीहृदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वेनमन्तिमणिमौलिभिः ॥ ४५ ॥ रामःश्रीमा
नयोध्यायाःपतिर्लोकेशपूजितः ॥ तंस्मृत्वायद्ब्रुवेवाक्यंतद्वैसत्यंभविष्यति ॥ ४६ ॥ राजन्कोऽयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः ॥ कथयाशुमया
कार्यमेकेनविनिपातनम ॥ ४७ ॥ मेरुंदेवेन्द्रसहितंलाङ्गूलाग्रेणतोलये ॥ जलधिंशोषयेसवसांवतवापिबाम्यहम् ॥ ४८ ॥ राज्ञःश्रीरघुनाथस्य
जानक्याःकृपयामम ॥ तन्नास्तिभूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत् ॥ ४९ ॥ एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तमनृतंस्याद्यदिप्रभो ॥ तदैवरघुनाथस्यभक्तिर्दूरोभवा
म्यहम् ॥ ५० ॥ यःशूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्याऽनुपालयेत् ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणींगच्छतेमोहाच्छूद्रःकामविमो
हितः ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ॥ ५२ ॥ यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरवम् ॥ तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वास्वादेनलोलुपः
॥ ५३ ॥ तस्ययज्जायतेपापंतन्ममैवास्तुनिश्चितम् ॥ चेन्नकुर्यांप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपाबलात् ॥ ५४ ॥ एवमुक्तेमहावीरैर्योद्धारस्तरसायुताः ॥
चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम् ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नोऽपिव्यधात्तत्रप्रतिज्ञांपश्यतांनृणाम् ॥ साधुसाधुप्रशंसन्वैतान्वीरान्युद्धकोविदान् ॥ ५६ ॥

कथयामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञांसत्त्वशोभिताम् ॥ तच्छृण्वन्तुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः ॥ ५७ ॥ चेत्तस्यशिरआहत्यपातयामिनसायकैः ॥
विमानाच्चकबन्धाच्चभिन्नंछिन्नंचभूतले ॥ ५८ ॥ यत्पापंकूटसाक्ष्येणयत्पापंस्वर्णचौर्यतः ॥ यत्पापंब्रह्मनिन्दायांतन्ममास्त्वद्यनिश्चयात् ॥ ५९ ॥
इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः ॥ धन्योऽसिराघवभ्रातःकस्त्वदन्योवदेदिदम् ॥ ६० ॥ त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः ॥ लव
णोनामलोकेशमधुपुत्रोमहाबलः ॥ ६१ ॥ कोऽयंवैराक्षसोदुष्टःक्वचास्यबलमल्पकम् ॥ करिष्यसिक्षणादेवतस्यनाशंमहामते ॥ ६२ ॥ इत्यु
क्त्वातेमहावीराःसज्जीभूतारणाङ्गणे ॥ प्रतिज्ञांस्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा ॥ ६३ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०
वीरप्रतिज्ञाकथनंनामत्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ शेषउवाच ॥ रथैःसदश्वैःशोभाढ्यैःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः ॥ नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्ते
राक्षसाधमम् ॥ १ ॥ तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितःप्रोवाचराक्षसः ॥ मेघगम्भीरयावाचातर्जयन्निवभूरिशः ॥ २ ॥ मायान्तुसुभटायोद्धुंगच्छ
न्तुनिजमन्दिरम् ॥ मात्यजन्तुस्वकान्प्राणान्नमोक्ष्येवाजिनंवरम् ॥ ३ ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा ॥ मत्सख्युःप्रेतभूतस्यनिष्कृ
तिंकर्तुमेयिवान् ॥ ४ ॥ क्वासौरामोयआहत्यसखायंरावणंगतः ॥ तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ५ ॥ तंहत्वानिष्कृतिंतस्यप्राप्स्ये
रामस्यचानुजम् ॥ पिबन्रुधिरमुद्भूतंकण्ठनालस्यबुद्बुदैः ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः ॥ पुष्कलोनिजगादैनंवीर्यशौर्यसम
न्वितम् ॥ ७ ॥ पुष्कलउवाच ॥ विकत्थनंनकुर्वन्तिसङ्ग्रामेसुभटानराः ॥ पराक्रमंदर्शयन्तिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ॥ ८ ॥ रावणोनिहतोयेन
ससुहृत्स्वजनैर्वृतः ॥ तस्यवाजिनमाहृत्यकुत्रगन्तासिदुर्मद ॥ ९ ॥ पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदण्डनिर्गतैः ॥ त्वामत्स्यन्तिशिवाभूमौपति
तंप्राणवर्जितम् ॥ १० ॥ मागर्जदुष्टरामस्यसेवकेमयिसंस्थिते ॥ गर्जन्तिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ एवंब्रुवन्तं
तंवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम् ॥ जघानशक्त्यासुभृशंहृदिराक्षससत्तमः ॥ १२ ॥ आयान्तींतांमहाशक्तिमायसींकाञ्चनाश्रिताम् ॥ चिच्छेदत्रिभिरत्यु
ग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः ॥ १३ ॥ सात्रिधाह्यपतद्भूमौविशिखैर्निष्प्रभीकृता ॥ पतन्तीविरराजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् ॥ १४ ॥ तांछिन्नां
शक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः ॥ जग्राहशूलंतरसात्रिशिखंलोहनिर्मितम् ॥ १५ ॥ तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेन्द्रोव्यमोचयत् ॥ आयान्तंति
लशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः ॥ १६ ॥ छित्त्वात्रिशूलंतरसाराघवस्यहिसेवकः ॥ पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् ॥ १७ ॥
तेबाणाहृदितस्याशुलग्नारागंबतासृजन् ॥ वैष्णवस्ययथास्वान्तेगुणाविष्णोर्मनोहराः ॥ १८ ॥ तद्बाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः ॥

जग्राहमुद्गरंघोरंपुष्कलंहन्तुमुद्यतः ॥ १९ ॥ मुद्गरःप्रहितस्तेनविद्युन्मालयभिधेनहि ॥ हृदिलग्नोऽसृजच्छीघ्रंकश्मलंतदकारयत् ॥ २० ॥ मुद्ग
रप्रहतोवीरःकम्पमानःसवेपथुः ॥ पपातस्यन्दनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥ उग्रदंष्ट्रोऽथतद्भ्रातालक्ष्मीनिधिमयोधयत् ॥ शस्त्रास्त्रैर्ब
हुधामुक्तैर्वीरप्राणापहारकैः ॥ २२ ॥ पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्यसंज्ञांराक्षसमब्रवीत् ॥ धन्योऽसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्रमः ॥ २३ ॥ पश्ये
दानींममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम् ॥ विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वानिशितंबाणंसमगृह्णाद्दुरासदम् ॥ ज्वल
न्तमग्नितेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् ॥ २५ ॥ सयावत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम् ॥ तावद्धृदिगतोऽत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः ॥ २६ ॥ ते
नबाणेनविभ्रान्तोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः ॥ पपातकामगोपस्थाद्भूमौविगतचेतनः ॥ २७ ॥ उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः ॥ गृहीत्वातंविमाना
न्तर्निनायरिपुशङ्कितः ॥ २८ ॥ प्राहचारिंमहारोषात्पुष्कलंबलिनांवरम् ॥ मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते ॥ २९ ॥ मांवैयुधिविनिर्जि
त्यगन्तासिजयमुत्तमम् ॥ स्थितेमयितवस्वान्तेजयाशाविनिवर्त्यताम् ॥ ३० ॥ एवंब्रुवन्तंतरसाजघानदशभिःशरैः ॥ हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरित
लोचनः ॥३१॥ सताडितोदशशरैःपुष्कलेनमहात्मना ॥ चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहन्तुमुपचक्रमे ॥३२॥ दन्तान्निष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥
व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशङ्कांसृजन्हृदि ॥ ३३ ॥ मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ नाकम्पतविनिष्पेषंवाञ्छंस्तस्यदुरात्मनः ॥ ३४ ॥
वत्सदन्तान्महातीक्ष्णान्मुमोचहृदिसायकान् ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोदत्यस्त्रिशूलंतुसमाददे ॥ ३५ ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम् ॥
लग्नंहृदिमहावीरपुष्कलस्यतुदारुणम् ॥ ३६ ॥ मूर्च्छितस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः ॥ कश्मलंपरमंप्राप्तःपपातस्यन्दनोपरि ॥ ३७ ॥ मूर्च्छांप्रा
तंतमाज्ञायहनूमान्पवनात्मजः ॥ कोपव्याकुलितस्वान्तोबभाषेतंतुराक्षसम् ॥ ३८ ॥ कुत्रगच्छसिदुर्बुद्धेमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ त्वांहन्मिचरणा
घातैर्वाजिहर्तारमागतम् ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वामहादैत्याञ्जघानपरसैनिकान् ॥ विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः ॥ ४० ॥ लाङ्गूलेनाहताः
केचित्केचित्पादतलाहताः ॥ बाहुभ्यांदारिताःकेचित्पवनस्यतनूभुवा ॥ ४१ ॥ नश्यन्तिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छन्तिसंहताः ॥ पलायन्तेप
दाघातभयपीडाहतास्ततः ॥ ४२ ॥ अनेकेनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः ॥ छिन्नाभिन्नाद्विधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ॥ ४३ ॥ कामगं
तुविमानंतद्भिन्नप्राकारतोरणम् ॥ हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमन्तात्परिवारितम् ॥ ४४ ॥ हनूमतिमहाशूरेक्षणंभूमौक्षणंदिवि ॥ इतस्ततःप्रदृश्येतकामं
यानंदुरासदम् ॥४५॥ यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः ॥ प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ॥४६॥ एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने ॥ उग्रदंष्ट्र

स्तुदैत्येन्द्रोहनूमन्तमुपेयिवान् ॥४७॥ कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम् ॥ क्षणंतिष्ठसिचेत्कुर्वेतवप्राणवियोजनम् ॥४८॥ एवमुक्त्वाहनूमन्तंप्रज
घानसदुर्मतिः ॥ त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककान्तिना ॥४९॥ तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राहवीर्यवान्॥चूर्णयामासकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ॥५०॥
चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम् ॥ जघानतंचपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ॥ ५१ ॥ सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः ॥ व्यथि
तोव्यसृजन्मायांसर्वलोकभयङ्करीम् ॥ ५२ ॥ तदातमोऽभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते ॥ यत्रस्वीयोनपारक्योविदामासजनान्बहून् ॥ ५३ ॥
शिलाःपर्वतशृङ्गाभाःपतन्तिसुभटोपरि ॥ ताभिर्हतास्तुतेसर्वेव्याकुलाअथजज्ञिरे ॥ ५४ ॥ विद्युतोविलसन्त्यत्रगर्जन्तिजलदाघनम् ॥
वर्षन्तिपूयरुधिरंमुञ्चन्तिसमलंजलम् ॥ ५५ ॥ आकाशात्पतमानानिकबन्धानिबहूनिच ॥ दृश्यन्तेछिन्नशीर्षाणिसुकुण्डलयुतानिच ॥ ५६ ॥
नग्नाविरूपाःसुभृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः ॥ दृश्यन्तेसर्वतोदैत्यादारुणाभयकारिणः ॥ ५७ ॥ तदाव्याकुलितालोकाःपरस्परभयाकुलाः ॥ प
लायनपराजातामहोत्पातममंसत ॥ ५८ ॥ तदाशत्रुघ्नआयातोरथेस्थित्वामहायशाः ॥ श्रीरामस्मरणंकृत्वाचापेसन्धायसायकान् ॥ ५९ ॥ तांमा
यांसविधूयाथमोहनास्त्रेणवीर्यवान् ॥ शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेऽसुरम् ॥ ६० ॥ तदादिशःप्रसेदुस्तारविस्त्वपरिवेषवान् ॥ मेघायथागतं
याताविद्युतःशान्तिमागताः ॥ ६१ ॥ तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम् ॥ छिन्धिभिन्धीतिभाषाभिर्व्याकुलंसुतरांमहत् ॥६२॥ बाणाश्चशतसाह
स्राःस्वर्णपुङ्खैश्चशोभिताः ॥ पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ॥ ६३ ॥ तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेपतदुच्चकैः ॥ स्वपुरीखण्डमेकत्रभग्नाङ्गमिवभू
तले ॥ ६४ ॥ तदाप्रकुपितोदैत्योबाणान्धनुषिसन्दधे ॥ तैर्बाणैर्विकिरन्रामभ्रातरंचाभिगर्जितः ॥ ६५ ॥ तेबाणाःशतशस्तस्यलग्नावपुषिभूरिशः ॥
शोभामापुःशोणितौघान्वहन्तस्तीक्ष्णवक्त्रिणः ॥ ६६ ॥ शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम् ॥ अस्त्रंधनुषिचाधत्तराक्षसानांप्रकम्पनम् ॥ ६७ ॥
तेनास्त्रेणविमानात्स्वात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः ॥ दृश्यन्तेभूतवेतालसङ्घाइवनभश्चराः ॥ ६८ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तंविलोक्यसः ॥ अस्त्रंचपा
शुपत्यंसचापेऽधाद्दनुजात्मजः ॥ ६९ ॥ ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः ॥ कपालकर्तरीयुक्ताःपिबन्तःशोणितंबहु ॥ ७० ॥ तेवैशत्रुघ्नवीराणां
रुधिराणिपपुर्मुदा ॥ जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ॥ ७१ ॥ तदस्त्रंव्याप्नुवद्दृष्ट्वासर्ववीरप्रभञ्जनम् ॥ मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणा
भिधम् ॥ ७२ ॥ नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात् ॥ तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः ॥ ७३ ॥ तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीस
माददे ॥ त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहन्तुमुल्बणम् ॥ ७४ ॥ शूलहस्तंसमायान्तंविद्युन्मालिनमाहवे ॥ सायकैःप्राहरत्तस्यभुजेत्वर्धशशिप्रभैः ॥७५॥

तैर्बाणैश्छिन्नहस्तःसशिरसाहन्तुमुद्यतः ॥ इतोऽसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्राताभविष्यति ॥ ७६ ॥ इतिब्रुवाणंतरसाचिच्छेदशितसायकैः ॥ मस्तकंत
स्यबलिनःशूरस्यसहकुण्डलम् ॥ ७७ ॥ तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाउग्रदंष्ट्रःप्रतापवान् ॥ मुष्टिनाहन्तुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवितम् ॥ ७८ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसा
यकेनाच्छिनच्छिरः ॥ प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ ७९ ॥ हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः ॥ शत्रुघ्नंप्राणिपत्याथददुर्वाजिनमाहृ
तम् ॥८०॥ ततोवीणानिनादाश्चशङ्खनादाःसमन्ततः ॥ श्रूयन्तेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ॥८१॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रा
माश्व०विद्युन्मालिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ शेषउवाच ॥ प्राप्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम् ॥ अत्य
न्तंहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः ॥ १ ॥ रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधिस्तथा ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तंप्रशशंसुर्महानृपम् ॥ २ ॥ हते
तस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये ॥ सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वासुखमापुर्मुनेमहत् ॥ ३ ॥ नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोऽभवत् ॥ वाताव
वुःसुगन्धोदसिक्ताविमलशुष्मिणः ॥ ४ ॥ सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलाङ्गकाः ॥ राजानमूचुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ॥ ५ ॥
वीराऊचुः ॥ दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्युन्मालीमहामते ॥ यद्भयात्रासमापन्नाःसुराःस्वर्गान्निराकृताः ॥ ६ ॥ दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्यशो
भनः ॥ दिष्ट्यागन्तासिसर्वत्रजयंतुक्षितिमण्डले ॥ ७ ॥ स्वामिन्मुञ्चत्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम् ॥ सन्नयस्यविलम्बोमाभवत्वत्रमहामते ॥ ८ ॥
शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम् ॥ साधुसाधुप्रशस्यैतान्मुमोचहयसत्तमम् ॥ ९ ॥ समुक्तश्चोत्तरामाशांबभ्रामाथसुरक्षितः ॥
रथपत्तिहयश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ १० ॥ तत्रयद्वृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम् ॥ वात्स्यायनशृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ॥ ११ ॥ रेवातीरम
थप्राप्तोमुनिवृन्दनिषेवितम् ॥ नीलरत्नसमूहस्यरसःकिंतुपयोमिषात् ॥ १२ ॥ तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः ॥ जगामहयरत्नस्यपृष्ठतः
कामगामिनः ॥ १३ ॥ गच्छंस्तत्राश्रमंजीर्णंपलाशपर्णनिर्मितम् ॥ रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् ॥ १४ ॥ तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्वज्ञंनयको
विदम् ॥ शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्तव्यकोविदः ॥ १५ ॥ राजोवाच ॥ मन्त्रिन्कथयकस्यायमाश्रमःपुण्यदर्शनः ॥ विचारचतुरश्रेष्ठवदेतन्ममपृच्छ
तः ॥ १६ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःप्राहतंनृपम् ॥ विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ १७ ॥ सुमतिरुवाच ॥
एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंखलु ॥ भविष्यामोमुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् ॥ १८ ॥ तस्मान्नत्वातमापृच्छसर्वंतेकथयिष्यति ॥ रघुनाथपदा
म्भोजमकरन्दातिलोलुपः ॥ १९ ॥ नाम्नात्वारण्यकंख्यातंरघुनाथाङ्घ्रिसेवकम् ॥ अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थकोविदम् ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वा

तुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिबृंहितम् ॥ जगामतमथोद्द्रष्टुंस्वल्पसेवकसंयुतः ॥ २१ ॥ हनूमान्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मन्त्रिसत्तमः ॥ लक्ष्मीनिधिःप्रता
पाग्र्यःसुबाहुःसुमदस्तथा ॥ २२ ॥ एतैःपरिवृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापदाश्रमम् ॥ नमस्कर्तुंद्विजवरमारण्यकमुदारधीः ॥ २३ ॥ गत्वातंतापसश्रे
ष्ठंनमस्कारमथाकरोत् ॥ सर्वैस्तैःसहितोवीरैर्विनयानतकन्धरैः ॥ २४ ॥ तान्दृष्ट्वासन्नतान्सर्वाञ्छत्रुघ्नप्रमुखान्नृपान् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफलमूला
दिभिस्तदा ॥२५॥ उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवन्तःकुत्रसङ्गताः ॥ कथमत्रसमायातास्तत्सर्वंवदतानघाः ॥ २६ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्यस्यवा
डव ॥ सुमतिःकथयामासवाक्यवादविचक्षणः ॥ २७ ॥ सुमतिरुवाच ॥ रघुवंशनृपस्यायमश्वोवैपाल्यतेऽखिलैः ॥ यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसम्भारस
म्भृतम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांजगादमुनिसत्तमः ॥ दन्तकान्त्याखिलंघोरंतमोनिर्वारयन्निव ॥ २९ ॥ आरण्यकउवाच ॥ किंयागैर्विविधैरन्यैः
सर्वसम्भारसम्भृतैः ॥ स्वल्पपुण्यप्रदैर्नूनंक्षयिष्णुपददातृभिः ॥ ३० ॥ मूढोलोकोहरिंत्यक्त्वाकरोत्यन्यसमर्चनम् ॥ रघुवीरंरमानाथंस्थिरैश्वर्यप
दप्रदम् ॥ ३१ ॥ योनरैःस्मृतमात्रोऽपिहरतेपापपर्वतम् ॥ तंमुक्त्वाक्लिश्यतेमूढोयागयोगव्रतादिभिः ॥ ३२ ॥ अहोपश्यतमूढत्वंलोकानामति
वञ्चितम् ॥ सुलभंरामभजनंमुक्त्वादुर्लभमाचरेत् ॥३३॥ सकामैर्योगिभिर्वापिचिन्त्यतेकामवर्जितैः॥ अपवर्गप्रदंनृणांस्मृतमात्राखिलाघहम् ॥३४॥
पुराहंतत्त्ववित्सायांज्ञानिनंसुविचारयन् ॥ अगमंबहुतीर्थानितत्त्वंकोऽपिनमेऽदिशत् ॥ ३५ ॥ तदैकंहिमहाभाग्यात्प्राप्तंवैलोमशंमुनिम् ॥ स्वर्गलो
कात्समायातंतीर्थयात्राचिकीर्षया ॥ ३६ ॥ तमहंप्रणिपत्याथपर्यपृच्छंमहामुनिम् ॥ महायुषंमहायोगिसंसेवितपदद्वयम् ॥ ३७ ॥ स्वामिन्मयाद्य
मानुष्यंप्राप्तमद्भुतदुर्लभम् ॥ संसारघोरजलधिंकिंकर्तव्यंतितीर्षुणा ॥ ३८ ॥ विचार्यकथयत्वंतद्भद्रंदानंजपोमखः ॥ देवोवाविद्यतेयोवैसंसृत्यम्भोधि
तारकः ॥ ३९ ॥ यज्ज्ञात्वासंसृतिंघोरांतरामित्वत्कृपाब्धितः ॥ तन्मेकथययोगेशसर्वशास्त्रार्थपारग ॥ ४० ॥ इतिमद्वाक्यमाकर्ण्यजगादमुनिस
त्तमः ॥ शृणुष्वैकमनाविप्रश्रद्धयापरयायुतः ॥ ४१ ॥ सन्तिदानानितीर्थानिव्रतानिनियमायमाः ॥ योगायज्ञास्तथानेकेवर्तन्तेस्वर्गदायकाः ॥
॥ ४२ ॥ परंगुह्यंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तच्छृणुष्वमहाभागसंसाराम्भोधितारकम् ॥ ४३ ॥ नास्तिकायनवक्तव्यंनचाऽश्रद्धालवेपुनः ॥
निन्दकायशठायापिनदेयंभक्तिवैरिणे ॥ ४४ ॥ रामभक्तायशान्तायकामक्रोधवियोगिने ॥ वक्तव्यंसर्वदुःखस्यनाशकारकमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ रामा
न्नास्तिपरोदेवोरामान्नास्तिपरंव्रतम् ॥ नहिरामात्परोयोगोनहिरामात्परोमखः ॥ ४६ ॥ तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपूजयित्वानरःपरम् ॥ प्राप्नोतिपरमा
मृद्धिमैहिकामुष्मिकींतथा ॥ ४७ ॥ संस्मृतोमनसाध्यातःसर्वकामफलप्रदः ॥ ददातिपरमांभक्तिंसंसाराम्भोधितारिणीम् ॥ ४८ ॥ श्वपाकोऽपिहि

संस्मृत्यरामंयातिपरांगतिम् ॥ येवेदशास्त्रनिरतास्त्वादृशास्तत्रकिंपुनः ॥ ४९ ॥ सर्वेषांवेदशास्त्राणांरहस्यंतेप्रकाशितम् ॥ समाचरतथात्वंवैयथा स्यात्तेमनीषितम् ॥ ५० ॥ एकोदेवोरामचन्द्रोव्रतमेकंतदर्चनम् ॥ मन्त्रोऽप्येकश्चतन्नामशास्त्रंतद्धयेवतत्स्तुतिः ॥ ५१ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामचन्द्रं भजमनोहरम् ॥ यथागोष्पदवत्तुच्छोभवेत्संसारसागरः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वाहंतुमुनेर्वाक्यंपुनःप्रश्नमकारिषम् ॥ कथंवाध्यायतेदेवःकथंवापूज्यतेनरैः ॥ ५३ ॥ कथयस्वमहाबुद्धेसर्वज्ञममविस्तरात् ॥ यज्ज्ञात्वाहंकृतार्थःस्यांत्रिलोक्यांमुनिसत्तम ॥ ५४ ॥ एतच्छुत्वातुमद्वाक्यंविचार्यसतुलोमशः॥ कथयामासमेसर्वंरामध्यानपुरःसरम् ॥ ५५ ॥ शृणुविप्रेन्द्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतुत्वयानघ ॥ यथातुष्येद्रमानाथःसंसारज्वरदाहकः ॥ ५६ ॥ अयोध्या नगरेरम्येचित्रमण्डपशोभिते ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलेसर्वकामसमृद्धिदे ॥ ५७ ॥ महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम् ॥ सिंहासनंचित्तहरंकान्त्या तामिस्रनाशनम् ॥ ५८ ॥ तस्योपरिसमासीनंरघुराजंमनोरमम् ॥ दूर्वादलश्यामतनुंदेवदेवेन्द्रपूजितम् ॥ ५९ ॥ राकायांपूर्णशीतांशुकान्तिधिक्का रिवक्त्रिणम् ॥ अष्टमीचन्द्रशकलसमभालाधिधारिणम् ॥ ६० ॥ नीलकुन्तलशोभाढ्यंकिरीटमणिरञ्जितम् ॥ मकराकारसौन्दर्यकुण्डलाभ्यांविरा जितम् ॥ ६१ ॥ विद्रुमच्छविसत्कान्तिरदच्छदविराजितम् ॥ तारापतिकराकारद्विजराजिसुशोभितम् ॥ ६२ ॥ जपापुष्पाभयामाध्व्याजिह्वया शोभिताननम् ॥ यस्यांवसन्तिनिगमाऋगाद्याःशास्त्रसंयुताः ॥ ६३ ॥ कम्बुकान्तिधरग्रीवाशोभयासमलङ्कृतम् ॥ सिंहवदुच्चकौस्कन्धौमांसलौ बिभ्रतंवरम् ॥ ६४ ॥ बाहूदधानंदीर्घाङ्गौकेयूरकटकाङ्कितौ ॥ मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलम्बिनौ ॥ ६५ ॥ वक्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेन शोभितम् ॥ श्रीवत्सादिविचित्राङ्कैरङ्कितंसुमनोहरम् ॥६६॥ महोदरंमहानाभिंशुभकट्याविराजितम् ॥ काञ्च्यावैमणिमत्याचविशेषणश्रियान्वितम्॥ ॥ ६७ ॥ ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया ॥ चरणाभ्यांवज्ररेखायवाङ्कुशसुरेखया ॥ ६८ ॥ युताभ्यांयोगिध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविरा जितम् ॥ ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यसि ॥६९॥ तमेवपूजयन्नित्यंचन्दनादिभिरिच्छया ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींपराम् ॥ ॥ ७०॥ त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम् ॥ तत्तेकथितमेतद्धैसंसारजलधितर ॥७१॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०आर ण्यकोपाख्यानेलोमशारण्यकसंवादोनामपञ्चत्रिंशत्तमोध्यायः ॥३५॥ शेषउवाच ॥एतच्छुत्वातुविप्रेन्द्रोलोमशात्परमंमहत् ॥ पुनःप्रपच्छतमृषिंसर्व ज्ञंयोगिनांवरम् ॥ १ ॥ आरण्यकउवाच ॥ मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वांमहामते ॥ गुरवःकृपयायुक्ताभाषन्तेसेवकेऽखिलम् ॥ २ ॥ कोऽसौरामो महाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया ॥ तस्यकानिचरित्राणिवदस्वत्वंद्विजर्षभ ॥ ३ ॥ किमर्थमवतीर्णोऽसौकस्मान्मानुषतांगतः ॥ तत्सर्वंकथयाशुत्वंम

मसंशयनुत्तये ॥ ४ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम् ॥ लोमशःकथयामासरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ५ ॥ लोकान्निरयसंमग्ना
ञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः ॥ कीर्तिंप्रथयितुंलोकेययाघोरंतरिष्यति ॥ ६ ॥ एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः ॥ अवतारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वि
तः ॥ ७ ॥ पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णांशोरघुनन्दनः ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ॥ ८ ॥ सरामोलक्ष्मणसखःकाकपक्षधरोयुवा ॥ तातस्यव
चनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ ९ ॥ यज्ञसंरक्षणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ ॥ दान्तौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ १० ॥ पथिप्रव्रजतोस्तत्रताट
कानामराक्षसी ॥ सङ्गताचवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ॥ ११ ॥ ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम् ॥ प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्याभ्यासेनराघवः
॥१२॥ यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा ॥ अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातास्वरूपिणी ॥१३॥ विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघूत्तमः ॥ मारीचं
चसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः ॥ १४ ॥ ईश्वरस्यधनुर्भग्नंजनकस्यगृहेस्थितम् ॥ रामःपञ्चदशेवर्षेषड्वर्षामथमैथिलीम् ॥ १५ ॥ उपयेमेविवाहेनरम्यां
सीतामयोनिजाम् ॥ कृतकृत्यस्तदाजातःसीतांसम्प्राप्यराघवः ॥ १६ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह ॥ सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमकल्पय
त् ॥ १७ ॥ राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत ॥ तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ जटाधरःप्रव्रजतुवर्षाणीहचतुर्दश ॥ भरतस्तुद्वि
तीयेनयौवराज्याधिपोऽस्तुमे ॥ १९ ॥ जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्राजयन्नृपः ॥ त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेऽह्निफलाशनः ॥ २० ॥ पञ्चमेचित्रकूटेतु
रामःस्थानमकल्पयत् ॥ अथत्रयोदशेवर्षेपञ्चवट्यांमहामुने ॥ २१ ॥ रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम् ॥ वनेविचरतस्तस्यजानक्यासहित
स्यच ॥ २२ ॥ आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुंपापविपाकतः ॥ ततोमाघासिताष्टम्यांमुहूर्तेवृन्दसंज्ञिते[1] ॥ २३ ॥ राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकन्धरः ॥
तेनैवंह्रियमाणासाचक्रन्दकुररीयथा ॥ २४ ॥ रामरामेतिमांरक्षरक्षमांरक्षसाहृताम् ॥ यथाश्येनःक्षुधाक्रान्तःक्रन्दन्तींवर्त्तिकांनयेत् ॥ २५ ॥ तथा
कामवशंप्राप्तोरावणोजनकात्मजाम् ॥ नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा ॥ २६ ॥ युयुधेराक्षसेन्द्रेणसरावणहतोऽपतत् ॥ मार्गशुक्लनवम्यांतुवस
न्तींरावणालये ॥ २७ ॥ सम्पातिर्दशमेमासआचख्यौवानरेषुताम् ॥ एकादश्यांमहेन्द्राद्रेःपुप्लुवेशतयोजनम् ॥ २८ ॥ हनूमान्निशितस्यांतुलङ्का
यांपर्यकालयत् ॥ तद्रात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः ॥ २९ ॥ द्वादश्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः ॥ तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासालापसं
कथा ॥ ३० ॥ अक्षादिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत ॥ ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ॥ ३१ ॥ वह्निनापुच्छयुक्तेनलङ्कायादहनंकृतम् ॥

१ 'वेदसंज्ञिते' इ० पा० ।

पूर्णिमायांमहेन्द्राद्रौपुनरागमनंकपेः ॥ ३२ ॥ मार्गासितप्रतिपदःपञ्चभिःपथिवासरैः ॥ पुनरागत्यषष्ठेऽह्निध्वस्तंमधुवनंकिल ॥ ३३ ॥ सप्तम्यांप्र
त्यभिज्ञानदानंसर्वनिवेदनम् ॥ अष्टम्युत्तरफल्गुन्यांमुहूर्तेविजयाभिधे ॥ ३४ ॥ मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंराघवस्यच ॥ रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रया
तोदक्षिणांदिशम् ॥ ३५ ॥ तीर्त्वाहंसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम् ॥ दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोऽप्यभवत्सखा ॥ ३६ ॥ वासरैःसप्तभिःसिन्धोः[1]स्क
न्धावारनिवेशनम् ॥ पौषशुक्लप्रतिपदस्तृतीयायावदम्बुधेः ॥ ३७ ॥ उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यबभूवह ॥ विभीषणश्चतुर्थ्यांतुरामेणसहसङ्गतः
॥ ३८॥ समुद्रतरणार्थायपञ्चम्यांमन्त्रउद्यतः ॥ प्रायोपवेशनंचक्रेरामोदिनचतुष्टयम् ॥ ३९ ॥ समुद्रवरलाभश्चसहोपायप्रदर्शनम् ॥ ततोदशम्यामार
म्भस्त्रयोदश्यांसमापनम् ॥ ४० ॥ चतुर्दश्यांसुवेलाद्रौरामःसैन्यंन्यवेशयत ॥ पौर्णमास्याद्वितीयान्तंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ॥ ४१ ॥ तीर्त्वातोयनि
धिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान् ॥ रुरोधचपुरींलङ्कांसीतार्थंसहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ तृतीयादिदशम्यन्तंनिवेशश्चदिनाष्टकम् ॥ शुकसारणयोस्तत्रप्राप्तिरे
कादशेदिने ॥ ४३ ॥ पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसङ्ख्यानमेवच ॥ शार्दूलेनकपीन्द्राणांसहसासैन्यवर्णनम् ॥ ४४ ॥ त्रयोदश्याअमावास्यांल
ङ्कायांदिवसैस्त्रिभिः ॥ रावणःसैन्यसङ्ख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत् ॥ ४५ ॥ प्रययावङ्गदोदौत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे ॥ सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धा
दिदर्शनम् ॥ ४६ ॥ माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यावदष्टमी ॥ रक्षसांवानराणांचयुद्धमासीच्चसङ्कुलम् ॥ ४७ ॥ माघशुक्लनवम्यांतुरात्राविन्द्रजिता
रणे ॥ रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबन्धःकृतःकिल ॥ ४८ ॥ आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः ॥ नागपाशविमोक्षार्थंदशम्यांपवनोऽजपत् ॥ ४९ ॥
कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः ॥ एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधःकृतः ॥ ५० ॥ त्रयोदश्यांतुतेनैवनिहतःकम्पनोरणे ॥ माघशुक्लचतुर्दश्या
यावत्कृष्णादिवासरम् ॥ ५१ ॥ त्रिदिनेनप्रहस्तस्यनीलेनविहितोवधः ॥ माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यन्तंत्रिभिर्दिनैः ॥ ५२ ॥ रामेणतुमुलेयुद्धेराव
णोद्रावितोरणात् ॥ पञ्चम्याअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ॥ ५३ ॥ कुम्भकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारंचतुर्दिनम् ॥ कुम्भकर्णोदिनैःषड्भिर्नवम्यास्तुच
तुर्दशीम् ॥ ५४ ॥ रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः ॥ अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूवह ॥ ५५ ॥ फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यन्तंचतुर्दिनैः ॥
विसतन्तुप्रभृतयोनिहताःपञ्चराक्षसाः ॥ ५६ ॥ पञ्चम्याःसप्तमीयावदतिकायवधस्तथा ॥ अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपञ्चकात् ॥ ५७ ॥
निकुम्भकुम्भावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः ॥ फाल्गुनासितद्वितीयायांदिनेशक्रजिताजितम् ॥ ५८ ॥ तृतीयादिसप्तम्यन्तंदिनपञ्चकमेवच ॥ ओष

---

१ 'सिन्धो रोधस्यारान्निवेशनम्' इ० पा० ।

ध्यानयनव्यग्रादवहारोबभूवह ॥ ५९ ॥ ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपञ्चभिरिन्द्रजित ॥ लक्ष्मणेनहतोयुद्धेविख्यातबलपौरुषः ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यांदश
ग्रीवोदीक्षांप्रापावहारतः ॥ अमावास्यादिनेप्रायाद्युद्धायदशकन्धरः ॥ ६१ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदःपञ्चमीदिनपञ्चकैः ॥ रावणेयुद्ध्यमानेतुप्रचुरो
रक्षसांवधः ॥ ६२ ॥ चैत्रषष्ठ्याष्टमीयावन्महापार्श्वादिमारणम् ॥ चैत्रशुक्लनवम्यांतुसौमित्रेःशक्तिभेदनम् ॥ ६३ ॥ कोपाविष्टेनरामेणद्रावितो
दशकन्धरः ॥ द्रोणाद्रिराञ्जनेयेनलक्ष्मणार्थमुपाहृतः ॥ ६४ ॥ दशम्यामवहारोऽभूद्रात्रौयुद्धेतुरक्षसाम् ॥ एकादश्यांतुरामायरथंमातलिसारथिः
॥ ६५ ॥ प्रेरितोवासवेनाजावर्पयामासभक्तितः ॥ कोपवानथद्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ॥ ६६ ॥ अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेऽवधीत॥
सङ्ग्रामेतुमुलेजातेरामोजयमवाप्तवान् ॥ ६७ ॥ माघशुक्लद्वितीयायाश्चैत्रकृष्णचतुर्दशीम् ॥ सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्यंपञ्चदशाहकम् ॥ ६८ ॥
युद्धावहारःसङ्ग्रामोद्वासप्ततिदिनान्यभूत् ॥ संस्कारोरावणादीनाममावस्यादिनेऽभवत ॥ ६९ ॥ वैशाखादितिथौरामउवासरणभूमिषु ॥
अभिषिक्तोद्वितीयायांलङ्काराज्येविभीषणः ॥ ७० ॥ सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेवेभ्योवरलम्भनम् ॥ हत्वाऽचिरेणलङ्केशंलक्ष्मणाग्रजएवसः
॥ ७१ ॥ गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांराक्षसेनतु ॥ आदायपरयाप्रीत्याजानकींसन्यवर्तत ॥ ७२ ॥ वैशाखस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पक
माश्रितः ॥ विहायसानिवृत्तस्तुभूयोऽयोध्यांपुरींप्रति ॥ ७३ ॥ पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपञ्चम्यांमाधवस्यतु ॥ भरद्वाजाश्रमेरामःसगणःसमुपावि
शत ॥ ७४ ॥ नन्दिग्रामेतुषष्ठ्यांसभरतेनसमागतः ॥ सप्तम्यामभिषिक्तोऽसावयोध्यायांरघूद्वहः ॥ ७५ ॥ दशैकाधिकमासांस्तुचतुर्दशाहानि
मैथिली ॥ उवासरामरहितारावणस्यनिवेशने ॥ ७६ ॥ द्विचत्वारिंशकेवर्षेरामोराज्यमकारयत् ॥ सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाऽभवन् ॥७७॥
सचतुर्दशवर्षान्तेप्रविश्यचपुरींप्रभुः ॥ अयोध्यांमुदितोरामोहत्वारावणमाहवे ॥ ७८ ॥ भ्रातृभिःसहितस्तत्ररामोराज्यमथाकरोत् ॥ राज्यंप्रकुर्वत
स्तस्यपुरोधावदतांवरः ॥ ७९ ॥ अगस्त्यःकुम्भसम्भूतिस्तमागन्तारघोःपतिम् ॥ तद्वाक्याद्रघुनाथोऽसौकरिष्यतिहयक्रतुम् ॥ ८० ॥ तस्यागमि
ष्यतिहयोह्याश्रमेतवसुव्रत ॥ तस्ययोधाःप्रमुदिताआयास्यन्तितवाश्रमम् ॥ ८१ ॥ तषामग्रेरामकथाःकरिष्यसिमनोहराः ॥ तैःसाकंत्वमयोध्यायां
गन्तासिवैद्विजर्षभ ॥८२॥ दृष्ट्वाराममयोध्यायांपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ तत्क्षणादेवसंसारवार्धिनिस्तारवान्भव ॥ ८३ ॥ इत्युक्त्वामांमुनिवरोलोमशः
सर्वबुद्धिमान् ॥ उवाचतेकिंप्रष्टव्यंतदाहमवदंहितम् ॥ ८४ ॥ ज्ञातंत्वत्कृपयासर्वंरामचारित्रमद्भुतम् ॥ त्वत्प्रसादादवाप्स्येऽहंरामस्यचरणाम्बुजम् ॥

१ अमांतमासगणनया सप्ताशीति दिनानि भवन्ति। पूर्णिमांतमासगणनया तावंति न जायन्ते। अतोऽत्र शुक्लादिमास एव बोद्धव्यः।

॥ ८५ ॥ ययानमस्कृतःपश्चाज्जगामसमुनीश्वरः ॥ तत्प्रसादान्मयावाप्तंरामस्यचरणार्चनम् ॥ ८६ ॥ सोऽहंस्मरामिरामस्यचरणावन्वहंमुहुः ॥
गायामितस्यचरितंमुहुर्मुहुरतन्द्रितः॥८७॥पावयामिजनानन्यान्गानेनस्वान्तहारिणा ॥ द्रक्ष्यामितन्मुनेर्वाक्यंस्मारंस्मारंतदीक्षया॥ ८८ ॥धन्योऽहं
कृतकृत्योऽहंसभाग्योऽहंमहीतले ॥ रामचन्द्रपदाम्भोजदिदृक्षामेभविष्यति ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामोभजनीयोमनोहरः ॥ वन्दनीयोहिसर्वेषां
संसाराब्धितितीर्षया ॥ ९० ॥ तस्माद्यूयंकिमर्थंवैप्राप्ताःकोवानराधिपः ॥ यागंकरोतिधर्मात्माहयमेधंमहाक्रतुम् ॥ ९१ ॥ तत्सर्वंकथयन्त्वत्रयान्तु
वाहस्यपालने ॥ स्मरन्तुरघुनाथाङ्घ्रिंस्मृत्वास्मृत्वापुनःपुनः ॥ ९२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेर्विस्मयमागताः ॥ रघुनाथंस्मरन्तस्तेप्रोचुरारण्यकंमु
निम् ॥ ९३ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०लोमशारण्यकसंवादेरामचरित्रकथनंनामषट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः॥३६॥शेषउवाच॥
तेपृष्टामुनिवर्येणरामचारित्रमद्भुतम् ॥धन्यंसभाग्यंमन्वानाःप्रोचुरात्मानमादरात् ॥ १ ॥ जनाऊचुः ॥ पवित्रितावयंसर्वेदर्शनेनतवाधुना ॥ यद्राम
कथयास्मान्वैपावयस्यधुनाजनान् ॥ २ ॥ शृणुष्ववचनंतथ्यंभवान्ब्रह्मर्षिसत्तमः ॥ त्वयापृष्टंयदस्मभ्यंसर्वंतत्कथयामवै ॥ ३ ॥ अगस्त्यवाक्या
च्छ्रीरामोविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोतिसुमहान्सर्वसम्भारसम्भृतम् ॥ ४ ॥ पालयमानास्तंसर्वेत्वदाश्रममुपागताः ॥ अश्वेनसहिताविप्रतज्जानीहि
महामते ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमनोहारिरसायनम् ॥ अत्यन्तंहर्षमापेदेब्राह्मणोरामभक्तिमान् ॥६॥ अद्यमेफलितोवृक्षोमनोरथश्रियान्वितः ॥
अद्यमेजननीधन्याजातामांसुषुवेतुया ॥ ७ ॥ अद्यराज्यंमयाप्राप्तंकण्टकेनविवर्जितम् ॥ अद्यकोशाःसुसम्पन्नाअद्यदेवाःसुतोषिताः ॥ ८ ॥ अग्निहोत्र
फलंत्वद्यप्राप्तंमेहविषाहुतम् ॥ यद्रक्ष्येरामचन्द्रस्यचरणाम्भोरुहोर्युगम् ॥ ९ ॥ योनित्यंध्यायतेस्वान्तअयोध्यायाःपतिःप्रभुः ॥ समेदृग्गोचरोनूनं
भविष्यतिमनोहरः ॥१०॥ हनूमान्मांसमालिङ्ग्यप्रक्ष्यतेकुशलंमम ॥ भक्तिंमेमहतींदृष्ट्वातोषंप्राप्स्यतिसत्तमः ॥११॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्क
पिसत्तमः ॥ जग्राहपादयुगलंमुनेरारण्यकस्यहि ॥ १२ ॥ स्वामिन्हनूमान्विप्रर्षेसेवकोऽहंपुरःस्थितः ॥ जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पंमुनीश्वर
॥ १३ ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः ॥ आलिलिङ्गहनूमन्तंरामभक्त्यासुशोभितम् ॥ १४ ॥ उभौप्रेमविनिर्भिन्नावुभावपिसुधाप्लुतौ ॥
स्थगितौचित्रलिखिताविवतत्रबभूवतुः ॥ १५ ॥ उपविष्टौकथास्तत्रचक्रतुःसुमनोहराः ॥ रघुनाथपदाम्भोजप्रीतिनिर्भरमानसौ ॥ १६ ॥ हनूमांस्त
मुवाचेदंवचोविविधशोभनम् ॥ आरण्यकंमुनिवरंरामाङ्घ्रिध्याननिर्भृतम् ॥१७॥ स्वामिन्नयंदशरथकुलहीराङ्कुरोमहान् ॥ रामभ्रातामहाशूरःशत्रुघ्नः
प्रणमत्यसौ ॥१८॥ लवणोयेननिहतःसर्वलोकभयङ्करः॥कृताश्चसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोधनाः ॥१९॥ एषपुष्कलनामात्वांनमत्युद्भटसेवितः ॥येना

धुनामहावीराजिताःसमरमण्डले ॥ २० ॥ जानीह्येनंबहुगुणंरामामात्यंमहाबलम् ॥ प्राणप्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम् ॥ २१ ॥ सुबाहुरयमत्युग्रो वैरिवंशदवानलः ॥ रामपादाब्जरोलम्बोनमतित्वांमहायशाः ॥ २२ ॥ सुमदोऽप्येषपार्वत्यादत्तरामाङ्घ्रिसेवया ॥ प्राप्तोऽधुनाऽसौसंसारवार्धिनिस्त रणंमहत् ॥ २३ ॥ सत्यवानयमश्वंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात् ॥ राज्यंनिवेदयामाससत्वांप्रणमतिक्षितौ ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसमालिंग्यसमा दरात् ॥ चकारारण्यकऋषिःस्वागतंफलकादिना ॥ २५ ॥ तेहृष्टास्तत्रवसतिंचक्रुर्मुनिवराश्रमे ॥ प्रातर्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांतेमहोद्यमाः ॥ २६ ॥ नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितंमुनिम् ॥ शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यांरामकृतालयाम् ॥ २७ ॥ सदूरान्नगरींदृष्ट्वासूर्यवंशनृपोषिताम् ॥ पदा तिरभवद्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया ॥ २८ ॥ सम्प्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम् ॥ मनोरथसहस्रेणसंरूढोरामदर्शने ॥ २९ ॥ ददर्शतत्रसरयूती रेमण्डपशोभिते ॥ रामंदूर्वादलश्यामंकञ्जकान्तिविलोचनम् ॥ ३० ॥ मृगशृङ्गंकटौरम्यंधारयन्तंश्रियान्वितम् ॥ ऋषिवृन्दैर्व्यासमुख्यैर्वृतंशूरैःसुसे वितम् ॥ ३१ ॥ भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम् ॥ ददतंदीनसङ्घेभ्योदानानिप्रार्थितानितम् ॥ ३२ ॥ विलोक्यारण्यकाख्योऽसौकृतार्थइत्यम न्यत ॥ मल्लोचनेपद्मदलसमानेरामलोकके ॥ ३३ ॥ अद्यमेसर्वशास्त्रस्यज्ञातृत्वंबहुसार्थकम् ॥ येनश्रीराममाज्ञायप्राप्तोऽयोध्यापुरीमिमाम् ॥३४॥ इत्येवमादिवचनानिबहूनिहृष्टोरामाङ्घ्रिदर्शनसुहर्षितगात्रशोभी ॥ प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यैर्योगेश्वरैरपिविचारपरैःसुदूरम् ॥३५॥ धन्योऽहम द्यरामस्यचरणावक्षिगोचरौ ॥ करिष्यामिवचोरम्यंवदन्नाममवेक्षयन् ॥३६॥ रामोऽपिवाडवश्रेष्ठंज्वलन्तंस्वेनतेजसा॥तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानम थाकरोत् ॥ ३७ ॥ रामचन्द्रस्तस्यपादौसुचिरंनतवान्महान् ॥ ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोर्मम ॥३८॥ इतिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः॥ सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजिताङ्घ्रिकः ॥ ३९ ॥ प्रणतंतंनृपश्रेष्ठंवाडवेन्द्रोमहातपाः ॥ गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिलिङ्गप्रियंप्रभुम् ॥ ४० ॥ कौ सल्यातनयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने ॥ संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षालयत्प्रभुः ॥ ४१ ॥ पादावनेजनोदंतुमस्तकेऽधाद्धरिःस्वयम् ॥ पवित्रितो ऽद्यसगणःसकुटुम्बइतिब्रुवन् ॥ ४२ ॥ चन्दनेनविलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम् ॥ उवाचचवचोरम्यंदेवदेवेन्द्रसेवितः ॥ ४३ ॥ स्वामिन्मखो मयावाजिमेधसंज्ञःक्रियेतह ॥ सोऽयंत्वच्चरणापातादद्यपूर्णोभविष्यति ॥ ४४ ॥ अद्यमेब्रह्महत्योत्थपापहानिंकरिष्यति ॥ अश्वमेधःक्रतुर्युष्मच्च रणेनपवित्रितः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेन्द्रसेवितम् ॥ आरण्यकउवाचेदंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ॥ ४६ ॥ स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्म ण्यभूमिप ॥ त्वन्मूर्तयोमहाराजब्राह्मणावेदपारगाः ॥ ४७ ॥ त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि ॥ ततोऽखिलानृपाविप्रंपूजयिष्यन्तिभूमिप ॥

॥ ४८ ॥ त्वयोक्तंयन्महाराजविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोमिविमलंतत्तुहास्यकरंवचः ॥ ४९ ॥ त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्व
पापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ॥ ५० ॥ सर्ववेदेतिहासानांसारार्थोऽयमितिस्फुटम् ॥ यद्रामनामस्मरणंक्रियतेपापतारकम् ॥ ५१ ॥ तावद्गर्ज
न्तिपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ नयावत्प्रोच्यतेनामरामचन्द्रतवस्फुटम् ॥५२॥ त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुञ्जराः ॥ पलायन्तेमहाराजकुत्रचि
त्स्थानलिप्सया ॥ ५४ ॥ तस्मात्तवकथंहत्यामहापुण्यददर्शन ॥ रामत्वत्सुकथांश्रुत्वापूतःसद्योभविष्यति ॥ ५४ ॥ मयापूर्वंकृतयुगेगङ्गायास्तीरवा
सिनाम् ॥ ऋषीणांमुखतोवाक्यंश्रुतमेतत्पुराविदाम् ॥ ५५ ॥ तावत्पापभियःपुंसांकातराणांसुपापिनाम् ॥ यावन्नवदतेवाचारामनाममनोहरम्
॥ ५६ ॥ तस्माद्धन्योऽहमधुनाममसंसृतिनाशनम् ॥ साम्प्रतंसुलभंरामचन्द्रत्वद्दर्शनादभूत् ॥ ५७ ॥ इत्युक्तवन्तंसमुनिंपूजयामासतत्रवै ॥ सर्वेमु
निजनाःसाधुसाधुवाक्यमितिब्रुवन् ॥ ५८ ॥ शेषउवाच ॥ अत्याश्चर्यमभूत्तत्रतन्मेनिगदतःशृणु ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठरामभक्तिपरायण ॥ ५९ ॥
रामंदृष्ट्वामहाराजंयोदृशंध्यानगोचरम् ॥ अत्यन्तंहर्षमापन्नोजगादसमुनीश्वरान् ॥ ६० ॥ मुनीश्वराःसंशृणुतमद्वाक्यंसुमनोहरम् ॥ मादृशःकोनभू
लोकेभविष्यतिसुभाग्यवान् ॥ ६१ ॥ नास्तिमत्सदृशःकोऽपिनजातोनभविष्यति ॥ यद्रामभद्रोमांनत्वास्वागतंपरिपृष्टवान् ॥ ६२ ॥ यत्पादपङ्क
जरजःश्रुतिमृग्यंसदैवहि ॥ सोऽद्यमत्पादयोःपाथःपीत्वापूतममन्यत ॥६३॥ एवंप्रवदतस्तस्यब्रह्मस्फोटोऽभवत्तदा ॥ निर्गतंतद्भवंतेजोविवेशरघुना
यके ॥६४॥ पश्यतांसर्वलोकानांसरयूतीरमण्डपे ॥ सायुज्यमुक्तिंसम्प्रापदुर्लभांयोगिभिर्जनैः ॥ ६५ ॥ दिवितूर्यनिनादोऽभूद्वीणानादोऽभवत्तदा ॥
पुष्पवृष्टिःपपाताग्रेपश्यतांचित्रमद्भुतम् ॥ ६६ ॥ मुनयोऽप्येतदीक्षित्वाप्रशंसन्तोमुनीश्वरम् ॥ कृतार्थोऽयंमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुषीक्षितः ॥ ६७ ॥ इति
श्रीपाद्मेपुराणेपातालखण्डेशेषवा० रामाश्व० आरण्यकमुनेर्विष्णुलोकगमनंनामसप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ व्यासउवाच ॥ एतदाख्यानकंश्रु
त्वावात्स्यायनउदारधीः ॥ परमंहर्षमापेदेजगादचफणीश्वरम् ॥१॥ वात्स्यायनउवाच॥कथांसंशृण्वतेमह्यंतृप्तिर्नास्तिफणीश्वर ॥ रघुनाथस्यभक्तार्ति
हारिकीर्तिकरस्यवै ॥२॥ धन्यआरण्यकोनाममुनिर्वेदधरःपरः॥रघुनाथंसमालोक्यदेहंतत्याजनश्वरम् ॥३॥ ततोराज्ञोहयःकुत्रगतःकेननियन्त्रितः ॥
कथंतत्ररमानाथकीर्तिर्जाताफणीश्वर ॥ ४ ॥ सर्वंकथयमेतथ्यंसर्वज्ञोऽस्तियतोभवान् ॥ धराधरवपुर्धारीसाक्षात्तस्यस्वरूपधृत् ॥५॥ व्यासउवाच ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ उवाचरामचारित्रंतत्तद्गुणकथोदयम् ॥ ६ ॥ शेषउवाच ॥ साधुपृच्छसिविप्रर्षेरघुनाथगुणान्मुहुः ॥
श्रुतानश्रुतवत्कृत्वातेषुलोलुपतांदधन् ॥ ७ ॥ ततोनिरगमद्वाहःसैनिकैर्बहुभिर्वृतः ॥ रेवातीरेमनोज्ञेतुमुनिवृन्दनिषेविते ॥ ८ ॥ सेनाचरास्ततःसर्वेय

त्रवाहस्ततस्ततः ॥ प्रसर्पन्तिनिरीक्षन्तस्तन्मार्गंरणकोविदाः ॥ ९ ॥ वार्जीगतोऽथरेवायाह्रदेऽगाधजलान्विते ॥ भालेस्वर्णभवंपत्रधारयन्पूजिता ङ्गकः ॥ ॥ १० ॥ ततोजलेममज्जासौरामचन्द्रहयोवरः ॥ तदासर्वेमहाशूरास्तत्रविस्मयमागताः ॥ ११ ॥ तैःपरस्परमेवोचेकथंहयसमागमः ॥ को ऽत्रगन्ताजलेवाहमानेतुंतंमहोदयम् ॥१२॥ इतियावत्समुद्विग्नामन्त्रयन्तेपरस्परम् ॥ तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरघोःपतिः ॥ १३ ॥ तान्सर्वान्विम नस्कान्सद्दृष्ट्वाशत्रुघ्नसंज्ञितः ॥ पप्रच्छमेघगम्भीरवाचावीरशिरोमणिः ॥ १४ ॥ किंस्थितंनिखिलैरद्ययुष्माभिःसङ्घशोजले ॥ कुत्राश्वोरघुनाथस्यस्व र्णपत्रेणशोभितः ॥ १५ ॥ जलेकिंविनिमग्नोऽसौहृतोवाकेनमानिना ॥ तन्मेकथयतक्षिप्रंकथंयूयंविमोहिताः ॥ १६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुव रस्यहि ॥ कथयामासुस्तेसर्ववीराःशूरशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ जनाऊचुः ॥ स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तममभवज्जले ॥ निममज्जततोनायाद्धय स्तवमनोहरः ॥ १८ ॥ त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः ॥ अस्माभिस्तत्रगन्तव्यंत्वयासार्द्धंमहामते ॥ १९ ॥ शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वा वचस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः ॥ खेदंप्रापजनान्पश्यञ्जलसन्तरणोद्यतान् ॥ २० ॥ उवाचमन्त्रिमुख्यंसकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥ कथंवाहस्यसम्प्रा प्तिर्भविष्यतिवदस्वतत् ॥ २१ ॥ केतत्रशूराःसंयोज्याजलेऽन्वेषयितुंहयम् ॥ कोवाऽऽनयिष्यतेवाहंकेनोपायेनतद्वद ॥ २२ ॥ इतिराज्ञोवचः श्रुत्वासुमतिर्मन्त्रिसत्तमः ॥ उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव ॥२३॥ सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्नस्तितवश्रीमञ्छक्तिरद्भुतकर्मणः ॥ पातालगमनेशक्ति र्जलमध्यादिहस्फुटम् ॥ २४ ॥ अन्यच्चपुष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः ॥ हनूमतोऽपिरामस्यपादसेवापरस्यच ॥ २५ ॥ तस्माद्यूयंत्र योगत्वाहयमानयतध्रुवम् ॥ यतोभवेद्वाहमेधोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ स्वयंविवे शतोयान्तर्हनुमत्पुष्कलान्वितः ॥ २७ ॥ यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत ॥ अनेकोद्यानशोभाढ्यममेयंपुटभेदनम् ॥ २८ ॥ तत्रमाणिक्य रचितैस्तम्भैस्वर्णमयैर्हयम् ॥ बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् ॥ २९ ॥ स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः ॥ सेवन्तेसुन्दरीमेकांपर्यङ्केसुख मास्थिताम् ॥ ३० ॥ तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्स्वामिनींप्रति ॥ एतेऽल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ॥ ३१ ॥ भविष्यन्तितवश्रेष्ठमाहार स्यफलंमहत् ॥ एतेषांशोणितंस्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ॥ ३२ ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यसेविकानांवराङ्गना ॥ जहासकिञ्चिद्वदनंनर्तयन्तीभ्रुवानघा ॥ ३३ ॥ तावत्त्रयस्तेसम्प्राप्ताःसन्नाहश्रीविशोभिताः ॥ शिरस्त्राणानिदधतःशौर्यवीर्यसमन्विताः ॥ ३४ ॥ तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौन्दर्यश्रीसमन्वि ताः ॥ प्रोचुस्तेविस्मयंविप्रकिमिदंदृश्यतेमहत् ॥ ३५ ॥ नमश्चक्रुर्महात्मानःसर्वेदेववराङ्गनाः ॥ किरीटमणिविद्योतद्योतिताङ्घ्रियुगास्ततः ॥ ३६ ॥

सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी ॥ केयूयमत्रसम्प्राप्ताःकथंचापधरानराः ॥ ३७ ॥ मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत् ॥ अत्रप्राप्तस्यतु
क्वापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ॥ ३८ ॥ अश्वोऽयंकस्यराज्ञोवैकथंचामरवीजितः ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयन्तुममाग्रतः ॥ ३९ ॥ इतितस्यावचःश्रु
त्वामोहनाचारसंयुतम् ॥ हनूमांस्तांप्रत्युवाचगतभीःप्रहसन्निव ॥ ४० ॥ वयंवैकिङ्कराराज्ञस्त्रैलोक्यस्यशिखामणेः ॥ त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवशि
रोमणिम् ॥ ४१ ॥ रामभद्रस्यजानीहिहयमेधप्रवर्तितुः ॥ प्रमुञ्चवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ॥ ४२ ॥ वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥
नयिष्यामोबलाद्वाहंहत्वातत्प्रतिरोधकान् ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्लुवङ्गस्यवराङ्गना ॥ विवरस्थाप्रत्युवाचहसन्तीवाक्यकोविदा ॥ ४४ ॥
मयानीतमिमंवाहंनकोमोचयितुंक्षमः ॥ वर्षायुतेननिशितैर्बाणकोटिभिरुच्छिखैः ॥ ४५ ॥ परंरामस्यपादाब्जसेवकीकर्मकारिणी ॥ नग्रहीष्यामि
तद्वाहंराजराजस्यधीमतः ॥ ४६ ॥ महानविनयोजातोममनेत्र्याःसुवाजिनः ॥ क्षमताद्रामचन्द्रस्तच्छरण्योभक्तवत्सलः ॥ ४७ ॥ यूयंक्लिष्टास्त
त्पुरुषाहयार्थंतस्यरक्षितुः ॥ याचध्वंवरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ॥ ४८ ॥ यथामेऽमीवमत्युग्रंक्षमेऽतपुरुषोत्तमः ॥ व्रीडांत्यक्त्वाऽखिलांयूयंवृणु
ध्वंवरमुत्तमम् ॥ ४९ ॥ तस्यावचःपरंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम् ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ॥ ५० ॥ तथापियाचेवरमेकमुत्तमंवि
धेहितन्मेमनसःसमीहितम् ॥ भवेभवेनोरघुनायकःपतिर्वयंचतत्कर्मकराश्चकिङ्कराः ॥ ५१ ॥ एतद्वचनमाकर्ण्यप्लुवगस्यतदाङ्गना ॥ उवाचवाक्यं
मधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ॥ ५२ ॥ भवद्भिःप्रार्थितंयद्वैदुर्लभंसर्वदैवतैः ॥ तद्भविष्यत्यसन्देहःसेवकास्तद्रघोःपतेः ॥ ५३ ॥ तथापिवरमेकंवैदास्या
मिकृतहेलना ॥ रघुनाथस्यतुष्ट्यर्थंतद्दतंमेभवेद्वचः ॥ ५४ ॥ अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः ॥ ग्रहीष्यतिभवद्वाहंशिवेनपरिरक्षितः ॥ ५५ ॥
तज्जयार्थंमहास्त्रंमेगृह्णीतसुमहाबलाः ॥ द्वैरथेसतुयोद्धव्यःशत्रुघ्नेनत्वयामहान् ॥ ५६ ॥ इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसङ्गरे ॥ अनेनपूतोरामस्यस्व
रूपंज्ञास्यतेपुनः ॥ ५७ ॥ ज्ञात्वातंवाजिनंदत्त्वाचरणेप्रपतिष्यति ॥ तस्माद्गृह्णीध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ॥ ५८ ॥ तच्छ्रुत्वारघुनाथस्य
भ्राताजग्राहचास्त्रकम् ॥ उदङ्मुखःपवित्राङ्गोयोगिन्यादत्तमद्भुतम् ॥ ५९ ॥ तत्प्राप्याणंमहातेजाबभूवरिपुकर्शनः ॥ दुष्प्रधर्ष्योदुराराध्यो
वैरिवारणसत्सृणिः ॥ ६० ॥ तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्तमम् ॥ गृहीत्वागाज्जलात्तस्माद्देवातीरेसुखोचिते ॥ ६१ ॥ तंदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्र
हृष्टाङ्गामुदान्विताः ॥ साधुसाधुप्रशंसन्तःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम् ॥ ६२ ॥ हनूमान्कथयामासहयस्यागमनंमहत् ॥ वरप्राप्तिंचतेभ्योवैतेऽपिश्रुत्वामु
दंगताः ॥६३॥ इतिश्रीपाद्मेपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०शत्रुघ्नस्ययोगिनीदर्शनपूर्वकंजलमध्याद्वाहप्राप्तिर्नामाष्टात्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

शेषउवाच ॥ निनदत्सुमृदङ्गेषुवीणानादेषुसर्वतः ॥ मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनिर्मितम् ॥१॥ यत्रस्फाटिककुडयानांरचनाभिर्गृहान्नृणाम् ॥ हसन्ति
विन्ध्यंविमलंपर्वतंनागसेवितम् ॥२॥ राजतानिगृहाण्यत्रदृश्यन्तेप्रकृतेरपि ॥ विचित्रमणिसन्नद्धानानामाणिक्यगोपुराः ॥३॥ पद्मिन्योयत्रलोकानां
गेहेगेहेमनोहराः ॥ हरन्तिचित्तानिनृणांमुखपद्मकलेक्षिताः ॥ ४ ॥ पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसुभूमिषु ॥ बद्धःसंलक्ष्यतेविप्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ॥
॥ ५ ॥ क्रीडाशैलाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः ॥ कुर्वन्तिशङ्कांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ॥ ६ ॥ हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिकेसुनियन्त्रिताः ॥
कुर्वन्तिमेघान्नोभीतिंमानसंनस्मरन्तिच ॥ ७ ॥ निरन्तरंशिवस्थानेध्वस्तंचन्द्रिकयातमः ॥ शुक्लकृष्णविभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ॥ ८ ॥
तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान् ॥ राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्माङ्गदोबली ॥ वनिताभिर्गतोर
म्यदेहाभिःक्रीडितुंवनम् ॥१०॥ तासांमञ्जीरसंरावःकङ्कणानांरवस्तथा ॥ मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्यकथात्रभोः ॥ ११ ॥ वनंजगामसुमहत्सुपुष्प
नगसंयुतम् ॥ सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजितम् ॥१२॥ चम्पकायत्रबहुशःफुल्लकोरकशोभिताः ॥ कुर्वन्तिकामिनांतत्रहृच्छयार्तिंविलोकिताः
॥१३॥चूताःफलादिभिर्नम्रामञ्जरीकोटिसंयुताः ॥ नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशालास्तालास्तमालकाः॥१४॥कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः॥सदा
मधुपझङ्कारगतनिद्राःसुमल्लिकाः॥१५॥ दाडिमानांसमूहाश्चकर्णिकारैःसमन्विताः ॥ केतकीकानकीवन्यवृक्षराजिविराजिताः ॥१६॥ तस्मिन्वनेप्रमद
संयुतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंमधुरवाग्विजिहीर्षयोच्चैः ॥ उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुज्झितभीर्विवेश ॥ १७ ॥ काश्चित्तंनृत्य
विद्याभिस्तोषयन्तिस्मशोभनम् ॥ काश्चिद्गानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोचितैः॥१८॥ भ्रूसंज्ञाभिःपराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः॥ परिरम्भणचातुर्यैं
स्तंहृष्टंविदधुःस्त्रियः ॥ १९॥ ताभिःपुष्पोच्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः ॥ वाण्याकोमलयाशंसन्नेमेकामवपुर्धरः ॥ २० ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेराजराज
स्यधीमतः ॥ प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः ॥२१॥ तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशंगङ्गासमंघुसृणकुङ्कुमपिञ्जराङ्गम्॥गत्याऽसमंपवनवेगतिरस्करि
ण्यादृष्ट्वास्त्रियःपरमकौतुकधामदेहम् ॥२२॥ ऊचुःपतिंकमलमध्यपिशङ्गवर्णास्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः॥दन्तव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्त्राःका
मस्यबाणनयनादिविमोहनाभाः ॥ २३ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ कान्तकोऽयंमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः ॥ कस्यवाभातिशोभाढ्योगृहाणस्वबलादिमम् ॥
॥ २४ ॥ शेषउवाच ॥ तदुक्तंवचआकर्ण्यलीलाललितलोचनः ॥ जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया ॥२५॥ वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम् ॥
जहासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः ॥ २६ ॥ रुक्माङ्गदउवाच ॥ पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिय ॥ तस्मिन्कथंविधत्तेसउत्सेकंरामभूमि

पः ॥ २७ ॥ यस्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृत् ॥ यंदेवादानवायक्षानमन्तिमणिमौलिभिः ॥ २८ ॥ कुरुताद्वाजिमेधंवैजनकोमेमहाबलः ॥ या
त्वेषवाजिशालायांबभ्रन्तुममवैभटाः ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः ॥ प्रहृष्टवदनाजाताःकान्तंतुपरिरेभिरे ॥ ३० ॥ गृहीत्वाच
हयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान् ॥ पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ॥ ३१ ॥ मृदङ्गध्वनिषुप्रोच्चैराहतेषुसमन्ततः ॥ बन्दिभिःसंस्तुतःप्रागात्स्वपि
तुर्मन्दिरंमहत् ॥ ३२ ॥ तस्मैसकथयामासहयंनीतंरघोःपतेः ॥ वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छन्दगतिमद्भुतम् ॥३३॥ रक्षितंशत्रुसूदेनमहाबलसमेतिना ॥
तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ॥ ३४ ॥ नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः ॥ नीत्वापुनःसमायान्तंचौरस्येवविचेष्टितम् ॥ ३५ ॥
कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे ॥ अर्धाङ्गनाधरायाङ्गभूषायचन्द्रधारिणे ॥३६॥ तेनसंमन्त्रयामासनृपोवीरमणिर्महान्॥पुत्रसृष्टंमहत्कर्मविनि
न्द्यंमहतांमतः ॥ ३७ ॥ शिवउवाच ॥ राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम् ॥ योजहारमहावाहंरामचन्द्रस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ अद्ययुद्धंमहद्भातिसुरा
सुरविमोहनम् ॥ शत्रुघ्नेनमहीभर्त्रावीरकोट्येकरक्षिणा ॥३९॥ मयायोध्रियतेस्वान्तेजिह्वयाप्रोच्यतेहियः॥तस्यरामस्ययज्ञाङ्गंजहारतवपुत्रकः ॥४०॥
परमत्रमहाँल्लाभोभविष्यतिरणाङ्गणे ॥ यद्रामचरणाम्भोजंद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ॥४१॥ अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे॥नयिष्यन्तिबलाद्वा
हंमयारक्षितमप्यमुम् ॥ ४२ ॥ तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः ॥ वाजिनेभोजनंदत्त्वाप्रेक्षस्वाङ्घ्रियुगंततः ॥४३॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्य
सनृपोत्तमः ॥ उवाचतंसुरेन्द्रादिवन्द्यपादाम्बुजद्वयम् ॥ ४४ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम् ॥ तदसौक्रान्तुमुद्युक्तः
कतुनाहयसंज्ञिना ॥ ४५ ॥ तस्माद्रक्ष्यःस्वप्रतापोयेनकेनापिमानिना ॥ यावच्छक्यंकर्मकृत्वाशरीरव्ययकारिणा ॥ ४६ ॥ सर्वंकृतंसुतेनेदंगृहीतो
ऽश्वःपुनर्यतः ॥ कोपितंरामभूपालंसमयार्हंकुरुप्रभो ॥ ४७ ॥ क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्यार्हंभवेन्नहि ॥ यदकस्माद्रिपोःपादौप्रणमेद्भयविह्वलः ॥ ४८ ॥
रिपवोविहसन्त्येनंकातरोऽयंनृपाधमः ॥ क्षुद्रःप्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ॥४९॥ तस्माद्भवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते॥ यद्विधेयंविचार्यै
वकर्तव्यंभक्तरक्षणम् ॥ ५० ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचन्द्रचूडोऽवदद्वचः ॥ प्रहसन्मेघगम्भीरवाण्यासंमोहयन्मनः ॥ ५१ ॥ यदिदेवा
स्त्रयस्त्रिंशत्कोटयःसमुपस्थिताः ॥ तथापित्वत्तःकेनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ॥ ५२ ॥ यदिरामःसमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति ॥ तदाहंचरणौतस्य
प्रणमामिसुकोमलौ ॥ ५३ ॥ स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते ॥ अन्यंवीरास्तृणप्रायाःकिञ्चित्कर्तुंनवैक्षमाः ॥ ५४ ॥ तस्माद्युद्ध्वस्वराजे
न्द्ररक्षकेमयिसुस्थिते ॥ कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसङ्गता ॥ ५५ ॥ एतद्वचःपरंश्रुत्वाचन्द्रचूडस्यभूमिपः ॥ जहर्षमानसेऽत्यन्तंयुद्धकर्माणिकौ

तुकी ॥ ५६ ॥ इतिश्रीपाद्मेपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०वीरमणिपुत्रेणहयग्रहणंनामैकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥३९॥ शेषउवाच ॥ सेनाच
रास्तुरामस्यमहाबलसमन्विताः ॥ समागतास्तंपश्यन्तोहयंरामस्यभूपतेः ॥ १ ॥ क्वासावश्वःकेननीतःकथंवादृश्यतेनसः ॥ कोगन्तायमपुर्यां
वैवाहंहत्वासुमन्दधीः ॥ २ ॥ विलोकयन्तस्तन्मार्गंयावत्सेनाचरारघोः ॥ तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ ३ ॥ पप्रच्छसेवकान्सर्वा
न्कुत्राश्वोममसाम्प्रतम् ॥ नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ॥ ४ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः ॥ प्रोचुर्नाथमनोवेगोवाहःकेनापिका
नने ॥ ५ ॥ हृतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः ॥ तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिंप्रतिप्रभो ॥ ६ ॥ तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिंनृप ॥ शत्रुघ्नः
शत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृत् ॥ ७ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कोऽत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसङ्गमः ॥ कियद्बलंभूमिपतेर्येनमेऽद्यहृतोहयः ॥ ८ ॥
सुमतिरुवाच ॥ राजन्देवपुरंह्येतद्देवेनैवविनिर्मितम् ॥ कैलासमिवदुर्गम्यंवैरिसङ्घैःसुसंहतैः ॥ ९ ॥ अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रतापवान् ॥
राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः ॥ १० ॥ योऽसौप्रलयकारीसआस्तेभक्त्यावशीकृतः ॥ चन्द्रचूडाःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ॥ ११ ॥
तस्मादत्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति ॥ यत्ताःसन्तःप्रकुर्वन्तुरक्षणंकटकस्यहि ॥ १२ ॥ एवंश्रुत्वासशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः ॥ सैन्यव्यूहंरचित्वासौ
तिष्ठतिस्ममहायशाः ॥ १३ ॥ अथतंसुखमासीनंमन्त्रयन्तंसुमन्त्रिणा ॥ आजगामसदेवार्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः ॥ १४ ॥ तमागतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्न
स्तपसांनिधिम् ॥ अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयत् ॥ १५ ॥ स्वागतेनचसन्तुष्टंनारदंमुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशा
रदः ॥ १६ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मदीयोऽश्वःकुत्रविप्रकथयस्वमहामते ॥ नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेवकैर्ममकोविदैः ॥ १७ ॥ शंसतयेनवानीतंक्षत्रिये
णचमानिना ॥ कथमत्रहयप्राप्तिर्भविष्यतितपोधन ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यसनारदः ॥ उवाचवीणांरणयन्गायन्रामकथांमुहुः ॥
॥ १९ ॥ नारदउवाच ॥ एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान् ॥ तत्पुत्रेणवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् ॥ २० ॥ तत्रयुद्धंमहत्तेऽद्यभविष्यतिसुदारु
णम् ॥ अत्रवीराःपतिष्यन्तिबलशौर्यसमन्विताः ॥ २१ ॥ तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यंतेमहाबल ॥ रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः ॥ २२ ॥
जयस्तेभवताराजन्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात् ॥ रामंकोनुपराजीयाद्भुवनेसकलेह्यपि ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः ॥ यु
द्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानवयोरिव ॥ २४ ॥ शेषउवाच ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहारवम् ॥ २५ ॥
आह्वयामाससेनान्यंरिपुवीरंमहोन्नतम् ॥ कथयामासचक्षिप्रंमेघगम्भीरयागिरा ॥ २६ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ सेनानीःपटहस्याज्ञांदेहिमेशोभने

पुरे ॥ तच्छ्रुत्वामेसुसन्नद्धाःशत्रुघ्नंप्रतियान्तुते ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोवीरमणेस्तदा ॥ कारयामासपटहंमहारवनिनादितम् ॥
॥ २८ ॥ गेहेगेहेचरथ्यायांश्रूयतेपटहध्वनिः ॥ शत्रुघ्नंयान्तुयेसर्वेवीराराजपुरेस्थिताः ॥ २९ ॥ येवैराज्ञःसमुल्लङ्घ्यशासनंवीरमानिनः॥
पुत्रावाभ्रातरोवापितेवध्याःस्युर्नृपाज्ञया ॥ ३० ॥ शृण्वन्तुवीराःपुनरप्याहतेपटहेरवम् ॥ श्रुत्वाविधीयतामाशुकर्तव्यंमाविलम्बितम् ॥ ३१ ॥
शेषउवाच ॥ इतिपटहरवंस्वकर्णगोचरंनरवरवीरवराययुर्नृपोत्तमम् ॥ कनककवचभूषितस्वदेहाःसमरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ॥ ३२ ॥ केचि
द्ययुःशिरस्त्राणंधृत्वाशिरसिशोभनम् ॥ कवचेनसुशोभाढ्याःशतकोटिसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ रथेनहययुग्मेनमणिकाञ्चनशोभिना ॥ ययुस्ते
राजसन्देशान्नृवरायुद्धदुर्मदाः ॥ ३४ ॥ केचिन्मतङ्गजैर्मत्तैःकेचिद्वाहैःसुशोभनैः ॥ ययुर्नृपगृहंसर्वेराजसन्देशकारकाः ॥ ३५ ॥ विविक्तस्व
र्णकवचशिरस्त्राणसुशोभितः ॥ रुक्माङ्गदोऽपिचनिजेरथेतिष्ठन्मनोजवे ॥ ३६ ॥ शुभाङ्गदोऽनुजस्तस्यमहारत्नमयंदधन् ॥ कवचंवपुषिश्रेष्ठं
निजंप्रायाद्रणोत्सवे ॥ ३७ ॥ राजभ्रातावीरसिंहःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ययौनृपाज्ञयातत्रशासनंभूमिपस्यहि ॥ ३८ ॥ जामेयस्तस्यरा
ज्ञोऽपिबलमित्रइतिस्मृतः ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीजगामनृपमन्दिरम् ॥ ३९ ॥ सेनानीरिपुवारोऽपिसेनांतांचतुरङ्गिणीम् ॥ सज्जांविधायभूपाय
न्यवेदयदथोमहान् ॥ ४० ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितम् ॥ मणिसृष्टोच्चचक्रोच्चमारोहत्स्यन्दनोत्तमम् ॥ ४१ ॥ ततोवीरार्णवेशङ्ख
निनादश्चसमन्ततः ॥ श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसङ्गरे ॥ ४२ ॥ भेर्यःसमन्ततोजघ्नुःशुभवादकवादिताः ॥ अनीकान्यत्रतस्यासन्सङ्ग्रामा
यप्रतस्थुषः ॥ ४३ ॥ सर्वेकृतस्वस्त्ययनाःसर्वाभरणभूषिताः ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसम्पूर्णाययुःसमरमण्डलम् ॥ ४४ ॥ भेरीशङ्खनिनादेनपूरिता
श्चनगागुहाः ॥ आकारितुंगतःकिंनुतद्रवःस्वर्गसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्र
धनमण्डलम् ॥ ४६ ॥ आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम् ॥ समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुंपुरुषानयात् ॥ ४७ ॥ तदागतंबलंदृष्ट्वा
रथिभिःशस्त्रकोविदैः ॥ कोलाहलीकृतंसर्वमुवाचसुमतिंनृपः ॥ ४८ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली ॥ योद्धुंमांमह
ताभूयःसैन्येनचतुरङ्गिणा ॥ ४९ ॥ कथंयुद्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यन्तिबलोत्कटाः ॥ तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ॥ ५० ॥
सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्नसौमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ समागतःसयुद्धार्थंशिवभक्तिसमन्वितः ॥ ५१ ॥ साम्प्रतंयुद्धचतांवीरःपुष्कलःपरमा

१ कृत्वेति शेषः । श्रुत्वेत्यर्थः ।

स्त्रवित् ॥ अन्येऽपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः ॥ ५२ ॥ शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवताऽनघ ॥ द्वन्द्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्र
मः ॥ ५३ ॥ अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेऽत्रभविष्यति ॥ पश्चाद्यद्रोचतेस्वामिंस्तत्कुरुष्वमहामते ॥ ५४ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमा
कर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ सुभटानादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ५५ ॥ सर्वैःससैन्यैर्युद्धाथराजभिःशस्त्रकोविदैः ॥ यथास्यान्मेजयः
क्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ॥ ५६ ॥ जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः ॥ महोत्साहेनसंयुक्ताययुर्योद्धुंतुसैनिकैः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपाद्मे
पुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०वीरमणिनासहयुद्धनिश्चयोनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ शेषउवाच ॥ युद्धायतेसुसन्नद्धाःशत्रुघ्न
स्यमहाबलाः ॥ ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्यसमन्विताः ॥ १ ॥ शरान्विमुञ्चमानास्तेभिन्दन्तःसैनिकान्बहून् ॥ व्यदृश्यन्तरणान्तःस्थाःशरा
सनधरानराः ॥ २ ॥ अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः ॥ भग्नावाहसमेताश्चदृश्यन्तेरणमण्डले ॥ ३ ॥ विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारुक्माङ्ग
दोबली ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्ययौयोद्धुंससैनिकान् ॥४॥ शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत् ॥ शोणनेत्रान्तरोभीमोमहाकोपसमन्वितः ॥ ५ ॥
अनेकबाणसंविग्नान्कुर्वञ्छूरान्सहस्रशः ॥ हाहाकारंकारयंस्तत्रययौरुक्माङ्गदोबली ॥ ६ ॥ राजपुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया ॥ आह्वयामासशत्रु
घ्नभारतिंपुष्कलंबली ॥ ७ ॥ रुक्माङ्गदउवाच ॥ आगच्छवीरकर्मात्वंमहाबलपराक्रम ॥ मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेणभास्वता ॥ ८ ॥ किमन्यै
स्त्रासितैर्वीरनिहतैःकोटिभिर्नरैः ॥ मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ॥ ९ ॥ इत्युक्तवन्तंतरसाप्रहसन्पुष्कलोबली ॥ जघानविपुलेमध्येवक्षसस्ती
क्ष्णपर्वभिः ॥ १० ॥ तदमृष्यन्राजपुत्रोमहाचापेदधञ्शरान् ॥ जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोऽन्तरे ॥ ११ ॥ उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ॥
रेजातेसमरेतौहिकुमारतारकौयथा ॥ १२ ॥ बाणान्धनुषिसन्धायदशसङ्ख्यान्महाशितान् ॥ अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् ॥ १३ ॥ चतु
र्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांसूतमपातयत् ॥ एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यन्दनरक्षकौ ॥ १४ ॥ नकेनहृदिविव्याधराजपुत्रस्यवेगवान् ॥ तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वा
सर्वेवीराःप्रतोषिताः ॥ १५ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अत्यन्तंकोपमापन्नःस्यन्दनंपरमाविशत् ॥ १६ ॥ सस्थित्वास्यन्दनव
रेहयरत्नेनभूषिते ॥ शरासनंमहद्धृत्वासुदृढंगुणपूरितम् ॥ १७ ॥ उवाचपुष्कलंवीरंरुक्माङ्गदइदंवचः ॥ महापराक्रमंकृत्वाक्वयास्यसिपरन्तप ॥
॥ १८ ॥ पश्यमेऽद्यपराक्रान्तियद्बलेनविनिर्मिताम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोवीरनयामित्वद्रथंनभः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वशरासने ॥
मन्त्रयित्वाततश्चास्त्रंभ्रामकंपौष्कलेरथे ॥ २० ॥ मुमोचनिशितंबाणंस्वर्णपुङ्खैकशोभितम् ॥ तेनबाणेननीतोऽस्यरथोयोजनमात्रकम् ॥ २१ ॥

धृतःकृच्छ्रेणसूतेनरथोबभ्रामभूतले ॥ कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ जगादवचनंतंवैबाणंबिभ्रच्छरासने ॥ स्वर्गंप्राप्नुहिवीरा
ग्र्यसर्वदेवैश्चसेवितम् ॥ २३ ॥ त्वादृशाःपृथिवीयोग्यानभवन्तिनृपोत्तम ॥ शतक्रतुसभायोग्यास्तद्गच्छत्वंसुरालयम् ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वासमुमोचा
स्त्रमाकाशप्रापकंमहत् ॥ तेनबाणेनसरथोययौखमनुलोमतः ॥ २५ ॥ सर्वाँल्लोकानतिक्रामन्ययौसूर्यस्यमण्डलम् ॥ तज्ज्वालयारथोदग्धोहयसू
तसमन्वितः ॥ २६ ॥ तत्करैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरःसुदुखितः ॥ पपातचन्द्रचूडंसधृत्वाहृद्यसुखार्दनम् ॥ २७ ॥ भूमौनिपतितस्तत्रकरदग्धकलेवरः ॥
अत्यन्तंदुःखमापन्नोमुमूर्च्छरणमण्डले ॥ २८ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौमूर्च्छितेराजपुत्रके ॥ हाहाकारोमहानासीत्तत्रसङ्ग्राममूर्धनि ॥ २९ ॥ वैरिणो
जयलक्ष्मींतेप्रापुःपुष्कलमुख्यकाः ॥ पलायनपराजातावैरिणोहयरक्षकाः ॥ ३० ॥ तदापुत्रस्यवैमूर्च्छांदृष्ट्वावीरमणिर्नृपः ॥ प्रायात्समरमध्यस्थंपु
ष्कलंकोपपूरितः ॥ ३१ ॥ तदाभूमिश्चचालेयंसपर्वतवनोत्तमा ॥ शूरावैहर्षमापन्नाःकातराभयपीडिताः ॥ ३२ ॥ चापंमहद्दधानःसइषुधीअक्ष
यावपि ॥ रोषान्निःश्वासमामुञ्चन्नाह्वयामासवैरिणम् ॥ ३३ ॥ इतिश्रीपाद्मेपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०रुक्माङ्गदपराजयपुष्कलविजयोनामै
कचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ शेषउवाच ॥ आह्वयन्तंमहासैन्यवारिधौपुष्कलंनृपम् ॥ समालक्ष्यकपीन्द्रोऽपिहनूमांस्तमधावत ॥ १ ॥
लाङ्गूलमुद्यम्यविशालदेहंसरावमातत्यपयोदघोषम् ॥ रणस्थितान्वीरवरान्कपीन्द्रोजगामतंवीरमणिंनृपेन्द्रम् ॥२॥ आयान्तंतंहनूमन्तंवीक्ष्यपुष्क
लउद्भटः ॥ विलोकयामासदृशावैरिक्रोधसुशोणया ॥ ३ ॥ जगादतंहनूमन्तंपुष्कलःपरमास्त्रवित ॥ मेघगम्भीरयावाचानादयन्रणमण्डलम् ॥ ४ ॥
पुष्कलउवाच ॥ कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोऽसिमहाकपे ॥ कियद्बलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्महत ॥ ५ ॥ यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता ॥ तत्रत्वं
लीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानवा ॥ ६ ॥ कोऽयंराजावीरमणिःकियद्बलमथाल्पकम् ॥ अत्रागमनमत्युग्रंतववीरनभाव्यते ॥ ७ ॥ रघुनाथकृपापा
ङ्गादहंनिस्तीर्यदुस्तरम् ॥ क्षणान्निर्यामिकीशेन्द्रमाचिंत्तंकुरुसङ्गरे ॥ ८ ॥ त्वयाराक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपावशात् ॥ तथारामंसुसंस्मृत्यनिस्तरि
ष्यामिदुस्तरम् ॥ ९ ॥ येकेचिद्दुस्तरंप्राप्यरघुनाथंस्मरन्तिच ॥ तेषांदुःखोदधिःशुष्कोभविष्यतिनसंशयः ॥ १० ॥ तस्माद्व्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधे
बलिन् ॥ एषआयामिनिर्जित्यभूपंवीरमणिंक्षणात् ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभाषिताम् ॥ जगादवचनंभूयःपुष्कलंप
रवीरहा ॥ १२ ॥ हनुमानुवाच ॥ पुत्रमासाहसंकार्षीर्भूपंवीरमणिंप्रति ॥ एषदाताशरण्यश्चबलशौर्यसमन्वितः ॥ १३ ॥ त्वंबालःस्थविरोभूपोऽखि

१ 'चिन्ताम्' इ० पा० ।

लशस्त्रास्त्रवित्तमः ॥ अनेकेविजिताःसङ्ख्येवीराःशौर्यसुशोभिनः ॥ १४ ॥ जानीहिपार्श्वेतस्यत्वंरक्षितारंसदाशिवम् ॥ भक्त्यावशीकृतंस्थाणुंसोमं
चैतत्पुरिस्थितम् ॥ १५ ॥ तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल ॥ अन्यान्वीरान्विजित्यत्वंकीर्तिमाप्नुहिपुष्कलाम् ॥ १६ ॥ पुष्कलउवाच ॥
शिवोभक्त्यावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोऽमुना ॥ परमस्याशुहृदयेनतिष्ठतिमहेश्वरः ॥ १७ ॥ सदाशिवोयमाराध्यपरमंस्थानमागतः ॥ सरामोमन्म
नस्त्यक्त्वानकापिपरिगच्छति ॥ १८ ॥ यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वंस्थास्नुचरिष्णुच ॥ तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृपम् ॥ १९ ॥ व्रजत्वंसमरेयो
द्धमन्यान्मानिवरान्नृपान् ॥ वीरसिंहमुखान्कीशमचिन्तांमाकुरुप्रभो ॥ २० ॥ वाचमित्थंसमाकर्ण्यहनूमान्धीरसेविताम् ॥ जगामसमरेयोद्धुंवीर
सिंहंनृपानुजम् ॥ २१ ॥ लक्ष्मीनिधिःसुतेनास्यशुभाङ्गदसुसंज्ञिना ॥ द्वैरथेनप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना ॥ २२ ॥ बलमित्रेणसुमदःस्वप्रतापवलो
र्जितः ॥ योद्धुंसशस्त्रःसङ्ग्रामंविचचारनृपात्मजः ॥ २३॥ आह्वयन्तंनृपंदृष्ट्वाद्वैरथेयुद्धकोविदः ॥ पुष्कलोरत्नखचितेरथेतिष्ठन्ययौहितम् ॥ २४ ॥
राजातमागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम् ॥ उवाचनिर्भयावाण्यारणमध्येसुभाषितः ॥ २५ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ बालमायाहिमांक्रुद्धंसङ्ग्रामे
चण्डकोपनम् ॥ गच्छप्राणपरीप्सायैमायुद्धयस्वमयासह ॥ २६ ॥ त्वादृशान्बालकान्भूपामादृशाःकृपयन्तिहि ॥ प्रहरन्तिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणा
द्बहिः॥ २७ ॥ यावत्त्वंनमयादृष्टश्चक्षुर्भ्यांतावदुन्मनाः ॥ साम्प्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमभिकाङ्क्षति ॥२८॥ यत्त्वयामत्सुतोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छीकृतःपुनः ॥
सर्वंमयाक्षान्तमद्यतवबालधियोमहत् ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम् ॥२९॥ पुष्कलउवाच ॥ बालोऽहंत्वंमहावृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोवि
दः ॥ क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः ॥ ३० ॥ तएववृद्धाभूपाग्र्यनवयोवृद्धतांगताः ॥ मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः ॥ ३१ ॥ इदा
नींत्वामहंशस्त्रैःपातयिष्यामिसङ्गरे ॥ तस्मात्त्वंयत्नतस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि ॥ ३२ ॥ रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतीन्द्रपदेस्थितः ॥ इत्थंभाषितमा
श्रुत्यपुष्कलस्यनृपाग्रणीः ॥ ३३ ॥ जहासबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यदधात्पुनः ॥ तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः ॥ ३४ ॥ जघानशरविंशत्या
राजानंहृदितीक्ष्णया ॥ राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणांस्तेनविमोचितान् ॥ ३५ ॥ चिच्छेदपरमक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरनेकधा ॥ तद्बाणच्छेदनंदृष्ट्वाभारतिः
परवीरहा ॥ ३६ ॥ चुकोपहृदयेऽत्यन्तंराजानंचत्रिभिःशरैः ॥ विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः ॥ ३७ ॥ तत्रलग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणि ॥ ४६ ॥
किम् ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोराजाजघाननवभिःशरैः ॥ ३८ ॥ हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः ॥ तैर्वत्सदन्तैर्ब्रह्मसंपीतंरामानुजाङ्गजम् ॥ ३९ ॥

१ अत्र अङ्गशब्दस्याङ्गजे लक्षणा तेन रामानुजस्य भरतस्याङ्गमङ्गजः रामानुजाङ्गं पुष्कलः तस्माज्जं रामानुजाङ्गजं बहु अस्रं पीतमिति सङ्गतिः ।

सर्पाआशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपुषिस्थिताः ॥ परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ॥४० ॥ बाणानांशतकेनाशुबिभेदशितपर्वणाम् ॥ तैर्बाणैःकवचं
भिन्नंकिरीटःसशिरस्त्रकः ॥ ४१ ॥ रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लुवात् ॥ क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ॥ ४२ ॥ अन्यंस्यन्दनमारुह्यजगाम
भरतात्मजम् ॥ धन्योऽसिवीररामस्यचरणाब्जमधुव्रत ॥ ४३ ॥ महत्कृतंकर्मतेऽद्ययदहंविरथीकृतः ॥ प्राणान्रक्षस्वभोवीरसाम्प्रतंमयियुद्ध्यति
॥ ४४ ॥ सुलभानतवप्राणाःकालरूपेमयिस्थिते ॥ इत्युक्त्वाव्यहनद्बाणैरसङ्ख्यैःशस्त्रकोविदः ॥ ४५ ॥ भूमौदिशिचतद्बाणान्नान्यद्दृश्येततत्रह ॥
अनेकेगजसाहस्राभिन्नाअश्वाःसमन्ततः ॥ ४६ ॥ रथारथियुतास्तेनच्छिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः ॥ शोणितौघासरित्तत्रप्रसुस्रावरणाङ्गणे ॥ ४७ ॥
यत्रोन्मदाहिमातङ्गाद्दृश्यन्तेशैलशृङ्गवत् ॥ केशाःशैवाललक्ष्यास्तेमुहुःप्राणिशिरःस्थिताः ॥ ४८ ॥ अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिकाश्रियः ॥
दृश्यन्तेअहिवत्तत्रचन्दनादिकरूषिताः ॥ ४९ ॥ शिरांसिचभटाग्र्याणांकच्छपाभांवहन्तिवै ॥ मांसानिपङ्कायत्रासन्वीराणांमहतांततः ॥ ५० ॥
एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगिन्यःशतशोरणे ॥ पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनांरणपातिनाम् ॥५१ ॥ मांसानिबुभुजुस्तावैहर्षकौतुकसंयुताः ॥ पीत्वातुशोणितंतत्र
भक्षित्वामांसमुन्मदाः ॥५२॥ ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरुज्जगुःप्रधनाङ्गणे ॥ पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनांमस्तकानिवै ॥५३ ॥ धृत्वाकराभ्यांमत्ताङ्गास्तालव
द्वादनोद्यताः ॥ शिवास्तत्रमहामांसंपतितानांरणाङ्गणे ॥५४ ॥ भक्षित्वाव्यनदन्मत्ताःकातराणांभयप्रदाः ॥ कातरास्तत्रसन्त्रस्तागताःकुञ्जरकोटरे
॥५५॥ भक्षितायोगिनीभिस्तेपापिनांक्वापिनस्थितिः ॥एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथाग्रणीः ॥५६॥ पुष्कलोऽपिचकारात्रकदनंरणमण्डले॥भिद्य
न्तेगजशीर्षाणिपतन्तिमौक्तिकानितु ॥५७॥ दृश्यतेलोमभिःपूर्णाताम्रपर्णीवतन्नदी ॥ पुष्कलप्रहिताबाणानृणामङ्गेषुसङ्गताः ॥५८॥ कुर्वन्तिप्राणवि
च्छेदंवीराणामपिसर्वतः ॥ सर्वेरुधिरसिक्ताङ्गाःसर्वेच्छिन्ननिजाङ्गकाः ॥ ५९ ॥ दृश्यन्तेकिंशुकायद्वत्सुभटाःप्रधनाङ्गणे ॥ एतस्मिन्समयेक्रुद्धःस
माभाष्यमहीपतिम् ॥ ६० ॥ जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ॥ तद्बाणवेधभिन्नाङ्गोविशीर्णकवचोनृपः ॥ ६१ ॥ महाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छर
कोटिभिः ॥ तैर्बाणैःकवचान्मुक्तंसुस्रावबहुशोणितम् ॥ ६२ ॥ वपुर्बभूवरुचिरंशरपञ्जरगोचरम् ॥ शरपञ्जरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः ॥ ६३ ॥
शरान्नेतुंचसन्धातुंनक्षमःसचभारतिः ॥ रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम् ॥ ६४ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृन्दनिवारणान् ॥ तैर्बाणैःशरजा
लंतद्विधूयमुनिपुङ्गव ॥ शङ्खंप्रध्मायसमरेजगादगतभीर्नृपम् ॥ ६५ ॥ पुष्कलउवाच ॥ त्वयाकृतंमहत्कर्मयन्मांबाणस्यपञ्जरे ॥ गोचरंकृतवान्वीर
वीरतापनमुद्भटम् ॥ ६६ ॥ वृद्धत्वान्ममान्योऽसिसाम्प्रतंरणमण्डले ॥ पश्यमेऽद्यपराक्रान्तिंराजन्वीरमणेमहत् ॥ ६७ ॥ बाणत्रयेणभोवीरमूर्च्छि

तंकरवैनहि ॥ तार्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्ववीरविमोहिनीम् ॥ ६८ ॥ गङ्गांप्राप्यापियोवैतांनिन्दित्वापापहारिणीम् ॥ नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः ॥ ६९ ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेन्नत्वांरणमण्डले ॥ पातयेमूर्च्छितंवीरसन्नद्धोभवभूपते ॥ ७० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः ॥ चुकोप भृशमुद्विग्नःसन्दधेनिशिताञ्छरान् ॥ ७१ ॥ तेशराहृदयंभित्त्वागतास्तेभारतेर्महत् ॥ पेतुःक्षितावधोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ७२ ॥ ततःशरंमुमोचास्मैनिशितंवह्निसप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यमहद्वक्षःकपाटतटविस्तृतम् ॥ ७३ ॥ सबाणोभूमिपतिनाद्विधाच्छिन्नःशरेणहि ॥ पपात रथमध्येसरविमण्डलवज्ज्वलन् ॥ ७४ ॥ अपरंबाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः ॥ निधायपुण्यंसोऽप्येषचिच्छेदमहतापुनः ॥ ७५ ॥ तदा खिन्नःसहृदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन् ॥ रामंहृदिनिजार्तिघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ॥ ७६ ॥ सबाणस्तस्यहृदयेलग्नआशीविषोपमः ॥ मूर्च्छा मगमयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ॥ ७७ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वंपलायनपरायणम् ॥ राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्तवान् ॥ ७८ ॥ इति श्रीपाद्मेपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०वीरमणेःपराभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ शेषउवाच ॥ हनूमान्वीरसिंहंतुसमाग त्याब्रवीद्वचः ॥ तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्यामित्वांक्षणादिह ॥ १ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यप्लवगस्यवचोमहत् ॥ कोपपूरपरिप्लुष्टःकार्मुकंज जलदस्वनम् ॥ २ ॥ विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुञ्चन्बभौरणे ॥ आषाढेजलदस्येवधारासारेमनोहरः ॥ ३ ॥ तान्दृष्ट्वानिशितान्बाणान्स्व देहेसुविलग्नकान् ॥ चुकोपहृदयेऽत्यन्तंहनूमानञ्जनीसुतः ॥ ४ ॥ मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा ॥ समुष्टिनाहतोवीरःपपातधरणीतले ॥५॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभाङ्गदः ॥ रुक्माङ्गदोऽपिसंमूर्च्छांत्यक्त्वागाद्रणमण्डलम् ॥ ६ ॥ बाणान्समभिवर्षन्तौमेघाविवमहास्वनौ ॥ कुर्वन्तौकदनंघोरंप्लवगंप्रतिजग्मतुः ॥ ७ ॥ तौदृष्ट्वासमरेवीरौसमायातौकपीश्वरः ॥ लाङ्गूलेनचसंवेष्ट्यसरथौचापधारकौ ॥ ८ ॥ स्फोटयामास भूदेशेतत्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ ॥ निश्चेष्टौसमभूतान्तौरुधिरारक्तदेहकौ ॥९॥ बलमित्रश्चिरंयुद्धंविधायसुमदेनहि ॥ मूर्च्छामगमयत्तंवैबाणैःसुशितपर्वभिः ॥ १० ॥ पुष्कलेनक्षणान्नीतोमूर्च्छांचैतन्यवर्जिताम् ॥ जयमात्तंतुकटकंशत्रुघ्नस्यभटार्दनम् ॥ ११ ॥ एतस्मिन्समयेसाम्बःस्यन्दनंवरमास्थितः ॥ विस्फारयन्धनुर्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् ॥ १२ ॥ जटाजूटान्तरगतांचन्द्ररेखांवहन्महान् ॥ सर्पाभूषांमनःस्पर्शांदधदाजगवंधनुः ॥ १३ ॥ मूर्च्छितान्स्वजनान्दृष्ट्वाभक्तार्तिघ्नोमहेश्वरः ॥ योद्धुंप्रायान्महासैन्यैःशत्रुघ्नस्यभटानिमान् ॥ १४ ॥ सगणःसपरीवारःकम्पयन्पृथिवीतलम् ॥

१ 'तं हन्तु मन आदधे' इ० पा० । २ 'शर्वः' इ० पा० ।

भक्तरक्षार्थमागच्छंस्त्रिपुरंतुपुरायथा ॥ १५ ॥ कोपाच्छोणतरेनेत्रेवहन्प्रलयकारकः ॥ पश्यन्वीरान्बहुमतीन्पिनाकीदेववन्दितः ॥ १६ ॥ तमाग
तंमहेशानंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ जगामसमरेयोद्धुंसर्वदेवशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ अथागतंतुशत्रुघ्नंरुद्रोवीक्ष्यपिनाकधृत् ॥ उवाचपरमापन्नःकोपं
सगुणचापधृत् ॥ १८ ॥ पुष्कलेनमहत्कर्मकृतंगमाङ्घ्रिसेविना ॥ मद्भक्तंयोरणेहत्वागतःसमरमण्डलम् ॥ १९ ॥ अद्यकास्तिपरोवीरःपुष्कलःप
रमास्त्रवित् ॥ तंहत्वासुखमाप्स्यामिसमरेभक्तपीडनम् ॥ २० ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रंसप्रेषयामासपुष्कलम् ॥ याहित्वंसमरेयोद्धुंपुष्कलं
सेवकार्दनम् ॥ २१ ॥ नन्दिनंप्रेषयामासहनूमन्तंमहाबलम् ॥ कुशध्वजंप्रचण्डंतुभृङ्गिणंचसुबाहुकम् ॥ २२ ॥ सुमदंचण्डनामानंगणंस्वी
यंसमादिशत् ॥ पुष्कलस्तुसमायान्तंवीरभद्रंमहागणम् ॥ २३ ॥ महारुद्रस्यसंवीक्ष्ययोद्धुंप्रायान्महामनाः ॥ पुष्कलःपञ्चभिर्बाणैस्ताडया
माससंयुगे ॥ २४ ॥ तद्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रिशूलंससमादिशत् ॥ सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यगर्जतमहाबलः ॥ २५ ॥ छिन्नंस्वीयंत्रिशूलंवैवी
क्ष्यरुद्रानुगोबली ॥ खट्वाङ्गेनजघानाशुमस्तकेभारतिंद्विज ॥ २६ ॥ खट्वाङ्गाभिहतःसोऽथमुमूर्च्छक्षणमुद्भटः ॥ विहायमूर्च्छांसद्वीरःपुष्कलः
परमास्त्रवित् ॥ २७ ॥ शरैश्चिच्छेदखट्वाङ्गंकरस्थंतस्यतत्क्षणात् ॥ वीरभद्रःस्वकेच्छिन्नेखट्वाङ्गेकरसंस्थिते ॥ २८ ॥ परमक्रोधमापन्नोबभञ्ज
रथिनोरथम् ॥ भङ्क्त्वारथंतुवीरस्यपदातिंचविधायसः ॥ २९ ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना ॥ सपुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णितंतेनवेगतः ॥
॥ ३० ॥ मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रंमहाबलः ॥ अन्योन्यंमुष्टिभिर्घ्नन्तावूरुभिर्जानुभिस्तथा ॥ ३१ ॥ परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयैषिणौ ॥
एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिवमपीशयोः ॥ ३२ ॥ नकोऽपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः ॥ पञ्चमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३ ॥ गृहीत्वानभउ
ड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम् ॥ तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ॥ ३४ ॥ मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत् ॥ तदात्यन्तंप्रकुपितःपुष्कलोवीर
भद्रकम् ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाकण्ठदेशेतुताडयामासभूतले ॥ तत्प्रहारेणव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ॥३६॥ गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः ॥
॥ ताडयित्वामहीदेशेपुष्कलंसुमहाबलः ॥ ३७ ॥ त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुण्डलम् ॥ जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोमहाबलः ॥ ३८ ॥ गर्ज
तातेनशार्वेणप्रापितास्त्राःसमुद्भटाः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितेरणे ॥ ३९ ॥ त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः॥तेशशंसुश्चशत्रुघ्नंपुष्क
लंपतितंरणे ॥ ४० ॥ निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै ॥ इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ॥४१॥ दुःखंप्राप्तोरणेऽत्यन्तंकम्पमानःशुचामहान् ॥
तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रोऽब्रवीद्वचः ॥४२॥ शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचन्तंपुष्कलेहते ॥ रेशत्रुघ्नरणशोकंमाकृथाःसुमहाबल ॥४३॥ वीराणांरणमध्ये

तुपतनंकीर्तयेस्मृतम् ॥ धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनपञ्चकम् ॥४४॥ युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा॥येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत्॥
॥ ४५॥ क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः ॥तस्माद्युद्धंचस्वराजेन्द्रशोकंत्यक्त्वामहाबल ॥ ४६ ॥ यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्र्यमयियोद्धरिसंस्थिते ॥
शोकंसन्त्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्चुक्रोधशङ्करम्॥४७॥ आत्तसज्जधनुर्बाणैःप्रचच्छादमहेश्वरम् ॥तेबाणाःसुरशीर्षण्यवपुषंक्षतविक्षतम्॥४८॥ अकुर्वतमहच्चि
त्रंभक्तरक्षार्थमागतम् ॥ तेबाणाःशङ्करस्यापिबाणानभसिसंस्थिताः ॥ ४९ ॥ व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि ॥ तद्बाणयोर्युद्धबलंवी
क्ष्यसर्वत्रमेनिरे ॥ ५० ॥ प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम् ॥ आकाशेतुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ॥ ५१ ॥ विलोकयितुमागत्यप्रशंस
न्तितयोर्भृशम् ॥ अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ ५२ ॥ असावपिमहाराजरामचन्द्रस्यचानुजः ॥ किमिदंभविताकोवाजेष्यतिक्षिति
मण्डले ॥ ५३ ॥ पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि ॥ एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ॥ ५४ ॥ द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनराधिपः ॥
ब्रह्मसंज्ञंमहादेवंहन्तुंक्रोधसमन्वितः ॥ ५५ ॥ सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा ॥ हसन्नप्यपिबत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत् ॥ ५६ ॥ अत्यन्तंविस्म
यंप्राप्यकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥ एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ॥ ५७ ॥ शरंवैनिचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः ॥ तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्च्छितो
रणमण्डले ॥ ५८ ॥ हाहाभूतमभूत्सर्वंकटकंभटसेवितम् ॥ वीराःसर्वेरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ॥ ५९ ॥ सुबाहुदमनप्रेष्ठाःस्वबाहुबलदर्पिताः ॥
पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ॥ ६० ॥ पुष्कलंतुरथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितुम् ॥ हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ॥ ६१ ॥ श्रीराम
स्मरणाद्योधान्स्वीयान्विप्रप्रहर्षितान् ॥ प्रकुर्वन्रोषितस्तीव्रंलाङ्गूलंचप्रकम्पयन् ॥ ६२ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०पु
ष्कलशत्रुघ्नपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ शेषउवाच ॥ आगत्यसविधेरुद्रंसमराङ्गणमूर्धनि ॥ जगादहनुमान्वीरःसञ्जिहीर्षुः
सुराधिपम् ॥ १ ॥ हनूमानुवाच ॥ त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम् ॥ तस्मात्त्वांशास्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् ॥ २ ॥ मयापुराश्रु
तंदेवऋषिभिर्बहुधोदितम् ॥ रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत् ॥ ३ ॥ तत्सर्वंतुमृषाजातंशत्रुघ्नंप्रतियुध्यतः ॥ पुष्कलोमेहतःशूरःशत्रुघ्नो
ऽपिविमूर्च्छितः ॥४॥ तस्मात्त्वांपातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोःशर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ॥५॥ शेषउवाच॥ इत्युक्तवन्तंप्लवगंप्रो
वाचसमहेश्वरः ॥ धन्योऽसिवीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा ॥ ६ ॥ मत्स्वामीरामचन्द्रोऽयंसुरासुरनमस्कृतः ॥ तदश्वमानयामासशत्रुघ्नःपरवीरहा
॥ ७ ॥ तद्रक्षार्थंसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृतः ॥ यथाकथञ्चिद्भक्तोऽसौरक्ष्यःस्वात्माइतिस्थितिः ॥ ८ ॥ रघुनाथःकृपांकृत्वाविलोकयतुनिस्त्र

पम् ॥ मांस्वभक्तंसुदुःखेनकिञ्चित्कोपंदधन्महान् ॥ ९ ॥ एवंवदतिचण्डीशेहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामादायमहतींताडयामासतद्रथम् ॥
॥ १० ॥ शिलयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः ॥ ससूतःसहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ॥ ११ ॥ नभःस्थादेवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम् ॥
धन्योऽसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् ॥१२॥ श्रीशिवंविरथंदृष्ट्वानन्दीतंसमुपाद्रवत् ॥ उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति ॥ १३ ॥ वृषस्थि
तंतुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामुत्पाट्यतरसाजघानहृदयेतदा ॥ १४ ॥ तदाऽऽहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमाददे ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंव
ह्निज्वालासमप्रभम् ॥ १५ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम् ॥ हस्तेगृहीत्वातरसाबभञ्जतिलशःक्षणात् ॥१६॥ भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेण
क्षणाच्छिवः ॥ शक्तिंकरेसमाधत्तसर्वलोहविनिर्मिताम् ॥ १७ ॥ साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः ॥ लग्नाक्षणादभूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः ॥
॥१८॥ क्षणाच्चतद्व्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृक्षमुल्बणम् ॥ ताडयामासहृदयेमहाव्यालविभूषिते ॥ १९ ॥ ताडितास्तेनवीरेणफणीन्द्रास्त्रासमागताः ॥ इत
स्ततस्तेतंमुक्त्वागताःपातालमुज्जवाः ॥२०॥ शिवस्तस्मिन्नगेमुक्तेवक्षसिस्वेनिरीक्ष्यच॥कुपितोव्यदधाद्घोरंमुसलंकरयुग्मके ॥२१॥ इतोऽसिगच्छस
ग्रामात्पलाय्यप्लवगाधम॥एषतेप्राणहन्ताहंमुसलेनक्षणादिह ॥२२॥ मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै ॥ कीशस्तद्वञ्चयामासमहावेगाद्धरिंस्मरन्॥
॥ २३॥ मुसलंतत्पपाताधःशिवमुक्तंमहायसम्॥विदार्यपृथिवींसर्वांजगामचरसातलम् ॥२४॥ तदाप्रकुपितोऽत्यन्तंहनूमान्रामसेवकः॥गृहीत्वापर्वतंह
स्तेताडयामासवक्षसि ॥ २५ ॥ सयावत्पर्वतंछेत्तुंमतिंचक्रेसतीपतिः ॥ तावद्धतःकपीन्द्रेणशालेनबहुशाखिना ॥ २६ ॥ तमपिच्छेत्तुमुद्युक्तोयाव
त्तावच्छिलाहतः ॥ शिलास्ताभेदितुंस्वान्तंचकारमृडउद्यतः ॥२७॥ तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नगपर्वतैः ॥ लाङ्गूलेनचसंवेष्ट्यताडयत्येषभूतपम्॥
॥ २८ ॥ शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फोटेनभूरिशः ॥ नन्दीप्राप्तोमहात्रासंचन्द्रोऽपिशकलीकृतः ॥ २९ ॥ अत्यन्तंविह्वलोजातोमहेशानःप्रको
पनः ॥ क्षणेक्षणेप्रहारेणविह्वलंकुर्वतंभृशम् ॥ २० ॥ जगादप्लवगाधीशंधन्योऽसिरघुपानुग ॥ महत्कर्मकृतंतेऽद्ययत्तेऽहंसुप्रतोषितः ॥ ३१ ॥ नदा
नेननयज्ञेननालपेनतपसाह्यहम् ॥ सुलभोऽस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ॥ ३२ ॥ शेषउवाच ॥ एवंब्रुवन्तंतंदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम् ॥ प्रहस
न्निर्भियावाण्यामहेशानंसुतोषितम् ॥ ३३ ॥ हनूमानुवाच ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वंमेऽस्तिमहेश्वर ॥ तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ॥ ३४ ॥
एषपुष्कलसंज्ञोनःसमरेपतितोहतः ॥ तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ॥ ३५ ॥ अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः ॥ मूर्च्छिताःपतिताः
केचित्तान्रक्षस्वगणैःसह ॥ ३६ ॥ यथाचैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः ॥ नहरन्तिनखादन्तिश्वशृगालादयस्तथा ॥ ३७ ॥ एतेषां

वपुषोभेदोनभवेत्त्वंतथाचर ॥ यावदिन्द्रगणंजित्वाऽऽनयामिद्रोणपर्वतम् ॥ ३८ ॥ तत्रस्थाओषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान् ॥
जीवयामिबलात्सर्वांस्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ॥३९॥एषगच्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥यस्मिन्वसन्त्योषधयःप्राणिसञ्जीवनङ्कराः ॥४०॥एतद्वचःसमा
कर्ण्यतथेतिनिजगादतम् ॥याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामित्वद्भटान्मृतान् ॥ ४१ ॥ तच्छुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम् ॥ द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगाम
क्षीरसागरम् ॥४२॥ अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षतिस्मशिवोमहान् ॥ श्मशानंतद्गणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः॥४३॥हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम् ॥
लाङ्गूलेतंनिधायाशुप्रतस्थेरणमण्डलम् ॥४४ ॥ तंनेतुमुद्यतेविप्रचकम्पेसचपर्वतः ॥ कम्पमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ॥ ४५ ॥ हाहेतिकृत्वा
प्रोचुस्तेकिमिदंभवितागिरौ॥ कोह्येनंनयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ॥४६॥ एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहतादद्दशुःकपिम् ॥ मुञ्चैनमितितंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रको
टिभिः॥४७॥तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ जघानतान्क्षणाद्वीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ॥४८॥ केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः ॥
लाङ्गूलेनहताःकेचित्केचिच्छृङ्गेणचाहताः ॥ ४९ ॥ सर्वेतेनाशमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ॥ ५० ॥
केचित्कीशभयात्त्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम् ॥ क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ॥ ५१ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्रुधिरेणपरिप्लुतान् ॥ सुरा
ञ्जगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ॥ ५२ ॥ कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः ॥ केनदैत्येननिहताराक्षसेनाधमेनवा ॥ ५३ ॥ सर्वंशंसत
मेतथ्यंयथाज्ञात्वाव्रजामितम् ॥ निहत्यबद्ध्वाचायामियुष्मद्घातकमुन्मदम् ॥ ५४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः ॥ जगदुर्दीन
यावाचासुरासुरनमस्कृतम् ॥ ५५ ॥ देवाऊचुः ॥ इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृत् ॥ नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलाङ्गूलेवेष्ट्यतंगिरिम् ॥ ५६ ॥
गन्तुंकृतमतिस्तावद्वयंसर्वेसुसंहताः ॥ युद्धंचक्रुमसन्नद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ॥ ५७ ॥ तेनसर्वेवयंयुद्धेनिर्जिताबलशालिना ॥ अनेकेनिहता
स्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ॥ ५८ ॥ वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः ॥ शोणितेनसुसिक्ताङ्गाःक्षतपीडासमन्विताः ॥ ५९ ॥ एतद्वाक्यं
समाकर्ण्यसुराणांसपुरन्दरः ॥ आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ॥ ६० ॥ यातमहाद्रोणगिरिंकपिंबद्ध्वामहाबलम् ॥ बद्ध्वाऽऽनयतयूयंवैसुरा
णांरणपातकम् ॥ ६१ ॥ इत्याज्ञताययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ॥ ६२ ॥ गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमन्तंमहा
बलम् ॥ हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः ॥ ६३ ॥ पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः ॥ अन्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्वरम् ॥ ६४ ॥
तच्छुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान् ॥ आदिदेशमहावीरंवानरेन्द्रंसुरोत्तमः ॥६५॥ तदाज्ञताययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली ॥ तान्सर्वानागतान्दृष्ट्वा

जगादकपिसत्तमः ॥ ६६ ॥ मायान्तुवीराःसमरेसंहर्तारिहिमांबलात् ॥ नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरोऽन्तिके ॥ ६७ ॥ इत्युक्ताअपितेस
र्वेसन्नद्धाःप्राहरन्कपिम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ॥६८॥ केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खड्गैश्चपट्टिशैः ॥ मुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेन
कलुषीकृताः ॥६९॥ सआहतोऽमरवरैर्विविधैरायुधैर्बली॥ शिलाभिस्ताञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ॥७०॥ केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमी
पकम् ॥ तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ॥ ७१ ॥ बृहस्पतिंसुराध्यक्षंमन्त्रिणंस्वर्गवासिनाम् ॥ पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ॥७२॥
इन्द्रउवाच ॥ कोऽसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः ॥ येनमेनिहतावीराअमराःशस्त्रधारिणः ॥ ७३ ॥ शेषउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्त
माङ्गिरसोमहान् ॥ जगादभयसंविग्नंतुरासाहंसुराधिपम् ॥७४॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ योरावणमहन्सङ्ख्येकुम्भकर्णमदीदहत ॥ येनतेवैरिणःसर्वेहता
स्तस्यैवसेवकः ॥७५॥ येनलङ्कासत्रिकूटानिर्दग्धापुच्छवह्निना ॥ अक्षश्चनिहतोयेनहनूमन्तमवेहितम् ॥७६॥ तेनसर्वेविनिहताद्रोणार्थमयमुद्यतः॥
हयमेधंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ॥ ७७ ॥ तस्याश्वंशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान् ॥ जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ॥ ७८ ॥ शिवेन
निहताःसङ्ख्येवीरारामस्यभूरिशः ॥ तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यत्येवमहाबलः ॥७९ ॥ नायंवर्षशतैर्जेयोभवताबलसंयुतः ॥ तस्मात्प्रसादयकपिंदेहि
तत्रत्यमौषधम् ॥ ८० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०द्रोणगिरौदेवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥
शेषउवाच ॥ गुरुभाषितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट् ॥ ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमागतंपवनात्मजम् ॥ १ ॥ भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थि
तम् ॥ जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्पतिमुवाचह ॥ २ ॥ इन्द्रउवाच ॥ कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोऽयंनीयतेयदि ॥ देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमे
वद ॥ ३ ॥ इदानींपवनोद्भूतंप्रसादययथातथम् ॥ रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ॥ ४ ॥ देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा ॥
शक्रंपुरतःकृत्वासर्वदेवैःपरीवृतम् ॥ ५ ॥ जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः ॥ गर्जतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः ॥ ६ ॥ तेगत्वा
सन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ पेतुस्तेचरणौनत्वासमीरतनुजस्यहि ॥ ७ ॥ बृहस्पतिश्चतंवीरंजगादप्रेरितोऽमुना ॥ सुराधीशेनलोकस्यगुरुणा
वदतांवरः ॥ ८ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ अजानद्भिःकृतंकर्मदेवैस्तवपराक्रमम् ॥ श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोऽसिमहामते ॥ ९ ॥ किमर्थमय
मारम्भःकथमत्रसमागमः ॥ तत्करिष्यामहेसर्वेसन्नतास्तवभाषितम् ॥ १० ॥ रोषंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंविलोकय ॥ पवनात्मजदैत्यानां
भयङ्करवपुर्दधन ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः ॥ उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहायशाः ॥ १२ ॥

राज्ञोवीरमणेःसङ्ख्येहताःशर्वेणभूरिशः ॥ भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् ॥ १३ ॥ तंयेनिवारयिष्यन्तिस्ववीर्यबलदर्पिताः ॥ तान्ने
ष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्रति ॥ १४ ॥ तस्माद्ददतमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम् ॥ येनसञ्जीवयिष्यामिमृतान्वीरान्रणाङ्गणे ॥ १५ ॥ शेषउवाच॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः ॥ तेसर्वेप्रणतिंगत्वाददुःसञ्जीवनौषधम् ॥ १६ ॥ तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराःस्वर्गौकसःस्वयम् ॥
ययुःसुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः ॥ १७ ॥ हनुमान्भेषजंतत्तुसमादायागतोरणम् ॥ स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सुकैः ॥ १८ ॥
तमागतंहनूमन्तंवीक्ष्यसर्वेऽपिवैरिणः ॥ साधुसाधुप्रशसन्तश्चाद्भुतंमेनिरेकपिम् ॥ १९ ॥ कपिःसमागत्यमहामुदायुतःपुरोभटंपुष्कलमागतंमृतम् ॥
शिवेनसंरक्षितमुग्रमण्डलेश्रीरामचित्तंसविधंजगामह॥२०॥ सुमतिंचसमाहूयमन्त्रिणंमहतांमतम्॥उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान् ॥२१॥एव
मुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि ॥शिरःकायेनसन्धायजगादवचनंशुभम्॥२२॥यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराघवंपतिम् ॥जानामितर्हिएतेनभेषजेना
शुजीवतु ॥ २३ ॥ इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः ॥ रणाङ्गणेऽदशद्रोपाद्धन्तान्वीरशिरोमणिः ॥ २४ ॥ क्वगतोवीरभद्रोऽसौमांसंमूर्च्छ्य
रणाङ्गणे ॥ सद्योऽहंपातयाम्येनंक्वास्तिमेधनुरुत्तमम् ॥ २५ ॥ इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपीन्द्रकः ॥ धन्योऽसिवीरयद्भूयोवदस्येनंरणाङ्गणे ॥२६॥
त्वंहतोवीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः ॥ पुनःसञ्जीवितोऽस्येहिशत्रुघ्नंयाममूर्च्छितम् ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसङ्ग्रामवरमूर्धनि ॥ श्वसन्नास्ते
सशत्रुघ्नःशिवबाणप्रपीडितः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ निधायभेषजंतस्यवचसिश्वासमागते ॥२९॥ उवाचहनुमांस्तंवैजी
वशत्रुघ्नसत्तम ॥ मूर्च्छितोऽसिरणेकस्मान्महाबलपराक्रम ॥ ३० ॥ यद्यहंब्रह्मचर्यंचजन्मपर्यन्तमुद्यतः ॥ पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणात
॥ ३१ ॥ उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमात्रतः ॥ क्वशिवःक्वशिवोयातोविहायरणमण्डलम् ॥ ३२ ॥ अनेकेनिहताःसङ्ख्येश्रीरुद्रेणपिनाकिना ॥ तेस
र्वेजीवितावीराःकपीन्द्रेणमहात्मना ॥ ३३ ॥ तदासर्वेसुसन्नद्धारोषपूरितमानसाः ॥ स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रून्प्रययुःक्षतविग्रहाः ॥ ३४ ॥ पुष्कलोवीर
भद्रंतुचण्डंचैवकुशध्वजः ॥ नन्दिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नःसङ्गरेशिवम् ॥३५॥ धनुर्विस्फारयन्तंतंशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ सङ्ग्रामेशिवमाहूयतिष्ठन्तंप्रय
यौनृपः ॥ ३६ ॥ राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेबली ॥ अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्मयकारकम् ॥ ३७ ॥ राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नाःशता
धिकाः ॥ शत्रुघ्नस्यनरेन्द्रस्यतिलशःक्षणतोद्विज ॥ ३८ ॥ तदाप्रकुपितोऽत्यन्तंशत्रुघ्नोरणमण्डले ॥ आग्नेयास्त्रंमुमोचाशुदग्धुंसैन्यसमन्वितम्
॥ ३९ ॥ दाहकंतन्महद्दृष्ट्वामहास्त्रंशत्रुमोचितम् ॥ अत्यन्तंकुपितोराजावारुणास्त्रंसमाददे ॥ ४० ॥ वारुणास्त्रेणशीतार्तिंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥

वायव्यास्त्रंमुमोचास्मैतेनवायुर्महानभूत् ॥ ४१ ॥ वायुनासंहतामेघाययुस्तेसर्वतोदिशम् ॥ इतस्ततोगताःसर्वेसैन्यंतत्सुखितंबभौ ॥ ४२ ॥ सैन्ये
पवनपीडार्तेनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पर्वतास्त्रंरिपूद्धारिजग्राहचशरासने ॥४३॥ पर्वतैःस्तम्भितोवायुर्नचासर्पतसङ्गरे ॥ तद्वीक्ष्यरामात्वरजोवज्रास्त्रंतुसमा
ददे ॥ ४४ ॥ वज्रास्त्रेणहताःसर्वेनगास्तुतिलशःकृताः ॥ चूर्णतांप्राप्पुरेतस्मिन्रणेवीरवरार्चिते ॥ ४५ ॥ वज्रास्त्रेणविदीर्णाङ्गावीराःशोणितशोभिताः॥
बभूवुःसमरप्रान्तेचित्रंसमभवद्रणम् ॥ ४६ ॥ तदाप्रकुपितोऽत्यन्तंराजावीरमणिर्महान् ॥ ब्रह्मास्त्रंचापआधत्तवैरिदाहकमद्भुतम् ॥ ४७॥ ब्रह्मास्त्रे
संहितेसोऽपिसस्मारसुमनोहरम् ॥ अस्त्रंतद्योगिनीदत्तंसर्ववैरिविमोहनम् ॥ ४८ ॥ ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतंवैरिणंप्रति ॥ तावच्छत्रुघ्ननाम्नातुतन्मुक्तं
मोहनास्त्रकम् ॥ ४९ ॥ मोहनास्त्रेणतद्ब्राह्मंद्विधाच्छिन्नंक्षणादिह ॥ लग्नंराज्ञोहृदिक्षिप्रंमूर्च्छांसम्प्रापयन्नृपम् ॥ ५० ॥ तेबाणाःशतशोमुक्ताःशत्रुघ्नेन
महीभृता ॥ सर्वेऽपिमूर्च्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ॥५१॥ शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्महीतले ॥ तदाशिवःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ॥५२॥
शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणाङ्गणे ॥ शत्रुघ्नःसज्जमात्तज्यंधनुःकृत्वाव्ययुद्ध्यत ॥ ५३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामु
क्तैरादीपितदिगन्तरम् ॥ ५४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसङ्घातैस्ताडनप्रतिताडनैः ॥ देवानामपिदैत्यानांनैतादृग्रणमण्डलम् ॥ ५५ ॥ तदाव्याकुलितोऽत्यन्तं
शत्रुघ्नःशिवसङ्गरे ॥ सस्मारस्वामिनंतत्रपावनंरूपदेशतः ॥ ५६ ॥ हानाथभ्रातरत्युग्रःशिवःप्राणापहारणम् ॥ करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमण्डले
॥ ५७ ॥ अनेकेदुःखपाथोधिंतीर्णारामतवाख्यया ॥ मामप्युद्धरदुःखस्थंरामरामकृपानिधे ॥ ५८ ॥ इत्थंवक्तियदातावद्दीक्षितोरणमण्डले ॥ नीलो
त्पलदलश्यामोरामोराजीवलोचनः ॥५९॥ मृगशृङ्गंकटौधृत्वादीक्षितंवपुरुद्वहन् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मयंप्रापशत्रुघ्नःसमराङ्गणे ॥६०॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुरा
णेपातालखण्डेशेष०रामाश्व०श्रीरामसमागमोनामपञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ शेषउवाच ॥ आगतंवीक्ष्यश्रीरामंशत्रुघ्नःप्रणतार्तिहम् ॥
भ्रातरंसकलाद्दुःखान्मुक्तोऽभूद्द्विजसत्तम ॥ १ ॥ हनूमान्वीक्ष्यविभ्रान्तोरामस्यचरणौमुदा ॥ ववन्देभक्तरक्षार्थमागतंनिजगादच ॥ २ ॥ स्वामिंस्तवै
तद्युक्तंतुस्वभक्तपरिपालनम् ॥ यत्सङ्ग्रामेजितंसर्वंपाशबद्धममोचयः ॥३॥ वयंत्विदानींधन्यावैयद्द्रक्ष्यामोभवत्पदे ॥ जेष्यामोऽरीन्क्षणादेवत्वत्कृ
पातोरघूद्वह ॥ ४ ॥ शेषउवाच ॥ स्थाणुस्तदागतंरामंयोगिनांध्यानगोचरम् ॥ पतित्वापादयोर्विप्रजगादप्रणताभयम् ॥ ५ ॥ एकस्त्वंपुरुषःसा
क्षात्प्रकृतेःपरईर्यसे ॥ यःस्वांशकलयाविश्वंसृजस्यवसिहंसिच ॥ ६ ॥ अरूपस्त्वमशेषस्यजगतःकारणंपरम् ॥ एकएवत्रिधारूपंगृह्णासिकुह
कान्वितः ॥ ७ ॥ सृष्टौविधातृरूपेणपालनेस्वयमासच ॥ प्रलयेजगतःसाक्षादहंशर्वाख्यतांगतः ॥ ८ ॥ तवयत्परमेशस्यहयमेधक्रतु

क्रिया ॥ ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडम्बनमद्भुतम् ॥ ९ ॥ यत्पादशौचममलंगङ्गाख्यंशिरसोऽन्तरा ॥ वहामिपापशान्त्यर्थंतस्यतेपातकंकुतः
॥ १० ॥ मयाबह्वपकारायकृतंकर्मतवस्फुटम् ॥ क्षम्यतांतत्कृपालोहिभवतोव्यवधायकम् ॥ ११ ॥ किंकरोमिमयासत्यपालनार्थमिदंकृतम् ॥
जानन्प्रभावंभवतोभक्तरक्षार्थमागतः ॥ १२ ॥ असौपुराउज्जयिन्यांमहाकालनिकेतने ॥ स्नात्वाशिप्राख्यसरितितपस्तेपेमहाद्भुतम्
॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोजातोऽहंजगादभूमिपंप्रति ॥ याचस्वेतिमहाराजसवव्रेराज्यमद्भुतम् ॥ १४ ॥ मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभविष्यति ॥
यावद्रामहयःपुर्यामागमिष्यतियाज्ञिकः ॥ १५ ॥ तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवरक्षार्थमुद्यतः ॥ एषदत्तवरोरामकिंकरोमिस्वसत्यतः ॥ १६ ॥
घृणितोऽस्म्यधुनाराज्ञासपुत्रपशुबान्धवः ॥ हयंसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहे
शस्यरघूत्तमः ॥ उवाचधीरयावाचाकृपयापूर्णलोचनः ॥ १८ ॥ रामउवाच ॥ देवानामयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम् ॥ त्वया
साधुकृतंकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना ॥ १९ ॥ ममासिहृदयेशर्वभवतोहृदयेत्वहम् ॥ आवयोरन्तरंनास्तिमूढाःपश्यन्तिदुर्धियः ॥ २० ॥ येभेदंविदध
त्यद्धाआवयोरेकरूपयोः ॥ कुम्भीपाकेषुपच्यन्तेनराःकल्पसहस्रकम् ॥ २१ ॥ येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः ॥ मद्भक्ताअपिभूयस्याभ
क्त्यातवनतिङ्कराः ॥ २२ ॥ शेषउवाच ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यशर्वोवीरमणिंनपम् ॥ मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शादिनाप्रभुः ॥ २३ ॥ अन्यानपि
सुतानस्यमूर्च्छिताञ्छरपीडितान् ॥ जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः ॥ २४ ॥ सज्जांविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम् ॥ कारयामासभूतेशःपुत्र
पौत्रैःपरीवृतम् ॥ २५ ॥ धन्योराजावीरमणिर्योददर्शरघूत्तमम् ॥ योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः ॥ २६ ॥ तेनत्वारघुनाथंतंकृतार्थीकृतवि
ग्रहाः ॥ ब्रह्मादिभिःपूज्यतमाअभूवन्द्विजसत्तम ॥ २७ ॥ शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः ॥ परिष्टुतायरामायददौराजाहयोत्तमम् ॥ २८ ॥
राज्येनसहितंसर्वंसपुत्रपशुबान्धवम् ॥ शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्तदा ॥ २९ ॥ ततोरामोनुतःसर्वैर्वीरैर्भिर्निजसेवकैः ॥ शत्रुघ्नादिभिरत्यन्तमु
त्सुकैश्चविशेषतः ॥ ३० ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्बभूवसतिरोहितः ॥ अन्तर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ॥ ३१ ॥ माजानीहिमनुष्यंतंरामंलोकैकव
न्दितम् ॥ जलेस्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ॥ ३२ ॥ ततोवीराअलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे ॥ तूर्यमङ्गलवादित्रैःसुमहानुत्सवोऽभवत् ॥ ३३ ॥
ततोमुक्तोहयःसर्वैर्वीरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ सर्वैरनुगतःप्रीतैर्विस्मयेनसमन्वितैः ॥ ३४ ॥ शर्वःसत्यप्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम् ॥ श्रीरामंशरणंप्रोच्य
याहिलोकैकदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ स्वयमन्तर्हितस्तत्रप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ॥ ३६ ॥ भूपोवीरमणिर्ध्यायञ्छ्रीराम

चरणोदजम् ॥ शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ॥ ३७ ॥ एतद्रामस्यचरितंयेशृण्वन्तिनरोत्तमाः ॥ तेषांसंसारजंदुःखंनभविष्यतिकर्हिचित् ॥
॥ ३८ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०हयप्रस्थानंनामषट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४६॥ शेषउवाच ॥ हयोगतोहेमकूटंभारता
न्तेततोद्विज ॥ अनेकभटसाहस्रैरक्षितोबद्धचामरः ॥ १ ॥ योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्योजनानांसमन्ततः ॥ अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतैःकाञ्चनादिभिः ॥२॥
तत्रोद्यानंमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम् ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चकार्णिकारैःसमन्ततः ॥ ३ ॥ हिन्तालैर्नागपुन्नागैःकोविदारैःसबिल्वकैः ॥ चम्पकैर्ब
कुलैर्मेघैर्मदनैःकुटजादिभिः ॥ ४ ॥ जातिकाभिर्यूथिकाभिर्नवमालिकयातथा ॥ आम्रैर्माधवद्राक्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ॥ ५ ॥ अनेकपक्षिस
ङ्घुष्टंभ्रमरैस्सुनिनादितम् ॥ मयूरकेकारवितंसर्वर्तुसुखदंहयः ॥ ६ ॥ प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमन्वितः ॥ स्वर्णपत्रविशालेस्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम्
॥ ७ ॥ गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधक्रतोस्तदा ॥ अकस्मादभवच्चित्रंतच्छृणुष्वद्विजोत्तम ॥ ८ ॥ गात्रस्तम्भोऽभवत्तस्यनचचालपथिस्थितः ॥ हेम
कूटइवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ॥ ९ ॥ तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे ॥ तदाहतोऽपिनययौस्तब्धगात्रोहयोत्तमः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नसविधे
गत्वाचुक्रुशुर्वाहरक्षकाः ॥ स्वामिन्वयंनजानीमःकिमभूद्धयसत्तमे ॥ ११ ॥ गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते ॥ आकस्मिकोऽभवत्तस्यगात्रस्त
म्भोमहामते ॥ १२ ॥ कशाभिस्ताडितोऽस्माभिःपरंतत्रचचालन ॥ एवंविचार्ययत्कार्यंतत्कुरुष्वनृपोत्तम ॥ १३ ॥ तदाविस्मयमापन्नोभूपतिःसह
सैनिकैः ॥ जगामसहितःसर्वैर्हयस्यमहतोऽन्तिके ॥ १४ ॥ पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात् ॥ उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्ततः ॥१५॥
बलेनबलिनाऽऽक्रान्तोनाकम्पतहयस्तदा ॥ हनूमांस्तंसमुद्धर्तुंमतिंचक्रेमहामनाः ॥ १६ ॥ लाङ्गूलेनसमावेष्टचबलेनबलिनांवरः ॥ आचकर्षबला
द्धंनचचालतथापिसः ॥ १७ ॥ तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिशृण्वताम् ॥ १८ ॥ मयाद्रोणोलाङ्गुले
नलीलयोत्पाटितोऽधुना ॥ परमत्रमहाश्चर्यंकम्पतेनहयोऽल्पकः ॥ १९ ॥ दृष्टमत्रनिदानंहिवीरैर्बलिभिरुद्धतैः ॥ आकृष्टोऽपिनचस्थानाच्चचालतिल
मात्रतः ॥ २० ॥ कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः ॥ सुमतिंमन्त्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः ॥ २१ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मन्त्रिन्किमभवद्वाहेस्त
म्भनंवपुषोऽनघ ॥ कोऽत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् ॥२२॥ सुमतिरुवाच ॥स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः ॥ देशोद्भवमहं
जानेप्रत्यक्षंनपरोक्षजम् ॥ २३ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः ॥ अन्वेषयामासमुनिंसेवकैःसहशोभनम् ॥ २४ ॥ तेसर्वेसर्व
तोगत्वामुनिंधर्मविदंभटाः ॥ व्यालोकयन्तःसर्वत्रनचापश्यन्मुनीश्वरम् ॥ २५ ॥ एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः ॥ पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्य

तिस्समहाश्रमम् ॥ २६ ॥ यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा ॥ गङ्गास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः ॥ २७ ॥ यत्रकेचित्तपःश्रेष्ठंकुर्वन्तिस्महु
ताशनैः ॥ धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरम्भराः ॥ २८॥ यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा ॥ अनेकमुनिसंहृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः ॥२९॥ तमाश्र
मंमुनेर्ज्ञात्वाशौनकस्यमनोहरम् ॥ न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ॥३० ॥ तच्छ्रुत्वाहर्षितोऽत्यन्तंशत्रुघ्नःसहसेवकैः ॥ हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसंयुतो
ऽगात्तदाश्रमम् ॥३१॥ तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्घुतहुताशनम् ॥ प्राणमद्दण्डवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ॥३२॥ तमागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥
अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ॥३३॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः ॥ किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ॥३४॥ त्वादृशाःपृथिवींसर्वां
नृपावैनभ्रमन्तिचेत् ॥ तदादुष्टजनाःसाधून्बाधन्तेविगतज्वरान् ॥ ३५ ॥ कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर ॥ सर्वंशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादि
कम् ॥ ३६ ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्तवन्तंभूदेवंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयविग्रहः ॥ ३७ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ अकस्माद
भवच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहृतः ॥ नातिदूरेत्वदावासात्तच्छृणुष्वविदांवर ॥ ३८ ॥ उद्यानेतवशोभाढ्येयदृच्छातोहयोगतः ॥ तत्प्रान्तेतस्यवाहस्यगात्र
स्तम्भोऽभवत्क्षणात् ॥ ३९ ॥ तदामेबलिनोवीराःपुष्कलाद्यामदोत्कटाः ॥ बलादाचकृषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ॥ ४० ॥ अस्मानपारदुःखाब्धौम
ग्नान्प्रतितरिःस्मृतः ॥ दैवाद्दृष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ॥ ४१ ॥ शेषउवाच ॥ एवंपृष्टोमुनिवरःक्षणंदध्यौमहामतिः ॥ हयस्यचरणस्तम्भ
कारणंतुविचारयन् ॥ ४२ ॥ क्षणात्तत्तुसविज्ञायविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ जगादसमहीपालंदुःखितंसंशयान्वितम् ॥ ४३ ॥ शौनकउवाच ॥
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तम्भस्यकारणम् ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुःखादतिचित्रकथानकम् ॥४४ ॥गौडदेशेमहारण्येकावेरीतीरभूषिते ॥ वाडवःसात्त्वि
कोनाम्नाचचारपरमंतपः ॥ ४५ ॥ एकाहंपयसःप्राशीदिनैकंवायुभक्षकः ॥ दिनैकंतुनिराहारएवंत्रिदिनमुन्नयेत् ॥ ४६ ॥ एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वक्ष
यङ्करः ॥ जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायांमृतिंप्रापमहाव्रती ॥ ४७ ॥ विमानेसर्वशोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते ॥ अप्सरोभिःसहक्रीडन्ययौमेरोःशिखास्थितौ
॥ ४८ ॥ जम्बूनाममहावृक्षस्तत्रसेव्यरसोऽभवत् ॥ नदीजाम्बवतीसंज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ॥४९॥ तस्यांतुमुनयस्सर्वेतपोध्यानसमन्विताः ॥ अनेक
तपसापुण्याःसर्वसौख्यसमन्विताः ॥ ५० ॥ तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वितः ॥ प्रतीपमाचरत्तेषांस्वाभिमानमदोद्धतः ॥ ५१ ॥ ततः
शप्तःसमुनिभीराक्षसोभवदुर्मुखः ॥ ततोऽतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान् ॥ ५२ ॥ अनुगृह्णन्तुमांसर्वेविप्रायूयंकृपालवः ॥ तदातैरनुगृहीतो
दारामहयंभवान् ॥ ५३ ॥ स्तम्भयिष्यतिवेगेनततोरामकथाश्रुतिः ॥ पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतेशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ ५४ ॥ सम्प्रोक्तोमुनिभिर्देवो

राक्षसत्वमितःप्रभो ॥ स्तम्भयामासरामाश्वंमोचयानघकीर्तनैः ॥ ९९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा० रामाश्व० शापकीर्तनंनाम
सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ शेषउवाच ॥ इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यपरवीरहा ॥ विस्मयंमानयामासहृदिशौनकमब्रवीत् ॥ १ ॥ शत्रुघ्न
उवाच ॥ कर्मणोगहनावार्तायययासात्त्विकनामधृत् ॥ दिवंप्राप्तोऽपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः ॥ २ ॥ स्वामिन्वदमहर्षेत्वंकर्मणांस्वगतिर्यथा ॥ येन
कर्मविपाकेनयादृशंनरकंभवेत् ॥ ३ ॥ शौनकउवाच ॥ धन्योऽसिराघवश्रेष्ठयत्तेमतिरियंशुभा ॥ जानन्नपिहितार्थायलोकानांत्वंब्रवीषिभोः
॥ ४ ॥ कथयामिविचित्राणांकर्मणांविविधागतीः ॥ ताःशृणुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वामोक्षमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ परवित्तंपरापत्यंकलत्रंपारकंचयः ॥ बला
त्कारेणगृह्णातिभोगबुद्ध्याचदुर्मतिः ॥ ६ ॥ कालपाशेनसम्बद्धोयमदूतैर्महाबलैः ॥ तामिस्त्रेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ॥ ७ ॥ तत्रताडनमुद्धताः
कुर्वन्तियमकिङ्कराः ॥ पापभोगेनसन्तप्तस्ततोयोनिंतुसौकरीम् ॥ ८ ॥ तत्रभुक्त्वामहादुःखंमानुषत्वंगमिष्यति ॥ रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकं
स्वकम् ॥ ९ ॥ भूतद्रोहंविधायैवकेवलंस्वकुटुम्बकम् ॥ पुष्णातिपापनिरतःसोऽन्धतामिस्त्रकेपतेत् ॥ १० ॥ येनराइहजन्तूनांवधंकुर्वन्तिवैमृषा ॥
तेरौरवेनिपात्यन्तेभिद्यन्तेरुरुभीरुषा ॥ ११ ॥ यःस्वोदरार्थेभूतानांवधमाचरतिस्फुटम् ॥ महारौरवसंज्ञेतुपात्यतेसयमाज्ञया ॥ १२ ॥ योवैनिजंतु
जनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत् ॥ कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते ॥ १३ ॥ यावन्तिपशुरोमाणिगवांद्वेषंकरोतियः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकि
ङ्करैः ॥ १४ ॥ योभूमौभूपतिर्भूत्वादण्डायोग्यंतुदण्डयेत् ॥ करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदण्डंचलोलुपः ॥ १५ ॥ ससूकरमुखैर्दुष्टैःपीड्यतेयमकिङ्करैः ॥
पश्चाद्दुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये ॥ १६ ॥ ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवृत्तंतथाल्पकम् ॥ वृत्तिंवागृह्णतेमोहाल्लुम्पन्तिस्वबलान्नराः ॥ १७ ॥ तेपर
त्रान्धकूपेचपात्यन्तेचमहार्दिताः ॥ योऽन्नंस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः ॥ १८ ॥ नदेवायनसुहृदेददातिरसनापरः ॥ सपतत्येवनरकेकृमिभोजन
संज्ञिते ॥ १९ ॥ अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत् ॥ ब्रह्मस्वंवामहादुष्टेसन्दंशेनरकेपतेत् ॥२०॥ यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः॥
सपात्यतेतैलतप्तेकुम्भीपाकेऽतिदारुणे ॥ २१ ॥ योनाऽगम्यांस्त्रियंमोहाद्योषिद्वावाञ्छकामयेत् ॥ तंतयाकिङ्कराःसूर्म्यापरिरम्भंचकुर्वते ॥ २२ ॥ ये
बलाद्वेदमर्यादांलुम्पन्तिस्वबलोद्धताः ॥ तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः ॥ २३ ॥ वृषलींयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत् ॥ पूयोदेनिपत
त्येवमहादुःखसमन्वितः ॥ २४ ॥ येदम्भमाश्रयन्तेवैधूर्तालोकस्यवञ्चने ॥ वैशसेनरकेमूढाःपतन्तियमताडिताः ॥२५॥ येसवर्णासुतुस्त्रीषुस्वंरेतःपा
तयन्तिच ॥ रेतःकुल्यासुतेपापारेतःपानेपुतत्पराः ॥२६॥ येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुण्ठकाः ॥सारमेयादनेतेवैपात्यन्तेपातकान्विताः ॥ २७ ॥

कूटसाक्ष्यंवदत्यद्धापुरुषःपापसम्भृतः॥परकीयंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंबली ॥२८॥ सोऽवीचिनरकेपापीअवाग्वक्त्रःपतत्यधः ॥ तत्रदुःखंमहद्भुक्त्वाएपि
ष्टांयोनिमाव्रजेत् ॥२९॥ योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः ॥ तंपाययन्तिलोहस्यरसंधर्मस्यकिङ्कराः ॥३०॥ योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारद
र्पितः ॥ समृतःपात्यतेक्षारनरकेऽधोमुखःपुमान् ॥३१॥ विश्वासघातंकुर्वन्तियेनराधर्मनिष्कृताः ॥ शूलप्रोतेचनरकेपात्यन्तेबहुयातने ॥३२॥ पिशु
नोयोनरान्सर्वानुद्वेजयतिवास्यतः ॥ दन्दशूकेचपतितोदन्दशूकैःसदश्यते ॥३३॥ एवंराजन्ननेकेवैनरकाःपापकारिणाम् ॥ पापंकृत्वाप्रयान्त्येतेपीडां
यान्तिसुदारुणाम् ॥३४॥ यैर्नश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता ॥ तेषांसर्वाणिदुःखानिभवन्तिनरकान्तरे ॥३५॥ अत्रयस्यसुखंस्वर्गेभूयात्तस्यइतीर्य
ते॥ यद्दुःखिनोरोगयुतानरकादागताश्चते ॥३६॥ शेषउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वामहीपालःकम्पमानःक्षणेक्षणे ॥ पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसंशयनुत्तये ॥३७॥
शत्रुघ्नउवाच ॥ तत्तत्पापस्यचिह्नानिकथयस्वमहामुने ॥ केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकउपजायते ॥ ३८ ॥ शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंमुनिः
प्रोवाचभूपतिम् ॥ ३९ ॥ शौनकउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिचिह्नानिपापकारिणाम् ॥ सुरापःश्यावदन्तश्चनरकान्तेप्रजायते ॥ ४० ॥
अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ॥ उदक्यावीक्षितंभुक्त्वाजायतेकृमिलोदरः ॥ ४१ ॥ श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गन्धवान्भवेत् ॥
अनिवेद्यसुरादिभ्योभुञ्जानोजायतेनरः ॥ ४२ ॥ उदररोगवान्दुःखीमहारोगप्रपीडितः ॥ परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते ॥ ४३ ॥ मन्दो
दराग्निर्भवतिसतिद्रव्येकदन्नदः ॥ विषदश्छार्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान् ॥ ४४ ॥ पिशुनोनरकस्यान्तेजायतेश्वासकासवान् ॥ धूर्तोऽपस्मा
ररोगीस्याच्छूलीचपरतापनः ॥ ४५ ॥ दावाग्निदायकश्चैवरक्तातीसारवान्भवेत् ॥ सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षेपंकरोतियः ॥ ४६ ॥ गुदरो
गोभवेत्तस्यपापरूपःसुदारुणः ॥ गर्भपातनजारोगायकृत्प्लीहजलोदराः ॥ ४७ ॥ प्रतिमाभङ्गकारीचअप्रतिष्ठश्चजायते ॥ दुष्टवादीखण्डितः
स्यात्खल्वाटःपरनिन्दकः ॥ ४८ ॥ सभायांपक्षपातीचजायतेपक्षवातवान् ॥ परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रहेमहृत् ॥ ४९ ॥ तुन्दीव
रीताम्रचौरःकांस्यहृत्पुण्डरीकिकः ॥ त्रपुहारीचपुरुषोजायतेपिङ्गमूर्धजः ॥ ५० ॥ शीसहारीचपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ॥ घृतचौरस्तुपु
रुषोजायतेनेत्ररोगवान् ॥ ५१ ॥ लोहहारीचपुरुषोबर्बराङ्गःप्रजायते ॥ चर्महारीचपुरुषोजायतेमेदसावृतः ॥ ५२ ॥ मधुचौरस्तुपुरुषो
जायतेबस्तिगन्धवान् ॥ तैलचौर्येणभवतिनरःकण्ड्वातिपीडितः ॥ ५३ ॥ आमान्नहरणाच्चैवदन्तहीनःप्रजायते ॥ पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारो ॥ ९३ ॥
गयुतोभवेत् ॥ ५४ ॥ मातृगामीचपुरुषोजायतेलिङ्गवर्जितः ॥ गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते ॥ ५५ ॥ भगिनींचैवगमनेपीतकुष्ठः

प्रजायते ॥ स्वसुतागमनेचैवरक्तकुष्ठःप्रजायते ॥ ५६॥ भ्रातृभार्याभिगमनेगुल्मकुष्ठःप्रजायते ॥ स्वामिपत्न्यादिगमनेजायतेदद्रुमण्डलम् ॥ ५७ ॥
विश्वस्तभार्यागमनेगजचर्माप्रजायते ॥ पितृष्वस्रभिगमनेदक्षिणाङ्गेव्रणीभवेत् ॥५८॥ मातुलान्यास्तुगमनेवामाङ्गेव्रणवान्भवेत् ॥ पितृव्यपत्नीग
मनेकटौकुष्ठःप्रजायते ॥ ५९ ॥ मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यःप्रजायते ॥ स्वगोत्रस्त्रीप्रसङ्गेनजायतेचभगन्दरः ॥ ६० ॥ तपस्विनीप्रसङ्गेनप्रमे
होजायतेनरे ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसङ्गेनजायतेनासिकाव्रणी ॥ ६१ ॥ दीक्षितस्त्रीप्रसङ्गेनजायतेदुष्टरक्तसृक् ॥ स्वजातिजायागमनेजायतेहृदयव्रणी ॥
॥ ६२ ॥ जात्युन्नतस्त्रीगमनेजायतेमस्तकव्रणी ॥ पशुयोनौचगमनान्मूत्रघातःप्रजायते ॥ ६३ ॥ एतेदोषानराणांस्युर्नरकान्तेनसंशयः ॥
स्त्रीणामपिभवन्त्येतेतत्तत्पुरुषसङ्गमात् ॥ ६४ ॥ एवंराजन्हिचिह्नानिकीर्तितानिसुपापिनाम् ॥ दानपुण्यप्रसङ्गेनतीर्थादिक्रिययातथा
॥ ६५ ॥ रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाऽक्षयंव्रजेत् ॥ सर्वेषामेवपापानांहरिकीर्तिधुनीनृणाम् ॥ ६६ ॥ क्षालयेत्पापिनांपङ्कंनात्रकार्याविचा
रणा ॥ यश्चावमन्येतहरिंतंगङ्गानपुनातिहि ॥ ६७ ॥ तीर्थान्यपिसुपुण्यानिपावितुंनक्षमाणितम् ॥ हसतेकीर्त्यमानंयश्चरित्रंज्ञानदुर्बलः ॥६८ ॥ नत
स्यनरकान्मुक्तिःकल्पान्तेऽपिभविष्यति ॥ याहिराजन्विमोक्षार्थंहयस्यानुचरैःसह ॥ श्रावयश्रीशचरितंयतोवाहगतिर्भवेत् ॥ ६९ ॥ शेषउवाच ॥
इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोऽभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ प्रणम्यतंपरिक्रम्यययौसेवकसंयुतः ॥ ७० ॥ तत्रगत्वासहनुमान्हयवर्यस्यपार्श्वतः ॥ उवाचरामचरितंमहा
दुर्गतिनाशकम् ॥ ७१ ॥ याहिदेवविमानंस्वंरामकीर्तनपुण्यतः ॥ स्वैरंचरस्वलोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः ॥ ७२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नोय्
वदास्थितः ॥ तावद्ददर्शविमलंदेवंवैमानिकंवरम् ॥ ७३ ॥ सउवाचविमुक्तोऽहंरामकीर्तनसंश्रुतेः ॥ यामिस्वंभवनंराजन्नाज्ञापयमहामते ॥ ७४ ॥
इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः ॥ तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ॥ ७५ ॥ ततोवाहोविनिर्मुक्तोगात्रस्तम्भाच्चभूतलात् ॥ ययौ
तद्विपिनंसर्वंभ्रमन्पक्षिसमाकुलम् ॥ ७६ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा॰रामाश्व॰हयनिर्मुक्तिर्नामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ शेष
उवाच ॥ मासाःसप्ताभवंस्तस्यहयवर्यस्यहेलया ॥ चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् ॥ १ ॥ सपूजितोभूपवरैःपरीत्यवरभारतम् ॥ परीवृतोवीरवीरैःश
त्रुघ्नादिभिरुद्भटैः ॥ २ ॥ सबभ्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः ॥ नकोऽपितंनिजग्राहहयंरामबलंस्मरन् ॥ ३ ॥ अङ्गवङ्गकलिङ्गानांराजभिःसंस्तुतो
हयः ॥ जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ॥ ४ ॥ कुण्डलंनामनगरमदितेर्यत्रकुण्डलम् ॥ कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभयसुकम्पयोः ॥ ५ ॥ यत्रधर्मव्यति
क्रान्तिंनकरोतिकदापिना ॥ श्रीरामस्मरणंप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ॥ ६ ॥ अश्वत्थानांतुयत्रार्चातुलस्याःप्रत्यहंनृभिः ॥ क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैः

पापवर्जितैः ॥ ७ ॥ यत्रदेवालयारम्याराघवप्रतिमायुताः ॥ पूज्यन्तेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ॥८॥ वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसङ्कथा ॥ हृदि
ध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ॥ ९ ॥ देवनंयत्ररामस्यवार्त्ताभिःपूतदेहिनाम् ॥ नजातुचिन्नृणामस्तिसत्यव्यसनमानिनाम् ॥ १० ॥
तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्बली ॥ रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तःपरोन्मदः ॥ ११ ॥ किंवर्णयामिरामस्यसेवकंसुरथंवरम् ॥ यस्या
शेषगुणाभूमौविस्तृताःपावयन्त्यघम् ॥ १२ ॥ सेवकास्तस्यभूपस्यपर्यटन्तःकदाचन ॥ अपश्यन्हयमेधस्यहयंचन्दनचर्चितम् ॥ १३ ॥ तेदृ
ष्ट्वाविस्मयंप्राताहयपत्रमलोकयन् ॥ स्पष्टाक्षरसमायुक्तंचन्दनादिकचर्चितम् ॥१४॥ ज्ञात्वारामेणसंमुक्तंहयंनेत्रमनोहरम् ॥ हृष्टाराज्ञेसभास्थायकथ
थयामासुरुत्सुकाः ॥ १५ ॥ स्वामिन्नयोध्यानगरीपतिस्तस्यास्तुराघवः ॥ हयमेधक्रतोर्योग्योहयोमुक्तःपरिभ्रमन् ॥ १६ ॥ सतेपुरस्यनिकटेप्राप्तः
सेवकसंयुतः ॥ गृहाणत्वंमहाराजहयंतंसुमनोहरम् ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिप्लुतः ॥ उवाचवीरान्बलिनोमेघगम्भी
रयागिरा ॥ १८ ॥ सुरथउवाच ॥ धन्यावयंराममुखंपश्यामःसहसेवकाः ॥ ग्रहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरीवृतम् ॥ १९ ॥ तदामोक्ष्यामिवाहंतं
यदारामःसमाव्रजेत् ॥ कृतार्थममभक्तस्यचिरंध्यानरतस्यवै ॥ २० ॥ शेषउवाच ॥ इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत् ॥ गृह्णन्तु
वाहंप्रसभंसोच्योनाश्वोऽक्षिगोचरः ॥ २१ ॥ अनेनसुमहाँल्लाभोभविष्यतितुमेमतम् ॥ यद्रामचरणौप्रेक्षेब्रह्मशक्रादिदुर्लभौ ॥ २२ ॥ सएवध
न्यःस्वजनःपुत्रोवाबान्धवोऽथवा ॥ पशुर्वावाहनंवापिरामार्तिर्येनसम्भवेत ॥ २३ ॥ तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम् ॥ बध्नन्तुवाजिशा
लायांकामवेगंमनोरमम् ॥ २४ ॥ इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंरामस्यशोभितम् ॥ गृहीत्वातरसाराज्ञेददुःसर्वशुभाङ्गिनम् ॥ २५ ॥ राजाप्राप्यमुदाचा
श्वंरामस्यदनुजार्दनः ॥ सेवकान्प्राहबलिनोधर्मकृत्यविचक्षणः ॥ २६ ॥ वात्स्यायनमहाबुद्धेशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ नतस्यविषयेकश्चित्परदाररतो
नरः ॥२७॥ नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलम्पटः ॥ नजिह्वाभिरतोमार्गेकीर्त्तयेद्रामकीर्तनात् ॥२८॥ यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः ॥ कथयन्तु
भवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः ॥२९॥ एकपत्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः ॥ परापवादनिरतानचवेदोत्पथंगताः ॥३०॥ श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वन्तिप्रत्य
हंभटाः॥तान्हंरामसेवार्थंरक्षाम्यन्तककोपवान्॥३१॥ एतद्विरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः॥ तानहंविषयेमेतुवासयामिनदुर्मतीन् ॥ ३२ ॥ तस्यदेशे
नपापिष्ठाःपापंकुर्वन्तिमानसे ॥ हरिध्यानहताशेषपातकामोदसंयुताः ॥३३॥ यदैवमभवद्देशोराजाधर्मेणसंयुतः ॥ तदातत्स्थानराःसर्वेमृतागच्छन्ति
निर्वृतिम् ॥३४॥ यमानुचरनिर्वेशोनाभवत्सौरथेपुरे॥तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ॥३५॥ वल्कलाम्बरधारीचजटाशोभितशीर्षकः ॥सुरथं

तुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ॥ ३६ ॥ तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम् ॥ धर्मकर्मरतांवार्ताश्रावयन्तंनिजाञ्जनान् ॥ ३७ ॥ तदामुनिंनृपो
दृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववन्देचरणौतस्यपाद्यादिकमथाकरोत् ॥ ३८ ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः ॥ धन्यमद्यजनुर्मह्यंधन्यमद्य
गृहंमम ॥३९॥ कथाःकथयतान्मह्यंरामस्यविविधावराः ॥ याःशृण्वतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ॥४०॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यजहाससमुनिर्भृशम् ॥
दन्तान्प्रदर्शयन्सर्वांस्तालास्फालितपाणिकः ॥ ४१ ॥ हसन्तंतंमुनिंप्राहहसनेकारणंकिमु ॥ कथयस्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ॥ ४२ ॥ ततो
मुनिर्नृपंप्राहशृणुराजन्धियायुतः ॥ यदहंतऽभिधास्यामिस्मितेकारणमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ त्वयाप्रोक्तंहरेःकीर्तिकथयस्वममाग्रतः ॥ कोहरिःकस्यवा
कीर्तिःसर्वेकर्मवशानराः ॥४४॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःकर्मणानरकंव्रजेत् ॥ कर्मणैवभवेत्सर्वंपुत्रपौत्रादिकंबहु ॥ ४५ ॥ शक्रःशतंक्रतूनांतुकृत्वाऽगात्प
रमंपदम्॥ब्रह्मापिकर्मणालोकंप्राप्यसत्याख्यमद्भुतम् ॥४६॥ अनेकेकर्मणासिद्धामरुदादयईशिनः ॥कुर्वन्तिभोगसौख्यंचअप्सरोगणसेविताः ॥४७॥
तस्मात्कुरुष्वयज्ञादीन्यजस्वकिलदेवताः ॥ यथातेविमलाकीर्तिर्भविष्यतिमहीतले ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंकोपक्षुभितमानसः ॥ उवाचरामै
कमनाविप्रंकर्मविशारदम् ॥ ४९ ॥ माब्रूहिकर्मणोवार्ताक्षयिष्णुफलदायिनीम् ॥ गच्छमन्नगरोपान्ताद्बहिर्लोकविगर्हितः ॥ ५० ॥ इन्द्रःपतिष्यति
क्षिप्रंपतिष्यत्यपिपद्मजः ॥ नपतिष्यन्तिमनुजारामस्यभजनोत्सुकाः ॥ ५१ ॥ पश्यध्रुवंचप्रह्लादंविभीषणमथाद्भुतम् ॥ येचान्येरामभक्तावैकदापि
नपतन्तिते ॥ ५२ ॥ येरामनिन्दकादुष्टास्तानिमेयमकिङ्कराः ॥ ताडयिष्यन्तिलोहस्यमुद्गरैःपाशबन्धनैः ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वादेहदण्डंनकुर्यां
तेद्विजाधम ॥ गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्थमुक्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसंज्ञिते ॥ सेवकाबाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमु
द्यताः ॥ ५५ ॥ तदायमोनिजंरूपंधृत्वालोकैकवन्दितम् ॥ प्राहभूपंप्रतुष्टोऽस्मियाचस्वहरिसेवक ॥ ५६ ॥ मयाप्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपि
सुव्रत ॥ चलितोऽसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ॥ ५७ ॥ तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम् ॥ उवाचयदितुष्टोऽसिदेहिमेवरमुत्तमम् ॥५८॥
तावन्ममनवैमृत्युर्यावद्रामसमागमः ॥ नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ॥ ५९ ॥ तदोवाचयमोभूपमिदंतवभविष्यति ॥ सर्वंत्वदीप्सितंतथ्यं
करिष्यतिरघोःपतिः ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वान्तर्हितोधर्मोजगामस्वपुरंप्रति ॥ प्रशस्यतस्यचरितंहरिभक्तिपरात्मनः ॥ ६१ ॥ सराजाधार्मिकोरामसेवकः
परयामुदा ॥ गृहीत्वाऽश्वंप्रत्यवाचसेवकान्हरिसेवकान् ॥ ६२ ॥ मयागृहीतोवाहोऽसौराघवस्यमहीपतेः ॥ सज्जीभवन्तुसर्वत्रयूयंरणविशारदाः ॥
॥ ६३ ॥ इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेभटाराज्ञोमहाबलाः ॥ सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सुकाः ॥ ६४ ॥ राज्ञोवीरादशसुताश्चम्पकोमोहकस्तथा ॥

रिपुञ्जयोऽतिदुर्वारःप्रतापीबलमोदकः ॥६५॥ हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः ॥ इतिराज्ञोदशसुताःसञ्जीभूतारणाङ्गणे ॥ ६६ ॥ यातुमिच्छामकुर्वं
स्तेमहोत्साहसमन्विताः ॥ राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनिर्मितम् ॥ ६७ ॥ आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसमलङ्कृतम् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तःस
र्वसैन्यपरीवृतः ॥६८॥ सभायांसेवकान्सर्वान्दिशन्नास्तेमहीपतिः ॥ ६९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०सुरथेनराज्ञाहयग्रहणं
नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ शेषउवाच ॥ अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान् ॥ पप्रच्छकुत्रवाहोऽसौयाज्ञिकःसुमनोहरः ॥ १ ॥
तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः ॥ नजानीमोभटाःकेचिद्धयंनीत्वागताःपुरे ॥ २ ॥ वयंचधिक्कृताःसर्वेबलिभीराजसेवकैः ॥ अत्रप्रमाणंभगवा
नितिकर्तव्यतांप्रति ॥ ३ ॥ तच्छुत्वावचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम् ॥ दशन्रोषात्स्वदशनाञ्जिह्वयालेलिहन्मुहुः ॥४॥ उवाचवीरोमद्वाहंहृत्वाकुत्रग
मिष्यति ॥ इदानींपातयेबाणैःपुरंजनसमन्वितम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम् ॥ कोवर्ततेऽस्याधिपतिर्योमेवाहमजीहरत्
॥ ६ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोपसंयुतम् ॥ जगादमन्त्रीसुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ॥ ७ ॥ विद्धीदंकुण्डलंनामनगरंसुमनो
हरम् ॥ अस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःक्षत्रियोबली ॥ ८ ॥ नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वन्द्वसेवकः ॥ मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ॥ ९ ॥
चरितान्यस्यशतशोवर्तन्तेधर्मकारिणः ॥ महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः ॥ १० ॥ महद्युद्धंभवेदत्रहृतश्चेद्वाहसत्तमः ॥ अनेकेप्रपतिष्यन्ति
वीरारणविशारदाः ॥ ११ ॥ एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःसचिवंप्रति ॥ उवाचपुनरप्येवंवचनंवदतांवरः ॥ १२ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कथमत्रप्रक
र्तव्यंरामाश्वोऽनेनचेद्धृतः ॥ नायातियोद्धुंप्रबलंकटकंवीरसेवितम् ॥ १३ ॥ सुमतिरुवाच ॥ दूतःप्रेष्योमहाराजराजानंप्रतिवाग्मिकः ॥ यद्वा
क्येनसमायातिबलेनबलिनांवरः ॥ १४ ॥ नोचेदज्ञानतोवाहोधृतःकेनापिमानिना ॥ अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंक्रतुवरंशुभम् ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वा
तुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली ॥ अङ्गदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वितम् ॥ १६ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ याहित्वंनिकटस्थेवैसुरथस्यमहापुरे ॥
दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहिनृपतिंप्रति ॥ १७ ॥ त्वयाधृतोरामवाहोज्ञानतोऽज्ञानतोऽपिवा ॥ अर्पयतुनवायातुप्रधनंवीरसंयुतम् ॥ १८ ॥ रामस्यदौत्यं
लङ्कायांरावणंप्रतियत्कृतम् ॥ तथैवकुरुभूयिष्ठबलसंयुतबुद्धिमन् ॥ १९ ॥ शेषउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वाङ्गदोवीरओमितिप्रोच्यभूमिपम् ॥ जगा
मसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते ॥ २० ॥ ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमञ्जरीधरम् ॥ रामभद्रंरसनयाब्रुवन्तंसेवकान्निजान् ॥ २१ ॥ राजापिदृष्ट्वाप्लवगं ॥ ९९ ॥
मनोहरवपुर्धरम् ॥ शत्रुघ्नदूतंमत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत ॥ २२ ॥ सुरथउवाच ॥ प्लवगाधिपकस्मात्त्वमागतोऽत्रकथंभवान् ॥ ब्रूहिमेकारणं

सर्वंयथाज्ञात्वाकरोमितत् ॥ २३॥ शेषउवाच ॥ इतिसम्भाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ विस्मयंश्चेतसिभृशंरामसेवाकरंनृपम् ॥२४॥ जानीहिमांनृप
श्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽन्तिकम् ॥२५॥ सेवकैःकैश्चिदागत्यधृतोऽश्वोममसाम्प्रतम् ॥ अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिः
सहसानृप ॥ २६ ॥ तमश्वंसहराज्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः ॥ शत्रुघ्नंयाहिचरणेपतित्वाऽऽशुप्रदेहिच ॥ २७ ॥ नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः॥
पृथ्वीतलमलङ्कुर्वञ्छयिष्यसिविशीर्षकः ॥ २८ ॥ येनलङ्कापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात् ॥ तस्याश्वंयागयोग्यंतुहृत्वाकुत्रगमिष्यसि ॥ २९ ॥
शेषउवाच ॥ इत्यादिभाषमाणंतंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ॥ ३० ॥ परंशृणुष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसे
वक ॥ मयाधृतोमहानश्वोरामचन्द्रस्यधीमतः ॥ ३१ ॥ नमोक्ष्येसर्वथावाहंशत्रुघ्नादिभयादहम् ॥ चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यतेमम ॥
॥ ३२ ॥ तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः ॥ सर्वंराज्यंकुटुम्बंचधनंधान्यंबलंबहु ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्धय
ते ॥ धर्मेणयुद्धंतत्रापिरामदर्शनमिच्छता ॥ ३४ ॥ शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि ॥ जित्वाबध्नामिमद्गेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ॥ ३५ ॥
शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वाङ्गदोधीमाञ्जहासनृपतिंतदा ॥ उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ अङ्गदउवाच ॥ बुद्धिहीनःप्रवदसिवृ
द्धत्वात्सागतातव ॥ यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियाबली ॥ ३७ ॥ योमान्धातृरिपुंदैत्यंलवणंलीलयावधीत ॥ येनानेकेजिताःसङ्ख्येवैरिणःप्र[1]
बलोद्धताः ॥ ३८ ॥ विद्युन्मालीहतोयेनराक्षसःकामगेस्थितः ॥ त्वंतंबध्नासिवीरेन्द्रंमतिहीनःप्रभासिमे ॥ ३९ ॥ भ्रातृजोयस्यसुबलीपुष्कलःपरमा
स्त्रवित् ॥ येनरुद्रगणःसङ्ख्येवीरभद्रःसुतोषितः ॥४०॥ वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रान्तिंबलोर्जिताम् ॥ येननास्तिसमःपृथ्व्यांबलेनयशसाश्रिया ॥
॥ ४१ ॥ हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः ॥ यस्यानेकानिकर्माणिभविष्यन्तिश्रुतानिते ॥ ४२ ॥ सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्बलात् ॥
अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेन्द्रस्यदुमतेः ॥ ४३ ॥ द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छाग्रेणसदैवतः ॥ आनीतोजीवनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ जानाति
रामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः ॥ यंकपीन्द्रंमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवकम् ॥ ४५ ॥ सुग्रीवाद्याःकपीन्द्रायेपृथ्वींसर्वांग्रसन्तिये ॥ तेशत्रुघ्नंनृपं
सर्वेसेवन्तेप्रेक्षणोत्सुकाः ॥ ४६ ॥ कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित् ॥ प्रतापाग्र्यःसुबाहुश्चविमलःसुमदस्तथा[2] ॥ ४७ ॥ राजावीरमणिःसत्य
युतोरामस्यसेवकः ॥ एतेऽन्येऽपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ॥ ४८ ॥ तत्रत्वंवीरजलधौमशकःकोभवानिति ॥ तज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्र

१ 'प्रवलोद्धराः' इ० पा० । २ 'सुदमस्तथा' इ० पा० ।

कैर्युतः ॥ ४९ ॥ वाहंसमर्प्यगन्तासिरामंराजीवलोचनम् ॥ दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुषेस्वाङ्गानिजनुपासह ॥ ५० ॥ शेषउवाच ॥ राजाप्रोवा
चतंदूतंप्रब्रुवन्तमनेकधा ॥ एतान्दर्शयसिक्षिप्रंसर्वेनममगोचराः ॥ ५१ ॥ यादृशंमद्बलंदूततादृशंनहनूमतः ॥ योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्या
गस्यपालने ॥ ५२ ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाकुतुकान्वितः ॥ भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ॥ ५३ ॥ अन्यथाहनुमन्मु
ख्यावीराबध्नन्तुमांबलात् ॥ गृह्णन्तुवाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ गच्छत्वंनृपशत्रुघ्नंकथयस्वममोदितम् ॥ सज्जीभवन्तुसुभटाएषयामि
रणेबली ॥ ५५ ॥ सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणाङ्गणे ॥ मोचयन्तुमहावाहंनवामामाददन्तुते ॥ ५६ ॥ शेषउवाच॥इतिश्रुत्वास्मितंकृत्वाय
यौवीरोयतोनृपः ॥ गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०अङ्गदस्यदूतत्ववाक्यं
नामपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ शेषउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्याङ्गदाननात् ॥ सज्जीभूतारणेसर्वेरथस्थारणकोविदाः ॥ १ ॥
पटहानांनिनादोऽभूद्भेरीनादस्तथैवच ॥ वीराणांगर्जनानादाःप्रादुर्भूतारणाङ्गणे ॥ २ ॥ रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच ॥ व्याप्तंतत्सकलंविश्वं
दिवंयातोमहारवः ॥ ३ ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः ॥ कुर्वन्तिविविधान्नादान्कातरस्यभयङ्करान् ॥४॥ एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमि
पः ॥ स्वसुतैःसैनिकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणाङ्गणे ॥ ५ ॥ गजैरथैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णांतुमेदिनीम् ॥ कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्ददृशेभटैः ॥ ६ ॥ शङ्खनादेन
सङ्घुष्टंजयनादैस्तथैवच ॥ वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ॥७॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ एषराजासमायातोमहासैन्यपरीवृतः ॥ अत्रयत्कृत्यमस्मा
कंतद्वदस्वमहामते ॥८॥ सुमतिरुवाच ॥ योद्धव्यमत्रबहुभिर्वीरैरणविशारदैः ॥ पुष्कलादिभिरत्युग्रैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ ९ ॥ राज्ञासहसमीरस्य
पुत्रःपरमशौर्यवान् ॥ युद्धंकरोतुसुबलःपरयुद्धविशारदः ॥ १० ॥ शेषउवाच ॥ इतिब्रुतेमहामात्येयावत्तावन्नृपात्मजाः ॥ रणाङ्गणेधनूंष्य
द्वास्फारयामासुरुद्धताः ॥ ११ ॥ तान्वीक्ष्ययोधाःसुबलाःपुष्कलाद्यारणोत्कटाः ॥ अभिजग्मुःस्यन्दनैःस्वैर्धनुर्बाणकरामताः ॥ १२ ॥ चम्प
केनमहावीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ द्वैरथेनैवयुयुधेमहावीरेणशालिना ॥ १३ ॥ मोहकंयोधयामासजानकिःसकुशध्वजः ॥ रिपुञ्जयेनविमलोदुर्वा
रेणसुबाहुकः ॥ १४ ॥ प्रतापिनाप्रतापाग्र्योबलमोदेनचाङ्गदः ॥ हर्यक्षेणनीलरत्नःसहदेवेनसत्यवान् ॥ १५ ॥ राजावीरमणिर्भूरिदेवेनयुयुधे
बली ॥ असुतापेनचोग्राश्वोयुयुधेबलसंयुतः ॥ १६ ॥ द्वैरथंतुमहद्युद्धमकुर्वन्युद्धकोविदाः ॥ सर्वेशस्त्रास्त्रकुशलाःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ १७ ॥ एवं
प्रवृत्तेसङ्ग्रामेसुरथस्यसुतैस्तदा ॥ अत्यन्तंकदनंतत्रबभूवमुनिसत्तम ॥ १८ ॥ पुष्कलश्चम्पकंप्राहकिन्नामासिनृपात्मज ॥ धन्योऽसियोमया

साधरणमध्यमुपेयिवान् ॥ १९ ॥ इदानींतिष्ठकिंयासिकथंतेजीवितंभवेत् ॥ एहियुद्धंमयासार्धंसर्वशस्त्रास्त्रकोविद ॥ २० ॥ इत्यभिव्याहृतं
तस्यश्रुत्वाराजात्मजोबली ॥ जगादपुष्कलंवीरोमेघगम्भीरयागिरा ॥ २१ ॥ चम्पकउवाच ॥ ननाम्नानकुलेनेदंयुद्धमत्रभविष्यति ॥ तथा
पितववक्ष्येऽहंस्वनामबलपूर्वकम् ॥ २२ ॥ ममभाताराघवेशोमत्पिताराघवःस्मृतः ॥ ममबन्धूरामचन्द्रःस्वजनोममराघवः ॥ २३ ॥ मन्नामराप
दासश्चसदारामस्यसेवकः ॥ तारयिष्यतिमांयुद्धेरामोभक्तकृपाकरः ॥ २४ ॥ लोकानांमतमास्थायप्रब्रवीमितवाधुना ॥ सुरथस्यसुतश्चाहंमाता
वीरवतीमम ॥ २५ ॥ मन्नामयोमधौसर्वाञ्छोभनान्विदधातिवै ॥ मधुपायंरसावासंत्यजन्तिमधुमोहिताः ॥ २६ ॥ वर्णेनस्वर्णसदृशोमध्ये
लिङ्गवपुर्धरः ॥ तदाख्ययाभिधांवीरजानीहिममेमोहिनीम् ॥ २७ ॥ युध्यस्वबाणैःप्रधनेनकोजेतुंहिमांक्षमः ॥ इदानींदर्शयिष्यामिस्वपराक्र
ममद्भुतम् ॥ २८ ॥ शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंपुष्कलोहृदितोषितः ॥ तंदुर्जयंमन्यमानःशरान्मुञ्चन्रणेऽभवत् ॥ २९ ॥ शरसङ्घंप्रमु
ञ्चन्तकोटिधापुष्कलंययौ ॥ चम्पकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ ३० ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्वैरिवृन्दविदारणान् ॥ स्वनामचिह्नि
तान्स्वर्णपुङ्खभागसमन्वितान् ॥ ३१ ॥ तांश्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधनाङ्गणे ॥ शरान्धकारंसर्वत्रमुञ्चन्बाणाञ्छिलाशितान् ॥ ३२ ॥ स्व
बाणच्छेदनंदृष्ट्वाकृतंवीरेणचम्पकः ॥ आह्वयामासबलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३३ ॥ माप्रयाहिरणंत्यक्त्वेतिब्रुवन्समरेपुनः ॥ पुष्कलंहृदये
बाणैर्विव्याधदशभिस्त्वरन् ॥ ३४ ॥ तेबाणाःपुष्कलस्याहोहृदयेतीव्रवेगिनः ॥ आगत्यसुभृशंलग्नाःशोणितंपपुरूर्जितम् ॥ ३५ ॥ तैर्बाणै
र्व्यथितोवीरःशरान्पञ्चसमाददे ॥ सुतीक्ष्णाग्रान्महाकोपाद्दारयन्पर्वतानिव ॥ ३६ ॥ तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोर्जिताः ॥ आकाशेरचि
ताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ॥ ३७ ॥ छित्त्वाबाणान्सुतीक्ष्णाग्रान्सुरथाङ्गोद्भवोबली ॥ बाणाञ्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंहृदि ॥ ३८ ॥
तेबाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना ॥ अपतन्समरोपान्तेशरवेगप्रपीडिताः ॥ ३९ ॥ तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली ॥ सहस्रेण
शराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ॥ ४० ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ॥ ४१ ॥ ता
नप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ ततोऽत्यन्तंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरोत् ॥ ४२ ॥ शरवृष्टिंसमायान्तींमत्वाचम्पकवीरहा ॥ साधु
साधुप्रशंसन्तंपुष्कलंसमताडयत् ॥ ४३ ॥ पुष्कलश्चम्पकंदृष्ट्वामहावीर्यसमन्वितम् ॥ ब्रह्मणोऽस्त्रंसमाधत्तस्वेचापेसर्वशस्त्रवित् ॥ ४४ ॥
तेनमुक्तंमहाशस्त्रंप्रजज्वालदिशोदश ॥ खंरोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ॥ ४५ ॥ चम्पकोमुक्तमस्त्रंतदृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः ॥ तत्संहतु

तदेवास्त्रंमुमोचरिपुमुद्यतम् ॥ ४६ ॥ द्वयोरेकतमंतेजःप्रलयंमेनिरेजनाः ॥ सञ्जहारतदास्त्रास्त्रमेकीभूतंपरास्त्रकम् ॥ ४७ ॥ तत्कर्मचाद्भुतं
दृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठतिष्ठच ॥ ब्रुवञ्छरानमोघांस्तुचम्पकंसक्रुधाहनत ॥ ४८ ॥ चम्पकस्ताञ्छरान्मुक्तानगणय्यमहामनाः ॥ रामास्त्रंप्रमुमोचाथ
पुष्कलंप्रतिदारुणम् ॥ ४९ ॥ तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचम्पकेनमहात्मना ॥ छेत्तुंयावन्मनश्चक्रेतावद्ग्रस्तःशरेणसः ॥ ५० ॥ बद्धश्चम्पकवीरेण
रथेस्वेस्थापितःपुनः ॥ पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ॥ ५१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्बद्धेपुष्कलसंज्ञके ॥ शत्रुघ्नप्रययुर्योधाःपलायनप
रायणाः ॥ ५२ ॥ भग्नांस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनूमन्तमुवाचह ॥ केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरैरलङ्कृतम् ॥ ५३ ॥ तदोवाचमहीनाथपुष्कलंपरवीरहा ॥
बद्धानयतिवीरोऽसौचम्पकःस्वपदोद्धुरः ॥ ५४ ॥ तस्येदृग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसंयुतः ॥ उवाचपवनोद्भूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ॥ ५५ ॥
महाबलःसुतश्चास्यबद्धायःपुष्कलंभटम् ॥ तस्मान्मोचयवीराग्र्यकथंतिष्ठसिचाहवे ॥५६॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन् ॥ जगामतंमोच
यितुंपुष्कलंचम्पकाद्भटात् ॥ ५७ ॥ हनूमन्तमथालोक्यतंमोचयितुमागतम् ॥ बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरकोपनः ॥ ५८ ॥ बाणांस्तान्सवभञ्जा
शुमुक्तांस्तेनमहात्मना ॥ पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुञ्चन्महानभूत् ॥ ५९ ॥ तान्सर्वांश्चूर्णयामासनाराचान्वैरिमोचितान् ॥ शालंकरेसमाधृत्य
जघाननृपनन्दनम् ॥ ६० ॥ शालंतेनविनिर्मुक्तंतिलशःकृत्तवान्बली ॥ गजोहनूमतामुक्तोनृपनन्दनमस्तके ॥ ६१ ॥ सोऽप्याहतश्चम्पकेनमृतोभूमौ
पपातसः ॥ शिलाःसंमोचयामासहनूमान्परमास्त्रवित् ॥ ६२ ॥ चम्पकस्ताःशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम् ॥ बाणयन्त्रिकयाब्रह्मन्महच्चित्रमभू
दिदम् ॥ ६३ ॥ स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वाश्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः ॥ चुकोपहृदयेऽत्यन्तंबहुवीर्यमितिस्मरन् ॥ ६४ ॥ आगत्यचकरेधृत्वानभस्यु
त्पतितःकपिः ॥ तावद्ययौनेत्रपथादुपरिक्षिप्रवेगवान् ॥ ६५ ॥ चम्पकस्तंहनूमन्तंयुयुधेनभसिस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनमहतातािडतःकपिपुङ्गवः ॥
॥ ६६ ॥ चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः ॥ पदाधृत्वाचम्पकंतंताडयामासभूतले ॥ ६७ ॥ ताडितोऽसौकपीन्द्रेणक्षणादुत्थायवेगवान् ॥ हनूम
न्तंतुलाङ्गूलेधृत्वाबभ्रामसर्वतः ॥ ६८ ॥ कपीन्द्रस्तद्बलंवीक्ष्यहसन्पादेऽग्रहीत्पुनः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेह्यपातयत् ॥ ६९ ॥ पपातभूमौ
सुबलोराजसूनुःसचम्पकः ॥ मूर्छितोवीरभूपाढ्यमलङ्कुर्वन्रणाङ्गणम् ॥ ७० ॥ तदाहाहेतिवैलोकाश्चुक्रुशुश्चम्पकानुगाः ॥ पुष्कलंमोचयामासबद्धं
चम्पकपाशतः ॥७१ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०पुष्कलमोचनंनामैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५१ ॥ शेषउवाच ॥ चम्पकं

१ 'बद्धः' इ० पा० ।

पतितंदृष्ट्वासुरथःक्षत्रियोबली ॥ पुत्रदुःखपरीताङ्गोजगामस्यन्दनेस्थितः ॥ १ ॥ कपीन्द्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः ॥ निःश्वासांश्चबहून्मुञ्च
न्महाबलसमन्वितः ॥ २ ॥ आह्वयन्तंनृपंदृष्ट्वानिजंवीरःकपीश्वरः ॥ जगामतंमहावीरोमहावेगसमन्वितः ॥ ३ ॥ तमागतंहनूमन्तंतृणीकुर्वन्तमुद्भ
टान् ॥ उवाचसुरथोराजामेघगम्भीरसुस्वरः ॥ ४ ॥ सुरथउवाच ॥ धन्योऽसिकपिवर्यत्वंमहाबलपराक्रमः ॥ येनराममहत्कृत्यंकृतंराक्षसकेपुरे ॥
॥ ५ ॥ त्वंरामचरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः ॥ त्वयावीरेणमत्पुत्रःपातितश्चम्पकोबली ॥ ६ ॥ इदानींत्वांतुसम्बध्यगन्तास्मिनगरे
मम ॥ यत्नात्तिष्ठकपीशेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ॥ ७ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यकपीश्वरः ॥ उवाचधीरयावाण्यारणेवीरैकभूषिते ॥ ८ ॥
हनूमानुवाच ॥ त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसेवकाः ॥ बध्नासिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिमत्प्रभुः ॥ ९ ॥ कुरुवीरभवत्स्वान्तस्थितंसत्यं
प्रतिश्रुतम् ॥ रामंस्मरन्वैदुःखान्तंयातिवेदावदन्त्यदः ॥ १० ॥ शेषउवाच ॥ इतिब्रुवन्तंसुरथःप्रशस्यपवनात्मजम् ॥ विव्याधबाणैर्बहुभिः
शितैःशाणेनदारुणैः ॥११॥ तान्मुक्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः ॥ करेजग्राहकोदण्डंसज्यंशरसमन्वितम् ॥१२ ॥ गृहीत्वाकरयोश्चापंबभञ्ज
कुपितःकपिः ॥ चीत्कुर्वंस्त्रासयन्वीरान्नखैर्दीर्णान्सृजन्भटान् ॥ १३ ॥ तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुणसंयुतम् ॥ अपरंधनुरादत्तमहद्गुणविशोभितम् ॥
॥ १४ ॥ तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चापंबभञ्जतत् ॥ अन्यच्चापंसमादत्ततद्बभञ्जमहाबलः ॥ १५ ॥ तस्मिंश्चापेप्रभग्नेऽपिसोऽन्यद्धनुरुपाददे ॥ सोऽपि
चापंबभञ्जाशुमहावेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता ॥ क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्वन्नादाननेकधा ॥ १७ ॥ तदात्यन्तंप्रकुपि
तःशक्तिमुग्रामथाददे ॥ शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः ॥ १८ ॥ उत्थायस्यन्दनंराज्ञोजग्राहकुपितोभृशम् ॥ उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमति
वेगतः ॥ १९ ॥ तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा ॥ ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् ॥ २० ॥ मुक्तस्तेनरथोदूराच्चूर्णीभूतोऽभवत्क्षणात् ॥
सोऽन्यंरथंसमारुह्यययौवेगात्समीरजम् ॥ २१ ॥ हनूमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्ट्यप्रधनाङ्गणे ॥ हयसारथिसंयुक्तंबभञ्जसपताकिनम् ॥ २२ ॥ अन्यंरथंस
मास्थायययौराजामहाबलः॥ बभञ्जतरथंवेगान्मारुतिःकुपिताङ्गकः ॥२३॥भग्नंतंस्यन्दनंवीक्ष्यसुरथोऽन्यंसमाश्रितः ॥भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसं
युतः ॥ २४ ॥ एवमेकोनपञ्चाशद्रथाभग्नाहनूमता ॥ तत्कर्मवीक्ष्यराजापिस्मयंप्रापससैनिकः ॥ २५ ॥ कुपितःप्राहकीशेन्द्रंधन्योऽसिपवनात्मज ॥
पराक्रमन्निदंकर्मनकर्तानकरिष्यति ॥ २६ ॥ क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम् ॥ करोमिपवनोद्भूतरामपादाब्जषट्पद ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वा
चापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः ॥ अस्त्रंपाशुपतंनामसंदधेशरउल्बणे ॥ २८ ॥ ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायोगिनीमुखाः ॥ प्रादुर्बभूवुःसहसाभीष

यन्तःसमीरजम् ॥ २९ ॥ कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्बद्धोलोकैरभीक्षितः ॥ हाहेतिचवदन्त्येतेयावत्तावत्समीरजः ॥ ३० ॥ स्मृत्वारामंस्वमनसात्रोटया
मासतत्क्षणात् ॥ समुक्तगात्रःसहसायुयुधेसुरथंनृपम् ॥ ३१ ॥ तंमुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित्॥ महाबलंमन्यमानोब्राह्ममस्त्रंसमाददे ॥३२॥
मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिजगालहसन्बली ॥ तन्निगीर्णंनृपोदृष्ट्वारामंसस्मारभूमिपः ॥ ३३ ॥ स्मृत्वादाशरथिंरामंरामास्त्रंस्वशरासने ॥ सन्धायतंजगादेदं
बद्धोऽसिकपिपुङ्गव ॥ ३४ ॥ श्रुत्वातत्प्रक्रमेद्यावत्तावद्बद्धोरणाङ्गणे ॥ राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनूमान्रामसेवकः ॥ ३५ ॥ उवाचभूपंहनुमान्किंकरोमि
महीपते ॥ मत्स्वाम्यस्त्रेणसम्बद्धोनान्येनप्राकृतेनवै ॥३६॥ तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति ॥ मोचयिष्यतिमत्स्वामीआगत्यसदयानिधिः ॥
॥ ३७ ॥ बद्धेसमीरजेक्रुद्धःपुष्कलोभूमिपंययौ ॥ तंपुष्कलंसमायातंविव्याधबहुभिःशरैः ॥ ३८ ॥ अनेकबाणसाहस्रैर्निजघाननृपंबली ॥
राज्ञानेकेशरास्तस्यच्छिन्नाःप्रधनमण्डले ॥ ३९ ॥ एवंसमरसङ्क्रुद्धेसुरथेपुष्कलेतथा ॥ बाणैर्व्याप्तंजगत्सर्वंस्थास्नुभूयश्चरिष्णुच ॥ ४० ॥
तेषांरणोद्यमंवीक्ष्यमुमुहुःसुरसैनिकाः ॥ मानवानांतुकावार्ताक्षणात्त्रासंसमीयुषाम् ॥ ४१ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामन्त्रपरिष्टुतैः ॥ बभूवतुमुलं
युद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ४२ ॥ तदाप्रकुपितोराजानाराचंतुसमाददे ॥ छिन्नःसतुक्रुधामुक्तैर्वत्सदन्तैःसभारतेः ॥ ४३ ॥ छिन्नेतस्मिञ्छरेराजाकोपा
दन्यंसमाददे ॥ छिनत्तियावत्सशरंतावल्लग्नोहृदिक्षतः ॥ ४४ ॥ मूर्च्छांप्रापमहातेजाःपुष्कलोमहदद्भुतम् ॥ युद्धंविधायसुमहद्राज्ञासहमहामतिः ॥
॥ ४५ ॥ पुष्कलेपतितेराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ सुरथंप्रतिसङ्क्रुद्धोजगामस्यन्दनस्थितः ॥ ४६ ॥ उवाचसुरथंभूपंरामभ्रातामहाबलः ॥ त्वया
महत्कृतंकर्मयद्बद्धःपवनात्मजः ॥ ४७ ॥ पुष्कलोऽपिमहावीरस्तथान्येममसैनिकाः ॥ पातिताःप्रधनेघोरेमहाबलपराक्रमाः ॥ ४८ ॥ इदानींतिष्ठ
मद्वीरान्पातयित्वारणाङ्गणे ॥ कुत्रयास्यसिभूमीशसहस्वममसायकान् ॥ ४९ ॥ इत्थमाश्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली ॥ जगादरामपादाब्जंदधच्चे
तसिशोभनम् ॥५०॥ मयातेपातिताःसंङ्ख्येवीरामारुतजोन्मुखाः ॥ इदानींपातयिष्यामित्वामपिप्रधनाङ्गणे ॥ ५१ ॥ स्मरस्वरामंयोवीरस्त्वामा
गत्यप्ररक्षति ॥ अन्यथाजीवितंनास्तिमत्पुरःशत्रुतापन ॥५२॥ इत्युक्त्वाबाणसाहस्रैस्तंजघानमहीपतिः ॥ शत्रुघ्नंशरसङ्घातपञ्जरेन्यदधात्परम् ॥
॥ ५३ ॥ शत्रुघ्नःशरसङ्घातंमुञ्चन्तंवह्निदैवतम् ॥ अस्त्रंमुमोचदाहार्थंशराणांनतपर्वणाम् ॥ ५४ ॥ तदस्त्रंमुक्तमालोक्यराजावैसुरथोमहान् ॥ वारु ॥ ६८ ॥
णास्त्रेणशमयन्विव्याधशरकोटिभिः ॥ ५५ ॥ तदातद्योगिनीदत्तमस्त्रंधनुषिसन्दधे ॥ मोहनंसर्ववीराणांनिद्राप्रापकमद्भुतम् ॥ ५६ ॥ तन्मोहनंमहा
स्त्रंसवीक्ष्यराजाहरिंस्मरन् ॥ जगादशत्रुघ्नमयंसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ५७ ॥ मोहितस्यममश्रीमद्रामस्यस्मरणेनह ॥ नान्यन्मोहनमाभातिममापि

भयतापदम् ॥ ५८ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुमुमोचसमहास्त्रकम् ॥ तेनबाणेनसंछिन्नंपपातरणमण्डले ॥ ५९ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंतुनिष्फलंवीक्ष्यभूमिपे ॥
अत्यन्तंविस्मयंप्राप्यबाणंधनुषिसन्दधे ॥ ६० ॥ लवणोयेननिहतोमहासुरविमर्दनः ॥ तंबाणंचापआधत्तघोरंकान्त्यानलप्रभम् ॥ ६१ ॥ तंवी
क्ष्यराजाप्रोवाचबाणोऽयमसतांहृदि ॥ लगतेरामभक्तस्यसंमुखेऽपिनभात्यसौ ॥ ६२ ॥ इत्येवंभाषमाणंतुबाणेनानेनशत्रुहा ॥ विव्याधहृदयेक्षिप्रंव
ह्निज्वालासमप्रभम् ॥ ६३ ॥ तेनबाणेनदुःखार्तोमहापीडासमन्वितः ॥ रथोपस्थेक्षणंमूर्च्छामवापपरतापनः ॥ ६४ ॥ सक्षणात्तांव्यथांतीर्त्वाजगाद
रिपुमग्रतः ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेकुत्रयासिममाग्रतः ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वामहासङ्ख्येबाणमाधत्तसायके ॥ ज्वालामालापरीताङ्गंस्वर्णपुङ्खसमन्वितम्॥
॥ ६६ ॥ सबाणोधनुषोमुक्तःशत्रुघ्नेनपथिस्थितः ॥ छिन्नोऽप्यग्रफलेनाशुहृदयेसमपद्यत ॥ ६७ ॥ तेनबाणेनसंमूर्छ्यपपातस्यन्दनोपरि ॥ ततोहाहा
कृतंसैन्यंभग्नंसर्वंपराद्रवत् ॥ ६८॥ सुरथोजयमापेदेसङ्ग्रामेरामसेवकः ॥ दशवीरादशसुतैर्मूर्च्छिताःपतिताःक्वचित् ॥ ६९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणे
पातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०सुरथविजयोनामद्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥ शेषउवाच ॥ सुग्रीवस्तच्चकटकंभग्नंवीक्ष्यरणाङ्गणे॥ स्वामिनंमूर्च्छितं
वापियर्यौयोद्धुंनृपंप्रति ॥ १ ॥ आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुतोभवान् ॥ गच्छतिक्षिप्रंमेदेहियुद्धंरणविशारद ॥ २ ॥ एवमुक्त्वानगंकंचिद्वि
शालंशाखयायुतम् ॥ उत्पाट्यप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ॥ ३ ॥ तेनप्रहारेणमहाबलोनृपःसंवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे ॥ बाणान्समाधायशितान्स
रोषाज्जघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ॥ ४ ॥ तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसहसाहसन् ॥ ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ॥ ५ ॥ पर्वतैःशिखरै
श्चैवनगैर्द्विरदवर्ष्मभिः ॥ वेगात्सन्ताडयामासदारयन्सुरथंनखैः ॥ ६ ॥ तमप्याशुबबन्धास्त्राद्रामसंज्ञात्सुदारुणात् ॥ बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसे
वकम् ॥ ७ ॥ गजोयथाऽऽयसमयींशृङ्खलांपादलम्बिताम् ॥ प्राप्यकिञ्चिन्नवैकतुशक्नोतिसतथाह्यभूत् ॥ ८ ॥ जितंतेनमहाराजासुरथेनसुपत्रिणा ॥
सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्यययौस्वनगरंप्रति ॥ ९ ॥ गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्रवीत् ॥ स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् ॥ १० ॥ यथा
त्वांबन्धनात्सद्योमोचयिष्यतितुष्टधीः ॥ नान्यथाऽयुतवर्षेणमोचयिष्यामिबन्धनात ॥ ११ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदासुबद्धमात्मानमवेक्ष्य
वीरान् ॥ संमूर्च्छितान्छत्रुशराभिघातपीडायुतान्बन्धनमुक्तयेऽस्मरत् ॥ १२ ॥ श्रीरामचन्द्रंरघुवंशजातंसीतापतिंपङ्कजपत्रनेत्रम् ॥ स्वमुक्तयेबन्ध
नतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः ॥ १३ ॥ हनूमानुवाच ॥ हानाथहानरवरोत्तमहादयालोसीतापतेरुचिरकुन्तलशोभिवक्त्र ॥ भक्तार्तिदाहक
मनोहररूपधारिन्मांबन्धनात्सपदिमोचयमाविलम्बम् ॥ १४ ॥ संमोचितास्तुभवतागजपुङ्गवाद्यादेवाश्चदानवकुलाग्निसुदह्यमानाः ॥ तत्सुन्दरी

शिरसिसंस्थितकेशबन्धःसंमोचितस्तुकरुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोऽसिमुनीश्वरेन्द्रैर्धर्मंविचारयसिभूमिपतीडचपाद ॥
अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाशबद्धोऽस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म ॥ लोकोभव
न्तमिदमुल्लसितोऽहसिष्यत्तस्माद्विलम्बमिहमाऽऽचरमोचयाशु ॥ १७ ॥ इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः ॥ भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशु
वेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृन्दैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः ॥१९॥ तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत्॥पश्य
राजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहरिम् ॥२०॥ अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः ॥२१॥ श्रीरामभद्रमा
यान्तंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात् ॥ नतीश्चशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः ॥२२॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभेचतुर्भुजः॥मूर्ध्निसिञ्चन्नश्रुजलैर्हर्षाद्भक्तंस्वकं
मुहुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोऽसिमहत्कर्मकृतंत्वया ॥ कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामासबन्धनात् ॥
मूर्छितांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् ॥ २५ ॥ तेमूर्च्छांतत्यजुर्दृष्टारामेणासुरघातिना ॥ उत्थितादद्दृशुःश्रीमद्रामचन्द्रंमनोरमम् ॥ २६ ॥
प्रणतास्तेरघुपतिंतेनपृष्टाअनामयम् ॥ सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वंस्वकुशलंनृपाः ॥ २७ ॥ सुरथोवीक्ष्यरामंचकृपार्थंसेवकात्मनः ॥ आगतंसकलंराज्यं
सहयंसमुदार्पयत् ॥ २८ ॥ अनेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोषयत् ॥ कथयामासमेऽन्याय्यंकृतंतेक्षमराघव ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाह
रक्षणम् ॥ २९ ॥ श्रीरामउवाच ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनासहयुद्धयते ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ॥ ३० ॥ इत्युक्तवन्तंनृहरिंपूज
यन्संस्तुतोऽभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमन्त्र्यच ॥ ३१ ॥ कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चक्रुर्म
नोहराः ॥ ३२ ॥ चम्पकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥ शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥ ३३ ॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत् ॥
शङ्खनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥ ३४ ॥ सुरथेनसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत् ॥ सबभ्रामापरान्देशान्नकोऽपिजगृहेबली ॥ ३५ ॥ यत्रयत्रग
तोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथेनच ॥ ३६ ॥ कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नि
तम् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०रघुनाथसमागमोनामत्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५३॥ शेषउवाच ॥ गतःप्रातःक्रियां
कर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः ॥ आनेतुंजानकीसूनुर्धृतोमुनिसुतैर्लवः ॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुङ्कुमागरुकस्तूरीदिव्यगन्धेन ॥ ६९ ॥
वासितम् ॥ २ ॥ विलोक्यजातकुतुकोमुनिपुत्रानुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदैवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छन्तुमयासार्धंप्रेक्षन्तांमामभयं

कृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्यनिकटेगतः ॥४॥ सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्बाणधरःस्कन्धेजयन्तइवदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वा
मुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम् ॥ भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशःसर्वलोकेषुविश्रुतः ॥ यत्रकोऽपिपराबा
धीनपरद्रव्यलम्पटः ॥ ७ ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यंदेवाःसानुगाःसर्वेनमन्तिमणिमौलिभिः ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारी
रघूद्वहः ॥ रामचन्द्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः ॥९॥ तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयङ्करः ॥१०॥ करोति
हयमेधंसब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिधविप्रेन्द्रवधपापानुत्तये ॥ ११ ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योऽसौयाज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरीवार
परिखाभिःसुरक्षितः ॥ १२ ॥ तद्रक्षकोऽस्तिमद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणान्तकः ॥ हस्त्यश्वरथपादातसङ्घसेनासमन्वितः ॥ १३ ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानो
जायेत्स्वकान्मदात् ॥ शूरावयंधनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥१४॥ तेगृह्णन्तुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम्॥मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥
॥ १५ ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात् ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदन्तकृतव्यथात् ॥ १६ ॥ येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायांजाताश्चसत्क्षेत्र
कुलेषुसत्सु ॥ गृह्णन्तुतेतद्विपरीतदेहानमन्तुराज्यंरघवेनिवेद्य ॥१७॥ इतिसंवाच्यकुपितोलवःशस्त्रधनुर्धरः ॥ उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः ॥
॥ १८ ॥ पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वंक्षत्रियस्यवै ॥ लिलेखयोभालपत्रेस्वप्रतापबलंनृपः ॥१९॥ कोऽसौरामःकशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पबलाश्रिताः ॥ क्षत्रि
याणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः ॥ २० ॥ एतस्यवीरसूर्माताजानकीनकुशप्रसूः ॥ यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानींक्षत्रिय
त्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः ॥ यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा ॥ २२ ॥ गृहीष्यतिमयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम् ॥ नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्य
चरणार्चकः ॥ २३ ॥ अधुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति ॥ अन्येयेचमहावीरारणमण्डलभूषणाः ॥ २४ ॥ इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतं
हयम् ॥ तृणीकृत्यनृपान्सर्वांश्चापबाणधरोवरः ॥ २५ ॥ तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्षकम् ॥ अयोध्यानृपतीरामोमहाबलपराक्रमः ॥ २६ ॥
तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोऽपिस्वबलोद्धतः ॥ मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् ॥ २७ ॥ इत्युक्तंसश्रुतौधृत्वाजगादसद्द्विजात्मजान् ॥ यूयंबलंन
जानीथक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौण्डीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयंगृहेगत्वाभुञ्जन्तुजननीहृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्ते
ऽभवंस्तूष्णींप्रेक्षन्तस्तत्पराक्रमम् ॥ लवस्यमुनिपुत्रास्तेसन्तस्थुर्दूरतोबहिः ॥ ३० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्यभूपतेः ॥ आयातास्तंहयंबद्धंदृष्ट्वा
प्रोचुस्तदालवम् ॥ ३१ ॥ बबन्धकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट् ॥ कोबाणव्रजमध्यस्थःप्राप्स्यतेपरमांव्यथाम् ॥ ३२ ॥ तदालवोजगादाशुमया

शिरसिसंस्थितकेशबन्धःसंमोचितस्तुकरुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोऽसिमुनीश्वरेन्द्रैर्धर्मंविचारयसिभूमिपतीडचपाद ॥
अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाशबद्धोऽस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म ॥ लोकोभव
न्तमिदमुल्लसितोऽहसिष्यत्तस्माद्विलम्बमिहमाऽऽचरमोचयाशु ॥ १७ ॥ इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः ॥ भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशु
वेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृन्दैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः ॥१९॥ तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत्॥पश्य
राजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहरिम् ॥२०॥ अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः ॥२१॥ श्रीरामभद्रमा
यान्तंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात् ॥ नतीश्चशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः ॥२२॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभेचतुर्भुजः॥मूर्ध्निसिञ्चन्नश्रुजलैर्हर्षाद्रक्तंस्वकं
मुहुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोऽसिमहत्कर्मकृतंत्वया ॥ कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामासबन्धनात् ॥
मूर्छितांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् ॥ २५ ॥ तेमूर्च्छांतत्यजुर्दृष्टारामेणासुरघातिना ॥ उत्थितादद‍ृशुःश्रीमद्रामचन्द्रंमनोरमम् ॥ २६ ॥
प्रणतास्तेरघुपतिंतेनपृष्टाअनामयम् ॥ सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वंस्वकुशलंनृपाः ॥ २७ ॥ सुरथोवीक्ष्यरामंचकृपार्थंसेवकात्मनः ॥ आगतंसकलंराज्यं
सहयंसुमुदार्पयत् ॥ २८ ॥ अनेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोषयत् ॥ कथयामासमेऽन्याय्यंकृतंतेक्षमराघव ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाह
रक्षणम् ॥ २९ ॥ श्रीरामउवाच ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनासहयुद्ध्यते ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ॥ ३० ॥ इत्युक्तवन्तंनृहरिंपूज
यन्ससुतोऽभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमन्त्र्यच ॥ ३१ ॥ कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चक्रुर्म
नोहराः ॥ ३२ ॥ चम्पकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥ शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥ ३३ ॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत् ॥
शङ्खनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥ ३४ ॥ सुरथेनसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत् ॥ सबभ्रामापरान्देशान्नकोऽपिजगृहेबली ॥ ३५ ॥ यत्रयत्रग
तोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथेनच ॥ ३६ ॥ कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नि
तम् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०रघुनाथसमागमोनामत्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५३॥ शेषउवाच ॥ गतःप्रातःक्रियां
कर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः ॥ आनेतुंजानकीसूनुर्धृतोमुनिसुतैर्लवः ॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुङ्कुमागरुकस्तूरीदिव्यगन्धेन
वासितम् ॥ २ ॥ विलोक्यजातकुतुकोमुनिपुत्राननुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदैवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छन्तुमयासार्धंप्रेक्षन्तांमामयं

कृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्यनिकटेगतः ॥४॥ सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्बाणधरःस्कन्धेजयन्तइवदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वा
मुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम् ॥ भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशःसर्वलोकेषुविश्रुतः ॥ यत्रकोऽपिपराबा
धीनपरद्रव्यलम्पटः ॥ ७ ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यंदेवाःसानुगाःसर्वेनमन्तिमणिमौलिभिः ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारी
रघूद्वहः ॥ रामचन्द्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः ॥९॥ तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयङ्करः ॥१०॥ करोति
हयमेधंसब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिधविप्रेन्द्रवधपापानुत्तये ॥ ११ ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योऽसौयाज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरीवार
परिखाभिःसुरक्षितः ॥ १२ ॥ तद्रक्षकोऽस्तिमद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणान्तकः ॥ हस्त्यश्वरथपादातसङ्घसेनासमन्वितः ॥ १३ ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानो
जायेत्स्वकान्मदात् ॥ शूरावयंधनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥१४॥ तेगृह्णन्तुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम्॥मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥
॥ १५ ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात् ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदन्तकृतव्यथात् ॥ १६ ॥ येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायांजाताश्चसत्क्षेत्र
कुलेषुसत्सु ॥ गृह्णन्तुतेतद्विपरीतदेहानमन्तुराज्यंरघवेनिवेद्य ॥१७॥ इतिसंवाच्यकुपितोलवःशस्त्रधनुर्धरः ॥ उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः ॥
॥ १८ ॥ पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वंक्षत्रियस्यवै ॥ लिलेखयोभालपत्रेस्वप्रतापबलंनृपः ॥१९॥ कोऽसौरामःकशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पबलाश्रिताः ॥ क्षत्रि
याणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः ॥ २० ॥ एतस्यवीरसूर्माताजानकीनकुशप्रसूः ॥ यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानींक्षत्रिय
त्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः ॥ यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा ॥ २२ ॥ गृहीष्यतिमयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम् ॥ नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्य
चरणार्चकः ॥ २३ ॥ अधुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति ॥ अन्येयेचमहावीरारणमण्डलभूषणाः ॥ २४ ॥ इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतं
हयम् ॥ तृणीकृत्यनृपान्सर्वांश्चापबाणधरोवरः ॥ २५ ॥ तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्षकम् ॥ अयोध्यानृपतीरामोमहाबलपराक्रमः ॥ २६ ॥
तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोऽपिस्वबलोद्धतः ॥ मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् ॥ २७ ॥ इत्युक्तंसश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान् ॥ यूयंबलंन
जानीथक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौण्डीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयंगृहेगत्वाभुञ्जन्तुजननीहृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्ते
ऽभवंस्तूष्णींप्रेक्षन्तस्तत्पराक्रमम् ॥ लवस्यमुनिपुत्रास्तेसन्तस्थुर्दूरतोबहिः ॥ ३० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्यभूपतेः ॥ आयातास्तंहयंबद्धंदृष्ट्वा
प्रोचुस्तदालवम् ॥ ३१ ॥ बबन्धकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट् ॥ कोबाणव्रजमध्यस्थःप्राप्स्यतेपरमांव्यथाम् ॥ ३२ ॥ तदालवोजगादाशुमया

बद्धोऽश्वउत्तमः ॥ योमोचयतितस्याशुरुष्टोभ्राताकुशोमहान् ॥ ३३ ॥ यमःकरिष्यतिकिमुद्यागतोऽपिस्वयंप्रभुः ॥ नत्वागमिष्यतिक्षिप्रंशरवृष्ट्या
सुतोषितः ॥ ३४ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालोऽयमितितेऽब्रुवन् ॥ समागतामोचयितुंहयंबद्धंतुयेहरेः ॥ ३५ ॥ तान्वैमोचयितुं
प्राप्तान्छत्रुघ्नस्यचसेवकान् ॥ कोदण्डंकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममूमुचत् ॥३६॥ तेच्छिन्नबाहवःशोकाच्छत्रुघ्नंप्रतिसङ्गताः ॥ पृष्टास्तेजगदुःसर्वेलवात्स्व
भुजकृन्तनम् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०लवेनहयबन्धनंनामचतुष्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ व्यास
उवाच ॥ एतांश्रुत्वाकथांरम्यांलवस्यबलिनोमुनिः ॥ संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशताननम् ॥ १ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥ त्वयो
क्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने ॥ रजकस्यदुरुक्त्यासौतत्याजमहिलोलुपः ॥ २ ॥ जानक्यांकसुतौजातौकधनुर्धरतांगतौ ॥ कथंचशिक्षिता
विद्यायोरामहयमाहरत् ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंशेषोनागोमहामतिः ॥ प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ४ ॥
शेषउवाच ॥ रामोराज्यमयोध्यायांभ्रातृभिःसहितोऽकरोत् ॥ धर्मेणपालयन्सर्वंक्षितिखण्डंस्वयाश्रिया ॥ ५ ॥ सीतादधारतद्वीर्यंमासाःपञ्चाभवंस्त
दा ॥ अत्यन्तंशुशुभेदेवीत्रयींवपुरुषन्धरा ॥ ६ ॥ कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम् ॥ कीदृशोदोहदःसाध्विमयातेसाध्यतेहिसः ॥ ७ ॥
रहस्येवतुसापृष्टात्रपमाणापतिंसती ॥ लज्जागद्गदवाग्रामंनिजगादवचोऽमृतम् ॥ ८ ॥ सीतोवाच ॥ त्वत्कृपातोमयासर्वंभुक्तंभोक्ष्यामिशोभनम् ॥
नकश्चिन्मानसेकान्तविषयोह्यतिरिच्यते ॥ ९ ॥ यस्याभवादृशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्पदः ॥ तस्याःसर्ववरीवर्तिनकिञ्चिदवशिष्यते ॥ १० ॥ त्वमा
ग्रहात्पृच्छसिमांदोहदंमनसिस्थितम् ॥ ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ॥ ११ ॥ चिरंजातंमयासत्योलोपामुद्रादिकाःस्त्रियः॥दृष्टाःस्वामिन्म
नोद्रष्टुंताउत्सुकतिसुन्दरीः ॥ १२ ॥ राज्यंप्राप्तात्वयासार्द्धमनेकसुखमास्थिता ॥ कृतघ्नाहंकदापीहतानमस्कर्तुमानसा ॥ १३ ॥ तत्रगत्वातपःकोशा
न्वस्त्राद्यैःपरिपूजये॥रत्नानिचैवभास्वन्तिभूषाअपिसमर्पये ॥१४॥ यथामेतोषिताःसत्योददत्याशीर्मनोहराः ॥ एषमेदोहदःकान्तपरिपूरयमानसम् ॥
॥ १५ ॥ इत्थमाकर्ण्यवचनंसीतायाःसुमनोहरम्॥जगादपरमप्रीतोरामचन्द्रःप्रियांप्रति ॥१६॥ धन्यासिजानकिप्रातर्गमिष्यसितपोधनाः॥प्रक्ष्यता
स्तुकृतार्थात्वमागमिष्यसिमेऽन्तिकम् ॥१७॥इतिरामवचःश्रुत्वापरमांप्रीतिमापसा ॥ प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् ॥ १८ ॥ अथतन्निशि
रामेणचाराःकीतनिजांश्रुताम् ॥ प्रेक्षितुंप्रेषितास्तेतुनिशीथेह्यगमञ्छनैः ॥ १९ ॥ तेप्रत्यहंरामकथाःशृण्वन्तःसुमनोहराः ॥ तद्दिनेगतवन्तस्तु
धनाढ्यस्यगृहंमहत् ॥ २० ॥ दीपंवीक्ष्यप्रज्वलन्तंवचनंवीक्ष्यमानुषम् ॥ स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृण्वन्यशोभृशम् ॥ २१ ॥ तत्रकाचनवामाक्षी

बालकंप्रतिहर्षिता ॥ स्तनन्धयंतंनिजगौवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ २२ ॥ पिबपुत्रयथेष्टंत्वंस्तन्यंममममनोहरम् ॥ पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममा
त्मज ॥ २३ ॥ एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः ॥ तत्पुरीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः ॥ २४ ॥ जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुवि
जायते ॥ तस्मात्पिबमुहुःस्तन्यंदुर्लभंह्यदिमन्यच ॥ २५ ॥ यश्रीरामंस्मरिष्यन्तिध्यायन्तिचवदन्तिये ॥ तेषामपिपयःपानंनभविष्यतिजातुचित्॥
॥ २६ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोऽमृतम् ॥ हर्षिताःप्रययुर्गेहमन्यद्भाग्यवतोमहत ॥ २७ ॥ तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम्॥ मत्वा
तिष्ठन्हिरामस्यशुश्रूषुर्यशसःक्षणम् ॥ २८ ॥ तत्रकाचिन्निजंकान्तंपर्यङ्कोपरिसुस्थितम् ॥ ताम्बूलंचर्वतींदत्तंभर्त्रास्नेहेनसुन्दरी ॥ २९ ॥ कङ्कणस्वर
शोभाढ्याकर्पूरागरुधूपिता ॥ कान्तंवीक्ष्यचलन्नेत्राकामरूपमवोचत ॥ ३० ॥ नाथत्वंतादृशोमह्यंभासियादृग्रघोःपतिः ॥ अत्यन्तंसुन्दरतरंवपुर्बिभ्र
त्सुकोमलम् ॥ ३१ ॥ पद्मप्रान्तंनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम् ॥ भुजौचसाङ्गदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकान्तायाः
सुमनोहरम् ॥ उवाचनेत्रयोःप्रान्तंनर्तयन्कामसुन्दरः ॥ ३३ ॥ शृणुकान्तेत्वयाप्रोक्तंसाध्व्यातुसुमनोहरम् ॥ पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकान्तोराम
एवहि ॥ ३४ ॥ परंक्वाहंमन्दभाग्यःक्वरामोभाग्यवान्महान् ॥ क्वचाहंकीटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ॥ ३५ ॥ खद्योतःक्वनभोरत्नंशलभःक्वनु
पामरः ॥ गजारिःक्वमृगेन्द्रोऽसौशशकःक्वनुमन्दधीः ॥ ३६ ॥ क्वचसाजाह्नवीदेवीक्वरथ्याजलमुत्पथम् ॥ क्वमेरुःसुरसंवासःक्वगुञ्जापुञ्जको
ऽल्पकः ॥ ३७ ॥ तथाहंक्वक्वरामोऽसौयत्पादरजसाङ्गना ॥ शिलीभूताक्षणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृत् ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंपरिरेभेनिजं
पतिम् ॥ जातकामाहृतप्रेम्णानर्तित धनुर्धरा ॥३९॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यनिवेशनम् ॥ तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ॥४०॥
काचित्पुष्पमयींशय्यांचन्दनंसहचन्द्रकम् ॥ सर्वंविधायकामाहजगादवचनंपतिम् ॥ ४१ ॥ पतेकुरुष्वभोगार्हेशयनंपुष्पमञ्चके॥चन्दनादिकलेपंच
तथाभोगमनेकधा ॥४२॥ मादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः ॥ सर्वंरामकृपाप्राप्तमुपभुङ्क्ष्वयथातथम् ॥४३॥ मत्सदृशीकामिनीतिचन्दनंताप
हारकम्॥पर्यङ्कःपुष्परचितःसर्वंरामकृपाभवम् ॥४४॥ यरामंनभजिष्यन्तितेनराजठरंस्वयम्॥नभर्तुंशक्नुवन्त्येववस्त्रभोगादिवर्जिताः ॥ ४५ ॥ इति
ब्रुवन्तींमहिलांहर्षितःपतिरब्रवीत्॥सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ॥४६॥ इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः ॥तावदन्यस्यवेश्मस्थश्चरोऽन्यः
शुश्रुवेवचः ॥४७॥ काचित्कान्तेनपर्यङ्केवीणावादनतत्परा ॥ कान्तेनरामसत्कीर्तिंगायमानापतिंजगौ ॥४८॥ स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिः
प्रभुः॥श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः ॥४९॥ योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत्॥समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबन्धच॥५०॥रावणंयोरिपुं

हत्वालङ्कांसम्भज्यवानरैः ॥ जानकीमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ॥ ५१ ॥इतिप्रोक्तंसमाकर्ण्यवचःसुमधुराक्षरम् ॥पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनर
थाब्रवीत्॥५२॥मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचन्द्रस्यभामिनि॥दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच॥५३॥लीलयायोऽवनिंप्रातोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान्॥करोति
सच्चरित्राणिमहापापहराणिच ॥५४॥ माजानीहिनरंरामंकौसल्यानन्ददायकम् ॥सृजत्यवतिहन्त्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ॥५५॥ धन्यावयंयेरामस्य
पश्यामोमुखपङ्कजम्॥ब्रह्मादिसुरदुर्दर्शंमहापुण्यकृतोवयम् ॥५६॥ अशृणोद्रामचन्द्रस्यचरित्रंश्रुतिसौख्यदम् ॥इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्वारिस्थितो
मुहुः ॥५७॥ अन्योह्यन्यगृहंगत्वातस्थौश्रोतुंहरेर्यशः ॥ तत्रापिरामभद्रस्ययशःशुश्रावशोभनम् ॥ ५८ ॥ खेलन्तीस्वामिनासार्धंद्यूतेनसुमनोहरा ॥
उवाचवाक्यंमधुरंनर्तयन्तीवकङ्कणे ॥ ५९ ॥ जितंमयाकान्तजवेनसवकंरिष्यसित्वंकिंसुहारिमानसः ॥ इत्यादिवाक्यंपरिहासपूर्वंकंकृत्वास्वकान्तं
परिषस्वजेमुदा ॥ ६० ॥ उवाचकान्तश्चार्वङ्गिजितमेवसुशोभने ॥ रामंमेस्मरतोनित्यंनकुत्रापिपराजयः ॥६१ ॥ इदानींत्वांतुजेष्यामिरामंस्मृत्वा
मनोहरम् ॥ देवायथापुरास्मृत्वादितिजानजयन्क्षणात् ॥६२॥ एवमुक्त्वापाशकानांपरिवर्तनमाकरोत् ॥ तावज्जयंप्रपेदेऽसौहर्षितोवाक्यमब्रवीत ॥
॥ ६३ ॥ ममप्रोक्तमृतंजातंजितात्वंनवयौवना ॥ रामस्मारीकदाप्येवनभवेद्रिपुतोभयी ॥ ६४ ॥ इत्येवंतौवदन्तौचपरस्परमथोत्सुकौ ॥ परि
रभ्यदृढंप्रेम्णाततश्चारोगतोगृहम् ॥ ६५ ॥ एवंपञ्चमहाचाराराज्ञःसंश्रुत्यवैयशः ॥ परस्परंप्रशंसन्तोगेहंस्वंस्वंययुर्मुदा ॥ ६६ ॥ एकःषष्ठश्चरः
कारुगेहानालोक्यतत्रह ॥ जगामश्रोतुकामोऽसौयशोराज्ञोमहीपतेः ॥ ६७ ॥ रजकःक्रोधसंस्पृष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम् ॥ पदासन्ताडयामास
धिक्कुर्वञ्छोणनेत्रवान् ॥ ६८ ॥ गच्छत्वंमद्गृहात्तस्यगेहंयत्रोषितादिनम् ॥ नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टांवचनलङ्घिनीम् ॥ ६९ ॥ तदास्यमाताप्रोवाचमा
त्यजैनांगृहागताम् ॥ अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ॥ ७० ॥ मातरंप्रत्युवाचाथरजकःक्रोधसंयुतः ॥ नाहंरामइवप्रेष्टांगृह्णाम्यन्यगृहोषिताम् ॥
॥ ७१ ॥ सराजायत्करोत्येवतत्सर्वंनीतिमद्भवेत् ॥ अहंगृह्णामिनोभार्यांपरवेश्मनिसंस्थिताम् ॥ ७२ ॥ पुनःपुनरुवाचेदंनाहंरामोमहीश्वरः ॥ यः
परस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः ॥ ७३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः ॥ खड्गंगृहीत्वास्वकरेतंहन्तुंविदधेमनः ॥ ७४ ॥ सरामोक्तंच
सस्मारनवध्यःकोऽपिमेजनः ॥ इतिज्ञात्वासरोषंतुसञ्जहारमहामनाः ॥ ७५ ॥ तदाश्रुत्वासुदुःखार्तःपञ्चचारायतःस्थिताः ॥ ततोगतःप्रकुपितो
निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन्॥७६॥ तेवैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन् ॥स्वश्रुतंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम्॥७७॥ तेतद्भाषितमाकर्ण्यपरस्परममन्त्रयन् ॥

१ ' धनं त्वदीयं गलदश्रुषितं यत् ' इ० पा० ।

नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्टजनोदितम् ॥ ७८ ॥ इतिसंमन्त्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः ॥ प्राताराज्ञेप्रशंसामइतिबुद्ध्याव्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०चारनिरीक्षणंनामपञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ शेषउवाच ॥ प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्म
णान्वेदवित्तमान् ॥ हिरण्यदानैःसन्तर्प्यविधिवत्संसदंययौ ॥ १ ॥ लोकाःसर्वेनमस्कर्तुंरघुनाथंमहीपतिम् ॥ पुत्रवत्स्वप्रजाःसर्वाःपालयन्तं
ययुःसभाम् ॥ २ ॥ लक्ष्मणेनातपत्रंतुधृतंमूर्धनिभूपतेः ॥ तदाभरतशत्रुघ्नौचामरद्वन्द्वधारिणौ ॥ ३ ॥ वसिष्ठप्रमुखास्तत्रमुनयःपर्युपासत ॥
सुमन्तप्रमुखास्तत्रमन्त्रिणोन्यायकर्तृकाः[1] ॥ ४ ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेषट्चारास्तेस्वलङ्कृताः ॥ समाजग्मुर्नरपतिंनमस्कर्तुंसभास्थितम् ॥ ५ ॥ तान्वकु
कामान्संवीक्ष्यचारान्नृपतिसत्तमः ॥ सभायामन्तरावेश्मरहःप्राविशदुत्सुकः ॥ ६ ॥ एकान्तेतांश्चरान्सर्वान्पप्रच्छसुमतिर्नृपः ॥ कथयन्तु
चरामह्यंयथातथ्यमरिन्दमाः ॥ ७ ॥ लोकाब्रुवन्तिमेकीदृग्भार्यायाममकीदृशम् ॥ मन्त्रिणांकीदृशंलोकावदन्तिचरितंकथम् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यं
समाकर्ण्यचारारामंमथाब्रुवन् ॥ मेघगम्भीरयावाचापृच्छन्तंरघुनायकम् ॥ ९ ॥ चाराऊचुः ॥ नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यधुनाभुवि ॥
गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता ॥१०॥ विवस्वतोमहावंशंभवतापरमेष्ठिना॥ अलङ्कर्तुंगतंभूमौकीर्तिर्विस्तारिताबहुः ॥११॥ अनेकेसगराद्या
श्चकीर्तिमन्तोमहाबलाः ॥ अभवंस्तादृशीकीर्तिस्तेषांनाभूद्यथातव ॥१२॥ त्वयानाथेनसकलाःकृतार्थाश्चप्रजाःकृताः ॥ यासांनाकालमरणंनचरोगाद्यु
पद्रुतिः ॥१३॥यादृशश्चन्द्रमालोकेयादृशीजाह्नवीसरित्॥ तादृक्तवचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् ॥१४॥ब्रह्मादिकाभवत्कीर्तिमाकर्ण्यत्रपिताभृशम्॥
नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजनान् ॥ १५ ॥ वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपते ॥ क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् ॥ १६ ॥ वचःश्रुत्वातु
चाराणांपञ्चानांराघवस्तदा ॥ षष्ठंपप्रच्छचारंतंविलक्षणमुखाङ्कितम् ॥ १७ ॥ रामउवाच ॥ सत्यंवदमहाबुद्धयच्छ्रुतंलोकसङ्करे ॥ तादृक्प्रशंसमेसर्व
मन्यथापातकादिकृत् ॥ १८ ॥ पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम् ॥ तथापिनब्रवीत्येवरामंलौकिकभाषितम् ॥ १९ ॥ तदारामः
प्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम् ॥ शपामित्वांतुसत्यनशंससर्वंयथातथम् ॥ २० ॥ तदारामंप्रत्युवाचचारोवाक्यंशनैःशनैः ॥ अकथ्य
मपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् ॥ २१ ॥ चारउवाच ॥ स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्दशाननवधादिका ॥ अन्यत्रराक्षसगृहेस्थितायास्तेस्त्रिया
अहो ॥ २२ ॥ कारुरेकस्तुरजकोनिशीथेमहिलांस्वकाम् ॥ अन्यगेहोषितांदृष्ट्वाधिक्कुर्वन्समताडयत् ॥ २३ ॥ तन्माताप्रत्युवाचेमांकथं

---

१ 'न्यायवृत्तकाः' इ० पा०।

ताडयसेऽनघाम् ॥ गृहाणमाकृथानिन्दांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर ॥ २४ ॥ तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः ॥ यद्राक्षसगृहेऽध्युषितांसीता
मङ्गीचकारसः ॥ २५ ॥ सवराज्ञःकृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो ॥ अन्येषांपुण्यकर्तॄणामपिकृत्यमनीतिमत् ॥ २६ ॥ पुनःपुनरुवाचासौनाहंरामो
महीपतिः ॥ चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् ॥ २७ ॥ तदानींशिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले ॥ कृतःपुनर्विचारोमेक्वरामोरजकःक्वनु ॥
॥ २८ ॥ अयंदुष्टोऽनृतंवक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते ॥ आज्ञापयसिचेद्रामसाम्प्रतंमारयामितम् ॥ २९ ॥ अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाग्रहतउन्नयम् ॥ राजा
प्रमाणमत्रेदंविचारयतुसङ्गतम् ॥ ३० ॥ शषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रनिभाक्षरम् ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासमाचरन्मूर्च्छितोऽपतत् ॥
॥ ३१ ॥ तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः ॥ वीजयामासुर्वासोग्रैर्दुःखापनयहेतवे ॥ ३२ ॥ सलब्धसञ्ज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान् ॥ गच्छन्तु
भरतंशीघ्रंप्रेषयन्तुचमांप्रति ॥ ३३ ॥ तेदुःखिताश्चरास्तूर्णंभरतस्यगृहंगताः ॥ कथयामासूरामस्यसन्देशंनयहारकाः ॥ ३४ ॥ भरतोरामसन्देशं
श्रुत्वाधीमान्ययौसदः ॥ रामंप्रतिरहःसंस्थंश्रुत्वातंत्वरयायुतः ॥ ३५ ॥ आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः ॥ कुत्रास्तेरामभद्रोऽसौममभ्राताकृपा
निधिः ॥३६॥ तन्निर्दिष्टंगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम् ॥ रामंविलोक्यविक्रान्तंभयमापसमानसे ॥३७॥ किंवासौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः॥तदा
प्रोवाचनृपतिंनिःश्वसन्तंमुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥ स्वामिन्सुखसमाराध्यंवक्त्रंतेकथमानतम् ॥ अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशशीवते ॥ ३९ ॥ सर्वमेकारणं
तथ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते ॥ त्यजदुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ॥४० ॥ एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा ॥ प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचन्द्रश्च
धार्मिकः ॥ ४१ ॥ शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदुःखस्यकारणम् ॥ तन्मार्जनंकुरुष्वाद्यभ्रातःप्रातर्महामते ॥ ४२ ॥ वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशः
क्षतः ॥ मत्कीर्तिरद्यकलुषागङ्गायमुनयागता ॥ ४३ ॥ येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम् ॥ अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकैःसमम्॥
॥ ४४ ॥ येषांयशोभवेद्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः ॥ अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ॥ ४५ ॥ अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोक
विश्रुता ॥ तच्छृणुष्ववचोमेऽद्यरजकेनयथोदितम् ॥ ४६ ॥ अस्मिन्पुरेऽद्यरजकउक्तवाञ्जानकीभवम् ॥ किञ्चिद्वाच्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमही
तले ॥ ४७ ॥ किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजानकींस्त्रियम् ॥ उभयोःकिंमयाकार्यंभवांस्तथ्यंब्रवीतुतत् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वानिर्गलद्बाष्पो
वेपथुक्षुभिताङ्गकः ॥ पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरोमणिः ॥ ४९ ॥ भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभरतोःदुःखसंयुतः ॥ संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञं
चकारसः ॥ ५० ॥ संज्ञांप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचन्द्रंसुदुःखितम् ॥ उवाचदुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ ५१ ॥ कोऽयंवैरजकःकिंतुवाच्यं

वाक्यंयथाब्रवीत् ॥ जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ॥ ५२ ॥ तदारामोऽब्रवीद्वाक्यंरजकस्यमुखोद्गतम् ॥ श्रुतंचारेणतत्सर्वंभर
तायमहात्मने ॥ ५३ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम् ॥ जानकीवह्निशुद्धाभूल्लङ्कायांवीरपूजिता ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धा
पितादशरथस्तव ॥ कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकपूजिता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोकान्पुनातिहि ॥ साकथंरजकोक्त्या
वैकलुषाद्यभविष्यति ॥ ५६ ॥ तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावाच्यसमुद्भवम् ॥ कुरुराज्यंतयासार्धमन्तर्वत्न्यासुभाग्यया ॥ ५७ ॥ त्वंकथं
स्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम् ॥ वयंहताःस्मसर्वेऽद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ॥ ५८ ॥ क्षणंसीतानजीवेतत्वांविनासुमहोदया ॥ तस्मात्प
तिव्रतासाकंभुनक्तुविपुलांश्रियम् ॥ ५९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः ॥ पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥ ६० ॥ यत्त्वं
कथयसिभ्रातस्तत्सर्वंधर्मसंयुतम् ॥ परंयद्वच्म्यहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया ॥ ६१ ॥ जानाम्येनांवह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम् ॥ लोकापवा
दाद्भीतोऽहंत्यजामिस्वांतुजानकीम् ॥ ६२ ॥ तस्मात्करेशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम् ॥ शिरश्छिन्ध्यथवाजायांजानकींमुञ्चवैवने ॥ ६३ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोऽपतत् ॥ मूर्च्छितःसन्क्षितौदेहेकम्पयुक्तःसबाष्पकः ॥ ६४ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०
भरतवाक्यंनामषट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम् ॥ कथंसमकरोत्स्वामी
तन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ यथामेमनसःसौख्यंभविष्यतिसुशोभनम् ॥ तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम् ॥ पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्यया
संसृतिकृन्तनम् ॥ २ ॥ शेषउवाच ॥ मिथिलायांमहापुर्यांजनकोनामभूपतिः ॥ तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ तस्य
सङ्कर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया ॥ सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीह्यतिसुन्दरी ॥ ४ ॥ तदात्यन्तंमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः ॥ सीतानामाकरो
त्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ॥ ५ ॥ सैकदोद्यानविपिनेखेलन्तीसुमनोहरा ॥ अपश्यत्स्वमनःकान्तंशुकशुक्योर्युगंवदत् ॥ ६ ॥ अत्यन्तं
हर्षमापन्नमन्यन्तंकामलोलुपम् ॥ परस्परंभाषमाणंस्नेहेनशुभयागिरा ॥ ७ ॥ रममाणंतदायुग्मंनभसिक्षिप्रवेगतः ॥ समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितं
शब्दंचकारतत् ॥ ८ ॥ रामोमहीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः ॥ तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ॥ ९ ॥ सतयासहवर्षाणांसहस्राण्ये
कयुग्दश ॥ राज्यंकरिष्यतेधीमान्कर्षन्भूमिपतीन्बली ॥ १० ॥ धन्यासाजानकीदेवीधन्योऽसौरामसंज्ञितः ॥ यौपरस्परमापन्नौपृथिव्यांरंस्य
तोमुदा ॥११॥ इतिसम्भाषमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली ॥ ज्ञात्वेदंदेवतायुग्मंवाणींतस्यविलोक्यच ॥१२॥ मदीयास्तुकथारम्याःकुरुतेशुकयोर्युगम् ॥

॥ १४ ॥ ← [see line below]

एतद्गृहीत्वापृच्छामिसववाक्यंगतार्थकम् ॥ १३ ॥ एवंविचार्यसास्वीयाःसखीःप्रतिजगादह ॥ गृह्णन्तुशनकैरेतत्पक्षियुग्मंमनोहरम् ॥ १४ ॥
सख्यस्तास्तद्गिरिंगत्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम् ॥ निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया ॥ १५ ॥ बहुधाविविधाञ्छब्दान्कुर्वद्वीक्ष्यमनोहरम् ॥
आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदवंचः ॥ १६ ॥ सीतोवाच ॥ माभैष्टंतुयुवांरम्यौकौवांकुत्रसमागतौ ॥ कोरामःकाचसासीतातज्ज्ञानंतुकुतः
स्मृतम् ॥ १७ ॥ तत्सर्वंशंसतंक्षिप्रंमत्तोवांव्येतुयद्भयम् ॥ इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत ॥ १८ ॥ पक्षियुग्ममुवाच ॥ वाल्मीकिरास्ते
सुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः ॥ आवांतदाश्रमस्थानेसर्वदासुमनोहरे ॥१९॥ सशिष्यान्गापयामासभाविरामायणंमुनिः ॥ प्रत्यहंतत्पदस्मारीसर्वभूतहिते
रतः ॥२०॥ तदावाभ्यांश्रुतंसवभाविरामायणंमहत् ॥ मुहुर्मुहुर्गीयमानमायातंपरिपाठतः ॥ २१ ॥ शृण्वावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी॥
यद्यद्भविष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना ॥ २२ ॥ ऋष्यशृङ्गकृतेष्टयांचचतुर्धात्वंगतोहरिः ॥ प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः ॥ २३ ॥
सकौशिकेनमिथिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः ॥ धनुष्पाणिस्तदादृष्ट्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम् ॥ २४ ॥ धनुर्भङ्क्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोहराम् ॥
तयासहमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे ॥२५॥ एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्धतैः ॥ कथितंतवचार्वङ्गिमुञ्चावांगन्तुकामुकौ ॥ २६ ॥ इतिवाक्यंतयो
र्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम् ॥ पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगंप्रति ॥२७॥ सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम् ॥ परिग्रहीष्यतिवरःकीदृग्रूपधरोनरः ॥
॥ २८ ॥ मयापृष्टमिदंसर्वंयुवांब्रूतंयथातथम् ॥ पश्चात्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् ॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वातांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशुकी ॥
जानकींहृदयेज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ॥ ३० ॥ सूर्यवंशध्वजोधीमान्राजापङ्क्तिरथोबली ॥ यंदेवाःश्रित्यसर्वारीन्विजेष्यन्तेचसर्वशः ॥ ३१ ॥ तस्य
भार्यात्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृत् ॥ तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलोन्नतम् ॥ ३२ ॥ सर्वेषामग्रजोरामोभरतस्तदनुस्मृतः ॥ लक्ष्मणस्तदनुश्रीमा
ञ्छत्रुघ्नःसर्वतोवरः ॥ ३३ ॥ रघुनाथइतिख्यातिंगमिष्यतिमहामनाः ॥ तेषामनन्तनामानिरामस्यबलिनःसखि ॥ ३४ ॥ पद्मकोशइवशोभनंमुखं
पङ्कजाभनयनेसुदीर्घके ॥उन्नतापृथुमनोहरानसावल्गुसङ्गतमनोहरेभ्रुवौ ॥३५॥ जानुलम्बितमनोहरौभुजौकम्बुशोभिगलकोऽतिह्रस्वकः ॥सत्कपाट
तलविस्तृतश्रिकंवक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ॥ ३६ ॥ शोभनोरुकटिशोभयायुतंजानुयुग्मममलंस्वसेवितम् ॥ पादपद्ममखिलैर्निजैःसदासेवितंरघुपतिं
सुशोभनम् ॥३७॥ एतद्रूपधरोरामोमयाकिंतुसवर्ण्यते ॥ शताननोऽपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ॥ ३८ ॥ यद्रूपंवीक्ष्यललितामनोहरवपुर्धरा ॥
लक्ष्मीर्मुमोहमुविकावर्ततेयानमुह्यति ॥ ३९ ॥ महाबलोमहावीर्योमहामोहनरूपधृत् ॥ किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणान्वितम् ॥ ४० ॥ धन्या

साजानकीदेवीमहामोहनरूपधृत्॥रंस्यतेतेनसहयावर्षाणामयुतंमुदा ॥४१॥ त्वंकासिकिंनुतेनामवदसुन्दरियत्तुमाम्॥परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तन
मादरात् ॥ ४२ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम् ॥ उवाचजन्मललितंशंसन्तीस्वस्यमोहनम् ॥ ४३ ॥ यात्वयाजानकीप्रोक्तासाहंजनक
पुत्रिका॥सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ॥४४॥ तदावांमोचयाम्यद्धानान्यथावाक्यलोभिता॥लीलयाचसुखेनस्तंमद्गेहेमधुरादकौ ॥ ४५ ॥
इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यपक्षिणौभयमापतुः ॥ परस्परंप्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ॥४६॥ वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्थावृक्षगोचराः ॥ परिभ्रमामसर्वत्र
नोसुखंनोभवेद्गृहे ॥ ४७ ॥ अन्तर्वत्नीस्वकेस्थानेगत्वासंसूयपुत्रकान् ॥ त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यंमेह्युदितंवचः ॥ ४८ ॥ एवंप्रोक्तातयासा
तुनमुमोचशुकींस्वयम् ॥ तदापतिस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ॥४९॥ सीतेमुञ्चकथंभार्यारक्षसेमेमनोहरीम् ॥ आवांगच्छावविपिनेविचरावःसुखं
वने ॥ ५० ॥ अन्तर्वत्नीतुवर्त्ततेभार्याममनोरमा ॥ तस्याःप्रसूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ॥ ५१ ॥ इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छमहा
मते ॥ एतांरक्षामिसुखिनींमत्पार्श्वेप्रियकारिणीम् ॥५२॥ इत्युक्तोदुःखितःपक्षीतामूचेकरुणान्वितः ॥ योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवहि॥५३॥
नवक्तव्यंनवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठताम् ॥ नोचेत्सवाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानमुन्मदः ॥ ५४ ॥ वयंचेदत्रवाक्यंनाकरिष्यामनगोपरि ॥ बन्धनंकथ
मावांस्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ॥५५॥ इत्युक्त्वातांप्रत्युवाचनाहंजीवामिसुन्दरि ॥ एतयाभार्ययाहीनस्तस्मान्मुञ्चमनोहरे ॥५६॥ अनेकविध
वाक्यैःसाबोधितानामुचत्तदा ॥ कुपितादुःखिताभार्याशशापजनकात्मजाम् ॥५७॥ यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः ॥ तथात्वमपिरामेण
वियुक्ताभवगर्भिणी ॥५८॥ इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखितायांपुनःपुनः॥प्राणानिरगमन्दुःखात्पतिदुखेनपूरितात् ॥५९॥ रामंरामंस्मरन्त्याश्ववदन्त्या
श्वपुनःपुनः ॥ विमानमागतंसुष्ठुपक्षिणीस्वगताबभौ ॥६०॥ तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट् ॥ परमंक्रोधमापन्नोजाह्नव्यांदुःखितोऽप
तत् ॥ ६१ ॥ तथाभवामिरामस्यनगरेजनपूरिते ॥ मद्वाक्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्नव्याभ्रमशोभिते ॥
दुःखितःकुपितोभीतस्तद्वियोगेनकम्पितः ॥६३॥ क्रुद्धत्वाद्दुःखितत्वाच्चसीतायाअपमाननात् ॥ अन्त्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ॥ ६४ ॥
यःक्रोधाच्चस्वकान्प्राणान्महतांदुष्टमाचरन् ॥ सन्त्यजेत्सम्मृतोयातिअन्त्यजत्वंद्विजोत्तमः ॥ ६५ ॥ तज्जातंरजकोत्त्यासौनिन्दिताचवियोजिता ॥
रजकस्यचशापेनवियुक्तासावनंगता ॥ ६६ ॥ एतत्तेकथितंविप्रयत्तपृष्टंविदेहजाम् ॥ पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वनिगदामितत् ॥ ६७ ॥ इतिश्रीपाद्मे
महापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामश्व०रजकप्राग्जन्मकथनंनामसप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५७॥ शेषउवाच॥भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथःसुदुःखितः ॥

प्रतिहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् ॥ १ ॥ तद्वाक्यंप्रोक्तमाकर्ण्यक्षणाच्छत्रुघ्नमानयत् ॥ यत्ररामोनिजभ्राताभरतेनसहस्थितः ॥ २ ॥ भरतंमूर्छितं दृष्ट्वारघुनाथंचदुःखितम् ॥ प्रणम्यदुःखितोऽवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ॥ ३ ॥ तदारामोऽन्त्यजप्रोक्तंवाक्यंलोकविगर्हितम् ॥ तंप्रत्युवाचरामोऽसौशत्रुघ्नंपदसेवकम् ॥ ४ ॥ अधोमुखोदीनरवोगद्गदाक्षरवेपथुः ॥ शृणुभ्रातर्वचोमेऽद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात् ॥५॥ यथास्यादिमलाकीर्तिर्गङ्गेवपृथिवींगता ॥ सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वान्त्यजोदितम् ॥ ६ ॥ हातुमिच्छामिदेहंस्वमेनांवाजानकींकिल ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ॥ ७ ॥ सवेपथुःपपातोर्व्यांदुःखितःपरदारणः ॥ संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ॥८॥ शत्रुघ्नउवाच ॥किमेतदुच्यतेस्वामिञ्जानकींप्रतिदारुणम् ॥ पाखण्डैर्दुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ॥ ९ ॥ निन्दिताश्रुतिरग्राह्याभवतित्वग्र्यजन्मनाम् ॥ जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा ॥ १० ॥ निस्पृष्टापापिभिःपुम्भिःसास्पर्शेनार्हितासताम् ॥सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ॥११॥ उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः ॥ तस्मात्त्वमेनांगृह्णीष्वमात्यजानिन्दितांस्त्रियम् ॥१२ ॥ श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ १३ ॥ पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतंप्रति ॥ तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखितोभृशम् ॥ १५ ॥ प्रतीहारमुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयान्तिकम् ॥ सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः ॥१६॥ प्रतीहारउवाच ॥ स्वामिन्रामोभवन्तंतुसमाह्वयतिवेगतः ॥ सतच्छ्रुत्वासमाह्वानंरामचन्द्रेणवेगतः ॥ १७ ॥ जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनघः ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् ॥ १८ ॥ श्रीरामचन्द्रंदुःखार्तंदुःखितोवाक्यमब्रवीत ॥ किमेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् ॥१९॥ तदाशुशंसमांसर्वकारणंमुख्यतोऽनघ ॥ एवंवदन्तंनृपतिर्वृतान्तंसर्वमादितः ॥ २० ॥ शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम् ॥ लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसम्भवम् ॥ २१ ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत् ॥ भ्रातरंस्तब्धगात्रंचकम्पमानंमुहुर्मुहुः ॥२२॥ नकिंचनवदन्तंतंवीक्ष्यशोकार्दितोऽब्रवीत् ॥ किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसाङ्कितः ॥ २३ ॥ त्यजामीदंवपुःश्रीमँल्लोकभीत्याचशोकवान् ॥ सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः ॥ २४ ॥ इदानींतेऽपिदैवेनप्रतिकूलवचस्कराः ॥ कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्यन्तिनृपाभुवि ॥ २५ ॥ दुर्यशोलाञ्छितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः ॥ मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजातागुणाधिकाः ॥ २६ ॥ इदानीमथिजातेतुविपरीतंबभूवतत् ॥ इतिसम्भाषमाणंतंरामभद्रंसमीक्ष्यसः ॥२७॥ संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविक्लवस्वरः ॥ स्वामिन्विषादंमाकार्षीःकथंतवमतिर्हता ॥ २८ ॥ सीतामनिन्दितांकोनुत्यजतिश्रुतवान्भवान् ॥ आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति ॥ २९ ॥

कथंत्वयानिन्दितासाजानकीयोषितांवरा ॥ तवदेशेबलात्कश्चिद्बाध्यतेनजनोऽल्पकः ॥ ३० ॥ तस्मात्तस्ययथास्वान्तेप्रतीतिःस्यात्तथाऽऽचर ॥ किमर्थंत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ॥ ३१ ॥ मनसावचसानान्यंजानातिजनकात्मजा ॥ तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजानकीम् ॥ ३२ ॥ ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंश्रयाशुतत् ॥ एवंवदन्तंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्शितः ॥ ३३ ॥ लक्ष्मणंधर्मवाक्येनबोधयंस्त्यजनोद्यमः ॥ ३४ ॥ राम उवाच ॥ कथंतुमांब्रवीषित्वंमात्यजैनामनिन्दिताम् ॥ लोकापवादात्त्यक्ष्येऽहंजानन्नपिविपापिनीम् ॥ ३५ ॥ स्वयशःकारणेऽहंस्वंदेहंत्यक्ष्याम्य शोभनम् ॥ त्वामपिभ्रातरंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ॥ ३६ ॥ किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्राणिवसुशोभनम् ॥ स्वयशःकारणेसर्वंत्यजामिकिमुमैथिलीम् ॥ ३७ ॥ नतथामेप्रियोभ्रातानकलत्रंनबान्धवाः ॥ यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकविश्रुता ॥ ३८ ॥ इदानींरजकोनैवप्रष्टव्योभवतिध्रुवम् ॥ कालेनसर्वंभवितालोकचित्तस्यरञ्जनम् ॥ ३९ ॥ आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्क्षितौ ॥ सकालेनपरीपाकाद्भेषजादेवनश्यति ॥ ४० ॥ तथाकालेनसम्भाविसाम्प्रतंमाविलम्[१]बय॥त्यजैनांविपिनेसाध्वींमांवाखड्गेनघातय ॥४१॥ इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यदुःखितोऽभूत्तदा[२]महान् ॥ चिन्तया मासचस्वान्तेलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥४२॥ पित्राज्ञतोजामदग्न्योमातरंचाप्यघातयत्॥गुरोराज्ञानैवलङ्घ्यायुक्ताऽयुक्ताऽपिसर्वथा ॥४३॥ तस्मादेनां त्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया ॥ इतिसञ्चिन्त्यमनसिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ॥ ४४ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञानैवलङ्घयेत् ॥ तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वंवदसिसुव्रत ॥ ४५ ॥ इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञत्वयामेतोषितंमनः ॥ ४६ ॥ अद्यैवरात्रौ जानक्यादोहदस्तापसीक्षणे ॥ तन्मिषेणरथेस्थाप्यमोचयैनांमहा[३]वने ॥४७॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यविशुष्यद्वदनोऽभितः ॥ रुदन्बाष्पकलांसुश्चजगाम स्वंनिवेशनम् ॥ ४८ ॥ सुमन्त्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत् ॥ रथंमेकुरुसज्जंवैसदश्ववरभूषितम् ॥ ४९ ॥ सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा ॥ आनीतंतंरथंदृष्ट्वालक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ ५० ॥ परमंदुःखमापन्नःसंरुद्धस्यन्दनंवरम् ॥ निःश्वसञ्जानकीगेहंप्रतस्थेभ्रातृसेवकः ॥ ५१ ॥ गत्वा चान्तःपुरेभ्रातारामस्यमिथिलात्मजाम् ॥ प्रत्यूचेनिःश्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ॥ ५२ ॥ मातर्जानकिरामेणप्रेषितोभवनंतव ॥ तापसीःप्रतियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदेहजा ॥ परमंहर्षमापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ॥ ५४ ॥ जानक्युवाच ॥ धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा ॥ यस्यादोहदपूर्त्यर्थंप्रेषयामासलक्ष्मणम् ॥ ५५ ॥ अद्याहंतावनचरीस्तापसीः

१ 'विलङ्घ्य' इ० पा० । २ 'क्षणं तदा' इ० पा० । ३ 'महामते' इ० पा० ।

पतिदेवताः ॥ नमस्कुर्यांचवासोभिःपूजयामिमनोहराः ॥ ९६ ॥ इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणानिच ॥ मणीन्विमलमुक्ताश्चकर्पूरा
दिसुगन्धिमत् ॥ ९७ ॥ चन्दनादिकवस्तूनिविचित्राणिसहस्रधा ॥ जग्राहरघुनाथस्यपत्नीस्वप्रियंकाम्यया ॥ ९८ ॥ सीतागृही
त्वासर्वाणिदासीनांकरयोर्मुहुः ॥ लक्ष्मणंप्रतिगच्छन्तीदेहल्यांचास्खलत्तदा ॥ ९९ ॥ अविचार्यतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणंप्रियकारिणम् ॥ उवाच
कुत्रसरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ॥ ६० ॥ सनिःश्वसन्नथंहैमंजानक्यासहनिर्विशत ॥ सुमन्त्रंप्रत्युवाचासौचालयाश्वान्मनोजवान् ॥ ६१ ॥ ससुयुक्तं
रथंवाक्याल्लक्ष्मणस्यतुचाह्वयत् ॥ अश्रुपूर्णमुखंपश्यल्लँक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ॥ ६२ ॥ आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि ॥ नचलन्तियदावाहा
स्तदालक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ६३ ॥ सुमन्त्रउवाच ॥ स्वामिंश्चलन्तिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः ॥ किंकरोमिनजानेऽत्रकारणंवाहपातने ॥ ६४ ॥ एवं
ब्रुवन्तंप्रत्यूचेलक्ष्मणोगद्गदस्वरः ॥ सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ॥ ६५ ॥ एतच्छ्रुत्वोदितंयन्ताकथञ्चित्समचालयत् ॥ तदाऽस्फुरदक्ष
नेत्रंजानक्यादुःखशंसकम् ॥ ६६ ॥ तदैवहृदयेशोकःसमभूद्दुःखशंसकः ॥ तदैवपक्षिणःपुण्याःकुर्वन्तिपरिवर्तनम् ॥ ६७ ॥ एवंवीक्ष्यैववैदेहीप्रत्युवा
चाथदेवरम् ॥ कथंमेतापसीक्षायैयातुमिच्छारघूद्वह ॥ ६८ ॥ रामेभूयाद्धिकल्याणंभरतवातथानुजे ॥ तत्प्रजासुचसर्वत्रमाभवन्तुविपर्ययाः ॥
॥ ६९ ॥ एवंब्रुवन्तींसंवीक्ष्यजानकींचसलक्ष्मणः ॥ नकिञ्चिदुक्तवान्रुद्धकण्ठोबाष्पप्रपूरितः ॥ ७० ॥ सागच्छन्तीमृगान्वामंपरिवर्तनकारकान् ॥
अपश्यद्दुःखसङ्घातकारकान्समभाषत ॥७१ ॥ अद्ययन्मेमृगावामंवर्तयन्तितदिष्यते ॥ श्रीरामचरणौमुक्त्वागच्छन्त्यायुक्तमेवतत् ॥ ७२ ॥ महि
लानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम् ॥ तन्मुक्त्वाऽन्यत्रयान्त्यामेयद्भवेद्युक्तमेवतत् ॥ ७३ ॥ एवंपथिविचारंतुकुर्वन्त्यापरमार्थतः ॥ जाह्नवींददृशे
देव्यामुनिवृन्दैकसेविता ॥ ७४ ॥ यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यन्तेदुग्धसन्निभाः ॥ तरङ्गोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ॥ ७५ ॥ यस्यावारिकण
स्पर्शान्महापातकसञ्चयः ॥ पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समन्ततः ॥ ७६ ॥ गङ्गांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्यन्दनेस्थिताम् ॥ उवाचनिर्गलद्बाष्प
एहिसीतेरथाद्भुवि ॥७७॥ सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणादवततारसा ॥ लक्ष्मणेनधृताबाहौस्खलन्तीपथिकण्टकैः ॥७८॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपाताल
खण्डेशेषवा०रामाश्व०जानक्यागङ्गादर्शनंनामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५८॥ शेषउवाच ॥ अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा ॥ जानकींपरत
स्तीरेहस्तेधृत्वावनंययौ ॥ १ ॥ साचलन्तीपथितदाशुष्यद्वदनलक्षिता ॥ कण्टकक्षतसत्पादास्खलन्तीचपदेपदे ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिने

१ 'प्रियकरी वरा' इ० पा० ।

दुःखदायिनि ॥ प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञाविधायकः ॥३॥ यत्रवृक्षामहाघोराबर्बूलाःखदिराघनाः॥श्लेष्मातकाश्चिञ्चिणीकाःशुष्कादावेनवह्निना ॥
॥ ४ ॥ कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वन्तिसुकोपिताः ॥ घूकाघूत्कुर्वतेयत्रलोकचित्तभयङ्कराः ॥ ५ ॥ व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोऽतिभयङ्कराः ॥
दृश्यन्तेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ॥ ६ ॥ महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्वयविलक्षिताः ॥ कुर्वन्तिप्राणिनांतापंमानसस्यमदोद्धुराः ॥ ७ ॥ ईदृग्वनं
प्रपश्यन्तीभयेनोपगतज्वरा ॥ कण्टकैर्दष्टचरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥८॥ जानक्युवाच ॥ वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान् ॥ नाहंपश्यामि
नोतेषांपत्नीश्चसुतपोधनाः ॥ ९ ॥ पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्कवृक्षकान् ॥ दावानलेनतत्सर्वंदह्यमानमिदंवनम् ॥ १० ॥ त्वांचपश्यामि
दुःखार्तमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ शकुनेतरसाहस्रंभवेन्ममपदेपदे ॥११॥ तन्मेकथयवीराग्र्यकथंमुक्तामहात्मना ॥ रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् ॥
॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ संरुद्धबाष्पवदनोनकिञ्चित्प्रोक्तवांस्तदा ॥ १३ ॥ तदेवविपिनंघोरंगच्छन्तीलक्ष्मणान्विता ॥
पुनरप्याहतंवीरंदुःखार्तापश्यतीमुखम् ॥ १४ ॥ तदापिसनतांवक्तिकिमपिप्रेक्षुलोलुपः ॥ तदासात्यन्तनिर्बन्धंचकारपरिपृच्छती ॥ १५ ॥ आग्रहेण
यदापृष्टोलक्ष्मणःसीतयातदा ॥ रुद्धकण्ठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसम्भवम् ॥ १६ ॥ तद्वाक्यंपविनातुल्यंनिशम्यमुनिसत्तम ॥ सुलताकृत्तमूलेवबभू
वाकल्पवार्जिता ॥ १७ ॥ तदैवपृथिवीतांनजग्राहतनयामिमाम् ॥ रामोविपापिनींसीतांनजह्यादितिशङ्किनी ॥ १८ ॥ पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रि
रुत्सुकः ॥ पल्लवाग्र्यसमीरेणसंज्ञितांतुचकारसः ॥ १९ ॥ संज्ञांप्राप्ताह्युवाचेदंमाहास्यंकुरुदेवर ॥ कथंमांपापरहितांत्यजतेसरघूद्वहः ॥ २० ॥
एवंबहुविलप्याथलक्ष्मणंदुःखसंयुतम् ॥ संवीक्ष्यमूर्च्छिताभूमौपपातपरिदुःखिता ॥ २१ ॥ मुहूर्तेनापिसंज्ञांसाप्राप्यदुःखपरिप्लुता ॥ जगादराम
चरणौस्मरन्तीशोकविक्षता ॥ २२ ॥ रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेमांकथंमहान् ॥ योमदर्थेपयोराशिंबद्धवान्वानरैर्युतः ॥ २३ ॥ सकथंमांमहावीरो
निष्पापांरजकोक्तितः ॥ त्यजिष्यतिममैवात्रदैवंतुप्रतिकूलितम् ॥२४॥ एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राप्ताविदेहजा ॥ मूर्च्छितांतांसमीक्ष्याथरुरोदविकृत
स्वरः ॥ २५ ॥ पुनःसंज्ञामवाप्यैवंसौमित्रिंनिजगादसा ॥ दुःखातुरंवीक्षमाणारुद्धकण्ठंसुदुःखिता ॥२६॥ सौमित्रेगच्छरामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम् ॥
मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाःसमक्षंतपसांनिधेः ॥२७॥ मांतत्याजभवान्यद्वैजानन्नपिविपापिनीम् ॥ कुलस्यसदृशंकिंवाशास्त्रज्ञानस्यतत्फलम् ॥ २८ ॥ नित्यं
तवपदेरक्तांत्वदुच्छिष्टभुजंहिमाम् ॥ भवांस्तत्याजतत्सर्वंममदैवंतुकारणम् ॥२९॥ कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम ॥ अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरन्तीप्राण
धारिका ॥३०॥ मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः ॥ अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमनसारघुवंशज ॥३१॥ भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वर ॥ त्वत्पद

स्मरणानेकहतपापासतीश्वरी ॥३२॥ श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वमत्सन्देशंरघूत्तम ॥ त्यक्ताघनेमहाघोरेरामेणनिरघासती ॥३३॥ स्मरामिचरणौयुष्मत्क्वनेमृगगणै
र्युते ॥ अन्तर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्मना ॥३४॥ सौमित्रेशृणुमद्वाक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे ॥ इदानींसन्त्यजेप्राणान्रामवीर्यसुरक्षती ॥ ३५ ॥ त्वंराम
वचनंतथ्यंयत्करोषिशुभंतव ॥ परतन्त्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना ॥३६ ॥ गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपन्थानएवते ॥ ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्याहं
कदाकदा ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वामूर्च्छिताभूमौपपातपुरतस्तदा ॥ लक्ष्मणोदुःखमापेदेवीक्ष्यमूर्च्छितजानकीम् ॥ ३८ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्राप्तां
प्रणम्यच ॥ सौमित्रिःसान्त्वयामासवचनैर्मधुरैर्मुहुः ॥ ३९ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः ॥ समीपेतेमुनेरस्ति
वाल्मीकेराश्रमोमहान् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यदुःखितोबाष्पपूरितः ॥ मुञ्चन्नश्रुकलांदुःखाद्ययौराममहीपतिम् ॥ ४१ ॥ जानकीदेवरंयान्तं
वीक्ष्यविस्मितलोचना ॥ हसत्ययंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ॥ ४२ ॥ कथंमांप्राणतःश्रेष्ठांविपापांराघवोऽत्यजत् ॥ इतिसञ्चिन्तयन्तीसातमैक्षिष्टा
निमेषणा ॥ ४३ ॥ जाह्नवींसर्वथोत्तीर्णांज्ञात्वासत्यंस्वहापनम् ॥ पतिताप्राणसन्देहंप्राप्तामूर्च्छांगतातदा ॥४४ ॥ तदाहंसाःस्वपक्षाभ्यांजलमानीय
सर्वतः ॥ सिषिचुर्मधुरोवायुर्ववौपुष्पसुगन्धिमान् ॥ ४५ ॥ करिणःपुष्करैःस्वीयैर्जलपूर्णैःसमन्ततः ॥ व्याप्तंशरीरंरजसाक्षालयन्तइवागताः ॥
॥ ४६ ॥ मृगास्तदन्तिकंप्राप्यसन्तस्थुर्विस्मितेक्षणाः ॥ नगाःपुष्पयुताआसंस्तत्कालंमधुनाविना ॥ ४७ ॥ एतस्मिन्समयेवृत्तेसंज्ञांप्राप्यतदा
सती ॥ विललापसुदुःखार्तारामरामेतिजल्पती ॥४८॥ हानाथदीनबन्धोहेकरुणापयसांनिधे ॥ अपराधादृतेमांत्वंकथंत्यजसिवैवने ॥ ४९ ॥ इत्ये
वमादिभाषन्तीविलपन्तीमुहुर्मुहुः ॥ इतस्ततःप्रपश्यन्तीसंमूर्च्छन्तीपुनःपुनः ॥ ५० ॥ तदास्वशिष्यैर्भगवान्वाल्मीकिःसङ्गतोवनम् ॥ शुश्राव
रुदितंतत्रकरुणास्वरभाषितम् ॥ ५१ ॥ शिष्यान्प्रतिजगादाथपश्यन्तुवनमध्यतः ॥ कोरोदितिमहाघोरेविपिनेदुःखितस्वरः ॥ ५२ ॥ तेप्रयुक्ताश्च
मुनिनासञ्जग्मुर्यत्रजानकी ॥ रामरामेतिभाषन्तीबाष्पपूरपरिप्लुता ॥ ५३ ॥ तांदृष्ट्वास्त्रियमौत्सुक्याद्वाल्मीकिंप्रत्यगुर्मुनिम् ॥ श्रुत्वातदीरितंवाक्यं
जगामासौततोमुनिः ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वातंतपसांराशिंजानकीपतिदेवता ॥ नमोऽस्तुमुनयेवेदमूर्तयव्रतवार्धये ॥ ५५ ॥ इत्युक्तवन्तींतांसीतामाशीर्भि
रभ्यनन्दयत ॥ भर्त्रासहचिरंजीवपुत्रौप्राप्नुहिशोभनौ ॥ ५६ ॥ कासित्वंकिंवनेघोरेसङ्गताऽसिकिमीदृशी ॥ सर्वंमेशंसजानीयांतवदुःखस्य
कारणम् ॥ ५७ ॥ सातदाप्रत्युवाचेमंरामस्यमहिलामुनिम् ॥ निःश्वसन्तीकरुणयागिरासञ्जातवेपथुः ॥ ५८ ॥ शृणुमेवाक्यमर्थोक्तंसर्वं
दुःखस्यकारणम् ॥ जानीहिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेविकाम् ॥ ५९ ॥ अपराधंविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम् ॥ लक्ष्मणोमांविमुच्यात्रगतवान्राघवा

ज्ञया ॥६०॥ इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णंबिभ्रतींमुखपङ्कजम् ॥ वाल्मीकिःसान्त्वयन्प्राहजानकींकमलेक्षणाम् ॥ ६१ ॥ वाल्मीकिंमांविजानीहिपितुस्तव
गुरुंमुनिम् ॥ दुःखंमाकुरुवैदेहिह्यागच्छममचाश्रमम् ॥ ६२ ॥ भिन्नस्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते ॥ ईदृशेकर्मणिममरोषोऽस्त्वेवमहीपतेः ॥६३॥
एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ दुःखपूर्णाश्रुवदनाकिञ्चित्सुखमवापसा ॥ ६४ ॥ शेषउवाच ॥ वाल्मीकिःसान्त्वयित्वैनांदुःखपूरा
कुलेक्षणाम् ॥ निनायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ॥ ६५ ॥ सागच्छन्तीपृष्ठतोऽस्यवाल्मीकेस्तपसांनिधेः ॥ रराजेन्दोःपृष्ठतोवैतारकेवमनो
हरा ॥ ६६ ॥ वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रमंमुनिपूरितम् ॥ तापसीःप्रतिसञ्चख्यौजानकींस्वाश्रमंगताम् ॥ ६७ ॥ वैदेहीतापसीःसर्वानमश्चक्रे
महामनाः ॥ परस्परंप्रहृषिताःपरिरम्भंसमाचरन् ॥ ६८ ॥ वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः ॥ रच्यतांबतजानक्याःपर्णशाला
मनोरमा ॥ ६९ ॥ इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम् ॥ व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहराम् ॥ ७० ॥ तत्रावसद्धिवैदेहीपतिव्रतपरा
यणा ॥ वाल्मीकेःपरिचर्यांचकुर्वन्तीफलभक्षिका ॥ ७१ ॥ जपन्तीरामरामेतिमनसावचसास्वयम् ॥ निनायदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ॥
॥ ७२ ॥ कालेसासूतपुत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ ॥ रामचन्द्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ॥ ७३ ॥ तच्छ्रुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसम्भवम् ॥
चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मन्त्रवित्तमः ॥ ७४ ॥ कुशैर्लवैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत् ॥ तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइतिस्फुटा ॥७५॥
वाल्मीकिर्यत्रविरजामङ्गलंतद्यथाचरत् ॥ अत्यन्तंहृष्टचित्तासाबभूवकमलेक्षणा ॥ ७६ ॥ तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः ॥ आगम
च्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ॥ ७७ ॥ तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नोरघुनायकम् ॥ माशंसजानकीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः ॥ ७८ ॥
जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ ॥ कन्दमूलफलैःपुष्टौव्यदधादुन्मदौवरौ॥७९॥शुक्लप्रतिपदायाश्चशशीवसुमनोहरौ॥कालेनसंस्कृतौजातावुपनीतौ
मनोहरौ ॥ ८० ॥ उपनीयमुनिर्वेदंसाङ्गमध्यापयत्सुतौ ॥ सरहस्यंधनुर्वेदंरामायणमपाठयत् ॥ ८१ ॥ वाल्मीकिनाचधनुर्षीदत्तेस्वर्णसुभूषिते ॥
अभेद्येसगुणेश्रेष्ठेवैरिवृन्दविदारणे ॥ ८२ ॥ इषुधीबाणसम्पूर्णौअक्षयेकरवालके ॥ वर्माण्यभेद्यानिददौजानक्यात्मजयोस्तदा ॥ ८३ ॥ धनुर्धरौधनु
र्वेदपारगावाश्रमेमुदा ॥ चरन्तौतत्ररेजातेअश्विनाविवशोभनौ ॥ ८४॥ जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ ॥ परमंहर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत्॥
॥ ८५ ॥ एषतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसम्भवः ॥ अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृन्तनम् ॥ ८६ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०
रामाश्व०कुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ शेषउवाच ॥ शत्रुघ्नोनिजवीराणांछिन्नान्बाहून्निरीक्षयन् ॥ उवाचतान्सुकु

पितोरोषसन्दंशिताधरः ॥ १ ॥ केनवीरेणवोबाहुकृन्तनंसमकारिभोः ॥ तस्याहंबाहूकृन्तामिदेवगुप्तस्यवैभटाः ॥ २ ॥ नजानातिमहामूढो
रामचन्द्रबलंमहत् ॥ इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रान्त्याबलंस्वकम् ॥ ३ ॥ सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः ॥ कोवाऽगृह्णात्सुप्तसर्पान्मूढोऽज्ञात्वा
पराक्रमम्॥४॥ इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम् ॥ रामचन्द्रप्रतिनिधिंबालकंसमशंसत ॥५॥सश्रुत्वारोषताम्राक्षोबालकेनहयग्रहम्॥सेनान्यं
वैकालजितमाज्ञापयद्युयुत्सुकः ॥ ६ ॥ सेनानीःसकलांसेनांव्यूहयस्वममाज्ञया ॥ रिपुःसम्प्रतिगन्तव्योमहाबलपराक्रमः ॥ ७ ॥ नायंबालो
हरिर्नूनंभविष्यतिहयन्धरः ॥ अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्धयापहृत् ॥ ८ ॥ अवश्यंकदनंभाविसैन्यस्यबलिनोमहत् ॥ स्वच्छन्दचरितैःखेलन्ना
स्तेनिर्भयधीःशिशुः ॥ ९ ॥ तत्रगन्तव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः ॥ एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः ॥ १० ॥ सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढां
चतुरङ्गिणीम्॥ सज्जांतांशत्रुजिद्दृष्ट्वाचतुरङ्गयुतांवराम् ॥११॥ आज्ञापयत्ततोगन्तुंयत्रबालोहयन्धरः ॥साचचालतदासेनाचतुरङ्गसमन्विता ॥१२ ॥
कम्पयन्तीमहीभागंत्रासयन्तीरिपून्बलात् ॥ सेनानीस्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम् ॥ १३ ॥ विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम् ॥ बालमुञ्च
हयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः ॥ १४ ॥ सेनानीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः ॥ त्वांरामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहृदिजायते ॥ १५ ॥ अन्यथातव
मेदौस्थ्याज्जीवितंनभविष्यति ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यभटस्यहि ॥ १६ ॥ जहासकिञ्चिदाकोपादुवाचचवचोऽद्भुतम् ॥ गच्छमुक्तोऽसितं
रामंकथयस्वहयग्रहम् ॥ १७ ॥ त्वत्तोबिभेमिनोशूरवाक्येननयशालिना ॥ ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोटयोयदि ॥ १८ ॥ मातृपाद
प्रसादेनतूलीभूतानसंशयः ॥ कालजित्तवयन्नाममात्राकारिमनोज्ञया ॥ १९ ॥ पक्वबिम्बफलस्येववर्णतोनचवीर्यतः ॥ दर्शयस्वाधुनावीर्यंस्वनाम
बलचिह्नितः ॥ मांकालंतवसञ्जित्यसत्यनामाभविष्यसि ॥ २० ॥ शेषउवाच ॥ सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः ॥ चुकोपहृदयेऽत्यन्तं
जगादवचनंपुनः ॥ २१ ॥ कस्मिन्कुलेसमुत्पत्तिःकिन्नामासिचबालक ॥ त्वन्नामनाभिजानामिकुलंशीलंवयस्तथा ॥ २२ ॥ पादचारंरथस्थो
ऽहमधर्मेणकथंजये ॥ तदात्यन्तंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः ॥ २३ ॥ कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहृता ॥ लवोऽहंलवतःसर्वाञ्जेष्यामिरिपु
सैनिकान् ॥ २४ ॥ इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम् ॥ इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंचकारसलवोबली ॥ २५ ॥ टङ्कारयामासतदावीरानाकम्पय ॥ ६७ ॥
न्हृदि ॥ वाल्मीकिंप्रथमंस्मृत्वाजानकींमातरंलवः ॥ २६ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः ॥ कालजित्स्वधनुःकृत्वासज्यंकोपसम
न्वितः ॥ २७ ॥ ताडयामासजवनोलवंरणविशारदः ॥ तद्बाणान्छतधाछित्त्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः ॥ २८ ॥ सेनान्यंविरथंचक्रेवसुभिःस्वशरो

त्तमैः ॥ विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः ॥ २९ ॥ मदोन्मत्तंमहावेगंसप्तधाप्रस्रवान्वितम् ॥ गजारूढंतुतंदृष्ट्वादशभिर्धनुषोगतैः ॥ ३० ॥
बाणैर्विव्याधविहसन्सर्वांस्त्रिपुगणाज्जयी ॥ कालजित्तस्यवीर्यंतुदृष्ट्वाविस्मितमानसः ॥ ३१ ॥ गदांमुमोचमहतींमहायसविनिर्मिताम् ॥ आपतन्तीं
गदांवेगाद्धारायुतविनिर्मिताम् ॥ ३२ ॥ त्रिधाचिच्छेदतरसाक्षुरप्रैःसकुशानुजः ॥ परिघंनिशितंघोरंवैरिप्राणहरोदितम् ॥ ३३ ॥ मुक्तंपुनस्तेन
लवश्चिच्छेदतरसान्वितः ॥ छित्त्वातत्परिघंघोरंकोपादारक्तलोचनः ॥ ३४ ॥ गजोपस्थेसमारूढंमन्यमानश्चुकोपह ॥ तत्क्षणादच्छिनत्तस्य
शुण्डांखड्गेनदन्तिनः ॥ ३५ ॥ दन्तयोश्चरणौधृत्वारुरोहगजमस्तके ॥ मुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा ॥ ३६ ॥ केशेष्वाकृष्यसेनान्यं
पातयामासभूतले ॥ पातितःसगजोपस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ॥ ३७ ॥ हृदयेताडयामासमुष्टिनावज्रमुष्टिना ॥ सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्रा
न्निशिताञ्छरान् ॥ ३८ ॥ मुमोचहृदयेक्षिप्रंकुण्डलीकृतधन्ववान् ॥ सरराजरणोपान्तेकुण्डलीकृतचापवान् ॥ ३९ ॥ शिरस्त्रंकवचंबिभ्रदभेद्यंशर
कोटिभिः ॥ सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहन्तुंखड्गमाददे ॥ ४० ॥ दशन्रोषात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः ॥ खड्गहस्तंसमायान्तंशूरंसेनापतिं
लवः ॥ ४१ ॥ चिच्छेदभुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत् ॥ छिन्नंखड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ॥ ४२ ॥ वामेनगदयाहन्तुंप्रचक्रामभुजेन
तम् ॥ सोऽपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसाङ्गदस्तीक्ष्णसायकैः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम् ॥ लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणाङ्गणे ॥
॥ ४४ ॥ स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात् ॥ तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुपचक्रमे ॥ ४५ ॥ तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोऽधिपौरुषम् ॥
करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ॥ ४६ ॥ अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम् ॥ हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथेनिपातिते ॥ ४७ ॥
सैनिकाःपरिसङ्क्रुद्धालवंहन्तुंसमागताः ॥ लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात ॥ ४८ ॥ छिन्नाभिन्नाङ्गकाःकेचिद्गताःकेचिद्रणाङ्गणात् ॥
सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहेचमूंमुदा ॥ ४९ ॥ वाराहइवनिःश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम् ॥ गजाभिन्नाद्विधाजातामौक्तिकैःपूरितामही ॥ ५० ॥
दुर्गमाभूद्भटाग्र्याणांपर्वतैर्व्यापृतायथा ॥ अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ॥ ५१ ॥ अपतन्रुधिराप्लुष्टेद्वदेबलसुशोभिताः ॥ रथिनःकर
मध्यस्थधनुर्दण्डसुशोभिनः ॥ ५२ ॥ रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गगाइववैसुराः ॥ सन्दष्टौष्ठपुटावक्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ॥ ५३ ॥ पतितास्तत्र
दृश्यन्तेवीराःरणविशारदाः ॥ सुस्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ॥ ५४ ॥ महाप्रवाहललितावैरिणांभयकारिका ॥ केषांचिद्बाहवश्छिन्नाःकेषां
पादाविकर्तिताः ॥५५॥ केषांकर्णाश्चनासाश्चकेषांकवचकुण्डले॥एवंतुकदनंजातंसेनान्यांपतितेरणे ॥५६॥ सर्वेनिपतितावीरानकेचिज्जीवितास्ततः ॥

लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृन्दंविजित्यच ॥ ५७ ॥ अन्यागमनशङ्कायांमनःकुर्वन्नवैक्षत ॥ केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नंसविधे
जग्मुःशंसितुंवृत्तमद्भुतम् ॥ गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तंरणाङ्गणे ॥ ५९ ॥ कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम् ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मयंप्राप्तःशत्रुघ्न
स्तानुवाचह ॥ ६० ॥ हसन्रोषाद्दशन्दन्तान्बालग्राहहयंस्मरन् ॥ रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछलग्रहाः ॥ ६१ ॥ किंवावैकल्यमायातंकालजि
जिन्मरणंकथम् ॥ यःसङ्ख्येवैरिवृन्दानांदारुणःसमितिञ्जयः ॥ ६२ ॥ तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम् ॥ शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराः
प्रोचुरसृक्प्लुताः ॥ ६३ ॥ नास्माकंमदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम् ॥ कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्जानीहिभूपते ॥ ६४ ॥ बलंचकृत्स्नंमथितं
बालेनातुलशौण्डिना ॥ अतःपरंतुयत्कार्यंयेप्रेष्यानृवरोत्तमाः ॥ ६५ ॥ बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणां
शत्रुहातदा ॥ ६६ ॥ सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवाचरणकारणे ॥ ६७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०कुशलवयुद्धेसैन्यपराजयकाल
जित्सेनानीमरणंनामषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ जानासिकिंमहामन्त्रिन्कोबालोहयमाहरत् ॥ येनमेक्षपितंसर्वंबलंवारिधिसन्निभम्॥
॥ १ ॥ सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्नयंमुनिश्रेष्ठवाल्मीकेराश्रमोमहान् ॥ क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन ॥ २ ॥ इन्द्रोभविष्यतिपरममर्षीहयमा
हरत् ॥ पुरारिर्वान्यथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ॥ ३ ॥ कालजिद्येननाशंवैप्राप्तःपरमदारुणः ॥ तंप्रतिश्रीमहाराजगन्ताकःपुष्कलान्वितः ॥ ४ ॥ त्वंच
वीरैर्भटैःसर्वैराजभिःपरिवारितः ॥ तत्रगच्छस्वसैन्येनमहताशत्रुकृन्तन ॥ ५ ॥ गत्वासजीवितंवीरंबद्धातुकुतुकार्थिने ॥ दर्शयिष्यामिरामायमतंमे
त्विदमादृतम् ॥६॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवीरान्सर्वान्समादिशत्॥सैन्येनमहतायातयूयमायामिपृष्ठतः ॥७॥ निर्दिष्टास्तेक्षणाद्वीराजग्मुर्यत्रलवोबली॥
धनुर्विस्फारयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ॥८॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाबलंवीरप्रपूरितम् ॥ नकिञ्चिन्मनसाबिभ्येलवेनबलशालिना ॥९॥ लवःसिंहइवोत्तस्थौ
मृगान्मत्वाऽखिलान्भटान् ॥ धनुर्विस्फारयन्रोषाच्छरान्मुञ्चन्सहस्रशः ॥ १० ॥ तेशरैःपीड्यमानास्तुमहारोषेणपूरिताः ॥ वीरंबालंमन्यमानाः
सम्मुखंप्राद्रवंस्तदा ॥११॥ वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वाभ्रमिभिःपर्यवस्थितान्॥लवोजवेनसन्धायशरान्रोषप्रपूरितः ॥ १२ ॥ भ्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयाऽयुत
सङ्ख्यया ॥ तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयाऽयुतपञ्चभिः ॥ १३ ॥ पञ्चमीलक्षयोधानांषष्ठीयोधायुताधिकैः ॥ सप्तमीलक्षयुग्मेनसप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः॥
॥ १४ ॥ मध्येलवोभ्रमिव्याप्तःसञ्चरन्वह्निवत्तदा ॥ दाहयामाससर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकारकान् ॥ १५ ॥ काचित्खड्गैःशरैःकाचित्का
चित्प्रासैश्चकुन्तलैः ॥ पट्टिशैःपरिघैःसर्वाभ्रमिर्भग्नामहात्मना ॥ १६ ॥ सप्तभिर्भ्रमिभिर्मुक्तोरराजसकुशानुजः ॥ मेघवृन्दविनिर्मुक्तःशशीव

शरदागमे ॥ १७ ॥ प्राहरत्सर्वथायोधान्भिन्दन्गजकरान्बहून् ॥ छिन्दञ्छिरांसिवीराणांचक्रश्रेणिमहान्तिच ॥ १८ ॥ अनेकेपतितावीरालवबाण
प्रपीडिताः ॥ मुमुहुःसमरेऽथान्येनष्टाअन्येसुकातराः ॥ १९ ॥ पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम् ॥ वीक्ष्यवीरोरणेयोद्धुंप्रायात्पुष्कलसंज्ञकः ॥
॥ २० ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्रोषपूरितलोचनः ॥ रथेसुहयशोभाढ्येतिष्ठन्प्रायाल्लवंबली ॥ २१ ॥ सलवंप्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तिष्ठ
दत्तेमयासङ्ख्येरथेसुहयशोभिते ॥२२॥ पदातिनात्वयायुद्धंकरोमिकथमाहवे ॥ तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्ध्येऽहंभवतासह ॥ एतद्वाक्यंनिशम्यासौलवः
पुष्कलमब्रवीत् ॥ २३ ॥ लवउवाच ॥ त्वयादत्तेरथेस्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे ॥ तदामेपापमेवस्याज्जयःसन्दिग्धएवहि ॥२४॥ नवयंब्राह्मणावीरप्रति
ग्रहपरायणाः ॥ वयंतुक्षत्रियानित्यंदानकर्मक्रियारताः ॥ २५ ॥ इदानींत्वद्रथंकोपाद्भनज्मिप्रत्यहंभवान् ॥ पादचारीभवत्येवपश्चाद्युद्धंकरिष्यति॥
॥ २६ ॥ पुष्कलोवाक्यमाकर्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम् ॥ स्मयमापचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ २७ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वितः ॥
चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसन्धानमाचरन् ॥ २८ ॥ सयावत्सगुणंचापंकुरुतेतावदुद्धतः ॥ रथभङ्गंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली ॥ २९ ॥ भग्नंरथंस्वकं
वीक्ष्यधनुश्छिन्नंमहात्मना ॥ महावीरंमन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ॥३०॥ उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्धतौ ॥ उभौक्षतजविप्लुष्टौछिन्नसन्नाहिता
वुभौ ॥ ३१ ॥ परस्परंबाणघातविशीर्णतनुलक्षितौ ॥ जयाकाङ्क्षांप्रकुर्वन्तौपरस्परवधैषिणौ ॥ ३२ ॥ जयन्तकार्तिकेयौवापुरारिःपुर
भिद्यथा ॥ एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणाङ्गणे ॥ ३३ ॥ पुष्कलःप्रत्युवाचाथबालंशूरशिरोमण ॥ त्वादृशोनमयादृष्टःकश्चिद्वीरशिरोमणिः ॥ ३४॥
शिरस्तेपातयाम्यद्यबाणैःशितसुपर्वभिः ॥ मापलायस्वसमरेप्राणान्रक्षस्वसंयतः ॥ ३५॥ एवमुक्त्वालवंवीरंचकारशरपञ्जरे ॥ पुष्कलस्यशरा
भूमौनभसिव्याप्यसंस्थिताः ॥ ३६ ॥ शरपञ्जरमध्यस्थोलवःपुष्कलमब्रवीत् ॥ महत्कर्मकृतंवीरयन्मांबाणैरपीडयत् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वाबाण
सङ्घातंप्रच्छिद्यवचनंपुनः ॥ जगादपुष्कलंवीरःशरसन्धानकोविदः ॥ ३८॥ पालयात्मानमाजिस्थंमच्छराघातपीडितः ॥ पतिष्यसिमहीपृष्ठेरुधिरेण
परिप्लुतः ॥ ३९ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यपुष्कलःकोपसंयुतः ॥ रणेसंयोधयामासलवंवीरंमहाबलम् ॥ ४० ॥ लवःप्रकुपितोबाणंतीक्ष्णंवैरिविदारणम् ॥
जग्राहलवतःकोशादाशीविषमिवक्रुधा ॥ ४१ ॥ जाज्वल्यमानःसशरश्चापमुक्तोलवस्यच ॥ हृदयंभेत्तुमुद्युक्तश्छिन्नोभारतिनाशुगः ॥ ४२ ॥ छिन्ने
भारतिनासङ्ख्येशरेणप्राणहारिणा ॥ अत्यन्तंकुपितोघोरंशरमन्यंसमाददे ॥४३॥ आकर्णाकृष्टचापेनसमुक्तोनिशितःशरः ॥ बिभेदहृदयंतस्यपुष्क
लस्यमहारणे ॥४४॥ भिन्नोवक्षसिवीरेणसायकेनाशुगामिना ॥ पपातधरणीपृष्ठेमहाशूरशिरोमणिः ॥४५॥ पतितंतंसमालोक्यपुष्कलंपवनात्मजः ॥

गृहीत्वाराघवभ्रात्रेददौमूर्च्छासमन्वितम् ॥ ४६ ॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यशोकविह्वलमानसः ॥ हनूमन्तंलवंहन्तुंनिदिदेशक्रुधान्वितः ॥ ४७ ॥

हनूमान्क्रोधसम्प्लुष्टोलवंसङ्ख्येमहाबलम् ॥ विजेतुंतरसाप्रागाद्वृक्षमुद्यम्यशाल्मलिम् ॥ ४८ ॥ वृक्षेणहतवान्मूर्ध्निलवस्यहनुमान्बली ॥
तमापतन्तंतरसाचिच्छेदशतधालवः ॥ ४९ ॥ छिन्नेनगेपुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाट्यमूलतः ॥ ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः ॥ ५० ॥
यान्यान्वृक्षान्समादत्तेताडनायसमारुतिः ॥ तांस्तांश्चिच्छेदतरसाबलवान्नतपर्वभिः ॥ ५१ ॥ तदाशिलाःसमुत्पाट्यगण्डशैलोपमाःकपिः ॥ पातया
मासशिरसिक्षिप्रवेगेनमारुतिः ॥ ५२ ॥ सआहतःशिलासङ्घैःसङ्ख्येकोदण्डमुन्नयन् ॥ बाणैस्ताश्चूर्णयामासयन्त्रिकाभिर्यथाकणाः ॥ ५३ ॥ तदा
त्यन्तंप्रकुपितोमारुतिःपुच्छवेष्टनम् ॥ चकारसमरोपान्तेलवस्यबलिनःकृती ॥ ५४ ॥ स्वंपुच्छेनसमाविद्धंवीक्ष्यस्वाम्बांहृदिस्मरन् ॥ मुष्टिना
ताडयामासलाङ्गूलंमारुतेर्बली ॥ ५५ ॥ तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत् ॥ समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुञ्चन्नभूद्बली ॥ ५६ ॥ दुर्वारशर
घातेनसम्पीडिततनुःकपिः॥बाणवर्षंमन्यमानोदुःसहंसमरेबहु ॥५७॥ किंकर्तव्यमितोऽस्माभिःपलाय्ययदिगम्यते ॥तदामेस्वामिनोलज्जाताडयेद्बाल
कोऽत्रमाम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मदत्तवरत्वाच्चमूर्च्छानमरणंनहि ॥ दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥५९॥ शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात् ॥
अहंतावज्जयाकाङ्क्षीशयेकपटमूर्च्छया ॥ ६० ॥ इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमण्डले ॥ पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ॥ ६१ ॥ तंमूर्छितं
समाज्ञायहनूमन्तंमहाबलम् ॥ जघानसर्वान्नृपतीञ्छरमोक्षविचक्षणः ॥६२॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०हनुमत्पतनंनामैक
षष्टितमोऽध्यायः ॥६१॥ शेषउवाच ॥ मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ ॥ किंकर्तव्यंमयासङ्ख्येबालकोऽयंमहाबलः ॥१॥ स्वयंरथेहेममये
तिष्ठन्वीरवरैःसह ॥ योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः ॥ २ ॥ लवंददर्शशिशुतांप्राप्तंराममिवक्षितौ ॥ धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिपन्तंरणमूर्धनि ॥
॥ ३ ॥ विचारयामासतदाकोऽयंरामस्वरूपधृत् ॥ नीलोत्पलदलश्यामंवपुर्बिभ्रन्मनोहरम् ॥ ४ ॥ एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा ॥ अस्मा
न्विजित्यसमरेयास्यतेमृगराडिव ॥ ५ ॥ अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम् ॥ अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः ॥ ६ ॥
इत्येवंसविचार्याथबालकंतुवचोऽब्रवीत् ॥ रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ॥ ७ ॥ कस्त्वंबालरणेऽस्माकंवीरान्पातयसिक्षितौ ॥ नजानीषे
बलं ज्ञोरामस्यदनुजार्दिनः ॥ ८ ॥ कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान् ॥ नामकिंविश्रुतंलोकेजानीयांतेमहाबल ॥ ९ ॥ मुञ्चवाहं
कथंबद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमामिते ॥ आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव ॥ १० ॥ इत्युक्तोबालकोवीरोवचःशत्रुघ्नमावदत् ॥ किंतेनाम्नाथपित्रावा

कुलेनवयसातथा ॥ ११ ॥ युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवः ॥ कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा ॥ १२ ॥ भ्रातारामस्यवीरोऽभूर्नावयो
र्बलिनांवरः ॥ वाहंविमोचयबलाच्छक्तिस्तेविद्यतेयदि ॥१३॥ इत्युक्त्वाशरसन्धानंकृत्वाप्राहरदुद्भटः ॥ हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमण्डले ॥ १४ ॥
तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ नादयन्मेघगम्भीरंत्रासयन्निवबालकम् ॥ १५ ॥ बाणानपरिसङ्ख्यातान्मुमोचबलिनांवरः ॥ बालोबलेन
चिच्छेदसर्वांस्तान्सायकव्रजान् ॥ १६ ॥ लवस्यानेकधामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तंमहीतलम् ॥ व्यतीपातेप्रदत्तस्यदानस्येवाक्षयंगताः ॥ १७ ॥ तेबाणा
व्योमसकलंव्याप्नुवञ्छ्वसंहिताः ॥ सूर्यमण्डलमासाद्यप्रवर्तन्तेसमन्ततः ॥ १८ ॥ मारुतोनाविशद्यत्रबाणपञ्जरगोचरे ॥ मनुष्याणांतुकावार्ताक्षण
जीवितशंसिनाम् ॥ १९ ॥ तद्बाणान्विस्तृतान्दृष्ट्वाशत्रुघ्नोविस्मयंगतः ॥ अच्छिनच्छतसाहस्रंबाणमोचनकोविदः ॥ २० ॥ ताञ्छिन्नान्साय
कान्सर्वान्स्वीयान्दृष्ट्वाकुशानुजः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसाशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ २१ ॥ सोऽन्यद्धनुरुपादाययावन्मुञ्चतिसायकान् ॥ तावद्बभञ्जसरथं
सायकैःशितपर्वभिः ॥ २२ ॥ करस्थमच्छिनच्चापंसुदृढंगुणपूरितम् ॥ तत्कर्मापूजयन्वीरारणमण्डलवर्तिनः ॥ २३ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वो
हतसारथिः ॥ अन्यंरथंसमास्थायययौयोद्धुंलवंबलात् ॥२४॥ अनेकबाणनिर्भिन्नःस्रवद्रक्तकलेवरः ॥ पुष्पितःकिंशुकइवशुशुभेरणमध्यगः ॥२५॥
शत्रुघ्नबाणप्रहतःपरंकोपमुपागमत् ॥ बाणसन्धानचतुरःकुण्डलीकृतचापवान् ॥२६॥ विशीर्णकवचंदेहंशिरोमुकुटवर्जितम्॥स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टंशत्रुघ्नस्य
चकारसः ॥ २७ ॥ तदारामानुजःक्रुद्धोदशबाणाञ्छिताग्रकान् ॥ मुमोचप्राणसंहारकारकान्कुपितोभृशम् ॥ २८ ॥ सतांस्तांस्तिलशःकृत्वाबाणै
र्निशितपर्वभिः ॥ ताडयामासहृदयेशत्रुघ्नस्याष्टभिःशरैः ॥२९॥ अत्यन्तंबाणपीडार्तोलवंबलिनमुत्स्मरन् ॥ दुःसहंमन्यमानस्तंशरान्मुञ्चन्नभूत्तदा॥
॥ ३० ॥ तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके ॥ अर्धचन्द्रसमानेनतीक्ष्णपर्वसुशोभिना ॥ ३१ ॥ सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तः सुदारुणाम् ॥
पपातस्यन्दनोपस्थेधनुष्पाणिःसुशोभितः ॥ ३२ ॥ शत्रुघ्नंमूर्छितंदृष्ट्वानृपाश्चसुरथादयः ॥ दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ताजयप्राप्त्यैरणंतदा ॥ ३३ ॥ सुरथो
विमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा ॥ सुमदोरिपुतापाद्याःपरिवव्रुश्चसंयुगे ॥३४॥ केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःकेचिद्बाणैःसुदारुणैः ॥ प्रासैःपरशुभिःकेचित्सर्वतः
प्राहरन्नृपाः ॥ ३५ ॥ तानधर्मेणयुद्धोत्कान्दृष्ट्वावीरशिरोमणिः ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ ३६ ॥ तेबाणवर्षविहतारणमध्येसुको
पनाः ॥ केचित्पलायिताःकेचिन्मुमुहुर्युद्धमण्डले ॥ ३७ ॥ तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्छांसन्त्यज्यसङ्गरे ॥ लवंप्रायान्महावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः ॥
॥ ३८ ॥ आगत्यतंलवंप्राहधन्योऽसिशिशुसन्निभः ॥ नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ॥ ३९ ॥ केनापिनहिवीरेणपातितोरणमण्डले॥

त्वयाहंप्रापितोमूर्छांसमक्षंममपश्यतः ॥४०॥ इदानींपश्यमेवीर्यत्वांसङ्ख्येपातयाम्यहम् ॥ सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक ॥४१॥ इत्युक्त्वा
समरेबालंशरमेकंसमाददे ॥ यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघातितः ॥ ४२ ॥ सन्धायबाणंनिशितंहृदिभेत्तुंमनोदधत् ॥ लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्व
दाहकम् ॥४३॥ तंबाणंप्रज्वलन्तंसद्योतयन्तंदिशोदश ॥ दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ॥४४॥ यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्रातास्याद्बलवान्मम॥
तदाशत्रुघ्नवशतानमेस्याद्भयमुल्बणम् ॥ ४५ ॥ एवंतर्कयतस्तस्यलवस्यचमहात्मनः ॥ हृदिलग्नोमहाबाणोघोरःकालानलोपमः ॥ ४६ ॥ मूर्च्छां
प्रापतदावीरोभूपसायकसंहतः ॥ सङ्गरेसर्ववीराणांशिरोभिःसमलङ्कृते ॥ ४७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०लवमूर्च्छानाम
द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ शेषउवाच ॥ लवंविमूर्च्छितंदृष्ट्वाबलिवैरिविदारणम् ॥ शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमूर्ध्निमहाबलः ॥ १ ॥ लवंबालं
रथेस्थाप्यशिरस्त्राणाद्यलङ्कृतम् ॥ रामप्रतिनिधिंमूर्त्याततोगन्तुमियेषसः ॥ २ ॥ स्वमित्रंशत्रुणाग्रस्तमितिदुःखसमन्विताः ॥ बालामात्रेऽस्य
सीतायैत्वरिताःसंन्यवेदयन् ॥ ३ ॥ बालाऊचुः ॥ मातर्जानकितेपुत्रोबलाद्वाहमपाहरत् ॥ कस्यचिद्भूपवर्यस्यबलयुक्तस्यमानिनः ॥ ४ ॥ ततोयुद्ध
मभूद्घोरंतस्यसैन्येनजानकि ॥ तदावीरेणपुत्रेणतवसर्वंनिपातितम् ॥५॥ पश्चादपिजयंप्राप्तःसुतस्तवमनोहरः ॥ तंभूपंमूर्छितंकृत्वाजयमापरणाङ्गणे॥
॥ ६ ॥ ततोमूर्च्छांविहायषराजापरमदारुणः ॥ सङ्कुप्यपातयामासतवपुत्रंरणाङ्गणे ॥७॥ अस्माभिर्वारितःपूर्वंमागृहाणहयोत्तमम् ॥ अस्मान्सर्वांश्च
धिक्कृत्यब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यंशिशूनांसासमाकर्ण्यसुदारुणम् ॥ पपातभूतलोपस्थेदुःखयुक्तारुरोदह ॥ ९ ॥ सीतोवाच ॥ कथं
नृपोदयाहीनोबालेनसहयुध्यति ॥ अधर्मकृतदुर्बुद्धिर्योमद्बालंन्यपातयत् ॥ १० ॥ लववीरभवान्कुत्रवर्ततेऽतिबलान्वितः ॥ कथंत्वंनिष्कृपस्याहो
राज्ञोऽहार्षीर्हयोत्तमम् ॥ ११ ॥ त्वंबालस्तेदुराक्रान्ताःसर्वशस्त्रविशारदाः ॥ रथस्थाविरथस्त्वंवैकथंयुद्धंसमंभवेत् ॥ १२ ॥ ताताहंतुत्वयासार्द्धंराम
त्यागासुखंजहौ ॥ इदानींरहितायुष्मन्कथंजीवामिकानने ॥१३॥ एहिमांमुञ्चयज्ञाश्वंगच्छत्वेषमहीपतिः॥मद्दुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः ॥
॥ १४ ॥ कुशोयद्यभविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः ॥ अमोचयिष्यदधुनाभवन्तंभूपपार्श्वतः ॥ १५ ॥ सोऽपिमद्दैवतोनास्तिसमीपेकिंकरोम्यतः ॥
दैवमेवममाप्यत्रकारणंदुःखसम्भवे ॥ १६ ॥ एवमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापह ॥ पादाङ्गुष्ठेनलिखतीभूमिंनेत्रद्वयाश्रुभिः ॥ १७ ॥ बालान्प्रति
जगादासौपृथुकाःसचभूपतिः॥कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति ॥१८॥ इतिवाक्यंवदत्येषाजानकीपतिदेवता ॥ तावत्कुशस्तुसम्प्राप्तउज्जयिन्या
महर्षिभिः ॥ १९ ॥ माघासितचतुर्दश्यांमहाकालंसमर्च्यच ॥ प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ ॥ २० ॥ जानकींविह्वलांदृष्ट्वानेत्रोद्धूता

श्रुविक्लवाम् ॥ शोकविह्वलदीनाङ्गींबभाषेयावदुत्सुकः ॥ २१ ॥ तदास्वबाहुरवदत्स्फुरन्युद्धाभिशंसनः ॥ हृदयेचरणोत्साहोबभूवातिरथस्यहि ॥
॥ २२ ॥ सम्प्रत्युवाचजननींदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ मातस्तवगतंदुःखंमयिपुत्रउपस्थिते ॥ २३ ॥ मयिजीवतितेनेत्रादश्रूणिभुविनोऽपतन् ॥ प्रस्वं
चोवाचाश्रुखिन्नांदीनगद्गदभाषिणीम् ॥२४॥ कुशोदुःखमितःसद्योदुःखितांधीरमानसः ॥ ममभ्रातालवःकुत्रवर्ततेवैरिमर्दनः ॥२५॥ सदामामागतं
ज्ञात्वाप्रहर्षन्सन्निधावियात् ॥ नदृश्यतेकथंवीरःकुत्ररन्तुंगतोबली ॥ २६ ॥ केनवासहबालत्वाद्गतोमांवैनिरीक्षितुम् ॥ किंत्वंरोदिषिमेमातर्लवःकुत्र
सवर्तते ॥२७॥ तन्मेकथयसर्वंयत्तवदुःखस्यकारणम् ॥ तच्छ्रुत्वापुत्रवाक्यंसादुःखिताकुशमब्रवीत् ॥ २८ ॥ जानक्युवाच ॥ लवोधृतोनृपेणात्रकेन
चिद्धयरक्षिणा ॥ बबन्धबालकोमेऽत्रहयंयागक्रियोचितम् ॥ २९ ॥ तद्रक्षकान्बहूञ्जिग्यएकोऽनेकान्रिपून्बली ॥ राजातंमूर्च्छितंकृत्वाबबन्धरण
मूर्धनि ॥ ३० ॥ बालकाइतिमामूचुःसहगन्तारएवहि ॥ ततोऽहंदुःखिताजातानिशम्यलवमाधृतम् ॥ ३१ ॥ त्वंमोचयबलात्तस्मात्कालेप्राप्तोनृपो
त्तमात् ॥ निशम्यमातुर्वचनंकुशःकोपसमन्वितः ॥ जगादतांदशन्नोष्ठंदन्तैर्दन्तान्विनिष्पिषन् ॥ ३२ ॥ कुशउवाच ॥ मातर्जानीहितंमुक्तंलवं
पाशस्यबन्धनात्॥इदानींहन्मितंबाणैःसमग्रबलवाहनम् ॥३३॥ यदिदेवोऽमरोवापियदिशर्वःसमागतः ॥ तथापिमोचयेतस्माद्बाणैर्निशितपर्वभिः ॥
॥ ३४ ॥ मारोदिषिमातरिहवीराणांरणमूर्जितम् ॥ कीर्तयेऽत्रभवत्येवपलायनमकीर्तये ॥ ३५ ॥ देहिमेकवचंदिव्यंधनुर्गुणसमन्वितम् ॥ शिरस्त्राणं
चमेमातःकरवालंतथाशितम् ॥ ३६ ॥ इदानींयामिसमरेपातयामिबलंमहत् ॥ मोचयामिभ्रातरंस्वंरणमध्याद्विमूर्छितम् ॥ ३७ ॥ नमोचयाम्यद्य
पुत्रंतवमातर्महारणात् ॥ तदातौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ॥ ३८ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्येनसन्तुष्टाजानकीशुभलक्षणा ॥ सर्वंप्रादादस्त्र
वृन्दंजयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ॥३९॥ प्रयाहिपुत्रसङ्ग्रामंलवंमोचयमूर्च्छितम् ॥ इत्याज्ञप्तःकुशःसङ्ख्येकवचीकुण्डलीबली ॥४०॥ मुकुटीकरवालीच
चर्मधारीधनुर्धरः ॥ अक्षयाविषुधीकृत्वास्कन्धयोःसिंहवीर्ययोः ॥ ४१ ॥ जगामतरसानत्वामातृपादौरथाग्रणीः ॥ वेगेनयावद्युद्धायगच्छतिक्षिप्र
माहवे॥४२॥तावद्ददर्शस्वलवंवैरिवृन्दनिपातितम्॥आयान्तंतंकुशंवीरादद्दृशुःसुमहाभटाः ॥४३॥ कृतान्तमिवसंहर्तुंसर्वंविश्वमुपस्थितम्॥लवोमहाबलं
दृष्ट्वाकुशंभ्रातरमागतम् ॥४४॥ अत्यन्तंवह्निवद्युद्धेदिदीपेवायुनासमम्॥रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसविनिर्गतः॥४५॥कुशःसर्वान्रणस्थान्वैवीरान्पूर्व
दिशिक्षिपेत्॥पश्चिमायांदिशिलवःकोपात्सर्वान्समैरयत् ॥४६॥ कुशबाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः॥सैन्येजनामुनेसर्वउत्कल्लोलाम्बुधिभ्रमाः॥
॥ ४७॥ कुशेनचलवेनाथशरव्रातैःप्रपीडितम्॥नशर्मलेभेसकलंसैन्यंवीरप्रपूरितम् ॥४८॥ इतस्ततःप्रभग्नंतद्बलंत्रस्तंपुनःपुनः॥नकुत्रचिद्रणेस्थित्वायुद्ध

मैच्छद्बलान्वितः॥४९॥एतस्मिन्समयेराजाशत्रुघ्नःपरतापनः ॥कुशंवीरंययौयोद्धुंतादृशंलवसन्निभम्॥५०॥कुशंदृष्ट्वाबलाक्रान्तंराममूर्तिसमप्रभम्॥रथे
तिष्ठन्हेममयेजगादपरवीरहा ॥ ५१ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कोऽसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसुमहाबलः ॥ किन्नामासिमहावीरकस्तेतातःक्वतेप्रसूः ॥ ५२ ॥
कथंवनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठसित्वंनरर्षभ ॥ सर्वंशंसयथायुध्येत्वयासहमहाबल ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशःप्रोवाचभूमिपम् ॥ मेघगम्भीरयावाचा
नादयन्रणमण्डलम् ॥ ५४ ॥ केवलंसुषुवेसीतापतिव्रतपरायणा ॥ वनेवसावोवाल्मीकेश्चरणार्चनतत्परौ ॥ ५५ ॥ मातृसेवासमुद्युक्तौसर्वविद्याविशा
रदौ ॥ कुशोलवइतिप्रख्यामागतौभूपतेऽनघ ॥ ५६ ॥ कस्त्वंवीरोरणश्लाघीकिमर्थंहयसत्तमः ॥ मुक्तोऽस्तिसमरेत्वद्यजेतासिबलसंयुतः ॥ ५७ ॥
युध्यस्वत्वंमयासार्द्धंयदिवीरोऽसिभूमिप ॥ इदानींपातयिष्यामिभवन्तंरणमूर्धनि ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नस्तंसुतंज्ञात्वासीतायारामसम्भवम् ॥ विसिष्मिये
स्वयंचित्तेकोपाद्धनुरुपाददत् ॥ ५९ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वाकुशःकोपसमन्वितः ॥ विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुदृढमुत्तमम् ॥ ६० ॥ मुमोचबाणा
न्निशितान्छत्रुघ्नःसर्वशस्त्रवित् ॥ तांश्चिच्छेदकुशःसर्वाँल्लीलयाप्रहसन्रणे ॥ ६१ ॥ बाणाश्चशतसाहस्राःकुशस्यचनृपस्यच ॥ मुञ्चतंव्याप्नुवन्सर्वंतच्चित्र
मभवन्मुने ॥६२॥ अग्न्यस्त्रेणनृपःसर्वान्ददाहतरसाबली ॥ शमयामासतंकुशःपर्जन्यास्त्रेणवीर्यवान् ॥६३॥ शमयामासतंभूपःवायव्येनातिविक्रमः॥
तदावायुरभूत्तीव्रःसर्वतोरणमण्डले ॥ ६४ ॥ पर्वतास्त्रेणतंवायुंसकुशस्तुसमावृणोत ॥ वज्रास्त्रेणनृपःसद्यश्चिच्छेदसनगोपलान् ॥ ६५ ॥ तदा
नारायणास्त्रंसमुमोचकुशउद्भटः ॥ नारायणंतदाभूपंनाशकत्परिबाधितुम् ॥६६ ॥ तदाप्रकुपितोऽत्यन्तंकुशःकोपपरायणः ॥ उवाचभूपंशत्रुघ्नंमहाबल
पराक्रमम् ॥ ६७ ॥ जानामित्वांमहावीरंसङ्ग्रामेजयकारिणम् ॥ यत्त्वांनारायणास्त्रंमेनबबाधेभयानकम् ॥ ६८ ॥ इदानींपातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपते
शरैः ॥ त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रतिज्ञांतर्हिमेशृणु ॥ ६९ ॥ योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुण्यकोटिभिः ॥ तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेऽस्त्वत्रपातकम् ॥७० ॥
सावधानोभवानत्रभवतुप्रधनाङ्गणे ॥ पातयामिक्षितौसद्यइत्युक्त्वास्वशरासने ॥७१ ॥ शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यरिपोर्वक्षो
विपुलंकठिनंमहत् ॥ ७२ ॥ तंसंहितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छितः ॥ मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ॥ ७३ ॥ सबाणोहृदयंतस्यभेत्तुं
तत्प्रचचालवै ॥ घोररूपोवह्निसमआशीविषवदुच्छ्वसन् ॥ ७४ ॥ सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वाशुलक्षितः ॥ चिच्छेदकुशमुक्तंससायकंशितपर्वकम् ॥
॥ ७५ ॥ तदात्यन्तंप्रकुपितःकुशोबाणस्यकृन्तनात् ॥ अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम् ॥ ७६ ॥ सयावत्तदुरोभेत्तुंकरोतिचबलोद्धुरः ॥ तंतावद
च्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ॥ ७७॥ तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोपसमन्वितः ॥ तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ॥७८॥ शत्रुघ्नस्तमपिक्षिप्रं

छेत्तुंबाणंसमाददे ॥ तावद्विद्धःशरेणासौपपातधरणीतले ॥ ७९ ॥ हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपातिते ॥ जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ॥
॥ ८० ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०शत्रुघ्नमूर्च्छनेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ शेषउवाच ॥ शत्रुघ्नंपतितंवीक्ष्य
सुरथःप्रवरोनृपः ॥ प्रययौमणिनासृष्टेरथेतिष्ठन्महाद्भुते ॥ १ ॥ पुष्कलस्तुरणेपूर्वंपातितःसविचारयन् ॥ लवंययौतदायोद्धुंमहावीरबलोन्नतम् ॥
॥२॥ सुरथःकुशमासाद्यबाणान्मुञ्चन्ननेकधा ॥ व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः ॥३॥ सुरथंविरथंचक्रेबाणैर्दशभिरुच्छ्रितैः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसा
सुदृढंगुणपूरितम् ॥४॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैःक्षेपणैःप्रतिक्षेपणैः ॥ अभवत्तुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥५॥ अत्यन्तंसमरोद्युक्तेसुरथेदुर्जयेनृपे ॥ कुशः
सञ्चिन्तयामासकिंकर्तव्यंरणेमया ॥६॥ विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे ॥हननायनृपस्यास्यमहाबलसमन्वित ः॥७॥ तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानल
समप्रभम् ॥ छेत्तुंमतिंचकाराशुतावद्लग्नोमहाशरः ॥ ८ ॥ मुमूर्च्छसमरेवीरोमहावीरबलस्ततः ॥ पपातस्यन्दनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ॥ ९ ॥ सुरथे
पतितेदृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम् ॥ त्रासयन्तंवीरगणानियायपवनात्मजः ॥१०॥ समीरसूनुंप्रबलमायान्तंवीक्ष्यवानरम् ॥ जहासदर्शयन्दन्तान्कोपय
न्निवतंक्रुधा ॥११ ॥ उवाचचहनूमन्तमेहित्वंममसंमुखम् ॥ भेत्स्येबाणसहस्रेणमृतोयास्यसियामिनीम् ॥ १२ ॥ इत्युक्तोहनुमाञ्ज्ञात्वारामसूनुंमहा
बलम् ॥ स्वामिकार्यंप्रकर्तव्यमितिकृत्वाप्रधावितः ॥ १३ ॥ शालमुत्पाट्यतरसाविशालंशतशाखिनम् ॥ कुशंवक्षसिसंलक्ष्यययौयोद्धुंमहाबलः ॥
॥ १४ ॥ शालहस्तंसमायान्तंहनूमन्तंमहाबलम् ॥ त्रिभिःक्षुरप्रैर्विव्याधसोऽर्धचन्द्रोपमैर्बली ॥ १५ ॥ सबाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना ॥
शालेनहृदिसञ्जघ्नेदन्तान्निष्पिष्यमारुतिः ॥ १६ ॥ शालाहतस्तदाबालःकिञ्चिन्नाकम्पतस्मयात् ॥ तदावीराःप्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्यतः ॥
॥ १७ ॥ सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रंसमाददे ॥ संहन्तुंवैरिणंकोपात्कुशःसपरमास्त्रवित् ॥ १८ ॥ संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम् ॥
दध्यौरामंस्वमनसाभक्तविघ्नविनाशकम् ॥ १९ ॥ तदामुक्तंकुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः ॥ लग्नंमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितःपुनः ॥ २० ॥
मूर्च्छांप्राप्तंतुतंदृष्ट्वाप्लवगंबलसंयुतः ॥विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैःसैन्यंतत्सकलंमहत् ॥२१॥ तस्यबाणायुतैर्भग्नंबलंसर्वंरणाङ्गणे ॥पलायनपरंजातंचतुरङ्ग
समन्वितम् ॥ २२ ॥ तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान् ॥ अभ्यधावन्नगान्नैकानुत्पाट्यकुशमुद्भटम् ॥ २३ ॥ कुशःसर्वान्प्रचिच्छेदलीलयाप्रहस
न्नगान् ॥ पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसाबली ॥ २४ ॥ अनेकबाणव्यथितःसुग्रीवःसमराङ्गणे ॥ जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः ॥ २५ ॥
कुशस्तंनगमायान्तंवीक्ष्यबाणैरनेकधा ॥ निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्राङ्गयोग्यताम् ॥ २६ ॥ सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वाबालेननिर्मितम् ॥ जयाशां

प्रतिनिर्वृत्तोबभूवसमराङ्गणे ॥ २७ ॥ रणमध्येदुराक्रान्तंकुशंलाङ्गूलताडकम् ॥ अत्यमर्षीरुषाक्रान्तस्तंहन्तुंनगमाददे ॥ २८ ॥ आत्मानं
हन्तुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात् ॥ ताडयामासबहुभिःसायकैःशितपर्वभिः ॥ २९ ॥ सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः ॥ कुशंहन्तुंसमा
रब्धोययौशालंसमाददे ॥ ३० ॥ तदापिचकुशोवीरोवारुणास्त्रंसमाददे ॥ बबन्धतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ॥ ३१ ॥ सबद्धःपाशकैःस्निग्धैः
कुशेनबलशालिना ॥ पपातरणमध्येवैमहावीरैरलङ्कृते ॥ ३२ ॥ सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः ॥ जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः॥३३॥
तावल्लवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचाङ्गदंतथा ॥ प्रतापाग्र्यंवीरमणिंतथान्यानपिभूभुजः ॥ ३४ ॥ जयंप्राप्यरणेवीरोलवोभ्रातरमागमत् ॥ सङ्ग्रामे
जयकर्तारंवैरिकोटिनिपातकम् ॥ ३५ ॥ परस्परंप्रहर्षितौपरिरम्भंप्रकुर्वतः ॥ जयंप्राप्तौतदावार्तांमुनेचक्रतुरुन्मदौ ॥ ३६ ॥ लवउवाच ॥ भ्रातस्तव
प्रसादेननिस्तीर्णोरणतोयधिः ॥ इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वाराजसविधेजगामसलवःकुशः ॥ राज्ञोमौलिमणिं
चित्रंजग्राहकनकाचितम् ॥ ३८ ॥ पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहमुकुटंशुभम् ॥ अङ्गदेचमहानर्घ्येशत्रुघ्नस्यापरस्यच ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाशस्त्रसङ्घातं
हनूमन्तंकपीश्वरम् ॥ सुग्रीवंसविधेगत्वाउभावपिबबन्धतुः ॥ ४० ॥ पुच्छेवायुसुतस्यायंगृहीत्वातुकुशानुजः ॥ भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वक
मन्दिरम् ॥ ४१ ॥ आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्वहम् ॥ क्रीडार्थमृषिपुत्राणांकौतुकार्थंममैवच ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यमुवाचच
कुशोलवम् ॥ अहमेनंग्रहीष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंभाषमाणौतौबद्धातौबलिनांवरौ ॥ पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥
॥ ४४ ॥ स्वाश्रमायप्रगच्छन्तौवीक्ष्यतौकपिसत्तमौ ॥ कम्पमानौजगदतुरन्योन्यंभीतयागिरा ॥ ४५ ॥ हनूमान्कपिराजानंप्रत्युवाचभयार्द्रधीः॥
एतौरामसुतावस्मान्नेष्यतःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४६ ॥ मयापूर्वंकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता ॥ तत्रमेजानकीदेवीसंमुखाभून्मनोहरा ॥ ४७ ॥ सामां
द्रक्ष्यतिवैदेहीबद्धंपाशेनवैरिणा ॥ तदाहसिष्यतिवरात्रपामेऽत्रभविष्यति ॥ ४८ ॥ मयाकिमत्रकर्तव्यंप्राणत्यागोभविष्यति ॥ महद्दुःखंचापतितं
सरामःकिंकरिष्यति ॥ ४९ ॥ सुग्रीवस्तद्वचःश्रुत्वाममाप्येवंमहाकपे ॥ नेष्यतेयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ॥ ५० ॥ एवंकथयतोरेवह्यन्योन्यंभय
भीतयोः ॥ कुशोलवश्चभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ॥ ५१ ॥ तावायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः ॥ अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ॥५२॥
ताभ्यांपुच्छगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी ॥ हनूमन्तंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ॥ ५३ ॥ जहासपाशबद्धौतौवीक्षमाणावराङ्गना ॥ उवाचच
विमोक्षार्थंवदन्तीवचनंवरम् ॥ ५४ ॥ पुत्रौप्रमुञ्चतंकीशौमहावीरौमहाबलौ ॥ द्रक्ष्यतोमांयदिस्फीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ॥ ५५ ॥ अयंवैहनु

मान्वीरोयोददाहदनोःपुरीम् ॥ अयमप्यृक्षराजोहिसर्ववानरभूमिपः ॥ ५६ ॥ किमर्थंविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात् ॥ पृच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहा
न्विस्मयोऽस्तिमे ॥ ५७ ॥ इतिमातुर्वचःश्लक्ष्णंश्रुत्वातांपुत्रकौतदा ॥ ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ॥ ५८ ॥ मातःकश्चनभूपालोरामोदाश
रथिर्बली ॥ तेनमुक्तोहयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ॥ ५९ ॥ तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम ॥ येक्षत्रियास्तेगृह्णन्तुनोचेत्पादतलार्चकाः ॥
॥ ६० ॥ तदामयाविचारोवैकृतःस्वान्तेपतिव्रते ॥ भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूःकिंनवाभवेत् ॥ ६१ ॥ धाष्टर्यंतद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोऽश्वोमयाबलात् ॥
जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितंरणे ॥ ६२ ॥ मुकुटोऽयंभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते ॥ अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ॥ ६३ ॥
जानीहिमुकुटंत्वन्यंमणिमुक्ताविराजितम् ॥ अश्वोऽयंमेमनोहारीकामयानोहिभूपतेः ॥ ६४ ॥ आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे ॥ इमौ
कीशौमयारन्तुमानीतौबलिनांवरौ ॥ ६५॥ कौतुकार्थंतवैवैतौसङ्ग्रामेयुद्धकारकौ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ ६६ ॥ जगादपुत्रौतौ
वीरौवीरवानरमुक्तये ॥ ६७ ॥ सीतोवाच ॥ युवाभ्यामनयःसृष्टोहृतोरामहयोमहान् ॥ अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ ॥ ६८ ॥ पितु
स्तवहयोवीरौयागार्थंमोचितोऽमुना ॥ तस्यापिहृतवन्तौकिंवाजिनंमखसत्तमे ॥ ६९ ॥ मुञ्चतंप्लवगावेतौमुञ्चतंवाजिनांवरम् ॥ क्षाम्यतांभूपते
र्भ्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः ॥ ७० ॥ जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांबलान्वितौ ॥ क्षात्रधर्मेणतंभूपंजितवन्तौबलान्वितम् ॥ ७१ ॥ नास्माक
मनयोभाविक्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ॥ वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ॥७२॥ दुष्यन्तेनसमंयुद्धंभरतेनकृतंपुरा ॥ कण्वस्याश्रमकेवाहंधृत्वायाग
क्रियोचितम् ॥७३॥ तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भ्रात्रापिचानुजः ॥ गुरुणाशिष्यएवापितस्मान्नोपापसम्भवः ॥७४॥ त्वदाज्ञातोऽधुनाचावांदास्यावो
हयमुत्तमम् ॥ मोक्ष्यावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव ॥ ७५ ॥ इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ॥ अमुञ्चतांहयंचापिहयमेधक्रियो
चितम् ॥७६॥ सीतादेवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम्॥श्रीरामंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षिणम् ॥७७॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणारघुनायकम्॥
भजामिनान्यंमनसातर्हिजीवेदयंनृपः ॥७८॥ सैन्यंचापिमहत्सर्वंयन्नाशितमिदंबलात ॥ पुत्राभ्यांतत्तुजीवेत्तमत्सत्याज्जगतांपते ॥ ७९ ॥ इतियाव
द्वचोब्रूतेजानकीपतिदेवता ॥ तावद्बलंचतत्सर्वंजीवितंरणमूर्द्धनि ॥ ८० ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०सैन्यजीवनंनाम
चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ शेषउवाच ॥ क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमराङ्गणे ॥ अन्येऽपिवीराबलिनोमूर्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः ॥ १ ॥
शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम् ॥ आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम् ॥ २ ॥ वीक्ष्यचित्रमिदंस्वान्तेचकारचजगादह ॥ सुमतिं

मन्त्रिणांश्रेष्ठंमूर्च्छाविरहितंतदा ॥ ३ ॥ कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्बालोयज्ञस्यपूर्तये ॥ गच्छामरामंतरसाहयागमनकाङ्क्षिणम् ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासरथे
स्थित्वाहयमादायवेगतः ॥ ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशङ्खविवर्जितः ॥ ५ ॥ तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरङ्गसमन्वितम् ॥ चचालकुर्वन्सम्भग्नंस्वभारेणफणी
श्वरम् ॥ ६ ॥ जवेनजाह्नवींतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम् ॥ जगामविषयेस्वीयेस्वकीयजनशोभिते ॥ ७ ॥ पुष्कलेनयुतोराजासुरथेनसमन्वितः ॥
रथेमणिमयेतिष्ठन्महाकोदण्डधारकः ॥ ८ ॥ हयंतंपुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ॥ ९ ॥ अनेकरथ
साहस्रैःपरीतोबलिभिर्नृपैः ॥ उद्यत्कोदण्डललितैर्वीरनादविभूषितैः ॥ १० ॥ क्रमेणनगरींप्रापसूर्यवंशविभूषिताम् ॥ अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूषितांदुर्ग
राजिताम् ॥ ११ ॥ रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना ॥ पुष्कलेनचवीरेणययौहर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कटकंनिर्दिदेशासौचतुरङ्गंमहाबलम् ॥
लक्ष्मणंप्रेषयामासभ्रातरंबलिनांवरम् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम् ॥ परिरेभेमुदाक्रान्तःक्षतशोभितगात्रकम् ॥ १४ ॥ सर्वत्र
कुशलंपृष्टोवार्तांचात्रचकारसः ॥ परमंहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसङ्गतोमुदा ॥ १५ ॥ सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः ॥ सैन्येनमहतावीरोययौ
स्वनगरींप्रति ॥१६॥ सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्त्रया ॥ रामपादरजःपूताशरच्चन्द्रसमप्रभा ॥ १७ ॥ हंसकारण्डवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥
विचित्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादिताभृशम् ॥ १८ ॥ मण्डपास्तत्रबहुशोरामचन्द्रेणकारिताः ॥ ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः ॥ १९ ॥
क्षत्रियास्तत्रबहवोधनुष्पाणिसुशोभिताः ॥ ज्याटङ्कारेणबहुनानादयन्तोमहीतलम् ॥२०॥ भुञ्जतेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः ॥ परस्परंप्रपश्यन्तो
वार्तांचक्रुर्मनोहराम् ॥ २१ ॥ पायसान्नानिशुभ्राणिचन्द्रकान्तिसमानिच ॥ क्षीराज्यबहुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच ॥२२॥ अपूपास्तत्रबहुलाश्चन्द्र
बिम्बसमाःश्रिया ॥ कर्पूरादिसुगन्धेनवासिताःसुमनोहराः ॥ २३ ॥ फेनिकाघटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरन्ध्रकाः ॥ शष्कुल्योमण्डकामृष्टामधु
रान्नसमन्विताः ॥ २४ ॥ भक्तंकुमुदसङ्काशंमुद्गदालिविमिश्रितम् ॥ सुगन्धेनसमायुक्तमत्यन्तंप्रीतिदायकम् ॥ २५ ॥ कर्पूरेणान्वितोदध्नायथेष्टंसिक्त
ओदनः॥ स्वादुपाककरैःसृष्टःपात्रेमुक्तःप्रवेषकैः॥२६॥ तत्रकेचिद्द्विजाःपात्रेनिक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम्॥ परस्परंतेप्रत्यूचुःकिमिदंदृश्यतेऽद्भुतम् ॥२७॥ किं
चन्द्रबिम्बंनभसःपतितंतमसोभयात् ॥अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् ॥२८॥ तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः॥ नभवत्येवचन्द्रास्य
बिम्बंत्वमृतविप्लुतम् ॥ २९ ॥ एकमिन्दोर्वपुस्त्वेतद्दृश्यतेसदृशंकथम् ॥ ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ ततोजानीहिकुमुदंकर्पूरंवा
भविष्यति ॥माजानीहिमृगाङ्कस्यबिम्बंशुभ्रश्रियान्वितम् ॥३१॥ तावदन्योरुषाक्रान्तोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा ॥ नजानन्तिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविच

क्षणाः ॥२२॥ इदंतुक्षौद्रकन्दस्यरसेनपरिपाचितम्॥ जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ॥२३॥ एवंपरस्परंविप्राःकन्दमूलफलाशिनः॥तर्कयन्ति
मुनेप्रीतारसज्ञानेऽतिलोलुपाः ॥ २४ ॥ तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः ॥ भोक्ष्यन्तेतादृशंत्वन्नंमहापुण्यैरुपस्कृतम् ॥ २५ ॥ तदातंप्राब्रवी
द्विप्रोदत्तस्यफलमीदृशम् ॥ येददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवन्तितदीप्सितम् ॥ २६ ॥ यैरर्चितोनैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः ॥ तषामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षि
गोचरम् ॥ २७ ॥ यैर्नरैरग्रजन्मानोभोजिताविविधैरसैः ॥ भुञ्जतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुज्झितम् ॥२८॥ एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः ॥
मण्डपेविपठन्तस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः ॥ २९॥ नृत्यन्त्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः ॥ उत्सवोबहुरुद्भातितत्रशत्रुघ्नआगमत् ॥३०॥ रामःशत्रुघ्न
सायान्तंपुष्कलेनसमन्वितम् ॥ निरीक्ष्यमुदमुद्भूतांरक्षितुंनाशकत्तदा ॥ ३१ ॥ यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम् ॥ तावद्रामपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृ
वत्सलः ॥ ३२ ॥ पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम् ॥ परिरेभेदृढंप्रीतःक्षतसंशोभिताङ्गकम् ॥ ३३ ॥ अश्रूणिबहुधामुञ्चन्हर्षा
च्छिरसिराघवः ॥ अत्यन्तंपरमांप्रापमुदंवचनदूरगाम् ॥ ३४ ॥ पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलः ॥ सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडय
द्भृशम् ॥ ३५ ॥ हनूमन्तंतथावीरंसुग्रीवंचाङ्गदंतथा ॥ लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाग्र्यंरिपुञ्जयम् ॥ ३६ ॥ सुबाहुंसुमदंवीरंविमलंनीलरत्नकम् ॥
सत्यवन्तंवीरमणिंसुरथंरामसेवकम् ॥ ३७ ॥ अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा ॥ परिरेभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणतान्नृपान् ॥ ३८ ॥ सुमतिः
श्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम् ॥ परिरभ्यदृढंप्रीतःसंमुखेऽतिष्ठदुन्नतः ॥ ३९ ॥ तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम् ॥ उवाचपरमप्रीत्या
मन्त्रिणंवदतांवरः ॥५०॥ श्रीरामउवाच॥सुमतेमन्त्रिणांश्रेष्ठशंसमेवाग्मिनांवर ॥ कएतेभूमिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ॥५१॥ कुत्रकुत्रहयःप्रातःकेन
केननियन्त्रितः ॥ कथंवैमोचितोभ्रात्रामहाबलसुशालिना ॥ ५२ ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्तोमन्त्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्राहराघवम् ॥ प्रहसन्मेघगम्भीर
नादेनचसुबुद्धिमान् ॥ ५३ ॥ सुमतिरुवाच ॥ सर्वज्ञस्यपुरस्तेऽद्यमयाकथमुदीर्यते ॥ पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वंजानासिसर्वदृक् ॥ ५४ ॥ तथापि
तवनिर्देशंशिरस्याधायसर्वदा ॥ ब्रवीमितच्छृणुष्वाद्यसर्वराजशिरोमणे ॥ ५५ ॥ त्वत्प्रसादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले ॥ परिबभ्रामतेवाहोभाल
पत्रसुशोभितः ॥ ५६ ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामबलदर्पितः ॥ स्वंस्वंराज्यंसमर्प्यार्थप्रणेमुस्तेपदाम्बुजम् ॥ ५७ ॥ कोवारावणदैत्येन्द्रनिहन्तु
र्वाजिसत्तमम् ॥ गृह्णातिविजयाकाङ्क्षीजरामरणवर्जितः॥५८॥अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः ॥ तद्राजासुमदःश्रुत्वाहयंप्राप्तंतवप्रभो ॥ ५९ ॥
सपुत्रःप्रबलःसर्वसैन्येनबलिनावृतः ॥ सर्वंसमर्पयामासराज्यंनिहतकण्टकम्॥६०॥योराजाजगतांनेत्रींमातरंजगदम्बिकाम् ॥ प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभे

राज्यमकण्टकम् ॥ ६१ ॥ सएषत्वांप्रणमतिसुमदःप्रभुसेवितम् ॥ तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिराद्दर्शनकाङ्क्षकम् ॥६२॥ ततःसुबाहुभूपस्यनगरेबलपूरिते ॥
दमनस्तस्यवैपुत्रःप्रजग्राहहयोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनसाकंमहद्युद्धंबभूवदमनेनच ॥ पुष्कलोजयमापेदेसंमूर्छ्यसुभुजात्मजम् ॥ ६४ ॥ ततःसुबाहुः
सङ्क्रुद्धोरणेपवनजंबलात् ॥ युयुधेतवपादाब्जसेवकंबलिनांवरम् ॥ ६५ ॥ तस्यपादाहतोज्ञानंप्राप्यशापतिरस्कृतम् ॥ तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनः
पालकोऽभवत्॥६६॥एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नताङ्गकः ॥ कृपादृष्ट्याभिषिञ्चत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ॥६७॥ ततोमुक्तोहयोरेवाह्रदेसनिममज्जह ॥
तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रुघ्नेनबलीयसा ॥ ६८ ॥ ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते ॥ तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ॥ ६९ ॥
विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्सङ्गतस्ततः ॥ सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ॥ ७० ॥ ततःकुण्डलकान्मुक्तोहयोबभ्रामसर्वतः ॥ नकश्चि
त्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ॥ ७१ ॥ वाल्मीकेराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः ॥ तत्रयत्कुतुकंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ॥ ७२ ॥ तत्रार्भस्तव
सारूप्यंबिभ्रत्षोडशवार्षिकः ॥ जग्राहवीक्ष्यपत्राङ्कंवाजिनंबलवत्तमः ॥ ७३ ॥ तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम ॥ निहतस्तेनवीरेणशित
धारेणहेतिना ॥ ७४ ॥ अनेकेनिहताःसङ्ख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः ॥ मूर्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशिरोमणिः ॥ ७५ ॥ तदाराजामह
दुःखंविचार्यहृदिसंयुगे ॥ कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिबलिनांवरः ॥ ७६ ॥ सयावन्मूर्च्छितोराज्ञातावदन्यःसमागतः ॥ तेनैतेनचसञ्जीव्यनाशि
तंकटकंतव ॥ ७७ ॥ सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच ॥ गृहीत्वावानरौबद्धौजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ७८ ॥ कृपांकृत्वापुनस्तेन
दत्तोऽश्वोयज्ञियोमहान् ॥ जीवनंप्रापितंसर्वंकटकंनष्टजीवितम् ॥ ७९ ॥ वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः ॥ एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ॥
॥८०॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०सुमतिनिवेदनंनामपञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥६५॥ शेषउवाच ॥ कथितौवैसुमतिनावाल्मीके
राश्रमेशिशू ॥ पुत्रौस्वीयावितिज्ञात्वावाल्मीकिंप्रतिसञ्जगौ ॥ १ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कौशिशूममसारूप्यधारकौबलिनांवरौ ॥ किमर्थंतिष्ठतस्तत्र
धनुर्विद्याविशारदौ ॥ २ ॥ अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्मयोममजायत ॥ यौशत्रुघ्नंहनूमन्तंलीलयाङ्गबबन्धतुः ॥ ३ ॥ तस्माच्छंसमुनेसर्वंबालयोश्च
विचेष्टितम् ॥ यथामेपरमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ॥४॥ इतितत्कथितंश्रुत्वाराजराजस्यधीमतः ॥ उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसमन्वितम् ॥ ५ ॥
वाल्मीकिरुवाच ॥ तवान्तर्यामिणोनृणांकथंज्ञानंचनोभवेत् ॥ तथापिकथयाम्यत्रतवसन्तोषहेतवे ॥ ६ ॥ राजन्यौबालकौमह्यमाश्रमेबलिनांवरौ ॥
त्वत्सारूप्यधरौस्वाङ्गमनोहरवपुर्धरौ ॥७॥ त्वयायदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी ॥ अन्तर्वत्नीवनेघोरेविलपन्तीमुहुर्मुहुः ॥८॥ कुररीमिवदुःखार्तां

वीक्ष्याहंतववल्लभाम् ॥ जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वानयंतदा ॥९॥तस्याःपर्णकुटीरम्यारचितामुनिपुत्रकैः॥तस्यामसूतपुत्रौद्वौभासयन्तौदिशोदश॥
॥ १० ॥ तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम् ॥ ववृधातेऽनिशंतत्रशुक्लपक्षेयथाशशी ॥ ११ ॥ कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम् ॥
वेदान्साङ्गानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते ॥ १२ ॥ सर्वाणिसरहस्यानिशृणुष्वमुखतोमम ॥ आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच ॥ १३ ॥ विद्यां
जालन्धरींचाथसङ्गीतकुशलौकृतौ ॥ गङ्गाकूलेगायमानौलताकुञ्जवनेषुच ॥ १४ ॥ चञ्चलौचलचित्तौतौसर्वविद्याविशारदौ ॥ तदाहमतिसन्तोषं
प्राप्तःपरमबालयोः ॥ १५ ॥ दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः ॥ अतीवगानकुशलौदृष्ट्वालोकोविसिष्मिये ॥ १६ ॥ षड्जमध्यम
गान्धारस्वरभेदविशारदौ ॥ तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहरम् ॥ १७ ॥ भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतंरामायणंशुभम् ॥ मृदङ्गपणवाद्यादियन्त्र
वीणाविशारदौ ॥१८॥ वनेवनेचगायन्तौमृगपक्षिविमोहकौ॥अद्भुतंगीतमाधुर्यंतवरामकुमारयोः ॥१९॥ श्रोतुंतौवरुणोबालावानिनायविभावरीम् ॥
मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ ॥ २० ॥ कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् ॥ परमंमधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव ॥ २१ ॥ शुश्राववरुणः
सार्द्धंकुटुम्बेनचगायकैः ॥ शृण्वन्नैवगतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह ॥ २२ ॥ सुधातोऽपिपरंस्वादुचरितंरघुनन्दन ॥ गानानन्दमहालोभहृतप्राणेन्द्रिय
क्रियः ॥२३॥ प्रत्यागन्तुंदिदेशासौकुमारौनहितावकौ ॥ रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ ॥२४॥ चलितौनगुरोश्चात्ममातुःपादाम्बुजस्मृतेः ॥
अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम् ॥ २५ ॥ वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो ॥ पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वज्ञायापिबालयोः ॥२६॥ वरुणायाब्रुवं
सर्वंजन्मविद्याद्युपागमम् ॥ श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेऽम्बरभूषणैः ॥२७॥ देवदत्तमतोग्राह्यमितिमद्वाक्यगौरवात् ॥ आहृतंराजपुत्राभ्यांयद्दत्तंवरु
णेनतत् ॥ २८ ॥ प्रसन्नेनतयोर्वाद्यगानविद्यावयोगुणैः ॥ ततोमामब्रवीत्सीतामुद्दिश्यवरुणःकृती ॥२९॥ सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोऽन्विता ॥
वीरपुत्रामहाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् ॥ ३० ॥ महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनन्दन ॥ सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेह्यनपायिनी ॥ ३१ ॥
पामरैर्महिमानास्याज्ञायतेयदिदूषितैः ॥ काहानिस्तावतारामपुण्यश्रवणकीर्तन ॥ ३२ ॥ अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा ॥ सद्यस्ते
सिद्धिमायान्तियेसीतापदचिन्तकाः ॥३३॥ यस्याःसङ्कल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः ॥ भवन्तिजगतांनित्यंव्यापाराएश्वराअमी ॥३४॥ सीता
मृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति॥स्वर्गोमोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ॥३५॥ ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान् ॥ करोत्येषाकरोत्येव
नान्यासीतातवप्रिया ॥ ३६ ॥ त्वंपितासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः ॥ कुदृष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ॥ ३७ ॥ वेत्तिसीतांसदाशुद्धां

सर्वज्ञोभगवान्स्वयम् ॥ भवानपिसुतांभूमेःप्राणादपिगरीयसीम् ॥ ३८ ॥ आदर्तव्यात्वयातस्मात्प्रियाशुद्धेतिजानकी ॥ नचशापपराभूतिः
सीतायांत्वयिवाविभो ॥ ३९ ॥ इमानिममवाक्यानिवाच्यानिजगतांपतिम् ॥ रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकेमुनिसत्तम ॥ ४० ॥ इत्युक्तो
वरुणेनाहंसीतासङ्ग्रहकारणात् ॥ एवमेवहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो ॥ ४१ ॥ श्रुतंरामायणोद्गानंपुत्राभ्यांतेसुरासुरैः ॥ गन्धर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्ट
मानसैः ॥ ४२ ॥ प्रसन्नाएवसर्वेऽपिप्रशशंसुःसुतौचते ॥ त्रैलोक्यंमोहितंताभ्यांरूपगानवयोगुणैः ॥४३॥ दत्तंयल्लोकपालैस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितत॥
ऋषिभिश्चवराआभ्यामन्येभ्यःकीर्तिरेवच ॥ ४४ ॥ एकरामंजगत्सर्वंपूर्वंमुनिविलोकितम् ॥ त्रिराममधुनाजातंसुताभ्यांतेऽखिलेक्षितम् ॥ ४५ ॥
एककामपरामूर्तिर्लोकेपूर्वमवेक्षिता ॥ कामैश्चतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्ततः ॥ ४६ ॥ सर्वत्रान्यत्रराजेन्द्ररामपुत्रौकुशीलवौ ॥ गीयेतेअत्रसङ्कोचः
किंकृतोविदुषित्वयि ॥ ४७ ॥ कृतेषुतवसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः ॥ त्यागादन्यत्रसीतायाःपुण्यश्लोकशिरोमणे ॥ ४८ ॥ त्वयात्रैलोक्यनाथेन
गार्हस्थ्यमनुकुर्वता ॥ अङ्गीकार्यौसुतौरामविद्याशीलगुणान्वितौ ॥ ४९ ॥ नतौस्वांमातरंहित्वास्थास्यतोभवदन्तिके ॥ जनन्यासहितौतस्मादा
कार्यौभवतासुतौ ॥ ५० ॥ दत्तएवतयेदानींसेनासञ्जीवनात्पुनः ॥ प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनःपततामपि ॥ ५१ ॥ नाज्ञातंतेनचास्माकंनामराणां
चमानद ॥ शुद्धौतस्यास्तुलोकानांयन्नष्टंतदिहध्रुवम् ॥ ५२ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाल्मीकिनारामःसर्वज्ञोऽप्यवबोधितः ॥ स्तुत्वानत्वाच
वाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ॥ ५३ ॥ गच्छताताधुनासीतामानेतुंधर्मचारिणीम् ॥ सपुत्रांरथमास्थायसुमन्तसहितःसखे ॥ ५४ ॥ श्रावयित्वा
ममेमानिमुनेश्चवचनान्यपि ॥ सम्बोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम् ॥ ५५ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ यास्यामितवसन्देशात्सर्वेषांनःप्रभो
विभो ॥ देव्यायास्यतिचेद्देवयात्रामेसफलाततः ॥५६ ॥मयिसासाभ्यसूयैवपूर्वदोषवशात्सती ॥ अनागतायांतस्यांतुक्षमस्वागन्तुकंहिमाम् ॥५७॥
इत्युक्त्वालक्ष्मणोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया ॥ सुमित्रमुनिशिष्याभ्यांयुतोऽगाद्भूमिजाश्रमम् ॥ ५८ ॥ कथंप्रसादनीयास्यात्सीताभगवतीमया ॥ पूर्व
दोषंविजानन्तीरामाधीनस्यमेसदा ॥ ५९ ॥ एवंसञ्चिन्तयन्नन्तर्हर्षसङ्कोचमध्यगः ॥ लक्ष्मणःप्रापसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम् ॥ ६० ॥ रथात्सो
ऽथावरुह्याराद्श्रुरुद्धविलोचनः ॥ आर्येपूज्येभगवतिशुभेइतिवदन्मुहुः ॥ ६१ ॥ पपातपादयोस्तस्यावेपमानाखिलाङ्गकः ॥ उत्थापितस्तयादेव्या
प्रीतिविह्वलयासच ॥ ६२॥ सीतोवाच ॥ किमर्थमागतःसौम्यवनंमुनिजनप्रियम् ॥ आस्तेसकुशलीदेवःकौसल्याशुक्तिमौक्तिकः ॥ ६३ ॥ अरोषो
मयिकच्चित्सकीर्त्याकेवलयाहृतः ॥ कीर्त्यतेसर्वलोकैश्चकल्याणगुणसागरः ॥६४॥ अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुंमांत्वांनियुक्तवान् ॥ यदितत्तश्चलोकेषु

कीर्तिस्तस्यामलाभवत् ॥ ६५ ॥ मृत्वाऽपिपतिसत्कीर्तिंकुर्वन्त्यामेहिसुस्थिरा ॥ पतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवहिदेवर ॥ ६६ ॥ त्यक्तयापिमयातेन नासौत्यक्तोमनागपि ॥ फलंहिसाधनायत्तंहेतुःफलवशोनतु ॥ ६७ ॥ कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णासदामयि ॥ आस्तेकुशलिनीयस्याःपुत्र स्त्रैलोक्यपालकः ॥ ६८ ॥ सर्वेकुशलिनःसन्तिभरताद्याश्चबान्धवाः ॥ सुमित्राचमहाभागायस्याःप्राणादहंप्रिया ॥ ६९ ॥ मद्वर्तिकत्वमपित्यक्तःसर्व लोकेषुकीर्तये ॥ राज्ञःकिंदुस्त्यजंतस्यस्वात्मापियस्यनप्रियः ॥ ७० ॥ इत्येवंबहुधापृष्टस्तयारामानुजःसताम् ॥ उवाचकुशलीदेवःकुशलंत्वयि पृच्छति ॥ ७१॥ कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्याराजयोषितः ॥ पप्रच्छुःकुशलंदेविप्रीत्यात्वामाशिषासह ॥ ७२ ॥ कुशलप्रश्नपूर्वंहितवपादाभिव न्दनम् ॥ निवेदयामिशत्रुघ्नभरताभ्यांकृतंशुभे ॥ ७३ ॥ गुरुभिर्गुरुपत्नीभिःसर्वाभिरपितेशुभे ॥ दत्ताशीःकुशलप्रश्नःकृतश्चत्वयिजानकि ॥ ७४ ॥ आकारयतिदेवस्त्वांनिर्व्यलीकेनचात्मना ॥ अलभ्यान्यरतिस्त्वत्तोऽन्यत्रसर्वत्रभामिनि ॥ ७५ ॥ शून्याएवदिशःसर्वास्त्वांविनाजनकात्मजे ॥ पश्यन्नोदितिनाथोनोरोदयन्नितरानपि ॥ ७६ ॥ यत्र[1]देविस्थितासित्वंनित्यंस्मरतिराघवः ॥ अशून्यंतुतमेवासौमन्यमानोविदेहजे ॥ ७७ ॥ धन्योऽयमाश्रमोजातोवाल्मीकेर्यत्रजानकी ॥ कालंक्षपतिवार्ताभिर्मदीयाभिर्वदन्निति ॥ ७८ ॥ उक्तवान्यद्वदन्किञ्चित्स्वामीनस्त्वयितच्छृणु ॥ व्यक्तीभवतिवक्तुर्यद्धृद्गतंतदसंशयम् ॥ ७९ ॥ लोकावदन्तिमामेवसर्वेषामीश्वरेश्वरम् ॥ अहंत्वदृष्टमेवैषांस्वतन्त्रंकारणंब्रुवे ॥ ८० ॥ अदृष्टमेव कार्येषुसर्वेशोऽप्यनुगच्छति ॥ ईशनीयाःकुतोनैतदन्वीयुःसुखदुःखयोः ॥ ८१ ॥ धनुर्भङ्गमतिभ्रंशेकैकेय्यामरणेपितुः ॥ अरण्यगमनेतत्रहरणे तववारिधेः ॥ ८२ ॥ तरणेरक्षसांभर्तुर्मारणेऽपिरणेरणे ॥ सहायीभवनेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ॥ ८३ ॥ लाभेतवप्रतिज्ञायाःसत्यत्वे चसतीमणे ॥ पुनःस्वबन्धुसम्बन्धेराज्यप्राप्तौचभामिनि ॥ ८४ ॥ पुनःप्रियावियोगेचकारणंयदवारणम् ॥ प्रसीदतितदेवाद्यसंयोगेपुन रावयोः ॥ ८५ ॥ वेदोऽन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिलयौयतः ॥ लोकाननुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ॥ ८६ ॥ अदृष्टमनुवर्तन्तेलोकाःसम्प्रति बोधकाः॥भोगेनजीर्यतेऽदृष्टंतत्तद्भुक्तंत्वयावने ॥८७॥ स्नेहोऽकारणकःसीतेवर्धमानोममत्वयि ॥ लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात ॥ ८८॥ शङ्कितेनापिदोषेणस्नेहस्यैर्मल्यमज्जनम् ॥ भवतीतिसवैशुद्धआस्वाद्योविबुधैःसदा ॥८९॥ स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा ॥ मन्तव्यंरक्षितो ऽप्येषलोकःशिष्टानुवर्तिना ॥ ९० ॥ आवयोर्निन्दयादेविसर्वावस्थासुशुद्धये ॥ लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चरितैर्महतामयम् ॥ ९१ ॥ आवयोरुज्ज्वला

१ 'यत्र' इ० पा० ।

कीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः ॥ आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ९२ ॥ भवेयुरावयोःकीर्तिर्गायकाउज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्ति

प० पु० कीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः ॥ ९३ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः ॥ पत्युःपादाम्बुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ॥ ९४ ॥ वासांसिरमणीयानि

॥ ७६ ॥ मन्तोयेतयान्त्यन्तेभवाम्बुधेः ॥ ९३ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः

भूषणानिमहान्तिच ॥ अङ्गरागस्तथागन्धामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ ९५ ॥ रथोदास्यश्वरामेणप्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्च

शोभने ॥ ९६ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःसूतमागधबन्दिभिः ॥ वन्द्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ॥९७॥ पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवीदेवाङ्गना

दिभिः ॥ धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सितम् ॥ ९८ ॥ गजारूढौकुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी ॥ मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजां

पुरीम् ॥ ९९ ॥ त्वयितत्रगतायांतुसङ्गतायांप्रियेणते ॥ सर्वासांराजनारीणामागतानांचसर्वशः ॥ १०० ॥ सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच ॥

मङ्गलैर्वाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः ॥१॥ शेषउवाच ॥इतिविज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा ॥ नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् ॥२॥ किं

मयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतांभूपेकोविश्वासोनिरङ्कुशे ॥ ३ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्या

जातुमादृश्याकल्याणकुलजातया ॥ ४ ॥ पाणिग्रहणकालेमेयद्रूपोहृदयेस्थितः ॥ तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति ॥ ५ ॥ लक्ष्मणेमौकुमारौमे

तत्तेजोंशसमुद्भवौ ॥ वंशाङ्कुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ ॥६॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः॥तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता॥

॥ ७ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवन्दनम् ॥ सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया ॥ ८ ॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरन्तिकम् ॥

शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥९॥ आज्ञप्तावप्यनिच्छन्तौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ ॥१०॥ वाल्मीके

रेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोऽपिववन्देतंगत्वाबालकसंयुतः ॥ ११ ॥ वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी ॥ सभायांसंस्थितं

रामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः ॥ १२ ॥ लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्यादिसर्वशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः ॥ १३ ॥ सीतासन्देश

वाक्येभ्योरामोमूर्च्छांसमन्वभूत ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ॥ १४ ॥ गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेम

द्वाक्यानिनिवेद्यच ॥ १५ ॥ अरण्येकिंतपस्यन्त्यागतिरन्याविचिन्तिता ॥ श्रुताऽदृष्टाऽथवामत्तोयन्नागच्छसिजानकि ॥ १६ ॥ त्वदिच्छयात्वमेवेतो

गतारण्यंमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्यस्ताद्दृष्टामुनिगणास्त्वया ॥ १७ ॥ पूर्णोमनोरथस्तेऽद्यकिंनागच्छसिभामिनि ॥ नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मे

१ 'कौशल्यानां तथा मंख' इ० पा०।

च्छायाविलोकनात् ॥ १८ ॥ गत्वागत्वाऽथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः ॥ निर्गुणोऽपिगुणाम्भोधिःकिंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १९ ॥ यायाक्रिया
कुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १२० ॥ यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थंदयादिकम् ॥ देवाश्रमयिसन्तुष्टेतुष्टमेत
दसंशयम् ॥ २१ ॥ शेषउवाच ॥ इतिसन्देशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः ॥ आहलक्ष्मणआत्मेशमानतःप्रणयाद्धरौ ॥ २२ ॥ सीतानयनमुद्दिश्य
प्रसन्नस्त्वंयदूचिवान् ॥ कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः ॥ जगामत्वरितःसीतांरथे
तिष्ठन्महाजवे ॥२४ ॥ वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यरामपुत्रौमहौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् ॥ २५ ॥ युवांप्रगायतंपुत्रौरामचारित्र
मद्भुतम् ॥ वीणांप्रवादयन्तौचकलगानेनशोभितम् ॥ २६ ॥ इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुण्यदम् ॥ अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रितम् ॥
॥ २७ ॥ यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम् ॥ भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच ॥ २८ ॥ स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल॥
अधर्मकरशास्तिर्वैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात ॥ २९ ॥ तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः ॥ किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छामिताःक्षणात् ॥ १३० ॥
वीणायारणितंश्रुत्वातालमानेनशोभितम् ॥ निखिलापरिषत्तत्रशालभञ्जीवचित्रिता ॥ ३१ ॥ हर्षादश्रूणिमुञ्चन्तोरामाद्याभूमिपास्तथा ॥ तद्गानपञ्च
मालापमोहिताश्चित्रितोपमाः ॥ ३२ ॥ तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागानविमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् ॥ ३३ ॥ तदादानपरंदृष्ट्वा
वाल्मीकिंमुनिसत्तमम् ॥ अब्रूतांप्रहसन्तौतौकिञ्चिद्वक्रभ्रुवौततः ॥३४॥ मुनेमहानयोऽनेनक्रियतेभूमिपेनवै ॥ यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभ
यन् ॥३५॥ प्रतिग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै ॥प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते ॥३६॥ आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुङ्क्तेमहीपतिः ॥कथंदातुंसुवर्णा
निवाञ्छतिश्रेयसाश्रितः ॥३७॥ इत्युक्तवन्तौतौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथांनीतिवित्तमौ ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यं
बालकौनृपपादयोः ॥ लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥३९॥ रामोबालौदृढंस्वाङ्केपरिरभ्यमुदान्वितः ॥ मेनेस्वीयौतदाधर्मौमूर्तिमन्तावुप
स्थितौ ॥१४०॥ सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेमनोरमे ॥ जानकीपतिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर ॥४१॥ इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोऽब्रवीत् ॥
रामायणंश्रोतुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् ॥ ४२ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्रामायणमिदंमहत् ॥ कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनंतद्व
दस्वमे ॥ ४३ ॥ शेषउवाच ॥ एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत् ॥ यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः ॥ ४४ ॥ केतकीयत्ररजसा
कुर्वतीसौरभंवनम् ॥ शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रकर्णभृत् ॥ ४५ ॥ चम्पकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरण्टकः ॥ अनेकेपुष्पितायत्रपादपाःशोभने

कीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः ॥ आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ९२ ॥ भवेयुरावयोःकीर्तिर्गायकाउज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्तिमन्तोयेतेयान्त्यन्तेभवाम्बुधेः ॥ ९३ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः ॥ पत्युःपादाम्बुजेद्वन्द्वंकरोतुसदयंमनः ॥ ९४ ॥ वासांसिरमणीयानि भूषणानिमहान्तिच ॥ अङ्गरागस्तथागन्धामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ ९५ ॥ रथोदास्यश्चरामेणप्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्च शोभने ॥ ९६ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःसूतमागधबन्दिभिः ॥ वन्द्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ॥९७॥ पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवीदेवाङ्गनादिभिः ॥ धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सितम् ॥ ९८ ॥ गजारूढौकुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी ॥ मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजां पुरीम् ॥ ९९ ॥ त्वयितत्रगतायांतुसङ्गतायांप्रियेणते ॥ सर्वासांराजनारीणामागतानांचसर्वशः ॥ १०० ॥ सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच ॥ मङ्गलैर्वाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः ॥१॥ शेषउवाच ॥ इतिविज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा ॥ नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् ॥२॥ किं मयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतांभूपेकोविश्वासोनिरङ्कुशे ॥ ३ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्या जातुमादृश्याकल्याणकुलजातया ॥ ४ ॥ पाणिग्रहणकालेमेयद्रूपोहृदयेस्थितः ॥ तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति ॥ ५ ॥ लक्ष्मणेमौकुमारौमे तत्तेजोंशसमुद्भवौ ॥ वंशाङ्कुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ ॥६॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः॥तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता॥ ॥ ७ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवन्दनम् ॥ सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया ॥ ८ ॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरन्तिकम् ॥ शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥९॥ आज्ञप्तावप्यनिच्छन्तौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ ॥१०॥ वाल्मीकेरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोऽपिववन्देतंगत्वाबालकसंयुतः ॥ ११ ॥ वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी ॥ सभायांसंस्थितं रामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः ॥ १२ ॥ लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्यादिसर्वशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः ॥ १३ ॥ सीतासन्देशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छांसमन्वभूत ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ॥ १४ ॥ गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ॥ १५ ॥ अरण्येकिंतपस्यन्त्यागतिरन्याविचिन्तिता ॥ श्रुतादृष्टाऽथवामत्तोयन्नागच्छसिजानकि ॥ १६ ॥ त्वदिच्छयात्वमेवेतो गतारण्यंमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्यस्तादृष्टामुनिगणास्त्वया ॥ १७ ॥ पूर्णोमनोरथस्तेऽद्यकिंनागच्छसिभामिनि ॥ नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मे

१ 'कौशल्यानां तथा मम' इ० पा०।

च्छायाविलोकनात् ॥ १८ ॥ गत्वागत्वाऽथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः ॥ निर्गुणोऽपिगुणाम्भोधिःकिंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १९ ॥ यायाक्रिया
कुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १२० ॥ यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थंदयादिकम् ॥ देवाश्रमयिसन्तुष्टेतुष्टमेत
दसंशयम् ॥ २१ ॥ शेषउवाच ॥ इतिसन्देशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः ॥ आहलक्ष्मणआत्मेशमानतःप्रणयाद्धरौ ॥ २२ ॥ सीतानयनमुद्दिश्य
प्रसन्नस्त्वंयदूचिवान् ॥ कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः ॥ जगामत्वरितःसीतांरथे
तिष्ठन्महाजवे ॥२४ ॥ वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यरामपुत्रौमहौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् ॥ २५ ॥ युवांप्रगायतंपुत्रौरामचारित्र
मद्भुतम् ॥ वीणांप्रवादयन्तौचकलगानेनशोभितम् ॥ २६ ॥ इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुण्यदम् ॥ अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रितम् ॥
॥ २७ ॥ यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम् ॥ भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच ॥ २८ ॥ स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमती किल॥
अधर्मकरशास्तिर्वैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात ॥ २९ ॥ तद्गानेनजगद्ध्यातंदिविदेवाअपिस्थिताः ॥ किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छामिताःक्षणात् ॥ १३० ॥
वीणायारणितंश्रुत्वातालमानेनशोभितम् ॥ निखिलापरिषत्तत्रशालभञ्जीवचित्रिता ॥ ३१ ॥ हर्षादश्रूणिमुञ्चन्तोरामाद्याभूमिपास्तथा ॥ तद्गानपञ्च
मालापमोहिताश्चित्रितोपमाः ॥ ३२ ॥ तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागानविमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् ॥ ३३ ॥ तदादानपरंदृष्ट्वा
वाल्मीकिंमुनिसत्तमम् ॥ अब्रूतांप्रहसन्तौतौकिञ्चिद्वक्रभ्रुवौततः ॥३४॥ मुनेमहानयोऽनेनक्रियतेभूमिपनवै ॥ यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभ
यन् ॥३५॥ प्रतिग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै ॥प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते ॥३६॥ आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुङ्क्तेमहीपतिः ॥कथंदातुंसुवर्णा
निवाञ्छतिश्रेयसाञ्चितः ॥३७॥ इत्युक्तवन्तौतौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथांनीतिवित्तमौ ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यं
बालकौनृपपादयोः ॥ लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥३९॥ रामोबालौदृढंस्वाङ्गेपरिरभ्यमुदान्वितः ॥ मेनेस्वीयौतदाधर्मौमूर्तिमन्तावुप
स्थितौ ॥१४०॥ सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्रेमनोरमे ॥ जानकीपतिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर ॥४१॥ इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोऽब्रवीत् ॥
रामायणंश्रोतुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् ॥ ४२ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्रामायणमिदंमहत् ॥ कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनंतद्व
दस्वमे ॥ ४३ ॥ शेषउवाच ॥ एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत् ॥ यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः ॥ ४४ ॥ केतकीयत्ररजसा
कुर्वतीसौरभंवनम् ॥ शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रकर्णभृत् ॥ ४५ ॥ चम्पकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरण्टकः ॥ अनेकेपुष्पितायत्रपादपाःशोभने

वने ॥ ४६ ॥ कोकिलानांविरावेणषट्पदानांचशब्दितैः ॥ सङ्घुष्टंसवतोरम्यंमनोहरवयोन्वितम् ॥ ४७ ॥ तत्रक्रौञ्चयुगंरम्यंकामबाणप्रपी
डितम् ॥ परस्परंप्रहर्षितंरेमेस्निग्धतयास्थितम् ॥ ४८॥ तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकंमनोहरम् ॥ अवधीन्निर्दयःकश्चिन्मांसास्वादनलोलुपः ॥४९ ॥
तदाक्रौञ्चीव्याधहतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता ॥ विललापभृशंदुःखान्मुञ्चन्तीरावमुच्चकैः ॥ १५० ॥ तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौञ्चघातकम् ॥
शशापवार्युपस्पृश्यसरितःपावनंशुभम् ॥ ५१ ॥ मानिषादप्रतिष्ठांत्वमगमःशाश्वतीःसमाः ॥ यत्क्रौञ्चपक्षिणोरेकमवधीःकाममोहितम् ॥ ५२ ॥
तदाप्रबन्धंश्लोकस्यजातंमत्वाह्यनुद्विजाः ॥ ऊचुर्मुनिंप्रहृष्टास्तेशंसन्तःसाधुसाध्विति ॥ ५३ ॥ स्वामिञ्छापोदितेवाक्येभारतीश्लोकमातनोत् ॥
अत्यन्तंमोहनोजातःश्लोकोऽयंमुनिसत्तम ॥ ५४ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्माबभूववाडवर्षभ ॥ तस्मिन्कालेसमागत्यब्रह्मापुत्रैःसमन्वितः ॥ ५५ ॥
वचोजगादवाल्मीकिंधन्योऽसित्वंमुनीश्वर ॥ भारतीत्वन्मुखेस्थित्वाश्लोकत्वंसमपद्यत ॥ ५६ ॥ तस्माद्रामायणंरम्यंकुरुष्वमधुराक्षरम् ॥
येनतेविमलाकीर्तिराकल्पान्तंभविष्यति ॥ ५७॥ धन्यासैवमुखेवाणीरामनाम्नासमन्विता ॥ अन्याकामकथानॄणांजनयत्येवपातकम् ॥ ५८ ॥
तस्मात्कुरुष्वरामस्यचरितंलोकविश्रुतम् ॥ येनस्यात्पापिनांपापहानिरेवपदेपदे ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधेस्रष्टासर्वदेवैःसमन्वितः ॥ ततःस
चिन्तयामासकथंरामायणंभवेत् ॥ ६० ॥ तदाध्यानपरोजातोनदीतीरेमनोरमे ॥ तस्यचेतस्यथोरामःप्रादुर्भूतोमनोहरः ॥ ६१ ॥ नीलोत्पलदल
श्यामंरमंराजीवलोचनम् ॥ निरीक्ष्यतस्यचरितंभूतंभाविभवच्चयत् ॥ ६२ ॥ तदात्यन्तंमुदंप्राप्तोरामायणमथासृजत् ॥ मनोरमपदैर्युक्तंवृत्तै
र्बहुविधैरपि ॥ ६३ ॥ षट्काण्डानिसुरम्याणियत्ररामायणेऽनघ ॥ बालमारण्यकंचान्यत्किष्किन्धासुन्दरंतथा ॥ ६४ ॥ युद्धमुत्तरमन्यच्चषडे
तानिमहामते ॥ शृणुयाद्योनरःपुण्यात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ तत्रबालेतुसन्तुष्टःपुत्रेष्ट्याचतुरस्सुतान् ॥ प्रापपङ्क्तिरथःसाक्षाद्धरिंब्रह्मसनातनम्॥
॥६६॥ सकौशिकमखंगत्वासीतामुद्वाह्यभार्गवम् ॥ आगत्यपुरमुत्कृष्टोयौवराज्यप्रगल्भकः ॥ ६७ ॥ मातृवाक्याद्वनंप्रागाद्गङ्गामुत्तीर्यपर्वतम् ॥ चित्र
कूटंमहिलयालक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ ६८ ॥ भरतस्तंवनेश्रुत्वाजगामभ्रातरंनयी ॥ तमप्राप्यस्वयंनन्दिग्रामेवासमचीकरत् ॥ ६९ ॥ बालमेत
च्छृणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम् ॥ मुनीनामाश्रमेवासस्तत्रतत्रोपवर्णनम् ॥ १७० ॥ नासाच्छेदःशूर्पणख्याःखरदूषणनाशनम् ॥ मायामारीच
हननंदैत्याद्रामापहारणम् ॥ ७१ ॥ वनेविरहिणाभ्रान्तंमनुष्यचरितंभृतम् ॥ कबन्धप्रेक्षणंतत्रपम्पायांगमनंतथा ॥ ७२ ॥ हनूमतासङ्ग

१' रामनाम्ना समन्विता'इ०पा० ।

मनमित्येतद्वनसंज्ञितम् ॥ अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् ॥ ७३ ॥ सप्ततालप्रभेदश्चवालेर्मारणमद्भुतम् ॥ सुग्रीवेराज्यदानंचनगवर्णन
मित्युत ॥ ७४ ॥ लक्ष्मणात्कर्मसन्देशःसुग्रीवस्यविवासनम् ॥ तथासैन्यसमुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत ॥ ७५ ॥ सम्पातिप्रेक्षणंतत्रवारिधि
र्लङ्घनंतथा ॥ परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किन्धंकाण्डमद्भुतम् ॥ ७६ ॥ सुन्दरंशृणुकाण्डंवैयत्ररामकथाद्भुता ॥ प्रतिगेहंपरिश्रान्तिःकपेश्चित्रस्यदर्श
नम् ॥ ७७ ॥ सीतासन्दर्शनंतत्रजानक्याभाषणंतथा ॥ वनभङ्गःप्रकुपितैर्बन्धनंवानरस्यच ॥ ७८ ॥ ततोलङ्काप्रज्वलनंवानरैःसङ्गतिस्ततः ॥
रामाभिज्ञानदानंचसैन्यप्रस्थानमेवच ॥ ७९ ॥ समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसङ्गतिः ॥ इतिसुन्दरमाख्यातंयुद्धेसीतासमागमः ॥ १८० ॥ उत्तरे
ऋषिसंवादोयज्ञप्रारम्भएवच ॥ तत्रानेकारामकथाःशृण्वतांपापनाशिकाः ॥ ८१ ॥ इतिषट्काण्डमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ संक्षेपतो
मयातुभ्यमाख्यातंसुमनोहरम् ॥ ८२ ॥ चतुर्विंशतिसाहस्रंषट्काण्डपरिचिह्नितम् ॥ तद्धैरामायणंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् ॥ ८३ ॥ तच्छ्रुत्वा
राघवःप्रीतःपुत्रावाधायचासने ॥ दृढंतौपरिरभ्याथसीतांसस्मारवल्लभाम् ॥ १८४ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा० रामाश्व० रामायण
गानंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ शेषउवाच ॥ अथसौमित्रिरागत्यजानकींनतवान्मुहुः ॥ प्रेमगद्गदयाशंसन्वाचंरामप्रणोदिताम् ॥ १ ॥
सीतासमागतंदृष्ट्वालक्ष्मणंविनयान्वितम् ॥ तन्मुखाद्रामसन्देशंश्रुत्वोवाचविलज्जिता ॥ २ ॥ सौमित्रेकथमागच्छेरामत्यक्तामहावने ॥ तिष्ठामि
रामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम् ॥ ३ ॥ तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत् ॥ मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ॥ ४ ॥ पतिव्रता
पतिकृतंदोषंनानयतेहृदि ॥ तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यन्दनउत्तमे ॥ ५ ॥ इत्यादिवचनंश्रुत्वाजानकीपतिदेवता ॥ मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौ
सौमित्रिणारथे ॥ ६ ॥ तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिगमोज्ज्वलान् ॥ रामंस्मरन्तीमनसारथेस्थित्वाऽगमत्पुरीम् ॥ ७ ॥ क्रमेणनगरींप्राप्तामहाहा
भरणान्विता ॥ सरयूंसरितंप्रापयत्ररामःस्वयंस्थितः ॥ ८ ॥ रथादुत्तीर्यललितालक्ष्मणेनसमन्विता ॥ रामस्यपादयोर्लग्नापतिव्रतपरायणा ॥
॥ ९ ॥ रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम् ॥ साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् ॥ १० ॥ वाल्मीकिंसानमस्कृत्यतथान्यान्विप्र
सत्तमान् ॥ जगाममातृपदयोःसन्नतिंकर्तुमुत्सुका ॥ ११ ॥ कौसल्यातामथायान्तींवीरसूंजानकींप्रियाम् ॥ आशीर्भिरभिसंयुज्ययौहर्षमनेकधा ॥
॥ १२ ॥ कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंव्यधात् ॥ १३ ॥ सुमित्रास्वपदेनम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥
आशिषंव्यदधात्तस्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् ॥ १४ ॥ सीतातातःसर्वतोनत्वारामचन्द्रप्रियासती ॥ परमंहर्षमापन्नाबभूवकिलवाडव ॥ १५ ॥ समा

गतांवीक्ष्यपत्नींरामचन्द्रस्यकुम्भजः ॥ सुवर्णपत्नींधिक्कृत्यतामथाद्धर्मचारिणीम् ॥१६॥ रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह ॥ तारयानुगतोयद्व
च्छशीवशरदुत्प्रभः ॥१७॥ प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे ॥ वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् ॥१८॥ सीतयासहितंरामंप्रसक्तंयज्ञकर्मणि ॥
निरीक्ष्यजहृषुस्तत्रकौतुकेनसमन्विताः ॥१९॥ वसिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे ॥ किंकर्तव्यंमयास्वामिन्नतःपरमवश्यकम् ॥ २० ॥ रामस्यवचनं
श्रुत्वागुरुःप्राहमहामतिः ॥ ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासन्तोषकारिका ॥ २१ ॥ मरुत्तेनक्रतुःसृष्टःपूर्वंसम्भारसम्भृतः ॥ ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोषिता
अभवंस्तदा ॥ २२ ॥ अत्यन्तंवित्तसम्भारंनेतुंतमशकन्नहि ॥ प्राक्षिपन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिराजाग्र्यलक्ष्मीवान्नृप
सत्तम ॥ देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ एतच्छ्रुत्वासराजाग्र्यःपूज्यंमत्वाघटोद्भवम् ॥ प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् ॥
॥ २५ ॥ अनेकरत्नसम्भारैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यन्तप्रीतिदायकैः ॥ २६ ॥ अगस्त्यंपूजयामाससपत्नीकंमनोरमम् ॥ तथैव
रत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्चविविधैरपि ॥ २७ ॥ व्याससंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत् ॥ च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैःसमपूजयत् ॥२८॥ अन्यानपिमुनीन्सर्वा
नृत्विजस्तपसांनिधीन् ॥ पूजयामासरत्नौघैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ २९ ॥ अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम् ॥ लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकं
त्वग्रजन्मने ॥ ३० ॥ दीनान्धकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा ॥ यथासन्तोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ वासांसिचविचित्राणिभोजनानि
मृदूनिच ॥ तत्रप्रादाद्यथाशास्त्रंसर्वेषांप्रीतिदायकम् ॥ ३२ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णंसर्वसत्त्वोपबृंहितम् ॥ अत्यन्तमभवद्धृष्टंपुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ॥ ३३ ॥
दानंददन्तंसर्वेषांवीक्ष्यकुम्भोद्भवोमुनिः ॥ अत्यन्तपरमप्रीतिंययौक्रतुवरेद्विजः ॥३४॥ तदाभिषेकतोयार्थंपानीयममृतोपमम् ॥ आनेतुंचचतुःषष्टि
नृपान्सस्त्रीन्समाह्वयत् ॥ ३५ ॥ रामस्तुसीतयासार्द्धमानेतुमुदकंययौ ॥ घटेनस्वर्णवर्णेनसर्वालङ्कारशोभया ॥ ३६ ॥ सौमित्रिरप्यूर्मिलयामाण्डव्या
भरतोनृपः ॥ शत्रुघ्नःश्रुतकीर्त्याचकान्तिमत्याचपुष्कलः ॥३७॥ सुबाहुःसत्यवत्याचसत्यवान्वीरभूषया ॥ सुमदस्तत्रसत्कीर्त्याराज्ञ्याचविमलोनृपः ॥
॥ ३८ ॥ राजावीरमणिस्तत्रश्रुतवत्यामनोज्ञया ॥ लक्ष्मीनिधिःकोमलयारिपुतापोऽङ्गसेनया ॥ ३९ ॥ विभीषणोमहामूर्त्याप्रतापाग्र्यःप्रतीतया ॥
उग्राश्वःकामगमयानीलरत्नोऽधिरम्यया ॥ ४० ॥ सुरथःसुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः ॥ इत्यादीन्नृपतीन्विप्रोवसिष्ठःप्राहिणोन्मुनिः ॥ ४१ ॥
वसिष्ठःसरयूंगत्वाशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ उदकंमन्त्रयामासवेदमन्त्रेणमन्त्रवित् ॥ ४२ ॥ पयःपुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहृता ॥ यज्ञार्थंरामचन्द्रस्य
सर्वलोकैकरक्षितुः ॥ ४३ ॥ उदकंतन्मुनिस्पृष्टंसर्वैरामादयोनृपाः ॥ आजह्रुर्मण्डपतलेविप्रवर्यैरुपस्तुते ॥ ४४ ॥ पयोभिर्निर्मलैःस्नाप्यवाजिनंक्षीर

सन्निभम् ॥ मन्त्रेणमन्त्रयामासरामहस्तेनकुम्भजः ॥ ४५ ॥ पुनीहिमांमहावाहअस्मिन्ब्रह्मसमाकुले ॥ त्वन्मेधेनाखिलादेवाःप्रीणन्तुपरितोषिताः॥
॥ ४६ ॥ इत्युक्त्वासनृपोरामःसीतयासममस्पृशत् ॥ तदासर्वेद्विजाश्चित्रममन्यन्तकुतूहलात् ॥ ४७ ॥ परस्परममोचंस्तेयन्नामस्मरणान्नराः ॥ महा
पापात्प्रमुच्यन्तेसरामःकिंवदत्यहो ॥ ४८ ॥ इत्युक्तवतिभूमीशेरामेकुम्भोद्भवोमुनिः ॥ करवालंचाभिमन्त्र्यददौरामकरेमुनिः ॥ ४९ ॥ करवाले
धृतेस्पृष्टेरामेणसहयःक्रतौ ॥ पशुत्वंतुविहायाशुदिव्यरूपमपद्यत ॥ ५० ॥ विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिःसमन्ततः ॥ चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयन्त्या
विभूषितः ॥ ५१ ॥ तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम् ॥ वीक्ष्यलोकाःक्रतौसर्वेविस्मयंप्राप्नुवंस्तदा ॥५२॥ तदारामःस्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतो
नरान् ॥ पप्रच्छदिव्यरूपंतंसुरंपरमधार्मिकः ॥ ५३ ॥ कस्त्वंदिव्यवपुःप्राप्तःकस्मात्त्वंवाजितांगतः ॥ कथंसुरस्त्रीसहितःकिंचिकीर्षसितद्वद ॥
॥ ५४॥ रामस्यवचनंश्रुत्वादेवःप्रोवाचभूमिपम् ॥ हसन्मेघरवांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ॥ ५५ ॥ तवाज्ञातंनसर्वत्रबाह्याभ्यन्तरचारिणः ॥ तथापि
पृच्छतेतुभ्यंकथयामियथातथम् ॥ ५६ ॥ अहंपुराभवेरामद्विजःपरमधार्मिकः ॥ अचरंप्रतिकूलंवैवेदस्यरिपुतापन ॥ ५७ ॥ कदाचिद्धूतपापाया
स्तीरेऽहंगतवान्पुरा ॥ अनेकवृक्षललितेसर्वत्रसुमनोरमे ॥ ५८ ॥ तत्रस्नात्वापितॄंस्तृप्त्वादानंदत्त्वायथाविधि ॥ ध्यानंतवमहाबाहोकृतवान्वेदसं
मितम् ॥ ५९ ॥ तदाजनाःसमायाताबहवस्तत्रभूपते ॥ तेषांप्रवञ्चनार्थायदम्भमेनमकारिषम् ॥ ६० ॥ अनेकक्रतुसम्भारैःपूर्णमजिरमुत्तमम् ॥
वासोभिश्छादितंरम्यंचषालादियुतंमहत् ॥ ६१ ॥ अग्निहोत्रोद्भवोधूमःसर्वतोनभसोऽङ्गणम् ॥ चकाररम्यमतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ॥ ६२ ॥
अनेकतिलकश्रीभिःशोभिताङ्गोमहत्तपाः ॥ दर्भशोभःसमित्पाणिर्दम्भोमूर्तिधरःकिमु ॥ ६३ ॥ दुर्वासास्तत्रस्वच्छन्दंपर्यटञ्जगतीतलम् ॥ प्राप
तत्रमहातेजाधूतपापासरित्तटे ॥ ६४ ॥ ददर्शमांदम्भकरंमौनधारिणमग्रतः ॥ अनर्घ्यकरमुन्मत्तमस्वागतवचःकरम् ॥ ६५ ॥ दृष्ट्वातीवक्रुधा
क्रान्तःसमुद्रइवपर्वणि ॥ शशापासौमुनिस्तीव्रोदम्भिनंमांमहामतिः ॥ ६६ ॥ दम्भंकरोषियत्तीरेसरितस्त्वंसुदुर्मते ॥ तस्मात्प्राप्नुहिनिर्वाच्यं
पशुत्वंतापसाधम ॥६७॥ शापंप्रदत्तंसंश्रुत्यदुःखितोऽहंतदाभवम्॥अग्राहिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससःकिल॥६८॥ तदामेकृतवान्रामद्विजोऽनुग्रहमुत्तमम्॥
वाजितांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ॥६९॥ पश्चात्तद्धस्तसम्पर्काद्याहितत्परमंपदम् ॥ दिव्यंवपुर्मनोहारिधृत्वादम्भविवर्जितम् ॥ ७० ॥ तेनशापो
ऽपिसन्दिष्टोममानुग्रहतांगतः ॥ यदहंतवहस्तस्यस्पर्शंप्राप्तोमनोरमम् ॥ ७१ ॥ यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः ॥ तत्तेऽहंकरजस्पर्शंप्राप्तवानिह
दुर्लभम् ॥ ७२ ॥ आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत् ॥ गच्छामिशाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ॥ ७३ ॥ नयत्रशोकोनजरानमृत्युःकाल

विश्रमः ॥ तत्स्थानंदेवगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ॥७४॥ इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत् ॥ अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाभिवन्दितम् ॥ ७५ ॥
गतोऽसौशाश्वतंस्थानंरामपादप्रसादतः ॥ पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ॥ ७६ ॥ तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः ॥ विस्मयंप्रापिरे
सर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ॥ ७७ ॥ शृणुद्विजमहाबुद्धेदम्भेनापिस्मृतोहरिः ॥ ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्दम्भवर्जनात् ॥ ७८ ॥ यथाकथञ्चिद्रामस्यकर्तव्यं
स्मरणंपरम् ॥ येनप्राप्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ॥ ७९ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थंमेनिरेनिजम् ॥ यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रितम् ॥ ८० ॥
गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गेहयरूपधरेपुरा ॥ उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमान् ॥ ८१ ॥ किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम् ॥ होमःकथंपुरोभावी
सर्वदैवततर्पकः ॥ ८२ ॥ यथास्यात्सुरसन्तृप्तिर्यथामेमखउत्तमः ॥ तथाकुर्वन्तुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ॥ ८३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगाद
मुनिसत्तमः ॥ वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ॥ ८४ ॥ कर्पूरमाहरक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा ॥ प्राप्यहव्यंग्रहीष्यन्तिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ॥
॥ ८५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत् ॥ कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ॥ ८६ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाह्वयदद्भुतान् ॥ तेसर्वे
तत्क्षणात्प्राप्ताःस्वपरीवारसंवृताः ॥ ८७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०यज्ञप्रारम्भोनामसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥
शेषउवाच ॥ इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम् ॥ परिस्वादन्कतौतृप्तिंनप्रापससुरसंयुतः ॥ १ ॥ नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः ॥ वरुणश्च
कुबेरश्चतथाऽन्येलोकपालकाः ॥२॥ तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठेनपरिष्कृतम् ॥ तत्रपुनर्हिविप्रेन्द्राःक्षुधार्ताइवभोजनात् ॥३॥ सर्वान्देवांश्चसन्तर्प्य
हविषाकरुणानिधिः ॥ वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणादानसन्तुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः ॥ तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृहीत्वा
स्वालयंययुः ॥५॥ ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम् ॥ सन्तुष्टास्तेद्विजारामममाशीर्भिरददुःशुभम् ॥६॥ पूर्णाहुतिंततःकृत्वावसिष्ठःप्राह
सुस्त्रियः ॥ वर्धापयन्तुभूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ॥ ७ ॥ तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालाजैरवाकिरन्मुदा ॥ लावण्यजितकन्दर्पमहामणिविभूषितम् ॥ ८ ॥
ततोऽवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमिपम् ॥ ययौरामःसहस्त्रीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ॥९॥ अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः ॥ जगामससरिच्छ्रेष्ठां
पक्षिवृन्दसमाकुलाम् ॥ १० ॥ तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउत्प्रभः ॥ विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणैर्वृतः ॥ ११ ॥ तदुत्सवंसमाज्ञायययु
र्लोकास्त्वरायुताः ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ १२ ॥ राजेन्द्रंसीतयासाकंगच्छन्तंसरितंप्रति ॥ विलोक्यमुदितालोकाश्चिरंदर्शन
लालसाः ॥१३॥ अनेकनटगन्धर्वागायन्तोयशउज्ज्वलम् ॥ अनुजग्मुर्महीशानंसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ १४ ॥ नर्तक्यस्तत्रनृत्यन्त्यःक्षोभयन्त्यःपते

र्मनः ॥ जलयन्त्रैश्चसिञ्चन्त्योययुःश्रीरामसेवनम् ॥ १५ ॥ महाराजंविलिम्पन्त्योहरिद्राकुङ्कुमादिभिः ॥ परस्परंप्रलिम्पन्त्योमुदंप्रापुर्महत्तराम् ॥
॥ १६ ॥ कुचयुग्मोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः ॥ श्रवणद्वन्द्वसंमृष्टस्वर्णकुण्डललक्षिताः ॥ १७ ॥ अनेकनरनारीभिःसङ्कीर्णंमार्गमाचरन् ॥ यथा
वत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ १८ ॥ तत्रगत्वासवैदेह्यारामःकमललोचनः ॥ प्रविवेशजलंपुण्यंवसिष्ठादिभिरन्वितः ॥१९॥ अनुप्रविविशुः
सर्वेराजानोजनतास्तथा ॥ तत्पादरजसापूतजलंलोकैकवन्दितम् ॥ २० ॥ परस्परंप्रसिञ्चन्तोजलयन्त्रैर्मनोरमैः ॥ सुशोणनयनाःसर्वेहर्षंप्रापुर्मनो
ऽधिकम् ॥ २१ ॥ सरामःसीतयासार्धंचिरंपुण्यजलप्लुवे ॥ क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः ॥ २२ ॥ दुकूलवासाःसकिरीटकुण्डलःकेयूर
शोभावरकङ्कणान्वितः॥कन्दर्पकोटिश्रियमुद्वहन्नृपोराजाग्र्यवर्यैरुपसंस्तुतोबभौ॥२३॥सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः॥त्रैलोक्य
लोकश्रियमापह्यद्भुतामन्यैर्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः ॥ २४ ॥ एवंजनकपुत्र्यासौहयमेधत्रयंचरन् ॥ त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रापदेवैःसुदुर्लभाम् ॥
॥ २५ ॥ एवंतेवर्णितंतातयत्पृष्टोरामसत्कथाम् ॥ विस्तृतःकथितोमेधोभूयःकिंपृच्छसेद्विज ॥ २६ ॥ यःशृणोतिहरेर्भक्त्यारामचन्द्रस्यसन्मखम्॥
ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात् ॥ रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबन्धनात् ॥ २८ ॥
यत्कथाश्रवणाद्दुष्टःश्वपचोऽपिपरंपदम् ॥ प्राप्नोतिकिमुविप्राग्र्योरामभक्तिपरायणः ॥ २९ ॥ रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम् ॥ प्राप्नुयुःपरमं
स्वर्गंशक्रदेवादिदुर्लभम् ॥ ३० ॥ तेधन्यामानवालोकेयेस्मरन्तिरघूत्तमम् ॥ तेक्षणात्संसृतिंतीर्त्वागच्छन्तिसुखमव्ययम् ॥ ३१ ॥ प्रत्येकमक्षरंब्रह्म
हत्यावंशदवानलः॥तंयःश्रावयतेधीमांस्तंगुरुंसम्प्रपूजयेत् ॥३२॥ श्रुत्वाकथांवाचकायगवांद्वन्द्वंप्रदापयेत्॥ सपत्नीकायसम्पूज्यवस्त्रालङ्कारभोजनैः॥
॥३३॥ कुण्डलाभ्यांविराजन्त्यौमुद्रिकाभिरलङ्कृते ॥ रामसीतेस्वर्णमय्यौप्रतिमेशोभनेवरे॥३४॥कृत्वातुवाचकायैवदातव्येभोद्विजोत्तम ॥ तस्यदेवाश्च
पितरोवैकुण्ठंप्राप्नुयुस्तदा ॥ ३५ ॥ त्वयापृष्टारामकथामयातेकथितापुरा ॥ किमन्यत्कथ्यतांब्रह्मन्पुरतस्तवधीमतः ॥ ३६ ॥ शृण्वन्तियेकथामेतांब्रह्म
हत्यौघनाशिनीम् ॥ तेयान्तिपरमंस्थानंयच्चदेवैःसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ गोघ्नश्चापिसुतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ॥ क्षणात्पूतोभवत्येवनात्रसंशयितुंक्षमम्॥
॥ ३८ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्व०श्रवणपठनपुण्यवर्णनंनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ इतिरामाश्वमेधः समाप्तः॥
ऋषयऊचुः ॥ सम्यक्छ्रुतोमहाभागत्वत्तोरामाश्वमेधकः ॥ इदानींवदमाहात्म्यंश्रीकृष्णस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वन्तुमुनिशार्दूलाः
श्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ शिवापप्रच्छभूतेशंयत्तद्वःकीर्तयाम्यहम् ॥ २ ॥ एकदापार्वतीदेवीशिवंसंस्निग्धमानसा ॥ प्रणयेननमस्कृत्यप्रोवाचवचनं

त्विदम् ॥ ३ ॥ पार्वत्युवाच ॥ अनन्तकोटिब्रह्माण्डेतद्बाह्याभ्यन्तरस्थितेः ॥ विष्णोःस्थानंपरंतेषांप्रधानंवरमुत्तमम् ॥ ४ ॥ यत्परंनास्तिकृष्णस्य
प्रियंस्थानंमनोरमम् ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहाप्रभो ॥ ५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ गुह्याद्गुह्यतरंपुण्यंपरमानन्दकारकम् ॥ अत्यद्भुतंरहःस्थान
मानन्दंपरमंपरम् ॥ ६ ॥ दुर्लभानांचपरमंदुर्लभंमोहनंपरम् ॥ सर्वशक्तिमयंदेविसर्वस्थानेषुगोपितम् ॥ ७ ॥ सात्वतांस्थानमूर्द्धन्यंविष्णोरत्यन्त
दुर्लभम् ॥ नित्यंवृन्दावनंनामब्रह्माण्डोपरिसंस्थितम् ॥ ८ ॥ पूर्णब्रह्मसुखैश्वर्यंनित्यमानन्दमव्ययम् ॥ वैकुण्ठादितदंशांशंस्वयंवृन्दावनंभुवि ॥९॥
गोलोकैश्वर्यंयत्किञ्चिद्गोकुलेतत्प्रतिष्ठितम् ॥ वैकुण्ठवैभवंयद्वैद्वारकायांप्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥ यद्ब्रह्मपरमैश्वर्यंनित्यंवृन्दावनाश्रयम् ॥ कृष्णधामपरं
तेषांवनमध्येविशेषतः ॥११ ॥ तस्मात्त्रैलोक्यमध्येतुपृथ्वीधन्येतिविश्रुता ॥ यस्मान्माथुरकंनामविष्णोरेकान्तवल्लभम् ॥ १२ ॥ स्वस्थानमधिकं
नामधेयंमाथुरमण्डलम् ॥ निगूढंविविधंस्थानंपुर्यभ्यन्तरसंस्थितम् ॥ १३ ॥ सहस्रपत्रकमलाकारंमाथुरमण्डलम् ॥ विष्णुचक्रपरिभ्रामद्धाम
वैष्णवमद्भुतम् ॥ १४ ॥ कर्णिकापर्णविस्तारंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ प्रधानंद्वादशारण्यंमाहात्म्यंकथितंक्रमात् ॥ १५ ॥ भद्रश्रीलोहभाण्डीरमहाताल
खदीरकाः ॥ बकुलंकुमुदंकाम्यंमधुवृन्दावनंतथा ॥ १६ ॥ द्वादशैतावतीसङ्ख्याकालिन्द्याःसप्तपश्चिमे ॥ पूर्वेपञ्चवनंप्रोक्तंतत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् ॥
॥ १७ ॥ महारण्यंगोकुलाख्यंमधुवृन्दावनंतथा ॥ अन्यच्चोपवनंप्रोक्तंकृष्णक्रीडारसस्थलम् ॥ १८ ॥ कदम्बखण्डनंनन्दवनंनन्दीश्वरंतथा ॥ नन्द
नन्दनखण्डंचपलाशाशोककेतकी ॥१९॥ सुगन्धमानसंकैलममृतंभोजनस्थलम् ॥ सुखप्रसाधनंवत्सहरणंशेषशायिकम् ॥ २०॥ श्यामपूर्वंदधिग्राम
श्चक्रभानुपुरंतथा ॥ सङ्केतंद्विपदंचैवबालक्रीडनधूसरम् ॥२१॥ कामद्रुमंसुललितमुत्सुकंचापिकाननम् ॥ नानाविधरसक्रीडानानालीलारसस्थलम् ॥
॥ २२ ॥ नागविस्तारविष्टम्भंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ सहस्रपत्रकमलंगोकुलाख्यंमहत्पदम् ॥ २३ ॥ कर्णिकातन्महद्धामगोविन्दस्थानमुत्तमम् ॥
तत्रोपरिस्वर्णपीठेमणिमण्डपमण्डितम् ॥ २४ ॥ कर्णिकायांक्रमाद्दिक्षुविदिक्षुदलमीरितम् ॥ यद्दलंदक्षिणेप्रोक्तंपरंगुह्योत्तमोत्तमम् ॥ २५ ॥
तस्मिन्दलेमहापीठंनिगमागमदुर्गमम् ॥ योगीन्द्रैरपिदुष्प्राप्यंसर्वात्मायच्चगोकुलम् ॥ २६ ॥ द्वितीयंदलमाग्नेय्यांतद्रहस्यंदलंतथा ॥ सङ्केतंद्विपदं
चैवकुटीद्वौतत्कुलेस्थितौ ॥ २७॥ पूर्वंदलंतृतीयंचप्रधानस्थानमुत्तमम् ॥ गङ्गादिसर्वतीर्थानांस्पर्शाच्छतगुणंस्मृतम् ॥ २८ ॥ चतुर्थंदलमैशान्यां
सिद्धपीठेऽपितत्पदम् ॥ कात्यायन्यर्चनाद्गोपीतत्रकृष्णंपतिंलभेत् ॥ २९ ॥ वस्त्रालङ्कारहरणंतद्दलेसमुदाहृतम् ॥ उत्तरेपञ्चमंप्रोक्तंदलंसर्वदलोत्त
मम् ॥ ३० ॥ द्वादशादित्यमत्रैवदलंचकर्णिकासमम् ॥ वायव्यांतुदलंषष्ठंतत्रकालीह्रदःस्मृतः ॥३१॥ दलोत्तमोत्तमंचैवप्रधानंस्थानमुच्यते ॥ सर्वो

त्तमदलंचैवपश्चिमेसप्तमंस्मृतम् ॥ ३२ ॥ यज्ञपत्नीगणानांचतदीप्सितवरप्रदम् ॥ अत्रासुरोऽपिनिर्वाणंप्रापत्रिदशदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ ब्रह्ममोहनमत्रैव दलंब्रह्महृदाभिधम् ॥ नैर्ऋत्यांतुदलंप्रोक्तमष्टमंव्योमघातनम् ॥ ३४ ॥ शङ्खचूडवधस्तत्रनानाकेलिरसस्थलम् ॥ श्रुतमष्टदलंप्रोक्तंवृन्दारण्यान्तर स्थितम् ॥ ३५ ॥ श्रीमद्वृन्दावनंरम्यंयमुनायाःप्रदक्षिणम् ॥ शिवलिङ्गमधिष्ठानंदृष्टंगोपीश्वराभिधम् ॥३६॥ तद्बाह्येषोडशदलंश्रियापूर्णंतमीश्वरम् ॥ सर्वासुदिक्षुयत्प्रोक्तंप्रादक्षिण्याद्यथाक्रमम् ॥ ३७ ॥ महत्पदंमहाद्धामस्वधामाधावसंज्ञकम्[1] ॥ प्रथमैकदलंश्रेष्ठंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ३८ ॥ तत्र गोवर्द्धनगिरौरम्येनित्यरसाश्रये ॥ कर्णिकायांमहलीलातल्लीलारसगह्वरौ ॥ ३९ ॥ यत्रकृष्णोनित्यवृन्दाकाननस्यपतिर्भवेत् ॥ कृष्णोगोविन्दतां प्राप्तःकिमन्यैर्बहुभाषितैः॥४०॥दलंतृतीयमाख्यातंसर्वश्रेष्ठोत्तमोत्तमम्॥चतुर्थंदलमाख्यातंमहाद्भुतरसस्थलम् ॥४१॥ नन्दीश्वरवनंरम्यंतत्रनन्दालयः स्मृतः ॥ कर्णिकादलमाहात्म्यंपञ्चमंदलमुच्यते ॥ ४२ ॥ अधिष्ठाताऽत्रगोपालोधेनुपालनतत्परः ॥ षष्ठंदलंयदाख्यातंतत्रनन्दवनंस्मृतम् ॥ ४३ ॥ सप्तमंबकुलारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥ तत्राष्टमंतालवनंतत्रधेनुवधःस्मृतः ॥ ४४ ॥ नवमंकुमुदारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥ कामारण्यंचदशमं प्रधानंसर्वकारणम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मप्रसाधनंतत्रविष्णुच्छद्मप्रदर्शनम् ॥ कृष्णक्रीडारसस्थानंप्रधानंदलमुच्यते ॥ ४६ ॥ दलमेकादशंप्रोक्तंभक्तानुग्रह कारकम् ॥ निर्माणंसेतुबन्धस्यनानावनमयस्थलम् ॥ ४७ ॥ भाण्डीरंद्वादशदलंवनंरम्यंमनोहरम् ॥ कृष्णःक्रीडारतस्तत्रश्रीदामादिभिरावृतः ॥ ॥ ४८ ॥ त्रयोदशंदलंश्रेष्ठंतत्रभद्रवनंस्मृतम् ॥ चतुर्दशदलंप्रोक्तंसर्वसिद्धिप्रदस्थलम् ॥ ४९ ॥ श्रीवनंतत्ररुचिरंसर्वैश्वर्यस्यकारणम् ॥ कृष्णक्रीडा दलमयंश्रीकान्तिकीर्तिवर्द्धनम् ॥ ५० ॥ दलंपञ्चदशंश्रेष्ठंयत्रलोहवनंस्मृतम् ॥ कथितंषोडशदलंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ५१ ॥ महावनं तत्रगीतंतत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् ॥ बालक्रीडारतस्तत्रवत्सपालैःसमावृतः ॥ ५२ ॥ पूतनादिवधस्तत्रयमलार्जुनभञ्जनम् ॥ अधिष्ठातातत्रबालगोपालः पञ्चमाब्दिकः ॥ ५३ ॥ नाम्नादामोदरःप्रोक्तःप्रेमानन्दरसार्णवः ॥ दलंप्रसिद्धमाख्यातंसर्वश्रेष्ठदलोत्तमम् ॥ ५४ ॥ कृष्णक्रीडाचकिञ्जल्कीविहार दलमुच्यते ॥ सिद्धप्रधानकिञ्जल्कदलंचसमुदाहृतम् ॥ ५५ ॥ पार्वत्युवाच ॥ वृन्दारण्यस्यमाहात्म्यंरहस्यंवाकिमद्भुतम् ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामि कथयस्वमहाप्रभो ॥ ५६ ॥ ईश्वरउवाच ॥ कथितंतेप्रियतमेगुह्याद्गुह्योत्तमोत्तमम् ॥ रहस्यानांरहस्यंयद्दुर्लभानांचदुर्लभम् ॥ ५७ ॥ त्रैलोक्यगोपितं देविदेवेश्वरसुपूजितम् ॥ ब्रह्मादिवाञ्छितंस्थानंसुरसिद्धादिसेवितम् ॥५८॥ योगीन्द्राहिसदाभक्त्यातस्यध्यानैकतत्पराः ॥ अप्सरोभिश्चगन्धर्वैर्नृत्य

1 'स्वाधयाधावसंज्ञकम्' इ०, 'स्वाध्यायाधावसंज्ञितम्' इ० च पा०।

गीतनिरन्तरम् ॥ ५९ ॥ श्रीमद्वृन्दावनंरम्यंपूर्णानन्दरसाश्रयम् ॥ भूरिचिन्तामणिस्तोयममृतंरसपूरितम् ॥६०॥ वृक्षंगुरुद्रुमंतत्रसुरभीवृन्दसेवितम् ॥
स्त्रींलक्ष्मींपुरुषंविष्णुंतद्दशांशसमुद्भवम् ॥ ६१ ॥ तत्रकैशोरवयसंनित्यमानन्दविग्रहम् ॥ गीतनाटचकलालापंस्मितवक्रंनिरन्तरम् ॥ ६२ ॥ शुद्ध
सत्त्वैःप्रेमपूर्णैर्वैष्णवैस्तद्वनाश्रितम् ॥ पूर्णब्रह्मसुखेमग्नंस्फुरत्तन्मूर्तितन्मयम् ॥ ६३ ॥ मत्तकोकिलभृङ्गाद्यैःकूजत्कलमनोहरम् ॥ कपोलशुकसङ्गीत
मुन्मत्तालिसहस्रकम् ॥ ६४ ॥ भुजङ्गशत्रुनृत्याढ्यंसकलामोदविभ्रमम् ॥ नानावर्णैश्चकुसुमैस्तद्रेणुपरिपूरितम् ॥ ६५ ॥ पूर्णेन्दुनित्याभ्युदयंसूर्य
मन्दांशुसेवितम् ॥ अदुःखंदुःखविच्छेदंजरामरणवर्जितम् ॥ ६६ ॥ अक्रोधंगतमात्सर्यमभिन्नमनहङ्कृतम् ॥ पूर्णानन्दामृतरसंपूर्णप्रेमसुखार्णवम् ॥
॥ ६७ ॥ गुणातीतंमहद्धामपूर्णप्रेमस्वरूपकम् ॥ वृक्षादिपुलकैर्यत्रप्रेमानन्दाश्रुवर्षितम् ॥ ६८ ॥ किंपुनश्चेतनायुक्तैर्विष्णुभक्तैःकिमुच्यते ॥ गोविन्दा
ङ्घ्रिरजःस्पर्शान्नित्यंवृन्दावनंभुवि ॥ ६९ ॥ सहस्रदलपद्मस्यवृन्दारण्यंवराटकम् ॥ यस्यस्पर्शनमात्रेणपृथ्वीधन्याजगत्त्रये ॥७०॥ गुह्याद्गुह्यतरंरम्यं
मध्येवृन्दावनंभुवि ॥ अक्षरंपरमानन्दंगोविन्दस्थानमव्ययम् ॥ ७१ ॥ गोविन्ददेहतोऽभिन्नंपूर्णब्रह्मसुखाश्रयम् ॥ मुक्तिस्तत्ररजःस्पर्शात्तन्माहात्म्यं
किमुच्यते ॥७२॥ तस्मात्सर्वात्मनादेविहृदिस्थंतद्वनंकुरु ॥ वृन्दावनविहारेषुकृष्णंकैशोरविग्रहम् ॥ ७३ ॥ कालिन्दीचाकरोद्यस्यकर्णिकायाःप्रदक्षि
णाम् ॥ लीलानिर्वाणगम्भीरंजलंसौरभमोहनम् ॥ ७४ ॥ आनन्दामृततन्मिश्रमकरन्दघनालयम् ॥ पद्मोत्पलाद्यैःकुसुमैर्नानावर्णसमुज्ज्वलम् ॥
॥ ७५ ॥ चक्रवाकादिविहगैर्मञ्जुनानाकलस्वनैः ॥ शोभमानंजलंरम्यंतरङ्गातिमनोरमम् ॥ ७६ ॥ तस्योभयतटीरम्याशुद्धकाञ्चननिर्मिता ॥
गङ्गाकोटिगुणःप्रोक्तोयत्रस्पर्शवराटकः ॥ ७७ ॥ कर्णिकायांकोटिगुणोयत्रक्रीडारतोहरिः ॥ कालिन्दीकर्णिकाकृष्णमभिन्नमेकविग्रहम् ॥ ७८ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ गोविन्दस्यकिमाश्चर्यंसौन्दर्याकृतिविग्रह ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥ ७९ ॥ ईश्वरउवाच ॥ मध्येवृन्दावनेरम्येमञ्जु
मञ्जीरशोभिते ॥ योजनाश्रितसद्वृक्षशाखापल्लवमण्डिते ॥८०॥ तन्मध्येमञ्जुभवनेयोगपीठंसमुज्ज्वलम् ॥ तदष्टकोणनिर्माणंनानादीप्तिमनोहरम् ॥
॥ ८१ ॥ तस्योपरिचमाणिक्यरत्नसिंहासनंशुभम् ॥ तस्मिन्नष्टदलंपद्मंकर्णिकायांसुखाश्रयम् ॥ ८२ ॥ गोविन्दस्यपरंस्थानंकिमस्यमहिमोच्यते ॥
श्रीमद्गोविन्दमन्त्रस्थवल्लवीवृन्दसेवितम् ॥ ८३ ॥ दिव्यव्रजवयोरूपंकृष्णंवृन्दावनेश्वरम् ॥ व्रजेन्द्रसन्ततैश्वर्यंव्रजबालैकवल्लभम् ॥ ८४ ॥ यौवनो
द्भिन्नकैशोरंवयसाऽद्भुतविग्रहम् ॥ अनादिमादिंसर्वेषांनन्दगोपप्रियात्मजम् ॥ ८५ ॥ श्रुतिमृग्यमजंनित्यंगोपीजनमनोहरम् ॥ परंधामपरंरूपंद्विभुजं
गोकुलेश्वरम् ॥ ८६ ॥ वल्लवीनन्दनंध्यायेन्निर्गुणस्यैककारणम् ॥ सुश्रीमन्तंनवस्वच्छंश्यामधाममनोहरम् ॥ ८७ ॥ नवीननीरदश्रेणीसुस्निग्धं

मञ्जुकुण्डलम् ॥ फुल्लेन्दीवरसत्कान्तिसुखस्पर्शसुखावहम् ॥ ८८ ॥ दलिताञ्जनपुञ्जाभचिक्कणंश्याममोहनम् ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलाशेषसौरभ
कुन्तलम् ॥ ८९ ॥ तदूर्ध्वंदक्षिणेभालेश्यामचूडामनोहरम् ॥ नानावर्णोज्ज्वलंराजच्छिखण्डिदलमण्डितम् ॥ ९० ॥ मन्दारमञ्जुगोपुच्छाचूडंचारु
विभूषणम् ॥ क्वचिद्बृहद्दलश्रेणीमुकुटेनाभिमण्डितम् ॥ ९१ ॥ अनेकमणिमाणिक्यकिरीटभूषणंक्वचित् ॥ लोलालकवृतंराजत्कोटिचन्द्रसमाननम् ॥
॥ ९२ ॥ कस्तूरीतिलकंभ्राजन्मञ्जुगोरोचनान्वितम् ॥ नीलेन्दीवरसुस्निग्धसुदीर्घदललोचनम् ॥ ९३ ॥ आनृत्यद्भ्रूलताश्लेषस्मितंसाचिनिरी
क्षणम् ॥ सुचारून्नतसौन्दर्यनासाग्रातिमनोहरम् ॥९४॥ नासाग्रगजमुक्तांशुमुग्धीकृतजगत्त्रयम् ॥ सिन्दूरारुणसुस्निग्धाधरौष्ठसुमनोहरम् ॥ ९५ ॥
नानावर्णोल्लसत्स्वर्णमकराकृतिकुण्डलम् ॥ तद्रश्मिपुञ्जसद्गण्डमुकुराभलसद्द्युतिम् ॥ ९६ ॥ कर्णोत्पलसुमन्दारमकरोत्तंसभूषितम् ॥ श्रीवत्स
कौस्तुभोरस्कंमुक्ताहारस्फुरद्गलम् ॥९७॥ विलसद्दिव्यमाणिक्यंमञ्जुकाञ्चनमिश्रितम् ॥ करेकङ्कणकेयूरंकिङ्किणीकटिशोभितम् ॥९८॥ मञ्जुमञ्जीर
सौन्दर्य्यश्रीमदङ्घ्रिविराजितम् ॥ कर्पूरागुरुकस्तूरीविलसच्चन्दनादिकम् ॥ ९९ ॥ गोरोचनादिसंमिश्रदिव्याङ्गरागचित्रितम् ॥ स्निग्धपीतपटी
राजत्प्रपदान्दोलिताञ्चनम् ॥ १०० ॥ गम्भीरनाभिकमलरोमराजीनतस्रजम् ॥ सुवृत्तजानुयुगलंपादपद्ममनोहरम् ॥ १ ॥ ध्वजवज्राङ्कुशाम्भोज
कराङ्घ्रितलशोभितम् ॥ नखेन्दुकिरणश्रेणीपूर्णब्रह्मैककारणम् ॥ २ ॥ केचिद्वदन्तितस्यांशंब्रह्मचिद्रूपमद्वयम् ॥ तद्दशांशंमहाविष्णुंप्रव
दन्तिमनीषिणः ॥ ३ ॥ योगीन्द्रैःसनकाद्यैश्चतदेवहृदिचिन्त्यते ॥ त्रिभङ्गंललिताशेषनिर्माणसारनिर्मितम् ॥ ४ ॥ तिर्यग्ग्रीवजितानन्तकोटि
कन्दर्पसुन्दरम् ॥ वामांसार्पितसद्गण्डस्फुरत्काञ्चनकुण्डलम् ॥ ५ ॥ सहापाङ्गेक्षणस्मेरंकोटिमन्मथसुन्दरम् ॥ कुञ्चिताधरविन्यस्तवंशी
मञ्जुकलस्वनैः ॥ ६ ॥ जगत्त्रयंमोहयन्तंमग्नंप्रेमसुधार्णवे ॥ ७ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ परमंकारणंकृष्णंगोविन्दाख्यंमहत्पदम् ॥ वृन्दावने
श्वरंनित्यंनिर्गुणस्यैककारणम् ॥ ८ ॥ तत्तद्रहस्यमाहात्म्यंकिमाश्चर्यंचसुन्दरम् ॥ तद्ब्रूहिदेवदेवेशश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो ॥ ९ ॥ ईश्वरउवाच ॥
यदङ्घ्रिनखचन्द्रांशुमहिमान्तोनगम्यते ॥ तन्माहात्म्यंकियद्देविप्रोच्यतेत्वंमुदाशृणु ॥११०॥ अनन्तकोटिब्रह्माण्डेअनन्तत्रिगुणोच्छ्रये ॥ तत्कला
कोटिकोट्यंशाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ११ ॥ सृष्टिस्थित्यादिनायुक्तास्तिष्ठन्तितस्यवैभवाः ॥ तद्रूपकोटिकोट्यंशाःकलाःकन्दर्पविग्रहाः ॥ १२ ॥
जगन्मोहंप्रकुर्वन्तितदण्डान्तरसंस्थिताः ॥ तद्देहविलसत्कान्तिकोटिकोट्यंशकोविभुः ॥ १३ ॥ तत्प्रकाशस्यकोट्यंशरश्मयोरविविग्रहाः ॥ तस्य
स्वदेहकिरणैःपरानन्दरसामृतैः ॥ १४ ॥ परमामोदचिद्रूपैर्निर्गुणस्यैककारणैः ॥ तदंशकोटिकोट्यंशाजीवन्तिकिरणात्मकाः ॥ १५ ॥ तदङ्घ्रि

पङ्कजद्वन्द्वनखचन्द्रमणिप्रभाः ॥ आहुःपूर्णब्रह्मणोऽपिकारणंवेददुर्गमम् ॥१६॥ तदंशसौरभानन्तकोटयंशोविश्वमोहनः ॥ तत्स्पर्शपुष्पगन्धादिनाना
सौरभसम्भवः ॥ १७ ॥ तत्प्रियाप्रकृतिस्त्वाद्याराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ तत्कलाकोटिकोटयंशादुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ तस्याअङ्घ्रिरजःस्पर्शा
त्कोटिविष्णुःप्रजायते ॥ ११८ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवृन्दावनमाहात्म्येकृष्णचरित्रएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥६९॥ पार्वत्युवाच ॥
यदाकर्णनमेतस्ययेवापारिषदाःप्रभोः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥ १ ॥ ईश्वरउवाच ॥ राधयासहगोविन्दंस्वर्णसिंहासनेस्थि
तम् ॥ पूर्वोक्तरूपलावण्यंदिव्यभूषाम्बरस्रजम् ॥ २ ॥ त्रिभङ्गीमञ्जुसुस्निग्धंगोपीलोचनतारकम् ॥ तद्बाह्येयोगपीठेचस्वर्णसिंहासनावृते ॥ ३ ॥
प्रत्यङ्गरभसावेशाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ललिताद्याःप्रकृत्यंशामूलप्रकृतिराधिका ॥ ४ ॥ संमुखेललितादेवीश्यामलावायुकोणके ॥ उत्तरे
श्रीमतीधन्याऐशान्यांश्रीहरिप्रिया ॥ ५ ॥ विशाखाचतथापूर्वेशैब्याचाग्नौततःपरम् ॥ पद्माचदक्षिणेपश्चान्नैर्ऋतेक्रमशःस्थिताः ॥ ६ ॥ योगपीठे
केसराग्रेचारुचन्द्रावतीप्रिया ॥ अष्टौप्रकृतयःपुण्याःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ७ ॥ प्रधानप्रकृतिस्त्वाद्याराधाचन्द्रावतीसमा ॥ चन्द्रावलीचित्ररेखा
चन्द्रामदनसुन्दरी ॥ ८ ॥ प्रियाचश्रीमधुमतीचन्द्ररेखाहरिप्रिया ॥ षोडशाद्याःप्रकृतयःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ९ ॥ वृन्दावनेश्वरीराधा
तथाचन्द्रावलीप्रिया ॥ अभिन्नगुणलावण्यसौन्दर्याश्चारुलोचनाः ॥ १० ॥ मनोहरामुग्धवेषाःकिशोरीवयसोज्ज्वलाः ॥ अग्रेतनास्तथा
चान्यागोपकन्याःसहस्रशः ॥ ११ ॥ शुद्धकाञ्चनपुञ्जाभाःसुप्रसन्नाःसुलोचनाः ॥ तद्रूपहृदयारूढास्तदाश्लेषसमुत्सुकाः ॥ १२ ॥ श्यामामृत
रसेमग्नाःस्फुरत्तद्भावमानसाः ॥ नेत्रोत्पलार्चितेकृष्णपादाब्जेऽर्पितचेतसः ॥ १३ ॥ श्रुतिकन्यास्ततोदक्षेसहस्रायुतसंयुताः ॥ जगन्मुग्धी
कृताकाराहृद्गतिकृष्णलालसाः ॥ १४ ॥ नानासत्त्वस्वरालापमुग्धीकृतजगत्त्रयाः ॥ तत्रगूढरहस्यानिगायन्त्यःप्रेमविह्वलाः ॥ १५ ॥ देव
कन्यास्ततःसव्येदिव्यवेषारसोज्ज्वलाः ॥ नानावैदग्ध्यनिपुणादिव्यभावभरान्विताः ॥ १६ ॥ सौन्दर्यातिशयेनाढ्याःकटाक्षातिमनोहराः ॥
निर्लज्जास्तत्रगोविन्देतदङ्गस्पर्शनोद्यताः[1] ॥ १७ ॥ तद्भावमग्नमनसःस्मितसाचिनिरीक्षणाः ॥ मन्दिरस्यततोबाह्येप्रिययाविशदावृते ॥ १८ ॥
समानवेषवयसःसमानबलपौरुषाः ॥ समानगुणकर्माणःसमानाभरणप्रियाः ॥ १९ ॥ समानस्वरसङ्गीतवेणुवादनतत्पराः ॥ श्रीदामा
पश्चिमेद्वारेवसुदामातथोत्तरे ॥ २० ॥ सुदामाचतथापूर्वेकिङ्किणीचापिदक्षिणे ॥ तद्बाह्येस्वर्णपीठेचसुवर्णमन्दिरावृते ॥ २१ ॥ स्वर्णवेद्यन्तरस्थे

१ 'तदङ्गस्पर्शनोत्सुकाः' इ० पा० ।

तुस्वर्णाभरणभूषिते ॥ स्तोककृष्णंसुभद्राद्यैर्गोपालैरयुतायुतैः ॥२२॥ शृङ्गवीणावेणुवेत्रवयोवेषाकृतिस्वरैः ॥ तद्गुणध्यानसंयुक्तैर्गायद्भिरपिविह्वलैः॥
॥२३॥चित्रार्पितैश्चित्ररूपैःसदानन्दाश्रुवर्षिभिः ॥ पुलकाकुलसर्वाङ्गैर्योगीन्द्रैरिवविस्मितैः ॥२४॥क्षरत्पयोभिर्गोवृन्दैरसङ्ख्यातैरुपावृतम् ॥ तद्बाह्ये
स्वर्णप्राकारेकोटिसूर्यसमुज्ज्वले ॥२५॥चतुर्दिक्षुमहोद्यानंमञ्जुसौरभमोहितं॥ पश्चिमेसंमुखेश्रीमत्पारिजातद्रुमाश्रये ॥२६॥ तदधस्तुस्वर्णपीठेस्वर्ण
मण्डनमण्डिते ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥२७॥ तत्रोपरिपरानन्दंवासुदेवंजगत्प्रभुम् ॥ त्रिगुणातीतचिद्रूपंसर्वकारणकारणम्॥
॥२८॥इन्द्रनीलघनश्यामंनीलकुञ्चितकुन्तलम् ॥पद्मपत्रविशालाक्षंमकराकृतिकुण्डलम्॥२९॥चतुर्भुजंतुचक्रासिगदाशङ्खाम्बुजायुधम्॥आद्यन्तरहितं
नित्यंप्रधानंपुरुषोत्तमम् ॥३०॥ ज्योतीरूपंमहद्धामपुराणंवनमालिनम्॥ पीताम्बरधरंस्निग्धंदिव्यभूषणभूषितम् ॥३१॥ दिव्यानुलेपनंराजच्चित्रिताङ्ग
मनोहरम् ॥ रुक्मिणीसत्यभामाचनाग्नजितीसुलक्षणा ॥३२॥ मित्रविन्दानुविन्दासुनन्दाजाम्बवतीप्रिया॥सुशीलाचाष्टमहिलावासुदेवप्रियास्ततः ॥
॥ ३३ ॥ उद्धाजिताःपारिषदावृत्तयोर्भक्तितत्पराः ॥ उत्तरेसुमहोद्यानेहरिचन्दनसंश्रये ॥३४॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेमणिमण्डपमण्डिते ॥ तन्मध्येहेम
निर्माणदलेसिंहासनोज्ज्वले ॥३५॥तत्रैवसहरेवत्यासङ्कर्षणहलायुधम् ॥ईश्वरस्यप्रियानन्तमभिन्नगुणरूपिणम् ॥३६॥शुद्धस्फटिकसङ्काशंरक्ताम्बुज
दलेक्षणम् ॥ नीलपट्टधरंस्निग्धंदिव्यभूषास्रगम्बरम् ॥३७॥ मधुपानेसदासक्तंमधुघूर्णितलोचनम् ॥ प्रवीरदक्षिणेभागेमञ्जुनाभ्यन्तरस्थिते ॥३८॥
सन्तानवृक्षमूलेतुमणिमन्दिरमण्डितम् ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३९ ॥ प्रद्युम्नंचरतिदिवंतत्रोपरिसुखस्थितम् ॥ जगन्मोहन
सौन्दर्यसारश्रेणीरसात्मकम् ॥४०॥ असिताम्भोजपुञ्जाभमरविन्ददलेक्षणम्॥दिव्यालङ्कारभूषाभिर्दिव्यगन्धानुलेपनम्॥४१॥जगन्मुग्धीकृताशेषसौ
न्दर्याश्चर्यविग्रहम्॥पूर्वोद्यानेमहारण्येसुरद्रुमसमाश्रये॥४२॥तत्राधस्तुस्वर्णपीठेहेममण्डपमण्डिते ॥ तस्यमध्येस्थिरेराजद्दिव्यसिंहासनोज्ज्वले॥४३॥
दिव्योषयासमंश्रीमदनिरुद्धंजगत्पतिम् ॥सान्द्रानन्दघनश्यामंसुस्निग्धंनीलकुन्तलम् ॥ ४४ ॥ सुभ्रून्नतलताभङ्गंसुकपोलंसुनासिकम् ॥सुग्रीवंसुन्दरं
वक्षोमनोहरमनोहरम् ॥ ४५॥ किरीटिनंकुण्डलिनंकण्ठभूषाविभूषितम् ॥ मञ्जुमञ्जीरमाधुर्यादतिसौन्दर्यविग्रहम् ॥ ४६ ॥ प्रियभृत्यगणाराध्यंयत्र
सङ्गीतकप्रियम् ॥ पूर्णब्रह्मसदानन्दंशुद्धसत्त्वस्वरूपकम् ॥४७॥ तस्योर्द्ध्वेचान्तरिक्षेचविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम् ॥ अनादिमादिचिद्रूपंचिदानन्दपरंविभुम् ॥
॥ ४८ ॥ त्रिगुणातीतमव्यक्तंनित्यमक्षयमव्ययम् ॥ समेघपुञ्जमाधुर्यसौन्दर्यश्यामविग्रहम् ॥ ४९ ॥ नीलकुञ्चितसुस्निग्धकेशपाशातिसुन्दरम् ॥
अरविन्ददलस्निग्धसुदीर्घचारुलोचनम् ॥ ५० ॥ किरीटकुण्डलोद्दण्डंशुद्धसत्त्वात्मभिर्वृतम् ॥ आत्मारामैश्चचिद्रूपैस्तन्मूर्तिध्यानतत्परैः ॥ ५१ ॥

हृदयारूढतद्ध्यानैर्नासाग्रन्यस्तलोचनैः ॥ क्रियतेऽहैतुकीभक्तिःकायहृद्वृत्तिभाषितैः ॥ ५२ ॥ तत्सव्येयक्षगन्धर्वसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ सुकान्तै
रप्सरःसङ्घैर्नृत्यसङ्गीततत्परैः ॥ ५३ ॥ तदङ्गभजनंकामंवाञ्छद्भिःकृष्णलालसैः ॥ तदग्रेवैष्णवैःसर्वैश्चान्तरिक्षेसुखासने ॥ ५४ ॥ प्रह्लादनारदाद्यैश्च
कुमारशुकवैष्णवैः ॥ जनकाद्यैर्लसद्भावैर्हृद्भाद्यस्फूर्तितत्परैः ॥ ५५ ॥ पुलकाकुलसर्वाङ्गैःस्फुरत्प्रेमसमाकुलैः ॥ रहस्यामृतसंसिक्तैरष्टा
युग्माक्षरोमनुः ॥ ५६ ॥ मन्त्रचूडामणिःप्रोक्तःसर्वमन्त्रैककारणम् ॥ सर्वदेवस्यमन्त्राणांकैशोरंमन्त्रहेतुकम् ॥ ५७ ॥ सर्वकैशोरमन्त्राणांहेतु
श्चूडामणिर्मनुः ॥ जपंकुर्वन्तिमनसापूर्णप्रेमसुखाश्रयाः ॥५८॥ वाञ्छन्तितत्पदाम्भोजेनिश्चलंप्रेमसाधनम् ॥ तद्बाह्येस्फटिकाद्युच्चप्रावारेसुमनोहरे॥
॥ ५९ ॥ कुङ्कुमैःसितरक्ताद्यैश्चतुर्दिक्षुसमाकुलैः ॥ शुक्लंचतुर्भुजंविष्णुंपश्चिमेद्वारपालकम् ॥ ६० ॥ शङ्खचक्रगदापद्मकिरीटादिविभूषितम् ॥
रक्तंचतुर्भुजंपद्मशङ्खचक्रगदायुधम् ॥ ६१ ॥ किरीटकुण्डलोद्दीप्तंद्वारपालकमुत्तरे ॥ गौरंचतुर्भुजंविष्णुंशङ्खचक्रगदायुधम् ॥ ६२ ॥ किरीटकुण्ड
लाद्यैश्चशोभितंवनमालिनम् ॥ पूर्वद्वारेद्वारपालंगौरंविष्णुंप्रकीर्तितम् ॥ ६३ ॥ कृष्णवर्णंचतुर्बाहुंशङ्खचक्रादिभूषणम् ॥ दक्षिणद्वारपालंतुश्रीविष्णुं
कृष्णवर्णकम् ॥ ६४ ॥ श्रीकृष्णचरितंह्येतद्यःपठेत्प्रयतःशुचिः ॥ शृणुयाद्वापियोभक्त्यागोविन्देलभतेरतिम् ॥६५॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपाताल
खण्डेश्रीकृष्णचरितेसप्ततितमोऽध्यायः ॥७०॥ श्रीदेव्युवाच ॥भगवन्सर्वभूतेशसर्वात्मन्सर्वसम्भव ॥देवेश्वरमहादेवसर्वज्ञकरुणाकर ॥१ ॥ त्वयानुक
म्पितैवाहंभूयोप्याहानुकम्पया ॥ त्रैलोक्यमोहनामन्त्रास्त्वयामेकथिताःप्रभो ॥२ ॥ तेनदेवेनगोपीभिर्महामोहनरूपिणा ॥ केनकेनविशेषेणचिक्रीडे
तद्वदस्वमे॥ ३ ॥ महादेवउवाच ॥ एकदावादयन्वीणांनारदोमुनिपुङ्गवः ॥ कृष्णावतारमाज्ञायप्रययौनन्दगोकुलम् ॥ ४॥ गत्वातत्रमहायोगमयेशं
विभुमच्युतम् ॥ बालनाट्यधरंदेवमद्राक्षीन्नन्दवेश्मनि ॥ ५ ॥ सुकोमलपटास्तीर्णहेमपर्यङ्किकोपरि ॥ शयानंगोपकन्याभिःप्रेक्षमाणंसदामुदम्॥ ६ ॥
अतीवसुकुमाराङ्गंमुग्धंमुग्धविलोकनम् ॥विस्रस्तनीलकुटिलकुन्तलावलिमण्डलम्॥७॥किञ्चित्स्मिताङ्कुरव्यञ्जदेकद्विरदकुड्मलम् ॥ स्वप्रभाभिर्भास
यन्तंसमन्ताद्भवनोदरम् ॥८॥ दिग्वाससंसमालोक्यसोऽतिहर्षमवापह ॥ सम्भाष्यगोपतिंनन्दमाहसर्वप्रभुप्रियः ॥९॥ नारायणपराणांतुजीवनंह्यति
दुर्लभम् ॥ अस्यप्रभावमतुलंनजानन्तीहकेचन ॥ १० ॥ भवब्रह्मादयोऽप्यस्मिन्रतिंवाञ्छन्तिशाश्वतीम् ॥ चरितंचास्यबालस्यसर्वेषामेवहर्षणम् ॥
॥ ११ ॥ मुदागायन्तिशृण्वन्तिचाभिनन्दन्तिताहृशाः ॥ अस्मिंस्तववसुतेऽचिन्त्यप्रभावेस्निग्धमानसाः ॥ १२ ॥ नराःसन्तिनतेषांवैभवबाधाभवि
ष्यति ॥ मुञ्चेहपरलोकेच्छाःसर्वावल्लवसत्तम ॥ १३ ॥ एकान्तेनैकभावेनबालेऽस्मिन्प्रीतिमाचर ॥ इत्युक्त्वानन्दभवनान्निष्क्रान्तोमुनिपुङ्गवः ॥

॥ १४ ॥ तेनार्चितोविष्णुबुद्ध्याप्रणम्यचविसर्जितः ॥ अथासैसौचिन्तयामासमहाभागवतोमुनिः ॥१५॥ अस्यकान्ताभगवतीलक्ष्मीर्नारायणेहरौ ॥
विधायगोपिकारूपंक्रीडार्थंशार्ङ्गधन्वनः ॥ १६ ॥ अवश्यमवतीर्णासाभविष्यतिनसंशयः ॥ तामहंविचिनोम्यद्यगेहेगेहेव्रजौकसाम् ॥ १७ ॥
विमृश्यैवंमुनिवरोगेहानिव्रजवासिनाम् ॥ प्रविवेशातिथिर्भूत्वाविष्णुबुद्ध्यासुपूजितः ॥ १८ ॥ सर्वेषांवल्लवादीनांरतिंनन्दसुतेपराम् ॥ दृष्ट्वामुनिवरः
सर्वान्मनसाप्रणनामह ॥ १९ ॥ गोपालानांगृहेबालांददर्शश्वेतरूपिणीम् ॥ सदृष्ट्वातर्कयामासरमाह्येषानसंशयः ॥ २० ॥ प्रविवेशततोधीमा
न्नन्दसख्युर्महात्मनः ॥ कस्यचिद्गोपवर्यस्यभानुनाम्नोगृहंमहत् ॥ २१ ॥ अर्चितोविधिवत्तेनसोऽप्यपृच्छन्महामनाः ॥ साधोत्वमसिविख्यातो
धर्मनिष्ठतयाभुवि ॥ २२ ॥ तवाहंधनधान्यादिसमृद्धिंसंविभावये ॥ कच्चित्तेयोग्यःपुत्रोऽस्तिकन्यावाशुभलक्षणा ॥ २३ ॥ यतस्तेकीर्तिरखिलंलोकं
व्याप्यभविष्यति ॥ इत्युक्तोमुनिवर्येणभानुरानीयपुत्रकम् ॥ २४ ॥ महातेजस्विनंदृप्तंनारदायाभ्यवादयत् ॥ दृष्ट्वामुनिवरस्तंतुरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥
॥ २५ ॥ पद्मपत्रविशालाक्षंसुग्रीवंसुन्दरभ्रुवम् ॥ चारुदन्तंचारुकर्णंसर्वावयवसुन्दरम् ॥ २६ ॥ तंसमाश्लिष्यबाहुभ्यांस्नेहाश्रूणिविमुच्यच ॥ ततः
सगद्गदंप्राहप्रणयेनमहामुनिः ॥ २७ ॥ नारदउवाच ॥ अयंशिशुस्तेभवितासुसखारामकृष्णयोः ॥ विहरिष्यतिताभ्यांचरात्रिन्दिवमतन्द्रितः ॥
॥ २८ ॥ ततआभाष्यतंगोपप्रवरंमुनिपुङ्गवः ॥ यदागन्तुंमनश्चक्रेतत्रैवंभानुरब्रवीत् ॥ २९ ॥ एकास्तिपुत्रिकादेवदेवपत्न्युपमाम्मम ॥ कनीयसी
शिशोरस्यजडान्धबधिराकृतिः ॥ ३० ॥ उत्साहाद्वृद्धयेयाचेत्वांवरंभगवत्तम ॥ प्रसन्नदृष्टिमात्रेणसुस्थिरांकुरुबालिकाम् ॥ ३१ ॥
श्रुत्वैवंनारदोवाक्यंकौतुकाकृष्टमानसः ॥ अथप्रविश्यभवनंलुठन्तींभूतलेसुताम् ॥ ३२ ॥ उत्थाप्याङ्केनिधायातिस्नेहविह्वलमानसः ॥
भानुरप्याययौभक्तिनम्रोमुनिवरान्तिकम् ॥ ३३ ॥ अथभागवतश्रेष्ठःकृष्णस्यातिप्रियोमुनिः ॥ दृष्ट्वातस्याःपरंरूपमदृष्टाश्रुतमद्भुतम् ॥
॥ ३४ ॥ अभूतपूर्वसमंमुग्धोहरिप्रेमामहामुनिः ॥ विगाह्यपरमानन्दसिन्धुमेकरसायनम् ॥ ३५ ॥ मुहूर्तद्वितयंतत्रमुनिरासीच्छिलोपमः ॥
मुनीन्द्रःप्रतिबुद्धस्तुशनैरुन्मील्यलोचने ॥ ३६ ॥ महाविस्मयमापन्नस्तूष्णीमेवस्थितोऽभवत् ॥ अन्तर्हृदिमहाबुद्धिरेवमेवंव्यचिन्तयत् ॥ ३७ ॥
भ्रान्तंसर्वेषुलोकेषुमयास्वच्छन्दचारिणा ॥ अस्यारूपेणसदृशीदृष्टानैवचकुत्रचित् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मलोकेरुद्रलोकइन्द्रलोकेचमेगतिः ॥ नको
ऽपिशोभाकोट्यंशःकुत्राप्यस्याविलोकितः ॥ ३९ ॥ महामायाभगवतीदृष्टाशैलेन्द्रनन्दिनी ॥ यस्यारूपेणसकलंमुह्यतेसचराचरम् ॥ ४० ॥
साप्यस्याःसुकुमाराङ्गीलक्ष्मींनाप्नोतिकर्हिचित् ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीकान्तिविद्याद्याश्चवरस्त्रियः ॥ ४१ ॥ छायामपिस्पृशन्त्यस्याःकदाचिन्नैवदृश्यते ॥

विष्णोर्यन्मोहिनीरूपंहरोयेनविमोहितः ॥ ४२ ॥ मयादृष्टंचतदपिकुतोऽस्याःसदृशंभवेत् ॥ ततोऽस्यास्तत्त्वमाज्ञातुंनमेशक्तिःकथञ्चन ॥ ४३ ॥
अन्येचापिनजानन्तिप्रायेणैनांहरेःप्रियाम् ॥ अस्याःसन्दर्शनादेवगोविन्दचरणाम्बुजे ॥४४॥ याप्रेमार्द्धिरभूत्सामेभूतपूर्वानकर्हिचित् ॥ एकान्तेनौमि
भवतींदर्शयित्वातिवैभवम् ॥ ४५ ॥ कृष्णस्यसम्भवत्यस्यारूपंपरमतुष्टये ॥ विमृश्यैवंमुनिर्गोपप्रवरंप्रेष्यकुत्रचित् ॥ ४६ ॥ निभृतेपरितुष्टाव
बालिकांदिव्यरूपिणीम् ॥ अपिदेविमहायोगमायेश्वरिमहाप्रभे ॥ ४७ ॥ महामोहनदिव्याङ्गिमहामाधुर्यवर्षिणि ॥ महाद्भुतरसानन्दशिथिलीकृत
मानसे ॥ ४८ ॥ महाभाग्येनकेनापिगतासिममदृक्पथम् ॥ नित्यमन्तर्मुखादृष्टिस्तवदेविविभाव्यते ॥ ४९ ॥ अन्तरेवमहानन्दपरितृप्तेवलक्ष्यसे ॥
प्रसन्नंमधुरंसौम्यमिदंसुमुखमण्डनम् ॥ ५० ॥ व्यनक्तिपरंमाश्चर्यंकमप्यन्तःसुखोदयम् ॥ रजःसम्बन्धिकलिकाशक्तिस्तत्त्वातिशोभने ॥ ५१ ॥
सृष्टिस्थितिसमाहाररूपिणीत्वमधिष्ठिता ॥ तत्त्वंविशुद्धसत्त्वाशुशक्तिर्विद्यात्मिकापरा ॥ ५२॥ परमानन्दसन्दोहंदधतीवैष्णवंपरम् ॥ कात्वयाश्चर्य
विभवेब्रह्मरुद्रादिदुर्गमे ॥ ५३ ॥ योगीन्द्राणांध्यानपथंनत्वंस्पृशसिकर्हिचित् ॥ इच्छाशक्तिर्ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिस्तवेशितुः ॥ ५४ ॥ तवांश
मात्रमित्येवंमनीषामेप्रवर्त्तते ॥ मायाविभूतयोऽचिन्त्यास्तन्मायार्भकमायिनः ॥ ५५ ॥ परेशस्यमहाविष्णोस्ताःसर्वास्तेकलाकलाः ॥ आनन्द
रूपिणीशक्तिस्त्वमीश्वरिनसंशयः ॥५६ ॥ त्वयाचक्रीडतेकृष्णोनूनंवृन्दावनेवने ॥ कौमारेणैवरूपेणत्वंविश्वस्यचमोहिनी ॥ ५७ ॥ तारुण्यवयसा
स्पृष्टंकीदृक्तेरूपमद्भुतम् ॥ कीदृशंतवलावण्यंलीलाहासेक्षणान्वितम् ॥ ५८ ॥ हरिमानुषलोभेनवपुराश्चर्यमण्डितम् ॥ द्रष्टुंतदहमिच्छामिरूपंतेहरि
वल्लभे ॥ ५९ ॥ येननन्दसुतःकृष्णोमोहंसमुपयास्यति ॥ इदानींममकारुण्यान्निजंरूपंमहेश्वरि ॥ ६० ॥ प्रणतायप्रपन्नायप्रकाशयितुमर्हसि ॥
इत्युक्तामुनिवर्येणतदनुव्रतचेतसा ॥ ६१ ॥ महामाहेश्वरींनत्वामहानन्दमयींपराम् ॥ महाप्रेमतरोत्कण्ठाव्याकुलाङ्गींशुभेक्षणाम् ॥ ६२ ॥ ईक्षमा
णेनगोविन्दमेवंवर्णयतास्थितम् ॥ जयकृष्णमनोहारिञ्जयवृन्दावनप्रिय ॥ ६३ ॥ जयभ्रूभङ्गललितजयवेणुरवाकुल ॥ जयबर्हकृतोत्तंसजयगोपी
विमोहन ॥ ६४ ॥ जयकुङ्कुमलिप्ताङ्गजयरत्नविभूषण ॥ कदाहंत्वत्प्रसादेनअनयादिव्यरूपया ॥ ६५ ॥ सहितंनवतारुण्यमनोहारिवपुःश्रिया ॥
विलोकयिष्येकैशोरेमोहनंत्वांजगत्पते ॥६६॥ एवंकीर्त्तयतस्तस्यतत्क्षणादेवसापुनः ॥ बभूवदधतीदिव्यंरूपमत्यन्तमोहनम् ॥ ६७ ॥ चतुर्दशाब्द
वयसासंमितंललितंपरम् ॥ समानवयसश्चान्यास्तदैवव्रजबालिकाः ॥ ६८ ॥ आगत्यवेष्टयामासुर्दिव्यभूषाम्बरस्रजः ॥ मुनीन्द्रःसतुनिश्चेष्टोबभूवा

१ 'परमानन्दम्' इ० पा० । २ 'पराश्चर्यमयं भवेत्' इ० पा० ।

श्चर्यमोहितः ॥ ६९ ॥ बालायास्तास्तदासख्यश्चरणाम्बुकणैर्मुनिम् ॥ निषिच्यबोधयामासुरूचुश्चकृपयान्विताः ॥ ७० ॥ मुनिवर्यमहाभागमहा
योगेश्वरेश्वर ॥ त्वयैवपरयाभक्त्याभगवान्हरिरीश्वरः ॥७१॥ नूनमाराधितोदेवोभक्तानांकामपूरकः ॥ यदियंब्रह्मरुद्राद्यैर्देवैःसिद्धमुनीश्वरैः ॥ ७२ ॥
महाभागवतैश्चान्यैर्दुर्दशादुर्गमापिच ॥ अत्यद्भुतवयोरूपमोहिनीहरिवल्लभा ॥ ७३ ॥ केनाप्यचिन्त्यभाग्येनतवदृष्टिपथंगता ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ
विप्रर्षेधर्यमालम्ब्यसत्वरम् ॥७४॥ एनांप्रदक्षिणीकृत्यनमस्कुरुपुनःपुनः॥किंनपश्यसिचार्वङ्गीमत्यन्तव्याकुलामिव ॥७५ ॥ अस्मिन्नेवक्षणेनूनमन्त
र्धानंगमिष्यति ॥ नानयासहसंलापःकथञ्चित्तेभविष्यति ॥ ७६ ॥ दर्शनंचपुनर्नास्याःप्राप्स्यसिब्रह्मवित्तम ॥ किंतुवृन्दावनेकापिभात्यशोकलता
शुभा ॥ ७७ ॥ सर्वकालेऽपिपुष्पाढ्यासर्वदिग्व्यापिसौरभा ॥ गोवर्द्धनाददूरेणकुसुमाख्यसरस्तटे ॥७८॥ तन्मूलेह्यर्द्धरात्रेचद्रक्ष्यस्यस्मानशेषतः ॥
श्रुत्वैवंवचनंतासांस्नेहविह्वलचेतसाम् ॥ ७९ ॥ यावत्प्रदक्षिणीकृत्यप्रणमेद्दण्डवन्मुनिः ॥ मुहूर्त्तद्वितयंबालांनानानिर्माणशोभनाम् ॥ ८० ॥
आहूयभानुंप्रोवाचनारदःसर्वशोभनाम् ॥ एवंप्रभावाबालेयंनसाध्यादैवतैरपि ॥ ८१ ॥ किंतुयद्गृहमेतस्याःपदचिह्नविभूषितम् ॥ तत्रनारायणो
देवःस्वयंवसतिमाधवः ॥ ८२ ॥ लक्ष्मीश्चवसतेनित्यंसर्वाभिःसर्वसिद्धिभिः ॥ अद्यएनांवरारोहांसर्वाभरणभूषणाम् ॥ ८३ ॥ देवीमिव
परांगेहेरक्षयत्नेनसत्तम ॥ इत्युक्त्वामनसैवैनांमहाभागवतोत्तमः ॥ ८४ ॥ तद्रूपमेवसंस्मृत्यप्रविष्टोगहनंवनम् ॥ अशोकलतिकामूलमासाद्य
मुनिसत्तमः ॥ ८५ ॥ प्रतीक्षमाणोदेवींतांतत्रैवागमनंनिशि ॥ स्थितोऽत्रप्रेमविकलश्चिन्तयन्कृष्णवल्लभाम् ॥ ८६ ॥ अथमध्यनिशाभागे
युवत्यःपरमाद्भुताः ॥ पूर्वदृष्टास्तथान्याश्चविचित्राभरणस्रजः ॥ ८७ ॥ दृष्ट्वामनसिसम्भ्रान्तोदण्डवत्पतितोभुवि ॥ परिवार्यमुनिंसर्वा
स्तास्ताःप्रविविशुःशुभाः ॥ ८८ ॥ प्रष्टुकामोऽपिसमुनिःकिंचित्स्वाभिमतंप्रियम् ॥ नाशकत्प्रेमलावण्यप्रियभाषाप्रधर्षितः ॥ ८९ ॥ अथा
गताम्मुनिश्रेष्ठंकृताञ्जलिमवस्थितम् ॥ भक्तिभारानतग्रीवंसविस्मयंससम्भ्रमम् ॥ ९० ॥ सुविनीततमंप्राहतत्रैवकरुणान्विता ॥ अशोकमालिनी
नाम्नाअशोकवनदेवता ॥ ९१ ॥ अशोकमालिन्युवाच ॥ अशोककलिकायांतुवसाम्यस्यांमहामुने ॥ रक्ताम्बरधरानित्यंरक्तमालानुलेपना ॥
॥ ९२ ॥ रक्तसिन्दूरकलिकारक्तोत्पलवतंसिनी ॥ रक्तमाणिक्यकेयूरमुकुटादिविभूषिता ॥ ९३ ॥ एकदाप्रिययासार्द्धंविहरन्त्योमधूत्सवे ॥ तत्रैव
मिलितागोपबालिकाश्चित्रवाससः ॥ ९४ ॥ अहंचाशोकमालाभिर्गोपवेषधरंहरिम् ॥ रमारूपाश्चताःसर्वाभक्त्यासम्यगपूजयम् ॥ ९५ ॥ ततः
प्रभृतिचैतासांमध्येतिष्ठामिसर्वदा ॥ भूषाभिर्विविधाभिश्चतोषयित्वारमापतिम् ॥ ९६ ॥ परात्परमहंसर्वंविजानामीहसर्वतः ॥ गोगोपगोपिकादीनां

रहस्यंचापिवेद्म्यहम् ॥ ९७ ॥ तवजिज्ञासितंसर्वंहृदिप्रत्यभिभाषितम् ॥ तांदेवीमद्भुताकारामद्भुतानन्ददायिनीम् ॥ ९८ ॥ हरेःप्रियांहिरण्याभां
हीरकोज्ज्वलमुद्रिकाम् ॥ कथंपश्यामिलोलाक्षींकथंवातत्पदाम्बुजम् ॥ ९९ ॥ आराध्यतेऽतिभक्त्येतित्वयाब्रह्मन्विमर्शितम् ॥ तत्रतेकथयिष्यामि
वृत्तान्तंसुमहात्मनाम् ॥ १०० ॥ मानसेसरसिस्थित्वातपस्तीव्रमुपेयुषाम् ॥ जपतांसिद्धमन्त्रांश्चध्यायतांहरिमीश्वरम् ॥ १ ॥ मुनीनांकाङ्क्षतांनित्यं
तस्याएवपदाम्बुजम् ॥ एकसप्ततिसाहस्रसङ्ख्यातानांमहौजसाम् ॥२॥ तत्तेऽहंकथयाम्यद्यतद्रहस्यंपरंवने ॥ १०३ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपाताल
खण्डेश्रीराधाकृष्णमाहात्म्येएकसप्ततितमोऽध्यायः॥७१॥ईश्वरउवाच ॥ तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुदेविवरानने ॥ आसीदुग्रतपानाममुनिरेकोदृढव्रतः ॥
॥ १ ॥ साग्निकोह्यग्निभक्षश्चचचारात्यद्भुतंतपः ॥ जजापपरमंजाप्यंमन्त्रंपञ्चदशाक्षरम् ॥ २ ॥ काममन्त्रेणपुटितंकामंकामवरप्रदात् ॥ कृष्णायेति
पदंस्वाहासहितंसिद्धिदंपरम् ॥ ३ ॥ दध्यौचश्यामलंकृष्णंरासोन्मत्तंवरोत्सुकम् ॥ पीतपट्टधरंवेणुंकरेणाधरमर्पितम् ॥ ४ ॥ नवयौवनसम्पन्नंकर्षन्तं
पाणिनाप्रियाम् ॥ एवंध्यानपरःकल्पशतान्तेदेहमुत्सृजन् ॥ ५ ॥ सुनन्दनामगोपस्यकन्याऽभूत्समहामुनिः ॥ सुनन्देतिसमाख्याताथावीणां
बिभ्रतीकरे ॥ ६ ॥ मुनिरन्यःसत्यतपाइतिख्यातोमहाव्रतः ॥ सशुष्कपत्रभुङ्क्षेयःप्रजजापपरंमनुम् ॥ ७ ॥ रत्यन्तंकामबीजेनपुटितंचदशाक्षरम् ॥
सप्रदध्यौमुनिवरश्चित्रवेषधरंहरिम् ॥ ८ ॥ धृत्वारमायादोवल्लीद्वितयंकङ्कणोज्ज्वलम् ॥ नृत्यन्तमुन्मदन्तंचसंश्लिष्यन्तंमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ हसन्तमुच्चै
रानन्दतरङ्गंजठराम्बरे ॥ दधतंवेणुमाजानुवैजयन्त्याविराजितम् ॥१०॥ स्वेदाम्भःकणसंसिक्तललाटवलिताननम् ॥ त्यक्त्वात्यक्त्वासवैदेहंतपसा
चमहामुनिः ॥ ११ ॥ दशकल्पान्तरेजातोह्ययंनन्दवनादिह ॥ सुभद्रनाम्नोगोपस्यकन्याभद्रेतिविश्रुता ॥ १२ ॥ यस्याःपृष्ठतलेदिव्यंव्यजनं
परिदृश्यते ॥ हरिधामाभिधानस्तुकश्चिदासीन्महामुनिः ॥ १३ ॥ सोऽप्यतप्यत्तपःकृच्छ्रंनित्यंपत्रकंभोजनम्[1] ॥ आशुसिद्धिकरंमन्त्रंविंशत्यर्णं
प्रजप्तवान् ॥ १४ ॥ अनन्तरंकामबीजादध्यारूढंतदेवतु ॥ मायातत्पुरतोव्योमहंसासृग्द्युतिचन्द्रकम् ॥ १५ ॥ ततोदशाक्षरंपश्चान्नमोयुक्तंस्मरा
दिकम् ॥ दध्यौवृन्दावनेरम्येमाधवीमण्डपेप्रभुम् ॥ १६ ॥ उत्तानशायिनंचारुपल्लवास्तरणोपरि ॥ कयाचिदतिकामार्त्तवल्लव्यारक्तनेत्रया ॥ १७ ॥
वक्षोजयुगमाच्छाद्यविपुलोरःस्थलंमुहुः ॥ सञ्चुम्ब्यमानगण्डान्तंतृप्यमानरदच्छदम् ॥ १८ ॥ कलयन्तंप्रियांदोर्भ्यांसहासंसमुदाद्भुतम् ॥ समुनि

१ 'त्यक्त्वैव भोजनम्' इ० पा० ।

श्वबहून्देहांस्त्यक्त्वाकल्पत्रयान्तरे ॥ १९ ॥ सारङ्गनाम्नोगोपस्यकन्याभूच्छुभलक्षणा ॥ रङ्गवेणीतिविख्याता निपुणाचित्रकर्मणि ॥ २० ॥
यस्यादन्तेषुदृश्यन्तेचित्रिताःशोणविन्दवः ॥ ब्रह्मवादीमुनिःकश्चिज्जाबालिरितिविश्रुतः ॥ २१ ॥ सतपःसुरतोयोगीविचरन्पृथिवीमिमाम् ॥ सएक
स्मिन्महारण्येयोजनायुतविस्तृते ॥ २२ ॥ यदृच्छयागतोऽपश्यदेकांवापींसुशोभनाम् ॥ सर्वतःस्फाटिकाबद्धतटांस्वादुजलान्विताम् ॥ २३ ॥
विकासिकमलामोदवायुनापरिशीलिताम् ॥ तस्याःपश्चिमदिग्भागेमूलेवटमहीरुहः ॥ २४ ॥ अपश्यत्तापसींकाश्चित्कुर्वन्तींदारुणंतपः ॥ तारुण्य
वयसायुक्तांरूपेणातिमनोहराम् ॥ २५ ॥ चन्द्रांशुसदृशाभासांसर्वावयवशोभनाम् ॥ कृत्वाकटितटेवामपाणिंदक्षिणतस्तदा ॥ २६ ॥ ज्ञान
मुद्रांचबिभ्राणामनिमेषविलोचनाम् ॥ त्यक्ताहारविहारांचसुनिश्चलतयास्थिताम् ॥ २७ ॥ जिज्ञासुस्तांमुनिवरस्तस्थौतत्रशतंसमाः ॥ तदन्तेतांसमु
त्थाप्यचलितांविनयान्मुनिः ॥ २८ ॥ अपृच्छत्कात्वमाश्चर्यरूपेकिंवाऽऽचरिष्यसि ॥ यदियोग्यंभवेत्तर्हिकृपयावक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ अथा
ब्रवीच्छनैर्बालातपसातीवकार्शिता ॥ ब्रह्मविद्याहमतुलायोगीन्द्रैर्याविमृग्यते ॥ ३० ॥ साहंहरिपदाम्भोजकाम्ययासुचिरंतपः ॥ चराम्यस्मिन्वनेघोरे
ध्यायन्तीपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानन्देनपूर्णाहंतेनानन्देनतृप्तधीः ॥ तथापिशून्यमात्मानंमन्येकृष्णरतिंविना ॥ ३२ ॥ इदानीमति
निर्विण्णादेहस्यास्यविसर्जनम् ॥ कर्तुमिच्छामिपुण्यायांवापिकायामिहैवतु ॥ ३३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यामुनिरत्यन्तविस्मितः ॥ पतित्वा
चरणेतस्याःकृष्णोपासाविधिंशुभम् ॥ ३४ ॥ पप्रच्छपरमप्रीतस्त्यक्त्वाध्यात्मविरोचनम् ॥ तयोक्तंमन्त्रमाज्ञायजगाममानसंसरः ॥ ३५ ॥
ततोऽतिदुश्चरंचक्रेतपोविस्मयकारकम् ॥ एकपादस्थितःसूर्यंनिर्निमेषंविलोकयन् ॥ ३६ ॥ मन्त्रंजजापपरमंपञ्चविंशतिवर्णकम् ॥ दध्यौपरम
भावेनकृष्णमानन्दरूपिणम् ॥ ३७ ॥ चरन्तंव्रजवीथीषुविचित्रगतिलीलया ॥ ललितैःपादविन्यासैःक्वणयन्तंचनूपुरम् ॥ ३८ ॥
चित्रकन्दर्पचेष्टाभिःसस्मितापाङ्गवीक्षितैः ॥ संमोहनाख्ययावंश्यापञ्चमारुणचित्रया ॥ ३९ ॥ बिम्बौष्ठपुटचुम्बिन्याकलालापैर्मनोज्ञया ॥
हरन्तंव्रजरामाणांमनांसिचवपूंषिच ॥ ४० ॥ श्लथन्नीवीभिरागत्यसहसालिङ्गिताङ्गकम् ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरंदिव्यगन्धानुलेपनम् ॥
॥ ४१ ॥ श्यामलाङ्गप्रभापूरैर्मोहयन्तंजगत्त्रयम् ॥ सएवंबहुदेवेनसमुपास्यजगत्पतिम् ॥ ४२ ॥ नवकल्पान्तरेजातागोकुलेदिव्य
रूपिणी ॥ कन्याप्रचण्डनाम्नस्तुगोपस्यातियशस्विनः ॥ ४३ ॥ चित्रगन्धेतिविख्याताकुमारीचशुभानना ॥ निजाङ्गगन्धैर्विविधैर्मोदयन्ती
दिशोदश ॥ ४४ ॥ तामेनांपश्यकल्याणींवृन्देशोमधुपायिनीम् ॥ अङ्गेषुस्वपतिंकृत्वारसावेशसमाकुलाम् ॥ ४५ ॥ अस्याःस्तनपरिष्वङ्ग

हारैःसर्वैर्विहन्यते ॥ वक्षःस्थलात्प्रच्यवद्भिश्चित्रगन्धादिसौरभैः ॥ ४६ ॥ अपरेमुनिवर्यास्तुसततंपूतमानसाः ॥ वायुभक्षास्तपस्तेपुर्जपन्तःपरमं
मनुम् ॥ ४७ ॥ स्मरःकृष्णायकामार्तिकलादिवृत्तिशालिने[1] ॥ आग्नेयीसहितंकृत्वामन्त्रंपञ्चदशाक्षरम् ॥ ४८ ॥ दध्युर्मुनिवराःकृष्णमूर्तिंदिव्य
विभूषणाम् ॥ दिव्यचित्रदुकूलेनपूर्णपीनकटिस्थलाम् ॥ ४९ ॥ मयूरपिच्छकैःकॢप्तचूडामुज्ज्वलकुण्डलाम् ॥ सव्यजङ्घांतआदायदक्षिणंचरणा
म्बुजम् ॥ ५० ॥ भ्रमन्तींसम्पुटीकृत्यचारुहस्ताम्बुजद्वयम् ॥ कक्षदेशविनिक्षिप्तवेणुंपरिचलत्पुटीम् ॥५१॥ आनन्दयन्तींगोपीनांनयनानिमनांसि
च ॥ परमाश्चर्यरूपेणप्रविष्टांरङ्गमण्डपे ॥ ५२ ॥ प्रसूनवर्षैर्गोपीभिःपूर्यमाणांचसर्वतः ॥ अथकल्पान्तरेदेहंत्यक्त्वाजाताइहाधुना ॥ ५३ ॥
यासांकर्णेषुदृश्यन्तेताटङ्कारश्मि[2]दीपिताः ॥ रत्नमाल्यानिकण्ठेषुरत्नपुष्पाणिवेणिषु ॥ ५४ ॥ मुनिःशुचिश्रवानामसुवर्णोनामचापरः ॥ कुश
ध्वजस्यब्रह्मर्षेःपुत्रौतौवेदपारगौ ॥५५॥ ऊर्ध्वपादौतपोघोरंतेपतुरुत्र्यक्षरंमनुम् ॥ ह्रीं[3]हंसइतिकृत्वैवजपन्तौयतमानसौ ॥५६॥ ध्यायन्तौगोकुलेकृष्णं
बालकंदशवार्षिकम् ॥ कन्दर्पसमरूपेणतारुण्यललितेनच ॥ ५७ ॥ पश्यन्तीर्व्रजबिम्बोष्ठीर्मोहयन्तमनारतम् ॥ तौकल्पान्तेतनूत्यक्त्वालब्धवन्तौ
जनिंव्रजे ॥५८॥ सुवीरनामगोपस्यसुतेपरमशोभने ॥ ययोर्हस्तेप्रदृश्येतेसारिकेशुभराविणी ॥५९॥ जटिलोजङ्घपूतश्चघृताशीकर्बुरेवच ॥ चत्वारो
मुनयोधन्याइहामुत्रचनिःस्पृहाः ॥ ६० ॥ केवलेवकभावेनप्रपन्नावल्लवीपतिम् ॥ तेपुस्तेसलिलेमग्नाजपन्तोमं[4]नुमेवच ॥ ६१ ॥ रमात्रयेणपुटितं
स्मरा[5]द्यन्तंदशाक्षरम् ॥ दध्युश्चगाढभावेनवल्लवीभिर्वनेवने ॥६२॥ भ्रमन्तंनृत्यगीताद्यैर्मानयन्तंमनोहरम् ॥ चन्दनालिप्तसर्वाङ्गंजपापुष्पावतंसकम्॥
॥ ६३ ॥ कह्लारमालयावीतंनीलपीतपटावृतम् ॥ कल्पत्रयान्तेजातास्तेगोकुलेशुभलक्षणाः ॥ ६४ ॥ इमास्ताःपुरतोरम्याउपविष्टानतभ्रुवः ॥ यास[6]
भर्मकृतान्येववलयानिप्रकोष्ठके ॥ ६५ ॥ विचित्राणिचरत्नाद्यैर्दिव्यमुक्ताफलादिभिः ॥ मुनिर्दीर्घतपानामव्यासोऽभूत्पूर्वकल्पके ॥ ६६ ॥ तत्पुत्रः
शुकइत्येवमुनिःख्यातोवरःसुधीः ॥ सोऽपिबालोमहाप्राज्ञःसदैवानुस्मरन्पदम् ॥६७॥ विहायपितृमात्रादिकृष्णंध्यात्वावनंगतः ॥ सतत्रमानसैर्दिव्यै
रुपचारैरहर्निशम् ॥ ६८ ॥ अनाहारोऽर्चयद्विष्णुंगोपरूपिणमीश्वरम् ॥ रमयापुटितंमन्त्रंजपन्नष्टादशाक्षरम् ॥ ६९ ॥ दध्यौपरमभावेनहरिंहैमतरो
रधः ॥ हैममण्डपिकायांचहेमसिंहासनोपरि ॥ ७० ॥ आसीनंहेमहस्ताग्रैर्दधानंहेमवंशिकाम् ॥ दक्षिणेनभ्रामयन्तंपाणिनाहेमपङ्कजम् ॥ ७१ ॥

१ 'कलादिव्रतशालिने इ०' 'कलादिवृक्षशालिने' इ० च पा० । २ 'रत्ननिर्मिताः' इ० पा० । ३ 'ह्रींन्हूंस इति' इ० पा० । ४ 'मनुमुत्तमम्' इ० पा० । ५ 'स्मराद्यन्तदशोत्तरम्' इ० पा० ।
६ 'यासां धर्मकृतान्येव' इ० पा० ।

हेमंवर्णेष्टप्रियया परिक्लृताङ्गचित्रकम् ॥ हसन्तमतिहर्षेणपश्यन्तंनिजमाश्रमम् ॥ ७२ ॥ हर्षाश्रुपूर्णःपुलकाचिताङ्गःप्रसीदनाथेतिवदन्नथोच्चैः ॥ दण्ड
प्रणामायपपातभूमौसंवेपमानस्त्रिजगद्विधातुः ॥७३॥ तंभक्तिकामंपतितंधरण्यामायासितोऽस्मीतिवदन्तमुच्चैः ॥ दण्डप्रणामस्यभुजौगृहीत्वापस्पर्श
हर्षोपचितेक्षणेन ॥ ७४ ॥ उवाचचप्रियारूपंलब्धवन्तंशुकंहरिः ॥ त्वंमेप्रियतमाभद्रेसदातिष्ठममान्तिके ॥ ७५ ॥ मद्रूपंचिन्तयन्तीचप्रेमास्पद
मुपागता ॥ द्वेचमुख्यतमेगोप्यौसमानवयसीशुभे ॥ ७६ ॥ एकव्रतेएकनिष्ठेएकनक्षत्रनामनी ॥ तप्तजाम्बूनदप्रख्यातत्रैवान्यातडित्प्रभा ॥ ७७ ॥
एकानिद्रायमाणाक्षीपरासौम्यायतेक्षणा ॥ सोऽर्चयत्परयाभक्त्यातेहरेःसव्यदक्षिणे ॥ ७८ ॥ सकल्पान्तेतनुंत्यक्त्वागोकुलेऽभून्महात्मनः ॥
उपनन्दस्यदुहितानीलोत्पलदलच्छविः ॥ ७९ ॥ सेयंश्रीकृष्णवनितापीतशाटीपरिच्छदा ॥ रक्तचोलिकयापूर्णाशातकुम्भघटस्तनी ॥ ८० ॥
दधानारक्तसिन्दूरंसर्वाङ्गस्यावगुण्ठनम् ॥ स्वर्णकुण्डलविभ्राजद्गण्डदेशासुशोभना ॥ ८१ ॥ स्वर्णपङ्कजमालाढ्याकुङ्कुमालिप्तसुस्तनी ॥ यस्या
हस्तेचवर्णीयंदृश्यतेहरिणार्पितम् ॥ ८२ ॥ वेणुवाद्यातिनिपुणाकेशवस्यनिषेवणी ॥ कृष्णेनपरितुष्टेनकदाचिद्गीतकर्मणि ॥ ८३ ॥ विन्यस्ता
कम्बुकण्ठेऽस्याभातिगुञ्जावलिःशुभा ॥ परोक्षेऽपिचकृष्णस्यकान्तिभिश्चस्मरार्दिता ॥ ८४ ॥ सखीभिर्वादयन्तीभिर्गायन्तीसुस्वरंपरम् ॥ नर्त्तये
त्प्रियवेषेणवेषयित्वावधूमिमाम् ॥८५॥ वारंवारंचगोविन्दंभावेनालिङ्ग्यचुम्बति ॥ प्रियासौसर्वगोपीनांकृष्णस्याप्यतिवल्लभा ॥८६॥ श्वेतकेतोः
सुतःकश्चिद्वेदवेदाङ्गपारगः ॥ सर्वमेवपरित्यज्यप्रचण्डंतपआस्थितः ॥ ८७ ॥ मुरारेःसेवितपदांसुधामधुरनादिनीम् ॥ गोविन्दस्यप्रियां
शक्तिंब्रह्मरुद्रादिदुर्गमाम् ॥ ८८ ॥ भजन्तीमेकभावेनश्रियमेवमनोहराम् ॥ ध्यायञ्जजापसततंमन्त्रमेकादशाक्षरम् ॥ ८९ ॥ हसितंसकलंकृत्वा
वंतमायेषुयोजयन् ॥ कान्त्यादिभिर्हसन्तीभिर्वासयन्त्यभितोजगत् ॥९०॥ वसन्तेवसतेत्येवंमन्त्रार्थंचिन्तयन्सदा ॥ सोऽपिकल्पद्वयेनैवसिद्धोऽत्र
जनिमाप्तवान् ॥ ९१ ॥ सेयंबालायतेपुत्रीकृशाङ्गीकुड्मलस्तनी ॥ मुक्तावलिलसत्कण्ठीशुद्धकौशेयवासिनी ॥ ९२ ॥ मुक्ताच्छुरितमञ्जीरकङ्कणां
ङ्गदमुद्रिका ॥ बिभ्रतीकुण्डलेदिव्येअमृतस्राविणीशुभे ॥९३॥ वृत्तकस्तूरिकावेणीमध्येसिन्दूरबिन्दुवत् ॥ दधानाचित्रकंभालेसार्द्धंचन्दनचित्रकैः ॥
॥ ९४ ॥ यासैवदृश्यतेशान्ताजपन्तीपरमंपदम् ॥ आसीच्चन्द्रप्रभोनामराजार्षिःप्रियदर्शनः ॥ ९५ ॥ तस्यकृष्णप्रसादेनपुत्रोऽभून्मधुराकृतिः ॥
चित्रध्वजइतिख्यातःकौमारावधिवैष्णवः ॥ ९६ ॥ सराजासुसुतंसौम्यंसुस्थिरंद्वादशाब्दिकम् ॥ आदेशयद्द्विजान्मन्त्रंपरमष्टादशाक्षरम् ॥ ९७ ॥

१ 'हेमद्रवेण प्रियया' इ० पा० । २ 'केशवस्यातितोषिणी' इ० पा० । ३ 'वृक्षमायेषु' इ०, 'वनमार्गेषु' इ० च पा० ।

अभिषिच्यमानःसशिशुर्मन्त्रामृतमयैर्जलैः ॥ तत्क्षणेभूपतिंप्रेम्णानत्वोदश्रुप्रकल्पितः ॥ ९८ ॥ तस्मिन्दिनेसवैबालःशुचिवस्त्रधरःशुचिः ॥ हार
नूपुरसूत्राद्यैर्ग्रैवेयाङ्गदकङ्कणैः ॥ ९९ ॥ विभूषितोहरेर्भक्तिमुपस्पृश्यामलाशयः ॥ विष्णोरायतनंगत्वास्थित्वैकाकीव्यचिन्तयत् ॥ १०० ॥ कथं
भजामितंभक्तमोहनंगोपयोषिताम् ॥ विक्रीडन्तंसदाताभिःकालिन्दीपुलिनेवने ॥ १ ॥ इत्थमत्याकुलमतिश्चिन्तयन्नेवबालकः ॥ अथापपरमां
विद्यांस्वप्नंचसमपश्यत ॥ २ ॥ आसीत्कृष्णप्रतिकृतिःपुरतस्तस्यशोभना ॥ शिलामयीस्वर्णपीठेसर्वलक्षणलक्षिता ॥ ३ ॥ साभूदिन्दी
वरश्यामास्निग्धलावण्यशालिनी ॥ त्रिभङ्गललिताकारशिखण्डीपिच्छभूषणा ॥ ४ ॥ कूजयन्तीमुदावेणुंकाञ्चनीमधरेऽर्पिताम् ॥ दक्षसव्यगताभ्यां
चसुन्दरीभ्यांनिषेविताम् ॥ ५ ॥ वर्द्धयन्तींतयोःकामंचुम्बनाश्लेषणादिभिः ॥ दृष्ट्वाचित्रध्वजःकृष्णंतादृग्वेषविलासिनम् ॥ ६ ॥ अवनम्य
शिरस्तस्मैपुरोलज्जितमानसः ॥ अथोवाचहरिर्दक्षपार्श्वगांप्रेयसींहसन् ॥ ७ ॥ सलज्जंपरमंचैनंस्वशरीरासनागतम् ॥ निर्मायात्मसमंदिव्यंयुवती
रूपमद्भुतम् ॥ ८ ॥ चिन्तयस्वशरीरेणह्यभेदंमृगलोचने ॥ अथोत्वदङ्गतेजोभिःस्पृष्टस्त्वद्रूपमाप्स्यति ॥ ९ ॥ ततःसापद्मपत्राक्षीगत्वाचित्र
ध्वजान्तिकम् ॥ निजाङ्गकैस्तदङ्गानामभेदंध्यायतीस्थिता ॥ ११० ॥ अथास्यास्त्वङ्गतेजांसितदङ्गंपर्यपूरयन् ॥ स्तनयोर्ज्योतिषाजातौपीनौ
चारुपयोधरौ ॥ ११ ॥ नितम्बज्योतिषाजातंश्रोणिबिम्बंमनोहरम् ॥ कुन्तलज्योतिषाकेशपाशोऽभूत्करयोःकरौ ॥ १२ ॥ सर्वमेवंसुसम्पन्नंभूषावासः
स्रगादिकम् ॥ कलासुकुशलाजातासौरभेनान्तरात्मनि ॥ १३ ॥ दीपाद्दीपमिवालोक्यसुभगांसुविकन्यकाम् ॥ चित्रध्वजांत्रपाभङ्गिस्मितशोभांमनो
हराम् ॥ १४ ॥ प्रेम्णागृहीत्वाकरयोःसातामपहरन्मुदा ॥ गोविन्दवामपार्श्वस्थांप्रेयसींपरिरभ्यच ॥ १५ ॥ उवाचतवदासीयंनामचास्याश्च
कारय ॥ सेवांचास्यैवदप्रीत्यायथाभिरुचितांप्रियाम् ॥ १६ ॥ अथचित्रकलेत्येतन्नामचात्ममतेनसा ॥ चकारचाहसेवार्थंधृत्वाचापिविपञ्चिकाम् ॥
॥ १७ ॥ सदात्वंनिकटेतिष्ठगायस्वविविधैःस्वरैः ॥ गुणात्मन्प्राणनाथस्यतवायंविहितोविधिः ॥ १८ ॥ अथचित्रकलात्वाज्ञांगृहीत्वा
ऽऽनम्यमाधवम् ॥ तत्प्रेयस्याश्चचरणंगृहीत्वापादयोरजः ॥ १९ ॥ जगौसुमधुरंगीतंतयोरानन्दकारणम् ॥ अथप्रीत्योपगूढासाकृष्णेनानन्द
मूर्तिना ॥ १२० ॥ यावत्सुखाम्बुधौपूर्णातावदेवाप्यबुध्यत ॥ चित्रध्वजोमहाप्रेमविह्वलःस्मरतत्परः ॥ २१ ॥ तमेवपरमानन्दंमुक्तकण्ठो
रुरोदह ॥ तदारभ्यरुदन्नेवमुक्त्वाहारविहारकम् ॥ २२ ॥ आभाषितोऽपिपित्राद्यैर्नैवावोचद्वचःक्वचित् ॥ मासमात्रंगृहेस्थित्वानिशीथेकृष्णसंश्रयः ॥ २३ ॥

१ 'तस्मिन्नायतने आसीत्कृष्णप्रतिकृतिः शुभा' इ० पा०। २ '-तन्नामात्ममतेन सा' इ० पा०। ३ 'प्रेमविकलः संस्मरन्परम्' इ० पा०। ४ 'मुक्ताहारविहारकम्.' इ० पा०।

निर्गत्यारण्यमचरत्तपोवैमुनिदुष्करम् ॥ कल्पान्तेदेहमुत्सृज्यतपसैवमहामुनिः ॥२४॥ [1]वीरगुप्ताभिधानस्यगोपस्यदुहिताशुभा ॥ जाताचित्रकलेत्येव यस्याःस्कन्धेमनोहरा ॥ २५ ॥ विपञ्चीदृश्यतेनित्यंसप्तस्वरविभूषिता ॥ उपतिष्ठतिवैवामेरत्नभृङ्गारमद्भुतम् ॥ २६ ॥ दधानादक्षिणेहस्तेसावैरत्न पतद्ग्रहम् ॥ अयमासीत्पुरासर्वतापसैरभिवन्दितः ॥२७॥ मुनिःपुण्यश्रवानामकाश्यपःसर्वधर्मवित् ॥ पितातस्याभवच्छैवःशतरुद्रीयमन्वहम् ॥२८॥ प्रस्तुवन्देवदेवेशंविश्वेशंभक्तवत्सलम् ॥ प्रसन्नोभगवांस्तस्यपार्वत्यासहशङ्करः ॥२९॥ चतुर्दश्यामर्द्धरात्रेप्रत्यक्षःप्रददौवरम् ॥ त्वत्पुत्रोभविताकृष्णे भक्तिमान्बालएवहि ॥ १३० ॥ उपनीयाष्टमेवर्षेतस्मैसिद्धमनुस्त्वयम् ॥ उपदिश्यैकविंशत्यायोमयातेनिगद्यते ॥ ३१ ॥ गोपालविद्यानामायं मन्त्रोवाक्सिद्धिदायकः ॥ एतत्साधकजिह्वाग्रेलीलाचरितमद्भुतम् ॥३२॥ अनन्तमूर्तिरायातिस्वयमेववरप्रदः ॥ काममायारमाकण्ठसेन्द्राद्दामोदरो ज्ज्वलाः ॥ ३३ ॥ मध्येदशाक्षरींप्रोच्यपुनस्ताएवनिर्दिशेत् ॥ दशाक्षरोक्तऋष्यादिध्यानंचास्यब्रवीम्यहम् ॥ ३४ ॥ पूर्णामृतनिधेर्मध्येद्वीपं ज्योतिर्मयंस्मरेत् ॥ कालिन्द्यावेष्टितंतत्रध्यायेद्वृन्दावनंवनम् ॥ ३५ ॥ सर्वर्तुकुसुमस्राविद्रुमवल्लीभिरावृतम् ॥ नटन्मत्तशिखिस्वानंगायत्कोकिल षट्पदम् ॥ ३६ ॥ तस्यमध्येवसत्येकःपरिजाततरुर्महान् ॥ शाखोपशाखाविस्तारैःशतयोजनमुच्छ्रितः ॥ ३७ ॥ तलेतस्याथविमलेपरितो धेनुमण्डलम् ॥ तदन्तर्मण्डलंगोपबालानांवेणुशृङ्गिणाम् ॥ ३८ ॥ तदन्तरेतुरुचिरंमण्डलंव्रजसुभ्रुवाम् ॥ नानोपायनपाणीनांमदविह्वलचेतसाम् ॥ ॥ ३९ ॥ कृताञ्जलिपुटानांचमण्डलंशुक्लवाससाम् ॥ शुक्लाभरणभूषाणांप्रेमविह्वलितात्मनाम् ॥ १४० ॥ चिन्तयेच्छ्रुतिकन्यानांगृह्णन्तीनां वचःप्रियम् ॥ रत्नवेद्यांततोध्यायेद्दुकूलावरणंहरिम् ॥ ४१ ॥ ऊरौशयानंराधायाःकदलीकाण्डकोपरि ॥ तद्वक्त्रंचन्द्रसुस्मेरंवीक्षमाणंमनोहरम् ॥ ॥ ४२ ॥ किञ्चित्कुञ्चितवामाङ्घ्रिवेणुयुक्तेनपाणिना ॥ वामेनालिङ्ग्यदयितांदक्षेणचिबुकंस्पृशन् ॥ ४३ ॥ महामारकताभासंमौक्तिक च्छायमेवच ॥ पुण्डरीकविशालाक्षंपीतनिर्मलवाससम् ॥ ४४ ॥ बर्हभारलसच्छीर्षंमुक्ताहारमनोहरम् ॥ गण्डप्रान्तलसच्चारुमकरा कृतिकुण्डलम् ॥ ४५ ॥ आपादतुलसीमालंकङ्कणाङ्गदभूषणम् ॥ नूपुरैर्मुद्रिकाभिश्चकाञ्च्याचपरिमण्डितम् ॥ ४६ ॥ सुकुमारतरं ध्यायेत्किशोरवयसान्वितम् ॥ पूजादशाक्षरोक्तैववेदलक्षंपुरस्क्रिया ॥ ४७ ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधेदेवोदेवीचगिरिजासती ॥ मुनिरागत्यपुत्राय तथैवोपदिदेशह ॥ ४८ ॥ पुण्यश्रवास्तुतन्मन्त्रग्रहणादेवकेशवम् ॥ वर्णयामासविविधैर्जित्वासर्वान्मुनीन्स्वयम् ॥ ४९ ॥ रूपलावण्य

---

१ 'चिरगुप्ताभिधानस्य' इ० पा०।

वैदग्ध्यसौन्दर्याश्चर्यलक्षणम् ॥ तदाहृष्टमनाबालोनिर्गत्यस्वगृहात्ततः ॥ ९० ॥ वायुभक्षस्तपस्तेपेकल्पानामयुतत्रयम् ॥ तदन्तेगोकुलेजातानन्द
भ्रातुर्गृहेस्वयम् ॥९१॥ लवङ्गाइतितन्नामकृष्णेङ्गितनिरीक्षणा ॥ यस्याहस्तेप्रदृश्येतमुखमार्जनयन्त्रकम् ॥९२॥ इतितेकथिताःकाश्चित्प्रधानाःकृष्ण
वल्लभाः ॥ ९३ ॥ हरिविविधरसाद्यैर्युक्तमध्यायमेतंव्रजवरतनयाभिश्चारुहासेक्षणाभिः ॥ पठतियइहभक्त्यापाठयेद्वामनुष्योव्रजतिभगवतःश्रीवासु
देवस्यधाम ॥ ९४ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेश्रीकृष्णमाहात्म्येद्विसप्ततितमोध्यायः ॥ ७२ ॥ ईश्वरउवाच ॥ यत्त्वयापृष्टमाश्चर्यं
तन्मयाभाषितंक्रमात् ॥ यत्रमुह्यन्तिब्रह्माद्यास्तत्रकोवानमुह्यति ॥ १ ॥ तथापितेप्रवक्ष्यामियदुक्तंपरमर्षिणा ॥ महाराज्ञेऽम्बरीषायविष्णुभक्त्य
न्वितायच ॥ २ ॥ बदर्याश्रममासाद्यसमासीनंजितेन्द्रियम् ॥ राजाप्रणम्यतुष्टावविष्णुधर्मविवित्सया ॥३॥ वेदव्यासंमहाभागंसर्वज्ञंपुरुषोत्तमम् ॥
मांत्वंसंसारदुष्पारेपरित्रातुमिहार्हसि ॥४॥ विषयेभ्योविरक्तोऽस्मिनमस्तेभ्योनमोऽखिलम् ॥ यत्तत्पदमनुद्विग्नंसच्चिदानन्दविग्रहम् ॥५॥ परंब्रह्मपर
काशमनाकाशमनामयम् ॥ यत्साक्षात्कृत्यमुनयोभवाम्भोधिंतरन्तिहि ॥ ६ ॥ तत्राहंमनसोनित्यंकथंगतिमवाप्नुयाम् ॥७॥ व्यासउवाच ॥ अति
गोप्यंत्वयापृष्टंयन्मयानशुकंप्रति ॥ गदितंस्वंसुतंकिंतुत्वांवक्ष्यामिहरिप्रिय ॥ ८ ॥ आसीदिदंपरंविश्वंयद्रूपंयत्प्रतिष्ठितम् ॥ अव्याकृतमव्यथितं
तदीश्वरमयंशृणु ॥ ९ ॥ मयाकृतंतपःपूर्वंबहुवर्षसहस्रकम् ॥ फलमूलपलाशाम्बुवाय्वाहारनिषेविणा ॥ १० ॥ ततोमामाहभगवान्स्वध्याननिरतं
हरिः ॥ कस्मिन्नर्थेचिकीर्षातेविवित्सावामहामते ॥ ११ ॥ प्रसन्नोऽस्मिवृणुष्वत्वंवरंचवरदर्षभात् ॥ मद्दर्शनान्तःसंसारइतिसत्यंब्रवीमिते ॥ १२ ॥
ततोऽहमब्रुवंकृष्णंपुलकोत्फुल्लविग्रहः ॥ त्वामहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांमधुसूदन ॥१३॥ यत्तत्सत्यंपरंब्रह्मजगज्ज्योतिर्जगत्पतिम् ॥ वदन्तिवेदशिरस
श्चाक्षुषंनाथमद्भुतम् ॥ १४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ब्रह्मणैवंपुरापृष्टःप्रार्थितश्चयथापुरा ॥ यदवोचमहंतस्मैतत्तुभ्यमपिकथ्यते ॥ १५ ॥ मामेकेप्रकृतिं
प्राहुःपुरुषंचतथेश्वरम् ॥ धर्ममेकेधनंचैकेमोक्षमेकेऽकुतोभयम् ॥ १६ ॥ शून्यमेकेभावमेकेशिवमेकेसदाशिवम् ॥ अपरेवेदशिरसिस्थितमेकंसना
तनम् ॥ १७ ॥ सद्भावंविक्रियाहीनंसच्चिदानन्दविग्रहम् ॥ पश्याद्यदर्शयिष्यामिस्वरूपंवेदगोपितम् ॥ १८ ॥ ततोऽपश्यंभूपबालमहंकालाम्बुद
प्रभम् ॥ गोपकन्यावृतंगोपंहसन्तंगोपबालकैः ॥१९॥ कदम्बमूलआसीनंपीतवाससमद्भुतम् ॥ वनंवृन्दावनंनामनवपल्लवमण्डितम् ॥२०॥ कोकिल
भ्रमरारावंमनोभवमनोहरम् ॥ नदीमपश्यंकालिन्दीमिन्दीवरदलप्रभाम् ॥ २१ ॥ गोवर्द्धनमथापश्यंकृष्णरामकरोद्धृतम् ॥ महेन्द्रदर्पनाशायगो
गोपालसुखावहम् ॥२२॥ गोपालमबलासङ्गमुदितंवेणुवादिनम् ॥दृष्ट्वातिहृष्टोह्यभवंसर्वभूषणभूषणम् ॥२३॥ ततोमामाहभगवान्वृन्दावनचरःस्वयम्॥

यदिदंमेत्वयादृष्टंरूपंदिव्यंसनातनम् ॥२४॥ निष्कलंनिष्क्रियंशान्तंसच्चिदानन्दविग्रहम् ॥ पूर्णंपद्मपलाशाक्षंनातःपरतरंमम ॥ २५ ॥ इदमेववद
न्त्येतेवेदाःकारणकारणम् ॥ सत्यंनित्यंपरानन्दंचिद्घनंशाश्वतंशिवम् ॥ २६ ॥ नित्यांमेमथुरांविद्धिवनंवृन्दावनंतथा ॥ यमुनांगोपकन्याश्चतथा
गोपालबालकाः ॥ २७ ॥ ममावतारोनित्योऽयमत्रमासंशयंकृथाः ॥ ममेष्टाहिसदाराधासर्वज्ञोऽहंपरात्परः ॥२८॥ सर्वकामश्चसर्वेशःसर्वानन्दःपरा
त्परः ॥ मयिसर्वमिदंविश्वंभातिमायाविजृम्भितम् ॥ २९ ॥ ततोऽहमब्रुवंदेवंजगत्कारणकारणम् ॥ काश्चगोप्यस्तुकेगोपावृक्षोऽयंकीदृशोमतः॥
॥ ३० ॥ वनंकिंकोकिलाद्याश्चनदीकेयंगिरिश्चकः ॥ कोऽसौवेणुर्महाभागोलोकानन्दैकभाजनम् ॥ ३१ ॥ भगवानाहमांप्रीतःप्रसन्नवदनाम्बुजः ॥
गोप्यस्तुश्रुतयोज्ञेयाऋचोवैगोपकन्यकाः ॥ ३२ ॥ देवकन्याश्चराजेन्द्रतपोयुक्तामुमुक्षवः ॥ गोपालामुनयःसर्वेवैकुण्ठानन्दमूर्त्तयः ॥ ३३ ॥ कल्प
वृक्षःकदम्बोऽयंपरानन्दैकभाजनम् ॥ [1]वनमानन्दकाख्यंहिमहापातकनाशनम् ॥ ३४ ॥ सिद्धाश्चसाध्यागन्धर्वाःकोकिलाद्यानसंशयः ॥ केचिदानन्द
हृदयंसाक्षाद्यमुनयातनुम् ॥ ३५ ॥ अनादिर्हरिदासोऽयंभूधरोनात्रसंशयः ॥ वेणुर्यःशृणुतंविप्रंतवापिविदितंतथा ॥ ३६ ॥ द्विजआसीच्छान्तमना
स्तपः[2]शान्तिपरायणः ॥ नाम्नादेवव्रतोदान्तःकर्मकाण्डविशारदः ॥ ३७ ॥ सवैष्णवजनव्रातमध्यवर्त्तीक्रियापरः ॥ सकृदाचनशुश्रावयज्ञेशोऽस्तीति
भूपते ॥ ३८ ॥ तस्यगेहमथाभ्यागाद्द्विजोमद्गतनिश्चयः ॥ समद्भक्तःक्वचित्पूजांतुलसीदलवारिणा ॥ ३९ ॥ कृतवांस्तद्गृहेकिञ्चित्फलंमूलंन्यवेद
यत् ॥ स्नानवारिफलंकिञ्चित्तस्मैप्रीत्याददौसुधीः ॥ ४० ॥ अश्रद्धयास्मितंकृत्वासोऽप्यगृह्णाद्द्विजन्मनः ॥ तेनपापेनसञ्जातंवेणुत्वमतिदारुणम् ॥
॥ ४१ ॥ तेनपुण्येनतस्याथमदीयप्रियतांगतः ॥ असुनासोऽपिराजेन्द्रकेतुमानिवराजते ॥ युगान्तेतद्विष्णुपरोभूत्वाब्रह्मसमाप्स्यति ॥ ४२ ॥ अहो
नजानन्तिनरादुराशयाःपुरींमदीयांपरमांसनातनीम् ॥ सुरेन्द्रनागेन्द्रमुनीन्द्रसंस्तुतांमनोरमांतांमथुरांपुरातनीम् ॥ ४३ ॥ काश्यादयोयद्यपिसन्ति
पुर्यस्तासांतुमध्येमथुरैवधन्या ॥ यज्जन्ममौञ्जीव्रतमृत्युदाहैर्नृणांचतुर्द्धाविदधातिमुक्तिम् ॥ ४४ ॥ यदाविशुद्धास्तपआदिनाजनाःशुभाशया
ध्यानधनानिरन्तरम् ॥ तदैवपश्यन्तिममोत्तमांपुरींनचान्यथाकल्पशतैर्द्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ मथुरावासिनोधन्यामान्याअपिदिवौकसाम् ॥
अगण्यमहिमानस्तेसर्वएवचतुर्भुजाः ॥ ४६ ॥ मथुरावासिनोयेतुदोषान्पश्यन्तिमानवाः ॥ तेषुदोषंनपश्यन्तिजन्ममृत्युसहस्रजम् ॥ ४७ ॥
अधनाअपितेधन्यामथुरांयेस्मरन्तिते ॥ यत्रभूतेश्वरोदेवोमोक्षदःपापिनामपि ॥ ४८ ॥ ममप्रियतमोनित्यंदेवोभूतेश्वरःपरः ॥ यःकदापि

१ 'वनं नन्दनकाख्यं हि' इ० पा० । २ ' तपःसत्यपरायणः ' इ० पा० ।

ममप्रीत्यैनसन्त्यजतितांपुरीम् ॥ ४९ ॥ भूतेश्वरंयोननमेन्नपूजयेन्नवास्मरेद्दुश्चरितोमनुष्यः ॥ नैनांसपश्येन्मथुरांमदीयांस्वयम्प्रकाशां
परदेवताख्याम् ॥ ५० ॥ नकथंमयिभक्तिंसलभतेपापपूरुषः ॥ योमदीयंपरंभक्तंशिवंसम्पूजयेन्नहि ॥ ५१ ॥ मन्मायामोहितधियःप्रायस्ते
मानवाधमाः ॥ भूतेश्वरंननमन्तिनस्मरन्तिस्तुवन्तिये ॥ ५२ ॥ बालकोऽपिध्रुवोयत्रममाराधनतत्परः ॥ प्रापस्थानंपरंशुद्धंयन्नयुक्तंपितामहैः ॥
॥ ५३ ॥ तांपुरींप्राप्यमथुरांमदीयांसुरदुर्लभाम् ॥ खञ्जोभूत्वान्धकोवापिप्राणानेवपरित्यजेत् ॥ ५४ ॥ वेदव्यासमहाभागमाकुथाःसंशयंक्वचित् ॥
रहस्यंवेदशिरसांयन्मयातेप्रकाशितम् ॥ ५५ ॥ इमंभगवताप्रोक्तमध्यायंयःपठेच्छुचिः ॥ शृणुयाद्वापियोभक्त्यामुक्तिस्तस्यापिशाश्वती ॥ ५६ ॥
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवृन्दावनादिमथुरामाहात्म्यकथनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ईश्वरउवाच ॥ एकदारहसिश्रीमानुद्धवोभग
वत्प्रियः ॥ सनत्कुमारमेकान्तेह्यपृच्छत्पार्षदःप्रभोः ॥१॥ यत्रक्रीडतिगोविन्दोनित्यंनित्यसुरास्पदे ॥ गोपाङ्गनाभिर्यत्स्थानंकुत्रवाकीदृशंपरम् ॥२॥
तत्तत्क्रीडनवृत्तान्तमन्यद्यद्यत्तदद्भुतम् ॥ ज्ञातंचेत्तवतत्कथ्यंस्नेहोमेयदिवर्त्तते ॥ ३ ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ कदाचिद्यमुनाकूलेकस्यापिच्त्तरोस्तले॥
सुवृत्तेनोपविष्टेनभगवत्पार्षदेनवै ॥ ४ ॥ यद्रहोऽनुभवस्तस्यपार्थेनापिमहात्मना ॥ दृष्टंकृतंचयद्यत्तत्प्रसङ्गात्कथितंमयि ॥ ५ ॥ तत्तेऽहंकथयाम्येत
च्छृणुष्वावहितःपरम् ॥ किंत्वेतद्यत्रकुत्रापिनप्रकाश्यंकदाचन ॥ ६ ॥ अर्जुनउवाच ॥ शङ्कराद्यैर्विरिञ्च्याद्यैरदृष्टमश्रुतंचयत् ॥ सर्वमेतत्कृपाम्भोधे
कृपयाकथयप्रभो ॥ ७ ॥ किंत्वयाकथितंपूर्वमाभीर्यस्तववल्लभाः ॥ तास्ताःकतिविधादेवकतिवासङ्ख्ययापुनः ॥ ८ ॥ नामानिकतिवातासांकावा
कुत्रव्यवस्थिताः ॥ तासांवाकतिकर्माणिवयोवेषश्चकःप्रभो ॥ ९ ॥ काभिःसार्द्धंक्ववादेवविहरिष्यसिभोरहः ॥ नित्येनित्यसुखेनित्यविभवेचवनेवने॥
॥ १० ॥ तत्स्थानंकीदृशंकुत्रशाश्वतंपरमंमहत् ॥ कृपाचेत्तादृशीतन्मेसर्वंवक्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ यदपृष्टंमयाप्येवमज्ञातंयद्रहस्तव ॥ आर्तार्तिघ्नमहा
भागसर्वंतत्कथयिष्यसि ॥ १२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तत्स्थानंवल्लभास्तामेविहारस्तादृशोमम ॥ अपिप्राणसमानानांसत्यंपुंसामगोचरः ॥ १३ ॥
कथितेद्रष्टुमुत्कण्ठातववत्सभविष्यति ॥ ब्रह्मादीनामदृश्यंयात्किंतदन्यजनस्यवै ॥ १४ ॥ तस्माद्विरमवत्सैतत्किंतुतेनविनातव ॥ एवंभगवतस्तस्य
श्रुत्वावाक्यंसुदारुणम् ॥ १५ ॥ दीनःपादाम्बुजद्वन्द्वेदण्डवत्पतितोऽर्जुनः ॥ ततोविहस्यभगवान्दोर्भ्यामुत्थाप्यतंविभुः ॥ १६ ॥ उवाचपरमप्रेम्णा
भक्तायभक्तवत्सलः ॥ तत्किंतत्कथनेनात्रद्रष्टव्यंचेत्त्वयाहियत् ॥ १७ ॥ यस्यांसर्वंसमुत्पन्नंयस्यामद्यापितिष्ठति ॥ लयमेष्यतितांदेवींश्रीमत्त्रिपुर

१ ' सुव्रतेन ' इ० पा० ।

सुन्दरीम् ॥१८॥ आराध्यपरयाभक्त्यातस्यैस्वंचनिवेदय ॥ तांविनैतत्पदंदातुंनशक्नोमिकदाचन ॥ १९ ॥ श्रुत्वैतद्भगवद्वाक्यंपार्थोहर्षाकुलेक्षणः ॥
श्रीमत्यास्त्रिपुरादेव्याययौश्रीपादुकातलम् ॥ २० ॥ तत्रगत्वाददर्शैनांश्रीचिन्तामणिवेदिकाम् ॥ नानारत्नैर्विरचितैःसोपानैरतिशोभिताम् ॥ २१ ॥
तत्रकल्पतरुंनानापुष्पैःफलभवैर्नतम् ॥ सर्वर्त्तुकोमलदलैःस्रवन्माध्वीकशीकरैः ॥ २२ ॥ वर्षद्भिर्वायुनालोलैःपल्लवैरुज्ज्वलीकृतम् ॥ शुकैश्चकोकिल
गणैःसारिकाभिःकपोतकैः ॥ २३ ॥ लीलाचकोरकैरम्यैःपक्षिभिश्चनिनादितम् ॥ यत्रगुञ्जद्भृङ्गराजकोलाहलसमाकुलम् ॥ २४ ॥ [1]मणिभिर्भास्वरै
रुद्यद्भास्कराभंमनोहरम् ॥ श्रीरत्नमन्दिरंदिव्यंतलेतस्यमहाद्भुतम् ॥ २५ ॥ रत्नसिंहासनंतत्रमहाहैमाभिमोहनम् ॥ तत्रबालार्कसङ्काशांनानालङ्कार
भूषिताम् ॥२६॥ नवयौवनसम्पन्नांसृणिपाशधनुःशरैः ॥ राजच्चतुर्भुजलतांसुप्रसन्नांमनोहराम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशादिकिरीटमणिरश्मिभिः ॥
विराजितपदाम्भोजामणिमादिभिरावृताम् ॥ २८ ॥ प्रसन्नवदनांदेवींवरदांभक्तवत्सलाम् ॥ अर्जुनोऽहमितिज्ञातःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ २९ ॥ विहि
ताञ्जलिरेकान्तेस्थितोभक्तिभरान्वितः॥सातस्योपासितंज्ञात्वाप्रसादंचकृपानिधिः ॥ उवाचकृपयादेवीतस्यस्मरणविह्वला ॥३०॥ भगवत्युवाच ॥
किंवादानंत्वयावत्सकृतंपात्रायदुर्लभम् ॥ इष्टंयज्ञेनकेनात्रतपोवाकिमनुष्ठितम् ॥ ३१ ॥ भगवत्यमलाभक्तिःकावाप्राक्समुपार्ज्जिता ॥ किंवा
ऽन्मिन्दुर्लभंलोकेकिंवाकर्मशुभंमहत् ॥ ३२ ॥ प्रसादस्त्वयियेनायंप्रपन्नेचमुदाकिल ॥ गूढातिगूढश्चानन्यलभ्योभगवताकृतः ॥ ३३ ॥ नैतादृङ्मं
त्र्यलोकानांनचभूतलवासिनाम् ॥ स्वर्गिणांदेवतादीनांतपस्वीश्वरयोगिनाम् ॥ ३४ ॥ भक्तानांनैवसर्वेषांनैवनैवचनैवच ॥ प्रसादस्तुकृतोवत्सतव
विश्वात्मनायथा ॥३५॥ तदेहिभजबुद्धैवकुलकुण्डंसरोमम ॥ सर्वकामप्रदादेवीत्वनयासहगम्यताम् ॥३६॥ तत्रैवविधिवत्स्नात्वाद्रुतमागम्यतामिह ॥
तदैवतत्रगत्वासस्नात्वापार्थस्तथाऽऽगतः ॥३७॥ आगतंतंकृतस्नानंन्यासमुद्रार्पणादिकम् ॥ कारयित्वाततोदेव्यातस्यवैदक्षिणश्रुतौ ॥ ३८ ॥ सद्यः
सिद्धिकरीबालाविद्यानिगदितापरा ॥ हकारार्द्धपरार्द्धापाद्वितीयाविश्वभूषिता ॥ ३९ ॥ अनुष्ठानंचपूजांचजप[2]ंपञ्चलक्षसङ्ख्यकम् ॥ कोरकैःकरवीराणां
प्रयोगंचयथातथम् ॥४०॥निर्वर्त्यतमुवाचेदंकृपयापरमेश्वरी॥अनेनैवविधानेनक्रियतांमदुपासनम् ॥४१॥ ततोमयिप्रसन्नायांतवानुग्रहकारणात् ॥सद्य
स्तुकृष्णलीलायामधिकारोभविष्यति ॥ ४२ ॥ इत्ययंनियमःपूर्वंस्वयंभगवताकृतः ॥ श्रुत्वैवमर्जुनस्तेनव[3]र्मणातांसमर्चयत् ॥ ४३ ॥ ततःपूजांजपं
चैवकृत्वादेवीप्रसादिता ॥ कृत्वाततःशुभंहोमंस्नानंचविधिनाततः ॥ ४४ ॥ कृतकृत्यमिवात्मानंप्राप्तप्रायमनोरथम् ॥ करस्थांसर्वसिद्धिंचसपार्थः

१ ‘ मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दीप्यमानमनोहरम् ’ इ० पा० । २ ‘ पञ्चलक्षकजङ्ख्यकम् ’ इ० पा० । ३ मनुना ’ इ० पा० ।

सममन्यत ॥ ४५ ॥ अस्मिन्नवसरेदेवीतमागत्यस्मितानना ॥ उवाचगच्छवत्सत्वमधुनातद्गृहान्तरे ॥ ४६ ॥ ततःससम्भ्रमःपार्थःसमुत्थाय
मुदान्वितः ॥ असङ्ख्यहर्षपूर्णात्मादण्डवत्तांननामह ॥ ४७ ॥ आज्ञप्तस्तुतयासार्द्धंदेवीवयस्ययार्जुनः ॥ गतोराधापतिस्थानंयत्सिद्धैरप्यगोचरम् ॥
॥ ४८ ॥ ततश्चसउपादिष्टोगोलोकादुपरिस्थितम् ॥ स्थिरंवायुधृतंनित्यंसत्यंसर्वसुखास्पदम् ॥ ४९ ॥ नित्यंवृन्दावनंनामनित्यरासमहोत्सवम् ॥
अपश्यत्परमंगुह्यंपूर्णप्रेमरसात्मकम् ॥ ५० ॥ तस्याहिवचनादेवलोचनैर्वीक्ष्यतद्गृहः ॥ विवशःपतितस्तत्रविवृद्धप्रेमविह्वलः ॥ ५१ ॥ ततःकृच्छ्रा
ल्लब्धसंज्ञोदोर्भ्यामुत्थापितस्तया ॥ सान्त्वनावचनैस्तस्याःकथञ्चित्स्थैर्यमागतः ॥ ५२ ॥ ततस्तपःकिमन्यन्मेकर्त्तव्यंविद्यतेवद ॥ इति
तद्दर्शनोत्कण्ठाभरेणतरलोऽभवत् ॥ ५३ ॥ ततस्तयाकरेतस्यधृत्वातत्पददक्षिणे ॥ प्रतिपेदेसुदेशेनगत्वाचोक्तमिदंवचः ॥ ५४ ॥ स्नानायैत
च्छुभंपार्थविशत्वंजलविस्तरम् ॥ सहस्रदलपद्मस्थसंस्थानंमध्यकोरकम् ॥ ५५ ॥ चतुःसरश्चतुर्धारमाश्चर्यकुलसङ्कुलम्[1] ॥ अस्यान्तरेप्रविश्याथ
विशेषमिहपश्यसि ॥ ५६ ॥ एतस्यदक्षिणेदेशएषचात्रसरोवरः ॥ मधुमाध्वीकपानंयन्नाम्नामलयनिर्झरः ॥ ५७ ॥ एतच्चफुल्लमुद्यानंवसन्तेमद
नोत्सवम् ॥ कुरुतेयत्रगोविन्दोवसन्तकुसुमोचितम् ॥५८॥ यत्रावतारंकृष्णस्यस्तुवन्त्येवदिवानिशम् ॥ भवेद्यत्स्मरणादेवमुनेःस्वान्तेस्मराङ्कुरः ॥
॥ ५९ ॥ ततोऽस्मिन्सरसिस्नात्वागत्वापूर्वसरस्तटम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ६० ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वातस्मिन्सरसि
तज्जले ॥ कह्लारकुमुदाम्भोजरक्तनीलोत्पलच्युतैः ॥ ६१ ॥ परागैरञ्जितेमञ्जुवासितेमधुबिन्दुभिः ॥ तुन्दिलेकलहंसादिनादैरान्दोलितेततः ॥
॥ ६२ ॥ रत्नाबद्धचतुस्तीरेमन्दानिलतरङ्गिते ॥ मग्नेजलान्तःपार्थेतुतत्रैवान्तर्दधेऽथसा ॥ ६३ ॥ उत्थायपरितोवीक्ष्यसंम्भ्रान्ताचारुहासिनी[2] ॥
सद्यःशुद्धस्वर्णरश्मिगौरकान्ततनूलताम् ॥ ६४ ॥ स्फुरत्किशोरवर्षीयांशारदेन्दुनिभाननाम् ॥ सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुन्तलाम् ॥
॥ ६५ ॥ सिन्दूरबिन्दुकिरणप्रोज्ज्वलालकपट्टिकाम् ॥ उन्मीलद्भ्रूलताभङ्गिजितस्मरशरासनाम् ॥ ६६ ॥ घनश्यामलसल्लोलखेलल्लोचन
खञ्जनाम् ॥ मणिकुण्डलतेजोंशुविस्फुरद्गण्डमण्डलाम् ॥ ६७ ॥ मृणालकोमलभ्राजदाश्चर्यभुजवल्लरीम् ॥ शरदम्बुरुहांसर्वश्रीचौरपाणिपल्ल
वाम् ॥ ६८ ॥ विदग्धरचितस्वर्णकटिसूत्रकृतान्तराम् ॥ कूजत्काञ्चीकलापान्तविभ्राजज्जघनस्थलाम् ॥ ६९ ॥ भ्राजद्दुकूलसंवीतनितम्बोरु
सुमन्दिराम् ॥ शिञ्जानमणिमञ्जीरसुचारुपदपङ्कजाम् ॥ ७० ॥ स्फुरद्विविधकन्दर्पकलाकौशलशालिनीम् ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नांसर्वाभरण

१ 'चतुर्द्वार' इ० पा० । २ 'संभ्रान्तां चासहायिनीम्' इ० पा० ।

भूषिताम् ॥७१॥आश्चर्यललनाश्रेष्ठामात्मानंसव्यलोकयत॥विसस्मारचयत्किञ्चित्पौर्वदेहिकमेवच ॥७२॥ माययागोपिकाप्राणनाथस्यतदनन्तरम् ॥
इतिकर्त्तव्यतामूढातस्थौतत्रसुविस्मिता ॥ ७३ ॥ अत्रान्तरेऽम्बरेधीरध्वनिराकस्मिकोऽभवत् ॥ अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ ७४ ॥ उप
स्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ तत्रसन्तिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि ॥ ७५ ॥ ताहिसम्पादयिष्यन्तिततत्रैववरमीप्सितम् ॥ इतिदेवींगिरं
श्रुत्वागत्वापूर्वसरोऽथसा ॥७६॥ नानापूर्वप्रवाहंचनानापक्षिसमाकुलम्॥स्फुरत्कैरवकह्लारकमलेन्दीवरादिभिः ॥७७॥ भ्राजितंपद्मरागैश्चपद्मसोपान
सत्तटम् ॥ विविधैःकुसुमोद्दामैर्मञ्जुकुञ्जलताद्रुमैः ॥ ७८ ॥ विराजितचतुस्तीरमुपस्पृश्यस्थिताक्षणम् ॥ तत्रान्तरेक्कणत्काञ्चीमञ्जुमञ्जीररञ्जितम् ॥
॥ ७९ ॥ किङ्किणीनांझणत्कारंशुश्रावोत्कर्णसम्पुटे ॥ ततश्चप्रमदावृन्दमाश्चर्ययुतयौवनम् ॥ ८० ॥ आश्चर्यालङ्कृतिन्यासमाश्चर्याकृतिभाषितम् ॥
अद्भुताङ्गमपूर्वंसापृथगाश्चर्यविभ्रमम् ॥ ८१ ॥ चित्रसम्भाषणंचित्रहसितालोकनादिकम् ॥ मधुराद्भुतलावण्यंसर्वमाधुर्यसेवितम् ॥ ८२ ॥ चिल्लावण्य
गतानन्तमाश्चर्याकुलसुन्दरम् ॥ आश्चर्यस्निग्धसौन्दर्यमाश्चर्यानुग्रहादिकम् ॥ ८३ ॥ सर्वाश्चर्यसमुदयमाश्चर्यालोकनादिकम् ॥ दृष्ट्वातत्परमा
श्चर्यंचिन्तयन्तीहृदाकियत् ॥८४॥ पादाङ्गुष्ठेनालिखन्तीभुवंनम्राननास्थिता ॥ ततस्तासांसम्भ्रमोऽभूद्दृष्टीनांचपरस्परम् ॥८५॥ केयंमदीयजातीया
चिरेणन्यस्तकौतुका ॥ इतिसर्वाःसमालोक्यज्ञातव्येयमितिक्षणम् ॥ ८६ ॥ आमन्त्र्यमन्त्रणाभिज्ञाःकौतुकाद्द्रष्टुमागताः ॥ आगत्यतासामेकाथ
नाम्नाप्रियमुदामता ॥ ८७ ॥ गिरामधुरयाप्रीत्याताम्उवाचमनस्विनी ॥ ८८ ॥ प्रियमुदोवाच ॥ कासित्वंकस्यकन्यासिकस्यत्वंप्राणवल्लभा ॥ जाता
कुत्रासिकेनास्मिन्नानीतावाऽऽगतास्वयम् ॥८९॥ एतच्चसर्वमस्माकंकथ्यतांचिन्तयाकिमु ॥ स्थानेऽस्मिन्परमानन्देकस्यापिदुःखमस्तिकिम् ॥९०॥
इतिपृष्टातयासातुविनयावनतिंगता ॥ उवाचसुस्वरंतासांमोहयन्तीमनांसिच ॥९१॥ अर्जुनउवाच ॥ कावास्मिकस्यकन्यावाप्रजाताकस्यवल्लभा ॥
आनीताकेनवाचात्रकिंवाऽथस्वयमागता ॥ ९२ ॥ एतत्किञ्चिन्नजानामिदेवीजानातुतत्पुनः ॥ कथितंश्रूयतांतन्मेमद्वाक्येप्रत्ययोयदि ॥ ९३ ॥
अस्यैवदक्षिणेपार्श्वेएकमस्तिसरोवरम् ॥ तत्राहंस्नातुमायाताजातातत्रैवसंस्थिता ॥ ९४ ॥ विषमोत्कण्ठितापश्चात्पश्यन्तीपरितोदिशम्॥एकमाकाश
सम्भूतंध्वनिमश्रौषमद्भुतम्॥९५॥ अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥९६॥ तत्रसन्तिहिसख्यस्तेमासीदवर
वर्णिनि॥ताहिसम्पादयिष्यन्तितत्रतेवरमीप्सितम् ॥९७॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतस्मादत्रसमागता ॥ विषादहर्षपूर्णात्माचिन्ताकुलसमाकुला ॥९८॥

१'चित्रलास्यगवानन्तम्' इ० पा० ।

आगतास्यजलंस्पृष्ट्वानानाविधशुभध्वनिम् ॥ अश्रौषंचततःपश्चादपश्यंभवतीःपराः ॥ ९९ ॥ एतन्मात्रंविजानामिकायेनमनसागिरा ॥ एतदे
वमयादेव्यःकथितंयदिरोचिते ॥१००॥ कायूयंतनुजाःकेषांक्वजाताःकस्यवल्लभाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःसावैप्रियमुदाब्रवीत् ॥ १ ॥ अस्त्वेवंप्राण
सख्यःस्मतस्यैवचवयंशुभे ॥ वृन्दावनकलानाथविहारदारिकाःसुखम् ॥२॥ ताआत्मसुदितास्तेनव्रजबालाइहागताः ॥ एताःश्रुतिगणाःख्याताएता
श्चमुनयस्तथा ॥ ३ ॥ वयंबल्लवबालाहिकथितास्तेस्वरूपतः ॥ अत्रराधापतेरङ्गात्पूर्वायाःप्रेयसीतमाः ॥ ४ ॥ नित्यानित्यविहारिण्योनित्यकेलि
भुवश्वराः ॥ एषापूर्णरसादेवीएषाचरसमन्थरा ॥५॥ एषारसालयानामएषाचरसवल्लरी ॥ रसपीयूषधारेयमेषारसतरङ्गिणी ॥ ६ ॥ रसकल्लोलिनीचै
षाइयंचरसवापिका ॥ अनङ्गसेनाएषैवइयंचानङ्गमालिनी ॥ ७ ॥ मदयन्तीइयंबालाएषाचरसविह्वला ॥ इयंचललितानामइयंललितयौवना ॥
॥ ८ ॥ अनङ्गकुसुमाचैषाइयंमदनमञ्जरी ॥ एषाकलावतीनामइयंरतिकलास्मृता ॥ ९ ॥ इयंकामकलानामइयंहिकामदायिनी ॥ रतिलोला
इयंबालाइयंबालारतोत्सुका ॥ ११० ॥ एषाचरतिसर्वस्वारतिचिन्तामणिस्त्वसौ ॥ नित्यनन्दाःकाश्चिदेतानित्यप्रेमरसप्रदाः ॥ ११ ॥ अतःपरंश्रुति
गणास्तासांकाश्चिदिमाःशृणु ॥ उद्गितैषासुगीतेयंकलगीतात्वियंप्रिया ॥ १२ ॥ एषाकलसुराख्याताबालेयंकलकण्ठिका ॥ विपञ्चीयंक्रमपदाएषा
बहुहुतामता ॥ १३ ॥ एषाबहुप्रयोगेयंख्याताबहुकलाऽबला ॥ इयंकलावतीख्यातामताचैषाक्रियावती ॥ १४ ॥ अतःपरंमुनिगणास्तासांकति
पयाइह ॥ इयमुग्रतपानामएषाबहुगुणास्मृता ॥ १५ ॥ एषाप्रियव्रतानामसुव्रताचइयंमता ॥ [1]सुरेखेयंमताबालासुपर्वेयंबहुप्रदा ॥ १६ ॥ रत्नरेखा
त्वियंख्यातामणिग्रीवात्वसौमता ॥ सुपर्णाचेयमाकल्पासुकल्पारत्नमालिका ॥१७॥ इयंसौदामिनीसुभ्रूरियंचकामदायिनी ॥एषाचभोगदाख्याताइयं
विश्वमतासती ॥ १८ ॥ एषाचधारिणीधात्रीसुमेधाकान्तिरप्यसौ ॥ अपर्णेयंसुपर्णैषामतैषाचसुलक्षणा ॥ १९ ॥ सुदतीयंगुणवती
चैषासौकलिनीमता ॥ एषासुलोचनाख्याताइयंचसुमनाःस्मृता ॥ १२० ॥ अश्रुताचसुशीलाचरतिसौख्यंप्रदायिनी ॥ अतःपरंगोपबालावयमत्रा
गतास्तुयाः ॥ २१ ॥ तासांचपरिचीयन्तांकाश्चिदम्बुरुहानने ॥ असौचन्द्रावलीचैषाचन्द्रिकेयंशुभामता ॥ २२ ॥ एषाचन्द्रावलीचन्द्ररेखेयंचन्द्रिका
प्यसौ ॥ एषाख्याताचन्द्रमालामताचन्द्रालिकात्वियम् ॥२३॥ एषाचन्द्रप्रभाचन्द्रकलेयमबलास्मृता॥ एषावर्णावलीवर्णमालेयं[2]मणिमालिका॥२४॥
वर्णप्रभासमाख्यातासुप्रभेयंमणिप्रभा ॥ इयंहारावलीतारामालिनीयंशुभामता ॥ २५ ॥ मालतीयमियंयूथीवासन्तीनवमल्लिका ॥ मल्लीयंनवमल्लीय

१ 'सुरसेयम्' इ० पा०। २ 'वनमालिका' इ० पा०।

सौशफालिकामता ॥ २६ ॥ सौगन्धिकेयंकस्तूरीपद्मिनीयंकुमुद्वती ॥ एषैवहिरसोल्लासाचित्रवृन्दासमात्वियम् ॥ २७ ॥ रम्भेयमुर्वशीचैषासुरेखा स्वर्णरेखिका ॥ एषाकाञ्चनमालेयंसत्यसन्ततिकापरा ॥ २८ ॥ एताःपरिकृताःसर्वाःपरिचेयाःपराअपि ॥ सहितास्माभिरेताभिर्विहरिष्यसिभामिनि ॥ २९ ॥ एहिपूर्वसरस्तीरेतत्रत्वांविधिवत्सखि ॥ स्नापयित्वाऽथदास्यामिमन्त्रंसिद्धिप्रदायकम् ॥ १३० ॥ इतितां सहसानीत्वास्नापयित्वाविधानतः ॥ वृन्दावनकलानाथप्रेयस्यामन्त्रमुत्तमम ॥ ३१ ॥ ग्राहयामाससंक्षेपादीक्षाविधिपुरस्सरम् ॥ परंवरुणबीजस्यवह्निबीजपुरस्कृतम् ॥ ३२ ॥ चतुर्थस्वरसंयुक्तंनादबिन्दुविभूषितम् ॥ पुटितंप्रणवाभ्यांचत्रैलोक्येचातिदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ मन्त्रग्रहणमात्रेणसिद्धिःसर्वाप्रजायते ॥ पुरश्चर्याविधिध्यानंहोमसङ्ख्याजपस्यच ॥ ३४ ॥ तप्तकाञ्चनगौराङ्गींनानालङ्कारभूषिताम् ॥ आश्चर्यरूपलावण्यांसुप्रसन्नांवरप्रदाम् ॥ ३५ ॥ कल्हारैःकरवीराद्यैश्चम्पकैःसरसीरुहैः ॥ सुगन्धकुसुमैरन्यैःसौगन्धिकसमन्वितैः ॥ ३६ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चधूपदीपर्मनोहरैः॥नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैःसखीवृन्दाहृतैर्मुदा॥३७॥ सम्पूज्यविधिवद्देवींजप्त्वालक्षमनुंततः॥हुत्वाचविधिनास्तुत्वाप्रणम्यदण्डवद्भुवि ॥ ३८ ॥ ततःसासंस्तुतादेवीनिमेषरहितान्तरा ॥ परिकल्प्यनिजांछायांमाययात्मसमीहया[1] ॥ ३९ ॥ पार्श्वेऽथप्रेयसींतत्रस्थापयित्वाबलादिव ॥ सखीभिरावृताहृष्टाशुद्धैःपूजाजपादिभिः ॥ १४० ॥ स्तवैर्भक्त्याप्रणामैश्चकृपयाऽऽविरभूत्तदा ॥ हेमचम्पकवर्णाभाविचित्राभरणोज्ज्वला ॥ ४१ ॥ अङ्गप्रत्यङ्गलावण्यलालित्यमधुराकृतिः ॥ निष्कलङ्काशरत्पूर्णकलानाथशुभानना ॥ ४२ ॥ स्निग्धमुग्धस्मितालोकजगत्त्रयमनोहरा ॥ निजयाप्रभयाऽत्यन्तंद्योतयन्तीदिशोदश ॥ ४३ ॥ अब्रवीदथसादेवीवरदाभक्तवत्सला ॥ ४४ ॥ देव्युवाच ॥ मत्सखीनांवचःसत्यंतेनत्वंमेप्रियासखी ॥ समुत्तिष्ठसमागच्छकामंतेसाधयाम्यहम् ॥४५॥ अर्जुनीसावचोदेव्याःश्रुत्वाचात्ममनीषितम् ॥ पुलकाङ्कुरमुग्धाङ्गी[2]बाष्पाकुलविलोचना ॥ ४६ ॥ पपातचरणेदेव्याःपुनश्चप्रेमविह्वला ॥ ततःप्रियंवदांदेवींसमुवाचसखीमिमाम् ॥ ४७ ॥ पाणौगृहीत्वामत्सङ्गेसमाश्वास्यसमानय ॥ ततःप्रियंवदादेव्याआज्ञयाजातसम्भ्रमा ॥ ४८ ॥ तांतथैवसमादायसङ्गेदेव्याजगामह ॥ गत्वोत्तरसरस्तीरेस्नापयित्वाविधानतः ॥ ॥ ४९ ॥ सङ्कल्पादिकपूर्वंतुपूजयित्वायथाविधि ॥ श्रीगोकुलकलानाथमन्त्रंतच्चसुसिद्धिदम् ॥ १५० ॥ ग्राहयामासतांदेवीकृपयाहरिवल्लभा ॥ व्रतंगोकुलनाथाख्यंपूर्वंमोहनभूषितम् ॥ ५१ ॥ सर्वसिद्धिप्रदंमन्त्रंसर्वतन्त्रेषुगोपितम ॥ गोविन्देरितविज्ञासौ[3]ददौभक्तिमचञ्चलाम् ॥ ५२ ॥

---

१ 'माययातत्समीहया' इ० पा० । २ 'पुलकाकुलमुग्धाङ्गी' इ० पा० । ३ 'गोविन्दगीतविज्ञासौ' इ० पा० ।

ध्यानंचकथितंतस्यैमन्त्रराजंचमोहनम् ॥ उक्तंचमोहनेतन्त्रेस्मृतिरप्यस्यसिद्धिदा ॥ ५३ ॥ नीलोत्पलदलश्यामंनानालङ्कारभूषितम् ॥ ५४ ॥ कोटि-कन्दर्पलावण्यंध्यायेद्रासरसाकुलम् ॥ प्रियंवदामुवाचेदंरहस्यंपावनेच्छया ॥ श्रीराधिकोवाच ॥ अस्यायावद्भवेत्पूर्णंपुरश्चरणमुत्तमम् ॥ तावद्धिपालयैनांत्वंसावधानासहालिभिः ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वासाययौकृष्णपादाम्बुरुहसन्निधिम् ॥ छायामात्मभवामात्मप्रेयसीनांनिधायच ॥ ५६ ॥ तस्थौतत्रयथापूर्वंराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ अत्रप्रियंवदादेशात्पद्ममष्टदलंशुभम् ॥ ५७ ॥ गोरोचनाभिर्निर्मायकुङ्कुमेनापिचन्दनैः ॥ एभिर्नानाविधैर्द्रव्यैःसंमिश्रैःसिद्धिदायकम् ॥ ५८ ॥ लिखित्वायन्त्रराजंचशुद्धंमन्त्रंतमद्भुतम् ॥ कृत्वान्यासादिकंपाद्यमर्घ्यंचापियथाविधि ॥ ५९ ॥ नानर्तुसम्भवैःपुष्पैःकुङ्कुमैरपिचन्दनैः ॥ धूपदीपैश्चनैवेद्यस्ताम्बूलैर्मुखवासनैः ॥ १६० ॥ वासोऽलङ्कारमाल्यैश्चसम्पूज्यनन्दनन्दनम् ॥ परिवारैःसमंसर्वैःसायुधंचसवाहनम् ॥ ६१ ॥ स्तुत्वाप्रणम्यविधिवच्चेतसास्मरणंययौ ॥ ततोभक्तिवशोदेवोयशोदानन्दनःप्रभुः ॥ ६२ ॥ स्मितावलोकितापाङ्गतरङ्गिततरेङ्गितम् ॥ उवाचराधिकांदेवींतामानयइहाशुच ॥ ६३ ॥ आज्ञप्ताचैवसादेवीप्रस्थाप्यशारदांसखीम् ॥ तामानिनायसहसापुरोवासुरसात्मनः ॥ ६४ ॥ श्रीकृष्णस्यपुरस्तात्सासमेत्यप्रेमविह्वला ॥ पपातकाञ्चनीभूमौपश्यन्तीसर्वमद्भुतम् ॥ ६५ ॥ कृच्छ्रात्कथञ्चिदुत्थायशनैरुन्मील्यलोचने ॥ स्वेदाम्भःपुलकोत्कम्पभावभाराकुलासती ॥ ॥ ६६ ॥ ददर्शप्रथमंतत्रस्थलंचित्रंमनोरमम् ॥ ततःकल्पतरुस्तत्रलसन्मरकतच्छदः ॥ ६७ ॥ प्रवालपल्लवैर्युक्तःकोमलोहेमदण्डकः ॥ स्फटिकप्रवालमूलश्चकामदःकामसम्पदाम् ॥ ६८ ॥ प्रार्थकाभीष्टफलदस्तस्याधोरत्नमन्दिरम्[2] ॥ रत्नसिंहासनंतत्रतत्राष्टदलपद्मकम् ॥ ६९ ॥ शङ्खपद्मनिधीतत्रसव्यापसव्यसंस्थितौ ॥ चतुर्दिक्षुयथास्थानंसहिताःकामधेनवः ॥ १७० ॥ परितोनन्दनोद्यानंमलयानिलसेवितम् ॥ ऋतूनांचैवसर्वेषांकुसुमानांमनोहरैः ॥ ७१ ॥ आमोदैर्वासितंसर्वकालागुरुपराजितम् ॥ मकरन्दकणावृष्टिशीतलंसुमनोहरम् ॥ ७२ ॥ मकरन्दरसास्वादमत्तानांभृङ्गयोषिताम् ॥ वृन्दशोझङ्कृतैःशश्वच्चैवंमुखरितान्तरम् ॥ ७३ ॥ कलकण्ठीकपोतानांसारिकाशुकयोषिताम् ॥ अन्यासांपत्रिकान्तानांकलनादैर्निनादितम् ॥ ७४ ॥ नृत्यैर्मत्तमयूराणामाकुलंस्मरवर्द्धनम् ॥ रसाम्बुसेकसंसृष्टतमाञ्जनतनुद्युतिम् ॥ ७५ ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकषायावासिकुन्तलम् ॥ मदमत्तमयूराद्यशिखण्डाबद्धचूडकम् ॥७६॥ भृङ्गसेवितसव्योपक्रमपुष्पावतंसकम् ॥ लोलालकालिविलसत्कपोलादर्शका

१ 'भूत्वा' इ० पा० । २ 'रतमन्दिरम्' इ० पा० ।

शितम् ॥ ७७॥ विचित्रतिलकोद्दामभालशोभाविराजितम् ॥ तिलपुष्पपतङ्गेशचञ्चुमञ्जुलनासिकम् ॥७८॥ चारुबिम्बाधरंमन्दस्मितदीपितमन्म
थम् ॥ वन्यप्रसूनसङ्काशग्रैवेयकमनोहरम् ॥७९ ॥ मदोन्मत्तभ्रमद्भृङ्गीसहस्रकृतसेवया ॥ सुरद्रुमस्रजाराजन्मुग्धपीनांसकद्वयम् ॥८० ॥ मुक्ताहार
स्फुरद्वक्षःस्थलकौस्तुभभूषितम् ॥ श्रीवत्सलक्षणंजानुलम्बिबाहुमनोहरम् ॥ ८१ ॥ गम्भीरनाभिपद्मास्यमध्यमध्यातिसुन्दरम् ॥ सुजातद्रुमसद्वृत्त
मदूरजानुमञ्जुलम् ॥ ८२ ॥ कङ्कणाङ्गदमञ्जीरैर्भूषितंभूषणैःपरैः ॥ पीतांशुकलयाविष्टनितम्बघटनायकम् ॥ ८३ ॥ लावण्यैरपिसौन्दर्यजितकोटि
मनोभवम् ॥ वेणुप्रवर्त्तितैर्गीतरागैरपिमनोहरैः ॥ ८४ ॥ मोहयन्तंसुखाम्भोधौमज्जयन्तंजगत्त्रयम् ॥ प्रत्यङ्गमदनावेशधरंरासरसालसम् ॥ ८५ ॥
चामरंव्यजनंमाल्यंगन्धंचन्दनमेवच ॥ ताम्बूलंदर्पणंमानपात्रंचर्वितपात्रकम् ॥८६॥ अन्यत्क्रीडाभवंयद्यत्तत्सर्वंचपृथक्पृथक् ॥ रसालंविविधंयन्त्रं
कलयन्तीभिरादरात् ॥८७॥ यथास्थाननियुक्ताभिःपश्यन्तीभिस्तदिङ्गितम्॥तन्मुखाम्भोजदत्ताक्षिचञ्चलाभिरनुक्रमात् ॥ ८८ ॥ श्रीमत्याराधिका
देव्यावामभागेससंभ्रमम् ॥ आराधयन्त्याताम्बूलमर्पयन्त्याशुचिस्मितम् ॥ ८९ ॥ समालोक्यार्जुनीयासौमदनावेशविह्वला ॥ ततस्तांचतथा
ज्ञात्वाहृषीकेशोऽपिसर्ववित् ॥ १९० ॥ तस्याःपाणिंगृहीत्वैवसर्वक्रीडावनान्तरे ॥ यथाकामंरहोरेमेमहायोगेश्वरोविभुः ॥ ९१ ॥ ततस्तस्याःस्कन्ध
देशेप्रदत्तभुजपल्लवः ॥ आगत्यशारदांप्राहपश्चिमेऽस्मिन्सरोवरे ॥ ९२ ॥ शीघ्रंस्नापयतन्वङ्गींक्रीडाश्रान्तांमृदुस्मिताम् ॥ ततस्तांशारदादेवीतस्मि
न्क्रीडासरोवरे ॥९३॥ स्नानंकुर्वित्युवाचैनांसाचश्रान्तातथाकरोत् ॥ जलाभ्यन्तरमाप्तासौपुनरर्जुनतांगतः ॥ ९४ ॥ उत्तस्थौयत्रदेवेशःश्रीमद्वैकुण्ठ
नायकः ॥ दृष्ट्वातमर्जुनंकृष्णोविषण्णंभग्नमानसम् ॥ माययापाणिनास्पृष्ट्वाप्रकृतंविदधेपुनः ॥ ९५ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ धनञ्जयत्वामाशंसे
भवान्प्रियसखोमम ॥ त्वत्समोनास्तिमेकोऽपिरहोवेत्ताजगत्त्रये ॥ ९६ ॥ यद्रहस्यंत्वयापृष्टमनुभूतंचतत्पुनः ॥ कथ्यतेयदितत्कस्मैशपसेमां
तदार्जुन ॥ ९७ ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ इतिप्रसादमासाद्यशपथैर्जातनिर्णयः ॥ ययौहृष्टमनास्तस्मात्स्वधामाद्भुतसंस्मृतिः ॥ ९८ ॥ इति
तेकथितंसर्वंरहोयद्गोचरंमम ॥ गोविन्दस्यतथाचास्मैकथनेशपथस्तव ॥ ९९ ॥ ईश्वरउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यसिद्धिमौपगविर्गतः ॥
नरनारायणावासंवृन्दारण्यमुपाव्रजत् ॥ २०० ॥ तत्रास्तेऽद्यापिकृष्णस्यनित्यलीलाविहारवित् ॥ नारदेनापिपृष्टोऽहंनाब्रवंतद्रहस्यकम् ॥ १ ॥
प्राप्तंतथापितेनेदंप्रकृतित्वमुपेत्यच ॥ तुभ्यंयत्तुमयाप्रोक्तंरहस्यंस्नेहकारणात् ॥ २ ॥ तन्नकस्मैचिदाख्येयंत्वयाभद्रेस्वयोनिवत् ॥ इमंश्रीभ
गवद्भक्तमहिमाध्यायमद्भुतम् ॥ ३ ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसरतिंविन्दतेहरौ ॥ २०४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेपातालखण्डेऽर्जुन्यनुनयोनाम

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ पार्वत्युवाच ॥ वृन्दावनरहस्यंचबहुधाकथितंविभो ॥ केनपुण्यविशेषेणनारदःप्रकृतिंगतः ॥ १ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ एकदाश्चर्यवृत्तान्तंययाजिज्ञासितंपुरा ॥ ब्रह्मणाकथितंगुह्यंश्रुतंकृष्णमुखाम्बुजात ॥ २ ॥ नारदःपृष्टवान्मह्यंतदाहंप्रातवानिदम् ॥
अहंवक्तुंनशक्नोमितन्माहात्म्यंकथञ्चन ॥ ३ ॥ किंकुर्वेशपनंतस्यस्मृत्वासीदामिमानसे ॥ इतिश्रुत्वाममवचोदुर्मनाःसोऽभवद्यदा ॥ ४ ॥
तदाब्रह्माणमाहूयअहमादिष्टवान्प्रिये ॥ त्वयायत्कथितंमह्यंनारदायवदस्वतत् ॥ ५ ॥ ब्रह्मातदाममवचोनिशम्यसहनारदः ॥ जगामकृष्णसविधं
नत्वापृच्छत्तदेवतु ॥ ब्रह्मोवाच ॥६॥ किमिदंद्वात्रिंशद्वनंवृन्दारण्यंविशांपते ॥ श्रोतुमिच्छामिभगवन्यदियोग्योऽस्मिमेवद ॥७॥ श्रीभगवानुवाच ॥
इदंवृन्दावनंरम्यंममधामैवकेवलम् ॥ यत्रेमेपशवःसाक्षाद्वृक्षाःकीटानरामराः ॥ ८ ॥ येवसन्तिममान्त्येतेमृतायान्तिममान्तिकम् ॥ अत्रयागोप
पत्न्यश्चनिवसन्तिममालये ॥९॥ योगिन्यस्तास्तुएवंहिममदेवाःपरायणाः ॥ पञ्चयोजनमेवंहिवनंमेदेवरूपकम् ॥१० ॥ कालिन्दीयंसुषुम्नाख्यापर
मामृतवाहिनी ॥ यत्रदेवाश्चभूतानिवर्तन्तेसूक्ष्मरूपतः ॥११॥ सर्वतोव्यापकश्चाहंनत्यक्ष्यामिवनंक्कचित् ॥ आविर्भावस्तिरोभावोभवेदत्रयुगेयुगे ॥
॥ १२ ॥ तेजोमयमिदंस्थानमदृश्यंचर्मचक्षुषाम् ॥ रहस्यंमेप्रभावंचपश्यवृन्दावनंयुगे ॥ ब्रह्मादीनांदेवतानांनदृश्यंतत्कथञ्चन ॥ १३ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ तच्छुत्वानारदोनत्वाकृष्णंब्रह्माणमेवच ॥ आजगामहभूलोकेमिश्रकंनैमिषंवनम् ॥ १४ ॥ तत्रासौसत्कृतश्चापिशौनकाद्यैर्मुनीश्वरैः ॥ पृष्ट
श्चाप्यागतोब्रह्मन्कुतस्त्वमधुनावद ॥ १५ ॥ तच्छुत्वानारदःप्राहगोलोकादागतोऽस्म्यहम् ॥ श्रुत्वाकृष्णमुखाम्भोजाद्वृन्दावनरहस्यकम् ॥ १६ ॥
नारदउवाच ॥ तत्रनानाविधाःप्रश्नाःकृताश्चैवपुनःपुनः ॥ समस्तामनवस्तत्रयोगांश्चैवमयाश्रुताः ॥१७॥ तानेवकथयिष्यामियथाप्रश्नंचतत्त्वतः ॥
॥ १८ ॥ शौनकादयऊचुः ॥ वृन्दारण्यरहस्यंहियदुक्तंब्रह्मणात्वयि ॥ तदस्माकंसमाचक्ष्वयद्यस्मासुकृपातव ॥ १९ ॥ नारदउवाच ॥ कदाचि
त्सरयूतीरेदृष्टोऽस्माभिश्चगौतमः ॥ मनस्वीचमहादुःखीचिन्ताकुलितचेतनः ॥ २० ॥ मांदृष्ट्वागौतमोदेवःपपातधरणीतले ॥ उत्तिष्ठवत्सवत्सेति
तमुवाचाहमेवहि ॥ २१ ॥ कथंभवान्मनस्वीतिप्रोच्यतांयदिरोचते ॥२२॥ गौतमउवाच॥ श्रुतंतवमुखादेवकृष्णतत्त्वंचतादृशम् ॥ द्वारकाख्यंमाथु
राख्यंरहस्यंबहुशोमया ॥ २३ ॥ वृन्दावनरहस्यंतुनश्रुतंत्वन्मुखाम्बुजात् ॥ यतोमेमनसःस्थैर्य्यंभविष्यतिचसद्गुरो ॥ २४ ॥ नारदउवाच ॥
इदंतुपरमंगुह्यंरहस्यातिरहस्यकम् ॥ पुरामेब्रह्मणाप्रोक्तंतादृग्वृन्दावनोद्भवम् ॥ २५ ॥ रहस्यंवददेवेशवृन्दारण्यस्यमेपितः ॥ इतिजिज्ञासितंश्रुत्वा

१ 'यागाश्चैव' इ० पा० ।

क्षणमौनीसचाभवत् ॥ २६ ॥ ततोमाहमहाविष्णुंगच्छवत्सप्रभुंमम ॥ मयापितत्रगन्तव्यंत्वयासहनसंशयः ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वामांगृहीत्वाचगतो
विष्णोश्चधामनि ॥ महाविष्णौचकथितंमयोक्तंयत्तदेवहि ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वाचमहाविष्णुःस्वयम्भुवमथादिशत् ॥ त्वमेवादेशतोमह्यंनीत्वावैनारदं
मुनिम् ॥२९॥ स्नानायविनियुङ्क्ष्वाशुंसरस्यमृतसंज्ञके ॥महाविष्णुसमादिष्टःस्वयम्भूर्मांतथाकरोत् ॥३०॥ तत्रामृतसरश्चाहंप्रविश्यस्नानमाचरम्॥
तत्क्षणात्तत्सरःपारेयोषितांसविधेऽभवम् ॥ ३१ ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नायोषिद्रूपातिविस्मिता ॥ मांदृष्ट्वाताःसमायान्तीमपृच्छंश्चमुहुर्मुहुः ॥ ३२ ॥
स्त्रियऊचुः ॥ कात्वंकुतःसमायाताकथमात्मविचेष्टितम् ॥ तासांप्रियकथांश्रुत्वामयोक्तंतन्निशामय ॥ ३३ ॥ कुतःकोऽहंसमायातःकथंवायोषिदा
कृतिः ॥ स्वप्नवद्दृश्यतेसर्वंकिंवामुग्धोऽस्मिभूतले ॥३४॥ तच्छ्रुत्वामद्धचोदेवीप्रोवाचमधुरस्वनैः ॥ वृन्दानाम्नीपुरीचेयंकृष्णचन्द्रप्रियासदा ॥३५॥
अहंचललितादेवीतुर्यातीताचनिष्कला ॥ इत्युक्त्वाचमहादेवीकरुणासान्द्रमानसा ॥ ३६ ॥ मांप्रत्याहपुनर्देवीसमागच्छमयासह ॥ अन्याश्च
योषितःसर्वाःकृष्णपादपरायणाः ॥ ३७ ॥ ताश्चमांप्रवदन्त्येवंसमागच्छानयासह ॥ ततोऽनुकृष्णचन्द्रस्यचतुर्दशाक्षरोमनुः ॥३८॥ कृपयाकथित
स्तस्यादेव्याश्चापिमहात्मनः ॥ तत्क्षणादेवतत्साम्यमलभंविविधोपमा[1] ॥ ३९ ॥ ताभिःसहगतास्तत्रयत्रकृष्णःसनातनः ॥ केवलंसच्चिदानन्दः
स्वयंयोषिन्मयःप्रभुः ॥ ४० ॥ योषिदानन्दहृदयोदृष्ट्वामांप्राब्रवीन्मुहुः ॥ समागच्छप्रियेकान्तेभक्त्यामांपरिरम्भय ॥ ४१ ॥ रेमेवर्षप्रमाणेन
तत्रचैवद्विजोत्तम ॥ तदोक्तंरमणेशेनतांदेवींराधिकांप्रति ॥४२॥ इयंमेप्रकृतिस्तत्रचासीन्नारदरूपधृत्॥नीत्वामृतसरोरम्यंस्नानार्थंसन्नियोजय ॥४३॥
तयामेरमणस्यान्तेगदितंप्रियभाषितम् ॥ अहंचललितादेवीराधिकायाचगीयते ॥ ४४ ॥ अहंचवासुदेवाख्योनित्यंकामकलात्मकः ॥ सत्यंयोषि
त्स्वरूपोऽहंयोषिच्चाहंसनातनी ॥ ४५ ॥ अहंचललितादेवीपुंरूपाकृष्णविग्रहा ॥ आवयोरन्तरंनास्तिसत्यंसत्यंहिनारद ॥ ४६ ॥ एवंयोवेत्तिमे
तत्त्वंसमयंचतथामनुम् ॥ ससमाचारसङ्केतंललितावत्समेप्रियः ॥ ४७ ॥ इदंवृन्दावनंनामरहस्यंममवैगृहम् ॥ नप्रकाश्यंकदाकुत्रवक्तव्यंनपशौ
क्वचित् ॥ ४८ ॥ ततोऽनुराधिकादेवीमांनीत्वातत्सरोवरे ॥ स्थित्वासाकृष्णचन्द्रस्यचरणान्तेगतापुनः ॥ ४९ ॥ ततोनिमज्जनादेवनारदोऽहमुपा
गतः ॥ वीणाहस्तोगानपरस्तद्रहस्यंमुहुर्मुदा ॥ ५० ॥ स्वयम्भुवंनमस्कृत्यतत्रागांविष्णुपार्षदम् ॥ स्वयम्भुवातथादृष्टेनोक्तंकिञ्चित्तदापुनः ॥५१॥
इतितेकथितंवत्ससुगोप्यंचमयात्वयि ॥ त्वयापिकृष्णचन्द्रस्यकेवलंधामचित्कलम् ॥ ५२ ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनमातुर्जारइवप्रियम् ॥ यथाप्रोक्तं

[1] 'विबुधोपमा' इ० पा० ।

मयाशिष्येगौतमेसरहस्यकम् ॥ ९३ ॥ तथाभवत्सुकार्त्स्न्येनकथितंचातिगोपितम् ॥ यत्रकुत्रकदाचित्तुप्रकाश्यंमुनिपुङ्गवाः ॥ ९४ ॥ तदाशापोभवे द्विप्राःकृष्णचन्द्रस्यनिश्चितम्॥इमंकृष्णस्यलीलाभिर्युतमध्यायमुत्तमम् ॥९५॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥९६॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणे पातालखण्डेवृन्दावनमाहात्म्येनारदीयार्जुनयोनामपञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ अत्रशिशुपालंनिहतंश्रुत्वादन्तवक्रःकृष्णेनयोद्धुं मथुरामाजगाम ॥ १ ॥ कृष्णस्तुतच्छुत्वारथमारुह्यतेनसहमथुरामाययौ ॥ २ ॥ अथतंहत्वायमुनामुत्तीर्यनन्दव्रजंगत्वापितरावभिवाद्याश्वास्य ताभ्यामालिङ्गितःसकलगोपवृद्धान्परिष्वज्यतानाश्वास्यबहुवस्त्राभरणादिभिस्तत्रस्थान्सर्वान्सन्तर्पयामास ॥ ३ ॥ कालिन्द्याःपुलिनेरम्ये पुण्यवृक्षसमाकीर्णेगोपस्त्रीभिरहर्निशंक्रीडासुखेनत्रिरात्रंतत्रसमुवास ॥ ४ ॥ तत्रस्थलेनन्दगोपादयःसर्वेजनाःपुत्रदारसहिताःपशुपक्षिमृगादयो ऽपिवासुदेवप्रसादेनदिव्यरूपधराविमानसमारूढाःपरमंलोकंवैकुण्ठमवापुः ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णस्तुनन्दगोपव्रजौकसांसर्वेषांनिरामयंस्वपदंदत्त्वादेव गणैःस्तूयमानःश्रीमतींद्वारावतींविवेश ॥ ६ ॥ तत्रवसुदेवोग्रसेनसङ्कर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिःप्रत्यहंसम्पूजितःषोडशसहस्राष्टाधिकमहिषी भिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयलतागृहान्तरेषुसुरतरुकुसुमाचितश्लक्ष्णतरपर्यङ्केषुरमयामास ॥ ७ ॥ एवंहितार्थायसर्वदेवानांसमस्तभूभार विनाशाययदुवंशेऽवतीर्यसकलराक्षसविनाशंकृत्वामहान्तमुर्वीभारंनाशयित्वानन्दव्रजद्वारिकावासिनःस्थावरजङ्गमान्भवबंधनान्मोचयित्वापरमेशा श्वतेयोगिध्येयेरम्येधाम्निसंस्थाप्यनित्यंदिव्यमहिष्यादिभिःसंसेव्यमानोवासुदेवोऽखिलेपूवाच ॥ ८ ॥ असीदव्याकृतंब्रह्मकरकाघृतयोरिव ॥ प्रकृतिस्थोगुणान्मुक्तोद्रवीभूत्वादिवंगतः ॥९॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवृन्दावनमाहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥७६॥ पार्वत्युवाच ॥ विस्तरेणसमाचक्ष्वनामार्थपदगौरवम् ॥ ईश्वरस्यस्वरूपंचतत्स्थानानांविभूतयः ॥ १ ॥ तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदास्तथाहरेः ॥ निर्वाणाख्याहितत्त्वेनममसत्सुरेश्वर ॥ २ ॥ ईश्वरउवाच ॥ सारेवृन्दावनेकृष्णंगोपीकोटिभिरावृतम् ॥ तत्रगङ्गापराशक्तिस्तत्स्थमानन्दकान नम् ॥ ३ ॥ नानासुकुसुमामोदसमीरसुरभीकृतम् ॥ कलिन्दतनयादिव्यतरङ्गरागशीतलम् ॥ ४ ॥ सनकाद्यैर्भागवतैःसंसृष्टंमुनिपुङ्गवैः ॥ आह्लादिमधुरारावैर्गोवृन्दैरभिमण्डितम् ॥ ५ ॥ रम्यस्रग्भूषणोपेतैर्नृत्यद्भिर्बालकैर्वृतम् ॥ तत्रश्रीमान्कल्पतरुर्जाम्बूनदपरिच्छदः ॥ ६ ॥ नाना रत्नप्रवालाढ्योनानामणिफलोज्ज्वलः ॥ तस्यमूलेरत्नवेदीरत्नदीधितिदीपिता ॥ ७ ॥ तत्रत्रयीमयंरत्नसिंहासनमनुत्तमम् ॥ तत्रासीनंजग

१ 'मन्त्रार्थपदगौरवम्' इ० पा० । २ 'एकमानन्दकाननम्' इ० पा० ।

न्नाथंत्रिगुणातीतमव्ययम् ॥ ८ ॥ कोटिचन्द्रप्रतीकाशकोटिभास्करभास्वरम् ॥ कोटिकन्दर्पलावण्यंभासयन्तंदिशोदश ॥ ९ ॥ त्रिनेत्रंद्विभुजं गौरंतप्तजाम्बूनदप्रभम् ॥ श्लिष्यमाणमङ्गनाभिःसुदामानंचसर्वशः ॥१०॥ ब्रह्माद्यैःसनकाद्यैश्चध्येयंभक्तवशीकृतम् ॥ सदाघूर्णितनेत्राभिर्नृत्यन्तीभिर्महोत्सवैः ॥ ११ ॥ चुम्बन्तीभिर्हसन्तीभिःश्लिष्यन्तीभिर्मुहुर्मुहुः ॥ अवातगोपीदेहाभिःश्रुतिभिःकोटिकोटिभिः ॥ १२ ॥ तत्पादाम्बुजमाध्वीकचित्ताभिःपरितोवृतम् ॥ तासांतुमध्येयादेवीतप्तचामीकरप्रभा ॥१३॥ द्योतमानादिशः सर्वाःकुर्वतीविद्युदुज्ज्वलाः ॥ प्रधानंयाभगवतीयया सर्वमिदंततम् ॥ १४ ॥ सृष्टिस्थित्यन्तरूपायाविद्याविद्यात्रयीपरा ॥ स्वरूपाशक्तिरूपाचमायारूपाचचिन्मयी ॥ १५ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदेहकारणकारणम् ॥ चराचरंजगत्सर्वंयन्मायापरिरम्भितम् ॥ १६ ॥ वृन्दावनेश्वरीनाम्नाराधाधात्रानुकारणात् ॥ तामालिङ्ग्यवसन्तंतंमुदावृन्दावनेश्वरम् ॥ १७ ॥ अन्योन्यचुम्बनाश्लेषमदावेशविघूर्णितम् ॥ ध्यायेदेवं[1]कृष्णदेवंसचसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ मन्त्रराजमिमंगुह्यंतस्यमन्त्रंचमन्त्रवित् ॥ योजपेच्छृणुयाद्वापिसमहात्मासुदुर्लभः ॥ १९ ॥ राधिकाचित्ररेखाचचन्द्रा[2]मदनसुन्दरी ॥ श्रीप्रियाश्रीमधुमतीशशिरेखाहरिप्रिया ॥ २० ॥ सुवर्णशोभासंमोहाप्रेमरोमाञ्चराजिता ॥ वैवर्ण्यस्वेदसंयुक्ताभावासक्ताप्रियंवदा ॥ २१ ॥ सुवर्णमालिनीशान्तासुरासरसिकातथा[3] ॥ सर्वस्त्रीजीवनादीनवत्सलाविमलाशया ॥ २२ ॥ निपीतनामपीयूषाराधापरिकीर्तिता ॥ सुदीर्घस्मितसंयुक्तातप्तचामीकरप्रभा ॥ २३ ॥ मूर्च्छत्प्रेमनदीराधाचरणालोचनाञ्जना ॥ मायामात्सर्यसंयुक्तादानसाम्राज्यजीवना ॥ २४ ॥ सुरतोत्सवसङ्ग्रामाचित्ररेखाप्रकीर्तिता ॥ गौराङ्गीनातिदीर्घाचसदावादनतत्परा ॥ २५ ॥ दैन्यानुरागनटनामूर्च्छारोमाञ्चविह्वला ॥ हरिदक्षिणपार्श्वस्थासर्वमन्त्रप्रियातथा ॥ २६ ॥ अनङ्गलोभमाधुर्याचन्द्रासापरिकीर्तिता ॥ सलीलमन्थरगतिर्मञ्जुमुद्रितलोचना ॥ २७ ॥ प्रेमधारोज्ज्वलाकीर्णादलिताञ्जनशोभना ॥ कृष्णानुरागरसिकारासध्वनिसमुत्सुका ॥ ॥ २८॥ अहङ्कारसमायुक्तामुखनिन्दितचन्द्रमाः ॥मधुरालापचतुराजितेन्द्रियशिरोमणिः ॥२९॥ सुन्दरस्मितसंयुक्तासावैमदनसुन्दरी ॥ विविक्तरासरसिकाश्यामाश्याममनोहरा ॥ ३० ॥ प्रेम्णाप्रेमकटाक्षेणहरेश्चित्तविमोहिनी ॥ जितेन्द्रियाजितक्रोधासाप्रियापरिकीर्तिता ॥ ३१ ॥ सुतप्तस्वर्णगौराङ्गीलीलागमनसुन्दरी ॥ स्मरोत्थप्रेमरोमाञ्चवैचित्रमधुराकृतिः ॥ ३२ ॥ सुन्दरस्मितसंयुक्तमुखनिन्दितचन्द्रमाः ॥ मधुरालापचतुराजितेन्द्रियशिरोमणिः ॥ ३३ ॥ कीर्तितासामधुमतीप्रेम[4]साधनतत्परा ॥ संमोहज्वररोमाञ्चप्रेमधारासमन्विता ॥ ३४ ॥ दानधूलिविनोदा

१ 'ध्यायेदेतद्विधंदेवम्' इ० पा० । २ 'चन्द्ररेखा च' इ० पा० । ३ 'सरसा रसिका तथा' इ० पा० । ४ 'प्रेमरोदनतत्परा' इ० पा० ।

 चरासध्वनिमहानटी ॥ शशिरेखाचविज्ञेयागोपालप्रेयसीसदा ॥ ३५ ॥ कृष्णात्मासोत्तमाश्यामामधुपिङ्गललोचना ॥ तत्पादप्रेमसंमोहा
त्कचित्पुलकचुम्बिता ॥ ३६ ॥ शिवकुण्डेशिवानन्दानन्दिनीदेहिकांतटे[1] ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृन्दावनेवने ॥ ३७ ॥ देवकी
 मथुरायांतुजातामेपरमेश्वरी ॥ चैन्द्रकूटे[2]तथासीताविन्ध्येविन्ध्यनिवासिनी ॥ ३८ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे ॥ वृन्दा
वनाधिपत्यंचदत्तंतस्यैप्रसीदता[3] ॥ ३९ ॥ कृष्णेनान्यत्रदेवीतुराधावृन्दावनेवने ॥ नित्यानन्दतनुःशौरियोंऽशरीरीतिभाष्यते ॥ ४० ॥
वाय्वग्निनाकभूमीनामङ्गाधिष्ठितदेवता ॥ निरूप्यतेब्रह्मणोऽपितथागोविन्दविग्रहः ॥ ४१ ॥ सेन्द्रियोऽपियथासूर्यस्तेजसानोपलक्ष्यते ॥
तथाकान्तियुतःकृष्णःकालंमोहयतिध्रुवम् ॥ ४२ ॥ नतस्यप्राकृतीमूर्तिर्मेदोमांसास्थिसम्भवा ॥ योगीचैवेश्वरश्चान्यःसर्वात्मानित्यविग्रहः ॥
॥ ४३ ॥ काठिन्यंदैवयोगेनकरकाघृतयोरिव ॥ कृष्णस्यामिततत्त्वस्यपादपृष्ठंनदेवता ॥ ४४ ॥ वृन्दावनरजोवृन्देतत्रस्युर्विष्णु
कोटयः ॥ आनन्दकिरणेवृन्दव्याप्तविश्वकलानिधिः ॥ ४५ ॥ गुणात्मताऽऽत्मनियथाजीवास्तत्किरणाङ्ककाः ॥ भुजद्वयवृतःकृष्णोनकदाचिच्चतु
र्भुजः ॥ ४६ ॥ गोप्यैकयावृतस्तत्रपरिक्रीडतिसर्वदा ॥ गोविन्दएवपुरुषोब्रह्माद्याःस्त्रियएवच ॥ ४७ ॥ ततएवस्वभावोऽयंप्रकृतेर्भावईश्वरः ॥ पुरुषः
प्रकृतिश्चाद्यौराधावृन्दावनेश्वरौ ॥ ४८ ॥ प्रकृतेर्विकृतंसर्वंविनावृन्दावनेश्वरम् ॥ ४९ ॥ समुद्भवेनैवसमुद्भवेदिदंभेदंगतंतस्यविनाशतो[4]हि ॥ स्वर्णस्य
नाशोनहिविद्यतेतथामत्स्यादिनाशेऽपिनकृष्णविच्युतिः ॥ ५० ॥ त्रिगुणादिप्रपञ्चोऽयंवृन्दावनविहारिणः ॥ ऊर्मीवाब्धेस्तरङ्गस्ययथाब्धिर्नैव
जायते ॥ ५१ ॥ नराधिकासमानारीनकृष्णसदृशःपुमान् ॥ वयःपरंनकैशोरात्स्वभावःप्रकृतेःपरः ॥ ५२ ॥ ध्येयंकैशोरकंध्येयंवनंवृन्दावनंवनम् ॥
श्याममेवपरंरूपमादिदेवंपरोरसः ॥ ५३ ॥ बाल्यंपञ्चमवर्षान्तंपौगण्डंदशमावधि ॥ अष्टपञ्चककैशोरंसीमापञ्चदशावधि ॥ ५४ ॥ यौवनोद्भिन्न
कैशोरंनवयौवनमुच्यते ॥ तद्वयस्तस्यसर्वस्वंप्रपञ्चमितरद्वयः ॥५५॥ बाल्यपौगण्डकैशोरंवयोवन्देमनोहरम् ॥ बालगोपालगोपालंस्मरगोपालरूपि
णम् ॥ ५६ ॥ वन्देमदनगोपालंकैशोराकारमद्भुतम् ॥ यमाहुर्यौवनोद्भिन्नश्रीमन्मदनमोहनम् ॥ ५७ ॥ अखण्डातुलपीयूषरसानन्दमहार्णवम् ॥
जयतिश्रीपतेर्गूढंवपुःकैशोररूपिणः ॥ ५८ ॥ एकमप्यव्ययंपूर्वंवल्लवीवृन्दमध्यगम् ॥ ध्यानगम्यंप्रपश्यन्तिरुचिभेदात्पृथग्धियः ॥ ५९ ॥ यन्नखेन्दु
रुचिर्ब्रह्मध्येयंब्रह्मादिभिःसुरैः ॥ गुणत्रयमतीतंतंवन्देवृन्दावनेश्वरम् ॥ ६० ॥ वृन्दावनपरित्यागोगोविन्दस्यनविद्यते ॥ अन्यत्रयद्वपुस्तत्तुकृत्रिमं

१ 'देविकातटे' इ० पा० । २ 'चित्रकूटे' इ० पा० । ३ 'प्रभुर्मता' इ० पा० । ४ 'विनाशने हि इ०, 'विनाशनं हि' इ० च पा० ।

तन्नसंशयः ॥६१॥ सुलभंव्रजनारीणांदुर्लभंतन्मुमुक्षुणाम् ॥ तंभजेनन्दसूनुंयन्नखतेजःपरंमनुः ॥६२॥ पार्वत्युवाच ॥ भुक्तिमुक्तिस्पृहायावत्पिशाची
हृदिवर्त्तते ॥ तावत्प्रेमसुखस्यात्रकथमभ्युदयोभवेत् ॥ ६३ ॥ ईश्वरउवाच ॥ साधुपृष्टंत्वयाभद्रेयन्मेमनसिवर्त्तते ॥ तत्सर्वंकथयिष्यामिसाव
धानानिशामय ॥ ६४ ॥ स्मृत्वागुणान्स्मरन्नामगानंवामनरञ्जनम् ॥ बोधयत्यात्मनात्मानंसततंप्रेम्णिलीयते ॥ ६५ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपाताल
खण्डेवृन्दावनमाहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेश्रीकृष्णरूपवर्णनंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ पार्वत्युवाच ॥ वैष्णवानांचयद्धर्मंसर्वंतथ्यंचमे
वद ॥ यत्कृत्वामानवाःसर्वेभवाम्भोधिंतरन्तिहि ॥१॥ ईश्वरउवाच ॥ अथद्वादशधाशुद्धिर्वैष्णवानामिहोच्यते ॥ गृहोपलेपनंचैवतथानुगमनंहरेः ॥
॥ २ ॥ भक्त्याप्रदक्षिणाचैवपादयोःशोधनंपुनः ॥ पूजार्थपत्रपुष्पाणांभक्त्यवोत्तोलनंहरेः[1] ॥ ३ ॥ करयोःसर्वशुद्धीनामियंशुद्धिर्विशिष्यते ॥ तन्नाम
कीर्तनंचैवगुणानामपिकीर्त्तनम् ॥४॥ भक्त्याश्रीकृष्णदेवस्यवचसःशुद्धिरिष्यते ॥ तत्कथाश्रवणंचैवतस्योत्सवनिरीक्षणम् ॥ ५ ॥ श्रोत्रयोर्नेत्रयो
श्चैवशुद्धिःसम्यगिहोच्यते ॥ पादोदकंचनिर्माल्यंमालानामपिधारणम् ॥ ६ ॥ उच्यतेशिरसःशुद्धिःप्रणतस्यहरेःपुरः ॥ आघ्राणंतस्यपुष्पादेर्निर्मा
ल्यस्यतथाप्रिये ॥ ७ ॥ विशुद्धिःस्यादन्तरस्यघ्राणस्यापिविधीयते ॥ यत्रपुष्पादिकंयच्चकृष्णपादयुगार्पितम् ॥ ८ ॥ तदेकंपावनंलोकेतद्धिसर्वं
विशोधयेत् ॥ पूजाचपञ्चधाप्रोक्तातासांभेदंशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ अभिगमनमुपादानंयोगःस्वाध्यायएवच ॥ इज्यापञ्चप्रकारार्चाक्रमेणकथयामिते ॥
॥ १० ॥ तत्त्वाभिगमनंनामदेवतास्थानमार्जनम् ॥ उपलेपंचनिर्माल्यदूरीकरणमेवच ॥ ११ ॥ उपादानंनामगन्धपुष्पादिचयनंतथा ॥ योगोनामस्व
देवस्यस्वात्मनैवात्मभावना ॥ १२ ॥ स्वाध्यायोनाममन्त्रार्थानुसन्धापूर्वकोजपः ॥ सूक्तस्तोत्रादिपाठश्चहरेःसङ्कीर्तनंतथा ॥१३॥ तत्त्वादिशास्त्रा
भ्यासश्चस्वाध्यायःपरिकीर्तितः ॥ इज्यानामस्वदेवस्यपूजनंचयथार्थतः ॥ १४ ॥ इतिपञ्चप्रकारार्चाकथितातवसुव्रते ॥ सार्ष्टिसामीप्यसालोक्य
सायुज्यसारूप्यदाक्रमात् ॥ १५ ॥ प्रसङ्गात्कथयिष्यामिशालग्रामशिलार्चनम् ॥ केशवादेश्चतुर्बाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् ॥ १६ ॥ शङ्खचक्रगदा
पद्मीकेशवाख्योगदाधरः ॥नारायणःपद्मगदाचक्रशङ्खायुधैःक्रमात् ॥१७॥ माधवश्चक्रशङ्खाभ्यांपद्मनगदयाभवेत् ॥गदाब्जशङ्खचक्रीचगोविन्दाख्यो
गदाधरः ॥ १८ ॥ पद्मशङ्खारिगदिनेविष्णुरूपायतेनमः ॥ सशङ्खाब्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्तये ॥ १९ ॥ नमोगदारिशङ्खाब्जयुक्तत्रिविक्र
मायच ॥ सारिकौमोदकीपद्मशङ्खवामनमूर्त्तये ॥ २० ॥ चक्राब्जशङ्खगदिनेनमःश्रीधरमूर्त्तये ॥ हृषीकेशसारिगदाशङ्खपद्मिन्नमोऽस्तुते ॥

१ 'भक्त्यैवोच्चयनं हरेः' इ० पा० ।

॥ २१ ॥ साब्जशङ्खगदाचक्रपद्मनाभस्वमूर्त्तये ॥ दामोदरशङ्खगदाचक्रपद्मिन्नमोऽस्तुते ॥ २२ ॥ शङ्खाब्जचक्रगदिनेनमः सङ्कर्षणायच ॥
॥ २१ ॥ साब्जशङ्खगदाचक्रपद्मनाभस्वमूर्त्तये ॥ २३ ॥ शङ्खचक्रगदाब्जायधृतप्रद्युम्नमूर्त्तये ॥ नमोऽनिरुद्धायगदाशङ्खाब्जारिविधारिणे ॥
सारिशङ्खगदाब्जायवासुदेवनमोऽस्तुते ॥ २३ ॥ शङ्खचक्रगदाब्जायधृतप्रद्युम्नमूर्त्तये ॥ नमोऽनिरुद्धायगदाशङ्खाब्जारिविधारिणे ॥
॥ २४ ॥ साब्जशङ्खगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये ॥ नमोऽधोक्षजरूपायगदाशङ्खारिपद्मिने ॥ २५ ॥ नृसिंहमूर्त्तयेपद्मगदाशङ्खारिधारिणे ॥
॥ २४ ॥ साब्जशङ्खगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये ॥ नमोऽधोक्षजरूपायगदाशङ्खारिपद्मिने ॥ २५ ॥ नृसिंहमूर्त्तयेपद्मगदाशङ्खारिधारिणे ॥
पद्मारिशङ्खगदिनेनमोऽस्त्वच्युतमूर्त्तये ॥ २६ ॥ सगदाब्जारिशङ्खायनमः श्रीकृष्णमूर्त्तये ॥ शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृत ॥
॥ २७ ॥ शुक्लाभरेखः शोभाढ्यः सदेवः श्रीगदाधरः ॥ लग्नद्विचक्रोरक्ताभः पूर्वभागस्तुपुष्कलः ॥ २८ ॥ सङ्कर्षणोऽथप्रद्युम्नः सूक्ष्मचक्रस्तुपीतकः ॥
सुदीर्घसुषिरच्छिद्रोह्यनिरुद्धस्तुवर्त्तुलः ॥ २९ ॥ नीलोद्वारेत्रिरेखश्चअथनारायणोऽसितः ॥ मध्येगदाकृतीरेखानाभिपद्मंमहोन्नतम् ॥ ३० ॥
पृथुचक्रोनृसिंहोयः कपिलोयस्त्रिबिन्दुकः ॥ अथवापञ्चबिन्दोस्तुपूजनब्रह्मचारिणः ॥ ३१ ॥ वराहः सत्रिलिङ्गोयोविषमद्वयचक्रकः ॥ नीलस्त्रि
रेखः स्थूलोऽथकूर्ममूर्तिः सबिन्दुकः ॥ ३२ ॥ कृष्णः सवर्तुलावर्त्तपाण्डुरोधृतपृष्ठकः ॥ श्रीधरः पञ्चरेखश्चवनमालीगदाङ्कितः ॥ ३३ ॥
वामनोवर्तुलोनाममध्यचक्रः सनीलकः ॥ नानावर्णानेकमूर्तिर्नागभोगीत्वनन्तकः ॥ ३४ ॥ स्थूलोदामोदरोनीलोमध्येचक्रः सनीलकः ॥ सङ्क
र्षणद्वारकोऽव्यादथब्रह्मासुलोहितः ॥ ३५ ॥ सुदीर्घरेखासुषिरएकचक्राम्बुजः पृथुः ॥ पथुचक्रः स्थूलछिद्रः कृष्णोबिन्दुश्चबिन्दुमान् ॥ ३६ ॥
हयग्रीवोऽङ्कुशाकारः पञ्चरेखः सकौस्तुभः ॥ वैकुण्ठोऽमलेवद्भातिएकचक्रमयोऽसितः ॥ ३७ ॥ मत्स्योदीर्घाम्बुजाकारोदीर्घरेखश्चपाण्डुरः ॥ रामचक्रोदक्ष
रेखोयः श्यामः सत्रिविक्रमः ॥ ३८ ॥ शालग्रामद्वारकायांस्थितायगदिनेनमः ॥ एकेनलक्षितोयोऽव्याद्गदाधारीसुदर्शनः ॥ ३९ ॥ लक्ष्मी
नारायणोद्वाभ्यांत्रिभिश्चैवत्रिविक्रमः ॥ चतुर्भिश्चचतुर्व्यूहोवासुदेवश्चपञ्चभिः ॥ ४० ॥ प्रद्युम्नः षड्भिरेवाव्यात्सङ्कर्षणश्चसप्तभिः ॥ पुरुषोत्तमोऽष्ट
भिश्चस्यान्नवव्यूहोनवोहितः ॥ ४१ ॥ दशावतारोदशभिरनिरुद्धोवतादथ ॥ द्वादशात्माद्वादशभिरतऊर्ध्वमनन्तकः ॥ ४२ ॥ ब्रह्माचतुर्मुखोदण्डीकमण्डलं
स्रगुन्नतः ॥ महेश्वरः पञ्चवक्रोदशबाहुर्वृषध्वजः ॥ ४३ ॥ यथायुधस्तथागौरीचण्डिकाचसरस्वती ॥ महालक्ष्मीर्मातरश्चपद्महस्तोदिवाकरः ॥ ४४ ॥
गजास्यश्चगजस्कन्धः षण्मुखोऽनेकधागणाः ॥ एतेस्थिताः स्थापिताः स्युःप्रासादेवाथपूजिताः ॥ ४५ ॥ धर्माथकाममोक्षाहिप्राप्यन्तेपुरुषेणच ॥ ४६ ॥
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशालग्रामनिर्णयोनामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ईश्वरउवाच ॥ शालग्रामेमणौयन्त्रेमण्डलेप्रतिमासुच ॥

१ 'कपिलोऽव्यात् त्रिबिन्दुकः' इ० पा० । २ 'पल्लवद्भाति' इ०, 'बलवद्भाति' इ० पा० । ३ 'द्वारगखश्च' इ० पा० । ४ 'रामचन्द्रः' इ० पा० । ५ 'कमण्डलुधृगुन्नतः' इ० पा० । ६ 'यथाशुद्धः' इ० पा० ।

नित्यंतुश्रीहरेःपूजाकेवलेभवनेनतु ॥१॥ गण्डक्यामेकदेशेतुशालग्रामस्थलंमहत् ॥ पाषाणंतद्भवंपातुशालग्राममितिस्थितम् ॥ २ ॥ शालग्रामशिला स्पर्शात्कोटिजन्माघनाशनम् ॥ किंपुनःपूजनंतत्रहरेःसान्निध्यकारणम् ॥ ३ ॥ शालग्रामैकयजनाच्छतलिङ्गीफलंलभेत् ॥ बहुभिर्जन्मभिःपुण्यै र्यदिकृष्णशिलांलभेत् ॥ ४ ॥ गोष्पदेनचचिह्नेनजनुस्तेनसमाप्यते ॥ आदौशिलांपरीक्षेतस्निग्धांश्रेष्ठांचमेचकाम् ॥ ५ ॥ आकृष्णामध्यमाप्रोक्ता मिश्रामिश्रफलप्रदा ॥ सदाकाष्ठेस्थितोवह्निर्मथनेनप्रकाश्यते॥६॥ यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामेप्रतीयते॥प्रत्यहंद्वादशशिलाःशालग्रामस्ययोऽर्चयेत्॥ ॥७॥ द्वारवत्याःशिलायुक्ताःसवैकुण्ठेमहीयते ॥ शालग्रामशिलायांतुगह्वरंलक्षतेनरः ॥८॥ पितरस्तस्यतिष्ठन्तितृप्ताःकल्पान्तकंदिवि ॥ वैकुण्ठभवनं तत्रयत्रद्वारावतीशिला ॥९॥ मृतोविष्णुपुरंयातितत्तीर्थंयोजनत्रयम् ॥ जपःपूजाचहोमश्चसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ १० ॥ मनस्कामसमाभीष्टंक्रोशमात्रंन संशयः॥कीटकोऽपिमृतोयातिवैकुण्ठभवनंयतः ॥११॥ शालग्रामशिलायांयोमूल्यमुद्धाटयेन्नरः ॥ विक्रेताचानुमन्ताचयःपरीक्षानुमोदकः ॥ १२ ॥ सर्वेतेनरकंयान्तियावत्सूर्यश्चसम्प्लवः ॥ अतस्तद्वर्जयेद्देविचक्रक्रयणविक्रयम् ॥ १३ ॥ शालग्रामोद्भवोदेवोयोदेवोद्वारकोद्भवः ॥ उभयोःसङ्गमोयत्र मुक्तिस्तत्रनसंशयः ॥ १४ ॥ द्वारकोद्भवचक्राढ्योबहुचक्रेणचिह्नितः ॥ चक्रासनशिलाकारचित्स्वरूपोनिरञ्जनः ॥ १५ ॥ नमोऽस्त्वोङ्काररूपाय सदानन्दस्वरूपिणे ॥ शालग्राममहाभागभक्तस्यानुग्रहंकुरु ॥१६॥ तवानुग्रहकामस्यऋणग्रस्तस्यमेप्रभो ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामितिलकस्यविधिंमुदा ॥ ॥१७॥यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेविष्णसारूप्यमाप्नुयुः ॥ ललाटेकेशवंविद्यात्कण्ठेश्रीपुरुषोत्तमम् ॥१८॥ नाभौनारायणंदेवंवैकुण्ठंहृदयेतथा ॥ दामोदरं वामपार्श्वेदक्षिणेचत्रिविक्रमम् ॥ १९ ॥ मूर्ध्निचैवहृषीकेशंपद्मनाभंचपृष्ठतः ॥ कर्णयोर्यमुनांगङ्गांबाह्वोःकृष्णंहरिंतथा ॥२०॥ यथास्थानेषुतुष्यन्ति देवताद्वादशस्मृताः॥द्वादशैतानिनामानिकर्तव्येतिलकेपठेत् ॥२१॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति॥ऊर्द्ध्वपुण्ड्रमूर्द्ध्वरेखंललाटेयस्यदृश्यते॥ ॥२२॥ चण्डालोऽपिसशुद्धात्मापूज्यएवनसंशयः॥यस्योर्द्ध्वपुण्ड्रंदृश्येतनललाटेनरस्यहि ॥ २३ ॥ तद्दर्शनंनकर्त्तव्यंदृष्ट्वासूर्यंनिरीक्षयेत्॥त्रिपुण्ड्रंयस्य विप्रस्यऊर्द्ध्वपुण्ड्रंनदृश्यते ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वासचैलंस्नानमाचरेत् ॥ सान्तरालंप्रकर्त्तव्यंपुण्ड्रंहरिपदाकृति ॥२५॥ निरन्तरालंयःकुर्यादूर्द्ध्व पुण्ड्रंद्विजाधमः ॥ ललाटेतस्यसततंशुनःपादोनसंशयः ॥२६॥ नासादिकेशपर्यन्तमूर्द्ध्वपुण्ड्रंसुशोभनम् ॥ मध्येछिद्रसमायुक्तंतंविद्याद्धरिमन्दिरम्॥ ॥२७॥ वामभागेस्थितोब्रह्मादक्षिणेतुसदाशिवः ॥ मध्येविष्णुंविजानीयात्तस्मान्मध्यंनलेपयेत् ॥२८॥ वीक्ष्यादर्शेजलेवापियोविदध्यात्प्रयत्नतः ॥

१ 'प्रकाशते' इ० पा० । २ 'सदाचन्द्रस्वरूपिणे' इ० पा० ।

ऊर्द्ध्वपुण्ड्रंमहाभागःसयातिपरमांगतिम्॥२९॥ अग्निरापश्चवेदाश्चचन्द्रादित्यौतथानिलः॥विप्राणांनित्यमेतेहिकर्णेतिष्ठन्तिदक्षिणे॥३०॥गङ्गाचदक्षिणे
श्रोत्रेनासिकायांहुताशनः ॥उभयोरपिसंस्पर्शात्तत्क्षणादेवशुध्यति॥३१॥कृत्वाचैवोदकंशङ्खेवैष्णवानांमहात्मनाम्॥ तुलसीमिश्रितंदद्यात्पिबेन्मूर्ध्नां
भिवन्दयेत् ॥ ३२ ॥ प्राश्नीयात्प्रोक्षयेद्देहंपुत्रमित्रपरिग्रहम् ॥ विष्णोःपादोदकंपीतंकोटिजन्माघनाशनम् ॥ ३३ ॥ तदेवाष्टगुणंपापंभूमौबिन्दुनिपा
तनात्॥ जलशङ्खंकरेकृत्वास्तुत्वानत्वाप्रदक्षिणम्॥३४॥सततंधार्यतेवारितेनाप्तंजन्मनःफलम् ॥शङ्खोयस्यगृहेनास्तिघण्टावागरुडान्विता॥३५॥
पुरतोवासुदेवस्यनसभागवतःकलौ ॥यानैर्वापादुकाभिर्वायानंभगवतोगृहे ॥ ३६ ॥ देवोत्सवेष्वसेवाचअप्रणामस्तदग्रतः ॥ उच्छिष्टेचैवचाशौचेभगव
द्वन्दनादिकम् ॥ ३७ ॥ एकहस्तप्रणामश्चतत्पुरस्तात्प्रदक्षिणम् ॥ पादप्रसारणंचाग्रेतथापर्यङ्कसेवनम्॥ ३८॥ शयनंभक्षणंचापिमिथ्याभाषणमेवच॥
उच्चैर्भाषामिथोजल्पोरोदनानिचविग्रहः ॥३९॥ निग्रहानुग्रहौचैवस्त्रीषुसाकूतभाषणम् ॥ कम्बलावरणंचैवपरनिन्दापरस्तुतिः ॥४०॥ अश्लीलभाषणं
चैवअधोवायुविमोक्षणम् ॥ शक्तौगौणोपचारश्चअनिवेदितभक्षणम् ॥ ४१ ॥ तत्तत्कालोद्भवानांचफलादीनामनर्पणम् ॥ विनियुक्तावशिष्टस्यप्रदानं
व्यञ्जनस्ययत् ॥ ४२ ॥ स्पष्टीकृत्याशनंचैवपरनिन्दापरस्तुतिः ॥ गुरौमौनंनिजस्तोत्रंदेवतानिन्दनंतथा ॥४३॥ अपराधास्तथाविष्णोर्द्वात्रिंशत्परि
कीर्तिताः ॥ ४४ ॥ "अपराधसहस्राणिक्रियन्तेऽहर्निशंमया ॥ तवाहमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन" ॥ ४५ ॥ इतिमन्त्रंसमुच्चार्यप्रणमेद्दण्डवद्भुवि ॥
अपराधसहस्राणिक्षमतेसर्वदाहरिः ॥ ४६ ॥ सायंप्रातर्द्विजातीनांश्रुत्युक्तमशनंतथा ॥ विष्णुभक्तावशिष्टस्यदिनपापात्प्रमुच्यते ॥ ४७ ॥ अन्नं
ब्रह्मारसोविष्णुःखादयेन्मांसमुच्चरन् ॥ एवंज्ञात्वातुयोभुङ्क्तेसोऽन्नदोषैर्नलिप्यते ॥ ४८ ॥ अलाबुंवर्त्तुलाकारंमसूरंचसवल्कलम् ॥ तालंशुक्तंचवृन्ताकं
नखादेद्वैष्णवोनरः ॥ ४९ ॥ वटाश्वत्थार्कपत्रेषुकुम्भीतिन्दुकपत्रयोः ॥ कोविदारेकदम्बेचनखादेद्वैष्णवोनरः ॥ ५० ॥ श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधि
भाद्रपदेत्यजेत् ॥ आश्विनेमासिदुग्धंचकार्तिकेचामिषंत्यजेत् ॥५१॥ दग्धमन्नंतुजम्बीरंयद्विष्णोरनिवेदितम् ॥बीजपूरंचशाकंचप्रत्यक्षलवणंतथा ॥
॥ ५२ ॥ यदिदैवाच्चभुञ्जीततदातन्नामसंस्मरेत् ॥ हैमन्तिकंसितास्विन्नंधान्यंमुद्गास्तिलायवाः ॥५३॥ कलापकङ्गुनीवाराःशाकंचहिलमोचिका॥
कालशाकंचवास्तूकंमूलकंरक्तकेतरत् ॥ ५४ ॥ लवणेसिन्धुसामुद्रेगव्येचदधिसार्पिषी ॥ पयोऽनुद्धृतसारंचपनसाम्रहरीतकी ॥ ५५ ॥ पिप्पली ॥ ९७ ॥
जीरकंचैवनागरङ्गकतिन्तिडी ॥ कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवम् ॥ ५६ ॥ अतैलपक्वंमुनयोहविष्यान्नंप्रचक्षते ॥ तुलसीपत्रपुष्पाद्यैर्माल्यं

१ 'गुन्द्राः' इ०पा०।

वहतियोनरः ॥ ५७ ॥ विष्णुंतमपिजानीयात्सत्यंसत्यंनसंशयः ॥ धात्रीवृक्षंसमारोप्यविष्णुतुल्योभवेन्नरः ॥ ५८ ॥ कुरुक्षेत्रंविजानीयात्सार्द्धंहस्त
शतत्रयम् ॥ तुलसीकाष्ठघटितैरुद्राक्षाकारकारितैः ॥ ५९ ॥ निर्मितांमालिकांकण्ठेनिधायार्चनमारभेत् ॥ तथाऽऽमलकमालांचसम्यक्पुष्करमालि
काम् ॥ ६० ॥ कण्ठेमालांचयत्नेनधारयेद्विष्णुपूजकः ॥ निर्माल्यंतुलसीमालांशिरस्यपिचधारयेत् ॥ ६१ ॥ निर्माल्यचन्दनेनाङ्गमङ्कयेत्तस्य
नामभिः ॥ ललाटेचगदाधार्यामूर्ध्निचापंशरस्तथा ॥६२॥ नन्दकंचैवहृन्मध्येशङ्खंचक्रंभुजद्वये ॥ शङ्खचक्रान्वितोविप्रःश्मशानेम्रियतेयदि ॥६३॥
प्रयागेयागतिःप्रोक्तासागतिस्तस्यनिश्चिता ॥ योधृत्वातुलसीपत्रंशिरसाविष्णुतत्परः ॥ ६४ ॥ करोतिसर्वकार्याणिफलमाप्नोतिचाक्षयम् ॥
तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितःकर्मआचरन् ॥ ६५ ॥ पितॄणांदेवतानांचकृतंकोटिगुणंभवेत् ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठनिर्मिताम् ॥ ६६ ॥
वहतेयोनरोभक्त्यातस्यनश्यतिपातकम् ॥ पाद्यादिभिरथाभ्यर्च्यइमंमन्त्रमुदीरयेत् ॥ ६७ ॥ यादृष्टानिखिलाघसङ्घशमनीस्पृष्टावपुःपावनी
रोगाणामभिवन्दितानिरसनीसिक्तान्तकत्रासिनी ॥ प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपितान्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यैनमः ॥
॥६८॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवृन्दावनमाहात्म्येदेवीश्वरसंवादेतिलकादिनिर्णयोनामैकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥७९॥ पार्वत्युवाच॥घोरे
कलियुगेप्राप्तेविषयग्राहसङ्कुले ॥ पुत्रदारधनाद्यार्तैस्तत्कथंधार्यतेविभो ॥तदुपायंमहादेवकथयस्वकृपानिधे॥१॥ ईश्वरउवाच॥ हरेर्नामहरेर्नामहरेर्नामै
वकेवलम् ॥ हरेरामहरेकृष्णकृष्णकृष्णेतिमङ्गलम् ॥२॥ एवंवदन्तियेनित्यंनहितान्बाधतेकलिः ॥ अन्तरान्तरकर्माणिकृत्वानामानिचस्मरेत् ॥३॥
कृष्णकृष्णेतिकृष्णेतिकृष्णेत्याहपुनःपुनः ॥मन्नामचैवत्वन्नामयोजयित्वाव्यतिक्रमात् ॥४॥ सोऽपिपापात्प्रमुच्येततूलराशेरिवानलः ॥ जयाद्येतत्त्व
यावाप्यथवाश्रीशब्दपूर्वकम् ॥५॥ तच्चमेमङ्गलंनामजपन्पापात्प्रमुच्यते ॥ दिवानिशिचसन्ध्यायांसर्वकालेषुसंस्मरेत् ॥६॥ अहर्निशंस्मरन्नामंकृष्णं
पश्यतिचक्षुषा ॥ अशुचिर्वाशुचिर्वापिसर्वकालेषुसर्वदा ॥ ७ ॥ नामसंस्मरणादेवसंसारान्मुच्यतेक्षणात् ॥ नानापराधयुक्तस्यनामापिचहरत्यघम् ॥
॥८॥ यज्ञव्रततपोदानंसाङ्गंनैवकलौयुगे ॥ गङ्गास्नानंहरेर्नाम निरपायमिदंद्वयम् ॥ ९ ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वङ्गनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्तेयान्य
थान्यानिहरेःप्रियेणगोविन्दनाम्नानचसन्तिभद्रे ॥ १० ॥ अपवित्रःपवित्रोवासर्वावस्थांगतोऽपिवा ॥ यःस्मरेत्पुण्डरीकाक्षंसबाह्याभ्यन्तरःशुचिः ॥
॥ ११ ॥ नामसंस्मरणादेवतथातस्यार्थचिन्तनात् ॥ सौवर्णींराजतींवापितथापैष्टींस्रगाकृतिम् ॥ १२ ॥ पादयोश्चिह्नितांकृत्वापूजांचैवसमारभेत् ॥

१'कदम्बमालां यत्नेन' इ० पा०। २'अर्चयेत्' इ० 'चर्चयेत् इ० च पा०। ३'जयशङ्कर' इति "गौरीहर' इति, 'वा नामग्रहणमित्यर्थः। ४ 'तत्पादचिन्तनात्' इ०पा०।

दक्षिणस्यपदोऽङ्गुष्ठमूलेचक्रंबिभार्तियः ॥१३॥ तत्रनम्रजनस्यापिसंसारच्छेदनायच॥ मध्यमाङ्गुलिमूलेतुधत्तेकमलमच्युतः ॥ १४ ॥ ध्यातृचित्त
द्विरेफाणांलोभनायातिशोभनम्॥ पद्मस्याधोध्वजंधत्तेसर्वानर्थजयध्वजम् ॥१५॥ कनिष्ठामूलतोवज्रंभक्तपापौघभेदनम् ॥ पार्श्वमध्येऽङ्कुशंभक्तचित्ते
भसकारणम् ॥१६॥ भोगसम्पन्मयंधत्तेयवमङ्गुष्ठपर्वणि ॥ मूलेगदांचपापाद्रिभेदनींसर्वदेहिनाम् ॥१७॥ सर्वविद्याप्रकाशायधत्तेसभगवानजः ॥
पद्मादीन्यपिचिह्नानितत्रदक्षेणयत्पुनः ॥ १८ ॥ वामपादेवसेत्सोऽयंबिभर्तिकरुणानिधिः ॥तस्माद्गोविन्दमाहात्म्यमानन्दरससुन्दरम्॥१९॥ शृणुया
त्कीर्तयेन्नित्यंसनिर्मुक्तोनसंशयः ॥ मासकृत्यंप्रवक्ष्यामिविष्णोःप्रीतिकरंपरम् ॥२०॥ ज्येष्ठेतुस्नापनंकुर्याच्छ्रीविष्णोर्यततःशुचिः॥ दैनन्दिनंतुदुरितं
पक्षमासर्त्तुवर्षजम् ॥२१॥ ब्रह्महत्यासहस्राणिज्ञाताज्ञातकृतानिच ॥ स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानिच ॥ २२ ॥ कोटिकोटिसहस्राणिह्युपपापानि
यानिच ॥ सर्वाण्यथप्रणश्यन्तिपौर्णमास्यांतुवासरे ॥२३॥ आसिञ्चेदच्युतंमूर्ध्नितदैतत्कलशोदकम्॥पुरुषसूक्तमन्त्रेणपावमानीभिरेवच ॥२४॥नालि
केरोदकेनाथतथातालफलाम्बुना ॥ रत्नोदकेनगन्धेनतथापुष्पोदकेनच ॥ २५ ॥ पञ्चोपचारैराराध्ययथाविभवविस्तरैः ॥ घंघण्टायैनमइतिघण्टा
वाद्यंप्रदापयेत्[1] ॥ २६ ॥ पतितस्यमहाध्वानन्यस्तपातकसञ्चये ॥ पाहिमांपापिनंघोरसंसारार्णवपातिनम् ॥ २७ ॥ यएवंकुरुतेविद्वान्ब्राह्मणःश्रोत्रियः
शुचिः ॥ सर्वपापैःप्रमुच्येतविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २८ ॥ आषाढशुक्लैकादश्यांकुर्यात्स्वापमहोत्सवम् ॥ आषाढेचरथंकुर्याच्छ्रावणेश्रवणा
विधिम् ॥ २९ ॥ भाद्रेचजन्मदिवसउपवासपरोभवेत् ॥ प्रसुप्तस्यपरीवर्तमाश्विनेमासिकारयेत् ॥३०॥ उत्थानंश्रीहरेःकुर्यादन्यथाविष्णुद्रोहकृत्॥
शुभेचैवाश्विनेमासिमहामायांचपूजयेत ॥ ३१ ॥ सौवर्णींराजतींवापिविष्णुरूपांबलिंविना ॥ हिंसाद्वेषौनकर्तव्यौधर्मात्माविष्णुपूजकः ॥ ३२ ॥
कार्त्तिकेपुण्यमासेचकामतःपुण्यमाचरेत् ॥ दामोदरायदीपंचप्रांशुस्थानेप्रदापयेत् ॥ ३३ ॥ सप्तवर्तिप्रमाणेनदीपःस्याच्चतुरङ्गुलः ॥ पक्षान्तेचप्रक
र्तव्यादीपमालावलिःशुभा ॥ ३४ ॥ मार्गशीर्षेसितेपक्षेषष्ठ्यांचसितवस्त्रकैः[2] ॥ पूजयेज्जगदीशंचब्रह्माणंचविशेषतः ॥३५॥ पौषेपुष्पाभिषेकंचवर्जये
च्चन्दनंश्लथम् ॥ सङ्क्रान्त्यांमाघमासेचसाधिवासिततण्डुलात् ॥ ३६ ॥ नैवेद्यंविष्णवेदद्यादिमंमन्त्रमुदीरयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यादेवदेवपुरः
स्थितान् ॥ ३७ ॥ अभ्यर्च्यभगवद्भक्तान्द्विजांश्चभगवद्धिया ॥ एकस्मिन्भोजितेभक्तेकोटिर्भवतिभोजिता ॥ ३८ ॥ विप्रभोजनमात्रेणव्यङ्गंसाङ्गं
ध्रुवंभवेत् ॥ पञ्चम्यांशुक्लपक्षेतुस्नापयित्वाचकेशवम् ॥ ३९ ॥ पूजयित्वाविधानेनचूतपल्लवसंयुतैः[3] ॥ फलचूर्णैश्चविविधैर्वासितैःपटसाधितैः ॥४०॥

१ 'निवेदयेत्' इ० पा० । २ 'सितपत्रकैः' इ० पा० । ३ 'चतुःपल्लवसंयुतैः' इ० पा० ।

ाननंरमणीयंचप्रदीप्तंदीपदीपितम् ॥ द्राक्षेक्षुरम्भाजम्बीरनागरङ्गंचपूगकम् ॥ ४१ ॥ नालिकेरंचधात्रींचपनसंचहरीतकीम् ॥ अन्यैश्चवृक्षखण्डैश्च सर्वर्तुकुसुमान्वितैः ॥ ४२ ॥ अन्यैश्चविविधैश्चैवफलपुष्पसमन्वितैः ॥ वितानैःकुसुमोद्दामैर्वारिपूर्णघटैस्तथा ॥ ४३ ॥ चूतशाखोपशाखाभिः शोभितंछत्रचामरैः ॥ जयकृष्णेतिसंस्मृत्यप्रदक्षिणपुरस्सरम् ॥४४॥ विशेषतःकलियुगेदोलोत्सवोविधीयते ॥ फाल्गुनेचचतुर्दश्यामष्टमेयामसंज्ञके॥ ॥ ४५ ॥ अथवापौर्णमास्यांतुप्रतिपत्सन्धिसंज्ञके ॥ पूजयेद्विधिवद्भक्त्याफल्गुचूर्णैश्चतुर्विधैः ॥ ४६ ॥ सितरक्तैर्गौरपीतैःकर्पूरादिविमिश्रितैः ॥ हरिद्रारागयोगाच्चरङ्गरूपैर्मनोहरैः ॥ ४७ ॥ अन्यैर्वारङ्गरूपैश्चप्रीणयेत्परमेश्वरम् ॥ एकादश्यांसमारभ्यपञ्चम्यांतंसमापयेत् ॥ ४८ ॥ पञ्चाहानि त्र्यहानिवादोलोत्सवोविधीयते ॥ दक्षिणाभिमुखंकृष्णंदोलमानंसकृन्नराः ॥ ४९ ॥ दृष्ट्वापराधनिचयैर्मुक्तास्तेनात्रसंशयः ॥ निक्षिप्यजलपात्रेच मासिमाधवसंज्ञके ॥ ५० ॥ सौवर्णपात्रेरौप्येवाताम्रेवाप्यथमृन्मये ॥ तोयस्थयोऽर्चयेद्देवंशालग्रामसमुद्भवम् ॥ ५१ ॥ प्रतिमांवामहाभागेतस्य पुण्यंनगण्यते ॥ दमनारोपणंकृत्वाश्रीविष्णौचसमर्पयेत् ॥ ५२ ॥ वैशाखेश्रावणेभाद्रेकर्तव्यंवातदर्पणम् ॥ पूर्वेपूर्वेतुंवातस्थेदमनादिषुकर्मसु॥ ॥ ५३ ॥ प्रकर्तव्यंविधानेनअन्यथानिष्फलंभवेत् ॥ वैशाखेचतृतीयायांजलमध्येविशेषतः ॥ ५४ ॥ अथवामण्डलेकुर्यान्मण्डपेवाबृहद्वने ॥ सुगन्धचन्दनेनाङ्गंसुपुष्टंचदिनेदिने ॥ ५५ ॥ यथाप्रयत्नतःकुर्यात्कृशाङ्गस्यैवपुष्टिदम् ॥ चन्दनागुरुह्रीबेरकृष्णकुङ्कुमरोचना ॥ ५६ ॥ जटामांसी मुराचैवविष्णोर्गन्धाष्टकंविदुः ॥ तैस्तैर्गन्धयुतैश्चापिविष्णोरङ्गानिलेपयेत् ॥ ५७ ॥ घृष्टंचतुलसीकाष्ठंकर्पूरागुरुयोगतः ॥ अथवाकेसरैर्योज्यंहरि चन्दनमुच्यते ॥५८॥ यात्राकालेचयेकृष्णंभक्त्यापश्यन्तिमानवाः ॥ नतेषांपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि ॥ ५९ ॥ सुगन्धमिश्रितैस्तोयैर्देवदेवंगल न्तिये॥अथवापुष्पमध्येतुस्थापयेज्जगदीश्वरम् ॥६०॥ वृन्दावनंतत्रगत्वाउपस्कृत्यफलानिच ॥ विष्णुभक्तेनयोग्येनभोजयेत्तदशेषतः ॥६१॥ नालि केरफलंबीजकोशंचोद्धृत्यदापयेत् ॥ घोण्टाफलंचपनसंकोशमुद्धृत्यदापयेत् ॥ ६२ ॥ दध्नाविमिश्रितंचान्नंघृतेनाप्लुत्यदापयेत् ॥ पाचितंपिष्टकं पूपमध्वादशघृतेनच ॥ ६३ ॥ तैलैश्चतिलसंमिश्रैःफलंपक्वंप्रदापयेत् ॥ यद्यदेवात्मनःप्रीतंतत्तदीशायदापयेत् ॥ ६४ ॥ दत्त्वानैवेद्यवस्त्रादिनाददीत कथञ्चन ॥ त्यक्तंचविष्णुमुद्दिश्यतद्भक्तेभ्योविशेषतः ॥ ६५ ॥ इतितेकथितंकिञ्चित्समासेनमहेश्वरि ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनस्वयोनिरिवपार्वति ॥६६॥ श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गबोधाधिकारइहचेदलमन्यपाठैः ॥ तत्प्रेमभावरसभक्तिविलासनामहारेषुचेत्खलुमनःकिमुकामिनीभिः ॥ ६७ ॥

१ 'निवातस्थे' इ० पा०।

तच्चेतसाप्रभजतांव्रजबालकेन्द्रंवृन्दावनक्षितितलंयमुनाजलंच ॥ तल्लोकनाथपदपङ्कजधूलिमिश्रलिप्तंवपुःकिलवृथाऽगरुचन्दनाद्यैः ॥ ६८ ॥ इति पा.खं.पं.
प० पु० श्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेउमामहेश्वरसंवादेवृन्दावनमाहात्म्येऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतजीवचिरंसाधोश्रीकृष्णचरि अ०८१
॥ ९९ ॥ तामृतम् ॥ त्वयाप्रकाशितंसर्वंभक्तानांभवतारणम् ॥ १ ॥ श्रीकृष्णलीलांनिखिलांब्रूहिदैनन्दिनींप्रभो ॥ ययाकर्णितयासाधोकृष्णेभक्तिर्विवर्द्धते ॥
॥ २ ॥ गुरोःशिष्यस्यमन्त्रस्यविधानंलक्षणंपृथक् ॥ वदास्माकंमहाभागत्वंहिनःपरमःसुहृत् ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ एकदायमुनातीरेसमासीनंजगद्गु
रुम् ॥ नारदःप्रणिपत्याहदेवदेवंसदाशिवम् ॥ ४ ॥ नारदउवाच ॥ देवदेवमहादेवसर्वज्ञजगदीश्वर ॥ भगवन्धर्मतत्त्वज्ञकृष्णमन्त्रविदांवर ॥ ५ ॥
कृष्णमन्त्रामयालब्धास्त्वत्तोयेचपितुःपरे ॥ तेसर्वेसाधितायत्नान्मन्त्रराजादयोमया ॥ ६ ॥ बहुवर्षसहस्रैस्तुशाकमूलफलाशिना ॥ शुष्कपर्णाम्बु
वाय्वादिभोजिनाचनिराशिना ॥ ७ ॥ स्त्रीणांसन्दर्शनालापवर्जिनाभूमिशायिना ॥ कामादिषड्गुणंजित्वाबाह्येन्द्रियनियम्यता ॥ ८ ॥ एवंकृतेऽपि
नैवात्मासन्तुष्टोममशङ्कर ॥ तद्ब्रूहियत्प्रसिध्येतसंस्काराद्यैर्विनाप्रभो ॥९॥ सकृदुच्चारणादेवददातिफलमुत्तमम्॥ यदियोग्योऽस्मिदेवेशतदामेकृपया
वद ॥ १० ॥ शिवउवाच ॥ साधुपृष्टंमहाभागत्वयालोकहितैषिणा ॥ सुगोप्यमपिवक्ष्यामिमन्त्रचिन्तामणितव ॥११॥ रहस्यानांरहस्यंयद्गुह्यानां
गुह्यमुत्तमम् ॥ नमयाकथितंदेव्यैनाग्रजेभ्यःपुरातव ॥ १२ ॥ वक्ष्यामियुगलंतुभ्यंकृष्णमन्त्रमनुत्तमम् ॥ मन्त्रचिन्तामणिर्नामयुगलंद्वयमेवच ॥
॥ १३ ॥ पर्याया अस्यमन्त्रस्यतथापञ्चपदीतिच ॥ गोपीजनपदंवल्लभान्तंतुचरणानिति ॥ १४ ॥ शरणंचप्रपद्येचएषपञ्चपदात्मकः ॥ मन्त्र
चिन्तामणिःप्रोक्तःषोडशार्णोमहामनुः ॥ १५ ॥ नमोगोपीजनेत्युक्त्वावल्लभाभ्यांवदेत्ततः ॥ पदद्वयात्मकोमन्त्रोदशार्णःखलुकथ्यते ॥१६॥ एतां
पञ्चपदींजप्त्वाश्रद्धयाऽश्रद्धयासकृत् ॥ कृष्णप्रियाणांसान्निध्यंगच्छत्येवनसंशयः ॥ १७ ॥ नपुरश्चरणप्रेक्षानास्यन्यासविधिक्रमः ॥ नदेशकाल
नियमोनारिमित्रादिशोधनम् ॥ १८ ॥ सर्वेऽधिकारिणश्चात्रचण्डालान्तामुनीश्वर ॥ स्त्रियःशूद्रादयश्चापिजडमूकादिपङ्गवः ॥ १९ ॥ अन्येहूणाः
किराताश्चपुलिन्दाःपुष्कसास्तथा ॥ आभीरायवनाःकङ्काःखसाद्याःपापयोनयः ॥ २० ॥ दम्भाहङ्कारपरमाःपापाःपैशून्यतत्पराः ॥ गोब्राह्मणादि
हन्तारोमहोपपातकान्विताः ॥ २१ ॥ ज्ञानवैराग्यरहिताःश्रवणादिविवर्जिताः ॥ एतेचान्येचसर्वेस्युर्मनोरस्याधिकारिणः ॥ २२ ॥ यदि ॥ ९९ ॥
भक्तिर्भवेदेषांकृष्णेसर्वेश्वरेश्वरे॥तदाधिकारिणःसर्वेनान्यथामुनिसत्तम ॥२३॥ याज्ञिकोदाननिरतःसर्वतन्त्रोपसेवकः ॥ सत्यवादीयतिर्वापिवेदवेदाङ्ग

१ ‘सर्वलोकहितैहिणा’ इ० पा०।

पारगः ॥२४॥ ब्रह्मनिष्ठःकुलीनोवातपस्वीव्रततत्परः ॥ अत्राधिकारीनभवेत्कृष्णभक्तिविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्मादकृष्णभक्तायकृतघ्नायनमानिने॥
नचश्रद्धाविहीनायवक्तव्यंनास्तिकायच ॥ २६॥ नचाशुश्रूषवेवाच्यंनासंवत्सरसेविने ॥ श्रीकृष्णेऽनन्यभक्तायदम्भलोभविवर्जिने ॥२७॥ कामक्रोध
विमुक्तायदेयमेतत्प्रयत्नतः ॥ ऋषिश्चैवाहमेतस्यगायत्रीच्छन्दउच्यते ॥ २८ ॥ देवतावल्लवीकान्तोमन्त्रस्यपरिकीर्तितः ॥ सप्रियस्यहरेर्दास्येविनि
योगउदाहृतः ॥२९॥ अचक्राद्यैस्तथामन्त्रैःपञ्चाङ्गानिप्रकल्पयेत्॥अथवापिस्वबीजेनकराङ्गन्यासकौचरेत् ॥३०॥ मन्त्रस्यप्रथमोवर्णोबिन्दुनामूर्ध्नि
भूषितः ॥ गमित्येवंभवेद्बीजंनमःशक्तिरिहोदिता ॥ ३१ ॥ अन्तिमार्णैर्दशाङ्गानितैरेवचतथार्चनम् ॥ गन्धपुष्पादिभिस्तच्चजलैरेवाप्यसम्भवे॥
॥ ३२ ॥ न्यासपूर्वविधानेनकर्तव्यंहरितुष्टये ॥ अतएवास्यमन्त्रस्यन्यासाद्यन्येवदन्तिच ॥ ३३ ॥ सकृदुच्चारणादेवकृतकृत्यत्वदायिनः ॥
तथापिदशधानित्यंजपाद्यर्थंप्रविन्यसेत् ॥ ३४ ॥ अथध्यानंप्रवक्ष्यामिमन्त्रस्यास्यद्विजोत्तम ॥ पीताम्बरंघनश्यामंद्विभुजंवनमालिनम् ॥ ३५ ॥
बर्हिबर्हकृतोत्तंसंशशिकोटिनिभाननम् ॥ घूर्णायमाननयनंकर्णिकारावतंसिनम् ॥ ३६ ॥ अभितश्चन्दनेनाथमध्येकुङ्कुमबिन्दुना ॥ रचितं
तिलकंभालेबिभ्रतंमण्डलाकृतिम् ॥ ३७ ॥ तरुणादित्यसङ्काशकुण्डलाभ्यांविराजितम् ॥ घर्माम्बुकर्णिकाराजद्दर्पणाभकपोलकम् ॥ ३८ ॥
प्रियास्यन्यस्तनयनंलीलापाङ्गोन्नतभ्रुवम् ॥ अग्रभागन्यस्तमुक्ताविस्फुरत्प्रोच्चनासिकम् ॥ ३९ ॥ दशनज्योत्स्नयाराजत्पक्वबिम्बफलाधरम् ॥
केयूराङ्गदसद्रत्नमुद्रिकाभिर्लसत्करम् ॥ ४० ॥ बिभ्रतंमुरलींवामेपाणौपद्मंतथैवच ॥ काञ्चीदामस्फुरन्मध्यंनूपुराभ्यांलसत्पदम् ॥ ४१ ॥
रतिकेलिरसावेशचपलंचपलेक्षणम् ॥ हसन्तंप्रिययासार्द्धंहासयन्तंचतांमुहुः ॥ ४२ ॥ इत्थंकल्पतरोर्मूलेरत्नसिंहासनोपरि ॥ वृन्दारण्येस्मरे
त्कृष्णंसंस्थितंप्रिययासह ॥ ४३ ॥ वामपार्श्वेस्थितांतस्यराधिकांचस्मरेत्ततः ॥ नीलचैलकसंवीतांतप्तहेमसमप्रभाम् ॥ ४४ ॥ पट्टाञ्चलेनावृतार्द्ध
सुस्मेराननपङ्कजाम् ॥ कान्तवक्त्रेन्यस्तनेत्रांचकोरीचञ्चलेक्षणाम् ॥ ४५ ॥ अङ्गुष्ठतर्जनीभ्यांचनिजकान्तमुखाम्बुजे ॥ अर्पयन्तींपूगफलंपर्णचूर्ण
समन्वितम् ॥ ४६ ॥ मुक्ताहारस्फुरच्चारुपीनोन्नतपयोधराम् ॥ क्षीणमध्यांपृथुश्रोणींकिङ्किणीजालमण्डिताम् ॥ ४७ ॥ रत्नताटङ्ककेयूरमुद्रा
वलयधारिणीम् ॥ रणत्कटकमञ्जीररत्नपादाङ्गुलीयकाम् ॥ ४८ ॥ लावण्यसारमुग्धाङ्गींसर्वावयवसुन्दरीम् ॥ आनन्दरससंमग्नांप्रसन्नांनव
यौवनाम् ॥ ४९ ॥ सख्यश्चतस्याविप्रेन्द्रसत्समानवयोगुणाः ॥ तत्सेवनपराभाव्याश्चामरव्यजनादिभिः ॥ ५० ॥ अथतुभ्यंप्रवक्ष्यामिमन्त्रार्थं

१ 'अन्तिमार्णैरथाङ्गानि' इ० पा०।

शृणुनारद ॥ बहिरङ्गःप्रपञ्चस्यस्वांशैर्मायादिशक्तिभिः ॥ ५१ ॥ अन्तरङ्गैस्तथानित्यविभूतैस्तैश्चिदादिभिः ॥ गोपनादुच्यतेगोपीराधिका
कृष्णवल्लभा ॥ ५२ ॥ देवीकृष्णमयीप्रोक्ताराधिकापरदेवता ॥ सर्वलक्ष्मीस्वरूपासाकृष्णाह्लादस्वरूपिणी ॥ ५३ ॥ ततःसाप्रोच्यतेविप्रह्लादिनीति
मनीषिभिः ॥ तत्कलाकोटिकोट्यंशदुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ ५४ ॥ सातुसाक्षान्महालक्ष्मीःकृष्णोनारायणःप्रभुः ॥ नैतयोर्विद्यतेभेदःस्वल्पोऽपि
मुनिसत्तम ॥ ५५॥ इयंदुर्गाहरीरुद्रःकृष्णःशक्रइयंशची ॥ सावित्रीयंहरिर्ब्रह्माधूमोर्णासौयमोहरिः ॥५६॥ बहुनाकिंमुनिश्रेष्ठविनाताभ्यांनकिञ्चन ॥
चिदचिल्लक्षणंसर्वंराधाकृष्णमयंजगत् ॥ ५७ ॥ इत्थंसर्वंतयोरेवविभूतिंविद्धिनारद ॥ नशक्यतेमयावक्तुंवर्षकोटिशतैरपि॥ ५८ ॥ त्रैलोक्येपृथिवी
मान्याजम्बूद्वीपंततोवरम् ॥ तत्रापिभारतंवर्षंतत्रापिमथुरापुरी ॥ ५९ ॥ तत्रवृन्दावनंनामतत्रगोपीकदम्बकम् ॥ तत्रराधासखीवर्गस्तत्रापिराधिका
वरा ॥६०॥ सान्निध्याधिक्यतस्तस्याआधिक्यंस्याद्यथोत्तरम् ॥ पृथिवीप्रभृतीनांतुनान्यत्किञ्चिदिहोदितम्॥६१॥ सैषाहिराधिकागोपीजनस्तस्याः
सखीगणः ॥ तस्याःसखीसमूहस्यवल्लभौप्राणनायकौ ॥६२॥ राधाकृष्णौतयोःपादाःशरणंस्यादिहाश्रये ॥ प्रपद्येगतवानस्मिजीवोऽहंभृशदुःखितः॥
॥ ६३ ॥ सोऽहंयःशरणंप्राप्तोममतस्ययदस्तिच ॥ सर्वंताभ्यांतदर्थंहितद्भोग्यंनह्यहंमम ॥ ६४ ॥ इत्यसौकथितोविप्रमन्त्रस्यार्थःसमासतः ॥
युगलार्थस्तथान्यासःप्रपत्तिःशरणागतिः ॥ ६५ ॥ आत्मार्पणमिमेपञ्चपर्यायास्तेमयोदिताः ॥ अयमेवचिन्तनीयोदिवानक्तमतन्द्रितैः ॥ ६६ ॥
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवृन्दावनमाहात्म्यएकाशीतितमोऽध्यायः ॥८१॥ शिवउवाच॥अथदीक्षाविधिंवक्ष्येशृणुनारदतत्त्वतः ॥ श्रवणादेव
मुच्येतविनातस्यविधानतः ॥ १ ॥ आविरिञ्चिजगत्सर्वंविज्ञायनश्वरंबुधः ॥ आध्यात्मिकादित्रिविधदुःखमेवानुभूयच ॥ २ ॥ अनित्यत्वाच्चसर्वेषां
सुखानांमुनिसत्तम ॥ दुःखपक्षेविनिक्षिप्यतानितेभ्योविवर्जितः ॥ ३ ॥ विरज्यसंसृतेर्हानौसाधनानिविचिन्तयेत् ॥ अनुत्तमसुखस्यापिसम्प्राप्तौ
भृशनिर्वृतः ॥ ४ ॥ नराणांदुष्करत्वंहिविज्ञायचमहामतिः ॥ भृशमार्तस्ततोविप्रःश्रीगुरुंशरणंव्रजेत् ॥ ५ ॥ शान्तोविमत्सरःकृष्णेभक्तोऽनन्यप्रयो
जनः ॥ अनन्यसाधनःश्रीमान्काममलोभविवर्जितः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णरसतत्त्वज्ञःकृष्णमन्त्रविदांवरः ॥ कृष्णमन्त्राश्रयोनित्यंमन्त्रभक्तःसदाशुचिः॥
॥७॥ सद्धर्मशासकोनित्यंसदाचारनियोजकः ॥ सम्प्रदायीकृपापूर्णोविरागीगुरुरुच्यते ॥८॥ एवमादिगुणप्रायःशुश्रूषुर्गुरुपादयोः॥गुरौनितान्तभक्त
श्चमुमुक्षुःशिष्यउच्यते ॥ ९ ॥ यत्साक्षात्सेवनंतस्यप्रेम्णाभगवतोभवेत् ॥ समोक्षःप्रोच्यतेप्राज्ञैर्वेदवेदाङ्गविद्भिः ॥ १० ॥ आश्रित्यस्वगुरोःपादौ
निजवृत्तंनिवेदयेत् ॥ ससन्देहानपाकृत्यबोधयित्वापुनःपुनः ॥ ११ ॥ स्वपादप्रणतंशान्तशुश्रूषुंनिजपादयोः ॥ अतिहृष्टमनाःशिष्यमनुमध्या

पयेत्परम् ॥ १२ ॥ चन्दनेनमृदावापिविलिखेद्बाहुमूलयोः ॥ वामदक्षिणयोर्विप्रशङ्खचक्रयथाक्रमम् ॥ १३ ॥ ऊर्द्ध्वपुण्ड्रंततःकुर्यात्फालादिषुविधा
नतः ॥ ततोमन्त्रद्वयंतस्यदक्षकर्णेविनिर्दिशेत् ॥ १४ ॥ मन्त्रार्थंचवदेत्तस्मैयथावदनुपूर्वशः ॥ दासशब्दयुतंनामधार्यंतस्यप्रयत्नतः ॥ १५ ॥ ततो
ऽतिभक्त्यासस्नेहंवैष्णवान्भोजयेद्बुधः ॥ श्रीगुरुंपूजयेच्चापिवस्त्रालङ्करणादिभिः ॥ १६ ॥ सर्वस्वंगुरवेदद्यात्तदर्द्धंवामहामुने ॥ स्वदेहमपिनिक्षिप्य
गुरौस्थेयमकिञ्चनैः ॥ १७ ॥ यएतैःपञ्चभिर्विद्वान्संस्कारैःसंस्कृतोभवेत् ॥ दास्यभागीसकृष्णस्यनान्यथाकल्पकोटिभिः ॥ १८ ॥ अङ्कनंचोर्द्ध्व
पुण्ड्रश्चमन्त्रोनामविधारणम्॥पञ्चमोयागइत्युक्ताःसंस्काराःपूर्वसूरिभिः ॥१९॥ अङ्कनंशङ्खचक्राद्यैःसच्छिद्रंपुण्ड्रमुच्यते॥दासशब्दयुतंनाममन्त्रोयुगल
संज्ञकः ॥ २० ॥ गुरुवैष्णवयोःपूजायागइत्यभिधीयते ॥ एतेपरमसंस्कारामयातेपरिकीर्तिताः ॥ २१ ॥ अथतुभ्यंप्रपन्नानांधर्मान्वक्ष्यामिनारद ॥
यानास्थायगमिष्यन्तिहरिधामनराःकलौ ॥ २२ ॥ इत्थंगुरोर्लब्धमन्त्रोगुरुभक्तिपरायणः ॥ सेवमानोगुरुंनित्यंतत्कृपांभावयेत्सुधीः ॥ २३ ॥ सतां
धर्मांस्ततःशिक्षेत्प्रपन्नानांविशेषतः ॥ स्वेष्टदेवधियानित्यंवैष्णवान्परितोषयत् ॥२४॥ ताडनंभर्त्सनंकामीभोग्यत्वेनयथास्त्रियः ॥ गृह्णातिवैष्णवानां
चतत्तद्ग्राह्यंतथाबुधैः ॥ २५ ॥ ऐहिक्यामुष्मिकीचिन्तानैवकार्याकदाचन ॥ ऐहिकंतुसदाभाव्यंपूर्वाचरितकर्मणा ॥ २६ ॥ आमुष्मिकंतथाकृष्णः
स्वयमेवकरिष्यति ॥ अतोहितत्कृतेत्याज्यःप्रयत्नःसर्वथानरैः ॥ २७ ॥ सर्वोपायपरित्यागःकृष्णीयात्मतयाऽर्चनम् ॥ सुचिरंप्रोषितेकान्तेयथापति
परायणा ॥ २८ ॥ प्रियानुरागिणीदीनातस्यसङ्गैककाङ्क्षिणी ॥ तद्गुणान्भावयेन्नित्यंगायत्यपिशृणोतिच ॥ २९ ॥ श्रीकृष्णगुणलीलादिस्मरणादि
तथाचरेत ॥ नपुनःसाधनत्वेनकार्यंतत्तुकदाचन ॥३०॥ चिरंप्रोष्यागतंकान्तंप्राप्यकान्तधियायथा ॥ चुम्बन्तीवाश्लिष्यन्तीवनेत्रान्तेनपिबन्त्यपि॥
॥ ३१ ॥ ब्रह्मानन्दगतेवाशुसेवतेपरयामुदा ॥ श्रीमदर्चावतारेणतथापरिचरेद्धरिम् ॥ ३२ ॥ अनन्यशरणोनित्यंतथैवानन्यसाधनः ॥ अनन्य
साधनार्थत्वात्स्यादनन्यप्रयोजनः ॥ ३३ ॥ नान्यंचपूजयेद्देवंननमेत्तंस्मरेन्नच ॥ नचपश्येन्नगायेच्चनचनिन्देत्कदाचन ॥ ३४ ॥ नान्योच्छिष्टंच
भुञ्जीतनान्यशेषंचधारयेत् ॥ अवैष्णवानांसम्भाषावन्दनादिविवर्जयेत् ॥ ३५ ॥ ईशवैष्णवयोर्निन्दांशृणुयान्नकदाचन ॥ कर्णौपिधायगन्तव्यं
शक्तौदण्डंसमाचरेत ॥ ३६ ॥ आश्रित्यचातकींवृत्तिंदेहपातावधिद्विज ॥द्वयस्यार्थंभावयित्वाऽस्थेयमित्येवमेमतिः ॥३७॥ सरःसमुद्रनद्यादीन्विहाय
चातकोयथा ॥ तृषितोम्रियतेवापियाचतेवापयोधरम् ॥३८॥ एवमेवप्रयत्नेनसाधनानिविचिन्तयेत्॥स्वेष्टदेवःसदायाच्योगतिस्त्वंमेभवेरिति ॥३९॥
स्वेष्टदेवतदीयानांगुरोरपिविशेषतः ॥ आनुकूल्येसदास्थेयंप्रातिकूल्यंविवर्जयेत् ॥ ४० ॥ सकृत्प्रपन्नोवक्ष्यामिकल्याणगुणतांतयोः ॥ विचिन्त्य

संसारसागरान्नाथौमित्रपुत्रगृहाकुलात ॥ गोप्तारौमेयुवामेवप्रपन्नभयभञ्जनौ ॥४२॥ योऽहंममास्तियत्किञ्चि
विश्वसेदेतौमामिमाबुद्धरिष्यतः ॥४१॥ संसारसागरान्नाथौमित्रपुत्रगृहाकुलात ॥ गोप्तारौमेयुवामेवप्रपन्नभयभञ्जनौ ॥४२॥ योऽहंममास्तियत्किञ्चि
दिहलोकेपरत्रच ॥ तत्सर्वंभवतोरद्यचरणेषुसमर्पितम् ॥ ४३ ॥ अहमस्म्यपराधानामालयस्त्यक्तसाधनः ॥ अगतिश्चततोनाथौभवन्तावेव
मेगतिः ॥ ४४ ॥ तवास्मिराधिकाकान्तकर्मणामनसागिरा ॥ कृष्णकान्तेतवैवास्मियुवामेवगतिर्मम ॥ ४५ ॥ शरणंवांप्रपन्नोऽस्मिकरुणा
निकराकरौ ॥ प्रसादंकुरुतंदास्यंमयिदुष्टेऽपराधिनि ॥ ४६ ॥ इत्येवंजपतानित्यंस्थातव्यंपद्यपञ्चकम् ॥ अचिरादेवतद्दास्यमिच्छतामुनि
सत्तम ॥ ४७ ॥ बाह्यधर्मामयाह्येतेसंक्षेपेणोपवर्णिताः ॥ आन्तरःपरमोधर्मःप्रपन्नानामथोच्यते ॥ ४८ ॥ कृष्णप्रियासखीभावंसमाश्रित्यप्रय
ततः ॥ तयोःसेवांप्रकुर्वीतदिवानक्तमतन्द्रितः ॥ ४९ ॥ उक्तोमन्त्रस्तदङ्गानितथातस्याधिकारिणः ॥ तद्धर्माश्चतथातेभ्यःफलंमन्त्रस्यनारद ॥
॥ ५० ॥ अनुतिष्ठत्वमप्येतत्तयोर्दास्यमवाप्स्यसि ॥ स्वाधिकारक्षयेविप्रसन्देहोनात्रकश्चन ॥ ५१ ॥ सकृन्मात्रप्रपन्नायतवास्मीतिचयाचते ॥
निजदास्यंहरिर्दद्यान्नमेऽत्रास्तिविचारणा ॥ ५२ ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ श्रुतपूर्वंमयाकृष्णात्साक्षाद्भगवतःपरम् ॥ ५३ ॥ एषते
कथितोधर्मआन्तरोमुनिसत्तम ॥ गुह्याद्गुह्यतमोगोपनीयःप्रयत्नतः ॥५४॥ मन्त्ररत्नमहंपूर्वंजपन्कैलासमूर्धनि॥ध्यायन्नारायणंदेवमवसंगहनेवने ॥
॥ ५५ ॥ ततस्तुभगवांस्तुष्टःप्रादुरासममाग्रतः ॥ व्रियतांवरइत्युक्तेमयाप्युद्घाट्यलोचने ॥ ५६ ॥ दृष्टोदेवः[१]प्रियायुक्तःसंस्थितोगरुडोपरि ॥ प्रणि
पत्यावोचमहंवरदंकमलापतिम् ॥ ५७ ॥ यद्रूपंतेकृपासिन्धोपरमानन्ददायकम् ॥ सर्वानन्दाश्रयंनित्यंमूर्तिमत्सर्वतोऽधिकम् ॥ ५८ ॥ निर्गुणं
निष्क्रियंशान्तंयद्ब्रह्मेतिविदुर्बुधाः ॥ तदहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांपरमेश्वर ॥ ५९ ॥ ततोमामाहभगवान्प्रपन्नंकमलापतिः ॥ तदद्यद्रक्ष्यसेरूपंयत्ते
मनसिकाङ्क्षितम् ॥ ६० ॥ यमुनापश्चिमेतीरेगच्छवृन्दावनंमम ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधेदेवः[१]प्रियायुक्तोजगत्पतिः ॥ ६१ ॥ अहमप्यागतस्तर्हियमुनाया
स्तटंशुभम् ॥ तत्रकृष्णमपश्यंचसर्वदेवेश्वरेश्वरम् ॥ ६२ ॥ गोपवेषधरंकान्तंकिशोरवयसान्वितम् ॥ प्रियास्कन्धेसुविन्यस्तवामहस्तंमनोहरम् ॥
॥ ६३ ॥ हसन्तंहासयन्तंतांमध्येगोपीकदम्बके ॥ स्निग्धमेघसमाभासंकल्याणगुणमन्दिरम् ॥ ६४ ॥ प्रहस्यचततःकृष्णोमामाहामृतभाषणः ॥
अहंतेदर्शनंयातोज्ञात्वारुद्रतवेप्सितम् ॥ ६५ ॥ यदद्यमेत्वयादृष्टमिदंरूपमलौकिकम् ॥ घनीभूतामलप्रेमसच्चिदानन्दविग्रहम् ॥६६॥ नीरूपंनिर्गुणं
व्यापिक्रियाहीनंपरात्परम् ॥ वदन्त्युपनिषत्सङ्घाइदमेवममानघम् ॥ ६७ ॥ प्रकृत्युत्थगुणाभावादनन्तत्वात्तथेश्वरम् ॥ असिद्धत्वान्मद्गुणानां

१ 'श्रिया सार्धम्' इ० पा० ।

निर्गुणंमांवदन्तिहि ॥ ६८ ॥ अदृश्यत्वान्ममैतस्यरूपस्यचर्मचक्षुषा ॥ अरूपंमांवदन्त्येतेवेदाःसर्वेमहेश्वर ॥ ६९ ॥ व्यापकत्वाच्चिदंशेनब्रह्मेति
चविदुर्बुधाः ॥ अकर्तृत्वात्प्रपञ्चस्यनिष्क्रियंमांवदन्तिहि ॥ ७० ॥ मायागुणैर्यतोमेंऽशाःकुर्वन्तिसर्जनादिकम् ॥ नकरोमिस्वयंकिञ्चित्सृष्ट्यादिक
महंशिव ॥ ७१ ॥ अहमासांमहादेवगोपीनांप्रेमविह्वलः॥क्रियान्तरंनजानामिनात्मानमपिनारद ॥ ७२॥ विहराम्यनयानित्यमस्याःप्रेमवशीकृतः ॥
इमांतुमत्प्रियांविद्धिराधिकांपरदेवताम् ॥ ७३ ॥ अस्याश्चपरितःपश्यसख्यःशतसहस्रशः ॥ नित्याःसर्वाइमारुद्रयथाहंनित्यविग्रहः ॥ ७४ ॥ गोपा
गावोगोपिकाश्चसदावृन्दावनंमम ॥ सर्वमेतन्नित्यमेवचिदानन्दरसात्मकम् ॥ ७५ ॥ इदमानन्दकन्दाख्यंविद्धिवृन्दावनंमम ॥ यस्मिन्प्रवेशमात्रेणन
पुनःसंसृतिंविशेत् ॥ ७६ ॥ मद्वनंप्राप्ययोमूढःपुनरन्यत्रगच्छति ॥ सआत्महाभवेदेवसत्यंसत्यंमयोदितम् ॥ ७७ ॥ वृन्दावनंपरित्यज्यनैवगच्छा
म्यहंक्वचित् ॥ निवसाम्यनयासार्द्धमहमत्रैवसर्वदा ॥ ७८ ॥ इत्येवंसर्वमाख्यातंयत्तेरुद्रहृदिस्थितम् ॥ कथयस्वममेदानींकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि॥
॥ ७९ ॥ ततस्तमब्रवंदेवमहंचमुनिसत्तम ॥ ईदृशस्त्वंकथंलभ्यस्तमुपायंवदस्वमे ॥ ८० ॥ ततोमामाहभगवान्साधुरुद्रतवोदितम् ॥ अतिगुह्यतमं
ह्येतद्गोपनीयंप्रयत्नतः ॥ ८१ ॥ सकृदावांप्रपन्नोयउपास्तेत्यक्तसाधनः ॥ गोपीभावेनदेवेशसमामेतिनचेतरः ॥ ८२ ॥ सकृदावांप्रपन्नोवा
मत्प्रियामेकिकामुत॥सेवतेऽनन्यभावेनसमामेतिनसंशयः ॥८३॥ योमामेवप्रपन्नश्चमत्प्रियांनमहेश्वर॥नकदापिसचाप्नोतिमामेवंतेमयोदितम् ॥८४॥
सकृदेवप्रपन्नोयस्तवास्मीतिवदेदपि ॥ साधनेनविनाप्येवमामाप्नोतिनसंशयः ॥ ८५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमत्प्रियांशरणंव्रजेत् ॥ आश्रित्यमत्प्रियां
रुद्रमांवशीकर्त्तुमर्हसि ॥८६॥ इदंरहस्यंपरममयातेपरिकीर्तितम् ॥ त्वयाप्येतन्महादेवगोपनीयंप्रयत्नतः ॥ ८७ ॥ त्वमप्येनांसमाश्रित्यराधिकांमम
वल्लभाम् ॥ जपन्मेयुगलंमन्त्रंसदातिष्ठमदालये ॥ ८८ ॥ शिवउवाच ॥ इत्युक्त्वादक्षिणेकर्णेममकृष्णोदयानिधिः ॥ उपदिश्यपरंमन्त्रंसंस्कारांश्च
विधायहि ॥८९॥ सगणोऽन्तर्दधेविप्रतत्रैवममपश्यतः॥अहमप्यत्रतिष्ठामितदारभ्यनिरन्तरम् ॥९०॥ सर्वमेतन्मयातुभ्यंसाङ्गमेवप्रकीर्तितम्॥अधुना
वदविप्रेन्द्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥९१॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवृन्दावनमाहात्म्येद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ नारदउवाच ॥ भग
वन्सर्वमाख्यातंयद्यत्पृष्टंमयागुरो ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिभावमार्गमनुत्तमम् ॥ १ ॥ शिवउवाच ॥ साधुविप्रत्वयापृष्टंसर्वलोकहितैषिणा ॥ रहस्य
मपिवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥२॥ दास्यःसखायःपितरौप्रेयस्यश्चहरेरिह॥सर्वेनित्यामुनिश्रेष्ठवसन्तिंगुणशालिनः ॥ ३ ॥ यथाप्रकटलीलायांपुरा

१ 'तत्तुल्यागुणशालिनः' इ० पा० ।

णेषुप्रकीर्तिताः ॥ तथातेनित्यलीलायांसन्तिवृन्दावनेभुवि ॥४॥गमनागमनेनित्यंकरोतिवनगोष्ठयोः ॥गोचारणंवयस्यैश्चविनाऽसुरविघातनम् ॥५॥
परकीयाभिमानिन्यस्तथातस्यप्रियाजनाः ॥ प्रच्छन्नेनैवभावेनरमयन्तिनिजप्रियम् ॥६॥ आत्मानंचिन्तयेत्तत्रतासांमध्येमनोरमाम् ॥ रूपयौवन
सम्पन्नांकिशोरींप्रमदाकृतिम् ॥७॥ नानाशिल्पकलाभिज्ञांकृष्णभोगानुरूपिणीम् ॥ प्रार्थितामपिकृष्णेनतत्रभोगपराङ्मुखीम् ॥८॥राधिकानुचरींतत्र
तत्सेवनपरायणाम्॥कृष्णादप्यधिकंप्रेमराधिकायांप्रकुर्वतीम् ॥९॥प्रीत्यानुदिवसंयत्नात्तयोःसङ्गमकारिणीम् ॥तत्सेवनसुखाह्लादभावेनातिसुनिर्वृताम्
॥१०॥ इत्यात्मानंविचिन्त्यैवतत्रसेवांसमाचरेत् ॥ ब्राह्मंमुहूर्त्तमारभ्ययावत्स्यात्तुमहानिशा ॥११॥ नारदउवाच॥हरेर्दैनन्दिनींलीलांश्रोतुमिच्छामि
तत्त्वतः॥लीलामजानतासेव्योमनसातुकथंहरिः ॥ १२ ॥ शिवउवाच ॥ नाहंजानामितांलीलांहरेर्नारदतत्त्वतः ॥ वृन्दादेवीमितोगच्छसातेलीलांप्रव
क्ष्यति ॥१३॥ अविदूरइतःस्थानात्केशीतीर्थसमीपतः ॥सखीसङ्घवृतासास्तेगोविन्दपरिचारिका ॥१४॥ सूतउवाच॥इत्युक्तस्तंपरिक्रम्यहृष्टोनत्वापुनः
पुनः ॥वृन्दाश्रमंजगामाथनारदोमुनिसत्तमः ॥१५॥ वृन्दापिनारदंदृष्ट्वाप्रणम्यचपुनःपुनः ॥उवाचचमुनिश्रेष्ठकथमत्रागतिस्तव ॥१६॥ नारदउवाच॥
त्वत्तोवेदितुमिच्छामिनैत्यकंचरितंहरेः ॥ तदादितोममब्रूहियदियोग्योऽस्मिशोभने ॥१७॥ वृन्दोवाच ॥ रहस्यमपिवक्ष्यामिकृष्णभक्तोऽसिनारद ॥
नप्रकाश्यंत्वयाप्येतद्गुह्याद्गुह्यतरंमहत् ॥ १८ ॥ मध्येवृन्दावनेरम्येपञ्चाशत्कुञ्जमण्डिते ॥ कल्पवृक्षनिकुञ्जेतुदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ १९ ॥ निद्रितौ
तिष्ठतस्तल्पेनिबिडालिङ्गितौमिथः ॥ मदाज्ञाकारिभिःपश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि ॥ २० ॥ गाढालिङ्गनजानन्दमाप्तौतद्भङ्गकातरौ ॥ नमनःकुरुत
स्तल्पात्समुत्थातुंमनागपि ॥ २१ ॥ ततश्चसारिकासङ्घैःशुकाद्यैःपरितोमुहुः ॥ बोधितौविविधैर्वाक्यैःस्वतल्पादुदतिष्ठताम् ॥ २२ ॥ उपविष्टौ
ततोदृष्ट्वासख्यस्तल्पेमुदान्वितौ ॥ प्रविश्यसेवांकुर्वन्तितत्कालेह्युचितांतयोः ॥ २३ ॥ पुनश्चसारिकावाक्यैस्तावुत्थायस्वतल्पतः ॥ गच्छतःस्वस्व
भवनंभीत्युत्कण्ठाकुलौततः ॥ २४ ॥ प्रातश्चबोधितोमात्रातल्पादुत्थायसत्वरः ॥ कृत्वाकृष्णोदन्तकाष्ठंबलदेवसमन्वितः ॥ २५ ॥ मात्रानुमोदितो
यातिगोशालांसखिभिर्वृतः ॥ राधापिबोधिताविप्रवयस्याभिःस्वतल्पतः ॥ २६ ॥ उत्थायदन्तकाष्ठादिकृत्वाभ्यङ्गंसमाचरेत् ॥ स्नानवेदींततो
गत्वास्नापितासानिजालिभिः ॥ २७॥ भूषागृहेव्रजेत्तत्रवयस्याभूषयन्त्यपि ॥ भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गन्धमाल्यानुलेपनैः ॥ २८ ॥ ततःसखीजनैस्तस्याः
श्वश्रूंसम्प्रार्थ्ययत्नतः ॥ पक्तुमाहूयतेस्वन्नंससखीसायशोदया ॥ २९ ॥ नारदउवाच ॥ कथमाहूयतेदेवीपाकार्थंतुयशोदया ॥ सतीषुपाककर्त्रीषु
रोहिणीप्रमुखास्वपि ॥ ३० ॥ वृन्दोवाच ॥ पूर्वंदुर्वाससादत्तोवरस्तस्यैमहामुने ॥ इतिकात्यायनीवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयापुरा ॥ ३१ ॥ त्वया ॥ १०२

यत्पच्यतेदेवितदन्नंमदनुग्रहात् ॥ मिष्टंस्यादमृतस्पर्द्धिभोक्तुरायुष्करंतथा॥ ३२॥ इत्याह्वयतितांनित्यंयशोदापुत्रवत्सला॥आयुष्मान्मेभवेत्पुत्रःस्वादु
लोभात्तथासती ॥ ३३ ॥ श्रुत्वानुमोदिताहृष्टासापिनन्दालयंव्रजेत् ॥ ससखीप्रकरातत्रगत्वापाकंकरोतिच ॥ ३४ ॥ कृष्णोऽपिदुग्ध्वागाःकाश्चि
द्दोहयित्वाजनैःपराः ॥ आगच्छतिपितुर्वाक्यात्स्वगृहंसखिभिर्वृतः ॥ ३५ ॥ अभ्यङ्गमर्दनंकृत्वादासैःसंस्नापितोमुदा॥ धौतवस्त्रधरःस्रग्वीचन्दनाक्त
कलेवरः ॥ ३६ ॥ द्विफालबद्धचिकुरैर्ग्रीवाभालोपरिस्फुरन् ॥ चन्द्राकारस्फुरद्भालतिलकालकरञ्जितः ॥ ३७ ॥ कङ्कणाङ्गदकेयूररत्नमुद्रालसत्करः ॥
मुक्ताहारस्फुरद्वक्षामकराकृतिकुण्डलः ॥ ३८ ॥ मुहुराकारितोमात्राप्रविशेद्भोजनालयम् ॥ अवलम्ब्यकरंसख्युर्बलदेवमनुव्रतः ॥ ३९ ॥ भुक्तेऽथ
विविधान्नानिभ्रात्राचसखिभिर्वृतः ॥ हासयन्विविधैर्हास्यैःसखींस्तैर्हसतिस्वयम् ॥ ४० ॥ इत्थंभुक्त्वातथाचम्यदिव्यखट्वोपरिक्षणम् ॥ विश्रम्यसेवकै
र्दत्तताम्बूलंविभजन्नदन् ॥ ४१ ॥ गोपवेषधरःकृष्णोधेनुवृन्दपुरस्सरः ॥ व्रजवासिजनैःप्रीत्यासर्वैरनुगतःपथि ॥४२॥ पितरंमातरंनत्वानेत्रान्तेनापि
तंगणम् ॥ यथायोग्यंतथाचान्यान्विनिवर्त्यवनंव्रजेत् ॥ ४३ ॥ वनंप्रविश्यसखिभिःक्रीडयित्वाक्षणंततः ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रवनेविक्रीडतेमुदा ॥
॥ ४४ ॥ वञ्चयित्वाततःसर्वान्द्वित्रैःप्रियसखैर्वृतः ॥ सङ्केतकंव्रजेद्धर्षात्प्रियासन्दर्शनोत्सुकः ॥ ४५ ॥ सापिकृष्णंवनंयातंदृष्ट्वास्वंगृहमागता ॥
सूर्यादिपूजाव्याजेनकुसुमाहृतयेतथा ॥ ४६ ॥ वञ्चयित्वागुरून्यातिप्रियसङ्गेच्छयावनम् ॥ इत्थंतौबहुयत्नेनमिलित्वाकाननेततः ॥ ४७ ॥
विहारैर्विविधैस्तत्रदिनंविक्रीडतोमुदा ॥ दोलायांचसमारूढौसखिभिर्दोलितौक्वचित् ॥ ४८ ॥ क्वापिवेणुंकरस्रस्तंप्रिययापहृतंहरिः ॥ अन्वेषयन्नपा
लब्धोविप्रलब्धप्रियागणैः ॥ ४९॥ हसितैर्बहुधाताभिर्हासितस्तत्रतिष्ठति ॥ वसन्तवायुनाजुष्टंवनखण्डंमुदाक्वचित् ॥५० ॥ प्रविश्यचन्दनाम्भोभिः
कुङ्कुमादिजलैरपि ॥ निषिञ्चतोयंत्रमुक्तैस्तत्पङ्कैर्लिम्पतोमिथः ॥ ५१ ॥ सख्योऽप्येवंनिषिञ्चन्तिताश्चतौसिञ्चतःपुनः ॥ वसन्तवायुजुष्टेषुवन
षण्डेषुसर्वतः ॥ ५२ ॥ तत्तत्कालोचितैर्नानाविहारैःसगणौद्विज ॥ श्रान्तौक्वचिद्वृक्षमूलमासाद्यमुनिसत्तम ॥ ५३ ॥ उपविश्यासनेदिव्येमधुपानंप्रच
क्रतुः ॥ ततोमधुमदोन्मत्तौनिद्रयामीलितेक्षणौ ॥ ५४ ॥ मिथःपाणीसमालम्ब्यकामबाणवशंगतौ ॥ रिरंसूविशतःकुञ्जंस्खलद्वाङ्मनसौपथि ॥
॥ ५५ ॥ क्रीडतश्चततस्तत्रकरिणीयूथपौयथा ॥ सख्योऽपिमधुभिर्मत्तानिद्रयापीडितेक्षणाः ॥ ५६ ॥ अभितोमञ्जुकुञ्जेषुसर्वाएवापिशिश्यिरे ॥
॥ ५७ ॥ सर्वासांसंनिधिंगच्छेत्प्रिययाप्रेरितोमुहुः ॥ रमयित्वाचताःसर्वाःकरिणीर्गजराडिव ॥ ५८ ॥ प्रियया
पृथगेकेनवपुषाकृष्णोऽपियुगपद्विभुः ॥ ५७॥ सर्वासांसंनिधिंगच्छेत्प्रिययाप्रेरितोमुहुः ॥ रमयित्वाचताःसर्वाःकरिणीर्गजराडिव ॥ ५८ ॥ प्रियया
चतथाताभिःक्रीडार्थंचसरोव्रजेत् ॥ जलसेकैर्मिथस्तत्रक्रीडतःसगणौततः ॥ ५९ ॥ वासःस्रक्चन्दनैर्दिव्यैर्भूषणैरपिभूषितौ ॥ तत्रैवसरसस्तीरे

दिव्यरत्नमयेगृहे ॥६०॥ प्रागेवफलमूलानिकल्पितानिमयामुने ॥ हरिस्तुप्रथमंभुक्त्वाकान्तयापरिवेष्टितः ॥ ६१ ॥ द्वित्राभिःसेवितोगच्छेच्छय्यां
पुष्पविनिर्मिताम्॥ताम्बूलैर्व्यजनैस्तत्रपादसंवाहनादिभिः ॥६२॥ सेव्यमानोहसंस्ताभिर्मोदतेप्रेयसींस्मरन् ॥ राधिकापिहरौसुतेसगणामुदितान्तरा॥
॥ ६३ ॥ अपितत्रगतप्राणातदुच्छिष्टंभुनक्ति च ॥ किञ्चिदेवततोभुक्त्वाव्रजेच्छय्यानिकेतनम् ॥ ६४ ॥ द्रष्टुंकान्तमुखाम्भोजंचकोरीवनिशाकरम् ॥
ताम्बूलचर्वितंतस्यतत्रत्याभिर्निवेदितम् ॥ ६५ ॥ ताम्बूलान्यपिचाश्नातिविभजन्तीप्रियालिषु ॥ कृष्णोऽपितासांशुश्रूषुःस्वच्छन्दभाषितंमिथः ॥
॥ ६६ ॥ प्राप्तनिद्रइवाभातिविनिद्रोऽपिपटावृतः ॥ ताश्चक्ष्वेलीक्षणंकृत्वाकुतश्चिदनुमानतः ॥ ६७ ॥ विदश्यरसनांदद्भिःपश्यन्त्योऽन्योन्य
माननम् ॥ विलीनाइवलज्जाब्धौक्षणमूचुर्नकिञ्चन ॥ ६८ ॥ क्षणादेवततोवस्त्रंदूरीकृत्यतदङ्गतः ॥ साधुनिद्रांगतोऽसीतिहासयन्त्योहसन्ति
च ॥ ६९ ॥ एवंतैर्विविधैर्हास्यैरममाणौगणःसह ॥ अनुभूयक्षणंनिद्रासुखंचमुनिसत्तम ॥ ७० ॥ उपविश्यासनेदिव्येसगणौविस्तृतेमुदा ॥
पणीकृत्यमिथोहारचुम्बाश्लेषपरिच्छदान् ॥ ७१ ॥ अक्षैर्विक्रीडतःप्रेम्णानर्मालापपुरस्सरम् ॥ पराजितोऽपिप्रिययाजितोऽहमितिवैब्रुवन् ॥ ७२ ॥
हारादिग्रहणेतस्याःप्रवृत्तस्ताडयतेतया ॥ तयैवंताडितःकृष्णःकरेणास्यसरोरुहे ॥ ७३ ॥ विषण्णमानसोभूत्वागन्तुंप्रकुरुतेमतिम् ॥ जितोऽस्मि
चेत्त्वयादेविगृह्यतांयत्पणीकृतम् ॥ ७४ ॥ चुम्बनादिमयादत्तमित्युक्त्वासातथाचरेत ॥ कौटिल्यंतद्भ्रुवोर्द्रष्टुंश्रोतुंतद्भर्त्सनंवचः ॥ ७५ ॥ ततः
सारीशुकानांचश्रुत्वावागाहवंमिथः ॥ निर्गच्छतस्ततःस्थानाद्गन्तुकामौगृहंप्रति ॥ ७६ ॥ कृष्णःकान्तामनुज्ञाप्यगवामभिमुखंव्रजेत् ॥ सातुसूर्यगृहं
गच्छेत्सखीमण्डलसंयुता ॥ ७७ ॥ कियद्दूरंततोगत्वापरावृत्यहरिःपुनः ॥ विप्रवेषंसमास्थाययातिसूर्यगृहंप्रति ॥ ७८ ॥ सूर्यंप्रपूजयेत्तत्रप्रार्थितस्त
त्सखीजनैः ॥ तदैवकल्पितैर्वेदैःपरिहासविगर्भितैः ॥७९॥ ततस्ताज्ञापितंकान्तंपरिज्ञायविचक्षणाः ॥ आनन्दसागरेमग्नानविदुःस्वंनचापरम्॥८०॥
विहारैर्विविधैरेवंसार्द्धयामद्वयंमुने ॥ नीत्वागृहंव्रजेयुस्ताःसचकृष्णोगवांव्रजेत् ॥८१॥ सङ्गम्यस्वसखीन्कृष्णोगृहीत्वागाःसमन्ततः ॥ आगच्छति
व्रजंहर्षान्नादयन्मुरलींमुने ॥८२॥ ततोनन्दादयःसर्वेश्रुत्वावेणुरवंहरेः ॥ गोधूलिपटलव्याप्तंदृष्ट्वाचापिनभस्तलम् ॥ ८३ ॥ विसृज्यसर्वकर्माणिस्त्रियो
बालादयोऽपिच ॥ कृष्णस्याभिमुखंयान्तितद्दर्शनसमुत्सुकाः ॥ ८४ ॥ राजमार्गेव्रजद्वारियत्रसर्वेव्रजौकसः ॥ कृष्णोऽपितान्समागम्ययथावदनु
पूर्वशः ॥८५॥ दर्शनस्पर्शनैर्वाचास्मितपूर्वावलोकनैः ॥ गोपवृद्धान्नमस्कारैःकायिकैर्वाचिकैरपि ॥ ८६ ॥ अष्टाङ्गपातैःपितरौरोहिणीमपिनारद ॥
नेत्रान्तसूचितेनैवविनयेनप्रियांतथा ॥८७॥ एवंतैस्तत्रयथायोग्यंव्रजौकोभिःप्रपूजितः ॥ गवालयेतथागाश्चसम्प्रवेश्यसमन्ततः॥८८॥पितृभ्यामर्थितो

यातिश्चात्रासहनिजालयम् ॥ स्नात्वापीत्वातत्रकिञ्चिद्भुक्त्वामात्रानुमोदितः ॥ ८९ ॥ गवालयंपुनर्यातिदोग्धुकामोगवांपयः ॥ ताश्चदुग्ध्वादोह
यित्वापाययित्वाचकाश्चन ॥ ९० ॥ पित्रासार्द्धंगृहंयातितत्रभावशतानुगः ॥ तत्रपित्रापितृव्यैश्चतत्पुत्रैश्चबलेनच ॥ ९१ ॥ भुनक्तिविविधान्नानि
चर्व्यचोष्यादिकानिच ॥ तन्मतिःप्रार्थनात्पूर्वंराधिकाचतदैवह ॥ ९२ ॥ प्रस्थापयेत्सखीद्वारापक्वान्नानितदालयम् ॥ श्लाघयंश्चहरिस्तानिभुक्त्वा
पित्रादिभिःसह ॥ ९३ ॥ सभागृहंव्रजेत्तैश्चजुष्टंबन्दिजनादिभिः ॥ पक्वान्नानिगृहीत्वायाःसख्यस्तत्रपुरागताः ॥ ९४ ॥ बहूनिचपुनस्तानि
प्रदत्तानियशोदया ॥ सख्यस्तत्रतयादत्तंकृष्णोच्छिष्टंनयन्तिच ॥ ९५ ॥ सर्वंताभिःसमानीयराधिकायैनिवेद्यते ॥ सापिभुक्त्वासखीवर्गयुतातदनु
पूर्वशः ॥ ९६ ॥ सखीभिर्मण्डितातिष्ठदभिसतुसमुद्यता ॥ प्रस्थाप्यतेमयाकाचिदितएवततःसखी ॥ ९७ ॥ तयाभिसारितासाथयमुनायाः
समीपतः ॥ कल्पवृक्षनिकुञ्जेऽस्मिन्दिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ९८ ॥ सितकृष्णनिशायोग्यवेषायातिसखीवृता ॥ कृष्णोऽपिविविधंतत्रदृष्ट्वा
कौतूहलंततः ॥ ९९ ॥ कात्यायन्यामनोज्ञानिश्रुत्वासङ्गीतकान्यपि ॥ धनधान्यादिभिस्ताश्चप्रीणयित्वाविधानतः ॥ १०० ॥ जनैरारा
धितोमात्रायातिसख्यानिकेतनम् ॥ मातरिप्रस्थितायांचभोजयित्वाततोगृहम् ॥ १ ॥ सङ्केतकंकान्तयात्रसमागच्छेदलक्षितः ॥ मिलित्वा
तावुभावत्रक्रीडतोवनराजिषु ॥ २ ॥ विहारैर्विविधैरासलास्यहासपुरस्सरैः ॥ सार्द्धयामद्वयंनीत्वारात्रेरेवंविहारतः ॥ ३ ॥ सुषुप्सूविशतः
कुञ्जपक्षिणीभिरलक्षितौ ॥ एकान्तेकुसुमैःकृतेकेलितल्पेमनोहरे ॥ ४ ॥ सुप्तावातिष्ठतस्तत्रसेव्यमानौनिजालिभिः ॥ इतितेसर्वमाख्यातंनैत्यकं
चरितंहरेः ॥ पापिनोऽपिविमुच्यन्तेश्रवणादस्यनारद ॥ ५ ॥ नारदउवाच ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मित्वयादेविनसंशयः ॥ हरेर्दैनन्दिनी
लीलायतोमेऽद्यप्रकाशिता ॥ ६ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यतयाचापिप्रपूजितः ॥ अन्तर्धानंगतोब्रह्मन्नारदोमुनिसत्तमः ॥ ७ ॥
मयाप्येतच्चानुपूर्व्यात्सर्वमेवप्रकीर्तितम् ॥ जपेन्नित्यंप्रयत्नेनमन्त्रयुग्ममनुत्तमम् ॥ ८ ॥ कृष्णवक्त्रादिदंलब्धंपुरारुद्रेणयत्नतः ॥ तेनोक्तंनारदा
यापिनारदेनममोदितम् ॥ ९ ॥ संस्कारांश्चविधायैवमयाप्येतत्तवोदितम् ॥ त्वयाप्येतद्गोपनीयंरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ ११० ॥ शौनकउवाच ॥
कृतकृत्योऽभवंसाक्षात्त्वत्प्रसादादहंगुरो ॥ रहस्यानांरहस्यंयत्त्वयामह्यंप्रकाशितम् ॥ ११ ॥ सूतउवाच ॥ धर्मानेतानुपातिष्ठञ्जल्पन्मन्त्र
महर्निशम् ॥ अचिरादेवतद्दास्यमवाप्स्यसिनसंशयः ॥ १२ ॥ मयापिगम्यतेब्रह्मन्नित्यमायतनंविभोः ॥ गुरोर्गुरोर्भानुजायाःकूलेगोपीश्वरस्यच ॥

१ 'एष लीलागीतपुरःसरैः' इ० पा० ।

॥ १३ ॥ इदंचरित्रंपरमंपवित्रंप्रोक्तंमहेशेनमहानुभावम् ॥ शृण्वन्तियेभक्तियुतामनुष्यास्तेयान्तिनित्यंपदमच्युतस्य ॥ १४ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्य
मारोग्याभीष्टसिद्धिदम् ॥ स्वर्गापवर्गसम्पत्तिकारणंपापनाशनम् ॥ १५ ॥ भक्त्यापठन्तियेनित्यंमानवाविष्णुतत्पराः ॥ नतेषांपुनरावृत्तिर्विष्णु
लोकात्कथञ्चन ॥ ११६ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेश्रीवृन्दावनमाहात्म्येत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ समाप्तंवृन्दावनमाहात्म्यम् ॥
ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागरोमहर्षणनन्दन ॥ कथारम्यात्वयाप्रोक्तालोकस्यानन्ददायिनी ॥ १ ॥ श्रीकृष्णस्यमहाभागचरितंमहदद्भुतम् ॥
श्रुतंसर्वंत्वयाप्रोक्तंनिर्वृतिस्तेनचाभवत् ॥ २ ॥ अहोश्रीकृष्णमाहात्म्यंभक्तानांगतिदायकम् ॥ यतस्तेनमहाभागनिर्वृतिंकोनचाप्नुयात् ॥ ३॥ अतः
पुनरपिश्रीमत्कृष्णस्यचरितंमहत् ॥ श्रोतुमिच्छामहेचान्यद्व्रतदानार्हणादिकम् ॥४॥ स्नानंवापिमहाभागयथायेनकृतंपुरा ॥ तत्सर्वंविस्तराद्ब्रूहि
यथानोनिर्वृतिर्भवेत् ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ साधुपृष्टंद्विजश्रेष्ठालोकानांतारणंपरम् ॥ यूयंकृतार्थाःकृष्णस्यभक्त्यासम्पूर्णमानसाः ॥ ६ ॥
श्रीकृष्णचरितंपुण्यंसाधूनांहर्षदंपरम् ॥ प्रवक्ष्यामिद्विजश्रेष्ठामहदाख्यानमुत्तमम् ॥ ७॥ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ मथुरायामम्ब
रीषंकृष्णाराधनतत्परम् ॥८॥ महाभागंव्रतपरंददर्शमुनिसत्तमः ॥ सआगतंमुनिवरंसत्कृत्यमुनिसत्तमः ॥ भवन्तइवपप्रच्छश्रद्धयाहृष्टमानसः ॥९॥
अम्बरीषउवाच ॥ यं[1]न्मुनेपरमंब्रह्मवेदवादिभिरुच्यते ॥ सदेवःपुण्डरीकाक्षःस्वयंनारायणःपरः ॥ १० ॥ योऽमूर्तोमूर्तिमानीशोव्यक्तोऽव्यक्तः
सनातनः ॥ सर्वभूतमयोऽचिन्त्योध्यातव्यःसकथंहरिः ॥ ११ ॥ यस्मिन्सर्वमिदंविश्वमोतंप्रोतंप्रतिष्ठितम् ॥ अव्यक्तमेकंपरमंपरमात्मेतिविश्रुतम्॥
॥ १२ ॥ यतोजन्मादिजगतोयोनिर्मायस्वयम्भुवम् ॥ ददौतस्मैचनिगमानात्मन्येवव्यवस्थितान् ॥ १३ ॥ कथमाराध्यतेसोऽयंसमग्रपुरुषार्थदः॥
योगिनामपिदुर्गम्यस्तदेतत्कृपयावद ॥ १४ ॥ अनाराधितगोविन्दानविदन्तिहितोदयम् ॥ नतपोयज्ञदानानांलभतेफलमुत्तमम् ॥ १५ ॥
अनास्वादितगोविन्दपदाम्बुजरसश्रयः ॥ मनोरथपथातीतं[3]स्फीतंनाकलयेत्फलम् ॥ १६ ॥ हरेराराधनंहित्वादुरितौघनिवारणम् ॥ नान्यत्पश्यामि
जन्तूनांप्रायश्चित्तंपरंमुने ॥ १७ ॥ यद्भ्रूनर्तनवर्तिन्यःश्रूयन्तेसिद्धयोऽखिलाः ॥ कथमाराध्यतेसोऽयंकेशवःक्लेशनाशनः ॥ १८ ॥ उपास्यतेस
भगवान्कथंनारायणोनरैः ॥ प्रीतं[4]श्चसर्वमेतन्मेहितायजगतोवद ॥ १९ ॥ भक्तिप्रियोऽसौभगवान्कयाभक्त्याप्रसीदति ॥ कथंतस्मिन्भवेद्भक्तिः
सर्वैराराध्यतेकथम् ॥ २० ॥ वैष्णवोऽसिहरेस्तस्यप्रियोऽसिपरमार्थवित् ॥ तेनत्वामेवपृच्छामिब्रह्मन्ब्रह्मविदुत्तम ॥ २१ ॥ श्रोतारमथवक्तारं

१ 'यदेतत्परमं ब्रह्म' इ० पा० । २ 'यतोऽभयम्' इ० पा० । ३'कथमाकलयेत्फलम्' इ० पा० । ४'श्रीभिश्च' इ० पा० ।

प्रद्यारंपुरुषंहरेः ॥ प्रश्नःपुनातिकृष्णस्यतदङ्घ्रिसलिलंयथा ॥ २२ ॥ दुर्लभोमानुषोदेहोदेहिनांक्षणभङ्गुरः ॥ तत्रापिदुर्लभंमन्येवैकुण्ठप्रिय
दर्शनम् ॥ २३ ॥ संसारेऽस्मिन्क्षणार्धोऽपिसत्सङ्गःशेवधिर्नृणाम् ॥ यस्मादवाप्यतेसर्वंपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ २४ ॥ भगवन्भवतोयात्रास्वस्तये
सर्वदेहिनाम् ॥ बालानांतुयथापित्रोरुत्तमश्लोकवर्त्मनाम् ॥ २५ ॥ भूतानांदेवचरितंदुःखायचसुखायच ॥ सुखायैवहिसाधूनांत्वादृशामच्युतात्म
नाम् ॥ २६ ॥ भजन्तियेयथादेवान्देवाअपितथैवतान् ॥ छायेवकर्मसचिवाःसाधवोदीनवत्सलाः ॥२७॥ तस्मात्त्वंभगवन्मह्यंवैष्णवंधर्ममादिश ॥
यस्योपदेशदानेनलभतेवेदजंफलम् ॥ २८ ॥ नारदउवाच ॥ साधुपृष्टंमहीपालविष्णुभक्तिमतात्वया ॥ जानतापरमंधर्ममेकंमाधवसेवनम् ॥ २९ ॥
यस्मिन्नाराधितेविष्णौविश्वमाराधितंभवेत् ॥ तुष्टेचराचरंतुष्टंसर्वदेवमयेहरौ ॥ ३० ॥ यस्यस्मरणमात्रेणमहापातकसंहतिः ॥ तत्क्षणान्नाश
मायातिससेव्योहरिरेवहि ॥ ३१ ॥ कोनुराजन्निन्द्रियवान्मुकुन्दचरणाम्बुजम् ॥ नभजेत्सर्वतोमृत्युरुपास्यममृषिदैवतैः ॥ ३२ ॥ श्रुतोऽनुपठितो
ध्यातआदृतश्चानुमोदितः ॥ सद्यःपुनातिसद्धर्मोवीरोविश्वद्रुहोऽपिहि ॥ ३३ ॥ योऽयंकारणकार्यादिकारणस्यापिकारणम् ॥ अनन्यकारणं
योगीजगज्जीवोजगन्मयः ॥ ३४ ॥ अणुर्बृहत्कृशःस्थूलोनिर्गुणोगुणभृन्महान् ॥ अजोजन्मलयातीतोध्यातव्यःसहरिःसदा ॥ ३५ ॥ सम्य
गेतद्व्यवसितंभवतापुरुषर्षभ ॥ यत्पृच्छसेभागवतान्धर्मांस्त्वंविश्वभावनान् ॥ ३६ ॥ ॥ प्रसङ्गेनसतामात्ममनःश्रुतिरसायनाः ॥ भवन्ति
कीर्तनीयस्यकथाःकृष्णस्यनिर्मलाः ॥ ३७ ॥ भावसाध्योह्ययंदेवःस्वयंजानातितद्भवान् ॥ तथापिवक्ष्येजगतोहितायतवगौरवात् ॥ ३८ ॥
यदाहुःपरमंब्रह्मप्रधानपुरुषात्परम् ॥ यन्माययाततंसर्वंसर्वंयच्छतिसोऽच्युतः ॥ ३९ ॥ पुत्रान्कलत्रंदीर्घायूराज्यंस्वर्गापवर्गकम् ॥ सदद्यादीप्सितं
सर्वंभक्त्यासम्पूजितोऽजितः[1] ॥ ४० ॥ कर्मणामनसावाचातत्परायेहिमानवाः ॥ तेषांव्रतानिवक्ष्यामिप्रीतयेभूपसत्तम[2] ॥ ४१ ॥ अहिंसासत्यमस्तेयं
ब्रह्मचर्यमकल्पता[3] ॥ एतानिमानसान्याहुर्व्रतानिहरितुष्टये ॥ ४२ ॥ एकभक्तंतथानक्तमुपवासमयाचितम् ॥ इत्येवंकायिकंपुंसांव्रतमुक्तंनरेश्वर ॥
॥ ४३ ॥ वेदस्याध्ययनंविष्णोःकीर्तनंसत्यभाषणम् ॥ अपैशुन्यमिदंराजन्वाचिकंव्रतमुत्तमम् ॥ ४४ ॥ चक्रायुधस्यनामानिसदासर्वत्रकीर्तयेत् ॥
नाशौचंकीर्तनेतस्यसपवित्रकरोयतः ॥ ४५ ॥ वर्णाश्रमाचारवतापुरुषेणपरःपुमान् ॥ विष्णुराराध्यतेपन्थानान्यःसन्तोषकारणम् ॥ ४६ ॥
पतिप्रियहिताभिश्चमनोवाक्कायसंयमैः ॥ व्रतैराराध्यतेस्त्रीभिर्वासुदेवोदयानिधिः ॥ ४७ ॥ आगमोक्तेनमार्गेणस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥ कर्तव्यंकृष्ण

१ 'अच्युतः' इ० पा० । २ 'तव भूपते' इ० पा० । ३ 'अकल्कता' इ० पा० ।

चन्द्रस्यद्विजातिवररूपिणः ॥ ४८ ॥ त्रयोवर्णास्तुवेदोक्तमार्गाराधनतत्पराः ॥ स्त्रीशूद्रादयएवस्युर्नाम्नाऽऽराधनतत्पराः ॥ ४९ ॥ नपूजनैर्नयजनैर्न
व्रतैरपिमाधवः ॥ तुष्यतेकेवलंभक्तिप्रियोऽसौसमुदाहृतः ॥५०॥ स्त्रीणांपतिव्रतानांतुपतिरेवहिदैवतम् ॥ सतुपूज्योविष्णुभक्त्यामनोवाक्कायकर्मभिः॥
॥५१॥ कर्तव्यंश्रद्धयाविष्णोश्चिन्तयित्वापतिंहृदि ॥ शूद्राणांचैवभवतिनाम्नावैदेवतार्चनम् ॥५२॥ सर्वेऽप्यागममार्गेणकुर्युर्वेदानुकारिणा ॥ स्त्रीणा
मप्यधिकारोऽस्तिविष्णोराराधनादिषु॥५३॥पतिप्रियरतानांचश्रुतिरेषासनातनी॥स्वकुलोचितधर्मेणयद्यस्यविहितंव्रतम् ॥५४॥तत्तदेवाचरेद्यस्तुतेन
तुष्यतिकेशवः ॥ हविषाग्नौजलेपुष्पैर्ध्यानेनहृदयेहरिम् ॥ ५५ ॥ यजन्तिसूरयोनित्यंजपेनरविमण्डले ॥ अहिंसाप्रथमंपुष्पंद्वि[1]तीयंकरण
ग्रहः ॥ ५६ ॥ तृतीयकंभूतदयाचतुर्थंक्षान्तिरेवच ॥ शमस्तुपञ्चमंपुष्पंदमःषष्ठंचसप्तमम् ॥ ५७ ॥ ध्यानंसत्यंचाष्टमंचह्येतैस्तुष्यतिकेशवः ॥
एतैरेवाष्टभिःपुष्पैस्तुष्यत्येवार्चितोहरिः ॥ ५८ ॥ पु[2]ष्पान्तराणिसन्त्येवबाह्यानिमनुजोत्तम ॥ भक्त्या[3]कृतानियैर्विष्णुःपूजितःपरितुष्यति ॥ ५९ ॥
वारुणंसलिलंपुष्पंसौम्यंघृतपयोदधि ॥ प्राजापत्यंतथान्नादिआग्नेयंधूपदीपकम् ॥ ६० ॥ फलपुष्पादिकंचैववानस्पत्यंतुपञ्चमम् ॥ पार्थिवं
कुशमूलाद्यंवायव्यंगन्धचन्दनम् ॥६१॥ श्रद्धाख्यंविष्णुपुष्पंचवाद्यंविष्णुपदंस्मृतम्॥एभिस्तुपूजितःपुष्पैरपिविष्णुःप्रसीदति॥६२॥सूर्योऽग्निर्ब्राह्मणो
गावोवैष्णवःखंमरुज्जलम् ॥ भू[4]रात्मासर्वभूतानिपूजास्थानानिवाहरेः ॥६३॥ सू[5]र्येतुमन्त्रजाप्येनहविषाग्नौयजेत्ततः ॥ आतिथ्येनतुविप्राग्र्येगोषुग्रास
रसादिना ॥ ६४ ॥ वैष्णवेबन्धुसत्कृत्याहृदयेध्याननिष्ठया ॥ वायौमुख्यधियातोयेद्रव्यैस्तोयपुरस्कृतैः ॥ ६५ ॥ स्थण्डिलेमन्त्रहृदयैर्भोगै
रात्मानमात्मनि ॥ क्षेत्रज्ञंसर्वभूतेषुसमत्वेनार्चयेद्विभुम् ॥ ६६ ॥ धिष्ण्येष्वेतेषुतद्रूपंशङ्खचक्रगदाम्बुजैः ॥ युक्तंचतुर्भुजंशान्तंध्यायन्नर्चेत्समा
हितः ॥ ६७ ॥ ब्राह्मणैःपूजितैरेवपूजितोऽयंनसंशयः ॥ निर्भर्त्सितैश्चतैर्भूपभवेन्निर्भर्त्सितोविभुः ॥६८॥ निगमोधर्मशास्त्रंचयदाधारेप्रवर्तते ॥ वि[6]प्रा
स्तेवैष्णवीमूर्तिःपावनीपरमामता ॥ ६९ ॥ सर्वंशुभंजगतिधर्मतएवलभ्यंधर्मोगतिर्निगमतोनृपधर्मशास्त्रात् ॥ नूनंतयोरपिगतिर्भुविभूमिदेवास्तै
रर्चितैरिहजगत्पतिरर्चितःस्यात् ॥ ७० ॥ नयज्ञयोगैर्नतपोभिरन्यैर्नयोगयुक्त्यानसमर्चनेन ॥ तथाविभुस्तुष्यतिदेवदेवोयथामहीदैवततोषणेन ॥
॥ ७१ ॥ ब्रह्मण्योब्रह्मविद्ब्रह्माब्रह्मवेदप्रवर्तकः ॥ ब्राह्मणैरेवतुष्येततोषितैर्ब्रह्मदैवतैः ॥ ७२ ॥ नरकेऽपिचिरंमग्नाःपूर्वजायेकुलद्वये ॥ तदैव

१ 'पुष्पमिन्द्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया पुष्पं शान्तिपुष्पं विशिष्यते । शमः पुष्पं दमः पुष्पं ध्यानपुष्पं च सप्तमम् ॥ सत्यं चैवाष्टमं पुष्पमेतैस्तुष्यति केशवः ॥ ' इ० पा० । २ 'पुष्पान्तराणि सत्यं च वाद्यं विष्णुपदं स्मृतम् ' इ० पा० । ३ ' एतैरेव तु तुष्येत यतो भक्तिप्रियोऽच्युतः ' इ० पा० । ४ ' भूतात्मा ' इ० पा० । ५ ' वर्षे तु विद्यया त्रय्या हविषाग्नौ जपेत्तु वम् ' इ० पा० । ६ ' स द्विजो वैष्णवी मूर्तिः कीर्तिता पावनी नृणाम् ' इ० पा० ।

यान्तितेस्वर्गंयदार्चतिसुतोहरिम् ॥ ७३ ॥ किंतेषांजीवितेनेहपशुवच्चेष्टितेनकिम् ॥ येषांनप्रवणंचित्तंवासुदेवेजगन्मये ॥७४॥ ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामि यन्नदृष्टंतुकेनचित् ॥ श्रूयतांभूपकैवल्यंकेवलंमलवर्जितम् ॥ ७५ ॥ यथादीपोनिवातस्थोनिश्चलोवायुवर्जितः ॥ प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमन्धकारं महामते ॥ ७६ ॥ तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिरामयः ॥ निराशोनिश्चलोवीरोनमित्रंनरिपुस्तथा ॥ ७७ ॥ शोकहर्षौविषादश्चनलोभोमत्सरो भ्रमः ॥ सम्भ्रमालापमोहैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ७८ ॥ विषयैश्चापिसर्वैश्चइन्द्रियाणांप्रमुच्यते ॥ तदासकेवलज्ञानीकैवल्यत्वंप्रजायते ॥ ७९ ॥ ज्वालाकर्मप्रसङ्गेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वर्त्याधारेणराजेन्द्रनिर्द्वन्द्वोवायुवर्जितः ॥ ८० ॥ कज्जलंवमतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णा सन्दृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ॥ ८१ ॥ स्वयमाकृष्यतत्तैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायेचान्तःस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ॥ ८२ ॥ विषयान्कज्जलंकृत्वाप्रत्यक्षान्सम्प्रदर्शयेत् ॥ ज्वालावन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ८३ ॥ क्रोधलोभादिभिःसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजश्चस्वयमुज्ज्वलेत् ॥ ८४ ॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वंस्वस्थानस्थंस्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोऽयंमयातेपरिकीर्तितः ॥ ८५ ॥ ध्यानंचैवप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः ॥ केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेपरचक्षुषा ॥ ८६ ॥ योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः ॥ यंनपश्यन्ति मुग्धास्तुसर्वज्ञंसर्वदर्शकम् ॥ ८७ ॥ हस्तपादविहीनश्चसर्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वंगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजङ्गमंपुनः ॥ ८८ ॥ नासामुखविहीन स्तुघ्रातिभक्षतिभूपते ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वंसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥८९॥ अरूपोरूपसम्बद्धःपञ्चवर्गवशंगतः ॥ सर्वलोकस्ययःप्राणःपूज्यतेसचराचरैः ॥ ॥ ९० ॥ अजिह्वोवदतेसर्वंवेदशास्त्रानुगंतथा ॥ अत्वचःस्पर्शमेवापिसर्वेषामेवविन्दति ॥ ९१ ॥ सदानन्दोविविक्तात्मैकरूपोनिराश्रयः ॥ निर्गुणोनिर्ममोव्यापीसगुणोनिर्मलोऽनघः ॥९२॥अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः ॥तस्यमाताचनैवास्तिसर्वैसर्वमयोविभुः॥९३॥ एवंसर्वमयं ध्यानंयश्चपश्यत्यनन्यधीः ॥ सयातिपरमंस्थानममूर्त्तममृतोपमम् ॥ ९४ ॥ द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामितच्छृणुष्वमहामते ॥ मूर्त्ताकारंतुसाकारंनिराकारं

---

१ 'नित्यं मलविवर्जितम्' इ० पा० । २ 'वह्निरूपधृत' इ० पा० । ३ 'नृपोत्तम' इ० पा० । ४ इतः परं पुस्तकान्तरेषु पद्यपाठा अन्यविधा एव सन्ति, ते च श्लोकाः– "निराशो निश्चलो भूप वैरमैत्रीविवर्जितः ॥ शोकदुःखभयद्वेषलोभमोहभ्रमादिभिः ॥ १ ॥ विषयैरिन्द्रियाणां च कृष्णध्यायी विमुच्यते ॥ यथा ज्वालाप्रसङ्गेन दीपस्तैलं प्रशोषयेत् ॥ २ ॥ तथा ध्यानप्रसङ्गेन कर्मणोऽपि क्षयो भवेत् ॥ तद्ध्यानं द्विविधं तस्य प्रोक्तं शङ्करपूर्वकैः ॥३॥ निर्गुणं सगुणं वापि तत्राद्यं शृणु मानद ॥ केवलं ज्ञानदृष्ट्यासौ दृश्यते योगयुक्तिभिः ॥ ४ ॥ परमात्मपरै राजन्सततं ध्यानतत्परैः ॥ हस्तपादविहीनश्च सर्वं गृह्णाति गच्छति ॥ ५ ॥ " इति । ५ 'त्वग्विहीनः स्पृशेत्सर्वं शीतोष्णादि नराधिप ॥' इ० पा० । ६ 'अदृश्यः सर्वदृश्यात्मा' इ० पा० ७ 'पाता' इ० पा० । ८ 'तस्य ध्यानं महात्मनः' इ० पा० । ९ 'निरालम्बम्' इ० पा० ।

॥ सतस्माद्वासुदेवस्तुप्रोच्यतेनृपनन्दन ॥९६॥ वर्षमाणस्यमेघस्ययद्वासातस्यतद्भवेत् ॥
निरामयम् ॥९५॥ ब्रह्माण्डंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासनात
सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम्॥९७॥दक्षिणेशोभतेशङ्खोहेमरत्नविभूषितः॥कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी॥९८॥वामेचशोभतेवीरहस्ते
तस्यमहात्मनः ॥ महापद्मंसुगन्धाढ्यंतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ ९९ ॥ शोभमानंसदैवास्तेसायुधंकमलश्रियम् ॥ कम्बुग्रीवंसुवृत्तास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम्॥
॥ १०० ॥ राजमानंहृषीकेशंदशनैःकुन्दसंन्निभैः ॥ गुडाकेशस्ययस्यास्तेअधरोविद्रुमाकृतिः॥ १०१ ॥ शोभतेपुण्डरीकाक्षःकिरीटेनापिभास्वता॥
विशालेनापिरूपेणकेशवस्तुसुवक्षसा ॥ २ ॥ कौस्तुभेनाङ्कितेनैवराजमानोजनार्दनः ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुण्डलाभ्यांप्रभातिच ॥ ३ ॥ श्रीवत्सा
ङ्केनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः ॥ केयूरकङ्कणैर्हारैर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ ४ ॥ वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ॥ भ्राजतेसोऽपिगोविन्दो
हेमवर्णेनवाससा॥५॥मुद्रिकाभिस्तुयुक्ताभिरङ्गुलीषुविराजते ॥ सर्वायुधैःसुसम्पूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ ६ ॥ वैनतेयसमारूढोलोककर्त्ताजगत्पतिः॥
एवंयोध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः ॥ ७ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानभेदंजगत्पतेः ॥ १०८ ॥
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेनारदाम्बरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येभगवद्ध्यानवर्णनंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥८४॥ अम्बरीषउवाच ॥ साधु
साधुमुनिश्रेष्ठलोकानुग्रहकारक ॥ विष्णोर्ध्यानंत्वयाप्रोक्तंसगुणंनिर्गुणंचयत् ॥१॥ अधुनालक्षणंब्रूहिभक्तेःसाधुकृपाकर॥ यादृशीक्रियतेयेनयथायत्र
यदातथा ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यनृपोत्तमस्यमुनिःप्रहृष्टोनिजगादभूपम् ॥ शृणुष्वराजन्निखिलाघहारिणींभक्तिंहरेस्तेप्रददामि
सम्यक् ॥३॥ अथभक्तिंप्रवक्ष्यामिविविधांपापनाशिनीम् ॥ विविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसम्भवा ॥४॥ लौकिकीवैदिकीचापिभवेदाध्यात्मिकी
तथा ॥ ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदानांस्मरणंहियत् ॥ ५ ॥ विष्णुप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते ॥ मन्त्रवेदसमुच्चारैरविश्रान्तविचिन्तनैः ॥ ६ ॥
जाप्यैश्चारण्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरुच्यते ॥ व्रतोपवासनियमैःपञ्चेन्द्रियजयेनच ॥७॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिनी ॥ भूषणैर्हेमरत्नाङ्कै ॥ १०६

१ 'विधिपूर्वकैः' इ० पा० । २ 'महामणिविचित्रितः' इ० पा० । ३ 'पद्मं चक्रं जगत्पतेः' इ० पा० । ४ 'रत्नसन्निभैः' इ० पा० । ५ 'पद्मनाभाख्यः' इ० पा० । ६ "विख्याती लक्ष्मलक्ष्मी च केशवः कौस्तुभान्वितः ॥ जनार्दनः सूर्यतेजःकुण्डलाभ्यां विराजितः ॥ १ ॥ केयूरहारकटककटिसूत्राङ्गुलीयकैः ॥ विराजते भ्राजमानो वपुषालङ्कृतेन च ॥ २ ॥ वाससा हेमवर्णेन प्रावृतो गरुडासनः॥ध्यातव्यः स्वगुणो राजन्भक्तावौघहरो हरिः॥३॥ एवं ते ध्यानमुद्दिष्टं द्विविधं नृपसत्तम।यत्कृत्वा मुच्यते पापैर्मनोवाक्कायसंभवैः ॥४॥ यंयं चाभिलषेत्कामं तं तं प्राप्नोतिनिश्चितम् ॥ पूज्यते देवगैश्च विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ५ ॥ "इ० पा० । ७ 'वेदमन्त्रनमस्कारैः' इ० पा० । ८ 'जितेन्द्रियविबोधितः' इ० पा० । ९ अत्र पाठभेदश्लोकाः–"सिद्धिविधायिनी । पाद्यार्घ्याद्युपचारैश्च नृत्यवादित्रगीतकैः ॥ बलिभिर्जागराचांभिर्लौकिकी भक्तिरीरिता ॥ १ ॥ ऋग्यजुःसामजप्यैश्च संहिताध्ययनादिभिः ॥ हविर्होमक्रियाभिश्च या भक्तिः सा तु वैदिकी ॥ २ ॥ दर्शश्च पौर्णमासश्च विषुवादिषु यः पुनः ॥ यागः सङ्कीर्तितो विज्ञैर्वैदिकीभक्तिसाधकः ॥ ३ ॥"

श्चित्राभिर्वाग्भिरेवच ॥ ८ ॥ वासःप्रतिसरैःसूत्रैःपावकव्यजनोच्छ्रितैः ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वबल्युपहारकैः ॥ ९ ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजा क्रियतेनरैः॥नारायणंसमुद्दिश्यभक्तिःसालौकिकीमता ॥१०॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिका ॥ ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानि च ॥ ११ ॥ क्रियन्तेविष्णुमुद्दिश्यवैदिकीभक्तिरुच्यते ॥ वेदमन्त्रहविर्यागैःक्रियायावैदिकीमता ॥ १२ ॥ दर्शेचपौर्णमास्यांचकर्त्तव्यंचाग्नि होत्रकम् ॥ प्राशनंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रिया ॥१३॥ इष्टिर्धृतिःसोमपानंयाज्ञियंकर्मसर्वशः ॥ अग्निभूम्यनिलाकाशद्युतिशङ्करभास्करम् ॥१४॥ तमुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वंविष्णुदैवतम् ॥ आध्यात्मिकीतिविविधाब्रह्मभक्तिस्थितानृप ॥ १५ ॥ साङ्ख्याख्यांयोगसञ्जातांशृणुभूपयथोदिताम् ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनिसङ्ख्यया ॥ १६ ॥ अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपञ्चविंशकः ॥ चेतनःससमुद्दिष्टोकर्ताभोक्ताचकर्मणाम् ॥ १७ ॥ आत्मानित्योऽव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ पुरुषोऽव्यक्तनित्यःस्यात्कारणंचमहेश्वरः ॥१८॥ तत्त्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्त्वतः॥सङ्ख्यायाः परिसङ्ख्यायाःप्रधानंचगुणात्मकम् ॥ १९ ॥ ज्ञात्वासाधर्म्यवैधर्म्यप्रधानंचविधर्मिच ॥ कारणंब्रह्मणश्चैवकामित्वमिदमुच्यते ॥ २० ॥ प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृताब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥ २१ ॥ अचेतनप्रधानेनसमत्वमिदमुच्यते ॥ तत्त्वान्तरंचतत्त्वानां कार्यकारणमेवच ॥ २२ ॥ प्रयोजनंप्रयोज्यत्वंज्ञात्वातत्त्वप्रसङ्ख्यया ॥ सङ्ख्यातमुच्यतेप्राज्ञैर्विजयाथविचिन्तकैः ॥ २३ ॥ इतिमत्वास्यसद्भावं तत्त्वंसङ्ख्यांचतत्त्वतः ॥ ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिभूततत्त्वंविदुर्बुधाः ॥ २४ ॥ साङ्ख्यैःकृताभक्तिरेषाभक्तिराध्यात्मिकीस्मृता ॥ योगजामपितेभूप शृणुभक्तिंवदाम्यहम् ॥ २५ ॥ प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतेन्द्रियः ॥ भैक्ष्यभक्षव्रतीचापिसर्वप्रत्याहृतेन्द्रियः ॥ २६ ॥ धारणंहृदयेकृत्वा ध्यायमानोमहेश्वरम् ॥ हृत्पद्मकर्णिकासीनंपीतवस्त्रंसुलोचनम् ॥२७॥ पश्यन्हृद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ श्वेतवर्णंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् ॥ ॥२८॥ योगजामानसीसिद्धिर्विष्णुभक्तिःपरास्मृता॥यएवंभक्तिमान्देवंविष्णुभक्तिःसउच्यते ॥२९॥ एवंभक्तिःसमुद्दिष्टाविविधानृपनन्दन॥सात्त्विकी राजसीचैवतामसीभेदतस्त्विमाः ॥ ३० ॥ नानाप्रकाराविज्ञेयाविष्णोरमिततेजसः ॥ यथाग्निःसुसमृद्धार्चिःकरोत्येधांसिभस्मसात् ॥३१॥ पापानि

---

१ 'विश्वदैवतम्' इ० पा० । २ 'राजेन्द्र' इ० पा० । 'सचेतनो हि राजेन्द्र' इ० च पा० । ३ 'व्यक्तिस्थश्चेतनो नित्यः' कारणानां च कारणम्' इ० पा० । ४ ' च प्रसङ्ख्यातम्'इ० पा० । ५'पुस्तकान्तरे त्वन्यथा पाठः-"गुणात्मनः । कारणत्वं ब्रह्मणश्च साधर्म्यमिदमुच्यते ॥नानात्वं चात्र वैधर्म्यं प्रधानस्य विदुर्बुधाः ॥" इति । ६ 'सर्वतत्त्वार्थचिन्तकैः' इ० पा० । ७ 'ज्ञात्वा तत्त्वम्' इ० 'तत्त्वातत्त्वम्' इ० च पा ० । ८ 'वक्ष्यामि भक्तिमाध्यात्मिकीं शृणु' इ० पा० । ९'भक्तयो विविधाज्ञेयाः' इ० पा० ।

भगवद्भक्तिस्तथादहतितत्क्षणात् ॥३२॥ यावज्जनोनशृणुतेभुविविष्णुभक्तिंसाक्षात्सुधारसमशेषरसैकसारम्॥ तावज्जरामरणजन्मशताभिघातदुःखानि
तानिलभतेबहुदेहजानि ॥ ३३॥ सञ्चिन्तितःकीर्तितएवनित्यंश्रुतानुभावोभगवाननन्तः ॥ समन्ततोऽघंविनिहन्तिमेघंवायुर्यथाभानुरिवान्धकारम् ॥
॥ ३४॥ नदानदेवार्चनयागतीर्थस्नानश्रुताचारतपःक्रियाभिः ॥ तथाविशुद्धिंलभतेऽन्तरात्मायथाहृदिस्थेभगवत्यनन्ते ॥३५ ॥कथाविशुद्धानरनाथ
तथ्यास्ताएवपथ्याहरिनाथपथ्याः॥सङ्कीर्तितायत्रपवित्रमूर्तेःसंश्रूयतेचश्रुतसाधुकीर्तिः[1] ॥३६॥धन्योऽसिधीरधरणीधरधर्मधुर्यध्यानैकतानहृदयःपुरुषो
त्तमस्य ॥ यन्नैष्ठिकीमतिरसौतवसौभगश्रीःश्रीकृष्णनाथसुकृतश्रवणेप्रवृत्ता ॥ ३७ ॥ अनाराध्यहरिंभक्त्यावरदंविष्णुमव्ययम् ॥ कुतःश्रेयोभवेद्भूप
पुरुषस्यात्ममानिनः ॥ ३८ ॥ मायाजनिरमायोऽसौभक्त्याराजन्नमायया ॥ साध्यतेसाधुपुरुषःस्वयंजानातितद्भवान् ॥ ३९ ॥ नविद्यतेतेनृपधर्म
तत्त्वमज्ञातमेतद्विमलंपुनर्माम् ॥ त्वंपृच्छसेतीर्थपदंप्रसङ्गात्कथारसंवैष्णवगौरवेण ॥ ४० ॥ नातःपरंपरमतोषविशेषपोषंपश्यामिपुण्यमुचितंच
परस्परेण ॥ सन्तःप्रसह्ययदनन्तगुणाननन्तश्रेयोनिधीनधिकभावभुजोभजन्ति ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणाःसुरभीसत्यश्रद्धायागतपांसिच ॥ श्रुतिस्मृतिदया
दीक्षाशान्तयस्तनवोहरेः ॥ ४२ ॥ आदित्यश्चन्द्रमावायुर्भूमिरापोऽम्बरंदिशः ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वभूतमयोविभुः ॥ ४३ ॥ विश्वरूपःस्वयंचक्रे
जगदेतच्चराचरम् ॥ स्वयंब्राह्मणमाविश्यसदान्नमुपभुञ्जते ॥ ४४ ॥ ततस्तुतीर्थास्पदपादरेणून्धराधरात्मालयभूमिदेवान् ॥ परात्मनःपूजयपुण्य
लक्ष्मीसर्वस्वभूतानखिलात्मभूतान्[2] ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणंविष्णुबुद्ध्यायोविद्वांसंसाधुपश्यति ॥ सएववैष्णवोयश्चस्वस्वकर्मैकनिष्ठितः ॥ ४६ ॥ किञ्चिदे
तन्मयाप्रोक्तंरहस्यंसमयोहिमे ॥ स्नातुंगन्तुंचगङ्गायांनकथावसरोऽधिकः ॥ ४७ ॥ प्राप्तोऽयंमाधवोमासःपुण्योमाधववल्लभः ॥ तस्यापिसप्तमीशुक्ला
गङ्गायामतिदुर्लभा ॥ ४८ ॥ वैशाखशुक्लसप्तम्यांजाह्नवीजह्नुनापुरा ॥ क्रोधात्पीतापुनस्त्यक्ताकर्णरन्ध्रात्तुदक्षिणात ॥ ४९ ॥ तस्यांसमर्चयेद्देवीं
गङ्गांगगनमेखलाम् ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनसधन्यःसुकृतीनरः ॥ ५० ॥ तस्यांयस्तर्पयेद्देवान्पितॄन्मर्त्योयथाविधि ॥ साक्षात्पश्यतितंगङ्गास्नातकं
गतपापकम् ॥ ५१ ॥ नमाधवसमोमासोनगङ्गासदृशीनदी ॥ दुर्लभःखलुयोगोऽयंहरिभक्त्यैवलभ्यते ॥ ५२ ॥ विष्णुपादोदकोद्भूताब्रह्मलोकादुपा
गता ॥ त्रिभिःस्रोतोभिरश्रान्तायापुनातिजगत्त्रयम् ॥ ५३ ॥ स्वर्गारोहणनिःश्रेणीसततानन्दकारिणी ॥ अनेकदुरितोद्धारहारिणीदुर्गतारिणी ॥५४॥
श्रीमहेशजटाजूटवासिनीदुःखनाशिनी ॥ भजमानजनस्वान्तकान्तकेलिविनाशिनी ॥ ५५ ॥ सगरान्वयनिर्वाणकारिणीधर्मधारिणी ॥ त्रिमार्ग

१ 'सङ्कीर्त्यते यासुपवित्रकीर्तिर्विशुद्धमूर्तिर्निजदत्तभक्तिः' इ० पा० । २ ' सभाज्य सम्पूजय पुण्यलक्ष्मीसर्वस्वभूतान्' इ० पा० ।

चारिणीदेवीलोकालङ्कृतिकारिणी ॥ ५६ ॥ दर्शनस्पर्शनस्नानकीर्त्तनध्यानसेवनैः ॥ पुण्यानपुण्यान्पुरुषान्पावयन्तीसहस्रशः ॥ ५७ ॥ गङ्गागङ्गेति
गङ्गेतियैस्त्रिसन्ध्यमितीरितम् ॥ सुदूरस्थैश्चतत्पापंहन्तिजन्मत्रयार्जितम् ॥ ५८ ॥ योजनानांसहस्रेषुगङ्गांयःस्मरतेनरः ॥ अपिदुष्कृतकर्मासौलभते
परमांगतिम् ॥ ५९ ॥ वैशाखेशुक्लसप्तम्यांदुर्लभासाविशेषतः ॥ प्राप्यतेजगतीपालहरिविप्रप्रसादतः ॥६०॥ नमाधवसमोमासोनमाधवसमोविभुः ॥
पोतोहिदुरिताम्भोधौमज्जमानजनस्ययः ॥ ६१ ॥ दत्तंजप्तंहुतंस्नातंयद्भक्त्यामासिमाधवे ॥ तदक्षयंभवेद्भूपपुण्यंकोटिशताधिकम् ॥ ६२ ॥ यथा
देवेषुविश्वात्मादेवोनारायणोहरिः ॥ यथाजप्येषुगायत्रीसरितांजाह्नवीतथा ॥ ६३ ॥ यथोमासर्वनारीणांतपतांभास्करोयथा ॥ आरोग्यलाभो
लाभानांद्विपदांब्राह्मणोयथा ॥ ६४॥ परोपकारःपुण्यानांविद्यानांनिगमोयथा ॥ मन्त्राणांप्रणवोयद्वद्ध्यानानामात्मचिन्तनम् ॥ ६५ ॥ सत्यंस्वधर्म
वर्तित्वंतपसांचयथावरम् ॥ शौचानामर्थशौचंचदानानामभयंयथा ॥६६॥ गुणानांचयथालोभक्षयोमुख्योगुणःस्मृतः ॥ मासानांप्रवरोमासस्तथासौ
माधवोमतः ॥ ६७॥ तत्रयत्क्रियतेश्राद्धंयज्ञदानमुपोषणम् ॥ तपोऽध्ययनपूजादितदक्षयफलंस्मृतम् ॥ ६८ ॥ वैशाखान्तानिपापानिसूर्यान्तानि
तमांसिच ॥ परापकारपैशुन्यप्रान्तानिसुकृतानिच ॥ ६९॥ कार्त्तिकेमासियत्किञ्चित्तुलासंस्थेदिवाकरे ॥ स्नानंदानादिकंराजंस्तत्परार्धगुणंभवेत् ॥
॥ ७० ॥ तस्मात्सहस्रगुणितंमाघेमकरगेरवौ ॥ ततोऽपिशतसङ्ख्यातंवैशाखेमेषगेरवौ ॥ ७१ ॥ तेधन्यास्तेसुकृतिनोनरावैशाखमासिये ॥ प्रातः
स्नात्वाविधानेनपूजयन्तिमधुद्विषम् ॥ ७२ ॥ प्रातःस्नानंचवैशाखेयज्ञदानमुपोषणम् ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनम् ॥ ७३ ॥ पुनःकलियुगे
राजन्नेतद्गोप्यंभविष्यति ॥ अश्वमेधादिकंयस्मान्माहात्म्यंमाधवस्ययत् ॥ ७४ ॥ अश्वमेधमखःपुण्यःकलौनैवप्रवर्तते ॥ एषमाधवमासस्यहयमेध
समोविधिः ॥ ७५ ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंस्वर्गमोक्षफलप्रदम् ॥ नवेत्स्यन्तिकलौपापाजनादुरितबुद्धयः ॥ ७६ ॥ तस्मिन्भवैर्नरैःपापैर्गन्तव्यंनरका
र्णवे ॥ अतस्तुविरलस्तस्यप्रचारोयेननिर्मितः ॥ ७७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येपञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥
सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यमहात्मनः ॥ अम्बरीषश्चराजर्षिर्विस्मितोवाक्यमब्रवीत ॥ १ ॥ अम्बरीषउवाच ॥ मार्गशीर्षादिकान्मासा
न्हित्वापुण्यान्महामुने ॥ सर्वमासाधिकंमासंवैशाखंकिंप्रशंससि ॥ २ ॥ सर्वेभ्योऽप्यधिकःकस्मान्माधवोमाधवप्रियः ॥ कोविधिस्तत्रकिंदानंकिं
तपःकाचदेवता ॥ ३ ॥ त्वत्पादाम्भोजरजसापावितस्यचमेमुने ॥ उपदेशप्रसादेनप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ धर्मज्ञोधर्ममार्गाणामुद्धर्तासिमहामुने ॥

१ 'स्नानदानादि यत्किञ्चित्तदक्षयफलं स्मृतम्' इ० पा०। २ 'उपदेष्टासि वै मुने' इ० पा०।

त्वमेकोऽखिलतत्त्वार्थवेत्ता धर्मोपदेशकः ॥ ५ ॥ कर्तोपदेष्टामन्तावानुमन्तापिप्रयोजकः ॥ शास्त्रविद्भिर्मुनिवरस्मर्यन्तेसमभागिनः ॥ ६ ॥ व्रतसत्र
तपोदानैर्यत्फलंसमवाप्यते ॥ धर्मोपदेशनेनैवतत्सर्वमुपलभ्यते ॥ ७ ॥ तीर्थस्नानंतपोयज्ञकर्मयत्कुरुतेमुने ॥ अपितत्फलभागीस्याद्यःप्रवर्तयिता
भवेत् ॥ ८ ॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः ॥ सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ॥ ९ ॥ तदर्हतिभवान्धर्ममुपदेष्टुंतदद्भुतम् ॥ दुर्लभो
गुरुसम्बोधोदेशकालोपपत्तयः ॥ १० ॥ नकेचनतथाभावाश्चेतःशीतलयन्तिनः ॥ राज्यलाभादयोऽप्येतेयथातवसमागमः ॥ ११ ॥
सूतउवाच ॥अथमन्दमृदुस्मेरस्फुरद्दन्तप्रभानुगः॥ अम्बरीषंप्रत्युवाचनारदोमुनिसत्तमः ॥१२॥ नारदउवाच॥शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहितायजगतस्तव॥
विधिर्माधवमासस्ययच्छ्रुतोब्रह्मणःपुरा ॥ १३ ॥ दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता ॥ मानुष्येदुर्लभेलोकेस्वस्वधर्मप्रवर्त्तनम् ॥ १४ ॥
ततोऽपिभक्तिर्भूपालवासुदेवेऽतिदुर्लभा ॥ तत्रापिदुर्लभोमासोमाधवोमाधवप्रियः ॥१५॥ तमवाप्यततोमासंस्नानदानजपादिकम् ॥ कुर्वन्तिविधिना
येतुधन्यास्तेकृतिनोनराः ॥ १६ ॥ तेषांदर्शनमात्रेणपापिनोऽपिविकिल्बिषाः ॥ भवन्तिभगवद्भावभाविताधर्मकाङ्क्षिणः ॥ १७ ॥ माधवेमासियैः
स्नातंप्रातर्नियमसंयुतैः ॥ तेकोटिवर्षपर्यन्तंक्रीडन्तेनन्दनेवने ॥ १८ ॥ यथानवारिधिसमोलोकेकोऽपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधव
प्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठन्तिमनुष्याणांकलेवरे ॥ यावत्किलमलध्वंसीमासोनायातिमाधवः ॥ २० ॥ अवशिष्टदिनान्येवपञ्चमासस्य
तस्यवै ॥ एकादशींसमारभ्यसर्वमाससमानिवै ॥ २१ ॥ वैशाखेपूजितोदेवोमाधवोमधुहातुयैः ॥ नानोपचारैराजेन्द्रतैःप्राप्तंजन्मनःफलम् ॥ २२ ॥
किंकिंनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे ॥ स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ २३ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम् ॥ यैर्हिनारायणोनैवध्यातो
निखिलपापहा ॥ २४ ॥ तेषांजन्मनृणांलोकेज्ञातव्यंनिष्फलंनृप ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोयोभवेन्नरः ॥ २५ ॥ अदत्त्वाम्रियतेयोहितस्यद्रव्यं
निरर्थकम् ॥ तीर्थस्नानादितपसासत्कुलेजन्मलभ्यते ॥ २६ ॥ नदानेनविनाभूपकिञ्चिदप्युपतिष्ठति ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपञ्चदिनात्मकात्॥
॥ २७ ॥ सत्कुलेप्राप्यतेजन्मवैभवंविविधंतथा ॥ सुपुत्रःसुकुलंभूपधनंधान्यंवरस्त्रियः ॥ २८ ॥ सुजन्ममरणंचापिसुभोगाःसुखमेवच ॥ सदादाने
ऽधिकाप्रीतिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ नारायणस्यजायन्तेसिद्धयोभूपवाञ्छिताः ॥ ३० ॥ ऊर्जे
मासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥ ३१ ॥ विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्त्वादानानिशक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्य

२ 'अपि यत्क्रियया लोकान्प्रवर्तयितुमेव तत्' इ० पा० ।

नरोहरिपदंव्रजेत् ॥२२॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योदयेभूपयथातमिस्रंवचःस्वयम्भुरिदमादिशन्मे ॥२३॥ चकार
विष्णुर्विपुलप्रचारंमासस्यवैमाधवसंज्ञकस्य ॥ यमस्यशुत्वंवचसाविचिन्त्यमनुष्यलोकंगमितंचकार ॥ २४ ॥ तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासि
वैष्णवैः ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेगङ्गायाःपावनेनृणाम् ॥ २५ ॥ रेवायावामहाराजयामुनेशारदेऽथवा ॥ प्रातस्त्वनुदितेभानौविधानेननृपोत्तम ॥
॥ २६ ॥ पूजयित्वाचदेवशंमुकुन्दंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनैःश्रेयोवाञ्छितानिसुखानिच ॥ २७ ॥ अनुभूयतपस्त्वन्तेस्वर्गमक्षयमाप्नुयात् ॥ एवं
ज्ञात्वामहाभागमधुसूदनमर्चय ॥ २८ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनवैशाखेतुविशेषतः ॥ देवमाराध्यगोविन्दंनारायणमनामयम् ॥ २९ ॥ प्राप्स्यसित्वं
सुखंपुत्रंधनानिचहरेःपदम् ॥ देवदेवंनमस्कृत्यमाधवंपापनाशनम् ॥ ४० ॥ प्रारभेतव्रतमिदंपौर्णमास्यांमधोर्नृप ॥ यमैश्चनियमैर्युक्तःशक्त्या
किञ्चित्प्रदायच ॥ ४१ ॥ हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतेस्थितः ॥ कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ ४२ ॥ एवंप्राप्यच
वैशाखींदद्यान्मधुतिलादिकम् ॥भोजनंद्विजमुख्येभ्योभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम्॥४३॥ अच्छिद्रंप्रार्थयेच्चापितस्यस्नानस्यभूसुरान्॥यथालक्ष्मीःप्रियाभूप
माधवस्यजगत्पतेः॥४४॥तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः॥ एवंविधियुतोमर्त्यःस्नात्वाद्वादशवत्सरम् ॥४५॥ उद्यापनंचरेच्छक्त्यामधुसूदनतुष्टये ॥
इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंकथितंतव ॥ ४६ ॥ यत्पुराब्रह्मणोवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयानृप ॥४७॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमासमाहा
त्म्येषडशीतितमोऽध्यायः ॥८६॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यस्मभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिन्तयन्मनसाहरिम् ॥१॥ अम्बरीष
उवाच ॥ कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनवैमुने ॥ प्राप्यतेस्नानमात्रेणफलंचैवातिदुर्लभम् ॥ २ ॥ नारदउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्नल्पायासेनय
न्महत् ॥ फलंसम्प्राप्यतेतत्रश्रद्धत्स्वविधिभाषितम् ॥ ३ ॥ धर्मस्यगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाहीश्वरैरपि ॥ मुह्यन्तेचात्रविद्वांसोऽचिन्त्यशक्तिहरेःकृतौ ॥४॥
विश्वामित्रादयोराजन्धर्माधिक्येनबाहुजाः॥ ब्राह्मण्यंसमुपायाताःसूक्ष्माधर्मगतिस्त्वतः॥५॥ अजामिलोऽपिभूपालदासीपतिरितिश्रुतः॥धर्मपत्नीपरि
त्यागीनित्यंपापपथिस्थितः॥६॥म्रियप्राणःसुतस्नेहात्प्रोच्यनारायणेतिच॥तद्धचाननामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम्॥७॥ अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतव
होयथा॥तथादहतिगोविन्दनामव्याजादपीरितम्॥८॥कानीनस्यमुनेःपौत्राभ्रातृजायाभिगामिनः॥गोलकस्यचवैपाण्डोःपुण्डाःकुण्डाःस्वयंतथा॥९॥
तेपश्चापिचभूपालपाण्डवाद्रौपदीरताः ॥तेषांचपुण्यश्लोकत्वंसूक्ष्माधर्मगतिस्ततः ॥ १० ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावनाः ॥ विचित्राणि
चभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥ ११ ॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवस्थितम् ॥ केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥ १२ ॥ फलंददातिसुमह

त्कस्मिन्नपिचजन्मनि ॥ सूक्ष्मोधर्मोऽतिगहनोमीयतेनयथातथा ॥१३॥ नैतस्यफलदानस्यश्रूयतेभूपनिश्चयः ॥ यत्किञ्चित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापान्तरै
रपि ॥ १४ ॥ तदागत्यकुतःक्वापिस्वंफलंचप्रयच्छति ॥ कृतस्यनेहनाशोऽस्तिपुण्यस्यदुरितस्यच ॥ १५ ॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम्॥
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १६ ॥ महत्पुण्यंचतत्रापिकारणंमेनिशामय ॥ स्वल्पायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥१७॥ महापु
ण्यास्ततस्तेस्युःसन्ततंकर्षकादयः ॥ मन्त्रोच्चारंचसिंहादेरायासंबहुलंत्ववतः ॥ १८ ॥ पञ्चगव्यंप्रशस्तंहिव्रताङ्गत्वेननोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यबाहुल्यं
महत्त्वंचतदल्पता ॥१९॥ जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतान्तरात् ॥ इदमल्पंमहच्चैतदितिनैवनियामकम्॥२०॥ फलंयच्चोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्मह
न्नृप ॥ यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः ॥ २१ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिङ्गेनतृणराशिःप्रदह्यते ॥ २२ ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वङ्गनाकोटि
निषेवणंच ॥ स्तेयादिपापानिचकृष्णभक्तैरज्ञानजातानिलयंह्रियन्ते ॥ २३ ॥ विष्णुभक्तिमतावीरयत्किञ्चित्क्रियतेऽल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविदुषा
तदक्षयफलंलभेत् ॥ २४ ॥ सन्देहोनात्रकर्त्तव्योमाधवेमासिमाधवम् ॥ समाराध्यनरोभक्त्यातत्तद्वाञ्छितमाप्नुयात् ॥२५॥ अपत्यंद्रविणंरत्नंदारा
हर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोऽपिस्यात्क्षयोवृद्धिः
सुकर्मणः ॥ २७ ॥ फलाधिक्यंभवेद्रूपत्वाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यविज्ञेयागतिस्तुविविधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोऽयंमाधवस्य
महात्मनः ॥ एकोऽप्यनुष्ठितोलोकैःसमग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगाङ्गेनजलेनकालेदेशेऽपियःस्नानपरोऽपिभूप ॥ आजन्मतोभावहतोऽपि
दातानशुद्धिमेतीतिमतंममैतत् ॥ ३० ॥ गङ्गादितीर्थेषुवसन्तिजीवादेवालयेपक्षिगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशमायान्तिकृतोपवासाभावोज्झितानैवगतिं
लभन्ते ॥३१॥ भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम्॥३२॥प्रज्वाल्यवह्निं
घृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३३ ॥ श्रद्धत्स्वभूपतस्मात्त्वंमाधवस्यफलं
प्रति ॥ स्वल्पंचापिशुभंकर्मविकर्मशतनाशनम् ॥३४॥ यथाहरेर्नामभयेनभूपनश्यन्तिसर्वेदुरितस्यवृन्दाः ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातेस्नानेनतीर्थेचहरि
स्तवेन ॥ ३५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपाप्मानःपन्नगाइव ॥ विद्रवन्तिचवैशाखस्नानेनोषसिनिश्चितम् ॥ ३६ ॥ गङ्गायांनर्मदायांवास्नात्वामेषगतेरवौ॥
पापप्रशमनस्तोत्रंयःपठेद्भक्तिभावतः ॥ ३७ ॥ एककालंद्विकालंवात्रिसन्ध्यमपिभूपते ॥ सयातिपरमंस्थानंसर्वपापविवार्जितः ॥ ३८ ॥
अम्बरीषमहापुण्यप्रातयेकुरुवीक्षणम् ॥ माधवेमासिवैस्नानंप्रातर्नियमसंस्थितः ॥ ३९ ॥ यदानर्त्तपुरेप्रोक्तंवसतांवर्षकोटिभिः ॥ तत्प्रातर्माधवेमासि

स्नानेनैकेनलभ्यते ॥ ४० ॥ इहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्णयभूपते ॥ भार्ययासहसंवादंदेवशर्मद्विजन्मनः ॥४१॥ रेवातीरेसुपुण्येचतीर्थेचामरकण्टके ॥
कौशिकस्यसुतोजातोदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥४२ ॥ धनपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः ॥ दारिद्र्येणसुदुःखेनसर्वदैवप्रपीडितः ॥ ४३ ॥ पुत्रोपायंधन
स्यापिदिवारात्रौप्रचिन्तयेत ॥ एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ॥ ४४ ॥ भर्तारंचिन्तयोपेतमधोमुखमलक्षयत् ॥ समालोक्यतदाकान्तंतमुवाच
यशस्विनी ॥ ४५ ॥ दुःखजालैरसङ्ख्यैस्तुतवचित्तंप्रकर्शितम् ॥ व्यामोहेनप्रमूढोऽसित्यजचिन्तांमहामते ॥ ४६ ॥ ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वस्थोभव
सुखंव्रज ॥ नास्तिचिन्तासमंदुःखंकायशोषणमेवहि ॥ ४७ ॥ तांसन्त्यज्यप्रवर्तेतससुखेनप्रमोदते ॥ चिन्तायाःकारणंविप्रकथयस्वममप्रभो ॥
॥ ४८ ॥ नारदउवाच ॥ प्रियावाक्यंससंश्रुत्यदेवशर्मामहामतिः ॥ उवाचवचनंप्रीतोदुःखितोऽपिसतीसखः ॥ ४९ ॥ देवशर्मोवाच ॥ यत्त्वया
चिन्तितंभद्रेकिञ्चिद्दुःखस्यकारणम् ॥ तत्सर्वंतुप्रवक्ष्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ ५० ॥ नजानेकेनपापेनधनहीनोऽस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनो
ऽस्मिएतद्दुःखस्यकारणम् ॥५१॥ सुमनोवाच॥श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसन्देहनाशनम्॥स्वरूपमुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ॥५२॥ सन्तोषएवपरमं
पुण्यंसौख्यादिकारणम् ॥ असन्तोषःपरंपापमित्याहभगवान्हरिः ॥ ५३ ॥ लोभःपापस्यबीजोऽयंमोहोमूलंचतस्यवै ॥ असत्यंतस्यहिस्कन्धोमहा
शाखासुविस्तरात् ॥ ५४ ॥ मदकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्यापुष्पितःसदा ॥ अनृतंतस्यसौगन्ध्यमज्ञानंफलमेवच ॥ ५५ ॥ कुडंचपाषण्डचौराश्चक्रूराः
कूटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमहाशाखासमाश्रिताः ॥ ५६ ॥ अज्ञानंसुफलंतस्यरसोधर्मफलस्यहि ॥ भावोदकेनसंवृद्धिस्तस्यश्रद्धाऋतु
प्रिया ॥ ५७ ॥ अधर्मेषुरसस्तस्यउत्कृष्टैर्मधुरायते ॥ तादृशैश्चफलैश्चैवसफलोलोभपादपः ॥ ५८ ॥ तस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरिवर्तते ॥
फलानितस्यसोऽश्नातिस्वपक्कानिदिनेदिने ॥ ५९ ॥ फलानांचरसेनापिअधर्मेणतुपोषितः ॥ ससम्पुष्टोभवेन्मर्त्यःपतनायप्रयच्छति ॥ ६० ॥
तस्माच्चिन्तांपरित्यज्यस्वामिलोभंनकारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणांचिन्तामेतांनकारयेत ॥ ६१ ॥ योहिविद्वान्नचेत्कान्तमूर्खाणांपथमेवहि ॥ मृषा
चिन्तयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ॥६२॥ शुभार्थंचप्रविन्दामिकथंपुत्रानहंलभे ॥ एवंचिन्तयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ॥६३॥ क्षणमेकंप्रपश्ये
त्सचिन्तामध्येमहत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीडयते ॥ ६४ ॥ चिन्तामोहौपरित्यज्यअनुवर्तस्वतंद्विज ॥ संसारेनास्तिसम्बन्धः

१ इयमेव देवशर्मसुमनाकथा द्वितीये भूमिखण्डे यथानुपूर्वीकानुवर्णिता। सैवेह वैशाखमाहात्म्यप्रसङ्गेन पुनरनूदिता। अन्येषु पुस्तकेषु नास्ति। परमेकस्मिँल्लिखितपुस्तके समुपलब्धा। अत स्तथैवात्र स्थापितेति बोद्धव्यं सुधीभिः। नात्रानवधानदोषः शङ्कनीयः।

केनसार्धंमहामते ॥ ६५ ॥ मित्राणिबान्धवाःपुत्राःपितामातासुतास्तथा ॥ स्वसम्बन्धाभवन्त्येतेकलत्रादितथैवच ॥ ६६ ॥ देवशर्मोवाच ॥
सम्बन्धःकीदृशोभद्रेतंमेविस्तरतोवद ॥ येनजायन्तितेसर्वेधनपुत्रादिबान्धवाः ॥ ६७ ॥ सुमनोवाच ॥ भर्तःपञ्चविधाःपुत्राजायन्तेतान्वदाम्य
हम् ॥ न्यासापहारकंचैकमृणसम्बन्धिनंपरम् ॥ ६८ ॥ रिपुंलभ्यमुदासीनमितिकान्तभवन्तिते ॥ लक्षणानिप्रवक्ष्यामितेषामीशपृथक्पृथक् ॥
॥६९॥ पुत्रामित्रंप्रियाभार्यापितामाताचबान्धवाः ॥ स्वेनस्वेनहिजायन्तेसम्बन्धेनमहीतले ॥ ७० ॥ न्यासापहारभावेनयस्ययेनहृतंभुवि ॥ न्यास
स्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्रूपवान्भुवि ॥ ७१ ॥ येनह्यपहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ॥ न्यासापहरणंदुःखंसदत्त्वादारुणंगतः ॥७२॥ न्यासस्वामीसुपुत्रो
ऽभून्न्यासापहारकस्यच ॥गुणवान्रूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः॥७३॥भक्तिंचदर्शयेत्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने ॥ प्रियवाङ्मधुरोवाग्ग्मीबहुस्नेहंविदर्शयेत्॥
॥७४॥ स्वीयंद्रव्यंसमुद्राह्यप्रीतिमुत्पाद्यचातुलाम् ॥ यथातेनप्रदत्तंतन्न्यासापहरणात्परम्॥७५॥दुःखमेवंमहाभागदारुणंप्राणनाशनम् ॥ तादृशंतस्य
सोदंद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणः ॥ ७६ ॥ अल्पायुष्कस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति ॥ दुःखंदत्त्वाप्रयात्येवंप्रहृत्यैवंपुनःपुनः ॥ ७७ ॥ यदाहपुत्रपुत्रेति
प्रलापंहिकरोतियः ॥ तदाहास्यंकरोत्येषकस्तुपुत्रोहिकस्यच ॥ ७८ ॥ अनेनापहृतंन्यासंमदीयंपापचारिणा ॥ द्रव्यापहरणेनापिममप्राणागताः
किल ॥७९ ॥ दुःखेनमहताचैवअसह्येनचवैपुरा ॥ तदादुःखंमयादत्त्वाद्रव्यमुद्राह्यमुत्तमम्॥८०॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्ये
सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ सुमनोवाच ॥ ऋणसम्बन्धिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल ॥ १ ॥ अर्थदाता
सुतोभूत्वाभ्रातावाथपिताप्रिया ॥ मित्ररूपेणवर्तेतअन्तर्दुष्टःसदैवसः ॥२॥गुणंनैवप्रपश्येतसक्रोनिष्ठुराकृतिः ॥ जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्वजनेषुच॥
॥ ३ ॥ मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुङ्क्तेचनित्यशः ॥ द्यूतकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ॥ ४ ॥ गृहाद्द्रव्यंचोरयतिवार्यमाणःसकुप्यति ॥
पितरंमातरंचैवकुत्सतेचदिनेदिने ॥ ५ ॥ द्रावकस्त्रासकश्चैवबहुनिष्ठुरजल्पकः ॥ एवमुद्राह्यतद्द्रव्यंसुखेनपरितिष्ठति ॥ ६ ॥ जातकर्मादिभि
र्लयेद्द्रव्यंगृह्णातिदारुणम् ॥ पुनर्विवाहसंयोगान्नानाभेदैरनेकदा ॥ ७ ॥ एवंसंक्षीयतेद्रव्यमेवमेतद्वदत्यपि ॥ गृहंक्षेत्रादिकंसर्वंममैवहिनसंशयः ॥
॥ ८ ॥ पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने ॥ सुदण्डैर्मुसलैश्चैवकेशोत्पाटैश्चदारुणैः ॥ ९ ॥ मृतेतुतस्मिन्पितरिमातरिचातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहो
निष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकार्याणिदानानिनकरोतिसदैवसः ॥ एवंविधाःप्रियाःपुत्राभवन्तिचमहीपते ॥ ११ ॥ रिपुंपुत्रंप्रवक्ष्यामि

१ रुत्वोरवविधानमत्रार्षम् ।

तवाग्रेद्विजसत्तम ॥ बाल्येवयसिसम्प्राप्तेपुत्रत्वेवर्ततेसदा ॥ १२ ॥ पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहिताडयेत् ॥ ताडयित्वाप्रयात्येवंप्रहस्यैवंपुनःपुनः ॥
॥ १३ ॥ पुनरायातितंतत्रपितरंमातरंपुनः ॥ सक्रोधोवर्ततेनित्यंकुत्सतेचदिनेदिने ॥ १४ ॥ एवंसंवर्ततेनित्यंवैरकर्मणिसम्पदा ॥ पितरंताडयित्वा
चमातरंचततःपुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभावतः ॥ अथातःसम्प्रवक्ष्यामियथालभ्योभवेत्प्रियः ॥ १६ ॥ जातमात्रःप्रियंकुर्या
द्बाल्येक्रीडनताडनैः ॥ वयःप्राप्यप्रियंकुर्यान्मातापित्रोरनन्तरम् ॥ १७ ॥ भक्त्यासन्तोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत् ॥ स्नेहेनवचसाचैवप्रिय
सम्भाषणेनच ॥ १८॥ मृतौगुरूसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः ॥ श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिण्डदानादिकांक्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येवसुदुःखार्तस्तेभ्योयात्रां
प्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितःस्नेहान्मोचयेद्यस्तुनिश्चितः ॥ २० ॥ यस्माल्लभ्यंभवेत्कान्तप्रयच्छतिनसंशयः ॥ पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञअनेनविधिना
किल ॥ २१ ॥ उदासीनंप्रवक्ष्यामितवाग्रेप्रियसाम्प्रतम् ॥ उदासीनेनभावेनसदैवपरिवर्तते ॥ २२ ॥ ददातिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति ॥
नोवाप्रयातिसन्त्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ भृत्याश्चापिसमाख्याताःपशवस्तुरगास्तथा ॥ गजामहिष्योदास्यश्चऋणसम्बन्धिनस्त्वमी ॥
॥ २४ ॥ गृहीतंमाययाकिञ्चिदावाभ्यांतुनकस्यहि ॥ न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि ॥ २५ ॥ गाधयामिनकस्यापिक्षणंकान्तशृणुष्व
हि ॥ नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम् ॥ २६ ॥ आबाल्येनतुविप्रेन्द्रनचत्यक्तोमयापतिः ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिन्तामनर्थिकाम् ॥
॥ २७॥ हृतंनैवचकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः ॥ कथंतेधनमायातिविस्मयंव्रजमाविभो ॥ २८ ॥ प्राप्तमेवहियत्रैवरक्षितुश्चनतिष्ठति ॥ एवंज्ञात्वा
शमंगच्छत्यजचिन्तामनर्थिकाम् ॥ २९ ॥ कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबान्धवाः ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेनसम्बन्धोद्विजोत्तम ॥३० ॥
मायामोहेनसंमूढामानवाःपापचेतनाः ॥ इदंगृहमयंपुत्रइयंभार्याममैवहि ॥ ३१ ॥ अनृतंदृश्यतेकान्तसंसारस्यहिबन्धनम् ॥ ३२ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येऽष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ नारदउवाच ॥ एवंसम्बोधितोविप्रोदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ पुनः
प्राहप्रियांभार्यांसहितांज्ञानवादिनीम् ॥ १ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसन्देहनाशनम् ॥ तथाहिविंशमिच्छन्तिसाधवःसत्यपण्डिताः ॥ २ ॥
यथापुत्रस्यचिन्तामेनधनस्यतथाप्रिये ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ ३ ॥ सुमनोवाच ॥ पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयते
कुलम् ॥ सुपुत्रेणमहाभागपितामाताप्रजीवतः ॥ ४ ॥ एकःपुत्रोवरःकान्तबहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम् ॥ एकस्तारयतेवंशमन्येसन्तापकारकाः ॥
॥ ५ ॥पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसम्बन्धभागिनः ॥ पुण्येनप्राप्यतेपुत्रःपुण्येनप्राप्यतेकुलम् ॥ ६ ॥ सुगर्भःप्राप्यतेपुण्यैर्दुर्मृत्युःपातकैस्तथा ॥

सुखानांनिचयंकान्तसत्यमेववदाम्यहम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्येणसत्येनतपसानित्यवर्तनैः ॥ दानेननियमैश्चापिक्षमाशौचेनवल्लभ ॥ ८ ॥ अहिंसया
चशक्त्यावाऽस्तेयेनापिप्रवतत ॥ एतैर्दशभिरङ्गैश्चधर्ममेवंप्रसूयते ॥ ९ ॥ सम्पूर्णोजायतेधर्मोह्यङ्गैर्गर्भोयथोदरे ॥ धर्मंसृजतिधर्मात्मात्रिवि
धेनैवकर्मणा ॥ १० ॥ तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यसौख्यंप्रयच्छति ॥ यंयंचिन्तयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोतिदुर्लभम् ॥ ११ ॥ देवशर्मोवाच ॥ सर्वंदेवि
समाख्यातंधर्माख्यंज्ञानमुत्तमम् ॥ कथंपुत्रमहंविद्यांवैष्णवंगुणसंयुतम् ॥ १२ ॥ वदत्वंमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते ॥ धर्ममार्गस्त्वया
सर्वःपितुःप्राप्तःपुरानघे ॥ १३ ॥ ममैतद्विदितंकान्तेभवतीब्रह्मवादिनी ॥ च्यवनस्यप्रसादेनविष्णोस्तुष्टस्यतेपुरा ॥ १४ ॥ सुमनोवाच ॥
वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञतंप्रार्थयमहामुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसितंपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् ॥ १५ ॥ एवमुक्तेतयावाक्येदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥
करिष्येतवकल्याणिमतमेवंनसंशयः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वाजगामासौदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदीप्यन्तंतपतांवरम् ॥ १७ ॥
गङ्गातीरेस्थितंपुण्यमासनस्थंद्विजोत्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ १८ ॥ राजमानंमहात्मानंब्रह्मसिंहंद्विजोत्तमम् ॥
भक्त्याप्रणम्यसमुनिंदण्डवत्तंपुनःपुनः ॥ १९ ॥ तमुवाचमहातेजाब्रह्मसूनुरकल्मषम् ॥ उपविशासनेपुण्येसुखेनसुमहामते ॥ २० नारद
उवाच ॥ उपविष्टःसयोगीन्द्रःपुनःप्राहतपोधनम् ॥ गृहेपुरुषतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा ॥ २१ ॥ क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसुचाग्निषु॥
निरामयोऽसिचाङ्गेषुधर्मंपालयसेसदा ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहमहीसुरम् ॥ किंकरोमिप्रियंकामंसुप्रियंतेद्विजोत्तम ॥ २३ ॥
नारदउवाच ॥ एवंसम्भाष्यतंविप्रंविररामशुभंवचः ॥ ततोविप्रोमहाभागोवसिष्ठंमुनिपुङ्गवम् ॥ २४ ॥ सहोवाचमहात्मानंवसिष्ठंतपतांवरम् ॥ भग
वञ्छ्रूयतांवाक्यंयतःप्राप्तोद्विजोत्तम ॥ २५ ॥ दारिद्र्यंकेनभावेनपुत्रसौख्यंकथंनहि ॥ एषमेसंशयस्तातकस्मात्पापाद्वदस्वमे ॥ २६ ॥ महामोहेन
संमुग्धःप्रिययाबोधितोद्विज ॥ तयाहंप्रेषितस्ताततवपार्श्वंसमागतः ॥२७॥ तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसन्देहनाशकम् ॥ मुक्तिदाताभवस्वत्वंममसंसार
बन्धनात् ॥ २८ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ पुत्रोमित्रंतथाभ्राताअन्येस्वजनबान्धवाः ॥ पञ्चभेदास्तुसम्बन्धाःपुरुषस्यभवन्तिते ॥ २९ ॥ तेतेसुमनसा
प्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः ॥ ऋणसम्बन्धिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंतवाग्रेप्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्म
रतःसदा ॥ ३१ ॥ शुद्धिमाञ्ज्ञानसम्पन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः ॥ सर्वकर्मसुसंवीतोवेदाध्ययनतत्परः ॥ ३२ ॥ सर्वशास्त्रप्रवेदीचदेवब्राह्मणपूजकः ॥
याज्ञिकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः ॥ ३३ ॥ विष्णुध्यानपरोनित्यंशान्तोदान्तःसुहृत्सदा ॥ पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ॥ ३४ ॥

कुलस्यतारकोविद्वान्स्वकुलस्यचपोषकः ॥ एवंगुणैस्तुसंयुक्तःसुपुत्रःसुखदायकः ॥ ३५ ॥ अन्येसम्बन्धयुक्ताश्चशोकसन्तापकारकाः ॥ उदासीनेन किंकार्यंफलहीनेनतेऽनघ ॥३६॥ आयान्तियान्तितेसर्वेदुःखंदत्त्वासुदारुणम् ॥ पुत्ररूपेणतेसर्वेसंसारेद्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ पूर्वजन्मकृतंकर्मयत्त्वया परिपालितम् ॥ तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्भुतंपुनः ॥ ३८ ॥ भवाञ्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेन संयुतः ॥ ३९ ॥ एकभार्यःसदाद्वेषीबहुपुत्रोह्यदत्तवान् ॥ धर्मंनैवविजानासिसत्यंचपरिनिष्ठितम् ॥ ४० ॥ दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवपरिश्रुतम् ॥ कृतंनैवत्वयातीर्थंनचयात्रामहामते ॥ ४१ ॥ एवंकृतस्त्वयाविप्रकृषिमार्गःपुनःपुनः ॥ पशूनांपालनंपूर्वंगच्छंश्चैवद्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ महिषीणांतथा श्वीनांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वंकृतंकर्मत्वयैवचद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ विपुलंतुधनंतद्वच्छोभेनपरिसञ्चितम् ॥ तस्यव्ययस्तुपुण्येननकृतस्तुत्वया कदा ॥ ४४ ॥ पात्रेदानंनदत्तंहिदृष्ट्वावादुर्बलंचतत् ॥ कृषिंकृत्वानदत्तंतुभवताधनमेवहि ॥ ४५ ॥ गोमयंहित्विदंसर्वंपशूनांसञ्चयंचवै ॥ विक्रीयच धनंविप्रसञ्चितंविपुलंत्वया ॥ ४६ ॥ तक्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रीतंसततंदधि ॥ दुष्कालश्चिन्तितोविप्रमोहितोविष्णुमायया ॥ ४७ ॥ कृत्वा महार्घमेवैतद्धनंब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुतदाकिल ॥ ४८ ॥ देवानांपूजनंविप्रभवतानकृतंसदा ॥ पर्वाणिप्राप्यविप्रेभ्योद्रव्यं नैवसमर्पितम् ॥ ४९ ॥ श्राद्धकालंचसम्प्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदतितेसाध्वीदिनमध्येसमागते ॥ ५० ॥ श्वशुरश्राद्धकालश्च श्वश्वाश्चैवमहामते ॥ तच्छ्रुत्वातद्वचस्तेषांगृहंत्यक्त्वापलायसे ॥ ५१ ॥ धर्ममार्गोनदृष्टोहिश्रुतोनैवकदात्वया ॥ लोभोमातापिताभ्राता लोभःस्वजनबान्धवाः ॥ ५२ ॥ पालितोलोभएवैकस्त्यक्त्वाधर्मंसदैवहि ॥ तस्माद्दुःखीभवाञ्जातोदारिद्र्येणातिपीडितः ॥ ५३ ॥ दिनेदिने महातृष्णाहृदयेतेप्रवर्त्तते ॥ यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेसदा ॥ ५४ ॥ तृष्णयादह्यमानस्तुतदात्वंवह्निरूपया ॥ रात्रौवात्वंप्रसुप्तस्तु लोभंचिन्तयसेऽधिकम् ॥ ५५ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोहिसदैवहि ॥ सहस्रंलक्षतःकोटिःकदावार्बुदमेवच ॥ ५६ ॥ भविष्यतिकदाखर्वो निखर्वश्चाथमेगृहे ॥ एवंसहस्रंलक्षंचकोटिरर्बुदमेवच ॥ ५७ ॥ खर्वोनिखर्वःसञ्जातस्तृष्णानैवप्रगच्छति ॥ एवंकालंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ॥ ॥ ५८ ॥ नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्वया ॥ निश्चितंभूमिमध्येतत्क्षिप्तंपुत्रानजानते ॥ ५९ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुषेसर्वदाविप्रलोकान्पृच्छसिबुद्धिमान् ॥ ६० ॥ खनित्रमञ्जनंवादंधातुवादमतःपरम् ॥ पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्णयापरिमोहितः ॥ ६१ ॥ सर्वांश्चिन्तयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदायकान् ॥ प्रवेशंचित्रवर्णानांचिन्तामणिंचपृच्छसि ॥ ६२ ॥ तृष्णानलेनदग्धोऽसिसुखंनैवप्रगच्छसि ॥

तृष्णानलप्रदीप्तोऽसिहाहाभूतोऽप्रचेतनः ॥ ६३ ॥ एवंभूतोऽसिविप्रेन्द्रगतस्त्वंकालवश्यताम् ॥ दारपुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ६४ ॥ कथितंनैवतद्दत्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वंमयाख्यातंवृत्तान्तंतवपूर्वकम् ॥ ६५ ॥ अनेनकर्मणाविप्रदरिद्रोऽपिचनिर्धनः ॥ संसारे यस्यसत्पुत्राभक्तिमन्तःसदैवहि ॥ ६६ ॥ सुशीलाज्ञानसम्पन्नाःसत्यधर्मरताःसदा ॥ सम्भवन्तिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ ६७ ॥ धनं धान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनन्तकम् ॥ सभुङ्क्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ॥६८ ॥ विनाविष्णोःप्रसादेनदाराःपुत्राभवन्तिन ॥ सुजन्मचकुलेविप्र तद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ६९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपाख्यानेएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९॥ देवशर्मोवाच॥ पूर्वजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंममैवतत् ॥ शूद्रत्वेनहिविप्रेन्द्रमयैवंधनमर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वंहिमयाप्राप्तंतत्कथंद्विजसत्तम ॥ तत्सर्वंकारणंब्रूहि ज्ञानविज्ञानपण्डित ॥ २ ॥ दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता ॥ मानुष्येब्राह्मणत्वंचसुतरांसत्कुलोदितम् ॥ ३ ॥ तत्रापीदृग्विधाभार्यासर्वज्ञा प्रियवादिनी ॥ सतीसर्वगुणोपेतादुर्लभासाकुतोऽभवत् ॥ ४ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ यत्त्वयाचेष्टितंपूर्वंधर्मकर्मकृतंद्विज ॥ तदहंसम्प्रवक्ष्यामि श्रूयतांयदिमन्यसे ॥ ५ ॥ ब्राह्मणोऽभूत्सुधर्मात्मासदाचारःसुपण्डितः ॥ विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ॥ ६ ॥ स्नानार्थमपि तीर्थानांभ्रमत्येकःसमेदिनीम् ॥ अटमानःसमायातस्तवगेहेमहामतिः ॥ ७ ॥ तस्यदर्शनमात्रेणसमुत्पन्नासुधीस्तव ॥ यतोधर्मगतेगेहेसतामागमनं भवेत् ॥ ८ ॥ किंकिंनलभ्यतेविप्रविप्रवैष्णवसेवया ॥ दुर्लभंयच्चलोकेस्यान्मोक्षस्थानमपिस्थिरम् ॥९॥याचितंस्थानमेकंवैवासार्थंतेनसत्तम ॥ तवैव भार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः ॥ १० ॥ एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनचगृहेमम ॥ वैष्णवंब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ॥११॥ सुखेनस्थीयतामत्रवेश्मेदं तवसुव्रत ॥ अद्यधन्योऽस्म्यहंपुण्योऽस्म्यद्यतीर्थमहंगतः ॥१२ ॥ अद्यतीर्थफलंप्राप्तंमयातेविप्रदर्शनात् ॥ गवांस्थानंपरंपुण्यंवासस्थानंप्रदर्शितम् ॥ ॥ १३ ॥ अङ्गसंवाहनंसम्यक्पादौचैवप्रमर्दितौ ॥ क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातःपादोदकेनहि ॥ १४ ॥ सद्योघृतंदधिक्षीरमन्यमन्यंप्रदत्तवान् ॥ ब्राह्म णायतदातस्मैत्वंतथाऽदृष्टनोदितः ॥ १५ ॥ एवंसन्तोषितोविप्रस्त्वयैवसहभार्यया ॥ पुत्रैःसार्धंमहाभागोवैष्णवोज्ञानपण्डितः ॥ १६ ॥ अथप्रभाते विमलेस्नानार्थंमासिमाधवे ॥ गङ्गांतुगच्छतातेनतुष्टेनदययाकिल ॥ १७ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यमुपदिष्टंतवाग्रतः ॥कारितस्तुयथान्यायंसभार्या तनयोभवान् ॥ १८ ॥ यथानवारिधिसमोलोकेकोऽपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठन्ति निष्प्रत्यूहंकलेवरे ॥ यावत्किलमलध्वंसीमासोनैतिसमाधवः ॥२०॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यवैशाखेसेवनंकृतम् ॥ तुष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः॥

॥ २१ ॥ अवशिष्टदिनान्येवपञ्चमासस्यतस्यवै ॥ एकादशींसमारभ्यस्नानंचविधिवत्कृतम् ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसङ्गेनरेवायांतुदिनेत्त्वया ॥ प्रातःस्नानंकृतंविप्रवैशाखेमासितावता ॥ २३ ॥ पूजितोदेवदेवेशोमधुहापरमेश्वरः ॥ नैवान्तःसकलोमासःस्नानार्थंतवपूर्वतः ॥२४ ॥ एवंस्नानंत्वया चीर्णमपिपञ्चदिनात्मकम् ॥ तेनपुण्येनसङ्गत्याब्राह्मणस्यविशेषतः ॥ २५ ॥ गोविन्दस्यप्रसादेनत्वंतुब्राह्मणतांगतः ॥ त्वयातन्मासयोगेनप्राप्त मेतन्महत्कुलम् ॥ २६ ॥ दुर्लभंभूमिदेवानांसत्यधर्मसमन्वितम् ॥ भार्यापिसुसतीप्राप्तासाध्वीसर्वगुणान्विता ॥ २७ ॥ च्यवनस्यगृहोत्पन्नासर्वज्ञा ब्रह्मवादिनी ॥ रूपमेवपरंस्त्रीणांभूषणंचमहामुने ॥ २८ ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ सदार्यत्वंचतुर्थंतुपञ्चमंपुण्यमुत्तमम् ॥२९॥ मधुरत्वं तथाषष्ठंशुद्धत्वंसप्तमंमहत् ॥ बाह्यान्तःसततंस्त्रीणांसर्वाभरणसत्तमम् ॥ ३० ॥ अष्टमंतुपतौभावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ सहिष्णुताचदशमंरतिरेका दशंतथा ॥ ३१ ॥ पतिव्रतत्वंविप्रेन्द्रद्वादशंयोषितांस्मृतम् ॥ एतैःसम्भूषिताभार्यासाध्वीतिब्रह्मवादिनी ॥ ३२ ॥ वैशाखस्नानयोगेनलब्धापुण्येन सादरम् ॥ किंकिंनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे ॥ ३३ ॥ स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ अथमोहप्रमुग्धोऽसितृष्णयाव्यापितंमनः ॥ ॥ ३४ ॥ पूर्वजन्मनितेविप्रद्रव्यमेवप्रसञ्चितम् ॥ नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया ॥ ३५ ॥ नबन्धुवर्गेनोपुत्रदारेषुचकथञ्चन ॥ म्रियमाणेन भवतालोभएवहिचिन्तितः ॥ ३६ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम् ॥ नहिनारायणोदेवोध्यातोवाखिलपापहा ॥ ३७ ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणो जायतेनरः ॥ अदत्त्वाम्रियतेयस्तुततोदुःखतरंनुकिम् ॥ ३८ ॥ तीर्थस्नानादितपसाकुलेजन्मैवलभ्यते ॥ नोदानेनविनाविप्रकिञ्चिदेवोपतिष्ठति ॥ ॥ ३९ ॥ तस्यपापस्यभावेनदरिद्रत्वमुपागतम् ॥ अपुत्रवान्भवाञ्जातःसततंदुःखपीडितः ॥ ४० ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपञ्चदिनात्मकात् ॥ तदैवहरिपूजायाःसङ्गत्याब्राह्मणस्यच ॥४१॥ लब्धंजन्मकुलेविप्रविप्रत्वमपिदुर्लभम् ॥ सुपुत्रश्चकुलंविप्रधनंधान्यंवरस्त्रियः ॥४२॥ सुजन्ममरणंचैव सुभोगःसुखमेवच ॥ सदादानेऽधिकाबुद्धिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ नारायणस्यजायन्तेसिद्धयो विप्रवाञ्छिताः ॥४४॥ ऊर्जेमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥४५॥ विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्त्वादानानि भक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्यजनोयातिततोहरिम् ॥ ४६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योदयेविप्रयथातमिस्रा वचःस्वयम्भूरिदमादिदेश ॥४७॥ चकारविष्णुर्विमलंविचारंमासंविधिंमाधवमेकमादौ ॥ यमस्यगुप्तंमनसाविचिन्त्यमनुष्यलोकेर्गमितुंचनाके ॥४८॥ तस्मादस्मिन्ससायातेमाधवेमासिमाधवे ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेरवावनुदितेऽधुना ॥ ४९ ॥ पूजयित्वाविधानेनमुकुन्दंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनं

श्रेयोवाञ्छितानिसुखानिच ॥ ९० ॥ अनुभूयततस्त्वन्तेस्वर्गमक्षयमाप्स्यसि ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वंयत्त्वयापरिचेष्टितम् ॥ ९१ ॥ तन्मयाकथितं
विप्रतवाग्रेपरिचेष्टितम् ॥ एवंज्ञात्वामहाभागवैशाखेचविशेषतः ॥ ९२ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनमधुसूदनमर्चय ॥ देवमाराध्यगोविन्दंनारायण
मनामयम् ॥ ९३ ॥ प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रधनानिहरिमव्ययम् ॥ ९४ ॥ नारदउवाच ॥ ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिबोधितो
हि ॥ हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावसिष्ठंप्रणिपत्यतत्र ॥ ९५ ॥ आमन्त्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राहभार्यांसुमनांमहर्षिः ॥ सर्वंहिवृत्तंमम
पूर्वचेष्टितंतेनैवविप्रेणतवप्रसादात् ॥ ९६ ॥ भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतमद्यैवमोहःपरिनाशितोमे ॥ आराधयिष्येमधुसूदनंतुश्रीमाधवेमासिनिमज्ज्य
भक्त्या ॥ ९७ ॥ नारदउवाच ॥ आकर्ण्यवाक्यंपरमंपवित्रंसुमङ्गलंमङ्गलहेतुमुच्चैः ॥ हर्षेणयुक्तातमुवाचकान्तंधन्योऽसिविप्रेणविबोधितस्त्वम् ॥
॥ ९८ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपाख्यानेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ नारदउवाच ॥ देवशर्मामहा
प्राज्ञःसमंसुमनयातया ॥ तीर्थेकनखलेपुण्येगङ्गायामतिविश्रुते ॥ १ ॥ वैशाखेविधिनास्नानंचक्रेमेषस्थितेरवौ ॥ पूजयामासविधिव
न्मधुसूदनमच्युतम् ॥ २ ॥ यमैःसनियमैर्युक्तःशक्त्याकिञ्चिद्ददौततः ॥ हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतस्थितः ॥ ३ ॥ कृच्छ्रादितपसा
क्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ तत्रप्राप्यसवैशाखींदत्त्वामधुतिलादिकम् ॥ ४ ॥ विप्रेभ्योभोजनंदत्त्वाभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम् ॥ अच्छिद्रंप्रार्थया
मासतत्रस्नानस्यभूसुरान् ॥ ५ ॥ सापिसाध्वीचसुश्रोणीपतिभक्तिपरायणा ॥ पतिंशुश्रूषतेनित्यंस्नात्वासम्पूज्यकेशवम् ॥ ६ ॥ तौ
दम्पतीततोयातौस्वगेहंसाधुहर्षितम् ॥ कृतकृत्यावथात्मानौमन्यमानावसंशयम् ॥ ७ ॥ तेनपुण्यप्रभावेणकालेनकियताकिल ॥ बभूवुरमिता
स्तस्यधनधान्यानिसम्पदः ॥ ८ ॥ तनयाविनयोपेताश्चत्वारःश्रुतिकोविदाः ॥ धर्मज्ञावैष्णवानित्यंपितृमातृपरायणाः ॥ ९ ॥ बभूवुरमित
प्रज्ञाःपुरुषार्थायबोधिताः ॥ विख्याताविधितत्त्वज्ञाब्रह्मज्ञाब्रह्मतत्पराः ॥ १० ॥ समग्रगुणसम्पन्नाःसम्प्रतिष्ठन्तिकीर्तयः ॥ ११ ॥ तौदम्पतीसुतसमग्रसमृद्ध
सौख्यंपुण्योदयंसमुपयुज्यततश्चिरेण ॥ स्नानंपरंपरमवीयतुरस्यभक्त्याश्रीमाधवेचसुकृतस्यनृपप्रसादात् ॥ १२ ॥ यथैवमाधवःसाक्षाद्विद्यालक्ष्मी
धवःस्मृतः ॥ तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः ॥ १३ ॥ इदंमाधवमाहात्म्यंकिञ्चित्संक्षेपतोऽनघ ॥ मयातेकथितंवीरयत्पुराचपितुःश्रुतम् ॥ १४ ॥
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेनारदाम्बरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्य
सभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिन्तयन्मनसाहरिम् ॥ १ ॥ अम्बरीषउवाच ॥ कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनयन्मुने ॥ शूद्रःपापसमाचारो

लेभेब्राह्मण्यमुत्तमम् ॥ २ ॥ ब्राह्मण्यंदुर्लभंतातसुकृतैर्विविधैरपि ॥ कथंमाधवमासस्यस्नानेनैवापसोऽधमः ॥३॥ नयज्ञदानैर्नतपोभिरुग्रैर्नपुण्यसंज्ञै
रपरैरपीश॥अस्मादृशोभूपतयोऽर्थवन्तोनतेलभन्तेऽवनिदेवतत्वम् ॥४॥ सगाधिसूनुर्विविधंतपोऽपिचिरंविधायानिशमेवघोरम्॥ कृच्छ्रेणलेभेशतवर्ष
पूर्णैरहोकथञ्चिद्बहुभिःप्रयत्नैः ॥५॥ कथंसवर्णाधमएषपापःस्वधर्महीनोधनवानदाता॥ पुण्यादनायासकृतादमुष्मादल्पादिहावापसरामतत्त्वम् ॥६॥
नारदउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्ब्राह्मण्यमतिदुर्लभम् ॥ तथापिगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाधर्मतत्त्वतः ॥ ७ ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूत
भावना॥विचित्राणिचभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥८॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवापितम्॥केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥९॥ फलंददाति
सुमहत्तस्मिन्नपिचजन्मनि ॥धर्मोगहनसूक्ष्मोऽयंनीयतेनयथातथा ॥१०॥ नतस्यफलदानस्यश्रूयतेकालनिश्चयः ॥ यत्किञ्चित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापा
न्तरैरपि ॥११॥तदागत्यकुतःक्वापिसुफलंचप्रयच्छति ॥कृतस्यनेहनाशोऽस्तिपुण्यस्यदुरितस्यच ॥१२॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम् ॥
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १३॥ तत्फलंतत्रतत्रापिशृणुसत्यंमयोदितम् ॥ अनायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥१४॥ महाव्रता
स्ततस्तेस्युःसततंकर्मकादयः ॥ सिंहव्याघ्रादिमूत्रादौप्रयासाबहुलास्ततः ॥१५ ॥ पञ्चगव्यप्रशस्तत्वंव्रतमध्येततोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यबाहुल्यंमहत्त्वं
चेत्तदल्पता ॥१६॥ जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतान्तरात् ॥इदमल्पंमहत्त्वंतदितिनैवनियामकः ॥१७॥ फलंयथोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्महोदयम्॥
यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः ॥ १८ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिङ्गेनतृणनाशःप्रदृश्यते ॥ अजामिलोऽपिभूपालदास्याःपतिरितिस्मृतः ॥ १९ ॥
धर्मपत्नीपरित्यागीनित्यंपापपथिस्थितः॥म्रियमाणःसुताह्वानंचक्रेनारायणेतिच ॥२०॥ तथायन्नामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम् ॥ अनिच्छयापिदहति
स्पृष्टोहुतवहोयथा ॥२१॥ तथादहतिगोविन्दनामव्याजादपीरितम् ॥२२॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वङ्गनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्तेयान्यशेषाणिहरेः
प्रियेणगोविन्दनाम्नानिहतानिसद्यः ॥ २३ ॥ विष्णुभक्तिमयंवीरयत्किञ्चित्क्रियतेऽल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविदुषातदक्षयफलंभवेत् ॥ २४ ॥ सन्देहो
नचकर्तव्योमाधवेमासिमाधवम्॥समाराध्यजनोभक्त्यातत्तद्वाञ्छितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंदाराधराहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौ
चनदूरेहरिभक्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोऽपिस्यात्क्षयःसम्यग्विधानतः ॥ २७ ॥ फलाधिक्यं
भवेद्विद्वन्नाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यगतयोदुर्ज्ञेयाविबुधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोऽयंमाधवस्यमहात्मनः ॥ एकोऽपित्रिषुलोकेषु
समग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगाङ्गेनजलेनकालेदेशेबुधःस्नानपरःकथञ्चित् ॥ आजन्मनोभावहतोऽपिदातानशुध्यतीत्येवमतंममैतत् ॥३०॥

प्रज्वाल्यवह्निंघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ २१ ॥ गङ्गादितीर्थेषुवसन्ति देवादेवालयेयक्षगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशनंयान्तिकृतोपवासाभावोज्झितास्तेनफलंलभन्ते ॥ २२ ॥ भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवेमाधव मासिभक्त्या ॥ यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम् ॥ २३ ॥ इहार्थेऽपिपुरावृत्तमाकर्णयमहीपते ॥ विचित्रंकथयिष्यामिफलं किमपिकर्मणाम् ॥ २४ ॥ तस्यमाधवमासस्यप्रसादान्माधवस्यच ॥ [१]यथाहिब्राह्मणीकाचित्स्वैरिण्यापशुभंफलम् ॥ २५ ॥ दिवोदासेतिविख्यातः पुराकान्तीश्वरोऽभवत् ॥ तस्यापत्यंमहारत्नंनारीणामुत्तमंसदा ॥ २६ ॥ गुणरूपसमायुक्तासुशीलाचारुमङ्गला ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमा भुवि ॥ २७ ॥ पित्रात्वालोकितासातुरूपलावण्यसंयुता ॥ सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ॥ २८ ॥ कस्मैचदीयतेकन्यासुवरायमहा त्मने ॥ इतिचिन्तापरोभूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ॥ २९ ॥ रूपदेशस्यराजानंसम्यग्ज्ञात्वामहीपतिः ॥ चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयततोनृपः ॥ ॥ ४० ॥ कन्यांददौदिवोदासश्चित्रसेनायधीमते ॥ तस्याविवाहकालस्यसम्प्राप्तेसमयेनृप ॥ ४१ ॥ मृतोऽसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ दिवो दासश्चधर्मात्माचिन्तयामासभूपतिः ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणांश्चसमाहूयपप्रच्छनृपनन्दन ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥ अस्यास्तु कीदृशंकर्मभविष्यतिब्रुवन्तुमे ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणाऊचुः ॥ विवाहोजायतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्येवयोवात्यागं करोतिच ॥ ४४ ॥ महाधिव्याधिनाभीतस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥ प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ ४५ ॥ तस्यांरजस्वलायांचअन्यः पतिर्विधीयते ॥ विवाहंतुप्रधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः ॥ ४६ ॥ एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रेशुभेर्जनैः ॥ विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ ॥ ४७ ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माब्राह्मणैस्तुप्रणोदितः ॥ विवाहार्थंमहाराजमानसंकृतवान्नृप ॥ ४८ ॥ पुनर्दत्ताप्रदानेनदिव्यादेवीनृपोत्तम ॥ पुष्पसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥ ४९ ॥ मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहसमयेऽपिसः ॥ यदायदामहाभागोदिव्यादेव्याश्चभूपतिः ॥ ॥ ५० ॥ करोतिसपितोद्योगंविवाहस्यातिदुःखितः ॥ भर्तापिम्रियतेकालेप्राप्तलग्नस्तदातदा ॥ ५१ ॥ एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृतास्ततः ॥ ततोराजामहादुःखीसञ्जातःख्यातविक्रमः ॥ ५२ ॥ समालोक्यतमाहूयमन्त्रिभिःसहनिश्चलः ॥ स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीपतिः ॥ ५३ ॥ अथ तेनसमाहूताराजानोविविधानृपाः ॥ स्वयंवरार्थंवैतस्याबहवोधर्मतत्पराः ॥ ५४ ॥ तस्यास्तुरूपसंक्षुब्धामृत्युनाप्रेषितानृपाः ॥ संग्रामंचक्रिरेमूढामृता

१ इयं दिव्यादेवीकथापि द्वितीये भूमिखण्डे प्रोक्तास्ति । सैवेह वैशाखमासमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरनूदितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । केषुचित्पुस्तकेष्वत्र दृश्यते । अन्येषु पुस्तकेषु नास्ति ।

स्तऽथपरस्परम् ॥ ५५ ॥ एवंतेषांक्षयोजातःक्षत्रियाणांनरेश्वर ॥ दिव्यादेवीचदुःखार्तारुरोदकरुणंततः ॥ ५६ ॥ बालामालोक्यतांराजारुदन्तींचाति
दुःखिताम् ॥ पुरोधसंचधर्मज्ञंज्ञानवन्तंतपस्विनम् ॥ ५७ ॥ जातूकर्णंप्रणम्यादौविनयान्वितकन्धरः ॥५८॥ दिवोदासउवाच ॥ कथयस्वप्रसादेन
किमेतस्याहिपातकम् ॥ दिव्यादेव्यास्तुमेपुत्र्यायदेतच्चेष्टितंकृतम् ॥ ५९ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवीरदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥
पूर्वजन्मकृतंसर्वंतन्मेनिगदतःशृणु ॥ ६० ॥ आस्तेवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ ६१ ॥ वैश्य
जात्यांसमुत्पन्नोधनधान्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविस्मृता ॥६२॥ कुलाचारंपरित्यज्यदुराचारेणवर्तते ॥ नमन्यतेहिभर्तारंरौद्र
कृत्येचवर्तते ॥६३॥ पुण्यकार्यविहीनातुपापंचरतिदुर्मतिः ॥ भर्तारंभर्त्सतेनित्यंस्वैरिणीकलहप्रिया ॥६४॥ नित्यंपरगृहेवासनिरताभ्रमतेऽधिकम् ॥
परच्छिद्रंसमापश्येद्दुष्टाभूतेषुसर्वदा ॥ ६५ ॥ साधुनिन्दारतापापाबहुहास्यकरीसदा ॥ कुसङ्गतिरतावाचादुराचारजनप्रिया ॥ ६६ ॥ धूर्ताधर्म
जनद्वेषकरीचानृतभाषिणी ॥ विज्ञायैवंसुवीरस्तामुपयेमेततोऽपराम् ॥ ६७ ॥ तयानवीनयावीरोभार्यया सहितोऽनिशम् ॥ यथासुखंसबुभुजेविषया
न्मनसःप्रियान् ॥६८॥ धर्माचारेणपुण्यात्मासत्यपुण्यमतिःसदा ॥ सत्यया।मितयासत्यासुमत्याराधितोबभौ ॥६९॥ निरस्तातेनसाचित्राविचित्रा
वरवर्णिनी॥स्वैरिणीगुणसंसर्गधर्मविद्वेषिणीततः ॥७०॥भ्रमतेजारसंयुक्तामुक्ताचारागतत्रपा॥सापापरतसंयुक्तारक्तादूतीविकर्मणि॥७१॥कुशलाकुट्टिनी
कर्मकलासुत्वन्ययोषिताम् ॥ गृहभङ्गमसौचक्रेवक्रेणमनसाहिता ॥ ७२ ॥ साध्वींनारींसमाहूयपापवाक्यैश्चनोदयेत् ॥ नर्मलोभकथाकेलिप्रत्ययो
त्पत्तिहेतुभिः ॥७३॥ मनांसिचालयेत्पापापुरुषाणांचयोषिताम् ॥ साधूनांसास्त्रियोभव्याःपरेभ्यःप्रतिपादयेत् ॥ ७४ ॥ कारयत्येवकपटंधर्मग्राम
विवर्जनम् ॥ एवंवर्षशतंभुक्त्वापश्चाद्वेश्याविधिस्थिता ॥ ७५ ॥ कालेननिधनंप्राप्तासततंपापनिश्चया ॥ जातातवगृहेपुत्रीदिव्यादेवीतिसासुता ॥
सुन्दरीरूपसम्पन्नापुराहष्टेननोदिता ॥७६॥नारदउवाच॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादिवोदासोऽतिविस्मितः ॥ उवाचराजामधुरंजातूकर्णंमुनिंवचः ॥७७॥
दिवोदासउवाच ॥ यदीदृशीसादुरितप्रचारासदादुराचाररताप्रयाता ॥ कथंममश्रीपतिदैवतस्यमहाकुलीनस्यसुतानुरूपा ॥ ७८ ॥ सुदुर्लभं
राजकुलेविशालेलेभेचसाश्रीमतिजन्मधन्यम् ॥ पुण्येनकेनापिमुनेपवित्रेचित्राविचित्रेणचकर्मकर्त्री ॥ ७९ ॥ नारदउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वा
भूमिपस्यमुनिस्ततः ॥ किञ्चिद्विहस्यतुप्राज्ञोवचःसूनृतमब्रवीत् ॥ ८० ॥ जातूकर्णउवाच ॥ चित्राविचित्रसुरतैरथवञ्चयन्तीप्रच्छन्नकामुकविटान्धन
धीविहीनान् ॥ वेश्याबभूवविषपानमितश्चरित्वाकालेननागनगरेमहतिप्रसिद्धे ॥ ८१ ॥ कोऽपितत्रसमायातःसायंविप्रःश्रमार्दितः ॥ अर्दमानो

विशुद्धात्मानगरेनागसंज्ञके ॥ ८२ ॥ अपश्यन्नपरंस्थानंमूढश्चित्रागृहंययौ ॥ तयासमोहितोऽत्यर्थंवेश्ययादृष्टियोगतः ॥ ८३ ॥ पादसंवाहनस्नान
ताम्बूलासनभोजनैः ॥ विलासैस्तोषितःसोऽपिखेदहीनोऽभवत्तदा ॥ ८४ ॥ ततोविचित्रैःसुरतोपचारैरदृष्टबुद्ध्यैवतयासविप्रः ॥ संसेवितोऽयं
रजनीमशेषामवाहयद्भावविशेषलुब्धः ॥८५॥ प्रातःप्रयाणाभिमुखःकथञ्चिदुवाचचित्रामनुरक्तचित्तः ॥ सन्तोषितःस्वैश्चरितैःस्वकृत्यैर्वचस्तयाचैक
धियातदानीम् ॥ ८६ ॥ ब्रह्मणउवाच ॥ कार्यःप्रत्युपकारस्तेतोषितेनमयाप्रिये ॥ स्वदृढंचनिजंदुःखंकथयाम्यविशेषतः ॥ ८७ ॥ पुराकथांहिवदतां
विप्राणांनर्मदातटे ॥ शुभंयत्सर्वपापघ्नंतदाकर्णयसादरम् ॥ ८८ ॥ योदिनत्रयमपिप्रयत्नतःस्नातिमेषउपयातिभास्करे ॥ भास्करेऽनुदितएव
माधवेमासिसोऽघनिचयैर्विमुच्यते ॥ ८९ ॥ सम्पूर्णमपिवैशाखेयोबहिःस्नानमाचरेत् ॥ विधिनामाधवंदेवमर्चयेत्सोऽपिपापहा ॥ ९० ॥ पुण्यतीर्थे
विशेषेणस्नानदानक्रियादिभिः॥ महापापैर्विमुच्येतमानवोमासिमाधवे ॥ ९१ ॥ तावन्महापापचयःशरीरेशरीरिणस्तिष्ठतिनिर्विशङ्कः ॥ यावन्मुदा
चोषसिमेषराशिमुपागतेमज्जतिनोदिनेशे ॥ ९२ ॥ एवमाकर्णितस्तेषांविप्राणांवदतांमया ॥ अनेकदुरिताम्भोधितरणेपोतउत्तमः ॥ ९३ ॥
अदूरेशिवदेहाचवर्ततेऽसौसरिद्वरा ॥ तत्रस्नातुंगमिष्येऽहंतदाघौघवधायच ॥ ९४ ॥ यदितेरोचतेकान्तेविरक्तंवामनोभवेत् ॥ तन्मयात्वंसमागच्छ
वैशाखस्नानहेतवे ॥९५॥ अनित्यंजीवितमिदंयौवनंचातिसुन्दरम् ॥ हेतुर्नरकवासस्यदुर्वारश्चसनोभवेत् ॥ ९६ ॥ आराधितस्त्वायाहंचपातितो
दुरितार्णवे ॥ महतामपियत्सत्यंदुष्टस्थितशरीरिणाम् ॥९७॥ किमत्रबहुनोक्तेननविलम्बोचितःक्षणः ॥ उद्धरिष्येऽपिभवतींविरक्तिर्यदितेहृदि ॥९८॥
चित्रोवाच ॥ स्वामिन्नदृष्टयोगेनतवसङ्गतिधर्मतः ॥ ध्रुवंविरक्तंमच्चेतोनिन्द्यमेतद्भवंप्रति ॥९९॥ नूनमेवंमयाशास्त्रेश्रुतंयत्साधुसङ्गमः ॥ अचिन्त्यायै
नमस्तस्यैनियतायैततःपुनः ॥ १०० ॥ जातूकर्णउवाच ॥ इत्याभाष्यततस्तेनसमंचित्राययौतदा ॥ विद्यमानंधनंकिञ्चिदादायमुनिनोदिता ॥ १ ॥
ततःपरंसोऽपिपुनर्द्विजन्मावैशाखमासेशिवदेहदेहम् ॥ अवापसस्नौचदिनेशमस्यैस्नानायसद्योऽथददौदयालुः ॥ २ ॥ हृदयालुरयंविप्रःस्नाप
यामासतांतदा ॥ यथोचितविधानेनचित्रामुच्चित्रभाषिणीम् ॥३॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंतत्रशुश्रावसामुदा ॥ पठमानेषुविप्रेषुपुराणानिपृथक्पृथक् ॥
॥ ४ ॥ यस्यश्रवणमात्रेणक्षीयतेदुरितान्धकः ॥ यथासूर्योदयेनैवतिमिरौघःप्रणश्यति ॥ ५ ॥ साशिवेशिवतनूजलेपुनःस्नानतोऽजनिकरे
विधानतः ॥ स्नानतोविमलमानसोदयासूर्यकान्तिरिवनिर्मलाबभौ ॥६ ॥ तत्रमज्जन्तिरेवायांसेवायांनिरताहरेः ॥ वैशाखेविविधालोकालोकानन्त्य
मभीप्सवः ॥७॥ येनर्मदायामिहशर्मदायामशुद्धकायानपिशोधयन्ति ॥ विशेषतोमाधवमासिमर्त्याभवन्तिमर्त्याधिपलोकलीलाः ॥८॥ आजन्मनो

ऽघंस्मरणेनरेवानिहन्तिदृष्टादशजन्मजंपुनः ॥ स्नाताकथञ्चिच्छतयोनिजातंसंसेवितायच्छतिरुद्रलोकम् ॥ ९ ॥ सकलंमाधवंमासंसाचित्रानर्मदा जले ॥ सस्नौकिञ्चिद्ददौदानंशक्त्याविप्रेषुनित्यशः ॥ ११० ॥ सर्वपापहरंस्तोत्रंशृणोतिश्रद्धयाहरेः ॥ विप्राणांतत्रपठतांसङ्गादस्यद्विजन्मनः ॥ ॥ ११ ॥ निमज्ज्यसामाधवमासिपूर्णेरेवाजलेतत्रमहीसुरेभ्यः ॥ अच्छिद्रमासाद्ययथाविधानंतत्रापिचित्रापिचकारमासम् ॥ १२ ॥ कुटीरकंतंतु नवंविधायसुदेवनामापिसभूमिदेवः ॥ उवासरेवासलिलेनिमज्जंश्चित्रोपरोधादनिशंदयातः ॥ १३ ॥ अथकालेनकियताकालधर्ममुपेयिवान् ॥ विप्र स्तदनुसाचित्राचिरेणैवमृतानृप ॥ १४ ॥ तेनमाधवमासस्यसुकृतेनतदैवसा ॥ पुत्रीतवाभवन्नूनमदृष्ट्वायमयातनाम् ॥ १५ ॥ तस्यकर्मविपाकोऽयं यदाप्तंभूपतेःकुलम् ॥ वैष्णवंविशदंवीरदुष्प्राप्यंपापकर्मभिः ॥१६॥ दिव्यादेवीवरंनामजातंचास्यांनरोत्तम ॥ यच्चदत्तवतीचान्नंभोग्यसौख्यसुखानि च ॥ १७ ॥ ब्राह्मणायपुरातस्मैगणिकात्वेऽपिसङ्गता ॥ स्नात्वाचमाधवेमासिकिञ्चित्तत्रापियद्ददौ ॥ १८ ॥ तस्यदानस्यसाभुङ्क्तेस्नानस्यचफलो दयम् ॥ पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचतथानिशम् ॥ १९ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुञ्जानावर्ततेचप्रभोर्गृहे ॥ भुङ्क्तेचविधिदत्तंचदुःखशोकादिपीडिता ॥ ॥ १२० ॥ यत्पुरानरनारीणांगृहभङ्गरताभवत् ॥ तस्यकर्मविपाकोऽयमस्याःकिञ्चिदुपस्थितः ॥ २१ ॥ माधवस्नानमाहात्म्याद्विनैव यमयातनाम् ॥ महापापापितेवीरसुन्दरीसासुताभवत् ॥ २२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंतवपुत्र्याविचेष्टितम् ॥ सर्वजन्मभवंवीरकर्मदुष्कर्मसम्भवम् ॥ ॥ १२३ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ नारदउवाच ॥ जातूकर्णवचश्चित्रमेव माकर्ण्यभूपतिः ॥ तमुवाचनमस्कृत्यज्ञानिनंमुनिमादरात् ॥ १ ॥ दिवोदासउवाच ॥ कथमेषाविमुच्येत्तदुःखादस्मान्मुनेऽधुना ॥ २ ॥ जातूकर्ण उवाच ॥ कथयामिमहत्पुण्यंयेनेयंसुखिताभवेत् ॥ अप्रकाश्यमपिप्रायःप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ स्वल्पमप्यद्भुतंकर्मविकर्मशतनाशनम् ॥ ३ ॥ यथाहरेर्ध्यानबलेनपापंविनाशमायातिमहत्समग्रम् ॥ प्रातस्तदामाधवमासदानस्नानेनघोरंविलयंप्रयाति ॥ ४ ॥ यथाहरेर्भीतिभयेननागानश्यन्ति सर्वेनिचयास्तथैव ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातिस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ॥ ५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपन्नगाइवपातकाः ॥ विद्रवन्तिचवैशाखस्नाने नोषसिनिश्चितम् ॥ ६ ॥ तस्मादियापिभूपालदिव्यादेवीपुनःस्वयम् ॥ कृत्वावैशाखश्रवणंश्रुत्वापापहरंस्तवम् ॥७ ॥ भवित्रीभर्तुःसंयोगसुखसम्भोग भागिनी ॥ सुदेवोऽपिसजातोऽस्तिपाण्डयदेशाधिपोबली ॥ ८ ॥ वैशाखमासिरेवायांस्नानपुण्येनभूपते ॥ तस्माएवसुतांदेहिविशुद्धांस्नानत स्तथा ॥ ९ ॥ माधवस्यपुनःस्तोत्रंश्रवणान्माधवस्यच ॥ सन्देहोनात्रकर्त्तव्योविचित्रंपश्यभूपते ॥ १० ॥ इहामुत्रफलंतस्यसमारूयंपुण्य

कर्मणः ॥ ११ ॥ नारदउवाच॥इत्याकर्ण्यैवमुदितोराजातमखिलंततः ॥ कारयामासतांपुत्रींजातूकर्णोदितंविधिम् ॥ १२ ॥ वीरसेनेनतेनैवपाण्ड्य
देशाधिपेनसा ॥ पुराजन्मैकसुहृदादिव्यादेवीविवाहिता ॥ १३ ॥ बुभुजेभूरिविषयांश्चिरंसुचरितव्रता ॥ वीरसेनेनसुहृदापूर्वजन्मकृतेनच ॥ १४ ॥
एतत्तेकिञ्चिदाख्यातमम्बरीषसमासतः ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ १५ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्ये
चित्रोपाख्यानेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ अम्बरीषउवाच ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रोतुमिच्छामितद्विभो ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपापराशिर्विली
यते ॥१॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मिश्राविताेऽस्मिशुभंविधिम् ॥ विकर्मोपार्जितंयस्यश्रवणादेवहीयते ॥२॥ चित्रंकिमत्रमधुसूदनदैवतस्यमासस्य
पुण्यसवनैरिहमाधवस्य ॥ स्नानैरवश्यविहितैरघराशिनाशःस्याद्यस्यनामपठनादपितस्यलोकः ॥ ३ ॥ तदेवपुण्यंपरमंपवित्रंहृद्यंचलोकेसुकृतैक
लभ्यम् ॥ यदुच्यतेकेशवनामधेयंमन्येमुनेमाधवमासिभव्यम् ॥ ४ ॥ धन्यास्तुतेमाधवमासिनामस्मरन्तियेऽहोमधुसूदनस्य ॥ तस्यैव
मेकिञ्चिदहोचरित्रंपुनःपवित्रंवदविश्वजन्यम् ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ वचःसमाकर्ण्यहरिप्रियस्यप्रीतोमुनिस्तस्यनृपोत्तमस्य ॥ समाधवस्नान
समुत्सुकोऽपिकथारसेनाहसमाधवस्य ॥ ६ ॥ नारदउवाच ॥ सत्यंमहीपालमिथोमुकुन्दकथारसालापविधिर्विशुद्धः ॥ त्वयासमंमाधव
मासधर्मस्नानाधिकोऽयंहरिदैवतेन ॥ ७ ॥ जीवितंयस्यधर्मार्थंधर्मोहर्यर्थमेवच ॥ अहोरात्राणिपुण्यार्थंतंमन्येवैष्णवंभुवि ॥ ८ ॥ किञ्चि
द्वक्ष्यामितेराजन्वैशाखस्नानजंफलम् ॥ अस्मत्पितापिनोवक्तुमलंविस्तरतोऽखिलम् ॥ ९ ॥ यत्रमज्जनमात्रेणपापामुक्तिमुपागताः ॥ माधवे
मासितेपापानर्मदासलिलेपरे ॥ १० ॥ पुरातीर्थप्रसङ्गेनभ्रमन्कोऽपिमहीसुरः ॥ मुनिशर्मेतिविख्यातोधर्मात्मासत्यवाञ्छुचिः ॥ ११ ॥
युक्तःशमदमाभ्यांचक्षान्तिसन्तोषसंयुतः ॥ युक्तःसपितृकार्येषुश्रुस्मृतिविधानवान् ॥ १२ ॥ युक्तोमधुरवाक्येषुसंयुक्तोहरिपूजने ॥ युक्तो
वैष्णवसंसर्गेत्रिकालज्ञानवान्मुनिः ॥ १३ ॥ स्वकर्मणिरतोधीरोहृदयालुःप्रियाप्रियः ॥ दयालुरतिमेधावीतत्त्वविद्ब्राह्मणप्रियः ॥ १४ ॥
माधवेमासिरेवायांस्नानार्थंप्रतिसञ्चरन् ॥ अग्रतःपञ्चपुरुषान्ददर्शातीवदुःखितान् ॥ १५ ॥ परस्परमसंसर्गकारिणःकृष्णविग्रहान् ॥
वटच्छायामुपाश्रित्यसमासीनानवस्थितान् ॥ १६ ॥ पश्यतोदिक्षुसर्वासुदुरितोद्विग्नचेतसः ॥ तानालोक्यद्विजश्रेष्ठश्चिन्तयामासविस्मितः ॥
॥ १७ ॥ अत्रैतेकेनराभीताविपिनेदीनचेष्टिताः ॥ चौरावाविकृताकाराहश्यन्तेपापभागिनः ॥ १८ ॥ परस्परंचभाषन्तःकृशाःकृष्णवपुःश्रियः ॥
यावदेवंसविप्राग्र्योविचारयतिधीरधीः ॥ १९ ॥ तावदागम्यतेसर्वेदूरस्थामुनिमादरात् ॥ बद्धाञ्जलिपुटाभूत्वाप्रणम्योचुरितिस्फुटम् ॥ २० ॥

पञ्चपुरुषाऊचुः ॥ [1]भव्यंभवन्तंपुरुषोत्तमंवैविभ्राजमानंचरितेनमान्यम् ॥ मन्यामहेविप्रदयालुमुख्यंवाचंसमाकर्णयनोऽसिमैत्रः ॥२१॥ सन्तःप्रातिष्ठा
दीनानांदैवादुद्भूतपाप्मनाम् ॥ आर्तानामार्तिहन्तारोदर्शनादेवसाधवः ॥ २२ ॥ अहंपाञ्चालदेशीयःक्षत्रियोवीरवाहनः ॥ ब्राह्मणंहतवान्मोहा
च्छरेणशब्दवेधिना ॥ २३ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुतिलकेनाविवर्जितः ॥ अटामिजगतीमेनांब्रह्मघ्नोऽहमितिब्रुवन् ॥ २४ ॥ ब्रह्मघ्नायातिपापायभिक्षा
मह्यंप्रदीयताम् ॥ एवंसर्वेषुतीर्थेषुभ्रमन्नत्रास्मिचागतः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यानमेऽद्यापिप्रयातिमुनिसत्तम ॥ एवंमेवर्षमेकंहिव्यतीतंकुर्वतोविभो ॥
॥ २६ ॥ दह्यमानस्यपापेनशोकाकुलितचेतसः ॥ चन्द्रशर्मापरोविप्रोयोऽयंसंलक्ष्यतेद्विज ॥ २७ ॥ गुरुघातीसतुब्रह्मन्मोहाकुलितमानसः ॥
मोहाकुलितचित्तत्वाद्गुरुघातकउच्यते ॥ २८ ॥ निवसन्मागधेदेशेसन्त्यक्तःस्वजनैस्ततः ॥ दैवादसावपिमुनेभ्रमन्निहसमागतः ॥ २९ ॥
शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिङ्गविवर्जितः ॥ मयापृष्टस्तुवृत्तान्तंसत्यमेवावदद्द्विजः ॥ ३० ॥ वसतायद्गुरोर्गेहेक्रोधाकुलितचेतसा ॥ महामोहगतेनापि
यथावैघातितोगुरुः ॥ ३१ ॥ तेनपापेनदग्धोऽसौवर्त्ततेशोकपीडितः ॥ तृतीयोऽयंपुनःस्वामिन्वेदशर्मासमाहितः ॥ ३२ ॥ सुरापोब्राह्मणोजातो
मोहाद्वेश्याप्रसङ्गतः ॥ पृष्टोमयायमपिमेयथावृत्तंतथाब्रवीत ॥ ३३ ॥ आत्मनश्चेष्टितंसर्वंमनस्तापेनपीडितः ॥ निरस्तःसर्वलोकैश्चभार्याबन्धु
जनैरपि ॥ ३४ ॥ तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमन्नत्रायमागतः ॥ चतुर्थोविधुरोनामवैश्योऽयंगुरुतल्पगः ॥ ३५ ॥ मोहान्मासत्रयंयावद्वेश्याभूतांचमात
रम् ॥ बुभुजेसविदेहस्थांज्ञाततत्त्वस्ततश्चरन् ॥ ३६ ॥ दुःखितोऽभ्यागमद्भूमिंभ्रमन्निहमुनेपुनः ॥ पञ्चमोऽयंमहापापीपापिसंसर्गकारकः ॥ ३७ ॥
प्रत्यहंधनलोभेनस्तेयादिकृतवानघम् ॥ वैश्योऽतिपातकैःक्रान्तस्ततस्त्यक्तोजनैःस्वयम् ॥ ३८ ॥ निर्विण्णमानसोदैवान्नन्दनामेहसङ्गतः ॥
एवंपञ्चापिपापिष्ठाःस्थानमेकमुपागताः ॥ ३९ ॥ कःकस्यापिनसम्पर्कंभोजनाच्छादनादिभिः ॥ करोतिचमहाभागविनावार्ताद्विजोत्तम ॥ ४० ॥
विशन्त्येकासनेनैवनस्वपन्त्येकसंस्तरे ॥ एवंदुःखसमाक्रान्तानानातीर्थेषुवैगताः ॥ ४१ ॥ नास्माकंपातकंघोरंप्रयातिमुनिसत्तम ॥ दृष्ट्वाभवन्तं
दीप्यन्तंप्रसन्नानिमनांसिनः ॥ ४२ ॥ वदन्तिदुरितप्रान्तंसाधोस्तेपुण्यदर्शनात् ॥ उपायंवदनःस्वामिन्यथापापक्षयोहिनः ॥ ४३ ॥ ज्ञायते
करुणोऽस्माभिर्विप्रवेदार्थवित्प्रभो ॥ आर्तानांमार्गमाणानांपश्चात्तापमुपेयुषाम् ॥ मोहादवाप्तपापानांत्वमुद्धर्तासिनिश्चितम् ॥४४॥ नारदउवाच ॥

१ 'भव्यं भवन्तं पुरुषोत्तमं वै मन्यामहे विप्रवर प्रसीद ॥ यदात्मदुःखं च वयं विचार्य विज्ञापयामः शृणु तद् द्विजेन्द्र'॥ इ० पा०। इतः परं चैकः श्लोकोऽयमुपलभ्यते कस्मिंश्चित्पुस्तके-भव्यानि भूतानि जनार्दनस्य परोपकाराय चरन्ति विश्वम् ॥ भवादृशानीति वयं विचार्य विज्ञापयामः शृणु तद्विधिं नः।

तेषामितिवचःश्रुत्वामुनिशर्मासुनिस्ततः ॥ इदमाहविचार्येतिकरुणावरुणालयः ॥४५॥ मुनिशर्मोवाच ॥ यूयमज्ञानतःप्राप्तपातकाःसत्यभाषिणः ॥ अनुतापयुतास्तस्मादनुग्राह्यामयाधुना ॥ ४६ ॥ शृणुध्वंमेवचःसत्यमूर्ध्वबाहुर्वदाम्यहम् ॥ यन्मयाङ्गिरसःपूर्वंश्रुतंमुनिसमागमे ॥ ४७ ॥ दृष्टंवेदेषुशास्त्रेषुश्रुतंगुरुमुखात्तथा ॥ विष्णुनाराधितेनादौस्वयमुक्तंचतत्त्वतः ॥ ४८ ॥ नतृप्तिरशनादन्यानगुरुर्जनकादपि ॥ नपात्रमन्यद्विप्रेभ्योन देवःकेशवात्परः ॥ ४९ ॥ नगङ्गयासमंतीर्थंनदानंसुरभीसमम् ॥ नगायत्र्यासमंजाप्यंनद्वादश्यासमंव्रतम् ॥ ५० ॥ नभार्यंयासमंमित्रंनधर्मोदयया समः ॥ नस्वातन्त्र्यसमंसौख्यंगार्हस्थ्यान्नाश्रमोवरः ॥ ५१ ॥ नसत्यात्परआचारोनसन्तोषात्परंसुखम् ॥ नमाधवसमोमासोमहापापहरःपरः ॥ ॥ ५२ ॥ विधिनानुष्ठितोभक्त्यामधुसूदनवल्लभः ॥ गङ्गादिषुचतीर्थेषुविशेषेणसुदुर्लभः ॥ ५३ ॥ प्रायश्चित्तानिसर्वाणिद्वादशाब्दमुखानिच[1] ॥ ताव द्गर्जन्तिपापानियावन्नायातिमाधवः ॥ ५४ ॥ वैशाखमखिलंमासंयःस्नातिहरितत्परः ॥ हरिपादसमुद्भूतेसलिलेविमलाशयः ॥ ५५ ॥ सएवसर्व पापैस्तुमुक्तोयायात्परांगतिम् ॥ निजपापौघनिष्कृत्यैवक्तव्यंतस्यकिन्नरैः ॥ ५६ ॥ मासेतुवैशाधवसंज्ञकेऽस्मिन्यःस्नातिपापैःसविमुच्यतेहि ॥ मेष स्थितेसम्प्रतिनर्मदायाःशर्मप्रदेवारिणिवारिताघे ॥ ५७ ॥ दुर्लभाहिमहानद्योमाधवेमासिसर्वशः ॥ ततोऽपिदुर्लभागङ्गारेवाचयमुनातथा ॥ ५८ ॥ एतासुतिसृषुप्रायःप्राप्यैकामपिसादरम् ॥ यःस्नातिमाधवेमासिविपापःसहरिंव्रजेत् ॥ ५९ ॥ तस्मादहोसहमयासुकृतैकसारेवैशाखमासिचभवन्त उपेत्यरेवाम् ॥ मज्जन्तुपातककृतोमुनिवृन्दजुष्टेरेवाजलेनिखिलपापभयापहत्यै ॥ ६० ॥ एवमुक्तास्ततःसर्वेमुदितामुनिनासह ॥ जग्मुस्तेपापिनोरेवां शंसन्तोऽद्भुतकारिणीम् ॥६१॥ मुनिशर्माततोगच्छंस्तैस्तथानुगतोनरैः ॥ ददर्शपथिसन्त्रस्तान्पिशाचानष्टभीषणान् ॥ ६२ ॥ कुर्वतोविविधाञ्छब्दा न्भ्रमतोऽपिततस्ततः॥ऊर्द्ध्वकेशोर्द्ध्वरक्ताक्षांश्चकृष्णदन्तकृशोदरान्॥६३॥ अरण्येकण्टकाक्रान्तेवृक्षपानीयवर्जिते ॥ सम्मुखंधावतोदृष्ट्वाभयसंविग्नमानसः ॥६४॥ नमोनारायणायेतिरक्षरक्षेतिचाब्रवीत्॥६५॥ नारायणायेतिनमोऽभिधानमाकर्ण्यधर्मैकनिधानमुच्चैः॥भवान्तरेतेमनसापिशाचाययुर्निजादृष्ट वशेनलब्धाः ॥ ६६ ॥ विनयान्वितमनसोमुनिशर्माविलोक्यतान् ॥ उवाचमधुराभाषीकेयूयंविकृतानराः ॥ ६७ ॥ किंवाकेनकृतंकर्मयेन प्राप्ताचवैकृतिः ॥ कथमेवंविधाःसर्वेदुःखिनोऽतीवभीषणाः ॥ ६८ ॥ प्रेताऊचुः ॥ क्षुत्पिपासार्दितानित्यंनानादुःखचयाकुलाः ॥ कृतबुद्धेर्हृदि क्रूरानष्टसंज्ञाविचेतसः ॥ ६९ ॥ नजानीमोदिशःक्वापिमूढामानवघातिनः ॥ तदेतद्दुःखमाख्यातमेतदेवासुखंपुनः ॥ ७० ॥ प्रभातमिवसम्भाति

[1] 'वाजिमेधमुखान्यपि' इ० पा०।

भास्करोदयदर्शनात् ॥ श्रुत्वानारायणेत्युच्चैर्भाषितंतवकोमलम् ॥ ७१ ॥ दृष्ट्वाचदर्शनंविप्रशुद्धभावंगतावयम् ॥ दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतो
हरेः ॥ ७२ ॥ भवान्तरमनुप्राप्तावयंप्राप्तादयालवः ॥ विनाशयत्यपयशोबुद्धिंविशदयत्यपि ॥ ७३ ॥ प्रतिष्ठापयतिप्रायोनृणां
वैष्णवदर्शनम् ॥ अहंपर्युषितोनामसूचकोऽयंद्वितीयकः ॥ ७४ ॥ शीघ्रगोरोधकश्चान्यःपञ्चमोऽयंचलेखकः ॥ षष्ठोऽयमितिवाग्दुष्टःसप्तमोऽयं
विदैवतः ॥ ७५ ॥ नित्यंयाचनकश्चायमष्टमःकष्टदायकः ॥ ७६ ॥ मुनिशर्मोवाच ॥ प्रेतानांकर्मजातानांनामानिभवतांकुतः ॥ किंतत्कारण
मुद्दिश्ययेनयूयंसनामकाः ॥ ७७ ॥ प्रेताऊचुः ॥ मयास्वादुसदाभुक्तंदत्तंपर्युषितंद्विजे ॥ आज्येसतिनिराज्यंचतेनपर्युषितोऽस्म्यहम् ॥ ७८ ॥
मिथ्यामिथ्यापरच्छिद्रमर्मान्वेषीस्वभावतः ॥ सूचयामासतेनासौसूचकोऽशुचिरातुरः ॥ ७९ ॥ शीघ्रंनश्यतिविप्रेणयाचितःक्षुभितेनवै ॥ एत
त्कारणमुद्दिश्यशीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ ८० ॥ गृहोपरिसदास्वादुभुक्तमेतेनपापिना ॥ एकाकिनाकुमनसातेनासौरोधकःस्मृतः ॥ ८१ ॥ मौने
नापिस्थितोनित्यंपादेनलिखतेमहीम् ॥ अस्माकमपिपापिष्ठोलेखकोलोकसङ्गतः ॥ ८२ ॥ गुणिनोऽयंगुणान्द्वेष्टिनिर्गुणेचगुणज्ञताम् ॥ असंज्ञे
ज्ञानयोगीचवाग्दुष्टोऽसौततःस्मृतः ॥ ८३ ॥ नास्तिक्यभावादनिशंपितृदैवतमानवान् ॥ नमन्यतेचसत्कर्मपापस्तेनविदैवतः ॥ ८४ ॥
सदायाचनकोमिथ्यामिथ्यादौर्गत्यदर्शकः ॥ सभूतोद्विजकोलुब्धस्तेनयाचनकस्त्वयम् ॥ ८५ ॥ एभिःपूर्वकृतैःपापैर्भुक्त्वानरकयातनाम् ॥ प्रेता
स्तेदर्शनादद्यपुनर्जाताःस्मसुस्थिताः ॥ ८६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तान्तसम्भवम् ॥ प्रष्टुंचयदितेश्रद्धापृच्छान्यत्कथयामिते ॥ ८७ ॥ ब्राह्मण
उवाच ॥ येजीवाभुवितिष्ठन्तिसर्वआहारमूलकाः ॥ युष्माकमपिआहारंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ८८ ॥ प्रेताऊचुः ॥ शृणुष्वाहारमस्माकंसर्व
सत्त्वविगर्हितम् ॥ यंश्रुत्वानिन्दसेब्रह्मन्भूयोभूयश्चनित्यशः ॥८९॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषेणयोषिदङ्गमलेनच ॥ गृहाणित्यक्तशौचानितानिभुञ्जन्तितत्रवै ॥
॥ ९० ॥ स्त्रीदग्धानिप्रकीर्णानिप्रकीर्णायस्कराणिच ॥ कुत्सितानिमलेनापिप्रेतावैतत्रभुञ्जते ॥ ९१ ॥ माधवंयत्रनार्चन्तिस्त्रीजितानिगृहाणिच ॥दया
क्षान्तिविहीनानिप्रेतास्तत्रैवभुञ्जते ॥९२॥ यत्राभद्रागृहेवाचःशौचहीनाश्चयोषितः॥कलहोयत्रसततंप्रेतास्तेतत्रभुञ्जते ॥९३॥ नयत्रजामयोगेहेपूज्यन्ते
नत्राःस्त्रियः ॥ यत्रदुर्जनसंसर्गस्तत्रभोक्ष्यामहेवयम् ॥ ९४ ॥ नयत्रहरिसेवावानकथायत्रवैष्णवी ॥ नयत्रवैष्णवीप्रीतिःप्रेतावैतत्रभुञ्जते ॥ ९५ ॥
येषामेवंगृहेप्रीताभुञ्जतेतेऽपिसत्वरम् ॥ प्रेताभवन्तिपापेननिजवंशविनाशकाः ॥ ९६ ॥ तस्यमेजायतेब्रह्मन्वदतोभोजनंनिजम् ॥ अस्मात्पापतरं
चान्यत्किञ्चिद्वक्तुंनशक्यते ॥ ९७ ॥ निर्विण्णःप्रेतभावेनपृच्छामित्वांदृढव्रतम् ॥ यथानजायतेप्रेतोमुक्तिःप्रेतत्वतोयथा ॥ ९८ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥

एकादश्यादिभिःपुण्यैर्व्रतैरच्युतकीर्तनैः ॥ देवतातिथिपूजाभिर्गुरुपूजादिभिस्तथा ॥ ९९ ॥ आचारैःसाधुचरितैःश्रुतिस्मृत्युदितैर्दिनैः ॥ एवं
श्राद्धक्रियादानैर्यथाविधिविनिर्मितैः ॥ १०० ॥ दयादानदमक्षान्तिशीलशिष्टाभिवादनैः ॥ इत्येवमादिभिर्धर्मैःप्रेतानस्युःकुलेऽपिवै ॥ १ ॥
गोविप्रतीर्थामरपर्वताग्र्यनदीनदाश्वत्थतरूननेकशः ॥ योवन्दतेबन्धुजनेविनीतःप्रेतोनलोकेभवतीहनूनम् ॥२॥ क्रमादर्च्चयतेयुक्तोविशेषादपिमानवः॥
गङ्गादिपुण्यतीर्थेषुतस्यपुण्यमनन्तकम् ॥ ३ ॥ नाहंवर्षसहस्रेषुवक्तुंशक्तःस्वयंविभुः ॥ दर्शनादेवतस्यापिमुक्तःप्रेतत्वतोभवेत् ॥ ४ ॥ ऊर्जमूर्जस्वलं
मासमथदामोदरप्रियम् ॥ तपसामुत्तमंमासंतपोमाधववल्लभम् ॥ ५ ॥ वैशाखंमाधवंमासंमधुसूदनदैवतम् ॥ उत्तमंसर्वमासानांयमेकं
मुनयोविदुः ॥ ६ ॥ येनैवसाधनेनस्यात्सर्वंकृत्यंहिसाधितम् ॥ ब्रह्मविद्यामताभ्येतिसालक्ष्मीर्विश्वकारिणी ॥ ७ ॥ तस्यावासोयतोमासो
माधवोऽसौततःस्मृतः ॥ नमाधवसमोदेवोयथादेवेषुनिश्चितम् ॥ ८ ॥ तथामासेषुसर्वेषुनमासोमाधवप्रियः ॥ तस्यमाधवमासस्यमाहात्म्य
मपिभक्तितः ॥ ९ ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेप्रेतयोनितःकिंविधानतः ॥ सतांसम्भाषणादेवपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ ११० ॥ नारायणेतिपठनात्त
न्नामश्रवणादपि ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैर्जनोभक्तिपरायणः ॥ ११ ॥ यतिष्येतदहंप्रेताभवतामपिमुक्तये ॥ परोपकारजंपुण्यंयतोनस्यान्मखैरपि ॥
॥ १२ ॥ प्रेतायामिततःस्नातुंरेवावारिणिमाधवे ॥ मासिमेषस्थितेभानावेतैरनुगतोनरैः ॥ १३ ॥ पञ्चैवतेपुनर्मोहाज्जातपातकसञ्चयाः ॥
स्नातुमायान्तिवचसाममैवकरुणावतः ॥ १४ ॥ तावद्भवन्तस्तुनिदेशतोमेतिष्ठन्तुतत्रैववनेविशोकाः ॥ श्रीनर्मदावारिणियावदेवगत्वा
निजस्नानविधिंविहाय ॥ १५ ॥ निर्मायपुरुषानपिनामतस्मात्कुशस्त्रहृपानिहनर्मदाके ॥ विधानतोमाधवमासिदीनान्निमज्जयामीतिदया
निबद्धः ॥ १६ ॥ एवंदिनत्रयेणैवमुक्तिर्वःप्रेतयोनितः ॥ नदर्भबटुकस्नानमात्रेणैवनसंशयः ॥ १७ ॥ नारदउवाच ॥ एवमुक्तस्ततस्तैस्तु
प्रतीतैरपिपूजितः ॥ मुनिशर्मायथावेतैरनुयातस्तुपञ्चभिः ॥ १८ ॥ तत्रगत्वाततःप्रातःस्नात्वाकृत्वातथाविधिम् ॥ स्नापयामासतान्प्रेतान्नामतोदर्भ
निर्मितान् ॥ १९ ॥ स्मृताश्चमुनिनातीर्थेस्नापितानामतस्तथा ॥ प्रेताःपुण्यवतातेनसद्योमुक्तादिवंययुः ॥१२०॥ तेपापिनःपञ्चयदैवरेवाजलेनिमग्ना
वचसैवतस्य ॥ श्रीमाधवेमासिविवर्णदेहाःसद्यःसुवर्णैकरुचोबभूवुः ॥ २१ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्राविताममुनिशर्मणा ॥ समक्षंसर्वलोकानांजातास्ते
वरकान्तयः ॥ २२ ॥ तत्रस्थामानवास्तांस्तुविरजान्स्नानमात्रतः ॥ नस्पृशन्तिचराजेन्द्रपापिसंसर्गशङ्कया ॥ २३ ॥ मुनिशर्मानुरोधेनततोधर्मप्रमा
णतः ॥ सद्योदिव्याभवद्वाणीयदेतेविगतैनसः ॥ २४ ॥ स्नातानांमाधवेमासिमुकुन्दहृदयात्मनाम् ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंशृण्वतामिहसादरम् ॥२५॥

चित्रंकिमत्रयाशुद्धिर्जायतेपापसञ्चयात् ॥ सर्वेषामेवपापानांप्रायश्चित्तमिदंपरम् ॥ २६ ॥ यत्प्रातर्माधवेमासिभक्त्यातीर्थेऽवगाहनम् ॥ यतःप्रेतास्तु
तेपापाःस्नापितानाममात्रतः ॥ २७ ॥ स्मृताःपुण्यवतातेनमोचितामुनिशर्मणा ॥ २८ ॥ इत्येवमाकर्ण्यगिरंनभःस्थामत्यद्भुतामाशुततोमनुष्याः॥
शशंसुरेतानपिपञ्चपुण्यान्वैशाखमासंचमुनिंचरेवाम् ॥२९ ॥ अथचाकर्ण्यभूपालःस्तवंदुरितनाशनम् ॥ यदाकर्ण्यनरोभक्त्यामुच्यतेपापराशिभिः ॥
॥ १३० ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपापिनःशुद्धिमागताः ॥ अन्येऽपिबहवोमुक्ताःपापादज्ञानसम्भवात् ॥ ३१ ॥ परदारपरद्रव्यजीवहिंसादिकेयदा ॥
प्रवर्ततेनृणांचित्तंप्रायश्चित्तंस्तुतिस्तदा ॥ ३२ ॥ विष्णवेविष्णवेनित्यंविष्णवेविष्णवेनमः ॥ नमामिविष्णुंचित्तस्थमहङ्कारगतंहरिम् ॥ ३३ ॥
चित्तस्थमीशमव्यक्तमनन्तमपराजितम् ॥ विष्णुमीड्यमशेषाणामनादिनिधनंविभुम् ॥३४॥ विष्णुश्चित्तगतोयन्मेविष्णुर्बुद्धिगतश्चयत् ॥ योऽहंकार
गतोविष्णुर्योविष्णुर्मयिसंस्थितः ॥ ३५॥ करोतिकर्तृभूतोऽसौस्थावरस्यचरस्यच ॥ तत्पापंनाशमायातितस्मिन्नेवहिचिन्तिते ॥३६ ॥ ध्यातोहरति
यत्पापंस्वप्नेदृष्टस्तुपापिनाम् ॥ तमुपेन्द्रमहंविष्णुंप्रणमामिनातिप्रियम् ॥ ३७ ॥ जगत्यस्मिन्निरालम्बेमधुसूदनमच्युतम् ॥ हस्तावलम्बनंस्तोत्रं
विष्णुंवन्देपरात्परम् ॥ ३८ ॥ सर्वेश्वरेश्वराविभोपरमात्मन्नधोक्षज ॥ हृषीकेशहृषीकेशहृषीकेशनमोऽस्तुते ॥ ३९ ॥ नृसिंहानन्तगोविन्दभूतभावन
केशव ॥ दुरुक्तंदुष्कृतंध्यातंशमयाशुजनार्दन ॥ १४० ॥ यन्मयाचिन्तितंदुष्टंस्वचित्तवशवर्तिना ॥ अकार्यमघमत्युग्रंतच्छमंनयकेशव ॥ ४१ ॥
ब्रह्मण्यदेवगोविन्दपरमार्थपरायण ॥ जगन्नाथजगद्धातःपापंशमयमेऽच्युत ॥ ४२ ॥ यच्चापराह्णेसायाह्नेमध्याह्नेचतथानिशि ॥ कायेनमनसावाचा
कृतंपापमजानता ॥ ४३ ॥ जानताचहृषीकेशपुण्डरीकाक्षमाधव ॥ नामत्रयोच्चारणतःसर्वंयातुममक्षयम् ॥ ४४ ॥ शारीरंमेहृषीकेशपुण्डरीकाक्ष
मानसम् ॥ पापंप्रशममायातुवाक्कृतंममममाधव ॥४५॥ यद्भुञ्जानःपिबंस्तिष्ठन्स्वपञ्जाग्रद्यदास्थितः ॥ अकार्षंपापमर्थार्थंकायेनमनसागिरा ॥४६ ॥
महदल्पंचयत्पापंदुर्योनिनरकावहम् ॥ तत्पापंप्रशमंयातुवासुदेवस्यकीर्तनात् ॥ ४७ ॥ परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंचयत् ॥ तस्मिन्प्रकीर्तितेविष्णौ
यत्पापंतत्प्रणश्यतु ॥ ४८ ॥ यत्प्राप्यननिवर्त्तन्तेगन्धस्पर्शादिवर्जिताः ॥ सूरयस्तत्पदंविष्णोस्तत्सर्वंशमयत्वयम् ॥ ४९ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंयः
पठेच्छृणुयान्नरः ॥ शारीरैर्मानसैर्वाग्जैःकृतैःपापैःसमुच्यते ॥ १५० ॥ मुक्तःपापग्रहादिभ्योयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ तस्मात्पापेकृतंजप्यंस्तोत्रंसर्वाघ
मर्दनम् ॥ ५१ ॥ प्रायश्चित्तमघौघानांपठितव्यंनरोत्तमैः ॥ प्रायश्चित्तैःस्तोत्रवरैर्व्रतैर्नश्यतिपातकम् ॥ ५२ ॥ ततःकार्याणिसंसिद्ध्यैतानिवैभुक्ति

१ 'ह्यजमक्षरमव्ययम्' इ० पा० । २ 'विष्णुं प्रणमामि सनातनम्' इ० पा० ।

मुक्तये ॥ पूर्वजन्मार्जितंपापमैहिकंचनरेश्वर ॥ ९३ ॥ स्तवस्यश्रवणादस्यसद्यएवविलीयते ॥ पापद्रुमकुठारोऽयंपापेन्धनदवानलः ॥ ९४ ॥ पाप
राशितमःस्तोमभानुरेषस्तवोनृप ॥ मयाप्रकाशितस्तुभ्यंतथालोकानुकम्पया ॥९५॥ स्तवोयोऽयंमयाप्राप्तोरहस्यंपितुरादरात् ॥ इतिहासमिमंपुण्यं
यःशृणोतिनराधिप ॥ ९६ ॥ तस्यापिपुण्यमाहात्म्यंवक्तुंशक्तःस्वयंहरिः ॥ स्वस्तितेऽस्तुमहाराजगङ्गायामथसत्वरम् ॥ ९७ ॥ स्नातुंयामिसमा
यातोमासोऽयंमाधवोमहान् ॥१९८॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेनारदाम्बरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येप्रेतोपाख्यानेपापप्रशमनंनामचतुर्नवति
तमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ सूतउवाच ॥ यातुंतमुद्यतंनत्वामुनिंराजाततोमुदा ॥ विधिंपप्रच्छसंक्षिप्तंस्नानदानक्रियोचितम् ॥ १ ॥ अम्बरीषउवाच ॥
मुनेवैशाखमासेऽस्मिन्कोविधिःकिंतपोऽधिकम् ॥ किंचदानंकथंस्नानंकथंकेशवपूजनम् ॥ २ ॥ कृपयावदविप्रर्षेसर्वज्ञस्त्वंहरिप्रियः ॥ विशेषतो
ऽपिपूजायाविधिंतीर्थपदेवद ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ मेषसङ्क्रमणेभानोर्माधवेमासिसत्तम ॥ महानद्यांनदीतीरेनदेसरसिनिर्झरे ॥ ४ ॥
देवखातेऽथवास्नायाद्यथाप्राप्तेजलाशये ॥ दीर्घिकाकूपवापीषुनियतात्माहरिंस्मरन् ॥ ५ ॥ मधुमासस्यशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः ॥
पञ्चदश्यांचवावीरमेषसङ्क्रमणेऽपिवा ॥ ६ ॥ वैशाखस्नाननियमंब्राह्मणानामनुज्ञया ॥ मधुसूदनमभ्यर्च्यकुर्यात्सुस्नानपूर्वकम् ॥ ७ ॥
वैशाखंसकलंमासंमेषसङ्क्रमणेरवेः ॥ प्रातःसनियमःस्नास्येप्रीयतांमधुसूदनः ॥ ८ ॥ मधुहन्तुःप्रसादेनब्राह्मणानामनुग्रहात् ॥ निर्विघ्न
मस्तुमेपुण्यंवैशाखस्नानमन्वहम् ॥ ९ ॥ माधवेमेषगेभानौमुरारेमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेनाथयथोक्तफलदोभव ॥ १० ॥ यथातेमाधवो
मासोवल्लभोमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेतस्मिन्फलदःपापहाभव ॥ ११ ॥ एवमुच्चार्यतत्तीर्थेपादौप्रक्षाल्यवाग्यतः ॥ स्मरन्नारायणं
देवंस्नानंकुर्याद्विधानतः ॥ १२ ॥ तीर्थंप्रकल्पयेद्धीमान्मूलमन्त्रमिमंपठन् ॥ ॐनमोनारायणायमूलमन्त्रउदाहृतः ॥ १३ ॥ दर्भ
पाणिस्तुविधिवदाचान्तःप्रणतोभुवि ॥चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरस्रंसमन्ततः ॥१४॥ प्रकल्प्यावाहयेद्गङ्गांमन्त्रेणानेनमानवः॥विष्णुपादप्रसूतासिवैष्णवी
विष्णुदेवता ॥ १५ ॥ त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणान्तिकात् ॥ तिस्रःकोटयोऽर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ १६ ॥ दिविभुव्यन्तरिक्षेच
तानितेसन्तिजाह्नवि ॥ नन्दिनीत्येवतेनामवेदेषुनलिनीतिच ॥ १७ ॥ दक्षापृथ्वीचविहगाविश्वगाथाशिवप्रिया ॥ विद्याधरीमहादेवीतथालोक
प्रसादिनी ॥ १८ ॥ क्षेमङ्करीजाह्नवीचशान्ताशान्तिप्रदायिनी॥ एतानिपुण्यनामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् ॥ १९ ॥ भवेत्सन्निहितातत्रगङ्गा

१ 'इति ते यन्मया प्रोक्तं स्तोत्र पापप्रणाशनम्' इ० पा०। २ 'वियद्गङ्गा विश्वकाया शिवामृता' इ० पा०।

त्रिपथगामिनी ॥ सप्तवाराभिजप्तेनकरसम्पुटयोजिते ॥ २० ॥ मूर्ध्निकृत्वाजलंभूपश्चतुर्वापञ्चसप्तवा ॥ स्नानकृत्वामृदातद्वदामन्त्र्यतुविधानतः ॥
॥ २१ ॥ अश्वक्रान्तेरथक्रान्तेविष्णुक्रान्तेवसुन्धरे ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम् ॥ २२ ॥ उद्धृतासिवराहेणविष्णुनाशतबाहुना ॥
नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिसुव्रते ॥ २३ ॥ एवंस्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः ॥ उत्थायवाससीशुक्लेशुद्धेतुपरिधापयेत् ॥२४ ॥ ततस्तुतर्पणं
कुर्य्यात्त्रैलोक्याप्यायनायवै ॥ ब्रह्माणंतर्पयेत्पूर्वंविष्णुंरुद्रंप्रजापतिम् ॥ २५ ॥ देवान्यक्षांस्तथानागान्गन्धर्वाप्सरसोऽसुरान् ॥ क्रूरान्सर्पा
न्सुपर्णांश्चतरून्वैजन्तुकान्खगान् ॥ २६ ॥ विद्याधराञ्जलधरांस्तथैवाकाशगामिनः ॥ निराधाराश्चयेजीवाःपापकर्मरताश्चये ॥ २७ ॥ तेषा
माप्यायनार्थायदीयतेसलिलंमया ॥ कृतोपवीतीदेवेषुनिवीतीचभवेन्नरः ॥ २८ ॥ मनुष्यांस्तर्पयेद्भक्त्याब्रह्मपुत्रानृषींस्तथा ॥ सनकःसनन्दनश्चैव
तृतीयश्चसनातनः ॥ २९ ॥ कपिल[1]श्चासुरिश्चैववोढुःपञ्चशिखस्तथा ॥ तेसर्वेतृप्तिमायान्तुमद्दत्तेनाम्बुनासदा ॥ ३० ॥ मरीचिमत्र्यङ्गिरसौपुलस्त्यं
पुलहंक्रतुम् ॥ प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुंनारदमेवच ॥ ३१ ॥ देवब्रह्मऋषीन्सर्वांस्तर्पयेदक्षतोदकैः ॥ अपसव्यंततःकुर्यात्सव्यंजान्वाच्यभूतले ॥
॥ ३२ ॥ अग्निष्वात्तास्तथासौम्याहविष्मन्तस्तथोष्मपाः ॥ कव्यवाडनलान्बर्हिषदश्चवाज्यपाःपुनः ॥ ३३ ॥ सन्तर्पयेत्पितॄन्भक्त्यास
तिलोदकचन्दनैः ॥ यमायधर्मराजायमृत्यवेचान्तकायच ॥ ३४ ॥ वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच ॥ औदुम्बरायदध्नायनीलायपरमेष्ठिने ॥
॥ ३५ ॥ वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः ॥ दर्भपाणिस्तुविधिवत्पितॄन्सन्तर्पयेत्ततः ॥ ३६ ॥ पित्रादीन्नामगोत्रेणतथामातामहानपि ॥
सन्तर्प्यविधिनासर्वानिमंमन्त्रमुदीरयत् ॥ ३७ ॥ येऽबान्धवाबान्धवायेयेऽन्यजन्मनिबान्धवाः ॥ तेतृप्तिमखिलायान्तुयेऽस्मत्तस्तोयकाङ्क्षिणः ॥
॥ ३८ ॥ आचम्यविधिवत्सम्यगालिखेत्पद्ममग्रतः ॥ साक्षतैश्चसपुष्पैश्चसलिलारुणचन्दनैः ॥ ३९ ॥ अर्घंदद्यात्प्रयत्नेनसूर्यनामानु
कीर्त्तनैः ॥ नमस्तेविष्णु[2]रूपायनमस्तेब्रह्मरूपिणे ॥ ४० ॥ सहस्ररश्मयेसूर्यनमस्तेसर्वतेजसे ॥ नमस्तेरुद्रवपुषेनमस्तेभक्तवत्सल ॥ ४१ ॥
पद्मनाभनमस्तेऽस्तुकुण्डलाङ्गदभूषित ॥ नमस्तेसर्वलोकेशसुप्तानामुपबोधन ॥ ४२ ॥ सुकृतंदुष्कृतंचैवसर्वंपश्यसिसर्वदा ॥ सत्यदेवनमस्ते
ऽस्तुप्रसीदममभास्कर ॥ ४३ ॥ दिवाकरनमस्तेऽस्तुप्रभाकरनमोऽस्तुते ॥ एवंसूर्यनमस्कृत्यसप्तकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ ४४ ॥ द्विजंगांकाञ्चनंस्पृष्ट्वा
पश्चाच्चस्वगृहंव्रजेत् ॥ आश्रमस्थांस्ततःपूज्यप्रतिमांचापिपूजयत् ॥ ४५ ॥ पूर्वंभक्त्यैवगोविन्दंगृहीचनियतात्मवान् ॥ पूजयेद्भक्तितोराज

१ 'सनत्कुमारश्च तथा कपिलश्चासुरिश्च वै ॥ वोढुः पंचशिखस्तद्वन्मुख्या ऋषिसुता इमे ॥' इ० पा० । २ 'विश्वरूपाय' इ० पा० ।

नुभयत्रयथाविधि ॥ ४६ ॥ विशेषादपिवैशाखेयोऽर्चयेन्मधुसूदनम् ॥ सर्वसंवत्सरंयावदर्चितस्तेनमाधवः ॥ ४७ ॥ माधवेमासिसम्प्राप्ते
मेषस्थेकर्मसाक्षिणि ॥ केशवप्रीतयेकुर्यात्केशवव्रतसञ्चयम् ॥ ४८ ॥ दद्यादनेकदानानितिलाज्यप्रभृतीन्यपि ॥ जन्मकोटिसमुद्भूतपातकान्त
कराणिच ॥ ४९ ॥ जलान्नशर्कराधेनुतिलधेनुमुखानिच ॥ वित्तंमानेनदेयानिदानानीप्सितसिद्धये ॥ ५० ॥ वैशाखंसकलंमासं
नित्यस्नायीजितेन्द्रियः ॥ जपन्हविष्यंभुञ्जानःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ एकभुक्तमथोनक्तमयाचितमतन्द्रितः ॥ माधवेमासियःकुर्याल्लभते
सर्वमीप्सितम् ॥ ५२ ॥ वैशाखेविधिनास्नानद्वयंनद्यादिकेबहिः ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचभूशय्यानियमस्थितिः ॥ ५३ ॥ व्रतंदानंजपोहोमो
मधुसूदनपूजनम् ॥ अपिजन्मसहस्रोत्थंपापंदहतिदारुणम् ॥ ५४ ॥ यथैवमाधवोध्यातोविनाशयतिकिल्बिषम् ॥ तथैवमाधवेस्नानंनियमेन
विनिर्मितम् ॥ ५५ ॥ तीर्थेचानुदिनंस्नानंतिलश्चपितृतर्पणम् ॥ दानंधर्मघटादीनांमधुसूदनपूजनम् ॥ ५६ ॥ माधवेमासिकुर्वीतमधुसूदन
तुष्टिदम् ॥ तिलोदकसुवर्णान्नशर्कराम्बरभूषणम् ॥ ५७ ॥ पादत्राणातपत्राम्बुकुम्भान्दद्याद्द्विजातिषु ॥ त्रिसन्ध्यंपूजयेदीशभक्तितोमधुसूद
नम् ॥ ५८ ॥ साक्षाद्विमलयालक्ष्म्यासमुपेतंसमाहितः ॥ सुवर्णतिलपात्रैश्चब्राह्मणाञ्छक्तितोबहून् ॥ ५९ ॥ तर्पयेदुदपात्रैर्योब्रह्महत्यां
व्यपोहति ॥ वैशाखेमासियःस्नात्वाप्रातर्नद्यांसमाहितः ॥ ६० ॥ पूजयित्वाहरिंभक्त्यापुष्पैःकालोद्भवैःफलैः ॥ पूजयेद्ब्राह्मणंशक्त्यापाखण्डा
लापवर्जितः ॥ ६१ ॥ तर्पयेद्वस्त्रगोदानैरत्नाद्यैर्धनसञ्चयैः ॥ अन्यद्वित्तंयथाशक्तिस्तोकंस्तोकंसमाचरेत् ॥ ६२ ॥ पश्चाद्दिनिःस्वःपुरुषो
माधवेमासिमाधवम् ॥ पुष्पार्चनविधानेनपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ६३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपितॄणांतारयेच्छतम् ॥ सजन्मशतसाहस्रंनशोकफल
भाग्भवेत् ॥ ६४ ॥ नचव्याधिभयंतस्यनदारिद्र्यंनबन्धनम् ॥ सविष्णुभक्तोजायेतधन्योजन्मनिजन्मनि ॥ ६५ ॥ यावद्युगसहस्राणिशतमष्टोत्तरं
भवेत् ॥ तावत्स्वर्गेवसेद्वीरभूपतिश्चपुनर्भवेत् ॥ ६६ ॥ भूपतेर्विविधान्भोगान्भुक्त्वाचैवयथासुखम् ॥ माधवस्यप्रसादेनमाधवेलीयतेततः ॥ ६७ ॥
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिसमासान्माधवार्चनम् ॥ वैदिकंतान्त्रिकंवापिमिश्रकंपापनाशनम् ॥६८॥ नह्यन्तोऽनन्तपारस्यनान्तःपूजाविधेर्नृप॥अथसंक्षिप्य ॥ १२० ॥
चोच्येतयथावदनुपूर्वशः॥६९॥वैदिकस्तान्त्रिकोमिश्रःश्रीविष्णोस्त्रिविधोमखः ॥त्रयाणामीप्सितेनैवविधिनाहरिमर्चयेत् ॥७०॥ वैदिकोमिश्रकोवापि
विप्रादीनांविधीयते ॥ तान्त्रिकोविष्णुभक्तस्यशूद्रस्यापिप्रकीर्तितः ॥७१॥ यथास्वनिगमेनोक्तंद्विजत्वंप्राप्यपूरुषः॥यजेच्चविधिवद्विष्णुंब्रह्मचारीसमा

१ 'वित्तशाठ्यविवर्ज्यानि' इ० पा० । २'दुग्धपात्रैर्यः' इ० पा० । ३'याति सोऽपि परं पदम्' इ० पा० ।

हितः ॥ ७२ ॥ अर्चयेत्स्थण्डिलेऽग्नौवासूर्येऽप्सुहृदिवाद्विजे ॥ द्रव्येणभक्तियुक्तेनस्वगुरुंतदनुज्ञया ॥ ७३ ॥ पूर्वंस्नानंप्रकुर्वीतधौतदन्तोऽङ्ग
शुद्धये ॥ उभयोरपिचस्नानंमन्त्रैर्मृद्ग्रहणादिना ॥ ७४ ॥ सन्ध्योपास्त्यादिकर्माणिवेदतन्त्रोदितानिवै ॥ पूजान्तेकल्पयेत्सम्यक्सङ्कल्पंकर्मपाव
नम् ॥७५॥ शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती ॥ मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता ॥७६॥ चलाचलेतिद्विविधाप्रतिष्ठाजीवमन्दिरम्॥
उद्वासावाहनेनस्तःस्थिरायांमाधवार्चने ॥७७॥ अस्थिरायांविकल्पःस्यात्स्थण्डिलेतुभवेद्द्वयम् ॥ स्नापनंत्वविलेप्यायामन्यत्रपरिमार्जनम् ॥७८॥
द्रव्यैःप्रसिद्धैर्देवेज्याप्रतिमादिष्वमायिनः ॥ भक्तस्यचयथालब्धैर्हृदिभावेनचैवहि ॥ ७९ ॥ स्नानालङ्करणंश्रेष्ठमर्चायामेवभूपते ॥ स्थण्डिलेष्वपि
विन्यासोवह्नावाज्यप्लुतंहविः ॥ ८० ॥ सूर्येचाभ्यर्हणंश्रेष्ठंस्थण्डिलेसलिलादिभिः ॥ श्रद्धयोपहृतंश्रेष्ठंहरौभक्तेनवार्यपि ॥ ८१ ॥ गन्धोधूपःसुमनसो
दीपोऽन्नाद्यंचकिंपुनः ॥ शुचिःसम्भृतसम्भारःप्राग्दर्भैःकल्पितासनः ॥ ८२ ॥ आसीनःप्रागुदग्वक्रोह्यर्चायामथसम्मुखः ॥ कृतन्यासःकृतन्यासां
हर्यर्चांपाणिनास्पृशेत् ॥ ८३ ॥ कलशंप्रोक्षणीयंचयथावदुपसाधयेत् ॥ तदद्भिर्देवयजनंद्रव्याण्यात्मानमेवच ॥ ८४ ॥ प्रोक्ष्यपात्राणित्रीण्यद्भि
स्तैस्तैर्द्रव्यैस्तुसादयेत् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयार्थंत्रीणिपात्राणिदापयेत् ॥ ८५ ॥ हृतशीर्ष्णाचशिखयागायत्र्याचाभिमन्त्रयेत् ॥ पिण्डेवाय्वग्नि
संसिद्धेहृत्पद्मस्थांपरांविभोः ॥ ८६ ॥ अण्वींजीवकलांध्यायेन्नादान्तेसिद्धिभाविताम् ॥ तयात्मभूतयापिण्डेव्याप्तेसम्पूज्यतन्मयः ॥ ८७ ॥ आवा
ह्यार्चादिषुस्थाप्यन्यस्तांगांतांप्रपूजयेत॥पाद्यार्घ्यस्नानार्हणादीनुपचारान्प्रकल्पयेत् ॥ ८८ ॥ धर्मादिभिश्चनवभिःकल्पयित्वासनंहरेः ॥ पद्ममष्ट
दलंतत्रकर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ॥ ८९ ॥ उभाभ्यांवेदतन्त्राभ्यांहरेरुभयसिद्धये ॥ सुदर्शनंपाञ्चजन्यंगदासीषुधनुर्हलम् ॥ ९० ॥ मुसलंकौस्तुभंमालां
श्रीवत्संचानुपूजयेत् ॥ नन्दंसुनन्दंगरुडंप्रचण्डंचण्डमेवच ॥९१॥ महाबलंबलंचैवकुमुदंकुमुदेक्षणम् ॥ दुर्गांविनायकंव्यासंविष्वक्सेनंगुरून्सुरान् ॥
॥ ९२ ॥स्वस्वस्थानेष्वभिमुखान्पूजयेत्प्रोक्षणादिभिः ॥ चन्दनोशीरकर्पूरकुङ्कुमागुरुवासितैः ॥९३॥ सलिलैःस्नापयेन्मन्त्रैर्नित्यंवाविभवेसति ॥
स्वर्णघर्मानुवाकेनमहापुरुषविद्यया ॥ ९४ ॥ पौरुषेणापिसूक्तेनसामनीराजनादिभिः ॥ वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्रग्गन्धलेपनैः ॥ ९५ ॥
अलङ्कुर्वीतसप्रेमविष्णुभक्तोयथोचितम् ॥ पाद्यमाचमनीयंचगन्धंसुमनसोऽक्षतान् ॥ ९६ ॥ गन्धधूपोपहार्याणिदद्याद्वैश्रद्धयार्चकः ॥ गुडपायस
सर्पींषिशष्कुल्यापूपमोदकान् ॥ ९७ ॥ पायसंदधिसर्पिश्चनैवेद्यंसविकल्पयेत ॥ अभ्यङ्गोन्मर्दनादर्शदन्तधावाभिषेचनम् ॥ ९८ ॥ अन्नाद्यंनृत्य
गीतानिसर्वाणिस्युरथान्वहम् ॥ विधिनाविहितेकुण्डेमेखलावर्तवेदिभिः ॥९९॥ अग्निमाधायपरितःसमूहेत्पाणिनोदकम् ॥परिस्तीर्याथपर्युक्ष्यदत्त्वा

चेध्मंयथाविधि ॥१००॥ प्रोक्षण्यासाद्यद्रव्याणिप्रोक्षण्यैवाज्यसेचनम् ॥तप्तजाम्बूनदप्रख्यंशङ्खचक्रगदाम्बुजः ॥१॥ लसच्चतुर्भुजंशान्तंपद्मकिञ्जल्क
वाससम् ॥ स्फुरत्किरीटकटककटिसूत्रवराङ्गदम् ॥ २ ॥ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभंवनमालिनम् ॥ ध्यायन्नभ्यर्च्यदारूणिहविषासघृतानि
च ॥३॥ प्रास्याज्यभागावाघारौदत्त्वाचाज्यप्लुतंहविः ॥अभ्यर्च्याथनमस्कृत्यपार्षदेभ्योबलिंहरेत् ॥४॥ मूलमन्त्रंजपेद्ब्रह्मन्स्मरन्नारायणात्मकम् ॥
दत्त्वाचमनमुच्छिष्टंविष्वक्सेनायकल्पयेत् ॥ ५ ॥ मुखवासंतुसुरभिताम्बूलाद्यमुपाहरेत् ॥ उपगायन्गृणन्नित्यंकर्माण्यभिनवाक्षरैः ॥ ६ ॥
सत्कथांश्रावयञ्छृण्वन्मुहूर्तंक्षणिकोभवेत् ॥ स्तवैरुच्चावचैःस्तोत्रैःपौराणैःप्राकृतैरपि ॥ ७ ॥ स्तुत्वाप्रसीदभगवन्नितिवन्देतदण्डवत् ॥ शिरस्त
त्पादयोःकृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परम् ॥ ८ ॥ प्रपन्नंपाहिमामीशभीतंमृत्युग्रहार्णवात् ॥ इतिशेषान्हरेर्दत्ताञ्छिरस्याधायसादरम् ॥ ९ ॥
उद्वासयेच्चेदुद्वास्यंज्योतिर्ज्योतिषिचात्मनः ॥ अर्चादिषुपदंयत्रश्रद्धावांस्तत्रचार्चयेत् ॥ ११० ॥ सर्वभूतेष्वात्मनिचसर्वात्मानमवस्थितम् ॥ एवं
क्रियायोगपथैःपुमान्वैदिकतान्त्रिकैः ॥ ११ ॥ अर्चयेच्चयतःसिद्धिंहरेर्विन्दत्यभीप्सिताम् ॥ तामर्चांसम्प्रतिष्ठाप्यमन्दिरंकारयेद्दृढम् ॥ १२ ॥
पुष्पोद्यानानिरम्याणिपूजांयात्रोत्सवादिकम् ॥ पूजादीनांप्रवाहार्थंमहापर्वस्वथान्वहम् ॥ १३ ॥ क्षेत्रापणपुरग्रामान्दत्त्वासायुज्यतामियात् ॥
प्रतिष्ठयासार्वभौमंसद्मनाभुवनत्रयम् ॥ १४ ॥ पूजादिनाब्रह्मलोकंत्रिभिस्तत्साम्यतामियात् ॥ तमेवनैरपेक्षेणभक्तियोगेनविन्दते ॥ १५ ॥
भक्तियोगंसलभतेएवंयःपूजयेद्धरिम्॥१६॥यत्कृष्णप्रणिपातधूलिधवलंतद्वर्ष्मतद्वच्छुभंतेनेत्रेतपसार्जितेसुरुचिरेयाभ्यांहरिर्दृश्यते ॥साबुद्धिर्विमलेन्दु
शङ्खधवलायामाधवव्यापिनीसाजिह्वामृदुभाषिणीनृपमुहुर्यास्तौतिनारायणम् ॥ १७ ॥ मूलमन्त्रेणकर्तव्यंस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥ श्रद्धया
स्वगुरूद्दिष्टमार्गेणान्यैश्चवैष्णवः ॥ १८ ॥ इदंतेसर्वमाख्यातंपावनंमाधवार्चनम् ॥ विशेषान्माधवेमासित्वमेतत्कुरुभूपते ॥ १९ ॥ सूतउवाच ॥
इत्येवमाकर्ण्यवचोविचित्रंपुण्यंपवित्रंविधिनन्दनस्य ॥ प्रणम्यबद्धाञ्जलिराहराजासकौतुकीभागवतप्रधानः ॥ १२० ॥ अम्बरीषउवाच ॥ समस्त
भूमीवलयेश्वरोऽहमव्याहताज्ञोविबुधप्रसेवी ॥गोविन्दपादाम्बुजदत्तचित्तःस्वचित्तसन्तोषितभूमिदेवः ॥२१॥ विख्यातराजोचितवंशरत्नंनिरन्तरंधर्म
रुचिर्यशस्वी ॥ सौन्दर्यशौर्योदयदानशीलःसुपुत्रवानस्मिजितारिवर्गः ॥ २२ ॥ केनापिपुण्येनपवित्रबुद्धिर्जातोऽहमीदृग्गुणसङ्गतश्रीः ॥ इयंपुनः
श्रीरिवपुण्यमूर्तिर्लब्धाकुतःकान्तिमतीचकान्ता ॥ २३ ॥ इदंमेसुकृतंसर्वंपुराजन्मनिचेष्टितम् ॥ समादिशमुनेसम्यक्सर्वज्ञोऽसिदयानिधे ॥ २४ ॥

१ 'पूजाकर्मोपसिद्धये' इ० पा०।

नारदउवाच ॥ इयंरूपवतीनामवेश्यासीदन्यजन्मनि ॥ साम्प्रतंतवभार्यायासत्याचारातिसुन्दरी ॥ २५ ॥ वेश्याधर्मेणवर्तेतयथोदिष्टेनभाविनी ॥
कुर्वतीकिलकर्माणिशुभानिद्विजशासनात् ॥ २६ ॥ देवदासइतिख्यातोहेमकारोभवानभूत् ॥ पूर्वजन्मनिवैतस्यारुचेर्भर्ताभुजङ्गमः ॥ २७ ॥ इयं
भवन्तंभजतेरुचीरूपवतीपुनः ॥ व्ययार्थमयनंधर्मंस्थिताविज्ञानमुत्तमम् ॥ २८ ॥ आकर्ण्यचैकदाधर्मंवैशाखस्नानसम्भवम् ॥ चक्रेधर्मवतीतोये
स्नानंमेषगतेरवौ ॥ २९ ॥ दानंदत्तवतीदक्षावेश्यारूपवतीसदा ॥ ब्राह्मणायनमस्कारंभक्त्यादरपुरःसरम् ॥ १३० ॥ सतयादेवदासस्त्वंबोधितःस्नेह
यन्त्रितः ॥ कृतवान्बुद्धितःस्नानंमाधवेमासिसादरम् ॥ ३१ ॥ तत्रत्रेतायुगस्यादौतृतीयामाप्यनिर्मलाम् ॥ सुवर्णकारंसोवाचदेवदासंतमादरात् ॥
॥ ३२ ॥ वेश्योवाच ॥ उत्तमंकुरुसौवर्णंमधुसूदनमच्युतम् ॥ पूजयित्वायवैर्देवमेतैःसन्तर्प्यचानलम् ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणायचदास्यामिब्राह्मणानामनु
ज्ञया ॥ दानमेतत्पुराणेषुकथ्यतेतत्रचाक्षयम् ॥ ३४ ॥ अक्षयेतितृतीयासौब्राह्मणेभ्यःश्रुतंमया ॥ शुक्लावैशाखमासस्यतदक्षयफलप्रदम् ॥ ३५ ॥
अस्यांदास्यामितंहैमंमधुसूदनमव्ययम् ॥३६॥ नारदउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वामधुरंहेमकारकः॥चक्रेसुवर्णप्रतिमामच्युतस्यापिसुन्दरीम्॥३७॥
सत्यभावेनधर्मार्थमितिचौर्यविवर्जितः ॥ यथोदिष्टस्यचन्द्रस्यप्रतिमांलक्षणान्विताम् ॥ ३८ ॥ ददौसाचविधानेनस्नात्वाविप्रायसुन्दरीम् ॥
पूजयित्वाततस्तस्यामक्षयायांतिथौनृप ॥ ३९ ॥ कालेनकियतावेश्यासामृताधर्मनिष्ठिता ॥ देवदासोऽपिसततोमृतःस्वीयायुषःक्षये ॥ १४० ॥
तेनपुण्येनभूपालहेमकारोऽन्यजन्मनि॥ सत्वंप्राप्तोमहींराजन्नशेषगुणसंयुतः ॥४१॥ सापिरूपवतीवेश्यातेनधर्मेणतेऽभवत् ॥ नाम्नाकान्तिमतीकान्ता
प्रणयेनपरिप्लुता ॥ ४२ ॥ विविधावासनावीरकर्मणांपूर्वसम्भवाः ॥ विचित्रागतयस्तातज्ञायन्तेनबुधैरपि ॥ ४३ ॥ तमेनंमाधवंमासंप्रतिकार्यं
नसंशयः ॥ गोपितंतेनदेवेनब्रह्मणामाधवेनच ॥ ४४ ॥ असाधुसङ्गैरनवाप्तविद्यैरसंयतैराश्रमधर्महीनैः ॥ अभूततीर्थैरकृतव्रतैस्तैर्नलभ्यतेमाधव
मासधर्मः ॥ ४५ ॥ गोविन्दकेशवमुकुन्दहरेमुरारेलक्ष्मीनिवासमधुसूदनकृष्णविष्णो ॥ वाणीवरानवदनेवसतीतियेषांवैशाखमासनियमोभवते
नतेषाम् ॥ ४६ ॥ येसाधुसाधुवचनानिहिताधिकानिनाकर्णयन्तिचहरेश्चरितामृतानि ॥ पश्यन्तियेनकमलापतिकेतनानिवैशाखमासनियमंनहिते
लभन्ते ॥४७॥ शुश्रूषितानगुरवोनवरायकन्यादत्तासमायसमयेसमलङ्कृतायैः ॥ अध्यापितानतनयाविनयादिधर्मंवैशाखमासनियमंनहितेलभन्ते ॥
॥ ४८ ॥ सूतउवाच॥ इत्येवमादिश्यमुनिर्नरेशमामन्त्र्यतंमन्त्रविदग्रगण्यः ॥ स्नातुंययौमाधवमासिगङ्गामभ्यर्चितस्तेनतदासविप्राः ॥४९॥ विधिं
सराजापिततश्चकारवैशाखमासस्यमुनिप्रणीतम्॥पत्न्यासमंपुण्यधियातमेवसंचिन्तयँश्लोकपवित्रकीर्तिः ॥१५०॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डे

वैशाखमाहात्म्येनारदाम्बरीषसंवादेपञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाप्राज्ञजीवजीवशतंसमाः ॥ यद्वयंपुण्यसमयंश्राविता
जगतोहितम् ॥ १ ॥ वदभूयोऽपिभूयिष्ठंपिबामस्तावकंवचः ॥ पायंपायंनतृप्यामोवयंसूततदुत्तमम् ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ अत्राप्युदाहरन्तीम
मितिहासंपुरातनम् ॥ संवादमादिलोकस्यजगतांजगदीशितुः ॥३॥ षट्सहस्राणिचोच्छ्रायोविस्तारेणपुनस्त्रयम् ॥ एवंनवसहस्राणियोजनानांविधाय
च ॥ ४ ॥ वामयादंष्ट्रयागृह्यउद्धृतादौवसुन्धरा ॥ दिव्यवर्षसहस्रंवैदंष्ट्रयाधारितामही ॥ ५ ॥ धर्माख्यानप्रसङ्गेनसोवाचविनयाद्विभुम् ॥ ६ ॥ पृथि
व्युवाच ॥ एतेद्वादशमासावैषष्टिर्दिनशतत्रयम् ॥ एषांकिमुत्तमंपुण्यंप्रियंचतवकेशव ॥ ७ ॥ पवित्रःकार्त्तिकोमासस्तुलासंस्थेदिवाकरे ॥ मकरस्थे
रवौमासःपुराणेपावनःस्मृतः ॥ ८ ॥ मेषस्थेमाधवोमासोभास्करेपठ्यतेबुधैः ॥ मार्गशीर्षोऽपिमासानांपावनःपरिकीर्तितः ॥ ९ ॥ एवंमासाः
पवित्रास्तेवासराःकेऽपिकीर्तिताः ॥ युगादयोयुगान्ताश्चतथाकल्पादयोऽपिच ॥ १० ॥ सर्वेभ्योऽप्यधिकंमासमेतेभ्योवदपावनम् ॥ सर्वयज्ञमय
श्रीमन्नेकंनिश्चित्यमेवद ॥११॥ वराहउवाच ॥ विधिनाविधिनाचैवयेयजन्तिनराधरे॥माधवेमासिमांभक्त्यातैश्चपूज्योऽस्म्यहंसदा॥१२॥ हिरण्याक्षो
वरारोहेमाधवेतुमधुर्हतः ॥ आदिदैत्यावुभावेतौहत्वात्वंतुसमुद्धृता ॥ १३॥ त्रेतायुगेत्रयीधर्मोज्ञानवर्णव्यवस्थितिः॥ माधवेमासिसम्भूतातेनमेमाधवः
प्रियः ॥१४ ॥ त्रेतायुगंतृतीयायांशुक्लायांमासिमाधवे ॥ प्रवृत्तंचत्रयीधर्माःप्रवृत्तास्तेप्रवर्द्धिताः ॥ १५ ॥ अक्षयासोच्यतेलोकेतृतीयाहरिवल्लभा ॥
स्नानेदानार्चनेश्राद्धेजपेपूर्वजतर्पणे ॥ १६ ॥ येऽर्चयन्तियवैर्विष्णुंश्राद्धंकुर्वन्तियत्नतः ॥ तेषांददाम्यहंसर्वंयन्मनोऽभीष्टमुत्तमम् ॥ १७ ॥ येदद
त्यपिदानानिधन्यास्तेधार्मिकानराः ॥ येयजन्तिहरिंनित्यमध्वरैर्विविधैरपि ॥ १८ ॥ माधवेयजतेयोमांतेभ्यस्तदधिकंफलम् ॥ स्नानंदानं
जपोहोमस्तपोयज्ञव्रतादिकम् ॥ १९ ॥ वैशाखेयत्कृतंदेवितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ मन्वन्तराणांकोटयस्तुदशपञ्चचसप्तच ॥ २० ॥ मत्सान्निध्य
गतास्तेऽपितिष्ठन्तिभयवर्जिताः ॥ यद्यपिस्युर्ग्रहाःसर्वेक्रूराजन्मव्ययाष्टकाः ॥ २१ ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेसर्वेसौम्याभवन्तिते ॥ वैशाखेमासि
योविप्रान्भोजयेद्भक्तितत्परः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितॄणांयुगसङ्ख्यया ॥ २२ ॥ यच्छन्तितत्रमधुराधिकभोजनानियेवायवाशनतिलोदक
भोजनानि ॥ छत्राम्बराणिचरणोचितरक्षणानिधन्यास्तएवपरितोषकराहिविष्णोः ॥ २३ ॥ विशेषादिहदातव्यास्तिलामधुसमन्विताः ॥ धर्माय ॥ १२२ ॥
बृहतेदीर्घदुरितक्षयहेतवे ॥ २४ ॥ एवंकृतेतुयत्पुण्यंप्राप्यतेमनुजैश्चतैः ॥ तत्कैर्गणयितुंशक्यंवर्षकोटिशतैरपि ॥ २५ ॥ पुत्रपौत्रादिसम्पत्तिदीर्घा
यूंषियथेप्सितम् ॥ इहाप्नोतिपरत्रापिमामेवप्रतिपद्यते ॥२६॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ जनस्यतत्रोषसिपुण्यतीर्थेयथा

विधानंश्रयतेतथावा ॥ २७ ॥ यःपरित्यज्यवैशाखंव्रतमन्यदुपाचरेत् ॥ सकरस्थंमहारत्नंहित्वालोष्टंहियाचते ॥ २८ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसभग
वान्पूर्वमादिदेवोऽवदद्विभुः ॥ माधवंमासमुद्दिश्यजगत्यांजगतीधरः ॥ २९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेननतदस्तिमहीसुराः ॥ यदप्राप्यंभवेन्मासिमाधवे
माधवार्चनात् ॥ ३० ॥ शृणुध्वंचपुरावृत्तमिहार्थेपरमाद्भुतम् ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंयमस्यचमहात्मनः ॥ ३१ ॥ मध्यदेशेमहाग्रामोब्राह्मणानां
बभूवह ॥ गङ्गायमुनयोर्मध्येयामुनस्यगिरेरधः ॥ ३२ ॥ विद्वांसस्तत्रभूयिष्ठाब्राह्मणाश्चावसंस्तदा ॥अथप्राहयमःकंचित्पुरुषंकृष्णपिङ्गलम् ॥३३ ॥
रक्ताक्षमूर्द्धरोमाणंकाकजङ्घाक्षिनासिकम् ॥ गच्छत्वंभोमहाग्रामंगत्वाब्राह्मणमानय ॥ ३४ ॥ वसिष्ठगोत्रसम्भूतंनामतोयज्ञदत्तकम् ॥ शमेनिविष्टं
विद्वांसंयज्ञकर्मविशारदम् ॥ ३५ ॥ नचान्यमानयेथास्त्वंसगोत्रंतस्यपार्श्वतः ॥ सहितादृग्गुणस्तेनतुल्योऽध्ययनजन्मना ॥ ३६ ॥ आकृत्या
चतथाचिह्नैःसमस्तेनैवसत्तमः ॥ तमानययथोद्दिष्टपूजाकार्याहितस्यमे ॥ ३७ ॥ सगत्वाप्रतिकूलंतुचकारयमशासनम् ॥ तमेवमानया
मासप्रतिषिद्धोयमेनयः ॥ ३८ ॥ तस्मैयमःसमुत्थायपूजांकृत्वाचधर्मवित् ॥ प्रोवाचनीयतामेषसोऽन्यआनीयतामिति ॥ ३९ ॥ सूत
उवाच ॥ एवमुक्तेतुवचनेधर्मराजेनसद्विजः ॥ उवाचधर्मराजंतंनिर्विण्णोगमनायवै ॥ ४० ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ कस्मादहमिहानीतःकस्मात्प्रेर
यसेपुनः ॥ गन्तुंनैवोत्सहेतत्रमर्त्यलोकंपुनःप्रभो ॥ ४१ ॥ यमउवाच ॥ इहक्षीणायुषांपुंसांवासःपुण्यवतांभवेत् ॥ अयंवैधर्मराजस्य
लोकोधर्मःप्रकीर्तितः ॥ ४२ ॥ सौख्यभूमिरियंसर्वाधर्मराजोऽहमीश्वरः ॥ पुण्यापुण्यानुसारेणजन्तूनांसुखदुःखदः ॥ ४३ ॥ पापिनांयमरूपो
ऽस्मिनृणांनिरयदायकः ॥ तथापुण्यवतांसौख्यस्वर्गदोधर्ममूर्तिमान् ॥ ४४ ॥ गच्छविप्रत्वमद्यैवनिलयंस्वंयथागतः ॥ अद्यापिदशवर्षाणा
मायुस्तेपरिवर्तते ॥ ४५ ॥ क्षयेतवायुषःप्राप्तिर्लोकस्यास्यभविष्यति ॥ प्रष्टव्यंचेत्त्वयाह्यन्यत्पृच्छस्वप्रब्रवीमिते ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
यत्कृत्वासुमहत्पुण्यंस्वर्गःस्याद्ब्रूहितन्मम ॥ सर्वस्यहिप्रमाणंत्वंधर्माधर्मविनिश्चये ॥ ४७ ॥ यदिदेवमयासम्यग्गन्तव्यंनिजमन्दिरे ॥ तद्ब्रूहि
कर्मणाकेनपतन्तिनरकेनराः ॥ ४८ ॥ व्रजन्तिकेनवैस्वर्गंतत्सर्वंकृपयावद ॥ ४९ ॥ यमउवाच ॥ कर्मणामनसावाचायेधर्मविमुखानराः ॥ विष्णु
भक्तिविहीनायेतेवैनिरयगामिनः ॥ ५० ॥ पश्यन्तिभेदबुद्ध्यायेब्रह्माणंशङ्करंहरिम् ॥ विरक्ताविष्णुविद्यासुनरानिरयगामिनः ॥ ५१ ॥ कुलदेशो
चितंकर्मयस्त्यक्त्वान्यत्समाचरेत् ॥ कामाद्वायदिवामोहात्सयातिनरकंनरः ॥ ५२ ॥ अयाज्ययाजकश्चैवयाज्यानांचविवर्जकः ॥ विरतोविष्णु

१ 'स्वधर्मनिष्ठं विद्वांसमध्यापकमनारतम्' इ० पा०।

विद्यासुसभुङ्क्तेनरकान्बहून् ॥ ५३ ॥ अदत्त्वापितृदेवेभ्योविप्रेभ्योमर्त्यबन्धुषु ॥ सधनोम्रियतेपापःसयातिनरकान्बहून् ॥ ५४ ॥ सर्वाण्यन्नानि
सिद्धानिपाकभेदंकरोतियः ॥ अवैश्वदेवंभुञ्जीतसयातिनरकंचिरम् ॥५५॥ बहुद्रोहेणभूतानांयेऽर्जयन्तिधनंद्विज ॥ धनवन्तोनिरयगादाम्भिकादुःख
भागिनः ॥ ५६ ॥ नास्तिक्यादथवालोभान्मोहात्कालेयथोदिते ॥ भक्त्यानश्राद्धदायेस्युःपच्यन्तेनरकेषुते ॥ ५७ ॥ दीयमानस्यवित्तस्यब्राह्मणे
भ्यस्तुपापकृत् ॥ विघ्नमाचरतेयोऽसौनरोनिरयगोभवेत् ॥ ५८ ॥ सामान्यदक्षिणांलब्ध्वागृह्णात्येकोर्थमोहितः ॥ नास्तिक्यभावनिरतोनरःस्या
न्नरकालये ॥५९॥ असहिष्णुतयातस्यगुणानांकारणंभवेत् ॥ महत्पापंसमुत्पन्नंकारणंनरकस्यतत् ॥ ६० ॥ निर्दोषांसुहृदंभार्यांत्यजन्कालेनयाति
यः ॥ नवहेतयशस्तेषांसनरोनरकेपतेत् ॥ ६१ ॥ अधर्मंधर्ममितियोवदेन्मोहवशंगतः ॥ हैतुकोनास्तिकोयस्तुसनरोनिरयालयः ॥ ६२ ॥ मनसा
योऽन्यभावेनवचसाचान्यथावदेत् ॥ हृदयंकलुषंकुर्यात्सनरोनरकेवसेत् ॥ ६३ ॥ अवमन्यचयेयान्तिभगवत्कीर्तनंनराः ॥ तेयान्तिनरकंघोरंतेन
पापेनकर्मणा ॥ ६४ ॥ पश्यन्तोभगवद्द्वारंनामशास्त्रपरिच्छदम् ॥ अकृत्वातत्प्रणामादितेयान्तिनरकौकसः ॥ ६५ ॥ विनापराधेननराःकृत्वा
पत्न्यधिवेदनम् ॥ त्यजन्तिसुकलत्रंयेतेयान्तिनरकेनराः ॥ ६६ ॥ नशृणोतिगुरोर्वाक्यंधर्मशास्त्रंचयोनरः ॥ परेषांचेतसःक्लेशकारीनिरयगोभवेत् ॥
॥६७॥ पश्यतांबन्धुबालानांप्रकर्षीमिष्टमश्नुते॥सयातिनरकंघोरंकेवलोदरपूरकः॥ ६८॥ तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नानंनयश्चरेत्॥नद्यादिषुचनास्तिक्या
त्तस्यस्यान्नरकालयः ॥ ६९ ॥ वैष्णवंजनमालोक्यनाभ्युत्थानंकरोतियः॥प्रणयादरतोविप्रसनरोनरकातिथिः॥७०॥काष्ठैर्वाशङ्कुभिर्वापिशूलैरश्मभि
रेवच ॥ येमार्गांश्चैवरुन्धन्तितेवैनिरयगामिनः॥ ७१ ॥ आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोकमहेश्वरम् ॥ नचिन्तयन्तियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः॥७२॥क्षेत्रवृत्ति
गृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ आशाच्छेदंचकुर्वन्तितेनरानरकौकसः ॥ ७३ ॥ आगतान्भोजनार्थंचब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ यःपरीक्षेतमूढात्मास
ज्ञेयोनरकातिथिः ॥ ७४ ॥ अनाथंवैष्णवंदीनंरोगार्तंवृद्धमेवच ॥ नानुकम्पन्तियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ ७५ ॥ नियमांस्तुसमादाययेपश्चादजिते
न्द्रियाः ॥ विलोपयन्तितान्भूयस्तेवैनिरयगामिनः ॥ ७६ ॥ शृणुविप्रयथायान्तिनराःस्वर्गंदयालवः॥समासेनैववक्ष्यामिकिञ्चित्तेगौरवादहम्॥७७॥
येऽर्चयन्तिहरिंदेवंजिष्णुंविष्णुंसनातनम्॥ नारायणमजंकृष्णंविष्वक्सेनंचतुर्भुजम् ॥७८॥ ध्यायन्तिपुरुषंदिव्यमच्युतंयेस्मरन्तिच ॥ लभन्तेतेऽच्युत
स्थानंश्रुतिरेषापुरातनी॥ ७९॥ इदमेवहिमाङ्गल्यमिदमेवधनार्जनम् ॥ जीवितस्यफलंचैतद्यद्दामोदरकीर्तनम् ॥ ८०॥ कीर्तनाद्देवदेवस्यविष्णोरमित
तेजसः ॥ दुरितानिविलीयन्तेतमांसीवदिनोदये ॥८१॥ गाथांगायन्तियेनित्यंवैष्णवींश्रद्धयान्विताः ॥ स्वाध्यायनिरतानित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः॥

॥ ८२ ॥ सर्वान्क्लेशान्परित्यज्यविष्णुमेवस्तुवन्तिये ॥ स्वधर्मनिरताधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ८३ ॥ वासुदेवजपासक्तानपिपापकृतोजनान् ॥
नोपसर्पन्तितान्विप्रयमदूताश्चदारुणाः ॥ ८४ ॥ नान्यत्पश्यन्तिजन्तूनांविहायहरिकीर्तनम् ॥ सर्वपापप्रशमनंप्रायश्चित्तंद्विजोत्तम ॥ ८५ ॥ ये
याचिताःप्रहृष्यन्तिप्रियंदत्त्वावदन्तिच ॥ त्यक्तदानफलायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥८६॥ वर्जयन्तिदिवास्वापंनराःसर्वसहाश्चये ॥ पर्वण्याश्रयभूता
येतेमर्त्याःस्वर्गगामिनः ॥ ८७ ॥ द्विषतामपियेदोषान्नवदन्तिकदाचन ॥ कीर्तयन्तिगुणांश्चैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ८८ ॥ येपरेषांश्रियंदृष्ट्वान
वितप्यन्तिमत्सरात्॥प्रहृष्टाश्चाभिनन्दन्तितेनराःस्वर्गगामिनः॥८९॥प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच॥आदरन्तिप्रतीतायेतेनराःस्वर्गगामिनः॥
॥९०॥ यस्मिन्कस्मिन्कुलेजातादयावन्तोयशस्विनः॥सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥९१॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा॥रम
यन्तिनसत्त्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ९२ ॥ सदाकर्मयथोक्तेनकुर्वन्तिविधिनाचये ॥ आत्मशक्तिंचविज्ञायतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ९३ ॥ मनो
वाक्कायिकेधर्मेश्रद्धांयःकुरुतेसदा ॥ साधूनांसम्मतोयश्चसभवेद्देवतातिथिः ॥ ९४ ॥ वचोवेगंमनोवेगंयोवेगमुदरोद्भवम् ॥ उपस्थवेगंसहतेसस्वर्गी
जायतेनरः ॥ ९५ ॥ येषांगुणेषुसन्तोषोवाणीयेषांश्रुतंप्रति ॥ परमार्थेमतिर्येषांतेशिष्टाःस्वर्गगामिनः ॥ ९६ ॥ व्रतंरक्षन्तियेकोपाच्छ्रियंरक्षन्तिमत्स
रात् ॥ विद्यांमानापमानाभ्यामात्मानंतुप्रमादतः ॥ ९७ ॥ मतिंरक्षन्तियेलोभान्मनोरक्षन्तिकामतः ॥ धर्मंरक्षन्तिदुःसङ्गात्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥
॥ ९८ ॥ एकादश्यांचविधिवदुपवासपरायणाः ॥ शुक्लेऽसितेचयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ९९ ॥ मातेवसर्वबालानामौषधंरोगिणामिव ॥ रक्षार्थं
सर्वलोकानांनिर्मितैकादशीतिथिः ॥ १०० ॥ एकादशीसमंकिञ्चित्पापत्राणंनविद्यते ॥ तामुपोष्यविधानेनपुरुषाःस्वर्गगामिनः॥१॥ एकादशेन्द्रियैः
पापंयत्कृतंभवतिद्विज ॥ नरोनिर्धूयतत्तूणप्रीतःस्वर्गतिमान्भवेत् ॥ २ ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हन्ति
षोडशीम् ॥ ३ ॥ एकतःक्रतवःसर्वेसर्वतीर्थतपांसिच ॥ महादानादिदानानिव्रतंवैष्णवमेकतः ॥४॥ वैष्णवव्रतजोधर्मोधर्मोयज्ञादिसम्भवः ॥ एकत्र
तुलितौधात्रातत्रपूर्वोभवेद्गुरुः ॥५॥ हरिवासरभक्तानामच्युतानन्तभाषिणाम् ॥ नाहंशास्ताविशेषेणतेभ्योविप्रबिभेम्यहम् ॥ ६ ॥ येषांपुत्रश्चपौत्रश्च
एकादश्यामुपोषितः ॥ सहात्मनासपुरुषाञ्छतमुद्धरतेबलात् ॥ ७ ॥ उपोषणंततःकुर्यात्पक्षयोरुभयोरपि ॥ एकादश्यांसपुरुषोभुक्ति
मुक्त्येकभाजनम् ॥ ८ ॥ जयाचविजयाचैवजयन्तीपापनाशिनी ॥ त्रिस्पृशावञ्जुलाचैवपक्षसंवर्धिनीवरा ॥९॥ तिलदुग्धापराज्ञेयाअखण्डद्वादशी
तथा ॥ मनोरथाख्याचपराभीमद्वादशिकातथा ॥ ११० ॥ इत्येवमादयोभेदाद्वादश्याःसन्त्यनेकशः ॥ व्रतेष्वेतेषुयेशक्ताज्ञेयास्तेब्रह्मणिस्थिताः ॥

॥ ११ ॥ श्रोतारोधर्मशास्त्राणांधर्मप्रत्ययसङ्गताः ॥ प्रियङ्कराश्चबालानांस्वर्गलोकंव्रजन्तिते ॥ १२ ॥ मासिमास्येकदिवसेदर्शेश्राद्धव्रतानराः ॥
तृप्यन्तिपितरोयेषांतेधन्याःस्वर्गगामिनः ॥ १३ ॥ भोजनेषूपपन्नेषुभोज्यंयच्छन्तिसादरात् ॥ अभिन्नमुखरागेणशिष्टास्तेस्वर्गगामिनः ॥ १४ ॥
येभक्तिमन्तोमधुसूदनस्यनारायणस्याखिलनायकस्य ॥ सत्येनहीनारजसापियुक्तागच्छन्तितेनाकमनन्तपुण्याः ॥१५॥ वितस्तांयमुनांसीतांपुण्यां
गोदावरींनदीम् ॥ सेवन्तेयेशुभाचाराःस्नानदानपरायणाः ॥ १६ ॥ नतेपश्यन्तिपन्थानंनरकस्यकदाचन ॥१७॥ येनर्मदायामिहशर्मदायांमज्जन्ति
तुष्यन्त्यपिदर्शनेन ॥ विधूयपापानिमहेशलोकंगच्छन्तितेतत्रचिरंरमन्ते ॥ १८ ॥ स्नाताश्चर्मण्वतीतीरेत्रिरात्रंनियतानराः ॥ व्यासाश्रमेविशेषेणते
नरानाकिनःस्मृताः ॥ १९ ॥ गङ्गाजलेप्रयागेचकेदारेपुष्करेतथा ॥ व्यासाश्रमेप्रभासेचमृतास्तेविष्णुगामिनः ॥ १२० ॥ द्वारवत्यांकुरुक्षेत्रेयोगा
भ्यासेनवामृताः॥हरिरित्यक्षरंवक्त्रेयेषांतेनपुनर्भवाः ॥२१॥ त्रिरात्रमपियेविप्रद्वारवत्यांपुरिस्थिताः ॥मज्जन्तिगोमतीतीरेधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥२२॥
नरनारायणावासेत्रिरात्रंयेसमाश्रिताः॥मर्त्यलोकेचनन्दायांधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ २३ ॥ षण्मासमुषिताविप्रपुरुषोत्तमसन्निधौ॥तेनूनमच्युतात्मानो
दृष्टाःस्युरघहारिणः ॥ २४ ॥ अनेकजन्मार्जितपुण्यतोयेमज्जन्तितोयेमणिकर्णिकायाः ॥ नमन्तिविश्वेशमवाप्यकाशींतेवैमयापीह
भवन्तिवन्द्याः ॥ २५ ॥ पूजयित्वाहरिंयेतुभूमौदर्भतिलैःसह ॥ तिलान्विकीर्यलोहंचदत्त्वाधेनुंपयस्विनीम् ॥ २६ ॥ येमृताविधिवद्विप्र
तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २७ ॥ उत्पाद्यपुत्रान्संस्थाप्यपितृपैतामहेपदे ॥ निर्ममानिरहङ्कारायेमृतास्तेऽपिनाकिनः ॥ २८ ॥ स्तैन्यान्निवृत्ताः
सततंसन्तुष्टाःस्वधनेनच ॥ स्वभाग्येनोपजीवन्तितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २९ ॥ श्लक्ष्णांवाणींनिराबाधांमधुरांपापवर्जिताम् ॥ स्वागतेना
भिभाषन्तेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ १३० ॥ शुभानामशुभानांचकर्मणांफलसञ्चये ॥ विपाकज्ञाश्चयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३१ ॥
धनधर्मप्रवृत्तानांधर्ममार्गानुयायिनाम् ॥ प्रोत्साहंवर्धयन्तेयेमोदन्तेदिवितेनराः ॥ ३२ ॥ हेमन्तेवह्निदोयश्चतथाग्रीष्मेजलप्रदः ॥ वर्षा
स्वाश्रमदाताचसस्वर्गेमोदतेचिरम् ॥ ३३ ॥ पुण्यकालेषुसर्वेषुनित्यनैमित्तिकादिषु ॥ भक्त्यायःकुरुतेश्राद्धंसनूनंसुरलोकभाक् ॥ ३४ ॥ दानंदरि
द्रस्यविभोःक्षमित्वंयूनांतपोज्ञानवतांचमौनम् ॥ इच्छानिवृत्तिश्चसुखोचितानांदयाचभूतेषुदिवंनयन्ति ॥ ३५ ॥ द्विविधःकर्मसम्बन्धःपापपुण्यसमु
द्भवः ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेह्यत्रनिर्णयः ॥ ३६ ॥ तपोध्यानसमायुक्तंतारणायभवाम्बुधेः ॥ पापंतुपतनायोक्तंसत्यमेवनसंशयः ॥ ३७ ॥ बलेन
परिवारेणशौर्येणाभियुतस्यच ॥ पुण्यहीनस्यवैपुंसस्तद्बलादिविलीयते ॥ ३८॥ उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसन्तिसुपुष्पकाः ॥ पतन्तिवातवेगेनसमूलास्तु

घनाअपि ॥ ३९ ॥ सत्यधर्मविहीनास्तेतथायान्तियमालयम् ॥ सामान्यंसर्वजन्तूनांबलंधर्मस्तुकेवलः ॥ १४० ॥ येनसन्तरतेजन्तुरिहलोकेपरत्र च ॥ मयासर्वमिदंसम्यक्स्वर्गमार्गप्रदायकम् ॥४१ ॥समासेनसमाख्यातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ १४२॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ एतन्मूर्खोऽपिजानातिशुभकर्मकरःपुमान् ॥ नयातिनरकंस्वर्गंतथापापक्रियारतः ॥ ॥ १ ॥ क्रतुभिर्विविधैरिष्टैर्व्रतदानजपादिभिः ॥ सत्येनाचारकुशलैःस्वर्गसौख्यमवाप्यते ॥ २ ॥ विद्याचारधनोपेतैर्ऋषिभिर्वेदपारगैः ॥ प्राप्यते पुण्ययोगेनयज्ञैर्नाकस्ततःक्वचित् ॥ ३ ॥ वित्तेनचविनादानंबहुदातुंनशक्यते ॥ विद्यमानधनेनापिकुटुम्बासक्तचेतसा ॥४॥ अग्निहोत्रादयोधर्माविशेषणकलौयुगे ॥ दुष्करादानधर्मोऽपिदुष्करोभगवन्मतः ॥ ५ ॥ अल्पायासेनधर्मेणलभ्यतेधर्मसञ्चयः ॥ तन्मेविशेषतोब्रूहिधर्माधर्मप्रदर्शक ॥ ६ ॥ तदेकंकथ्यतांधर्मंसवधर्मोत्तमोत्तमम् ॥ कृतेनैकेनयेनेहसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ ७ ॥ धनंधान्यंयशोधर्ममायुर्येनाभिवर्धते ॥ मर्त्यलोकेऽपिसौख्यंस्यात्स्वर्गोयेनाक्षयोभवेत् ॥ ८॥ साक्षान्नारायणोयेनभक्तानामभयप्रदः ॥ तुष्येदस्यप्रसादेनकामःकरतलेस्थितः ॥ ९ ॥ सर्वयज्ञतपोदानतीर्थसेवाधिकं फलम् ॥लभ्यतेयेनयद्यस्तिवैवस्वततदादिश॥१०॥ अनुग्राह्योह्यहंदेवयदिधर्मोपदेशतः॥सर्वधर्मक्रियासारंतदेकंकृपयावद ॥११॥ पापानामनुरूपाणि प्रायश्चित्तानियद्यथा ॥ तथातथैवसंस्मृत्यकथितानिमनीषिभिः ॥ १२ ॥ कर्तुंतानिनशक्यन्तेदेवप्रत्येकशोनरैः ॥ सर्वपापहरंपुण्यमेकंचेदस्ति तद्वद ॥ १३ ॥ सूतउवाच॥इत्युक्त्वाब्राह्मणश्रेष्ठोयमंधर्मस्वरूपिणम् ॥ तुष्टावप्रयतोभूत्वासूक्ष्मधर्माभिकामुकः ॥१४॥ ब्राह्मणउवाच ॥ नमस्तेसर्वशमननमस्तेजगतांपते ॥ नमोऽस्तुदेवरूपायस्वर्गमार्गप्रदायिने ॥ १५ ॥ धर्मशास्त्रस्वरूपायधर्मराजनमोऽस्तुते ॥ त्वयाभूःपाल्यतेदेवाप्यन्तरिक्षं चद्यौर्महः ॥ १६ ॥ जनस्तपस्तथासत्यंसर्वस्वंपाल्यतेत्वया ॥ नत्वयारहितंकिञ्चिज्जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ १७ ॥ विद्यतेत्वद्गृहीतंतुसद्योनश्यतिवै जगत् ॥ त्वमात्मासर्वभूतानांसतांसत्त्वस्वरूपवान् ॥ १८ ॥ राजसानांरजस्त्वंचतामसानांतमस्तथा ॥ चतुष्पदांभवान्देवचतुःशृङ्गस्त्रिलोचनः ॥ ॥ १९ ॥ सप्तहस्तस्त्रिधाबद्धोवृषरूपनमोऽस्तुते ॥ सर्वयज्ञमयोधर्मस्त्वयिविग्रहविग्रहः ॥२०॥ साक्षाद्दृष्टोऽसिलोकेशदेवतुभ्यंनमोनमः ॥ हृदिस्थः सर्वभूतानांपुण्यपापेक्षिताभवान् ॥ २१ ॥ तेनशास्ताचभूतानांदातादेवप्रशासिता ॥ प्रवर्त्तकोहिधर्मस्यदेवदण्डधरोभुवि ॥ २२ ॥ सर्वधर्ममयंसारमेकंवदसुनिश्चितम् ॥ २३ ॥ यमउवाच॥परितुष्टोऽस्मितेविप्रस्तोत्रेणचविशेषतः ॥ तथाप्यागमधर्मेणमान्योऽसिममसत्तम ॥ २४ ॥ यन्नकस्यचिदाख्यातंतद्गोप्यंपरमंमम ॥ सारमुद्धृत्यसर्वेषांयदेकंनिश्चितंमया ॥ २५ ॥ महानिरयसङ्घातान्निर्वासनकरंपरम ॥ अनाख्येयमपिब्रह्मन्वक्ष्येविनय

तोषितः ॥२६॥ स्युर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमास्तांतामेवहिदेवतांपरमिकांजलपन्तुकल्पेविधौ॥सिद्धान्तेपुनरेकएवभगवान्विष्णुःसमस्ता
गमव्यापारेषुविवेकिनांव्यतिकरंनीतेषुनिश्चीयते ॥ २७ ॥ भवोब्रह्माचविष्णुश्चत्रयमेवत्रयीमता ॥ दीपोऽग्निर्वर्तिस्नेहैस्तुयथाविप्रतथाहरिः ॥
॥ २८ ॥ समाराध्यहरिंभक्त्यागोलोकान्प्राप्नुयाच्छुभान् ॥ आराधितेहरौकामाःसर्वेकरतलेस्थिताः ॥ २९ ॥ दानमेवपरंश्रेष्ठंसर्वपुण्येषुवैद्विज ॥
दानेननश्यतेपापंसर्वंदानेनलभ्यते ॥३०॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यमन्यदभ्युदयात्मकम् ॥ अन्यंचपरमंदानमितिपञ्चविधंस्मृतम् ॥ ३१ ॥ प्रातर्मध्या
पराह्णेषुत्रिषुकालेषुयत्नतः ॥यत्किञ्चिदपिदातव्यंनित्यमेवप्रकीर्तितम्॥३२॥ शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मार्थंहितमिच्छताम्॥यस्मिन्कुलेतुदत्तंयत्तत्रतत्रोप
तिष्ठति ॥ ३३ ॥ यःस्वयंभक्षयेन्मोहाददत्त्वाबुद्धिवर्जितः ॥ उत्पादयाम्यहंरोगंतस्यभोगनिवारणम् ॥३४ ॥ तेषुकार्येषुसन्तुष्टंबहुपीडाप्रदायकम् ॥
मन्दानलेनसंयुक्तंद्वारंसन्तापकारकम् ॥ ३५ ॥ त्रिषुकालेषुनोदत्तंब्राह्मणेषुसुरेषुयैः ॥ स्वयंतुभुञ्जतेमिष्टंपापंतैस्तुमहत्कृतम् ॥ ३६ ॥ प्रायश्चित्तेन
रौद्रेणतान्नहंपरिशोधये ॥ उपवासैर्महीदेवकायशोषकरादिकैः ॥ ३७ ॥ चर्मकारोयथाचर्मकुण्डस्योपरिनिर्घृणे ॥ शोधयेच्चकशाद्यैश्चकुद्रव्यंस्फोटये
द्यथा ॥ ३८ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥ औषधानांसुयोगैश्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥ ३९ ॥ उष्णोदकैश्चसन्तापैर्वैद्यरूपेणनान्यथा ॥
अन्येभुञ्जन्तितस्याग्रेभोगानन्यान्मनोगतान् ॥ ४० ॥ किंकरोमिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम् ॥ महतारोगरूपेणतमेनंपरिवारयेत् ॥ ४१ ॥ नित्य
कालस्ययद्दानमात्मानंपापिभिर्यथा ॥ नदत्तंचमहीदेवश्रद्धयानिजशक्तितः ॥४२ ॥ तथायातान्प्रवक्ष्येतानुपायैर्दारुणैःकिल ॥ नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामि
दानकालंतवाग्रतः ॥ ४३ ॥ महापर्वणिसम्प्राप्तेतीर्थप्राप्तौतथैवच ॥ पितुःक्षयाहदिवसेवैशाखादिषुयत्नतः ॥ ४४ ॥ मासेषुपुण्यकालेषुदानंनैमित्तिकं
स्मृतम् ॥ काम्यकालंप्रवक्ष्यामियद्दानंफलदायकम् ॥ ४५ ॥ व्रतादिकंसमुद्दिश्यकामनाफलकल्पितम् ॥ यत्कामंकथितंसम्यक्सर्वाङ्गैरेवसङ्गतम् ॥
॥ ४६ ॥ तस्यदानप्रभावेणभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसमश्नातिमानुषस्तत्प्रसादनात् ॥ ४७ ॥ आभ्युदयंप्रवक्ष्यामियच्चयज्ञादिषुस्मृतम् ॥
जातकर्मादिकार्येषुमौञ्ज्याद्युद्वाहकर्मसु ॥ ४८ ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठासुप्रयत्नतः ॥ इत्यादिकंमहीदेवदानमभ्युदयात्मकम् ॥ ४९ ॥
प्रजावृद्धिकरंभोगयशःस्वर्गसुखप्रदम् ॥ अन्त्यंचैवप्रवक्ष्यामिशृणुदानंद्विजोत्तम ॥ ५० ॥ कामस्यसंक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः ॥
दद्याद्दानानियत्नेनकुर्यादाशांनकस्यचित् ॥ ५१ ॥ मृतेचमयिमेपुत्राजायाबान्धवसोदराः ॥ कथमेतेभविष्यन्तिमांविनासुहृदोमम ॥
॥ ५२ ॥ अहंवित्तविहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा ॥ भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिकिञ्चन ॥ ५३ ॥ आशापाशशतैर्बद्धोभाग्यादेवकुमायया ॥

मृत्युंप्रयातिमूढात्मारुदन्तिचततःसुताः ॥ ५४ ॥ दुःखेनपीडिताःकिञ्चिन्मोहेनाकुलचेतसः ॥ स्वल्पमल्पंचवादानंकथञ्चित्कल्पयन्तिते ॥
॥ ५५ ॥ नतत्रास्मिन्गतेकालेमहादुःखगतेसति ॥ विस्मरन्तितदादानंलोभाद्वानददत्यपि ॥ ५६ ॥ मृतोऽयंचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्त्तते ॥
योऽसौमृतोमहीदेवममपाशैर्नियन्त्रितः ॥ ५७ ॥ तृष्णाक्षुधासमाक्रान्तोबहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ पच्यतेनरकेघोरेचिरकालंनसंशयः ॥ ५८ ॥
तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः ॥कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ॥५९॥ संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयते॥ पानमन्नंचताम्बूल
मुदकंकाञ्चनंतथा ॥६०॥ वसनंगांचभूमिंचच्छत्रपात्राण्यनेकधा ॥ फलानिभूमिदानानिविविधानिस्वशक्तितः ॥ ६१ ॥ दातव्यानिमहीदेवनात्रकार्या
विचारणा ॥ तीर्थानांलक्षणंविप्रप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ६२॥ सुतीर्थानिइयंगङ्गाभातिपुण्यासरस्वती ॥ रेवाचयमुनातापीनदीचर्मण्वतीतथा ॥ ६३ ॥
सरयूश्चवरावेणीपूर्णापापप्रणाशिनी ॥ कावरीकपिलाचान्याविशल्याविश्वतारिणी ॥ ६४ ॥ गोदावरीसमाख्यातातुङ्गभद्राचगण्डकी ॥
पापानांभीतिदानित्यंनदीभीमरथीस्मृता॥ ६५ ॥ देविकाकृष्णगङ्गाचअन्यायाःसरितांवराः ॥ एतास्तुपुण्यकालेषुसन्तितीर्थान्यनेकशः ॥ ६६ ॥
ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः ॥ तत्रतत्रैवकर्त्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ ६७ ॥ यदानज्ञायतेनामतस्यतीर्थस्यभोद्विज ॥
तत्रेत्युच्चारणंकार्यंविष्णुतीर्थमिदंमहत ॥ ६८ ॥ तीर्थस्यदेवताविष्णुःसर्वत्रापिनसंशयः ॥ नारायणेतियन्नामस्मरेत्तीर्थेषुसाधकः ॥ ६९ ॥
तस्यतीर्थफलंसम्यग्विष्णुनाम्नैवजायते ॥ अज्ञातानांचतीर्थानांदेवतानांनसंशयः ॥ ७० ॥ विष्णुनाम्नैवनामानिमानवःपरिकीर्तयेत् ॥ सर्वास्तु
सिद्धयःपुण्यास्तीर्थभूतास्तुसागरः ॥ ७१ ॥ सरांसिमानसादीनिनिर्झराःपल्वलादयः ॥ स्वल्पानद्योऽपिसर्वास्तास्तीर्थानिहरिनामतः ॥ ७२ ॥
पर्वतास्तीर्थरूपाश्चयज्ञोयज्ञमहीतथा ॥ ब्राह्मणायत्रविद्वांसःकौतुकेनाप्यवस्थिताः ॥ ७३ ॥ तदेवतीर्थंसुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम् ॥ श्राद्धंचश्राद्धभूमि
श्चदेवशालाचहोमभूः ॥ ७४ ॥ यत्रवेदध्वनिःसम्यग्यत्रविष्णुकथाःशुभाः ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तंगोस्थानमपिपावनम् ॥ ७५ ॥ यत्राश्वत्थतरुवनंयत्रा
गारोऽपिपावनः॥ एवमादीनितीर्थानिपितामातातथैवच ॥७६॥ पच्यतेयत्रधर्मार्थंस्वयंतत्रगुरुःस्थितः ॥ साध्वीयत्रास्तिवैभार्यातत्रतीर्थंनसंशयः॥
॥ ७७ ॥ यत्रधर्मरतिर्नित्यंविद्वान्पुत्रःप्रवर्तते ॥ तत्रतस्यहितत्तीर्थंतारणायप्रतिष्ठितम् ॥ ७८ ॥ इत्येवमादितीर्थानिराजवेश्मतथैवच ॥ एव
मादिषुतीर्थेषुपर्वयोगाद्विशेषतः ॥७९॥ अनाराध्यहृषीकेशंसर्वदंसर्वदेहिनाम् ॥ कोऽपिक्वापिकिमप्यत्रनलभेतेतिनिश्चितम् ॥ ८० ॥ अपत्यंद्रविणं
दारास्तारहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥८१॥ नारायणःपरोदेवःसत्यरूपोजनार्दनः ॥ त्रिधात्मानंसभगवान्ससर्जपरमे

तोषितः ॥२६॥ स्युर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमास्तांतामेवहिदेवतांपरमिकांजल्पन्तुकल्पेविधौ॥सिद्धान्तेपुनरेकएवभगवान्विष्णुःसमस्ता
गमव्यापारेषुविवेकिनांव्यतिकरंनीतेषुनिश्चीयते ॥ २७ ॥ भवोब्रह्माचविष्णुश्चत्रयमेवत्रयीमता ॥ दीपोऽग्निवर्तिस्नेहैस्तुयथाविप्रतथाहरिः ॥
॥ २८ ॥ समाराध्यहरिंभक्त्यागोलोकान्प्राप्नुयाच्छुभान् ॥ आराधितेहरौकामाःसर्वेकरतलेस्थिताः ॥ २९ ॥ दानमेवपरंश्रेष्ठंसर्वपुण्येषुवैद्विज ॥
दानेननश्यतेपापंसर्वंदानेनलभ्यते ॥३०॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यमन्यदभ्युदयात्मकम् ॥ अन्त्यंचपरमंदानमितिपञ्चविधंस्मृतम् ॥ ३१ ॥ प्रातर्मध्या
पराह्णेषुत्रिषुकालेषुयत्नतः ॥यत्किञ्चिदपिदातव्यंनित्यमेवप्रकीर्तितम्॥३२॥ शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मार्थंहितमिच्छताम्॥यस्मिन्कुलेतुदत्तंयत्तत्रतत्रोप
तिष्ठति ॥ ३३ ॥ यःस्वयंभक्षयेन्मोहाददत्त्वाबुद्धिवर्जितः ॥ उत्पादयाम्यहंरोगंतस्यभोगनिवारणम् ॥३४ ॥ तेषुकार्येषुसन्तुष्टंबहुपीडाप्रदायकम् ॥
मन्दानलेनसंयुक्तंद्वारंसन्तापकारकम् ॥ ३५ ॥ त्रिषुकालेषुनोदत्तंब्राह्मणेषुसुरेषुयैः ॥ स्वयंतुभुञ्जतेमिष्टंपापंतैस्तुमहत्कृतम् ॥ ३६ ॥ प्रायश्चित्तेन
रौद्रेणतानहंपरिशोधये ॥ उपवासैर्महीदेवकायशोषकरादिकैः ॥ ३७ ॥ चर्मकारोयथाचर्मकुण्डस्योपरिनिर्घृणे ॥ शोधयेच्चकशाद्यैश्चकुद्रव्यंस्फोटये
द्यथा ॥ ३८ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥ औषधानांसुयोगैश्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥ ३९ ॥ उष्णोदकैश्चसन्तापैर्वैद्यरूपेणनान्यथा ॥
अन्येभुञ्जन्तितस्याग्रेभोगानन्यान्मनोगतान् ॥ ४० ॥ किंकरोमिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम् ॥ महतारोगरूपेणतमेनंपरिवारयेत् ॥ ४१ ॥ नित्य
कालस्ययद्दानमात्मानंपापिभिर्यथा ॥ नदत्तंचमहीदेवश्रद्धयानिजशक्तितः ॥४२ ॥ तथायातान्प्रवक्ष्येतानुपायैर्दारुणैःकिल ॥ नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामि
दानकालंतवाग्रतः ॥ ४३ ॥ महापर्वणिसम्प्राप्तेतीर्थप्राप्तौतथैवच ॥ पितुःक्षयाहदिवसेवैशाखादिषुयत्नतः ॥ ४४ ॥ मासेषुपुण्यकालेषुदानंनैमित्तिकं
स्मृतम् ॥ काम्यकालंप्रवक्ष्यामियद्दानंफलदायकम् ॥ ४५ ॥ व्रतादिकंसमुद्दिश्यकामनाफलकल्पितम् ॥ यत्कामंकथितंसम्यक्सर्वाङ्गैरेवसङ्गतम् ॥
॥ ४६ ॥ तस्यदानप्रभावेणभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसमश्नातिमानुषस्तत्प्रसादनात् ॥ ४७ ॥ आभ्युदयंप्रवक्ष्यामियच्चयज्ञादिषुस्मृतम् ॥
जातकर्मादिकार्येषुमौञ्ज्याद्युद्वाहकर्मसु ॥ ४८ ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठासुप्रयत्नतः ॥ इत्यादिकंमहीदेवदानमभ्युदयात्मकम् ॥ ४९ ॥
प्रजावृद्धिकरंभोगयशःस्वर्गसुखप्रदम् ॥ अन्त्यंचैवप्रवक्ष्यामिशृणुदानंद्विजोत्तम ॥ ५० ॥ कामस्यसंक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः ॥
दद्याद्दानानियत्नेनकुर्यादाशांनकस्यचित् ॥ ५१ ॥ मृतेचमयिमेपुत्राजायाबान्धवसोदराः ॥ कथमेतेभविष्यन्तिमांविनासुहृदोमम ॥
॥ ५२ ॥ अहंवित्तविहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा ॥ भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिकिञ्चन ॥ ५३ ॥ आशापाशशतैर्बद्धोभाग्यादेवकुमायया ॥

मृत्युंप्रयातिमूढात्मारुदन्तिचततःसुताः ॥ ५४ ॥ दुःखेनपीडिताःकिञ्चिन्मोहेनाकुलचेतसः ॥ स्वल्पमल्पंचवादानंकथञ्चित्कल्पयन्तिते ॥
॥ ५५ ॥ नतत्रास्मिन्गतेकालेमहादुःखगतेसति ॥ विस्मरन्तितदादानंलोभाद्दानददत्यपि ॥ ५६ ॥ मृतोऽयंचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्त्तते ॥
योऽसौमृतोमहीदेवममपाशैर्नियन्त्रितः ॥ ५७ ॥ तृष्णाक्षुधासमाक्रान्तोबहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ पच्यतेनरकेघोरेचिरकालंनसंशयः ॥ ५८ ॥
तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः ॥कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ॥५९॥ संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयते॥ पानमन्नंचताम्बूल
मुदकंकाञ्चनंतथा ॥६०॥ वसनंगांचभूमिंचच्छत्रपात्राण्यनेकधा ॥ फलानिभूमिदानानिविविधानिस्वशक्तितः ॥ ६१ ॥ दातव्यानिमहीदेवनात्रकार्या
विचारणा ॥ तीर्थानांलक्षणंविप्रप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ६२॥ सुतीर्थानिइयंगङ्गाभातिपुण्यासरस्वती ॥ रेवाचयमुनातापीनदीचर्मण्वतीतथा ॥ ६३ ॥
सरयूश्चवरावेणीपूर्णापापप्रणाशिनी ॥ कावरीकपिलाचान्याविशल्याविश्वतारिणी ॥ ६४ ॥ गोदावरीसमाख्यातातुङ्गभद्राचगण्डकी ॥
पापानांभीतिदानित्यंनदीभीमरथीस्मृता॥ ६५ ॥ देविकाकृष्णगङ्गाचअन्यायाःसरितांवराः ॥ एतास्तुपुण्यकालेषुसन्तितीर्थान्यनेकशः ॥ ६६ ॥
ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः ॥ तत्रतत्रैवकर्त्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ ६७ ॥ यदानज्ञायतेनामतस्यतीर्थस्यभोद्विज ॥
तत्रेत्युच्चारणंकार्यंविष्णुतीर्थमिदंमहत् ॥ ६८ ॥ तीर्थस्यदेवताविष्णुःसर्वत्रापिनसंशयः ॥ नारायणेतियन्नामस्मरेत्तीर्थेषुसाधकः ॥ ६९ ॥
तस्यतीर्थफलंसम्यग्विष्णुनाम्नैवजायते ॥ अज्ञातानांचतीर्थानांदेवतानांनसंशयः ॥ ७० ॥ विष्णुनाम्नैवनामानिमानवःपरिकीर्तयेत् ॥ सर्वास्तु
सिद्धयःपुण्यास्तीर्थभूतास्तुसागरः ॥ ७१ ॥ सरांसिमानसादीनिनिर्झराःपल्वलादयः ॥ स्वल्पानद्योऽपिसर्वास्तास्तीर्थानिहरिनामतः ॥ ७२ ॥
पर्वतास्तीर्थरूपाश्चयज्ञोयज्ञमहीतथा ॥ ब्राह्मणायत्रविद्वांसःकौतुकेनाप्यवस्थिताः ॥ ७३ ॥ तदेवतीर्थंसुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम् ॥ श्राद्धंचश्राद्धभूमि
श्चदेवशालाचहोमभूः ॥ ७४ ॥ यत्रवेदध्वनिःसम्यग्यत्रविष्णुकथाःशुभाः ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तंगोस्थानमपिपावनम् ॥ ७५ ॥ यत्राश्वत्थतरुवनंयत्रा
गारोऽपिपावनः॥ एवमादीनितीर्थानिपितामातातथैवच ॥७६॥ पच्यतेयत्रधर्मार्थंस्वयंतत्रगुरुःस्थितः ॥ साध्वीयत्रास्तिवैभार्यातत्रतीर्थंनसंशयः॥
॥ ७७ ॥ यत्रधर्मरतिर्नित्यंविद्वान्पुत्रःप्रवर्तते ॥ तत्रतस्यहितत्तीर्थंतारणायप्रतिष्ठितम् ॥ ७८ ॥ इत्येवमादितीर्थानिराजवेश्मतथैवच ॥ एव
मादिषुतीर्थेषुपर्वयोगाद्विशेषतः ॥७९॥ अनाराध्यहृषीकेशंसर्वदंसर्वदेहिनाम् ॥ कोऽपिक्वापिकिमप्यत्रनलभेतेतिनिश्चितम् ॥ ८० ॥ अपत्यंद्रविणं
दारास्तारहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥८१॥ नारायणःपरोदेवःसत्यरूपोजनार्दनः ॥ त्रिधात्मानंसभगवान्ससर्जपरमे

श्वरः ॥ ८२ ॥ रजस्तमोभ्यांयुक्तोऽभूद्रजः सत्त्वाधिकंविभुः ॥ ससर्जनाभिकमलेब्रह्माणंकमलासनम् ॥ ८३ ॥ रजसातमसाजुष्टंसरुद्रमसृजद्विभुः ॥
सत्त्वंरजस्तमश्चैवत्रितयंचैतदुच्यते ॥ ८४ ॥ सत्त्वेनमुच्यतेजन्तुःसत्त्वंनारायणात्मकम् ॥ रजसासत्त्वयुक्तेनभवेच्छ्रीमान्यशोऽधिकः॥ ८५ ॥ यद्वेद
वाक्यंधर्मस्यसमुद्दिश्योपसेवते ॥ तद्रुद्रमितिविख्यातंविशिष्टंगदितंनृणाम् ॥ ८६ ॥ तेनराजाभवेल्लोकेरजसातमसापुनः ॥ यद्धीनंरजसाधर्मंकेवलं
तामसंचयत ॥ ८७ ॥ तच्चदुर्गतिदंनॄणामिहलोकेपरत्रच ॥ योविष्णुःसस्वयंब्रह्मायोब्रह्मासस्वयंहरः ॥ ८८ ॥ देवास्त्रयोऽपियज्ञेऽस्मिन्निज्यादेवेषु
नित्यशः ॥ योभेदंकुरुतेतेषांत्रयाणांद्विजसत्तम ॥ ८९ ॥ सपापकारीपापात्माअनिष्टांगतिमाप्नुयात् ॥ विष्णुरेवपरंब्रह्मविष्णुरेवजगद्द्विज ॥ ९० ॥
तस्यायंमाधवोमासःप्रियःसर्वेषुकर्मसु ॥ कीर्त्यतेहयमेधादिमहाक्रतुफलप्रदः ॥ ९१ ॥ तीर्थस्नानतपोदानजपयज्ञफलाधिकः ॥९२॥ स्नानंविभाते
नियमेननद्यामनारतंमेषगतेरवौये॥कुर्वन्तियेऽस्मिन्नपिविप्रपूजांमद्दण्डभाजोनहितेभवन्ति ॥९३॥ हत्वाहत्वाकिङ्करौघंपुरोमेलुप्त्वालुप्त्वाचित्रगुप्तस्य
लेख्यम् ॥ स्नात्वास्नात्वामाधवेमासितीर्थेपूर्वान्पूर्वानुद्धरन्तीहपापात् ॥९४॥ इदंभयच्छेदकरंनतस्मात्प्रकाशनीयंपरमंरहस्यम् ॥ निर्वासहेतुर्नरका
लयस्यममाधिकारक्षयकारणंतत् ॥ ९५ ॥ भागीरथीनर्मदाचयमुनाचसरस्वती ॥ विशोकाचवितस्ताचविन्ध्यस्योत्तरतःस्थिताः ॥ ९६॥ गोदावरी
भीमरथीतुङ्गभद्राचदेविका ॥ तापीपयोष्णीविन्ध्यस्यदक्षिणास्तुप्रकीर्तिताः ॥ ९७ ॥ द्वादशैतामहानद्योनित्यंतेनावगाहिताः ॥ वैशाखेविधिना
स्नानंनद्यांयःप्रातराचरेत् ॥९८॥ सर्वाःसमुद्रगाःपुण्याःसर्वेपुण्यानगोत्तमाः॥सर्वेचायतनाःपुण्याःसर्वेपुण्यावनाश्रयाः ॥९९॥ तेनावगाहितादृष्टाः
प्रणताबहुसेविताः॥स्नानमर्द्धोदितेसूर्येवैशाखेनियतश्चरेत् ॥१००॥ तस्यपुण्यंमहीदेवकश्चिद्वक्तुंनशक्नुयात् ॥यदिवक्त्रसहस्राणांसहस्राणिभवन्तिहि॥
॥ १ ॥ आयुश्चब्रह्मणातुल्यंयदिस्याद्द्विजसत्तम ॥ तदामाधवमासस्यफलंकथयितुंभवेत् ॥ २ ॥ महानिरयकर्षाग्निमाधवोमाधवोयथा ॥
ब्रह्महत्यादिकंपापमगम्यागमनादिकम् ॥ ३ ॥ कामाकामकृतंपापमतिपातकमेवच ॥ उपपापरहस्यंचसङ्करीकरणंपरम् ॥ ४ ॥ जाति
भ्रंशकरंघोरमपात्रीकरणंतथा ॥ मलावहंप्रकीर्णंचवाङ्मनःकायसम्भवम् ॥ ५ ॥ माधवोनिर्दहेन्मासोविधिनासमुपासितः ॥ कल्पकोटिसहस्राणि
कल्पकोटिशतानिच ॥ ६ ॥ वसेद्विष्णुपुरेश्रीमान्माधवेयोऽर्चयेद्धरिम् ॥ १०७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येसप्त
नवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ सूतउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यभूसुरः ॥ पुनःपप्रच्छमासस्यमाधवस्यविधिंशुभम् ॥ १ ॥ ब्राह्मण
उवाच ॥ धर्मराजमहाभागसम्यग्गुह्यंप्रकाशितम् ॥ माधवस्नानजंपुण्यंनराणांमुक्तिदंपरम् ॥ २ ॥ माधवंमाधवेमासिस्नात्वाप्रातःसमाहितः ॥

कथंसम्पूजयेद्देवंकैःपुष्पैस्तद्विधिंवद ॥ ३ ॥ धर्मराजउवाच ॥ सर्वेषांपत्रजातीनांतुलसीकेशवप्रिया ॥ पुष्करादीनितीर्थानिगङ्गाद्या[illegible]ष्वस्तथा ॥ ॥ ४ ॥ वासुदेवादयोदेवावसन्तितुलसीदले ॥ सर्वदासर्वकालेषुतुलसीविष्णुवल्लभा ॥ ५ ॥ त्यक्त्वातुमालतीपुष्पंमुक्त्वाचसरसी[illegible]॥ द[illegible]हीत्वा तुलसीपत्रंभक्त्यामाधवमर्चयेत् ॥ ६ ॥ तस्यपुण्यफलंवक्तुमलंशेषोऽपिनोभवेत् ॥ अस्नात्वातुलसींछित्त्वादेवार्थपितृकर्म[illegible]न। ७ ॥ तत्सर्वंनिष्फलंयातिपञ्चगव्येनशुध्यति ॥ दारिद्र्यदुःखभोगादिपापानिसुबहून्यपि ॥ ८ ॥ तुलसीहरतेक्षिप्रंरोगानिवहरीतकी [illegible]लसीकृष्ण गौराख्यातयाभ्यर्च्यमधुद्विषम् ॥ ९ ॥ विशेषेणहरेर्भक्तोनरोनारायणोभवेत् ॥ माधवंसकलंमासंतुलस्यायोऽर्चयेद्व्रतः ॥ १० ॥ त्रिसन्ध्यं मधुहन्तारंनास्तितस्यपुनर्भवः ॥ अलाभेपुष्पपत्राणामन्नाद्येनापिपूजयेत् ॥ ११ ॥ शालितण्डुलगोधूमैर्यवर्वापिहरिंसदा ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेन माधवेमाधवप्रिये ॥ १२ ॥ पितृदेवमनुष्यांश्चतर्पयेत्सचराचरम् ॥ योऽश्वत्थमूलंवैसिञ्चेत्तोयेनबहुनासदा ॥ १३ ॥ कुर्यात्प्रदक्षिणंतंतु सर्वदेवमयंततः ॥ योऽश्वत्थमर्चयेद्देव[2]मुदकेनसमन्ततः ॥ १४ ॥ कुलानामयुतंतेनतारितंस्यान्नसंशयः ॥ अलक्ष्मीःकालकर्णीचदुःस्वप्नोदुर्वि चिन्तितम् ॥ १५ ॥ अश्वत्थतर्पणात्तातसर्वंदुःखंविलीयते ॥ तर्पिताःपितरस्तेनतेनविष्णुःसमर्चितः ॥ १६ ॥ योऽश्वत्थमर्चयेद्धीमा न्ग्रहास्तेनैवपूजिताः ॥ १७ ॥ श्वेताश्व[1]पुष्पाणितथाशमींचहुताशनंचन्दनमर्कबिम्बम् ॥ अश्वत्थवृक्षंचसमालभेततत्तश्चकुर्यान्निजजातिधर्मान् ॥१८॥ कण्डूयनंचगोग्रासंस्नात्वापिप्पलतर्प्पणम् ॥ कृत्वागोविन्दपूजांचनसदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ १९ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांवैशाख्यांचदिनत्रयम् ॥ सर्वाशक्तोऽपिविधिनानारीवापुरुषोऽपिवा ॥ २० ॥ पूर्वोक्तनियमैर्युक्तःप्रातःस्नात्वाचशक्तितः ॥ विमुक्तःपातकैःसर्वैःस्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ २१ ॥ वैशाखमासेयोभक्त्याभोजयेद्ब्राह्मणान्दश ॥ त्रिरात्रमुत्थितःस्नात्वासकृच्चप्रयतःशुचिः ॥ २२ ॥ गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान् ॥ दत्त्वाद्वादशविप्रेभ्यस्तैरेवस्वस्तिवाचयेत ॥ २३ ॥ प्रीयतांधर्मराजोमेपितॄन्देवांश्चतर्पयेत ॥ यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ अयुता युतंचतिष्ठेत्सस्वर्गलोकेयथासुखम् ॥२४॥ मामेवतुनपश्येत्सपूजितोऽखिलदैवतैः ॥ पाकान्नोदककुम्भादिपितृदैवततुष्टये ॥ २५ ॥ त्रयोदश्यांचतु र्दश्यांपूर्णायांचदिनत्रयम् ॥ योदद्याद्भक्तितोविप्रमहापापैःप्रमुच्यते ॥ २६ ॥ सुवर्णतिलपात्रैस्तुब्राह्मणाञ्छक्तितोऽन्वहम् ॥ तर्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यां

१ 'श्वेतानि पुष्पाणि' इ० पा० । २ 'मुदा' इ० पा० ।

व्यपोहति ॥२७ ॥ वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना॥ तिलादेयाश्च[1]भक्त्यायाचश्रेयःसन्ततिहेतवे ॥ २८॥ इहार्थंचपुरावृत्तंतदाकर्णयसुव्रत ॥
फलंमाधवमासस्यपूर्णायांपरमाद्भुतम् ॥ २९ ॥ मेषसङ्क्रममारभ्यतियर्थास्त्रिंशदुत्तमाः ॥ सर्वयज्ञाधिकाःपुण्याःपुराणेषुप्रकीर्तिताः ॥ ३० ॥ विशे
षतोऽपितास्तिस्रःपवित्राःपा[2]पिदुर्लभाः ॥ ततोऽपिपूर्णिमापुण्यामाधवीमाधवप्रिया ॥ ३१ ॥ एषावाराहकल्पादितिथिराद्यामहाफला ॥ पुरानारा
यणेनास्यादितिजौद्वाविमौहतौ ॥ ३२ ॥ हिरण्याक्षमधूविप्रपृथिवीचसमुद्धृता ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यामयंविभुः ॥ ३३ ॥ क्रमादेत
त्रयंचक्रेशुक्लेऽस्मिन्मासिमाधवे ॥ ततःप्रभृतिविप्रेन्द्रविशेषादेवपूर्णिमा ॥ ३४ ॥ कल्पादिःपावनाख्याताकर्मणःकल्पसाक्षिणी ॥ येनस्नातंन
वैशाखेप्रातर्नियमशालिना ॥ ३५ ॥ किंतस्यजन्मनाविप्रननमा[3]त्मापकारिणा ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांविशेषतः ॥ ३६ ॥
अपिसम्यग्विधानेननारीवापुरुषोऽपिच ॥ प्रातःस्नातःसनियमःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ३७ ॥ स्नानदानार्चनश्राद्धक्रियापुण्यादिवर्जिता ॥
यस्यातीताचवैशाखीसनूनंनिरयालयः ॥ ३८ ॥ नवेदेनसमंशास्त्रंनतीर्थंगङ्गयासमम् ॥ नदानंजलगोतुल्यंनवैशाखीसमातिथिः ॥ ३९ ॥ जल
धेनुंचयोदद्याद्वैशाख्यांविष्णुतत्परः ॥ त्रयाणामपिदेवानांचतुर्थोऽयंविशेषतः ॥ ४० ॥ मातृहापितृहाचैवभ्रूणहागुरुतल्पगः ॥ जलधेनुं
समालोक्यमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ ४१ ॥ दशपूर्वान्परान्वंश्यान्नरकात्तारयन्तिते ॥ जलधेनुंप्रयच्छन्तिवैशाख्यांविधिनात्रये ॥ ४२ ॥ शर्करा
फलताम्बूलमुपानत्करपत्रिकाः ॥ प्रयच्छन्तिद्विजाग्र्येभ्योधन्यास्तेचात्रकीर्तिताः ॥ ४३ ॥ मणिकोदककुम्भांश्चपक्वान्नंहैमदक्षिणाम् ॥ यः
प्रयच्छतिवैशाख्यांसोऽश्वमेधफलंलभेत् ॥ ४४॥ अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासंपुरातनम् ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंप्रेतैःसार्द्धंमहावने ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणोधन
शर्मासीन्मध्यदेशेपुरानघ ॥ कुशाद्यर्थंवनंयातोददर्शेदमथाद्भुतम् ॥४६॥ भीतोऽपश्यदसौप्रेतान्दुष्टांस्त्रीनतिदारुणान् ॥ ऊर्ध्वकेशान्सरक्ताक्षान्कृष्ण
दन्तान्कृशोदरान् ॥ ४७ ॥ कुर्वतोविविधारावान्धावतोऽपियतस्ततः ॥ तान्दृष्ट्वाभयसन्त्रस्तोब्राह्मणोविद्रुतोजवात् ॥ ४८ ॥ क्रन्दमानास्ततस्ते
ऽपितमेवानुययुस्तदा ॥ स[4]र्धष्यमाणस्तैःप्रेतैरुवाचम[5]धुरंवचः ॥ ४९ ॥ धनशर्मोवाच ॥ केयूयंवःकुतोऽवस्थाजातेतिनिरयोचिता कोभयार्त्तमनु
कम्प्यंमांदुःखितंत्रातुमर्हथ ॥५०॥ वैष्णवंबहु[6]भृत्यंचनिःस्वंविप्रंवनागतम् ॥ भवतामपिसश्रेयोनूनंदास्यतिकेशवः ॥ ५१ ॥ ब्रह्मण्योरमाज्ञान्विष्णु
स्तुष्टोमय्यनुकम्पया ॥ अतसीपुष्पसङ्काशोविष्णुःपीताम्बरोहरिः ॥ ५२ ॥ यस्यश्रवणमात्रेणनाम्नोयातिमहातमः ॥ अनादिनिधनो[7] ॥ शङ्खचक्र

१'भक्ष्याश्च' इ० पा० । २'पितृदुर्लभाः' इ० पा० । ३'आत्मापहारिणा' इ० पा० । ४'स गम्यमानस्तैः' इ० पा० । ५'करुणम्' इ० पा० । ६'बहुभीतं च' इ० पा० । ७'सर्वपापक्षयो भवेत्' इ० पा० ।

गदाधरः ॥ अक्षयःपुण्डरीकाक्षःप्रेतमोक्षप्रदायकः ॥ ५३ ॥ यमउवाच ॥ नामश्रवणमात्रेणविष्णोस्तेपरितोषिताः ॥ पिशाचाःपुण्यभावस्थादया
दाक्षिण्ययन्त्रिताः ॥ ५४ ॥ प्रीणितास्तस्यवचसातदादिष्टेननोदिताः ॥ इदमूचुर्द्विजंप्रेताःक्षुत्तृष्णापूरपीडिताः ॥ ५५ ॥ प्रेताऊचुः ॥ दर्शनेनैव
तेविप्रनामश्रवणतोहरेः ॥ भावमन्यमनुप्राप्तावयंजातादयालवः ॥ ५६ ॥ अपाकरोतिदुरितंश्रेयश्चयोजयत्यपि ॥ यशोविस्तारयत्याशुनूनंवैष्णव
सङ्गमः ॥ ५७ ॥ रसायनमयीशीतापरमानन्ददायिनी ॥ नानन्दयतिकंनामवैष्णवामृतचन्द्रिका ॥ ५८ ॥ अयंकृतघ्ननामास्तिद्वितीयोऽयं
विदैवतः ॥ अवैशाखस्तृतीयोऽयंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ ५९ ॥ सदैवानुष्ठितानेनपापेनातिकृतघ्नता ॥ तेनास्यकर्मजंनामकृतघ्नाख्यंव्यवस्थितम् ॥
॥ ६० ॥ सुदासइतिनाम्नायंशूद्रोऽभूत्पूर्वजन्मनि ॥ कृतघ्नस्तेनपापेनप्राप्तोऽवस्थामिमांद्विज ॥ ६१ ॥ अतिपापिनिधूर्तेचगुरुस्वाम्यहितेऽपिच ॥
निष्कृतिर्विद्यतेविप्रकृतघ्नेनास्तिनिष्कृतिः ॥ ६२ ॥ नानानिरयसङ्घातंशरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ अनुभूयतांत्ववस्थामन्त्यामेतांगतोद्विज ॥ ६३ ॥
अनेनान्नंसदाभुक्तमकृत्वादेवतार्चनम् ॥ अदत्त्वागुरुविप्रेभ्यस्तेनैवायंविदैवतः ॥ ६४ ॥ अयंदशसहस्राणांग्रामाणामीश्वरोनृपः ॥ हरिवीरइति
ख्यातोनाम्नासीत्पूर्वजन्मनि ॥ ६५ ॥ रोषाहङ्कारनास्तिक्यैर्गुर्वाज्ञालङ्घनोद्यतः ॥ अकृत्वैवमहायज्ञान्भुक्तवान्विप्रनिन्दकः ॥ ६६ ॥ कर्मणातेन
पापेनमहानरकसङ्कटम् ॥ अनुभूयततःप्रेतोजातोनाम्नाविदैवतः ॥ ६७ ॥ अवैशाखस्तृतीयोऽहंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ तेनमेकर्मजंनामब्राह्मणो
ऽहंव्यवस्थितः ॥ ६८ ॥ मध्यदेशेऽभवंनाम्नागौतमोगोत्रतोऽप्यहम् ॥ विप्रोवासपुरेवासीयज्वाऽऽसंपूर्वजन्मनि ॥ ६९ ॥ मयाकेवलमेवैकंश्रौत
मार्गानुसारिणा ॥ उद्दिश्यमाधवंदेवंनस्नातंमासिमाधवे ॥ ७० ॥ नदत्तंनहुतंकिञ्चिद्वैशाख्यांचाविशेषतः ॥ नार्चितोमधुहातत्रतोषितानमनी
षिणः ॥ ७१ ॥ मणिकोदककुम्भानांनदानैःपितृदेवताः ॥ तर्पितानतिलादत्ताःसक्षौद्राःश्रोत्रियेषुच ॥ ७२ ॥ नपुष्पफलताम्बूलचन्दनव्यजना
म्बरैः ॥ विद्वांसोनार्चितास्तत्रपितृदैवततुष्टये ॥ ७३ ॥ मयानैकापिवैशाखीपूर्णापूर्णफलप्रदा ॥ स्नानदानक्रियापूजासुकृतैःपरिपालिता ॥ ७४ ॥
तेनमेवैदिकंकर्मसर्वंचैवतुनिष्फलम् ॥ ततोऽवैशाखनामाहंप्रेतोजातोऽस्मिसर्वतः ॥ ७५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रयाणामपिकारणम् ॥ त्वंनोभव
समुद्धर्तापापाद्विप्रोऽसिवैयतः ॥ ७६ ॥ विमुक्तंब्रह्मतीर्थंचसाधवःपरमंयतः ॥ तारयन्तिमहापापान्निरयेभ्योऽपिसंश्रितान् ॥ ७७ ॥ गङ्गादि
पुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वदा ॥ यःकरोतिसतांसङ्गंतयोःसत्सङ्गमोवरः ॥ ७८ ॥ अथवाममपुत्रोऽस्तिधनशर्मेतिविश्रुतः ॥ तंगत्वाबोधय

१ 'अधिका विप्रतीर्थेभ्यो द्विजाः सुकृतसाधवः' इ० पा० ।

स्वामिन्नस्मदर्थेकृतोद्यमः ॥ ७९ ॥ कार्येसमुद्यमंकृत्वापरेषांसमुपस्थिते ॥ पुष्कलंफलमाप्नोतियज्ञदानक्रियाधिकम् ॥ ८० ॥ यमउवाच ॥ प्रेत
वाक्यंतदाकर्ण्यधनशर्मातिदुःखितः ॥ सतंजनकमाज्ञायपतितंनिरयेनिजम् ॥ आत्मानमभितोनिन्दन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ ८१ ॥ धन
शर्मोवाच ॥ अहंतवसुतःस्वामिन्गौतमस्यनिरर्थकः ॥ यस्तुपुत्रोननिस्तारंपितुःकुर्यादतन्द्रितः ॥ ८२ ॥ आत्मानंपावयेन्नासावदाताद्रव्यवा
निति ॥ धर्मोहिगहनोज्ञेयःप्रयत्नेनापिधीमता ॥ ८३ ॥ यथाममपिताचत्वमिमांप्राप्तोऽसिदुर्गतिम् ॥ यदाचसुखसन्तानंनमत्तःप्राप्तवानसि ॥
॥ ८४ ॥ लोकयोःसुखसन्तानेतथाननतनयोमतः ॥ द्वौगुरूपुरुषस्येहपितामाताचधर्मतः ॥ ८५ ॥ तयोरपिपिताश्रेयान्बीजप्राधान्यदर्शनात्॥
किंकरोमिक्वगच्छामिकथंतातगतिस्तव ॥ ८६ ॥ धर्मतत्त्वंनजानामिसंश्रयामिभवद्वचः ॥ ८७ ॥ प्रेतउवाच ॥ शृणुपुत्रवचःसत्यंभाविनो
ऽर्थस्यमेबलात् ॥ अथपुण्येनकेनापिभवित्रीसुगतिर्मम ॥ ८८ ॥ मयाश्रौतानिकर्माणिकुर्वताकिलगर्वतः ॥ अनादृतंगुरुवचोगुरुस्तत्रा
वमानितः ॥ ८९ ॥ गुरूणामपमानेनप्रहर्षक्रोधविस्मयैः ॥ पुण्यानिक्षयमायान्तियशांसीवहिदुर्नयैः ॥ ९० ॥ पौराणिकविधानेनकर्मश्रौताविरोधि
यत् ॥ केवलंवैदिकंकर्मकृतमज्ञानतोमया ॥ ९१ ॥ पापेन्धनदवज्वालापापद्रुमकुठारिका ॥ कृतानैकापिवैशाखीविधिनापुत्रपूर्णिमा ॥ ९२ ॥
अव्रतायस्यवैशाखीसोऽवैशाखोभवेन्नरः ॥ दशजन्मानिचततस्तिर्यग्योनिषुजायते ॥ ९३ ॥ चिरंभुक्त्वादुःखमन्तेप्रेतःपर्यायतोभवेत् ॥ लभते
मानुषंजन्मकथञ्चिदपिदुर्लभम् ॥ ९४ ॥ उपायंतेवदिष्यामिप्रेतमोक्षकरंपरम् ॥ श्रुतवान्यदहंपूर्वजन्मनिस्वगुरोर्मुखात् ॥ ९५ ॥ गच्छपुत्रगृहं
स्नात्वायमुनायांविधानतः ॥ अद्यतःसर्वगतिदाकल्पाद्यासाप्युपागता ॥ पश्चिमेऽहनिवैशाखीपितृदेवार्चनेहिता ॥ ९६ ॥ पानीयमप्यत्रतिलै
र्विमिश्रंसहोदकुम्भान्नफलानिभक्त्या ॥दद्यात्पितृभ्योभवतीहदत्तंश्राद्धंसदातेनसमासहस्रम्॥९७॥वैशाख्यांपौर्णमास्यांयोभोजयेद्भूमिदेवताः ॥सिक्थे
सिक्थेभवेत्तृप्तिःपितॄणांयुगसङ्ख्यया॥९८॥वैशाख्यांविधिनास्नात्वाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश॥पायसंसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥९९॥गौरान्वायदि
वाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान्॥दत्त्वादशभ्योविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् ॥१००॥ प्रीयतांधर्मराजेतिपितॄन्देवांश्चतर्पयेत्॥यावज्जीवकृतंपापंतत्क्ष
णादेवनश्यति ॥ १ ॥ वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना॥तिलादेयाश्चभक्त्याचस्पृश्याःसर्वाङ्गतोद्विज ॥ २ ॥ यस्तिलैर्यवसम्मिश्रैःस्नाति ॥ १२८ ॥
सर्वाङ्गतस्तदा ॥तस्यब्रह्माचधर्मोऽत्रददातिवरमीप्सितम् ॥३॥ प्रीतयेधर्मराजस्ययोदद्यादुदकुम्भकान्॥सप्तसप्तकुलंतेनतारितंस्यान्नसंशयः ॥४॥ त्रयो
दश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांभक्तितत्परः ॥स्नात्वाजप्त्वातथाहुत्वादत्त्वासम्पूज्यमाधवम्॥५॥यत्फलंजायतेपुत्रतदस्माकंप्रयच्छभोः ॥ नैतौपरिचितौप्रेतौ

हित्वास्वर्गतिमाश्रये ॥ ६ ॥ एतयोरपिपापस्यह्यन्तोऽयंसमुपस्थितः ॥ ७ ॥ यमउवाच ॥ तथेत्युक्त्वागतःसर्वंततश्चक्रेसवैद्विजः ॥ प्रीतः
परमयाभक्त्यावैशाख्यांस्नानदानकृत् ॥ ८ ॥ स्नातःसमुदितोभक्त्याप्राप्यमाधवपूर्णिमाम् ॥ दत्त्वाबहूनिदानानितेभ्यःपुण्यंददौपृथक् ॥९॥
तत्क्षणादेवतेसर्वेविमानस्थादिवंययुः ॥ तत्पुण्यदानयोगेनमुदिताद्विजसत्तम ॥ ११० ॥ धनशर्मापिविप्रेन्द्रःश्रुतिस्मृतिपुराणवित ॥ भुक्त्वा
भोगांश्चिरंकालंब्रह्मलोकमवाप्तवान् ॥११॥ [1]एषापुण्यतमातस्माद्वैशाखीविश्वपावनी ॥ कथ्यतेतुमयाविप्रसमासेनातिगौरवात् ॥ १२ ॥ धन्यास्तएव
कृतिनश्चतएवजातालोकेतएवपुरुषाःपुरुषार्थभाजः ॥ येमाधवेमधुनिषूदनमर्चयन्तिप्रातर्निमज्ज्यनियमेनविशुद्धचित्ताः ॥ १३ ॥ योमाधवेमासि
नरःप्रभातेस्नातःसमाराधयतेरमेशम् ॥यमैरुपेतोनियमैरशेषैर्वृतोऽपिनूनंसनिहन्तिपापम् ॥१४॥ तैरेवकालोविजितस्तएवनरेषुधन्याविगतैनसस्ते ॥
तएवगर्भेनविशन्तिभूयोमज्जन्तियेमाधवमासियुक्ताः ॥ १५ ॥ समाधवोगर्जतियज्ञयोगात्तपःक्रियादानविधानयोगात् ॥ यस्मिन्कृतंमासि
कथञ्चिदल्पंपुण्यंपुनःस्यादिहकल्पतुल्यम् ॥ १६ ॥ मज्जतोहिमनुजस्यमाधवेमाधवार्चनकृतेदिनोदये॥ तामसोऽपिजलबिन्दुसङ्गमादङ्गमाहतिपावनं
यतः ॥१७॥ तनिदेहमधुरुह्यदेहिनस्तावदेवविचरन्त्यघानिच ॥ यावदेतिनसमाधवाह्वयःश्रीरमारमणवल्लभोविराट् ॥१८॥ स्नातुंपदानिमनुजोगमने
विभातेतीर्थेददातिमधुसूदनमासियुक्तः॥ भूयोभवन्तिहयमेधसमानितानिश्रीमाधवस्मरणतःपठतोऽस्यनाम ॥१९॥ मेरुमन्दरतुल्यानिपापान्युग्राण्य
नेकशः ॥ दहतेमाधवोमासःस्नातोमाधववल्लभः ॥१२०॥ इदंसंक्षेपतःप्रोक्तंमयातेऽनुग्रहाद्द्विज ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंश्रोतुःपापक्षयङ्करम् ॥२१॥
यस्तुश्रोष्यतिभक्त्यैनमितिहासंमयोदितम्॥सोऽपिपापविनिर्मुक्तोनमामालोकयिष्यति ॥ २२॥ ब्रह्महत्यादिपापानिबहुशोऽपिकृतान्यपि ॥ वैशाख
स्यविधानेनतानिनश्यन्तिनिश्चितम् ॥ २३ ॥ त्रिंशत्पूर्वान्परांस्त्रिंशत्त्रिंशच्चैवपरावरान् ॥ वैशाखेविधिनास्नातोनरकादुद्धरेत्पितॄन्॥ २४ ॥ एकतः
सर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसदक्षिणाः ॥ एकतोमाधवोमासोनियमादनुपालितः ॥ २५ ॥ यतोभगवतस्तस्यहरेरुत्कृष्टकर्मणः ॥ प्रियोऽसौमाधवो
मासःसर्वेभ्यःप्रवरोऽधिकः ॥ २६ ॥ संशयंनोविधेहीतिमहीदेवकथञ्चन ॥ वैशाखंप्रतिवैमासंसमासाद्यमयोदितम् ॥ २७ ॥ इहार्थेयत्पुरा
वृत्तंतदाकर्णयचाद्भुतम् ॥ अनाख्येयमपीदंतेकथयिष्येकथानकम् ॥ १२८ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येऽष्टनवतितमो
ऽध्यायः ॥ ९८ ॥ यमउवाच ॥बभूवभूपतिःपूर्वंख्यातोनाम्नामहीरथः ॥ पूर्वपुण्यफलावाप्तप्रभूतैश्वर्यसम्पदः ॥ १ ॥ केवलंकामकलनाललना

१ एतच्छ्लोकस्थले पुस्तकान्तरेषु--" प्रातः समुत्थाय निमज्ज्यते यैर्गाङ्गे मधुद्वेषि समर्चनाय ॥ अहोतिधन्यः सुकृतैकसारः सर्वाधिको माधवमास एषः॥" अयं श्लोक उपलभ्यते ।

ललितस्थितः ॥ तदेकव्यसनासक्तिर्नधर्मार्थव्यवस्थितः ॥ २ ॥ मन्त्रिणिन्यस्तराज्यश्रीर्बुभुजेविषयान्नृपः ॥ सकामिनीसहचरोराज्यकार्यपराङ्मुखः ॥ ३ ॥ नप्रजानधनंधर्मंनाथकार्यंचपश्यति ॥ केवलंकामिनीकेलिकलनोचितवासनः ॥ ४ ॥ अथकालेनमहतापुरोधास्तस्यकश्यपः ॥ वचःप्रोवाचतंधर्म्यमितिचेतस्यचिन्तयत् ॥ ५ ॥ नवारयतियोमोहादधर्मान्नृपतिंगुरुः ॥ सोऽपितत्पापभुक्तस्माद्बोधनीयःपुरोधसा ॥ ६ ॥ बोधितोऽप्यवजानातिसचेद्वाक्यंपुरोधसः ॥ पुरोधास्तत्रनिर्दोषोराजास्यात्सर्वदोषभाक् ॥७॥ शृणुराजन्ममगुरोर्वचोधर्मार्थसंहितम् ॥ अभिन्नार्थमुपेतार्थमिच्छारागादिवर्जितम् ॥ ८॥ अयमेवपरोधर्मोयद्गुरोर्वचसिस्थितिः ॥ गुर्वाज्ञायालवोराज्ञामायुःश्रीसौख्यवर्द्धनः ॥ ९ ॥ नविप्रास्तार्पितादानैर्विष्णुर्नाराधितस्त्वया ॥ नव्रतंनतपःकिञ्चिन्नतीर्थंहिकृतंत्वया ॥ १० ॥ हरिनामत्वयाकामवशगेननचिन्तितम् ॥ ह्यात्वयाभीरुसङ्गत्यानविद्वत्सङ्गतिःकृता ॥ ११ ॥ स्मरचामरवाहिन्योवल्लभाःकस्यनप्रियाः ॥ किंतुताःपवनोल्लोलकदलीदलचञ्चलाः ॥ १२ ॥ तरङ्गतरलैरथैर्भोगैर्भ्रूभङ्गभङ्गुरैः ॥ मुहूर्तपेयैस्तारुण्यैर्नतृप्यन्तेमहाशयाः ॥१३॥ किंविद्ययाचतपसाकिंत्यागेननयेनवा ॥ किंविविक्तेनमनसास्त्रीभिर्यस्यहृतंमनः ॥ १४ ॥ एकएवसुहृद्धर्मोनिधनेष्वनुयातियः ॥ सर्वमन्यच्छरीरेणसमंनाशंगमिष्यति ॥ १५ ॥ धर्मंशनैःसञ्चिनुयाद्वल्मीकमिवपुत्तिकाः ॥ धर्मेणहिसहायेनतमस्तरतिदुस्तरम् ॥ १६ ॥ अनिलोल्लासितोत्तालजलकल्लोलचञ्चलम् ॥ किंनजानासिराजेन्द्रनृणांजीवितविभ्रमम् ॥१७॥ विनयोरत्नमुकुटःसत्यधर्मौचकुण्डले ॥ त्यागश्चकङ्कणोयेषांकिंतेषांजडमण्डनैः ॥ १८ ॥ मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंभुवि ॥ विमुखाबान्धवायान्तिधर्मस्तमनुगच्छति ॥१९॥ गम्यमानेषुसर्वेषुक्षीयमाणेतथायुषि ॥ जीवितेलुप्यमानेचकिमुत्थायनधावसि ॥२०॥ कुटुम्बंपुत्रदारादिशरीरंद्रव्यसञ्चयः ॥पारक्यमध्रुवंकिंतुस्वीयेसुकृतदुष्कृते ॥२१॥ यदासर्वंपरित्यज्यगन्तव्यमवशेनते॥अनर्थेकिंप्रसक्तस्त्वंस्वधर्मंनानुतिष्ठसि ॥२२॥ अविश्राममनालम्बमपाथेयमदेशिकम् ॥मृतःकान्तारमध्वानंकथमेकोगमिष्यसि ॥२३॥ नहित्वांप्रस्थितंकश्चित्पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ॥सुकृतंदुष्कृतंचत्वांयास्यन्तमनुयास्यति ॥ २४ ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मकुलदेशोचितंहितम् ॥ धर्ममूलंनिषेवस्वसदाचारमतन्द्रितः ॥ २५॥ परित्यजेदर्थकामौस्यातांचेद्धर्मवर्जितौ॥ धर्मेणप्राप्यतेसर्वमर्थकामादिकंसुखम्॥२६॥इन्द्रियाणांजयंयोगंसमातिष्ठेद्दिवानिशम्॥ जितेन्द्रियोहिशक्नोतिपथिस्थापयितुंप्रजाः ॥२७॥ अतिप्रगल्भललनाकटाक्षचपलाश्रियः ॥ विनयेप्रणिधानेनचिरंतिष्ठन्तिभूभुजाम् ॥ २८ ॥ कामदर्पादिशीलानामविचारितकारिणाम् ॥ आयुषासहनश्यन्तिसम्पदोमूढचेतसाम् ॥ २९ ॥ भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्यन्तेनमहाशयाः ॥ नागताभिर्नयाताभिर्नदीभिश्चीयतेऽम्बुधिः ॥ ३० ॥ व्यसनस्यच

मृत्योश्चव्यसनंकष्टमुच्यते ॥ व्यसन्यधोऽधोव्रजतिस्वर्गाम्यव्यसनीनृपः ॥ ३१ ॥ व्यसनानिदुरन्तानिकामजानिविशेषतः ॥ त्यजतस्मान्महाराज कामंधर्मविरोधिनम् ॥३२॥ जडानामविवेकानामसुराणांदुरात्मनाम् ॥ भाग्यभोग्यनिराज्यानिसन्त्यनीतिमतामपि॥३३॥नैवस्थिराणितानीहदुरितै रनुसेवितैः ॥ विलीयन्तेयथावह्निसंसर्गेणेन्धनानिच ॥ ३४ ॥ गच्छतस्तिष्ठतोवापिजाग्रतःस्वपतोऽपिवा ॥ नविचारपरंचेतोयस्यासौमृतएवसः ॥ ॥ ३५ ॥ उपदेष्टाश्रुतवतांगुरुरित्युच्यतेयतः ॥ किंतुत्वासन्नविपदामुपदेशाःशिरोरुहाः ॥ ३६ ॥ विषयज्वरमुत्सृज्यसमयास्वस्थयाधिया ॥ युक्त्या चव्यवहारिण्यास्वार्थःप्राज्ञेनसाध्यते ॥३७॥ अशुभाचलितंयातिशुभंतस्मादपीतरम् ॥ जन्तोश्चित्तंचशिशुवत्तस्मात्तच्चालयेद्बलात् ॥३८॥ उपधार्य मतिंराजन्वृद्धानांधर्मदर्शिनाम् ॥ नियच्छेत्परयाबुद्ध्याचित्तमुत्पथगामियत् ॥ ३९ ॥ नधनान्युपकुर्वन्तिनमित्राणिनबान्धवाः ॥ नहस्त पादचलनंनदेशान्तरसङ्गतम् ॥ ४० ॥ नकायक्लेशवैधुर्यंनतीर्थायतनादयः ॥ केवलंतन्मनस्कस्यजपेनासाद्यतेपदम् ॥ ४१ ॥ विषयेवर्तमा नस्यतस्माच्चित्तस्यसंयमे ॥ यत्नंकुर्याद्बुधोराजन्ध्रुवंयन्तेववाजिनाम् ॥ ४२ ॥ तत्तत्कुर्याद्यतोराजन्भवतायेनवञ्चितः ॥ मुनिभिश्चफलैस्तैस्तै रतोऽप्याकर्णयाधुना ॥ ४३ ॥ मुह्यतापिमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोबुधाः ॥ तेचपृष्टायथाब्रूयुस्तत्कर्त्तव्यंयथोचितम् ॥ ४४ ॥ सर्वोपायेनकर्त्तव्यो निग्रहःकामकोपयोः ॥ श्रेयोऽर्थिनायतस्तौहिश्रेयोघातार्थमुद्यतौ ॥ ४५ ॥ कामोहिबलवान्राजञ्छरीरस्थोरिपुर्महान् ॥ नतस्यवशगोभूया ज्जनःश्रेयोऽभिलाषुकः ॥ ४६ ॥ यःकामोदेवदेवेनपुरातेनैवशूलिना ॥ ललाटवह्निनादग्धःकृतोऽनङ्गइतिस्थितिः ॥ ४७ ॥ यदावाञ्छत्यसौ नारींनिहन्तुंसमनोभवः ॥ पुंसांकायंसमाश्रित्यस्वरूपंदर्शयत्यसौ ॥ ४८ ॥ चिन्त्यमानस्यवैपुंसोनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ तमदृष्टंसमाश्रित्य नरमुन्मादयत्यसौ ॥ ४९ ॥ तथैवोन्मादयत्येषयोषिदङ्गंनसंशयः ॥ स्मरःसंस्मरणान्नामजातंतस्यततोनृप ॥ ५० ॥ यादृशस्तादृशो रङ्गोवस्त्रंवीरसमाश्रयेत् ॥ आत्मतेजःप्रकाशात्सोऽश्रुधारापेयतांव्रजेत् ॥ ५१ ॥ नार्यारूपंसमारुह्यधीरंतमपिमोहयेत् ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्य द्रावयत्येषयोषितम् ॥ ५२ ॥ सएवसहजोराजन्नशरीरीशरीरगः ॥ शरीरकस्यापिविभोकथंपापंविधीयते ॥ ५३ ॥ यंप्राप्यातिपवित्राणि पञ्चगव्यहवींषिच ॥ अशुचित्वंक्षणंयान्तिकोऽयःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५४ ॥ जिघ्रन्नपिस्वदुर्गन्धंपश्यन्नपिमलंस्वकम् ॥ नविरज्यतिलोकोऽयंपीडय न्नपिनासिकाम् ॥ ५५ ॥ हृद्यान्नमन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच ॥ अशुचित्वंप्रयान्त्याशुकोऽन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५६ ॥ यस्योदर गतंचान्नंस्वंहिरूपंपरित्यजेत् ॥ कृमिमिश्रममेध्यत्वंशीघ्रंप्रज्ञायतेकिल ॥ ५७ ॥ तथापिदेहेभूपालनिजरूपंपरित्यजेत् ॥ शुनतांयातिवैपश्चा

त्क्रमिदुर्गन्धिसङ्कुले ॥ ५८ ॥ जायन्तेतत्रवैयूकाःक्रमयोवानसंशयः ॥ सक्रमिःकुरुतेस्फोटंकण्डूश्चपरिदारुणः ॥ ५९ ॥ व्यथामुत्पादयेद्द्वयः
सर्वाङ्गंपरिचालयेत ॥ नखाग्रैर्घृष्यमाणासाकण्डूःशान्ताप्रजायते ॥ ६० ॥ तद्वत्सुखंभवत्येवसुरतस्यनसंशयः ॥ भुञ्जत्येवंरसान्मर्त्यःसुभक्षा
न्पिबतेपुनः ॥ ६१ ॥ तत्रस्थंपचतेवह्निरपानेपातयेन्मलम् ॥ सारभूतोरसस्तत्रउद्रिक्तस्तुप्रजायते ॥ ६२ ॥ निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानं
प्रयातिच ॥ आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥ ६३ ॥ स्थानंनलभतेवीर्यंचञ्चलत्वेनवर्तते ॥ प्राणिनांहिकपालेषुक्रमयःसन्तिपञ्चवै ॥
॥ ६४ ॥ द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥ कनिष्ठाङ्गुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चभूपते ॥ ६५ ॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ॥ तेषां
नामानिभद्रंतेमत्तोनिगदतःशृणु ॥ ६६ ॥ पिङ्गलीशृङ्गलीनामद्वौक्रमीकर्णमूलयोः ॥ शृङ्गलीजङ्गलीचान्यौनेत्रयोरन्तरस्थितौ ॥ ६७ ॥ क्रमीणां
शतपञ्चाशत्ताहग्भूतानसंशयः ॥ ललाटान्तःस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमाणतः ॥ ६८ ॥ कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वन्तिनसंशयः ॥ अन्यमेवंप्रवक्ष्यामि
प्राजापत्योमहाक्रमिः ॥ ६९ ॥ सतण्डुलप्रमाणेनतद्वद्वर्णेनसंशयः ॥ केशद्वयंसुखेतस्यविद्यतेशृणुभूपते ॥ ७० ॥ प्राणिनांसक्षयावुद्धिस्तत्क्षणाद्धिन
संशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ॥ ७१ ॥ तद्वीर्यंरसरूपेणपततेनात्रसंशयः ॥ सुखेनपिबतेवीर्यंतेनमत्तःप्रजायते ॥ ७२ ॥ तालु
स्थानंप्रभेद्यैवचञ्चलत्वेनवर्त्तते ॥ इडाचपिङ्गलानाडीसुषुम्नातत्रसंस्थिताः ॥ ७३ ॥ स्वबलेनापितस्यैवकम्पितानाडिकाक्षणम् ॥ कामकण्डूर्भवेद्राज
न्सर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ ७४ ॥ नरस्यस्फुटतेलिङ्गंनार्यायोनिश्चभूपते ॥ स्त्रीनरौचप्रमत्तौतौगच्छतःसङ्गमंततः ॥ ७५ ॥ कायेनकायंसङ्घृष्यमैथुनेन
हिजायते ॥ क्षणमात्रंसुखंतत्रपुनःकण्डूश्चताहशी ॥ ७६ ॥ ॥ सर्वत्रदृश्यतेवीरभावएवंविधःकिल ॥ विरसःपरिपाकोऽयंविषयस्यनसंशयः ॥ ७७ ॥
धर्मएवपुनःश्रेयान्विधिनासमनुष्ठितः ॥ धैर्यमालम्ब्यचततोधर्ममेवसमाचर ॥ ७८ ॥ श्वासएषचपलःक्षणमध्ययेयोगतागतशतानिविधत्ते ॥ जीवितं
तनुभृतांतदधीनंकःसमाचरतिधर्मविलम्बम् ॥ ७९ ॥ दशमीमपियातस्यचेतोनाद्यापिभूपते ॥ विषयेभ्योनिषिद्धेभ्योहाहानविरमेच्चलम् ॥ ८० ॥
नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते ॥ ८१ ॥ पुंश्चल्यापहृतंचित्तंकश्चान्योमोचितुंक्षमः ॥ आत्मारामेश्वरमृते
भगवन्तंचमाधवम् ॥ ८२ ॥ तस्मात्सर्वंनिष्फलत्वंप्रयातंकामकश्मलात् ॥ वयस्तेऽप्यधुनाभूपसमाचरहितंनिजम् ॥ ८३ ॥ वदाम्यहंतवनृप
हितंसर्वोत्तमोत्तमम् ॥ पुरोहितोयतस्तेऽहंसदसत्कर्मभागपि ॥ ८४ ॥ एकतःसर्वपुण्यानिपापनाशायपापिनाम् ॥ एकतोमाधवोमासोमाधवस्यप्रियः
सदा ॥ ८५ ॥ ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंगुर्वङ्गनागमः ॥ महान्तिपातकान्येवकीर्तितानिमुनीश्वरैः ॥ ८६ ॥ तत्रयन्मनसाकायेव्रतेनापिकृतंनरैः ॥

नाशयेन्माधवोमासःसर्वंपापतमोमहत् ॥ ८७ ॥ दिवाकरइवध्वान्तंनाशयेन्नृपसर्वशः ॥ तथाश्रीमाधवोमासस्तमाचरविधानतः ॥ ८८ ॥ आजन्मनोऽपिविहितानिमहान्तिराजन्घोराणितानिदुरितानिविहायमर्त्याः ॥ वैशाखमासविहिताचरणप्रभावपुण्येनतेहरिपुरंमुदितालभन्ते ॥ ८९ ॥ यद्येकमपिवैशाखमाचरन्तिविधानतः ॥ भावतःपापिनोऽप्यन्तेप्रयान्तिहरिमन्दिरम् ॥ ९० ॥ तस्मात्त्वमपिराजेन्द्रमासेऽस्मिन्माधवेऽधुना ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनसमर्चयमधुद्विषम् ॥ ९१ ॥ तण्डुलस्ययथाचर्मयथाताम्रस्यकालिमा ॥ नश्यन्तिक्रिययावीरपुरुषस्यतथामलः ॥ ९२ ॥ जीवस्यतण्डुलस्येवसहजोऽपिमलोमहान् ॥ नश्यत्येवनसन्देहस्तस्मात्कर्मोदितंकुरु ॥ ९३ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येनवनवतितमोऽध्यायः ॥९९॥ श्रीराजोवाच ॥ क्षीरोदजलतुल्याभिःशीतलामलदृष्टिभिः ॥ तथ्याभिश्चविचित्राभिस्त्वयागीर्भिःप्रबोधितः ॥ १ ॥ असागरोत्थंपीयूषमद्रव्यंव्यसनौषधम् ॥ त्वयाहंपायितःसौम्यभवरोगनिवारणम् ॥ २ ॥ हर्षप्रदोनृणांपापहानिकृज्जीवनौषधम् ॥ जरामृत्युहरोविप्रसद्भिःकिलसमागमः ॥ ३ ॥ यानियानिदुरापानिवाञ्छितानिमहीतले ॥ प्राप्यन्तेतानितान्येवसाधूनामेवसङ्गमात् ॥ ४ ॥ यःस्नातःपापहरयासाधुसङ्गमगङ्गया ॥ किंतस्यदानैःकिंतीर्थैःकिंतपोभिःकिमध्वरैः ॥ ५ ॥ निमज्ज्योन्मज्जतांनृणांभवाब्धौपरमायनम् ॥ सन्तोधर्मविदःशान्तानौर्दृढेवाप्सुमज्जताम् ॥ ६ ॥ योमेभावःपुराह्यासीत्कामैकसुखलालसः ॥ दर्शनाद्वचनात्तेऽद्यविपरीतोऽभवद्विभो ॥७॥ एकजन्मसुखस्यार्थेसहस्राणिविलोपयेत् ॥ प्राज्ञोजन्मसहस्राणिसञ्चिनोत्येकजन्मना ॥ ८ ॥ हाहाकामरसास्वादसुखलालसचेतसा ॥ मयामूढेननकृतंकिञ्चिदात्महितंद्विज ॥ ९ ॥ अहोमेमनसोमोहोयेनात्मायोषितांकृते ॥ पातितोव्यसनेघोरेदुःखोदर्केदुरत्यये ॥ १० ॥ भगवन्परितुष्टोऽस्मिबोधितोवचनेनते ॥ उपदेशप्रदानेनमामुद्धर्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ पुराचरितपुण्योऽहंभवताबोधितोऽस्मियत् ॥ त्वत्पादरजसावापिविशेषादपिपावितः ॥ १२ ॥ विधिंमाधवमासस्यब्रूहिमेवदतांवर ॥ सर्वपापक्षयकरोयस्त्वयापरिकीर्तितः ॥ १३ ॥ किंदानंतत्रकिंस्नानंकोदेवोनियमास्तुके ॥ एतदाचक्ष्वविप्रर्षेदुरितोत्तारणायमे ॥ ॥ १४ ॥ यमउवाच ॥ इत्येवमुक्तोभगवान्कश्यपःसदयानिधिः ॥ प्रोवाचवचनंविप्रधर्म्यंविश्वहितंशुभम् ॥ १५ ॥ कश्यपउवाच ॥ पूर्वापरसमाधानक्षमबुद्ध्याचतेनृप ॥ पृष्टंप्राज्ञेनवक्तव्यंनाधमेपापमानसे ॥ १६ ॥ पापप्रवृत्तस्यतथादत्त्वाभूपशुभांमतिम् ॥ विद्यादानफलंसम्यक्प्राप्यतेनात्रसंशयः ॥ १७ ॥ नापृष्टःकस्यचिद्ब्रूयान्नचान्यायेनपृच्छतः ॥ जानन्नपिहिमेधावीजडवल्लोकआचरेत् ॥ १८ ॥ विदुषामपिशिष्याणांपुत्राणांचक्रियावताम् ॥ अपृष्टमपिवक्तव्यंश्रेयःश्रद्धावतांहितम् ॥ १९ ॥ साम्प्रतंशुद्धहृदयोजातस्त्वंवचनान्मम ॥ पुराचरितपुण्येनकेनापिचमहीपते ॥ २० ॥

पापावस्थंशरीरंतद्गतंतवममाश्रयात् ॥ श्रवणाद्धर्मशास्त्रस्यधर्मावस्थंतुतेऽभवत् ॥२१॥ पापावस्थमधर्माख्यंधर्मज्ञानविवर्जितम् ॥ अपरंसद्गतंयद्धि
विज्ञेयंतद्धिधार्मिकम् ॥ २२ ॥ धर्माधर्मोपभोगायतत्तृतीयमतीन्द्रियम् ॥ तत्त्रिभेदंशरीरंहिधर्मविद्भिरिहोच्यते ॥ २३ ॥ यावताधर्मभोगश्चमुक्ति
श्चैतत्त्रिभेदकम् ॥ पापावस्थंशरीरंतत्पापसंज्ञंतदुच्यते ॥ २४ ॥ इदानींगुरुभक्तिंचकुर्वतश्चवचोमम ॥ शृण्वतोधर्मरूपंतुशरीरंतेव्यवस्थितम् ॥२५॥
तेनैवशुद्धिरमलाजाताधर्मक्रियोचिता ॥ दैवेनदेहिनांनामचेतांसिचरितानिच ॥ २६ ॥ शरीराणिचपुष्यन्तिकालेकालेविपर्ययम् ॥ साम्प्रतंभवत
श्चेतोनूनंधर्मेप्रवर्तते ॥२७॥ तेनत्वांकारयिष्यामिमाधवस्नानमुत्तमम् ॥२८॥ यमउवाच ॥ ततस्तुकारितस्तेनकश्यपेनपुरोधसा ॥सनृपोमाधवेमासि
स्नानंदानंचपूजनम् ॥ २९ ॥ यथादृष्टंपुराशास्त्रेवैशाखस्नानजंविधिम् ॥ समुनिःप्रत्युवाचासौभूपायचयथोदितम् ॥ ३० ॥ श्रावितःस्तोत्रसारंच
पाठितोहरिमेधसः ॥ श्रुतेयस्मिन्नधीतेचससम्यक्फलमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ सकारितस्तेनविशुद्धभावोराजापिचक्रेविधिवत्तदानीम् ॥ श्रीमाधवेमासि
विधानमीडचंततोयथाकर्णितमादरेण ॥ ३२ ॥ प्रातःस्नानंचपाद्यंचह्यर्घंचहरिपूजनम् ॥ नैवेद्यंभक्तिभावेनचकारसनृपोत्तमः ॥ ३३ ॥ दानंयथा
नियमपालनमादरेणवैशाखमासिविदधातिविधानमेवम्॥योभक्तितोऽन्वहमसौप्रतिवर्षमेवंकृत्वाप्रयातिहरिधाममहीसुराग्र्यः ॥३४॥ अथेतरेषुमासेषु
कामिनीकुचकेलिवान् ॥ भोगैकलालसोभूयोभवत्येवंयथारुचि ॥ ३५ ॥ नधर्मनियमंराजकार्येषुनविचारणम् ॥ करोतिकामवशगोहित्वामासंस
माधवम् ॥३६॥ महतामपिविप्राग्र्यदुर्निवार्योमनोभवः ॥ शरीरसहजोनूनमनादिर्वासनाक्रमः ॥३७॥ केशकज्जलशालिन्योदुःस्पर्शालोचनप्रियाः ॥
यस्मादग्निशिखानार्योदहन्तितृणवन्नरम् ॥ ३८ ॥ घोरःशत्रुःशरीरस्थःपुंसांकामोयथोचितम् ॥ मोहधूममयःपापोनकेषामान्ध्यकारकः ॥३९॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमासमाहात्म्येशततमोऽध्यायः ॥१००॥ यमउवाच ॥ अथकालकटाक्षेणलक्षितोनृपतिस्तदा॥मृतोऽतिरतिसेवो
त्थक्षयक्षीणकलेवरः ॥ १ ॥ नीयमानोयमगणैस्ताडचमानोमुहुर्मुहुः ॥ क्रन्दमानोमहारावान्सस्मरन्निजपातकम् ॥२॥ विष्णुदूतैःसमागम्यताडयित्वा
ममानुगान्॥धर्मवानयमित्युक्त्वाविमानमथरोपितः ॥३॥ नीतोहरिपुरंभूपःस्तूयमानोऽप्सरोगणैः॥प्रातःस्नानेनवैशाखमासस्यक्षीणपातकः ॥४॥ अथ
धर्मविहीनोऽयमितिमत्वाचतैःपुनः ॥ देवदूतैर्निदेशेनविष्णोर्भूमिपतिस्तदा ॥ ५ ॥ अदूरादेवनिरयवर्त्मनासससमाहितः ॥ सगच्छन्नपिशुश्रावजीवानां
क्रन्दतांपुनः ॥६॥ निरयेपच्यमानानामारवंविविधंतदा॥पापिनांकथ्यमानानामाक्रन्दमतिदारुणम्॥७॥श्रुत्वाविस्मयवान्विप्रराजाभूदतिदुःखितः ॥

१ 'कामिनीकुलकेलिवान्' इ० पा०। २ 'देवदूतैरदूरेण नरकस्य च वर्त्मनः ॥ आनीतो नपतिर्विष्णोर्निदेशेऽतिविशारदैः' ॥ इ० पा०।

प्रोवाचदूताःकिमयमाक्रन्दोदारुणःश्रुतः ॥ पुनर्नश्रूयतेतन्मेकारणंवक्तुमर्हथ ॥ ८ ॥ दूताऊचुः ॥ जन्तवस्त्यक्तमर्यादाःपापास्त्वाचारवर्जिताः ॥
निरयेषुचघोरेषुतामिस्रादिषुपातिताः ॥ ९ ॥ कृतपातकिनस्त्वत्रप्राणत्यागादनन्तरम् ॥ याम्यंपन्थानमाश्रित्यदुःखमश्नन्तिदारुणम ॥ १० ॥
यमस्यपुरुषैर्घोरैःकृष्यमाणाइतस्ततः ॥ अन्धकारेनिपतिताभक्ष्यन्तेह्यतिदारुणैः ॥ ११ ॥ श्वभिःशृगालैःक्रव्यादैःकाककङ्कबकादिभिः ॥ अग्नि
तुण्डैर्वृकव्याघ्रैर्भुजगैर्वृश्चिकादिभिः ॥१२॥ अग्निनादह्यमानाश्चतुद्यमानाश्चकण्टकैः ॥ क्रकचैःपाट्यमानाश्चपीड्यमानाश्चतृष्णया ॥ १३ ॥ क्षुधया
बाध्यमानाश्चघोरैर्व्याधिगणैस्तथा ॥ पूयशोणितगन्धेनमूर्छ्यमानाःपदेपदे ॥ १४ ॥ क्वथ्यन्तेचक्वचित्तैलेताड्यन्तेमुशलैःक्वचित् ॥ आयसीषु
प्रपच्यन्तेशिलासुक्वचिदेवच ॥१५॥ क्वचिद्वान्तमथाश्नन्तिक्वचित्पूयमसृक्क्वचित् ॥ क्वचिद्विष्ठांक्वचिन्मांसंपूतिगन्धिषुदारुणम् ॥ १६ ॥ कृमिभि
र्भक्ष्यमाणाश्चवह्नितुण्डैःक्वचित्क्वचित् ॥ केशशोणितमांसासृग्वसास्थिनिकरेषुच ॥ १७ ॥ आस्थिताःकुणपाःकीर्णाःकृमिभिर्भक्षिताःस्फुटम् ॥
काककङ्कमहागृध्रवदनैर्ध्वंसितेषुच ॥१८॥ शिवदुर्गन्धनीरन्ध्रसङ्कटशतकोटिषु ॥ करपात्रशिलापत्रतप्तनिस्तैलकेषुच ॥ १९ ॥ लोहतैलवसास्तम्भ
कूटशाल्मलसद्मसु ॥ क्षुरकण्टककीलोग्रज्वालास्तम्भविभातिषु ॥ २० ॥ तप्तवैतरणीपूयपूरितेषुपृथक्पृथक् ॥ असिपत्रवनोत्कृत्तनरनारीस्तनेषु
च ॥ २१ ॥ घोरान्धकारग्रहणदारुणेषुमुहुर्मुहुः ॥ पापच्यमानाःक्रन्दन्तोदारुणैर्विविधैःस्वरैः ॥ २२ ॥ कण्ठेषुबद्धपाशाश्चभुजगावेष्टिताःक्वचित् ॥
पीड्यमानास्तथायन्त्रैःकृष्यमाणाश्चजानुभिः ॥ २३ ॥ भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाःस्तब्धकण्ठाःसुदारुणाः ॥ कूटागारेभ्राम्यमाणाःशरीरैर्यातनाक्षमैः॥२४॥
पीड्यन्तेपापिनोराजन्क्रन्दमानाविकर्मिणः ॥ सहितंविषयास्वादैःक्रन्दनंतैर्विधीयते ॥ २५ ॥ भुज्यतेचकृतंपूर्वमेतत्सर्वैश्चजन्तुभिः ॥ परस्त्रीषुकृतः
सङ्गःप्रीतयेदुःखदोहिसः ॥ २६ ॥ मुहूर्तविषयास्वादोजातोऽनेकाब्ददुःखदः ॥ वपुषस्तवराजेन्द्रप्रातःस्नानस्यमाधवे ॥ २७ ॥ विधिनापावनस्यै
तेमरुतःस्पर्शमाप्यतु ॥ लब्धसौख्याःक्षणंजातामहसाप्यायितास्तव ॥ २८ ॥ आक्रन्दरहितास्तेनजातास्तेनिरयेस्थिताः ॥ नामापिपुण्यशीलानां
श्रुतंसौख्यायकीर्तितम् ॥ २९ ॥ जायतेतद्वपुस्पर्शवायुस्पर्शःसुखावहः ॥ ३० ॥ यमउवाच ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वासराजाकरुणानिधिः ॥ प्रत्युवा
चहतान्दूतान्विष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ ३१ ॥ कोमलंह्रदयंनूनंसाधूनांनवनीतवत् ॥ वह्निसन्तापसन्तप्तंतद्यथाद्रवतिस्फुटम् ॥ ३२ ॥ राजोवाच ॥
नार्तंजन्तुमहंहित्वापीडितुंगन्तुमुत्सहे ॥ तंपापिष्ठंधिगार्तानामार्तिशक्तोनहन्तियः ॥३३॥ मदङ्गसङ्गमोच्छिष्टवायुस्पर्शेनतेयदि ॥ जन्तवःसुखिनो
जातास्तस्मात्तत्रनयन्तुमाम् ॥ ३४ ॥ पवित्रयन्तिजननीमवनीमपितेनराः ॥ परतापच्छिदोयेतुचन्दनाइवचन्दनम् ॥ ३५ ॥ परोपकृतयेयेतु

पीडयन्तेकृतिनोहिते ॥ सन्तस्तएवयेलोकेपरदुःखविदारणाः ॥ ३६ ॥ आर्तानामार्तिनाशार्थंप्राणायेषांतृणोपमाः ॥ तैरियंधार्यतेभूमिर्नरैःपरहितो
द्यतैः ॥ ३७ ॥ मनसोयत्सुखंनित्यंतत्स्वर्गोनरकोपमः ॥ तस्मात्परसुखेनैवसुखिनःसाधवःसदा ॥ ३८ ॥ वरंनिरयपातोऽत्रवरंप्राणवियोजनम् ॥
नपुनःक्षणमार्तानामार्तिनाशमृतेसुखम् ॥ ३९ ॥ दूताऊचुः ॥ जन्तवोनिरयेघोरेपच्यन्तेतेऽत्रपापिनः ॥ स्वकर्मैवोपजीवन्तिमोहस्थानंनविद्यते ॥
॥ ४० ॥ यैर्नदत्तंनचहुतंतीर्थेस्नानंनवाकृतम् ॥ पुनर्नोपकृतंभक्त्यासुकृतंनकृतंपरम् ॥ ४१ ॥ नेष्टंनतप्तंनोजप्तंयैर्नहृष्टतयानृप ॥ परस्मिन्निहघोरेषु
पच्यन्तेनिरयेषुते ॥ ४२ ॥ दुःशीलायेदुराचाराविहाराहारनिन्दिताः ॥ परापकारिणःपापकारिणोदुर्विहारिणः ॥ ४३ ॥ विदारिणोहिमर्मोक्त्या
पापाःपरहृदांहिये ॥ निरयेतेविपच्यन्तेयेपरस्त्रीविहारिणः ॥ ४४ ॥ एहिनूनंमहीपालगच्छामोहरिमन्दिरम् ॥ नतेपुण्यवतोयुक्तमिहस्थातु
मतःपरम् ॥ ४५ ॥ राजोवाच ॥ यद्यहंसुकृतीदूताःकस्मादस्मिन्महाभये ॥ नारकेपथिवानीतःकिंवामेसुकृतंपरम् ॥ ४६ ॥ मयापिनकृतं
तादृक्सुकृतंकामशालिना ॥ कथंपुरिहरेर्गन्तासंशयानोऽहमस्मिवै ॥ ४७ ॥ दूताऊचुः ॥ सुकृतंनकृतंसत्यंत्वयाकामवशात्मना ॥ नेष्टंयज्ञै
र्नवायज्ञावशिष्टंभवताशितम् ॥ ४८ ॥ किंतुमाधवमासेयद्विधिनावत्सरत्रयम् ॥ प्रातःस्नात्वागुरुवचःप्रेरितेनपुरात्वया ॥ ४९ ॥ भक्त्या
सम्पूजितोविष्णुर्विश्वेशोमधुसूदनः ॥ महापापातिपापौघनिहन्ताभक्तवत्सलः ॥ ५० ॥ सर्वधर्मैकसारेणतेनैकेननरेश्वर ॥ नीयतेपुण्यभव
नंपूज्यमानोमरुद्गणैः ॥ ५१ ॥ महतामपिपापानांनिहन्तामाधवोऽर्चितः ॥ तथैवमाधवोमासोमर्त्यानांविधिनोदितः ॥ ५२ ॥ यथैव
विस्फुलिङ्गेनज्वाल्यतेतृणसञ्चयः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेतथाघौघोऽपिदह्यते ॥ ५३ ॥ तावद्वपुषिपापानिप्रभवन्तिमहान्त्यपि ॥ यावन्नमाधवे
मासितीर्थेमज्जतिचोषसि ॥ ५४ ॥ वैशाखेमासियोयुक्तोयथोक्तनियमैर्नरः ॥ हरिभक्त्यैवपापौघैर्मुक्तोऽच्युतगृहंव्रजेत् ॥ ५५ ॥ आजन्मनो
हिसुकृतंयत्त्वयानपुराकृतम् ॥ तेनत्वंनिरयस्थानमार्गंनीतोनरेश्वर ॥ ५६ ॥ अथभूमिपतेतूर्णमस्माभिस्तुमरुद्गणैः ॥ स्तूयमानोविमानेन
गच्छगोविन्दमन्दिरम् ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येएकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ यमउवाच ॥
ततस्तुकरुणावार्धिस्तेषांशोकेनपीडितः ॥ भूपतिःश्रीहरेर्दूतान्विनयेनाहवाडव ॥ १ ॥ ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्यगुणानांसुकृतस्यच ॥ सन्तः
फलंहिगणयन्त्येयद्भीतपरिरक्षणम् ॥ २ ॥ यद्यस्तिसुकृतंकिञ्चिन्ममतेनैवजन्तवः ॥ स्वर्गेगच्छन्तुमुक्तौघाःस्थानेतेषांवसाम्यहम् ॥ ३ ॥
एवंभूपवचःश्रुत्वातस्यसत्यवतोहिते ॥ ध्यायन्तःसत्यमौदार्यमब्रुवंस्तेवचोनृपम् ॥ ४ ॥ दूताऊचुः ॥ अनेनतवकारुण्यकर्मणावचसानृप ॥

बभूववृद्धिर्धर्मस्यसञ्चितस्यविशेषतः ॥ ५ ॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोदेवार्चनादिकम् ॥ कृतंयन्माधवेमासितदनन्तफलंविदुः ॥ ६ ॥ स्वर्गेयज्वाच
दाताचक्रीडतेत्रिदशैःसह ॥ वापीषुहेमपद्मासुकल्पवृक्षतलेऽपिच ॥ ७ ॥ गीयमानोमुदंयातिगीर्वाणरमणीगणैः ॥ जलान्नदानतोलोकंलभतेवारुणं
शुभम् ॥८॥ कुलानिहेलयासप्तसन्तारयतिगोप्रदः ॥ हयंदत्त्वारवेर्लोकंयातिविद्याप्रदोनरः ॥ ९ ॥ ब्रह्मलोकंतथाहेमदानाद्यातिसुरालये ॥ योददाति
तथाकन्यांविष्णुलोकंसगच्छति ॥ १० ॥ माधवेमासियःस्नात्वादत्त्वासम्पूज्यमाधवम् ॥ अवाप्यसकलान्कामान्प्रयातिपदमव्ययम् ॥
॥ ११ ॥ एकतोऽपितपोदानक्रतुसुत्यादिकाःक्रियाः ॥ एकतोविधिवन्मासोमाधवश्चरितोमहान् ॥ १२ ॥ तस्यमाधवमासस्यदिनैकस्यापिभूपते ॥
कृतंयत्सुकृतंतत्तेसर्वदानादिकंपुरा ॥१३॥ कारुण्येनदिनैकस्यपुण्यंदेहिधरापते ॥ निरयेपच्यमानेभ्योदुःखितेभ्योदयानिधे ॥ १४ ॥ नदयासदृशो
धर्मोनदयासदृशंतपः ॥ नदयासदृशंदानंनदयासदृशःसखा ॥ १५ ॥ पुण्यदःपुण्यमाप्नोतिनरोलक्षगुणंसदा ॥ कारुण्येनविशेषात्तेधर्मवृद्धिस्ततो
भवेत् ॥ १६ ॥ दुःखितानांहिभूतानांदुःखोद्धर्त्तानरोहियः ॥ सएवसुकृतीलोकेज्ञेयोनारायणांशजः ॥ १७ ॥ वैशाखेमासिपूर्णायांस्नानदानादिकं
त्वया ॥ यत्तीर्थेविहितंवीरसर्वाघविनिषूदनम् ॥ १८ ॥ तदेभ्योदेहिविधिवत्कृत्वासाक्ष्येहरिंप्रभुम् ॥ त्रिवाचिकंचनिरयाद्येनामीस्वर्गमाप्नुयुः॥
॥ १९ ॥ कपोतार्थेस्वमांसानिकारुण्येनपुराशिबिः ॥ दत्त्वादयानिधिःस्वर्गेराजतेकीर्तिवारिधिः ॥२०॥ दधीचिरपिराजर्षिर्दत्त्वास्थिचयमात्मनः ॥
त्रैलोक्यकौमुदींकीर्तिलब्धवान्स्वर्गमक्षयम् ॥ २१ ॥ सहस्रजिच्चराजर्षिःप्राणानिष्टान्महायशाः ॥ ब्राह्मणार्थेपरित्यज्यगतोलोकाननुत्तमान् ॥
॥ २२ ॥ नस्वर्गेनापवर्गेऽपितत्सुखंलभतेनरः ॥ यदार्तजन्तुनिर्वाणदानोत्थमितिनोमतिः ॥ २३ ॥ सर्वेषुदातृजातेषुपुराजातोऽसिभूपते ॥ कर्मणा
नेनसद्बुद्ध्यासुधीरधैर्यंनियोज्यच ॥ २४ ॥ दृष्ट्वातवधियंधर्मदयादानंसुनिश्चलम् ॥ अस्माभिरपितूत्साहःक्रियतेधर्मवादिभिः ॥ २५ ॥ यदितेरोचते
राजन्नविलम्बतयाततः ॥ तदेभ्योदेहितत्पुण्यंयातनादुःखदाहकम् ॥ २६ ॥ इत्युक्तःसतदादेवंकृत्वासाक्ष्येगदाधरम् ॥ तेभ्यस्त्रिवाचिकंपुण्यंदयावा
न्विधिनाददौ ॥ २७ ॥ दत्तेमाधवमासस्यतस्मिन्नेकदिनोद्भवे ॥ सुकृतेजन्तवोयाम्ययातनापरिवर्जिताः ॥ २८ ॥ विमानवरमारूढाःसर्वेतेत्रिदिवं
ययुः ॥ प्रणमन्तःस्तुवन्तश्चपश्यन्तस्तंप्रहर्षिताः ॥२९॥ नृपेणदत्तंतदवाप्यपुण्यंवैशाखमासैकदिनाभिजातम् ॥ सर्वेययुस्तेनरकाद्विमुक्तादिवंविमाना
धिगताहिचित्रम् ॥ ३० ॥ नूनंविचित्रोभुविभूतवर्गःसम्भूतभावोबहुधाविचित्रः ॥ तथाविचित्रोऽखिलकर्मयोगस्तत्कर्मशक्तिप्रचयोविचित्रः ॥
॥३१॥ संस्तूयमानोमुनिदेवसङ्घैर्यस्तद्विशेषाधिकलब्धपुण्यः ॥ परंपदंयोगिवरैरलभ्यंययौजगन्नाथगणाभिवन्द्यः ॥ ३२ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणे

पातालखण्डेवैशाखमासमाहात्म्येद्व्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०२॥ यमउवाच ॥ एतन्माधवमासस्यसमासात्किञ्चिदीरितम् ॥ माहात्म्यंपूर्णिमायाश्च
विशेषाद्द्विजसत्तम ॥ १ ॥ वैशाखमासेमधुसूदनस्यप्रियंयएनंपठतीतिहासम् ॥ सयातिकृष्णालयमाशुपूतःकल्पाननेकानिहमोदतेच ॥ २ ॥ धन्यं
यशस्यमायुष्यमिदंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ स्वर्ग्यंश्रीदंसौमन्यस्यंप्रशस्यमघमर्षणम् ॥३॥ इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंमाधवप्रियम् ॥ चरित्रंभूपतेस्तस्य
संवादंचावयोरपि ॥ ४ ॥ श्रुत्वापठित्वाविधिवदनुमोद्यमनःप्रियम् ॥ भवेद्भक्तिर्भगवतिययास्यात्पापसंक्षयः ॥ ५ ॥ अथगच्छमहीदेवदेवलोकाद्यथे
च्छया ॥ निपात्यभुविवैदेहंरुदन्त्यद्यापिबान्धवाः ॥ ६ ॥ विलप्यमानैरपिबन्धुभिस्तैर्नयावदग्नौतवतच्छरीरम् ॥ प्रक्षिप्यतेहन्तजवैर्नतावद्व्याहिस्वयं
सुप्तइवप्रबुद्धः ॥७॥ ममप्रसादादिहपुण्ययोगःश्रुतोयथावत्तमिमंविधेहि ॥ विधानतोवैसमयेसमन्तेसमागमोऽन्तेभवितासुरेश्च ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥
इतिदेववचःश्रुत्वानत्वाधर्माधिपंततः ॥ पुनःपपातसइहपरितुष्टमनाद्द्विजः ॥ ९ ॥ धर्मराजप्रसादेनततस्तत्रमहीतले॥संसुप्तइवचोत्तस्थौबन्धुवर्गसम
न्वितः ॥ १० ॥ विधिमेनंद्विजोभूमौवर्षेवर्षेचसस्वयम् ॥ स्वयंचकारयामाससमाधवस्नापनंजनम् ॥ ११ ॥ यमब्राह्मणसंवादोमयायंपरिकीर्तितः ॥
तस्यमाधवमासस्यपुण्यस्नानप्रसङ्गतः ॥ १२ ॥ वैशाखमासेसततंहरिप्रियेस्नानंविदध्याच्चददातिभक्त्या ॥ दानंचहोमंसुकृतंतथावुधोहरेःपदंतस्यन
दुर्लभंकदा ॥१३॥ यःशृणोत्येकचित्तेनमाहात्म्यंमेषसूर्यजम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ १४ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाप्राज्ञ
त्वयाऽतिकरुणात्मना ॥ वैशाखमासमाहात्म्यंकीर्तितंपापनाशनम् ॥ १५ ॥ नियमामधुहन्तुर्येमाधवेकथितास्त्वया ॥ पूजनंस्नानदानाद्यंश्रौत
स्मार्तविधानतः ॥१६॥ यथाचमाधवोदेवःप्रीयतेपापनाशनः ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामोध्यानंतस्यमहात्मनः॥१७॥कृष्णस्यभक्तवृन्दानांप्रियस्यभव
तारणम् ॥१८॥ सूतउवाच ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेकृष्णस्यजगदात्मनः ॥ गोगोपगोपीप्राणस्यवृन्दावनचरस्यच ॥ १९ ॥ एकदानारदःपृष्टोगौतमेन
द्विजोत्तमाः ॥ सतस्मैप्राहयद्ध्यानंतद्वक्ष्येपापनाशनम् ॥ २० ॥ नारदउवाच ॥ सुमप्रकरसौरभोद्गलितमाध्विकाद्युल्लसत्सुशाखिनवपल्लव
प्रकरनम्रशोभायुतम् ॥ प्रफुल्लनवमञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितंस्मरेतसततंशिवंशितमतिःसुवृन्दावनम् ॥ २१ ॥ विकासिसुमनोरसास्वदनमञ्जुलैःसञ्चर
च्छिलीमुखमुखोद्गतैर्मुखरितान्तरंझङ्कृतैः ॥ कपोतशुकसारिकापरभृतादिभिःपत्रिभिर्विराणितमितस्ततोभुजगशत्रुनृत्याकुलम् ॥ २२ ॥ कलिन्द
दुहितुश्चलल्लहरिविप्लुषांवाहिभिर्विनिद्रसरसीरुहोदररजश्चयोद्धूसरैः ॥ प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससांविलोलनपरैर्निषेवितमनारतंमारुतैः ॥
॥ २३ ॥ प्रवालनवपल्लवंमरकतच्छदंमौक्तिकप्रभाप्रकरकोरकंकमलरागनानाफलम् ॥ स्थविष्ठमखिलर्तुभिःसततसेवितंकामदंतदन्तरपिकल्पका

ङ्घ्रिपमुदञ्चितंचिन्तयेत् ॥ २४ ॥ सुहेमशिखराचलेउदितभानुवद्भासुरामधोऽस्यकनकस्थलीममृतशीकरासारिणः ॥ प्रदीप्तमणिकुट्टिमांकुसुमरेणु
पुञ्जोज्ज्वलांस्मरेत्पुनरतन्द्रितोविगतषट्तरङ्गाम्बुधः ॥ २५ ॥ तद्रत्नकुट्टिमनिविष्टमहिष्ठयोगपीठेऽष्टपत्रमरुणंकमलंविचिन्त्य ॥ उद्यद्विरोचनसरो
चिरमुष्यमध्येसञ्चिन्तयेत्सुखनिविष्टमथोमुकुन्दम् ॥ २६ ॥ सुत्रामहेतिदलिताञ्जनमेघपुञ्जप्रत्यग्रनीलजलजन्मसमानभासम् ॥ सुस्निग्धनीलघन
कुञ्चितकेशजालंराजन्मनोज्ञशितिकण्ठशिखण्डचूडम् ॥२७॥ रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनसम्पद्युक्तंसमुत्कचनवोत्पलकर्णपूरम् ॥ लोलालिभिःस्फुरित
भालतलप्रदीप्तगोरोचनातिलकमुज्ज्वलचिल्लिचापम् ॥ २८ ॥ आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कबिम्बकान्ताननंकमलपत्रविशालनेत्रम् ॥ रत्नस्फुर
न्मकरकुण्डलरश्मिदीप्तगण्डस्थलीमुकुरमुन्नतचारुनासम् ॥२९॥ सिन्दूरसुन्दरतराधरमिन्दुकुन्दमन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशम् ॥वन्यप्रवालकुसु
मप्रचयावक्लृप्तग्रैवेयकोज्ज्वलमनोहरकम्बुकण्ठम् ॥ ३० ॥ मत्तभ्रमद्भ्रमरघुष्टविलम्बमानसन्तानकप्रसरदामपरिष्कृतांसम् ॥ हारावलीभगणराजित
पीवरोरुव्योमस्थलीलसितकौस्तुभभानुमन्तम् ॥ ३१ ॥ श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुन्नतांसमाजानुपीनपरिवृत्तसुजातबाहुम् ॥ आबन्धुरोदरमुदार
गभीरनाभिभृङ्गाङ्गनानिकरमञ्जुलरोमराजिम् ॥३२॥ नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्कणोर्मिग्रैवेयसारसननूपुरतुन्दबन्धम्॥ दिव्याङ्गरागपरिपिञ्जरिताङ्ग
यष्टिमापीतवस्त्रपरिवीतनितम्बबिम्बम् ॥३३॥ चारूरुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घंकान्तोन्नतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिम् ॥माणिक्यदर्पणलसन्नखराजराजद्र
क्ताङ्गुलिच्छदनसुन्दरपादपद्मम् ॥ ३४ ॥ मत्स्याङ्कुशारिदरकेतुयवाब्जवज्रैःसंलक्षितारुणकराङ्घ्रितलाभिरामम् ॥ लावण्यसारसमुदायविनिर्मिताङ्ग
सौन्दर्यनिन्दितमनोभवदेहकान्तिम् ॥३५॥ आस्यारविन्दपरिपूरितवेणुरन्ध्रलोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागैः॥ शश्वद्द्रवैःकृतनिविष्टसमस्तजन्तुस
न्तानसन्नतिमनन्तसुखाम्बुराशिम्॥३६॥गोभिर्मुखाम्बुजविलीनविलोचनाभिरूधोभरस्खलितमन्थरमन्दगाभिः॥ दन्ताग्रदष्टपरिशिष्टतृणाङ्कुराभिरा
लम्बिवालधिलताभिरथाभिवीतम् ॥ ३७ ॥ सम्प्रस्नुतस्तनविभूषणपूर्णनिश्चलास्याहृदक्षरितफेनिलदुग्धमुग्धैः ॥ वेणुप्रवर्तितमनोहरमन्दगीत
दत्तोच्चकर्णयुगलैरपितर्णकैश्च ॥ ३८ ॥ प्रत्यग्रशृङ्गमृदुमस्तकसम्प्रहारसंरम्भभावनविलोलखुराग्रपातैः ॥ आमेदुरैर्बहुलसास्नगलैरुदग्रपुच्छैश्चवत्सतर
वत्सतरीनिकायैः ॥ ३९॥ हम्भारवक्षुभितदिग्वलयैर्महद्भिरप्युक्षभिःपृथुककुद्भरभारखिन्नैः ॥ उत्तम्भितःश्रुतिपुटीपरिपीतवंशध्वानामृतोद्धतविकासि
विशालघोणैः ॥ ४० ॥ गोपैःसमानगुणशीलवयोविलासवेशैश्चमूर्छितकलस्वनवेणुवीणैः ॥ मन्दोच्चतारपटुगानपरैर्विलोलदोर्वल्लरीललितलास्य
विधानदक्षैः ॥ ४१ ॥ जङ्घान्तपीवरकटीरतटीनिबद्धव्यालोलकिङ्किणिघटारणितैरटद्भिः ॥ मुग्धैस्तरक्षुनखकलितकान्तभूषैरव्यक्तमञ्जुवचनैः

पृथुकैः परीतम् ॥ ४२ ॥ अथसुललितगोपसुन्दरीणांपृथुकबरीषनितम्बमन्थराणाम् ॥ गुरुकुचभरभङ्गुरावलग्नत्रिवलिविजृम्भितरोमराजिभाजान् ॥ ॥ ४३ ॥ तदतिरुचिरचारुवेणुवाद्यामृतरसपल्लविताङ्गजाङ्घ्रिपस्य ॥ मुकुलविमलरम्यरूढरोमोद्गमसमलङ्कृतगात्रवल्लरीणाम् ॥ ४४ ॥ तदतिरुचिरमन्दहासचन्द्रातपपरिजृम्भितरागवारिराशेः ॥ तरलतरतरङ्गभङ्गविप्रुट्प्रकरघनश्रमबिन्दुसन्ततानाम् ॥ ४५ ॥ तदतिललितमन्दचिल्लिचापच्युतनिशितेक्षणमारबाणवृष्ट्या ॥ दलितसकलमर्मविह्वलाङ्गप्रविसृतदुःसहवेपथुव्यथानाम् ॥ ४६ ॥ तदतिरुचिरवेषरूपशोभामृतरसपानविधानलालसानाम् ॥ प्रणयसलिलपूरवाहिनीनामलसविलोलविलोचनाम्बुजानाम् ॥ ४७ ॥ विस्रंसत्कबरीकलापविगलत्फुल्लप्रसूनास्रवन्माध्वीलम्पटचञ्चरीकघटयासंसेवितानांमुहुः ॥ मारोन्मादमदस्खलन्मृदुगिरामालोलकाञ्च्युल्लसन्नीवीविश्लथमानचीनसिचयान्तार्चिर्नितम्बत्विषाम् ॥४८॥ स्खलितललितपादाम्भोजमन्दाभिघातच्छुरितमणितुलाकोट्याकुलाशामुखानाम् ॥ चलदधरदलानांकुड्मलपक्ष्मलाक्षिद्वयसरसिरुहाणामुल्लसत्कुण्डलानाम् ॥ ४९ ॥ द्राघिष्ठश्वसनसमीरणाभितापप्रम्लानीभवदरुणोष्ठपल्लवानाम् ॥ नानोपायनविलसत्कराम्बुजानामालीभिः सततनिषवितंसमन्तात् ॥ ५० ॥ तासामायतलोलनीलनयनव्याकोशलीनाम्बुजस्रग्भिःसम्परिपूजिताखिलतनुंनानाविलासास्पदम् ॥ तन्मुग्धाननपङ्कजप्रविगलन्माध्वीरसास्वादिनींबिभ्राणंप्रणयान्मदाक्षिमधुहन्मालांमनोहारिणीम् ॥५१॥ गोपीगोपपशूनांबहिःस्मरेदग्रतोऽस्यगीर्वाणघटाम्॥ वित्तार्थिनींविरिञ्चित्रिनयनशतमन्युपूर्विकांस्तोत्रपराम् ॥ ५२ ॥ तद्वद्दक्षिणतोमुनिनिकरंदृढधर्मवाञ्छयासमाम्नायपरम् ॥ ५३ ॥ योगीन्द्रानथपृष्ठेमुमुक्षमाणान्समाधिनातुसनकाद्यान् ॥५४॥ सव्येसकान्तानथयक्षसिद्धगन्धर्वविद्याधरचारणांश्च ॥ सकिन्नरानप्सरसश्चमुख्याःकामार्थिनीर्नर्तनगीतवाद्यैः ॥ ५५ ॥ शङ्खेन्दुकुन्दधवलंसकलागमज्ञंसौदामिनीततिपिशङ्गजटाकलापम् ॥ तत्पादपङ्कजगताममलांचभक्तिंवाञ्छन्तमुज्झिततरान्यसमस्तसङ्गम् ॥ ५६ ॥ नानाविधिश्रुतिगुणान्वितसप्तरागग्रामत्रयीगतमनोहरमूर्छनाभिः ॥ सम्प्रीणयन्तमुदिताभिरपिप्रभक्त्यासञ्चिन्तयन्नभसिमांद्रुहिणप्रसूतम् ॥५६॥ इतिध्यात्वाऽऽत्मानंपटुविशदधीर्नन्दतनयंनरोबुद्ध्यैवाऽर्घप्रभृतिभिरनिन्द्योपहृतिभिः ॥ यजेद्भूयोभक्त्यास्ववपुषिबहिष्ठैश्चविभवैरितिप्रोक्तंसर्वंयदभिलषितंभूसुरवराः ॥ ५८ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येत्र्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ इतिवैशाखमासमाहात्म्यंसमाप्तम् ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः॥ऋषयऊचुः ॥ भूयोवदमहाभागरामचारित्रमद्भुतम् ॥ राममाहात्म्यसर्वस्वंभक्तानांप्रीतिदायकम् ॥ १ ॥ सूतउवाच॥अश्वमेधंक्रतुवरंकृत्वादाशरथिर्यथा ॥ प्रवृत्तोलोककृत्येषुशास्त्रकृत्येषुकोविदः ॥ २ ॥ अयोध्यांगन्तुकामेनशङ्करेणमहा

त्मना ॥ पार्वत्यासहदेवेनउषितंसरयूतटे ॥३॥ मुनयस्तंसमभ्येत्यशङ्करंविश्वरूपिणम्॥कश्यपाद्यामहात्मानःपप्रच्छुरमितौजसम् ॥४॥ स्वागतंतेमुनि श्रेष्ठसभार्यःकुतआगतः ॥ किमागमनकृत्यंतेकंदेशंगन्तुमुद्यतः ॥५॥ शङ्करउवाच ॥ अहंशम्भुरितिख्यातोविप्रोहिमगिरिस्थितः ॥ द्रष्टुंचराघवंगच्छे ममकार्यंमहत्ततः ॥ ६ ॥ मामाह्वयतिराजासौपुराणश्रवणेरतः ॥ आगच्छन्तुभवन्तोऽपिराघवःपरितुष्यति ॥ ७ ॥ ततस्तेमुनयःशम्भुर्ययूरामदि दृक्षया ॥ तानागतान्बलिष्ठस्तुज्ञात्वारामायचोक्तवान् ॥ ८ ॥ ततःसत्वरमुत्थायनिर्ययौसपुरोहितः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकैस्सर्वान्पूजयामासतानृषीन् ॥ ॥९॥ गृहराजंततःसर्वान्प्रावेशयदरिन्दमः॥प्रत्येकमासनंदत्त्वास्वागतोक्त्यासनस्थितान् ॥१०॥ क्रमेणरघुशार्दूलःपूजयामासतानृषीन्॥वाचामधुरया प्रीणन्निदमाहासनस्थितान् ॥११॥ श्रीरामउवाच ॥ अद्यमेसफलंजन्मप्राप्तमद्यतपःफलम् ॥ अद्याभ्यासस्यविद्यानांफलकालोऽयमागतः ॥ १२ ॥ अद्यमेपितरस्तुष्टाराज्यंचसफलंमम ॥ अद्यमेसफलंवृत्तमद्यमेसफलंश्रुतम् ॥ १३ ॥ एवंवदन्तंराजानंब्राह्मणाःकश्यपादयः ॥ ऊचुःप्रियतरंवाक्यंरामं राजीवलोचनम् ॥१४॥ ऋषयऊचुः ॥ अयंशम्भुर्द्विजःप्राप्तःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञःसर्वभूतहितेरतः ॥ १५ ॥ कैलासवासीसततंतपसे कृतनिश्चयः ॥ ब्रह्मणाब्रह्मवर्चस्केतुल्योब्रह्मविदांवरः ॥ १६ ॥ हरिणाब्रह्मवात्सल्येप्रसादेशङ्करोपमः ॥ एवंविधोमहातेजाःशम्भुर्ब्राह्मणपुङ्गवः ॥ ॥ १७ ॥ अष्टादशपुराणज्ञोमीमांसान्यायकोविदः ॥ त्वद्भाग्यगौरवादेवप्राप्तोऽयंमुनिसत्तमः ॥ १८ ॥ त्वयाहूतोमुनिवरःकैलासादागतःप्रभो ॥ अतःपृच्छमहाभागपुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ १९ ॥ श्रोतुकामावयंप्राप्तास्त्वामद्यरघुनन्दन ॥ अन्तंगतस्यवेदानांसर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥ २० ॥ पुंसो ऽश्रुतपुराणस्यनसम्यग्यातिदर्शनम् ॥ २१ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तोरघुश्रेष्ठोमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेपुराणश्रवणोत्सुकः ॥ २२ ॥ श्रीरामउवाच ॥ लिङ्गार्चनप्रकारंचलिङ्गमाहात्म्यमेवच ॥ महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ २३ ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्य मेवच ॥ जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम ॥ २४ ॥ दीपगन्धादिदानस्यपुष्पमाहात्म्यमेवच ॥ नानाख्यानेतिहासानांकथांपापप्रणाशिनीम् ॥ ॥ २५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्चतदुपायांश्चसुव्रत ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोमुनिवरोत्तम ॥ २६ ॥ शम्भुरुवाच ॥ रामराममहाबाहोपुण्यवानसि राघव ॥ राज्यासक्तस्यतेजातापुराणश्रवणेरतिः ॥२७॥ स्यान्महत्सेवयारामपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ साजिह्वायाशिवंगायेत्तच्चित्तंयत्तदर्पितम् ॥२८॥ तावेवकेवलौश्लाघ्यौयौतत्पूजाकरौकरौ ॥ सुजन्मदेहमत्यर्थंतदेवाशेषजन्मसु ॥ २९ ॥ यदेवोत्पुलकोभासिहरनामानुकीर्तनात् ॥ कृतार्थोऽसिमहा

१ 'त्वद्वाक्यगौरवादेव' इ० पा० ।

राजतत्प्रश्नानुगतामतिः ॥ ३० ॥ अनन्तरंसमाजग्मुर्जाङ्घिकाःसत्वरश्रमाः ॥ तत्करात्पत्रिकांगृह्यपपाठरघुसत्तमः ॥३१॥ मनसाऽचिन्तयद्रामःकथ
मेतदभूदिति ॥ रामंशम्भुस्तदाप्राहदेव्याब्राह्मणवेषवान् ॥ ३२ ॥ किंचिन्तयसिकाकुत्स्थमुनिष्वग्रेवसत्स्वपि ॥ तद्वाक्यंराघवःश्रुत्वापप्रच्छमुनिपुङ्ग
वान् ॥३३॥ श्रीरामउवाच ॥ विभीषणःकथमसौबद्धःशृङ्खलयानृभिः ॥ मत्स्थापितंशिवंलिङ्गंदृष्ट्वारामेश्वरंत्वहो ॥३४ ॥ द्राविडैःकुटिलैर्दुष्टैरात्मना
तद्विचार्यताम् ॥ विचार्यमुनिवर्यास्तेनेशास्तज्ज्ञातुमलपतः ॥ ३५ ॥ नजानीमइतिप्राहूरामंरामस्तदाब्रवीत् ॥ पुराणंवीक्ष्यविधिनातत्सर्वंब्रूत
सत्तमाः ॥ ३६॥ भवदज्ञानहेतुश्चविचार्यस्तदनन्तरम् ॥ किंकिंपुराणंप्रेक्ष्यंस्याद्वर्जनीयंतथैवकिम् ॥ ३७ ॥ प्रशस्तःकीदृशःश्लोकस्तदन्यःकीदृशो
भवेत् ॥ कीदृशेषुचकार्येषुकीदृशःपूजकस्तथा ॥ ३८ ॥ पूजाचकीदृशैर्भक्तैःकार्यानिर्णयदर्शने ॥ इतिरामस्यवचनंश्रुत्वातेद्विजसत्तमाः ॥ ३९ ॥
प्रत्यूचुस्तंरघुश्रेष्ठंचिन्ताव्याकुलमानसम् ॥ नवक्तारोवयंरामवीक्ष्यंतांतुपुराणवित् ॥ ४० ॥ तच्छ्रुत्वाराघवःशम्भुंपप्रच्छविनयान्वितः ॥ सोऽपि
तद्वाक्यमाकर्ण्यप्रत्युवाचमहामतिः ॥ ४१ ॥ शम्भुरुवाच ॥ पुराणजीवीपूजार्हःस्वशाखाध्ययनःशुचिः ॥ मीमांसातत्त्वविज्ञानःश्रोत्रियोऽनृतदूषकः॥
॥ ४२ ॥ देवेषुचसमस्तेषुसमदृष्टिःशिवेरतः ॥ शतरुद्रियजापीचसाग्निकश्चातिवाचकः ॥ ४३ ॥ यजुर्वेदीविशेषणपूजयेत्पुस्तकंसुधीः ॥ श्रीतालपत्र
लिखितंदेवलिप्यन्वितंशुभम् ॥ ४४ ॥ बन्धाद्यतिप्रपञ्चंयद्युगपत्प्रणवाक्षरम् ॥ प्रागूर्द्ध्वरेखयोःप्रान्तेप्रणवस्याग्रयोजिका ॥ ४५ ॥ रेखाभवे
देवमेकाअकारस्तस्यपार्श्वतः ॥ शिरोभागमुपक्रम्यसकोणाधःप्रलम्बिनी ॥ ४६ ॥ आकारःसहिविज्ञेयःपट्टिकादक्षरेखया ॥ वामेपद्मक्र
बिन्दूद्वाविकारइतिकीर्तितः ॥ ४७ ॥ तस्यवामशिरोरेखालम्बिन्याईउदाहृतः ॥ सर्वाक्षरेशिरोरेखाअवक्राप्रणवंविना ॥ ४८ ॥ तस्यां
तुलम्बरेखान्यातदन्तेचलवित्रवत् ॥ उकारःसहिविख्यातोलवित्रद्वयतस्तदू ॥ ४९ ॥ एवमन्यानिसर्वाणिअक्षराण्याहभारती ॥ लिप्या
नयैवलिखितंपुराणंतुप्रशस्यते ॥ ५० ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचमार्तण्डंनारदेरितम् ॥ मार्कण्डेयमथाग्नेयंकौर्मंवामनमेवच ॥ ५१ ॥ गारुडंलैङ्गमाख्यातं
स्कान्दंमात्स्यंनृसिंहकम् ॥ तथैवगदितंरामपुराणंकापिलंतथा ॥ ५२ ॥ वाराहंब्रह्मवैवर्तंशकुनेषुप्रशस्यते ॥ शैवंभागवतंदौर्गंभविष्योत्तरमेवच ॥
॥५३॥ भविष्यंचोपसंज्ञानित्वन्यानिचविवर्जयेत्॥विमुच्यपुस्तकंरत्नपीठेनिक्षिप्यसंस्कृतम् ॥५४॥ धौतवस्त्रधरःस्नात्वाशुचिरक्रोधनोऽज्वरः॥आदा
वात्मनमभ्यर्च्यकृत्वासङ्कल्पमेवच ॥ ५५ ॥ अङ्कुशंचाक्षसूत्रंचपाशंपुस्तकमेवच ॥ धारयन्तींसितांध्यायेत्प्रसन्नास्यांसरस्वतीम् ॥ ५६ ॥ गोक्षीर

१ 'अत्वरः' इ० पा०।

सदृशाकारंत्रिनेत्रंवृषवाहनम् ॥ सहासवदनंशान्तंशुक्लाम्बरधरंशिवम् ॥५७॥ हरिणंचाभयंचोर्द्ध्वबाहुयुग्मंकिरीटिनम् ॥ व्याख्यामुद्रांचदक्षेऽधोवाम
हस्तेवरप्रदम् ॥ ५८ ॥ नानारत्नविभूषाढ्यंगिरिजार्द्धाम्बुजासनम् ॥ बहुभिर्मुनिमुख्यैस्तुध्यायमानपदाम्बुजम् ॥ ५९ ॥ मूर्तिमद्भिस्तथावेदैः
स्तूयमानंपुराणकैः ॥ अन्यैःसमस्तलोकैश्चसंसेवितपदाम्बुजम् ॥ ६० ॥ ध्यात्वैवंपूजकःसम्यगादौपूजांसमारभेत् ॥ आपोवाइदमित्येतत्कल
शस्याभिमन्त्रणम् ॥ ६१ ॥ तज्जलंचगृहीत्वाचपात्रस्थमभिमन्त्रयेत् ॥ तत्सद्ब्रह्मेतिमन्त्रेणप्रशस्यप्रणवेनतु ॥ ६२ ॥ आत्मानंसर्वपात्राणितत
आवाहयेदिति ॥ यद्वागितित्यृचेनैवभारतीषोडशार्चनम् ॥६३॥ पुरुषसूक्तेनवाकुर्याद्गायत्र्यावासमर्चयेत् ॥ ओंनमोभगवतेअमुकपुराणेतिपुराणमर्च
येत् ॥ ६४ ॥ काण्डादितिहिमन्त्रेणदूर्वामानीयपूजयेत ॥ ओंनमोभगवत्यैदूर्वायाइति ॥६५॥ सलोकपालपूजास्यादथकन्यासमर्चनम् ॥ वत्सरा
त्पञ्चकादूर्द्ध्वंदशवर्षादधःशुभाः ॥ ६६ ॥ अनुत्पन्नऋतुर्वापितांप्रयत्नेनपूजयेत् ॥ गन्धपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपताम्बूलभूषणैः ॥ ६७ ॥ पाठयेदप्ययं
मन्त्रंपूजकःकन्यकामिमाम् ॥ ६८ ॥ सत्यंब्रूहिप्रियंब्रूहिभगवतिसरस्वतिनमस्तेनमस्तइति ॥ ६९ ॥ गा[1]यत्र्यानुक्रमाथार्त्तु[2]दूर्वायुग्मंतुकारयेत् ॥
सन्निधौपुस्तकस्याधःसहस्रपरमेत्यृचा ॥ ७० ॥ दूर्वायुग्मत्रयंदद्यात्तस्याहस्तेविचक्षणः ॥ साप्रक्षिपेत्पुस्तसन्धौशलाकात्रयमन्वतु ॥ ७१ ॥ विसृ
ज्यतांपुनर्दद्याच्छिवाभ्यांनमइत्यथ ॥ पत्रयोर्मध्यमःश्लोकःका[3]र्यसिद्धेर्हिसूचकः ॥७२॥ पूर्वपत्रेसमाप्तिःस्याच्छ्लोकस्ययदिराघव ॥ परपत्रेपठेच्छ्लोकं
विवि[4]च्यार्थमुदीरयेत् ॥ ७३ ॥ शनैःशनैःपठेत्प्राज्ञोव्याख्यायच्चशनैःशनैः ॥ त्वरेहनहिकर्तव्याकुप्यतित्वरयातुगीः ॥ ७४ ॥ घटिकायास्तुपादः
स्यादत्वरास्यात्ततोऽधिका ॥ त्वरयेन्नचवक्तारंज्ञातंव्यासमनुद्विजम् ॥ ७५ ॥ विविच्यपाठंश्लोकस्यनिश्चित्यार्थंचमानसे ॥ प्रतीपंतन्नवक्तव्यं
विविच्यरघुनन्दन ॥ ७६ ॥ यदियुक्तमयुक्तंवाश्लोकमन्यंपठेदसौ ॥ पुस्तकस्थंचहित्वैवपूजकःसद्विजोयदि ॥ ७७ ॥ तत्तथैवहिविज्ञेयंविसंवादोन
शस्यते ॥दैवागतोहिसश्लोकोदैवंहिबलवत्तरम् ॥७८॥ उपश्रुतिषुयद्वच्चनापराधोद्विजस्यतु ॥ विस्मयोनचकर्तव्योदैवस्यकुटिलागतिः ॥७९॥ यत्त
त्पदविपर्यासेपत्रेचोपरिवारिणि ॥ तमादेशंतिरस्कृत्यद्वितीयंतुपठेदतः ॥ ८०॥ ततस्तृतीयंपाठंस्यात्ततःकार्यविवेचनम् ॥ अविसर्गान्तपूर्वास्तेपवर्गे
तरपञ्चमाः ॥ ८१ ॥ स्तुतिलिङ्गर्जितःश्लोकःशकुनेषुप्रशस्यते ॥ अध्यायादिःसमाप्तिश्चवृथापत्रंवृथालिपिः ॥ ८२ ॥ उक्तानुवचनंचैवह्युपस्तुतमथैव
च ॥ दग्धपत्रंनष्टलिपिःसन्दिग्धाक्षरमेवच ॥ ८३ ॥ एतानिशकुनेनित्यंवर्जनीयानिपण्डितैः ॥ प्रश्नोहिद्विविधोज्ञेयोदीप्तशान्तप्रभेदतः ॥ ८४ ॥

१ 'गायत्रीत्रिष्टुबानुष्टुब्दूर्वायुग्मं तु कारयेत्' इ०, 'गायत्र्या च कुमार्या तु पूर्वायुग्मं तु कारयेत्' इ० च पा०। २ 'पूर्वायुग्मं तु' इ० पा०। ३ 'स वाच्यः स्वस्थया धिया' इ० पा०। ४ 'विचार्यार्थम्' इ० पा०।

शान्तंचद्विविधंज्ञेयमुत्पत्तिस्थितिवृद्धितः ॥ तत्रशान्तंप्रशस्तंस्याल्लक्षितंपूर्वलक्षणैः ॥ ८५ ॥ कार्यभेदास्तुवर्ण्यन्तेकेचिन्मत्योंपयोगिनः ॥ कस्य चित्कार्यमादायकश्चित्प्रष्टाभवत्यपि ॥८६॥ सकरोतितदाप्रश्नंसमेत्यस्मरतेऽत्रकिम् ॥ सपुनर्धार्यपत्रंतत्तस्मिन्पत्रंप्रशस्यते ॥ ८७ ॥ अथवातत्क्षमो पेतंवैराग्यंपरमेवच ॥ यतःकुतश्चिद्दृष्टस्तुस्[1]तुतिपादकमेवच ॥८८॥ परिहृत्यपरंचापितस्मिन्नर्थेशुभावहम् ॥ [2]मृतोगृह्णातिवागर्थमितिप्रश्नोऽशुभप्रदः॥ ॥८९॥विवादेविजयप्रश्नेजयद्योतकमिष्यते॥ सृष्टिरप्यत्रशस्तास्यात्क्रूरायांक्लेशतोजयः ॥९०॥ प्रशान्तायामुपायैस्तुमिश्रायांविघ्नरोभवेत् ॥ पुरादि वर्णनंयत्तुमध्यमंयदिचोत्तमम् ॥ ९१ ॥ कलिसम्भावनायास्तुशृङ्गारस्योपवर्णने ॥ राज्यनिर्वाहचिन्तायांराज्यलिङ्गंशुभावहम् ॥ ९२ ॥ यस्यापि यादृशंयोग्यंविचार्यंतादृशंबुधैः ॥स्तुतिवैराग्ययोःकार्यविलयःपरिकीर्तितः ॥३९॥ कार्याल्पसिद्धिः[3]स्खलितेनचनिर्वाहमृच्छति॥तस्यान्यार्थस्यान्य भावोरामशान्तिविचारणे ॥९४॥ विसर्गान्तश्चपूर्वार्द्धविपर्यासोभविष्यतः ॥ सङ्कल्पितान्यथाभावोह्यध्यायस्यसमापने॥ ९५॥ [4]कोंण्डादेस्तुसमाप्तौ तुस्यात्तत्कार्यविनाशनम् ॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनस्यविपर्ययः ॥ ९६ ॥ क्षुतेपुस्तकपातेचत्वाहतेमस्तकादिषु ॥ वक्तावैमानंनंयातितत: शकुननाशनम् ॥ ९७॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनंपरिवर्जयेत् ॥ उपमायांभवेद्रामकार्याभासोनवस्तुतः ॥ ९८॥ सन्तानंभोऽन्यत्रचोक्तासृष्टिर्मध्यफल प्रदा ॥ स्तुतिःप्रशस्ताकुत्रापि[5]गुणवत्कार्यनिर्णये ॥९९॥ विवाहेचौषधेदानेव्यवहारेकृषौतथा ॥ [6]यथार्थाचस्तुतीरामनिर्वाहेऽपिनदूषणम् ॥ १०० ॥ अयथार्थास्तुतिर्याहितत्रकार्यंनसिध्यति॥ अबुद्धार्थेतथापद्येपुराणादिष्वनादृते॥ १॥पलायनेदेशभावेव्याधिसम्भवएवच ॥ चौराद्यभिभवेतस्मिन्घोर कार्यविनाशनम् ॥ शान्तःस्याद्यदिचप्रश्नइतिप्राहुःपुराविदः ॥ २ ॥ रामउवाच ॥ अबुद्धार्थंकथंपद्यंपुराणज्ञोवदिष्यति ॥ अनुक्तोनश्रुतःसम्यच्छ्रो तृणामितिनिश्चयः ॥३॥ तदुदाह्रियतांमह्यमर्थश्चापिविचार्यताम् ॥ भागाबोधकमप्यत्रवक्तुमर्हसिपण्डित ॥४॥ शम्भुरुवाच॥मधूनिचमधून्यत्रमधुर्म धुभुजंमधुः ॥ मधुनामधुनाद्यर्थंविषाणिचविषाणिच ॥ ५ ॥ अबुद्धार्थस्त्वयंश्लोकःशकुनेनहिशस्यते ॥ ६ ॥ [7]रुतीरुतेरुतेरोरौरीरीरीरारंररीररम् ॥ एवं करोतिशुद्धात्माब्राह्मणोब्रह्मणोतिथिः ॥७॥ भागाबुद्धस्त्वयंश्लोयःशकुनेनप्रशस्यते ॥ एवमादीनिपद्यानिपुराणेषुरघूत्तम ॥८॥ सन्तितेषांनचव्याख्या तत्पाठस्तुपरंभवेत् ॥ वक्तुःश्रोतुरवैगुण्यंव्रतेषुनियमेषुच ॥ ९ ॥ वेदवच्चपुराणानिनचिन्त्यानिकथंन्विति ॥ त्रिरुक्तादिवशादर्थधीरप्यस्तुविचारतः॥

१ 'स्तुतिपाठकम्' इ० प०। २'मतो गृह्णाति' ततोगृह्णाति'इ० च पा०। ३'लभते'इ० पा०। ४'क्रीडादेस्तु' इ० पा०। ५'गुणवक्तापि निर्णये' इ० पा०। ६ 'यथार्थवस्तुनो राम' इ० पा०। ७'रुते रुते रुतेरोरौ रीरी रारं ररी ररम्' इ० पा०,'रुत रुते रौरि रिरी रागंररि रिरं ररम्' इ०,'रुते रुते रुतेरौरी रीरी रीरं रिरी रिरम्' इ० च पा०।

॥ ११० ॥ श्लोकार्थंप्रक्रियांचैवविचार्यपरमार्थतः ॥ बलवांस्तत्रहिश्लोकःप्रक्रियातुततोलघुः ॥ ११ ॥ वृथापत्रेवृथायासेदग्धपत्रेविनाशनम् ॥
स्यादन्तरितनिर्वाहपत्रेकार्यविसूत्रता ॥१२॥ शीर्णपत्रेव्ययःप्रोक्तःप्रनष्टलिपिकेतथा ॥ वृथाक्षरेवृथायासः पुनरुक्तेविसंविदे ॥१३॥ उपमानेतुतत्कार्यं
सिध्यतीवनसिध्यति ॥ विलम्बेनाथवासिद्धिरस्पष्टाक्षरकेपुनः ॥ १४ ॥ कार्यंसंशयमाप्नोतिनिर्दिष्टदिवसेष्वपि ॥ नप्रत्यहंनिरीक्षेतपुराणशकुनंनृप ॥
॥ १५ ॥ भुक्त्वोत्तिष्ठंस्तथानैवनिरीक्षेतपुराणकम् ॥ पूर्वस्यदिवसस्याथरात्रौपूजांविधायच ॥ १६ ॥ प्रा ःका लेपरेद्युश्चशकुनेरघुनन्दन ॥ पश्चा
न्निरीक्षणंकार्यंसद्यःकालमथापिवा ॥१७॥ प्रक्रियादिविशेषेणविशेषंशकुनंवदेत् ॥ शुभकार्येषुसर्वेषुप्रेतश्राद्धादिवर्जनम् ॥ १८ ॥ दण्डप्रणयनंशापो
देशानांचविपर्ययः ॥ रक्षसांदुष्टसत्त्वानांशुद्धंप्राणिविहिंसनम् ॥१९॥ दहनादेवनिर्माणंष्ठीवनंवमनंरुदिः॥ हासोबीभत्सतादुःखदुःस्वप्नभ्रमपापकाः ॥
॥ १२० ॥ पटादिपूरणंपीडाकलहोमरणंतथा ॥ क्रूराणामागमश्चापिमहतांभयमेवच ॥ २१ ॥ एवमाद्यास्तथाचान्याःप्रक्रियास्तुविवर्जयेत् ॥
श्रियःप्राप्तिविचारेचराजसृष्टिःसुखावहा ॥ २२ ॥ ग्रहाणामुदयोरोगशान्तिरप्यत्रशस्यते ॥ किमत्रबहुनोक्तेनतत्तद्योगंविचारयेत् ॥ २३ ॥
सर्वेषुचपुराणेषुस्कान्दमत्रप्रशस्यते ॥ वैष्णवंकेचिदिच्छन्तिरामायणमथापरे ॥ २४ ॥ सत्यादिसर्वदोषाणांवैष्णवेनैवदोषता ॥ स्कान्देरामायणे
चैवदोषत्वमपिचाल्पता ॥ २५ ॥ किंतुपूजयितुंशक्यंवैष्णवंनैवकेनचित् ॥ सदाचारविहीनेनपूजितंयदिचेद्भवेत् ॥ २६ ॥ तदाशुभमिवा
यातिशकुनंनैवसिध्यति ॥ सर्वाचारसमोपेतेशाखाबन्धेयथावृषः ॥ २७ ॥ सूतउवाच ॥ इत्थंशम्भुद्विजेनाथबोधितोराघवस्तदा ॥ विभीषण
परीक्षायांशकुनायोपचक्रमे ॥ २८ ॥ वसिष्ठंसर्वतत्त्वज्ञंपुराणेषुविशारदम् ॥ बभाषेराघवोवाक्यंपुराणंवीक्ष्यतामिति ॥ २९ ॥ वसिष्ठोऽप्याह
रामंतंमुनेश्चामुष्यसन्निधौ ॥ वक्तुंनिरीक्षितुंरामनशक्तिर्ममविद्यते ॥ १३० ॥ शम्भुंप्राहततोरामोमुनिसम्प्रेक्षिताननम् ॥ भवन्तोऽपिहितत्त्वज्ञाः
पुराणेषुविशारदाः ॥ ३१ ॥ तद्वदन्तुपुराणस्थंशकुनंममकार्यतः ॥ तथेतिशम्भुरुक्त्वातुशुचिर्भूत्वार्चकोऽभवत् ॥ ३२ ॥ स्कान्दमभ्यर्च्यविधिव
त्प्रश्नंकृत्वेतितत्त्वतः ॥ सकिंश्रृङ्खलयाबद्धोममभक्तोविभीषणः ॥ ३३ ॥ अमीदृष्टास्तदाश्लोकास्त्रयआदेशकास्त्रिधा ॥ ३४ ॥ बद्धासमुद्रं
सतुराघवेन्द्रोरुरोधपुर्यांक्षणदाचरेन्द्रान् ॥ योद्धुंविनिर्गत्यसमाययुस्तेलङ्कापुरश्चाप्यतिकायमुख्याः ॥ ३५ ॥ अट्टशूलाजनपदाःशिवशूला
द्विजातयः ॥ प्रमदाःकेशशूलिन्योभविष्यन्तिकलौयुगे ॥३६॥ एवंस्तुतोमहेशस्तुदेवताःप्राहवःशिवः ॥ मोचयिष्येभवत्पत्नीमह्लासुरनिरोधिताः ॥
॥ ३७ ॥ श्लोकत्रयंनिरीक्ष्याथबन्धनिश्चयमुक्तवान् ॥ मोचनंत्वरयारामभविष्यतिनसंशयः ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंरामःसमुनि

वानरः ॥ कर्तुंविनिर्ययौशीघ्रंविभीषणगवेषणम् ॥ ३९ ॥ श्रीरङ्गनामनगरंत्वरयाप्रविवेशह ॥ रामंतेपूजयामासुःपार्थिवास्तत्रयेस्थिताः ॥ १४० ॥ पूजितस्तानुवाचाथक्वस्थितोऽसौविभीषणः ॥ देवश्रीरामनवयंजानीमस्तुकथामिमाम् ॥ ४१ ॥ प्रेषयामासकाकुत्स्थोवानरान्सर्वतोदिशः ॥ ततो गत्वाकपिवराद्दृष्टवन्तोनचैवतम् ॥४२॥ अथरामोमुनिंप्राहशम्भुंपश्चाद्ददस्वमे ॥ तथेतिरामसहितोमुनिःशम्भुर्द्विजान्वितः ॥ ४३ ॥ दर्शयेतितथैवेति विप्रघोषंजगामसः ॥ पृष्टास्तेऽपिद्विजास्तत्रदर्शयामासुरर्चिताः ॥ ४४ ॥ अन्तर्भूमिगृहेबद्धंराक्षसंबहुशृङ्खलैः ॥ अथाहराघवोविप्राःकिमनेन कृतंत्विति ॥ ४५ ॥ तैरुक्तंब्रह्महत्येतिवृद्धोब्राह्मणसत्तमः ॥ द्विजोऽतिधार्मिकःकश्चिदेकान्तेप्रवयाःकृशः ॥ ४६ ॥ ध्यानायोपवनेतस्थौ तत्रगत्वाविभीषणः ॥ पादेनाधर्षयद्विप्रंसविप्रोऽप्यतिचूर्णितः ॥ ४७ ॥ पदमेकमतोगन्तुंनशशाकविभीषणः ॥ अस्माभिस्ताडितोदुष्टोनममार वधैरपि ॥ ४८ ॥ अतोरामनिहन्यैनंपापात्मानंवृषीभव ॥ रामःसंशयमापन्नोविप्रानिदमुवाचह ॥ ४९ ॥ वरंममैवमरणंमद्भक्तोहन्यते कथम् ॥ राज्यमायुर्मयादत्तंतथैवसभविष्यति ॥ १५० ॥ भृत्यापराधेसर्वत्रस्वामिनांदण्डइष्यते ॥ रामवाक्यंद्विजाःश्रुत्वाविस्मयादिदमब्रु वन् ॥ ५१ ॥ द्विजाऊचुः ॥ नपट्टबद्धमरणंभोराममुनिसंमतम् ॥ वसिष्ठादिमुनीन्द्रैस्तुविचारंकुरुयद्धितम् ॥ ५२ ॥ रामपृष्टामुनिवराः प्रायश्चित्तमथोचिरे ॥ अज्ञानब्रह्महत्यातुप्रायश्चित्तैरपोह्यते ॥ ५३ ॥ इयमज्ञानतोहत्याप्रायश्चित्तमपेक्षते ॥ गवांचत्रिशतंषष्टिंददातुसविभी षणः ॥ ५४ ॥ बन्धकाश्चापितेविप्रास्तथेत्यूचुःपरस्परम् ॥ मोचयिष्यामस्तद्रक्षःप्रायश्चित्तंकरोतुसः ॥ ५५ ॥ विमुच्यराक्षसंविप्राराघवाय न्यवेदयन् ॥ रामोऽपिनाभिभाषेत्तंप्रासङ्गिकमभाषत ॥ ५६ ॥ ज्ञात्वापृष्ट्वामुनीन्क्रुद्धान्प्रायश्चित्तमतःपरम् ॥ द्विजानुमतितःपापीमामुपै क्षतुराक्षसः ॥ ५७ ॥ श्रुत्वेतिराघववचोराक्षसःपापसंयुतः ॥ प्रायश्चित्तमृषिप्रोक्तंकृत्वाराममथाभ्यगात् ॥ ५८ ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्मा ननामरघुनन्दनम् ॥ रामस्तंप्रहसन्वाक्यमिदमाहसभान्तरे ॥ ५९ ॥ श्रीरामउवाच ॥ अद्यप्रभृतिपौलस्त्यविमृश्यकुरुयद्धितम् ॥ अस्माकं त्वत्कृतेरक्षःप्रयासोऽयमभूद्यतः ॥ १६० ॥ कृपालुर्भवसर्वत्रभृत्योममयतोभवान् ॥ अथतेमुनयःसर्वेनिश्चितार्थैरघूत्तमे ॥ ऊचुरस्माकमज्ञानं कथंशीघ्रमुपागतम् ॥ ६१ ॥ शम्भुरुवाच ॥ विप्रावज्ञानतोविप्राँअज्ञानंनाशमेष्यति ॥ ६२ ॥ ऋषयऊचुः ॥ त्रेतायुगेऽभिरामोऽसौ पुराणानिचकृत्स्नशः ॥ द्वापरान्तेभारतंचकथमेतद्धियुज्यते ॥ ६३ ॥ सूतउवाच ॥ पुराणानितथाप्येवंसन्तितन्नामकानितु ॥ व्यासेरितानि

१ धर्मवान्भवत्यर्थः । २ 'विप्रावज्ञानं नाशमेष्यति' इ० पा० ।

त्वद्यवपुराणानिनचान्यथा ॥ ६४ ॥ अद्यापिचविधानंतत्पुराणश्रवणेफलम् ॥ महाभारतमप्यत्रशकुनायविशिष्यते ॥ ६५ ॥ आदिपर्वं
कमभ्यर्च्यनिरीक्षेतविनिश्चयम् ॥ अथवासर्वपर्वाणिप्रशस्तान्यर्थनिर्णये ॥ ६६ ॥ श्लोकादिलक्षणंसर्वंपूर्वोक्तंतदिहापितु ॥ श्लोकानामन्वया
देकस्तात्पर्याद्थवापरः ॥ ६७ ॥ अर्थःसम्प्रतिपद्येततात्पर्यंतत्रगृह्यते ॥ अर्थादेवहिसर्वत्रवस्त्वादेस्तुनिरूपणम् ॥ ६८ ॥ यत्रार्थोदृश्यतेतत्र
धातुःससमुदाहृतः ॥ अत्रार्थादेवशब्दानांनमिथ्यवनिरूपणम् ॥ ६९ ॥ तस्मात्सर्वत्रनान्योऽर्थोगृहीतव्योमनीषिभिः ॥ १७० ॥ इतिश्रीपाद्मे
महापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेचतुरुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ मुनयऊचुः ॥ अतःपरंमहाभागःकिंचकारसराघवः ॥ मुनयश्च
महात्मानःकिमकुर्वंस्ततःपरम् ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ रामचन्द्रेसुखासीनेविभीषणेकपीश्वरे ॥ शम्भुमूचुर्मुनिवराःकथांपुण्यांवदस्वनः ॥ २ ॥
तेषामाकर्ण्यवचनंपार्वतीमाहशङ्करः ॥ इदंकस्यापिविप्रस्यगृहंपरमशोभनम् ॥ ३ ॥ रम्योपवनवापीभिर्वीरुद्भिरुपशोभितम् ॥ कूजन्मधुकर
श्रेण्याआहूतकुसुमायुधम् ॥ ४ ॥ मध्याह्नसन्ध्यामारोढुमिवसूर्यःप्रवर्त्तते ॥ स्वच्छवापीजलस्नातौपरिधायसुवाससी ॥ ५ ॥ मृगनाभिसमुद्घृष्ट
घनसारसुचन्दनम् ॥ आलिप्यसल्लकीदामदृढधम्मिल्लसंयुतौ ॥ ६ ॥ अनल्पघनसारंतुताम्बूलंप्रतिखादितम् ॥ आस्वाद्यमाद्यन्मुदितौयत्रधारागृहे
शुभे ॥ ७ ॥ मयूरनादबहुलेबहिर्मधुरगीतकैः ॥ शय्यायामास्तृतायांचपरस्परसुखस्थितौ ॥ ८ ॥ विशालस्मितरक्तोष्ठमाननंचुम्बितंयदि ॥
संसारफलमाप्रातमावयोस्तुभविष्यति ॥ ९ ॥ इतीरितमथश्रुत्वाकुपितामुनयस्तुते ॥ उक्तवासुशुभंवाक्यमस्मासुकिमिदंत्वया ॥ १० ॥ विप्रलापः
प्रियासक्तेःकृतोनोऽस्मद्वचःकृतम् ॥ अथकोपपराच्छम्भोराननात्परमाद्भुता ॥ ११ ॥ ज्वालाविनिर्गतासापिकरालवदनाभवत ॥ कस्यचित्तुमुने
र्भार्यामाससादाथसत्वरम् ॥ १२ ॥ पलायनपराचासीद्रामंदृष्ट्वाचबिभ्यती ॥ रामोऽपिब्राह्मणींशुद्धांमोचयामीत्यभाषत ॥ १३ ॥ जगामपुष्पके
णैवब्रुवन्मुक्तिंपुनःपुनः॥बाणंचधनुषायोक्तुंनचसस्मारराघवः ॥ १४ ॥ शम्भुरप्यतिपुण्यानिवनान्यायतनानिच ॥ पुराणिचविचित्राणिदृष्ट्वारामंन
चास्मरत् ॥ १५ ॥ क्षणेनचतदाप्राप्तोलोकालोकंमहागिरिम् ॥ दृष्ट्वाथराघवःशैलंगृहमार्गसमाकुलम् ॥ १६ ॥ विप्रयोषिन्महाभागाक्वगतावदत
द्विजाः ॥ इतोगतेतितेप्रोचुस्तमोभागंगिरेरिति ॥ १७ ॥ रामोविवर्णवदनःकष्टमित्यभिचिन्तयन् ॥ अथशम्भुर्महातेजाःप्रकाशमतुलंददौ ॥ १८ ॥
तत्प्रकाशप्रभावेनरामःकृत्यांययावनु ॥ तमोमयीमहाभूमिःसर्वजन्तुविवर्जिता ॥ १९ ॥ आब्रह्माण्डकटाहान्ताशतयोजनकोटितः ॥ महारजत
भूमिश्चतमोमध्येव्यवस्थिता ॥ २० ॥ तत्रनारायणपुरंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ सराममुनिवर्यास्तुतंदृष्ट्वाविस्मयंययुः ॥ २१ ॥ किमेतदिति

चाचिन्त्यनःप्रवेशःकथंभवेत् ॥ किमेषप्रलयाग्निःस्यान्माययापरमात्मनः ॥ २२ ॥ किंवानोमरणंत्वद्यउतश्रेयोभविष्यति ॥ इतिचिन्ताकुलेष्वेव
सरामेषुमुनिष्वथ ॥ २३ ॥ शम्भुराहशृणुष्वाद्यराघवैतद्वदामिते ॥ प्रकल्पितामयामायात्वत्कृतेनैतदद्भुतम् ॥ २४ ॥ नारायणीयमेतत्तुपरम
धामभास्वरम् ॥ उष्णशीताद्यविच्छेद्यंज्ञानगम्यंनचाक्षुषम् ॥ २५ ॥ तत्तुपूजयतश्चोर्ध्वंपश्यब्रह्मपुरोगमान् ॥ दिक्षुसर्वासुचमुनीन्पश्यपूजयतो
ऽमलान् ॥ २६ ॥ चतुरोनिगमान्पश्यस्तुवतःपरमंपदम् ॥ योगिनःसनकाद्यास्तुयोगमास्थाययत्नतः ॥ २७ ॥ ध्यायन्तिपरमंतेजस्तदिदंपश्य
राघव ॥ असुंचरोमशंपश्यप्रदक्षिणनमस्क्रियाः ॥ २८ ॥ कुर्वाणंकोटिकोटीश्चवालखिल्यान्मुनीश्वरान् ॥ लक्ष्म्यादिसर्ववनितापूज्यमानंपरं
पदम् ॥२९॥ साकारंचनिराकारंब्रह्मयत्परिकीर्तितम् ॥ अज्ञानिनोनपश्यन्तिपश्यन्तिज्ञानचक्षुषः ॥३०॥ शम्भुवाक्यादतःसर्वेपूजयामासुरच्युतम् ॥
गिरिकर्णीचतुलसींमल्लिकांमारुतंतथा ॥ ३१ ॥ नीलोत्पलैरम्बुजैश्चकृष्णास्फुटजलैरपि ॥ पूजयन्तोमहात्मानोमहात्मानंजनार्दनम् ॥ ३२ ॥
नारदंखेऽथददृशुर्जटिलंसविपश्चिकम् ॥ नारायणपदाघोषंलम्बकूर्चोपवीतिनम् ॥ ३३ ॥ सचापिमनसादध्यौकएषइतिनारदः ॥ सपपात
प्रभोःपादेशम्भोरानन्दनिर्भरः ॥ ३४ ॥ शैवींपञ्चाक्षरींविद्यांजजापमनसामुनिः ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मिजन्माद्यसफलंमम ॥ ३५ ॥
ब्रह्मादिवन्द्यंचागम्यंज्ञातवानस्मितेपदम् ॥ नारदंतमथप्राहशम्भुर्मैवंवदेतिहि ॥ ३६ ॥ यथाचमांनजानन्तितथामेकुरुवर्तनम् ॥ गच्छशीघ्रं
हरिंब्रूहिममागमनमल्पतः ॥ ३७ ॥ अथसत्वरयागत्वासर्वंव्यज्ञापयद्धरिम् ॥ अथसत्वरयाविष्णुरादायार्घोदकंशुभम् ॥ ३८ ॥ कमला
सहितोयोगिकोटिकोटिसमावृतः ॥ निर्ययौनारदंहस्तेगृहीत्वागरुडध्वजः ॥ ३९ ॥ नमोनमोनमोऽस्त्वस्मैशङ्करायेत्युदीरयन् ॥ अर्घपाद्या
दिनासर्वान्पूजयामासकेशवः ॥ ४० ॥ प्रावेशयदमेयात्मानारायणपुरंशुभम् ॥ गृहराजेततःस्थित्वानारायणउवाचह ॥ ४१ ॥ कथमेते
समायाताःकोऽयंराजामहायशाः ॥ अमानुषप्रवेशोऽयंब्रह्माद्यैरप्यगोचरः ॥ ४२ ॥ शम्भुरुवाच ॥ मुनिवेषाययथाप्राप्तावयमेतेनृपस्तथा ॥
तवांशोनृपतिश्चायंरामचन्द्रःप्रतापवान् ॥ ४३ ॥ एनांसंवीक्षितुंपत्नींतवकेशवकाङ्क्षति ॥ नारायणस्तथेत्युक्त्वाप्रविशेत्याहराघवम् ॥ ४४ ॥
अथप्रविश्यभवनंलक्ष्मींवीक्ष्यनमस्यच ॥ विनयावनतोभूत्वावाचमाहसुचारिणीम् ॥ कृतार्थोऽस्मिनसन्देहोवदत्वंकिंतुमन्यसे ॥ ४५ ॥
श्रीदेव्युवाच ॥ त्वंयुवाकामकृष्टश्चरूपवानसिराघव ॥ सीतासाचारुसर्वाङ्गीतवपत्नीतयाभवान् ॥ ४६ ॥ वियुक्तोऽस्तिपुराचासीदतीवविरहा
कुलः ॥ ममापिवदसर्वंतदथवानचलप्स्यसि ॥ ४७ ॥ सहासान्यथवाक्यानियूनांचित्तहराणिच ॥ श्रुत्वातुतानिसर्वाणिरामभद्रोयता

तमवान् ॥ ४८ ॥ निर्गन्तुंकाङ्क्षतेतत्रआनम्यतन्मुखाम्बुजम् ॥ स्मरबाणेनपद्मेनसम्पीडचरघुशेखरम् ॥ ४९ ॥ अन्वेवनिर्ययौदेवीपद्मापद्मवन
प्रिया ॥ एकपत्नीव्रतंज्ञात्वारामंतेसमुपागमन् ॥ ५० ॥ अथवेपितसर्वाङ्गंस्खलत्पदगतिंनृपम् ॥ शिवनारायणौदृष्ट्वाविस्मयंपरमं
गतौ ॥ ५१ ॥ अहोऽस्यदृढिमाचित्तेमायिनोऽप्यवशात्मनः ॥ धैर्यंपश्येहनियतंतेनरामःसुकीर्तिमान् ॥ ५२ ॥ सर्वतःशिवमेवास्यनाशिवंविद्यते
क्वचित् ॥ अथरामोवचःप्राहगच्छेऽहंभगवन्प्रभो ॥ ५३ ॥ अनुज्ञातोऽथहरिणापुष्पकेणसराघवः ॥ समुनिःसहशम्भुश्चसहनारायणोययौ ॥ ५४ ॥
लोकालोकंगतःशीघ्रंततःस्वादूदधिंगतः ॥ ततोद्वीपसमुद्रांश्चजम्बूद्वीपंपुनर्गतः ॥५५॥ भरद्वाजाश्रमपदेतस्थिवान्गौतमीतटे ॥ अथस्नात्वामहानद्यां
भरद्वाजोमुनीश्वरः ॥ ५६ ॥ शिष्यैःश्रीमान्परिवृतःपुष्पकंदृष्टवान्मुनिः ॥ तत्ररामंमहाबाहुंशिवनारायणावृषीन् ॥ ५७ ॥ यथावत्पूजयित्वातु
तानुवाचमहामुनिः ॥ ममाश्रमपदेयूयंभोक्तुमर्हथसत्तमाः ॥५८॥ रामस्तुमुनिवाक्येनतथेत्याहकथञ्चन ॥ अथस्नात्वामहानद्यांकृत्वादेवादितर्पणम् ॥
॥ ५९ ॥ भोक्तुकामंतदारामंवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥ धर्मत्यागोभवेद्रामनश्राद्धंक्रियतेयदि ॥ ६० ॥ श्रीरामउवाच ॥ अमायांग्रहणेतीर्थेव्यतीपाते
ऽथसंक्रमे ॥ व्यतीतंयदिचेच्छ्राद्धंभगवन्क्रियतेपुनः ॥ ६१ ॥ नित्यश्राद्धंपुनर्नैवकुर्यादितिवचस्तव ॥ यथाममैवमातॄणांमरणेसमुपस्थिते ॥ ६२ ॥
आशौचेचसमायातेनित्यश्राद्धंनवैकृतम् ॥ व्यतीपातादिकालेषुकृतंतुवचनात्तव ॥ ६३ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ एतेहिमुनयःसर्वेतथाशम्भुरयंद्विजः ॥
एतन्मुखादशेषेणनिर्णयस्तुभविष्यति ॥ ६४ ॥ सहसर्वेविनिश्चित्यमुनयःशम्भुमब्रुवन् ॥ वदास्माकमशेषंत्वंद्विजवर्यमहानसि ॥६५॥ शम्भुरुवाच॥
त्यक्तव्यंयच्चवैश्राद्धंपुनःकर्तव्यमेवच ॥ सूतकेसमनुप्राप्तेविघ्नेषुचवदाम्यहम् ॥ ६६ ॥ मासिकान्युदकुम्भानिश्राद्धानिसकलानिच ॥ प्रतिसांवत्सरं
श्राद्धंसूतकानन्तरंविदुः ॥ ६७ ॥ त्यक्तान्यन्यानियावन्तिसूतकेविघ्नसम्भवे ॥ अनन्तरंहिकार्याणिसर्वाणीतिनसंशयः ॥ ६८ ॥ मासिकानिसम
स्तानिश्राद्धंप्रत्याब्दिकंतथा ॥ सूतकानन्तरंकार्यंविघ्नेऽन्यस्मिन्यतोऽन्यथा ॥ ६९ ॥ एकादश्यांकृष्णपक्षेकर्तव्यंशुभमिच्छता ॥ तत्रव्यतिक्रमेहेता
वमायांक्रियतेतुतत् ॥ ७० ॥ यथोत्तरदिनेष्वेवकर्तव्यंयद्यविघ्नतः ॥ कृष्णपक्षेत्वमायांतुकर्तव्यंरामनोक्तम् ॥ ७१ ॥ मृताहस्ययदामासोनज्ञायेत
कथञ्चन॥ मार्गशीर्षेऽथवामाघेश्राद्धंतद्दिवसेस्मृतम् ॥ ७२ ॥ यदातुवासराज्ञानंमासस्यज्ञानमेवच ॥ अमायामेवतन्मासेश्राद्धंसांवत्सरंभवेत् ॥७३ ॥
दिनमासापरिज्ञानेप्रोषितस्यमृतस्यच ॥ तत्तिथ्यांतद्दिनंग्राह्यंतत्राज्ञानंयदाभवेत् ॥ ७४ ॥ आश्विनामाचमार्गामामाघामाचदिनत्रयम् ॥ तत्रवान्य

तमंग्राह्यंदिनमासाप्रतीतितः ॥ ७५ ॥ वृद्धिसप्तमसीमन्तप्रेतश्राद्धानुमासिकम् ॥ नित्योदकुम्भश्राद्धंचमासेस्युरधिकेऽपिच ॥ ७६ ॥ ग्रहणेपुत्र
जन्मादौकर्मण्यपिचशान्तिके ॥ सङ्कल्पितेचसर्वस्मिन्नधिमासोनदुष्यति॥७७ ॥ रोगीयदामनुष्यःस्याच्छ्राद्धकर्मण्युपस्थिते ॥ भार्यांवाभ्रातरंवापि
शिष्यंवापिनियोजयेत् ॥ ७८ ॥ तस्याभावेनहानिःस्यात्कर्मणःश्राद्धसंज्ञिनः ॥ नित्यश्राद्धेयथाशक्तिभोक्तारंतुनियोजयेत् ॥ ७९ ॥ अमावास्या
मासिकंचमृताहव्यतिरेकियत्॥स्वयंकर्मण्यशक्तश्चेत्सुतंविप्रंनियोजयेत् ॥८०॥ राजकार्यनियुक्तस्यदासे[2]ग्रहणवर्तिनः ॥ व्यसनेषुसमस्तेषुश्राद्धंविप्रेण
कारयेत् ॥८१॥ प्रातःकालेतुनश्राद्धंप्रकुर्वन्तिद्विजोत्तमाः॥नैमित्तिकेषुश्राद्धेषुनकालनियमःस्मृतः ॥८२॥ ग्रहादिव्यतिरिक्तस्यप्रक्रमःकुतपःस्मृतः॥
कुतपादथवाप्यर्वागासन्नकुतपोभवेत् ॥ ८३ ॥ मासेमासेयथाश्राद्धेऽपराह्णस्पृग्विधीयते ॥ अपराह्णव्यापिनीस्यादुभयत्रयदात्वमा ॥ ८४ ॥ क्षयेपूर्वा
तुकर्तव्यावृद्धौसाम्येपरास्मृता ॥ अमावास्यातुयाहिस्यादपराह्णद्वयेसमा ॥ ८५ ॥ क्षयेपूर्वापरावृद्धौसाम्येऽपिचपराभवेत् ॥ क्षीणस्तुचन्द्रमायत्रतत्र
श्राद्धंतुपार्वणम् ॥८६॥ अमाष्टभागेसूक्ष्मोऽसौभूताष्टांशेसनास्तिचेत्॥मध्याह्नव्यापिनीसास्यादेकोद्दिष्टेतिथिर्भवेत् ॥८७॥ सायाह्नव्यापिनीयास्या
त्पार्वणेसातिथिर्भवेत् ॥ अल्पापराह्णगायामाग्राह्याश्राद्धादिकेभवेत् ॥ ८८ ॥ मृताहेत्रिमुहूर्ताचसायङ्कालेतिथिर्भवेत् ॥ परेद्युस्तद्गतायत्रत्रिमुहूर्तंतुपूर्व
वत् ॥८९॥ तत्रापरेद्युःश्राद्धंस्याज्ज्येष्ठपुत्रस्यनाशनम् ॥ अमाश्राद्धंयथाकुर्यान्मृताहेसमुपस्थिते ॥९०॥ मध्याह्नव्यापिनीतत्रह्यग्निद्विजस्यविधीयते ॥
॥९१॥ रामउवाच॥ श्राद्धक्रममशेषेणमर्त्यकर्मक्रमंतथा॥प्रासङ्गिकानांधर्माणांनिर्णयंवक्तुमर्हसि ॥९२॥ शम्भुरुवाच॥श्राद्धस्यदिवसेप्राप्तेपूर्वेद्युर्नियमा
न्वितः ॥ निमन्त्रयीतविप्रेन्द्रान्विप्रलक्षणसंयुतान् ॥ ९३ ॥ एकभुक्तंब्रह्मचर्यमन्त्यजाद्यैरभाषणम् ॥ दन्तधावनमभ्यङ्गनखकेशनिकृन्तनम् ॥९४॥
कर्ताकुर्वीतपूर्वेद्युस्त्यक्त्वाचैवपरेऽहनि ॥ गृह्णीतनियमानुक्तान्सर्वमेतत्परित्यजेत् ॥ ९५ ॥ त्रिकालंचैवपूजाचेत्प्रातर्देवंयजेत्स्वकम् ॥ अरुणोदय
वेलायांकरोतियदिपूजनम् ॥९६॥ अधःशायीतथाभूतःप्रातरुत्थायकर्मवित् ॥ प्रातस्त्यमपियत्कर्मतत्कृत्वास्नानपूर्वकम् ॥ ९७ ॥ ऋणत्रयविनिर्मुक्तो
यास्यतिब्रह्मतत्परम् ॥ सूर्यस्योदयवेलायांशिवपूजांकरोतियः ॥ ९८ ॥ सूर्येणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ उदितेभास्करेपश्चाद्घटिकान्तर
पूजनम् ॥ ९९ ॥ रुद्रेणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ द्वितीयघटिकायांतुयदिपूजनमीशितुः ॥ १०० ॥ वायुनासमतेजस्वीशिवलोके
महीयते ॥ तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत् ॥ १ ॥ कुबेरसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ चतुर्थीपञ्चमीषष्ठीसप्तमीघटिकासुयः॥ ॥ १३९ ॥

१ 'वृद्धीयं स्ववसीमन्तम्' इ०, 'वृद्धीयं समस्यमन्तं' इ० च पा०। २ 'दीर्घग्रहनिवर्तिनः' इ०, 'ह्यर्थग्रहणवर्तिनः' इ० च पा०।

॥ २ ॥ शिवंपूजयतेभक्त्याशिवलोकेमरुत्समः ॥ तत्कालएवक्रियतेपूजायत्कालनोदिता ॥ ३ ॥ यथाप्रतिज्ञमथवागृहीतनियमोयजेत॥
उपचारेषुशक्त्यावैनियमंपरिपालयेत् ॥ ४ ॥ नियमातिक्रमेवापियागश्चस्याद्विभोर्यदि ॥ ५ ॥ श्रीरामउवाच ॥ क्वपूजादेवदेवस्य
शङ्करस्यामितौजसः ॥ स्मरणात्पापनाशस्यस्मरणान्मोक्षदस्यच ॥ ६ ॥ शिवस्यशिवरूपस्यशिवतत्त्वार्थवेदिनः ॥ सोमस्यसोमभूषस्यसोम
नेत्रस्यराजितुः ॥७॥ वेदमूर्तेरमूर्तेश्चवेदसारस्यवेदिनः ॥ वेदवेदाङ्गवित्तस्यवेद्यावेद्यस्ययोगिनः ॥८॥ गोक्षीरसमदेहस्यगोक्षीरस्नानमोदिनः ॥ गोपा
लिनस्त्रिनेत्रस्यत्रयीनेत्रस्यमायिनः ॥ ९ ॥ प्रश्नमध्येतथारामंशिवज्ञानमथादिशत् ॥ स्थाणुभूतइवासीनोनासाग्रन्यस्तलोचनः ॥ ११० ॥
आनन्दनिष्यन्दविलोचनाश्रुप्रवाहसंस्पृष्टकपोलदेशः ॥ दधारदेवंगिरिशंहृदम्बुजेगोक्षीरसुस्निग्धसुचारुगात्रम् ॥ ११ ॥ प्रतिबिम्ब
मथोगात्रेरामस्यसमदृश्यत ॥ दृष्ट्वैवबिम्बितंशम्भुंचतुर्बाहुंत्रिलोचनम् ॥ १२ ॥ विस्मयंपरमंयाताःसर्वेमुनिहरीश्वराः ॥ शम्भोर्वक्षःस्थितंरामंदृष्ट्वा
दीप्ताकृतिंशुभम् ॥ १३ ॥ तूष्णींबभूवुर्यामार्द्धमथराममुदैक्षत ॥ स्वप्रश्नमनुसन्धायप्राहसर्वंवदेतिच ॥ १४ ॥ शम्भुरुवाच ॥ अचलेयासदा
पूजाचलेवापियथेच्छया॥लिङ्गसम्पूजनंमुख्यमलाभेप्रतिमादिषु ॥१५॥ अधिकारविशेषेणतत्रतत्रापिपूजनम्॥विगुणंसगुणंवापिसफलंलिङ्गपूजनम् ॥
॥ १६ ॥ प्रतिमादिकृतापूजाविगुणासफलानहि ॥ अचलेवाचलेवापिपूजालिङ्गेप्रशस्यते ॥ १७ ॥ चलस्यपूजनंवक्ष्येस्थापनोद्वासनेतथा ॥ ते
उभेनविजानातिकश्चिन्मुनिरपिक्वचित् ॥ १८ ॥ स्थापयन्तिहृदब्जेवैगोपयन्तियजन्तिच ॥ उद्वासयन्तिदेवेशंशङ्करंयोगिनःसदा ॥ १९ ॥ क्रिया
चातीवहोतॄणांवह्नौदेवंत्रियम्बकम् ॥ पूजकानामशेषाणांशिवलिङ्गेमहेश्वरम् ॥ १२० ॥ लिङ्गस्यस्थापनंपूजाउद्वासनमथैवच ॥ धारणंशङ्करस्यैव
लिङ्गमेवमहेश्वरम् ॥२१॥ सञ्जिकंपरमोत्कृष्टंस्वर्णंचैवविनिर्मितम्॥राजतैर्वादलैःकार्यंराजतैर्वैणवैस्तुयत् ॥२२॥ लतासूत्रैरथोवापिरचितंदारुणाथवा॥
वस्त्रेणवाथरचितंमृदाविरचितंभवेत् ॥२३॥ तत्रसंवेष्टयवस्त्रेणसुगन्धेनसमन्विते॥धौतवस्त्रयुगेशुद्धेमृद्वासनसमन्विते ॥२४॥शीतोष्णरहितेपादचतुष्टय
समन्विते ॥ प्रावृत्तिच्छेदनोपेतेकृमिकीटविवर्जिते ॥ २५ ॥ धौतेनमृदुवस्त्रेणसर्वतोवेष्टयतंशिवम् ॥ विन्यस्यसञ्जिकामध्येप्रावृत्यचपुनर्विभुम् ॥
॥ २६ ॥ एषाहिसञ्जिकारामदेवस्याग्रेऽतिकीर्तिता॥तस्यचस्थापनंपाठोरहस्येचमहेशितुः ॥ २७ ॥ अथवाभित्तिमूलेस्यादेववेद्यामथापिवा ॥ सुर
क्षितेतथादेशेरक्षकंचनियोजयेत् ॥२८॥ प्राणादेरविनाभावंकुर्वीतनियमैःसह ॥ एतद्धिराजसंप्रोक्तंस्थापनंपरमात्मनः ॥२९॥ सात्त्विकंस्वसमीपस्थं

धारणंतामसंपुनः॥ धारणंगात्रसंस्पर्शमशेषदेहगोपनम् ॥१३०॥ मस्तकेधारणंमुख्यंब्रह्मणाचतथाकृतम् ॥ विन्यस्यमुकुटस्यान्तेधारणंशुभमुच्यते॥
॥३१॥ ललाटेधारणंशस्तंयथालक्ष्म्याधृतंशुभम् ॥ बाणेनचधृतंमूर्ध्निदक्षिणोरसिवापुनः ॥ ३२ ॥ कर्णेचहरकर्णेनमुनिनापरमर्षिणा ॥ विनिर्भिद्य
तथागात्रंलोहस्थानंप्रकल्प्यच ॥३३॥धारयन्तितथालिङ्गंराक्षसाःकेचिदुत्तमाः॥अनिकेतनमर्त्यानामशक्तानांशिरोधृतिः ॥३४॥ अधमाधममाख्यातं
नीविबन्धादिधारणम्॥तेषुतूच्छिष्टसंप्राप्तौमस्तकेधारणंभवेत् ॥३५॥ अधमाधमवृत्तीनांसदावैलिङ्गधारणम्॥पापिनामपिचाश्चर्यंयमलोकेनविद्यते ॥
॥ ३६ ॥ श्रीरामउवाच ॥ चित्रगुप्तेनलिखिताललाटेयालिपिर्दृढा॥तयातुलिप्यानियतंनरकंकथमन्यथा ॥ करोतिपूजनंशम्भोःपापंनाशयतेकथम् ॥
॥३७॥ शम्भुरुवाच॥पापंनाशयतेकृत्स्नमपिजन्मशतार्जितम् ॥ भर्त्सनात्सर्वपापानांस्मरणाच्चमहेशितुः ॥३८॥ भस्मेतिपदमाख्यातंतस्यधारणमुत्त
मम् ॥यथाविधिललाटेवैवह्निवीर्यप्रधारणात् ॥ ३९ ॥ नाशयेल्लिखितांयामीपटस्थामिवहव्यभुक् ॥ कर्णोपरिकृतंपापंनश्यान्मुखधारणे॥१४०॥
कण्ठेचधारणात्कण्ठभोगादिकृतपातकम् ॥ बाह्वोर्बाहुकृतंपापंवक्षसिमनसाकृतम् ॥ ४१ ॥ नाभ्यांशिश्नकृतंपापंपृष्ठेगुदकृतंतथा ॥ पार्श्वयोर्धारणा
द्रामपरस्त्र्यालिङ्गनादिजम् ॥ ४२ ॥ तद्भस्मधारणंशस्तंसर्वत्रैवत्रिपुण्ड्रकम् ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांत्र्यग्नीनांचधारणम् ॥ ४३ ॥ गुप्त्यैलोकत्रयाणांच
धारणंतेनवैकृतम् ॥ धृतंपञ्चदशस्थानेशुद्धंभस्माभिमन्त्रितम् ॥ ४४ ॥ कोष्ठयुग्मेबाहुयुग्मेकोष्ठोपरियुगेतथा ॥ धारणंसर्वदेहानांपूजायैधर्मसंमतम्॥
॥ ४५ ॥ भस्माशनाभस्मशय्याभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ भस्मस्नानाःसदापापैर्मुच्यन्तेनात्रसंशयः ॥ ४६ ॥ आदौब्राह्मणदीक्षायांत्रियायुषमिति
स्मृतम् ॥ प्रसवेचमनुष्याणांभूतावेशेऽपिरक्षकम् ॥४७॥ सर्पादिविषहान्यर्थंसर्वेषांसाधनंत्विदम् ॥ अपिवावैष्णवोमर्त्यअथवापीतरोजनः॥ ४८ ॥
भस्मस्नायीभस्मयुक्तःकर्मस्वधिकरोतिवै ॥ ४९ ॥ श्रीरामउवाच ॥ भस्ममाहात्म्यमादौमेभस्मायुष्यंहिकस्यवै॥कथंहिरक्षतेह्येतत्सर्वमेतद्वदस्वमे ॥
॥ १५० ॥ शम्भुरुवाच ॥ आयुष्यवर्द्धनेहेतुस्त्रिविधस्यापिदेहिनः ॥ पापघ्नंशीतमुष्णंचस्पर्शाच्छिवपदप्रदम् ॥५१॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिचेतिहासं
पुरातनम् ॥ आसीद्वासिष्ठवंश्यस्तुधनञ्जयइतिद्विजः ॥५२॥ तस्यभार्याशतंचासीद्रूपलावण्यसंयुतम् ॥ तासामेकातुसुषुवेशामाकाकरुणंमुने ॥५३॥
भार्याणांसङ्ख्ययारामसुताश्चासंस्तपस्विनः ॥ पित्राविभागस्तेषांचविषमःपरिकल्पितः ॥ ५४ ॥ भ्रातॄणांचतदाह्येववैरबन्धोमहानभूत् ॥ नैराणा
मेकजातीनांवैरंनियतमेवतु ॥५५॥ अथासौकरुणोगत्वाभवनाशिनिकातटे ॥ नानामुनिगणैःसार्द्धंनरसिंहदिदृक्षया॥५६॥ नृसिंहदर्शनार्थंतुब्राह्मणेन ॥ १४० ॥

१ 'अथवा देहगोपनम्' इ० पा० । २ 'ज्ञातित्वे चैकनाशित्वे' इ० पा० ।

तुकेनचित्॥उत्कृष्टफलजम्बीरमानीतंरूपगन्धवत् ॥५७॥करुणस्तुतदादायव्यजिघ्रत्फलमुत्तमम् ॥ तत्रस्थिताद्विजगणाःशापेनतमयोजयन् ॥५८॥
मक्षिकाभवपापात्मन्वर्षाणांशतमप्यतः॥शापावसानंभवितादधीचेनमहात्मना ॥५९॥ अथमक्षिकतांप्राप्तोभार्यामिदमभाषत॥मक्षिकात्वमहंप्राप्तोमां
शुभेपालयस्वभोः ॥१६०॥ इत्युक्त्वासतथाभूतोबभ्रामचततस्ततः॥अथैवंविधमाज्ञायज्ञातयःपापनिश्चयाः ॥६१॥तद्वधेयत्नमास्थायतैलमध्येह्यपात
यन्॥मृतंपतिमथादायदुःखितासाकृशोदरी ॥६२॥ तद्दुःखशमनार्थायप्राहदेवीत्वरुन्धती ॥ अमुंसञ्जीवयाम्यद्यभस्मनैवशुचिस्मिते ॥६३॥ अथाग्नि
होत्रजंभस्मअरुन्धत्यैन्यवेदयत् ॥ मृत्युञ्जयेणमन्त्रेणमृतजन्तौतथाक्षिपत् ॥ ६४ ॥ मन्दवायुंतथाचक्रेव्यजनेनशुचिस्मिता ॥ उदतिष्ठत्ततो
जन्तुर्भस्मनोऽस्यप्रभावतः ॥ ६५ ॥ ततोवर्षशतेपूर्णेज्ञातिरेकोह्यमारयत् ॥ मृतेभर्तरिसासाध्वीदुःखिताचशुचिस्मिता ॥ ६६ ॥ दधीचं
नामविप्रेन्द्रंमहामाहेश्वरंमुनिम् ॥ जगामशरणंसाध्वीप्राहविप्रस्तपोधनः ॥ ६७ ॥ त्रियायुषाविहीनंतुजमदग्निंतपोनिधिम् ॥ भस्मैवजीवयामास
कश्यपंचतथाविधम् ॥ ६८ ॥ देवानपितथाभूतान्मामप्येतादृशंपुरा ॥ तस्मात्तुभस्मनाजन्तुंजीवयामितवानघे ॥ ६९ ॥ इत्येवमुक्त्वा
भगवान्दधीचोमहेश्वरंवैशरणंजगाम ॥ भस्माभिमन्त्र्याथकरेगृहीत्वासञ्जीवयामासधवंसुसाध्व्याः ॥ १७० ॥ महेशस्यकरस्पर्शाद्विशापःकरुणो
ऽभवत् ॥ स्वरूपंचततोगत्वास्वमाश्रमपदंययौ ॥ ७१ ॥ दधीचमपिसासाध्वीगृहमानीयभोजने ॥ प्रार्थयामासविप्रर्षिंभुक्तवानथसद्विजः ॥ ७२ ॥
भुक्तवत्यथविप्रेन्द्रेकोटिशिष्याःसमागताः ॥ अथदेवाःसमायाताभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ नमस्कृत्यदधीचंतुपप्रच्छुःशिवकाङ्क्षया ॥ ७३ ॥
देवाऊचुः ॥ अस्माकंतुपुराज्ञानंनष्टमासीन्महामते ॥ गौतमस्यतुभार्यांवैदृष्ट्वाकामातुरावयम् ॥ ७४ ॥ तथाचधर्षितादेवीविवाहकृतमङ्गला ॥
तांवैकामयमानानांनष्टंज्ञानमभूच्चनः ॥ ७५ ॥ ततःसर्वेवयंभूतागतादुर्वाससंमुनिम् ॥ सउवाचाधुनासर्वमपनेष्यामिवोमलम् ॥ ७६ ॥ शत
रुद्रियमन्त्रेणमन्त्रितंशम्भुनास्वयम् ॥ ममापिदत्तंतेनैवब्रह्महत्यादिशान्तये ॥ ७७ ॥ इत्येवमुक्त्वादुर्वासादत्तवान्भस्मचोत्तमम् ॥ अथतद्वचना
त्सर्वेवयंविकृतचेतनाः॥७८॥ शतरुद्रियमन्त्रेणभस्मोद्धूलितविग्रहाः॥निर्धूतपातकाःसर्वेसंवृत्तास्तत्क्षणेनहि ॥७९॥ आश्चर्यमेतज्जानीमोभस्मसामर्थ्य
मीदृशम् ॥१८०॥ दधीचउवाच ॥शैवस्यभस्मनःशक्तिंसंक्षेपेणवदामिवः॥विस्तरेणनशक्येतवक्तुंवर्षशतैरपि ॥ ८१ ॥ अत्रवःकीर्तयिष्यामिपुरावृत्तं
तुदेवयोः ॥ हरिशङ्करयोःसर्वेब्रह्महत्यादिनाशनम ॥ ८२ ॥ पुराचैकार्णवेघोरेब्रह्मणःप्रलयेसति ॥ महाविष्णुस्तुभगवाञ्छेतेस्मप्रलयाम्भसि ॥ ८३ ॥

१ 'शिवकारणम्' इ० 'शिवमम्बिकाम्' इ० च पा० । २ 'न' इ० पा० ।

तस्यपार्श्वद्वयंप्राप्यब्रह्माण्डानांशतद्वयम्॥विंशतिःपादयोःपार्श्वेविंशतिर्मस्तकान्तरे ॥८४॥ नासामौक्तिकभावेनब्रह्माण्डमदधात्प्रभुः॥तन्नाभिमण्डले
केचिल्लोमशाद्यामुनीश्वराः ॥ ८५ ॥ तपस्तपन्तःसुमहदीश्वरंपर्युपासते ॥ अथविष्णुर्महातेजाश्चिन्तामापससिसृक्षया ॥ ८६ ॥ ध्यानयोगपरोभूत्वा
नकिञ्चित्पर्यपश्यत ॥ अथदुःखेनमहतारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥८७ ॥ एतस्मिन्नन्तरेदीप्तिःकाचिल्लोकविलक्षणा ॥ दृष्ट्वाचहरिणाभीत्यालोचनेचनिमी
लिते ॥८८॥ आगम्यमानोगोक्षीरसमतेजाःसगात्रवान् ॥ संग्रथ्यकोटिब्रह्माण्डदामयुग्मंकरद्वये ॥८९॥ दधानमुरसाधामकोटिब्रह्माण्डकल्पितम् ॥
ब्रह्माण्डमेकंनिपतदुत्पतच्चकरद्वये ॥ १९० ॥ सर्वाभरणसंयुक्तंतथाभूतंतमव्ययम् ॥ विष्णुस्तुष्टावचादृष्ट्वादर्शनायचतस्यवै ॥ ९१ ॥
विष्णुरुवाच ॥ नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेशाश्वताव्यय ॥ नजानेऽहंभवन्तंभोस्त्वंचवेत्सिनमोनमः ॥ ९२ ॥ जानामिनचतेभावंदुर्निरीक्ष्याचतेद्युतिः ॥
माणिक्यकुण्डलंहेमदामजालविभूषितम् ॥ ९३ ॥ रत्नाङ्गुलीयंसुभगंबाहुकोष्ठविभूषणम् ॥ तनुरक्तोत्तमाकीर्णदीप्तायतविलोचनम् ॥ ९४ ॥
बाणलोचनसङ्काशंभाललोचनमव्ययम् ॥ कन्दर्पकार्मुकभ्रान्तिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥ ९५ ॥ स्निग्धाधोन्नतचार्वङ्गनासमच्छकपोलकम् ॥ मन्द
स्मितंप्रसन्नास्यंविभुंबालेन्दुदर्शनम् ॥ ९६ ॥ विज्ञानरक्तवसनंवेदकल्पितभूषणम् ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोऽस्मिचक्षुर्मेदीयतांविभो ॥ ९७ ॥ दीनान्ध
कृपणाज्ञाननष्टस्यशरणंभव ॥ अथदिव्यंददौचक्षुःस्वात्मदर्शनशक्तिमत् ॥ ९८ ॥ अथदृष्ट्वाहरिःशम्भुंत्रिनेत्रंपुरतःस्थितम् ॥ कोभवानित्यु
वाचाथनजानेत्वांमहायशाः ॥ प्रणामंकेवलंकर्तुंशक्तोऽस्मिनहिवेदितुम् ॥ ९९ ॥ सदाशिवउवाच ॥ तवज्ञानंप्रदास्यामिकुरुस्नानंचवारुणम्॥
भस्मस्नानंततःपश्चात्ततोज्ञानंवदाम्यहम् ॥ २०० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मत्स्नानयोग्यंसलिलंनचतिष्ठतिकुत्रचित् ॥ इत्युक्तोऽथनिषण्णस्तु
ब्राह्माण्डासक्तविग्रहः ॥ १ ॥ ऊरुदघ्नजलेस्नातुंनयोग्यमभवद्धरेः ॥ शम्भुर्जहासस्नानायजलमत्यधिकंत्वहो ॥ २ ॥ दधीचउवाच ॥ अथ
देवःशिवोविष्णुंभालाक्षेणव्यलोकयत ॥ विलीनसूक्ष्मावयवंवामाक्षेणव्यलोकयत ॥ ३ ॥ ततःसूक्ष्मतनुर्विष्णुःशीतदेहश्चशम्भुना ॥ उक्तश्च
स्नाहिभोविष्णोह्रदएषविकल्पितः ॥ ४ ॥ ततोह्रदेहरिःस्नातुंहराङ्केकल्पितेतदा ॥ प्रवेष्टुंनशशाकाथगम्भीरेतद्ध्रदस्यतु ॥ ५ ॥ हरिराहचनो
पन्थाह्रदस्यास्यप्रवेशने ॥ मार्गोमेदीयतांदेवतमथोशम्भुरब्रवीत् ॥ ६ ॥ कोटियोजनगम्भीरंजलमेतन्महत्पुरा ॥ निविष्टस्यैवभवतऊरुदघ्नं
जलंविभो ॥ ७ ॥ इदानींतिष्ठतश्चापिनप्रवेशोह्रदेकथम् ॥ अष्टाङ्गुलप्रमाणोऽयमूरुस्तस्मिन्ह्रदेचमे ॥ ८ ॥ पश्यामिप्रविशत्वंचपादस्पर्शं

१ 'ददामि ते' इ०पा०।

ददामिते ॥ वाक्यमेकंतुसोपानंवेदंमद्वाक्यनिस्सृतम् ॥ ९ ॥ हरिरुवाच ॥ शब्दारोहणसामर्थ्यंकस्यापीहनविद्यते ॥ मूर्तस्यरोहणंशक्यं
ग्रहणंवाकथंश्रुतेः ॥ २१० ॥ शम्भुरुवाच ॥ पुंसःशक्तिर्नवस्तूनांधारणारोहणादिषु ॥ गृहाणेमंमहावेदंजग्राहहरिरप्यथ ॥ ११ ॥ नम्रकरश्चा
शक्तोर्हिपतन्निवजनार्दनः ॥ नचशक्यंमयाधर्तुमितिप्राहशिवंहरिः ॥ १२ ॥ शिवःप्रहस्यनिपतीपात्यतेवमहाह्रदे ॥ तत्सोपानमथारुह्य
स्नातुमर्हसिकेशव ॥ १३ ॥ दधीचउवाच ॥ वेदेसोपानभूतेहिऊरुदघ्नोपलब्धिनि ॥ तत्रस्नात्वासविधिनाबहिरुत्तीर्यचोक्तवान् ॥ १४ ॥
स्नातोऽस्मिंकिमतःकार्यंशम्भुराहहरिंततः॥ध्यायसेहृदयेकिंत्वंनचकिञ्चिद्ददस्वमे ॥१५॥ हरिर्नकिञ्चिदित्याहतमथोशम्भुरुक्तवान् ॥ भस्मस्नानेन
संशुद्धोवेत्स्यसेपरमंशुभम् ॥ १६ ॥ दीक्षितस्यहितच्छस्तंतद्रक्षांकरवाण्यहम् ॥ १७ ॥ दधीचउवाच ॥ स्ववक्षःस्थितभस्मैकंनखेनादायशङ्करः ॥
प्रणवेनाभिमन्त्र्याथगायत्र्याब्रह्मभूतया ॥ १८ ॥ अङ्गुलिभ्यामुपादायशिवःपञ्चाक्षरेणवै ॥ हरिमस्तकगात्रेषुसर्वेष्वपिसमाक्षिपत् ॥ १९ ॥
शान्तदृष्ट्यानिरीक्ष्याथजीवेत्याहहरिंहरः ॥ ध्यायस्वकिंतेहृदयेसचध्यानपरोऽभवत् ॥ २२० ॥ अपश्यद्धृदयेदीपंदीर्घाकारमतिप्रभम् ॥ हरिराह
शिवंसाक्षाद्दीपोदृष्टोमयेतिच ॥ २१ ॥ शिवःप्राहनतेज्ञानंपरिपक्वमथोहरे ॥ भस्मभक्षयतेज्ञानंसमग्रंसम्भविष्यति ॥ २२ ॥ हरिरुवाच ॥
भक्षयिष्येशुभंभस्मस्नातोऽहंभस्मनापुरा ॥ दृष्ट्वेश्वरंभक्तिगम्यंभस्माभक्षयदच्युतः ॥ २३ ॥ तत्राश्चर्यमतीवासीत्पक्वबिम्बसमद्युतिः ॥ वासुदेवः
शुद्धमुक्ताफलवर्णोऽभवत्क्षणात् ॥ २४ ॥ ततःप्रभृतिशुक्लोऽसौवासुदेवःप्रसन्नवान् ॥ पुनर्ध्यानपरोभूत्वादीपमध्येचपूरुषम् ॥ २५ ॥ शुद्ध
स्फटिकसङ्काशंत्रिनेत्रंद्विभुजंशिवम् ॥ वरदंदक्षिणेहस्तेवामेचाभयदंविभुम् ॥ २६ ॥ पञ्चवर्षीयवपुषंशरच्चन्द्रयुतद्युतिम् ॥ माणिक्यकुण्डलंहेमदाम
जालविभूषितम् ॥ २७ ॥ रत्नाङ्गुलीयसुभगंबाहुकोष्ठसुभूषणम् ॥ तनुरक्तोष्ठमाकर्णदीर्घायतविलोचनम् ॥ २८ ॥ बाणलोचनसङ्काशंभाललोचन
मव्ययम् ॥ कन्दर्पकार्मुकभ्रान्तिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥२९॥ स्निग्धोन्नतसुचावर्ङ्गनासमच्छकपोलकम् ॥ मन्दस्मितंप्रसन्नास्यंबालेन्दुदर्शनंविभुम् ॥
॥ २३० ॥ विज्ञानरक्तवसनंवेदकल्पितनूपुरम् ॥ वामाङ्गुलीयमध्यस्थमणिप्रणवमव्ययम् ॥३१॥ दृष्टवानथतंविष्णुःकृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ अथाह
शम्भुर्भोविष्णोहृदिदृष्टंत्वयाकिमु ॥ ३२ ॥ हरिराहपुरादृष्टःपुरुषःशान्तविग्रहः ॥ इत्युदीर्यमहाविष्णुःशिवपादेपपातह ॥ ३३ ॥ हरिरुवाच ॥
नशक्तिंभस्मनोजानेप्रभावंवाकुतस्तव ॥ नमस्तेऽस्तुनमस्तेऽस्तुत्वामेवशरणंगतः ॥३४॥ सदाशिवउवाच ॥ वरंवृणुमहाभागमनसायंत्वमिच्छसि ॥
शिववाचमथाकर्ण्यहरिर्वव्रेवरोत्तमम् ॥ ३५ ॥ हरिरुवाच ॥ त्वत्पादयुगलेशम्भोभक्तिरस्तुसदामम ॥ अथदत्त्वावरंशम्भुरिदमाहवचोहरिम् ॥

भस्मधारणसम्पन्नोममभक्तोभविष्यसि ॥ ३६ ॥ दधीचउवाच ॥ इत्थमुक्तंमहाज्ञानंभस्मसम्भवमादितः ॥ तस्माद्यूयंसुराःसर्वेधारयध्वंतदादरात॥
॥ ३७ ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनादेवाश्चासंस्तदस्त्विति ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥३८॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयात्यसौशाङ्करंपदम् ॥
॥ २३९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेभस्ममाहात्म्येपञ्चोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ आयुष्यवर्द्ध
नंभस्माशनंदृष्टंमहामुने ॥ परलोकगतिंदातुंशक्तमेतंवदस्वमे ॥ १ ॥ दधीचउवाच ॥ अत्रतेकथयिष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ चित्रगुप्तयमाभ्यां
चयद्विख्यातंबभूवह ॥ २ ॥ मिथिलायांपुराकश्चिच्छुनःपर्यटतेक्षुधा ॥ पुराजन्मशतात्पूर्वंब्राह्मणःपापनिश्चयः ॥ ३ ॥ पूर्वेवयसिवेदाढ्यःशास्त्राढ्यश्च
सुबुद्धिमान् ॥ सस्नातुंजाह्नवींगत्वास्नानंकृत्वापितॄनपि ॥ ४ ॥ देवानृषीन्समभ्यर्च्ययययौप्रान्तलिकापुरम्[२] ॥ प्रतिश्रयमथोचक्रेब्राह्मणस्यनिवेशने ॥
॥ ५ ॥ तत्रैकाक्षत्रियसुतायौवनस्थाहतप्रिया ॥ अष्टराज्याचषट्कोटिनिष्कद्रव्येणसंयुता ॥ ६ ॥ भुक्त्वाथशयितंविप्रंसर्वावयवसुन्दरम् ॥ रात्रौ
चन्द्रोदयेशुद्धेज्योत्स्नाहसितदिङ्मुखे ॥ ७ ॥ ब्राह्मणाभ्याशमागत्यतमुदीक्ष्येदमब्रवीत् ॥ कुतस्त्वमागतोविप्रकंवादेशंगमिष्यसि ॥ ८ ॥ ब्राह्मण
उवाच ॥ अकालचर्यासर्वेषांशङ्कामुत्पादयेद्ध्रुवम् ॥ वयःस्थयोर्मिथोवादोरहस्येदास्यमन्दिरे ॥९ ॥ क्षत्रियोवाच ॥ कथाप्रसङ्गेयात्रायांतीर्थेदेशादि
विप्लवे ॥ दुर्भिक्षेग्रामदहनेरहोवादोनदूषितः ॥ १० ॥ प्रतिश्रयस्तुमद्गेहेभवतैवपुराकृतः ॥ मद्गेहवासिनीचाहंनशङ्कात्विहकस्यचित् ॥११॥ ब्राह्मण
उवाच ॥ तूष्णींभावोमयाकार्योगच्छत्वंशीघ्रमग्रतः ॥ इत्युक्ताब्राह्मणेनासौमनसेदमचिन्तयत् ॥ १२ ॥ अनेनसङ्गमोमह्यंयथाभूयात्तथाविधि ॥
रोदनंतुकरिष्यामितथायास्यतिसान्त्वितुम् ॥ १३ ॥ मांचसान्त्वयितुंप्राप्तोमांसमुत्थापयिष्यति ॥ अहमुत्तिष्ठमानैवदोर्लताकण्ठसङ्गिनी ॥ १४ ॥
कुचयुग्मेनतद्गात्रंस्पर्शयन्तीविमूर्च्छिता ॥ गतभानांहिमांदृष्ट्वानिषण्णास्वयमेवसः ॥१५॥ उत्सङ्गेमामकंदेहंनिधास्यतिद्विजाग्रणीः ॥अचेतनेववसन
मपास्यरुदतीवच ॥ १६ ॥ सुस्निग्धंरोमरहितंपक्वाश्वत्थदलाकृति ॥ दर्शयिष्यामितत्स्थानंकामगेहंसुगन्धिच ॥ १७ ॥ मय्येवविलुठन्त्याङ्गे
तस्यवस्त्रमपास्यते ॥ विलुप्यमानसंतस्यकरिष्येस्ववशंद्विजम् ॥१८॥ अदृष्टौयादृशंचित्तंदृष्टौनैतादृशंभवेत् ॥दर्शनेयादृशंचित्तंसंलापेनैवतादृशं ॥
॥ १९ ॥ संलापेयादृशंचित्तंहास्योक्तौनैवतादृशम् ॥ हास्योक्तौयादृशंचित्तंस्पर्शनेनैवतादृशम् ॥ २० ॥ स्पर्शनेयादृशंचित्तंयोनिदृष्टौनतादृशम् ॥
तद्दृष्टौयादृशंचित्तंयोनिस्पर्शेनतादृशम् ॥ २१ ॥ बाहुमूलकुचद्वन्द्वस्वयोनिस्पर्शदर्शनात् ॥ कस्यनस्खलतेचेतोरेतःस्कन्नंचनोभवत् ॥

१ करुणब्राह्मणपत्नीयम्। २ 'मातङ्लिकापुरम्' इ० पा०।

॥ २२ ॥ दधीचउवाच ॥ इतिसञ्चिन्त्यमनसाक्षत्रियागृहमभ्यगात् ॥ स्वगृहद्वारमासाद्यमन्दंमन्दंरुरोदवै ॥ २३ ॥ चिरंकालंचरुदितंब्राह्मणः
करुणानिधिः ॥ २४ ॥ स्त्रीबालवृद्धातुरराजयोगिनांविषाग्नितोयाद्रिनिपातनादिना ॥ दुःखस्यचैवोद्धरणंप्रशस्यतेकूपस्यखानेनसमंवदन्ति ॥
॥ २५ ॥ इत्थंविचार्यविप्रोऽसौशुचिर्भूतःप्रसन्नधीः ॥ तस्याःसमीपमगमत्तामुवाचततोद्विजः ॥ २६ ॥ अलंशोकेनमहताइहामुत्रविरोधिना ॥
शरीरशोषणंह्येतच्चित्तविध्वंसनंतथा ॥ २७ ॥ त्यजशोकमिमंबालेनचार्थःशोचितेनवै ॥ शोकस्यकारणंकिंवायेनेत्थंरुद्यतेत्वया ॥ २८ ॥ दधीच
उवाच ॥ एवमुक्ताद्विजेनाथनसाकिञ्चिदुवाचह ॥ मूर्च्छितेवापतद्भूमौतमद्राक्षीववीक्षते ॥ २९ ॥ तामथोत्थापयामासब्राह्मणःपरमार्थवित् ॥ उत्थितो
तथापितातेननिपपातपुनःपुनः ॥ ३० ॥ पतितांपतितांविप्रोनिषद्योत्थाप्यतांपुनः ॥ अङ्कमारोपयामासप्रममार्जविलोचने ॥ ३१ ॥ अथसामूर्च्छि
तेवाशुवसनंपरिमुच्यतम् ॥ दर्शयन्तीस्तनौगुह्यंबाहुमूलेविलोचने ॥ ३२ ॥ आलम्ब्यकण्ठेबाहुभ्यांस्तनाभ्यामस्पृशद्द्विजम् ॥ चन्द्रातपश्चविशदो
मन्दमारुतसम्भवः ॥ ३३ ॥ अथचिन्तापरोविप्रोनैवकार्यमिदंमम ॥ पितुर्वामातुरुचितंपत्युर्वाथगुरोस्तथा ॥ ३४ ॥ असंबुद्धस्यमेसर्वंविपरीतं
विभातिवै ॥ अथकामःसमायातोरहस्येस्थितयोस्तयोः ॥ ३५ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्विजंकामोदुरात्मवान् ॥ स्मरबाणातुरोविप्रश्चिन्तयामास
कामुकः ॥ ३६ ॥ इयंसुचारुसर्वाङ्गीकामिनीवप्रदृश्यते ॥ नोचेद्योनिमुखेह्यस्याःकथंरोमाञ्चसम्भवः ॥ ३७॥ तदेतस्याःकुचस्पर्शात्सर्वंव्यक्तंभवि
ष्यति ॥ इतिसञ्चिन्त्यमनसाकुचौयोनिंद्विजोऽस्पृशत् ॥३८॥ सापिमूर्च्छितरूपेवमन्दस्मितमुखाभवत् ॥ आलिलिङ्गद्विजंगाढमाननंचचुचुम्बह ॥
॥ ३९ ॥ तयोरथसमायोगोवर्षाणांशतमप्यभूत् ॥ गतेवर्षशतेपश्चादेकस्मिन्दिवसेद्विजः ॥ ४० ॥ स्नातुंययौनदींप्रातःसापिविप्रप्रसङ्गतः ॥
स्नानंतत्रतथाचक्रेपुराणंश्रुतवानथ ॥ ४१ ॥ कौर्मंसमस्तपापानांनाशनंशिवभक्तिदम् ॥ इदंचपद्यंशुश्रावपुराणज्ञेनभाषितम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्महा
मद्यपःस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः॥कौर्मंपुराणंश्रुत्वैवमुच्यतेपातकात्ततः ॥४३॥श्रुत्वैतद्वचनंविप्रःपौराणिकमभाषत॥मयाकृतानांपापानांनचसङ्ख्यास्ति
काचन ॥ अशेषपापसन्दोहनाशनंतदिहोच्यताम् ॥ ४४ ॥ पौराणिकउवाच ॥ आराधयस्वदेवेशंशङ्करंत्रिदशेश्वरम् ॥ तस्यसम्पूजनाद्विप्र
सर्वंपापंविनश्यति ॥ ४५ ॥ पापमेवतमःप्रोक्तंज्ञानदीपेननश्यति ॥ अथवापूजयाविप्रसमस्ताघविनाशनम् ॥ ४६ ॥ ज्ञानपूजाविहीनानांनरके
पतनंध्रुवम् ॥ ४७ ॥ दधीचउवाच ॥ अथद्विजोह्यभिगतःशिवालयमनुत्तमम् ॥ द्रोणपुष्पसहस्रेणपूजयामासशङ्करम् ॥ ४८ ॥ गृहंजगामचततो

१ 'उत्थापितापि तेनासौ' इ० पा०। २ 'ध्रुवं नापांशुनिर्गमः' इ० पा०।

भोजनंकृतवानथ ॥ विहायक्षत्रियांविप्रोजगामेष्टांभुवंततः ॥ ४९ ॥ हविष्यमन्नमादायभुक्त्यशक्तेःशिवालयम् ॥ गत्वादीपस्थिताज्येनभोजनं
कृतवान्बहिः ॥ अथमृत्युवशंप्राप्तोयमलोकंजगामवै ॥५०॥ यमउवाच ॥ त्वयाकृतानांपापानांकेषांचिन्नाशनंपुरा ॥ त्वयैकदिवसेपूजाशङ्करस्ययतः
कृता ॥ ५१ ॥ तवपापसहस्रंचप्रनष्टंभवतोद्विज ॥ स्थितानामपिपापानांफलंनरकपातनम् ॥ ५२ ॥ वर्षकोटिद्वयंविप्रश्वानजन्मशतंपुनः ॥ शिव
दीपाज्यहरणात्फलंनरकसेवनम् ॥५३॥ नरकेचस्थितिस्तस्यशतवर्षंसुभीषणम् ॥ कुम्भीपाकेचकाष्ठत्वंभस्मभूत्वापुनःपुनः ॥ ५४ ॥ वर्षाणांदशकं
त्वेवंकृमिभुक्तिःपरंदश ॥ पुनश्चदीपवर्तित्वंवर्षाणांचतथादश ॥ ५५ ॥ श्लेष्मामेध्यपुरीषेषुमूत्ररेतोह्रदेषुच ॥ उन्मज्ज्यचनिमज्ज्याथश्लेष्मविण्मल
भोजनम् ॥ ५६ ॥ ततोनरकशेषेणश्वानजन्मशतंपरम् ॥ यमवाक्यमितिश्रुत्वाब्राह्मणोनिपपातच ॥ ५७ ॥ अथतस्यप्रियाभार्यापतिचिन्तापरा
भवत् ॥ एतस्मिन्नन्तरेतस्याःसमीपंनारदोऽभ्यगात् ॥ ५८ ॥ नारदस्यपपातासौपादयोरतिदुःखिता ॥ तामुत्थाप्यमुनिःशुद्धांगतायुषमभाषत ॥
॥ ५९॥ अयिमुग्धेविशालाक्षिभर्तारंगन्तुमर्हसि ॥ भर्तातेहिविशालाक्षिमृतोबन्धुविवर्जितः ॥६०॥ नरोदितव्यंतेभद्रेज्वलनंप्रविशस्वभोः ॥ ६१ ॥
ब्राह्मण्युवाच ॥ अशक्यंयदिवाशक्यंमयागन्तुंमुनेवद ॥ अग्निप्रवेशकालोवैव्यतीतोनभवेद्यथा ॥ ६२ ॥ नारदउवाच ॥ योजनानांशतंत्वेकमितः
स्थानात्पुरंहितत् ॥ श्वोदाहःकिलविप्रस्यभवितागन्तुमर्हसि ॥ ६३ ॥ अव्ययोवाच ॥ दूरस्थितंकायनाथंगन्तुमर्हामिहेमुने ॥ तद्वचस्तुसमाकर्ण्य
नारदस्तामभाषत ॥ ६४ ॥ विपञ्चीनालसंस्थात्वंभवगच्छाम्यहंक्षणात् ॥ इत्युदीर्यतदागत्वात्वरांचक्रेगतंचतत् ॥ ६५ ॥ देशंनष्टद्विज
स्थानंतामुवाचाव्ययांमुनिः ॥ रोदनंनेहकर्तव्यंयदितत्राग्निमेष्यसि ॥ ६६ ॥ पापंयदिकृतंभद्रेपरपूरुषसेवनम् ॥ एतद्विशुद्धयेपुत्रिप्रायश्चित्तं
समाचर ॥ ६७ ॥ तवोपपातकव्रातनाशोवह्निप्रवेशनात् ॥ नान्यत्पश्यामिनारीणांसर्वपापोपशान्तये ॥ अग्निप्रवेशंमुक्त्वैकंप्रायश्चित्तंजगत्रये ॥
॥ ६८ ॥ दधीचउवाच ॥ अथनारदवाक्येननोदितासावचोऽब्रवीत ॥ अग्निप्रवेशेनारीणांकिंकर्तव्यंमहामुने ॥ ६९ ॥ नारदउवाच ॥ स्नानंमङ्गल
संस्कारोभूषणाञ्जनधारणम् ॥ गन्धपुष्पंतथाधूपंहरिद्राक्षतधारणम् ॥७०॥ मङ्गलंचतथासूत्रंपादालक्तकमेवच ॥ शक्त्यादानंप्रियोक्तिश्चप्रसन्नास्यत्व
मेवच ॥ ७१ ॥ नानामङ्गलवाद्यानांश्रवणंगीतकस्यच ॥ व्यभिचारकृतेपापेतत्पापस्यप्रशान्तये ॥ ७२ ॥ अतीतंपातकंपृष्ट्वाप्रायश्चित्तंतदीरि ॥ १४३ ॥
तम् ॥ कुर्यादथस्वकांभूषांविप्रायप्रतिपादयेत ॥ ७३ ॥ भूषाभावेस्वकीयेनप्रायश्चित्तंतुकारयेत् ॥ नान्यथातस्यपापस्यनाशनंवेतिकुत्रचित
॥ ७४ ॥ अव्ययोवाच ॥ सर्वमेतत्करिष्यामिहरिद्रामेनविद्यते ॥ भूषणंकिमुतब्रह्मन्सर्वमेतत्प्रदीयताम् ॥ ७५ ॥ नारदउवाच ॥ नह्यस्ति

किञ्चित्सौभाग्यद्रव्यमन्यत्त्वपेक्षया ॥ ७६ ॥ दधीचउवाच ॥ अथक्षणेनाभ्यगमत्कैलासंशिवमन्दिरम् ॥ गिरिजामथदृष्ट्वासौप्रणिपत्येदमब्रवीत् ॥
हरिद्रादीयतांमातर्भूषणानिचसूत्रकम् ॥ ७७ ॥ पार्वत्युवाच ॥ विधवायैमयाकिञ्चिद्भूषणंदीयतांकथम् ॥ मयादत्तेहितस्मिन्वैवैधव्यंनोपपद्यते॥७८॥
नारदउवाच ॥ मातर्नविधवायावद्धवाङ्गंवर्ततेस्त्रियः ॥ आदाहात्सूतकंनास्तितिष्ठत्सौभाग्यमुत्तमम् ॥ ७९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ नचान्यदेहोमद्भूषां
हरिद्रांधर्तुमर्हति ॥ भूषणादौमयादत्तेचिरंजीवितमिष्यते ॥ ८० ॥ दीयतेहिजयन्त्यैवसर्वमेतत्त्वयोदितम् ॥ जयन्तींसजगामाथतयादत्तमथा
हरत् ॥ ८१ ॥ स्नाताया अव्ययायैतुहरिद्रांदत्तवान्मुनिः ॥ ततःससूक्ष्मवसनभूषणानिमुनिर्ददौ ॥ ८२ ॥ आहचैनांतवान्तेष्टिंकःकरोतिनियुङ्क्ष्व
तम् ॥ ८३ ॥ अव्ययोवाच ॥ त्वमेवमेसमस्तानांक्रियाणांकारणंमुने ॥ पितासिसर्वंकुर्वद्यनमस्तेमुनिसत्तम ॥ ८४ ॥ दधीचउवाच ॥ अथतं
ब्राह्मणंदग्ध्वानारदस्तामुवाचह ॥ अव्ययेगच्छदहनंप्रविशत्वंयदीच्छसि ॥ ८५ ॥ अथसाभूषितासाध्वीत्रिःप्रदक्षिणपूर्वकम् ॥ नारदंतुनमस्कृत्यसा
गौर्यामर्पयन्मनः ॥ ८६ ॥ सुसूक्ष्मंमङ्गलंसूत्रंहरिद्रामक्षतांस्तथा ॥ कुसुमानिचवासांसिकस्तूरीचन्दनंतथा ॥ ८७ ॥ सौवर्णकङ्कतिकांचफलानि
विविधानिच ॥ स्वदक्षिणादिवस्त्रान्तंस्पर्शयित्वापृथक्पृथक् ॥ ८८ ॥ पार्वतीप्रीतिकामासापुरन्ध्रीभ्योऽखिलंददौ ॥ ज्वालामालाभिराकाशंदहन्त
मिवचानलम् ॥ ८९ ॥ त्रिःप्रदक्षिणमागत्यस्थित्वाग्नेःपुरतःसती ॥ इदंप्राहतदावाक्यंप्राञ्जलिःप्रहसन्मुखी ॥९०॥ अव्ययोवाच ॥ इन्द्रादयोदिशां
पालामातर्मेदिनिभास्कर ॥ धर्मादयःसुराःसर्वेशृणुध्वंममभाषितम् ॥ ९१ ॥ पाणिपीडनमारभ्यचैतदन्तमहर्निशम् ॥ वाङ्मनःकर्मभिर्भर्तासेवितो
यदिभक्तितः ॥ ९२ ॥ व्यभिचारोयथानस्यादवस्थात्रितयेमम ॥ तेनसत्येनमेपत्यासार्द्धंयानंप्रयच्छत ॥ ९३ ॥ इत्युक्त्वाथस्वहस्ताग्रपुष्पकंद्रुत
माक्षिपत् ॥ प्रविष्टाज्वलनंदीप्तमथापश्यद्विमानकम् ॥ ९४ ॥ सूर्येणसममुत्कृष्टमप्सरोगीतशोभितम् ॥ आरुरोहविमानंसाभर्त्रासाकंदिवंययौ ॥
॥ ९५ ॥ यमःप्राहाथसम्पूज्यवनितांतांपतिव्रताम् ॥ अक्षयःस्वर्गएवेहनचपापंतवास्तिवै ॥ ९६ ॥ कोटिद्वयसमास्तत्रनरकेहन्तपातकम् ॥ मृष्टमेव
नसन्देहःकिंतुपातकमेवच ॥ ९७ ॥ एकंशिवस्यदीपाज्यभक्षणेनसमार्जितम् ॥ तवापिनरकेपातःश्वानजन्मशतंभवेत् ॥ ९८ ॥ अव्ययोवाच ॥
अग्निप्रवेशशुद्धानांपुनश्चनरकःकथम् ॥ अग्निप्रवेशात्सर्वेषांपापानांनाशनंभवेत् ॥ ९९ ॥ यमउवाच ॥ शिवद्रव्यापहारस्यपातकंनैवनश्यति ॥
इत्थमाहपुराशम्भुरन्येषांनाशनंभवेत् ॥ १०० ॥ अथसश्वानतामाप्यशताब्दंस्यात्ततःपरम् ॥ दधीचमन्दिरंप्राप्तोमृत्योरास्यगतोहिसः ॥ १ ॥

१ 'पुष्पकन्दुकमाक्षिपत्' इ० पा०।

तस्य भित्तिसमीपेतु भस्मास्तेह्यभिमन्त्रितम् ॥ भस्मनिश्वापपाताथममारचगतोयमम् ॥ २ ॥ यमःसम्पूज्यावनतोभवान्पुण्यतमोमुनिः ॥
मद्गेहेभवतःस्थानंनयोग्यंगम्यतांबहिः ॥ ३ ॥ अथगत्वाबहिस्तस्थौसारमेयोयमोदितः ॥ सन्तापावस्थितंतंचनारदोदृष्टवानमुम् ॥ ४ ॥
पप्रच्छचकिमर्थंत्वमिहतिष्ठसिदीतिमान् ॥ शिवभस्मस्थितमृतंशैवंजानेमहामते ॥ ५ ॥ शैवानांपापिनांचापिसाहसेनत्वतुत्यजाम् ॥
यमलोकोनचास्तीतिशिवाज्ञाशिवनोदिता ॥ ६ ॥ दधीचउवाच ॥ इत्थमाभाष्यतंश्वानंकैलासमगमन्मुनिः ॥ दण्डवत्प्रणिपत्येशं
व्यज्ञापयदथोहरम् ॥ ७ ॥ देवकश्चिद्यमपुराद्बहिरास्तेसकुक्कुरः ॥ भस्मन्येवमृतस्तद्वद्भवलोकंसचार्हति ॥ ८ ॥ अथमुख्यगणाविष्टो
वीरभद्रःशिवेरितः ॥ आनयामासतंश्वानंदिव्यरूपधरंतदा ॥ ९ ॥ महेशपादप्रणतंदेवायाथव्यजिज्ञपत ॥ आहमाहेश्वरोदेवंगणमेनं
कुरुष्वमे ॥ ११० ॥ तथेतिचशिवःप्राहगणःश्वानमुखोऽभवत् ॥ ११ ॥ दधीचउवाच ॥ अतुलंभस्ममाहात्म्यंमयोक्तंतेशुचि
स्मिते ॥ इतःपरंहिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिसुव्रते ॥ ११२ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येषडुत्तरशत
तमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ कश्यपंजमदग्निंचदेवानांचपुराकथम् ॥ ररक्षभस्मतद्ब्रह्मन्समाचक्ष्वमुनेमम ॥ १ ॥ दधीचउवाच ॥
कश्यपादियुतादेवाःपूर्वमभ्यागमन्गिरिम् ॥ शोकरंनामविख्यातंगिरिमध्येसुशोभनम् ॥२॥ नानाविहङ्गसङ्कीर्णंनानामुनिगणाश्रयम् ॥ वासुदेवाश्रयं
रम्यमप्सरोगणसेवितम् ॥ ३ ॥ विचित्रवृक्षसंवीतंसर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलम् ॥ तथाविधंप्रविश्यैतंगिरिंवयमथापरे ॥ ४ ॥ स्तुवन्तःकेशवं
तत्रगताःस्मगिरिशेश्वरम् ॥ दृष्ट्वातत्रमहाज्वालांप्रविष्टाश्चवयंचताम् ॥ ५ ॥ मामेकंतुतिरस्कृत्यह्यदहद्देवतामुनीन् ॥ मांददाहततःपश्चाद्भस्मीभूतावयं
शुभे ॥ ६ ॥ अस्मानेतादृशान्दृष्ट्वावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ केनापिकारणेनासौगतवान्पर्वतंचतम् ॥ ७ ॥ भस्मोद्धूलितसर्वाङ्गोमस्तकस्थशिवः
शुचिः ॥ एकाकीनिःस्पृहःशान्तोहाहाशब्दमथाशृणोत् ॥ ८ ॥ अथचिन्तापरश्चासीन्म्रियमाणशवध्वनिः ॥ शवानामिवगन्धश्चदृश्यतेत
न्निरीक्षणे ॥ ९ ॥ इतिनिश्चित्यमनसाजगामाग्निमतिप्रभम् ॥ सवह्निर्वीरभद्रंचदग्धुमारब्धवानथ ॥१०॥ तृणाग्निरिवशान्तोऽभूदासाद्यसलिलंयथा ॥
ततोऽपरांमहाज्वालांवीरभद्रस्तुदृष्टवान् ॥ ११ ॥ खेगच्छन्तींमहाकालोज्वालांनिपतितामपि ॥ मनसाचिन्तयच्चापिवीरभद्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥
सर्वेषांनाशिनीज्वालाप्राणिनांशतकोटिशः ॥ तत्सर्वंरक्षणार्थंहिपिपासुश्चाप्यहंत्विमाम् ॥१३ ॥ प्राश्नामिमहतींज्वालांसलिलंतृषितोयथा ॥ एतस्मि

१ 'शौकटम्' इ० पा०।

न्नन्तरेवीरंवागाहचाशरीरिणी ॥ १४ ॥ भारत्युवाच ॥ वीरमासाहसंकार्षीःकतृपाकाशुशुक्षणिः ॥ तृषितानांजलेनार्थोविपरीतोवनाग्निना ॥ १५ ॥
निकामंयोजनशिराःप्रनष्टोराक्षसेश्वरः ॥ शतयोजनवक्रश्चशतबाहुस्तथापरः ॥ १६ ॥ अगस्त्यश्चमहाभागोनिःशेषंपीतसागरः ॥ एतानन्यानस
ङ्ख्यातान्ज्वालेयंतानमारयत् ॥ १७ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ भीषिकेयंमहाज्वालात्वदुक्तानहिजायते ॥ सरस्वतिभवत्यांचममरोष ायते॥
सर्वदेवार्चितपदंवीरभद्रमवेहिमाम् ॥ १८ ॥ भारत्युवाच ॥ मयोक्तंहितभावेननद्वेषान्नान्यतोमुने ॥ कोपमुत्सृजवीरत्वमात्मनो
हितमाचर ॥ १९॥ इत्युक्त्वान्तर्दधेदेवीभारतीवीरभीतितः ॥ अथवीरोमहाज्वालमपासील्लीलयैवतु ॥२०॥ क्षणेनमहतीज्वालाशतयोजनविस्तृता॥
एकेनवीरभद्रेणपीतापरमदुःसहा॥२१॥अथचेन्द्रमुखानांचमुनीनांभस्मराशयः ॥ दृष्टावैवीरभद्रेणआहूताश्चमहात्मना ॥२२॥ नचाब्रुवन्प्रतिवचोमृता
मुनिदिवौकसः ॥ वीरभद्रस्तुविज्ञायनाशंमुनिदिवौकसाम् ॥ २३ ॥ दध्यावमून्कथंसर्वाञ्जीवयाम्यद्यकोविदः ॥ ध्यानेनदृष्टवांश्चापिजीवितंभस्म
देहिनाम्॥२४॥अथाचम्यमृतानांतुभस्मान्यथचभस्मना ॥मृत्युञ्जयेनमन्त्रेणमन्त्रितेनह्यमन्त्रयत्॥२५॥अथोत्थितामुनिवराःस्वंस्वंरूपमुपाश्रिताः॥
अथतेगतवन्तश्चगिरिपार्श्वंमहाप्रभम् ॥ २६ ॥ तत्रापिभक्षिताःसर्वेसर्पेणातिशरीरिणा ॥ अथवीरोमहासर्पसमीपमगमत्प्रभुः ॥ २७ ॥ वीरमागत
मालोक्यभुजगोयोद्धुमारभत् ॥ युयुधेवर्षमेकंतुनानारूपधरःफणी ॥२८॥ अथवीरःप्रगृह्यौष्ठयुगंकरयुगेनच॥ द्विधाचक्रेसमस्ताङ्गंदेवांस्तत्रगतायुषः॥
॥ २९ ॥ दृष्ट्वाथभस्मनैवैताञ्जीवयामासशङ्करः ॥ अथदेवाःसमुनयोवीरभद्रंप्रणम्यतु ॥ ३० ॥ गतवन्तोयथामार्गंददृशूरक्षआगतम् ॥ पञ्चमेढ्रं
महाकायंदोर्भिश्चदशभिर्युतम् ॥३१ ॥ पञ्चपादसमोपेतंशिरोभिर्युतमष्टभिः ॥ काङ्क्षमाणंमहाहारंयुध्यमानोहिवालिना ॥ ३२ ॥ महावराहवपुषो
वासुदेवस्ययद्बलम् ॥ तादृशंद्विगुणीभूतंकपौवालिनिनिश्चितम् ॥३३॥ तादृशंवानरश्रेष्ठंससुग्रीवंसराक्षसः ॥ मुष्टियुद्धेपञ्चपादैःसहसाहत्यवालिनम् ॥
॥ ३४ ॥ सुग्रीवंचकराभ्यांसहन्तुमेवप्रचक्रमे ॥ आस्येनिक्षिप्यसुग्रीवमग्रसत्कवलंयथा ॥ ३५ ॥ वालिसुग्रीवग्रसनंदृष्ट्वाचिन्तामवापह ॥ कथ
मेनंहनिष्यामिरक्षयिष्येकथंकपिम् ॥ ३६ ॥ एवंचिन्तयमानंतंवानरंराक्षसेश्वरः ॥ अग्रसीदेकयत्नेनतथाभूतंचराक्षसम् ॥ ३७ ॥ दृष्ट्वादेवर्षयःसर्वे
पलायनपरास्तथा ॥ पलायमानांस्तान्दृष्ट्वापञ्चमेढ्रःसराक्षसः ॥ ३८ ॥ हस्तैःसमस्तैस्तान्सर्वानादायाभक्षयत्तदा ॥ वीरभद्रस्ततोदृष्ट्वावानरर्षिसुराद
नम् ॥ ३९ ॥ पञ्चाशद्योजनशिलांकरेणादायतंरुषा ॥ निजघानशिरोमध्येमध्यमंपतितंशिरः ॥४०॥ ततआदायशैलस्यशृङ्गंतच्छतयोजनम् ॥

१ 'अम्बिकोदितः' इ०, 'अङ्ककोटितः' इ० च पा० । २ 'वारिणा' इ० पा० ।

स्थापयित्वादृढतरंराक्षसेन्द्रंतथाहरत् ॥ ४१ ॥ राक्षसोऽथबभाषेतंवीरभद्रंत्रिलोचनम् ॥ ममबाहुबलंपश्यवीक्षितंत्वद्बलंमया ॥ ४२ ॥ असि
द्वयंतैलधौतंपञ्चाशद्योजनोन्नतम् ॥ एकयोजनविस्तारंसुदृढंलक्षणान्वितम् ॥ ४३ ॥ एकंगृहाणाभिमतंवशिष्टंतन्ममप्रियम् ॥ वीरभद्रस्तथेत्युक्त्वा
गृहीत्वासिंमहाबलः ॥ ४४ ॥ करेणाचालयत्तीक्ष्णंक्ष्वेलींचक्रेततःक्रुधा ॥ गृहीतासिस्तथाक्ष्वेलींचक्रेराक्षसपुङ्गवः ॥ ४५ ॥ वीरभद्रंसमभ्येत्यकण्ठं
प्रतिसमर्पयत् ॥ तद्गात्रंभिन्नमभवच्छोणितंनिर्गतंबहु ॥ ४६ ॥ राक्षसस्त्वेकहस्तेनपपौतच्छोणितंततः ॥ वीरभद्रःकण्ठदेशेराक्षसंप्राहरद्रुषा ॥ ४७ ॥
शिरोद्वयंतथाच्छिन्नंपतमानंततोऽग्रहीत् ॥ न्यभक्षयदमेयात्मासिंहनादंचकारह ॥ ४८ ॥ तेननादेनमहताक्षुब्धमासीज्जगत्त्रयम् ॥ अन्योन्यमसि
घातेनभिन्नगात्रौविकस्वरौ ॥४९॥ किंशुकाविवदृश्येतेपुष्पितौरुधिरोक्षितौ ॥ वर्षमेकंतुसंयुध्यसासीदेवासुरौतदा ॥ ५० ॥ अतःपरंवर्षमेकंगदायुद्ध
मभूत्तयोः ॥ असिपुत्रिकयापश्चाद्वर्षमेकमभूद्रणः ॥ ५१ ॥ पुनर्गृहीत्वासियुगंयुयुधातेपरस्परम् ॥ शंभुवाणोमहाखड्गंदंष्ट्राकारोगणेश्वरः ॥ ५२ ॥
सरोषरक्तनयनश्चालयित्वासिमग्रतः ॥ तस्यकण्ठवनंसर्वंचिच्छेदकदलींयथा ॥५३॥ शिरांसिसर्वाण्यादायबभक्षभगनेत्रहा॥ तस्यगात्रंकररुहैर्विदार्या
हृत्यदेवताः ॥ ५४ ॥ कपीन्द्रौचतथाचान्याअद्राक्षीत्परमेश्वरीम् ॥ एतद्युद्धंमहाघोरंनारदोवीक्ष्यचाभ्यगात् ॥५५॥ ब्रह्मणेवासुदेवायशङ्करायव्यजि
ज्ञपत् ॥ मुनयोरक्षितादेवावालिसुग्रीववानरौ ॥ ५६ ॥ एतौसञ्जीवयामासब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ रक्षसेशम्भुनादत्तोवरःपरमदारुणः ॥ ५७ ॥
हिरण्यकशिपोराज्येबलवानेकराक्षसः ॥ देवैःसार्द्धंतुयुयुधेवर्षाणांशतमद्भुतम् ॥ ५८ ॥ पलायिताश्चबहुधामृताश्चशतशोऽसुराः ॥ शुक्रेणरक्षितःसो
ऽथगुरुणाचिन्तयत्त्विदम् ॥ ५९ ॥ मृतोऽस्मिशतशःशुक्रजीवितोऽस्मित्वयैवहि ॥ अमृत्यवेत्वमेतस्मादुदरस्थमृतायच ॥ ६० ॥ अन्यथामरणंमह्यं
भविष्यतिनसंशयः ॥ गुरोयमेनसाकंमेयुद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ ६१ ॥ मयासौग्रसितोयुद्धेयमराजःप्रतापवान् ॥ ममोदरंप्रविश्यासौबिभेद
चननादच ॥ ६२ ॥ अहंमृतस्तदाचासंत्वयासञ्जीवितःपुनः ॥ तस्मादुदरसंस्थानांमरणायतपेतपः ॥ ६३ ॥ शुक्रउवाच ॥ एवमेतन्नसन्देहो
यथावत्त्वंसमाचर ॥ स्यमन्तपञ्चकंतीर्थंतत्रत्वंतप्तुमर्हसि ॥६४॥ राक्षसउवाच॥तपेमहत्तपोघोरंयन्नचीर्णंसुरासुरैः॥ गुल्फप्रदेशेपादान्तेत्वयःपाशैःप्रब
ध्यच ॥ ६५ ॥ अयःस्तम्भयुगंकृत्वाअयःपट्टिकयान्वितम् ॥ पट्टिकायांपादबन्धंकृत्वाधःशीर्षतांतथा ॥६६॥ विवृतास्यंतथाकल्पंकृत्वाधोमुखमु
च्चकैः ॥ स्तम्भोत्तरेणज्वालायांचक्रिकायामितस्ततः ॥ ६७ ॥ अधःशिरास्तथातिष्ठन्नुन्मील्यैवविलोचने ॥ एवंतपश्चरिष्यामिवरदःकोऽपिमे
भवेत ॥ ६८ ॥ ब्रह्मावावरदःसोऽस्तुशङ्करोविष्णुरेवच ॥ वरदेनतुमेभाव्यंयोवाकोवावरप्रदः ॥ ६९ ॥ इत्थमाभाष्यमुनिनागुरुणाभार्गवेण

सः ॥ तथातपञ्चषण्मासंपुनरन्यच्चकारह ॥ ७० ॥ नखाभ्यांस्वशिरश्छित्त्वाजुहावाग्नौसमन्त्रकम् ॥ नमोभद्रायमन्त्रेणचत्वारिचशि
रांसिसः ॥ ७१ ॥ पञ्चमंतुशिरोहातुंयतमानेचराक्षसे ॥ वह्निमध्यात्समुत्तस्थौभगवानम्बिकापतिः ॥ ७२ ॥ शुद्धस्फटिकसङ्काशो
बा^१लचन्द्रविभूषणः ॥ अधःशिरस्कंतद्रक्षइदमाहमहेश्वरः ॥ ७३ ॥ मासाहसंकुथारक्षोवरदोऽस्मिवरंवृणु ॥ ७४ ॥ राक्षसउवाच ॥ बहूनां
चवराणांत्वंदातानूनंमहेश्वरः ॥ हतशीर्षसमुत्पत्तिग्रस्तजीवमृतिंतथा ॥ ७५ ॥ वराहवपुषोविष्णोरस्तुशक्तिश्चतुर्गुणा ॥ मयितेनहिरोषः
स्यात्सन्निधिस्तुसदामम ॥ ७६ ॥ त्वज्जटोत्पाटनेनैकःपुरुषःसम्भविष्यति ॥ तेनैवमरणंनान्यैरिदमस्तुवृतंमम ॥ ७७ ॥ भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वा
न्तर्हितोहरः ॥ एवंलब्धवरःपापीराक्षसोनिहतस्त्वया ॥ ७८ ॥ अथालिङ्ग्यहरिर्वीरंशङ्करश्चपितामहः ॥ यथागतमथोजग्मुरथदेवादियोषितः ॥७९॥
निपत्यदण्डवद्भूमौवीरभद्रमथाब्रुवन् ॥ नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेकरुणाकर ॥ नमस्तेशाश्वतानन्तनमस्तेवरदोभव ॥ ८० ॥ वीरभद्रउवाच ॥ भस्मना
जीवयिष्यामिसुरान्समुनिवानरान् ॥ भवतीभिःप्रतोष्टव्यंशोकःकार्योनचाधुना ॥८१॥ इत्युक्त्वावीरभद्रस्तुभस्मनाजीवयत्सतान् ॥उत्थितामुनिदेवा
श्चवानरौचोत्थितौततः ॥ ८२ ॥ इदमूचुर्वचोहृष्टाःशिरःस्थाञ्जलयोऽनमन् ॥ त्वयात्रजीवितास्तातपितात्वंधर्मतोहिनः ॥ ८३ ॥ अस्माकंशरणं
नित्यंभवशङ्करसम्भव ॥ शिशूनांदुष्टचरितंदृष्ट्वाशिक्षेस्तथाचतान् ॥८४॥ रक्षेःपरकृताबाधाव्याधिभ्यश्चयथौरसान् ॥ दक्षाध्वरेकृतागस्काःशिक्षिताभव
तानघ ॥८५॥ इदानींरक्षितास्तातवयंशिशुवदेवते ॥८६॥ वीरभद्रउवाच ॥ सत्यमेतन्नसन्देहोयत्रबाधाभवेत्तुवः ॥ तत्रमांस्मरतक्षिप्रंबाधानाशंगमिष्यति
॥८७॥ वीरभद्रपदंयेऽपिपठन्त्यष्टशतंततः ॥ प्रणवादिनमोऽन्तंचचतुर्थीसहितंतथा ॥८८॥ तेषांराक्षसपीडानांनाशनंचभविष्यति ॥ ब्रह्मराक्षसपीडासु
पिशाचादिभयेषुच ॥८९॥ नामानुस्मरणात्सर्वबाधानांचविनाशनम् ॥९०॥ विद्युत्प्रभालोचनमुग्रमीशंबालेन्दुदंष्ट्रारुणशोभिताधरम् ॥ सुनीलगात्रं
चजटाकृतस्रजंदधानमङ्गेभसितत्रिपुण्ड्रकम्[२] ॥९१ ॥ ब्रह्मराक्षसमुक्त्यर्थंस्मरणंत्विदमीरितम् ॥ मन्त्रेचवीरभद्रस्यसर्वमेतदुदीरितम् ॥ ९२ ॥ दधीच
उवाच ॥ अथैवंविदधेवीरोमुनिदेवास्तथागताः ॥ एतत्रियायुषंप्रोक्तंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ॥९३॥ पठतःशृण्वतोवापिस्मरतोऽघविनाशनम् ॥ शिवभक्ति
प्रदंपुण्यमायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥९४॥ शुचिस्मितोवाच ॥ अहंकृतार्थाधन्याचनारीणामुत्तमास्म्यहम् ॥ हतपापातथाचास्मिनमस्तेमुनिपुङ्गव ॥९५॥
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०७॥ श्रीरामउवाच ॥ भस्मोत्पत्तिमहाभागभस्ममाहात्म्यमेवच ॥

१ 'भालचन्द्रविभूषणः' इ० पा० । '२पश्चावशाङ्गे भसितं त्रिपुण्ड्रकम्' इ० पा० ।

भस्मसन्धारणेपुण्यंभस्मदानेचतद्वद॥१॥शम्भुरुवाच ॥ भस्मोत्पत्तिंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ स्मरणात्कीर्तनाद्रामतांशृणुष्वनराधिप ॥२॥
यएकःशाश्वतोदेवोब्रह्मवन्द्यःसदाशिवः॥त्रिलोचनोगुणाधारोगुणातीतोऽक्षरोऽव्ययः॥३॥ सिसृक्षातस्यजाताथवीक्ष्यात्मस्थंगुणत्रयम्॥वेदत्रयमिदंज्ञेयं
वेदत्रयगुणंहियत्॥४॥पृथक्कृत्वात्मनस्तातत्रस्थानंविभज्यच॥दक्षिणाङ्गेऽसृजत्पुत्रंब्रह्माणंवामतोहरिम् ॥५॥ पृष्ठदेशेमहेशानंत्रीन्पुत्रानसृजद्विभुः॥
जातमात्रास्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥६॥ इदमूचुर्वचःस्पष्टंकोभवान्केवयंत्विति॥तानाहचशिवःपुत्रान्यूयंपुत्राअहंपिता ॥७॥ इदंगुणत्रयंपुत्राभज
ध्वंकर्महेतुकम् ॥८॥ पुत्राऊचुः॥कंवागुणंकोभजतांकियन्तंकालमीश्वरम् ॥ कथंगुणनिवृत्तिश्चभवेदेतद्वदस्वनः ॥९॥ शिवउवाच॥यावज्ज्ञानंहिभवतां
यावदायुरथापिवा ॥ धारणंतावदेवस्यादेकैकस्यगुणस्यच ॥१०॥ सत्त्वंब्रह्मारजोविष्णुर्भजेन्महेश्वरस्तमः ॥ इत्युक्तमात्रेदेवेशेब्रह्मासत्त्वमथाग्रहीत् ॥
॥ ११ ॥ नचचालयितुंशक्तोधारणेकिम्प्रुशक्तिमान् ॥ तेगुणंतुतिरस्कृत्यरजोगुणमथाग्रहीत् ॥ १२ ॥ नचचालयितुंशक्तोजग्राहाथतमोगुणम् ॥ न
चचालयितुंशक्तोनिपपातरुरोदच ॥ १३ ॥ विष्णुश्चवामहस्तेनरजोगुणमधारयत् ॥ अङ्गुलीभ्यांमहेशोऽपितमोगुणमधारयत् ॥ १४ ॥ सत्त्वमेको
ऽङ्गुलीभ्यांचसत्त्वंविष्णुमथादधात् ॥ ब्रह्माणंपादपीठेचदधारचननर्तच ॥१५॥ नृत्यन्तमत्यन्तविलासरूपंगोक्षीररूपंतरुणंत्रिनेत्रम् ॥ सर्वंदधानंकृत
कौतुकंशिवंसमीक्ष्यपुत्रंवरदोबभाषे ॥ १६ ॥ शिवउवाच ॥ प्रीतोऽस्मितवपुत्राहंवरंवृणुयथेप्सितम् ॥ अथाहपितरंपुत्रोवरमेनंददस्वमे ॥ १७ ॥
मामुद्दिश्यकृतापूजातवपूजाभवेच्छिव ॥ तिष्ठेर्मयिसदात्वंचत्वमेवाहंचशाव्ययः ॥ १८ ॥ शिवउवाच ॥ एवमेतन्महाभागभविष्यतिन
संशयः ॥ रक्तगौराविमौपुत्रौब्रह्मविष्णूममैवतु ॥ १९ ॥ बाहुमूलस्थिरौरम्यौममाकारौतथानघौ ॥ अथब्रह्माणमाहेदंभजत्वेकंगुणंभवान् ॥ २० ॥
ब्रह्मोवाच ॥ त्वन्निर्दिष्टंगुणमहंधर्तुंशक्तोनहीश्वर ॥ धारयिष्येरजोदेवसत्त्वंभजतुवैहरिः ॥ अवशिष्टंगुणंचायमीश्वरोधारयिष्यति ॥ २१ ॥
शम्भुरुवाच ॥ गुणानादायतेदेवानशेकुर्नित्यधारणम्॥कर्तुंभरणशक्त्यर्थंशिवमित्यवदत्पुनः ॥२२॥ गुणान्वयंसर्वकालंनचधारयितुंक्षमाः ॥ दीयतां
भगवञ्छक्तिर्यदिभोस्त्वंवरप्रदः ॥२३॥ अथतद्वचनंश्रुत्वाशिवोवाक्यमभाषत ॥२४॥ शिवउवाच ॥ विद्याशक्तिःसमस्तानांशक्तिरित्यभिधीयते ॥
गुणत्रयाश्रयाविद्याअविद्याचतदाश्रया ॥ २५ ॥ गुणत्रयंचदग्ध्वैवतत्सारंधर्तुमर्हथ ॥ यच्चकिञ्चिद्भवेत्तत्रभवद्भिर्ध्रियतांहितत् ॥ २६ ॥ अथाहु
स्तत्सुतावाक्यंनदाहोज्वलनंविना ॥ शिवःप्राहमहेशस्यलोचनेवह्निरस्तिवै ॥ २७ ॥ गुणत्रयमिदंधेनुर्विद्यास्याद्गोमयंशुभम् ॥ मूत्रंचोपनि
षत्प्रोक्तंकुर्याद्भस्मततःपरम् ॥ २८ ॥ वत्सास्तुस्मृतयोयस्यास्तत्सम्भूतंतुगोमयम् ॥ आगावइतिमन्त्रेणधेनुंतत्राभिमन्त्रयेत् ॥ २९ ॥ गावो

भगोगावइतिप्राशयेत्तुतृणंजलम् ॥ उपोष्यचचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेऽथवाव्रती ॥ ३० ॥ परेद्युःप्रातरुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ कृतस्नानोधौ
तवस्त्रोगोमयार्थंव्रजेत्तुगाम् ॥ ३१ ॥ उत्थाप्यतांप्रयत्नेनगायत्र्यामूत्रमाहरेत् ॥ सौवर्णेराजतेताम्रेधारयेन्मृन्मयेघटे ॥३२॥ पौष्करेवापलाशेवापा
त्रेगोशृङ्गएववा ॥ आदधीतहिगोमूत्रंगन्धद्वारेतिगोमयम् ॥३३॥ अभूमिपातंगृह्णीयात्पात्रेपूर्वोदितेऽधिके ॥ गोमयंशोधयेद्विद्वाञ्छ्रीर्मेभजतुमन्त्रतः
॥ ३४ ॥ अलक्ष्मीर्मयीतिमन्त्रेणगोमयस्यापमार्जनम् ॥ सन्त्वासिञ्चामिमन्त्रेणगोमूत्रंगोमयेक्षिपेत् ॥ ३५ ॥ पञ्चानांत्वेतिमन्त्रेणपिण्डांश्चैवच
तुर्दश ॥ कुर्यात्संशोष्यकिरणैस्तरणेराहरेत्तुतान् ॥ ३६ ॥ निदध्यादथपूर्वोक्तपात्रेगोमयपिण्डकान् ॥ स्वगृह्योक्तविधानेनप्रतिष्ठाप्याग्नि
मिन्धयेत् ॥ ३७ ॥ पिण्डान्विनिक्षिपेत्तत्तदर्णदेवायपिण्डकान् ॥ आघारावाज्यभागौचप्रक्षिप्यजुहुयात्सुधीः ॥ ३८ ॥ ततोनिधनपतयेत्रयोदश
जयादयः ॥ होतव्याःपञ्चब्रह्माणिनमोहिरण्यबाहवे ॥ ३९ ॥ इतिसर्वाहुतीर्हुत्वाचतुर्थ्यन्तैस्तुमन्त्रकैः ॥ ततःशर्वायरुद्राययस्यवैकङ्कतीतिच ॥
॥ ४० ॥ एतैस्तुजुहुयाद्विद्वाननाज्ञातत्रयंतथा ॥ व्याहृतीरथहुत्वातुततःस्विष्टकृतोहवः ॥ ४१ ॥ इध्मशेषंतुनिर्वर्त्यपूर्णपात्रोदकंततः ॥ पूर्णमासान्त
यजुषाजलेनान्येनबृंहयेत् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणेष्वमृतमितितज्जलंशिरसिक्षिपेत् ॥ प्राच्यामितिदिशांलिङ्गैर्दिक्षुतोयंविनिक्षिपेत् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मणे
दक्षिणांदत्त्वाशान्तेपुलकमाहरेत् ॥ ४४ ॥ आहरिष्यामिदेवानांसर्वेषांकर्मगुप्तये ॥ जातवेदसमेनंत्वंपुलाकच्छादयाम्यहम् ॥ ४५ ॥ मन्त्रेणानेनतंवह्निं
पुलाकैश्छादयेदथ ॥ त्रिदिनंज्वलनस्थित्यैछादनंपुलकैःस्मृतम् ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुञ्जीतवाग्यतः ॥ भस्माधिकमभीप्संस्तु
ह्यधिकंगोमयंहरेत् ॥ ४७ ॥ दिनत्रयेणयदिवाएकस्मिन्दिवसेबहु ॥ तृतीयेवाचतुर्थेवाप्रातःस्नात्वासिताम्बरः ॥४८॥ शुक्लयज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्या
नुलेपनः ॥ शुक्लदन्तोभस्मदिग्धोमन्त्रेणानेनमन्त्रवित् ॥ ४९ ॥ तद्धेतिचोच्चारयित्वाभस्मसत्यंनसन्त्यजेत् ॥ ततआवाहनमुखाउपचारास्तुषोडश॥
॥ ५० ॥ कर्तव्याहुतदानेनततोऽग्निमुपसंहरेत् ॥ अग्नेभस्मेतिमन्त्रेणगृह्णीयाद्भस्मचोद्भवम् ॥ ५१ ॥ अग्निरस्मीतिमन्त्रेणप्रमृज्यचततःपरम् ॥
संयोज्यगङ्गासलिलैःकपिलापयसाथवा ॥ ५२ ॥ चन्द्रकुङ्कुमकाश्मीरमुशीरचन्दनंतथा ॥ अगुरुद्वितयंचैवचूर्णयित्वातुसूक्ष्मतः ॥ ५३ ॥
क्षिपेद्भस्मनितच्चूर्णमोमितिब्रह्ममन्त्रतः ॥ ततःपयःसेचनेचगदितःकपिलामनुः ॥ ५४ ॥ अमृतंदेवितेक्षीरंपवित्रमिहबुद्धिदम् ॥ तवप्रसादा
न्मुच्यन्तेमनुजाःसर्वपाप्मनः ॥ ५५ ॥ प्रणवेनावहेद्विद्वान्भस्मनोवटकानथ ॥ अणोरणीयानितिहिमन्त्रेणतुविचक्षणः ॥ ५६ ॥ शम्भुरुवाच ॥
इत्थंतुभस्मसम्पाद्यशुष्कमादायमन्त्रवित् ॥ प्रणवेनविमृज्याथसप्तप्रणवमन्त्रितम् ॥ ५७ ॥ ईशानेनशिरोदेशंमुखंतत्पुरुषेणच ॥ उरोदेशमघोरेण

गुह्यंवामेनमन्त्रयेत् ॥५८॥ सद्योजातेनवैपादौसर्वाङ्गंप्रणवेनतु ॥ ततउद्धूल्यसर्वाङ्गमापादतलमस्तकम् ॥५९॥ ततआचम्यवसनंधौतंश्वेतंप्रधारयेत॥
पुनराचम्यकर्मस्वंकर्तुमर्हतिसर्वतः ॥ ६० ॥ ततोभस्मसमादायप्रमृज्यप्रणवेनतु ॥ त्रिनेत्रंत्रिगुणाधारंत्रयाणांजनकंविभुम् ॥ ६१ ॥ स्मरन्नमः
शिवायेतिललाटेतुत्रिपुण्ड्रकम्॥नमःशिवाभ्यामित्युक्त्वाबाह्वोर्वापित्रिपुण्ड्रकम् ॥६२॥ अघोरायनमइतिउभाभ्यांचप्रकोष्ठयोः ॥ भीमायेतिततःपृष्ठे
शिरोऽधिपश्चिमेतथा॥६३॥नीलकण्ठायशिरसिक्षिपेत्सर्वात्मनेनमः ॥ प्रक्षाल्याथततोहस्तौकर्मानुष्ठानमाचरेत् ॥६४॥ शिवउवाच॥ यूयमेवंप्रकारेण
भस्मकृत्वाप्रघृष्यच ॥ गुणान्धारयितुंशक्तास्ततःस्रक्ष्यथवैप्रजाः ॥ ६५ ॥ शम्भुरुवाच ॥ इत्थंशिवोदितादेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः॥तथाकृत्वाचविधि
नाहमहमिकयातदा ॥ ६६ ॥ अन्योन्यबोधनाशक्ताःप्रणम्यशिवमूचिरे ॥ कंगुणंधारयेत्कोवाशिवःप्राहसुतानथ ॥ ६७ ॥ कर्मशक्तितथाज्ञानंमुख
रेण्वैवनश्यति ॥ अल्पायुर्दृश्यतेब्रह्मामनुभिश्चास्यजीवितम् ॥ ६८ ॥ योऽहंब्रह्माण्डमालाभिर्भूषितोब्रह्मगोपनम् ॥ रजोगुणमवष्टभ्यनचजानासि
मांतदा ॥ ६९ ॥ ब्रह्माधिकबलोविष्णुरायुषिब्रह्मणोऽधिकः ॥ ब्रह्माण्डमालाभरणेमहेशस्यममैवतु ॥ ७० ॥ चतुर्निःश्वासमात्रेणविष्णोरायु
रुदाहृतम् ॥ ब्रह्मणोऽधिकसत्त्वत्वात्सत्त्वमालम्बतांहरिः ॥ ७१ ॥ जानातिसर्वकालंमांकश्चिदेवनविस्मरेत् ॥ सात्त्विकेकैवपूजास्यराजसीतामसी
नतु ॥ ७२ ॥ शान्तंशिवंसत्त्वगुणं[2]रजवक्त्रावमानतः ॥ नमोनीलंतथाचैवगुणंशम्भुस्तथाभजत् ॥ ७३ ॥ सत्त्वंरजस्तमश्चापिदधारचपुराकिल ॥
अतोऽस्यत्रिविधापूजाशङ्करस्यविधीयते ॥ ७४ ॥ रजश्चतमसायुक्तंदारुणंपरिकीर्तितम् ॥ दारुणापिततःपूजाशङ्करेगतिदामता ॥ ७५ ॥ रजश्च
तमसायुक्तमलंशास्त्रप्रवर्तकम् ॥ विच्छिन्नापिततःपूजाशङ्करेफलदामता ॥ ७६ ॥ तमश्चसत्त्वसंयुक्तंमिश्रकंचप्रवर्तकम् ॥ मिश्रपूजा[3]विफलदाशङ्करे
लोकशङ्करे ॥ ७७ ॥ यादृशंतादृशंवापिनियमेनार्चनंविभोः ॥ शङ्करस्याशुफलदंयादृशस्यापिदेहिनः ॥ ७८ ॥ शम्भुरुवाच ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तं
विधानंभस्मनोऽनघ ॥ वक्तृश्रोतृजनानांचसमस्ताघविनाशनम् ॥७९॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेभस्मोत्पत्तिविधानंनामा
ष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ शम्भुरुवाच ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिकथांपापप्रणाशिनीम् ॥ श्रुत्वायांप्रापधर्मात्माशिवभक्तिमनुत्तमाम् ॥ १ ॥
इक्ष्वाकुर्नामविप्रेन्द्रःपुराह्यासीन्महामतिः ॥ बहुशास्त्रप्रवीणश्चनीतिशास्त्रविशारदः ॥२ ॥ नयष्टानचदाताचनदेवानांचपूजकः ॥ नचाध्यापयितावेदं
नव्याख्याताश्रुतस्यच ॥ ३ ॥ नपुराणेतिहासानांश्रुतीनामागमस्यवा ॥ यत्नाद्धोक्तातथादेहसंस्कारैकप्रवर्तकः ॥ ४ ॥ तादृशस्यद्विजस्याथसमा

१ 'अर्हसि' इ० पा० । २ 'रजवक्त्रानुमानतः' इ० पा० । ३ 'पूजापि' इ० पा० ।

लक्षायुरत्यगात् ॥ लक्षान्तरेतथैकस्मिन्वत्सरेमासिपञ्चमे ॥५॥ तृतीयदिवसेरात्र्यांपुराणंश्रुतवानिदम् ॥ स्वसम्पादितवित्तस्ययेनदानंनवैकृतम् ॥
॥ ६॥ दिनेदिनेभुज्यमानंनिःसारंस्यात्क्रमेणहि ॥ वर्षाण्येवचतावन्तिनरकेपच्यतेध्रुवम् ॥७॥ क्रिमियोनिसहस्रंचअनुभूयततःपरम्॥ दरिद्रोव्याधितो
ऽबन्धुर्दुष्टभार्योबहुप्रजाः ॥ ८॥ दिनेदिनेभिक्षितनयाचितेनचजीवनम् ॥ यन्नक्कापिचबीजानांमन्नानामथमार्गणात् ॥ ९ ॥ लब्धेनजीवनंकर्मभृत्या
नामथजीवनम्॥मध्येश्रोत्रविहीनश्चनेत्रहीनःस्खलन्मलः ॥१०॥ एवंपुराणंश्रुत्वासाविक्ष्वाकुर्भृशदुःखितः॥मनसाचिन्तयच्चेदंस्मारंस्मारंद्विजाधमः ॥
॥ ११ ॥ रूपपुष्पैर्माहिष्मयीदुर्गापिफलवर्जिता ॥ तथापुराणरहिताविद्यानोगतिदर्शिनी ॥ १२ ॥ बहुशास्त्रंसमभ्यस्यबहुवेदान्सविस्तरान् ॥
पुंसोऽश्रुतपुराणस्यसम्यग्याातिनदर्शनम् ॥ १३ ॥ शम्भुरुवाच ॥ एवंचिन्तयतस्तस्यअकालमरणंत्वभूत् ॥ यमलोकंगतश्चाथयमेनपरि
भाषितः ॥ १४ ॥ यमउवाच ॥ अनेकपापयुक्तोऽसिपुण्येनैवमहत्तव ॥ नवेदाध्यापनात्प्राप्तंपापंचविदितंतव ॥ १५ ॥ कोटिवर्षाणिनरकेत
वस्थितिरितिद्विज ॥ आयुरस्तितवात्यल्पंगम्यतांपौर्विकींतनुम् ॥ १६ ॥ कुरुपुण्यंहितंदानंदेवतापूजनंजपम् ॥ साङ्गमध्यापनंविप्रभो
जनंभस्मधारणम् ॥ १७ ॥ भजविश्वेश्वरंदेवंदेवदेवमुमापतिम् ॥ तस्यप्रयत्नमात्रेणममलोकंनगच्छसि ॥ १८ ॥ यत्किञ्चित्प्रत्यहंपापिन्पुराणं
शृणुसादरम् ॥ ततस्तच्छ्रवणादेवनेक्षसेममयातनाः ॥ १९ ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणःस्वांययौतनुम् ॥ अथेशपूजनकृतेयत्नमास्थायस
द्विजः ॥२०॥ अगमन्मुनिवर्यंतुजाबालिंशिवपूजकम् ॥ तपःस्वाध्यायसम्पन्नंश्रुतिस्मृतिविवेचकम् ॥२१॥ पुराणतत्त्ववेत्तारंलक्षशिष्यसमावृतम्॥
जराशिथिलसर्वाङ्गंवेदवेदाङ्गपारगम् ॥ २२ ॥ द्रष्टुकामोययौशैलंसुन्दरंचारुकन्दरम् ॥ नानाविहगसम्पूर्णंनानापुष्पलतावृतम् ॥ २३ ॥
सर्वर्तुकुसुमोपेतंनानागन्धोपशोभितम् ॥ किन्नराणांचमिथुनैर्गीतपूर्णमहागुहम् ॥ २४ ॥ अनेकरूपलावण्यवनितोषितपादपम् ॥ लम्बमानवि
चित्राभिस्ताभिःशोभितपादपम् ॥ २५ ॥ रतिश्रमप्रसुप्तानांबोधनादितषट्पदम् ॥ कूजन्तिचपिकाःकामंवियुक्तानांयुजेकिल ॥ २६ ॥ नाना
मुनिगणाकीर्णंप्रशान्तमृगचारिणम् ॥ अप्सरोगणसङ्कीर्णंगन्धर्वगणसेवितम् ॥ २७ ॥ नानासिद्धमुखोद्भूतगीतपूर्णवनान्तरम् ॥ विचित्र
फलसम्पूर्णंनानादेवालयान्वितम् ॥ २८ ॥ प्रासादशतसम्बाधंनानागृहसमन्वितम् ॥ सिंहाननैर्गजमुखैरुलूकवदनैरथ ॥ २९ ॥
अश्वमुखैर्विमुखैरुग्रैरर्द्धवक्त्रैर्मृगीमुखैः ॥ रुरुजन्तुकगोधाहिवानरर्क्षमुखैरपि ॥ ३० ॥ व्याघ्रवृश्चिकभल्लोष्ट्रश्वानगर्दभतुण्डकैः ॥ समस्तजीववदनस
दृशास्यैर्गणेश्वरैः ॥३१॥ वल्लीमुखैर्वृक्षमुखैःशिलावक्त्रैरयोमुखैः॥शङ्खमुक्तादिजलजवदनैरुपशोभितम् ॥३२॥ अधिकाङ्गैरनङ्गैश्चजटिलैःशिखिमुण्डि

तैः॥पत्रिवक्रैर्द्विषड्वक्रैस्त्रिविग्रहमुखैरपि ॥३३॥ घटास्यैःशूर्पवदनकर्णपादमुखैरपि ॥ घण्टामुखैर्वेणुमुखैःकिङ्किणीवदनैरपि ॥३४॥ यादृग्वस्तुजगत्य
स्तितादृशास्यैरयोमुखैः ॥ कैश्चिन्निभृतकन्दर्परूपलावण्यकोमलैः ॥ ३५ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशैश्चन्द्रकोटिसमप्रभैः ॥ नानावर्णैर्विश्वमुखैर्विश्वरूपै
श्चतुर्मुखैः ॥ ३६ ॥ द्विमुखैःपञ्चवक्रैश्चत्रिमुखैःषण्मुखैरपि ॥ एकानेकमुखैःशान्तैःसर्वदासुखिभिर्युतम् ॥३७॥ नानाभोगसमृद्धैश्चरतिकामसमैरपि
लक्ष्मीनारायणमुखैरुमेशसमविग्रहैः ॥ ३८ ॥ नानारूपधरैश्चान्यैःसेवितंमन्दराचलम् ॥ धेनवोयत्रवेदाश्चमीमांसावत्ससंयुताः ॥ ३९ ॥ धर्मादयःस
वर्ष्माणःपुराणानिचकर्मणा ॥ स्मृतीतिहासजातानिआगमाश्चशरीरिणः ॥ ४० ॥ स्थिताश्चमन्दरेयत्रसशैलःपापनाशनः ॥ तस्यमध्येमहापुण्यंपुरंप
रमशोभितम् ॥४१॥ वापीतडागोपवनप्रासादशतशोभितम् ॥ सप्तप्राकारपरिखंरत्नाट्टालकसंयुतम् ॥४२॥ गोपुरैर्नवभिर्युक्तंविचित्रगृहसंयुतम्॥यस्य
चाप्रतिमंतेजउष्णशीतादिवर्जितम् ॥४३॥ तन्मध्येनगरीपुण्यातन्मध्येचसभाशुभा ॥ तस्यांभद्रासनंमध्येवेदपादविचित्रितम् ॥ ४४ ॥ सर्वोपनिषदा
कृतंपादपीठंसुशोभनम्॥पुराणान्यागमास्तस्यस्वस्तीतिशिवपादयोः ॥४५॥ तत्रासीनोमहायोगीगोक्षीरसदृशाकृतिः ॥ मन्दस्मितसुचार्वास्योद्व्यष्ट
वर्षवयाःप्रभुः ॥ ४६ ॥ दधानउरसामालांमणिरुद्राक्षकल्पिताम् ॥ बिभ्राणउपवीतंचकर्णिकारसमद्युतिः ॥ ४७ ॥ सुरत्नकुण्डलोदेवःकिरीटकनका
म्बरः॥नानाभूषणसंयुक्तोनानागन्धविलेपनः ॥४८॥ वामाङ्कन्यस्तगिरिजोवीक्षमाणस्तदाननम् ॥ मुग्धांचसुमुखींबालांनवयौवनशोभिताम् ॥४९॥
भूषितांचारुसर्वाङ्गींबिभ्रतींकनकाम्बुजम् ॥ अलिङ्ग्यवामेनकरेणदेवींदक्षेणतस्यामुखमुन्नमय्य ॥ स्पृष्ट्वाशिरोवामकरेणतस्यादक्षेणकुर्वंस्तिलकंच
देवः ॥ ५० ॥ भक्तिर्वीजयतेदेवंप्रणवव्यजनेनच ॥ पूजाकान्तापिकुसुमैर्मालांदेवायबिभ्रती ॥ ५१ ॥ ज्ञप्तिर्विरक्तिर्वनितेबिभ्रत्यौयोगचामरे ॥
समाधिःकार्यकर्तास्यधारणायोषिदस्यच ॥ ५२ ॥ यमाश्चनियमाश्चैवकिङ्करास्तस्यकीर्तिताः ॥ प्राणायामःपुरोधास्तुप्रत्याहारःसुवर्णधृत् ॥५३ ॥
ध्यानंचद्रविणाध्यक्षःसत्यंसेनापतिस्तथा ॥ ब्रह्मप्रभृतिकीटान्ताःपशवस्तत्पतिःशिवः ॥ ५४ ॥ पशूनांपालकोधर्मःस्यादधर्मश्चतस्करः ॥
मायापाशेनतेबद्धामोचनीकाशिकामृतिः ॥ ५५ ॥ नानाविधाश्चप्रमदादेवदेवमुमापतिम् ॥ एतादृशमुमानाथंकोटिजन्तुरनुस्मरेत् ॥ ५६ ॥
इष्टान्भोगानवाप्याथशिवलोकेमहीयते ॥ ब्रह्मविष्णुमहेन्द्राद्यास्तत्पुरद्वारपालकाः ॥ ५७ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीदेव्यौदेहल्यर्चनउक्षितौ ॥ नियु
क्तेदेवदेवस्यदेवाश्चसुरयोषितः ॥ ५८ ॥ दास्योदेवाःसमस्ताश्चदासायस्यमहात्मनः ॥ एतादृशमहाशैलमिक्ष्वाकुःसन्ददर्शह ॥ ५९ ॥

१ 'नम्रमुखीम्' इ० पा० ।

मुनिंप्रणम्यजाबालिमिदमाहवचस्तदा ॥ गन्तुकामोमहाशैलंशक्तोऽस्यस्मिन्नवामुने ॥ ६० ॥ ममायुरल्पंकथितंयमेनज्ञानिनापुरा ॥ नरकश्चबहुः
प्रोक्तःकथंश्रेयोभविष्यति ॥ ६१ ॥ जाबालिरुवाच ॥ मयापिसर्वमेतत्तेज्ञातंदिव्येनचक्षुषा ॥ आयुर्दशदिनंब्रह्मन्विद्वानपिनधर्मंकृत ॥ ६२ ॥
नतपस्तेह्यनभ्यासान्नचयोगोऽल्पकामतः ॥ नदानंद्रविणाभावादसामर्थ्यात्तथार्हणा ॥ ६३ ॥ नयज्ञोनव्रतंपूर्तंनचपुण्यमनायुषः ॥ नचा
ध्यापनतीर्थादिसेवाकालविरोधतः ॥ ६४ ॥ तस्मात्तत्पापनाशायप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ गतिप्रदंतथाधर्मंगच्छवातिष्ठवामुने ॥ ६५ ॥ इक्ष्वा
कुरुवाच ॥ यावज्जीवंप्रतिज्ञायक्रियतेयोवृषोद्विज ॥ तेनपापपरीहारोभविष्यतिसुनिश्चितम् ॥ ६६ ॥ तंब्रूहियेनधर्मेणममपापंप्रणश्यति ॥
केनवापुण्ययोगेनस्वर्गतिश्चभविष्यति ॥ ६७ ॥ शरणंभवविप्रर्षेनरकादतिबिभ्यतः ॥ सर्वधर्मफलंप्राहुःशरणागतपालनम् ॥ ६८ ॥ जा
बालिरुवाच ॥ सत्यंस्वल्पेनकालेननतादृग्लभ्यतेवृषः ॥ अमृतेत्वनृतेशक्यंवक्तुंस्वप्नान्तरेष्वपि ॥ ६९ ॥ रहस्यमेकंकिञ्चित्तुयस्यकस्यापि
नोच्यते ॥ ७० ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ शरणंपालयमुनेकालोमेनिर्गमिष्यति ॥ ७१ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ममप्राणाधिकंविप्रर
हस्यंश्रुतिचोदितम् ॥ शिवलिङ्गार्चनंनामब्रह्मादिभिरनुष्ठितम् ॥ ७२ ॥ समस्तपापशमनंसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंतस्मा
च्छिवपूजांसमाचर ॥ ७३ ॥ नातिक्रामेद्यदिमुनेशिवलिङ्गार्चनंशुभम् ॥ यःशम्भुपूजांविच्छिन्द्यात्तेनच्छिन्नंहिमेशिरः ॥ ७४ ॥ वरंशूल
विनिक्षेपोवरंशाल्मलिकर्षणम् ॥ वरंप्राणपरित्यागोनैवपूजाव्यतिक्रमः ॥ ७५ ॥ वरंवह्निप्रपतनंवरंचाधःशिरःकृतम् ॥ वरंस्वमलभुक्तिर्वानेशपूजा
व्यतिक्रमः ॥ ७६ ॥ अपूजयित्वाचेशानंयोहिभुङ्क्तेनराधमः ॥ पापानामन्नरूपाणांतस्यभोजनमुच्यते ॥ ७७ ॥ अनुच्चार्यपदंशम्भोर्भुङ्क्तेयदिच
खादति ॥ शिवेतिमङ्गलंनामयस्यवाचिप्रवर्तते ॥७८॥ भस्मीभवन्तितस्याशुमहापातककोटयः ॥ शिवंप्रदक्षिणीकृत्ययोनमस्यतिमानवः ॥७९ ॥
भूमेःप्रदक्षिणंकृत्वायत्तत्पुण्यमवाप्नुयात् ॥ प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कारंचपञ्चधा ॥ ८० ॥ पुनःप्रदक्षिणंकृत्वानत्वामुच्येतपातकैः ॥ सर्ववाद्यानियः
कुर्यात्कारयेद्वाशिवालये ॥ ८१ ॥ बलेनमहतायुक्तोवेदेसेव्यत्रजायते ॥ श्रावयेद्यःपुराणानिदेवदेवंत्रिलोचनम् ॥ ८२ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोवसे
च्छिवपुरेकृती ॥ तंनित्यमादरेणेशोवक्तिवाक्यंप्रियंसदा ॥ ८३ ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तमीशपूजनमुत्तमम् ॥ अल्पायुश्चभवान्विप्रशिवपूजनमाचर॥
॥ ८४ ॥ त्रिकालंवाद्विकालंवाएककालमथापिवा ॥ यामंयामार्धमथवाशिवपूजनमाचर ॥ ८५ ॥ वानप्रस्थाश्रमोभूत्वावानप्रस्थकृताश्रयः ॥

१ धर्मं इत्यर्थः। २ 'देवसेव्यत्र जायते' इ० पा०। ३ 'शिववशे' इ० पा०।

वानप्रस्थप्रसूनैश्चप्रातःपूजयशङ्करम् ॥ ८६ ॥ श्रीफलैःशतपत्रैश्चपद्मसौगन्धिकैरपि ॥ नीपैर्जपाभिःपुन्नागैःकरवीरैश्चपाटलैः ॥ ८७ ॥ तुलस्या
चरविदलैरपराजितयातथा ॥ अपामार्गदलैरुद्रजटादमनकेनच ॥ ८८ ॥ सर्वैरेभिःसमफलैर्बिल्वपत्रैश्चधूर्तकैः ॥ द्रोणैःशिरीषैःशक्रैश्चदूर्वया
कोरकैरपि ॥ ८९ ॥ नन्द्यावर्तैरक्षतैश्चतिलमिश्रैश्चकेवलैः ॥ अन्यैरपियथाशक्तिप्रातःसम्पूजयेच्छिवम् ॥ ९० ॥ कर्णिकारैश्चसौवर्णदूर्वयापि
शिवार्चनम् ॥ मुकुलैर्नार्चयेद्देवंचम्पकैर्जलजंविना ॥ ९१ ॥ जलजानांचसर्वेषांपत्राणामक्षतस्यच ॥ कुशपुष्पस्यरजतसुवर्णकृतयोरपि ॥ ९२ ॥
अन्यत्कृत्वायथायत्तुतैलपक्कंभवेन्नृप ॥ नतत्पर्युषितंप्रोक्तमपूपादिगमिष्यति ॥ ९३ ॥ उक्षितंयत्फलायुक्तंतैलक्षाराम्लजीरकैः ॥ जलेतत्प्रोक्षितं
मूलफलशाकादिकंनृप ॥ ९४ ॥ नचपर्युषितंप्रोक्तंगङ्गातोयंचसागरम् ॥ महानदीजलंसर्वंकेदारजलमेवच ॥९५॥ ह्रदरूपेणयत्तीर्थंकूपतीर्थेनवाडव॥
तडागवापीसरसांकूपेनापांचयद्भवेत् ॥ ९६ ॥ तत्तीर्थतोयंसर्वंचनचपर्युषितंभवेत् ॥ नरात्रौजलमाहार्यंदिवासम्पादयेज्जलम् ॥ ९७ ॥ ससैकतंतथा
धार्यंनचपर्युषितंहितत् ॥ एवंविदित्वापूजांत्वंशिवलिङ्गेसमाचर ॥ ९८ ॥ शम्भुरुवाच ॥ एवमुक्तोऽथमुनिनाइक्ष्वाकुर्ब्राह्मणप्रियः ॥ शिवपूजा
परोभूत्वादिनाष्टकमतिष्ठत ॥ ९९ ॥ नवमेऽथदिनेप्राप्तेप्रातःकालेकृतार्चनः ॥ मरणावसरेप्राप्तेशिवपूजांविधायसः ॥ १०० ॥ स्वान्प्राणा
नुपहारायतत्याजैवमहेशितुः ॥ मृतंतमथविज्ञाययमदूताःसमागताः ॥ १ ॥ यमलोकप्रापकायेयत्नमास्थायतस्थिरे ॥ शैवाश्चापिसमायातादूता
वह्निमुखादयः ॥ २ ॥ तेषामन्योन्यवादोऽभून्मामकोमामकस्त्विति ॥ अथयामःपाशपाणिःशिवदूतमथार्दयत् ॥ ३ ॥ अथवह्निमुखःक्रुद्धो
यमदूतशतंततः ॥ महाकायस्तथाभूत्वागृहीत्वाचकरेणतत् ॥ ४ ॥ शिरांसिचतथैकेनापीडयचिच्छेदशष्पवत् ॥ मारयित्वाततोदूतानादायेक्ष्वाकु
मभ्यगात् ॥ ५ ॥ निवेदयामासचतंवीरभद्रायधीमते ॥ सचापिशङ्करायाथतंप्राहचमहेश्वरः ॥ ६ ॥ त्वयाष्टदिनपूजैवकृताकृष्णादिने
दिने ॥ त्वमनिन्दःपुरामांचलिङ्गंशिश्नाग्रमित्युत ॥ ७ ॥ तनवपापयोगेनशिश्नवक्रोभविष्यसि ॥ शिश्नाग्रेविवरंचक्रंजिह्वानासादिवर्जितः ॥ ८ ॥
पूर्वंमन्नामवक्तृत्वाद्भक्ताचापिभविष्यसि ॥ अथेशवचनात्सोऽपितथाभूतोऽभवत्क्षणात् ॥ ९ ॥ शम्भुरुवाच ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणाख्यान
मुत्तमम् ॥ विमुक्तपापबन्धश्चशिवभक्तोभविष्यति ॥ ११० ॥ सयातिचशिवस्थानेवक्ताचापितथाभवेत् ॥ यश्चवक्तिकथामेनांहरेणसदृशो ॥ १४९ ॥
भवेत् ॥ ११ ॥ उक्त्वाकथामिमांपूर्वमधीरोनामभूमिपः ॥ स्वर्गंसगतवान्राजाकृतपापोऽथभार्यया ॥ ११२ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपाताल

१ 'अथवा मोक्षपाणिं च' इ० पा०।

खण्डे शिवराघवसंवादे विभूतिमाहात्म्येनवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ श्रीरामउवाच ॥ अयमग्निशिखोनामवह्निःशिवगणश्चवै ॥ सकथं तादृशोभूतस्तन्मेवदनमोऽस्तुते ॥ १ ॥ शम्भुरुवाच ॥ अयमासीत्पुराकश्चित्क्षत्रियःक्रोधनःसदा ॥ नष्टभार्योनष्टसेनोनष्टराष्ट्रोऽतिदुःखितः ॥ २ ॥ लब्ध्वालुलायद्वितयंकृषिंचक्रेसहात्मजैः ॥ ऋणेनमहतायुक्तःपुनश्चातीवदुःखितः ॥ ३ ॥ पुनश्चदुःखितोराजासर्पेणसुतनाशनात् ॥ तथाभूतोमही पालस्तत्याजकृषिमप्युत ॥४॥ परित्यज्यसुतौचापित्यक्ताहारोरुरोदह ॥ सुतावथसमागम्यप्राहतुःपितरंत्विदम् ॥५॥ किमर्थंरुद्यतेतातनष्टोनायाति रोदनात् ॥ शरीरशोषणायाथशोकस्तेऽद्यभविष्यति ॥ ६ ॥ शोकेनचक्षुषीनष्टेकण्ठोनष्टस्तथातव ॥ अनुष्ठानंतथानष्टंकिमर्थंपरितप्यसे ॥ ७ ॥ एकोनष्टोनचायातिरक्षपञ्चस्थितानसून् ॥ बहूनांरक्षणंपुण्यमाश्रितानांविशेषतः ॥ अन्याश्रितममुंशत्रुंकथंशोचितुमर्हसि ॥ ८ ॥ पितोवाच ॥ पुत्रः शत्रुःकथंपुत्रौयुवांशत्रूतथाचमे ॥ अत्यन्तसुखिनंपुत्रंकथंशत्रुमभाषतम् ॥ ९ ॥ सुतावूचतुः ॥ जायमानोहरेद्भार्यांवर्द्धमानोहरेद्धनम् ॥ म्रियमाणस्तथाप्राणाञ्छत्रुत्वंकिमतःपरम् ॥ १० ॥ यत्सुखंचत्वयाप्रोक्तंस्पर्शनालिङ्गनादिभिः ॥ दुःखोदर्कमिदंराजन्सर्वमेतद्वदामिते ॥ ११ ॥ प्रसूतिकालेपुत्रस्यभार्यानाशविचारणा ॥ जीवितायामथोपत्न्यामात्मनःसुखनाशनम् ॥ १२ ॥ योन्यशुद्धौतुजातायांसंयोगो नोपपद्यते ॥ आलिङ्गनपरेगाढंस्तन्येनाङ्गपरिप्लुत[1] ॥ १३ ॥ तथापियदिसंयोगःशिशुरोदनतःस्त्रियाः ॥ दृढंशिशुगतंचित्तंततोवैरस्यमेवच ॥१४॥ अथचेत्पतितोडिम्भोमध्येमैथुनमुद्गतिः ॥ रतिमध्येतुविच्छेदेदुःखंकिञ्चिदसन्निभम् ॥१५॥ सर्वकालेपरिमितकदाचिद्रतिसम्भवः ॥ तत्कालेभोजनं नास्तिस्वापोनास्तिचभार्यया ॥ १६ ॥ शिशूनांरक्षणेदुःखंव्याधितर्षग्रहादिभिः[2] ॥ तन्मयंयत्सुखंचित्रंयथाङ्कारोहणंपितुः ॥ १७॥ आलिङ्गन कृतंतातचुम्बनादिकृतंतथा ॥ अत्यन्तमधुरोक्त्यादियत्सुखानिनरेश्वर ॥ १८॥ रतिमध्येविरामस्यकलांनार्हन्तिषोडशीम् ॥ अन्यान्यपिचदुःखानि सन्तिपुत्रेसहस्रशः ॥१९॥ अनेनत्वंकिंकुरुषेइहामुत्रविरोधिना ॥ त्यजशोकमिदंतस्मादावांपुत्रौस्थिताविह ॥ २० ॥ श्रीराजोवाच ॥ त्यजामिशोकं दुर्वारंसर्वकार्यविरोधिनम् ॥ आत्मनश्चहितंकार्यमिहामुत्रसुतौमम ॥ २१ ॥ पुरोधसंतुगच्छामियमपूर्वंमहागुरुम् ॥ वसिष्ठंमुनिवर्यंचसदास्यतिगतिं मम ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वागतोविप्रंवाराणस्यांस्थितंगुरुम् ॥ दण्डवत्प्रणनामाथमुनिनापरिपूजितः ॥२३॥ आलिङ्गितःशिरोघ्रातोदत्तासनपरिग्रहः॥ उक्तश्चागमनंकिंतेकिंकार्यंकरवाणिवै ॥ २४ ॥ राजोवाच ॥ गतिंप्रयच्छमेविप्रसंसारतरणायहि ॥ खिन्नोऽहंकर्मणाशश्वद्भवन्तंशरणंगतः ॥

---

१ परिप्लवते-इत्यर्थः—शबभावश्छान्दसः। २ 'व्याधिसर्पग्रहादिभिः' इ० पा०।

॥ २५ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ गतिंपश्यमहालिङ्गंविश्वेश्वरमितिस्थितम् ॥ एनंपूजयराजेन्द्रदेवदेवंपिनाकिनम् ॥ २६ ॥ यमाराध्यपुराशक्तिररुन्धत्याः
सुतोमुनिः ॥ रक्षसाभक्षितश्चापियमलोकंगतोनसः ॥ २७ ॥ किञ्चित्कालगतःस्वर्गंब्रह्मलोकमगादतः ॥ ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकेक्रीडन्नास्तेसुतोमम ॥
॥ २८ ॥ अमुंपश्यमहाराजलुब्धकंवनचारिणम् ॥ पूजयन्तंहिविश्वेशंपत्रमात्रैःस्वसम्भृतैः ॥ २९ ॥ शमीवृक्षस्यसम्भूतैस्तथापूगप्रसूनकैः ॥
कदम्बकुसुमैरर्ककुसुमैर्यूथिकाभवैः ॥ ३० ॥ एतैरन्यैर्महेशानंपूजयन्तंविलोकय ॥ इतोऽर्द्धयाममात्रेणमरिष्यतितदद्भुतम् ॥ ३१ ॥ अन्तकालेसमा
यातेलुब्धकोऽपिशिवायवै ॥ उपहारप्रदानायदृष्टवान्पार्श्वतोघटम् ॥ ३२ ॥ तंचूतफलसम्पूर्णंशुनास्पृष्टंविगर्हितम् ॥ सङ्कल्पितोपहारस्यह्यभावा
ल्लुब्धकस्तथा ॥ ३३ ॥ इदंजगौशुभंवाक्यंलोकानांभक्तिसूचकम् ॥ पुष्पाभावेहरिर्नेत्रंफलाभावेऽङ्गुलंरविः ॥ ३४ ॥ लिङ्गविस्रंसनेकंचजमदग्निऋषि
स्तथा ॥ लिङ्गपीठविभेदेचगात्रंनिर्भिद्यदत्तवान् ॥ ३५ ॥ अन्यैर्माहेश्वरैरन्यत्साहसंपरमंकृतम् ॥ ममापितत्तथाकार्यमन्यथादोषभागहम् ॥ ३६ ॥
एतस्मिन्नन्तरेकश्चिदुन्मत्तःशिवमभ्यगात् ॥ अथलुब्धकृतांपूजामाहृत्याभक्षयत्क्षणात् ॥ ३७ ॥ वमनंचतथाचक्रेशिवपीठेऽथलुब्धकः ॥ शिवाप
कारिणंचैनंहन्मिनोवेत्यचिन्तयत् ॥३८॥ अथस्वात्मवधायैवयत्नमास्थायशङ्करः ॥ उन्मत्तेनयथोद्धृक्ताशिवपूजामयाकृता ॥ ३९ ॥ लिङ्गप्रावरणे
ह्येषातदहंममदेहिनः ॥ प्रावृतिस्त्वगियंत्वद्यनिर्मोक्तव्यामयाद्भुतम् ॥४०॥ पूजाविमोचनायैतत्फलहानेर्गलंत्यजेत् ॥ इत्थंसङ्कल्प्यसतथातीक्ष्णस्वधि
तिनाद्भुतम् ॥ ४१ ॥ चक्रेत्वचंदक्षपादंत्वचंछित्त्वाकटेरधः ॥ वामपादंतथाचक्रेकटिपयन्तमाशुच ॥४२॥ हृष्टश्चावेपितश्चैवततऊर्ध्वमथाच्छिनत् ॥
करांसोदरहृत्कण्ठत्वचंनिर्भिद्यलुब्धकः ॥ ४३ ॥ मस्तकस्यत्वचंचापिनिर्बिभेदप्रहृष्टवान् ॥ तयोरन्तरतस्तस्माद्गात्रंनिर्भिद्यवर्तुलम् ॥
॥ ४४ ॥ छित्त्वाङ्गुलिसमादायदेवायार्पितवांस्त्वचम् ॥ आरादेवतथादिव्यरूपःस्वक्षश्चतुर्भुजः ॥ ४५ ॥ नानाभूषणसंयुक्तःस्थितोवि
यतिशाङ्करः ॥ अथशैवाःसमायातादूताःशतसहस्रशः ॥ ४६ ॥ विचित्रमुकुटाकाराःसर्वाभरणभूषिताः ॥ त्रिशूलपाणयःसर्वेशुद्धस्फटि
कसन्निभाः ॥ ४७ ॥ चतुर्भुजाःसुरूपाश्चविमानवरसंस्थिताः ॥ सर्वेसूर्यसमाःशान्तारम्भावत्प्रियथायुताः ॥ ४८ ॥ सूनुपत्नीबलो
त्साहविलासस्त्रीशतान्विताः ॥ तेजसासूर्यसदृशाःपुष्पवृष्टिमवाकिरन् ॥ ४९ ॥ तैराहूतोलुब्धकश्चनागच्छदवदच्चतान् ॥ भार्याबन्धुजनो
पेतोगच्छेऽहमथवानवा ॥ ५० ॥ शैवास्तद्वचनंश्रुत्वावाक्यमेतदथोचिरे ॥ येनपुण्यंकृतंपापंतेनभोग्यंहितत्फलम् ॥ ५१ ॥ लुब्धकउवाच ॥

अशौचानांचसर्वेषांधर्माणामेककर्तृकम् ॥ माहेश्वराणांधर्माणांफलंचैद्विबहुष्वपि ॥ ५२ ॥ एतस्मिन्नन्तरेप्राप्तोवीरभद्रःशतार्भकः ॥ नाना
कोटिगणोपेतएहिलुब्धकबन्धुयुक् ॥ ५३ ॥ सवत्वयोक्तंचतथासभार्योज्ञातिबन्धुयुक् ॥ आरुह्येदंविमानंचशिवंगच्छशिवंतुवः ॥५४॥ अथतद्वचना
त्प्राप्तःशिवलोकंविमानगः ॥ ५५ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ दृष्टवानसिसर्वंत्वमीशपूजांसमाचर ॥ विमुक्तपापबन्धस्त्वंशिवलोकंगमिष्यसि ॥ ५६ ॥
यदिराज्यंत्वयाप्राथ्यंमार्जयेशाङ्गणंनृप ॥ गोमयोदकलेपंचनित्यमेवसमाचर ॥ ५७ ॥ एतावताभूमिराज्यंध्रुवंतवभविष्यति ॥ यावदायुश्चतेराज्य
मन्तेशिवपदंभवेत् ॥५८॥ नैतस्मिंस्तुभवेद्राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः ॥ अतोदेहान्तरंप्राप्यशिवसेवाप्रभावतः ॥ भविष्यतिचतेराज्यंशिवभक्तिःस्थिरा
तथा ॥५९॥ शम्भुरुवाच ॥ अथकृत्वातथापूजांमृतःस्वर्गगतस्ततः ॥ राजजन्मपुनःप्राप्यराज्यंचक्रेशिवेरतः ॥६०॥ कदाचिदथदेवस्यगृहमभ्यगम
न्नृपः॥नानादीपसमोपेतंमणिभिर्नागराडिव ॥६१॥ भटानामथसंमर्दएकोदीपोऽपतन्नृपे॥तदासौकुपितोराजादीपमादायसत्वरम् ॥६२॥ देवालयपुरे
रम्येन्यक्षिपत्कोपसंयुतः ॥ दग्धंदेवगृहंतेनएनश्चसमपद्यत ॥ ६३ ॥ अथतेनपुनस्तत्रदग्धंवेश्मगृहादिकम् ॥ निर्मापयामासनृपोमहेशानमथायजत
॥६४॥ अथमृत्युदिनेप्राप्तेराजाराधितशङ्करः॥ भस्मस्नायीभस्मशायीजपन्रुद्रंममारह ॥६५॥ शिवलोकंगतःसोऽयंवीरभद्रेणभाषितः ॥ भवत्वंगण
शार्दूलोममवैपरिचारकः ॥ ६६ ॥ शाङ्करान्ममनिर्देशादानयस्वममान्तिकम् ॥ शिरोहीनोभवांश्चापिज्वालावक्रोभविष्यति ॥ ६७ ॥
सतूवाचमहात्मानंवीरभद्रंगणेश्वरम् ॥ चक्षुःश्रोत्रंतथाजिह्वानासिकास्यंशिरोगणः ॥ ६८ ॥ एतैर्विनाव्यवहृतिःकथंमेसम्भविष्यति ॥ अभावे
शिरसःकिंवामयापापंकृतंविभो ॥ ६९ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ त्वयैवस्वीकृतापूर्वंदेवीपरमसुन्दरी ॥ महेशभवनंनित्यंचातुर्वर्णकरङ्गकैः ॥ ७० ॥
स्वस्तिकंसर्वतोभद्रंनन्द्यावर्तादिकंशुभम् ॥ पद्ममुत्पलमान्दोलपादौव्यजनचामरे ॥ ७१ ॥ त्रिशूलंशङ्खचक्रेचगदाधनुरथैवच ॥ त्रिशूलं
डमरुंखङ्गंवृषंभृङ्गिरिटिंशिवम् ॥ ७२ ॥ तथाष्टपत्रंकमलमन्ययन्त्रादिकंतथा ॥ कल्पयन्तीप्रतिदिनंसेवतेवृषभध्वजम् ॥ ७३ ॥ कदाचिदथसावेश्या
देवसद्मन्युपस्थिता ॥ राज्ञःकाराङ्किकःकश्चिद्देववेश्मसमाविशत् ॥ ७४ ॥ अथतांदृष्टवांस्तत्रसइदंवाक्यमुक्तवान् ॥ काराङ्किकउवाच ॥ एकान्त
संस्थितावेश्यायुवाहंस्थविरश्चन ॥७५॥ स्थविरंव्याधितंषण्ढमशक्तंधनवर्जितम् ॥ अदीर्घमेहनंदीनंपुरुषंयोषिदुत्सृजेत् ॥ ७६॥ अश्मश्रुलंमलच्छन्नं
जडंदुर्गन्धिदूषितम् ॥ स्वल्पमव्यसनंनारीदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ ७७ ॥ तस्मान्मेदीयतांवेश्यमैथुनंजीवयाशुमाम ॥ वेश्योवाच ॥ नियतः

१ 'वृद्धिर्बहुष्वपि' इ० पा०।

सर्वजातीनामिहामुत्रसुखप्रदः ॥ ७८ ॥ पातिव्रत्यंपरोधर्मःस्त्रीणामितिहिशुश्रुम ॥ यदधीनायदावश्यातदानान्येनसङ्गता ॥ ७९ ॥ पतिव्रतेति
विख्यातातस्मात्तंपरिपालयेत् ॥ काराङ्किकउवाच ॥ यदिचैवंमृतिःशीघ्रंभविष्यतिनसंशयः ॥ ८० ॥ अथराजान्तिकंगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥
वेश्यावेश्यैवनोभार्यानेतिवक्तुंचनोचितम् ॥ ८१ ॥ इत्थंराजानमुक्त्वाथमण्डंचैवारनालजम् ॥ किञ्चिदादायतस्यास्तुमन्दिरंगतवानयम् ॥ ८२ ॥
निद्रावसरमालोक्यप्रसृज्यचकरंततः ॥ ८३ ॥ वस्त्रस्यविवरेतत्रमण्डंचिक्षेपदुष्टधीः ॥ एवंकृत्वाततोगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥ ८४॥ राजन्निर्गत्य
गत्वाथवेश्याग्र्यांतवयोषितम् ॥ उत्थापयित्वावेश्यांतांसर्वाङ्गंद्रष्टुमर्हसि ॥८५॥ उन्मुक्तबन्धमथवावसनंपश्ययत्नतः ॥ वेश्यावेश्माथगतवान्राजा
काराङ्किकंवचः ॥ ८६ ॥ इदमाहसनिद्रेयंपश्येमांयामिपश्यसि ॥ सतूवाचनृपंतत्रनमेयुक्तमिदंनृप ॥ ८७ ॥ तन्मातरंवापितरंदर्शनायनियोजय ॥
तद्दृष्टौसर्वमेवेदंव्यक्तमाशुभविष्यति ॥ ८८ ॥ आनीताह्यथराज्ञातुमातावीक्षितुमुद्यता ॥ वचनात्तुनृपस्यैववस्त्रंशोधयतीवसा ॥ ८९ ॥ तत्रस्थितं
मण्डमथविज्ञायाम्बाह्यमर्दयत् ॥ मर्दनाद्वसनंक्लिन्नंकिंतदित्याहपार्थिवः ॥ ९० ॥ नकिञ्चिद्देवनोकिञ्चिदितिवेश्याप्रसूरपि ॥ बहुवाक्येनराजाथ
वसनंवीक्ष्यशङ्कया ॥ ९१ ॥ शुक्रक्लिन्नमिदंवासःप्राहैतद्दृश्यतामिति ॥ अथदृष्ट्वासमीपस्थास्तथेत्यूचुर्वचोनृपम् ॥ ९२ ॥ राजाथस्वगृहंगत्वादण्डा
ध्यक्षमभाषत ॥ इदानीमेववेश्यायाःशिरश्छिन्ध्यविचारयन् ॥ ९३ ॥ दर्शनीयंशिरस्तस्याघटिकाभ्यन्तरेमम ॥ दण्डकश्चनृपोक्त्याऽस्यास्तथा
कृत्वाह्यदर्शयत् ॥ ९४ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ एवंकृतंत्वयापूर्वंप्राप्तंचफलमद्यते ॥ ज्वालयैवहिवक्तात्वंश्रोताद्रष्टाचजिघ्रसि ॥ रसंजानासिमतिमानति
क्रोधीभविष्यसि ॥ ९५ ॥ शम्भुरुवाच ॥ एवंज्वालामुखोजातोराजामाहेश्वरोऽक्षमी ॥ तस्मात्तुक्षमिणाभाव्यंपरत्रेहसुखेप्सुना ॥९६॥ यइदंशृणुया
न्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तपापबन्धश्चशिवलोकेभविष्यति ॥९७॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेशिवपूजामाहात्म्य
कथनंनामदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ श्रीरामउवाच ॥ महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्य
मेवच ॥ १ ॥ जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम ॥ दीपगन्धादिदानस्यमाहात्म्यंवदमेगुरो ॥२॥ शम्भुरुवाच ॥ एकैकनाममाहात्म्यंविस्तरान्न
हिशक्यते ॥ संक्षेपेणचतेवच्मिशृणुराघवसादरम् ॥ ३ ॥ पुरात्रेतायुगेराजाविधृतोनामवीर्यवान् ॥ मृतेपितरिबालोऽसौभूमिराज्येऽभिषेचितः ॥ ४ ॥
समानवयसःसर्वान्समीपस्थांश्चकारसः ॥ येवृद्धायेचविद्वांसस्तेचतस्यनसंमताः ॥ ५॥ युवानःसंमतादुष्टाअकार्यकरणास्तथा ॥ सुरूपानयनदक्षाश्च

१ 'विभृतः' इ० पा० ।

चोरकर्मविशारदाः ॥ ६ ॥ भाण्डवार्तारतालास्यनिपुणास्तस्यसंमताः ॥ वशीकरणमन्त्रज्ञावस्त्रौषधविदस्तथा ॥ ७ ॥ गीतनर्तनशीलाश्चधूर्त्ता द्यूतविदःप्रियाः ॥ पितृसंमतकर्तॄणांत्यागंचक्रेसपार्थिवः ॥ ८ ॥ विचार्यसचतैःसार्द्धंदुष्टैःकार्यमकारयत् ॥ एतादृशांस्तथाचान्यान्दुष्टान्सहयुयोज ह ॥ ९ ॥ एतदुक्तिमुपालभ्यशिष्टंसुहृदमत्यजत् ॥ उरोमुष्टिंचफेत्कारंयेकुर्युस्तस्यतेप्रियाः ॥ १० ॥ भगलक्षणतत्त्वज्ञारतितन्त्रविशारदाः ॥ राजनीतिविहीनंतद्राज्यंसमभवत्तदा ॥ ११ ॥ गजाश्वरथमुष्ट्राजंगोमहिष्यादिकंचयत् ॥ तत्सर्वंनाशमापन्नमपहारायतस्ततः ॥ १२ ॥ रत्नानिवसु धान्यानिनदृश्यन्तेपुरेतदा ॥ अथभूपान्तरेणासौनिर्जितःप्रपलायितः ॥ १३ ॥ महारण्यमथोगत्वागिरिदुर्गमकल्पयत् ॥ तत्रचाल्पपरीवारश्चोर वृत्तिसमाश्रितः ॥ १४ ॥ सुवर्णवस्त्रधान्यादिरत्नगन्धादिकंतथा ॥ तत्रतत्रविनिर्दिश्यचोरानानीयवञ्चकान्[1] ॥ १५ ॥ बन्धाद्यकारयत्तैस्तुद्रव्याहरण कर्मणि ॥ यदाहारोनविद्येततदाहारमकल्पयत् ॥ १६ ॥ गोमहिष्यादिमांसेनयद्यन्नंनोपलभ्यते ॥ अश्वीयनरमांसेनभोजनंपर्यकल्पयत् ॥ १७ ॥ एतादृशमभूद्वृत्तंसन्ध्योपासादिवर्जितम् ॥ एकस्तुसचिवस्तस्यसुरापोनामराक्षसः ॥ १८ ॥ नियुङ्क्तेसर्वकालंतमाहरप्रहरेतिच ॥ एवंरक्षोमतेस्थित्वा नानादेशगतान्नरान् ॥ १९ ॥ नृसहस्रपरीवारोद्याद्याद्यादनृपालयः ॥ स्वस्याभिमतयोषास्तुज्ञात्वाज्ञात्वासमाहरत् ॥ २० ॥ किञ्चित्कालंचता भुक्त्वातासांमांसमभक्षयत् ॥ एवंहत्वानरान्नारीराज्यंचक्रेसुदुःसहम् ॥ २१ ॥ एवंवर्षसहस्रंतुराज्यंकृत्वानराधमः ॥ जराशिथिलसर्वाङ्गोवलीपलित दूषितः ॥ २२ ॥ निर्जीवमभवत्स्थानंसमन्तादृशयोजनम् ॥ अथमृत्युदिनंप्राप्तंराज्ञस्तस्यमहात्मनः ॥ २३ ॥ मृत्युकालेऽथसम्प्राप्तेस्नातंभूमिगतं नृपम् ॥ तस्यचानुचराःसर्वेपरिवार्योपतस्थिरे ॥ २४ ॥ सुरापःसचिवःप्राहकिंकार्यंममचादिश ॥ अथराजातथाऽशक्तोनिर्गतायुस्तदार्दितः ॥ २५ ॥ नाभेरधस्तुक्षीणासुःकथञ्चिद्वाक्यमुक्तवान् ॥ त्वंसर्वकालेदैत्येन्द्रप्रहरप्राहराहर ॥ २६ ॥ इत्यथोक्त्वाममारासौयमदूताःसमाययुः ॥ विचित्रंबन्धने यत्नंचक्रुस्ताडनतत्पराः ॥ २७ ॥ चूर्णिताबन्धपाशाश्चहेतिदण्डाश्चचूर्णिताः ॥ तद्गात्रस्पर्शमात्रेचतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २८ ॥ अथायातःस्वयंमृत्युःपाशेनैन मयोजयत् ॥ मृत्युपाशमपिच्छिन्नंवीक्ष्यमृत्युरचिन्तयत् ॥ २९ ॥ सर्वमर्त्यमृतिर्दृष्टादृष्टानैतादृशीक्वचित् ॥ इतिचिन्तापरेमृत्यौज्वालावक्रःप्रतापवान् ॥ ॥ ३० ॥ वीरभद्रेणनिर्दिष्टःसहसायाच्चशूलभृत् ॥ ज्वालावक्रमथालोक्यमृत्युस्तूर्णंपलायितः ॥ ३१ ॥ पलायमानंतंदृष्ट्वामृत्युंवह्निमुखस्तदा ॥ अरेरे चोरचोरत्वंतिष्ठतिष्ठक्वयास्यसि ॥ ३२ ॥ एनसोमुच्यतेचोरःशूलारोपणमात्रतः ॥ एवमाभाष्यमृत्युंतंशूलप्रोतमकल्पयत् ॥ ३३ ॥ शूलस्कन्धगतंकृत्वा

१ 'तत्र तत्र समाहरत्' इ० पा० ।

दूतान्सङ्ग्रथ्यरज्जुना ॥ पादशृङ्खलविन्यस्तानादायनृपमध्यगात् ॥३४॥ विमानवरमारोप्यगीतवाद्यसुशोभितम् ॥ वीरान्तिकमथोगत्वासर्वमस्मै
न्यवेदयत् ॥३५॥ वीरभद्रोऽपितत्सवशङ्करायामितात्मने ॥ नानामुनिगणैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरःसरैः॥३६॥ सेव्यमानायदेवायपार्वतीसहितायच ॥ प्रणि
पत्यनिवेद्याथशूलस्थंमृत्युमेवच ॥३७॥ तूष्णींबभूवविश्वात्मावीरभद्रःप्रतापवान् ॥३८॥ अग्न्याननंवीक्ष्यशिवोनिगर्हयन्कथंत्वयैतद्गणसाहसंकृतम्॥
बिभेषिमृत्योर्नकथंयमाधिकाद्वदस्वसर्वंपरमार्थतोमे ॥ ३९ ॥ प्रणम्यतंवह्निमुखोऽतिरोषोमृत्युंसमालोक्यननर्तहर्षात् ॥ उवाचचौयकृतमेवमृत्युना
तदेषशूलेऽपिमयाप्ररोहितः ॥ ४० ॥ विमोचयामासशिवोऽपिमृत्युंदूतानशेषान्निरुजश्चकार ॥मृत्युंसमालोक्यशिवोबभाषेमन्नामएषांमरणेसमास्ते॥
॥ ४१॥ मच्चेतसामन्यधियांचनामहीनाक्षरंवाधिकवर्णयुक्तम् ॥ ममैवलोकंप्रददामिसत्यंह्यनेननामप्रहरेतिभाषितम् ॥४२॥ प्रशब्दमात्रंत्वधिकंहरेति
पदप्रदंवैपदमीरयन्ति ॥ आरादमूंस्त्वंजपतोनमस्वमदीयवाक्यंचयमंवदस्व ॥४३॥ नतिंयतिंकीतमुपास्तिमाश्रितादास्यंचकैङ्कर्यमथश्रुतिंवदाः ॥
पञ्चाक्षरोक्तिंशतरुद्रियोक्तिंशिवस्यकुर्वन्तिनतेविचार्याः ॥ ४४॥ मन्नामरुद्राक्षविभूतिधारणोममाग्रतोयस्तुपुराणवक्ता ॥ सर्वेषुपापेष्वपितेषुसत्सुप्रशा
स्म्यहंनैवयमाधिकारः ॥४५॥ येचापिपापान्वितमायिनोनराःपरान्नवस्त्रादिवधूभुजश्च॥वाराणसीमृत्युपराश्रयेवैश्रीशैलमत्यार्श्चनतेविचार्याः ॥४६॥
यूकाश्चदंशाअपिमत्कुणाश्चमृगादयःकीटपिपीलिकाश्च ॥ सरीसृपावृश्चिकशूकराश्चकाशीमृताःशङ्करमाप्नुवन्ति ॥ ४७ ॥ इदंनामगृणन्ध्यायेद्योवै
हृत्पद्ममन्दिरे ॥ त्रियम्बकंविरूपाक्षंसोमंसोमार्द्धभूषणम् ॥४८॥ त्रिनेत्रकंत्रयीनेत्रंसोमसूर्याग्निलोचनम् ॥ तंनमस्कृत्यदूरस्थोभवमृत्योममाज्ञया ॥
॥४९॥ अथाकर्ण्यशिवप्रोक्तंमृत्युस्तुष्टावशङ्करम् ॥ नमस्तेदेवतानाथनमस्तेदेवमूर्तये ॥ ५० ॥ सर्वज्ञायनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः ॥ अथदेवो
महादेवोमृत्युंप्राहवरंवृणु ॥ ५१ ॥ स्तोत्रेणानेनतुष्टोऽस्मिमृत्युर्वरमयाचत ॥ त्वदीयंपालयविभोमांचशङ्करपापिनम् ॥ ५२ ॥ तथेत्युक्त्वामृत्यु
मीशोगच्छवत्सेतिचाब्रवीत् ॥ यमलोकंगतःसोऽपियमायाशेषमुक्तवान् ॥ ५३॥ शम्भुरुवाच ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तः
सर्वपापेभ्योयातिशङ्करसन्निधिम् ॥ ५४ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादएकादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ शम्भु
रुवाच ॥ अथान्यदपिनिर्वच्मिप्रमदाख्यानमुत्तमम् ॥ सुतयादेवरातस्ययत्प्राप्तंनामकीर्तनात् ॥ १ ॥ देवरातसुताबालाकलानामातिरूपिणी ॥
धनञ्जयसुतस्यासीद्भार्याशोणस्यधीमतः ॥ २ ॥ तावुभौनियतौनित्यंधर्मैकप्रवणौशुभौ ॥ लब्धवन्तौनिधिमथोगङ्गास्नानायतौगतौ॥ ३ ॥ प्रवाह

१ 'यजिम्' इ० पा० ।

पतितेकूलेमृत्तिकानयनायतौ ॥ कूलादादायमृल्लोष्टंददृशवन्तौमहाघटम् ॥ ४ ॥ राजतंचोर्द्धपाषाणमथशोणःप्रियांवचः ॥ इदमाहकथंकार्यंकिंकर्तव्यंहि[1]नोहितम् ॥ ५ ॥ भार्योवाच ॥ ननारीमतमालम्ब्यकिञ्चित्कार्यंसमाचरेत् ॥ नचनार्याचरेद्गुह्यमप्रियंवाथकिञ्चन ॥ ६ ॥ यदिनारीसमक्षंतुद्रविणंदृष्टिमापतेत् ॥ वञ्चयीततथानारीत्वीदृशैर्वाक्यसञ्चयैः ॥ ७ ॥ अस्माभिर्नहिसम्प्रेक्ष्यंकिंवातत्रहितिष्ठति ॥ द्रविणंचेन्नसंप्रेक्ष्यंबाधोदर्कंभविष्यति ॥ ८ ॥ अन्याज्ञातंतुयदिचेत्कुतोज्ञानविनिश्चयः ॥ अप्रदृष्टस्त्विदानींचेन्निभृतःकोऽपितिष्ठति ॥ ९ ॥ तिरोधानंनकिञ्चिच्चेन्मायायाकोऽपितिष्ठति ॥ नचेन्मायामनुष्याणांक्षेत्रपालस्तुतिष्ठति ॥ १० ॥ नहिचेद्भैरवश्चेहतिष्ठतिब्रह्मराक्षसः ॥ नसोऽपिचेन्म[2]हाविद्याराज्ञांतत्रभविष्यति ॥ ११ ॥ न[3]चजानातिचेद्राजाव्यवहारादिसम्भवः ॥ सचेद्गूढप्रकारेणचोरबाधाभविष्यति ॥ १२ ॥ अप्रमत्तस्यभवतोमहानर्थोभविष्यति ॥ प्रायेणार्थवतांनृणांभोगलिप्साप्रजायते ॥ १३ ॥ भोगाद्भोगान्तरेच्छाचसर्वानुष्ठाननाशिनी ॥ जानातियदिनारीस्वंभावयोगगतंतथा ॥ १४ ॥ नारीस्वतन्त्रतामेतिरोषाल्लब्धप्रकाशिनी ॥ रोषेविश्वासतांयातितदादोषःपुरोदितः ॥ १५ ॥ विश्वासिनिचविश्रम्भःप्रवासोवान्यचित्तता ॥ विश्रम्भाज्जायतेस्त्रीणांनानाविधिविचेष्टता ॥ १६ ॥ यंकंचित्पुरुषंदृष्ट्वायुवानंप्रीतिरापतेत् ॥ प्रीत्यासञ्जायतेयोगोयोगान्मैथुनसङ्गतिः ॥ १७ ॥ सततंमैथुनेजातेविश्रम्भान्तरमापतेत् ॥ योभवतावातथापूर्वंभुक्तेदानींचभुज्यते ॥ १८ ॥ कांप्रतीच्छातवेदानींप्रीतिःकस्यामथापिवा ॥ काविदग्धासुसंस्निग्धापुरुषादन्यतश्चरेत् ॥ १९ ॥ योऽब्रवीदथवाक्यंतांयदिब्रूयास्त्वमद्यमे ॥ सर्वमेवतथावच्मिनान्यथावाक्यमुच्यते ॥ २० ॥ इत्थंचधृष्टतांयातातथारूपान्तरेणच ॥ द्रव्यमादाययत्किञ्चिदनुवर्तेस्वतन्त्रतः ॥ २१ ॥ समारयित्वातांद्रव्यंगृहीत्वापातयिष्यति ॥ अथपूर्वंपतिमृतौप्रविशेन्नाशुशुक्षणिम् ॥ २२ ॥ वैधव्येद्रविणंसर्वंधर्मार्थंमेभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसावैधव्येसमुपस्थिते ॥ २३ ॥ यो[4]निकुण्डंसमासाद्यदिवावायदिवानिशि ॥ एकान्तस्थानमभ्येत्यविवृत्यवसनंभगम् ॥ २४ ॥ इदमूचेवचोदुःखादुपस्थस्थकरासती ॥ किंत्वयावैकृतंयोनेकिंवापापमुपाश्रिता ॥ २५ ॥ शिश्नस्यवाथवापापंयत्त्वदन्तरवेशनात् ॥ यच्चकर्तृकृतंपापंमादृक्सेवाविर्जनात् ॥ २६ ॥ अतोऽपिकण्डसम्भूतौप्रवेशयेदथाङ्गुलीम् ॥ विचित्रचेष्टांकृत्वातुकण्डूबुद्धेरतःपरम् ॥ २७ ॥ मर्दयित्वाकराभ्यांतत्सन्ताडयचविवृत्यतु ॥ असकृद्धुन्वतीपादौधृतास्यातिदुःखिता ॥ २८ ॥ खट्वाकाष्ठमथालिङ्गयस्तनपीडंयथाप्रियम् ॥ अथोविचित्रचित्तत्वेततःप्रद्युष्टताभवत् ॥ २९ ॥ अथवान्हिपुरेस्थित्वाशाकंव्यवहृतंचयत् ॥ आलम्ब्यवेश्मनिनिशिसन्ध्यायांविशि

१ 'मे हितम्' इ० पा० । २ 'महाबाधा' इ० पा० । ३ 'अथ' इ० पा० । ४ 'योनिकण्डूम्' इ० पा० ।

खासुच ॥ ३० ॥ कृत्वान्यवेषमात्मानंयैःकैरप्युपभुज्यते ॥ अथवाच्यप्रभावेनशङ्कितायोग्यमाहरेत् ॥३१॥ अज्ञातंचगृहंगत्वारमयेदेवनिश्चितम् ॥
नारीसमक्षंलब्धेतुद्रविणेह्येतदिष्यते ॥ तस्मान्मयापिभवतोनविचारप्रयोजनम् ॥ ३२ ॥ शोणउवाच ॥ एवमेतन्नसन्देहोगच्छत्वंतिष्ठदूरतः ॥
मलमूत्रविसर्गार्थंस्थित्वागच्छाम्यतःपरम् ॥ ३३ ॥ तस्यांगतायांशोणोऽपिवस्त्रखण्डंत्वकल्पयत् ॥ एकैकस्मिंस्ततःखण्डेत्वग्रहीद्द्रविणंबहु ॥३४॥
सैकतेविवरंजानुदघ्नंकृत्वाततस्ततः ॥ क्षिप्त्वाधनंपूरयित्वाविष्ठांचक्रेततोपरि ॥ ३५ ॥ वस्त्राधारंघटंतंचप्रतिचिक्षेपकुत्रचित् ॥ सर्वमज्ञातवत्कृत्वा
स्नानायप्रययौमुनिः ॥ ३६ ॥ तस्यभार्याततःस्नानंकृत्वासम्पूज्यपार्वतीम् ॥ गच्छेतिभर्त्रासाप्रोक्तास्ववेश्माभ्यागमत्सती ॥ ३७ ॥ एतामेका
किनींज्ञात्वामारीचोनामराक्षसः ॥ भर्तृरूपमथास्थायकलामेतदुवाचह ॥ ३८ ॥ मारीचउवाच ॥ सप्तगोदावरीतीरेपवित्रेपापनाशनम् ॥
द्राक्षाराममितिप्रोक्तंयत्रभीमःस्वयंस्थितः ॥ ३९ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदोनृणांस्मरणात्पापनाशनः ॥ तत्रगच्छावहेशीघ्रंत्वंतुनिर्गच्छसुन्दरि ॥ ४० ॥
कलोवाच ॥ इदानीमभिषेकायप्रवृत्तोनाभिषिक्तवान् ॥ कथमेतादृशंत्वंहिपूर्वानुक्तंवदिष्यसि ॥ ४१ ॥ प्रकृतेरन्यथाभावमुत्पातंविदुरुत्तमाः
॥ ४२ ॥ मारीचउवाच ॥ भर्तुरप्रतिकूलत्वंनारीणांधर्मउच्यते ॥ प्रतिकूलानुकूलावाममशीघ्रंवदस्वतत् ॥ ४३ ॥ तूष्णींभूत्वाथसासाध्वीभर्तृ
त्येवविचार्यतम् ॥ निर्ययौतेनसाबालावनमध्येगतासती ॥ ४४ ॥ अथमध्याह्नकालेऽसौक्रियतामाह्निकक्रियाः ॥ राक्षसोऽथवचःश्रुत्वानानुष्ठान
स्थलंत्विह ॥ ४५ ॥ यत्रतत्रास्तिगन्तव्यमितोगच्छावहेततः ॥ किञ्चित्प्रदेशंगत्वातुगुहांवीक्ष्यसरस्तथा ॥ ४६ ॥ इहस्थानंहिमेस्थातुंकार्यंस्नानमथ
प्रिये ॥ इत्युक्त्वासरसिस्नात्वाफलाहारंप्रकल्प्यच ॥ ४७ ॥ भोजनावसरेप्राप्तेकलादध्यावुमांशिवम् ॥ अयंधवोममनवाइतिध्यानपराभवत् ॥
॥ ४८ ॥ अथध्यानेनतंचोरंनिश्चित्यचपतिव्रता ॥ भीतातिनम्रवदनाअश्रुपूर्णमुखीतदा ॥ ४९ ॥ कष्टमापतितंपापमित्युक्त्वानिपपातच ॥
रुदतींतामथोदृष्ट्वाराक्षसःपापनिश्चयः ॥ ५० ॥ धर्षितुंतामथारेभेनचैतद्धर्षणंप्रति ॥ बलात्कारमथोकर्तुंयतमानेतुराक्षसे ॥ ५१ ॥ आजानु
नाभिपर्यन्तंशैलस्थानमकल्पयत् ॥ शिलासमभवद्दृष्ट्वाराक्षसोवीक्ष्यतामथ ॥ ५२ ॥ इत्येवंतांहनिष्यामिखादयिष्याम्यतःपरम् ॥ इत्युक्त्वा
भ्रामयित्वासिंशिरश्छेत्तुंप्रचक्रमे ॥ ५३ ॥ कलाहमत्पतिर्ज्ञात्वाशापंदास्यतिमाहर ॥ इत्युक्तमात्रेवचसिशिरश्चिच्छेदराक्षसः ॥५४॥ प्राप्तायांदुर्मृतिं
तस्यामथशैवाःसमागताः ॥ दूताविचित्राभरणाःसर्वायुधधराःशुभाः ॥ ५५ ॥ एतांविमानमारोप्यशिवालोकमुपागमन् ॥ तामागतांगिरिसुता
हर्षेणप्रतिपूज्यच ॥५६॥ स्वपादप्रणतांशुद्धामुमावाक्यमभाषत ॥ पातिव्रत्येनतेतुष्टाअभीष्टंप्रददामिते ॥ ५७ ॥ कलोवाच ॥ दासीभावंप्रयच्छत्वं

त्वत्पादाब्जंममप्रियम् ॥ प्रार्थ्यैःकिमन्यैर्बहुभिस्तथास्त्वितिशिवाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ इन्द्रादिवनिताभिःसापूजिताथकलानिधिः ॥ एतस्मिन्नन्तरेप्रातः शोणोमुनिरथोगृहम् ॥ ५९ ॥ नतत्रदृष्ट्वातांभार्यांध्यानयोगपरोऽभवत् ॥ रक्षोहृतांमृतांप्राप्तांशिवालोकमुमांप्रति ॥ ६० ॥ उमादत्तवरांचापिदृष्ट्वा ज्ञानचक्षुषा ॥ किञ्चिद्दुःखश्चिरंध्यात्वापरावृत्यमुनिस्तदा ॥ ६१ ॥ श्वशुरंगतवान्सोऽथदेवरातंमुनीश्वरः ॥ निवेद्यसर्वंसहितोविश्वामित्रमगान्मुनिम् ॥ ६२ ॥ निवेद्यतद्वसिष्ठस्यवसिष्ठोऽप्याहतान्मुनीन् ॥ गत्वाकैलासमादौतुदृष्ट्वादेवंमहेश्वरम् ॥ ६३ ॥ अनुज्ञांशिवतोलब्ध्वापार्वतीमन्दिरेगताः ॥ देव्यैविज्ञाप्यतत्सर्वंयथार्थंप्रवदामतत् ॥ ६४ ॥ तथेत्युक्त्वामुनिवराःकैलासंशङ्करालयम् ॥ गत्वाप्रणम्यदेवेशंवीरभद्रेणपूजिताः ॥ ६५ ॥ विज्ञाप यामासुरिदंशोणभार्याहृतेतिच ॥ शिवःप्राहमुनीन्द्रांस्ताञ्ज्ञातमेवमयात्विदम् ॥ ६६ ॥ अकालमरणंत्वस्याआयुर्वर्षशतंस्थितम् ॥ अकालमृत्यु युक्तानांपुनर्जीवनमस्तिच ॥६७॥ दशपुत्रप्रसूर्वीरारूपसौभाग्यवत्यपि ॥ भवद्भिरितिनिश्चित्यसमागतमिहद्विजाः ॥ ६८ ॥ यमलोकगतानांतुसर्वं मेतद्विनिश्चितम् ॥ ममलोकगतानांचगतिरन्यानविद्यते ॥ ६९ ॥ अनयाकीर्तितंनामप्राणनिर्गमनेपुरा ॥ तयायमलिपिर्मृष्टाकथमायुष्यनिर्णयः ॥ ७० ॥अथवागिरिजायैचनिवेदयतकृत्स्नशः ॥ अथतेपार्वतीपाददर्शनायगताद्विजाः ॥ ७१ ॥ प्रणम्यमातरंसर्वेविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ॥ दीना नाथाकृशाभार्याप्रनष्टपितृकाञ्छिशून् ॥ ७२ ॥ रक्षयित्वापुरामातरिष्टदात्वंसदाह्यभूः ॥ कलापौत्रीममैवेयंत्वामाराध्यपतिंत्वमुम् ॥ ७३ ॥ शोणं लब्धवतीमातस्त्वत्पूजायाःफलंत्विदम् ॥ तपसालभ्यतेऽपर्णेदानेनयदिवापिच ॥ ७४ ॥ व्रतोपवासैरथवाकलासालभ्यतेमया ॥ एतयापरिविष्टान्नं भोक्तुमिच्छामितत्कथम् ॥ ७५ ॥ पार्वत्युवाच ॥ यादृशीचेष्यतेभार्याताहृशीदीयतेमया ॥ नैनांत्यक्तुमहंशक्ताकिंवात्वंमन्यसेमुने ॥ ७६ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ मातात्वमित्येवमयाअविशङ्कितमीरितम् ॥ शोणोमुनिरयंमातस्तवविज्ञापयिष्यति ॥ ७७ ॥ शोणउवाच ॥ तामेवभार्यांप्रतिमेप्रीतिरत्युक्तत्कटासति ॥ सैवमेदीयतांभार्याचान्यथामरणंभवेत् ॥ ७८ ॥ पार्वत्युवाच ॥ भार्यापतीसमावेवविषमौतुवि गर्हितौ ॥ तवचासदृशीचेयंसदृशींप्रददाम्यहम् ॥ नचमन्मन्दिरेप्राप्तांत्यक्ष्येदेहविवर्जिताम् ॥७९ ॥ शोणउवाच ॥ यदिनोदीयतेचेयंभार्यामन्यांमम प्रियाम् ॥ राज्यंमहेश्वरेभक्तिंप्रयच्छवरमुत्तमम् ॥ ८० ॥ भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वाचाब्रवीन्मुनीन् ॥ भोक्तव्यमिहयुष्माभिर्ममास्मिन्दिवसत्र यम् ॥ ८१ ॥ प्रतीन्दुवारेदेवस्यमहेशस्यैवतुष्टये ॥ भोजनीयाःसदाकालमष्टौविप्रामुनीश्वराः ॥ ८२ ॥ इच्छयायत्रकुत्रापिव्रतमेतदुपक्रमेत् ॥ वत्सरे

१ 'नष्टा यमलिपिः स्पष्टा' इ० पा० । २ अस्मै शोणाय इति शेषः ।

परिपूर्णेतुमहाराजतमीश्वरम् ॥ ८३ ॥ चतुर्निष्कप्रमाणेनतदर्द्धेनैवकारयेत् ॥ श्वेतवस्त्रयुगंसूक्ष्मंचामरेव्यजनेतथा ॥ ८४ ॥ पादुकोपानहंछत्रं सर्वंविप्रेनियोजयेत् ॥ स्वशक्त्यादक्षिणांदत्त्वाब्राह्मणांश्चविसर्जयेत् ॥ ८५ ॥ एतदुद्यापनेकुर्यादादौमध्येतथासुधीः ॥ दिनेदिनेतथापूजा सोमस्यपरमात्मनः ॥ ८६ ॥ तत्पुरुषस्यविद्महेमहादेवस्यधीमहि ॥ तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥ ८७ ॥ इतिपूजामन्त्रः ॥ स्थण्डिलेपूजयेद्देवं प्रतिमायामथापिवा ॥ एकभक्तंस्वयंकुर्याद्ब्रह्मचर्यसमन्वितम् ॥ ८८ ॥ एतत्सोमव्रतंप्रोक्तंशिवतुष्टिप्रदंशुभम् ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यानारीवापुरुषो ऽपिवा ॥ ८९ ॥ छायेवशङ्करस्यासौनित्यमेवानुवर्तते ॥ अद्यसोमदिनंप्राप्तंमध्याह्नात्परतोभुजिः ॥ ९० ॥ यूयंचसर्वेमुनयःकृतपौर्वाह्णिकक्रियाः ॥ माध्याह्निकींक्रियांकृत्वाभोक्तुमर्हथसत्तमाः ॥ ९१ ॥ मातुर्वचनमाकर्ण्यतथेत्युक्त्वानमस्यच ॥ अनुष्ठानायतेसर्वेगताभागीरथींनदीम्॥ ९२ ॥ सङ्गमेमध्यतोवृत्तेकृत्वामाध्याह्निकींक्रियाम् ॥ विश्वेशपूजांकृत्वाचषोडशैरुपचारकैः ॥ ९३ ॥ अथतेपार्वतीगेहंगत्वादेवींप्रणम्यच ॥ लोकमातुर्नियोगेनशालङ्कायनकात्मजः ॥ ९४ ॥ पादप्रक्षालनमुखानुपचारानकल्पयत् ॥ पञ्चगन्धकमादायतान्मुनीनभ्यलेपयत् ॥ ९५ ॥ राज्यंचमहदाप्नोतियोदद्यात्पञ्चगन्धकम् ॥ पञ्चबाणसमोभूत्वास्त्रीणांवल्लभतामियात् ॥ ९६ ॥ विष्णवेयोहिदद्यात्तुसोऽपिमारसमोभवेत् ॥ कामीत्वकामीयःकुर्यात्कैलासेपञ्चवत्सरान् ॥ ९७॥ सर्वगन्धसमोपेतोभोगीचेष्टार्थसंयुतः ॥ यथेष्टवर्तनोभूत्वाततोजायेतभूमिपः ॥ ९८ ॥ कस्तूरी चन्दनंचन्द्रमगरुद्वितयंतथा ॥ पञ्चगन्धंसमाख्यातंसर्वकार्येषुशोभनम् ॥ ९९ ॥ विलिप्तपञ्चगन्धेषुब्राह्मणेषुमहात्मसु ॥ आसीनेषुतदाभ्यागा द्ब्राह्मणःस्थविरःकृशः ॥ १०० ॥ उन्मत्तवेषोदिग्वासाजराजर्जरितस्त्वरी ॥ खल्वाटःश्वासकासीचबहुहिक्कीक्षुधान्वितः ॥ १ ॥ लालास्रुतः श्मश्रुकूर्चःश्लेष्मानम्रःस्खलत्पदः ॥ व्यष्टवर्षातथानारीसर्वाभरणभूषिता ॥ २ ॥ रूपलावण्यसंयुक्तालोकोत्कृष्टस्वरूपिणी ॥ पुरुषान्रूपसंयुक्तान्वी क्षन्तीचततस्ततः ॥ ३ ॥ गायन्तीत्वथनृत्यन्तीतंदृष्ट्वाहसतीपतिम् ॥ प्रबाधतेवृद्धधवंशीघ्रमेहिक्रुशाधम ॥ ४ ॥ आलम्ब्यत्वत्करंवृद्धदुःखितानित्य मस्म्यहम् ॥ भूषणंवसनंघ्राणंस्रग्विलेपनमेवच ॥ ५ ॥ हासोगीतिस्तथापानंमण्डनंशोभनंगृहम् ॥ सर्वमृतुसमृद्धिश्चकामस्यैवाभिवृद्धये ॥ ६ ॥ सर्वेषामेवकामानांरतिरेकाप्रयोजनम् ॥ सुखानिसर्वाण्येकत्ररतिरेकत्रचस्थिता ॥ ७ ॥ तुलयातुलितंसर्वंरतिःशतगुणाधिका ॥ तन्मादृशी समासाद्यभवन्तंकिंकरिष्यति ॥ ८॥ इतिचान्यानिवाक्यानिब्रुवाणागृह्यवैकरे ॥ तदुत्तरमुवाचेदंकिंकुर्मोभाग्यमीदृशम् ॥ ९ ॥ मामारय

१ 'तदा' इ० पा० । २ 'क्षुधा मम' इ० पा० ।

दुरुत्त्यात्वंमांविज्ञायाथचेदृशम् ॥ एतादृशोद्विजःप्रायात्पार्वतीमन्दिरंतदा ॥ ११० ॥ अविज्ञायैवगिरिजामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ११ ॥ द्विज
उवाच ॥ अन्नार्थिनमिहप्रातंविद्धिमामतिथिंमुने ॥ भोजनावसरेप्राप्तंब्राह्मणान्नंहिभोजय ॥ १२ ॥ तद्भार्यावचनंप्राहकमुनियोषिदेवहि ॥ अन्धस्य
वचनंसर्वमेवमेतादृशंदृढम् ॥१३॥ पार्वत्युवाच ॥ प्रक्षाल्यचरणावेतमासनेचोपवेशय ॥ जाम्बूनदकृतेऽतीवभोज्येनातर्पयद्द्विजम् ॥ १४ ॥ सुरत्नच
षकोपेतममृतंब्रह्मवादिनीम् ॥ अरुन्धतीमथाहूयपर्यवेषयदम्बिका ॥ १५ ॥ कलाचारुन्धतीचैवअनसूयापतिव्रता ॥ परिवेषंपदार्थानांस्रग्गन्धा
क्षतभूषणाः ॥ १६ ॥ अकुर्वन्नन्धिकावाक्यात्षड्रसानांपृथक्पृथक् ॥ भुञ्जानेषुतुविप्रेषुदिग्वासाब्राह्मणाकृतिः ॥ १७ ॥ क्षणेनबुभुजेसर्वंदातुंनो
शेकुरङ्गनाः ॥ अथसागिरिजादेवीस्वयंदातुंप्रचक्रमे ॥ १८ ॥ यथादत्तमशेषंतुक्षणेनाश्नातिसद्विजः ॥ भाण्डस्थितमशेषंचभोक्तुमैच्छत्प्रियायुतः॥
॥ १९ ॥ तथाम्बिकासमादायप्रादादक्षय्यमस्त्विति ॥ अथवामकरेणासौभोक्तुमैच्छत्ततःसती ॥ १२० ॥ तत्राप्यक्षय्यमेवास्तुतवान्नमितिचार्प
यत् ॥ करान्तरमथोत्पाद्यभोक्तुमैच्छद्द्विजोत्तमः ॥ २१ ॥ एवंकरसहस्रंचकृत्वैच्छद्भोजनंद्विजः ॥ दत्त्वादत्त्वापुनर्देवीसन्तुष्टानचकोपना ॥ २२ ॥
नचित्तमन्यथाकर्तुंशक्यमस्याइतिद्विज ॥ प्रक्षाल्यहस्तौचरणौहस्तार्पितसुगन्धवान् ॥ २३ ॥ पार्वतींवाक्यमाहेदंतोषितोऽहंवरंवृणु ॥ २४ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ममदातुंवरंशक्तोयदित्वंब्राह्मणोत्तम ॥ वरेणममकिंकार्यंशङ्करोमेयतःपतिः ॥ २५ ॥ तदाहब्राह्मणोदेवींशङ्करःकीदृशस्त्विति॥सदृशोऽसौ
त्वयानोवात्वद्योग्योनान्यथाभवेत् ॥२६॥ स्त्रीवल्लभत्वमप्येवरूपंदाक्ष्यंशुभाङ्गना ॥ नोचेदेतादृशीभार्यामदधीनाकथंभवेत् ॥२७॥ पार्वत्युवाच ॥
त्वद्भार्यावचनंश्रुत्वातववाक्यंतथाद्विज ॥ अपलापस्त्वयंब्रह्मञ्च्छ्रुतंकिंवातथाविषम् ॥ २८ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ धम्मिल्लंतेकरिष्यामिममाङ्कंत्वं
समारुह ॥ प्रचलेद्यदितेचित्तंपातिव्रत्यंकुतस्तव ॥ २९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ममव्रतंद्विजश्रेष्ठशङ्कराङ्करोहणम् ॥ अथतच्चित्तमाज्ञायभवान्याःपरमे
श्वरः ॥ १३० ॥ द्व्यष्टवर्षवयाभूत्वासुस्निग्धकचबन्धनः ॥ सुस्निग्धचारुनयनोगोक्षीरसमविग्रहः ॥ ३१ ॥ कोटिकन्दर्पलावण्यःसर्वाभरणभू
षितः ॥ स्वपार्श्वस्थितनार्यंसेप्रसारितभुजद्वयः ॥३२ ॥ गायन्मन्दंतयासाकमुमयापटुतायथा ॥ अथतांपार्वतींशम्भुःकरेणाकृष्यचस्मयन् ॥३३॥
विन्यस्यहस्तौवनिताद्वयांसेगायन्समस्ताभरणःप्रसन्नदृक्॥ननर्तचानन्दसमृद्धगात्रोमुनीन्द्रगीतश्चसकालवेलम्॥३४॥एतादृशंशिवंध्यात्वाजन्मकोटि
शतेष्वपि ॥ नदुःखंजायतेतस्यसदाहर्षश्चजायते ॥ ३५ ॥ अथस्तुतोमुनिवरैर्नारींकृत्वाहरिंततः ॥ अथसापार्वतीतुष्टादेवंप्राहपिनाकिनम् ॥ ३६ ॥
पार्वत्युवाच ॥ किमित्येतादृशंभावमास्थायत्वमिहागतः ॥ नारींकृत्वातथाविष्णुंकिंप्रकृत्यानचागतौ ॥ ३७ ॥ शिवःप्राहव्रतेचात्रह्यतिथेर्भो

जनंशुभम् ॥ जानेसिद्धिमथोयेषांविषादोनाभिजायते ॥ ३८ ॥ जातेविषादेतुत्रतमसम्यगितिनिश्चयः ॥ सोमवाराःसमायान्तियावन्तोऽब्दश
तानितु ॥ ३९ ॥ तावन्तिमत्पुरेदेविसर्वभोगसमन्वितः ॥ सभार्यपुत्रबन्धुश्चवेदोक्तायुष्यजीवितः ॥ पश्चाद्वाराणसींगत्वामृतोमुक्तिमवाप्स्यति ॥
॥ १४० ॥ शम्भुरुवाच ॥ अथदेवेस्थितेतत्रमुनयस्त्रिःप्रदक्षिणम् ॥ कृत्वापञ्चनमस्कारान्पुनःकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥ पुनश्चदण्डवद्भूत्वाविसृष्टा
निर्ययुस्ततः ॥ अथशोणःशोभिताङ्गींभार्यामापद्यनिन्दिताम् ॥ ४२ ॥ राज्यंचभारतेवर्षेधर्मेणापालयद्द्विजः ॥ मानुषानखिलान्भोगान्बुभुजेशिवभ
क्तिमान् ॥ ४३ ॥ नित्यंदेवार्चनपरोनित्यंब्राह्मणपूजकः ॥ नित्यदातानित्ययाजीनित्यश्रोतापुराणकम् ॥ ४४ ॥ मृतःसगतवाँल्लोकंशङ्करस्यविभोः
शुभम् ॥ नामकीर्तनमाहात्म्यंप्रसङ्गात्परिकीर्तितम् ॥ ४५ ॥ शृण्वतांसर्वपापघ्नंभक्तानांचतथानृप ॥ सर्वकल्याणदंनित्यंसुभार्याराज्यदंशिवम् ॥
॥४६॥ शिवभक्तिप्रदंगोप्यंयस्यकस्यापिनेरयेत् ॥१४७॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेशिवनाममाहात्म्येद्वादशोत्तरशततमो
ऽध्यायः ॥ ११२ ॥ श्रीरामउवाच ॥ खेदृश्यन्तेविमानस्थानानारूपधराःशुभाः॥सर्वकामफलोपेताःसुभार्याःशतयोषितः ॥ १ ॥ सह
स्रनरनारीभिःपूज्यमानाःपदेपदे ॥ गायन्तिविंशतिर्योषाहृपलावण्यकोमलाः ॥ २ ॥ करङ्कवाहिनीचैकाचामरासक्तबाहवः ॥ ताल
वृन्तद्वयंनार्योवीजयन्तिप्रगृह्यवै ॥ ३ ॥ सचक्रेचाङ्कमध्येऽस्याउपधानंतथापरः ॥ एकस्याःकरयोर्हस्तःस्तावकानेकसंयुतः ॥ ४ ॥
नानाविधपरीहासक्तोत्फुल्लमुखाम्बुजः ॥ एकैकत्रविमानेतुदृश्यतेचन्द्रदीधितिः ॥ ५ ॥ स्त्रीशतेषुविमानेषुदृश्यतेचेश्वरःशुभः ॥ एते
किंपुण्यकर्तारोविष्णुमायाथवामुने ॥ ६ ॥ शम्भुरुवाच ॥ एतेहिब्राह्मणाःपुण्यागृहस्थाश्रमवासिनः ॥ येषामेवचसुग्रामोदत्तोदशर
थेनते ॥ ७ ॥ मच्चित्तानांचतेषांतुकदाचिदभवन्मतिः ॥ यथेहसुखिनःसर्वेवयंचान्योपजीविनः ॥ ८ ॥ अस्मानेवानुजीवन्तिशतशो
मनुजाइह ॥ यनपुण्येनचवयंसर्वेकामानुमोदिनः ॥ ९ ॥ सुस्त्रीकृतोपचाराश्चसर्वेराज्यसुखान्विताः ॥ जरामरणहीनाश्चयुवानःसर्वदैवहि ॥ १० ॥
विचार्यैवंद्विजाःसर्वेवसिष्ठस्याश्रमंययुः॥आगतानथसम्पूज्यवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥११॥ किमर्थमागतायूयंशीघ्रंब्रूतद्विजोत्तमाः॥१२॥द्विजाऊचुः॥
वयमिच्छामहेसर्वेसर्वसम्पत्समन्विते ॥ विमानेकामगेरोढुंतत्सम्पादयनोगुरो ॥ १३ ॥ तत्तेषांचिन्तितंश्रुत्वावसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ पुराणंसर्वदा
विप्राःश्रोतव्यंपापनाशनम् ॥ १४ ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षस्तत्रैवदृश्यते ॥ तथेत्युक्त्वाथमुनयःपुराणकुशलंमुनिम् ॥ १५ ॥ जग्मुरङ्गिरसंश्रेष्ठंसर्व
शास्त्रविशारदम् ॥ सर्वागमपुराणज्ञंसदासत्कर्मचारिणम् ॥१६॥ इदमूचुर्नमस्कृत्यवयंसफलजीविनः ॥ कृतकृत्यावयंब्रह्मन्साक्षाद्दृष्टोऽसियन्मुने ॥

॥ १७ ॥ अङ्गिराउवाच ॥ यदर्थमागतायूयंतत्कार्यंकरवाण्यहम् ॥ पुराणंश्रोतुकामास्तुयूयमत्रसमागताः ॥ १८ ॥ कीर्तयिष्येविधानंवःसमस्ता
घविनाशनम् ॥ सर्वज्ञानप्रदंदेवंतत्त्वविज्ञानसम्भवम् ॥ १९ ॥ शिवभक्तिप्रदंहृद्यंविष्णुभक्तिप्रदंशुभम् ॥ विचित्रस्वगतिप्राप्तिज्ञानदंरमणीप्रदम् ॥
॥ २० ॥ नानाविधशुभज्ञानंरतितन्त्रप्रकाशकम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रधानंचविधिदर्शनदीपकम् ॥ २१ ॥ विचित्रभक्तिकथनंभक्तिसाहसकीर्तनम्॥
॥ व्रतप्रतिष्ठादानादिभस्मपूजाविधिप्रदम् ॥ २२ ॥ पुराणंपाद्ममुदितंब्रह्मपद्मोपनिर्वृतम् ॥ महेश्वरेणकथितंप्रमथाकृतिवर्णनम् ॥ २३ ॥
एतदन्यत्रकथितंपुराणेपाद्मएवतु ॥ दिलीपेनपुरापृष्टोवसिष्ठःप्रोक्तवानिदम् ॥ २४ ॥ तच्छृणुध्वंमुनिवराज्ञानंसर्वंभविष्यति ॥ अथतद्वच
नाद्विप्राःपुराणश्रवणेरताः ॥ २५ ॥ कथंश्रोतव्यमधुनाकिंकृत्वेत्यब्रुवन्मुनिम् ॥ सोऽपिसर्वंसमाचष्टशृणुधर्मंसनातनम् ॥ २६ ॥ नमस्कृत्यपुराणज्ञं
दद्याच्चार्घासनंततः ॥ निषीदतत्रचेत्युक्त्वागन्धपुष्पैःसमर्चयेत ॥ २७ ॥ आत्मयोगंचताम्बूलमधिकंवासमर्पयेत् ॥ ब्रूहिपुण्यकथांब्रह्मन्पौरा
णिकीमितीरयेत् ॥ २८ ॥ नखट्वासनमारुह्यनोच्चासनमथापिवा ॥ नीचासनोवैशृणुयाद्धर्मकामार्थसिद्धये ॥ २९ ॥ शृण्वित्युक्त्वापुराणज्ञ
इमंमन्त्रमुदीरयेत् ॥ नमोहरिंहरमथोगणेशंभारतीमतः ॥ ३० ॥ इष्टदेवंनमस्कृत्यपुराणंवक्तुमर्हति ॥ अर्द्धयामंप्रतिदिनंयदिवापीच्छयाभवेत् ॥
॥ ३१ ॥ एवंपाठसमाप्तिंचश्रुत्वाकृत्यंसमाचरेत् ॥ श्रोतुश्चतूष्णींमननंतूष्णींश्रवणमेववा ॥ ३२ ॥ अन्यथाभारतीक्रुध्येत्तत्क्रोधान्मूकता
भवेत् ॥ तस्मात्पुराणश्रोत्राचताम्बूलादिसमर्पणम् ॥ ३३ ॥ वक्तुश्चजीविकाकार्यास्वसामर्थ्यानुसारतः ॥ पुराणप्रक्रमेदेयंसचेलोद्गमनीय
कम् ॥ ३४ ॥ सूक्ष्माम्बरमथोवापिवस्त्रद्वितयमर्पयेत् ॥ आसनंतुमहच्चित्रंरम्यमूर्जस्वलंमृदु ॥ ३५ ॥ सुवर्णंवातथादद्याद्गोभूगेहादिकंतथा ॥
एतत्समस्तंविप्रेन्द्राद्दक्षिणामूर्तिनापुरा ॥ ३६ ॥ शङ्करेणमुनीनांहिभाषितंचदिवौकसाम् ॥ अथतेमुनयःसर्वेतंप्रणम्यासनस्थितम् ॥
॥ ३७ ॥ पृथक्पृथक्चताम्बूलंदत्त्वाशुश्रूषवःस्थिताः ॥ तेनापिकथितंसर्वंपुराणंसर्वसम्प्रदम् ॥ उपान्ताध्यायपर्यन्तंश्रुतवन्तोद्विजोत्तमाः ॥
॥ ३८ ॥ दिलीपउवाच ॥ कामगेनविमानेनसर्वसम्पत्समृद्धिना ॥ सर्वतःसुखयुक्तेनपुण्यस्थानमुपस्थितम् ॥ ३९ ॥ वसिष्ठउवाच ॥
नालंपृष्टंत्वयाराजन्नितोऽप्यतिशयान्तरैः ॥ क्रीडमानाभविष्यन्तियेनतत्पुण्यमुच्यते ॥ ४० ॥ सुधाधवलितंकृत्वाशिववेश्मसमन्ततः ॥
स्त्रियोरूपविलासाढ्याःसर्वालङ्कारभूषिताः ॥ ४१ ॥ नानासुगीतकुशलानानानृत्यविशारदाः ॥ चतस्रोऽष्टौषडथवामर्दलध्वनिकाःस्त्रियः ॥ ४२ ॥

१ 'दिनसमाप्तिं च' इ० पा०।

वशिन्यौद्वआवजिक्यौकोणिकाधमनेउभे ॥ लासिक्यस्तुचतस्रःस्युःसन्तुष्टैकाथगायिका ॥४३॥ एकोद्वेवासुगीतज्ञेऽमुखरेहिप्रकीर्तित ॥ कोणवाद्य
कृतेद्वेतुतूष्णींभूताःषडष्टवा ॥ ४४ ॥ सर्वारूपविलासिन्यःसर्वाश्चापतितस्तनाः ॥ रतितन्त्राधिकुशलास्ततएवाविशङ्किताः ॥ ४५ ॥ सुसूक्ष्मवस्त्र
वेषाश्चविद्युच्चञ्चलदृष्टयः ॥ एतादृशीभिर्योषाभिर्येननृत्यंहिकारितम् ॥ ४६ ॥ एकस्मिन्दिवसेराजन्वत्सरान्सविमानगः ॥ शतस्त्रीवीक्षित
मुखोयुवाबहुभिरर्चितः ॥४७॥ आनन्दपोषसम्पूर्णःक्रोधेर्ष्यादिविवर्जितः ॥ पञ्चगन्धविलिप्ताङ्गःसचन्द्राहिदलाननः ॥ ४८ ॥ सूर्योपमस्तुयोपाश्च
सर्वास्तादृशभान्विताः ॥ सद्योविकसितामोदिपारिजातकृतस्रजः ॥ ४९ ॥ सर्वाविकसितारोहिरक्तसन्धिकृतस्रजः ॥ धम्मिल्लेवक्षसितथाबिभ्रत्यः
सुस्मिताधराः ॥५०॥ चरत्येतादृशीभिस्तुनृत्यगीतानुमोदितः ॥ एवंविमानगोभूत्वाउषित्वाकालमक्षयम् ॥ ५१ ॥ पश्चाज्जायेतनृपतिरेवंकृत्वापुन
स्तथा॥राज्यंस्वर्गफलंभुक्त्वाशिवभक्तोभविष्यति ॥५२॥ शम्भुरुवाच ॥ दिलीपायवसिष्ठोक्तंमुनिभ्योऽवददङ्गिराः॥तेतथाकृतवन्तश्चतौर्यत्रिकसुमा
पतेः ॥ ५३ ॥ श्रुत्वापुराणंपाद्मंचसमग्रंसुखिनोऽभवन् ॥ तएतेब्राह्मणारामविमानवरमास्थिताः ॥ ५४ ॥ दृश्यन्तेखेचसुखिनःसदामुदितमानसाः॥
एतत्तेसर्वमाख्यातंपुराणेषुविनिश्चितम् ॥ ५५ ॥ इतःपरंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिराघव ॥ ५६ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघव
संवादेत्रयोदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ रामउवाच ॥ कएषदृश्यतेव्योम्निसर्वाभरणभूषितः ॥ विमानस्थोमहादीप्तमध्याह्नार्कइवापरः ॥ १ ॥
दुष्प्रेक्ष्यःसर्वमर्त्यानांतस्याङ्केचारुहासिनी ॥ अपराश्रीरिवब्रह्मंस्तथापञ्चसुयोषितः ॥ २ ॥ गायन्तिमधुरांगीतिंसुभ्रूभङ्गनिरीक्षणैः ॥ मन्दस्मितैःकर
तलशब्दास्फोटिकयातथा ॥३॥ कश्चिद्गलकृतैर्गीतैरन्योन्यकरताडनैः ॥ अन्योन्यमुखमालोक्यप्रलोभैर्गीतपूर्वकैः ॥४॥ क्रीडन्नास्तेमहायोगीपद्मकि
ञ्जल्कसन्निभः ॥ एवंचरितपुण्योऽसौकोऽयमेतद्वदस्वमे ॥५॥ शम्भुरुवाच ॥ एषविप्रःपुरारामसर्वसम्पत्समन्वितः॥ नानाविधसुखोपेतोभार्यापोषण
तत्परः ॥ ६ ॥ अपुत्रोदानहीनश्चदेवतार्चनवर्जितः ॥ पञ्चयज्ञविहीनश्चस्वाध्यायपरिवर्जितः ॥ ७ ॥ प्रातर्मध्याह्नसायाह्नभोजनप्रवणोऽशुचिः ॥
कदाचिदगमद्गेहंगौतमस्यमहात्मनः ॥८॥ त्र्यम्बकस्यगिरौपुण्येनानामुनिगणाश्रिते ॥ तत्रापिशोभितगृहंस्फटिकस्तम्भकल्पितम् ॥ ९ ॥ अगुरुद्रव
कस्तूरीचन्द्रकुङ्कुमचर्चिता ॥ भित्तिर्यस्यचसन्तानकुसुमामोदसौष्ठवम् ॥१०॥ कस्तूरिकापुष्परससुत्सेचितभूतलम् ॥ सूक्ष्मसुश्वेतविविधवितानपरि
शोभितम् ॥११॥ अङ्गणंशोभितमहाकदलीपूगशोभितम् ॥ समीपसरसीजातमञ्जुकूजन्मधुव्रतम् ॥ १२ ॥ पाटीरतरुसम्भूतगन्धपूरितदिङ्मुखम् ॥
शिक्षागीतकृताह्लादगीतपूरितदिङ्मुखम् ॥ १३ ॥ निदाघजनितातापनाशनायविनिर्मितम् ॥ कदलीदलसञ्छादिपावकाकल्पितच्छदम् ॥ १४ ॥

पाटीरतरुसुस्निग्धसान्द्रद्वारकपाटकम् ॥ सौगन्धिकमहामोदिकल्पितान्तरभित्तिकम् ॥ १५ ॥ ईशानभागसुभगरतिकल्पितवेदिकम् ॥ हाटका
कल्पितपदंविचित्रवेदिकायुतम् ॥ १६ ॥ सुस्निग्धनिबिडच्छायंवटमूलोपकल्पितम् ॥ प्रसूनकदलीखण्डसरोभिःप्रान्तशोभितम् ॥
॥ १७ ॥ महावटाग्रसँल्लग्नतुषारितपयोधरम् ॥ नाकोपवनसम्पन्नविचित्रारामशोभितम् ॥ १८ ॥ वापीकूपतडागाद्यमनेकवनशोभितम् ॥
॥ मन्दम्मन्दंववौवायुर्यत्रगेहेसुखप्रदः ॥ १९ ॥ वादिन्यश्चारुसर्वाङ्ग्योवाद्यानिस्मरसम्पदः ॥ वीणांवेणुंत्रिवेणुंचवादयन्तिवराङ्गनाः ॥
॥ २० ॥ तौर्यत्रिककृतोनार्यश्चतुर्दिक्षुतथोर्द्धतः ॥ सुवर्णादिकपात्रेषुवटकाभस्मनःशुभाः ॥ २१ ॥ वासिताःसर्वगन्धैश्चसुधूपैरपि
धूपिताः ॥ कुशग्रथितसङ्घाश्चअक्षमालाश्चकोटिशः ॥२२॥ कृष्णाजिनसहस्राणिबर्हिःप्रान्तेस्थितानिच ॥ एतादृशेगृहवरेदेववन्द्योमुनीश्वरः ॥२३॥
कर्पूरादींश्चसंस्थाप्यचतुर्दिक्षुमुनीश्वरः ॥ पाटीरपीठेकर्पूरसिंहासनमकल्पयत् ॥ २४ ॥ सूक्ष्मंश्वेतंचसुस्निग्धमावृत्तंघनसारकैः ॥ सुगन्धवासित
जलैःस्नाप्यक्षीरेणशङ्करम् ॥ २५ ॥ अन्यैश्चवैदिकैर्मन्त्रैःस्नापयित्वासदाशिवम् ॥ दारुचन्द्रोपपीठेतुवस्त्रपीठंनिधायच ॥ २६ ॥ पात्रिकामग्रतः
स्थाप्यस्थापयित्वादलेष्वमून् ॥ एकस्मिन्नक्षताःपात्रेत्वन्यस्मिन्सतिलाक्षताः ॥ २७ ॥ पञ्चगन्धकमेकस्मिन्नन्यस्मिन्नष्टगन्धकम् ॥
काश्मीरंमृगनाभिंतुकर्पूरंचन्दनंतथा ॥ २८ ॥ पात्रेष्वन्येषुविन्यस्यपूजास्थानेप्रकल्प्यच ॥ नानावरणमार्गेणपूजातत्रविधीयते ॥ २९ ॥
लिङ्गमध्येस्थितोदेवःपञ्चवक्त्रःसदाशिवः ॥ तस्यप्रावरणंलिङ्गंशक्तिस्तस्यविधीयते ॥ ३० ॥ शक्तेरावरणंविष्णुर्विष्णोरावरणंविधिः ॥
ब्रह्मप्रावरणंचन्द्रस्तस्यसूर्यस्ततःश्रुतिः ॥ ३१ ॥ दिग्देवतासुतद्भुक्तिस्तासामावरणंदिशः ॥ दिशामावरणंशम्भुस्तस्यचावरणंगुणाः ॥
॥ ३२ ॥ दशप्रावरणंह्येतच्छिवलिङ्गार्चनंशुभम् ॥ केषाञ्चिन्मतमेतत्स्यादथप्रावरणान्तरम् ॥ ३३ ॥ विद्यावरणमाख्यातंतदुमावरणं
स्मृतम् ॥ विष्णुरावरणंतस्याविष्णोश्चावरणंविधिः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मप्रावरणंचन्द्रस्तस्यभानुरथावृतिः ॥ भानोरावरणंचेशइतिषोढावृतिः
स्मृता ॥ ३५ ॥ विधिंविनासमाख्यातंपञ्चावरणमुत्तमम् ॥ शशाङ्कविष्णुशक्तीनामेतदावरणत्रयम् ॥३६॥ अम्बिकावरणंप्रोक्तमेकावरणमुत्तमम् ॥
अथवालोकपालाःस्युरावृतिःसोमपूजने ॥ ३७ ॥ अनावरणमथवापूजनंशस्यतेशिवे ॥ पत्रिकाष्टदलेष्वेवस्थितद्रव्यैर्यजेच्छिवम् ॥ ३८ ॥ पत्रिका
लक्षणंवक्ष्येसर्वकर्मोपयोगिच ॥ स्वर्णेनराजतेनाथताम्रेणाथप्रकल्पितम् ॥ ३९ ॥ मुक्ताशुक्तिनिभंकुर्यात्पत्रिकाष्टदलंशुभम् ॥ पद्मपत्र[2]समानाष्ट

१ अत्र सर्वत्र पत्रशब्दे पात्रशब्दपाठ एकस्मिन्नेव पुस्तके दृश्यते। २ 'पद्मपत्रसमानेन पत्राकारं प्रकल्पयेत्' इ० पा०।

कोणाकारंप्रकल्पयेत्॥४०॥ पलमात्रंततःशस्तंनिर्वृतंविस्तृतंपदम् ॥ अस्थूलमध्यमुपरिपद्माकृतिदलाष्टकम् ॥४१॥ अथवाशक्तिमार्गेणपञ्चपत्रंप्रकल्पयेत् ॥ त्रिपत्रमथवाकुर्याच्छक्तिभावेनतेनच ॥ ४२ ॥ यथास्याच्छोभनंपात्रंतथाकुर्याद्विचक्षणः ॥ शक्त्यान्तरितरुद्राक्षैःकल्पिताष्टशतैःशुभा ॥ ॥ ४३ ॥ मालोपवीतंत्रिंशत्याअष्टकेनप्रकल्पितम् ॥ प्रगण्डयोरथैकैकंबद्धातुद्वेप्रकोष्ठयोः ॥ ४४ ॥ शिरस्येकाधृतातेनकण्ठेचपरमर्षिणा ॥ रुद्राक्षैःस्फटिकैरत्नैःकल्पिताह्यक्षमालिका ॥ ४५ ॥ व्याघ्रचर्मासनंकृत्वापद्मासनगतोमुनिः ॥ आवाहनासनंचार्घ्यंपाद्यंवाचमनीयकम् ॥४६॥ निर्वर्त्यगङ्गासलिलैःस्नापयामासशङ्करम् ॥ अष्टगन्धकसंयुक्तैःपुष्पैर्बकुलपाटलैः ॥ ४७ ॥ स्वर्णभाण्डस्थितैर्वस्त्रशोधितैर्वासितैर्दृढम् ॥ द्वारेताम्रकटाहश्चप्रबन्धद्रोणिनाशुभम् ॥४८॥ गोशृङ्गेणविषाणेनगवयस्यतथाक्वचित् ॥ दक्षिणावर्तशङ्खेनरत्नपात्रैरथापिवा ॥४९॥ स्वर्णैर्वाराजतैर्वापिताम्रैःकांस्यैरथापिवा ॥ स्वर्णैश्चसूक्ष्मकलशैःस्नापयामासचेच्छया ॥५०॥ अथवामृण्मयैःकुर्यात्पद्मपत्रैरथापिवा ॥पालाशैश्चूतजम्ब्वाद्यैःपात्रैःसंस्नापयेद्विभुम् ॥ ५१ ॥ स्नानानामथसर्वेषांधारास्नानंविशिष्यते ॥ नमस्तेत्यादिमन्त्रेणशतरुद्रियसंज्ञिना ॥ ५२ ॥ शंचेत्याद्यनुवाकेनशान्तिरूपेणचेश्वरम् ॥ आवृत्यचयथाशक्तिपश्चाद्दङ्गादिविन्यसेत् ॥ ५३ ॥ ततश्चशोभनैःपुष्पैःपत्रैर्बिल्वैःसमर्चयेत् ॥ तुलसीमारुवदलैःकह्लारैश्चमहोत्पलैः ॥ ॥५४॥ नीलोत्पलैरुत्पलैश्चशेषैश्चकरवीरकैः ॥ कर्णिकारैःसिताम्भोजैरपराजितयातथा ॥५५ ॥ तिलाक्षतैरक्षतैश्चश्रीपत्रैस्तिलमिश्रकैः ॥ एवंमहेशमीशानंपूजयामासगौतमः ॥५६॥ कर्पूरागरुकस्तूरीसर्जागरुकचन्दनैः ॥ अन्यैश्चधूपयामासषोडशाथप्रदीपिकाः ॥५७॥कर्पूरवर्त्तिसंयुक्तादीपयन्त्रोपरिस्थिताः॥निवेदितंमहेशायअथनैवेद्यमुत्तमम् ॥५८॥ सुपक्वशालिपिष्टान्नंभक्ष्यंलेह्यंचचोष्यकम् ॥मधुरादिसमोपेतंपञ्चभक्ष्यसमन्वितम् ॥५९॥अनेकपक्वशाकाढ्यमनेकपक्वमिश्रितम् ॥ पानंविंशतिसंयुक्तंद्राक्षारम्भाफलान्वितम् ॥६०॥ सहकारफलैश्चान्यैर्नागरङ्गफलाक्षतैः ॥ शर्कराग़ुडसंयुक्तैराज्यपात्रसमन्वितम् ॥६१॥ सूपाष्टकादिसंयुक्तंयुक्तंमूलफलादिना ॥ यथासम्भवसंयुक्तैरन्यैरप्युपकल्पितम् ॥६२॥ अग्रपुष्पसमोपेतंनैवेद्यंप्रददौमुनिः ॥ सौवर्णपात्रिकान्यस्तनीराजनसहस्रकम् ॥६३॥ सोपहारायदेवायदत्त्वाचैवनमस्यच ॥पूगखण्डानथोघृष्टान्पत्राणिक्षालितानिच ॥६४॥ अपृष्ठाग्राणिसुश्वेतच्छादप्रावृतिकानिच ॥ घनसारकचूर्णंचन्यस्तपत्रत्रयंशुभम् ॥ ६५ ॥ सौवर्णपात्रविन्यस्तमिदंताम्बूलमीश्वरे ॥ अथप्रदक्षिणंकृत्वानमस्कारानन्तरम् ॥ ६६ ॥ अष्टयोषास्ततःप्राप्तास्तन्त्रीवेण्वादिधारिकाः ॥ विचित्रवाद्यवादिन्यःसम्प्राप्तामुनिसन्निधिम् ॥ ६७ ॥ क्षुद्रतालयुगंगृह्य

१ 'पत्रम्' इ० पा० ।

स्वयंगातुंप्रचक्रमे ॥ गौतमेगातुमुद्युक्तेतानंकुर्युरथाङ्गनाः ॥६८॥ मन्दम्मन्दंचवाद्यानिवादयन्तितथापराः ॥ मधुरंगायतिमुनौस्वराम्मूर्तिंभृतस्तथा ॥
॥ ६९ ॥ प्रानृत्यन्तमहेशाग्रेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ एतस्मिन्नन्तरेप्राप्तोभगवान्नारदोमुनिः ॥ ७० ॥ तमागतंगौतमोऽपिसम्पूज्यप्रणिपत्यच ॥ आह
चैनंकृतार्थोऽस्मिनचकश्चिन्मयासमः ॥ तवागमनकृत्यंकिंकुतआगमनंतथा ॥७१॥ श्रीनारदउवाच ॥ पातालादागतोऽस्मीहभुक्त्वावैबाणमन्दिरे॥
आयास्यन्तिमहात्मानोबाणशुक्रादयोगृहम् ॥ ७२ ॥ अथक्षणादभ्यगाच्चबाणःपरपुरञ्जयः ॥ विंशत्यक्षौहिणीयुक्तोगजमारुह्यसोऽसुरः ॥ ७३ ॥
अपरंहिगजंशुक्रःप्रह्लादोरथमुत्तमम् ॥ वृषपर्वारथवरंबलिस्तुरगमुत्तमम् ॥ ७४ ॥ आगतानथतान्सर्वानाज्ञायसतुगौतमः ॥ सशिष्योनिर्जगामाथ
ह्यादायार्घ्यादिकंतथा ॥ ७५ ॥ गौतमंचापितेवीक्ष्यावरुह्यचगजादिकात् ॥ नमश्चक्रुरथोदैत्यास्तंनमस्कृत्यभार्गवम् ॥ ७६ ॥ आलिङ्ग्य
राक्षसान्सर्वान्पूजयित्वायथाविधि ॥ सेनायाःसन्निवेशंचचकारमुनिपुङ्गवः ॥ ७७ ॥ पादौप्रक्षाल्यशुक्रस्यजलंमूर्ध्निधृतंतथा ॥ विचित्रफलसंयुक्तं
दत्तवानर्हणंमुनिः ॥ ७८ ॥ वापीतडागसरसीस्नानपूर्वकृतक्रियाः ॥ सङ्गमेवर्तमानेतुगौतमस्याश्रमेशुभे ॥ ७९ ॥ तद्गेहंतुप्रविश्याथराक्षसास्स
पुरोहिताः ॥ देवपूजाप्रपत्तिंचचक्रुःसर्वेद्विजालये ॥ ८० ॥ सद्यःप्रकल्पितायांचवेद्यांशुक्रोऽयजच्छिवम् ॥ तस्यैववामभागेतुप्रह्लादोऽयजदच्युतम् ॥
॥ ८१ ॥ सोमंचबलिरप्येवमन्येचासुरपुङ्गवाः ॥ अथबाणोऽजयदेवमेकमेवत्रियम्बकम् ॥ ८२ ॥ शुक्रोऽपिभगवन्तंतमुमानाथमपूजयत् ॥ गौतमो
ऽप्यथमध्याह्नेपूजयामासशङ्करम् ॥ ८३ ॥ सर्वेशुक्लाम्बरधराभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ सितेनभस्मनाकृत्वासर्वस्थानेत्रिपुण्ड्रकम् ॥ ८४ ॥
नत्वातुभार्गवंसर्वेभूतशुद्धिंप्रचक्रमुः ॥ हृत्पद्ममध्येसुषिरंतत्रैवभूतपञ्चकम् ॥ ८५ ॥ तेषांमध्येमहाकाशमाकाशेनिर्मलामलम्[1] ॥ तन्मध्येचमहेशानं
ध्यायेद्दीप्तिमयंशुभम् ॥ ८६ ॥ अज्ञानसंयुतंभूतंशमलंसर्वसङ्गतम् ॥ तद्देहमाकाशदीपेप्रदहेज्ज्ञानवह्निना ॥ ८७ ॥ आकाशस्यावृतंचाहं[2]दग्ध्वा
काशमथोदहेत ॥ दग्ध्वाकाशमथोवायुमग्निभूतंतदादहेत् ॥ ८८ ॥ अब्भूतंचततोदग्ध्वापृथिवीभूतमेवच ॥ तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वाततोदेहंप्रदाह
येत् ॥ ८९ ॥ एवंसंदह्यभूतानिदेहोतज्ज्ञानवह्निना ॥ शिखामध्यस्थितंविष्णुमानन्दरसनिर्भरम् ॥ ९० ॥ निष्पन्नचन्द्रकिरणसङ्काशकिरणंशिवम् ॥
शिवाङ्गोत्पन्नकिरणैरमृतद्रवसंयुतैः ॥ ९१ ॥ सुशीतलाततोज्वालाप्रशान्ताचन्द्ररश्मिवत् ॥ प्रसारितसुधारुग्भिःसान्द्रीभूतश्चसम्प्लवः ॥ क्रमेण
प्लावितंभूतग्रामंसञ्चिन्तयेत्परम् ॥ ९२ ॥ इत्थंकृत्वाभूतशुद्धिंक्रियाहोमत्र्यःशुद्धोजायतेशुद्धएव ॥ पूजांकर्तुंजाप्यकर्मापिपश्चाद्देवध्याने

---

१ 'निर्मलासनम्' इ० पा० । २ अहमहङ्कारमित्यर्थः ।

ब्रह्महत्यादिहानिः ॥ ९३ ॥ एवंध्यात्वाचन्द्रदीतिप्रकाशंध्यानेनारोप्याशुलिङ्गेशिवस्य ॥ सदाशिवंदीपमध्येविचिन्त्यपञ्चाक्षरेणार्चनमव्ययंतु ॥
॥ ९४ ॥ आवाहनादीनुपचारांस्तथापिकृत्वास्नानंपूर्ववच्छङ्करस्य ॥ उदुम्बरंराजतंस्वर्णपीठंवस्त्रादिछन्नंसर्वमेवेहपीठम् ॥ ९५ ॥
अन्तेकृत्वाबुद्बुदानांचवृष्टिंपीठेपीठेनागमेकंपुरस्तात् ॥ कुर्यात्पीठेचोर्ध्वकेनागयुग्मंदेवाभ्याशेदक्षिणेवामतश्च ॥ ९६ ॥ जपापुष्पंनागमध्ये
निधायमध्येवस्त्रंद्वादशप्रातिगुण्ये ॥ सुश्वेतेनतस्यमध्येमहेशंलिङ्गाकारंपीठयुक्तंप्रपूज्यम् ॥९७॥ एवंकृत्वाबाणमुख्यादितीशादत्त्वादत्त्वापञ्चगन्धाष्ट
गन्धम्॥पुष्पैःपत्रैःश्रीतिलैरक्षतैश्चतिलोन्मिश्रैःकेवलैश्चप्रपूज्य॥९८॥ धूपंदत्त्वाविधिवत्सम्प्रयुक्तंदीपंदत्त्वाचोक्तमेवोपहारम्॥पूजाशेषंतेसमाप्याथसर्वे
गीतंनृत्यंतत्रतत्रापिचक्रुः ॥ ९९ ॥ अथास्मिन्नन्तरेगौतमस्यप्राप्तःशिष्यःशङ्करात्मेतिनाम्ना ॥ १०० ॥ उन्मत्तवेषोदिग्वासाअनेकावृतिमाश्रितः ॥
क्वचिद्द्विजातिप्रवरःक्वचिच्चण्डालसन्निभः ॥ १ ॥ क्वचिच्छूद्रसमोयोगीतापसःक्वचिदप्युत ॥ गर्जत्युत्पततेचैवनृत्यतिस्तौतिगायति ॥ २ ॥ रोदिति
शृणुतेव्यक्तंपतत्युत्तिष्ठतिक्वचित् ॥ शिवज्ञानैकसम्पन्नःपरमानन्दनिर्भरः ॥३॥ सम्प्राप्तोभोज्यवेलायांगौतमस्यान्तिकंययौ॥बुभुजेगुरुणासाकंक्वचिदु
च्छिष्टमेवच ॥४॥क्वचिच्चलीढेतत्पात्रंतूष्णीमेवाभ्यगात्क्वचित् ॥हस्तंगृहीत्वैवगुरोःस्वयमेवाभुनक्क्वचित्॥५॥ क्वचिद्गृहान्तरेमूत्रंक्वचित्कर्दमलेपनम्॥
सर्वदातंगुरुर्दृष्ट्वाकरमालम्ब्यमन्दिरम् ॥ ६ ॥ प्रवेश्यस्वीयपीठेतमुपवेश्याभ्यभोजयत् ॥ स्वयंतदस्यपात्रेणबुभुजेगौतमोमुनिः ॥ ७ ॥ तस्यचित्तं
परिज्ञातुंकदाचिदथसुन्दरी ॥ अहल्याशिष्यमाहूयभुङ्क्ष्वेत्युक्त्वाथसाशुभा ॥ ८ ॥ सौवर्णेभाजनेचान्नंनिधायचषकान्तरे ॥ पानादिकमथोदत्त्वा
एकस्मिन्पावकंपुनः ॥९॥ निधायाङ्गारनिचयंकण्टकानांचयंपरे ॥ निधायभुङ्क्ष्वभुङ्क्ष्वेतिसचापिबुभुजेमुनिः ॥ ११० ॥ यथापपौहिपानीयंतथा
वह्निमपिद्विजः ॥ कण्टकानपिभुक्त्वासयथापूर्वमतिष्ठत ॥११॥ पुराहिमुनिकन्याभिराहूतोभोजनायच ॥ दिनेदिनेतत्प्रदत्तंलोष्ठमम्बुचगोमयम् ॥
॥ १२॥ कर्दमकाष्ठदण्डंचभुक्त्वाप्रीत्याथहर्षितः ॥ एतादृशोमुनिरसौचण्डालसदृशाकृतिः ॥१३॥ सुजीर्णोपानहौहस्तेगृहीत्वातुतथाकरे॥अन्त्यजो
चितभाषाभिर्वृषपर्वाणमभ्यगात् ॥१४॥ वृषपर्वेशयोर्मध्येदिग्वासाःसमतिष्ठत ॥वृषपर्वातमज्ञात्वापीडयित्वाशिरोऽच्छिनत् ॥१५॥ हतेतस्मिन्द्विज
श्रेष्ठेजगदेतच्चराचरम् ॥ अतीवकलुषमभवत्तत्रस्थामुनयस्तथा ॥ १६ ॥ गौतमस्यमहाशोकःसञ्जातःसुमहात्मनः ॥ निर्ययौचक्षुषोर्वारिशोकंसन्दर्श
यन्निव ॥१७ ॥ गौतमःसर्वदैत्यानांसन्निधौवाक्यमुक्तवान् ॥ किमनेनकृतंपापंयेनच्छिन्नमिदंशिरः ॥१८॥ ममप्राणाधिकस्येहसर्वदाशिवयोगिनः॥

१ एका एकस्मिन्हस्ते अन्योपानदन्यस्मिकरे–इत्यर्थसङ्गतिर्यथाकथञ्चिद्बोद्धव्या ।

ममापिमरणंसत्यंशि[1]ष्यरूपीयतोगुरुः ॥१९॥ शैवानांधर्मयुक्तानांसर्वदाशिववार्तिनाम् ॥ मरणंयत्रदृष्टंस्यात्तत्रनोमरणंध्रुवम्॥१२०॥शुक्रउवाच ॥एवं सञ्जीवयिष्यामिममगोत्रंशिवप्रियम् ॥ किमसौम्रियतेब्रह्मन्पश्यमेतपसोबलम् ॥ २१ ॥ इतिवादिनिविप्रेन्द्रेगौतमोऽपिममारह ॥ तस्मिन्मृतेऽथ शुक्रोऽपिप्राणांस्तत्याजयोगतः ॥ २२ ॥ तस्यापिमृतिमाज्ञायप्रह्लादाद्यादितेस्सुताः ॥ सर्वेमृताःक्षणेनैवतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २३ ॥ मृत मासीदथबलंतस्यबाणस्यधीमतः ॥ अहल्याशोकसन्तप्तारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥२४॥ गौतमेनमहेशस्यपूजयापूजितोविभुः ॥ वीरभद्रोमहायोगीसर्वं दृष्ट्वाचुकोपह ॥ २५ ॥ अहोकष्टमहोकष्टंमाहेशाबहवोमृताः ॥ शिवंविज्ञापयिष्यामितेनोक्तंकरवाण्यहम् ॥ २६ ॥ इतिनिश्चित्यगतवा न्मन्दराचलमव्ययम् ॥ नमस्कृत्यविरूपाक्षमिदंसर्वमथोक्तवान् ॥ २७ ॥ ब्रह्महरीस्थितौतत्रदृष्ट्वाप्राहशिवोवचः ॥ मद्भक्तैःसाहसंकर्मकृतंदृष्ट्वावर प्रदः ॥ २८ ॥ गत्वापश्यामहेविष्णोयुवामप्यागमिष्यथ ॥ अथेशोवृषमारुह्यवायुनाधूतचामरः ॥२९॥ नन्दिकेनसुवेषेणधृतेछत्रेऽतिशोभने ॥ सुश्वे तहेमदण्डेचनान्ययोग्येधृतेविभोः॥१३०॥ महेशानुमतिंलब्ध्वाहरिर्नागान्तकेस्थितः ॥ आरक्तनीलच्छत्राभ्यांशुशुभेलक्ष्यकौस्तुभः ॥३१॥ शिवानु मत्याब्रह्मापिहंसारूढोऽभवत्तदा॥इन्द्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यांशुशुभेविधिः ॥३२॥ इन्द्रादिसर्वदेवाश्चस्वस्ववाहनसंयुताः ॥ अथतेनिर्ययुःसर्वेनाना वाद्यानुमोदिताः ॥३३॥ कोटिकोटिगणाकीर्णागौतमस्याश्रमंगताः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानादृष्ट्वातत्परमाद्भुतम् ॥३४॥ स्वभक्तंजीवयामासवामकोण निरीक्षणात् ॥ शङ्करोगौतमंप्राहतुष्टोऽहंतेवरंवृणु ॥ ३५ ॥ गौतमउवाच ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ त्वल्लिङ्गार्चनसामर्थ्यंनित्यमस्तुमहे श्वर ॥ ३६ ॥ वृतमेतन्मयादेवशृणुष्वैतत्रिलोचन ॥ ममशिष्योमहाभागोहेयाहेयादिवार्जितः ॥ ३७ ॥ प्रेक्षणीयंममत्वेननचपश्यतिचक्षुषा ॥ नच घ्राणेनघ्रातव्यंनदातव्यंनचेतरत् ॥३८॥ इतिबुद्ध्वातथाकुर्वन्सहियोगीमहायशाः॥उन्मत्तविकृताकारःशङ्करात्मेतिकीर्तितः ॥ ३९ ॥ नकश्चित्तंप्रतिद्वि ष्यान्नचतंहिंसयेदिति ॥ एतन्मेदीयतांदेवएतेषाममृतिस्तथा ॥१४०॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आकल्पमेतेजीवन्तुततोमुक्तिंभजन्तुच ॥ त्वयाकृतमिदं वेश्मविस्तृतंविकृतंशुभम् ॥४१॥ तिष्ठामःक्षणमात्रंतुततोयास्याममन्दिरम् ॥४२॥ गौतमउवाच ॥ अयोग्यंप्रार्थयामीशह्यर्थीदोषंनपश्यति ॥ ब्रह्मा द्यलभ्यंदेवेशदीयतांयदिरोचते ॥४३॥ अथेशोविष्णुमालोक्यगृहीत्वातुकरंहरेः ॥ [2]प्रहसन्नम्बुजाभाक्षमित्युवाचसदाशिवः ॥ ४४ ॥ म्लानोदरोऽसि गोविन्ददेयंतेभोजनंकिमु ॥ स्मयंप्रविश्ययदिवास्वयंभुङ्क्ष्वस्वगेहवत ॥ ४५ ॥ गच्छवापार्वतीगेहंयाकुक्षिंपूरयिष्यति ॥ इत्युक्त्वातत्करालम्बी

१ 'शिष्यच्छद्मा' इ० पा० । २ 'प्रहसन्भुङ्क्ष्वकञ्जाक्ष' इ० पा० ।

एकान्तमगमद्विभुः ॥४६॥ आदिश्यनन्दिनंदेवोद्वाराध्यक्षंयथोक्तवत्॥गौतमंसमुवाचायमुत्तरंविष्णुभाषणम् ॥४७॥ सदाशिवउवाच ॥सम्पादयान्नं
सर्वेषांभोक्तुकामावयंमुने ॥ इत्युक्त्वैकान्तमगमद्वासुदेवेनशङ्करः ॥४८॥ मृदुशय्यांसमारुह्यशायितौदेवतोत्तमौ ॥ अन्योन्यंभाषणंकृत्वाप्रोत्तस्थतु
रुभावपि ॥४९॥ गत्वातटाकंगम्भीरंस्नास्यन्तोदेवसत्तमौ ॥ कराम्बुपानमन्योन्यंपृथक्कृत्वोभयत्रच॥१५०॥मुनयोराक्षसाश्चैवजलक्रीडांप्रचक्रिरे ॥
अथविष्णुर्महेशश्चजलपातानिशीघ्रतः ॥५१॥ चक्रतुःशङ्करःपद्मकिञ्जल्काञ्जलिनाहरेः ॥ अवाकिरन्मुखेतस्यपद्मोत्फुल्लविलोचने ॥ ५२ ॥ नेत्रेकेशर
सम्पातान्न्यमीलयतकेशवः ॥ अत्रान्तरेहरेःस्कन्धमारुरोहमहेश्वरः ॥ ५३ ॥ हर्युत्तमाङ्गंबाहुभ्यांगृहीत्वासंन्यमज्जयत् ॥ उन्मज्जयित्वाचपुनःपुन
श्चापिपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ पीडितःसहरिःसूक्ष्मंपातयामासशङ्करम् ॥ अथपादौगृहीत्वातुआचकर्षचभ्रामयत् ॥ ५५ ॥ अताडयद्धरेर्वक्षःपातयामास
चाच्युतम् ॥ अथोत्थितोहरिस्तोयमादायाञ्जलिनाततः ॥५६॥ अवाकिरदथोशम्भुमथविष्णुमथोहरः ॥ जलक्रीडैवमभवदथचर्षिगणान्तरे ॥५७॥
जलक्रीडासम्भ्रमेणविस्रस्तजटबन्धनाः ॥ अथसम्भ्रमतस्तेषामन्योन्यजटबन्धनम् ॥५८॥ इतरेतरबद्धासुजटासुचमुनीश्वराः ॥ शक्तिमन्तोऽशक्ति
मतआकर्षन्तिचसव्यथम् ॥ ५९ ॥ पातयन्तोऽन्यतश्चापिक्रोशतोरुदतस्तथा ॥ एवंप्रवृत्तेतुमुलेसम्भूतेतोयकर्मणि ॥ १६० ॥ आकाशेनारदो
हृष्टोननर्तचननादच ॥ विपञ्चींनादयन्वाद्यंललितांगीतिमुज्जगौ ॥ ६१ ॥ सुगीत्यालिलितायास्तुअगायतविधादश ॥ शुश्रावगीतंमधुरंशङ्करोलोक
भावनः ॥ ६२ ॥ स्वयंगातुंहिललितंमन्दम्मन्दंप्रचक्रमे ॥ स्वयंगायतिदेवेशेमिश्रामङ्गलकैशिकी ॥ ६३ ॥ नारदेनृत्यमानेतुगायतिस्वरभेदिनि ॥
स्वरंध्रुवंसमादायसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ६४ ॥ स्वधारामृतसंयुक्तंगानेनैवमथोऽजयत् ॥ वासुदेवोमर्दलंचकराभ्यामिदमाहनत् ॥ ६५ ॥ अवगाहं
श्चतुर्वक्रस्तुम्बुरुर्मुखरोबभौ॥तानकागौतमाद्यास्तुतूष्णींगातुंचवायुतः ॥६६॥ गायकेमधुरंगीतंहनूमतिकपीश्वरे॥म्लानमम्लानमभवत्कृशाःपुष्टास्तदा
भवन् ॥ ६७ ॥ स्वांस्वांगीतिमतःसर्वेतिरस्कृत्यैवमूर्च्छिताः ॥ तूष्णींसर्वेसमभवन्देवर्षिगणदानवाः ॥ ६८ ॥ एकःसहनुमान्गाताश्रोतारःसर्व
एवते ॥ मध्याह्नकालवितते भोजनावसरेसति ॥ ६९ ॥ दुकूलयुगमाधत्तशृण्वन्गीतिंमहेश्वरः ॥ पीतवस्त्रद्वयंविष्णुरारक्तंचतुराननः ॥१७०॥ स्वस्वा
र्हाण्यथसर्वेऽपिकृत्यंकृत्वापिकालिकम् ॥ स्वंस्वंवाहनमारुह्यनिर्गताःसर्वदेवताः ॥ ७१ ॥ गानप्रियोमहेशस्तुजगादप्लवगेश्वरम् ॥ प्लवगत्वं ॥ १६९ ॥
मयाज्ञप्तोनिश्शङ्कंवृषमारुह ॥७२॥ ममचाभिमुखोभूत्वागायस्वाशेषगायनम् ॥ अथाहकपिशार्दूलोभगवन्तंमहेश्वरम् ॥ ७३ ॥ वृषभारोहसामर्थ्यं
तवनान्यस्यविद्यते॥तववाहनमारुह्यपातकीस्यामहंविभो ॥७४॥ मामेवारुहदेवेशविहगःशिववाहनः॥तवचाभिमुखंगानंकरिष्यामिविलोकय॥७५॥

अथेश्वरोहनूमन्तमारुरोहवृषंयथा ॥ आरूढंशङ्करेदेवेहनूमान्कन्धराशिरः ॥ ७६ ॥ छित्त्वात्वचंपरावृत्यमुखंगायतिपूर्ववत् ॥ शृण्वन्गीतिसुधां
शम्भुर्गौतमस्यगृहंगतः ॥ ७७ ॥ सर्वेचाप्यागतास्तत्रदेवर्षिगणदानवाः ॥ पूजितागौतमेनाथभोजनावसरेसति ॥ ७८ ॥ यच्छुष्कदारुसम्भूतंगृहोप
करणादिकम् ॥ प्ररूढमभवत्सर्वंगायमानेहनूमति ॥ तस्मिन्गानेसमस्तानांचित्रदृष्टिरतिष्ठत ॥७९॥ द्विबाहुरीशस्यपदाभिवन्दनः[1] समस्तगात्राभरणो
पपन्नः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःसुमध्येविन्यस्तमूर्द्धाञ्जलिभिःसुरैःस्तुतः ॥ १८० ॥ शिरःकराभ्यांपरिगृह्यशङ्करोहनूमतःपूर्वमुखंचकार ॥ पद्मासनासीन
हनूमताञ्जलौनिधायपादंत्वपरंमुखेच ॥ ८१ ॥ पादाङ्गुलीभ्यामथनासिकांविभुःस्नेहेनजग्राहचमन्दमन्दम् ॥ स्कन्धेमुखेत्वंसतलेचकण्ठेवक्षःस्थले
चस्तनमध्यमेहृदि ॥ ८२ ॥ ततश्चकुक्षावथनाभिमण्डलेततोद्वितीयंनिदधातिचाञ्जलौ ॥ शिरोगृहीत्वाऽवनमय्यशङ्करःपस्पर्शपृष्ठंचिबुकेनसध्वनि ॥
॥ ८३ ॥ हारंचमुक्तापरिकल्पितंशिवोहनूमतःकण्ठगतंचकारह ॥ ८४ ॥ अथविष्णुर्महेशानमिदंवचनमुक्तवान् ॥ हनूमतासमोनास्तिकृत्स्नब्रह्माण्ड
मण्डले ॥ ८५ ॥ श्रुतिदेवाद्यगम्यंहिपदंतवकिलस्थितम् ॥ सर्वोपनिषदव्यक्तंत्वत्पदंकपिसर्वयुक[2] ॥ ८६ ॥ यमादिसाधनैर्योगैर्नक्षणंतेपदंस्थितम् ॥
महायोगिहृदम्भोजेबलंस्वच्छंहनूमति ॥८७॥ वर्षकोटिसहस्रेषुतपःकृत्वातुदुष्करम् ॥ त्वद्रूपंनाभिजानन्तिकुतःपादंमुनीश्वराः ॥ ८८ ॥ अहोभाग्यं
विचित्रंहिचपलोवानरोमृगः ॥ धत्तेपादयुगंचाङ्गेयोगिहृद्यपिनक्षमम् ॥ ८९ ॥ मयावर्षसहस्रंतुसहस्राब्दैस्तथान्वहम् ॥ भक्त्यासम्पूजितोऽपीशपादो
नोदर्शितस्त्वया ॥ १९० ॥ लोकेवादोहिसुमहाञ्छम्भुर्नारायणप्रियः ॥ हरिःप्रियस्तथाशम्भोर्नतादृग्भाग्यमस्तिमे ॥ ९१ ॥ सदाशिवउवाच ॥
नत्वयासदृशोमह्यंप्रियोऽस्तिभगवन्हरे ॥ पार्वतीवात्वयातुल्यानचान्योविद्यतेमम ॥ ९२ ॥ अथदेवायमहतेगौतमःप्रणिपत्यच ॥ व्यज्ञापयदमेया
त्मन्देवैहिकरुणानिधे ॥ ९३ ॥ मध्याह्नोऽयंव्यतिक्रान्तोभुक्तिवेलाखिलस्यच ॥ अथाचम्यमहादेवोविष्णुनासहितोविभुः ॥ प्रविश्यगौतमगृहंभोज
नायोपचक्रमे ॥९४॥ रत्नाङ्गुलीयैरथनूपुराभ्यांदुकूलबन्धेनतडित्सुकाञ्च्या ॥ हारैरनेकैरथकण्ठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससीच ॥ ९५ ॥ विलम्बि
चञ्चन्मणिकुण्डलेनसुपुष्पिधम्मिल्लवरेणदेवः ॥ पश्चाङ्गगन्धस्यविलेपनेनबाह्वङ्गदैःकङ्कणकाङ्गुलीयैः ॥ ९६ ॥ इत्थंविभूषितःशिवोनिविष्टउत्तमा
सनेस्वसंमुखंहरिंतथान्यवेशयद्वरासने ॥ अन्योन्यसंमुखौस्थितौहरीशौदेवसत्तमौसुवर्णभाजनान्यथोददौसचापिगौतमः ॥ ९७ ॥ त्रिंशत्प्रभेद
भक्ष्यकंसुपायसंचतुर्विधंसुपक्कपाकजातकंशतद्वयंप्रकल्पितम् ॥ अपक्कपक्कमिश्रकंशतत्रयंप्रकल्पितंशतंशतंतथासुकन्दशाककंतथामुनिः ॥ ९८ ॥

---

१ 'पदाभिबन्धनः' इ० पा० । २ 'कपिस्थितम्' इ० पा० ।

शाकादिसार्षपान्वितंददौचपञ्चविंशतिंसुशर्करादिकंतथासुचूतदाडिमादिकम् ॥ मोचाफलंतुगोस्तनींसुखर्जुनागरङ्गकंजम्बूफलंप्रियालुकंविकङ्कतं
फलंतथा ॥ ९९ ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्याण्यर्प्ययथाविधि ॥ दत्त्वाचापोशनंविप्रोभुज्यतामितिचाब्रवीत् ॥ २०० ॥ भुञ्जानेषुचस
र्वेषुव्यजनंसूक्ष्मवस्त्रजम् ॥ गौतमःस्वयमादायशिवविष्णूअवीजयत् ॥ १ ॥ परिहासमथोकर्तुमियेषपरमेश्वरः ॥ पश्यविष्णोहनूमन्तंकथंभुङ्क्तेस
वानरः ॥ २ ॥ वानरंपश्यतिहरौमण्डकंविष्णुभाजने ॥ चिक्षेपमुनिसङ्घेषुपश्यत्स्वपिमहेश्वरः ॥३॥ हनूमतेदत्तवांश्चस्वोच्छिष्टंपायसादिकम् ॥ त्वदु
च्छिष्टमभोज्यंतुतवैववचनाद्विभो ॥ ४ ॥ अनर्हंममनैवेद्यंपत्रपुष्पंफलंतथा ॥ मह्यंनिवेद्यसकलंकूपएवविनिक्षिपेत् ॥ अभुक्तेत्वद्वचोनूनंभुक्तेचापि
कृपातव ॥ ५ ॥ सदाशिवउवाच ॥ बाणलिङ्गेस्वयम्भूतेचन्द्रकान्ते[1]ह्यवस्थिते ॥ चान्द्रायणसमंज्ञेयंशम्भोर्नैवेद्यभक्षणम् ॥ ६ ॥ भुक्तिवेलेयमधुना
तद्वैरस्यंकथान्तरात् ॥ भुक्त्वातुकथयिष्यामिनिर्विशङ्कंविभुङ्क्ष्वतत् ॥ ७ ॥ अथासौजलसंस्कारंकृतवान्गौतमोमुनिः ॥ ८ ॥ आरक्तसुस्निग्ध
सुसूक्ष्मगात्राननेकधाधौतसुशोषिताङ्गान् ॥ तडागतोयैःकृतबीजघर्षितैर्विशोधितैस्तैःकरकानपूरयत् ॥ ९ ॥ नद्याःसैकतवेदिकांनवतरांसञ्छाद्य
सूक्ष्माम्बरैःशुद्धैःस्वेततरैरथोपरिघटांस्तोयेनपूर्णान्क्षिपेत् ॥ क्षिप्त्वानालकजातिमास्तपुटकंकङ्कोलकस्तूरिकाचूर्णंचन्दनचन्द्ररश्मिविशदांमालांपुटा
न्तांक्षिपेत् ॥ २१० ॥ यामस्यापिपुनश्चवारिवसनेनाशोध्यकुम्भेक्षिपेच्चन्द्रग्रन्थिमथोनिधायबकुलंक्षिप्त्वातथापाटलाम् ॥ ११ ॥ शेफालीस्तबक
मथोजलंचतत्रविन्यस्यप्रथमतएवतोयशुद्धिम् ॥ कृत्वाथोमृदुतरसूक्ष्मवस्त्रखण्डेनावेष्टेत्सृणिकमुखंचसूक्ष्मचन्द्रम् ॥ १२ ॥ अनातपप्रदेशेतुनिधाय
करकानथ ॥ मन्दवातसमोपेतेसूक्ष्मव्यजनवीजिते ॥ १२ ॥ अथउर्वीशसलिलैःसिञ्चयेत्सृणिकामपि ॥ संस्कृताःस्वायतास्तत्रनरानार्योऽथवा
नृप ॥ १४ ॥ तत्कन्यावाक्षालिताङ्गाधौतवस्त्राश्चवासह ॥ मधुपिङ्गलनिर्यासमसान्द्रमगुरुद्रवम् ॥ १५ ॥ बाहुमूलेचकण्ठेचविलिप्यसान्द्रमेवच
मस्तकेजाप्यकंन्यस्यपञ्चगन्धविलेपनम् ॥ १६ ॥ पुष्पनद्धसुकेशास्तुताःशुभास्याःसुनिर्मलाः ॥ एवमेवोचितानार्यआत्तकुङ्कुमविग्रहाः ॥ १७ ॥
युवत्यश्चारुसर्वाङ्ग्योनितरांभूषणैरपि ॥ एतादृग्वनिताभिर्वानरैर्वादापयेज्जलम् ॥ १८ ॥ तेऽपिप्रदानसमयेसूक्ष्मवस्त्रालपवेष्टनम् ॥ अथवामकरे
न्यस्यकरकंतत्रपश्यहि ॥ १९ ॥ दोरिकान्यस्तमुन्मुच्यततस्तोयंप्रदापयेत् ॥ एवंसत्कारयामासगौतमोभगवान्मुनिः ॥ २२० ॥ महेशादिषुसर्वेषु
भुक्तवत्सुमहात्मसु ॥ प्रक्षालिताङ्घ्रिहस्तेषुगन्धोद्वर्तितपाणिषु ॥ २१ ॥ तदासनसमासीनेदेवदेवेमहेश्वरे॥अथनीचसमासीनादेवाःसर्षिगणास्तथा॥

१ 'हृदि स्थिते' इ० पा०।

॥ २२ ॥ मणिपात्रेषुसंवेष्टयपूगखण्डान्सुधूपितान् ॥ अकोणवर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि ॥ २३ ॥ श्वेतपत्राणिसंशोध्यक्षिप्त्वाकर्पूरखण्ड
कम् ॥ चूर्णंचशङ्करायाथनिवेदयतिगौतमे ॥ २४ ॥ गृहाणदेवताम्बूलमित्युक्तवचनेमुनौ ॥ कपेगृहाणताम्बूलंप्रयच्छममखण्डकान् ॥ २५ ॥
उवाचवानरोनास्तिममशुद्धिर्महेश्वर ॥ अनेकफलभुक्तत्वाद्वानरस्तुशुचिःकथम् ॥ २६ ॥ सदाशिवउवाच ॥ मद्वाक्यादखिलंशुध्येन्मद्वाक्यादमृतं
विषम् ॥ मद्वाक्यादखिलावेदामद्वाक्यादेवतादयः ॥ २७ ॥ मद्वाक्याद्धर्मविज्ञानंमद्वाक्यान्मोक्षउच्यते ॥ पुराणान्यागमाश्चैवस्मृतयोमम
वाक्यतः ॥ २८ ॥ अतोगृहाणताम्बूलंममदद्याःसुखण्डकान् ॥ हरिर्वामकरेणादात्ताम्बूलंपूगखण्डकम् ॥ २९ ॥ ततःपत्राणिसङ्गृह्यततःखण्डा
न्समर्पयत् ॥ कर्पूरमग्रतोदत्तंगृहीत्वाऽभक्षयच्छिवः ॥ २३० ॥ देवेतुकृतताम्बूलेपार्वतीमन्दराचलात् ॥ जयाविजययोर्हस्तंगृहीत्वायान्मुनेर्गृहम् ॥
॥ ३१ ॥ देवपादौततोनत्वाविनम्रवदनाभवत् ॥ उन्नमय्यमुखंतस्याइदमाहत्रिलोचनः ॥ ३२ ॥ त्वदर्थंदेवदेवेशिअपराधःकृतोमया ॥ यत्त्वां
विहायभुक्तंहितथान्यच्छृणुसुन्दरि ॥ ३३ ॥ अथस्वमन्दिरेस्थाप्यदेवदेवविवर्जिते ॥ सर्वबन्धविमुक्तेचमहदेनोमयाकृतम् ॥ ३४ ॥ क्षन्तुमर्हसि
देवेशित्यक्तकोपाविलोकय ॥ नबभाषेवमुक्तासाअरुन्धत्याहिनिर्ययौ ॥ ३५ ॥ निर्गच्छन्तींमुनिर्ज्ञात्वादण्डवत्प्रणनामच ॥ तदारभ्यमहेशाय
दण्डप्रणतिसंस्तुतिम् ॥ ३६ ॥ कुर्यादुवाचचशिवागौतमत्वंकिमिच्छसि ॥ ३७ ॥ गौतमउवाच ॥ कृतकृत्योऽस्मिदेवेशियदिदेयोवरोमम ॥ मन्म
न्दिरेमहाभागेभोक्तुमर्हसिसाम्प्रतम् ॥ ३८ ॥ देव्युवाच ॥ भोक्ष्यामितवगेहेऽहंशङ्करानुमतामुने ॥ गत्वेशंगौतमोविप्रोलब्धानुज्ञःपुनर्गतः ॥ ३९ ॥
भोजयामासगिरिशंदेवींचारुन्धतींतथा ॥ भुक्त्वाथपार्वतीसर्वंगन्धपुष्पसभूषणा ॥ २४० ॥ सहानुचरकन्याभिःसहस्राभिर्हरंययौ ॥ अथाह
शङ्करोदेवींगच्छगौतममन्दिरम् ॥ ४१ ॥ सन्ध्योपास्तिमहंकृत्वाआगच्छामिपुनर्गृहम् ॥ इत्युक्ताप्रययौदेवीगौतमस्यैवमन्दिरम् ॥ ४२ ॥ सन्ध्या
वन्दनकामाश्चसर्वएवविनिर्गताः ॥ कृतसन्ध्यास्तदाकेतुमहेशाद्यास्तुकृत्स्नशः ॥ ४३ ॥ अथोत्तरमुखःशम्भुर्न्यासंकृत्वाजजापह ॥ अथविष्णु
र्महातेजामहेशमिदमब्रवीत् ॥ ४४ ॥ सर्वैर्नमस्यतेयस्तुसर्वैरेवसमर्च्यते ॥ हूयतेसर्वयज्ञेषुसभवान्किंजपिष्यति ॥ ४५ ॥ रचिताञ्जलयःसर्वेत्वामे
वैकमुपासते ॥ सभवान्देवदेवेशकस्मैवारचिताञ्जलिः ॥ ४६ ॥ नमस्कारादिपुण्यानांफलदस्त्वंमहेश्वर ॥ तवकःफलदोवन्द्यःकोवात्वत्तोऽधिको
वद ॥ ४७ ॥ शङ्करउवाच ॥ ध्यायेनकिञ्चिद्गोविन्दननमस्येहकिञ्चन ॥ नोपास्येकंचनहरेनजपिष्येहकिंचन ॥ ४८ ॥ किंतुनास्तिकजन्तूनांप्रवृ

१ 'विनम्रमदना' इ० पा०। २ 'देवी' इ० पा०।

त्यर्थमिदंमया ॥ दर्शनीयंहरेतेस्युरन्यथापापकारिणः ॥ ४९ ॥ तस्माल्लोकोपकारार्थमिदंसर्वंकृतंमया ॥ ओमित्युक्त्वाहरिरथतंनत्वासमतिष्ठत ॥
॥ २५० ॥ अथतेगौतमगृहंप्राप्तादेवगणर्षयः ॥ सर्वेपूजामथोचक्रुर्देवदेवायशम्भवे ॥ ५१ ॥ देवोहनूमतासार्द्धंगायन्नास्तेरघूत्तम ॥ पञ्चाक्षरींमहाविद्यां
सर्वएवतदाजपन् ॥ ५२ ॥ हनूमत्करमालम्ब्यदेव्यभ्याशंगतोहरः ॥ एकशय्यासमासीनौताबुभौदेवदम्पती ॥५३॥ गायन्नास्तेसहहनुमांस्तुम्बुरुर्नारद
स्तथा ॥ नानाविधविलासांश्चचकारपरमेश्वरः ॥ आहूयपार्वतीमीशइदंवाक्यमुवाचह ॥ ५४ ॥ श्रीसदाशिवउवाच ॥ रचयिष्यामिधम्मिल्लं
मेहिमत्पुरतःशुभे ॥ देव्याहनचयुक्तंतद्भर्त्रांशुश्रूषणंस्त्रियाः ॥ ५५ ॥ केशप्रसाधनकृतावनर्थान्तरमापतेत् ॥ केशप्रसाधनेदेवतत्त्वंसर्वंनचेप्सि
तम् ॥ ५६ ॥ अथबन्धेकृतेपश्चादंसप्रान्तप्रमार्जनम् ॥ तनोश्चरमसँल्लग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् ॥ ५७ ॥ एतस्मिन्वर्तमानेतुमहात्मानोयदा
गमन् ॥ तदाकिमुत्तरंवाच्यंतवदेवादिवन्दित ॥ ५८ ॥ नायान्तिचेदथविभोभीतिर्नाशमुपेष्यति ॥ एवंहिभाषमाणांतांकरेणाकृष्यशङ्करः ॥ ५९ ॥
स्वोर्वोस्तांस्थापयित्वैवविस्रस्यकचबन्धनम् ॥ विभज्यचकराभ्यांसप्रससारनखैरपि ॥ २६० ॥ विष्णुदत्तांपारिजातस्रजंकचगतामपि ॥ कृत्वा
धम्मिल्लमकरोदथमालांकरागताम् ॥ ६१ ॥ मल्लिकास्रजमादायबबन्धकचबन्धने ॥ कल्पप्रसूनमालांचब्रह्मदत्तांमहेश्वरः ॥ ६२ ॥ पार्वतीवसने
गूढगन्धाढ्येचसमादधात् ॥ अथांसपृष्ठसँल्लग्नमार्जनंकृतवान्विभुः ॥ ६३ ॥ श्लथनीवेरधोदेव्यावस्त्रवेष्टेरधोगतः ॥ देवःकिमिदमित्युक्त्वा
नीवीबन्धंचकारह ॥ ६४ ॥ नासाभूषणमेतत्तेपश्यामिसमदात्ततः ॥ इत्युक्त्वास्वयमादायविच्छायंमौक्तिकंसती ॥ ६५ ॥ हरिद्रायाःसमायोगेमुक्ता
फलमदीप्तिमत् ॥ इदंनध्रियतांमुक्ताफलंममतवप्रियम् ॥ ६६ ॥ पार्वत्युवाच ॥ अहोत्वन्मन्दिरंशम्भोसर्ववस्तुसमृद्धिमत् ॥ पूर्वमेवमयासर्वं
वस्तुज्ञातंविभूषणैः ॥ ६७ ॥ अहोद्रविणसम्पत्तिर्भूषणैरवगम्यते ॥ शिरोविभूषितंदेवब्रह्मशीर्षस्यमालया ॥ ६८ ॥ नरकस्यतथामालावक्षःस्थल
विभूषणम् ॥ शेषश्चवासुकिश्चैवसविषौतवकङ्कणे ॥ ६९ ॥ दिशोऽम्बरेजटाकेशाभसितंचाङ्गरागकम् ॥ महोक्षोवाहनंगोत्रंकुलंचाज्ञातमेवच ॥
॥ २७० ॥ ज्ञायेतेपितरौनैवविरूपाक्षंतथावपुः ॥ एवंवदन्तींगिरिजांविष्णुःप्राहातिकोपनः ॥ ७१ ॥ किमर्थंनिन्दसेदेविदेवदेवंजगत्पतिम् ॥
त्यक्ष्येप्राणान्प्रियान्भद्रेतवनूनमसंयमम् ॥७२॥ यत्रेशनिन्दनंभद्रेतत्रनोमरणंव्रतम् ॥ इत्युक्त्वाथनखाभ्यांहिहरिश्छेत्तुंशिरोगतः ॥७३॥ महेशस्तु
करंगृह्यप्राहमासाहसंकृथाः ॥ पार्वतीवचनंसर्वंप्रियंमत्तवाप्रियम् ॥ ७४ ॥ ममाप्रियंहृषीकेशकर्तुंयत्किञ्चिदिष्यते ॥ ओमित्युक्त्वाथभगवांस्तूष्णीं

१ 'देवाय शूलिने सदा' इ० पा० ।

भूतोऽभवद्धरिः ॥ ७५ ॥ हनुमानथदेवायव्यज्ञापयदिदंवचः ॥ अर्थयामिविनिष्कामंममपूजाव्रतंतथा ॥ ७६ ॥ पूजार्थमप्यहंगच्छेमामनुज्ञातु
मर्हसि ॥ ७७ ॥ शङ्करउवाच ॥ कस्यपूजाक्वपूजाकिंपुष्पंकिंदलंवद ॥ कोगुरुःकश्चमन्त्रस्तेकीदृशंपूजनंतथा ॥ ७८ ॥ एवंवदतिदेवेशेहनूमानति
कम्पितः ॥ वेपमानसमस्ताङ्गःस्तोतुमेवप्रचक्रमे ॥ ७९ ॥ हनुमानुवाच ॥ नमोदेवायमहतेशङ्करायामितात्मने ॥ योगिनेयोगधात्रेचयोगिनांगुरवे
नमः ॥ २८० ॥ योगिगम्यायदेवायज्ञानिनांपतयेनमः ॥ वेदानांपतयेतुभ्यंदेवानांपतयेनमः ॥ ८१ ॥ ध्यानायध्यानगम्यायध्यातॄणांगुरवेनमः ॥
शिष्टायशिष्टगम्यायभूम्यादिपतयेनमः ॥ ८२ ॥ नमस्तेत्यादीनांवेदवाक्यानांनिधयेनमः ॥ आतनुष्वेतिवाक्यैश्चप्रतिपाद्यायतेनमः ॥ ८३ ॥
अष्टमूर्तेनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः ॥ त्र्यम्बकायत्रिनेत्रायसोमसूर्याग्निलोचन ॥ ८४ ॥ सुभृङ्गराजधत्तूरद्रोणपुष्पप्रियायते ॥ बृहतीपूगपुन्नाग
चम्पकादिप्रियायच ॥ ८५ ॥ नमस्तेऽस्तुनमस्तेऽस्तुभूयएवनमोनमः ॥ शिवोहरिमथप्राहमाभैषीर्वदमेऽखिलम् ॥ ८६ ॥ हनुमानुवाच ॥ शिव
लिङ्गार्चनंकार्यंभस्मोद्धूलितदेहिना ॥ दिवासम्पादितैस्तोयैःपुष्पाद्यैरपितादृशैः ॥ ८७ ॥ देवविज्ञापयिष्यामिशिवपूजाविधिंशुभम् ॥ सायंकाले
तुसम्प्राप्तेह्यशिरःस्नानमाचरेत् ॥ ८८ ॥ क्षालितंवसनंशुष्कंधृत्वाचम्यद्विरग्रधीः ॥ अथभस्मसमादायआग्नेयंस्नानमाचरेत ॥ ८९ ॥ प्रणवेनसमाम
न्त्र्याप्यष्टवारमथापिवा ॥ पञ्चाक्षरेणमन्त्रेणनाम्नावायेनकेनचित् ॥ २९० ॥ सप्ताभिमन्त्रितंभस्मदर्भपाणिःसमाहरेत् ॥ ईशानःसर्वविद्यानामुक्त्वा
शिरसिपातयेत् ॥ ९१ ॥ तत्पुरुषायविद्महेमुखेभस्मप्रसेचयेत् ॥ अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योभस्मवक्षसिनिक्षिपेत् ॥ ९२ ॥ वामदेवायनमइतिगुह्यस्थाने
विनिक्षिपेत् ॥ सद्योजातंप्रपद्यामिनिक्षिपेदथपादयोः ॥ ९३ ॥ उद्धूलयेत्समस्ताङ्गंप्रणवेनविचक्षणः ॥ त्रैवर्णिकानामुदितःस्नानादिविधिरुत्तमः ॥
॥९४॥ शूद्रादीनांप्रवक्ष्यामियदुक्तंगुरुणातथा॥शिवेतिपदमुच्चार्यभस्मसम्मन्त्रयेत्सुधीः ॥९५॥ सप्तवारमथादायशिवायेतिशिरःक्षिपेत् ॥ शङ्कराय
मुखेप्रोक्तंसर्वज्ञायहृदिक्षिपेत् ॥९६॥ स्थाणवेनमइत्युक्त्वागुह्येचापिस्वयम्भुवे ॥ उच्चार्यपादयोःक्षिप्त्वाभस्मशुद्धमतःपरम्॥९७॥नमःशिवायेत्युच्चार्य
सर्वाङ्गोद्धूलनंस्मृतम् ॥ प्रक्षाल्यहस्तावाचम्यदर्भपाणिःसमाहितः ॥ ९८ ॥ दर्भाभावेसुवर्णंस्यात्तदभावेगवालकः ॥ तदभावेतुदूर्वाःस्युस्तदभावे
तुराजतम् ॥ ९९ ॥ सन्ध्योपास्तिंजपंदेव्याःकृत्वादेवगृहंव्रजेत् ॥ देववेदिमथोवापिकल्पितंस्थण्डिलंतुवा ॥३००॥ मृण्मयंकल्पितंशुद्धंपद्मादिरचना
युतम् ॥ चातुर्वर्णकरङ्गैश्चश्वेतेनैकेनवापुनः ॥ १ ॥ विचित्राणिचपद्मानिस्वस्तिकादितथैवच ॥ उत्पलादिगदाशङ्खत्रिशूलंडमरुंतथा॥ २ ॥ सरोक्त

१ 'शिवोक्तपश्चप्रासादम्' इ० पा० ।

पञ्चप्रासादंशिवलिङ्गमथवच॥सर्वकामफलंवृक्षंकुलकंकोलकंतथा ॥३॥ षट्कोणंचत्रिकोणंचनवकोणमथापिवा॥कोणद्वादशकांदोलांपादुकाव्यजनानि
च ॥ ४ ॥ चामरच्छत्रयुगलंविष्णुब्रह्मादिकंतथा ॥ चूर्णैर्विरचयेद्देवांधीमान्देवालयेऽपिवा ॥ ५ ॥ यत्रापिदेवपूजास्यात्तत्रैवंकल्पयेद्बुधः ॥ स्वहस्त
रचितंमुख्यंक्रीतंचैवतुमध्यमम् ॥६॥ याचितंतुकनिष्ठंस्याद्बलात्कारमथाधमम् ॥ अर्हेषुयत्त्वनर्हेषुबलात्कारात्तुनिष्फलम् ॥७॥ रक्तशालिजपास्थाण
कलमासितरक्तकैः॥तण्डुलैर्व्रीहिमात्रोत्थःकर्णैश्चैवयथाक्रमम्॥८॥उत्तमैर्मध्यमैश्चैवकथितैरधमैस्तथा॥पद्मादिस्थापनैरेवतत्सम्यग्यागमाचरेत् ॥ ९ ॥
प्रागुत्तरमुखोवापियदिवाप्राङ्मुखोभवेत्॥आसनंचप्रवक्ष्यामियथादृष्टंयथाश्रुतम्॥ ३१०॥कौशंचार्म्मंचैलतल्पंदारवंताडपत्रकम्॥काम्बलंकाञ्चनंचैव
राजतंताम्रमेवच ॥११॥ गोकरीषार्कजैर्वापित्वासनंपरिकल्पयेत् ॥ वैयाघ्रंरौरवंचैवद्वारिणंमार्गमेवच ॥ १२ ॥ चार्मंचतुर्विधंज्ञेयमथबन्धुकमेवच ॥
यथासम्भवमेतेषुह्यासनंपरिकल्पयेत् ॥१३॥ कृतपद्मासनोवापिस्वस्तिकासनएवच॥दर्भभस्मसमासीनःप्राणानायम्यवाग्यतः ॥१४॥ तावत्सदेवता
रूपोध्यानंचान्तःसमाचरेत् ॥ शिखान्तेद्वादशाङ्गुल्येस्थितंसूक्ष्मतनुंशिवम् ॥१५॥ अन्तश्चरन्तंभूतेषुगुहायांविश्वमूर्तिषु ॥ सर्वाभरणसंयुक्तमणिमा
दिगुणान्वितम् ॥१६॥ ध्यात्वातंधारयेच्चित्तेतद्बाह्यापूरयेनूम् ॥ तयादीप्याशरीरस्थंपापंनाशमुपागतम् ॥ १७ ॥ स्वर्णंपारदसम्पर्काद्रक्तंश्वेतंयथा
भवेत् ॥ तद्द्वादशदलावृत्तमष्टपञ्चत्रिरेववा ॥१८॥ परिकल्प्यासनंशुद्धंतत्रलिङ्गंनिधायच ॥ गुहास्थितंमहेशानंलिङ्गेसञ्चिन्तयेत्तथा ॥१९॥ शोधिते
कलशेतोयंशोधितंगन्धवासितम् ॥ सुगन्धपुष्पंनिक्षिप्यप्रणवेनाभिमन्त्रितम् ॥ ३२० ॥ प्राणायामश्चप्रणवःशूद्रेषुनविधीयते ॥ प्राणायाम
पदेध्यानंशिवेत्योङ्कारमन्त्रणम् ॥ २१ ॥ गन्धपुष्पाक्षतादीनिपूजाद्रव्याणियानिच ॥ तानिस्थाप्यसमीपेतुततःसङ्कल्पयिष्यते ॥ २२ ॥ शिव
पूजांकरिष्यामिशिवतुष्ट्यर्थमेवच ॥ इतिसङ्कल्पयित्वातुततआवाहनादिकम् ॥ २३ ॥ कृत्वातुस्नानपर्यन्तंततःस्नानंप्रकल्पयेत् ॥ नमस्तेत्यादि
मन्त्रेणशतरुद्रियविधानतः ॥ २४ ॥ अविच्छिन्नातुयाधारामुक्तिधारेतिकीर्तिता ॥ तयायःस्नापयेन्मासंजपन्रुद्रमुपांशुवा ॥ २५ ॥ एकवारं
त्रिवारंचपञ्चसप्तनवापिवा ॥ एकादशमथोवारमथत्रयोदशान्वितम् ॥ २६ ॥ मुक्तिस्नानमिदंज्ञेयंमासंमोक्षप्रदायकम् ॥ शैवयाविद्ययास्नानंकेवल
प्रणवेनच ॥ २७ ॥ मृण्मयैर्नालिकेरस्यशकलैश्चोर्मिभिस्तथा ॥ कास्यनमुक्तामुक्त्याचपुष्पादिकसरेण्वा ॥ २८ ॥ स्नापयेद्देवदेवेशंयथासम्भव ॥ १६२ ॥
मीरितैः ॥ शृङ्गस्यचविधिंवक्ष्येस्नानयोग्यंयथाभवेत् ॥ २९ ॥ पूर्वमन्तस्तुसंशोध्यबहिरन्तस्तुशोधयेत् ॥ सुस्निग्धंलघुकृत्वाथनागंछिन्द्या
त्कथञ्चन ॥ ३३० ॥ नीचैकदेशविन्यस्तद्वारद्रोण्यासुवृत्तया ॥ कुशानुगुतयास्नानंदेवायपरिकल्पयेत् ॥ ३१ ॥ एवंगवयशृङ्गस्यजलपूर्तिं

रथोच्यते ॥ द्वारेनिषिद्धलोहार्द्धसन्धिद्वारासमन्विते ॥ ३२ ॥ योगवक्रंनागदण्डंनागाकारंप्रकल्पयेत् ॥ फलस्थानेतुचषकंदण्डेनसमरन्ध्रकम् ॥३३॥
तत्रवपातयेत्तोयंमूर्द्धयन्त्रघटेस्थितम् ॥ पातयेदथचान्येनवामेनैवकरेणवा ॥ ३४ ॥ मुक्तिधाराकृतातेनपवित्रंपापनाशनम् ॥ एवंसंस्थाप्यदेवेशं
पञ्चगव्यैस्तथैवच ॥ ३५ ॥ पञ्चामृतैरथस्नाप्यमधुरत्रितयेनच ॥ विभूष्यभूषकैर्देवंपुनःस्नाप्यमहेश्वरम् ॥ ३६ ॥ शीतोपचारंकृत्वाथतत
आचमनादिकम् ॥ वस्त्रंतथोपवीतंचपञ्चगन्धकमेवच ॥ ३७ ॥ कर्पूरंमरुवंचापिपाटीरमथवाभवेत् ॥ उभयंमिश्रितंवापिशिवलिङ्गंप्रपूजयेत् ॥
॥ ३८ ॥ कृत्स्नपीठंगन्धपूर्णंयद्वाविभवसारतः ॥ तूष्णीमथोपचारंवाकालियंपुष्पमर्पयेत् ॥ ३९ ॥ श्रीपत्रमरुचित्याजंयथाशक्त्याखिलंयथा ॥
अनेकद्रव्यधूपंचगुग्गुलंकेवलंतथा ॥ ३४० ॥ कपिलाघृतसंयुक्तंसर्वधूपायशस्यते ॥ धूपंदत्त्वायथाशक्तिकपिलाघृतदीपकान् ॥ ४१ ॥ अथ
वाप्याज्यमात्रेणदीपान्दत्त्वोपहारकम् ॥ यथाशक्त्युपपन्नंचदत्त्वापुष्पसमन्वितम् ॥ ४२ ॥ मुखशुद्धिंततोदत्त्वादत्त्वाताम्बूलमादरात् ॥ प्रदक्षिण
नमस्कारौपूजैवंहिसमाप्यते ॥ ४३ ॥ गीताङ्गपञ्चकंपश्चात्तानिविज्ञापयामिते ॥ गीतंवाद्यंपुराणंचनृत्यंहासोक्तिरेवच ॥ ४४ ॥ नीराजनंच
पुष्पाणामञ्जलिश्चाखिलार्पणम् ॥ क्षमाचोद्वासनंचैवकीर्तितंचोपचारकम् ॥ ४५ ॥ भूषणंचतथाछत्रंचामरंव्यजनंतथा ॥ शिवोपवीतंकैङ्कर्यं
षडीशानोपचारकम् ॥ ४६ ॥ द्वात्रिंशदुपचारैस्तुयःसमाराधयेच्छिवम् ॥ एकेनाह्नासमस्तानांपापानांनाशनंध्रुवम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारंस्यात्पूजनं
तूत्तमोत्तमम् ॥ ४७ ॥ सदाशिवउवाच ॥ एवमेतत्कपिश्रेष्ठतवपूजांवदाम्यहम् ॥ मत्पादयुगलंपूज्यसर्वपूजाकरोभव ॥ आराध्येत्थंयथा
लिङ्गंतन्ममाराधनंकुरु ॥ ४८ ॥ हनुमानुवाच ॥ गुरुणालिङ्गपूजैवनियताकल्पितामम ॥ तांकरोमिपुरादेवपश्चात्त्वत्पादपूजनम् ॥ ४९ ॥
इत्युक्त्वैवनमस्येशंशिवलिङ्गार्चनेऽभवत् ॥ सरस्तीरमथोगत्वाकृत्वासैकतवेदिकाम् ॥ ३५० ॥ तालपत्रैर्विरचितमासनंपर्यकल्पयत् ॥ प्रक्षाल्य
पादौहस्तौतुसमाचम्यसमाहितः ॥ ५१ ॥ भस्मस्नानमथोचक्रेपुनराचम्यवाग्यतः ॥ देववेद्यामथोचक्रेपद्मानिसुमनोहरम् ॥ ५२ ॥ अन
न्तरंतालपत्रंपद्मासनगतःकपिः ॥ प्राणानायम्यसंन्यासंशुद्धध्यानसमन्वितः ॥ ५३ ॥ प्रणम्यगुरुमीशानंजपन्नासीदतःपरम् ॥ अथदेवार्चनंकर्तुं
यत्नमास्थितवानपि ॥ ५४ ॥ पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलंशुचि ॥ शिरःकमण्डलुगतंनिधायाग्निंत्रिमन्त्रितम् ॥५५॥ आवाहनादिकृत्वाथस्नान
पर्यन्तमेवच ॥ अथस्नापयितुंदेवमादायकरसम्पुटे ॥ ५६ ॥ कृत्वानिरीक्षणंदेवंपीठंनोदृष्टवान्कपिः ॥ लिङ्गमात्रंकरगतंदृष्ट्वाभीतिसमन्वितः ॥

१ सन्यासं-न्यासयुक्तं यथा स्यात्तथेत्यर्थः ।

॥ ५७ ॥ इदमाहमहायोगीकिंवापापंमयाकृतम् ॥ यदेतत्पीठरहितंशिवलिङ्गंकरस्थितम् ॥ ५८ ॥ ममाद्यमरणंसिद्धंपीठंचेन्नागमिष्यति ॥
अथरुद्रंजपिष्यामितदायातिमहेश्वरः ॥ ५९ ॥ इतिनिश्चित्यमनसाजजापशतरुद्रियम् ॥ अथापिनसमायातोमहेशोऽथकपीश्वरः ॥ २६० ॥ रुद्रं
न्यपातयद्भूम्यांवीरभद्रःसमागतः ॥ किमर्थंरुद्यतेभक्तरुदिहेतुंवदस्वमे ॥ ६१ ॥ हनुमानुवाच ॥ पीठहीनमिदंलिङ्गंपश्यमेपापसञ्चयम् ॥६२॥ वीर
भद्रउवाच ॥ यदिनायातिपीठंतेलिङ्गेमासाहसंकृथाः ॥ दाहयिष्याम्यहंलोकंयदिनायातिपीठकम् ॥ ६३ ॥ पश्यदर्शयमेलिङ्गंपीठंयद्यागतंनवा ॥
अथदृष्ट्वावीरभद्रोलिङ्गंपीठमनागतम् ॥ ६४ ॥ दग्धुकामोऽखिलाँल्लोकान्वीरभद्रःप्रतापवान् ॥ अनलंभुविचिक्षेपक्षणाद्दग्धामहीतदा ॥ ६५ ॥
अथसप्ततलान्दग्ध्वापुनरूर्द्धमवर्तत ॥ पञ्चोर्द्धलोकानदहज्जनलोकनिवासिनः ॥ ६६ ॥ ललाटनेत्रसम्भूतंनखेनादायचानलम् ॥ जम्बीरफलसङ्काशं
कृत्वाकरतलेविभुः ॥ ६७ ॥ यदिनायातिपीठंतेदग्धालोकानसंशयः ॥ अनायातमथोदृष्ट्वावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ६८ ॥ सनकादिमहात्मानो
ज्ञात्वायोगेनचागमन् ॥ गौतमस्याश्रमवरंसमागम्यमहेश्वरम् ॥ ६९ ॥ नदृष्टवन्तोदेवादिसेव्यमानमपिद्विजाः ॥ अस्तुवन्नथचस्तोत्रैःसर्ववेद
समुद्भवैः ॥ २७० ॥ ॐनमोदेवदेवायतस्मैशुद्धप्रभाचिन्त्यरूपायतस्मै ॥ नमःसुराणामधीशायतस्मैनमोवेदगुह्यायशुद्धायतस्मै ॥ ७१ ॥
नमःशिवायादिदेवायतस्मैनमोव्यालयज्ञोपवीतायतस्मै ॥ नमःसुरानन्दसन्दोहवर्षत्रयीबिन्दुविश्वम्भरायतस्मै ॥ ७२ ॥ पृथिव्यथोवायुराकाश
मापःपुनःशशीवह्निसूर्यौतथात्मा ॥ यस्याष्टैतामूर्तयःशङ्करस्यतस्मैनमोज्ञानगम्यायशश्वत् ॥ ७३ ॥ एतांस्तुतिमथाकर्ण्यभगनेत्रप्रदःशिवः ॥
विष्णुमाहचगच्छत्वंसमानयचतान्द्विजान् ॥ ७४ ॥ आनीतास्तेनहरिणादेवायप्रणतास्तुते ॥ तानाहशङ्करोवाक्यंकिमर्थंयूयमागताः ॥ ७५ ॥
मुनयऊचुः ॥ देवद्वादशलोकानांदृश्यन्तेभस्मराशयः ॥ स्थितमेकंवनमिदंपश्यत्वंलोकसङ्क्षयम् ॥ ७६ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ऊर्द्धस्थ
पञ्चलोकानांदाहेसन्देहएवनः ॥ कथमङ्गारवृष्टिश्चकथंनोवामहाध्वनिः ॥ ७७ ॥ मुनयऊचुः ॥ भीतिरस्माकमधुनावर्ततेवीरभद्रतः ॥ सएवा
ङ्गारवृष्टिंचपिपासुरिवताम्रपात् ॥ ७८ ॥ देवोऽथवीरमाहूयाकिंवीरेत्यब्रवीद्भवः ॥ वीरोहनूमतोलिङ्गपीठाभावादिदंकृतम् ॥ ७९ ॥ कपेश्चित्तं
परिज्ञातुंमयाकृतमिदंबृहत् ॥ कृपानिधिरथोदेवोयथापूर्वमकल्पयत् ॥ २८० ॥ दग्धानप्यखिलाँल्लोकान्पूर्वतःशोभनान्विभुः ॥ कल्पया
मासविश्वात्मावीरभद्रमथाब्रवीत् ॥ ८१ ॥ आलिङ्ग्याघ्रायशिरसिताम्बूलंदत्तवान्हरः ॥ अथासौहनुमानीशपूजनंकृतवानथ ॥ ८२ ॥
एकंवनचरंतत्रगन्धर्वंसविपश्चिकम् ॥ इदमाहमहावीणाममवैदीयतामिति ॥ ८३ ॥ गन्धर्वोनमयात्याज्यावीणाप्राणसमामम ॥ ममापिप्राण

॥ १६३ ॥

सदृशीवीणेत्याहकपीश्वरः ॥ ८४ ॥ अथमुष्टिनिपातेनगन्धर्वेपतितेकपिः ॥ आदायवीणांमहतींस्वरतन्तुसमन्विताम् ॥ ८५ ॥ अलाबुसंयुतां
कृत्वाराजवृक्षफलाकृतिम् ॥ तस्योरसिविनिक्षिप्यगायन्नागाच्छिवान्तिकम् ॥ ८६ ॥ बृहतीकुसुमैःशुद्धैर्देवपादावपूजयत् ॥ तस्मैवरमथ
प्रादादाकल्पंजीवितंपुनः ॥ ८७ ॥ समुद्रलङ्घनेशक्तिंवरंप्रादादथापरम् ॥ ८८ ॥ समस्तभूषासुविभूषिताङ्गःस्वदीप्तिमन्दीकृतदेवदीप्तिः ॥
प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःशिवाङ्कःसम्भावयामाससमस्तदेवान् ॥ ८९ ॥ पीतमुद्वमनीयंचसमादायमहेश्वरः ॥ पीतवस्त्रमिदंदेवत्वंगृहाणहरेशुभम् ॥
॥ ३९० ॥ ब्रह्मणेरक्तवसनंसर्वेषांवसुदस्तथा ॥ देवर्षिदानवादीनांदत्तवान्वसुयुग्मकम् ॥ ९१ ॥ रामोऽपिचैतदाकर्ण्यशम्भवेयुग्ममार्पयत ॥
सुसूक्ष्मंबहुमूल्यंचस्वर्णभूषणमेवच ॥ ९२ ॥ अथभुक्त्वासुखासीनःसामात्यःसपुरोहितः ॥ नानामुनिगणैर्भूपैर्वानरैर्गौतमीतटे ॥ ९३ ॥ शम्भुंपुराण
तत्त्वज्ञंराघवोवाक्यमब्रवीत् ॥ त्वमेवसर्वंजानीषेसर्वधर्मगुहाशतम् ॥ कस्मिन्कस्मिन्युगेब्रह्मन्किंविशिष्टंवदस्वमे ॥ ९४ ॥ शम्भुरुवाच ॥ ध्यानमेव
कृतेश्रेष्ठंत्रेतायांयज्ञएवच ॥ द्वापरेचार्चनंतिष्ये[1]दानंचहरिकीर्तनम् ॥ ९५ ॥ सर्वंचशस्तंसर्वत्रध्यानंनचकलौयुगे ॥ नराणांमुग्धचित्तत्वात्[2]कृच्छ्रस्थानां
विशांपते ॥ ९६ ॥ नधर्मेनियताबुद्धिर्नवेदेनैवचस्मृतौ ॥ नक्रतौनस्वधाकारेपुराणानांचनश्रुतौ ॥ ९७ ॥ न[3]यज्ञेनचतीर्थेषुनचशुश्रूषणेसताम् ॥
नेज्यायांदेवतानांचनस्वजातीयकर्मणि ॥ ९८ ॥ नदेवस्मरणेनापिनचक्रापिवृषेनृप ॥ अतश्चदीर्घकालानांपुण्यानामक्षमानराः ॥ ९९ ॥ दानंतु
स्वल्पकालत्वात्कर्तुंशक्नोतिमानवः ॥ [4]अतश्चकलिदुष्टानांप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ४०० ॥ केषाञ्चित्पापनाशःस्यात्प्रायश्चित्तैस्तुनान्यथा ॥ ब्रह्मज्ञानी
गयाश्राद्धीकाशीगन्ताश्रुतौरतः ॥ १ ॥ पुराणज्ञावमाश्चैतेश्रोतातस्यचराघव ॥ युगानामनुसारेणतथार्थस्यविवेचनात् ॥ २ ॥ स्वपरप्रत्ययो
त्पादात्परब्रह्मप्रकाशनात् ॥ पुराणवक्तासर्वस्माद्ब्राह्मणस्तुविशिष्यते ॥ ३ ॥ तेनापिचकृतंपापंनसज्येत्किमुतान्यतः ॥ अन्येषामपिकेषांचि
त्पुराणंपापनाशनम् ॥ ४ ॥ यःपुराणेषुविश्वासीवक्तारंमन्यतेगुरुम् ॥ ब्रह्मविद्याप्रदातारंविशिष्टंज्ञातिबन्धुतः ॥ ५ ॥ तस्यपापानिसर्वाणि
विलयंयान्त्यसंशयम् ॥ अथश्रीशैलगमनंपूजकस्यमहेशितुः ॥ ६ ॥ अतःकलौमनुष्याणांपुराणंपापनाशनम् ॥ पुराकलियुगेरामवृत्तंसङ्की
तयेशृणु ॥ ७ ॥ आसीत्तुगौतमोनामब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ तस्यपुष्टिःपशुश्चास्तांभ्रातरौवेदवर्जितौ ॥ ८ ॥ ताभ्यांसहकृषिंचक्रेतत्रवृद्धिमवाप
च ॥ धनधान्यादिकंकिंचिद्राज्ञेऽसौदत्तवानथ ॥ ९ ॥ उवाचवचनंकिंचिदधिकारंनिरूपय ॥ अर्थंनगमयिष्यामितौशक्तौभ्रातरौमम ॥ ४१० ॥

१तिष्यनक्षत्रोपलक्षिते कलावित्यर्थः । २'कलिस्थानाम्' इ० पा० । ३'न जपे' इ० पा० । ४अतः दानादन्यदित्यर्थः । ५'वाचकः' इ०,'तस्यानुवाचकः' इ० च पा० ।

राजोवाच ॥ ब्राह्मणस्याधिकारोहिवैदिकेधर्मकर्मणि ॥ तदन्यत्रनियुक्तस्यब्राह्मण्यंविप्रणश्यति ॥ ११ ॥ गौतमउवाच ॥ युगेष्वन्येषुधर्मोऽयं
कलिधर्मोनतादृशः ॥ भूपतित्वंहिभूपालनृपाणांधर्मउच्यते ॥ १२ ॥ ब्राह्मणश्चपरिक्षीणस्तंकुर्वन्नैवदुष्यति ॥ शूद्राणांतुकृषिर्द्धर्मोनापद्यप्य
ग्रजन्मनः ॥ १३ ॥ तस्मात्क्षत्रेणवर्तिष्येग्रामान्ममसमादिश ॥ अन्यत्रचात्रक्षात्रेणवर्तनंममरोचते ॥ १४ ॥ अन्यन्नतुतथेत्युक्तोददौ
ग्रामान्द्विजन्मनः ॥ ग्रामाधिकारदुष्टस्यवर्तनंत्वन्यथाभवत् ॥ १५ ॥ अभक्षिमांसचापायिसुराचाभाषिदुर्वचः ॥ परयोषातथागामिपरस्वं
प्रत्यहारिच ॥ १६ ॥ अक्रीडिद्यूतमसकृत्कलञ्जंचादिदुर्भुजा ॥ नापूजिजगतामीशःशिवोवाविष्णुरेववा ॥ १७ ॥ एवंकालेनदुर्वृत्तं
राजावाक्यमभाषत ॥ विप्रविप्रत्वमुत्सृज्यशूद्रत्वंप्राप्तवानसि ॥ १८ ॥ तस्मान्नियोगधर्मेणभवन्तंभ्रंशयामिच ॥ मास्तुविप्रत्वमद्यैवशूद्रतैवव
रंमम ॥ १९ ॥ तद्दत्तेयदिविप्रास्तेनभोक्ष्यन्तेवरंमम ॥ नहिसर्वमिदंत्यक्तुंशक्तोऽहंपृथिवीपते ॥ ४२० ॥ शम्भुरुवाच ॥ एवं
वदतिदुर्विप्रेराजातूष्णीमतिष्ठत ॥ सतुवैशूद्रतुल्यश्चबुभुजेऽन्नंसहामिषम् ॥ २१ ॥ कदाचिदथदुर्वृत्तःप्रतोलीमण्डपस्थितः ॥ द्विजेनपठ्यमानं
तुपद्यंतुश्रुतवानिदम् ॥ २२ ॥ हृदयेपद्यमेतत्तुद्विजेरितमतिष्ठत ॥ २३ ॥ परात्परतरंयान्तिनारायणपरायणाः ॥ नतेतत्रगमिष्यन्तियेद्विषन्ति
महेश्वरम् ॥ २४ ॥ व्याख्यानमपिचश्रुत्वापौराणिकमभाषत ॥ कीदृङ्नारायणःप्रोक्तःकीदृशोऽपिमहेश्वरः ॥ २५ ॥ किंपरंत्वयनंप्रोक्तंद्वेषः
कीदृग्गुदाहृतः ॥ किंतत्परमितिख्याततंततःपरतरंचकिम् ॥ २६ ॥ पौराणिकउवाच ॥ परंतद्ब्रह्मणःस्थानंसुखव्यक्तैकलक्षणम् ॥ ततःपरतरं
विष्णोर्द्धामतद्ब्रह्मणोऽधिकम् ॥ २७ ॥ अविनाशितयातत्तुकीर्तितंपरमंपदम् ॥ तन्मध्येपुरुषोविष्णुस्तदङ्गपरमंविभुः ॥ २८ ॥ आपोहिनरजन्मत्वा
न्नाराःप्रोक्तामनीषिभिः ॥ नाराश्चास्यायनंयस्मात्तेननारायणःस्मृतः ॥ २९ ॥ तत्परंवर्तनंयेषांतेप्रोक्तास्तत्परायणाः ॥ महदादीनितत्त्वानि
यानितेषांयईश्वरः ॥ ४३० ॥ सूर्याग्निशशिनेत्रोऽसौमहेशःस्यादुमापतिः ॥ द्वेषोहिवैरंविज्ञेयमीश्वरेपरमात्मनि ॥ ३१ ॥ शम्भुरुवाच ॥
एवंपुराणभट्टेनसमीरितमिदंवचः ॥ चिन्तयन्पुनरप्याहमादृशस्यकथंगतिः ॥ ३२ ॥ पौराणिकोऽथतंप्राहशृणुवक्ष्यामितेगतिम् ॥ कुरुसर्वेण
यत्नेनप्रायश्चित्तंयथाविधि ॥ ३३ ॥ धर्मंचरयथाशक्तियथाकालंयथाविधि ॥ विमुक्तपापःपश्चात्त्वमुत्तमांगतिमेष्यसि ॥ ३४ ॥ पुराणमथवानित्यं ॥ १६४
शृणुष्वावहितश्चसन् ॥ निराशोवामहेशानंपूजयस्वपिनाकिनम् ॥ ३५ ॥ देवंवापुण्डरीकाक्षंकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ संन्यासमथवानित्यंब्रह्म
ज्ञानपरोभव ॥ ३६ ॥ अथवागच्छकाशींशंमुक्तौवामृतिमाप्नुहि ॥ गयांवागच्छतत्रत्वंश्राद्धंकर्तुंप्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ अथवासर्ववेदानांसारंपातकनाश

नम् ॥ रुद्रंरुद्रप्रियकरंजपप्रत्यहमादरात् ॥ ३८ ॥ श्रीशैलमथवागच्छकेदारमथवेच्छया ॥ अथवाप्रतिवर्षंतुमाघस्नानंप्रवर्तय ॥ ३९ ॥ किमत्र बहुनोक्तेनधर्मभक्तःसदाभव ॥ नैवंनरकवासस्तेभवितातुद्विजाधम ॥ ४४० ॥ गौतमउवाच ॥ श्रुत्वासर्वंकरिष्यामिपुराणंभवतोमुखात् ॥ शास्त्रं विश्वासहेतुंचवर्ज्यंचापिवदस्वमे ॥ ४१ ॥ पौराणिकउवाच ॥ वर्ज्यंमांसंसुरान्यस्त्रीभोगोद्यूतंविकत्थनम् ॥ पारुष्यमनृतंमायादेवदेवविनिन्दनम् ॥ ॥ ४२ ॥ गुरूणांसुरवृद्धानांपुराणस्मृतिभाषिणाम् ॥ निन्दनंश्वेतवृन्ताकंकृतकालाबुवर्तनम् ॥ ४३ ॥ बीजपूरंकुसुम्भंचलोहितंशृङ्गमेवच ॥ अररुं नालिकेरंचकूष्माण्डकंतथैवच ॥ ४४ ॥ कोविदारफलंतैलपक्वंमानवजंपयः ॥ वार्ध्रीणसखरीदुग्धंसूतिकाक्षीरमाविकम् ॥ ४५ ॥ औष्ट्रमेकशफक्षीरं मार्गमाजंनृसम्भवम् ॥ विवत्सासन्धिनीक्षीरंलवणंचैवयोगियत् ॥ ४६ ॥ नालिकेररसंकांस्येताम्रेमधुचसीसके ॥ काचेतक्रंकरम्भांश्चघृताक्तान्नैव कारयेत् ॥ ४७ ॥ होमंतुमृण्मयेपात्रेपुरोडाशंतुराजते ॥ नसेवेतपरंलोकेशुभार्थीतुविचक्षणः ॥ ४८ ॥ पात्रान्तश्चूर्णलेपोऽपितत्रभक्षणमेवच ॥ क्रमुकस्यतथाभक्षश्चूर्णपत्रस्यचैवहि ॥ ४९ ॥ क्रमुकस्यापिपक्वस्यभक्षणंक्रिमियोगिनः ॥ पायसेलवणंचैवकेवलंचकरार्पितम् ॥ ४५० ॥ सिन्धु सौराष्ट्रकाम्बोजमागधेषुचासिंहले ॥ नदोषायभवेत्तत्रक्षीरंचलवणान्वितम् ॥ ५१ ॥ क्षीराणिचसमस्तानिलवणानिचयोगतः ॥ देशेष्वन्येषुदोषाय पानेचैवेहसंशयः ॥ किमत्रबहुनोक्तेनसद्भिर्निन्द्यंविवर्जयेत् ॥ ५२ ॥ शम्भुरुवाच ॥ एवंतस्यवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ स्वमेवभवनंगत्वा चिन्तयामासदुःखितः ॥ ५३ ॥ रात्रौमृत्युर्दिवाचेतिनजानातिमहानपि ॥ परलोकेसुखंदुःखमिहभोगविनोदनम् ॥ ५४ ॥ कृमिकीटमनुष्याद्यैः सुखदुःखैःपृथक्पृथक् ॥ प्रतिजीवंतुहेतूनांभेदोऽपिसुविनिश्चयः ॥ ५५ ॥ एकस्यापिहिजीवस्यनास्तिचैकविधास्थितिः ॥ जन्मकालेमहाज्ञानं शैशवेऽत्यल्पबोधनम् ॥ ५६ ॥ स्खलत्पदेऽल्पविज्ञानंबाल्येचाल्पंतथैवच ॥ कौमारेक्रीडनरतिर्यौवनेविषयेषितम् ॥ ५७ ॥ यौवनेविनिवृत्तेतु द्रव्यसम्पादनेषणा ॥ वार्द्धकेभोगलिप्साचनभोक्तुंक्षमतेऽपिच ॥ ५८ ॥ दूषिकाश्लेष्मलालाभिर्वलीपलितकम्पनैः ॥ श्वासंकासानिलाक्षिप्तैर्त्दूषीकै[1] विकलैर्युतः ॥ ५९ ॥ किञ्चिद्वर्तुंनशक्नोतिनचजानातिकिञ्चन ॥ तिष्ठन्तीषुपरस्त्रीषुगुह्यस्थानंप्रदर्शयेत् ॥ ४६० ॥ क्रोशकण्डूयनपरःक्रूरोजीवित लक्षणैः ॥ कण्डूयतेस्फिचौवस्त्रमुद्धृत्यचविचालयन् ॥ ६१ ॥ भुञ्जानःश्लेष्मणाग्रासंग्रसितुंनचशक्नुयात् ॥ यदाकासस्तदाजज्ञेपायुवायुश्चशब्दवान् ॥ ६२ ॥ निःसृतिश्चमलस्यापिश्लेष्मनिर्गमएवच ॥ स्नुषादिभर्त्सनंबालताऽलहास्यनिदर्शनम् ॥ ६३ ॥ गुरुनिर्गमनादीनिसञ्चिन्त्यचपुनःपुनः ॥

१ 'श्वासकासविलाक्षिप्ताः' इ० पा० ।

आहूतोभोजनाद्यर्थंभोज्यान्नादिविनिन्दयन् ॥ ६४ ॥ चिरमुष्णंचनिर्भर्त्स्यपुनश्चिन्तामवापसः ॥ अतिदुष्कृतिकर्माहंकथंभोक्ष्येकथंशये ॥ ६५ ॥
कथंतिष्ठेकथंगच्छेपरलोकःकथंभवेत् ॥ इतिचिन्ताकुलोनित्यंननमत्यपरान्वितः ॥ ६६ ॥ द्विजस्यसदनंगत्वापुराणज्ञस्यराघव ॥ लज्जा
वाक्कृतवक्रश्चकिंकरोमीत्यभाषत ॥ ६७ ॥ नकिञ्चिदप्युवाचासौद्विजःपौराणिकस्तदा ॥ पापोऽयमितिविज्ञायशिष्येणनिरगामयत् ॥ ६८ ॥
गौतमोऽपिविनिर्गम्यद्वार्येवचबहिःस्थितः ॥ भुव्यासीनंतुविज्ञायपुराणार्थविचारकम् ॥ ६९ ॥ कथंकथमपिप्राप्यपीठंदत्तंचनाभजत् ॥ निषण्णो
भूतलेरामपुराणज्ञमभाषत ॥४७०॥ प्रायश्चित्तंकरिष्यामितदत्रैवविधीयताम् ॥७१॥ ब्राह्मणउवाच ॥पापानिकीर्तयस्वत्वंसर्वथैवकृतानितु ॥सचाऽपिना
कृतंकिञ्चिन्मयापापमितीरयन्॥७२॥रुदन्पपातभूम्यांचकथंतातेतिपीडितः॥ब्राह्मणस्तमथप्राहप्रायश्चित्तंनविद्यते॥७३॥महापापंत्रिरावृत्तेपुनश्चयदिचे
त्कृतम् ॥ ७४ ॥ गौतमउवाच ॥ पौराणिकमहाभागप्राप्यापित्वामहंकथम् ॥ पापयुक्तोद्विजश्रेष्ठसद्गतिर्विफलाभवेत् ॥ ७५ ॥ पौराणिकउवाच ॥
शास्त्रंप्रमाणंसर्वेषांप्रायश्चित्तविनिर्णये ॥ तद्विनायोहितंब्रूयात्प्रायश्चित्तंनतद्भवेत् ॥ ७६ ॥ सकृत्कृतेसकृत्प्रोक्तंद्वितीयेद्विगुणंभवेत् ॥ तृतीये
त्रिगुणंप्रोक्तंचतुर्थेनास्तिनिष्कृतिः ॥७७॥ त्वयाकृतंतुबहुधाचतुर्विधमपीच्छया ॥ कथंवक्तुमहंशक्तःप्रायश्चित्तंभवादृशे ॥७८॥ गौतमोऽपिपुनःप्राह
क्वगन्तव्यंमयेतिच ॥ पौराणिकोद्विजोरामतूष्णीमेवबभूवह ॥ ७९ ॥ गौतमोऽपिमहाशैलंश्रियाएवजगामह ॥ तत्रनद्यामथस्नात्वादृष्ट्वेशंमल्लिकार्जु
नम् ॥ ४८० ॥ उपवासत्रयंकृत्वाशिवरात्रिमविन्दत ॥ चतुर्थमुपवासंचचकारातीवदुःखितः ॥ ८१ ॥ पारणंचाप्यमायांसकृतवान्फलवल्कलैः ॥
अथप्रदक्षिणंचक्रेश्रीशैलस्यचसद्विजः ॥८२॥ गतवान्मन्दिरंपश्चाच्चिन्तयातिकृशःश्वसन् ॥ कथंपापनिवृत्तिर्मेतूष्णींभूतस्यसेत्स्यति ॥८३ ॥ अनन्त
मविचार्यंकिंपापंचसुमहत्तरम् ॥ श्रुत्वानकोऽपिमेब्रूयात्प्रायश्चित्तंविधीयताम् ॥८४ ॥ किंतुकस्मिन्पुराणेतुश्रुतेज्ञातंभविष्यति ॥ इतिकृत्वामतिंसोऽथ
पुराणज्ञमभाषत ॥८५॥ पुराणमेकंमेतातव्याख्यातुंभगवानिति ॥ जातकर्मादिसंस्कारान्कारयस्वममाशुवै ॥८६ ॥ द्विजोभूत्वाशृणोम्यद्यप्रायश्चित्तं
करोम्यतः ॥ विधायकंपुराणंमेभविष्यतिचेकीर्तितम् ॥[1]अतःशक्यंकरिष्यामिपुराणार्थविनिश्चयन् ॥ ८७ ॥ पौराणिकउवाच ॥ यथावत्कीर्तयि
ष्यामिपुराणंपापनाशनम् ॥ यथाज्ञानंयथाशक्तियथाशुद्धंयथाविधि ॥ किंवाञ्छसिपुराणंतुकीर्तयिष्येतदेवतु ॥ ८८ ॥ गौतमउवाच ॥ सर्वरुचि
पुराणंमेवक्तव्यंकिंहितंवद ॥ श्रुतेयस्मिन्भिदानैवजायतेतुहरीशयोः ॥८९ ॥ पौराणिकउवाच ॥ कौर्मोक्तंयत्पुराणंतद्देवयोरभिदाभिधम् ॥ शृणोति

१'चिकीर्षितम्' इ० पा० ।

यस्तत्प्रथमंतस्यपापंविनश्यति ॥ ४९० ॥ तस्यवक्तातुयोविप्रस्तस्यविश्रान्तरंभवेत् ॥ श्रोतव्यंमन्यतेपापोयदिभार्याविनश्यति ॥ ९१ ॥ किंचैकं दुष्करंवक्ष्येश्रोतुर्वक्तुरनिन्दकम् ॥ व्याख्यातरियदिप्रीतिर्द्धर्मादेवप्रकाशिनि ॥ ९२ ॥ आचारदर्शनेपुण्येकर्ममोक्षादिदर्शके ॥ तदातुष्टोमहेशः स्याद्विष्णुरिष्टफलप्रदः ॥ ९३ ॥ पितरस्तारितास्तेनयान्तितेपरमांगतिम् ॥ ४९४ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेचतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कथंपातकसङ्घातसङ्क्रमेब्राह्मणाधमे ॥ पुराणज्ञःकथंव्याख्यांचकारद्विजसत्तम ॥ १ ॥ शम्भुरुवाच ॥ अध्यापनेचाध्ययनेजायतेचाथसङ्गमः ॥ सङ्गतौवत्सरंरामयातिपातकिपातकम् ॥ २ ॥ पुराणज्ञेतुकाकुत्स्थसर्वतत्त्वार्थवेदिनि ॥ अपिपातकसन्दोहचीर्णपापंप्रणश्यति ॥ ३ ॥ प्रभूतवह्निनाशेहिधूमराशिर्यथैवहि ॥ शलभोदीपनाशायवह्निनाशायनप्रभुः ॥४॥ कृतंपापंतथान्येषां नाशनायपुराणिकः ॥ भूतादिग्रस्तमर्त्यानांभूतादिभयमोचकः ॥ ५ ॥ समन्त्रवानपनयेद्यथानस्वयमातुरः ॥ पौराणिकस्तथापापंनकिंचित्प्राप्तुमर्हति ॥ ६ ॥ आत्मनाचकृतंपापमन्यैरपिचयत्कृतम् ॥ पुराणज्ञोनाशयतित्वतिदुष्टंस्वकर्मवा ॥ ७ ॥ भवानीशहृषीकेशेसमवृत्तिर्विवेकवान् ॥ लोकवेदक्रियावेत्तारुद्रजाप्यतिनिःस्पृहः ॥ ८ ॥ तुष्टःशान्तःक्रियादक्षःप्रभूतोयोगकृद्वशी ॥ यथैवतेपुराणज्ञोवसिष्ठोभगवानृषिः ॥ ९ ॥ नियोगात्तवभूपालअयोध्यायामतिष्ठत ॥ अपालयद्ध्रुवंकृत्स्नांत्वांचरक्षःसमापतत् ॥ १० ॥ सचशुक्रोपदेशेनराक्षसस्त्वामथाभ्यगात ॥ निद्रासक्तंहनिष्यामिनान्यथावसरस्त्विति ॥ ११ ॥ अथविप्रोविदित्वैतद्वसिष्ठस्त्वद्धितप्रियः ॥ सुप्तंप्रमत्तंकाकुत्स्थंरक्षोहन्तिनसंशयः ॥ १२ ॥ ब्रह्मावातवरंतद्धिमयाकार्यंनिवारणम् ॥ इतिसञ्चिन्त्यविप्रर्षिःसेनामादायनिर्गतः ॥ १३ ॥ रक्षोहन्तुमशक्तस्तुमृत्युहीनंततोमुनिः ॥ स्वयंचराक्षसोभूत्वावाक्यमाहमहामुनिः ॥ १४ ॥ किमर्थमागतोऽसीहवनंमुनिनिषेवितम् ॥ सआहराजारक्षोघ्नस्तमहंहन्तुमागतः ॥ १५ ॥ मुनिरप्याहकिंतेनजीवितेनमृतेनवा ॥ भुक्त्वामिषंमदीयंतुयुद्धंकृत्वाजयंव्रज ॥ १६ ॥ राक्षसउवाच ॥ कथंत्वंराक्षसोमह्यंभक्षणायभविष्यसि ॥ वसिष्ठोऽप्यथमानुष्यमास्थायवियतिस्थितः ॥ १७ ॥ निष्ठीव्यमस्तकेतस्यमुष्टिनातमताडयत् ॥ ताडितोराक्षसस्तेनव्यद्रावयदृषिश्वतम् ॥ १८ ॥ पलायमानावन्योन्यंजलधिंतुगताबुभौ ॥ तत्रस्थेनग्रहेणाऽसौगृहीतोराक्षसस्तदा ॥ मुनिःपुनरयोध्यायांपूर्ववत्समतिष्ठत ॥ १९ ॥ शम्भुरुवाच ॥ तस्मात्स्वाभिमतंकुर्यात्पुराणज्ञोविमत्सरः ॥ श्रवणस्यविधानंचकथयामिशुभंशृणु ॥ २० ॥ शुक्लपक्षेदिनेशुद्धेवारनक्षत्रयोगतः ॥ करणेचापिलग्नेचग्रहताराबलान्विते ॥ २१ ॥ अमूढेनग्रहेबालेनचवृद्धौगुरौस्थिते ॥ नकृष्णपक्षेग्रहणेनचनास्तिकसन्निधौ ॥ २२ ॥ पूर्वोक्तलक्षणोपेतंपुराणंशृणुयादिति ॥

शुद्धगेहेऽथवाशुद्धवेदिकायांमठेऽथवा ॥ २३ ॥ नदीतीरेदेवगेहेसभामण्डपएवच ॥ रथ्यामठेऽथवारम्येपुण्यशालासुराघव ॥ २४ ॥ स्वयंनमस्य
विप्रेन्द्रान्पुराणज्ञंविशेषतः ॥ आसनंकल्पितंकुर्यादूर्ध्वंसर्वविशेषितम् ॥ २५ ॥ एहिधर्मासनमितिवक्तव्यंस्यादनिष्टुरम् ॥ पुराणप्रक्रमदिनेयत्कार्यं
तदुदीरयेत् ॥ २६ ॥ व्याख्यातारंपुराणस्यवस्त्राद्यैःपरिपूजयेत् ॥ शुभानिदत्त्वावस्त्राणिसूक्ष्माणिचनवानिच ॥ २७ ॥ करकण्ठविभूषादिपात्रमासन
मेवच ॥ गन्धपुष्पाक्षतैःपूज्यताम्बूलंविनिवेद्यच ॥ २८ ॥ शुक्लाम्बरधरंविष्णुंशशिवर्णंचतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ २९ ॥
सभासदश्चसम्पूज्यगणेशंप्रार्थयेत्ततः ॥ ॐनमेत्यदिमन्त्रेणपूजनंभारतीनुतिः ॥ ३० ॥ प्रातःकालेपुराणस्यप्रक्रमंप्रारभेदिति ॥ उपक्रमदिनेरामत्रिप
ञ्चदशवाशुभाः ॥ ३१ ॥ श्लोकाद्वितीयेदिवसेततोद्विगुणिताःशुभाः ॥ तृतीयेदिवसेरामततश्चाधिकमिष्यते ॥ ३२ ॥ दिनानामव्यवच्छेदा
द्व्याख्यानंश्रवणंतथा ॥ व्यवस्थितिर्यदाजातातदापौराणिकंगुरुम् ॥ ३३ ॥ ताम्बूलादिप्रदायाथपरेद्युःशृणुयादपि ॥ पुराणमेवंश्रोतव्यंदैन
न्दिनमितिश्रुतिः ॥ ३४ ॥ व्रतरूपेणयःकश्चित्पुराणंशृणुयान्नरः ॥ यदैवंतत्पुराणंतुतत्रयातिनसंशयः ॥ ३५ ॥ पुराणंश्रोतुकामेनश्लोकश्चै
कोऽपिचेच्छ्रुतः ॥ तद्दिनेतुकृतंपापंनाशयेत्तन्नसंशयः ॥ ३६ ॥ एवंपुराणंशृणुयाच्चयस्तुसब्रह्महत्याकृतपापबन्धात् ॥ सुरापीतिःस्वर्णहरश्चराम
गुर्वङ्गनागश्चविमुक्तिमेति ॥ ३७ ॥ पापानिचान्यानिकृतानिपुम्भिःसर्वाणिनश्यन्तिपुराकृतानि ॥ इहापियान्यब्दशतार्जितानिश्रोतुर्विनश्यन्ति
तथाचवक्तुः ॥ ३८ ॥ कलौसमस्तविप्राणांसर्वज्ञत्वंनविद्यते ॥ विगुणापिततोव्याख्याफलदादानकर्मवत् ॥ ३९ ॥ पुराणानामभिप्रायंव्यासो
वेदनचापरः ॥ अहंवेद्मिविशेषेणव्यासादपिविधेरपि ॥ ४० ॥ नस्वाध्यायस्तपोवापिनमन्त्रोनजुहोतयः ॥ फलन्तिनतथातिष्येपुराणश्रवणंयथा॥
॥ ४१ ॥ एकैकश्रवणादेवपातकंमहदेवतु ॥ नाशमाप्नोत्यसन्देहःश्रीशैलेवर्तनादिव ॥ ४२ ॥ अतोगुरुःपुराणज्ञःश्रोतृवन्द्योऽघनाशनः ॥ नतस्मा
दधिकःकश्चिद्गुरुरस्तिगतिप्रदः ॥ ४३ ॥ मन्त्रेषुगुरवोयेचवेदशास्त्रेषुयेमताः ॥ नेशतेसर्वविज्ञानंदातुतस्मान्नबोधकाः ॥ ४४ ॥ पिशाचाः
प्रायशोरामब्रह्मराक्षसनामकाः ॥ वेदमन्त्रस्यवेत्तारोहश्यन्तेनपुराणवित् ॥ ४५ ॥ पुराणविमुखोनैवसर्वःसर्वंहिपश्यति ॥ पुराणज्ञोहितस्तस्मा
त्पापनाशकरःप्रभुः ॥ ४६ ॥ तत्पूजासर्वपूजास्यात्सर्वद्रोहोऽस्यपीडनम् ॥ यथासमस्तदानानांविद्यादानंप्रशस्यते ॥ ४७ ॥ पौराणिकस्तथा
धन्यस्तन्नदानंमहत्फलम् ॥ ४८ ॥ रामउवाच ॥ किंवापौराणिकेदेयंकियत्कीदृशमेवच ॥ पुराणंकीदृशंवर्ज्यंवर्ज्यःकीदृक्पुराणवित् ॥ ४९ ॥

१ 'ताम्बूलं विनिवेद्यच' इ० पा०।

शम्भुरुवाच ॥ षड्रसानन्नपानानिस्नेहद्रव्याणियानिच ॥ गृहंसोपस्करंरामपुराणज्ञायदापयेत् ॥ ५० ॥ पर्याप्तान्येवसर्वाणिअधिकानिफला
धिकात् ॥ दद्याद्द्रव्यमतोभूयःसचैलंशोभितंमृदु ॥ ५१ ॥ भूषणानियथार्हाणिस्वशक्त्याप्रतिपादयेत् ॥ गन्धपुष्पंप्रतिदिनंकेवलंगन्धमेवच
॥ ५२ ॥ केवलंचतथापुष्पंफलकालेफलान्यपि ॥ ताम्बूलंचतथादद्यान्नमस्कुर्याच्चभक्तितः ॥ ५३ ॥ पुराणस्यसमाप्तौतुदद्याद्दानादिकंतथा ॥
अधिकंतुतथादेयंभूहिरण्यादिकंनृप ॥ ५४ ॥ नचतूष्णीमुपक्रम्यश्रोतुमर्हतिकश्चन ॥ सभासद्भिःकृताचैवयापूजैकेनवाकृता ॥ ५५ ॥ देवस्थाने
यथाशक्तिसर्वैःपूजनमिष्यते ॥ तीर्थेऽपिचयथारामपुण्येष्वायतनेषुच ॥५६॥ स्वशक्त्यापूजनंकुर्यात्पुराणज्ञायराघव ॥ श्रोतुस्तुलक्षणंपूर्वंमयोक्तंतु
भवेन्नृप ॥५७॥ पौराणिकस्यसर्वस्यलक्षणंकथयामिते ॥ कुलहीनोमहाव्याधिर्महापापीतिरस्कृतः ॥५८॥ शौचाचारविहीनश्चवेदस्मृतिविवर्जितः॥
अन्यदेवःपूतिवचोव्यङ्गश्चाप्यधिकाङ्गवान् ॥ ५९ ॥ परपूर्वापतिःस्तेनःप्राणिहन्तानिराकृतिः ॥ अथवर्ज्यंपुराणंतेकथयामिनृपोत्तम ॥ ६० ॥
पूर्वज्ञैरुच्यमानंचयत्प्रोक्तंमुनिभिःपरैः ॥ व्यासादयोमुनिवरायत्प्रोचुस्तदुदीरयेत् ॥ ६१॥ पुराणस्थंपठेद्ग्रन्थंव्याख्यायेतविचारयन् ॥ ययाकयापि
वारामभाषयादेशभेदतः ॥ ६२ ॥ नदेशभाषारचितंग्रन्थंश्रुत्वाफलंलभेत् ॥ व्याख्यायाकापिकाकुत्स्थपुराणस्यहिताहिसा ॥ ६३ ॥ तस्मात्त्वं
देवयाचस्वव्याख्यास्येयत्पुराणकम् ॥ ६४ ॥ शम्भुरुवाच ॥ एवंपौराणिकेनोक्तंश्रुतवानपिगौतमः ॥ स्वयंवस्त्रत्रयंप्रादाद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥६५॥
कौर्मंपुराणंप्रथमंश्रुतवानितिनःश्रुतम् ॥ दत्तवान्स्वर्णमधिकंवस्त्राणिचशुभानिच ॥ ६६ ॥ अथलैङ्गंचशुश्राववैष्णवंवामनंतथा ॥ पाद्मंचगारुडंचैव
सौरंब्राह्ममथैवच ॥ ६७ ॥ एवमष्टसशुश्रावपुराणानिसगौतमः ॥ अथरामायणंचैवकौर्ममेवपुनश्चसः ॥ ६८ ॥ शिवनारायणेत्येवंजपंचक्रेसदैवहि ॥
अवापनिधनंचापिसगतोब्रह्मणःपदम् ॥ ६९ ॥ ब्रह्मणापूजितोविप्रोविष्णुलोकमथागमत् ॥ विष्णुनापूजितःसोऽथजगामशिवमन्दिरम् ॥ ७० ॥
सर्वेषामेववन्द्योऽसौगौतमोमुनिसत्तमः ॥ भारतश्रवणेचापिनियमायेमयेरिताः ॥ ७१ ॥ पुराव्यासेनमुनिनात्रिवर्षाद्यत्कृतंशुभम् ॥ श्रवणात्तस्य
कृत्स्नस्यव्याकर्ताभारतस्ययः ॥७२॥ नकिञ्चित्प्रणमेद्विप्रंमुक्त्वायोगिनमुत्तमम् ॥ सर्वेषामेववन्द्योऽसौभारतंव्याकरोतियः ॥ ७३ ॥ योमहाभारतं
नित्यंव्याख्यास्यतिपठेच्चवा ॥ ससर्वेभ्योऽधिकोविप्रस्तारयेच्चैवमानवान् ॥ ७४ ॥ व्याकरोतिचपर्वैकंसर्वाणिकतिचित्तुवा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो
हव्येकव्येविशिष्यते ॥ ७५ ॥ तमेवप्रणमेद्विप्रंतमेवार्हंचपूजयेत् ॥ तमेवभोजयेन्नित्यंसर्वंतस्मैनिवेदयेत् ॥ ७६ ॥ तस्यपूजाविधिःप्रोक्तोव्याख्यान
समयेद्विजः ॥ प्रतिपूज्योऽथवस्त्राद्यैःपूजयेद्विधिमार्गतः ॥७७॥ आदिपर्वसमाप्तौचदद्यात्सूक्ष्माम्बरत्रयम् ॥ सुवर्णंचयथाशक्तिसभापर्वणिवाससी ॥

॥ ७८ ॥ आनुशासनिकारण्यस्वर्गारोहेषुपर्वसु ॥ आदिपर्वणिपूजायासापूजानृपपुङ्गव ॥ ७९ ॥ कर्णाश्वमेधवैराटशल्यद्रोणेषुपर्वसु ॥ सूक्ष्मवस्त्र
त्रयंशुद्धंनिष्कद्वयमथापिवा ॥ ८० ॥ क्षुद्रपर्वस्वथान्येषुनिष्कावथसमानयेत ॥ हरिवंशेसनिष्कंतुवस्त्रत्रितयमेवतु ॥ ८१ ॥ भारतस्याखिल
स्यैवसमाप्तौक्षेत्रदोभवेत् ॥ रामायणस्यश्रवणेकाण्डेकाण्डेप्रपूजयेत् ॥ ८२ ॥ क्षेत्रंपर्याप्तमथवासुवर्णमपिदापयेत् ॥ व्याख्यातुर्गुरुवाक्यस्यसर्व
कल्मषनाशनः ॥ ८३ ॥ अर्थोधर्मश्चकामश्चमोक्षश्चनृपसत्तम ॥ व्याख्याश्रवणतःसर्वेसिध्यन्तिचसुबुद्धयः ॥ ८४ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांसर्वेषामपि
नाशनम् ॥ एकेनश्रवणेनास्यकिंनरैर्नश्रुतंभुवि॥८५॥यानवसुसुवर्णाद्यैर्नित्यमेनंप्रपूजयेत्॥व्याख्यातारंयतःपापसन्दोहस्यविनाशनम्॥८६॥ अन्या
न्यपिपुराणानिमुनिप्रोक्तानितान्यपि ॥ श्रोतॄणांपापनाशायवक्तुश्चापिविशेषतः ॥ ८७ ॥ यश्चसर्वपुराणानिषट्त्रिंशत्तुप्रकीर्तयेत् ॥ शृणोतिवा
नतस्यास्तिचित्तच्छेदःकदाचन ॥ ८८ ॥ ब्राह्मंपुराणंप्रथमंद्वितीयंपाद्ममुच्यते ॥ तृतीयंवैष्णवंचैवचतुर्थंशैवमुच्यते ॥ ८९ ॥ अथभागवतं
प्रोक्तंपञ्चमंषष्ठमुच्यते ॥ भविष्यंनारदीयंचसप्तमंपरिकीर्तितम् ॥९०॥ मार्कण्डेयमितिप्रोक्तमष्टमंनवमंतथा ॥ आग्नेयंब्रह्मवैवर्तंदशमंपरिकीर्तितम् ॥
॥ ९१ ॥ लैङ्गंचवामनंचैवस्कान्दंमात्स्यमथैवच ॥ कौर्मंवाराहमुदितंगारुडंवाथकीर्तितम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्माण्डमित्यष्टादशपुराणानिविदुर्बुधाः ॥
तथाचोपपुराणानिकथयिष्याम्यतःपरम् ॥ ९३ ॥ आद्यंसनत्कुमाराख्यंनारसिंहमतःपरम् ॥ तृतीयमाण्डमुद्दिष्टंदौर्वाससमथैवच ॥ ९४ ॥
नारदीयमथान्यच्चकापिलंमानवंतथा ॥ तद्वदौशनसंप्रोक्तंब्रह्माण्डंचततःपरम् ॥ ९५ ॥ वारुणंकालिकाह्वानंमाहेशंसाम्बमेवच ॥ सौरंपाराशरंचैव
मारीचंभार्गवाह्वयम् ॥ ९६ ॥ कौमारंचपुराणानिकीर्तितान्यष्टवैदश ॥ अष्टादशपुराणानांव्याकर्तातुभवेन्मनुः ॥ ९७ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणे
पातालखण्डेशिवराघवसंवादेपुराणमाहात्म्यकथनंनामपञ्चदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ सूतउवाच ॥ संध्यावन्दनकर्मक्रियतामितिरामो
मुनिमाचष्टायम् ॥ उष्णद्युतिरप्यस्तमुपैतिद्विजकुलमेतन्नीडमुपैति ॥ १ ॥ स्वयमपिसन्ध्यावन्दनकामोऽव्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः ॥ हाहाहूहू
कृतसङ्गीतिर्बन्दिप्रमुखप्रस्तुतकीर्तिः ॥२॥ गौतमीतटमुपेत्यराघवोवायुनन्दनसुधौतपद्युगः ॥ जाम्बवत्कृतकरावलम्बनःप्रापदुत्तमनदींतुगौतमीम् ॥
॥ ३ ॥ करद्वयेधृतकुशःसराघवःप्रागमद्वरुणदिशामथोत्तमाम् ॥ ४ ॥ दत्त्वाततोऽर्घत्रितयंयथाविधिप्रहृष्टरोमाथजजापसोऽन्तरे ॥ सम्प्रार्थयित्वा
वरुणंयथाक्रमंशम्भुंवसिष्ठंप्रणनामराघवः ॥ ५ ॥ ताभ्यांकृताशीरगमन्मनःपदंहनूमताक्षालितपादपङ्कजः ॥ जुहाववह्नीनथबन्दिमागधैःसंस्तूय
मानोऽथविनिर्ययौबहिः ॥ ६ ॥ प्रहसच्चन्द्रकिरणैःसुधालिप्तमिवाम्बरम् ॥ प्रसन्नताराकुसुमंवितानमिवसर्वतः ॥ ७ ॥ अथागच्छत्सौधतलं

वृद्धामात्येनकल्पितम् ॥ नानासनसमोपेतंसभास्थानंययौनृपः ॥ ८॥ अथमुनिंह्युपवेश्यसराघवःस्वयमपिप्रथमासनमाभजत ॥ कपिगणाःपरितः
पृथुविग्रहारचनयास्थितिमाप्रतिपेदिरे ॥ ९ ॥ सुखस्थितंनृपमभिवीक्ष्यसद्विजोवचस्तदासमुचितमाहशम्भुः ॥ इहस्थितोभवतिसमस्तपूजितः
कथंकथानृपवरवर्ततेगुहायाम् ॥ १० ॥ आकर्ण्याथरघूद्वहोद्विजवचःशुश्रूषुरासीत्कथांतत्रस्थोनिपुणंनिवार्यवचनंसर्वैःश्रुतंतत्क्षणात् ॥ शुश्रूषामि
कथंमहाद्भुततयास्वात्माश्रयामन्यथारक्षोबाधनवादिनीमथनृपःकिंत्वेतदित्याहच ॥ ११ ॥ कुम्भश्रोत्रवधःपुरासमजनिप्राप्तोदशास्योवधंपश्चादि
त्ययमन्यथाविरचितंरामायणंभाषते ॥ कोऽयंविप्रवरःसमस्तजनतानास्तिक्यसम्पादकोराज्ञांस्थानमुपेत्यवक्तिसमयादण्डयोऽथपूज्योऽथवा॥१२॥
अथाहजाम्बवानमुंरघूत्तमंकथांप्रतिरामायणंनतावकंत्विदंहिकल्पितंमतम्॥ समस्तमत्रविस्तराद्वदामिदेवतच्छृणुपङ्केरुहस्यसूनुतोमयाश्रुतंपुराह्यभूत्॥
॥ १३ ॥ जाम्बवन्तंविज्ञाप्यरामचन्द्रोवचनमाह ॥ श्रीरामउवाच ॥ कीर्तयपुराणंमेशुश्रूषुःकुतूहलादहंप्रणीतंतत्केनचविज्ञातम् ॥ जाम्बवा
नथबभाषेहिविधात्रेनमोनमस्तथैवविधुभूषणकेशवाभ्याम ॥ अथपुरातनंरामायणंकथयामि ॥ यस्यश्रवणेनाखिलजन्मसम्पादितपापक्षयो
जायते ॥ अथतथापिदशरथोदशरथसमानरथीमहीयसाबलेनसुमानसनामनगरजिगीषयापङ्केरुहसुतसुतंवसिष्ठमाहूयनमस्कृत्यमुनिदत्तानुज्ञःशता
क्षौहिणीसेनयासहारुह्यतुरङ्गमंचन्द्रसमानशरीरमतिरोषसमाविष्टोविष्टरश्रवसमाराध्यदण्डयात्रांचकार॥साध्योनामस्वीययासेनयावृतोदशरथाभिमुख
माययौयोद्धुंयुद्धंचान्योन्यमभूत् ॥ मासमेकंयुद्धंकृत्वादशरथस्तंसाध्यंजग्राह ॥ अथसाध्यसूनुर्भूषणोनामाल्पपरिवारोयुयुधेदशरथेन ॥ दशरथोऽपि
साध्यसूनुंभुवोभूषणमवलोक्ययोद्धुमेवनैच्छत् ॥ कथमेतादृशंहन्मिचास्मिन्हतेऽस्यकथंपिताभविष्यतिकथंतन्माताकथमप्रौढयौवनाप्रियाभार्या ॥
अमुष्यहिदेहेसमालिङ्गनचुम्बनपरिवर्तननवीनतरदलारविन्दपदानिकुसुमानीवदृश्यन्ते ॥ एतत्समानवर्णवयाएतादृशःसुभगःपरमप्रीतिवर्द्धनोनाम
पुत्रोभल्लूकभक्षितोमृतःस्मृतिपथंप्राप्यापिमांरक्षयितुमिच्छतीवममहृदयमन्यथाकरोतिइतिमनसावितर्क्यातिबालकंग्रहीतुमारभत ॥ सचासाध्योऽपि
पराधीनोबभूव ॥ सचकुमारेणसहपराजयखेदममत्वासुखमध्युवासच ॥ दशरथोऽपितत्रमासंस्थित्वातत्पुत्रसन्दर्शनसुखमवलोक्याचिन्तयत् ॥
अहोसर्वदुःखापनोदनक्षममेतन्मुखावलोकनंपुत्रसंवर्द्धनंनामसर्वराष्ट्रिकोममजयःपुत्रवियोगमनुस्मरतोदुःखायकेवलंभवति ॥ तदस्यपृच्छांकरोमि
कथमीदृशोजायतेपुत्रइतिवितर्क्यतमपृच्छत्॥साध्योऽपिसकलमोक्षमार्गंक्षितीशायादिशत् ॥ःहरीशानौसहाराध्यसर्वैकादशीरुपोष्यद्वादशीषुब्राह्मणा
नाराध्यतत्तत्कालभवंफलपूर्वमन्नाद्यंव्यञ्जनं पुष्पंचन्यायेनसम्पाद्यकपिलाघृतेनकेशवंस्नापयित्वामुद्गचूर्णेनसँल्लिप्यस्वादूदकेनस्नापयित्वासुरभिपाटीरं

स्वयमुद्घृष्टंमृगनाभ्यागुरुसारेणवासमेतंदेवाङ्गेसर्वमुपलिप्यसतुलसीदलैर्यूथिकाकरवीरनीलोत्पलकमलकोकनदद्रोणकुसुममरुवदमनकगिरिकर्णिका
केतकीदलपूर्वैर्यथासम्भवमभ्यर्च्यद्वादशाक्षरेणपुरुषसूक्तेनवानाम्नाषोडशोपचारेणवाराध्यप्रणम्यनृत्यंकृत्वादेवंक्षमापयेत् ॥ तथाव्रतानिविचित्राणि
नारायणप्रीणनायकुर्यात्॥प्रसन्नोभगवान्मुनिरीप्सितंपुत्रंयच्छतितदमुमाराधयस्वेतिदशरथमुक्तवान् ॥ सचाप्तिसाध्यंतत्रस्थाप्यगत्वायोध्यांतथासर्वं
कृतवान्॥अथपुत्रकामेष्टौसमाप्तायामाहवनीयाद्यज्ञमूर्तिःशङ्खचक्रगदापाणिरुदतिष्ठत्॥राजानंचवरंवृणीष्वेत्युक्तवान् ॥सचराजावव्रेपुत्रानतिधार्मिका
न्दीर्घायुषश्चतुरोलोकोपकारकान्देहीति ॥ अथराजमहिष्यश्चतस्रःकौशल्यासुमित्रासुरूपासुवेषाचेति ॥ राजानमब्रुवन्देवप्रतियोषमेकैकेनपुत्रेण
भवितव्यम् ॥ अथकौसल्योवाच ॥ एषयदिप्रसन्नोदेवस्तदायमुत्पद्यतांमम ॥ राजोवाच ॥ ममयदिष्टंतदयंप्रार्थ्यसेहरिः ॥ विष्णोप्रसीद
देवेशकमलापतेशङ्खचक्रगदाधरविभीषणसृष्टिसमस्तलोकपालादिपूजितपादयुगलशाश्वतहरेनमस्तेनमस्तेएवंस्तुतोभगवानथराजानमाह ॥ माधव
उवाच ॥ तवपुत्रोभविष्यामिकौशल्यायाम् ॥ अथचरुंप्राविशद्धरिः ॥ तंचरुंहिचतुर्धाविभज्यभार्याभ्योदत्तवान् ॥ अथकौसल्यायांरामो
लक्ष्मणःसुमित्रायांसुरूपायांभरतःसुवेषायांशत्रुघ्नोजज्ञे ॥ खात्पुष्पवृष्टिश्चपपात ॥ अथचतुराननःस्वयमुपेत्यजातकर्मादिकाःक्रियाश्चक्रे ॥
त्रिभुवनाभिरामतयारामइतिनामचक्रेरूपशौर्यादिलक्ष्मीयोग्यतयालक्ष्मणइत्यपरस्यभुवंभारात्तारयतीतिभरतः शत्रून्हन्तीतिशत्रुघ्नइतिनामानिकृत्वा
ब्रह्मास्वभवनंजगाम ॥ शिशवश्चवृद्धिमीयुः ॥ अथपादसञ्चारिणंबालचन्द्रसङ्काशदर्शनंबिम्बाधरमुन्नततिलप्रसूननासंपुरश्चूलिकालम्बमानरत्नपत्रकं
श्रवणलोललम्बमानकुण्डलंवक्षःस्थलविचलितस्थूलमुक्ताहारंविलसत्कार्तस्वरबाहुवलयंशिञ्जन्मणिकङ्करत्नाङ्गुलीयकंहेममणिरचितश्रोणिसूत्रंशिञ्जन्नू
पुरोपशोभितपादमङ्गुलीयोपशोभितपादमध्याङ्गुलीकंवज्राङ्कुशसरोजलाञ्छनशोभितोरुपादतलंतूणीरसदृशजङ्घंकरिकरसदृशोरुंविस्तृतजघनंसूक्ष्मम
ध्यंवर्तुलावर्तकंगम्भीरनाभिमिन्द्रनीलशिलाविशालवक्षःस्थलंकम्बुग्रीवंचन्द्रबिम्बसदृशवदनमर्द्ध चन्द्रसदृशललाटंनीलकुटिलकुन्तलंक्रीडासक्तंधूलि
भिरापाण्डुरंफुल्लपद्मदलारक्तविलोललोचनंमहेश्वरमिवोद्धूलितभूतिंमहेश्वरमिवदिगम्बरंरामंकुमारंराजादशरथोदृष्ट्वाहर्षपरिपूर्णहृदयः पुत्रमालिङ्ग्यचु
म्बित्वावक्षस्यालिलिङ्गदृढम् ॥ अथकुमारोऽपिपार्श्वेनास्याङ्कमारोप्यकलकलितलोचनोयत्किञ्चिदुवाच ॥ याचमानमितस्ततोवीक्षमाणस्तात
गच्छेशयेतातक्रीडामितातेत्यादिपुत्रसुखमनुभूयानुभूयनिर्वृतिंययौ ॥ अथकदाचिद्रोकुमागतेराजनिरामचन्द्रोबालक्रीडासक्तहृदयोबहुक्रीडनकर
कमलउत्प्लुत्यधावमानोनरपतिपुरःस्थितमणिखचितसुवर्णभाजनस्थमन्नंवामकरेणगृहीत्वाराजनिचिक्षेप ॥ इदमपिराजासुखायमेने ॥ एता

दृशान्यन्यानिचकाररामचन्द्रः ॥ अथकदाचित्क्रीडमानेरामेवात्यारामम पातयद्रामश्चरुदन्नपतत् ॥ एतस्मिन्नन्तरेब्रह्मराक्षसोराममगृह्णात् ॥ रामश्च मूर्च्छामाप ॥ अथसहचरोबालइतस्ततोरोरूयमाणोरामंतथाविधंराज्ञेव्यज्ञापयत् ॥ अथराजाराममादायवसिष्ठमाहाकिमिदंरामस्येति ॥ अथवसिष्ठोभस्मादायाभिमन्त्र्यब्रह्मराक्षसंमोचयामास ॥ पप्रच्छकोभवानितिसचाहाहंवेदगर्वितोब्राह्मणोबहुशःपरधनमपहृत्यब्रह्मराक्षसोजातोमेनिष्कृतिं विचारय ॥ वसिष्ठउवाच ॥ इदानीमितःपरमेकवर्षशतोपभोग्यंराक्षसत्वंनरकंभागीरथीस्नानमेकंशिवायबिल्वपत्रशतंसमर्प्यततःस्नात्वापापाद्विमुक्तो भवसीति ॥ कदाचित्तादृशंकृतपुण्यंतवपदंप्रयच्छामितदुपरिशिष्टांगतिंभजेतिवसिष्ठवाक्यमाकर्ण्यब्रह्मराक्षसोवसिष्ठोपादिष्टपुण्यवशाद्दिव्यशरीरो भूत्वानमस्कृत्यस्वर्गंजगाम ॥ अथरामंप्राप्तेकालेउपनीयवसिष्ठोवेदानध्यापयामासषडङ्गानिमीमांसाद्वयंनीतिशास्त्रंच ॥ अथधनुर्वेदमायुर्वेदंभरत गान्धर्ववास्तुशाकुनविविधयुद्धशास्त्राणिच ॥ अथविवाहंकर्तुकामेनराज्ञादशरथेननानादेशजनपतीन्प्रतिदूताःप्रेरिताः ॥अथकश्चिच्छीघ्रमागत्यराजानमिदमब्रवीत्॥राजन्विदर्भदेशाधिपतिर्विदेहोनामराजा ॥ तस्यपुत्रीवैदेहीहोमलब्धारूपेणलक्ष्मीसमासर्वलक्षणसम्पन्नारामयोग्याविद्यते॥ सचतांदातुं राजारामायोद्यतः॥तद्गम्यतांशीघ्रमिति ॥ अथवसिष्ठादीन्प्रेषयामास ॥ तेचतत्रगत्वातांचनिरीक्ष्यलग्नंनिश्चित्यायोध्यामेत्यराजा ॥ मुक्त्वारामसहिताः पृथिवीपतिसमेताःशीघ्रंविविधकरितुरगशकटशिबिकान्दोलिकाभिरतिसुभगरूपभोगविलासक्रियानिपुणविदितविविधचेष्टागन्धर्वाः कामशास्त्र सुकुशलामृदुकठिनपृथुपयोधरासन्नकण्ठाःस्थूलसूक्ष्मललाटबिम्बदशनच्छदमुखपङ्कजाःकुटिलकुन्तलदीर्घकेशधम्मिल्लाः कनकपत्रकर्णाःस्नानचेष्टयोत्थितरोमशोभिताजपाकुसुमरक्तदशनाविशदविस्फुरच्छफरीलोचनाःशुक्तिकासदृशश्रवणाः नक्षत्रसदृशस्थूलमुक्ताफलोपशोभितनासापुटामुकुरसदृश कपोलास्तिलप्रसूननासिकाआननम्रमध्यप्रदेशचूचुकाइन्द्रगोपप्रतीकाशाधरपुटदशनक्षताः समदीर्घकाङ्गप्रदर्शनास्थितसर्वप्रदेशर्तुवर्तुलानातिमांसलाः पिण्डकाग्रन्थिनीव्योवलितबाहुमूलाअनतिचिरकालोत्थितरोमतयाहरिद्रावर्णतयाचकर्णिकारदलसदृशबाहुमूलामृदुस्निग्धवर्तुलसूक्ष्ममध्यप्रदेशाः कठिनस्थूलवर्तुलामग्नचूचुकपरस्परस्थानाक्रमणस्पार्द्धिपयोधरमध्यलब्धपदकपयोधरोपरिचञ्चलविविधमणिमयहारोपशोभितवक्षःस्थलाः पयोधरपरितोलब्धपदतयातरुणदृष्टिपरम्परतया असमानयानाभिकूपोपरितनरोमराज्योपशोभितोदरप्रदेशाभज्यमानमध्यस्थलीकरणएववलीत्रयोपशोभितामुष्टिग्राह्यमध्याःकरिकरोपमजघनप्रदेशाअरोमसदृशमृदुस्निग्धामलासमजान्व्यःकदलीस्तम्भसन्निभोरुयुगलाआमग्नजानुकृशकुशवर्तुलपिण्डिकारहितजङ्घाआमग्नगुल्फाआसूक्ष्मस्निग्धादीर्घदीर्घाङ्गुलीपादानूपुररवाहूयमानमदनाहंसमतङ्गजगमना दक्षिणाङ्गुष्ठस्पर्शिकच्छाग्राउपरिकच्छंनीवींकृत्वा

करद्वययुतावस्त्रप्रदेशकण्ठमपावृत्यापरवसनपरिभागावृतस्तनवसनापरभागेवामांसएवदक्षिणपार्श्वगतेनदशाभागेननाभिप्रान्तेनप्रवेशितोपशोभितगा त्रयष्टयोयोषितोविवाहमङ्गलकर्मकरणायानेकशआगच्छन्॥ बालिकाश्चविद्युल्लतांशुशोधितगात्रयष्टयउद्भिन्नकुचकमलकुड्मलविविधहारोपशोभिवक्ष सोयत्किञ्चिद्भाषिण्योऽतिचपलमृदुगतयोवृद्धवनिताश्चागच्छन् ॥ अथविदेहपुरतःक्रोशमात्रेचूतवनिकायांविविधविटपविस्तरप्रदेशविविधविहङ्गकूजि तकर्णनदत्तकर्णवनहरिणशाववत्यांमहारजतनिर्मितोच्चनीचप्रासादोपशोभितप्रदेशविविधविहङ्गायां हेमवल्कलसंवीतभसितोद्धूलितशरीरजटिलमुनि गणध्यानोपासनोपशोभितवृक्षमालायांविविधविद्याधरवधूपयोधरभाराभिभूतविचरिततरङ्गसरसीयुतायां सरस्तीरमिलितसैरन्ध्रीयुवतिभिराहूयमान तरुणजनायांनानावर्णकुसुमसौरभवासिताशेषप्रदेशायामितस्ततोरिरंसयाप्रदर्शितस्फारशफरीविलोचनतरलचक्षुषा प्रभाविलसितशरीरवेश्याजनायां विविधाश्चर्ययुतायांदशरथःसामात्यपुरोहितोऽभिरामरामादिपुत्रसहितःसुखमुवास ॥ अथवैदेहोऽपिमिथिलांनानापताकोपशोभितांविविधप्रासा दगोपुरोद्यानदेवतायतनोपशोभितामन्योन्यकेलिचतुरयुवतिजनानुकीर्णामुशीरविरचितमहाप्रपांसुकेलीजनोपशोभितविशिखां विविधपण्योपशोभि तरथ्यांतत्रतत्रब्रह्मघोषशोभितमठांप्रतिमन्दिरंमीमांसादिव्याख्यानसम्पादसीमाध्ययनां सुपुण्यहविर्गन्धसामादिस्वरपदक्रमश्रुतिब्राह्मणवाटिकामने कपरिवृढमन्दिरप्रवेशनिष्क्रीतागुरुकुङ्कुमाध्वर्युवेषां मृदुलवसनताम्बूलरक्तदन्तच्छदकामिनीं मृदुवचनकठिनवचनकरसंज्ञानिर्धारितप्रतिवचनविवि धोपायनाहरणकरजनोपशोभितां मृदुधवलजघनपरिवीतवस्त्रोपरिभागेन स्निग्धवर्तुलपरस्परसङ्घर्षपयोधरमध्यप्रदेशोपशोभितवामांसकन्दोपशोभि तवनितांविविधमुक्ताहारजपासङ्काशदशनच्छदमन्दहासमालाकारसहस्रोपशोभितां पुण्यासवसाधनमन्दिरांतत्रतत्र विचित्रतोरणांविशुद्धवीथिकांतत्र तत्रस्थापितकल्पपादपांरम्भाविभूषितद्वारांपुरींशोभितांशोभयामास ॥ अथाभिकलनार्थविलासिन्योनिशादूर्वाक्षतमन्त्रमङ्गलकज्जलितकैशिकध म्मिल्ललताग्रथितजटोपशोभितसीमन्तशीर्षशोभितनासामुखविचित्राभरणार्हणहेमपात्रावस्थिताज्यगुग्गुलुफलादिसौभाग्यद्रव्यमुद्वहन्तीभिः स्त्रीभि रन्यैरपिशोभितजनैःसराजानिर्जगाम ॥ तदानींमङ्गलतूर्यघोषादेवदुन्दुभिभेरीनिसाणमर्दलशङ्खादिनादाःप्रादुर्बभूवुः ॥ गायकाश्चमङ्गलानिजगुः ॥ मङ्गलवेदवाक्यानुपाठेनवैदिकाब्राह्मणाःकुलपाठकाभेरीघोषेणचकृत्स्नमाकाशमापूरयन् ॥ अथान्योन्याक्षतपूर्वमङ्गीकुर्वन्तःसूतबन्दिजना दिभिःस्तूयमानाःपुरंप्रविविशुः ॥ विदेहनगरात्पश्चिमभागेनिर्मितंमन्दिरंदशरथःप्रविवेश ॥ अवशिष्टाश्चयथायोग्यंभवनंविविशुः ॥ अथ नारदोमिथिलांतदानीमेवागच्छत् ॥ विदेहोऽपिदेवर्षिमभिपूज्यस्वागतंपृष्ट्वाभोजनंकारयित्वासुखासीनायमुनयेसघनसारंताम्बूलंदत्त्वाव्यज्ञा

पयत् ॥ श्वोविवाहेभवान्स्थातुमर्हतिकारयितुंविवाहम् ॥ नारदउवाच ॥ श्वोहिनक्षत्रंसूर्यनक्षत्रदर्शनंतत्रविवाहोनकर्तव्यइति ॥ अथ मौहूर्तिकंवृद्धगार्ग्यमाहूयराजापप्रच्छ ॥ कविवाहमुहूर्तइति ॥ श्वइतिगार्ग्यउवाच ॥ राजाचनारदंगार्ग्यंचोदीक्ष्यभोइदमित्थमितिपप्रच्छ ॥ अथनारदोगार्ग्यमुवाच ॥ कथमुक्तंलग्नंदास्यसि ॥ अथगार्ग्योविषघटिकाश्चविहायलग्नंदास्यामीत्युवाच ॥ नारदोऽपिब्रह्मवचनानिकिंनजानासी त्युक्तवान्गार्ग्यम् ॥ गार्ग्येणपृष्टस्तान्दोषानपठत् ॥ उल्काचब्रह्मदण्डश्चमोघः कम्पस्तथैवच ॥ सर्वकार्यविनाशायदृष्टावैब्रह्मणापुरा ॥ १४ ॥ प्रतिष्ठासुविवाहेषुमौञ्जीबन्धाभिषेकतः ॥ अन्येषुसर्वकार्येषुविषनाडीर्विवर्जयेत् ॥ १५ ॥ अतःपरंतुकार्याणांकरणेनचदोषभाक् ॥ विवाहा दिषुकार्येषुदोषमेववदाम्यतः ॥ १६ ॥ उल्कादहेत्कुलंसर्वंब्रह्मदण्डोविनाशयेत् ॥ मोघस्तुमरणायस्यात्कम्पःकम्पायकर्मणः ॥ १७ ॥ इति नारदोक्तमाकर्ण्यगार्ग्योमुनिर्मौनपरोऽभवत् ॥ दध्यौरविग्रहपतिंविहायविषनाडीर्विवाहःक्रियतामिति॥नारदउवाच ॥ कथंब्रह्मवचनम्॥ सूर्यउवाच॥ देशभेदेनव्यवस्थोदिता ॥ तदस्मिन्देशेविवाहोविषघटिकाविहायकर्तव्यएव ॥ नारदोऽप्यनुमेने ॥ उवाचश्वःपराह्णेचक्षत्रविवाहश्चभवेदतःस्वयंवरार्थं नृपाआगच्छन्तुतन्नृपदूतान्प्रेषय ॥ अथराजादशरथानुमतेनसर्वानेवनृपानागमय्याचिन्तयत् ॥ कथंसर्वानेवतिरस्कृत्यवैदेहीरामायदेयेति ॥ अथ रात्रौमुहुर्निःश्वस्यनिद्रालुरपिननिद्रामाप ॥ अथमध्येनिशंराजाशुचिर्भूत्वात्र्यम्बकंसाम्बिकंमङ्गलदुकूलधारिणंकमलभवपुरुषोत्तमशक्रप्रमुखनिखि लदेवैर्भृगुप्रमुखमुनिवरैर्हाहाप्रमुखगन्धर्वैस्तुम्बुरुप्रमुखैश्चश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणैर्मूर्तिमद्भिश्चसिद्धविद्याधरादिमातृकागणैश्चनन्दीप्रमुखगणैश्चसेव्यमा नपादकमलंसर्वामङ्गलपरिमोचकमतिपुण्यसलिलयागङ्गया निष्कलङ्केनचन्द्रमसासेव्यमानशिरोभागंवामाङ्कारूढयागिरिजयाप्रदीयमानवीटिंसहा संसकामंसहावेक्षणमाददानंगोक्षीरसदृशं प्रतिकूलकस्तूरिकासदृशकण्ठंमृदुसूक्ष्मस्निग्धजटाभिर्विरचितकपर्दंविशुद्धकार्तस्वरकुण्डलोपशोभितगण्ड भागंद्विरष्टवर्षवयसंगोक्षीरसदृशस्थूलमुक्ताफलकौसुम्भवर्णाञ्चलेनावेष्टितशिरोभागंविविधरत्नविरचितकार्तस्वरभूषितवक्षःस्थलमतिधवलोपवीतेनोप शोभितशरीरमम्बिकानुलग्नकुङ्कुमारुणसुगन्धिशरीरमीक्षमाणंतर्जमानकाममार्गणंकोटिकन्दर्पसदृशंमनसाचिन्तयत् ॥जजापशतरुद्रियंजुहावचतेनैव कामाहुतीःप्रास्तुवच्चपुरुषसूक्तेन ॥ अथतादृशएवमहेश्वरस्तत्रप्रादुरभूत् ॥अथराजानमस्कृत्यास्तुवीत ॥राजोवाच॥ क्षितिसलिलगगनपवनदहनरवि शशियजमानमूर्तिभिरष्टमूर्तेविश्वमूर्तेलोकमूर्तेत्रिभुवनमूर्तेवेदपुराणमूर्तेयज्ञमूर्तेस्तोत्रमूर्तेशास्त्रमूर्ते स्वधामूर्तेनारायणमूर्तेसर्वदेवतामूर्तेत्रयीमयत्रयीप्रमा णत्रयीनेत्रसामप्रियवसुधाराप्रियभक्तिप्रियभक्तसुलभाभक्तविदूरस्तुतिप्रियधूपप्रियदीपप्रियघृतक्षीरप्रियद्रोणकरवीरप्रियश्रीपत्रप्रियकमलकह्लारप्रियन

न्यावर्तप्रियबकुलप्रिययूथिकाप्रियकोकनदप्रियग्रीष्मजलावासप्रिययमनियमप्रियनियतेन्द्रियजपप्रियप्रियश्राद्धप्रियगायनप्रियगायत्रीप्रियपञ्चब्रह्म
प्रियसदाचारप्रियगोत्रोत्सादिकमलभवहरिहरनयनसमर्चितपादकमलजयप्रद हरिप्रार्थितजलोत्पादितचक्रप्रदर्शकृतस्मृतियुक्तिप्रदस्मृतमङ्गलप्रदमृत्यु
ञ्जयनमस्तेनमस्ते॥इतिस्तोत्रमाकर्ण्यभगवान्भवोराजानमुवाचवरदोऽहंवरंवृणु ॥ राजोवाच ॥ श्रीमन्ममकन्यावैदेहीरामायदित्सितास्वयंवरेकुल
रूपबलोत्साहसम्पन्नानेकभूपराक्षसविप्रादिसर्वप्राणिसमागमेरामाधिकबलोयदितामग्रहीष्यत्तदावचनमनृतंममपापंचभविष्यति ॥ प्रत्युतदशरथो
ऽपिसर्वानेवागतान्विजेतुमलंक्षत्रकदनश्चरामोयद्यायास्यतितर्हिममसुतां किं करिष्यतिवाकिंकिंवाप्रेषयिष्यतिकीदृशंकारयिष्यतिममकिंवाकरिष्यति
सर्वथाहिप्रभूतबलवाहनोनरपतिरशेषमपित्रिभुवनंहन्यात् ॥ किमुतमामल्पसत्त्वंकिमुतबहुनाभवानेवशरणंममोपायंवदयथाविवाहेश्रेयोभविष्यति
रामश्चजामाताभविष्यति ॥ शम्भुरपितथाकरोमीत्युवाच ॥ रामएवनाथःसीतायाभविष्यति ॥ रामंचकृत्वास्वस्त्यद्यैवकरिष्यामिगृहाणाजगवं
धनुरिदम् ॥ राजोवाच ॥ किमेतेनाजगवेनधनुषास्वयंवरेसीतांरामंप्रापय ॥ शङ्करउवाच ॥ इदंधनुरसज्यंमेयस्तुसज्यंकरिष्यति ॥ तस्मै
देयामयासीताप्रतिज्ञामेवमाचर ॥ १८ ॥ इत्येवमुक्त्वाभगवान्गणैरन्तर्दधेहरः ॥ अथादातुंधनूराजानशशाकातियत्नतः ॥ १९ ॥ अथो
ज्ज्वलंशतसहस्रगजबलंसमाहूयगृहाणेत्युवाच ॥ सचापिमातुलंनत्वाट्टहासंकृत्वोत्प्लुत्यधनुर्द्वाभ्यांकराभ्यामुद्धारजानुपर्यन्तंमातुलोमारीचःश्रुत्वा
एकाकीविप्रवेषंकृत्वाविदेहमयाचत ॥ वैश्वदेवान्तेप्राप्तमतिथिंमामवेहि ॥ राजोवाच ॥ स्वागतंभोइदंब्रह्मन्नासनंतत्रनिषीदेति ॥ सचातिथि
स्तथेत्युक्त्वानिषसाद ॥ अथराजाजलमादायपादौप्रक्षाल्यगन्धपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्यमहाजंतस्मैनिवेद्यभोजनायप्रार्थयामास ॥ सचापितदन्नंषड्र
सोपेतंसौवर्णभाजनगतमीक्षमाणइवेतस्ततोविलोकयामास ॥ तस्मिन्नेवावसरेसीतापद्मकिञ्जल्कप्रभेपदरुणवसनंबिभ्रतीनीलकुटिलकुन्तलैश्चलद्भिः
यूनांमनांस्याकर्षयद्भिःप्रेक्षमाणदृष्टिभग्नकलैरिवस्त्रीणां चित्तमीदृशमितिदर्शयद्भिरिवोपशोभितललाटानङ्गचापसुभ्रूः पद्मपत्रारुणविलोचनातिलप्रसून
नासामृदुस्निग्धरोमशकपोलानन्तरारक्तोष्ठारक्तासनमाणिक्यनिभदाडिमीदशना जपाकुसुमारुणाधरातिशोभितचिबुकाशुक्तिकर्णासमदीर्घकण्ठाति
मांसलवक्षाःपीनोद्भिन्नकुचकुड्मलानेकहारोपशोभिता सुभगाकारानतिमांसलबाहुलतामुग्धायतसमानाङ्गुलिशिखापद्मारुणपल्लवाविविधबहुरत्नाङ्गु ॥ १७० ॥
लिभूषणामुष्टिग्राह्यमध्या सुरोमराजिगम्भीरनाभिःपृथुजघनाकरिकरोरूस्तूणीरजङ्घासुपादकमलानूपुरादिपादविभूषणापादाङ्गुलीभूषिताविकसितसौ
गन्धिदकंविधतीभुञ्जानमारीचस्यपुरतश्चागता ॥ वीक्ष्यासावचिन्तयदेनांकथमपहरामिकथमालिङ्गामिकथमन्यत्किञ्चित्करोमीत्येवमवसरमलभमा

नस्तूष्णीमेवविनिर्गतः ॥ अथदेवाधनुःसज्जीकरणाययतमानाअहम्पूर्विकयाविघ्नमानाअन्योन्यतिरस्कारेणमहेन्द्रःप्रापधनुरुत्तमंप्रान्तद्वयात्परंनावन
मयितुंशशाक ॥ अथसूर्योधनुरादायनमयन्नेवनिपपात ॥ वायुर्बलवतांश्रेष्ठोजग्राहाजगवमथस्वेनैवकरेणोत्कर्षयन्नधःपपातधनुश्चवायोरुपरिपपात
अहसंस्तदासर्वे ॥ एतस्मिन्नन्तरेतुरगवरमारुह्यबाणासुरःसहस्रबाहुरनेकानेकशिरोभिर्दैत्यैःपरिवृतःप्रह्लादसमेतोविदेहपुरीमाजगाम ॥ अथस्वविभूष
णोद्भासितांदिशंकुर्वन्स्वतेजसापयशसोदेवताःकुर्वन्नानाविधिगीतंशृण्वद्व्यङ्गुलमात्रेणशक्तोविरराम ॥ प्रह्लादोबलिश्चैवधावातेऽथविरेमतुः ॥ अथ
राक्षसेषुतूष्णींभूतेषुराजानोऽतिबलिनःसमागताज्याबन्धाशक्ताअपसृत्यतस्थुः ॥ अथब्राह्मणाःसमागताः ॥ अथविश्वामित्रोधनुरादायएकाङ्गुल
पर्यन्तंसज्यंकृत्वाविरराम ॥ निवृत्ताश्चापरे ॥ अथदिनमात्रेधनुषितूष्णींभूतेषुराघवःसहानुजैरागत्यधनुर्निरीक्ष्यास्पृशत ॥ अथराजकुमाराःशतशः
समागताः ॥ सर्वाभरणभूषितोधनुर्दृष्ट्वापस्पृशुर्नचालनक्षमाः ॥ अथदाशरथिप्रमुखाःकुमाराःसमागताः ॥ अथवेत्रझर्झरपाणयःसमागमन्सर्वानेवाप
सारयामासुः ॥ अथरामोलक्ष्मणहस्तंगृहीत्वासर्वाभरणभूषितोधनुरासाद्यस्पृष्ट्वानत्वाप्रदक्षिणीकृत्यधनुरादायोद्दधार ॥ तदादानसमयेसर्वएवैत्य
सहासमूचुः॥ अत्रभग्नामहारथाइति ॥ अथसरामोधनुर्ज्यास्थानमवनमय्यधनुषिजानुंकृत्वासज्यमेककरेणोत्पादयन्कोट्यामनामयत् ॥ अथसज्जी
कृतंदृष्ट्वासर्वएवनासाग्रन्यस्ताङ्गुलयोऽभवन् ॥ रामोऽपीज्यामन्वनादयत् ॥ तेननादेनसर्वेषांमनांसिक्षुभितान्यासन् ॥ रामेणसज्जितंधनुरितिसर्वत्र
वादःसञ्जातः ॥ जनकोऽपितांरामायददौराजभिश्चयुद्धंकृत्वातान्निर्जित्यस्वपुरीमागात् ॥ अथैकदादशरथोरामंयौवराज्येऽभिषिच्यसुखीबभूवसर्व
प्रजारञ्जनाच्चरामोराजानुमतइतिसर्वप्रजावादोऽभूत्॥ अथकेकयदेशाधिपतितनयासुवेषारामंराजानमसहमानाराजानमुवाचममवरदानावसरइतिराजा
चिन्तयत्किंदेयमिति ॥ देव्युवाच ॥ चतुर्दशवर्षाणिरामोवनंविशतुपालयतुराज्यंभरतः ॥ राजानृतवचनदोषभयात्कथंकथमपिस्वीचकार ॥ अथ
वसिष्ठंभावितयावोचतरामोवनायनिर्गच्छतिअस्यकिंवाभवेदितिविचार्यशुभाशुभंब्रूहि ॥ वसिष्ठोविचार्यसहर्षराजानमुवाच ॥ गत्वावनंनिखिलदान
ववीरहन्ताशम्भोरनेकविधपूजनमातनोति ॥ सीतावियोगरुषितःकपिसेनयाचतीर्त्वोदधिंदशमुखंचनिहन्तिरामः ॥ २० ॥ आगम्यराज्यंरघुनन्द
नोऽपिबहूनिवर्षाणिसमातनोति ॥ प्रशस्तकीर्तिर्निखिलेऽपिलोकेशर्वेणदेवेनचिरंन्यवात्सीत् ॥ २१ ॥ सुपुत्रयुक्तोबहुयज्ञयाजीपरिवृढःसर्वगुणा
दिकश्च ॥ २२ ॥ इतिवसिष्ठवचनंश्रुत्वादशरथोरामगुणाननुस्मरन्नित्युवाचश्रेयोमेमरणंरामस्यनिर्गमनइति ॥ अथरामोमातरंपितरंगुरुंचवसिष्ठं
पितृपत्नीर्नमस्कृत्यवनायजगाम ॥ अथोपवनेदिनमेकंस्थित्वाजटाःकारयित्वावल्कलंवासोधृत्वैकोपवीतीकृतदन्तशुद्धिरेकेनोपवीतेनजटाबद्ध्वाभस्मो

द्धूलितसर्वाङ्गोभसितनिष्ठुरकायोमुक्ताफलदाममणिव्यत्यस्तरुद्राक्षमालामुरसिदधानोऽल्पभूषणाधिभूषितसीतासहायोलक्ष्मणानुचरोविवेश वनान्तरम्॥ अथानेकराक्षसांस्तस्मिन्निजघानभवानिवनिखिलंचकारसीतापहरणादिनिखिलमपिभवतोयथातथास्याथसुग्रीवाश्रममृष्यमूकपर्वतंरामोजगाम निबिडच्छायंचूतवृक्षमासाद्यलक्ष्मणसहायःपरिश्रयमकल्पयत् ॥ वृक्षेतुधनुषीआरोप्यासीनलक्ष्मणाङ्केशिरःकृत्वाहरिचर्मशय्याशयनोलक्षितांगीतिं शृण्वन्वृक्षफलंनिरीक्षमाणोवानरमेकंमणिकुण्डलंहेमपिङ्गलंसुदृढबद्धमौञ्जीकौपीनमच्छोपवीतिनमतिचञ्चलंफलमादायात्मनिविक्षिपन्तंपुष्पमञ्जरीश्च किरन्तंगानमनुकुर्वन्तंव्यजनेनरामंवीजयन्तमारुह्यशाखामपितथावीजयन्तमाबद्धचूतफलमात्रंरामोवीक्ष्यलक्ष्मणमभाषत॥लक्ष्मणकोऽयंकपिरिति ॥ लक्ष्मणोऽपिनजानइत्युवाच ॥ अथरामःसमाहूयकस्यत्वंकिंनामेत्यपृच्छत् ॥ सचसुग्रीवस्यहनुमानित्युवाच ॥ रामंनत्वासुग्रीवमेत्यनत्वा देवनारायणइवापरःपुरुषोयुवामेघश्यामोजटीआजानुबाहुरतियशस्वीसूर्यसङ्काशेनसहापरेणनरेणइहास्ते ॥अथतरुच्छायाधःसंस्थितौसर्वलक्षणसम्पन्नौराजपुत्रौदृष्ट्वाउक्तश्चताभ्यांसुग्रीवायनिवेदयेतितत्त्वयिनिवेदितम् ॥ अथसुग्रीवःसत्वरमुत्थायपुष्पसलिलादिद्रव्यमादायपादप्रक्षालनादिकंकृत्वा फलानिसमर्प्यव्यज्ञापयत् ॥ कौयुवांकिमर्थमागतौराजपुत्रौतपस्विनावितिसुग्रीववचनमाकर्ण्यलक्ष्मणेनाभाषतरामः ॥ दशरथतनयावावांराम लक्ष्मणौदुष्टनिग्रहशिष्टपरिपालनायवनंगताविति ॥ अथसुग्रीवआहयुवयोरुपकारमपरंकार्यमस्तीतिलक्ष्यते ॥ अन्यथासेनासमेतावागमिष्यतः ॥ लक्ष्मणआहअस्तिकार्यान्तरम् ॥ अमुष्यभार्याकेनापहृतानज्ञायतेतामन्वेष्टुमागतौतदेवावयोःकार्यमन्यदानुषङ्गिकम् ॥ तदर्थमपिजलधिंतरावअपि पातालंप्रविशावअपिनाकंसाधयावःअपिमहेन्द्रंपातयावःअपिबलिनंहन्वःकिमपिकुर्वहे ॥ सुग्रीवउवाच ॥ रावणेनापहृतयाकयाचिद्ध्रियमाणागतया विभूषणानिकानिचित्परित्यक्तानिगतानिमयासङ्गृहीतानितानिदर्शयामीत्याभाष्यरामंमन्दिरमागमय्यदर्शयामास ॥ रामोऽपिनिरीक्ष्यनिश्चित्य प्ररुद्यक्कगतोऽसौरावणइतिपप्रच्छसचदक्षिणामाशांगतइतिबभाषे ॥ अथरामस्तेनसख्यमकरोत् ॥ अपृच्छच्चकिमर्थमिहभार्याहीनःस्थितइति ॥ सुग्रीवउवाच॥ममभ्रातावालीमहाबलोममभार्यांराज्यंचापहृत्यकिष्किन्धायामास्तेयुद्धेनचाहंपराजितस्तद्भयात्सर्वथाममचिन्तायथासौत्वयानिहन्यतेतथाहमपिसागरंबद्ध्वापरतीरेलङ्कायांस्थितांसीतांरावणेनापहृतांत्वसमर्पयामीत्याभाष्यशपथंकृत्वासुग्रीवोवालिनातिबलिनायुद्धायाहूतेनयुयुधे ॥ रामोऽप्यनन्तरमनिश्चयाद्वालिनंनाहन् ॥ अथसुग्रीवःपलायितोराममिदमभाषत ॥ तवचित्तमविज्ञायप्रवृत्तोऽहंमरणाय ॥ रामोऽपियुवयोर्विशेषाज्ञानान्मयातूष्णींभूतंचिह्नितंत्वांनिरीक्ष्यतंहन्मि ॥ अथसुग्रीवश्चिह्नंकृत्वावालिनंयुद्धायाहूयसमतिष्ठत ॥ ताराबभाषेवालिनम् ॥ सहायवानिव

लक्ष्यतेसुग्रीवोनोचेदेवंनाह्वयतिज्ञातंमयारामलक्ष्मणौदशरथतनयौनारायणांशौभूभारावतरणायसमागतौतावस्यसहायभूतौ॥वाल्युवाच ॥ नीतिमान्रामइतिमयाश्रुतम् ॥ नहिबलवन्तंविहायदुर्बलंभजतेताद्दशःसमायातुवारामःप्रतिपन्नमधिकंकृत्वाबिभेतिवीरोयदिरामःस्वयंयुद्धाययातस्तदायुद्धंकर्तव्यमित्याभाष्यतारांसम्भाव्यसुग्रीवयुद्धायनिर्यातः ॥ अथमुष्टियुद्धमन्योन्यमभूत ॥ रामोऽपिवालिनंजघान ॥ पपातचवाल्याहचाशस्त्रयुद्धेवाबाणघातोऽथशोणितसर्वाङ्गोबभूव ॥ अथताराचाङ्गदश्चसमागत्यव्यथितौबभूवतुः ॥ अथराघवंवानराःसमायातावाल्युपान्तेनिपेतूरुरुदुश्च ॥ अथताराराममबभाषेशास्त्रकुशलाःशूराधार्मिकाराघवाःपुराचापिरामकथंपापमकार्षीः ॥ नक्षत्रधर्मंजानीषेराजगणसेवितम् ॥ अन्योन्यंयुद्ध्यतोर्युद्धेजयोवामरणंभवेत ॥ अन्योयदितयोर्हन्याद्ब्रह्महासनिगद्यते ॥ २३ ॥ किंवैरेणवालिनमाहनःकिंवानरमांसाशया ॥ अभोज्यंवानरंमांसंयद्यात्मनोऽप्रियात्सुखाभावादपरेषामपितथाभावंमन्यसेअहोविमोहाद्यदिमामादातुमिदंकृतमेकपत्नीव्रतंतव ॥यदिरावणहृतांसीतामानेतुंसुग्रीवसहायायकृतमेवमेवहामहदन्तरंबलवृद्धेनमहाबलेनवालिनासद्भावेनदिनकरावर्तितान्तरेसीतामानेतुंसमर्थेनस्मरणागतरावणदानसमर्थेन वानरराजेन पञ्चाशत्परार्द्धवानरभल्लूकसेनावताआत्मकार्येणसिध्यतइतिकिंसुग्रीवेणाल्पवीर्येणसप्तपरार्द्धसेनापतिनाकपिनाकिंसिध्यतिकार्यंवचनवतः ॥ अहोज्ञातंसर्वदेवभद्रंयदुक्तोऽसि ॥ वक्तिचरामःपृथिवीपतिनामयादुष्टनिग्रहणंकार्यंशिष्टपरिपालनंचवालिनासुग्रीवमहिषीरुमापहृताराज्यंच अतश्चनताद्दग्वधेदोषः॥तारोवाच ॥ सुग्रीवोऽपितर्हिवध्योदुन्दुभिनायुध्यतावालिनाबिलेप्रविष्टेनवत्सरंतत्रोषितंतदन्तरेचमामपहृत्यराज्यंचकृतंसुग्रीवेणतंपूर्वमपिपश्चात्त्वंहन्तु ॥ रामउवाच ॥ ॥ कियत्कालात्पूर्वमिदंचवद ॥ तारोवाच ॥ षष्टिवर्षसहस्रादर्वागशीतितमेवर्षेरक्षोयुद्धेसुग्रीवेणराज्यमपहृतम् ॥ पुनश्चवर्षान्तरेप्राप्तेनवालिनासुग्रीवःपलायितः ॥ अपहृतातस्यभार्याराज्यंचापहृतम् ॥ तस्मिन्नेवदिनेभवतःपितुर्दशरथस्याभिषेकः ॥ राघवउवाच ॥ मयापितुरनुशासनाद्राज्यगतदुष्टनिग्रहणंकृतम् ॥ गुरुवचनस्यानुल्लङ्घनीयत्वात्तदपहरणवेलायांयोराजासनाचरत् ॥ अथवास्वतन्त्रौमृगौमृगयोर्हतश्चवालीमृगाणामन्योन्यंदारणाद्यजुगुप्साच ॥ यतोममृगयावदाथवामृगाणाम् ॥ चलितस्थितबद्धानांचलद्भ्रान्तपलायिनाम् ॥ अथावसृजतासङ्गमुज्झितामृगयातथा ॥२४॥ मृगयाशास्त्रविधितोमृगयेयंमयाकृता॥दर्शनादर्शनाभ्यांचधावताधावतातथा ॥२५॥अवरोहात्परंस्थानंसात्त्विकानांप्रभिद्यते ॥ राज्ञश्चमृगयाधर्मोविनाचामिषभोजनम् ॥ २६ ॥ अथरामवचनमाकर्ण्यसर्वएवप्राकम्पयञ्छिरांसि ॥ वालीबभाषे

१ 'सान्त्वयानाम्' इ० पा० ।

रामसञ्जलिंमस्तकेनिधायनमस्तेरामशृणुवचनंमम ॥ शङ्खचक्रगदापाणिःपीतवासाजगद्गुरुः ॥ नारायणःस्वयंसाक्षाद्भवानितिमयाश्रुतम् ॥
॥ २७ ॥ त्वांयोगिनश्चिन्तयन्तित्वांयजन्तिचयज्विनः ॥ हव्यकव्यभुगेकस्त्वंपितृदेवस्वरूपधृत् ॥ २८ ॥ मरणेचिन्तमानस्यत्वांविमुक्तिर
दूरतः ॥ सत्वंमेदर्शनंप्राप्तोराममेपापसंक्षयः ॥ २९ ॥ गृहाणबाणंकाकुत्स्थव्यथितोभृशमस्म्यहम् ॥ ३० ॥ अथरामस्तथेतिबाणमादायवालिन
मुवाचकिमिष्टंदीयतांवद ॥ कपिरुवाच ॥ यदिप्रसन्नोभगवान्ममसद्गतिंदेहि ॥ अयंसुग्रीवस्तथारक्षणीयोऽङ्गदोऽथताराचमयापापिनापराधःकृतस्त
त्फलमनुभूतम् ॥ अथरामंपश्यन्नेववालीममारस्वर्गंचगतः ॥ अथसुग्रीवंराज्येऽभिषिच्यस्वयंवनंविवेश ॥ अथतेनसहायेनजलधिसमीपंगत्वाक
लङ्काकसीताकचारातिरितिसुग्रीवमाहरामः ॥ अथहनुमानाहप्रविश्यलङ्कांविचित्यसीतांसर्वतत्त्वमवगत्ययुद्धंसन्धिर्वाकर्तव्यस्तदुदधिलङ्घनाय
कश्चित्समादिशतुभगवान् ॥ अथसुग्रीवमाहरामः ॥ कथमेतद्घटतइति ॥ कपिरुवाच ॥ ममवानराभल्लूप्रमुखाःकोटिशःसन्ति ॥ एकंनियुज्य
सर्वमाकलय्ययथायुक्तंतथाकरणीयम् ॥ अथजाम्बवानाह ॥ हनुमानेकोगच्छतुबुध्यतुलङ्काम् ॥ अथहनुमानगमल्लङ्कापुरंविचित्यसीतामशोक
वनिकायामासीनांतयाचसम्भाष्यविश्वासंकृत्वावनंबभञ्जवनरक्षकांश्च ॥ बद्धोरक्षसालङ्कांदग्ध्वाउत्तरकूलंगत्वारामंदृष्ट्वावृत्तान्तंकथयित्वातूष्णीमति
ष्ठत् ॥ अथरामःसर्वैर्विचारयामासजाम्बवानुवाचरामेणलङ्काकपिभिर्विनश्यतीतिनारदेनममोक्तम् ॥ अथसागरोत्तरणेयत्नआस्थेयः ॥ अथरामः
शङ्करमाराध्यसर्वंनिवेदयित्वात्वदुक्तंकरोमीतिवचनमुक्त्वाशिवमभ्यर्च्यप्रणतोभूत्वाव्यजिज्ञपत् ॥ हेमहादेवमहाभूतग्रासमहाप्रलयकारणमहाहि
भूषणमहारुद्रशङ्करपरमेश्वरविरूपाक्षनागयज्ञोपवीतकरिकृत्तिवसनब्रह्मशिरःकपालमालाभरभूषणनरकास्थिभूषणभसितपरनारायणप्रिय शुभचरित
पञ्चब्रह्मादिदेव पञ्चाननचतुर्वदनवेदवेद्यभक्तसुलभाभक्तदुर्लभपरमानन्दविज्ञानपरपूषदन्तपातनदक्षशिरश्छेदनब्रह्मपञ्चमशिरोहरणपार्वतीवल्लभनारदो
पगीयमानशुभचरितशर्वत्रिनेत्रत्रिशूलधर पिनाकपाणेकपर्दिन्ननेकरूपधरवृषभवाहनशुद्धस्फटिकसङ्काशचतुर्भुजनानायुधदक्षिणामूर्तईश्वरदेवपतेगङ्गा
धर त्रिपुरहरश्रीशैलनिवासकाशीनाथकेदारेश्वरभूषणसिद्धेश्वरगोकर्णेश्वरकनखलेश्वरपर्वतेश्वरचक्रप्रदबाणचिन्तापादकंमुरहर पूजितचरणकमलसोम
सोमभूषणसर्वज्ञज्योतिर्मयजगन्मयनमस्तेनमस्ते ॥ एवंस्तुवतोरामस्यपुरतोलिङ्गमध्यकोपेतस्तेजोमयमूर्तिराविर्बभूव ॥ अभयवानथपुनःपद्मासना
सीनमुमाविष्टिताङ्कमीशमामुक्तसर्वाभरणंसुकान्तिकिरीटिनंहैमवतीकटिस्पर्शंकरद्वयेनाभयवरप्रदंतरङ्गिनानेकदिशाभिः पूर्णतेजस्विनंहासमुखंप्रसन्न

१ 'पटहकर्णेश्वर' इ० पा० । २ 'कर्पूरपूजितचरणकमल' इ० पा० ।

वदनंददर्शरामः ॥ परमेशितारंननामबद्धाञ्जलिःपुनश्चदण्डवत्पपात ॥ अथरामंपरमेश्वरोऽपिवरंवृणुत्वंवरदोऽहमित्युक्तवान् ॥ रामउवाच ॥ लङ्कां गमिष्यामिसमुद्रतरणउपायमेकंममदेहिशम्भो ॥ शम्भुरुवाच ॥ ममाजगवंधनुरस्तितत्कालरूपमविकल्पंवाभवति ॥ तदारुह्यसमुद्रंतीर्त्वा लङ्कामाप्नुहि ॥ रामस्तथेतिनिश्चित्यसस्माराजगवम् ॥ आगतंधनुस्ततश्चरामोऽपूजयत् ॥ अथहरोधनुरादायरामायदत्तवान् ॥ रामोऽपिजल धावपातयत् ॥ आरुरुहुःसर्वेवानरारामलक्ष्मणौचषष्टिपरार्द्धंतेषामसङ्ख्येषुवानरेषुधनुरारूढेषुनिकामंययौ ॥ धनुस्तटंवानराश्चततस्ततोगत्वा निरीक्षयामासुः ॥ अथातिकायोनामराक्षसःकपिबलमालोक्यरावणायोक्तवान् ॥ रावणोऽपिकिंकपिभिःशाखामृगैःकिंवामानुषाभ्यांरामलक्ष्म णाभ्यांकिमायातंदैवागतमस्माकंभोजनमित्युवाच ॥ अथसुग्रीवःपश्चिमावलम्बिनिभास्वतिहनूमज्जाम्बवदादिमहाबलैश्चातिकायैरसङ्ख्यातैर्लङ्का पार्श्वंगत्वाउपवनंप्रविश्यनानाफलानि खादित्वा पयः पीत्वोपवनरक्षिराक्षसान्विद्राव्यसर्वविपिनमेकैकशोगृहीत्वाप्राद्रवँल्लङ्कांगोपुरंचगत्वासमारुह्य प्रासादंचविशीर्यैकैकशःकेचित्स्तम्भमादायरक्षोभिर्युयुधुः ॥ एकेचशालांबभञ्जुर्गृहाणिचूर्णयामासुर्बालवृद्धस्त्रीजनादिकंसर्वमेवनिजघ्नुः ॥ अथैकं प्राकारंनिर्जितमाज्ञायरावणइन्द्रजितंसन्दिदेश ॥ इन्द्रजिताचयुद्धंवानराःकृत्वाभीताःपलायिताश्च ॥ अथहनुमानखिलंनिर्गतमाज्ञायरावणं ज्ञात्वावानरानाहूयनिर्भर्त्स्यसेनांमहतींकारयित्वादशमुखंकल्पयित्वामोदयामास[1] ॥ अथखस्थएवेन्द्रजिद्युयुधेनचवानरास्तंदृष्टवन्तः ॥ अथहनु मज्जाम्बवन्तौखमुत्पत्यपर्वतशिखराभ्यामिन्द्रजितंनिजघ्नतुः ॥ अथभुविपपाततंलक्ष्मणश्चयमलोकगामिनंचकार ॥ अथातिकायमहाकायौ वानरसैन्यंबहुशोहत्वालक्ष्मणंपीडयित्वारामेणसंयुध्यसुग्रीवंकृत्वाहनूमज्जाम्बवद्भ्यांयुयुधाते पराजितौ गृहीत्वातौ च योद्धारावादायरामसमीपंगत्वा रामायन्यवेदयताम् ॥ अतिकायमभाषतरामः ॥ रावणस्यममयुद्धंब्रूहिसचिवानामन्येषांमहाभयानांच ॥ अतिकायउवाच ॥ निश्चितमिदंपुरा स्माभिःकार्यंसेनांविभागशःकृत्वाविद्युन्मालीनामराक्षसोमहाबलोविचित्रयोधीदर्शनादर्शनयोधीवानरैःसर्वैरेकएवयुध्यते ॥ अपरेचबलिनोमहान्तः शिक्षितास्त्राश्चागताआवांचयुवाभ्यांयुध्यावोरावणःपुष्पकमारुह्यापरभागेनत्वामेवनिहनिष्यति ॥ अन्येराक्षसाःकुम्भकर्णमुखाश्चात्मरूपंकृत्वात्वां परिवार्यगृहीत्वासीतायैदर्शयित्वातत्सन्निधावेवहनिष्यन्ति ॥ रामःप्राहअहोबलवतांकिमसाध्यमेवंभवतिदैवगतिःकुटिला ॥ सुग्रीवोऽतिकोप नःसक्रोधंदृष्ट्वाराममुवाच ॥ वध्यावेतौनमोचनीयौ ॥ रामःप्राहावध्यौमोचनीयावेतौवसनानिभूषणान्यानयेत्युक्तमात्रेहनूमतातान्यानीतानि

---

१ 'मोदयामास' इ० पा० ।

रामस्ताभ्यांदत्तवान् ॥ नत्वायदेतल्लङ्काद्वारेदृश्यतेदारुपञ्चवक्त्रंशुक्रेणोक्तमेतेनच्छिन्नेनरावणोहन्यते ॥ अथचदारुच्छेदनसमनन्तरंपातालंगन्त
व्यमितिभार्गवभाषितंशासनंलिखितम् ॥ तस्मात्त्वमिदंदार्वेकप्रयत्नैकबाणनिपातेनपञ्चधाच्छिन्धिततस्तवशक्तिंज्ञात्वायुद्धमतिदृढंकुर्वीमहि ॥
अथभार्गववचोविज्ञायरामःपूर्वकोट्यांस्पर्शमात्रेणसज्यंकृत्वाधनुषिबाणंसंयोज्यरक्षोभ्यांहनूमताश्रावयन्नेवबाणंमुमोच ॥ बाणंधनुषश्चलितंतौराक्षसौ
बाणमार्गंनिरीक्षमाणौदारुबाणेनपञ्चधाच्छिन्नंनिरीक्ष्यरामंव्यज्ञापयतामावयोःशिशवोरक्षणीयास्त्वयेतितथेत्याहरामः ॥ राक्षसौलङ्कांप्रविष्टौ ॥ अथ
प्राकारयुद्धंकर्तुंवानरागत्वासर्वतोवरणमात्रेहिपार्ष्णिभिःपादैर्जानुभिःकरैःपृष्ठैश्चतलसमंकृत्वाद्वितीयप्राकारंगतास्तदाचरावणः समागत्यसर्वानेवेषुभि
र्द्रावयित्वातदनुगच्छन्राममगात् ॥ अथराममपिपञ्चभिर्बाणैर्विव्याध ॥ अथरामोदशभिर्बाणैरावणंसव्रणंचकार ॥ अनयोरतिदारुणमन्योन्यंयुद्धं
बभूव ॥ रावणोदशभिर्बाणैर्विव्याध ॥ अथराममबाणैश्चक्षतशरीरोराक्षसःपलायनपरोऽभवत् ॥ वानरालक्ष्मणश्चकोटिकोटिराक्षसानघ्नन् ॥ अथ
परस्मिन्नहनिविभीषणोरावणंविचार्येदमुवाच ॥ तृतीयोपायकालोऽयंचतुर्थंनविचारय ॥ चतुर्थोविपरीतोनशस्तःशस्तार्थकारिणः ॥ ३१ ॥ परस्य
चाऽऽत्मनःशक्तिंविदित्वाचाऽऽत्मनोऽधिकाम् ॥ तदायुद्धंप्रशस्तंस्याद्विपरीतंविनाशकम् ॥ ३२ ॥ रामेणबलिनानैवयुद्धंतेदुर्बलस्यच ॥ एकेषु
वालिहन्ताऽसौवालिर्ज्ञातस्त्वयापुरा ॥ ३३ ॥ मारीचएकबाणेनभवानपिपलायितः ॥ निहताराक्षसाःशूराइन्द्रजिच्चसुतोहतः ॥ ३४ ॥ वरेण्यत्रितयं
भग्नंतेनयुद्धंचनैवते ॥ दासभावमथोवाऽपिदत्त्वासीतामथाप्नुहि ॥ ३५ ॥ गोपुरस्थंतथादारुपञ्चवक्त्रमथेषुणा ॥ चिच्छेदपञ्चधातेनरामस्त्वां
मारयिष्यति ॥ ३६ ॥ त्वदर्थंबहवोनष्टानाशमेष्यन्तिचापरे ॥ एकोन्यायःसुखार्थायनचमौढ्यंसहोदर ॥३७॥ मानुषींमृत्युसंयुक्तामनिच्छन्तींपति
व्रताम् ॥ पत्नींबलवतश्चापिपूजयित्वाविसर्जय ॥ ३८॥ अनिच्छन्त्याःसमायोगेभवेद्दुःखपरम्परा ॥ दुर्गन्धमलसंयुक्तोनारीसङ्गोजुगुप्सितः ॥३९॥
विरक्तिरथचेज्जाताद्दुःखायाकार्यवर्तनम् ॥ अनुरागोयदिभवेन्मरणंनरकंततः ॥ ४० ॥ आत्मनोमरणंव्यर्थंतस्याश्चाद्यसमागमे ॥ त्यागोवामरणंतात
धर्मपत्न्यास्तथाभवेत् ॥ ४१ ॥ एवमादितथाऽन्यच्चकश्मलंसम्भविष्यति ॥ अन्यदाख्यामितेवाक्यंसर्वेषांचप्रियंहितम् ॥ ४२ ॥ गत्वारामान्तिकं
नत्वास्तुत्वाविज्ञाप्यराघवम् ॥ क्षमराममहावीरशरणागतवत्सल ॥४३॥ तामसाराक्षसाःसर्वेवयमेतेसुपापिनः ॥ सीतापहारजंरोषंत्यक्त्वापुत्रानवेहि
नः ॥ ४४ ॥ त्वदधीनावयंरामरक्षवामारयेच्छया ॥ इत्युदीर्यपुरस्तस्यराघवस्यस्थितावयम् ॥ ४५ ॥ स्थिरायुषोभविष्यामःस्थिरराज्यादशा
नन ॥ अथाऽऽहरावणोवाक्यमहोनोराक्षसोभवान् ॥ ४६ ॥ नशूरोराजधर्मंचनचजानासिशाश्वतम् ॥ परनारीपरद्रव्यपरराज्यनिषेवया ॥ ४७ ॥

शूराणामुत्तमोधर्मोनषण्ढानांभवादृशाम् ॥ शत्रुपक्षंसमालिङ्ग्यनिर्गच्छेच्छाहिचेन्नृप ॥ ४८ ॥ अथविभीषणोमन्दिरंगत्वारामान्तिकंगत्वातंशरण
मभजत् ॥ अथरावणःपुरान्निर्गत्यरामेणलक्ष्मणवानरैराक्षसाअपियुयुधिरे ॥ अथरावणंमहाबलंहन्तुमशक्तोरामोविभीषणमुखमवलोक्यतदुक्तचिह्न
पदंबाणेननिर्भिद्यामारयत् ॥ अथकुम्भकर्णोमहागदामादायसर्वनिष्पाद्यवानराननेकशोभक्षयित्वारामोत्तमाङ्गंगदयाऽहन् ॥ अथरामोनिशितबाण
शतेनतमहन्ममारकुम्भकर्णः॥ अथविभीषणेनरावणादेःश्राद्धादिकंकारयित्वाशिवालयंतन्नाम्नाकारयित्वातमेवलङ्काराज्येविभीषणमभिषिच्यसीताम
ग्निप्रवेशशुद्धामुमामहेश्वराभ्यांनमयित्वापुरहरेणदत्ताखिलामृतबलायुष्यःसुपुष्पकमारुह्यजलधिमुत्तीर्यपारावारतटेसेनांसमवस्थाप्यशिवप्रतिष्ठांतत्र
कृत्वामुनिभिर्देवैरभ्यर्चितोऽयोध्यामगमत् ॥ अथभरतादिसमुपेतोनागरैर्वसिष्ठनमुनिभिश्चाभ्यर्चितःस्वगृहमगमत् ॥ आत्मनाऽऽगतानिन्द्रा
दिदेवानासनादिनाऽभ्यर्च्यवानरान्सम्पूज्यमुक्तजटोऽभिषिक्तोराज्येरावणवधहर्षितादेवाराममूचुः ॥ त्वयाऽऽत्मराज्येस्थापितावयंनःसर्वदापरिपा
लयत्वमादिनारायणोदेवोनिखिलदुष्टनिग्रहार्थमवतीर्णोरावणंसबान्धवंहत्वालोकत्रयरक्षकोऽसिश्रियासहसुखीभवेत्युदीर्यस्वर्गंगताः ॥ अथायोध्या
वासिनोरामंप्रहर्षिताऊचुः ॥ हत्वाशत्रून्समायातोदिष्ट्याप्राप्तोऽसिवैशिवम् ॥ दिष्ट्यात्वंराजसेरामदिष्ट्यापालयसेप्रजाः ॥ ४९ ॥ त्वयायज्ञाःकरि
ष्यन्तेत्वयाधर्मोविवर्धते ॥ इतिपौरवचःश्रुत्वारामोराजीवलोचनः ॥ ५० ॥ वस्त्रादिभिरथोसर्वान्नागरान्समपूजयत् ॥ मुनीनुवाचधर्मात्मापूजयित्वा
खिलैर्जनैः ॥५१॥ कच्चित्तपःसमृद्धंवःकच्चिद्यज्ञःस्वनुष्ठितः ॥ कच्चित्स्वदारनिरताःकच्चिदीशोऽभिपूज्यते॥५२॥ कच्चित्सुप्रजसोभार्याःकच्चित्सर्वंसुखो
त्तरम् ॥५३॥ मुनयऊचुः ॥ त्वयिराजनिकाकुत्स्थसर्वंस्वस्थंतपस्विनाम् ॥ गच्छामहेपदमितःकिंवात्वंमन्यसेनृप ॥५४॥ रामउवाच ॥ यस्यविप्राः
प्रसीदन्तितस्यशम्भुःप्रसीदति ॥ यस्यप्रसीदतीशानस्तस्यभद्रंभविष्यति ॥ ५५ ॥ तत्कृत्वाभोजनमिहगन्तुमर्हाअनन्तरम् ॥ तथेत्युक्त्वामुनिगणाः
कृत्वाभोजनमुत्तमम् ॥ ५६ ॥ अभिवर्ध्यतमाशीर्भिर्हृष्टाःस्वंस्वंपदंययुः ॥ रामोऽपिपरमप्रीतःसभार्यश्चसहानुजः ॥ अकण्टकंसकृतवान्राज्यंसर्वजन
प्रियः ॥ ५७ ॥ शृणोत्येतदुपाख्यानंयःकश्चिदपिपातकी ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ ५८ ॥ नदुर्गतिर्भवेत्तस्ययश्चेदंस्मरतेनरः॥
यश्चापिकीर्तयेत्तस्यएवमेतदुदीरितम् ॥ ५९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेपुराकल्पीयरामायणकथनंनामषोडशोत्तर
शततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ सूतउवाच ॥ भारद्वाजगृहेभुक्त्वारामचन्द्रःप्रसन्नधीः ॥ मुनीन्द्रविष्णुसहितोवानरर्क्षसमन्वितः ॥ १ ॥ मेघ
च्छन्नेतथाकाशेमन्दंचरतिमारुते ॥ तद्वनाभ्यन्तरेकापिसुदेवगृहमुत्तमम् ॥ २ ॥ अष्टापदस्तम्भयुतंहेमपट्टिककल्पितम् ॥ मणिमौक्तिकसंयुक्तं

राजतैःकलशैर्युतम् ॥ ३ ॥ पाटीरचन्द्रकस्तूरीकुङ्कुमैःसुरभीकृतम् ॥ कर्दमैर्जालकयुतंशकलोपरिसंवृति ॥ ४ ॥ चन्द्रोज्योत्स्नागमंसूर्यानिरीक्ष्य
मध्यभित्तिकम् ॥ गृहान्तर्भूतलंकृत्स्नंचन्द्रपुष्परसोक्षितम् ॥ ५ ॥ दिगुदीचीतथाकृत्स्नाभित्तिकल्पनवर्जिता ॥ स्तम्भेस्तम्भेचित्रकारीस्वपादी
परिकल्पितम् ॥ ६ ॥ शतहस्ताङ्गणंतस्यस्फटिकोपरिकल्पितम् ॥ गृहाङ्गणाधिकच्छायःपारिजातमहीरुहः ॥ ७ ॥ कृत्स्नप्रावृतिकं
तत्रनिबिडंकदलीवनम् ॥ कदलीवनसंयुक्तंकेतकीवनसंवृतम् ॥ ८ ॥ मयूरनादबहुलंमञ्जुकूजन्मधुव्रतम् ॥ पारावतगणध्वानंनानोपवनशोभितम् ॥
॥ ९ ॥ प्रासादशतसम्बाधंमत्तकोकिलनादितम् ॥ शाखालम्बिमहारत्नशोभितानेकपादपम् ॥ १० ॥ किन्नरीवनितागीतनादपूरितदिङ्मुखम् ॥ अने
कारामसुभगंगौतमीतटमुत्तमम् ॥ ११ ॥ भारद्वाजगृहंपुण्यमनन्तगुणसेवितम् ॥ रतिकन्दर्पसङ्काशदासीदासशतान्वितम् ॥ १२ ॥ नानो
पकरणोपेतंभारद्वाजगृहंशुभम् ॥ तस्यचान्तर्गतःसौधस्तत्रान्तर्गृहवाटिका: ॥ १३ ॥ अष्टौतन्मध्यतोह्येकंगृहंपरमशोभनम् ॥ चतुर्दिक्षुमहादेवगृह
प्रासादशोभितम् ॥ १४ ॥ प्रतिदेवगृहंश्यामातौर्यत्रिकसुशोभितम् ॥ स्वर्गस्थितवरस्त्रीणांविश्रामायैवकल्पितम् ॥ १५ ॥ भारद्वाजगृहाद्रामो
निर्गत्याशेषसंयुतः ॥ तस्यैवचाग्रहागेहंवनमध्यगतंत्वगात ॥ १६ ॥ तदन्तराच्छादितकम्बलंतदापृथक्स्थवस्त्रासनसंयुतंच ॥ सिंहासनंमध्य
गतंतथैकंमुन्यासनानेकगतंविवेश ॥ १७ ॥ पौराणिकस्यानुपमासनान्तरंभूपालहर्यृक्षवरासनंच ॥ पौराणिकंपूर्वमथोपवेश्यततोवसिष्ठंमुनिपुङ्गवां
श्च ॥ १८ ॥ नारायणंभूमिपतीन्कपींश्चनीचासनंचस्वयमध्यतिष्ठत् ॥ मेघावृतंव्योमदिशःप्रसन्नाःसुपुष्पमुर्वीतलमुप्तबीजम् ॥१९॥ तदङ्गणंनोष्ण
महोनशीतलंसन्तानपुष्पंदमपुष्पगन्धि ॥ शम्भुंविलोक्याथवचोबभाषेरामःकथांकीर्तयशङ्करस्य ॥ २० ॥ तृप्तिर्नजातामुनिवर्यशृण्वतोमाहेशमा
ख्यानमघौघनाशनम् ॥ चकारकिंवाननुगौतमाश्रमेमहेश्वरोदेवगणाधिसंवृतः ॥ २१ ॥ शम्भुरुवाच ॥ महाविपश्चीमवलम्ब्यनिष्ठितःसवायुसूनुः
शिवमन्वपृच्छत् ॥ न्यायार्जितैरेवहिपूजनेविभोःकीदृग्भवेच्चानयजैःफलंवद ॥२२॥ चौर्यैरथोकिंफलमर्पितार्पणेउपाहृतद्रव्यसमर्पणेषु ॥ एकैकशोमे
भगवन्वदेशप्रश्नोत्तरंकिंकथयाशुशम्भो ॥ २३ ॥ अथेश्वरोवानरमाबभाषेवदामिसर्वंतवध्यानतःशृणु ॥ न्यायार्जितैःपूज्यसदाशिवंत्वजंसम्प्राप
चैश्वर्यमिदंहिगौतमः ॥ २४ ॥ पुराद्विजोमङ्कणसूनुराकथःसुशोभनामापसतींद्विजन्मा ॥ दरिद्रएकःकरुणासमन्वितःषष्ठाहभोजीपितृवर्जितश्च ॥
॥ २५ ॥ उपोष्यपञ्चाहमथापिभोक्तुंप्रवृत्तएवाथसमापतद्यतिः ॥ यतिर्बभाषेमधुरंतदाकथंमासोपवासीतवभोक्तुमागतः ॥ २६ ॥ तिष्ठामिभुञ्जय
दिचास्तितेमुनेनमेबुभुक्षान्यगृहाद्धिभोक्तुम् ॥ २७ ॥ आकथउवाच ॥ नमेभुजिःपञ्चदिनंद्विजेन्द्रषष्ठेदिनेमेभुजिरागतश्च ॥ तदामयाकार्यमचि

न्तनीयंप्रक्षालयाम्येहितवाद्यपादौ ॥ २८ ॥ ओमित्यथक्षालितपादयुग्मःसभोजनंकर्तुमियेषयोगी ॥ रम्भादलांसेवुभुजेतदन्नंविपाच्यसम्पादित
माज्ययुक्तम् ॥ २९ ॥ वन्यैःसुसंयुक्तमथादरेणनकिंचिदुच्छेषितमन्नमस्य ॥ अथाकथोवीक्ष्यमुनिंसुतुष्टंतुतोषभार्यासहितस्तपस्वी ॥ ३० ॥
गतोऽथभुक्त्वापियतिःसचाकथःसन्तुष्टचित्तोऽथजपंचकार ॥ कपोतवृत्तिंसचकारपत्न्यातपोवितानायससज्जनोमनिः ॥ ३१ ॥ पीठेऽथ
कृत्वातमुमापतिंशिवंलिङ्गेसमाराध्यसमन्वितंगणैः ॥ लिङ्गंनिधायाथनिरीक्षमाणोददर्शचाज्ञातकृशाकृतिंद्विजम् ॥ ३२ ॥ दिगम्बरंपाद
विहीनमेतंकाणंकुणिंकर्णविहीनकंप्रभुम् ॥ सामोद्गिरन्तंबहुशास्त्रपारगंगृहंसमायान्तमथोददर्श ॥ ३३ ॥ अथाकथोभार्यांसुशोभनामिदमुवा
च ॥ अयंहिविकृतवेषोब्राह्मणःसमायाति ॥ अर्द्धंदेयमेतस्मैभोजनंरक्षार्द्धमन्नंचास्मिन्नपिदिनेगतेषष्टेऽह्निभोजनाभावात्तवजीवितंनतिष्ठतीतिममप्रती
यतेकिंतुत्वंमन्यसेवद ॥ शोभनोवाच ॥ आयुर्ललाटेलिखितंनान्तरानश्यति ॥ आकथआह ॥ यथाबद्धायुषोऽपियंज्ञस्यवीरभद्रेणच्छिन्नं
शिरअजस्यात्मनःकिंसुतमनुष्याणांपापात्मनामितितदेनंपरिहृत्यत्वयाभुज्यतेयदित्वेतस्मैमयान्नंदीयत ॥ तवेच्छानुसारतोममकर्तव्यम् ॥
भार्याप्राहकथमहंभोक्ष्येत्वय्यभुक्तेमयाकिंपूर्वंभुक्तमिदमपरंशृणु ॥ अन्नंहिप्राणिनांप्राणाःप्रत्यक्षंसर्वदेहिनाम् ॥ तस्मादन्नप्रदोयस्तुप्राणदःस
निगद्यते ॥ ३४ ॥ अन्नाद्भूतानिजायन्तेवर्द्धन्तेतानिवैयतः ॥ तस्मादन्नाधिकंकिंचिन्नास्यदानंमहाफलम् ॥ ३५ ॥ अश्वत्थ
चलपत्राग्रलीनतोयद्रवास्तिके ॥ जीवितेनहियोदद्यात्तस्यजन्मनिरर्थकम् ॥ ३६ ॥ परलोकसहायोहिधर्मोभार्यानबान्धवाः ॥ भार्यावा
पितरौपुत्रायावदायुर्नबान्धवाः ॥ ३७ ॥ सम्पद्द्वयःसुहृदिहइहामुत्रहितंस्थितम् ॥ धर्मधर्मभृतांश्रेष्ठंभुङ्क्तेचान्येकिमावयोः ॥ ३८ ॥
इतिभार्यावचःश्रुत्वाआकथःकरुणानिधिः ॥ अविशङ्कितमेवास्मैदत्तवानन्नमूर्जितम् ॥ ३९ ॥ अयंसशङ्करोदेवोनानाकरणमागतः ॥
इतिनिश्चित्यमनसातस्याङ्गंपापनाशनम् ॥ ४० ॥ आजानुपादंप्रक्षाल्यपराजङ्घमतःपरम् ॥ गुल्फंचतदधस्तस्यप्रक्षाल्याचामयद्द्विजम् ॥ ४१ ॥
अथाकथोऽपिपत्सन्धिगृहाङ्गणमुपानयत् ॥ उन्मुच्यपादसन्धिंसनिषसादार्पितासने ॥ ४२ ॥ समभ्यर्च्याकथःसम्यग्भोजयामासतंमुनिम् ॥ एत
स्मिन्नन्तरेकश्चिदुन्मत्तोगृहमागतः ॥ ४३ ॥ पादसन्धिमथादायगृहबाह्यमुपानयत् ॥ अथादहच्चतद्गेहंदम्पतीचाप्यताडयत् ॥ ४४ ॥ आकथस्ता
डितोविप्रोदह्यमानंगृहंतदा ॥ विवेशदेवमीशानमादातुंतूर्णमेववा ॥ ४५ ॥ अथादायमहेशानंदग्धपूजांद्विजोत्तमः ॥ निर्गत्यचततोदह्यामुखसन्ताप

१'रम्भादलांशे' इ० पा० । २'यक्षस्य' इ० 'दक्षस्य' इ० च पा० ।

मेवच ॥ ४६ ॥ दग्धपूजांतिरस्कृत्यवीक्ष्यदग्धाङ्गमप्युत ॥ भार्यामुवाचधर्मात्मायथापूजामहेशितुः ॥ ४७ ॥ तथाममसमस्ताङ्गंकर्त्तव्यमविशङ्कि
तम् ॥ ४८ ॥ व्यङ्गउवाच ॥ पश्चादपिकृतापूजासफलातेभविष्यति ॥ यथान्यद्रव्यदहनेतादृशंदीयतेजनैः ॥ ४९ ॥ पूजायादहनेतद्वत्पूजास्य
क्रियतामिति ॥ ५०॥ आकथउवाच ॥ चौर्येणाप्यर्जितैर्द्रव्यैःपूजयानहितंभवेत् ॥ नचान्यायार्ज्जितैर्विप्रशम्भोःपूजाशुभप्रदा ॥५१॥ इत्युक्त्वाचा
कथस्तूर्णंस्वाङ्गंदग्धुमुपाक्रमत् ॥ दग्धंलिङ्गंतदोन्मत्तोगृहीत्वान्तर्दधेक्षणात् ॥ ५२ ॥ अथव्यङ्गोहरोभूत्वावारयामासचाकथम् ॥ किमर्थंखिद्य
तेविप्रवरदोऽहंवरंवृणु ॥ ५३ ॥ आकथोऽपिविभोःपादेभक्तिंवव्रेसुनिश्चलाम् ॥ ५४ ॥ सूतउवाच ॥ एतांश्रुत्वाकथांरामःप्रहृष्टोमुनिभिर्वृतः ॥
भारद्वाजंनमस्कृत्यप्रयाणाज्ञामयाचत ॥ ५५ ॥ अथोभरद्वाजमुनिःप्रसन्नःशम्भुंवसिष्ठंमुनिपुङ्गवंच ॥ नारायणंचार्षिगणांश्चनत्वाव्यसर्जयत्तेऽपिययुः
प्रणम्य ॥ ५६ ॥ नैमिषीयाऊचुः ॥ गत्वायोध्यांमहातेजाःसमस्तमुनिसंयुतः ॥ किंचकारततोरामःसचशम्भुर्महायशाः ॥ ५७ ॥ सूतउवाच ॥
कौसल्यामासिकश्राद्धमपरेऽहनिराघवः ॥ चिकीर्षुर्द्विजप्रवरानृषिकल्पान्न्यमन्त्रयत् ॥ ५८ ॥ शम्भुंसमस्ततत्त्वज्ञंनारदंरोमशंभृगुम् ॥ विश्वामित्र
मथोरामएकभक्तव्रतीततः ॥ ५९ ॥ भूमौसुखास्तृतायांचसुष्वापाव्याकुलेन्द्रियः ॥ परेद्युरथसम्प्राप्तेप्रातःस्नात्वाविधानवित ॥ ६० ॥ अन्नंशाका
दिकंशुद्धंजनैरेवान्वकारयत् ॥ नानान्नानिविचित्राणिचोष्याद्यानितथैवच ॥ ६१ ॥ वटकादींस्तथाभक्ष्यानष्टत्रिंशदकल्पयत् ॥ पायसंषड्विधंचैव
पक्वशाकशतद्वयम् ॥ ६२ ॥ अपक्वमिश्रकाणांचशतत्रयमकल्पयत् ॥ कालशाकादिकंशाकंफलानिविविधानिच ॥ ६३ ॥ मूलानिचैककन्दानिव
ल्कलानिचराघवः ॥ कारयित्वानदींगत्वासहभ्रातृपुरोहितः ॥ ६४ ॥ सरयूसलिलेस्नात्वाहुत्वाग्निंस्वागतान्द्विजान् ॥ उक्त्वातुस्वागतंतांस्तु
कृतदेवाचनो नपः ॥ ६५ ॥ प्राणानायम्यसङ्कल्प्यक्षणंचैवप्रदत्तवान् ॥ रोमशंनारदंरामोवैश्वदेवेन्यमन्त्रयत् ॥६६॥ शम्भुंभृगुंकौशिकंचमातृस्थाने
न्यमन्त्रयत् ॥ गोमयेनततःकृत्वामण्डलंपूज्यचार्हतः॥६७॥पादप्रक्षालनंचक्रेसीतादत्तोदकेनच ॥ आचामयित्वातान्विप्रान्गृहंगन्तुमथोद्यतः ॥६८॥
अभ्यागतःसमायातःस्थविरोविकृताकृतिः ॥ कृशःसम्प्रचलद्गात्रोवेपिताङ्गशिरास्तथा ॥ ६९ ॥ लम्बमानत्वगुत्कर्षच्छ्वासकासादिपीडितः ॥
दूषिकाक्लिन्नगण्डश्चलालासम्पृक्तकूर्चकः ॥ ७० ॥ उवाचरामंराजानमहमेकोद्विजःस्थितः ॥ ममापिभोजनंदेयंस्थविरस्यकृशस्यच ॥ ७१ ॥ रामो
ऽपितद्वचःश्रुत्वालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत ॥ पादौप्रक्षालयास्यत्वमहमभ्यर्चयेद्विजम् ॥ ७२ ॥ अभ्यागतोऽपिवचनमाहराममथाकुलम् ॥ त्वया
प्रक्षालितेपादेममभोजनमिष्यते ॥ ७३ ॥ मत्तोऽधिकाद्विजाःकिंतेयेनमामवमन्यसे ॥ श्राद्धधर्मंनजानीषेमहर्षिगणसेवितम् ॥ ७४ ॥ ममावमा

नतःसर्वविप्राणामवमाननम् ॥ श्राद्धंविहन्यतेचापिनरकंचगमिष्यसि ॥ ७५ ॥ अथरामःस्वयंविप्रपादौप्राक्षालयत्तदा ॥ आचामयित्वातंविप्रंगृहं
प्रावेशयत्ततः ॥ ७६ ॥ आचान्तश्चस्वयंरामोविष्टरंदत्तवानथ ॥ आसीनेषुचविप्रेषुप्राणवायुंनिरुध्यच ॥ ७७ ॥ स्वकर्मकरणानुज्ञांलब्ध्वाऽथसतिलं
जलम् ॥ अपहतेतिमन्त्रेणद्वारदेशेविनिक्षिपेत् ॥७८॥ उदीरतामितितथापितृपात्रस्थलेक्षिपेत्॥गायत्र्याचाक्षतजलंदेवपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥७९॥ पाक
जातंतथाऽभ्युक्ष्यमन्त्रमेतमुदीरयेत् ॥८०॥ श्राद्धभूमिंगयांध्यात्वाध्यात्वादेवंजनार्दनम्॥वस्वादींश्चपितॄन्ध्यात्वाततःश्राद्धंप्रवर्तयेत् ॥८१॥ विश्वेदे
वार्चनंकुर्याद्यवैर्वातण्डुलैरथ ॥ मूलाग्रयोजितौदर्भौगृहीत्वासाक्षतावथ ॥ ८२ ॥ भूस्पृष्टदक्षजानुस्तुद्विजहस्तेजलार्पणम् ॥ पुरूरवार्द्रवाणांवैदेवाना
मिदमासनम्॥८३॥इतिदत्त्वाऽऽसनंतेषांश्राद्धदःप्रार्थयेत्क्षणम् ॥अर्घंकृत्वाततःपश्चादुत्तराग्रकुशेष्वथ॥८४॥न्युब्जंपात्रंततःकृत्वाकुशग्रन्थिमथोपरि॥
उत्तानंतुततःकृत्वाजलैरभ्युक्ष्यरौक्मकैः ॥८५॥ पवित्रान्तर्हितेपात्रेशंनोदेव्याजलंक्षिपेत ॥ वैश्वदेव्याऽखिलंकर्मयावत्तद्विधिचोदितम् ॥ ८६ ॥ यवो
ऽसिधान्यराजोवाइतिपात्रेक्षिपेद्यवान् ॥ मधुमिश्रांस्तुकरकान्गन्धपुष्पैस्ततोददेत् ॥ ८७ ॥ द्विजतेऽस्त्वर्घइत्युक्त्वात्वस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ आवाह
यिष्यतान्देवानितिपृष्ट्वातदुत्तरम् ॥८८॥ विश्वेदेवासइत्युक्त्वाविप्रमूर्ध्निकुशान्क्षिपेत् ॥ विश्वेदेवाःशृणुतेममागच्छन्त्वितिसञ्जपेत् ॥ ८९ ॥ समाग
तोनिषण्णोऽथसदर्भंपात्रमाहरेत ॥ दक्षिणेचरणेक्षिप्त्वामुख्यपात्रोदकंततः ॥९०॥ विप्रस्यदक्षिणेहस्तेप्रागग्रेऽथपवित्रके ॥ यादिव्याइतिमन्त्रेणनिक्षि
पेत्पात्रवारितत ॥९१॥ इदभोअर्घमित्युक्त्वाह्यस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ पात्रेधृत्वाऽर्घतोयंचतत्पात्रंस्थापयेत्क्वचित्॥९२॥अथदत्त्वाकरेतोयंयवैरेतानथा
र्चयेत ॥ अर्चतप्रार्चतइतिपृष्ट्वाचोत्तरतस्ततः ॥९३॥ पादादिमूर्धपर्यन्तमभ्यर्च्यजलदस्ततः ॥ गन्धद्वारेतिमन्त्रेणतथेत्युक्त्वोत्तरस्ततः॥९४॥ पितॄणा
मर्चनंकुर्यादेवमेवापसव्यकम् ॥ उपवीतंद्विजंकृत्वाकुशान्भग्नांस्तिलान्वितान् ॥ ९५ ॥ वामजानुंभूमिगतंकृत्वादद्यात्तदासनम् ॥ दक्षिणाभिमुखो
भूत्वाक्षणप्रश्नमथोवदेत्॥९६॥दक्षिणाग्रेषुदर्भेषुन्युब्जंपात्रत्रयंन्यसेत्॥त्रिकुशग्रन्थिसंयुक्तमुत्तानमथकल्पयेत् ॥९७॥ततःसम्प्रोक्ष्यपात्रेषुसपवित्रतिले
षुच ॥ शन्नोदेव्याजलंक्षिप्त्वातिलोऽसीतितिलान्क्षिपेत ॥९८॥ गन्धपुष्पमथोदत्त्वास्वधार्घइतिपृच्छति ॥ दत्तोत्तरोऽस्त्वर्घइतिपितॄनावाहयेत्ततः
॥९९॥तिलपुष्पकुशैस्तिष्ठन्कलिपतार्घंकरेदधत ॥ उशन्तस्त्वेतिमन्त्रेणत्रिरर्घोदकमर्पयेत् ॥ १०० ॥ अर्चनंतुतदातेषामपसव्यंतुपूर्ववत् ॥ प्रक्षाल्य
भाजनंस्वर्णंदेवानांपरिकल्पयेत् ॥ १ ॥ पितॄणांराजतंकुर्याद्यथासम्भवमेववा ॥ तदभावेतुकांस्यंस्यादनन्याशितमुत्तमम् ॥२॥ पात्राणितदभावेस्युः
पालाशानिनमध्यमम् ॥ रम्भाणिचूतपत्राणिजम्बूपुन्नागकानिच ॥ ३ ॥ पराकान्यथचाम्पानिमधूककुटजान्यपि ॥ मातुलिङ्गस्यपत्राणिश्राद्धे

देयानिवैनृभिः ॥ ४ ॥ दर्व्यामन्नमथाऽऽदायकराभ्यामाज्यमेवच ॥ प्रवेषणंततःपृच्छेत्प्राचीनावीतवान्द्विजम् ॥ ५ ॥ करिष्येऽग्नौकरणमितिकुरुष्व
तितदुत्तरम् ॥ परिवेष्योपवीतीस्यादाभिघार्यसमाहरेत् ॥ ६ ॥ हुनेत्सोमायपितृमतेस्वधानमइतीरयन् ॥ यमायाङ्गिरसेपितृमतेस्वधानम
इति ॥ ७ ॥ द्वितीयामाहुतिंहुत्वाचाभिघार्याक्षतंततः ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमस्ततःपरम् ॥ ८ ॥ हुत्वाऽपसव्यकृत्वातुपरिवेष्यद्विजा
न्व्रजेत् ॥ मेक्षणेनततोऽभीक्ष्णंपातयेत्पितृपात्रके ॥ ९ ॥ पिण्डपात्रमतःशेषंदर्वीप्रक्षालनंततः ॥ मेक्षणस्याग्निनिक्षेपंततःपात्राण्युपस्तरेत् ॥११०॥
पात्रदक्षिणभागेतुदद्यादन्नमनन्तरम् ॥ भक्ष्याणिभोज्यशाकानिसर्वाण्येवसदत्तवान् ॥ ११॥ अथातिथिर्महावृद्धोवीक्षमाणस्ततस्ततः ॥ उवाचराघवं
शान्तंशीघ्रमेवनमस्कुरु ॥ १२ ॥ बुभुक्षावर्ततेऽस्माकंभोक्ष्येऽहंवातवाऽऽज्ञया ॥ रामोबभाषेवचनंविलम्बयक्षणंमुने ॥ १३ ॥ देवताःपितरोमङ्क्षु
नमस्यन्तेऽधुनामया ॥ इत्युक्त्वाराघवःप्रादादन्नंपात्रगतंतदा ॥ १४ ॥ प्राक्सौम्याग्रान्कुशान्दैवेप्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ॥ पित्र्येपवित्रेयेदर्भा
यवानथतिलानपि ॥ १५ ॥ अन्नप्रदानंकुर्वन्तिपृथिवीइतिमन्त्रतः ॥ इदंविष्णुरितिस्पृष्टमङ्गुष्ठेनद्विजस्यतु ॥ १६ ॥ देवेभ्यःप्रथमंदद्याद्वे
वाइतिवैपठन् ॥ पितॄणांचततोदद्याद्दद्यादतिथयेततः ॥ १७ ॥ देवताभ्यइतिमुखानुच्चार्याऽऽपोशनंददेत् ॥ त्रिर्जपित्वातुगायत्रीमुपवीतिपुरोमुखः ॥
॥ १८ ॥ प्राचीनावीतवान्ब्रूयान्मधुत्रयमतःपरम् ॥ भुञ्जध्वमितितानुक्त्वाभुञ्जानेषुद्विजातिषु ॥ १९ ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनंभक्ष्यभोज्यादिदापयन् ॥
एतस्मिन्नन्तरेविप्रोयोऽतिथिस्तदिदंतथा ॥१२०॥ कृतवान्महदाश्चर्यंतद्वदामिसमासतः ॥ पात्रस्थितमशेषंचग्रासेनैकेनचाग्रसत् ॥२१॥प्राणाहुतीनां
पर्याप्तंदीयतामितिचाब्रवीत् ॥ एतावद्दातुमशक्तःकथंश्राद्धक्रियोद्यतः ॥ २२ ॥ ममैकस्यप्रदानेत्वमशक्तोरामकिंवृथा ॥ बहूनांभोजनंदातुमुद्युक्तोरा
मकिंवृथा ॥ २३ ॥ सहसाकृतकर्माणिनसमाप्तिंप्रयान्तिच ॥ त्वयाकृतमशेषाणांनालंप्राणाहुतिर्मम ॥ २४ ॥ कथंमेदीयतेभुक्तिःकथमेषांतथावद ॥
रामस्तमब्रवीद्वीरोभुङ्क्ष्वत्वंहियथासुखम् ॥ २५ ॥ इत्युदीयनिरीक्ष्यास्यकर्मतत्परमाद्भुतम् ॥ अथशम्भुंसमाहूयप्राहत्वंपरिवेषय ॥ २६ ॥ त्वं
पितापार्वतीमाताशिवादेवीतिमेमतिः ॥ अन्नपूर्णेश्वरीदेवीभवान्येवेतिमेमतिः ॥ २७ ॥ साशाम्भवीवचःप्राहतत्पर्याप्तंददाम्यहम् ॥ अथोमाकांस्य
मादायभिस्सापूर्णमलङ्कृतम् ॥ २८ ॥ स्वर्णदर्व्यासमादायपायसंगन्धकान्तिमत् ॥ अस्याक्षयमिदंभूयादितिप्रादात्तुपायसम् ॥ २९ ॥
द्विजस्यदक्षिणेहस्तेसाऽददात्सत्कृतंमुदा ॥ कम्पमानशिरस्कस्तुऊर्ध्वदृष्टिरथाभवत्॥१३०॥प्रसारितकरश्चाऽऽसीद्गृहीत्वापायसंकरे ॥ दीयतांपायसं
स्वादुसुष्ठुपक्वमिदंतुकिम् ॥ ३१ ॥ शम्भुपत्नीबभाषेतंकरेभुङ्क्ष्वततोददे ॥ अभक्षयत्ततोविप्रःपुनःकरतलेस्थितम् ॥ ३२ ॥ तदक्षयमथज्ञात्वा

प्रासारयदथेतरम् ॥ तस्मिन्करतलेदेवीपायसंदत्तवत्युत ॥ ३३ ॥ अन्येषामपिविप्राणांपक्काक्षय्यमदात्सती ॥ अथपाणिद्वयगतंविज्ञायाक्ष
य्यपायसम् ॥ ३४ ॥ दृष्ट्वाकरान्तरमथोप्रासारयतसद्विजः ॥ उवाचान्नंप्रदातव्यंसमूपघृतमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ शिवादेवीतथाप्रादादक्षय्यंशम्भु
वल्लभा ॥ यद्यत्प्रादात्तदासाध्वीसर्वमेवतदक्षयम् ॥ ३६ ॥ करान्तरमथोसृष्टंपरिपूर्णंपुनःपुनः ॥ एवंकरसहस्रंतुकृत्वासविररामह ॥ ३७ ॥
उवाचवचनंविप्रोदेहिगण्डूषवारिमे ॥ तार्पितोऽस्मित्वयाभद्रेनरामेणनसीतया ॥ ३८ ॥ शम्भुरुवाच ॥ रामेणसीतयादत्तंमयादत्तंहियत्रच ॥ इतःपरं
हिकिंदेयंपूर्णंवात्वंवदस्वमे ॥३९॥ द्विजउवाच ॥ तृप्तोऽस्मिनचमेदेयमधिकंचकरस्थितम् ॥ विद्वन्नतःकरगतंनपपातकथञ्चन ॥ १४० ॥ निषण्णो
हिचिरंदध्यौकथंमेकेवलःकरः ॥ भुक्त्यैकृतमिदंसर्वंनान्यस्मैकर्मणेमम ॥ ४१ ॥ तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वंरिक्तंभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसालिप्ता
ङ्गोऽतिथिराभवत् ॥ ४२ ॥ पश्यत्सुसर्वदेवेषुतदद्भुतमिवाभवत् ॥ तृप्तानथद्विजाञ्ज्ञात्वाराघवःपरमार्थवित् ॥ ४३ ॥ दर्वीकरोऽथतृ ाःस्थ
इतिपृष्टवायथाविधि ॥ तृप्ताःस्मइतिविप्रेन्द्राविकीर्यान्नंसमन्त्रकम् ॥४४॥ पात्रस्ययाम्याभिमुखःसन्निधौपिण्डमर्पयेत् ॥ गण्डूषमपिविप्राणांतत्रैवपरि
कल्पयेत् ॥ ४५ ॥ उच्छिष्टपर्णपात्रेषुतेगण्डूषमकुर्वत ॥ गृहान्तरेचतेविप्राविविशुस्त्वतिथिंविना ॥४६॥ आहातिथिर्बहिःकार्यमयाऽऽचमनंविद्यते ॥
उत्थातुंनैवशक्नोमिकरंमेदेहिराघव ॥ ४७ ॥ अथरामःकरंप्रादान्नोत्थितस्तुद्विजोत्तमः ॥ हनूमानथचाप्यस्यदत्तवान्बलवत्करम् ॥ ४८ ॥ इतरेण
गृहीत्वातुकरेणद्विजपुङ्गवम्॥आचकर्षकपीन्द्रस्तुद्विजःसाक्रोशमुक्तवान् ॥४९॥ द्विजउवाच॥छिद्यतेमेकरोऽव्यक्तमुत्थापयततोऽन्यतः ॥ लाङ्गूलेन
सपीठंतमावृत्याऽऽमस्तकंबलात् ॥ १५० ॥ अथाधावत्ततःपृथ्वींद्विजस्तुनचचालह ॥ अथवानरवीरस्तुपद्भ्यांचक्रन्ततांमहीम् ॥ ५१ ॥ पादौ
विन्यस्यसुदृढौद्विजमूधानमाक्षिपत् ॥ विशीर्णमभवद्वेश्मद्विजाःसर्वेबहिस्तथा ॥५२॥ सहवृद्धद्विजःसोऽथहनूमान्बहिरभ्यगात् ॥ पीठेचस्थापया
मासब्राह्मणंस्थविरंकृशम् ॥ ५३ ॥ द्विजायजलमादायजाम्बवान्मृन्मयेघटे ॥ आहस्वच्छंजलंविप्रत्वयाऽऽदेयंसभाजनम् ॥ ५४ ॥ सीताप्रक्षा
लयेदङ्गंलक्ष्मणोजलदोभवेत् ॥ जाम्बवानाहतंरामंब्राह्मणोक्तमशेषतः ॥ ५५ ॥ द्विजप्रक्षालनेरामोव्यादिदेशानुजंप्रियाम् ॥ सौमित्रिर्जल
मादायद्विजाङ्गक्षालनेतथा ॥ ५६ ॥ प्राक्षालयदशेषाङ्गंप्रतिमामिवभूभुजः ॥ अथरामोपदेशेनचक्रतुस्तौतथैवच ॥ ५७ ॥ अथातिथिः
स्वगण्डूषंसीतावक्त्रेव्यमुञ्चत ॥ सालङ्काराऽम्बुभिर्व्याप्ताप्राक्षालयदथोसती ॥ ५८ ॥ श्लेष्मलालासुप्रचुरंमुखंविप्रस्यसासती ॥ प्रममार्जपुनःक्षा
ल्यनासाश्लेष्माणमत्यजत ॥ ५९ ॥ आचामयित्वासौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्द्विजम् ॥ द्विजोनशक्यमित्याहहनुमानण्यथाऽऽगतः ॥ १६० ॥

देयानिवैनृभिः ॥ ४ ॥ दर्व्यामन्नमथाऽऽदायकराभ्यामाज्यमेवच ॥ प्रवेषणंततःपृच्छेत्प्राचीनावीतवान्द्विजम् ॥ ५ ॥ करिष्येऽग्नौकरणमितिकुरुष्वे
तितदुत्तरम् ॥ परिवेष्योपवीतीस्यादाभिघार्यसमाहरेत् ॥ ६ ॥ हुनेत्सोमायपितृमतेस्वधानमइतीरयन् ॥ यमायाङ्गिरसेपितृमतेस्वधानम
इति ॥ ७ ॥ द्वितीयामाहुतिंहुत्वाचाभिघार्याक्षतंततः ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमस्ततःपरम् ॥ ८ ॥ हुत्वाऽपसव्यकृत्वातुपरिवेष्यद्विजा
न्व्रजेत् ॥ मेक्षणेनततोऽभीक्ष्णंपातयेत्पितृपात्रके ॥ ९ ॥ पिण्डपात्रमतःशेषंदर्वीप्रक्षालनंततः ॥ मेक्षणस्याग्निनिक्षेपंततःपात्राण्युपस्तरेत् ॥११०॥
पात्रदक्षिणभागेतुदद्यादन्नमनन्तरम् ॥ भक्ष्याणिभोज्यशाकानिसर्वाण्येवसदत्तवान् ॥ ११॥ अथातिथिर्महावृद्धोवीक्षमाणस्ततस्ततः ॥ उवाचराघवं
शान्तंशीघ्रमेवनमस्कुरु ॥ १२ ॥ बुभुक्षावर्ततेऽस्माकंभोक्ष्येऽहंवातवाऽऽज्ञया ॥ रामोबभाषेवचनंविलम्बयक्षणंमुने ॥ १३ ॥ देवताःपितरोमङ्क्षु
नमस्यन्तेऽधुनामया ॥ इत्युक्त्वाराघवःप्रादादन्नंपात्रगतंतदा ॥ १४ ॥ प्राक्सौम्याग्रान्कुशान्दैवेप्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ॥ पित्र्येपवित्रेयेदर्भा
यवानथतिलानपि ॥ १५ ॥ अन्नप्रदानंकुर्वन्तिपृथिवीइतिमन्त्रतः ॥ इदंविष्णुरितिस्पृष्टमङ्गुष्ठेनद्विजस्यतु ॥ १६ ॥ देवेभ्यःप्रथमंदद्याद्ये
वाइतिवैपठन् ॥ पितृणांचततोदद्याद्दद्यादतिथयेततः ॥ १७ ॥ देवताभ्यइतिमुखानुच्चार्याऽऽपोशनंददेत् ॥ त्रिर्जपित्वातुगायत्रीमुपवीतिपुरोमुखः ॥
॥ १८ ॥ प्राचीनावीतवान्ब्रूयान्मधुत्रयमतःपरम् ॥ भुञ्जध्वमितितानुक्त्वाभुञ्जानेषुद्विजातिषु ॥ १९ ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनंभक्ष्यभोज्यादिदापयन् ॥
एतस्मिन्नन्तरेविप्रोयोऽतिथिस्तदिदंतथा ॥१२०॥ कृतवान्महदाश्चर्यंतद्वदामिसमासतः ॥ पात्रस्थितमशेषंचग्रासेनैकेनचाग्रसत् ॥२१॥प्राणाहुतीनां
पर्याप्तंदीयतामितिचाब्रवीत् ॥ एतावद्दातुमशक्तःकथंश्राद्धक्रियोद्यतः ॥ २२ ॥ ममैकस्यप्रदानेत्वमशक्तोरामकिंवृथा ॥ बहूनांभोजनंदातुमुद्युक्तोरा
मकिंवृथा ॥ २३ ॥ सहसाकृतकर्माणिनसमाप्तिंप्रयान्तिच ॥ त्वयाकृतमशेषाणांनालंप्राणाहुतिर्मम ॥ २४ ॥ कथंमेदीयतेभुक्तिःकथमेषांतथावद ॥
रामस्तमब्रवीद्धीरोभुङ्क्ष्वत्वंहियथासुखम् ॥ २५ ॥ इत्युदीर्यनिरीक्ष्यास्यकर्मतत्परमाद्भुतम् ॥ अथशम्भुंसमाहूयप्राहत्वंपरिवेषय ॥ २६ ॥ त्वं
पितापार्वतीमाताशिवादेवीतिमेमतिः ॥ अन्नपूर्णेश्वरीदेवीभवान्येवेतिमेमतिः ॥ २७ ॥ साशाम्भवीवचःप्राहतत्पर्याप्तंददाम्यहम् ॥ अथोमाकांस्य
मादायभिस्सापूर्णमलङ्कृतम् ॥ २८ ॥ स्वर्णदर्व्यासमादायपायसंगन्धकान्तिमत् ॥ अस्याक्षयमिदंभूयादितिप्रादात्तुपायसम् ॥ २९ ॥ ॥ १७६ ॥
द्विजस्यदक्षिणेहस्तेसाऽददात्सत्कृतंमुदा ॥ कम्पमानशिरस्कस्तुऊर्ध्वदृष्टिरथाभवत्॥१३०॥प्रसारितकरश्चाऽऽसीद्गृहीत्वापायसंकरे ॥ दीयतांपायसं
स्वादुसुष्टुपक्वमिदंतुकिम् ॥ ३१ ॥ शम्भुपत्नीबभाषेतंकरेभुङ्क्ष्वततोददे ॥ अभक्षयत्ततोविप्रःपुनःकरतलेस्थितम् ॥ ३२ ॥ तदक्षयमथज्ञात्वा

प्रासारयदथेतरम् ॥ तस्मिन्करतलेदेवीपायसंदत्तवत्युत ॥ ३३ ॥ अन्येषामपिविप्राणांपक्काक्षय्यमदात्सती ॥ अथपाणिद्वयगतंविज्ञायाक्ष
य्यपायसम् ॥ ३४ ॥ दृष्ट्वाकरान्तरमथोप्रासारयतसद्विजः ॥ उवाचान्नंप्रदातव्यंससूपघृतमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ शिवादेवीतथाप्रादादक्षय्यंशम्भु
वल्लभा ॥ यद्यत्प्रादात्तदासाध्वीसर्वमेवतदक्षयम् ॥ ३६ ॥ करान्तरमथोसृष्टंपरिपूर्णंपुनःपुनः ॥ एवंकरसहस्रंतुकृत्वासविरराम ह ॥ ३७ ॥
उवाचवचनंविप्रोदेहिगण्डूषवारिमे ॥ तर्पितोऽस्मित्वयाभद्रेनरामेणनसीतया ॥ ३८ ॥ शम्भुरुवाच ॥ रामेणसीतयादत्तंमयादत्तंहियत्रच ॥ इतःपरं
हिकिंदेयंपूर्णंवात्वंवदस्वमे ॥३९॥ द्विजउवाच ॥ तृप्तोऽस्मिनचमेदेयमधिकंचकरस्थितम् ॥ विद्धन्नतःकरगतंनपपातकथञ्चन ॥ १४० ॥ निषण्णो
हिचिरंदध्यौकथंमेकेवलःकरः ॥ भुक्त्यैकृतमिदंसर्वंनान्यस्मैकर्मणेमम ॥ ४१ ॥ तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वंरिक्तंभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसालिप्ता
ङ्गोऽतिथिराभवत् ॥ ४२ ॥ पश्यत्सुसर्वदेवेषुतदद्भुतमिवाभवत् ॥ तृप्तानथद्विजाञ्ज्ञात्वाराघवःपरमार्थवित् ॥ ४३ ॥ दर्वीकरोऽथतृ ाःस्थ
इतिपृष्ट्वायथाविधि ॥ तृप्ताःस्मइतिविप्रेन्द्राविकीर्यान्नंसमन्त्रकम् ॥४४॥ पात्रस्ययाम्याभिमुखःसन्निधौपिण्डमर्पयेत् ॥ गण्डूषमपिविप्राणांतत्रैवपरि
कल्पयेत् ॥ ४५ ॥ उच्छिष्टपर्णपात्रेषुतेगण्डूषमकुर्वत ॥ गृहान्तरेचतेविप्राविविशुस्त्वतिथिंविना ॥४६॥ आहातिथिर्बहिःकार्यमयाऽऽचमनंविद्यते ॥
उत्थातुंनैवशक्नोमिकरंमेदेहिराघव ॥ ४७ ॥ अथरामःकरंप्रादान्नोत्थितस्तुद्विजोत्तमः ॥ हनूमानथचाप्यस्यदत्तवान्बलवत्करम् ॥ ४८ ॥ इतरेण
गृहीत्वातुकरेणद्विजपुङ्गवम्॥आचकर्षकपीन्द्रस्तुद्विजःसाक्रोशमुक्तवान् ॥४९॥ द्विजउवाच॥छिद्यतेमेकरोव्यक्तमुत्थापयततोऽन्यतः ॥ लाङ्गूलेन
सपीठंतमावृत्याऽऽमस्तकंबलात् ॥ १५० ॥ अथाधावत्ततःपृथ्वींद्विजस्तुनचचालह ॥ अथवानरवीरस्तुपद्भ्यांचकृन्ततांमहीम् ॥५१ ॥ पादौ
विन्यस्यसुदृढौद्विजमूर्धानमाक्षिपत् ॥ विशीर्णमभवद्वेश्मद्विजाःसर्वेबहिस्तथा ॥५२ ॥ सहवृद्धद्विजःसोऽथहनूमान्बहिरभ्यगात् ॥ पीठेचस्थापया
मासब्राह्मणंस्थविरंकृशम् ॥ ५३ ॥ द्विजायजलमादायजाम्बवान्मृन्मयेघटे ॥ आहस्वच्छंजलंविप्रत्वयाऽऽदेयंसभाजनम् ॥ ५४ ॥ सीताप्रक्षा
लयेदङ्गंलक्ष्मणोजलदोभवेत् ॥ जाम्बवानाहतंरामंब्राह्मणोक्तमशेषतः ॥ ५५ ॥ द्विजप्रक्षालनेरामोव्यादिदेशानुजंप्रियाम् ॥ सौमित्रिर्जल
मादायद्विजाङ्गक्षालनेतथा ॥ ५६ ॥ प्राक्षालयदशेषाङ्गंप्रतिमामिवभूभुजः ॥ अथरामोपदेशेनचक्रतुस्तौतथैवच ॥ ५७ ॥ अथातिथिः
स्वगण्डूषंसीतावक्त्रेव्यमुञ्चत ॥ सालङ्काराऽम्बुभिर्व्याप्ताप्राक्षालयदथोसती ॥ ५८ ॥ श्लेष्मलालासुप्रचुरंमुखंविप्रस्यसासती ॥ प्रममार्जपुनःक्षा
लयनासाश्लेष्माणमत्यजत् ॥ ५९ ॥ आचामयित्वासौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्विजम् ॥ द्विजोनशक्यमित्याहहनुमानप्यथाऽऽगतः ॥ १६० ॥

अतिथिःप्राहतंविप्रःपीडितोऽहंहनूमता ॥ गृहीत्वोद्धरतापूर्वंपातितोवानरेणच ॥ ६१ ॥ जाम्बवानथतंप्राहलोमाङ्गंममवैमृदु ॥ मयाथप्रियसेविप्रन
चपीडाभविष्यति ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वाजाम्बवान्विप्रंदोर्भ्यामालम्ब्यचोद्धरत् ॥ द्विजप्रान्तमथादायस्थापयामासतंमुनिम् ॥ ६३ ॥ अथरामो
द्विजेन्द्राणांप्रदक्षिणमवर्तत ॥ दत्ताशीरपिविप्रेन्द्रैर्दत्त्वाताम्बूलमग्रतः ॥ ६४ ॥ पादावलम्ब्रकुद्रामोभ्रातृभिःसहचाब्रवीत् ॥ अयिसीतेऽतिथे
रस्यत्वयानक्षालितंवपुः ॥ ६५ ॥ जङ्घायुगेऽतिथेरस्यमलंचास्यंमलान्वितम् ॥ सम्यक्प्रक्षालयमुखंद्विजोनसहतेमलम् ॥ ६६ ॥ सीतोवाच ॥
अथप्रक्षालितंसम्यगिदानींनिर्गतंपुनः ॥ ६७ ॥ रामउवाच ॥ पुनःप्रक्षालयमलंदोषःस्यादन्यथामम ॥ अथसीतातथाकृत्वातूष्णीमेवबभूवह ॥
॥ ६८ ॥ आहरामंचसीतांचद्विजःपरमकोपवान् ॥ पादौयौममराजेन्द्रतौसीतालम्बयेदिति ॥ ६९ ॥ भवान्करौचभरतोममवीजंप्रयच्छतु ॥
लक्ष्मणःकेशनिचयप्रसाधनकरोभवेत् ॥ १७० ॥ शत्रुघ्नःश्लेष्मनिर्मुक्तिस्ववस्त्रेणकरोतुमे ॥ ७१ ॥ सूतउवाच ॥ अथतेचक्रुरतिथेरशेषमुदितंतथा ॥
तथापुर्विस्मयंविप्रानरवानरराक्षसाः ॥ ७२ ॥ शिवादेवीचशम्भुश्चसभ्रूभङ्गमुदैक्षताम् ॥ मनसाचाप्यभाषेतामतिथिःशम्भुरेवच ॥ ७३ ॥ अतिथि
श्चप्रसन्नोऽभूच्छङ्खचक्रगदाधरः ॥ पीताम्बरःसमस्ताङ्गभूषितोऽतीवदीप्तिमान् ॥ ७४ ॥ यःपुराराधितःशम्भुःप्रसन्नोऽभूत्त्रिलोचनः ॥ शुद्ध
स्फटिकसङ्काशःसर्वाभरणभूषितः ॥ ७५ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशःकिरीटीकरुणानिधिः ॥ आलम्ब्यचक्रिणःपाणिमातिष्ठतसदाशिवः ॥ ७६ ॥
रामःपरमधर्मात्मापुलकाञ्चितविग्रहः ॥ दण्डवन्निपपातोर्व्यामानन्दप्लावितेक्षणः ॥ ७७ ॥ अनमन्भ्रातरस्तस्यदण्डवद्भूतलेस्थिताः ॥ शिव
उत्थाप्यकाकुत्स्थमालिङ्ग्याघ्रायमस्तकम् ॥ ७८ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम् ॥ ७९ ॥ शिवउवाच ॥ वरंवृणुप्रसन्नोऽस्मि
ब्रह्मादेरपिदुर्लभम् ॥ तवादेयंनमेकिंचिद्वृणुत्वंनचिरायवै ॥ १८० ॥ श्रीरामउवाच ॥ नयाच्यंमेजगन्नाथभूराज्यंममसाम्प्रतम् ॥ स्वर्गश्चकर्मभिः
प्राप्तोभक्तिस्त्वत्पाददर्शनात् ॥ ८१ ॥ आरोग्यंपश्यभुञ्जेऽहंसासीतायोषितांवरा ॥ वशीकृताःसर्वनृपाःप्रजाधर्मसमन्विताः ॥ ८२ ॥ हर्षएव
ममापन्नस्त्वदागमनतोऽच्युत ॥ तथापिवरयेकिंचिद्भक्तिरस्तुस्थिरात्वयि ॥ ८३ ॥ तथाममगृहेदेवत्रिवर्षंतिष्ठहेप्रभो ॥ ब्रुवन्समस्तधर्मांश्च
रूपेणानेनशङ्कर ॥ ८४ ॥ शिवउवाच ॥ एवमस्तुतथारामसर्वंतेसम्भविष्यति ॥ अथाहचक्रीराजानंरामंराजीवलोचनम् ॥ ८५ ॥ वरंवृणु
महाभागप्रसन्नोऽहंयमिच्छसि ॥ श्रीरामआहवचनंममप्राथ्र्यंनचास्तिहि ॥ ८६ ॥ यत्प्राप्यंशम्भुतःप्राप्तमन्यत्सर्वमुदीरितम् ॥ किंचैकंवरये
विष्णोप्रसन्नःसर्वदाभव ॥ ८७ ॥ अथसीतांहरिःप्राहप्रसन्नोऽहंतवाधुना ॥ वरंवृणुप्रयच्छामिततःसीताब्रवीदिदम् ॥ ८८ ॥ वरोवृतःपुरा

भर्त्रानचान्योमेवरोवरः ॥ यदिकामंप्रयच्छेथामनश्वपरपूरुषात् ॥ ८९ ॥ सन्निवृत्तंचभवतान्नमस्तेऽस्तुद्विजप्रभो ॥ अथतेमुनयःसर्वेप्रणेमुर्दे
वतोत्तमौ ॥ १९० ॥ अथासौराघवंप्राहभुङ्क्ष्वत्वंबन्धुभिःसह ॥ एकान्तमन्दिरेरम्येदेव्यासहवसामिते ॥ ९१ ॥ विष्णुःसमस्तकरणःसमुद्र
तनयान्वितः ॥ एकस्मिन्मन्दिरेरामतिष्ठतांलोलुपोहिसः ॥ ९२ ॥ अथशुद्धमहागारेपीठाढ्येबहुभाजने ॥ अग्रेवसिष्ठोभगवानुपविष्टस्तयोर्मुनिः
॥ ९३ ॥ अपरेऋषयःसर्वेयथावृद्धंनृपास्तथा ॥ तेषामभिमुखोरामोभ्रातृभिःसहितोनृपः ॥ ९४ ॥ तरुणेसमभागेचआसनेतानवेशयत ॥
हनूमत्प्रमुखान्भृत्यानाहरामोऽनुसान्त्वयन् ॥ ९५ ॥ भवन्तःपरितिष्ठन्तुपश्चाद्भुञ्जेनचान्यथा ॥ ततस्तेप्रददुःसर्वेपादार्घानानुपूर्वशः ॥ ९६ ॥
बुभुजुश्चापितेसर्वेयेरामस्योपसेविनः ॥ तेषांदत्त्वाथताम्बूलंकपीन्द्रादीनभोजयत् ॥ ९७ ॥ भुक्तवत्सुसमस्तेषुरामोराजीवलोचनः ॥ दीनान्ध
कृपणादीनांपशुपक्षिमृगस्यच ॥ ९८ ॥ दत्त्वाहिभोजनंसन्ध्यांवन्दितुंहिसमारभत ॥ सन्ध्याजपादिकंकृत्वानत्वातेषांनृपस्ततः ॥ ९९ ॥
सिंहासनगतोरामःपौरजानपदादिभिः ॥ सेव्यमानःसभास्थानगतोरेजेसराघवः ॥ २०० ॥ सर्वदेवपरीवारोयथादेवःशचीपतिः ॥ राजकार्य
मशेषंचकृतवान्भ्रातृभिःसह ॥ १ ॥ नाम्नाचैकैकशःसर्वान्विससर्जसराघवः ॥ भ्रातॄन्विसर्जयामासवानरादींस्तथापरान् ॥ २ ॥ अथरामं
महातेजावसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥ तवप्रातर्हियत्कार्यंनचविस्मरराघव ॥ ३ ॥ आस्तेशम्भुर्जगन्नाथोभगवानम्बिकापतिः ॥ स्मर्तव्यो
वन्दनीयश्चभगवानथयत्नतः ॥ ४ ॥ तथेत्युक्त्वागुरुंराजानत्वातंचव्यसर्जयत् ॥ स्वयंचभार्यामभजद्देवदेवंविचिन्तयन् ॥ ५ ॥ ऋषयऊचुः ॥
प्रातःसमुत्थायगुरोरामोमतिमतांवरः ॥ किंचकारतदाख्याहिश्रोतुंकौतूहलंहिनः ॥ ६ ॥ सूतउवाच ॥ शम्भुंविलोक्याथततोबभाषे
रामःकथांकीर्त्तयशङ्करस्य ॥ तृप्तिर्नजातामुनिवर्यशृण्वतोमहेशमाहात्म्यमघौघनाशनम् ॥ ७ ॥ शम्भुरुवाच ॥ अथप्रश्नशेषस्यो
त्तरमीशभाषिततत्कीर्तयिष्यामि ॥ अन्यायोपार्जितद्रव्यैरीश्वरंयउपासतेतेव्यङ्गाजायन्ते ॥ तद्यथाकश्चिद्रूपकोनामराक्षसोऽन्यायार्जितेनद्रव्ये
णशङ्करमाराध्यतेनैवद्रव्येणघण्टामीश्वरप्रीतयेकृतवान् ॥ तस्यपुत्रःसम्पातिरितिख्यातः ॥ चौर्यार्जितैःशङ्करंपूजयामास ॥ तावुभावेक
स्मिन्दिवसेमम्रतुःगतौशिवलोकंवीरभद्रेणभाषितौच ॥ भोरूपकअन्यायार्जितेनद्रव्येणभवतापूजाकृताघण्टादिकंचतेनभावेनव्यङ्गोभूत्वाचौरगणो
भविष्यसि ॥ शिवपदवचनाद्व्यक्तंनामाश्रवणाच्छ्रोत्रंतस्यस्वनेनध्वस्तंभवतिनोदर्शनमेतावतादेवत्वयेश्वरपूजासम्यक्कृता ॥ अतोभक्तिश्चभवि

१ 'चाहम्' इ० पा०। २ 'तथेति' इ० पा०। ३ 'भूभुजः' इ० पा०।

ष्यतिवीरभद्रस्त्वनशनंनामगणंकंचिद्विचरन्तमित्यादिदेश ॥ तौचतथाभूतौशिवलोकेऽतिष्ठताम् ॥ शम्भुरुवाच ॥ अथोपहतद्रव्यपूजा
कथांहनुमतेमहेशभाषितांकथयिष्यामि ॥ शृणुराघवप्रमथानांचरित्रमेकैकस्यकर्मविपाकंकथयिष्यामि ॥ उपहताङ्गगणव्याख्याक्रियता
मितिहनुमत्पृष्टः ॥ शिवउवाच ॥ तदुपहतद्रव्यंज्ञानतोयईश्वरेऽर्पयिष्यतिएतदुक्तंज्ञानिनोऽतःशृणु ॥ एषसर्वाङ्गस्वेदिलःसर्वकालंसर्वाङ्ग
स्वेदिलःस्वेदार्द्रवसनःस्वेदसम्पादितात्पप्रवाहशरीरोनासाग्रनिपतितस्वेदबिन्दुःस्पर्शायोग्योदृश्यते ॥ सपुरास्वेदकरणेश्वरार्चनंकृतवान् ॥ अत्रे
तिहासंकीर्तयिष्यामि ॥ चेकितानिरितिख्यातोब्राह्मणःकर्षकोऽभवत् ॥ सनित्यंकृषिमुत्पाद्यप्रातःस्नात्वाचनित्यशः ॥ ८ ॥ मध्या
ह्नकालेसम्प्राप्तेसश्रपन्ब्राह्मणस्त्वसौ ॥ अन्नमानयमेक्षिप्रमितिभार्यामभाषत ॥ ९ ॥ तयानीतेनचान्नेनवेगेनशिवपूजनम् ॥ कृतवानर्क
सन्तप्तःस्वेदिलःसर्वदैवतु ॥२१०॥ गन्धपुष्पाक्षताद्यैश्चस्वेदबिन्दुसमन्वितैः ॥ अथसायन्दिनेप्राप्तेक्षालिताङ्गःसुशोभनः ॥ ११ ॥ पूजयामासदेवेशं
कालसम्भवसाधनैः ॥ममाराथमहाबुद्धिःशिवलोकंगतश्चसः॥१२॥वीरभद्रेणचाप्युक्तोभवत्वंस्वेदिलोगणः ॥ स्वेदस्पृष्टपदार्थैश्चपुराशम्भुःप्रपूजितः॥
॥१३ ॥ नित्यंस्वेदसमायुक्तस्तेनस्वेदगणोभव ॥ १४ ॥ शम्भुरुवाच ॥ वीरेणाथसमादिष्टःप्राप्तोराभगणस्त्वयम् ॥ १५ ॥ अमुंघण्टामुखंपश्यायं
पुरावैश्योविभावसोनामधार्मिकोमहादानकर्त्तानित्यंब्राह्मणभोजनंकारयित्वाकृतानुष्ठानःप्रातःकालेशिवंनमस्कृत्यकुसुमैःसम्पूज्यकिञ्चित्प्रदेशंगोमये
नोपलिप्यपद्मादिकमर्जयित्वादेवायसमर्प्यउपहतघण्टानादंकृतवान् ॥ रामउवाच ॥ कथमुपहतघण्टा ॥ शम्भुरुवाच ॥ आसीत्पुराबलः
कश्चित्सोमइत्यभिविश्रुतः ॥ तस्यपुत्रश्चमन्दाख्योदशवर्षवयाअभूत ॥ १७ ॥ सचाग्निपक्वकल्माषान्घण्टायांप्राक्षिपन्नृप ॥ तानभक्षयद
प्येषतेनचोपहताभवत् ॥ १८ ॥ ग्रहीतुमथतंवैश्यंयतमानोऽब्रवीदिदम् ॥ अथवैश्यःस्वयंतत्रनिश्चित्यद्रव्यशोधनम् ॥१९॥ लौकिकेकृतवाँल्लोकेव्यव
हारपदश्चताम् ॥ एतेनपापयोगेनगणोघण्टामुखोऽभवत् ॥ २२० ॥ रामउवाच ॥ द्रव्यशुद्धोर्विशुद्धासाकथंपापस्यकारणम् ॥ सम्यगुक्तंद्रव्यशुद्ध्यै
कथंनद्रव्यशोधिनी ॥ २१ ॥ शम्भुरुवाच ॥ नलौकिकव्यवहृतौतवाभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिवस्थानंवक्ताचापितथाभवेत् ॥ २२ ॥
॥ सूतउवाच ॥ यश्चवक्तिकथामेतांसतेनसदृशोभुवि ॥ गुह्याद्गुह्यतमंविप्राःशिवज्ञानप्रदंभवेत् ॥ २३ ॥ एतद्वःकथितंविप्राःपुण्यायुष्यतमंमहत् ॥
यइदंशृणुयाद्भक्त्याशिवलोकेमहीयते ॥ २४ ॥ पुराणवक्त्रेदातव्यंवस्त्रंगोहेमभूषणम् ॥ भूमिसस्यफलोपेतादेयाशक्त्यनुसारतः ॥ २५ ॥
शिवराघवसंवादंसर्वाघौघनिकृन्तनम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ २२६ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेस
दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ समाप्तंपञ्चमंपातालखण्डम् ॥ ५ ॥